

REPRODUCTION OF EARLIE EDITION OF THE
SABDARTHACINTAMANIH

शब्दार्थचिन्तामणिः
SABDARTHACINTAMANIH

चतुर्थ खण्ड
भाग - ब

ब्राह्मावधूत श्रीसुखानन्दनाथः

प्रिन्टवैल

जयपुर- 302 004

039170
Accession No. —————
Shantarakshita Library
Whitson Institute, Bangalore

Published by
PRINTWELL
S-12 Shopping Complex
Tilak Nagar Jalpur 302 004

Distributed by
RUPA BOOKS PVT LTD
H O S-12 Shopping Complex Tilak Nagar Jalpur - 302 004
B O 295-B Bharti Nagar P N Pudur Coimbatore 641 041

ISBN 81 7044-369 5 (Set)

SABADARTH CHINTAMANI
First Published 1860
Reprint - 1992

Printed at
Efficient Offset Printers
215, Shahzada Bagh Indl Complex,
Phase-II, Phone 533736, 533762
Delhi 110035

शास्त्रज्ञ .

नाबुद्धिरुपिषा । वैदशास्त्रतथाप्रो
क्तमननोत्पटादिकम् । आपत्य
श्रुतिशक्त्यानादर्शयन् शिक्कगर्हित
म् ॥ कर्मस्वरूपत्यज्यत्वमन्त्रवैप्र
तिपद्यते । सर्वकर्मपरिभ्रष्टकल्म
शमुत्तदुच्यते ॥ गौतमप्रोक्तशास्त्रा
यनिरता . सर्वएवहि । शार्गशी
यानिमापन्ना . सन्दिग्धा . सर्वक
र्मस्त्विति ॥ शास्त्रविहीनोऽन्ध ।
यथे त्तम् । अनेकसंशयेऽप्येदिप
रोक्षार्थस्यदर्शकम् । सर्वस्यलोच
नशास्त्रयस्यनास्त्यत्वएवस ॥ कृति
॥ शासनम् . शिष्यतेऽनेनवा । शा
सुचनुशिष्टौ । सर्वधातुभ्यष्टन् ॥
विहायशास्त्रजालानियत्सत्यतदुपा
यताम् ॥

शास्त्रकृत् । पुं . कृषौ । सुनौ ॥
त्रि . शास्त्रकारि ॥

शास्त्रगण्ड . । पुं . प्रवृत्ताविदि ।
छात्रगण्डे ॥ पदाद्यविदि । श्लोका
द्यवेत्तरि ॥

शास्त्रचक्षु . । न . व्याकरणे ॥

शास्त्रचारण . । पुं . शास्त्रदर्शनि ॥

शास्त्रज्ञ . । त्रि . शास्त्रविदि । चाग
मज्ञे । वक्तुं शक्ते ॥ यथा । अनि
युक्तोऽनियुक्तोवाशास्त्रज्ञोऽवक्तुमर्हति
। दैवीवाचसबदतिय शास्त्रमुद
कीवतीति ॥ शास्त्रज्ञानातिनारद
। ज्ञा . । क . ॥

शास्त्रित

शास्त्रतत्त्वज्ञ । परमार्थविदि ॥ ग
णको . शास्त्रतत्त्वज्ञानाति । ज्ञा .
। क . ॥

शास्त्रदर्शी . । त्रि . शास्त्रज्ञे ॥

शास्त्रदृष्टि . । स्त्री . विद्वेकनक्षत्र, प्र
सायाम् ॥

शास्त्रयोन्यनि . । पुं . विदप्रमाणकी . प
रमात्मनि ॥ शास्त्रयोन्यनि कारण
प्रमाणमस्य । यतोऽणुमानिभूता
नीत्यादिशोखादेऽप्रमाणाज्जगता
जन्मादिकारणब्रह्माधिगम्यते ॥ वे
दात्मकानिप्रवासे ॥

शास्त्रयोनित्वम् । न . शास्त्रस्यवेद
स्थापिकारणत्वे ॥ शास्त्रयोन्यनि
कारणम्प्रमाणयस्य . तस्यभावे ।

शास्त्रवित् . दृ . । त्रि . अन्तर्वाणी ।

शास्त्रज्ञे ॥ शास्त्रवेत्ति । विद .
। सत्सु विषयिष्यादिनाक्रिप ,

शास्त्रविधि . । पुं . शास्त्रसम्बन्धित
कादिशब्द . कुर्यान्नकुर्यादत्येव
प्रवर्तनानिवर्तनात्मककर्तव्यक
र्तव्यज्ञानहेतौविधिविधाख्ये ॥

विधिनिषेधातिरिक्तमपिब्रह्मप्रतिपा
दकशास्त्रमस्तीतिसूचयितुविधि
शब्द . ॥

शास्त्रशिल्पिन . । पुं . भूम्नि कीरे
धु . कश्मीरदेशे ॥

शास्त्रित . । त्रि . विहिते ॥ शास्त्रे
सञ्जातमस्य । तारकादिस्वादित

शिक्षम्

च ॥

शास्त्री । वि० शास्त्रज्ञानवति ॥ शा
स्त्रमस्त्यस्यास्मिन्वा । इति ॥शास्त्रीय । वि० शास्त्रेण प्रीते ॥
वृषाच्छ ॥शास्त्र । वि० शासनयान्ये । शास
नीये ॥शिशपा । स्त्री० पिच्छलायाम् । अ
गुरौ । सौसौ इ० प्र० द्रुते ॥ शु
षायया । शि शपाकटुकातिक्ता
कषायाशेषहारिणी । लण्णबीर्वा
हरेन्मेदः कुष्ठश्चिचमिक्तमौग् ॥
वस्तिरुन्मृणदाश्च स्ववलासान् गर्भपा
तिनीति० भा० प्र० ॥ शि शपा
यातनाशिनोतिराजवक्त्रम् । शी
घ्र० शीघ्रैवापाति । पा० । यात
वृत्तिक । पृषादरादि० ॥ यदा ।
शिमिष्यव्यक्तशब्द० शब्देनवा०
शपति । शपभाक्तीशि । पचाद्यच्
॥ शिवाभि शपतीतिवा । दे
विकाशिशयेतिनिर्देशाद्वाशब्दो
प ॥

शिक्षुः । वि० अव्ययसायिनि ॥

शिक्षम् । न० काचि । दम्भमौक्ता
दिरसनारचितिदुग्धदध्यादिद्रव्या
धारविशिषि । स न्यासिनाभिद्या
दिपात्राधारभूति । लीकाश्च० भा०
प्र० ॥ स स्मृतेऽस्मात् । संसुचध०
पतने । ज्ञेय० शिक्षुट्किञ्चेति०

शिक्षितः

धातो शिरादेश्चिद्यत्प्रत्यय कि
त्० तस्यकुडागमश्च ॥

शिक्ष्या । स्त्री० शिक्ष्ये । काचि ॥

शिक्ष्यत । वि० काचते । शिक्ष
स्यापितवस्तुनि ॥ शिक्षेधृतम्
प्रातिपदिकावात्यर्थवृत्तिश्चिच् ।
क्त ॥शिक्षक । वि० शिक्षाकारके वि
द्याभिज्ञे । शिक्षामधीते० विद्या
। क्रमादिभ्योङुन ॥शिक्ष्यम् । न० शिक्षोपादाने ॥ शि
ष्यायाम् । शिक्षविद्योपादाने ।
ल्युट् ॥शिक्षा । स्त्री० विद्याविशिषि । अका
रादिवर्णानास्यानप्रयत्नादिवोधके०
अयश्चिदाप्रयत्नानिपाणिनीयमत-
यथेत्यादिपाणिन्यादिमुनिप्रीति-
शास्त्रविशिषि ॥ शिक्ष्ये । श्योना
कठ्ये । शिक्ष्यतेस्यानादिकमन
वा । शिक्ष० । गुरोरेत्व० । टा
प् ॥शिक्षाकर० । पु० विद्व्यासि । वि०
शिक्षाकर्तरि । शिक्ष्ये ॥शिक्षाकार । पु० पाणिन्यादिमु
नी ।

शिक्षागुरु । पु० विद्यादातरिगुरौ ॥

शिक्षित । वि० कुञ्जलि । विज्ञे विधि
ते ॥ शिक्षासम्प्राताश्च । तारकादि
त्यादितच् ॥ यदा । अशिक्षित् ।

शिशिरणी

निघ्नं । अक्षमं कृत्वा त कर्तारि
 त्त ।
 शिशितोच्चर । पु० प्रवरमुखे । का
 थं ॥
 शिष्य । चि० नियम्ये ॥
 शिशिरण्ड । पु० बर्ह । मयूरपिच्छे ।
 मोरपङ्क । इ० भा० ॥ चूड याम् ॥
 शिशिनाभम्यते । अमगत्यादिषु ।
 अमगताङ्ग । शकन्धादि ॥
 शिशिरण्डक । पु० काकपक्षे । पङ्के ।
 इ० भा० । शिखात्रये ॥ यथा । वा
 लानाञ्चशिर कार्यं चिशिशिरसुण्ड
 मेवचेति ॥ पु० न० कैकिपुच्छे ॥
 शिशिरण्डक । पु० कुक्कुटे । शिशि
 रण्डोऽस्यास्ति । ठन् ॥
 शिशिरण्डका । स्त्री० शिखायाम् ।
 शिशिरण्डो । पु० कलापे । बर्हे । मो
 रपङ्क । इ० भा० ॥ मयूरे । बर्हि
 ये ॥ गाङ्गेयारौ । भौषरिणी । दु
 पदराजपुत्रे ॥ कुक्कुटे ॥ वाणे ॥
 गोपवेशधरेविष्णौ ॥ शिशिरण्डो बर्ह
 कलामेलङ्करणमस्यास्मिन् वास्ति
 अतद्वनिठनाधितोनि ।
 शिशिरण्डनी । स्त्री० गुप्तायाम् ॥ यू
 धिकायाम् ॥ दुपदराजकन्यायाम्
 ॥ मयूरपिच्छभूषणायाम् ॥ मयूरक
 लापध्वजि ॥ शिशिरण्डोऽस्य साः
 । इन्द्रान्जलीम् ॥
 शिशिरण्डो । स्त्री० गुप्तायाम् ॥ युधि

शिशिरिणी

कायाम् ॥ गौरादित्वाञ्जौष् ॥
 शिशिर । पु० न द्रुमार्थे । शिरसि
 । अये ॥ अद्रिगृहे । कुटे । शृङ्गे ॥
 पुनके ॥ कर्ध्वे ॥ पक्षदाडिमबीजा
 भमाशिवशकले ॥ अये ॥ कोटौ
 ॥ शिखाऽस्यास्ति । शिखायाङ्गस्य
 खेतिर ॥ शिखारात्रिवा । रा०
 । क । उग्रपिरितिङ्गस्य ॥
 शिशिरवासिनी । स्त्री० उमायाम् । दु
 र्गायाम् ॥ सातेभस्तुसुप्रीतादेशीशि
 खरवासिनी । उयेणतपसालब्धौ
 यथापशुपति । पति ॥
 शिशिरा । स्त्री० मूषायाम् ॥
 शिशिरिणी । स्त्री० रसालाप्रभेदे ॥
 यथा । गव्यमावर्तित दुग्ध निषज
 दधिमाहिषम् । एकौकल्यपटे वृष्टं
 शुभ्रशर्करया समम् । एलालवङ्गक
 पूर्णमरीचैश्च समन्वितम् । नाम्नाशि
 खरिणीकुर्याद्रुचि सकलवज्रभा ॥
 अथष्टि १७ प्रभेदे ॥ यथा । रसैक
 द्रैश्चित्रायमनसमन्वाग शिशिरि
 णी ॥ यथा । करादस्य भ्रष्ट ननुशि
 खरिणीदृश्यति शिशि । विंलीना ।
 स्या सत्यनियतमवधेयतदखिलै
 । इति च सद्रोपानुचितनिभृताला
 यजनित स्मित विभ्रदेवीजगदवतुगे
 वर्धनधर । दृशि अतिशिशि । इति च
 द । नारीरत्ने । मञ्जिकायाम् ॥ र
 मावल्याम् ॥ नवमालिकायाम् ॥

शिखाजट

द्राक्षाविशेषे ॥ मूर्धायाम् ॥
 शिखरो । पु० अपामार्गे । शैले । प
 र्बते । पादपे । द्रुमे ॥ के दृ ॥
 कायष्टौ ॥ वन्द्यके । कर्कटशृङ्गा
 म् ॥ कुन्दरुसप्तकेनिर्यासि । शोव
 नालि । शिखरमस्तिभय । अतद्व
 नि ॥

शिखलीहित । पु० कुरुरमुडा । इ०
 गो० टे० भा० प्र० उच्यते ॥

शिखा । स्त्री० शाखायाम् ॥ बहिष्पू
 ङायाम् ॥ साङ्गलिकाम् ॥ अय
 मात्रे ॥ गिरिमध्यस्थकिशेषु । चू
 ङायाम् । केशपाश्यायाम् । घाटी०
 इ० भा० ॥ अग्निज्वालायाम् । ज्वा
 ली । अर्चिषि । प्रपदे । प्रधाने ।
 शिफायाम् ॥ घृषी । कामज्वरे ॥ मा
 चाकन्दः । प्रमेदे । यथा । द्विजवर
 मिहिरसगुणितसुपनयतदनुजग
 यमपिनिधेहस्तरगुणितमपरदण्डम
 पिकुरुवरफण्यपतिमुखभणितरुचि
 रशिखिनि । यथा । बकुलवनमृदु
 पवनरयनिहतविरहिशतसुरभिरय
 मेति । दधिततमविरहिसमहृदय
 मतितपतिसखियद्विहतविधुरयसु
 देति ॥ शीते । शीङ्गेकल्लखेतिख
 । कल्लविधिसामर्थ्यान्नगुचः ॥

शिखाकन्दम् । न० शृङ्गने । सल्लगम
 • इ० भा० प्र० ॥

शिखाजटः । पु० ब्रह्मचारिविशेषि ।

शिखिध्वज

शिवैवजटाजातायष्टस । अपरि०
 शिर केशामुण्डितावप्यवधि
 धात्रह्यचारी० शिखाजटहृत्पुष्प
 से ।

शिखागडक । पु० काकपक्षे ॥

शिखातरु । पु० दीपवर्णे । दीपट
 • इ० भा० प्र० दीपाधारविशेषि ।

शिखाधर । पु० मयूरे । मयूराधि ।

शिखाधार । पु० मयूरे ॥

शिखामूलम् । न० शृङ्गने ।

शिखाशू । पु० मयूरशिखायाम् ॥

शिखावान् । पु० चम्पौ । चिपके ।

क्षीतुपट्टे ॥ चि० शिखायुक्ते ॥ शि

खाद्यन्वयमनुप ॥

शिखावती । स्त्री० मूर्धायाम् ॥

शिखावर । पु० पनसद्रुमे ॥

शिखावल । पु० शिखिनि । मयूरे ॥

शिखाक्षय । दन्तशिखात्संज्ञाया
 मितिपक्षे ॥

शिखाबला । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

शिखावृद्धि । स्त्री० काधिकारवृद्धौ ॥

शिखावृक्षः । पु० शिखातले ॥

शिखिकण्ठम् । न० जीषे । मयूरयो
 गे । तुल्याङ्गने ॥

शिखिघोषम् । न० तुल्ये ॥ शिखिना

घोषा । शिखिघोषाश्वादि । त

द्वयत्वात् ॥ अर्धभाष्ये ॥

शिखिध्वजः । पु० कातिकीये ॥ शि

खीमयूराध्वजचिह्नमख । धूमे ॥

शियु .

शिखिनाध्वज ॥
 शिखी । पुं० अम्ली वैश्वानरे ॥ चि
 वक्वृषे ॥ बलीवर्दे ॥ शरे ॥ के
 तुयहे ॥ दुमे ॥ मयूरे ॥ कुकुटे ॥
 हृषे ॥ शिखा सन्त्यस्य । शिखा
 स्यस्यवा । इन्द्रोपतापेति । इ०
 नि० ब्रौह्मादिस्थाहा ॥ अजसी
 मनि ॥ सितावरे ॥ मेयिकायाम्
 ॥ शूकशिम्व्याम् ॥ चि० शिखायु
 क्तो ॥
 शिखिनौ । स्त्री० मयूर० शिखायाम् ॥
 शिखिपुष्पम् । न० मयूरपिच्छे ॥
 शिखिप्रय । पु० लघुवदरे ॥
 शिखिमण्डल । पुं० वरुणद्रुमे ॥
 शिखिमूलम् । न० गृध्रने ॥
 शिखिमोक्ष । स्त्री० अजमीदायाम् ॥
 शिखियूप । पुं० श्रीकारीमृगे ॥
 शिखिवर्धन । पु० कूप्याख्डे ॥
 शिखिवाहनः । पु० कर्त्तिकेये । म
 हासेने ॥ शिखीमयूरावाहनमस्य ॥
 शिखिव्रतम् । न० व्रतविशेषे ॥
 शियुः । पु० शाकमात्रे ॥ शोभास्र
 जे । अस्य पर्यायायथा । शोभास्रजे
 शियुतीक्ष्णागन्धकाक्षीवमोचका ।
 रक्तोसीमधुशियुः स्यादिति ॥ अस्य
 गुणायथा । शियुस्तुकटुक ॥ वाके
 तीक्ष्णोष्णोमधुरोऽलघु ॥ दीपनोरो
 चनिरूच ॥ चारुस्तिक्तोविदाहकत् ॥
 सङ्गाद्यः शूकशीहृद्यः पित्तरक्तप्र

शियुपुष्पम्

कोपण । चक्षुष्य । कफवात
 प्रोषिद्रधिप्रययुक्तमीन । मेढोऽ
 पक्षीविषग्रीहमुल्मगखडब्रणान् हरे
 त । श्वेत प्रोक्तगुणोन्नेयोविशि
 षाहोहृत्तवेत् । ग्रीहानविद्रधिह
 म्निब्रणस्य पित्तरक्तहृत् ॥ मधुशि
 यु प्रोक्तगुणोविशेष होपन सर
 । शियुवल्कनपत्राणास्तरसपरमा
 तिहृत् ॥ अपिच । सीलिम्बराज
 कविनामनितावतसेशियोरमुष्यक
 शिनीस्तिक्किमुपयोग । एतस्य
 पञ्चवरसात्समघो किमन्यद्दृग्वा
 धिमाचहरणेमहिनायगस्थे ॥ इ
 ति ॥ शिनीति । जिह्मनिशाने ।
 जम्बूादयश्चतिनिपातित ॥ शीक्य
 तेवा । शीकृसीचने । बाहुनकाद्
 क् ॥ ऋखो ॥ गश्च ॥
 शियुकम् । न० बाह्मीकीषुप्रसिद्धेशाक
 विशेषे ॥
 शियुजम् । न० श्वेतमरचे । शोभा
 स्रजनस्यबौद्धे । अस्यगुणा । चक्षु
 ष्यशियुज गीजतीक्ष्णोष्णविषनाश
 नम् । अक्षय्यकफवातघ्न तन्त्रस्येनशि
 रोत्तिनुत् ॥ नि० शियुभवे ॥ शि
 योजायतेस्य । जनो० । इ ॥
 शियुपुष्पम् । न० शोभाजनकुसुमे ।
 तच्छाकगुणा । शियो पुष्पस्तुक
 टुकतीक्ष्णोष्णसायुशोथनुत् । क
 मिहृत्कफवातघ्न विद्रधिग्रीहमुल्म

श्रि धा

जित् ॥ स मुशियोस्त्वचिदितरक्तपि
तपसादनम् ।

श्रिग मुगम् । न० शोभाञ्जनजटाया
म् ॥ अस्यगुणा । धीतकुक्षरदन्त
देहिमहनसित्वत्यतेलामुरीरात्रौ
मङ्गमिततपितररसमुननवश्रिगुज
म् । तद्वाहोवदनाम्बुजनिविशिते
श्रोचन्द्रचडप्रियापादाभोरुहरिगार
चित्शिराय प्राचिकालीपुमान् ॥
श्रिगुमुनन्तुवातघ्न श्रेष्ठमर्गोविनाश
नम् । शमनस्त्रायुरोगश्यापितकृत
कफनाशनम् ॥

श्रियुजीजम् । न० श्रियुजी ॥

श्रिड घ्राणम् । न० नासिकामले ॥
श्रिङ्घ्यते । श्रिचिचाघ्राणे । आ
शकीलुधूश्रिङ्घिधाञ्जम् । पुषाद
रोदित्वात्पञ्चकलीप ॥ पु० श्रे
ष्ठाणि ॥ न० काचपात्रे ॥ श्रोत्रम
ले । मङ्गुरे ॥

श्रिङ्घ्राणक । पु० श्रेष्ठाणि ॥ न० ना
सिकामले ॥ श्रिङ्घ्यते । श्रिचि०
। आणकीलुधूश्रिङ्घिधाञ्जम् ॥

श्रिङ्घ्रिणी । स्त्री० नासिकायाम् ॥

श्रिङ्घ्रित । चि० घ्राते ॥

श्रिक् । स्त्री० श्रिकर्त्रे ॥ श्रिगधा । सु
श्रिग्विचविषाणवेयम् ॥ श्रिचि०
क्षिप् ॥

श्रिङ्घा । स्त्री० भूषणशब्दे । धनुर्गुणो
॥ श्रिङ्घनम् । श्रिजिअम्यक्तेशब्दे

श्रिति

॥ गुरोश्चेत्यप्रत्यय । टाप् ॥

श्रिङ्घितम् । न० भूषणध्वाने । नृपुर
शब्दे श्रिङ्घनम् । श्रिजि० ता
लव्यादि । भावेत्त ॥ चि० श
ब्दायमाने । कर्त्तरिक्त ॥

श्रिङ्घिनी । स्त्री० मौर्व्याम् । धनुर्गु
णो ॥ श्रिङ्घत्त । श्रिजि० । भावश्च
के चिनि ॥

श्रिगङ्गाकी । स्त्री० स्वादाद्रव्यविशेषे
राजिकायुक्ताः सर्पपस्वरसैर्वाभून्
कद्रवेर्निष्पन्नशकृत्त्वपिष्टके ॥ यथा
। श्रिगङ्गाकीराजिकायुक्ताः स्वान्मू
खकदलद्रवे । सर्पपस्वरसैर्वापिष
खिपिष्टकस्युते ॥ सहितेरिति श्रि
ष । श्रिगङ्गाकीरोचनीगुर्वापिष
क्षेपकरीस्रता ॥ इतिराजनिघ
ण्ट ॥

श्रित । चि० दुर्बले । कृशे ॥ तीक्ष्णे
। निशिते । शायसिम् । श्रितनृक
रणे ॥ श्रेङ्गतीवा । त् । श्राप्त्तो
रिति वेत्वम् ॥

श्रितद्रु । स्त्री० श्रितद्रुनद्याम् ।
श्रौरमीरटे ॥

श्रितशूकः । पु० यवे । गोधूमे ॥ श्रि
तंशूकयम् ॥

श्रितायः । पु० कण्टके ॥

श्रिति । पु० भूर्जे ॥ चि० सिते ।

धवले ॥ असिते । श्र्यामले ॥ श्रो
यते ॥ श्रिनातिस्रवा । श्रिज्जिना

शिविविष्ट

ने । त्तिन् । त्तिज्वा । शते सौ
चात् । क्रमितमिशतिसन्धामत
इवेति । इन्सचकित् । अतइदा
देशावा ॥

शितिकण्ठ । पु० शम्भो । ईशे ।
शिवे । शिति काल वण्टोऽल
॥ दाखूइखगे ॥

शितिचर । पु० सुनिषण्णशकि ।

शितिचार । पु० शाकविशेषे ॥

शितिच्छद । पु० इसे ॥

शितिसार । पु० तिन्दुके । स्फूर्ज
के । तैद्र । इ० प्र० हचे ॥ शि
ति काल सारोमज्जायस्यस ॥

शितिसारक । पु० शितिसारे ।

शिथिलम् । नि० श्रये । ठोला इ०
भा० । न० मन्दबन्धने ॥ श्रय
बन्धे ॥ स योगविशेषे ॥ अथमे
चने । अजिरशिशिरशिशिलितिकि
रच् । उपधायाइत्वम० रेफलोप
प्रत्ययरिफस्यलत्वञ्चनिपात्यते ॥

शिथिलित । नि० विश्वेचिते ॥

शिनि । पु० सात्यके । पितामहे
चनियविशेषे ॥

शिनिसा । पु० सात्यकौ । शिने
नसा ॥

शिविः । पु० रस्मौ ॥ पशौ ॥ पा० ॥
बाहुलकात्क ॥

शिविविष्ट । पु० खलती । खल्व

शिव्वा

टे । दुर्धर्मणि । पिनाकिनिशिवे ॥

विष्णौ । यथा । शैत्याच्छयनयोगा
च्चञ्चीतवारिप्रचद्यते । तत्पानोद्र
क्षणाच्चैर्वाशिपयोऽरश्मयामता ।

तेषुपवेशाद्विश्वेश शिविविष्टइहा
च्यते ॥ शिविषु । रश्मिषु पशुषु वा
विष्ट प्रतिष्ठितोयन्नरूपेणेतत्तथा ॥

शिव । पु० कालिकापुराणप्रसिद्धे
सरिवरविशेषे ॥

शिव्रा । स्त्री० अवन्तिदेशप्रसिद्धपुण्य
सरिविशेषे ॥

शिव्वा । स्त्री० बटादिद्रुमाणाजटायाम्
। मूले ॥ सरिति । मांसकायाम् ॥
मातरि । शतपुण्यायाम् ॥ हरिद्रा
याम् ॥ शीते । बाहुलकात् । श्री
ड फक्ञ्जलस्य ॥

शिव्वाक । पु० पद्ममूले ॥

शिव्वाकन्द । पु० करहाटे । पद्म
मूले ॥ शिव्वामूलतरुप्ररोह । तत्स
हित कन्दोमूलम् ॥

शिव्वाधर । पु० शाखायाम् ॥
शिव्वाधरा । स्त्री०

शिव्वाकृष्ट । पु० बटवृक्षे ॥

शिव्वाडी । स्त्री० क्षुपविशेषे । मति
दायाम् । द्रवत्पल्याम् । वात
घ्न्याम् ॥ गुच्छपुष्पायाम् ॥

शिव्वा । पु० रत्नचक्रमर्दके ॥

शिव्वा । स्त्री० सन्याम् । बीजगुप्
त्वाम् । सेमफली । इ० भा० ॥

शिर शूलम्

शिरनेति । शिञ्ज । उल्हादय
द्येति साधु ॥

शिर्याभव । पु० प्रसीधान्ये ॥
शिरिस्त्री । शिर्यायाम् । शिरिस्त्री
पुस्तकशिरिस्त्रीतिभेदाच्छिरिस्त्रीर्धा
मता ॥ शिरिस्त्रीयस्त्रयमधरसीपाके
हिमशुक्र । वक्ष्य दाहकरप्रोक्तं संप्र
लवातपित्तवित् ॥ शिरिनेति । शि
ञ्ज । इन् ॥

शिरिस्त्रिक । पु० कृष्णमुद्गे ॥
शिरिस्त्रिका । स्त्री० शिर्यायाम् ॥
शिरिस्त्रिज । चि० प्रसीधान्ये ॥
शिरिस्त्रिपत्नी । स्त्री० मुद्गपत्न्याम् ॥
शिरिस्त्रो । स्त्री० मुद्गपत्न्याम् ॥ शूलशिरि
सूत्र्याम् ॥ शिर्यायाम् ॥
शिरिस्त्रोफलम् । न० पाण्डुर्ये । पीत
पुष्पे । काश्चनपुष्पके ॥
शिर । पु० पिप्पलीमूले ॥ मस्त
के । शिरसि । यथा । शिरोवा
चीशिरोऽदन्तीरजीवाचीरणस्तथे
तिकीशान्तरम् ॥ पिण्डदद्याद्गया
शिरिकृतिवाचनीये ॥ शृङ्गातेष्वञ्ज
येक ॥

शिरफल । पु० नारिकेलि ।

शिरः शूलम् । न० मस्तकवेदनारी
ये ॥ तदीषधयथा । श्लेतापराजि
तामूलपिप्पलीशुण्डिसंयुतम् ।
परिपिष्ट शिरोक्षिपाच्छिरशूलविना
मनम् ॥

शिरस्थ ।

शिरज । पु० कैश्रि । चिकुरे ॥
शिर । न० मस्तके । मूढि ॥
तट्टोगनाशकौषधयथा । शिरारी
गहरक्षेपात्शुष्कामूलसकाक्षिक्वमि
ति ॥ सङ्गीतदामोदरेष्वङ्गारवर्ण
नेशिरसस्तुदंशमेदाउक्तः । यथा ।
आकम्पितकम्पितश्च । धृतः । वि
धृतमेव च । परिवाहितः । न धृ
तः । मवधृतः । तयाधृतम् । आ
कुधृतः । परावृतः । मृतुधृतः ।
आप्यधोगतम् । धीकृतः । प्रकृ
तश्चेति । चतुर्ध्वजविधिशिरकृति
॥ प्रधानी ॥ सेनाये ॥ शिरिरे ।
नगाये ॥ वृषाये ॥ श्रीयते ।
उष्णीषादिना । शिञ्ज सेनायाम् ।
श्रयते स्नात्ते शिर किञ्चेत्यसु
न् । धातोः । शिरादशय ॥

शिरसिजः । पु० कुन्तले ॥ बालि
। कैश्रि ॥ शिरसिजात । समस्या
मितिष्ठ । तत्पुरुषेकतीति । इल
दन्तादिति वाऽलुक् ॥

शिरस्कम् । न० शिरसाथे ।
शिरसम् । न० शिरारघवस नाडि ।
शीर्षस्थे । शीर्षके । टीप० इ०
भा० ॥ शिर । चावतीऽनेन । नै
उपासने । आतद्धतक ॥

शिरस्त्राचम् । न० शिरस्त्रे ॥
शिरस्त । पु० शिर्याऽयुक्तकक्षे ।
आनादिना । निमंशिकेति । शी

शिरोधानम्

यं यो । शिरसिभवः शिरसिहि
 तावा । शरीरावयवाद्यत् ॥
 शिरा । स्त्री० धमन्याम् । ताड्या
 म् ॥ शिमेति । शिञ्ज । बहुल
 मन्थनापौतिरक्त् ॥
 शिरापत्र । पु० हिमालहर्षे ॥ क
 पित्वे ॥
 शिराक्षम् । न० कर्मरत्ने ॥ चि०
 शिरासन्तते ॥
 शिरालकः । पु० अस्थिभङ्गवर्धे ॥
 शिराहतम् । न० सीसके ॥
 शिरि । पु० शलमे ॥ हिंसे ।
 कृन्तरि ॥ शृङ्गाति । शृ० । क
 गुग्गुपुक्कुटीत्यादिनाम् ॥ खड्गे ।
 शरे ।
 शिरीष । पु० कपोतने । भस्मिहृति
 । सिरसकृतिप्रसिद्धवर्धे । शिरी
 प्रामधुरोनुष्णसिक्तस्रस्तुवरोलघु
 । दोषशोधनिसर्पघ्न कासघ्नवि
 वापह ॥ शृङ्गातिशौर्यतीका ।
 शृ० । शृङ्गभ्यांकिञ्चिदिति० ईष
 न् ॥
 शिरीषपत्रिका । स्त्री० श्लेष्मन्निषि
 क्षाम् ॥
 शिरीषहृत् । न० चन्द्रशालावाम् ॥
 शिरसिहृत् । न० हे० न्द्र ॥
 शिरोधरा । स्त्री० यौवायाम् ॥ शिर
 साधरा ॥ न० हे० न्द्रः ॥
 शिरोधानम् । न० उच्छीर्षके । उप

शिरौषिका

धानि । गण्डो । सिराहना० न०
 भा० ॥ शिरोधीयतेऽयम् । छुधा
 य करवाधिकरणयिः स्त्रेः अधिकर
 योऽष्ट ॥
 शिरोधिः । स्त्री० यौवायाम् ॥ शि
 रोधीयतेऽस्याम् । कर्मव्यधिकरणे
 चित्ति ॥
 शिरोमणिः । पु० स्त्री० शिरोधार्य
 रत्ने । चूण्डामणौ ॥ शिरस
 मणिः ॥
 शिरोमन्ता । पु० शूकरे ॥
 शिरोरत्नम् । न० शिरोमणौ ॥
 शिरसिरत्नम् ॥
 शिरोरुक्ता । स्त्री० सप्तपर्णवर्धे ।
 शिरीरीमे ॥
 शिरीरुहः । पु० कीशिमूर्द्धने । शि
 रसिरोहति । कृगुपधेतिरुहे कः ॥
 शिरीरीगः । पु० शिरपौडार्या ॥
 शिरोवल्ली । स्त्री० बहिर्बद्धायाम् ॥
 शिरोहतम् । न० मरिचे ॥ श्रीदेवो
 भागवतैकादशस्कन्धे श्रीनारायण
 प्रोक्ते व्रतविशिषे ॥
 शिरोहतफलः । पुं० रक्तायामार्गे ॥
 शिरोविष्टः । पुं० कृष्णवि । विक्षिप्त
 के ॥ न० चि० शिषः ॥
 शिरोविष्टनम् । न० शिरोविष्टे ॥
 शिरोस्थिः । न० मसकास्थनि । कशे
 टी । शिरस्त्राणे ॥
 शिरौषिका । स्त्री० धारिशिरौषिका

शिलाजतु

याम् ॥ यथा । निदोषविजकुठाभी
हरोवारिशिरौषिका ॥

शिला । पु० न० कण्ठिशाद्यर्जने । लु
नकेदारणेष्वन्ये । मञ्जुवर्त्मका
नेकधान्योद्भवे ॥ शिलति । शि
लउञ्छे । कौञ्ज्या । सन्नापूर्व
कत्वाद्गुण ॥

शिलाक । पु० वेदप्रसिद्धे मुनिविशि
ष्टे ॥

शिलशर्भज । पु० पाषाणभेदने ॥

शिलहट्ट । पु० दण्डविशेषे ॥ यथा ।
गणेश्वरसमाश्रयमहोदध्यागशिखि
। शिलहट्टाभिधोदेश पर्वतसिद्ध
ति प्रये ॥

शिला स्त्री० पाषाणे । प्रस्तरे ॥ म
न शिलायाम् ॥ हाराध । स्थित
दाहण्ये ॥ स्तम्भशीर्षे । कर्पूरे ।
टाप् ॥

शिलाकर्णौ । स्त्री० शल्लकौष्ठौ ॥

शिलाकुट्ट । पु० पाषाणदारणे
शिलाकुट्टका । पु० पाषाणदारणे

। टक्के । शिलावट० इ० भा० प्र० ॥

शिलाजम् । न० शैल्ये । लोहे ॥

शिलाजतु । न० पर्वतजातीपधातुवि
शेषे । शिलाजौत० इ० भा० प्र०
। अथपर्यायादयोयथा । गैरेवमर्थ्य
गिरिजमञ्जुशिलाजत्वित्यमर
। शिलाव्यधी ॥ निदोषधर्मसन्त
माधातुसारधराधरा । निर्यासव

शिलाटिका

तृप्सुसन्नित्वाशिलाजतुकीर्तिर्नम
। सोष्यराजतताम्रमावसस्य
तुर्विधम् ॥ शिलाजत्वद्विजतुचमै
लनिधासद्व्यपि । गैरेवमञ्जुश
पिगिरिजशैलधातुजम् । शिलाज
कटुतिक्तोष्णकटुपाक रसावनम्
। छेदियोगवह्निनाकफमेवाश्म
कर्करा । मृक्कृच्छ्रयश्वासवाता
सर्गासिपाण्डुताम । अपस्मारतथी
न्मादशयकुष्ठोदरकुम्भीन् ॥ सौव
र्ण्यं तुजवापुष्यवर्णं भवति तद्वसात् ।
मधुरकटुतिक्तोष्णकटुपाक रसा
यनम् ॥ छेदियोगवह्निर्वशीतलं
कटुपाकिच । राजतपाण्डुरशीत
कटकस्वादुपाकिच । ताम्रमयू
रकरुणभतीष्णमुष्णसूत्रायते । लौ
हजटायुष्योभतत्तिक्तलवणभवे
त् । विपाकीकटुकशीतसर्वश्रेष्ठमुदा
हृतम् ॥ अस्यशोधनप्रकारोभावप्रका
शदितोऽऽख्येय ॥ शिलायाजत्व
व ॥ बघीतत्पुरुष ॥

शिलाश्रुनी । स्त्री० कालाश्रुनीव
र्त्तु ॥

शिलाटकः । पु० अट्टे । अट्टालके
॥ विषे । गर्ते । इ० मे० नी०
शिलाट्टीरितिम् । द्रितहंसकट्टे पा
ठ ॥

शिलाटिका । स्त्री० रक्तपुनर्वा
याम् ॥

शिलि .

शिलात्मज । पु० लौघे ॥
 शिलात्मिका । स्त्री० मूषायां ।
 शिगादद्, पु० श्लेये । शिला
 जतुनि ॥
 शिलाधातु । पु० सिरोपक्षे । ख
 व्याम्, सिलखडी० इ० भा० ॥
 खर्गैरिके । सानागिरु० इ० भा०
 प्र० ॥
 शिलापट्ट । पु० पेषवर्णशिला
 याम् । सिलङ्ग० भा० ॥
 शिलापुत्र । पु० धर्मवालि । सिलव
 द्वा० लोढा० इ० भा० प्र० ॥
 शिलापुष्पम् । न० श्लेये । अस्मपु
 ष्ये । शिलाजतुनि ॥
 शिलाभङ्गम् । न० शिलापुष्पे ।
 शिलाभेद । पु० पाषाणभेदिनिवृ
 द्ध ॥ यावभेदकास्त्री ॥
 शिलारम्भा । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥
 शिलावल्का । स्त्री० औषधद्रव्यविशेषि
 । वल्कनायाम् । शैलगर्भायाम्
 । शिलावाक् । इ० भा० प्र० ॥
 शिलाव्याधि । पु० शिलाजतुनि ॥
 शिलासनम् । न० श्लेये । पाषाण
 रचितासने ।
 शिलासन्धि । पु० पर्वतगङ्गरे ।
 गुहायाम् ।
 शिलासारम् । न० लोहि ।
 शिलाजम् । न० शिलाजतुनि ॥
 शिलि । पु० भूर्जपत्रवृक्षे । स्त्री०

शिलोपद .

शाराध स्थितक छे ॥
 शिलिन्द । पु० मत्स्यविशेषि ॥ य
 था । शिलिन्द श्लेषलीवल्होवि
 पाकीमधुरीशुक । आमवातकरि
 हृद्योवातपित्तहरीमत । इ०
 रा० भ ॥
 शिलो । स्त्री० गण्डूपद्याम् । स
 मशीर्षे । शाराध स्थितक रुषि
 ॥ शिलति । शिल० । इगुपधि
 तिकः । कातेरस्त्रीति० लौष् ।
 शिलीन्ध्र । पु० मत्स्यविशेषि ।
 चित्रफले ॥ यथा । शिलीन्ध्र
 श्लेषलीवल्होविपाकीमधुरी शुक ।
 वातपित्तहरीहृद्योवातकरख-
 स ॥ तरुप्रभेदे । न० क० के ।
 कवाकी । कदनोपुष्पे ॥ त्रिपु
 टास्थी ॥
 शिलीन्ध्रकम् । न० द्वितीरे । गी
 मयच्छत्रिकायाम् ॥
 शिलीन्ध्री । स्त्री० विहमीविशेषि ॥
 गण्डूपद्याम् ॥ मृदि ॥
 शिलीपद । पु० श्लोपदाभिधपाद
 रीणि । पादवल्मीके । गोद० इ०
 गौ० भा० प्र० । पौलुपाव० इ०
 भा० ॥ अश्वविप्रकृष्टनिदानं । सा
 मान्यलक्षणसङ्गाह । पुराणेदकभू
 यिष्ठा । सर्वस्तुषुवशीतला । ये
 देशास्ते पुजायन्ते श्लोपदानिविशेष
 त ॥ य सज्जरीशङ्खचण्डीभृ

शिल्पभू

सिं शिथीनृणां पादगत क्रमे
वतश्चीपदयात्करत्तर्पणे च शिथ
। उनासासुपिके च दाह ॥

शिलीमुख . । पुं . शली . भ्रम
रे ॥ काण्डे . नाथे ॥ शिलो .
शल्य मु. शिथल ॥

शिलूष . । पुं . श्लिषिविशिष्टे ॥
शिलिवम् . न . शैली . शिलिव .
शिलायाट ॥

शिलेश्वर . । पुं . शैले . गिरी ॥
शिलाभिरुज्जीयते . चिन् . । प
रम् ॥ शिखरे ॥

शिलिञ्जल . । पुं . शल्लिञ्जले .
शिलोत्तम् . न . शैलेये ॥

शिलिदुर्भवम् . न . शैलेये . चन्द
नविशिष्टे ॥ यथा . सुगीतलचन्द
नयत्तेनपि कम्प्यते . उभयो
तस्य पर्यायितीमर्थानि शिलिदुर्भव
म् ॥

शिलीका . । पुं . गरुडे ॥

शिल्पम् . न . श्रुते ॥ क्रियाविध्यं
। कलादिकर्मणि . इत्यन्वापार
रूपे . चित्रादिकर्मणि ॥ कला .
न त्वगीतादिरूपास्तु बहिर्मेदभि
न्नाद्यादिनासु वचकारादिकाकर्म
भयम् . क्रियाकौशल्ये . क्रिया
ऽभ्यासपूर्वकज्ञानविशिष्टे ॥ शील्य
ते . शल्यतेषां . शील्यसमाधी .
शलगतीषां . शल्यशिल्पस्य वा

शिल्पशास्त्रम्

अरूपपपतत्पाकृतसाध . ॥

शिल्पकार . । पुं . शिल्पिनि ॥

शिल्पकारी . चि . शिल्पकर्मकर्मणि

। सङ्करजातिविशिष्टे ॥ तदुत्पत्तिर्यं

था . विश्वकर्माचशुद्रायां वीर्याधा

नचकारस . ततोवभूवु पुत्रा

जनयेतेशिल्पकारिरथ ॥ साजाका

र कर्मकार शङ्कर कुबिन्द

क . । कुम्भकार कसकार . षडे

तेशिल्पिनांशरा . सूत्रधारश्चिन्म

र . स्वर्णकारस्तथैवच . पतितास्ते

ब्रह्मशापादजात्याश्च सङ्करा . ॥

स्वर्णकार स्वर्णचौयाद्ब्रह्मणां

द्वितीयतम . वभूवसद्य पतिनां

ब्रह्मशापिनकर्मणा ॥ सूत्रधारोद्विजा

तोनांशापिनपतिताभुवि . शीघ्रस

मस्यकाष्ठस्य गददौतनहेतुना ॥ अ

तिक्रमे च चित्राणां सद्यश्चिन्मस्तथा

। पतितां ब्रह्मशापिनब्रह्मणान् श

कीपतः कश्चिद्विद्विप्रश्चसस

र्मात्स्वर्णकारिरथ . स्वर्णचौयादि

द्विधेचपतितां ब्रह्मशापतद्वृत्तिव . मे

. पुं . ब्र . खण्डे १.५ अध्याय . ॥

शिल्पयोगः . । पुं . क्रियाकौशल्ये ॥

शिल्पशास्त्रा . स्त्री . स्वर्णकारादिका

कर्मकर्मण्ये . चावेधनि . कोरखा

ना . इ . प्र . । शिल्पशास्त्रा .

शिल्पशास्त्रम् . न . वास्तुशास्त्रादि

शिल्पकर्मग्रन्थे ॥

शिव

शिल्पिका । स्त्री० । तृणविशेषः ॥
 शिल्पी । त्रि० । कारी । शिल्पविद्या
 व्यवसायिनि कारकर० इ० भा० प्र०
 ॥ यथा । तच्चाचतन्ववायचनापि
 तैरजकस्तथा । पञ्चमस्रमंकारश्च
 कारव शिल्पिनीमता ॥ अपि
 च । मालाकार कर्मकार शक
 खकार कुबिन्दक । कुम्भकार
 कसकार षष्ठेशिल्पिनांशरा ।
 सूत्रधारश्चिचकर सूर्यकारस्तथैव
 च । पतितास्तेवृक्षापादजात्या
 वयं सहेरा ॥ शिल्प क्रियाकौश
 लमज्ञास्तिषतद्वनि ॥ शिल्पिनी
 वर्णभङ्गरा ॥

शिल्पिनी । स्त्री० । कौलदलौषधी ।
 शिल्पशाला । स्त्री० । शिल्पशाला
 याम् । आविशमे । शिल्पिनांशा
 ला ॥

शिवः । पु० । शम्भो ईश । पशुपतौ
 । शूलिनि । महेश्वर । महादेवे ।
 हरे । चन्द्रशेखर । अप्रतिवदनिर
 तिग्रयसर्वायं हक् क्रियाशक्ती । ना
 मस्मरश्चमात्रेणस्मृतं चापावन
 शिव । परिशुने परमानन्दबोधरूपे
 ॥ सर्ववैतोपशमस्त्यात० तुरीये ॥
 मोक्षे ॥ विदे । कौले । कौलकय
 च्छे ॥ पालके ॥ गुणगुली । पण्ड
 लीकद्रुमे ॥ कृष्णधूसूरे । पारदे ।
 देवि । सुरे ॥ ब्रह्मसादिपुत्रिंश

शिवशेषम्

तितमेशेने ॥ अत्रजातस्यफलं यथा
 । महेशभक्त श्रु तपारहश्वाजिते
 न्द्रियसारतनुर्महात्मा । शिवाभि
 धान खलुयोगराज प्रसूतिका
 खिद्यदिमानवानाम ॥ आर्द्रानक्षत्रे
 । पञ्चमात्रस्यप्रथमपर्याये । मङ्गणे
 • ५५५ • ॥ श्रुतेऽस्मिन् सर्वम् श्रुतेऽ
 नेनवा । श्रीकृष्ण । सर्वनिष्ठेष्व
 रिष्वलष्वशिवपटुप्रह्वेष्वभितन्त्रे ।
 इतिश्रीकोवन् • इत्युच्चनिपातित
 ॥ न० कल्याणे । मङ्गले । क्षेमे
 ॥ क्लेशे ॥ सुखे ॥ समुद्रलवणे ॥
 सैन्धवे ॥ श्वेतटङ्गणे ॥ शिवमुख
 तदस्यास्ति । अशंभाद्यच् ॥ शि
 वयतोतिवा सत्करोतीतिव्यास्ता
 त० पञ्चाद्यच् ॥

शिवक । पु० । कौलकी । बन्धनका
 छे । खूँटा० इ० भा० । गवा
 गात्रकण्डूयनार्थं गीर्ध निखातस्तम्भे
 • इति सुभूति ॥ इतिगात्रक
 कण्डूम् • श्रुतेऽवका । विलकर्म
 चि० श्रीकृष्णसंग्रामा । सर्वनिष्ठ
 ध्वेति साधु । स्वार्थेक ॥

शिवकर । त्रि० । मङ्गलकारके ॥ पु०
 अतीतकल्पाद्दमेदे ॥
 शिवकीर्तन । पु० । भङ्गरीटिशिवग
 यो ॥ असुरद्विष । हरी ॥ शै
 वे ॥

शिवशेषम् । न० । व्यापितेशस्यप

शिवधर्मम्

रितं शतहस्तप्रमाणे सिद्धस्य ।
 तदुक्तं श्रीमहाविष्णुसंहिता । यथा ।
 शिवकृपधरं शम्भुं परितोदिम्यदिषु
 च । शतहस्तप्रमाणेन शिवधर्मः
 प्रकीर्तितम् ॥ अथ महात्मनाम
 पि । ईशधर्मः महापुण्यसर्वतीर्थो
 त्तमेतमम् । अथ मरुविराजन्ते
 सर्वतीर्थान्सर्वदा ॥ अथ महा
 शिवधर्मो ध्यायेत्तु भावतत्पर ।
 स सर्वपापनिर्मुक्तो वात्सल्यं बहुराज
 वम् ॥ अथ यत्किञ्चित्कर्म स्वरूप
 नावहुलं तथा । प्रभावाद्भूर्जटस्य
 स्यतत्तत्कीटिगुणं भवेत् ॥ अथ
 तत्तत्कृतात्पापान् सुच्यते शिवसंज्ञ
 धी । शेषधर्मो कृतपापश्चक्षुषेप
 समं प्रिये । पुरश्चर्याजपदानां वा
 तर्जनीमेव च । यत्करेति शिवधर्मो
 चेतदनन्ताय कल्पते ॥ पुरश्चर्या
 तत्कृत्वा यद्विशिष्टदिनेष्वपि । य
 त्फले तदग्रीतिसंयुक्तपुत्रादि
 बान्तिकी ५ गयागङ्गाप्रयागेषु कीटि
 पिण्डप्रदेनरः । यत्प्राप्नोति तद्
 वै स कृतपिण्डप्रदानतः ॥ अति
 पातकिनीये च महापातकिनश्च ये ।
 शेषतीर्थैः कृतश्राद्धार्थं पिबान्ति परा
 कृतिम् ॥ शिवकृतो जगन्नाथविद्या
 श्रीदुर्गावासः । यथास्तितस्तित
 न्निभुवनानि चतुर्दश ॥ स्थापिते
 न स माहात्म्या निश्चिदेतत्प्रकीर्ति

शिवदास

तम् । अनादिभूतभूतेश्वरीमा
 भागनीचरः ॥ महापीठत्वार्चा
 वामस्पृश्यस्य गर्दूषणम् । विद्यते विद्य
 तिनैतत्किञ्चपधरहरे ॥ यथा च क्ता
 र्चने देविकोपि देवानां विद्यते । शि
 वधर्मो महातीर्थं तया जगन्नाथिकाणि
 की । बहुना किमिहोक्तं नतवाये
 सत्सुच्यते । प्रभावः शिवलिङ्गम्
 महावक्तुं न शक्यते ॥ अयुक्तवेदि
 तं लिङ्गं युक्तं वेदिकवाग्निधौ । सा
 धकः पूजयेद्भक्त्या स्नातोऽपि कस
 सिद्धयेदिति ॥

शिवगतिः । पु० भूतादिष्विषि ॥
 शिवधर्मजः । पु० महालयजः ॥
 शिवकृत् । त्रि० महाकृत् । अ
 मरुदे ॥

शिवचतुर्दश । स्त्री० चतुर्दशोक्तं
 व्यभिचरति शिवे ॥ पाप्मानं कृ
 त्वा चतुर्दश्याम् । शिवरात्रौ ॥

शिवज्ञा । स्त्री० शिवीपासिकायाम्
 ॥ अथ मन्त्रायाम् ॥

शिवज्ञानम् । न० शुभाशुभकालयो
 धकवाच्ये ।

शिवताति । स्त्री० शिवतातिवारि
 ष्याम् । अथ मन्त्रायाम् ॥

शिवदः । त्रि० परमसुखदे ॥

शिवदत्तम् । न० निष्पन्नम् । त्रि०

शिविनः शिवोक्तवाक्ये द्रव्यमात्रं ॥

शिवदासः । न० देवदासवच्ये ॥

शिवमहाकरः	शिवर
<p>शिवदूतिका । स्त्री० मोदकाविशेषः । शिवदूतौ । स्त्री० भवान्याम् । दुर्गा वाम् । यदीनियुक्तौदीर्घेनतयादे व्याशिवः स्वयं । शिवदूतीतिस्त्री केस्मिंस्तत सोऽस्यातिमागता ॥ शि वदूतवतिसन्देशम् प्रापयतीत्यर्थे ० गीरादेराकृतिगणत्वान् ङीष् । बहुव्रीहौतुटाप् स्यादित्याहुः । व स्तुतस्तु० दुर्गातेदुर्गतनिर्वादीर्घं खे तिनिहायादीर्घे सत्वल्पसन्देशप्रापक त्वनिवन्धावाक्तादस्यास्यायामिति० बहुव्रीह्यावपिङ्गोप सम्भवति ॥ मा दृमेदे । यागिनीविशेषः । शिवद्रुमः । पु० विष्णवे । नाल् । इच्छे । शिवद्विष्टा । स्त्री० कृतव्याम् ॥ शिवधातुः । पु० पारदे ॥ शिवनाभिः । पु० शिवलिङ्गविशेषः ॥ शिवपुरोचम् । न० उपपुरोचविशेषः ॥ शिवपुरी । स्त्री० काश्याम् । शिवप्रियः । पुं० वक्रद्रुमे ॥ स्फुटि के । धत्तूरे । धत्तूर्धत्तत्तदर्थे म्दु निवासयोग्यस्यानेपिशाचपति नाविनिवेशितासि । किकेरवापि विकसन्तितमः प्रवातकिंवाविं वजसतकिदृषदः स्तवन्ति ॥ न० कद्राच ॥ चि० शिवेष्टेद्रव्ये । शिवस्थप्रियः ।</p>	<p>मीशिते ॥ शिवमल्लकः । पुं० शिवमल्लिका । स्त्री० शिवमल्ली । स्त्री० यामल्ली । शिवरसः । पु० राचस्यापितामहा शिवरात्रिः । स्त्री० म् । चक्षुःसुप यथा । नक्षत्रेण नचाचंया । तु यंयातचोपवासर प्रकर्तव्यशिवप्री हरेरज्ञानप्रज्ञान वीचानेचमोवापि कः । सर्वपूज शिवचिमुखः ॥ लशुचिमाह । व यालुगताचतुर्ह रात्रिसञ्चिका यापिवाऽमयायु पारणा ॥ यद्वा भवेच्चतुर्दशीसा वृद्धिचयत्वादुतस् याकिलकालवैति तिविंदाभरचम चिञ्चकार्येभद्रज पवासतिथ्यन्ते । तिथ्यन्तपार</p>
<p>शिवप्रिया । स्त्री० उमायाम् । शिवमहाकरः । पुं० सर्वज्ञाना</p>	

शिव

म् । चतुर्दश्यामिवपारणम् । यथा
तमम् । ब्रह्माण्डोदरमध्यतुयानितौ
यानिसन्तिवे । पूजितानिभवन्ती
हभूतापारणे कृतेकृति ॥

शिवलङ्कम् । न० महादेवस्यशिवे ॥

शिवलोकाः । पु० कौलासी ॥

शिववज्रम् । चि० शिवप्रिये ॥ शि

वज्रवज्रम् । शिविवज्रभोस्तथा ॥

शिववज्रभा । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

शिववज्रिका । स्त्री० लिङ्गिन्याम् ॥

शिववज्री । स्त्री० श्रीवल्ल्याम् ॥

लिङ्गिन्याम्

शिववाहन । पु० वृषभे ॥

शिवबीजम् । न० पारदे ॥

शिवशेखर । पु० वक्रद्रुमे ॥ व

स्तुरे ॥ शिवसस्तकी ॥

शिवसायुज्यम् । न० शिवेनसङ्गयोगे ॥

शिवसुन्दरी । स्त्री० भवनेहिन्याम्

। गौर्याम् ॥

शिव । स्त्री० गौर्याम् । भवान्याम्

॥ यथा । शिवामुक्तिः समाख्या

ताथैगिर्नामोच्चगाभिनी । शिव

यथाकपेह्वीशिवालीकिततः स्मृ

तेतिदेवीपुराणम् ॥ अपिच , शि

वाकल्याणरूपाचशिवदाचशिवप्रि

या । प्रियेदातरिवाशब्दः शिवसेन

प्रकीर्तितेतिव० नै० पुराणम् ॥ पु

नस्य । शिवकल्याणवचनचुरेवोत्कृ

ष्टवाचका । समूहवाचकश्चैववा

शिवाम्पला

कारोदाष्टवाचकः ॥ श्रेय० सङ्

घोत्कृष्टदात्रीशिवतीर्त्ता

। शिवराशिर्मुर्तिसताशिवसेन

प्रकीर्तितेतिव० नै० पु० ॥ आ

त्मानुभूतिनिष्ठातोहेतभावविव-

र्जिता ॥ तेपिमेस्याभजन्त्ये

नामित्यसर्वीतमाशिवेष्टुमासहि

ता ॥ मुक्तौ ॥ फेरी ॥ सक्त, फला

याम् । भाटामलीषधी ॥ अभ

वायाम् ॥ आमलक्याम् ॥ श

स्याम् ॥ इन्द्रियायाम् ॥ दूर्वाया

म् । गीरोचनायाम् ॥ बुद्धिशक्ति

विशेषितारायाम् ॥ शिवसख्यस्या

शिवोस्त्रिभटत्वेनयस्याकृतिवा ।

अशंभावायम् ॥ शिव० शिवभा

देवताचक्षिपस्या अशंभावायम् ।

शकुनाविदकत्वात् ॥ शिवकरोति

। तत्करोतीतिपिच० । पञ्चाशत् ॥

शिववतिवा ॥

शिववाचम् । न० कद्राच्ये ॥

शिववाटिका । स्त्री० वनपत्न्याम् ॥

शिववात्मकम् । न० सैन्धवे ॥ त्रि०

शिवमये ॥

शिवानी । स्त्री० जवन्तीवर्णे ॥ दु

र्गायाम् ।

शिवपौड । पु० चन्द्रमसि ॥ व

जह्वज ॥ शिवस्यभापौड ॥

शिवप्रिय । पु० हानी ॥

शिवाम्पला । स्त्री० शमीवर्णे ॥

शिविरम्

शिवाराति । पु० सारमेये ।
 शिवारुतम् । न० शृगोल्यानिनादे ।
 शिवालय । पु० हरमन्दिरे ॥ र
 क्ततुलस्याम ॥ स्मथानि ॥
 शिवालु । पु० शृगाले ॥
 शिवामृति । स्त्री० जयन्तीवृक्षे ॥
 शिवान्नाद । पु० वक्रवृक्षे ॥ शि
 वस्थानन्दे ॥
 शिवान्नय । पु० पारदे त्रि० शिव
 नामके ॥
 शिवान्ना । स्त्री० रुद्रजटायाम् ॥
 शिवि । पु० उशीनरदेशाधिपतौ
 भूपतिवरे ॥ औशीनरे । उदारी
 यमहीपतिर्येनस्वमासश्रेयायदत्वा
 शरणगत । कपीसाराक्षत ॥ भू
 जं पञ्चवृक्षे ॥ व्याडे । हि सप्तशौ ॥
 शिविको । स्त्री० याम्यग्राने । भूपा
 न० डोला० शीपाला० पालकी० वृ
 क्षादिभाषाप्रसिद्धे बहुविधे । शि
 वीरथे ॥ शिवैव । शिवं करोति वा
 । तत्करोति स्थानात् ० शत्रुत् ॥
 शिविरम् । न० युद्धवेष्टानि ॥ नि
 वेशे । आगन्तुकसैन्यवसती ॥ सेना
 यावासस्थाने ॥ राजनिवेशे ॥ अ
 यश्चिविरलक्षणम् । श्रीभगवानुवा
 च । शिविरपरिखायुक्तमुच्चैः प्रका
 रवेष्टितम् । युक्तवाद्दशशरसिहस्त
 रपुरस्कृतम् ॥ युक्तं चित्रं विचित्रैश्च
 कृत्विमैश्चकपाटकैः । निषिद्धह्वर

शिशिरः

हितप्रसिद्धेश्वपुररुतम् ॥ सुत
 क्षणचन्द्रविष प्रङ्गणस्यतथैवचे
 ति । विशिष्टोन्नतवैवर्तद्वष्टव्य
 कृष्णखण्डके १०२ आध्यये ॥ शव
 मूल्यत्र । शवगतौ । बाहुलकात्कि
 रच ० अतद्वत्त्वञ्च ॥ यडा । शिरते
 राजवलान्यस्मिन् । शीङ्ग स्वप्ने ।
 बाहुलकात्किरच् । शीङ्गोवुगद्य
 स्वप्ने ॥
 शिवौ । स्त्री० गौर्याम् ॥ पु० योगिणी
 य ॥
 शिवीरथ । पु० शिविकायाम् ॥ वृ
 ० जाली ॥
 शिवेष्ट । पु० वक्रवृक्षे ॥ त्रि० शि
 वप्रिये ॥
 शिवेष्टा । स्त्री० दूर्वायाम् ॥
 शिशिषु । त्रि० शिशितुमिच्छौ ॥ शि
 तैः सङ्गतादुपलब्ध ॥
 शिशिरः । पु० हिमे । तुषारे ॥ शीपा
 क्षरप्रसिद्धगिरिविशेषि ॥ पु० न०
 षट्पुत्रविशेषि । तपस्तपस्यया । माघ
 फाल्गुनयो । कम्पने । शीते ।
 हिमकूटे ॥ अस्थगुणायथा । शिशि
 र शीतलोऽहीवरुक्षीवातामिवर्द्ध
 नः । अपिच । शिशिरशीतलवृष्य
 शीतवातप्रकीपणमिति ॥ अतका
 तस्यफलम् । मिष्टान्नभोगीमधुरप्र
 णादीकलत्रपुत्रादियुत । च्छुधात् ॥
 शीथीसुधीष्ठाककलेवरश्च यथप्रसू

शिशुचान्द्रायणम्

ति शिशिराभिधाने । इति ।। वि०
शीतशुण्ययुक्ते ॥ यथा । सुशौम
शिशिरोज्ज्वल । तुषार शीतल
शीतोद्दिप्त सप्तान्यलिङ्गका ॥
अशान्त० धात्रिणावस्थितान्निभामा
। अशान्ततन्वी । अक्षिरशिशिरिणि
यिलम्बिरस्तिरस्यविरस्यदिराः •
इतिक्विरप • शिशिरपथायाइत्यस्य
निपात्यते ॥

शिशु । पु० पोति । पाति । अभर्त्ति
। डिन्ति । पृथुकी । श्रावकी । अक्ष
लक्षणाशुक्त इवभातातपेनयथा ।
शिशिरभ्युक्ष्य प्रीतिः • वातकाच
मनस्मृतम् । रजस्वलादिससृश्य
जातव्य तुकुमारके ॥ प्राक्चूडा
करणाङ्गल • प्रागज्ञप्राशनाच्छि
शु • कुमारस्तुसन्निधौयावन्मौ
स्त्रीनिबन्धनम् । श्यति • श्रावतेऽत
वा । शीतनूकरथे । य • कित्सन्
वर्त्तते ॥

शिशुक । पु० सूसुक्क • गौ • प्र०
यादिविशिष्टे । सलूपिनि ॥ शिशु •
शिशुमार • • तन्मप्रकृतिरिव । इ
विप्रतिष्ठतावितिकम् ॥ शिशुमारे
। बालके ॥ इवविशिष्टे ॥

शिशुगन्धा • । स्त्री • मधुमक्षयाम् ॥
शिशुचान्द्रायणम् । न० व्रतविशिष्टे ॥
यथा । चतुर • प्रातरस्त्रीयात्पिण्डा
न० व्रत • समाहितः । चतुरेता

शिशुमार

मितेसूर्येशिशुचान्द्रायणं स्मृतम् ।
शिशुता । स्त्री • शिशुत्वे ॥ शिशोर्भा
व । तत् । टाप् ॥
शिशुत्वम् । न० शिशुतायाम् । शैव
वि • शिशोर्भावि • तस्यभावस्त्वत्त
ली ॥

शिशुपाल । पु० दमघोषसुतेनृपती
। शैव्ये । शिदिराणि ॥

शिशुपालक • । पु० दमघोषसुते ।
सत्कृद्भ्ये • शिशुनृपालवति ।
पाल • । कर्मण्यव । कर्त्तव्यकः •
नि • बालकपालके ॥

शिशुपालका । पु० श्रीकृष्णे ॥

शिशुप्रियः । पु० इक्षुपाके । रुडे ॥
नि • बालकाभीष्टवस्तुनि ॥

शिशुभाष । पु० शिशुत्वे ॥ यथा ।
अय कस्यचिदस्ति कस्यिदमित के
नापिपृष्ठेकल स सार • शिशुभा
वयौवनजराभावानतारादयम् ।
बालस्त बहुमन्यतामसुखमप्राप्त तु
वासेव्यताहवस्तत्रिषयावहिष्कृतइव
व्याहत्यकिपश्यति ॥

शिशुमार । पु० यादिविशिष्टे । सूसु
क्क • भा • प्र० मङ्गोच्छासि । अक्षप
र्वायावया । जलकूर्मस्वप्नुकींश
वसाक्ष • शिशुकक्षसङ्कति • चिका
रुडिषिताः • शिशुन्मारवति ।
सूक्प्राचक्षानी । निजन्तात्कर्मव्य
व • तारातन्वाप्नुते । तस्यविष

शिशुमार

रण विष्णुपुराणे २ अश्वि १२ अ
ध्यायेयथा । शिशुमारस्तु य प्रोक्त
सध्वं विद्यतिष्ठति । सन्निवेशस्त
स्यापिशृणुष्वमुनिसत्तम ॥ यदङ्गाकु
क्षीपापदृष्टातस्त्रिभिस्तुच्यते । ताव
त्त्वष्टैवतारास्ता शिशुमाराश्रिता
दिवि ॥ तावन्त्येवतुवर्षाणिजोवन्त्य
भ्यधिकानितु । उत्तानपादस्तस्याथ
विज्ञं योप्युत्तरोऽनु ॥ यज्ञोऽधर
अविज्ञो योधर्मोऽर्हानमाश्रितः ।
इतिनारायणस्यास्तेऽश्विनौपूर्वपा
दयोः ॥ वस्तुन्यायं माचैवपश्चिमेत
स्यासक्यनी । शिश्वेसवत्सरस्तस्यामि
त्रोऽपान समाश्रितः ॥ पुच्छेऽग्नि
श्चमहेन्द्रश्चकश्यपीयततोऽधुवः । ता
रकाशिशुमारस्यानास्तमेतिचतुष्टय
म् ॥ इत्येषसन्निवेशायपृथिव्याज्या
तिषातया । द्वीपानामुदधीनाश्चप
र्वतानाश्चकौत्सितः ॥ वर्षाणाञ्च
नदीनाञ्चयेचतेषुवसन्तिवै । तेषां
स्वरूपमाख्यात सङ्क्षेपं श्रूयतां
पुनः ॥ पदन्तुवैष्णवः कायस्ततो
विप्रवसुन्धरा । पद्माकारासमुद्भूता
पर्वताब्ध्यादिस युता ॥ ज्योतीषि
विष्णुर्भुवनानि विष्णुर्भुवनानि विष्णु
विदिशेदिशश्च । नद्याः समुद्राश्च
स एव सर्वं यदस्ति यज्ञास्ति च विप्रवयं
॥ ज्ञानस्वरूपी भगवान् यतोऽसावश्वे
षमूर्त्तिर्न तु वस्तुभूतः ॥ ततोऽश्वे

शिश्विदान .

लाव्विवरादिभेदान् जानीहि विज्ञा
नविजृम्भितानि ॥ यदाहि श्वेद नि
जरूपसर्वं कर्म च ये ज्ञानमपास्तदे
षम् । तदाहिसङ्ख्यतरोः फला
नि भवन्ति नो वस्तुषु वस्तुभेदाः ॥ मही
घटत्वं घटतः कपालिकाः कपालिकार
चूर्णं रजस्ततोऽप्यग्रा जने स्तक
मंस्तिमितात्मनि श्वये रालक्ष्यते
वस्तु किमववस्तु । इति ॥ अस्मिन्
। तारामयभगवतः शिशुमाराक
तिप्रभो । दिविरूपकदेयं तु तस्य
पुच्छेऽस्थितोऽधुवः ॥ सैव भ्रमन् भ्रा
मयति चन्द्रसूर्यादिकान् यजान् ।
भ्रमन्तमनु तयान्ति नक्षत्राणि च चक्र
वतः । सूर्याचन्द्रमसौ तारानक्षत्रा
ण्ययैः सह । वातानीकमयैर्बभूवै
र्भुवैवदधानितानिवै ॥ शिशुमारा
कृतिप्रोक्त यद्रूपज्योतिषादिवि । ना
रायणो वनंधास्मात्तस्याधारः स्वयद्
द्वीतिः ॥

शिशुवाहकः । पुं० वनच्छागे । वि०
बालकवेठरि ॥

शिशुवाहकः । पुं० एडकी । वनच्छागे ॥

शिश्वः । पुं० मेढ्रे । मेढ्रेने । शिफासि

॥ शशति । शशः । शिनीतिवा ।

शिञ्जनिशानि । वाहुलकाङ्गक ।

पुषीदरादि ॥

शिञ्जकः । पुं० मेढ्रे ॥ स्वार्थे कन् ॥

शिश्विदानः । वि० अकृष्णकर्मणि ।

शिवसुचि .

। पुण्यकर्मणि ॥ शिशिन्दे । शिव
दिश्वेत्ये । बाहुलकाक्षिण्यं ज्ञानम्
। अनित्यत्वाद्गनुम् ॥ यदा । प्रवे
तितुमिच्छति । शिवतावर्णे । शिव
तेर्दशचेत्यानम् । इ सनेलुक्च
॥ कृष्णकर्मण्यमरेपाठान्तरात् । पा
पाचारिणि ।

शिष्ट । वि० चार्थ्ये । साधुव्यवहा
रान्विते ॥ यथा । नपाधिपादचप
लाननेचपलौर्वात् । नचवाक्च
प्रलक्ष्णैवमिति शिष्टकालचपम् ॥
यान्ते । सप्तस्थान्ते । सत्कारणवा
दिनि । चर्मेषाधिगतीभैस्तुवैद. स
परिवृष्टम् । तैशिष्ट्यान्तस्थान्तेमा
श्रुतिप्रत्यक्षहितम् . ॥ उर्वारिते ॥

श्रियते । श्रियुः । ॥ ॥

विष्टममाचार । पुं० आद्यव्यवहारी ।

शिष्टाचारः । पु० सदाचारे । साधु
व्यवहारे ॥ यथा । दानसंख्यतपीऽ
क्षीभेविद्येऽप्यपूजनदमः । अष्टौ
तानिचरिषाणिशिष्टाचारसंख्य
म् ॥ शिष्टायस्माच्चरन्त्येनमनु
सप्तर्षयश्चये । मन्वन्तरेषुसर्वेषुशि
ष्टाचारस्ततः स्मृतः ॥ श्रुतिस्मृति
भ्यांविहितोधर्मोऽर्थात्तमात्मनाः ।
शिष्टाचारविहितस्तुधर्मः, ससाधुस
ंमतः ॥ शिष्टानामाचारः ॥

शिवदुषि : । वि. शास्त्राचार्यानुमि
दमतौ ।

श्रीश्वर

शिक्षापदिसह । पुं० सत्कारवादि
भि केनाप्य शिनायुहीते० अथवा
दिवादे ॥ शिक्षानामपदिसहस्यस्त्री
म् ।

श्रिष्टि . । स्त्री . आश्रायान् । शासने
॥ शासनम् । शासु . । स्त्रियांति
शावादिभ्य . । शासद्दङ्ङी .

शिष्य । पुं० । शास्त्रे । अन्तो वासिनि
 । वासनयाम् । तत्त्वज्ञानं यथा ।
 वाक्स्मनः । कायवसुभिर्गुरुशुश्रूष
 षेरतः । एतादृशशुश्रूषेति : शि
 ष्यो भवति नारद ॥ दिवताचारं शुश्रू
 षामनोवाक् कायकर्मभिः । शुभ
 भावो महीत्साहीनो वाशिष्य इति स्मृ
 तः ॥ अपिच । शास्त्रो विनीतः ।
 शुद्धात्मा शुद्धावान्धारण्यवतः ।
 । समर्थश्च कुलोन्नतप्राज्ञः सच्चरितो
 मती । एवमादिगुणैर्युक्तः । शिष्यो
 भवति नान्यथेति ॥ शिष्यते । शा
 सु० । एतिस्तु शास्त्रद्वजुषः कथम् ।
 वासदत्तश्च । । शास्त्रिणस्येति
 यः ॥ पुनश्शिष्ययोस्तुल्यत्वयथा ।
 यथापुनस्तथा शिष्यो न मेदः । पुनश्शि
 ष्ययोः । तपश्चैपि कृद्दानेन च पाल
 ने परिपोषणे ॥ यथाग्निदातापुनः
 सतथा शिष्यश्च निश्चितम् । इतीदं क
 थं वाखायासुवाच कर्मजीह्वः ॥

श्री . । स्त्री . प्राप्ती : अयम् H

श्रीकरः । पुं० वातसृताम्बुनि । वा

श्रीप्रा

तास्तजले । अम्बुकरणेषु ॥ शीक
ते । शीकृत्सेवने । तालव्यादि ।
नटप्लेररन्नितिवाहुलकादरन् ॥ न०
सरलद्रवे ॥

श्रीघ्नम् । न० उग्रोरे । नलदे । अक्रा
हे ॥ त्वरिते । लघुनि । क्षिप्र
चरे । द्रुति । सत्वरि । अपले । तृ
र्णे । अविशम्बिते । आशुनि ॥ न
अपदार्थियक्रियाविशेषबद्धद्रव्ये म
त्तमान् । क्रीडे । यथा० श्रीघ्न
कृतेति । सत्त्वगामीतुषाच्यविघ्न
। यथा । कलौश्रीघ्नजरा० श्रीघ्नो
मृत्त्युः श्रीघ्नश्च्यतेति ॥ शिङ्गति
० व्याप्रेति । शिधिआप्राय । श्री
घ्नद्वयश्चेतिरगन्तोनिपातितः ॥
चि० द्रुतगतौ ॥

श्रीघ्नग । चि० नभसूति । वायौ ॥
चि० त्वरितगामिनि ॥

श्रीघ्नगामी । चि० आशुगमनशीले ।
द्रुतगतौ ॥

श्रीघ्नचितन । पुं० शुनि । चि० त्व
रितचितनायुक्ते ॥

श्रीघ्नजन्मा । पुं० पूतिकरश्च ॥

श्रीघ्नपुष्प । पुं० वक्रवर्चः । अगस्त्या
ने ॥

श्रीघ्नवेधी । पुं० लघुहस्ते । शिञ्जिता
स्त्रे । आशुशरादिनालक्ष्यविधकत्तं
रि ॥

श्रीघ्ना । स्त्री० उदुम्बरपण्याम् । इत्या

शीतकर

म् ॥

शीत । पुं० बानीरे । वज्रुते । वे
तसहर्चः । शीतमस्यास्ति । अश
पाद्यच् । शीतोवीर्येणलिपाद्वाहश
मनाच्च ॥ उद्दाले । वज्रवारके ॥
निम्बे ॥ पर्पटी । कपरे ॥ अशन
पण्याम् ॥ नरकान्तरे ॥ हिमशौ
॥ न० हिमशुणे । जले ॥ त्वचे ।
दारचीनी० इ० भा० ॥ शीततुषा
रवानोरवहुवारद्रुमेषुचिखजय ॥
चि० शीतले ॥ अलसेशीतस्पर्शे ।
शीतविद्यतेऽस्य । आशंअद्यच् ॥
विशिष्यीभूत शीतशब्देनपुंसक
म् । अस्मिन्द्रव्यं शीतं स्पर्शं
त्यादौविशिष्यीभूतस्तुशीतशब्दोवि
शिष्यनिघ्नः ॥ श्यायतइतिशीत
। श्येड गतौ । भावेत्त । द्रव्यदूर्ति
स्पर्शयोः श्यइतिसम्प्रसारकम्
। इलइतिदीर्घं । श्येःस्पर्शइति
पयुंदासात्रनिष्ठानत्वम् ॥

शीतक । पुं० शीतकाले ॥ कृतावु
ष्णशीते० इ० यावादिषुपाठात् ॥
सुार्थेकन् ॥ अशनपण्याम् ॥ चि०
सुस्थिते । सुस्थे ॥ अलसे । दीर्घं
सुचिणि । मन्दे ॥ शीतकरोति ।
शीतोष्णाभ्याकारिणीतिकम् ॥ इ
अधिके ॥

शीतकर । पुं० चन्द्रे ॥ चि० शी
तलपाप्पियुक्ते ॥ शीतकारिणि ॥

श्रीतक्षारम्

श्रीतक्षारम् । पु० हिमकषाये यथा
। क्षुण्णद्रव्यपलसम्यक्षट्पञ्चप
ले मृतम् । ज्वरीमुषित म
स्याद्धिम श्रीतक्षारमकइतिवैद्य
कम् ॥

श्रीतकाल । पु० हिमर्तौ । मार्गपी
प्रया । हिमन्ते । कूपोदकवटप्याया
श्यामास्त्रीदृष्टकागुहम् । श्रीतका
लभवेदुष्यामुष्याकासेचश्रीतलम् ॥
हिमन्तशिशिरत्वी ॥

श्रीतकिरण । पु० हिमार्गौ ॥ चन्द्र
मसि ॥ यथा । कान्तोकोयमुदेतिश्री
तकिरणोजात । कुतोवारिधौकस्ते
सुन्दरिसोदर । करमहीदर्शत्वदी
ये स्तने । धन्यात्वयुवतीसतीकुल
वतीभातापिधन्यस्तवइत्य श्रीपरि
हासकेलिकलयासुग्धीहरि मातु
म् ॥

श्रीतकुम्भ । पु० करबीरे ॥

श्रीतकुम्भी । स्त्री० जलजवृक्षविशेषि ।
शिउलीछोप् । इ० गौ० भा० प्र०
। अस्या पर्यायायथा । श्रीतलीश्रीत
कुम्भीचञ्चुप्रुष्याज्जिह्वेतिरत्नमा
ला ॥

श्रीतक्षुण्ण । पु० व्रतविशेषि । यथा
। त्यङ्गश्रीतपिवेत्तीयव्यङ्गश्रीतपव
पिवित् । त्यङ्गश्रीतघृतपोष्यावयुभ
ज्य । परंज्यमितिग्रन्थमूतिः ॥

श्रीतक्षारम् । न० श्वेतदृष्टये ॥

श्रीतभीरु ।

श्रीतगन्ध । पु० श्वेतचन्दने ॥

श्रीतगु । पु० चन्द्रे ॥

श्रीतचम्पक । पु० अतर्पणे । त
पणे ॥ दिने ॥ दीपे ॥ दर्पणे ॥

श्रीतपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम्
। सूर्यवज्ज्वलाम् ॥

श्रीतपाकिनी । स्त्री० महासमङ्गाया
म् ॥ काकीस्थाम् ॥

श्रीतपाकी । स्त्री० बाव्यालकी । गुह्या
याम् ॥ काकीस्थाम् ॥

श्रीतपुष्प । पु० अर्कवृक्षे । शिरीषे
॥ न० परिपेक्षे ॥ श्रैक्षि ॥

श्रीतपुष्पकः । पु० अर्कवृक्षे ॥ न०
श्रैक्षि ॥

श्रीतपुष्पा । स्त्री० अतिवलायाम् ॥

श्रीतप्रभ । पु० कर्पूरे ॥ चि० श्रीत
प्रभायुक्ते ॥

श्रीतप्रिभ । पु० पर्पटि ॥ चि० श्री
तक्षप्रीतियुक्ते ॥

श्रीतफल । पु० उदुम्बरे ॥ बहुलवा
रे । श्रिलौ ॥ पीलौ ॥ श्रीतानिफ
लानियस्य ॥

श्रीतवला । स्त्री० महासमङ्गायाम् ॥

श्रीतभानु । पु० चन्द्रे ॥ श्रीताभा
नम किरणावयुक्त ॥

श्रीतभीतः । चि० श्रीतार्त्ते ॥

श्रीतभीरु । स्त्री० मङ्गिकायाम् ॥

श्रीतात् । भीरु । चि० श्रीतभी
री ॥

श्रीतलजलम्

श्रीतभीरुक । त्रि० श्रीताप्त
श्रीतभीरुका । स्त्री० मल्ल्याम् ॥
श्रीतमञ्जरी । स्त्री० शिफाल्याम् ॥
श्रीतमयूख । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
श्रीतमरीचि । पु० इन्द । क
र्पूरे ॥

श्रीतमूलकम् । न० उत्थीरे ॥
श्रीतरम्य । पु० प्रदीपे । त्रि० श्री
तरमणीये ॥

श्रीतरश्मि । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥

श्रीतरस । पु० श्रीधुप्रमेदे ॥

श्रीतल । पु० असनपस्थाम् । अर्ह
विशेषे ॥ सुधाशौ । चन्द्रे ॥ व्रत
विशेषे ॥ चम्पके । बहुवारके ॥
धूनके । राले । कर्पूरमेदे ॥ न०
पुष्पकासीसे ॥ शैलजे ॥ मलयो
द्भवे । चन्दने ॥ पद्मके ॥ मौ
क्तिके ॥ शैले । कीरणमूले ॥
त्रि० सुषीमे । शिशिरे ॥ श्रीत
गुणोऽस्यास्त । सिध्मादित्वाञ्च
च् ॥ श्रीतलातिवा । लाञ्छदाने
। अतद्रक्तिक । ॥

श्रीतलक । पु० मरुवके ॥ न०
सितोत्पले ॥

श्रीतलच्छद । पु० चम्पके ॥ श्री
बलपत्रे ॥

श्रीतलजलम् । न० उत्पले ॥ शि
शिरोदके । श्रीताम्बुनि ॥ यथा
नृणां पिप्पलीकदण्डिषु विषैरक्षेमदा

श्रीतली

त्यये । अमेशमेविदग्धेनेतमकेव
मथीतथा । ऊर्ध्वगोक्तपित्तचशी
तमम्भ । प्रशस्यते । पाञ्चशूने
प्रतिश्यायेवातरोगेगलयहे । आ
धमानेस्तिमितेकोऽस्य शुद्धी
नञ्ज्वरे ॥ अरुचिग्रहणीगुल्मश्वा
सकासेषुविद्रव्यौ । हिकायास्त्रेह
पानेचश्रीताम्बुपरिषज्जयेत् ॥

श्रीतलत्वम् । न० श्रीतलतायाम् ।
जडत्वे ॥

श्रीतलत्वकम् । न० श्रीतलत्वे ॥

श्रीतलप्रद । पु० चन्दने । त्रि०
हिमदातरि ॥

श्रीतलनम् । न० तीक्ष्णविशेषे ।

श्रीतलरातक । पु० असनपस्थाम्
म् ॥

श्रीतला । स्त्री० श्रीतलीवर्धे ॥ य
था । श्रीतलाश्रीतलीश्रीतकुम्भी
पाण्डुरपुष्पकेतिशब्दचन्द्रिका ॥
कटुस्विन्याम् । जलीरुहायाम् ॥
वालुकायाम् । आरामश्रीतला
याम् ॥ देऽताविशेषे । विस्फोट
कविशेषाधिष्ठायाम् ॥ यथा । न
मामिश्रीतलादेरीरासभस्यादिगम्ब
रीम् । मार्जनीकलशोपेतासू-
र्यालङ्कृतमस्तकामितिस्कन्दपुराण
म् ॥

श्रीतली । स्त्री० जलवृक्षविशेषे ।
श्रीतकुम्भ्याम् ॥ काञ्चानुसारि

श्रीता

वायाम् ॥

श्रीतशल्क । पु० उदुम्बरे ॥

श्रीतरीर्यक । पु० प्रषष्ठ्ये ॥

चि० श्रीतलबीर्ययुक्ते ॥

श्रीतशिय । पु० सक्तुफलावृक्षे ॥ मधु

रिक्तीषधी । न० सैत्यवेलवृक्षे । मा

यिमस्ये । श्रीलेखनामगन्धद्रव्ये । श्री

तमस्यास्ति । अच् । श्रिवमस्यास्ति ।

अच् । श्रीतस्यासौशिवस्य ॥

श्रीतशिया । स्त्री० मिश्रेवायाम् ।

शम्भोवृक्षे ॥

श्रीतसह । पु० पौलुहच्छेनीलसिन्धु

धारके ॥

श्रीतसहा । स्त्री० नीलसिन्धुधारे

वासन्याम् ॥

श्रीतहर । पु० कुचाप्यधि ॥ श्री

तहरति । इज्ज० । हरतेरनुवा

मनेऽलित्यच् ॥ चि० श्रीतापथि ॥

श्रीता । स्त्री० रामपत्न्याम् । सीता

याम् ॥ यथा । श्रीतानभ० सरिति

लाङ्गलपक्ष्मीषशीतादशाननरिपो

सहधर्मिणीष । श्रीखंस्मृतहिमगु

देवतदन्वितेषशीतोऽलसेववृक्षा

रतरीचदृष्ट ॥ इतितालव्यादौध

रणि० दूर्वायाम् ॥ शिल्पिन्यामो

षधी ॥ अतिबलायाम् । कुटुम्बि

न्याम् । पथलायाम् ॥ कौसुया

म् । ज्योत्स्नायाम् । श्रितेय । न

खर्पेत्यादिनाशोक्त । टाप ॥

श्रीतीभावः

श्रीताशु । पु० बिभी । चन्द्रे ॥ कर्पूरे

श्रीताशुतेलम् । न० कर्पूरतेले ॥

श्रीताह । चि० श्रीतलाह्ने ॥

श्रीताह्वी । स्त्री० हसपद्याम् । गे. धा

पद्याम् ॥ श्रीतलाह्नाम् ॥

श्रीताद । पु० दन्तरोगविशेषे ॥ त

न्निदानवथा । शोणितदन्तवेष्टेभ्योव

स्योक्तस्त्रात्प्रवर्तते । दुर्गन्धीनिस

क्तानिप्रक्षेदीनिमृदुनिच ॥ दन्त

मांसानिशीर्यन्ते पचतिचपरस्परम्

॥ श्रीतादिनामसव्याधि० कफशिर

चितसम्भवः ॥ अक्षौषधवधा । श्री

तादेवतरक्तेतुतीयनागरसर्षपान् ।

निष्कृष्यचिफलाश्चापिकुर्वाद्गण्डूष

धारयम् ॥ कासीसली/प्रक्तव्यामन

शिलासप्रियङ्गतेजीवा । एतच्चूर्णे

मधुयुक्श्रीतादेपूतिमांसहरम् ॥

तेजीवा० तेजवद्या । तेलघृतवावा

तप्त श्रीतादेसम्प्रथम्यते ॥ इ० भा०

प्र० श ॥

श्रीतास० । चि० श्रीतालौ । श्रीतेन

कृतः ॥

श्रीतालु० । चि० श्रीताते । श्रीतेन

सहते । श्रीताण्डुप्रभ्यस्तदसहज

त्यालु ॥ श्रीतालुराण्डावधि ॥

श्रीतावला । स्त्री० महासमजायाम् ॥

श्रीताम्बा । पु० चन्द्रकान्तमणौ ॥ श्री

तलपाषाणे ॥

श्रीतीभावः । पु० मोक्षे ॥ इ० चि०

शोधुगन्धः

शोध ॥

शोतोत्तमम् । न० जले ॥

शोत्कारः । पु० वरस्त्रीणारतिकाल
ध्वनी ॥ यथा । शोत्कारोरतनारा
च सुरसेवरथापिताम् ॥शोत्कृतम् । न० शोत्कारे ॥ इ० धर
षिशोधुः । पु० न० इक्षुरसि ॥ मद्ये ॥
पु० स्त्री० आसवे ॥ यथा । शोधु
रिक्षुसै पक्वैरपक्वैरासवेभवेत्
। इतिमार्धव ॥ अपिच । इक्षो
पक्वैरसै । सिद्ध शोधु ॥ पक्व
सद्यस । आनैस्त्रैरेवय सिद्ध स
तुशीतरस स्मृत ॥ शोधु पक्व
स श्रेष्ठ सुरानिवलवर्णकृत् ।
वातपित्तकरोद्दया । कीदृनीरोचनी
हरीत् ॥ विवन्धमेदः शोफार्थः ।
शोषोदरकफामयान् । तस्मादक्ष
गुण शोतरस सखिखनस्यु । त
॥ शिरसेऽनेन । शोडोधुक ॥ शोध्य
सेऽनेनेतिशोधुरिक्लिमज्जिनाथ ।शोधुगन्धः । पु० बकुलवर्ध ॥ मद्य
गन्धे ॥ यथा । वेष्ट्यावेक्षसुशोधुग
न्धिललनावक्तासवामीदितैर्नीत्वानि
भरमन्मथीस्त्रवरसेकनिद्रचन्द्रा
क्षपा सर्वज्ञाकृतिदौहिताध्वनिचि
रात्प्राप्ताग्निहोवाकृतिब्रह्माकृति
तापसाकृतिदिवाध्वसैर्जगद्व्ययते
॥ इत्यदिदाग्निस्त्राव्यवहरन्ति ॥

शोधपादः

शोधुगन्धः । वि० सुरागन्धयुक्ते ॥

शोधुपः । वि० मद्यपे । सुरापि ॥

शोधुषिरति । पापानि । गापोष्ठगि
त्यन० पिबते सुराशीध्वोरितिवा
सिक्क दृक् । क्षियाटिखान् डौषि
० शोधुपौ ॥

शोधुपुष्पः । पु० कदम्बेवकुले ॥

शोधुपुष्पी । स्त्री० धातव्याम् ॥

शोधुरसः । पु० आम्ने ॥

शोधुसञ्जकः । पु० वकुले ॥

शोनः । पु० अजगरे । वि० मूर्खे ॥

द्रववस्याया काठित्यकृतेवृता

दौ ॥ श्यङ्गती । त्त । द्रव

मूर्तिस्पर्शया श्यङ्गतिसम्प्रसार

णम् । श्योऽस्पर्शकृतितस्थन ॥

शीमवः । पु० शीकरे ॥

शीरः । पु० अजगरसर्पे । सूर्ये ॥

शेते । स्तायितश्चोतिशीडोरक् ॥

शीणम् । न० स्थीण्ये ॥ वि० त

नी । कृशि ॥ विशीर्णे ॥ शीर्यते

स्य । ऋ० । त्त । ऋतद्रूपर

। रदाभ्यामातन । यत्वम् ॥

शीर्णपत्र । पु० पट्टीलोघ्रे ॥ कार्णि

कारवर्धे ॥ निम्बे ॥ न० विशी

र्णपत्रे ॥

शीर्णपर्णः । पु० निम्बवर्धे । न०

विशीर्णपत्रे ॥

शीर्णपादः । पु० महिषध्वजे ॥

यमे ॥

श्रीर्षः

श्रीर्षपुष्पिका । स्त्री० अवाक्पुष्पा
म् ॥
श्रीर्षमाला । स्त्री० पुष्पपण्यामि ॥
विश्रीर्षायामालायाम् ॥
श्रीर्षवृत्तम् । न० गौडुम्बे । तरसु
जि ॥
श्रीर्षाङ्गु । पु० यमे । नि० क
मपादे ॥
श्रीर्षि । नि० द्विजे ॥ शृणोति
यु० । लुश्रुस्तृजाग्रभ्य क्तिन् ॥
श्रीर्षम् । न० काकागुरुणि ॥ म
कके । कुमारश्रीर्षयोरिति प्राप
कात् । शिरसः । श्रीर्षदेशः ।
श्रीर्षकः । पु० विधुन्तुदे । राहुयवे
॥ श्रीर्षप्रतिकर्तृत्वे प्रतिकृ
तावितिकन् न० शिरास्थि ॥
शिरोरक्षयसङ्गाहे । श्रीर्ष्ये ।
शिरस्त्रे । टापङ्कतिभाभा ॥ श्रीर्षे
कसुखमस्मात् ॥ जयपराजयप
त्रे ॥
श्रीर्ष्येदिकः । त्रि० बध्ये ॥
श्रीर्ष्येद्य । त्रि० बध्ये ॥ शिर
स्त्रेदु निव्यमर्हति । श्रीर्ष्येदा
द्यन्तेति यत् । प्रत्यययोगेन शिरस
श्रीर्षभावे निपात्यते ॥
श्रीर्ष्य । पु० सुकेशि । विशदक
चे ॥ शिरस्त्रे । ज्ञानादिनामि
थोऽसक्तकचे ॥ शिरसिभवः ।
शरीरावयवाद्यत् । येषतचित्तवृत्त्य

श्रील

च० वाक्येतिवचनोत् । शिरस
श्रीर्षकादेशः ॥ न० शिरस्त्रे ।
श्रीर्षके ॥ शिरसिहितम् । वत् ।
येषतचित्तवृत्तिश्रीर्षकादेशः । येषा
भावेतिटिलोपाभावः ।
श्रीर्षरक्षम् । न० शिरस्त्राये । शि
रस्त्रे ॥
श्रीर्षा । स्त्री० उष्णिकृन्तः ॥ ७ प्र
मेदे ॥ यथा । उत्तानर्षा सप्ता
का० सर्वेदीर्घा । ए, वं काम् ।
यथाश्रीर्षाणिर्दिष्टाकैर्षाहर्षादिष्टा
॥ यथा । दृष्ट कृष्ण, काशिनदी
। तीर्थनोपालानदी । येषुकाये
रत्नानां चोत्तरीयानिपौनाम् ॥
श्रीर्षेदय । पु० र विविशिवि ॥ यथा
। मिथुन केशरीकन्यातुलाहर्षिक
भ तया । कुम्भीयमोनपदैतिसमश्री
र्षेदया स्मृता ॥
श्रील । पु० न० स्वभावे । सहज
धर्मविशेषि ॥ सहृते । साधुवृत्ते
। सत्सरिच ॥ हारीताश्वे । ब्रह्म
य्यतादिरूपे । तदाह हारीतः
। ब्रह्मय्यता० देवपितृभक्तता० सी
म्यता० अपरीपतापिता० जनसूयु
ता० मृदुता० अपावृष्टम् । भैर
ता० प्रियवादिताम् । कृतज्ञता०
शरय्यता० कावय्यताम् । प्रशान्ति
कोतिवयोदमविषयशोकम् ॥ शिर
सभावे ॥ व नम् । श्रील्लक्ष्मीः

शुक

नेनवा । शीलमसाधौ । ययन्ता
 हा । घञ । घोषा । यद्वा । शी
 ङोभुकलकवलज्जबालनङ्कति । ल
 क । अर्हर्षादि ।
 शीलनम् । न० पाठनिश्चये । गुण
 न्याम् । भविन्याम् ।
 शीलवान् । चि० सुखभावयति । सु
 शीले । सङ्कृते ।
 शीलहीन । चि० अनियतपुस्क
 दाभ्यादिजने ।
 शीला । स्त्री० कौत्सिडन्यमुने प
 तन्याम् ।
 शीलितम् । न० शीर्णे ॥ चि० अ
 भ्यस्तं ॥ शीत्यतेस्म । शील० ।
 त्त ।
 शीलौ । चि० शीलवति । शीलम
 स्यऽस्य । सुखादिभ्यस्तेतीनि ॥
 शीवा । पु० अजगरे ॥ श्रेते । शी
 ङ्स्वप्ने । शीङ्क्नु शिर्वाङ्किचिष्ट
 धृभ्य क्तिप् ।
 शीबलम् । न० शैलेये । शैबाले । ल
 लेश्रितेतिष्ठतिशीङोबलन् । बाहुल
 काङ्गुणाभाव ।
 शु । अ० पूजायाम् ॥ आसुर्ये ॥
 शुक । पु० व्याससुते । वादराय
 णी । कौरि । मेधाविनि । फला
 शने । तीता० इ० भा० प्र० प
 चिणि । अस्मदशुभसूचकत्वयथात्र
 सक्तराजि । वाभ० पठनूराजशुक

शुकपुच्छकम्

प्रथाये० शुभंभवेदक्षिणत प्रवे
 शे । वनेचरा काष्ठशुका प्रथा
 तु स्यु सिद्धिदा सम्मुखमाप
 तन्त । इति । रावणस्यमन्त्रिणि
 । शिरोषष्ठ्ये ॥ न० सन्धिपर्णे ।
 वस्त्र । वस्त्राश्चले ॥ शिरस्त्रे ।
 शोचति० शवतिवा । शुचशोकी०
 श्रुगतीवा । शुकवल्गोल्काङ्कतिसा
 धु ॥ शोभते । शुभदीप्तौ ।
 पूर्ववत्साधु ॥ यद्वा । शोभति
 । शुकगती ॥ इगुपधितिक० ॥
 शुकच्छदम् । न० स्त्रीण्येये ।
 शुकजिह्वा । स्त्री० शुकाननायाम्
 । सुवाठीठी० इ० भा० प्र० ।
 शुकतरु० । पु० शिरोषष्ठ्ये ।
 शुकतुण्डः । पु० हिङ्गुलप्रभेदे ॥
 सपीत शुकतुण्डक ।
 शुकद्रुम । पु० शुकतरौ ॥
 शुकनामा । स्त्री० शुकजिह्वायाम् ।
 शुकनाशन । पु० दद्रुने ॥ चि०
 शुकनाशकी ।
 शुकनास । पु० शोषकद्रुमे ॥ श
 कनासेवपुष्पमस्थानि । अर्शचाद्य
 च् ॥ चि० शुकवन्नासशुक्ते ॥
 शुकपिण्डः । स्त्री० शुकशिम्व्या
 म् ।
 शुकपुच्छः । पु० गन्धके ॥ शुकस्य
 लाङ्गुले ॥
 शुकपुच्छकम् । न० स्त्रीण्येये ।

शुक्त .

शुक्लपुष्प . । पु . शिरोवहणे ॥ न .
 स्थीयैये ॥
 शुक्लप्रिय . । पु . शिरोवहणे ॥ वि .
 शुक्लवल्गवे ॥
 शुक्लाप्रया . । स्त्री . जम व्याम . शिरोवि .
 शुक्लफल . । पु . अर्कवृक्षे .
 शुक्लवह . । पु . न . स्थीयैये . य
 न्तिपये ॥ गन्धद्रव्यविशेषे .
 शुक्लवर्चकम् . । न . यन्तिपये ॥
 शुक्लम् . । अ . शैव्ये .
 शुक्लवल्गवे . । पु . दाडिमे . वि .
 शुक्लप्रियवस्तुनि .
 शुक्लाख्या . । स्त्री . शुक्लविज्ञायाम् .
 शुक्लादन . । पु . दाडिमे .
 शुक्लानना . । स्त्री . शुक्लविज्ञायाम् .
 शुक्लो . । स्त्री . कश्यपस्यपत्नीप्रभेदे
 । शुक्लोशुक्लानजनमदुक्तकौप्रत्युक्त
 ककानितिशारुडम् .
 शुक्लोदरम् . । न . तातोषपत्रे ॥ कौरवठरे
 शुक्ल . । वि . पन्ने ॥ यथा . यन्म
 स्त्वा ऽऽदिगुचीभाग्डेसगुड्यौ
 द्रव्याक्षिकम् . । भान्यराशीमिश्र
 विष्य शुक्लपुक्तंतदुच्यते . इति ॥
 स्वभावतोमधुरादिरसानिकालव-
 शेनादकवासादिनाचास्त्वन्नितानि
 निशुक्तानौतिसन्ध्यं मुक्तावल्यां
 क, लूकभट्ट . । पू . शटिती
 । सडा . इ . भा . शुच्यतेत्य
 शुचिरपूतीभावेत्ता : ॥ द्रवद्रव्य

शुक्त

विशेषे ॥ यथा . कन्दमूलफला
 दीनिसर्ज्वलवचानिच . यत्रद्रव्ये
 भिष्यन्ते तच्छक्तमभिधीयते ॥ शु
 क्तकफस तीक्ष्णोष्णरोचनं चमक
 य, पाण्डु, कृमिहरकृमिदनर
 तपितकृत् ॥ निष्ठ, दे . कर्कशे
 ॥ काष्ठिके . मासे ॥
 शुक्ता . । स्त्री . पुक्तिवायाम् .
 शुक्ति . । स्त्री . रुपालवकले . शुक्ते .
 शुक्लनले . नस्याम् . अश्वान्त
 । यथा . यजम्या शुक्तयसिक्तज
 र्वेरोमाजवावहाइति . दुर्गामनि
 । अर्धोदिने . मुक्तास्फोटी . सोपी .
 इ . भा . प्र . । इग्व्याधिविशेषे .
 कर्षयिगमिती . चतुसीलकपरि
 माणे . अष्टमिकायाम् . शुच्यति
 . शिचति . शिचतिषा . शुच्यभि
 षये . शुच्यशिक्षे . शुक्लगतौषा .
 तिक्त् ॥
 शुक्तिना . । स्त्री . पुक्तिवायाम् . शु
 क्तौ . मुक्तास्फोटी .
 शुक्तिवम् . । न . मौक्तिके .
 शुक्तिमान् . । पु . कुलपर्वतविशेषे .
 अत्रिकुल्याकुमाराद्या . शुक्तिमत्पा
 दसम्भव . ॥
 शुक्तिवोजम् . । न . मौक्तिके .
 शुक्त . । पु . देवगुरौ . काव्ये . उ
 यनसि . भान्ते . कपो . सिते .
 ज्येष्ठम . सी . अमौ . विषयवृक्षे ॥

शुक्रास्त .

न० । मज्जजातधाती । तत्पर्याया
यथा । शुक्रं । तेजोरेतसीच० बी
जबीयेन्द्रियाण्येति ॥ नेचरीगवि
शेषि । शुक्रवर्णं । शुक्रं । चि० त
वर्णविशिष्टे । शिचयति । कर्त्तु
न्देतिनिपातनाच्छुचिस्सक
रन्प्रत्ययश्च । शिचतीतिशुक्र० ।
शुचश्रीके । पूर्ववत् । शिचत्यने
नवा ॥ विरहिण्य शिचत्यस्मिन्
• शुक्रोऽप्येष्टमास ॥

शुक्रकार० । पुं० मज्जनि । चि० बी
यंकारके ॥

शुक्रगृहम् । न० वृषतुलया ।

शुक्रभुक्० ग० । पु० मयूरे ।

शुक्रभू । स्त्री० मज्जनि । चि० बीयी
त्पन्ने ॥

शुक्रल । चि० बहुवीर्यवति ॥ बीर्य
दे ॥

शुक्रला । स्त्री० उच्चटायाम् ॥

शुक्रवार । पुं० षड्वारे । शुक्रग्रह
भोग्यदिने ॥

शुक्रविष्य । पुं० दितिसुते । असुरे ॥
शुक्रस्त्रविष्य ॥

शुक्राङ्ग० । पु० मयूरे ।

शुक्रास्त । पु० नष्टभृगी । अत्रया
चादिनिषेधायथावद्वाक्यमार्तगुडे

। याचाविवाहव्रतवन्धवैश्वपासाद
चूडाकरण इतिषी ॥ नष्टभृगीना
पदिशेन्नराणां देवप्रतिष्ठामपिकर्णवि

शुक्र०

धमिति ।

शुक्रियम । न० शुक्रदेवने० इतिषि
॥ शुक्रोदेवताऽस्य । शुक्रादुचन् ॥

शुक्र । पु० विष्कम्भादियोगान्तर्ग
तयोगविशिषि ॥ वर्णविशिषि । तत्
पर्यायायथा । शुक्रशुभशुचिश्चेत
विशदयेतपाण्डुरा । अश्वात्
सितोगीरोवचवीधवलीर्जुनइति
॥ वत्सरविशिषि ॥ तत्फल यथा
। रोगाबहुविधाश्चैवमनुष्यावाजिक
क्षरा । सर्वेष्वप्रपश्यन्तिशुक्रेव
र्णवराजने । इति ॥ शुक्रैरखडे ॥

शुक्रयच्छे । न० रजते । रूप्य ॥

नयनीते ॥ नेचरीगविशिषि ॥ यथा

। सुखे त मृदुशुक्रा मं शुक्रतर्ज्वते

चिरात् ॥ चिकित्साध्ययामुक्ता

पाणितल वृष्टाचक्षुषीर्यदिदीयते

अचिरेणैवतहारितिमिराणिव्यपि

इति ॥ ज्ञान कृष्णतिलैर्वापिचक्षु

ष्यमनिलापहम् । अमलै सत

त ज्ञान पर दृष्टिबलावहम् ॥ शु

क्लीनिस्त्वदलै पिण्डौ मुखोष्णा

स्वल्पसेन्धवा । धार्यानिचेऽनिलश्च

अशायकण्डुव्यथाहरी ॥ पिफला

पिण्डकानेचे वातपित्तकफापहिति

॥ शुभकर्मणि ॥ देवयानमार्गे ॥

चि० शुभवर्णयुक्ते ॥ शुक्लीगुणोऽस्या

ऽस्ति० अस्मिन्वा । मतुप् । गुण

वचनेभ्योमतुपोलुगिष्ठइतिलुक ॥

शुक्लपत्र

श्रीचतिवा । शुक्ल० । अश्वेन्द्राय
त्यादिनारन० निपातनाच्छुचि
शुक्ल । पञ्च रेफशुक्ल ॥

शुक्लक । पु० शुक्ले ॥ शुक्लपत्र ॥
शुक्लकण्ड । पु० दात्यु ॥ नि०
श्वेतगलयुक्ते ॥

शुक्लकन्द । पु० सहिषकन्दे ॥ श्वे
तमुक्ते ॥

शुक्लकन्दा । स्त्री० अतिविषादाम् ॥

शुक्लकन्या । नि० अज्ञानकन्या ॥

शुक्लकुष्ठम् । न० श्वेतकुष्ठे ॥

शुक्लकण्ठम् । न० शुभाशुभे ॥

शुक्लक्षीरा । स्त्री० काकोल्याम् ॥

शुक्लदुग्ध । पु० गृहाटके ॥

शुक्लधातु । पुं० कठिन्याम् ॥ शुक्ल
शासौधातुश्च ॥

शुक्लपत्र ॥ पुं० सितपत्रे । विधुस
स्मन्निष्ठशुक्लपत्रदशकलाक्रिया
प्रचये ॥ तत्प्रययायथा । सितस्त्वा
पूर्यमाण आच्छुक्लपत्रविशद शुचि
शुक्लपत्र कृष्णपत्रोपकुशोवदिचक्षु
तद्वतिशुक्लपत्राणां ॥ सतुशुक्लप्रतिप
दादिपौर्णमास्यान्तपञ्चदशतिथ्यात्म
क । यथा । तत्रपञ्चाशुभौमासीशुक्ल
कृष्णौक्तमेव हि । चन्द्रविकारः
शुक्ल । कृष्णचन्द्रव्यात्मक ॥
पञ्चत्वाद्यास्तुतिवच । क्रमात्पञ्चद
शसुताः । दशान्याः कृष्णपत्रे ता
पूणिमान्ताश्चशुक्ले ॥

शुक्ला

शुक्लपुष्प । पु० कवकवृक्षे । अतिच्छ
मे । कुन्दपुष्पवृक्षे ॥ मरुचके ॥
नि० अतकुसुमयुक्ते ।

शुक्लपुष्पा । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥
श्रीतकुम्भ्याम् ॥

शुक्लपुष्पो । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

शुक्लपृष्ठ) । पु० निसिन्धुके ।

शुक्लपृष्ठक) । पु० सिन्धुवारे ॥

शुक्लवज्र । पु० जिनविशिषे ॥

शुक्लरोहित । पुं० श्वेतरोहितवृ
क्षे ॥

शुक्लला । स्त्री० उज्जटायां ॥

शुक्लवर्ग । पु० श्वेतवर्षसजातो
वद्रव्ये । शुक्लवृत्तिकपङ्कजादौ ॥

शुक्लवायस । पु० वके । दीर्घज
कुं । वकोटे ॥

शुक्लयाज । पु० अद्रिनिम्बे ॥ इ०
रा० शृङ्ग ।

शुक्ला । स्त्री० शारदायाम् । सरस्व
त्याम् । वाग्देवतायाम् ॥ शुक्ला
जलविचारसारपरमासाक्षाजगद्गा
मिनीबीजापुस्तकधारिणीमभवदी
जाङ्गान्धकारापहाम् । हस्तीस्फाटि
कमाविकीर्तिवधतीपद्मासमैसंख्य
तांन्देतांपरमेश्वरीभगवतीशुद्धिप्र
दायारदाम् ॥ गतिविशेषे । ज्ञान
प्रकाशमयत्वाद्विंशदिगती । ना
समानार्थे नागमप्रसिद्धिदेवतानमा
ने ॥ अश्वाम् ॥ काकोल्याम् ॥

शुक्

विदार्याम् ॥ शुभ्रव्यायाम् ॥ टा
प् ॥

शुक्लाङ्गी । स्त्री० शिफालिकायाम् ॥
शुक्लापाङ्ग । पु० अथूरे ॥ चि० शु
क्लवर्णनेचान्ते ॥

शुक्लाङ्गक । पु० सितपर्णसि । वर्ण
राप्रभेदे ॥

शुक्लार्कम् । न० चक्षुरोगविशेषि ॥
सुखे तन्मदुशुक्लार्केशुक्लतर्कतेषि
रात् ॥

शुक्लिमा । पु० शुक्लत्वे ॥

शुक्लोपल । पु० श्वेतपाषाणे ॥

शुक्लोपला । स्त्री० शर्करायाम् ॥

शुचि । पु० वायौ ॥ तैजसि ॥ चि०
॥ शुष्यति । शुष्यशीषणे ॥ शुषि
कुषिशुषिभ्य क्ति ॥

शुक्लः । पु० न० षट् । आस्त्रातकी ॥
पर्कव्याम् ॥ अङ्कुरे । कार्ये ॥

शुक्ला । स्त्री० अक्षय्ये ॥ नवपञ्चवकी
श्याम् ॥

शुक्लाङ्गम् । न० पुंस्यनसंस्कारवि
शेषि ॥

शुक्ली । पु० अक्षय्ये ॥ षट्द्रुमे ॥

शुक् । स्त्री० शोके ॥ शोचनम् । शु
चिशोके । सम्पदादित्वात्क्षिप् ॥

वशप्राप्तेऽवस्थी पितरितनयेवासुख

दिवा० शुचासन्तप्यन्ते भृशसुदरता-

डजडधियः । असारेसंसारेविरसप

रिणासेतुविदुषांविद्योगो वैराम्यद्रद

शुचि .

यतिवितन्वन्शमसुखम् ॥

शुचा । स्त्री० शोके ॥

शुचि । पु० योषी ॥ अङ्गी ॥ सौरा

ङ्गी ॥ यथा । पावक पवमानश्च

शुचिरनिश्चयेय । निर्मथ्य प

वमानः स्नाद्वैद्युत पावक स्मृ

तः ॥ यथासौतपतेस्मृत्यं । शुचिर

निस्त्वसौस्मृत । तेषामुसन्तता

बन्धे चत्वारिंशत्पञ्च ॥ पावक

पवमानश्च शुचिस्ते चापिताचयः ।

एते चैकीनपञ्चाशदङ्गय परिकी

र्त्तिताः ॥ इ० कौर्म १२ अध्या

य ॥ चि० की ॥ शृङ्गाररसि ॥ उत्त

मयुषप्रकृतिकत्वेन० जुगुप्सारहि

तत्वात्० शुचि शृङ्गाररस ॥ आ

षाडेमासि ॥ शुचिपविच करोति०

शुचयति । तत्करोतीतिश्रुत्याद्

चङ् ॥ यथा । शोचति । अन्तर्भावि

तश्चयाच्छुचि रगुपधात्किदितोन्

॥ शोचतिविरहिणोऽस्मिन्नितिवा ।

शोचत्यनेनवा॥विदुषि ॥ शोचतिज

मङ्क्लिश्यमानम् ॥ उपदाशुचसन्नि

धि । क्येष्ठमासि ॥ स्त्री० कश्यप

पत्न्यास्तोस्त्राया सुतायोम् ॥ चि०

धवले ॥ शुद्धे ॥ यथा । आसनश

यनयानंजयापत्यं कमण्डलुम् । आ

त्मनः शुचिरेतानिपरिषामशुचीनि

तु ॥ स्वभावतः सस्कारतश्च शुद्धे

॥ वाद्याभ्यन्तरणौचसम्पन्न ॥ शो

शुक्ली

ये शुचिर्विशुचिर्नमोऽस्मै शुचि
शुचि ॥ अनुपहते ॥ शुक्लशुचि
शिष्टे ॥

शुचिता । स्त्री० शुचित्वे ॥

शुचिद्रुम । पु० पिप्पलवृक्षे ॥

शुचिप्रणी । पु० आचमने ॥

शुचिमणि । पु० स्फटिके ॥

शुचिसलिका । स्त्री० नवमालिकाभा
म् । याप्योक्तवायाम् ॥

शुचिरिचि । पु० चन्द्रमसि ॥

शुचित्रत । पु० युधिष्ठिरे ॥

शुचिश्रवा । पु० विष्णौ । शुचीनि
पावनानि श्रवांसि नामानि श्रवणीया
नियम्यतः ॥

शुचिषद् । पु० परमात्मनि ॥ शुचि
चित्ते सीदति । षद् । सत्सूहि
धितिक्षिप ॥

शुटीरता । स्त्री० बीर्ये । इ० वि० शि
ष ॥

शुष्ठि । स्त्री० शुण्ठ्याम् । शुष्ठति
कफम् । शुष्ठि० । इन् ॥

शुष्ठी । स्त्री० शुक्लाद्रुके । जघ्नीवये
। विश्वे । नागरे । विश्वभोसजि ।
शृंगबिरे । कफारी । सूठ० ग०
भा० अस्याशुष्यावयाभावप्रकाशि ।
शुष्ठीरुष्यामवातस्रोपाचनीकटुका
लघु । शिगधीण्यासधुरापाक्षिकफवा
तविषमभुत् । रुष्यास्वर्यामिश्रतास
शुष्कासहसमान । इतिश्लोपद

शुष्ठीपाक

श्रीयार्थभानाहादरमारुतान् । आ
म्नेयशुभयिष्ठतीयाशपरिशोध्यय
त् । सङ्गृह्णतिमलतत्तुयाहिशु
ण्ठादयोयथा ॥ विषमभेदिनीया
तुमाकययाहिणीभवेत् । शक्तिर्वि
षमभेदेष्टायतीनसलपातने ॥ शु
ण्ठितकफम् । शुठिशिषणे । प
चाद्यच । गौरादि ॥ इतिपु०
कटिकारादितिष्ठोप ॥

शुष्ठीकाय । पु० विज्ञाकषाये ॥
सचोक्तोयथा । वार्तनिर्दकयनक
फकवलयम् । नम्रगयन्योनसहृष्टि
निर्मलकयन्प्रभाप्रनलयन्हृद्गोम
त्सारयन । नि शिषकठरासयप्र
यमयशुहीपवनपावककासश्लास
निराससाधनमसौविज्ञाकषाय
कृतइति ॥

शुष्ठीपाक । पु० विज्ञमेवजप्रभा
नेपाकविशेषे ॥ यथा । प्रस्थनय
शुद्धशुण्ठ्या पचेद्दुग्धं चतुर्गुणे
। शुष्ठीसमगवांसर्पि श्वगड्घी
रसमपचेत् ॥ ताम्रायसिकटुहिष
द्व्यासंघृयनपचेत् । छातीफल
कीरकीदेशताजाचिककृतयो । ए
ताद्राशोपकुल्याचविदारीजनशालु
का । बीजखर्जूरकायाचघनसार
कमेव । पलाशमाचवैतीर्णालिकी
रफलकाच । पलाशश्लोचपादांशि
वतसीहृद्यशकते ॥ चारवीजमि

शुण्डी

सिन्धुपिगुह्यतेदिपलादिक । चि
वृत्ताया पल्लवैकसर्वेषापिण्डिका
भवेत् ॥ हन्यशीतिशतरोगानच
त्वारिंशच्चपित्तजान् । विशतिस्ते
षसम्भूतानष्टौचपिज्वरोहणान् ॥
दशमूत्रभयानरोगानन्यानपिनि
वारयेत् । महीषधप्रसादेनपरम
सुन्दरोभवेत् । इतिपाकावली ॥

शुण्डाम् ।) न० शुण्डाम् ॥
शुण्डाकम् ।) पु० शुण्डाकम् ॥

शुण्ड । पु० मदनिर्भरे ॥

शुण्डक । पु० मण्डहारके ॥ युद्ध
वेणौ ॥

शुण्डरोह । पु० भद्रये ॥

शुण्डा । स्त्री० मद्यपानालम्बे ॥ ज
लहस्तिन्याम् । विश्यायाम् ॥ ह
स्तिहस्ते । सुराद्यस्य नान्या
म् ॥ शुन्यवे । शुनगती । जम
नाङ् ॥

शुण्डापानम् । न० मदस्थाने ॥

शुण्डार । पु० शौण्डिके । स्वल्प
शुण्डायाम् ॥ कृष्णशुण्डा । कु
टीशमीशुण्डाभ्योर ॥

शुण्डाल । पु० हस्तिनि ॥

शुण्डी । पु० शौण्डिके ॥

शुण्डिमषिका ।) स्त्री० कुण्ड
शुण्डिमूषी ।)

याम् ॥ इ० रा० नि० गृ० ॥

शुण्डी । स्त्री० हस्तिशुण्डावच्छे ॥

शुद्धमासम्

शुद्धि । स्त्री० शतद्वसरिति ॥ शु
पूजिततुदति । तुद० । अगुपधा
त्किदितौन् । बाहुलकादुक् ॥

शुद्धि । च० शुक्लपक्षे ॥

शुद्धम् । न० मरिचे । तेजवे ॥

शुद्ध । चि० पते । पतिवे ।

अशुद्धिरहिते ॥ निर्मले । नि

र्लेपे ॥ निर्दोषे ॥ शुक्ले ॥ रा

गान्तरामिश्रितरागे ॥ प्रसन्ने ॥

निव्यनिरस्तसमस्तदोषपरसंभिद्रूपे

॥ शुद्ध्यतिशुद्ध्यतीऽनेनवा । शु

धशैवे । क्त । प्रशस्ताशुद्धिर

स्यवा । अशुद्धाद्याच ॥ अहरहित

भवने ॥ रागाद्यशुद्धिरहितेपर

मात्मनि ॥

शुद्धचेतन्यम् । न० सर्वधर्मातीति ॥

शुद्ध । इ० ध । पु० शुद्धकर्णे ॥
गर्भे ॥

शुद्धदत् । त्रि० शुक्लदन्तयुक्ते । शु

द्धदन्ते । शुद्धादन्तायस्यस ॥

अयान्तशुद्धशुभ्रवपराहिभ्यश्चेति

पक्षेदन्तस्यदत्तादेश ॥

शुद्धमति । स्त्री० पवित्रमती । सु

मती चि० सुमतिविशिष्टे ॥ प

विश्वबुद्धियुक्ते ॥ शुद्धावासीमतिश्च

॥ शुद्धामतिर्यस्यस । पु० च

तुर्विशतिभूताहन्तर्गतजिनविशे

षि ॥

शुद्धमासम् । न० मासस्यञ्जन

शुद्धान्त

विशेष । सुधवास • इ • भा • ।
 यथा । पाकपाचैद्युत दद्यात्तैलं
 मातदभावत । तत्रहिङ्गुहरिद्राश्च
 भर्जयित् तदनन्तरम् । कागादेर
 स्थिरचित्त मांस तत्खण्डित भूयम्
 । धीत निर्गालित तस्मिन्पुनतद्वर्ध
 येच्छने ॥ सिद्धयोग्यजन दत्त्वा
 लवण चपचेतत । सिद्धिजनस
 म्पिप्यवेसवार परिधिपेत् ॥ द्रव्या
 णिवेसवारस्यानागगहिदलानिहि
 तगडूलाखलवज्जानिसरिषानिसमा
 सत • ॥ अनेनविधिनासिद्ध शु
 द्धमासमितिस्मृतम् । शुद्धमां
 स पर हृष्य वल्लरुच्यस्रवञ्चयम् •
 त्रिदोषशमनश्रेष्ठदोषन धातुवद्धं
 नमितिभावप्रकाश ॥

शुद्धवती । स्त्री • वरुणस्यपुत्र्याम्
 ॥ यथा । शुद्धवत्यम्बुनाथस्यस्त
 टिकोपलनिर्मिता । पाण्डुराभी
 पमैयाद् सेविताभातिधामभिरि
 तिमृगेन्द्रस हिता ॥

शुद्धवज्रिका । स्त्री • गुह्य्याम् •
 शुद्धसत्त्वम् । न • रजस्तमोभ्यामस्पृ
 ष्टेचिगुणायामायाचशमूते • वि
 मलसत्त्वगुणे ॥ त्रि • शुद्धान्त
 करणे • शुद्धरागादिकषावरहित
 सत्त्वमन्तः करणयस्य ।

शुद्धान्तः । पु • भूभुजांस्त्रागारि ।
 अन्तःपुरे अवरोधने ॥ क्मा

शुद्धि

शुद्धकक्षान्तरे । राजधानीस्थान
 विशिषेवासगृहाख्ये • इतिस्वामी ॥
 राजयोगिति ॥ शुद्धधानोऽस्य ।
 रचका शुद्धाचलसमीपेऽस्य वा
 ॥ अशौचान्ते ॥

शुद्धान्तपालक । पु • अन्त पुररच
 के । गृहदौषारिके । कक्षारचके ।
 रात्रिहिण्डके ॥ तत्तत्तत्त यथा ।
 शुद्ध कुलीकृत सूत पिष्टय ताम
 र शुचि • । रात्रासनाः पुरा
 ध्यक्षोविनीतस्तथीयसी • इ • स
 क्यपु • ॥

शुद्धान्ता । स्त्री • राजयोगिति ॥

शुद्धापङ्कति • । स्त्री • चलङ्कारवि
 शेषि • यथा ॥ शुद्धापङ्कतिरन्य
 स्मारिपार्योधमंनिष्कम् • । नायं
 सुधांशु • किन्तहिंभ्योसगङ्गासरी
 रुचम् • इति ॥

शुद्धि । स्त्री • । माजनायाम् •
 दोषनिरासे • वैदिककर्माङ्गत्वप्र
 योजकसंस्कारविशेषे ॥ कलिकल्प
 षडोनानाहिलादीनांसुरेन्द्ररि ।
 मेध्याऽमेध्याविचारार्थानशुद्धि •
 शीतकर्मणा • नस हिताद्यै स्मृ
 तिभिरिष्टसिद्धिर्नृणांभवेत् । वि
 नाद्यागममार्गेणकौनास्तिगतिः
 प्रिये ॥ कलावागममुज्ज्वल्ययोग्य
 मार्गेप्रवर्त्तते । नतस्वगतिरसीति
 मत्त्व सत्य नसंशयः ॥ दुर्गायाम् ॥

शुनाशीर .

यथा । स्मरणाच्चित्तनादापिगोध्य
तेसहिपातकात् । तेनशुद्धि स्मभा
ख्यातादेवीरुद्रतनौस्थितेति । शुधे
स्त्रियाक्तिन । देवतायैसुराप्रदाने
द्रव्यान्तरसञ्ज्ञायाम् ॥ यथा । मास
मीनश्चमुद्रावफनमूलानियानिच ।
सुधादानेदेवतायैस स्त्रीषाशुद्धिरी
रितेति ॥

शुद्धिलाभ । पु० प्रायश्चित्ते ॥

शुद्धोदन । पु० नृपविशेषे ॥ शुद्धो
दनेऽञ्ज । शकम्बादि ॥ शुद्धो
दनायतीभुङ्क्तेत्यायवच्छुद्धमेदन
म् ॥

शुद्धोदनसुत । पु० शाक्यमुनौ ॥

शुन । पु० बायौ ॥ कुक्कुरे ॥ य
थाहवाचस्पतिः । कुक्कुरस्तु
नि श्वान कपिलीमण्डल शु
नइति ॥

शुन शिप । पु० मुनिविशेषे । न
शुन शिप । न०

चीकमुनिप्रचे । भाजीगर्ते ॥

शुनक । पु० कुक्कुरे । शुनति ।

शुनगती । कुर्गिल्लिपसन्नयोरपू
र्वस्यापि ॥

शुनकचक्षुका । स्त्री० सुद्रवश्चक्षुषे ॥

शुनकचिह्नी । स्त्री० शाकविशेषे । श्वा
नचिह्निकायां ॥

शुनाशीर । पु० इन्द्रे ॥ शुनावायु

० शीर सुव . . तावत्सप्त ।

शुन्य

अर्थाच्चायच् । अन्येषामपीतिदी
र्घं ॥ शुनाशीरोद्वितालव्य सु
नासीरोद्विदन्त्यक । तालव्यादि
दन्त्यमध्य शुनासीरसदृश्यते ।
इतिभरत ।

शुनासीर । पु० इन्द्र । पुरुहूते ।

पुरन्दरे । शुद्धत्वव्ययस्यपूजार्थक
त्वात् । शोभननासीरसेनाविशेषा
यस्यस ॥ यथा । शुनावायु सी
रश्चादित्य ० शुनश्चसीरश्चति ।
देवताहनवेचेत्यानङ् इतिवृत्तिका
र । दन्त्यवर्तीयपाठावहुसम्मत ॥

शुनासीरोयन । न० शुनासीर्ये ॥

शुनासीरोदेवताऽस्मेत्यर्थे । द्यावा
पृथिवीत्यादिनाङ् ॥

शुनासीर्यम् । न० शुनासीरोयं । इ
विरादौ । शुनासीरोदेवतास्मेत्य
र्थे । द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्व
दग्नीषामवास्त्रोपतिगृहमेधाश्च
ति० चादात् ॥

शुनि । पु० कुक्कुरे । सारमेये ।

शुनी । स्त्री० कुक्कुर्याम् ॥ अक्षालक्ष
श्च शुनोलेख्यमव ॥ कुष्माण्डग्राम्
॥ गौरादित्वानङीष् ॥

शुनीर । पु० कुक्कुरोसमूहे ॥ इति०
चि० शिष ॥

शुन्य । पु० अग्नौ । शुन्यति । शु
न्यशुद्धौ । अजिमनिशुन्यदसिज
निभ्योयुच् ॥

शुभयङ्

शुन्यम् । न० शुन्ये ॥ शुनेहितम् ।
गवादिषुशुन सम्प्रसारण वाचदौ
र्घत्वं मतिवत् ॥ शुनीमासमृद्धे ॥

शुभ । पु० विष्कम्भादिषु० ज्योतिष
श्रियोनि ॥ तथोत्पन्नफलवया । शु
भप्रसूत० शुभकृत्तराणां शुभोद्
येष्टीविदुषासमाजि । कर्मातिनित्य
शुभकर्मधीमान्श्रीभाषिक श्री
भनवेशधारीति ॥ कृ० ॥ शुभवि
सायाम् । शुभपथितिक ॥ न०
कल्पाय । क्षेमे । भद्रे । मङ्गले ।
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ इष्टफले ॥
परमानन्दरूपत्व नमस्कृतानामङ्गले
० मोक्षमुखे ॥ चि० सुखरूपे ॥ क्षे
मशालिनि ॥ खसञ्चारिपुरे ॥ प्रश
स्ते ॥ श्रीभते । शुभश्रीभायाम् ।
शुभपथश्रीप्रीतिर ॥ ॥

शुभयु० । चि० शुभान्विते । शुभम
स्थासि । शुभमितिमानामव्ययम
। अहशुभान्युत्स ॥

शुभकृत । पु० प्रभवादिबत्तरान्तर्गत
बत्तरविशिष्टे । यथा । सुवर्णरूप्य
धान्यानिजगत्सर्वसुगीभनम् । वा
ह्यावाण्यजस्तुष्टा । शुभक्षेत्रे शुभ
कृतिप्रिये ॥ ३६ ॥ चि० शुभकार
के ।

शुभगन्धकम् । न० बीजे । चि० मङ्ग
लग्नयुक्ते ॥

शुभयङ् । पु० सौम्ययङ् ॥ अर्धधि

शुभाङ्

वा । श्रीधैवगुरु शुक्रस्तथैवच
। पा० । युने । बु० धैवप्रोशाद्धे तेषु
भग्नहा ॥

शुभदर । चि० क्षमदरे । क्षेमका
र ॥

शुभदरी । स्त्री० पार्वत्याम् ।

शुभद । पु० अश्वत्यवच । चि० शु
भदातर ॥

शुभदन्ती । स्त्री० सुदन्त्याम् । सुदन्ति
याम् । पुष्पदन्तीभयोषित ॥ शुभी
श्रीभनोदनावस्था । नासिकाद
रौष्ठे तङ्गीष ॥

शुभपत्रिका । स्त्री० शालपत्र्याम् ।
मङ्गलपत्रिकायाम् ॥

शुभम् । च० क्षेमे । भद्रे ॥

शुभवासन । पु० सुखवासकारगन्धे
। सुखवासने ॥

शुभस्थनी । स्त्री० अश्वभूसौ भद्रभू
सौ ॥

शुभा । स्त्री० जयरीचनायाम् ॥ श्री
रीचनायाम् ॥ प्रियङ्गु ॥ अश्व्यस
॥ इन्दुतदूर्वायाम् ॥ देवमभायाम्
॥ उमासखीविशेषे ॥ मङ्गलचमिका
याम् ॥ छाग्याम् ॥ टाप ॥

शुभाङ् । चि० मङ्गलावयवयुक्ते ।
सुन्दरावयविनि ॥ शुभानिलचय
लक्षितान्वहान्वय ॥

शुभाङ्गी । स्त्री० कुनिरपत्न्याम् । का
मदेवपत्न्याम् । मङ्गलावयवयुक्ता

शुभालु

याम् ॥

शुभाचारः । त्रि० शोभनाचारवति ।

शुभाचारा । स्त्री० उमासखीभेदे ॥

शुभाञ्जन । पु० शिखी ॥

शुभात्मिका । स्त्री० कल्पायाम् । शुभोक्तौ ॥

शुभान्वित । त्रि० मङ्गलयुक्ते । शुभयौ । शुभेनान्वित कर्तृकरण इतिसमास ॥

शुभ । पु० चन्दने ॥ शुक्लेवर्णे ॥

शोभते । शुभदोषौ । स्फुरितद्यौ

तिरक् ॥ न० अश्वके ॥ रूप्ये ॥ का

सीसे ॥ गडलवर्णे ॥ शाकम्भरी

ये ॥ त्रि० उद्दीप्ते । शुक्लगुणयुक्ते ।

शुभदन् । त्रि० शुभदन्त ॥ शुभादन्ता यस्यास । अयान्तशुद्धशुभेतिदन्त स्यदन्तादेश ॥

शुभदन्त । त्रि० शुभदन्ति ॥

शुभदन्ती । स्त्री० पुष्यदन्तेभकरिण्या म ॥ शुभौदन्तौ । अस्या सा । नासिकोदरौष्ठजडघादन्तकर्णशृङ्गा चोतिङ्गीष् ॥

शुभरश्मि । पु० चन्द्रे ॥

शुभा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ वशरीच नायाम् ॥ स्फुर्य मे ॥

शुभांशु । पु० सुधांशौ । शीतधीशे । चन्द्रे ॥ शुभाञ्जुषेयस्य ॥ कपूरे ॥

शुभालु । पु० महिषकन्दे ॥

शुक्ल

शुभि । पु० ब्रह्मणि । कामलायामे

॥ दर्शनीये । शोभते । शुभशोभ

नार्थे । अदिगदिभूशुभिभ्य ऋत् ॥

शुक्ल । पु० कश्यपाद्दत्तासुत्वमे ।

निशुभनमुचिभ्याज्जेष्टे । शिवाङ्ग

ह्मणोवाप्राप्तवरे । जसुरोत्तमे ॥ य

था । कश्यपस्यदितिनभिभायासौ

दक्षिणसप्तम । तथा पुत्रकयज्जे

सहस्रजाहलाधिकम् । ज्येष्ठ शु

क्लद्वितीयातीनिशुक्लस्याऽऽपरेऽसु

र ॥ तृतीयेनमुचिर्नाममहाबल

पराक्रम । इतिवामनपुराणम् ॥

शुक्लवातिनी । स्त्री० महासरस्वत्या शुक्लनिर्वर्हिणी ।

म् ॥

शुक्लपुरम् । न० एक स्त्री । हरिश्च

। शुक्लजङ्गलधुनात्रास्येपुरश्छे ॥

शुक्लपुरा । स्त्री० शुक्लसुरनगशाम् ।

शुभपुरे ॥

शुक्लमयनी ।

शुभमर्दिनी । स्त्री० दुर्गायाम् ।

महासरस्वत्या ॥

शुक्ला । स्त्री० शोभायाम् ॥ शुक्लश

ति । शुभशुक्लशोभायाम् । अचा

यच् ॥

शुक्ल । पु० न० घट्टादिदेशे रत्नानिमि

तरूपैराजभागे । च्छानिर्वेशीराज

भाग शुक्ल । इत्युक्ते । स्थ

लजलपयादिना । बाणिज्याकारि

शुभ्रान्

श्रीः । तस्य ननु । ननु मारणं ।
 र ० प्राग्भागे । तान् । इ० ना०
 ग० ॥ वहादीयादशब्दे नमुत्प्रती
 ० प्राग्भागे । तवापिमादेष्यने
 ० वृत्त्यर्थे । तदा । प्रभागेऽस्ति
 ॥ वर दर्थप्रत्यये ॥ गदा । स्फुरवा
 ० प्राग्भागे । तवापिमादेष्यने
 ० वृत्त्यर्थे । तदा । प्रभागेऽस्ति
 ॥ वर दर्थप्रत्यये ॥ गदा । स्फुरवा
 ० प्राग्भागे । तवापिमादेष्यने
 ० वृत्त्यर्थे । तदा । प्रभागेऽस्ति
 ॥ वर दर्थप्रत्यये ॥ गदा । स्फुरवा

शुभ्रान् । श्रीः । अयस्य न विधिः ॥
 शुभ्रम् । न० । तस्मै ॥ यज्ञकर्मणि ॥
 अचारः ॥ जनसन्निधौ ॥ श्रुतिः ।
 श्रुतगती । चत्वारः । दशस्य तिसाधुः ।
 यदा । शुभ्रयति । शुभ्रतेषा । शु
 भ्रमान् । यदा । एरन् । यदा
 वा । वरटे । रज्जौ ॥

शुभ्रः । श्रीः । रज्जौ ॥

शुभ्रारिः । पु० । गन्धके ॥

शुभ्रवान् । पि० । श्रुतवति । श्रुतोतिः
 कसु ॥

शुभ्रि

शुभ्रः । श्रीः । मातरि । यथा । शि
 शा । शुभ्रपणाच्छ्रुतिमहाभा
 रतेनोद्यधर्मः ॥

शुभ्रपणम् । न० । सेवायाम् । शुभ्र
 पायाम् ॥

शुभ्रपाः । श्रीः । उपासने । परिचर्या
 याम् । सेवायाम् ॥ यथा । भगवा
 न् । नाहं भगवा प्रजातिभ्यां तपसि ।
 पशमेन वा । तुष्ये यस्य भूतात्मा शु
 कश्च शुभ्रपाययति । कथने ॥ श्रुतु
 मिच्छायाम् ॥ शुभ्रपणम् । शुभ्रव
 यो । सज्जन । अप्रत्यक्षात् ॥

शुभ्रपुः । पु० । परिचारके । श्रुतु
 निष्कौ ॥ यथा । स्वजनस्वनिषेधन
 रोक्तव्यं धिगच्छति । तथा । शुभ्रपा
 विद्याशुभ्रपुरधिगच्छति । श्रुतो
 ते सज्जनादुपपन्नः ॥

शुभ्रः । पु० । गते । शिष्ये ॥ इत्य
 जयपालः ॥

शुभ्रिः । श्रीः । शिष्ये । विधिः । शुभ्रि
 रे । शिष्यस्य । शुभ्रशिष्ये । इ
 शुभ्रपात्किदितोन् । शुभ्रपण
 तिवा ॥

शुभ्रिरः । पु० । न० । गते । श्रुतौ ॥ मू
 षिके ॥ न० । यथादिवाये । या
 दिनाय यादियह । यथा । यथा
 उपपत्तौ सधुरोति तरोमच्छकाह-
 काः । तदा । श्रुतौ श्रुतौ श्रुतौ
 सधुराभयः ॥ श्रुतौ श्रुतौ श्रुतौ

शुष्कपत्रम्

समं वशस्तथापर । एतेशुषिरभे
दास्तुकायिता पूर्वसूरिभिरिति ॥
विचरे ॥ त्रि० सरन्ध्रे । रन्ध्रान्वि
ते शुषिश्चिद्रमस्याग्निनवाऽस्ति
। जषशुषीतिर ॥ यहा । शुष्य
ति । शुष इषिमदिसुदौतिष्कि
रच ॥ शुष्केधीत्यन्य ॥
शुषिरा । स्त्री० नलीनामगन्धद्रव्यं ॥
शुषिराभिद्रुमलताक्षमेताडघ्निनं
टौनलीत्यमर ॥ शुषिरमस्त्यस्य
अक्षांवा । अर्थ आद्याच् ॥
शुषिन । पु० समोरणे । वायौ ।
शुष्क । त्रि० नीरसे ॥ शुषेत् ॥
शुष कङ्कति० निष्ठातकारस्य
कङ्कार ॥ यहा । शुष्यति । शुष०
। सृष्टभूशुषिमुषिभ्य कक् ॥
शुष्कतर्क । पु० दुस्तर्के । अनु
यादृक्कमानहीनतया० निरालम्ब
ने० ऽर्हवैनाशिकादिकल्पितेऽनु
माने ॥
शुष्कपत्रम् । न० नीरसदले ॥ आ
तपादिशेषितपट्टाकी । गालि
ता० शुक्ता० इ० गौ० दे० भा०
प्र० । अस्यगुणायथा । शुष्कपत्र
पयोमिश्रपित्तश्लेष्मज्वरापहम् ।
तच्छुष्कपत्रजलदोषनाशनविशेष
त पित्तक्फज्वरापहम् । जल
क्षतस्यापिचपित्तहारकसुरोचनव्य
ञ्जनयोगकारकमितिराजबल्लभ ॥

शुष

शुष्कमस्त्य । पु० आतपादिनानी
रसेमीने ॥ शुष्कमस्त्यानबल्याः
स्य दुर्जराविड्बिबन्धना ॥
शुष्कमासम् । न० आतपादिना०
अनान्द्रपिथिते । उत्तमे । बल्लुरे ॥ अ
था । छद्धानादोषलमास० बोला-
वतनलघु । त्रिदोषकृदयालजु
ष्टशुष्कशूलकारगुरु ॥
शुष्करेवती । स्त्री० मातृकाविशेषे ॥
शुष्कल । त्रि० आसिषे ॥ शुष्क
मासव्यापयिक्के । पिथितापिनि
॥ शुष्कलीमर्त्त । शेषवृत्त्यन् ।
सन्नापूर्वकत्वाद्दृष्टभाव ॥
शुष्कली । स्त्री० शुष्कमासे ॥ मास
मात्रे ॥
शुष्कवृक्ष । पु० पोण्डुतरौ ।
धवे ॥
शुष्कव्रण । पु० क्लिणे ॥
शुष्कङ् । पु० धववृक्षे ॥ त्रि० नि
स्नेहावयवे ॥
शुष्काङ्गो । स्त्री० गोधोयाम ।
शुष्काद्रम न० शुष्कग्राम् ॥
शुष्ण । पु० सूर्ये ॥ बङ्गौ ॥ शुष्य
न्यनेन । शुष० । तृषिशुषिरसि
भ्य क्तिदितिन ॥
शुष । पु० सूर्ये ॥ अग्नौ ॥
अर्चिषि ॥ न० तेजसि ॥ ओज
सि । बले ॥ शुष्यतिजलम् । शु
षिरन्तर्भाषितव्यथात् । अविस्तिषि

शूकपिण्डी

सिगृपिभ्य किदितिमनप्रत्यय

शुप्यत्यनेनवा । शुप० ॥

शुष्मा । पु० अन्तो ऽ चित्कञ्च ॥

मृग ॥ न० तेजसि ॥ शुप्यत्य

नेन । शुप० । अन्येभ्योभौतिम

निन सच्चापूर्वकत्वन्नगुण ॥

शे प्रयतिवा । बाहुनकाः मलुक् ॥

शुष्मा । वि० बलिष्ठे । मत्ते ॥

अस्त्यर्गेङ्नि ॥

शूक । पु० शूङ्गे । अण्यतोऽन्ताधे

। किशारारन्यस्मिन० अण्यतो

ज्याधे । समशादेरन्यवहसिका

दिक्कण्टके ॥ श्याति । शीतनूकर

णे । उन्कादयश्चेति साधु ॥

दयायाम् । न० शूकटये ॥

शूकक । पु० प्राक्टे । यवे । रसि

शूककौट । पु० इक्षिके । शूकवा

नकोट । शूकयुक्त कौट ।

शकपाथिबादि ॥ जर्णादिभञ्ज

क कौटविशेषाद्विभक्त शूक

कौटश्च० भसरप्रभेदेयम् ॥

शूककौटक । पु० शूककौटे ॥

शूकटणम् । न० त्वन्निशेषे । शूके ।

शूकाव्य । कनिष्ठके ॥ द्र० रा०

शट ॥

शूकधान्यम् । न० यवगेधूमादौ ॥ शू

कक्षधान्यम् ॥

शूकपिण्डिका । } स्त्री० शूकशिम्य्याम् ॥
शूकपिण्डी । }

शूकशिम्यी

शूकर । पु० कृत्स्नवरविशेषे । बराहे

क्रीडे । शूकोस्त्यस्य० स्वररासत्वा

त् । र ॥ यद्वा । शूकराति । रा०

आतङ्कितक ॥ यद्वा । शू० इति

ध्वनिकरेति । अच्० टावा ॥ वा

लिविशेषे ॥

शूकरकन्द । पु० बाराहेकन्दे ॥

शूकरपादिका । स्त्री० कौकशिम्य्याम् ।

सुवरासेमङ्कतिभयापमिषायाम् ॥

शूकरमुखम् । न० नरकविशेषे ॥

शूकराक्षान्ता । स्त्री० बराहक्षान्ताया

म् ॥

शूकरी । स्त्री० शूकरस्त्रियाम् । वा

तेरितिङोष् । इन्द्रस्याशुचिशूक

पस्यवमुखेद खेचनस्त्यनारखेष्वा

कामनवोतयोरपिसुधाविष्टाचका

भ्याशनम् । रक्षावाशुचिशूकरोचप

रमप्रोमास्यर्द्धमृत्युत सक्तासीपि

सम० स्वकर्मगतिभिद्यान्यान्यभा

व सम ॥ बराहक्षान्तायाम् ।

शूकरेष्ट । पु० कशिरुषि । वि० सू

करप्रियवस्तुनि ॥

शूकल । पु० दुर्बिनीताश्वे ।

शूकवान् । वि० शूकयुक्ते ।

शूकवती । स्त्री० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्या । } स्त्री०

शूकशिम्यि । } पु० कपिकण्ठ्याम् ॥

शूकशिम्यिका । } स्त्री०

शूकशिम्यौ । }

शूद्र

। कौचद्रु • भा • ॥ शूकयुक्ताश्विम्वा
• शिम्वि शिम्बिका • शिम्बीना ॥

शूकसिम्वा । स्त्री •
शूकसिम्बि पु • कपिकच्छाम् ।
शूकसिम्बो । स्त्री •

मर्कव्याम् । कौच • भा • प्र • ॥

शूका । स्त्री • शूकशिम्वायाम् ॥

शूकाव्यम् । न • शूकटणे ॥

शूकापट्ट • । पु • तृणयाहिणि । तृ
णमणौ । कपूरद्रु • भा • प्र • ॥ द्रु
• हा • स्त्री •

शूतिपर्ण • । पु • आरग्वधे ॥

शूद्र • । पु • अश्वरवणे • वृषन्ते । ज
चन्यजे ॥ अस्यान्नादिग्रहण वैदिक
ब्राह्मणे ननकर्त्तव्यमित्याह नाराय
ण । शूद्रान्न शूद्रसम्पर्कशूद्रेण
चसहासनम् । तेषाम्निनरकधोर
यावच्चन्द्रदिवाकराविति ॥ अस्मिन्
तिरग्निपुराणे जातिमालायामुक्ता
। तथाहि । आदौ प्रजापतेर्जातामु
खादिप्रा सदारका । वाह्योश्च
त्रिधा जाता जर्षोर्बेष्टा विजिज्ञिरे ॥
पादाच्छूद्रश्च सम्भूतस्त्रिवर्णस्य च से
वक • हीमनामा सुतस्तस्य प्रदौ
पस्तस्थपुत्रक • कायस्थस्तस्य
पुत्रीऽभूद्रभूवलिपिकारक • काय
स्थस्तस्य पुत्रा विख्याता जगतीतक्षि
॥ विचगुप्तश्चिचसीनो विचिचस्यतथैव
च । विचगुप्तो गतः स्वर्गो विचिचो

शूद्रकर्म

नागसन्निधौ ॥ चित्रसेन पृथिव्यां
वैद्वतिशूद्र प्रचक्षत इति ॥ शिच
ति । शुचिशिके । शुचिर्दृष्टेति रक् •
दौघं च ॥ अहहारेत्वा शूद्रेति श्रुतौ
तु • रुढेर्गधात् • योगएव पुरस्कृत
तथा चित्तरतन्त्रे भगवान् व्यास ।
शुगस्य तदनादरश्रवणात् • तदा द्रव
णात्सूच्यते हि ॥ १ । ३ । ३४ । अ
स्यार्थ • । आन्दोग्ये चतुर्थे प्रपाठ
के • शिष्यम् प्रतिशूद्रेतिसम्बोधना
च्छूद्रेधिकार इति चेन्न । शुगस्येति
। ऊर्ध्वगैर्हसैरन्नद्वयनादतो जान
श्रुति • तदनादरश्रवणादयाशु
क् • तथा • आशीघ्न • रैक्कगुर्ग्ये
द्रवणात्सशूद्र • एतद्विवक्षित • शू
द्रेतिसम्बोध्य • सर्वज्ञत्वव्यापनाय
रैक्केण सूच्यते ॥

शूद्रक • । पु • अतिकुत्सितेशूद्रे •
कुत्सार्थाकम् ॥

शूद्रकर्म • । न • द्विजपरिचर्यायाम् ॥
यथा च भगवान् । परिचर्यात्मक
कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् इति ।
स्वभावज रजउपसर्जनतमोगुणस्व
भावाज्जातम् • कालिदासीपि ।
द्विजातिसेवाऽवनिदेवताज्ञया धर्मी
विधि शूद्रनिसर्गकर्म च । स्व
भावकर्म प्रविहाय योन्यास्वयञ्चरे
त्सीन्यजकर्म नर्मभागिति ॥ शू
द्रकर्म • । अथ निषिद्धानि कर्मा

शूद्रा

णियथा । शूद्राणां सप्तद्वारजवृथै
वधनसञ्चय । शूद्राणां कृतक्या
यं भूकृतसन्तानकर्मण्य ॥ अथ
नुज्ञातराजस्य शूद्रस्य जगतीपते ।
अत्यान्तरगतस्यापि दशधर्मगतस्य
च । आश्रमाविहिता सर्वे वक्तुं
यित्वानिराशिमिति पाशे खर्गख
गड ॥

शूद्रकृत्यम् । न० शूद्रकर्तव्यकर्मा
णि ॥

शूद्रपभं । पु० शूद्रस्य शास्त्रवि
हिताचारि ॥ सप्तवर्णाश्रमशब्दे द
ष्टव्य ॥

शूद्रप्रिय । पु० पलायणी ॥ चि०
तदिष्टद्रव्ये ॥

शूद्रप्रेष्य । पु० शूद्रस्य परिवारके
ब्रह्मणादी ।

शूद्रयाजक । पु० शूद्रसम्बन्धियज्ञा
दाहृत्विजि ॥ शूद्रस्य याजक ॥

शूद्रशासनम् । न० पट्टे । मकुतौ ।
शूद्रस्य अधिकारे ॥ कृति० चि०
शेष ॥

शूद्राश्रय । चि० शूद्राणां कारणा
द्यध्ययनकर्तारि ॥

शूद्रा । स्त्री० शूद्रजाती । अन्यभार्या
यामपि शूद्रजातीयायाम् ॥ शूद्रौ श
द्रस्य भार्यायात् । शूद्रातत्प्रातिरे
वक्षिणमर ॥ शूद्राणामहत्पूर्णा
जातिरिति टाप् ॥

शूद्रम्

शूद्राश्रमम् । न० शूद्रस्वामिकान्त्रं ।
यथा । शूद्राश्रमे न तु भुञ्जेन्न उदरस्यै
नदीकृत । सर्वस्वरत्नमुपेत्य शूद्र
त्वञ्चाधिगच्छति ॥

शूद्राभाष्यम् । पु० शूद्रास्वामिनि ।
शूद्राभाषायकस्य ॥

शूद्रार्ता । स्त्री० प्रियङ्गुपत्रे ॥

शूद्रवेदी । पु० सर्वपापहरणीयकृत
शूद्राविवाह ॥ शूद्राविन्दति । प
रिचरति विदधति ॥ शू
द्रावेदीपतत्यनरुतय्यतनयस्य च ।
श्रीनक्षत्रसुनात्पत्यातदपत्यतयाभू
ता ॥ अपिच ॥ शूद्राश्रयनमादौ
प्यब्राह्मणोयात्वेधोगतिम् । जनयि
त्वसुततस्याब्राह्मणस्यादेवहीयते ॥

शूद्रौ । स्त्री० शूद्रस्य भार्यायाम् ।
भिन्नजातीयायाम् शूद्राभार्यायाम्
॥ शूद्रस्य स्त्री । पु० योगादाख्या
यामिति स्त्रीष ॥

शूद्रः ।) वि० श्रायिनि, स्त्रीति ।
शूद्रवान् ।)

वर्जिते । उत्तुष्टोयतेत्य । क्रमेण
श्रव्यते । कृतवत् । यथादित्वा
त्सम्प्रसारणे । पूर्वैरुपेक्षितस्यै
तिगत्वे च कृतवत्तिदौर्घ ॥

शूद्राश्रयः । चि० । उच्छ्रिताश्रये ॥

शूद्रम । न० आकाशे ॥ विन्दौ ।

चि० निजनिदेयादौ । तुष्टे । रि

क्ते । सूना । शीता । दू० भा० ॥

शून्यतिथि .

अविद्यजीवनशून्य दिक्शून्याचिद-
बान्धवा । पुत्रहीनगृहशून्यसर्वशू-
न्यादरिद्रता ॥ खपुष्पादिबदल्यन्ता
भावरूपे । यथा । मृगतण्डूनाम्भ
सिन्नात खपुष्पकृतशेखर । ए-
षवन्त्यासुतोयातिशयशृङ्गधनुर्जर
॥ शुनेहितम् । शुन सन्प्रसा-
रणवाचदौर्घ्वत्वमितियत् ॥

शून्यकम् । न० शून्यार्थे ॥ चि० तु-
च्छे ॥ शून्यरिक्तइतियावादिषुपा-
ठात्कान् । स्वार्थेकावा ॥

शून्यता । स्त्री० चित्तस्यदेवि । राग
द्वेषादितीव्रवासनयाचित्तस्यस्तब्धौ
भावेकषाये । क्षुब्धतायाम् ॥ ध्या-
नचिन्ताहितानाम् शून्यताश्वा-
सतापकृत् ॥ शून्यस्यभाव . तल् ॥

शून्यतिथि । स्त्री० तिथिविशेषे ॥ यथा
। अष्टमीनवमीचैत्रपक्षयोरुभयोर-
पि । माघवेशादशीत्याज्यापक्षयोरु-
भयोरुक्तया ॥ ज्येष्ठेचैत्र्यादशीनि-
न्द्यासिन्ते . कृष्णचतुर्दशी । आ-
षाषाढेकृष्णपक्षषष्ठी . शुक्लच-
सप्तमी । द्वितीयाचतृतीयाचश्राव-
णसितकृष्णयोः । प्रथमाचद्विती-
याचनभस्येमासिनिन्दिता ॥ दश-
म्येकादशोनिन्द्या . मासीषिशुक्ल
कृष्णयोः । जम्भ चतुर्दशीशुक्लाकृ-
ष्णपक्षेतुपक्षमी ॥ सप्तमीचाष्टमी
सौम्येपक्षयोरुभयोरपि । पौषपक्ष

शून्यराशि ॥

हयेचैत्रचतुर्थीपक्षमीतथा ॥ मा-
घेतुपक्षमीषष्ठीकृष्णशुक्लैयथाक्रम-
म् । तृतीयाचचतुर्थीचफल्गुने-
सितकृष्णयोः ॥ तिथयोमासशू-
न्याख्यावित्तवशविनाशिका । आ-
सुश्राव प्रकुर्वीतनैवमङ्गलमाचरे-
दितिब्रूयिष्ठ ॥

शून्यनक्षत्रम् । न० शून्यमे ॥ यथा
। अश्विनोरोहिणीचैत्रशून्यमेपरि-
कीर्त्तिते । चित्रास्वातीचवैशा-
खि . ज्येष्ठेविश्वेज्यतारकी ॥ भग-
वासवमाषाढे . श्रावणेहरिबिम्ब
मे । नभस्येवाकृष्णान्यर्चमजपा-
दश्वयुज्यपि ॥ कार्त्तिकेपितृवह्न्यु-
त्तसौम्येचित्राद्विदेवते । पौषेदा-
सकराद्रा सप्तमीचैमूकस्रविष्णु-
भम् ॥ तपस्व्यशक्रभरणीशून्यभा-
न्याहुरगजा . । एषु यत्कृतकर्म
धनै सहबिनश्यति ॥

शून्यभम् । न० शून्यनक्षत्रे ॥

शून्यमध्य । पु० नले । पीठ-
गले ॥

शून्यराशि । पु० मासविशेषगत
राशिविशेषे ॥ यथा । चटमल्ल
वृषायुग्म मेष कन्या सहस्रि-
का . । तुलाचापकुत्तीराख्यान्त
गसिंहाश्व राशयः ॥ चैत्रा-
दीराशिःशून्याख्यावित्तवशविना-
शदा . ॥

शून्यालय

शून्यलानम् । न० दग्धलाने ॥ य
या । पचादितस्त्वोजतिघटैशी
नृगेन्द्रगतीमियुनाङ्गनेच । चा
पेन्दुमेककर्हरीहग्रान्यौगोन्यौच
नेष्टेतिथिशून्यलाने । तस्यातसार्ति
तिथौ । दूदूलानेनेष्टे । निषि
द्वे ॥

शून्यवादी । पु० माध्यमिकी । सौ
गती ॥ अस्मत्तयथा । विज्ञान
क्षणिकनात्माविद्य दम्भनिर्मेयवत् ।
अनयस्यानुपलब्धत्वाच्छून्यमाध्य
मिकाजगुरिति । असयापवादे
यथा । अभावाद्येनभावेनजायते
शून्यवादिनातसयभावस्यसहा-
वावदकेननिवार्यते ॥ अपिच ।
शून्यस्यापिहिशून्यत्व तत्साधि
यिसतीत्यति । असाक्षिकचित्त
त्सिद्धमाक्षिवत्सयात्स्वयम्प्रभ
मिति । शून्यवदत्यवयवम् । आ
वश्यकीणिनि ॥

शून्यवृत्ति । स्त्री० अभाववृत्ती ॥

शून्यशून्य । त्रि० शून्यप्रकारे । अन
र्थप्राये ॥ प्रकारेगुणवचनस्येतिहि
भावे ॥

शून्या । स्त्री० मल्लयाम् ॥ तूलिकाया
म् ॥ महाकण्टकिन्याम् । नाग
शूहर० नागफणाय हर० क० भा०
॥ वन्यायाम् ॥

शूनयालय । पु० निर्जनमन्दिर ॥

शूरसेन .

शूर । पुं० भट्टे । वीरियुक्तमंथु
त्साहवति । यादवे । वसुदेवस्यपि
तरि ॥ सूर्ये ॥ शूरवति । शूरवीर
विक्रान्तौ । पचाद्यच ॥ यद्वा । श
वति । शु सौष्टोगत्वर्थ । शसि
चिमोनादोर्ध्वेतिक्कन् । सिद्धे ।
शूकरे ॥ कुक्कुरे ॥ चित्रकव्याघ्रे ॥
चित्रकवर्ध ॥ साली । उडौ । लकु
चे ॥ मसूरे । रगणेऽ । ५ ॥

शूरक । पु० कीकिलाचे ॥

शूरथ । पु० अर्थात्ते । कंदे ॥ असा
गुणावया । शूरयोदीपनोक्त्य । क
षाय कण्डुकतृकटु । विटम्बी
विषदेकरुच्य । कफार्थ । कृन्तनीश
चु ॥ विशेषादर्थसिपय्य ग्रीहगु
ल्मविनाशन । सर्वेषांकन्दवाका
नांशूरथ श्रेष्ठउच्यते । दद्रूषार
क्तपित्तानांकुष्ठानांनष्टितौहिस ।
सम्भानयोगसम्प्राप्त । ॥ शूरथोगुण
कृतपर । शयति । शूरीहिसाया
म् । बहुलमनयापोतियुक् । क
र्त्तरित्युद्धा ॥

शूरथोक्त । पु० हरिद्वक्पक्षि
णि ॥

शूरदेव । पुं० भाव्यर्हीद्विधि ॥

शूरसेन । पु० चन्द्रवशीयैवपतिवि
धि ॥ शूरा सेनायांस्यस्य । शूराणां
सेनासाधस्यवा ॥ पु० भूक्ति० म
थरादशेष ॥

शूर्पवात :

शूर्पं । पु० द्रोणद्वयात्मकपरिमाणे
॥ पु० न० प्रस्फोटने । सू० इ०
भा० । शूर्पयति । शूर्पतेऽनेन वा
। शूर्पमाने । पचाद्यच्० पुसीति
घोषा ॥ यद्वा । शृणाति । शृ० ।
सुशृभ्यानिच्चेतिप । बाहुलकादु
त्वम्० रपरत्वम्० हलिवितिदीर्घं
॥ न० शीणितभाजने ॥

शूर्पक । पु० कामदेवारातावसुर
विशेषि ।

शूर्पकण्ठं । पु० गज । नागे । ग
णेशि । विघ्नराजि ॥ शूर्पाविषकण्ठी
यस्य ।

शूर्पकाराति ।) पु० कामदेवे ।
शूर्पकारि ।)

शूर्पणखा । स्त्री० रावणभगिन्याम् ॥
शूर्पणखानियस्या । पूर्वपदा
दितियत्वम् । नखसुखात्सन्नाया
मिति नडौष । केवलयोगिकत्वे तु
डौष ॥

शूर्पणखी । स्त्री० रावणसुसरि ॥
शूर्प शीणितभाजनम्० नखविद्रुम
णद्वतिधातुः । शूर्पण० शोणित
भाजनेनयन्नादिक्रियानखयतिद्रुष
यतीति शूर्पणखी ॥ यद्वा । शूर्पा
काराण्यनखानियस्या० साडौष ॥

शूर्पणशी । स्त्री० मुद्गपण्याम् ॥

शूर्पवात । प० सूर्पवायौ । फुल्ल
फाले ॥

शूल

शूर्पश्रुति । पु० हस्तिनि । इ०
हा० ली ॥

शूर्पणी । स्त्री० शूर्पणखायाम् ॥ गौरा
दित्वान डौष ॥ चन्द्रसूर्पे ॥

शूर्मः । पु०
शूर्मि । स्त्री०
शूर्मिका । स्त्री०
शूर्मी । स्त्री० } शूर्मिकायाम्

। लौहप्रतिमायाम् ॥

शूलः । पु० न० आयुधविशेषि व
र्छा० भाला० इ० भा० प्र० । मृ
त्यौ ॥ कितने ॥ विष्कम्भादिषु न
बभूवोगे । तत्रजातक्षफल यथा ।
भीतादरिद्रोदयिताप्रियसशूलोद्भव
शूलद्वयस्त्वयो । विद्यामयाभ्या
रक्षितेश्च शूलो करोति किं न हितं
कटाक्षित् ॥ सुतौ क्षणे ॥ बधहे
तावय कौलके ॥ व्यथायाम् ॥
विक्रोतव्ये ॥ यथा । अट्टशूलाज
नपदा गिबशूलाश्चतुर्थया ।
प्रमदा । केशशूलिन्यो भविष्यन्ति क
लीयुगे ॥ इति महाभारते आदिपर्व
॥ रागविशेषि ॥ अस्य दानादिक
भावप्रकाशि० शूलाधिकारे द्रष्टव्य
म् ॥ राक्षसोरादिमध्यान्ते पुन
स्यान्त्यादिमध्यत । मध्ये चान्तो तथा
दोषदोषैर्नाल्पातिशूलरुक् ॥ मुक्ते
जीयति जीयेऽने जीयेऽमुक्ते च जीय
ति । जीये जीयति मुक्ते च दोषैर्नाल्प

शूलधन्वा

तिरुक्कमात् ॥ । दीर्घातिपि
 सक्फौ शूलरुक् शूलाद्योराग
 । रात्रिश्चमहधरात्यह्नोतयोरादि
 मध्यान्ते पुभागेषु वातेन शूलरुक्
 न भवति गमप्राप्नोति । अल्पा भवति
 ईषत् प्रादुर्भवति । अति भवति च
 त्यन्त भवति ॥ रात्रिज्जोरन्यादिम
 ध्यत अल्पादिमध्येपि स न शूलरुक्
 न अल्पा अत्यन्तश्च भवति ॥ तयोर्वचम
 ध्ये चान्ये चादौ चक्फ न शूलरागो ना
 ल्पाति भवतीत्यर्थः । । भुक्ते इति ।
 भुक्ते भुक्ते अभ्यवहते सति जीर्यति पा
 क गच्छति । जीर्णे पाक गते भुक्ते इ
 ति । सर्वं च सस्वध्यते । तेनायमर्थः
 । भुक्ते भुक्ते वात शूलरुक् न भवति
 शास्त्रो भवतीत्यर्थः । जीर्यति च
 ल्पा भवति । जीर्णे चाति भवति ॥
 पित्त शूलरुक् जीर्णेऽग्नेन । भुक्ते
 ऽल्पा । जीर्यति चति भवति च पा
 शूलरुक् जीर्णेऽग्नेन । जीर्यति
 च ल्पा । भुक्ते ऽति भवति ॥ शूल
 ति । शूलरुजायाम् । इगुपचेति
 कः ॥

शूलयान्य । स्त्री० मालादूर्वायाम् ॥

शूलघातनम । न० मङ्गरे ॥

शूलघ्न । पु० तुम्बुरुवर्णे । तीक्ष्ण
 फले ॥ चि० शूलघातके ॥

शूलहिट् । पु० हिङ्गुनि ॥

शूलधन्वा । पु० शम्भौ । शिवे ॥

शूली

शूलधर । पु० शिवे ॥ चि० शूल
 धारिणि ॥

शूलधरा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

शूलधारी । पु० शूलिनि ॥

शूलधारिणी स्त्री० दुर्गायाम् ॥

शूलधूक । पु० शिवे । स्त्री० दुर्गा
 याम् ॥

शूलनश्नम् । न० सौवर्चक्षिणव
 ष ॥

शूलपत्रौ । धो० गौडदेशीशूलीति ध्या
 तैतुचे ॥

शूलपाणि । पु० ईश्वरे । शिवे ॥

शूलपाणीवक्षस । प्रहरणार्थे
 भ्य परे निष्ठासप्तम्यौ भवतः ॥

शूलप्रोत । पु० नरकविशेषे ॥

शूलभृत् । पु० शङ्करे ॥

शूलशत्रु । पु० परमहर्षे ॥

शूलहन्तौ । स्त्री० यवान्याम् ॥

शूलहृत् । पु० संप्रधूपने । हिङ्गु
 नि ॥

शूला । स्त्री० पञ्चयोपिति । दुष्टव
 धार्थकीलके ॥

शूलाकृतम् । चि० शूलनिबद्धमांसा
 दौ । भटिचे । शूल्ये । शूला० कू०
 भा० प्र० ॥ शूलिनकृतम् । शूला
 त्पाक इति ङाच् ॥

शूलिक । पु० शयके ॥ न० शू
 ल्ये अङ्गारपरिपाचिते मांसे ॥

शूली । पु० शिवे । मङ्गरे ॥ यथा

शूल्यम्

। शूल शूलौ चक्रमादाय च नौ प. श
पाशी चक्रमादाय च नौ धावत्यये पृ
ष्ठत पाश्वर्तो वा दुगा दुर्गा वादिनो
रक्षणाय ॥ त्रि. शूलरीगयस्त्रे ॥
यथा । वर्जयेद्दिदल शूलौ कुष्ठीमास
क्षयोऽस्त्रियमिति ॥ शूलमस्त्रास्ति ।
इति ॥

शूलिनी । पु. भाण्डौ रव्ये ॥

शूलिनी । स्त्री. दुर्गायाम् ॥

शूलौ । स्त्री. दृष्टप्रभेदे । शूलपत्न्याम्
। धूममूलिकायाम्

शूलात्खा । स्त्री. सीमराण्याम् ॥

शूल्यम् । त्रि. शूलके । लोहशलाक
यापकमांसि । शूलाकृते ॥ शूलैस्सक
तमासम् । तत्र भस्मतमित्यर्थे. श
लाखाद्यत ॥ तत्पाकप्रकारो य
था । कालखण्डानिमांसानियथि
तानिशलाकया । घृते, सलवण दक्षि
निर्द्धूमे दहनेपचित् ॥ तत्तु शूल्यमि
ति प्रोक्त पाककर्मविचक्षण्यै । शू
ल्यवल्गुमुधातुल्य रुच्य वज्रिकरलघु
। कफघातहरवृष्य किञ्चित्पित्तक
रहितत् ॥ अन्योपि । अङ्गारकप
र भ्याश्च लयन्ते पुटेयथा । भज
नविविध प्रोक्त सूपकारविशारदै
॥ जलेन ख दयेत्पूर्व प्रोत शूलैन्तरा
न्तरम् । दध्याद्राह्णलवणैर्लि
प्त खङ्गारपाचितम् ॥ तच्छूल्यन्तु
मुधातुल्य रुच्य वज्रिप्रदलघु । तदे

शृगालिका

वाङ्मारतमन्तुप्रपक्व वातशाननम् ॥
शूल्यकम् । त्रि. शूलविह्वपकमांसि ।
भटिचै । शूल्यमेव । कन् ॥

शृगाल . । पु. शिवायाम् । भूरिमा
ये । गीमायौ । मृगधूर्तके ॥ सि
आल . इ. भा. ॥ सृजतिमायाम्
। सृजः । शृङ्गलकात्कालन् । अ
ङ्कादि । पृषादरादि ॥ अस्त्र
गालातिश । पृषादरादि . । मृग
भिन्दिपालम् नलातिवा । पूर्ववत्
॥ तालव्यादि । तालव्यापिदन्त्या
श्च मृगशस्त्रलशकरा । रथनापि च
जिह्वायां शृगाल . कलशोपि चेतिस
ब्दभेदात् ॥ दैत्यभेदे ॥ वासुदेवे ॥
खले । निष्ठुरे । भीरौ ॥

शृगालकण्टक . पु. सियालकाटोद्भ.
भा. प्र. क्षुपे ॥

शृगालकीर्ति . । पु. क्षुद्रवदर्याम् ।
गोपधागटायाम् । भङ्गवेरौ . इ.
भा. ॥

शृगालघण्टी . स्त्री. कीर्तिलाघे ॥
शृगालजम्बू . स्त्री. गोडिम्बे ॥
घोष्टाफले ॥

शृगालविन्ना . स्त्री. पृश्निपर्ण्याम् ॥
शृगालिका . स्त्री. शृगालयोजिति ।
शिवायाम् . । लोमालिकायाम् ।
दीप्तजिह्वायाम् । लोमडी . इ.
भा. प्र. ॥ चासात्पलायने । विद्रु
तौ । भाजड . इ. भा. प्र. ॥

शृङ्ग

शृङ्गाली । स्त्री० विद्रव्ये । उमरे । भौ
त्वापलायने ॥ कीकिलाद्ये ॥ विदा
याम् । सिराला० इ० भा० ॥

शृङ्गल । वि० पु० स्फुटौ वक्ष्यन्ते ।
कौधनी० इ० भा० प्र० ॥ पु० स्फुटौ
भूषणे । तगडी० इ० भा० प्र० ॥
निगडे । पुरुषप्रचारनिरोधके । ली
हरण्यौ । विडी० इ० भा० प्र० ॥
वन्धने ॥ शृङ्गे खलति । खलस
स्ये । अथ । पृषादरादिः ॥

शृङ्गलकः । पु० दारुविकारशृङ्गला
प्रायवन्धनयुक्ते० करभे । करभा
स्युः । शृङ्गलकादारभेः पादवन्ध
नैरित्यमरः । शृङ्गलवन्धनमस्य ।
शृङ्गलसंयवन्धनकरभकृतिकन्
उष्ट्रे ॥

शृङ्गला । स्त्री० पु० स्फुटौ वक्ष्यन्ते ॥
निगडे ॥ कपाटादिवन्धयोग्यवस्तु
नि । सङ्कल० सांकर० इ० भा०
प्र० ॥ सरम्परायाम् । परिपाख्या
म् ॥ शृङ्गप्राधान्यखलति । खल०
। अन्तर्भाषितव्यर्थः । अथ । पु०
षादरादिः ॥ शृङ्गात्प्राधान्यात्
० खलत्यनेन । पु० सीतिष । भि
दाद्यङ्वा । पृषादरादिः ॥ की
किलाद्ये ॥

शृङ्गली । स्त्री० कीकिलाद्ये ॥
शृङ्गलीका । स्त्री० कीकिलाद्ये ॥

शृङ्ग । पु० कृष्णशोषकवन्धे । जीव

शृङ्गवेरम्

कौषधौ । मुनिविशिष्टे ॥ न० प्रभु
त्वे ॥ शिखरे । कृटे । पर्वतोपरि
भागे ॥ पिङ्गे । क्रीडास्वयम्भे ॥
विषाधे ॥ उत्कर्षे ॥ पर्वतसमभू
भागे । सामी ॥ महिषादिशृङ्गनि
र्मितवाद्यविशिष्टे ॥ यथा । कृषि
नागायमनोदधत्वात्प्रातः ससु
त्यायवम्यवत्सपान् । प्रवीधवन्
शृङ्गरक्षिष्यचारुवागिनिर्गतावत्सपु
रश्चरीहरि ॥ शृङ्गाति । शृ० ।
शृङ्गातीर्णस्येति० गन्तुट् ॥
कामीद्वेके ॥

शृङ्गक । पु० जीवकवन्धे ॥ विषवि
शिष्टे ॥ परीक्षाव्ययथा । वक्षिन्गो
शृङ्गकवन्धे दुग्धं भवतितीक्ष्णम् ।
सशृङ्गककृतिप्रोक्तोद्भव्यतत्त्वविशार
दैरिति ॥

शृङ्गकन्द । पु० शृङ्गाटके ॥

शृङ्गजः । वि० शृङ्गाति ॥ न० अणु
सौ ॥

शृङ्गमूलः । पु० शृङ्गाटके ॥

शृङ्गमोक्षी । पु० चम्पके ॥

शृङ्गला । स्त्री० अजशृङ्ग्याम् ॥

शृङ्गवान् । पु० इलाहतस्त्रीतरवदि
सहस्रयोजनविस्तीर्णपूर्वतोदीर्घे
कुसुमवर्णमर्वादागिरी ॥

शृङ्गवेरम् । न० आर्द्रके ॥ शृङ्ग्याम्
॥ शृङ्गमिवैरशरीरमस्य ॥ रामनि
जस्यनिषादाधिपतीशृङ्गपुरे ॥

शृङ्गार .

शृङ्गवेरकम् । न० चार्द्रके ॥
 शृङ्गवेरपुरम् । न० तीर्थविशेषे ॥ अ
 चरामोगङ्गामुत्तीर्णं ॥
 शृङ्गवेरभमूलकम् । पु० गुन्द्रायाम्
 । गौदपटेरा० इ० भा० प्र० ॥
 शृङ्गाटम् । पु० अम्बुकाण्टके स्वादु
 काण्टके ॥ कामाख्यादेशस्थे पर्वते
 विशेषे । दीपवत्या पूर्वतस्तुशृङ्गा
 टीनामपर्वतः ॥ न० चतुष्यथे ॥
 शृङ्गाटकम् । पु० वारिकाण्टके ॥
 शृङ्गगाटकम् । न० चतुष्यथे ॥ वारि
 काण्टके । सिंघाडा० इ० प्र० जल
 जलताफले ॥ गुणायथा । शृङ्ग गा
 टक इमस्वादुगुरुवप्य कषायकम्
 । यादृशक्रान्तिलक्ष्मोष्मप्रदं पिताम्न
 दाहनुत् ॥ मासशृङ्गाटके ॥ शृ
 ङ्गगन्धान्यमयति । अट० । कर्म
 यण् । स ज्ञायाकन ॥
 शृङ्गगाटी । स्त्री० जीयन्त्याम् ॥
 शृङ्गारम् । पु० सुरते । जगभूषणे
 । राजमण्डने । मण्डने । नाय्यर
 से ॥ तल्लक्षण यथा । पुंस स्त्रियां
 स्त्रिया पुंसि सयोग प्रतिशस्तुहास
 । शृङ्गारइतिख्यातैरतिक्रौडादि
 कारणम् ॥ अपिच । शृङ्गहिमन्म
 थिक्तेदस्तदागमनहेतुकः । उत्तम
 प्रकृतिप्राथिरसः शृङ्गारद्वयते । इ
 ति । शृङ्गम्प्राधान्यमयति ।
 कट० । कर्मयण् । यद्वा । शृङ्ग गा

शृङ्गिणी

शृङ्गागङ्गिनि० शृङ्गारि रन्०
 मुन्० शुक्० इत्युच्यते । न० लघु
 ङ गे ॥ नागसम्भरे ॥ चूणे ॥ का
 लागुरुणि ॥
 शृङ्गारकम् । पु० शृङ्गारे ॥ स्वा
 र्थकम् । न० सिन्दूरे ॥ वि० शृ
 ङ्गवति ॥ शृङ्गमस्थस्य । शृ
 ङ्गवृन्दाभ्यामारकनम् ॥
 शृङ्गारभूषणम् । न० सिन्दूरे ॥
 शृङ्गारयानि । पु० कामदेवे ॥
 शृङ्गारितम् । वि० मण्डिते । अल
 ङ्गते । सिंगारा० इ० भा० ॥ शृ
 ङ्गारिमण्डन सङ्घातमस्य । तार
 कादित्वादितच ॥
 शृङ्गारो । पु० गजे । द्विपे ॥ पुगे
 । क्रामुके ॥ पद्मरागे । माणिक्ये ॥
 वि० सशृङ्गारे ॥ सुवेधे ॥ शृ
 ङ्गारोऽस्थस्मिन्वा । अतद्वनिठना
 वितीनि ॥
 शृङ्गि । स्त्री० मत्स्यविशेषे । शृङ्गा
 म् ॥
 शृङ्गिका । पु० न० विषप्रमेदे ॥
 शृङ्गिका । स्त्री० प्रतिविषाद्योम् ॥
 शृङ्गिणम् । पु० मेधे ॥ शृङ्गौस्तौ
 ऽस्य । ज्योत्स्नातमिस्राशृङ्गिण्येत्या
 दिनाशृङ्गादिनच निपात्यते ॥
 शृङ्गिणी । स्त्री० माहेय्याम् । सौर
 मेय्याम् । गवि ॥ शृङ्गौस्तौ ऽस्या
 । अतद्वनिः ॥

शृणु :

शृङ्गी । पु० नागे । इतिनि उच्चे
॥ पर्वते ॥ वर्ष पर्वतविशिष्टे ॥ स
माकर्षितनये ॥ बटे ॥ प्रलयाम्भ
सिशृङ्गवतिसमस्त्यविशिष्टस्वरूपे हरौ
॥ अत्यय शृङ्गे स्थस्य । इति
॥ चि० शृङ्गयुक्ते ॥

शृङ्गी । स्त्री० विषायाम् । अतिवि
षायाम् ॥ कुण्डलादिभूषणानां स्त
र्यो ॥ मौनविशिष्टे । मङ्गुराप्रिवा
याम् । सींगीमण्यो० इ० भा०
प्र० ॥ अस्मादुच्यते । शृङ्गीतु
वातवमनीत्यम्भसं अप्रकीपथो ।
रसितताकषावाचनध्वोरुध्यास्यु-
त बुधैरिति ॥ कवभौषधे । जोष
कौषधे । अजशृङ्ग्याम् । यथा
स्यादुच्यते । शृङ्गीकषावातित्तो
षाकषावातयज्वरान् । आसीर्ष
वातट्ट वासहिक्वात्तयमसीर्षेत्
॥ शृणोति । शृ० । शृणोतीकं स
द्यति० गन्० अस्त्व० नुडागम
द्य । पुये गादिति० जातेरिति वा
डौष । गौरादित्वाडा ॥

शृङ्गीकनकम् । न० कुण्डलादल
कारसुवर्णं ॥ शृङ्गिण्यामो० शृ
ङ्गीकनति । कनोदोमी । कुन् ॥
शृणुः । पु० स्त्री० अकृषि । आक
स० इ० भा० प्र० ॥ शृणोति ।
शृ० । शृणोतीर्षाहुलकात्सिद्धिरिति
काचित् ॥ दन्त्यादिरेवसाधुः ॥

श्रिपः

श्रुत । चि० क्षीरहविषो पाके ॥
अथतेस्य । आपाके । श्रुत पाके०
इतिसाधु । अनेनयातिआवली
रदादिभवाद्योरकर्मकत्वात्कर्तरि क्ते
श्रुभाविनिपात्यते० क्षीरहविषो पा
के । यथा० श्रुत क्षीर० स्वयमेव
मिक्षितं पक्तं विस्मयं । श्रुत हविः
स्वयमेव ॥ क्षीराज्यपक्वसापाके ॥
काचिते ॥ इतिरजमातामद्वचमि
काच ॥ यथा । जकाजकाजकाजका
रेणुमिक्षौषधमिषिरे । विमिरं क
लां श्रुतं यदिति शिवातिशयराजः ॥

श्रुदर । पं० भुजक मने ॥ श्रुयाति
। श्रु० । श्रुदराद्वक्त्रे श्रुदरप्रत्ययान्तो
निपातितः ॥

श्रुधू । पु० सुद्धे । अर्द्धेति । श्रुधूग
व्यकुत्सावमन् । अतिशृङ्गी श्रु ॥
श्रिखर । पुं० अपापीके । श्रिखरान्द
समातावाम् ॥ श्रिरीमूषयो ॥ न-
कावर्त्ते ॥ श्रिधूमूले ॥ श्रिक्क
ति । श्रिजिगतौ । वाहुलकादर ।
। अगमयाजस्थानित्वात्तनुम ॥ क
क्षमाभिरुपपक्षमेप्रभेदे ॥ ५०॥ ॥

श्रिखरित्तः । चि० सुकुटवत् कृते ॥
अखरो । स्त्री० अन्दावाक् ॥

श्रिपः । पु० श्रिपे । श्रिपाकि ॥ श्रिपि
रेत । पाके । श्रिपुसुप्रे ॥ काकुला
कात्तुपप्रत्ययः ॥

श्रिपः । न० श्रिपे ॥ श्रिपेवित्तः पाके ।

शेफालिका

वृङ्शीङ्भ्यांरूपस्वांगयो पृठ
चेल्यसुन् ॥

शेपाल । पुं० न० शैबाली ॥ इ०
श० र० ली ॥

शेफ । पुं० मेढ्रे । शिश्रे ॥ शैते
रेत पातानन्तरम् । बाहुलकात्
फप्रत्यय ॥

शेफ । पुं० मेढ्रे । शिश्रे ॥ शैतेरे
तः पाते । शीङ् । वृङ्शीङ्
भ्यांरूपस्वांगयो फुट्चेल्यसुन् ।
अत्रपञ्चर्गद्वितीयाप्यागमे ॥

शेफली । स्त्री० शिश्रे ॥

शेफालि । स्त्री० शेफालिकायाम् ॥

शेफालिका । स्त्री० सुवहायाम् ।

निगुण्ड्याम् ॥ नीलिकायाम् ।

हारशृङ्गार० पारिजाता० इ०

भा० प्र० पुष्पवधे । शिचको०

गौ० दे० भा० प्र० ॥ चत्वारि

शेफालिकामात्रे । शिथलीतिख्या

तनीलपुष्पायांशेफालिकायामिति

केचित् । शेफालिकादिद्वयशेफा-

लिकामात्रे० निगुण्ड्यादिद्वय

नीलपुष्पशेफालिकायामितिकेचि

त् । न्यवारीतिख्यातेपुष्पविशिषे०

कृतिचान्ये ॥ शब्दरत्नावल्युक्ता ।

पर्यायास्तु । शेफाली० मलिका०

रजनीहासा० निशिपुष्पिका० सा

शुक्ताचित् । श्वेतसुरसा० भूतवे

शीति ॥ राजनिर्घण्टोक्तास्तु ।

शैव

शुक्लाङ्गीशीतमङ्गरी० विजया०

बातारि० भूतकेशीति ॥ शैतेकृ

तिशे० शीङोविच् । शयफालय

ति । जिफलाविशरणे । अय ।

स्वार्थेकन्कुन्वा ॥ शेफालिकाया

पुष्पम् ॥ शेफालिका । पुष्पमूले

सुबहुलमिति० अनुदात्तादेरञोऽ

चञ्चलुप् । लुपियुक्तवत् ॥ शैर

तेशेफाचलयोऽस्याम् । वा । ङीष्

। सूर्येकन् ॥

शेफाली । स्त्री० निगुण्ड्याम् । शे

फालिकायाम् । न्यवारीतिख्याते

पुष्पवधे । हारशृङ्गार० इ० च०

भा० प्र० । शैरतेशेफाचलयोऽ

स्याम् । बाङीष् ॥ नीलसिन्दुवा

रे । सभालू० इ० भा० ॥

शैमुषी । स्त्री० मुषी । प्रज्ञायाम् ।

मती ॥ शैतेकृतिशे० शीङोविच् ।

शे० मोह० तसुष्पातीति० शैमु

षी । मुषस्तेथे । मूलविभुजादि

त्वात्क । गौरादित्वात्ङीष् ॥

शैयाल० । पु० जलनील्याम् । शैव

ले । जलेश्वरी० तिष्ठति । शीङो

वाङ् ॥ बाहुलकादस्य ॥

शैलु । पुं० श्लेषातकी । बहुवार

की । लसीडा इ० भा० प्र० ॥

शैलति । शैल० । बाहुलकादु० ।

शैवः । पुं० चक्षुः ॥ शिश्रे ॥

चि० उन्नते ॥ शैते । इण्शोभ्यां

शेषः

अनिति० श्रीडीशन । शेषेऽत्यर्थं
म् । शेषयन्नेतिसाधुर्वा ॥ सु
खे ॥

शेषधि । पु० सामान्यनिधी शि
कल्याणे० मैत्रेया० अवधि ।
तत्पुरुषद्वयलुक् ॥ यथा । शेषे
ऽनेनशेषसुखम् । दूष्णीभ्यावन्
। शेषधीयतेरस्मान् । कर्मस्थधिक
रणेतिक्ति ॥

शेषलम् । न० शेषाले ॥

शेषालम् । न० शेषाले ॥ लक्ष्मिनेति
ष्ठति । शेषोन्धुक्लक्ष्मणञ्वाक
नक्षत्रिवाकम् ॥

शेषालिनो । स्त्री० नद्याम् ॥

शेषाली । स्त्री० आकाशमांश्याम् ॥

शेष । पु० भगवतोहितोपायाम्
र्त्तौ ॥ यथा । एकाभगवतीमूर्ति
ज्ञानरूपाशिवामला । वासुदेवाभि
धानासागुणातीतासुनिष्कला ॥
द्वितीयाकालसञ्ज्ञाऽन्यातामसौशष
सञ्ज्ञिता । निवृत्तिसकलाद्या-
न्तेवैष्णवोपरमातनुवितिकीर्त्ति ४८
ऽध्याय ॥ सङ्कर्षणे । सौ
रपाथौ । वलदेवे ॥ वधि ॥
अनन्ते । नागजातिराजौ । कथास
ङ्गसयुक्ते ॥ शिष्यते । शिष्यवि
शेषणे० शिष्यसर्वोपयोगिवा । घ
ञ् ॥ परार्थः । शेषकृतिमीमांस
काः ॥ षष्ठ्यर्थे ॥ पु० न० उपयु

शेषा

क्तं तरे ॥ परमाधिकक्षपक्षमप्रभेदे
॥ ५० ॥ चि० चन्ति । सूक्तते
तरवस्तुनि । अशेषि । यथा । अ
ख्यादरपरोविहानीहमान स्थिरां
श्रियम् । अग्ने शिषमृषक्षापिश
नो शिषनशिषयेत् ॥ अपिच । नृप
शिषसन्निशेषशब्दप्रत्ययैवच । पुन
पुन प्रवृत्ततेतस्माच्छेषंनशिषयेदि
तिगण्डपु० १६६ अ० ॥ शिष्यते
परिशिष्यते । शिषिष्यञ् ॥

शेषत्वम् । न० उपकारित्वे ॥ पारा
र्य्ये । परोद्देश्यप्रवृत्तित्वत्वे ॥ यथा
। शेषत्वसुपकारित्वद्वय्यादावाहवा
दरि । पारार्थ्यशेषतातत्त्वसर्वेष्व
स्तीतिजैमिनिरित्वधिकरणमाणा
मांसाधवाचार्य्यः ॥

शेषभूत । चि० अङ्गभूते ॥

शेषराशिः । स्त्री० राशिर्वाधे । उच्य
न्ते । अपररात्रे ॥

शेषवत् । न० अनीतानुमाने ॥ शेष
एवविषयतयायस्याख्यनुमानज्ञान
स्य० तच्छेषवत् ॥

शेषा । स्त्री० प्रसादेनसन्निर्मित्याप
णे । निर्मान्यदाने ॥ वक्ष्यन्ताना
रे ॥ यथा । छन्दोविज्ञिः प्रोक्ताव
द्विर्वर्ण्यैषा । सर्ववर्ण्यश्रियादीर्णा
सास्याच्छेषा ॥ यथा । निर्वाकुर्या
कान्तः । इतिर्नैवायातः श्रोमाभै
सम्पूर्णयाता प्राणास्तूर्णम् ॥

शैल

शेषावस्था । स्त्री० व र्जक्ये ॥
 शेषित । त्रि० उर्वरिते ॥
 शैल । पु० प्रथमारब्धवेदे । प्राथम
 कल्पिके ॥ शिचामधीते । तदधी
 तद्रत्यण ॥ शिचायाअयम् । तत्र
 भविषा ॥ यद्वा । शिचालभते ।
 शेषद्रत्यण् । यद्वा । शिचाशील
 मस्य । छत्रादिभ्योण् ॥
 शैख । पु० सङ्कीर्णजातिविशेषे ।
 । भूर्जकण्टके ॥
 शैखरिक । पु० अपामार्गे ॥ शिख
 रेप्रायेणभवति । अध्यात्मादित्वाठ्
 ज् ॥
 शैखरेथ । पु० अपामार्गे ॥
 शैत्यम् । न० शीतत्वे ॥ भाविष्यज् ॥
 शैत्य हियत्सुप्रकृतिर्जलस्य ॥
 शैथिल्यम् । न० शिथिलतायाम् ॥
 अनुद्यमे ॥ भाविष्यज् ॥
 शैनेय । पु० शिनेर्नगरि । सात्यकौ
 । श्रीकृष्णसारथौ ॥ शिनेर्गोत्रापत्य
 म् । इतश्चानिजइतिठक् ॥
 शैर्षच्छेदिक । त्रि० शीर्षच्छेदो ॥
 शिरश्छेदंनित्यमर्हति । शीर्षच्छेदा
 द्यच्छेतिठज् । प्रत्यययोगेनशिरस
 शीर्षभावश्च ॥
 शैल । पु० महीध्रे । अचले । शि
 लोच्चये ॥ प्रचुरा शिला संत्यव
 । ज्योत्स्नादित्वादण् ॥ न० शैलेये
 । ताक्ष्यशैले । रसाक्षने ॥ शिला

शैलराजसुता

जतुनि ॥

शैलकम् । न० शैलजे ॥
 शैलगन्धम् । न० शावरचन्दने ।
 शैलगर्भा । स्त्री० शिलाबल्कायाम् ॥
 शैलगभाह्वा । स्त्री० शिलाबल्कायाम्
 । इ० रा० नि० ण्ट ॥
 शैलजम् । न० शैलेये । सुगन्धिद्रव्य
 विशिषे ॥ शैलेजातम् । जनी० ।
 सप्तम्याजनेड् । त्रि० पर्वतात्प
 नेबस्तुनि ॥
 शैलजा । स्त्री० गिरिजायाम् । पार्व
 त्याम् ॥ शैलाज्जाता । जनी० ।
 पञ्चम्यामितिड् । गजपिप्यल्याम्
 ॥ सैहल्याम् ॥
 शैलधन्वा । पु० शम्भौ । शिवे ॥ इ०
 त्रि० शेष ॥
 शैलधर । पु० गिरिधरे । श्रीकृष्णो
 ॥ इतिधनञ्जय ॥
 शैलधातुजम् । न० शिलाजतुनि ।
 शैलनिर्यास । पु० अश्मजे । शिला
 जतुनि ॥ शैलस्यनिर्यासइव ॥
 शैलपत्र । पु० विल्वपत्रे ॥
 शैलपीलु । पु० अक्षौटे ॥
 शैलभित्ति । स्त्री० टङ्गे ॥
 शैलराज । पु० मेरुपर्वते ॥ हि
 मालये ॥ शैलानाराजा । टच् ॥
 शैलराजतनया । स्त्री० पार्वत्या
 म् ॥
 शैलराजसुता । स्त्री० पार्वत्याम् ।

शैली

दुर्गायाम् ॥ दया । अरुपापर
भावत्वाद्दुरुपाक्रियात्मिका । जा
ताशैलेन्द्रगेहेसाशैलराजसुतात
त ॥ इतिदेवीपुराणे ४५ अ० ॥
शैलवत्कला । स्त्री० शिलावत्कला
याम् ॥

शैलदौज । पुं० भद्रातकवृक्षे ।
शैलशिविरम् । न० पार्श्वे । धर
णीयवे । समद्वे ॥

शैलसुता । स्त्री० अश्विकायाम् ।
पार्वत्याम् ॥ ज्योतिषन्याम् ॥
शैलाख्यम् । न० शैलम् ॥
शैलाग्रम् । न० शिखरे । शैल
गृहम् ॥

शैलाजम् । न० शैले ॥ इ०
रा० गृहम् ॥

शैलाट । पु० देवसे । सिंहे ।
शुक्रकाक्षे । किराते । इ० मे०
कार ॥

शैलादि । पुं० नन्दिनि । शिवग
णविशिष्टे ॥

शैलापगा । स्त्री० क्षुद्रनद्याम् ॥
शैलाली । पुं० नटे ॥ शिलालि
नाप्रोक्तनटसूत्रमधीते । पाराश
र्यशिलालिभ्याभिस्तु नटसूत्रयोरि
तिष्यति ॥

शैलिकथ । पु० सर्वशिल्पिनि ॥
शिलिकथभाव कर्मवाच्यम् ॥

शैली । स्त्री० सङ्केते ॥ प्रज्ञप्तिः ।

शैली

परिभाषाशैलीसङ्केतसमवकारा-
ख्येतिचकासङ्गशेषः ॥ समवधान
पूर्विकायाप्रवृत्तौ ॥ यथाब्राह्मणे
सहब्राह्मणामेव्यक्तेष्वपि सङ्केत
वर्णिकावृत्तिः ॥ शैलीभवा । अथ
ङीप् ॥

शैलूष । पु० विष्णवे । साकुरव
धे ॥ नटे । शिलूषस्यापत्यम् ।
अथ । शैलूषवृत्तिः । जानकप
त्वात् ॥

शैलूषिक । पु० नटवृत्त्यन्वेषिणि ॥
शैलूषिकी । स्त्री० शैलूषिकका
तिस्त्रियाम् ॥

शैलेन्द्र । पु० हिमाचले ॥

शैलेन्द्रस्य । पु० भूर्जवृक्षे ॥

शैलेय । पु० सधुपे । भ्रमरे ।

सिंहे । न० ताकपट्याम् ॥ सौम्ये
। शैलेज्ज शैलकातगन्धर्व्ये । शरी
ला० इ० भा० प्र० ॥ अथपद्याद्
यावया । शैलेयस्तुशिलापुष्पवृक्ष
काकानुसार्यकम् ॥ शैलेयभीतलं
इत्यंशकपित्तहरंलघु । कण्डूकु
छास्सरीदाहविषहृद्गुदरक्तहृदिति
॥ चि० शिलासुख्ये ॥ शिलाया
मुत्पत्ते ॥ शिलायांभवः । न
नद्यादिभ्यश्चेतिठक् ॥ शिलिव ।

शिलायावृत्तिथोगविभागेनठञ्वा
ङीपिशैलीयौ ॥

शैली । स्त्री० पार्वत्याम् ॥

शैवावधूत .

शैलादा । स्त्री० निखगान्तरे ॥
 शैलाद्वा । स्त्री० चन्द्रपाषाणमेधा
 म् ॥ अम्बिकायाम् ॥
 शैव । नि० शिवोपासके । श्रीर्द्धं
 स्त्रीतसिके ॥ न० शिवप्रोक्तमा
 गे ॥ यथा । नपाटुकापरीमन्त्रो
 न्देव । श्रीगुरो । पर । नहिमै
 वात्परीमार्गेनपुण्य कुलपूजना
 त् ॥ आचारविशिष्टे ॥ यथा ।
 अष्टाङ्गयोगभयुक्तोयजिह्वीविधान
 त यावद्दानसमाधिसुतावच्छे
 दः प्रचक्ष्यते ॥ विवाहविशिष्टे ॥
 यथा । शैवाविवाहाद्विधि कु
 लचक्रे विधीयते । चक्रसूत्रियमे
 नैकाद्वितीयोजीवनावधि ॥ अ
 पिच । परिणोतानरमिताकन्य
 काविधवाभवेत् ॥ सायुहाद्यापु
 न पिचाशैवधर्मेध्वय विधि ॥
 शिवस्त्रायम् । तस्यैदमित्यण् ॥
 शिवे । स्त्रायोऽण् ॥ वसुके । वक्त
 वृत्ते ॥ धत्तरे ॥ देशविशिष्टे ॥
 शिवीर्णाविषयादेश । विषयादे
 शकृत्यण् ॥ न० शिवपुराणे ॥
 शैवाले । नि० शिवस वन्धि
 नि ॥

शैवल । पु० शैवाले । न० पद्म
 काष्ठे ॥ जलेशितैतिष्ठति । श्रीडी
 घुक्कुक्कलज्जालनइतिवल्ज् ॥

शैवावधूतः । पु० अवधूतविशिष्टे

शैव

॥ सचिक्त श्रीमहानिर्वाणसदा
 शिवेन । पूर्णाभिषेकविधिनासं
 स्क्रतायेवमानवा । शैवावधूता
 स्तेज्जेया पूजनीया कुलाचि
 तैकृति ॥

शैवलिनौ । स्त्री० तरङ्गिन्याम् ॥
 तटिन्याम् । नद्याम् ॥ शैवलम-
 स्थय्याम् । अतद्धनिठनावितीनि
 । कर्मभ्योङीप् ॥

शैवालम् । न० जलनील्याम् ।
 शैवाले । शैवालतुवरतित्तमधु
 रशीतललघु । क्षिग्ध दाहदृषा
 पितरक्तज्वरहरपरम् ॥

शैवालिनौ । स्त्री० नद्याम् ॥
 शैवी । स्त्री० शैवविवाहेनोद्याहि
 तायाम् ॥

शैव्य । पु० श्रीकृष्णारथस्याश्ववि
 शेषे ॥ यथा । तुरगाः शैव्यसु
 यीवमेवपुष्पवलाङ्का । पाण्ड
 वानांसिनापतिविशेषे ॥

शैवम् । न० शिशुत्वे । वाक्ये
 ॥ शिशोर्भावं कर्मदा । दृग्गता
 जलघुपूर्वादित्यण् ॥

शैशिर । पु० श्यामचटके ॥ दन्त
 रोगविशेषे ॥ नि० शिशिरसम्ब
 द्धिनि ॥

शैशुमारम् । न० शिशुमाराकारे
 ज्योतिषक्रे ॥

शैवः । पु० मन्त्री । शुचि । व्या

शोकहारी

कुलतायाम् । दृष्टवियोगानु-
 लने । दृष्टवियोगनिमित्ते मनस
 सत्तापे । दृष्टवियोगेतत्ताभा ई
 ताज्ञाने ॥ सदानुचितपदं यत्
 । शोचमानास्तुल्ये हावान्धवा
 सुहृदस्तथा । पातयन्तिगतस्वर्गाद्
 श्रुपतेनराद्यन् ॥ भूरियुक्तोगत
 स्वर्गपुच्छेनपतित पुन । शोचि
 तोवत्स वगद्यन्तेते हपरित्यज ॥
 कृतिर्वाङ्मपुराण रामप्रतिबन्धि-
 त्ति ॥ विवेकिनाचित्ततुनास्ये
 वशोकावकाश । यत् । पान्या
 नामिववत्सर्गनि । क्षितिरुहानद्या
 मिव । अस्यता । मेवानामिवपु
 ष्करे । जलनिधौमायाचिकाणामि
 व । सयोग पितृमातृवन्नुतनय
 भ्रातृप्रियाण्यदासदुधी । दूरवि
 द्यागएव । विदुषाशोकोदय कस्त
 दा ॥ शोचनम् । श्रुचशोके ।
 घञ् ॥ ससारि ॥ स्वसम्पदपु
 क्षपाचयतीतिशोकस्तमोमूल . स
 सारः । उक्तश्चश्रीविद्यारथ्यशु
 भि । शोकतरतिचात्मविदिति ॥
 शोकनाशन । पुं . अशोकहृत् ॥
 शोकनाशयति । यश्चक्षुर्दृष्टे ।
 मन्द्यादित्वाकृत्यु ॥ परमात्मनि
 ॥ स्वाभेदसाक्षात्कारेणसंसारिणां
 ससारशोकनाशयति ॥

शोकहारी । पुं . वनवर्धिकायाम् ।

शोच्य

शोकातिग । चि . मानसैर्दुःखैर्ब
 ङ्गिंते ॥ शोकमतीत्यगच्छतीति
 या ।

॥ कापनुद । पु . पुचि . शोकमप
 नुदति । गदप्रेरणे । तुन्दशोक
 या परिसृजापनुदरितिसुखया
 हरणे क ॥

शोकारि । पु . कदम्बहृत् ॥

शोकार्त्त । चि . शोकाकुते ॥

शोचनम् । न . श्रुचि । शोके ॥ चि .

शोकगोवि । शोचति . तच्छील

। श्रुचशोके । श्रुचकृम्यदन्त्यस्य

धिक्त्वश्रुचलपतपद । इतियु

च ॥

शोचना । स्त्री . शोकोत्पादनायाम् ।

शोचनीय । चि . शोच्ये । शोचितु

योग्ये । यथा । शोचकभावेनपठन्ति

विद्यायैवीवनस्यापधनापदारा

। तेशोचनीयादृष्टीवसीकैमनुष्य

रूपेणमृगाश्चरन्तिइति ॥

शोचिष्कोश । पु . उषसुं चि । चलो

। शोचिषिज्वाला केशाद्वध ॥

नित्यसमासेऽनुत्तरपदस्यकोतिपत्त्य

म् । चि . चक्षुर्दृष्टे ॥

शोचि . न . रोचिषि । प्रभावाम्

॥ श्रुच्यति . पूतीभवत्यनेन । इ

शुचिरपूतीभावि । अचिंशुचिहुस

पिच्छादिच्छदिभ्यः कृतिः ।

शोच्य । चि . तपस्विनि सापराधि ॥

श्रीपञ्चकम्

अनुक्रम्ये

श्रीचक्र । वि० लु० ॥
 श्रीठ० । वि० मुखे ॥ अलसी ध० ॥
 र्त्ते । नीचे ॥ पापरते ॥
 श्रीच । पु० कृष्णगौ । पत्नी ॥ श्योना
 की ॥ लोहितोद्ग ॥ नदविशेषे ।
 हरिश्चन्द्रादी ॥ योयममरकण्डक
 देवात्पाटलिपुत्रे गङ्गायामिलि
 त ॥ समुद्रविशेषे ॥ रक्तेश्वी
 ॥ लवण्याम्बुधि पारस्येरक्तजले
 ऽगधिशीघ्रगामिनिप्लवहीपान्तर्व
 त्तिनिनदविशेषे ॥ अनुत्पटरक्त
 । कीकनदवर्ण ॥ श्योनाकप्रभे
 दे ॥ न० । सिन्दूर ॥ रुधिर ॥
 वि० । कीकनदवर्ण ॥ कीकनदव
 र्णवति ॥ अथति । श्याववर्ण
 लो० । पचादाय ॥ रक्तवर्ण ॥
 श्रीचक्र । पु० । श्योनाकतरौ । सी
 नापाटो० । इ० भा० प्र० ॥ सा
 र्थक ॥
 श्रीचक्र्यातीरथीसङ्गम । पु० । तीर्थवि
 शेषे ।
 श्रावभग्निका । स्त्री० । रक्तसैरेये ॥
 श्रावभग्निको । स्त्री० । कुरवकी ॥ कण्ट
 किन्याम् ॥
 श्रीपञ्च । पु० । रक्तपुनर्वाया
 म् ॥

श्रीपञ्चम । न०) रक्तपञ्च ॥
 श्रीपञ्चकम् । न०)

श्रेय

श्रीपुष्प । पु०) कृष्ण ॥
 श्रीपुष्पक । पु०)

कीबिदारे ॥ श्रानानि० तद्वर्ण
 तपुष्पाख्यस्य ॥

श्रीपुष्पो । स्त्री० । सिन्दूरपुष्पवाम् ॥
 श्रावप्रभव । पु० । तोयविशेषे ॥
 श्रावरत्नम् । न० । पद्मरागमण्यो ॥ मा
 णिक्ये ॥ श्रावस्तद्रत्नस्य ।
 श्रावा । स्त्री० । श्राववर्णयुक्तायाम् ।
 श्राव्याम् ॥ श्रावात्प्राचामित्यन्ये
 षामसिंटाप् ॥

श्रावाक । पु० । श्योनाकवर्ण ॥ शु
 कनासे ॥
 श्रावितम् । न० । रुधिर ॥ रक्त ॥ कु
 ङ्कुमे ॥ श्रावतिस्र ॥ श्रावु० । गत्य
 र्थेतिक्त ॥

श्रावितचन्दनम् । न० । रक्तचन्दने ॥
 श्रावितपुरम् । न० । बाणसुरपुरे
 सराङ्ग ॥ इ० भा० प्र० । श्रा
 वितसंज्ञकपुरम् ॥

श्रावितद्रुम् । न० । कुङ्कुमे ॥
 श्रावितोत्पलम् । न० । रक्तोत्पले ॥
 श्रावी । स्त्री० । रक्तायाम् । रक्तोत्प
 लवर्णायामस्त्रियाम् । श्रावात्प्रा
 चामितिबाडोप् ॥

श्रीलोपल । पु० । माणिक्ये ॥
 श्रीय । पु० । शीफे । श्वयथी । त्व
 ग्विर्जने ॥ श्रवति । श्रवगती ।
 बाहुलकात् । य । स्त्रीरित्युठ ।

शोधनी

आहुय । स ज्ञापूवकत्वादित्ये
धल्लुठ्स्थितिनववि यदा । शव
ति । शगतौ । पूर्ववत् । य ।
जहगामोनरद्भ्यामधोगामीमुखा
तुल्यम उभये । वीरससङ्घात
शे धे हन्तिनस मय । ॥

शायक । पु० शायि ॥

शयकृत् । वि० शायकारिणि ।

शायक । वि० शायनाशके ॥

शायिनी । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥

पुनर्नवायाम् ॥ शाय हन्ति । य

अभनुष्यकटकीपुत्रेतिठक् । कौ

प् ॥ शालपण्याम् ॥

शायकित् । पु० भक्ष्यातकी ॥ पुनर्नवा

याम् ॥ वि० शायहारके ॥

शायकृत् । पु० भक्ष्यातकी ॥

शोध । पु० शोधने ॥

शोधक । वि० शोधकारके ॥ न०

कङ्कष्ठे ॥

शोधन । पु० निष्क ॥ निष्कृते ॥

न० शुद्धो । शौचे ॥ मलापनयने

॥ विष्टायाम् ॥ कासीसे ॥ या

तुनिर्दोषोकरणे । ब्रणादिरिष्क

रणे ॥ लिखितपत्रादे प्रमाणी

करणे ॥ विरुद्धलिखितस्य शुद्

धोकरणे ॥ अक्षयहरणे । वि०

शुद्धिसाधने । शुद्धिकारके ॥

शोधनी स्त्री० सम्प्राप्पन्याम् । सी

वनी० इ० भा० ॥ शोधयतिऽनया

शोभन .

। शुभगीचे । करणे ल्युट् । क्रीप्

॥ तान्नवल्याम् ॥ नील्याम् ॥

शोधनीय । वि० शोधितव्ये । शो

ध्ये ॥

शोधनीबीजम् । न० जवपासे । म

सद्राविणि ॥

शोधित । वि० सम्मृष्टे । मयिका

यापनयनेनकृतशोधनेव्यसृणादौ ॥

यथा । व्यसृण केशकोटादिशुद्धे स

म्मृष्टशोधितेकृतशुद्धरजावली । य

पनीतमजे । निर्दिष्टे । मृष्टे ।

धीते ॥ शोधयतिऽनया । शुभ० । व्य

क्त कर्तरिक्त ॥

शोफ । पु० शोथे ॥ शयति । शव०

। बाहुलकात्फ । ओरिक्कूठ्

। आहुय । स ज्ञापूवकत्वादित्ये

धल्लुठ्स्थितिनववि ॥ यदाशयति

। शु० । पूर्ववत्फ ॥

शोफकृत् । वि० शोथकृति ॥

शोफहो । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥

शालपण्याम् ॥

शोफनाशन । पु० नीलहर्षे ॥ वि०

शोधनाशके ॥

शोफकृत् । पु० भक्ष्यातकी ॥ वि०

शोधहारके ॥

शोभनः । पु० यष्टि ॥ विष्कम्भादि

दिषु पञ्चमेयोगे ॥ तत्रजातशोफक

यथा । शोफशोभनः शोभनयोगज

न्मादयोऽपिपञ्चप्रतिपत्तिव्यतिः ।

श्रीभा

सदुत्तरस्वारूपं सुधीरम सखा
नयुक्तामनुज . प्रबोध . ॥ श्रीभ
नकृतिवत्सरे ॥ तत्फलयथा । सु
भिष्य धीमसादीग्य दृष्टागोब्राह्मणा
प्रिये । सुस्थिता . श्रीभनेवर्षेप्रजा
सर्वा . सुकीर्तने ॥ १७ ॥ न .
वारिजे । पद्मे ॥ चि . सुन्द रे
। सुषमे । मनोज्ञे ॥ श्रीभते
। शुभदौप्तौ । अनुदान्त तच्चतियु
च् ॥ श्रीभयति । नन्द्यादित्यु
र्वी ॥

श्रीभनक । पु . श्रियौ ॥

श्रीभक्तत् । पु . श्रीभनेवर्षे ॥ चि .

श्रीभनकारके ॥

श्रीभना । स्त्री . गीरोचनायाम् ॥

हरिद्रायाम् ॥ इ . रा . गृह ॥

श्रीभनीय । चि . श्रीभितव्ये ॥

श्रीभमान . । चि . विराजमाने

॥ यथा । मयि . शायोक्षीट .

समरयिज्योतिहेतिदलिते . मद्वी

खोनाग मरदिसरित . श्यामपु

लिना . । कलाशेषसम्पद सुरत

नृदिताबालवनितातनिस्राश्रीभन्ते

मलितविभवाश्चार्थिषु नृपावृत्ति ॥

श्रीभा । स्त्री . कान्तौ । युतौ ॥

अश्यालवच यथा । साश्रीभारूप

भोगाद्यैर्यस्यादहविभूषणम् ।

श्रीभैवकान्तिराख्यातामन्मयाप्या

यनेलज्वलेति । इच्छायाम् ॥

श्रीष

गीर्पोविशेषि ॥ गीरोचनायाम् ॥

हरिद्रायाम् ॥ कृतिच्छन्द २ .

प्रमेदे ॥ यथा । रसाश्रवाश्रवे श्री

भानयुगलजठरमेवविस्फूर्जिता

चित् ॥ यथा । सपीयूषाग्नील

तृसरसिजयुगलामध्यमन्त्राफलाभ्या

नृतवीरुर्बिराजत्तरलकिसलयशशि

ष्टसुक्षिप्तशशाखा । लसन्मुक्तार

क्षीत्यलकुबलयवसन्द्रविस्वाक्षिता

घामहाश्रीभामौलौमिलदलपट-

लो कृष्णसाकापिवल्ली ॥ श्रीभय

ति । शुभशुभश्रीभायाम् । पचा

द्यच् ॥

श्रीभाञ्जन । पु . श्रियौ । तीक्ष्ण

गन्धके । अक्षौवे । मोचके । स

द्विजना . संभ्रमा . इ . भा . प्र .

॥ श्रीभाञ्जन . कटुस्तिक्त श्री

यविद्रधिगुल्मनुत् ॥ श्रीभामन

क्ति । अक्षुब्धव्यक्तिसन्धनकान्तिगति

षु । कर्त्तरिण्युट् । बहुलमन्य

चापीतियुज्वा ॥

श्रीभित । चि . श्रीभायुक्ते ॥

श्रीभनी । स्त्री . श्रीभनीयायाम् ॥

श्रीक्षी । स्त्री . वनहरिद्रायाम् ॥

श्रीष । पु . श्रीषणे ॥ यक्ष्मणि

॥ सशेषणाद्रसादीनांशेषद्वयविभ

धीयते । अक्षौषधयथा । पचा

निकटु कक्षैवकरक देवदारुच ।

मक्षिष्ठावफलाखेताश्रीरीषारज-

श्रीकृतम्

गीहयम् । प्रियङ्गुनिस्त्रिकटु
गीमूत्रेणावघर्षितम् । नस्यमा
लेपनश्चैवज्ञानमुद्धर्तनतया ॥
अपस्माराविमोक्षादशोषालक्ष्मोच्च
रापङ्कम् । भूतेभ्यस्तुभयहन्तराज
हारेवशास्तरमिति ॥ रवे पा
श्रङ्गे ॥ शोषयति । शुषशोषश्च
पचाद्यच् ॥

शोषकः । चि० शोषककर्तरि ॥

शोषश्च । पु० कामाक्षविशेषे ॥

श्रोत्राक्षे ॥ न० रसाक्षयश्च ॥

रसादाने । शोषे ॥ त्रि० शोषके ॥

शोषसम्भवम् । न० पिप्पलीसूत्रे ॥

शोषापघा । स्त्री० क्षीततक्ते ॥

शोषित । त्रि० कारिते ॥ यथा ।

ससुद्रः शोषितोयिनतमगस्तिनमास्य
हम् ॥

शोषम् । न० शुकगर्भे ॥ शुकानां

समूहः । खण्डिकादित्वादञ् ॥

शुकस्यावयवोपकारोपा । प्राचिर

जतादिभ्योऽञ् ॥ स्त्रीयांकरणान्त

रे ।

श्रीकरम् ।) न० तीर्थविशेषे ॥
श्रीकरवम् ।)

श्रीक्तिकम् ।)

श्रीक्तिकेयम् । न०) मुक्तायाम् ।

श्रीक्तेयम् ।)

श्रीक्ते । श्रुक्तिसम्भावे ॥

श्रीकृतम् । न० श्रुक्तायाम् ॥

शौचम्

शौच । पु० भारवाजे ॥ शुद्ध्याऽ

पत्वम् । विकर्षं शुद्धेत्वादिनाऽण् ॥

शौचम् । न० बाह्याभ्यन्तरभेदभिन्ने

पावित्यजनकेकमन्त्रि । शुचितावा

म् । तदुक्तं श्रीमद्भानुनिर्वाचतन्त्रे ।

शौचशुद्धिविधेर्देविबाह्याभ्यन्तरभेद

त । ब्रह्मव्यात्मपञ्चवर्तुतच्छौ

चमान्तरिकं स्मृतम् ॥ यद्विर्वाभस्य

नावापिमलानामपकर्षणम् । देह

शुद्धिर्भवेद्येनवहिः । शौचं तदुच्य

ते ॥ गङ्गानदीकदावाप्यस्तथाकुपा

स्यज्जका । सचैपविचजननस्य

चर्द्धौकमतः प्रिये ॥ भस्मापवाशि

कश्चेष्टमृतस्त्वातुमलवर्जिता । वा

सीऽजिनद्वयादीनिमृद्व्यानीहि

सुव्रते । किमप्यवहृन्नात्तेनशोचा

शौचविधौशिवे । मनः पृतभवेद्ये

नगृहस्यस्ततदाचरेत् ॥ निद्रान्ते

मेधुनस्नाने स्नानान्ते मलमूत्रयो

मोजनान्ते मलैस्सुष्टेवहिः । शौच

विधीयते । इति ॥ अत्रवर्त्तमाने

प्रवर्त्तकली ॥ शौचेयम् । सदा

कार्यं शौचमूलादिकं स्मृतं ।

शौचाचारविहीनस्यसमस्तानिष्क-

णा क्रिया । मृज्जलादिभिः

कायादिष्वालनं हितमितमेध्यागना

दिव० बाह्यम् । मन्त्रोसुदितादि

भिसंद्मानादिचित्तमलयाजनमा

न्तरम् ॥ कायमलानामृज्जलाभ्य

शौचम्

आकन वाद्यम् । मनोमलानारा
गह्वेषादीनां विषयदोषदर्शनरूपप्र
तिपक्षभावनयाऽपनयनमाभ्यन्तर
मिति विवेकः ॥ वैश्वधर्मस्तु चर्यं
प्रयोगादीमायाऽनृतादिराहित्यं
न तु सृष्ट्यादिजनितया ॥ स
र्वेषामेव शौचानामर्थः शौचं परं स्मृ
तम् । यथैशुचिर्हिसंशुचिर्नृ
हारिशुचिः शुचिरिति मनुः ॥ आ
ह्निकेशौचविशेष उक्तः । गन्धलेप
स्य ककर शौचकुर्यादतन्द्रित इति
। एतत्तु सर्वसाधारणम् । गृहस्थ
स्तु । एकाहिकं शुद्धेति स्त्रीदश
वामकरे तया । उभयोः सप्तदातव्या
मृद शुद्धमभीषता । पादयो
षट् प्रकीर्तिता इति च ॥ वृत्तौ च
नीचभिः स्रक्कुर्वादिभिश्चतुर्गुणम्
। बद्धिवाविहत शौचं तदर्धं निशिकी
र्तितम् ॥ तदर्धमातुरे प्रोक्तमातु
रस्मार्द्धमध्वनि । स्त्रीशुद्धबालवद्धा
नामर्द्धमेनसि सूत्रवत् ॥ शौचवि
द्विष्य इति । नाधः शौचे निधा
जयेत् । तथैव वामहस्तो न नामैर्द्धं
न शोधयेदिति ॥ मूत्रकरणे शौचं तु
एकाहिकं करेति सप्त उभयोर्मृदूयं स्मृ
तमिति ॥ अशुद्धतानिरसनेन शु
द्धिरापादकत्वस्यास्य स्वरूपम् । य
था । अभक्ष्यपरिहारस्तु स सर्गं चा
प्यनिन्दितैः । स्वधर्मव्यवस्थान

शौण्डः

शौचमेतत् प्रकीर्तितमिति । स
त्यशौचं मनः शौचं शौचमिन्द्रिय
नियमः । सर्वभूतदया शौचजल
शौचं तु पञ्चमम् ॥ यस्य सत्यं च शौचं
सुतस्य स्वर्गं न दुर्लभम् ॥ शुचिः क
र्मभाषोवा । इगन्ताच्चलघुपूर्वादि
त्वण् । गोकुलीकन्दुशानायातैल
यन्ते च यन्तवः । अमीमांस्यानि
शौचानि स्त्रीषु बालातुरेषु च । अत्य
न्तमलिना देहे देहो वा त्वन्तनिर्मल
। असङ्कोहमिति ज्ञान शौचमेतत्
प्रचक्षते ॥
शौचपरः । वि० वाङ्माभ्यन्तरशौचयु
क्तं ॥
शौचिकः । पु० चर्यं सङ्करविशिषे ।
यथा । कौवर्त्तस्य चकन्याया शौचि
कादिबशौचक इति पराशरपद्धतः ॥
शौचियः । पु० रजक्किः ॥ इ० अ० र०
ली ॥
शौटीरः । पु० वीरे ॥ त्वागिनि ॥
शौटति शौटगर्वः । कृश्रीपृक्कीटीपटि
शौटिभ्यङ्गरेण ॥
शौटीर्यम् । न० शौर्यं । गर्वः ॥ तदे
तदतिशौटीर्यं मौडुलोमेनं मृष्यती
ति कल्पतरुः ॥ शौटीरस्य भावः ।
वाङ्माणादित्वात्प्यञ् ॥
शौण्डः । वि० मत्ते । मदिरामत्ते ॥
प्रगलभे ॥ विख्याते । शूण्डाया पा
नागारिभवः । तत्र भवदुल्लेखः ॥

श्रीधिका

श्रीगडक । पु० जातिविशेष । या
सुतीवले । मण्डहारके । सूडो० क
लवार० इ० भा० प्र० ॥ अष्टोत्प
त्तिर्यथा । ततो गान्धिकाकन्यायाको
वशादेव श्रीगडक । कौवर्त्तस्य च
कन्याया श्रीगडकादेव सौमिक
॥ इ० प० पु० ॥ शुक्लासुरा० पण्ड
मस्य । तदस्य पण्डमि'तठक् । शु
गडकादागताया । शु'गडकादिभ्यो
ण् ।

श्रीगडो । पुं० श्रीगडके ॥

श्रीगडो । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥ चण्डो
॥ कटभ्याम् । मधुरेशो ॥ शुक्ला
यामद्यपानगृहेभवा । तत्रभवद्वत्य
ण् । डीप् ॥

श्रीगडोरः । चि० शूरे । अङ्कारिणि
॥ श्रीटति । श्रीट्, ० । औषादिक
रैरन् । पृषादरादित्वाङ्, ० टछ
डङ् ॥

श्रीगडोर्यम् । न० पीरुषे ॥ शौथे ॥
भावि० प्यञ् ॥

श्रीद्र । पु० बादशनिधपुचान्तर्गतपु
चविशेष । पारश्वे । ति० शूद्रस
म्बन्धिनि ॥

श्रीहोदनिः । पुं० शाक्यवशजीसुनि
विशेष । सर्वार्थसिद्धे । गौतमे ।
भाषादिश्रीसुते । शूद्रधिद्वनस्यपति
विशेषस्यापत्यम् । अतङ् ॥

श्रीधिका । स्त्री० रत्नकङ्गी इ० हे०

शौर्यम्

चन्द्र ।

शौरः । चि० पञ्चातिनि ॥

शौरक । पु० ऋषिविशेष । अतिध
न्विनि ॥ शुनकस्यापत्यम् । विदा
द्यञ् । कापियेमुनिविशेषे ॥

शौभ । पु० निलम्पे । देवे । सुरे
॥ शुवाक । न० व्योमपुरे । हरिश्च
द्रपुरे । हरचंदावली० इ० भा० प्र०
॥ चि० शुभान्विते ॥

शौभाङ्गनः । पुं० शिष्यो ॥ शौभाङ्ग

नप्य । प्रज्ञाद्यञ् ॥ अस्मशानप्र

कारस्तु । शिष्यमूलफलपुष्पकमृतं

तैलपक्कलुदकेष्वधिष्ठितम् । चिस

सैन्धवरजियुतश्चक्रुः कोवर्त्तसपदिदो

पनमन्ने ॥ शिष्यक कटुतौष्यो

ष्यः कायुशोयसमोरचित् । कृमि

हृत्कासदे।पक्कलयातिशोहशुष्मश्च

शौभाङ्गनफलम् । न० शिष्यफले ॥

शौभाङ्गनफलस्य।दुक्कायकफपित्त

मुत् । शूलकुष्ठचयश्च।समुत्पन्नो

पन परम् ॥

शौभिकः । चि० इन्द्रजालिके । कुह

ककारिणि ॥ इ० हरारवली ॥

शौरिः । पुं० वसुदेवी।वासुदेवे ॥ ओ

त्तच्छे ॥ शूरस्यापत्यम् । बंजजत्वात्

। उष्ट्रित्वेनकण्ठ्यकण्ठ्योत्पत्त्याभा

व्यम् । तथापिवाङ्मादित्वादिव् ॥

शौभेसुरे ॥

शौर्यम् । न० आरभव्याम् ॥ वलि ।

शौष्कल

शक्ती । शूरस्यकर्मभाषाया । प्य
ज् । उत्साहं ॥
शौष्क । पु० शुल्कसम्बन्धिनि ॥
शौष्कशालिक । पु० शुल्कशालाया
अवक्रये ॥ अवक्रयइतिठक् ॥
शौष्किक । वि० शुल्काध्यक्षे ॥
शौष्किकेय । पु० विषप्रभेदे ॥ शु
ल्किकदेशेभब । इति कुक्षीति यो
गविभागाट्ठञ् ॥
शौष्किक । पु० कसकारे । ताम्रकु
ट्टके । कसेरः० इ० भा० प्र० ॥ शु
ल्कघट्टन शिल्पमस्य । शिल्पमिति
ठक् ॥
शौक् पु० श्वभिर्दृष्टे सामविशेषि ॥
इष्ट सामेव्यण ॥ न० शुनासमूहे
। खण्डिकादित्वादञ् ॥
शौर्वास्तकम् । वि० भाविदिनस्यायि
निद्रव्ये । श्वस्तने ॥ श्वोभवम् ।
श्वसस्तुत्वेति० ठक् । ऐकागम' ॥
शौवापदम् । वि० श्वापदे । श्वापद
सम्बन्धिनि ॥ श्वापदस्थेदम् । अण्
। पदान्ताख्यान्यतरस्यामितिपञ्च०
ऐच् ॥
शौषिर । पु० दन्तरेगविशेषि । य
य । श्वययुर्दन्तमूलेषुरुजावान्
कम्परात्ताज । लालास्रावीसविज्ञे
य । शौषिरोनासनात् ॥ ४ ॥
शौष्कलः । पु० शुष्कमांसस्यापणिके
वि० पिशिताशनि । शुष्कलीशु

श्मश्रु

ष्कमांस० मांसमात्रवाच्यति । श्रे
ष्वत्यण ॥
श्च्योत । पु० प्राधारे । चरणे ॥
श्च्योतनम् । श्च्युतिर्चरणे ।
घञ् ॥
श्च्योतन् । वि० चरति ॥
श्म० न० नात् ० मुखे ॥
श्मशानम् । न० प्रेतदाहभूमौ । श
वस्थाने । पितृवने ॥ शवा शिरते
ऽत्र० शवानाशयन वा । पृषादरा
दित्वात्साधु ॥ श्मशब्देनशव प्रो
क्ता शानशयनमुच्यते । निर्धवन्ति
श्मशानार्थं मुनेशब्दार्थकोविदा ॥
श्मशानकाली । स्त्री० कालीविशेषि ॥
श्मशानवासो । पु० शिवे । वि० श्म
शानवासकर्त्तरि । श्मशानेवस्तु शौ
लयस्य । वस० । सुपीतिणिनि ॥
श्मशानवासिनी । स्त्री० कालिकाया
म् ॥
श्मशानवेश्मरा । पु० गिरिशे । शम्भौ ।
श्मशालालयवासिनी । स्त्री० कालि
कायाम् ॥ श्मशालालयेवस्तु शौल
मस्या । णिनि । ङोप् ॥
श्मश्रु । न० पु मुखेलोमहृद्घोडाढीह
० भा० केशश्मश्रुधारयतामय्याभ
वतिसम्पत्तिरितिदानधर्मेभारतम्
॥ श्म० मुखश्रयति । श्रिञ् ० । श्म
निश्रयतेङुन् ॥ यद्वा । श्मनिमुखे
श्रूयते० उपलभ्यते । श्रु० । मिते

श्यामक

द्रादित्वात्ङ् . । किव्वा । आग
मशास्त्रस्थानित्वात्त्रुक् ॥
श्मश्रुमुखी । स्त्री० श्मश्रुयोषिति । पी
टायाम् ॥
श्मश्रुल । चि० प्रवृद्धमुखरोमवति ।
सिन्धादित्वात्त्रुक् ।
श्मशानिक । पु० पितृवनेपाठादि
कर्त्तरि । मसाणिजा० इ० भा०
प्र० । श्मशानेऽधीते । अध्यायिन्य
देशकालादितिठक् ।
श्याज चि० शीतात्सङ्कुचिते । स
ङ्कुचितमार्गे ॥ श्यायतेस्त्र । श्यै
ङ्गती । क्त । संयोगादेरातीधा
तीर्षणवतकृतिनिष्ठानत्वम् ॥
श्याम । पु० प्रयागकवटे । वारिदे ।
वृद्धदारकी । प्रिके । क्वाकिले ॥
कृष्णवर्णे ॥ हरिद्वर्णे ॥ श्यामाकि
॥ पीलुवर्णे ॥ धनूरे ॥ दमनकव
र्णे ॥ गन्धर्वे ॥ न० मरिचि ॥
सिन्धुलवर्णे ॥ चि० कृष्णवर्णवि
शिष्टे ॥ हरिद्वर्णवति ॥ श्यायतेम
नायस्यात् । श्यैङ्ग० । कृषियुधौधि
दसिश्याधूसूभ्योमगितिमक् ॥ पु
० कृष्णभाद्रिजाते । तमाजदलनि
मे० चन्दनविशिष्टे ॥ श्रीकृष्णे ॥
श्यामक० । पु० श्यामाकि । सावका
कृतिभाषाप्रसिद्धिर्ज्ञे । न० रोहिष
वर्णे ॥ श्याम वर्णमन्त्रकति । अ
क० । कर्मण्यम् । शकन्वादिः ॥

श्यामा

श्यामकण्ठ । पु० मयूरे ॥ शिवे ॥
पक्षिविशेषे ॥
श्यामकन्दा । स्त्री० पतिविधायाम् ॥
श्यामकाण्डा ।) स्त्री० गण्डदूर्वाया
श्यामयन्त्रि ।)
म् । गण्डाल्याम् । मीननेत्राया
म् ॥
श्यामपत्र ।) पु० तमालपादपे ।
श्यामपत्रक ।)
श्यामल । पु० पिप्पली । कृष्णे ।
श्यामे ॥ नीलमार्कटि । चि० कृष्ण
वर्णविशिष्टे । सिन्धादित्वात्त्रुक् ॥
श्यामलचूडा । स्त्री० गुह्यायाम् ॥
श्यामलता । स्त्री० शारिबाधामोषधी
॥ श्यामलित्ति ॥
श्यामला । स्त्री० पार्वत्याम् । कस्तू
र्बाम् ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ जम्बू
म् । कटभ्याम् ॥
श्यामलिका । स्त्री० नील्याम् ॥
श्यामलीजु० । पु० कृष्णेक्षौ ॥
श्यामवल्क । पु० शिरोधे ।
श्यामसुन्दर० । पु० श्रीकृष्णे ॥
श्यामशालि । पु० कृष्णशकौ ॥
श्यामा । स्त्री० कलिकायाम् । दुर्गा
याम् । पार्वत्याम् ॥ श्यामायाञ्च
त्यसिर्वा । ततः साकालिकादि
वीथीगनिद्राजगनमयी । पु० त्व
त्तसतीरुपाजन्मार्थमेवकाययो ॥
समयस्यानुरूपेणनेत्रकाजठरेशिवा

श्यामा

। सन्मूयचसमुत्पन्नासालक्ष्मीरिव
सागरात् ॥ वसन्तसमयेदेवीनवम्या
भृगयोगत । अर्द्धरात्रौसमुत्पन्नाग
ङ्गेवशशिमण्डलात् ॥ ततस्तस्यान्तु
जातायाप्रसन्नास्याभवन्दिश । सा
नुकूलोववौवायुगंक्षीरोगन्धिल
शुभ ॥ बभूवपुष्पवृष्टिस्तोयवृष्टि
परातथा । लज्जलुप्तान्त्य गा
न्ताजगजुंश्चघनाघनम् ॥ तस्यान्तु
जायमानायासर्वंलास्यामपद्यत ।
तान्तुदृष्ट्वायथाजातानीलोत्पलदला
नुगाम् ॥ श्यामांसासेनकादेवीसु
दमायातिहर्षिता । देवाश्चहर्षम
तुलप्रापुस्तत्रमुहुर्मुहुः । तुष्टुबु
क्तामन्तरीक्षेगन्धर्वाश्चाप्सरीगणा ।
। तान्तुनीलोत्पलदलश्यामांश्चिमव
त सुताम् ॥ काक्षीतिनाम्नाहमवा
नाजुहावकृतेदिने । बान्धवास्तुख
सन्तानानाम्नातापार्वतीतिच ॥ का
क्षीतिचतयानाम्नाकोत्तितागिरिन
न्दिनीतिक्कालिकापुराणे ४० अ
ध्याय ॥ शारिणीषधी ॥ कृष्णश्रे
ताशारिबायासाश्यामेतिनिगद्यते
॥ अप्रसूताङ्गनायाम् ॥ नारीविशि
ष्टि । यौवनमध्यस्थायाम् ॥ अक्षाल
क्षण यथा । स्निग्धनखनयनदशना
निरनुशयामानिनोस्थिरस्नेहा । सु
स्पृशंशिशिरमांसलवराङ्गनासाम
ताश्यामेति ॥ छायायाम् । भावा

श्यामाङ्गः

नुरुपायाम् ॥ प्रियङ्गी ॥ वागुजो
। सिमलतायाम् ॥ यमुनायाम् ॥
त्रियामायाम् ॥ कृष्णचिह्नितकौष
वी ॥ यथा । श्यामाचिह्नितततोद्गी
नगुणातीव्रविरेचिका । मूर्च्छादा
हमदभ्रान्तिकण्ठोत्कर्षणकारिणी
॥ नीलिकायाम् ॥ गुग्गुली ॥ गु
न्द्रायाम् । गुडूच्याम् ॥ कस्तूर्या
म् ॥ वटपल्याम् ॥ वन्द्यायाम् ।
रेचनायाम् ॥ नीलपुनर्नवायाम्
॥ पिप्पल्याम् ॥ कृष्णायाम् ॥ ह
रिद्रायाम् ॥ नीलगव्याम् ॥ नील
दूर्वायाम् ॥ क्षियाम् ॥ पद्मवीजि ।
शिशपायाम् ॥ पल्लिविशेषि । वा
राह्याम् । पाण्डविकायाम् । श
कुन्याम् । पोतक्याम् । कालिका
याम् । शितिसिम्बिन्याम् ॥ श्या
मोवर्णोऽस्त्यस्या । अशंभाद्यच्
॥ मगन्ताहाटापू ।
श्यामाङ्गः । पु० तृणधान्यभेदे । श्या
मके । श्यामेचिवीजि । अविप्रिये
। राजधान्ये । सावां । सावकः
इ० भा० प्र० ॥ श्यामाङ्गः शिष
योऽरुद्धोवातलः कफपित्तद्वत् ॥
श्यायते । शरीरं । पिनाकादय
श्चेतिसाधु ॥ यद्वा । श्यामवर्ण
म् । अकृति । अकः । कर्मण्य
म् ॥

श्यामाङ्गः । पु० बुधग्रहे ॥ वि० श्या

श्याव

मशरीरे ॥

श्यामाङ्गी । स्त्री० श्यामाङ्ग्याम् । कृष्ण
कलेवरायाम् ॥

श्यामादनी । स्त्री० लाङ्गल्या ॥

श्यामान्नी । स्त्री० दीर्घश्याखिकायाम्
। नीलाम्ब्याम् ॥श्यामायमान । वि० योहिश्यामङ्ग
भवति तत्र । लै हितादिडाङ्गभ्य
क्यप् । वाक्यपद्व्यात्मनेपदेशान्
प् । आनेसुक् ॥

श्यामित । वि० श्यामले ॥

श्यामककर्ण । पु० श्वेतवर्णविशिष्टे ।

श्याल । पु० पद्मोसरोदरे । वा
क्कारे । साला० इ० श्या० प्र० ॥श्यायते । बाहुलकात् । श्यैड
क नन् ॥ उच्छिष्टमधुर्क्याचौश्या
शब्द । श्यालाति । आतीनुपेति
कङ्कतसुकुट ॥

श्यालक । पु० श्याले ॥ स्वार्थेक ॥

श्यालिका । स्त्री० किलिकुक्षिकायाम्
। पद्मोभगिन्याम् । साली० इ०
भा० प्र० ॥

श्याली । स्त्री० श्यालिकायाम् ॥

श्याव । पु० कपिशे । कृष्णपीतमि
श्रितवर्णे । धूमे । श्यालानुविशेक
श्यावर्णे ॥ श्याववर्णे । कृतिभावप्र
काशः । सुहृद्भाववर्णे कृतिभट्टोत्पलः
॥ वि० तद्वर्णवति । श्यायते ।

कुगुणद्वयीवकृति । बाहुलकात् ।

शयेतकीलक

शयेडोव ।

श्यावदन् । वि० श्यावदन्त । कृष्ण
पीतमिश्रितवर्णदन्तयुक्ते ॥ श्या
वादन्तायस्यस । विभाषाश्या
वारोकाभ्यामितिपक्षे दन्तस्यदन्तादे
श ।श्यावदन्त । वि० लङ्गनैः कृष्णद
न्ते ॥ श्यावादन्तायस्य । विभाषा
श्यावारोकाभ्यामितिपक्षे दन्तादे
शभावः ॥

श्यावदन्तक । वि० श्यावदन्ते ॥

प्रधानदन्तद्वयमध्यस्थदन्तावशि
ष्टे ॥ प्रधानदन्तोपरिदन्तान्तरयुक्ते
। अत्रविष्णा । अयमरकानुभूतदु
खानात्तर्कस्वसुप्तीणानामानुष्येलक्षणानिभवन्ति । कुक्ष्यतिपात
को । ब्रह्महायक्ष्मी । सुराप श्या
वदन्तकः । सुवर्णवरीकुनखो
शक्तत्परीदुष्टमाङ्ग्यादि ॥ दन्त
रोगविशिष्टे । यथा । येऽमृङ्गमिश्रे
णपित्तमदग्धादन्तस्त्वऽशेषतः ।श्यावतानीलतावापिगमः, सश्या
वदन्तकः । १८ ॥ स्वार्थेक ॥श्येतः । पु० श्येतवर्णे । श्येत । पा
ण्डुरे ॥ वि० तद्वर्णयुक्ते ॥ श्या
यते । श्याभ्यामितिसिति । श्ये
कङ्कतम् ॥शयेतकीलकः । पु० मध्यविशिष्टे ।
राफरे । पुंटी० इ० गौ० भा० प्र० ॥

श्येनम्पता

श्येन । पु० पक्षिविशेष । शशाद
ने । पक्षिणि । वाज० इ० प्र०
॥ महाकायैर्मन्दविग श्येनकृत
व्याख्यातार ॥ शशायते । श्यैङ् ।
। शास्याहजविभ्यङ्गन् । पाण्डु
रे । शुक्ते ॥ चि० तद्वति ।
श्येनघण्टा । स्त्री० दन्तीवृक्षे । एरण्ड
फलायाम् ॥
श्येनचित् । पु० चाहवनीयधारणा
यै० इष्टकानिर्मितैस्त्यलविशेषै ।
श्येनद्वचिन्त । चिज० । कर्मण्य
ग्न्याख्यायामित्तिप ॥
श्येनजीवी । पु० क्रयविक्रयोदिना
श्यनर्जीवीवति० तस्मिन् ॥
श्येनी । स्त्री० शुक्लवर्णायाम् । व
र्णादनुदात्तौपधात्तौनङ्गति० डी
प् । तकारश्चनकारादेशश्च ॥
त्रिष्टुपकन्द ११ प्रमेदे ॥ यथा
। श्येन्युदीरितारजौरलौगुरु ॥
यस्य कौत्तिरिन्दुकुन्दचन्दनश्येन
शेषलोकापावनौसदा । जङ्गवीथ
विश्वबन्धविभ्रसातभजामिभाग
म्यमच्युतम् ॥ श्येनयैर्वति ।
श्येनीपुत्र । पु० जटायुषि । स
म्यातेरनुजि । दशरथराजसखे ॥
श्येनम्पता । स्त्री० मृगयायाम् ॥ प
तनम्पात । श्येनस्यपात ।
कट्षष्ट्यासमास । श्येनपाता
ऽस्यावर्त्तते । घञ् साक्षात्क्रिये

अद्धा

तिज । श्येनतिलस्यपातेर्ज०
द्रुतिमुमागम ॥
श्योनाक । पु० श्योनाकद्रुमे ।
सीनागाक् इ० गौ० भा० प्र० ॥
अस्यपर्यायायथा । मण्डूकपत्रप
त्रोर्णनटकट्टकट्टुगट्टुका । स्त्री
नाकशुकनासर्चदौर्ध्वत्वाकुटन्नटा
॥ शीणकसारलाविति । सीनापा
टा० इ० भा० प्र० । अथगुणा
यथा । श्यानाकीदीपन पाक
कटुकसुवरोहिम । याहीतिक्ती
निलर्षप्रपित्तासामनाशन ॥
टुगट्टुकस्यफलवालरुक्षवातकफा
पहम् । हृद्यकषायमधुररोचनल
घुदीपनम् । गुल्माथ कृमिहृत्
प्रौढगुरुवातप्रकोपणम् ॥ श्यायते
। श्यैङ्गती । पिनाकादौ निपा
तित ॥
अत् । अ० अद्यायाम् ॥
अथनम् । न० वधे ॥ यत्ने ॥ पुन
पुनर्हर्षणे ॥ बन्धने ॥ मोक्षणे ॥
श्रितिलौकरणे ॥
अद्धान । चि० अद्यायुक्ते । अद्या
वति । यथा । अद्धान शुभावि
द्यामाददीताशरादपि । अन्याद
पिपरधर्मस्त्रीरत्नदुष्कुलादपीति ॥
अत् । अद्यादधनोविभ्राण ॥
अद्या । स्त्री० सम्प्रत्यये । आदरे ।
आस्तित्वबुद्धौ । शास्त्रार्थेप्रत्यये ॥

अदधालु

गुरुवेदान्तादिवाक्येषु विश्वासे ।
 गुरुवेदान्तादिवाक्येषु • इदमित्य
 मेवेति प्रमारुपायामास्तक्यबुद्धौ
 । शास्त्राचार्योपदिष्टे येषु अनुभूते
 प्येवमेवेति दिति विश्वासे ॥ निग
 माचार्यवाक्येषु भक्ति अदधेति
 विश्रुतेति पूज्यपादोक्ति ॥ प्रत्यया
 धर्मकार्येषु दृढ अदधेत्युदाहृता ।
 नास्ति ह्यदधानस्य धर्मकृत्ये प्रयोज
 नमिति स्मृति ॥ इयं वैराग्यस्य पत्नी
 । वैराग्यस्य च भार्ये अदधामिति
 स्त्रीत्युक्ते ॥ अदधामम् । कुधा
 ज् • । अदन्तरोरुपसर्गबहुतिर्वा
 च्या । आतथोपसर्ग इत्यङ् । टा
 प् ॥ इच्छायाम् । काङ्क्षायाम् ।
 स्पृहायाम् ॥ चेतस • प्रसादकृति
 पातञ्जलभाष्यम् ॥ अदधाचिवि
 धा । सात्त्विकादिभेदात् । यथा
 हि । श्रीभगवानुवाच । विविधा
 भवति अदधादेहिनां सात्त्विका
 सात्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति
 तांशुण् ॥ सत्त्वामुरुपासवस्य अ
 दधामवति भारत । अदधामधियं पु
 रुषाधियच्छुद्धः स एव स । यज
 नो सात्त्विका देवान् यक्षरक्षांसि राज
 सा । । प्रेतान् भूतगणां चान्ये यज
 नो तामसा जना इति ॥

अदधालु • । स्त्री • दीदधदत्वाम् ॥

अदधाति । कुधाज् • । स्पृहिए

अम .

हि पतिदपि निद्रातन्द्रा अदधाम्यथा
 लुजित्यालुच । अदधते तल्लीलाभा
 ॥ चि • अदधायुक्तं ॥
 अदधावान् । चि • आदधे । अतिश
 येन अदधानि । अदधासमन्विते ॥
 अदधास्त्यस्यास्मिन्वा । मतुप ॥
 अदधाविरहित । चि • कृत्विग्नेषा
 दिना अदधारहिते । अदधानि ॥
 अदधिय • । चि • विप्रसनीये । अदधा
 तुमहे • । आगमोपपत्तिभ्यां हि निश्चि
 तीय • । अदधिये भवत्वमभिचारा
 दिति पूज्यपादा ॥

अन्य • । पुं • अन्यने ॥

अन्यनम् । न • अन्यने । गुम्फे • य
 था । सन्दर्भरचना गुम्फा अन्यन
 अन्यन समाकृतिहेतुः ॥

अन्यित • । चि • अन्यति । गुम्फिते ॥
 कृतवधि ॥

अपितः । चि • पक्ते । घृतदुग्धजल
 भिन्नपक्वद्रव्ये ॥ यथा । निष्पक्वकृषि
 तीपक्वत्वाज्यक्षौरपयः स्मृतम् ।
 अन्यत्तु अपितश्चाथ • समुदक्तीदध
 तीसमे • इति जटाधर ॥ आपाकि
 तः ॥

अपिता । स्त्री • जाध्विक्ते • इति कीचि
 त् ॥

अम • । पुं • अभ्यासी । अभ्यसने ॥ अ
 स्माभ्यासी । खुरक्षाम् । अरश्चि
 यो • यत्नातिशये ॥ कमे । परिश्र

अवयव :

ने । आयासे । व्यायासे ॥ तपसि ॥
खेदे । गमनादिप्रयुक्तखेदादौ । अ
म । खेदोऽध्वरत्वादेरितिलक्षणम्
॥ आन्यत्वेन । अमुतपसिखेदे ।
घञ् । नोदात्तोपदेशस्येतिबद्ध
भाव ॥

अमय । पु० तपस्विनि । अमय
परिव्राडितिपूज्यपादा ॥ बुद्ध
भिद्युक्ते । निर्गन्धे । यतौ । जति०
• इ० भा० प्र० । न० अमे । त्रि०
निन्द्यजीविनि ॥ तपस्विनि ॥ आ
न्यति । अमु० । ल्युट् ॥

अमया । स्त्री० सुदर्शनायाम् । मां
स्याम् । सुखीर्याम् । श्वरीमेदे ॥
अमयी । स्त्री० चतुर्थाश्रमप्राप्त्याम्
। तपस्विन्याम् ।

अमवारि । न० आयासेनखेदविन्दौ ॥
अमी चि० अमयुक्ते ॥

अय । पु० अयये । आये । अयय
म् । अिज्सेवायाम् । एरच् ॥
अययम् । न० आये । आअये । अिजो
ल्युट् ॥

अव । पु० कर्णे । अवये । श्रूयतेऽ
नेनअवयवा । श्रुअवये । कृदोर
प् ॥

अवय । पु० नक्षत्रविशेषे । अवयाया
म् । न० श्रुतौ । ओषकर्मणि । श्रु
तिस्रुतीतिहासपुराणे पुनश्चताय
र्थावधारणे । तदर्थनिर्धारणान्

अव ।

कूलन्यायविचारे ॥ षड्विधलिङ्गैरश्री
षवेदान्तानामद्वितीयवस्तुनितात्पर्या
वधारणे । वेदान्तानामशेषाणामा
दिमध्यावसानतः । ब्रह्मात्मन्येव
तात्पर्यमितिधी अवयव भवेदित्यु
क्ते ॥ आचार्यस्यमुखादेवअवयव स
फलभवेत् ॥ कर्णेन्द्रियेणसगुणस्य
निर्गुणस्यवाशब्देनज्ञाने । सुनना०
इ० भा० प्र० । पु० न० कर्णे ।
कान० इ० भा० प्र० ॥ कर्णेपुन
पुसकयो । अवयवावनिलस्यचेति
दर्शनात् । नस्त्रियाश्रवण कर्णइ
तिहिममाख्यभिधानाच्च ॥ श्रूयतेऽ
नेन । करणे ल्युट् ॥

श्रवणदादशी । स्त्री० श्रवणानक्षत्रयुक्ता
याभाद्रशुक्लादादश्याम् ॥

श्रवणशीर्षिका । स्त्री० श्रावणीवृक्षे ।
सुखीर्याम् ॥

श्रवणा । स्त्री० द्वाविंशतितमेनक्षत्रे ॥
तत्रजातस्यफलमथा । शास्त्रानुरक्तौ
बहुपुत्रमित्त्र सत्पुत्रभक्तिर्निजि
तारिवर्गं । चेष्टान्मकालेश्रवणा
द्वियस्यमेमोपुराणश्रवणे प्रवीण ॥
श्रावणपूणिमायाम् । श्रावण्याम्
॥ श्रवणेनयुक्तापौर्णमासी । नक्ष
त्रे शेखण् । तस्य० लुबविशेषकृत
लुप् । टाप० । सुखीरीवृक्षे ॥

श्रवणाद्धा । स्त्री० सुखीरीकायाम् ।

श्रव । न० ययसि ॥ कर्णे ॥ श्रूयते

श्राद्धम्.

ऽनेनवा । शु० । सर्वधातुभ्योऽसु
न् ॥

अवाय्य । पु० यज्ञपथौ ॥ अथोति
। शु० । श्रद्धिस्पृहमृहभ्यवाय्य
॥ अवाय्य • अश्वीयवृत्तिवेदभा
ष्यम् । अस्मन्नर्थे • वाच्यलिङ्ग ॥
अविष्ठा । स्त्री० धनिष्ठानच्चे ॥ अश्व
अश्व । ऋदोरप् । प्रसिद्ध अवा
ऽस्यस्या । मतुप् । अतिशयेनश
वति । अतिशयेनतमविष्टानि
तीष्ठन विष्मत्तुपेर्लुगतिमतुपो
त्तुक् ॥

अविष्ठाञ्ज । पु० बुधयष्टे ॥ नि० त
जजातमाभे ॥

अजम् । न० सुदरवाक्ये ।

आणम । नि० । पक्ते ॥ अति । आ
पक्ते । क्त० । सयोगादेरातीधा
तार्यवतवृत्ति० तस्यन ॥ अपि
ते ।

आणा । स्त्री० । उणिकारगम् । यवा
खस ॥ आयतेस्य । या० । कर्म
णित्त । सयोगादेरितिनिष्ठानत्वम्
॥ पक्तायाम् ॥

आवम् । न० शोचोक्तविधानेनपितृ
णाकर्मणि ॥ तज्जक्ष्य यथा । स
स्कृतव्यञ्जनाव्यस्यप्रयोदधिघृतान्वि
तम् । अश्वदादीयतेयस्मात्श्रावतेन
निगद्यते • कृतवचस्तत् • अद्ध
याऽष्टादेर्हान् आहमितिबेदिकप्रथी

श्राद्धम्.

गाधीनयौगिकमितिश्राद्धतत्त्वम् ॥
वेद्वेधाधितपोचालम्भनपूर्वकेप्रसूत
देवताकित्वागविशेषे । सम्बोधनप
दे।पनीतान् • पित्रादीन् • चतुर्थ्य
नापदेनोद्दिश्य • इतिस्थाने । तच्च
श्राद्धं द्वादशविधम्भवतिविश्वामि
त्रोक्ते । तथाहि । नित्यनेमिति
क काम्यष्टद् धश्राद्ध सविस्मृतम् ।
पार्वण्येतिविश्वेय गेह्याश्वयुज्यं
मष्टमम् ॥ कर्माङ्गनवम प्रोक्तदेविक
दशम स्मृतम् ॥ । श्रावार्थेकादश
प्रोक्त पुण्यर्थेद्वादशस्मृतमित्ति ॥
विष्मत्तस्यैतन्नविष्यपुरार्थं यथा । अ
हन्यहनियच्छ्राद्धं तन्नित्यमभिधीय
ते । वैश्वदेवविहीन तदशक्तानुदके
नतु ॥ एकीहिष्टतुवच्छ्राद्धं तज्जे
मितिकमुच्यते । तदप्यद्देवकर्तव्य
मयुष्मानाशयेद्दिकान् ॥ कामाव
विहित काम्यमभिप्रेतार्थसिद्धये ।
पार्वण्येनविधानेनतदप्युक्तखगाधिप
॥ षडधीयत्क्रियतेश्राद्धं पार्वण्यं
तदुच्यते । सर्वप्रदक्षिण कर्त्तव्यं पूर्वा
ह्णेत्तुपवीतिना ॥ गम्भीरकति
लैर्युक्त कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ।
अर्घ्यार्थं पितृपात्रे सुप्रेतपात्र प्रसीच
येत येसमानाकृतिवाभ्यामेतज्ज्ञे
य सपिण्डनम् । नित्येनतुल्यंशेषं
स्यादेकीहिष्ट क्लिषाअपि ॥ अमा
वास्यायत्क्रियतेतत्पार्वण्यमुदाह

श्राद्धम्

तम् । क्रियतेषां पर्वण्यित् तत्पा
 वणमिति स्थितिः ॥ गौष्ट्रायत
 क्रियते श्राद्धं गौष्ट्रायत तदुच्यते
 । बहूनां विदुषां सम्पत् सुखार्थं पि
 तृ तृप्तये ॥ क्रियते श्राद्धं यद्युत्तु
 क्षणान् अनुभोजनम् श्राद्धार्थं मि
 तितत्प्रोक्तं नैवेद्यमनौषधिभिः ।
 निषेककाले सौमेषसौमन्तोन्नयने त
 था । अथ पुत्रसंने चैव श्राद्धकर्मा
 न्नमेव च ॥ देवानुद्दिश्य यच्छ्राद्धं तद्दे
 वीकमिहोच्यते । इषिष्येण विशि
 ष्ठेन मत्स्यादिषु यत्नतः ॥ गच्छन्
 देशान्तरं यत्तु श्राद्धं कुर्याच्च सर्पिषा ।
 याचार्थं मितितत्प्रोक्तं प्रवेशेन सश
 यः ॥ शरीरोपचये श्राद्धं मर्षीप
 चय एव च । पुष्ट्यर्थं मेतद्विज्ञेयमौप
 चायिकमुच्यते । इति ॥ पञ्चविध
 मपि षष्ठं स्पृतिवचनात् तदथा । नि
 त्यनैमित्तककाम्यवृत्तिश्राद्धं तथैव
 च । पार्वण्ये तिस्रस्तु श्राद्धपञ्च
 विधं स्मृतमिति । श्राद्धावास्ति ।
 प्रज्ञाश्राद्धार्चाभ्योपकृतियः ॥ य
 हा । श्राद्धाप्रयोजनमस्य । चूडा
 दिभ्य उभयसङ्गानामित्यण् ॥ कलाव
 स्थानुष्ठानमागमीत्ताविधिनैवकार्यं
 म् । यथा ह भगवान्सदा शिवः ।
 आगमीत्ताविधिं हित्वा यः श्राद्धं
 कुरुते नरः । श्राद्धं तद्विफलं सौमि
 पितृभिरनरैरकरोति ॥ तत्तृतीयं श्रा

श्रायः

णितसमपिण्डो मलमयो भवेत् । त
 स्मान्मत्स्यं प्रयत्नेन श्राद्धरमतमा
 श्रयेत्कृत्ति ॥ वि० श्राद्धान्विते ॥
 श्राद्धदेव । पु० अन्तके । धर्मराजे
 । यमे । श्राद्धरुदेव । अशभा
 क्त्वात् । पितृपतित्वे हा ॥
 श्राद्धप्रदेशः । पु० सृष्टृहतीर्थादिषु ।
 श्राद्धशक्कम् । न० कालशक्कि ॥
 श्राद्धिकः । वि० श्राद्धिनि । अथ
 तनएव श्राद्धान्नभोजिनि । श्राद्ध
 शब्दः कर्मनामधेयतत्त्वाधमेद्रव्ये
 लक्षणायावर्त्तते । श्राद्धभुक्तमनेन
 । श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनाविति
 ठन् ॥ श्राद्धभाज्यन्विद्रव्ये ॥
 श्राद्धी । अ० श्राद्धिके ॥ श्राद्धम
 नेन भुक्तमित्येति ॥
 श्रान्तः । पु० यतो । श्रान्ते ॥ वि०
 क्लान्ते । श्रमयुक्ते ॥ श्राम्यते क्ल ॥
 श्रान्तकथः । वि० निवृत्तसंज्ञामे ॥
 श्रान्तसंवाहनम् । न० श्रमान्वितस्या
 समादिप्रदानद्वारा श्रमेपशमने ॥
 श्रामः । पु० मासे ॥ मण्डपे ॥ का
 ले ॥
 श्रामथरः । पु० जिनभिर्वा शिष्ये
 । चेलुके । महापासके ॥
 श्रायः । पु० आश्रये । अश्रये ॥ अथ
 यम् । श्रिञ्सीवायाम् । श्रिञ्सीभु
 वानुपसर्गकृतिषञ् ॥ वि० श्रीदे
 वताके हविरादौ ॥ श्रीदेवताऽस्य

श्रावणी

। अथ ॥

श्राव । पु० अथ ॥

श्रावक । पु० श्राव्यमुने शिष्ये ॥

काके । वायसे ॥ दूरध्वनौ । त्रि०

श्रावयितरि ॥ श्रावयति । श्रु० ।

शवल् ॥

श्रावण । पु० मासविशेषः । नभसि

श्रावणिके ॥ श्रावणापौर्णमास्य

स्मिन् । सास्मिन्पौर्णमासीत्यर्थे वि

भाषाफाल्गुनीतिपाक्षिकोप ॥ श

ब्द ॥ श्रावणेनष्टहति । शेषद्वयम्

॥ पाषण्डे ॥ इ० मेदिनिकरः ॥

श्रावणा । स्त्री० दध्वालोवृक्षे ॥

श्रावणिक । पु० नभोमासि । श्राव

णे ॥ श्रावणापौर्णमास्यस्मिन्नस्ति ।

विभाषाफाल्गुनीश्रावणाकार्तिकोच्चे

लोभ्यङ्गतिठक् ॥

श्रावणो । स्त्री० श्रावणायाम् । श्राव

णमासस्य पूर्णिमायाम् ॥ अस्या

वृषितर्पणं भवति । तत्रकालादि

कमाहकालिदासः । पूर्णास्तिकाल

समयाव्युत्तरदन्ताया पूर्णिमान

भसिसङ्गवगतुतस्यम् । विष्टायु

तोतरहितासुनितर्पणं स्याच्चेत्स

ङ्गमोभक्तिवायव्यतदानकिचित्स

समिच्छति तदेव तर्पणं श्रुतौ च हस्ते

श्रुतिशाखिनायवे । स्यात्सङ्क्रमे

वासतिसर्वाशाखिना तत्तर्पणं श्रा

वणशुक्लपञ्चमी स्यात्सङ्क्रान्तौ च

श्री

सुपाकृतौ स्यात्पूर्वान्वितावापि च पा

कयन्ते । तथासितापञ्चदशैसमु

क्ताः तथाष्टकैस्तत्समयाभिरुपै ।

ज्यो० २१ अध्याय । ४६ ४८ ।

श्रावणेन युक्तापौर्णमासी । नक्षत्रे

त्यम् । ङोप् । मु ङोर्गाम् ।

श्रावणौ । स्त्री० देशविशेषः । धर्मप

त्तने ॥

श्राविष्ठोय । वि० श्राविष्ठायां जाते

ह्यप्रत्यय ॥

श्राव्यम् । वि० श्रुतिपथमधुरे ।

श्रितः । वि० आश्रिते ॥ स लम्ने

॥ श्रावति । श्रिञ् । गत्यर्थाक्

र्मकेतिकर्त्तरिक्त ॥

श्रितशान् । वि० श्रिते ॥ श्रिञ् ।

क्तवतु ॥

श्री । पु० सीमेश्वरमतेष्वङ्गागान्तर्ग

तप्रथमरागे ॥ अनुमदभरतयोर्मते

पञ्चमरागे ॥

श्री । स्त्री० वीररचनायाम् ॥ श्री

भायाम् ॥ भारत्याम् । सरस्व

त्याम् ॥ लवङ्गे ॥ सरलद्रुमे ॥

जङ्गमायाम् । पद्मालयायाम् । प

द्मायाम् । कमलायाम् । हरि

प्रियायाम् ॥ विश्वसम्पत्तौ ॥

विधायाम् ॥ उपकरणे ॥ वि

भूतौ ॥ आत्मानमवमन्येतपूर्वा

भिरसम्बन्धिभि । आम्बुषौः श्रवम

न्वच्छेदौ नामन्येतदुक्तं भास् ॥ म

श्री .

तौ ॥ बिल्वदुमे ॥ अदुजे ॥ अ
धिकारे ॥ प्रभायाम् ॥ कीर्त्तौ
॥ वृद्धौ ॥ सिद्धौ ॥ वृत्ताङ्ग
न्मातरि । तारायाम् । बुद्ध
देव्याम् ॥ अयतिहरिम् । अय
न्येतामिति वा । श्रिज . । कि
व्वचीति . किङ्दीर्घौ ॥ कर्त्तरि
बिहितस्यक्तिप कर्मण्यसम्भ
क्तिकारादिति ङीष् तुम् . कृतप्रत्य
यायङ्कारवृत्तिव्याख्यानात् । कृ
दन्त यदिकारान्तमिति पच्चे पि कार
ग्रहणे तत्सामर्थ्यादेव केवलग्रहणा
त् । दुर्वटस्तु . ङीष् . श्रीमतापि
रक्षितश्च्युतीत्याह ॥ विद्याशक्तौ
॥ अयतिपारतन्याश्चिदात्मानमिति
श्री ॥ राजलक्ष्म्याम् ॥ शरीर
श्रीभायाम् । सञ्जीतकृष्टत्वेना
न्ते स्वाश्रयतया स्त्रीक्रियते प्रलयसुषुप्
तादौ सर्वभूते रित्युक्त्या . जीव
स्वीपाधिभूयामास विद्यायाम् ॥
देवादिनाम्न पूर्वश्रीशब्दप्रयोग
कर्त्तव्य इत्याह । देवगुरुगुरुस्था
नक्षेत्रक्षेत्राधिदेवताम् । सिद्धसि
द्धाधिकारांश्च श्रीपूर्वसमुद्दीरयेदि
ति प्रयोगसार . ॥ स्वर्गगामित्वा
दिनासिद्धौ ऽधिकारोयेषां नराणा
मित्यानेन . जीवताश्रीशब्दादित्व
नाम्नो न तु मृतानां तथेता धुनिकशि
ष्टानामाचार ॥ पञ्चश्रीशब्दद

श्रीकरी

नप्रमाणयथा । षड्गुरो . स्वामि
न पञ्चद्वेभृत्येचतुरोरिपौ । श्री
शब्दानां त्रयमिदमेकैकपुत्रभाय-
योरिति । उक्तयाया १ वृत्तौ ॥
ग श्री । यथा । श्रीस्ते । सास्ता
म ॥

श्रीकण्ठ । पु . नीलकण्ठे । शि
वे ॥ कालकूटविषधारणात् . श्री
श्रीभाकण्ठे यस्य स . धृतकण्ठे
विषधारतत . श्रीकण्ठताममेति
नीलकण्ठस्तत्र ॥ कुरुजाङ्गल
देशे ॥

श्रीकण्ठपदजाञ्जन । पुं . माल
तीमाधवनाटककर्त्तरि . भवभू
तिकवौ ।

श्रीकण्ठसख । पुं . कुधरे । इ .
ह . युध ॥

श्रीकन्दा । स्त्री . बन्ध्याकर्कोटक्या
म् ॥

श्रीकर । पु . विष्णौ ॥ स्मरतांश्च
खतास्तुवताकीर्त्तयतामर्चयतांभ
क्तानां श्रियमोक्षसाम्राज्यलक्ष्मीक
रीति । कञो हेतुताप्तीत्यानुज्ञा
स्ये ध्वितकञ ॥ न . रक्तौ
त्यजे ॥ बि . श्रीकारके ॥ करो
ति । ड, कञ . । अच् । श्रिय
कर ।

श्रीकरणम् । न . लिखन्याम् ॥

श्रीकरो । स्त्री . शक्तिविशेषि ॥

श्रीधर

श्रीकान्त । पुं० विष्णौ ॥
 श्रीकारी । पु० मृगावशेषि । विनि
 हरिणे ॥ इ० रा० नि० गृहः ॥
 श्रीकुक्षम् । न० सरस्वत्यास्तीर्थे ॥
 श्रीखण्ड । पु० न० सन्दने ।
 इ० लि० शेषः ।
 श्रीगर्भ । पु० विष्णौ ॥ श्रीविं
 भूति । गर्भे ॥ ॥ खड्गे ।
 श्रीयह । पु० पक्षिणापानीय
 शालायाम् । शक, निप्रपाशाम् ॥
 श्रीघन । पु० सर्वज्ञे । बुद्धि
 विने । मन्त्रीन्द्रे ॥ श्रिया०
 ज्ञानपुण्यसम्भारेण० बुद्ध्यावा०
 घन पुण्यं बुद्ध्यादित्वाग्नयत्न
 म् ॥ न० दधि ॥
 श्रीज । पु० कामदेवे ॥
 श्रीताल । पुं० तालवृक्षमट्टनवृक्ष
 विशेषे । मृदुताले । विज्ञातप
 ने । मसीलेख्यदले ॥
 श्रीतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥
 श्रीद । पु० पुण्यजनशुद्धि । कुवे
 रे ॥ श्रियदयते । ददातिषा । दे
 कोदोजीवा० आतङ्कतिका ॥ नि०
 श्री० ६ । शिभादतरि ॥
 श्रीदेवी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 श्रीधर । पु० विष्णौ ॥ श्रिया० न
 जसिधरेधारका ॥ भूताहंकेदे
 ॥ शासयामविशेषे । यथा । अति
 जुष्टविचक्रानुबनमाकाविभूषित

श्रीपथिका

म् । श्रीधरदेविविश्वेयश्रीप्रदगृहि
 णासदा ॥
 श्रीनगरम् । न० श्रीविद्यास्थाने ॥
 श्रीनन्दन । पु० कामदेवे ।
 श्रीनिकेतन । पु० विष्णौ ॥
 श्रीनिवास । पु० विष्णौ । नारा
 यणे ॥ श्रियोनिवास । निजि
 अयेन० अपाय'वना० श्रीसत्त्व
 जवायक्षयक्षसिचनपायिनिश्रीव'
 सति० सङ्गत्यर्थः । यथा । श्रि
 योनिवासीयक्षोरः पानपाचमु
 खद्वयम् । बाह्विक्तीकपालानां
 सारङ्गानापदास्त्रजमिति । यद्वा
 श्रीशब्देनश्रीमन्तीक्ष्यन्ते । श्रीम
 मत्सुनित्यनिवासोऽस्य । यतोऽल
 ष्योस्ततोऽद्विरित्युक्त ॥
 श्रीपति । पु० पुरुषोत्तमे । विष्णौ
 ॥ अमृतमयनेसर्वात्मस राजसर्वात्
 देवाश्चविज्ञायविष्णुमेवपतित्वेनवृ
 त्तवतोऽतिविष्णुपुराणप्रसिद्धे ॥
 श्रियः पति ॥ नृपतौ । पृथिवी
 नाथे ॥
 श्रीपथः । पु० रात्रिमागे ॥ इ०
 इ० चन्द्रः ॥
 श्रीपथम् । न० अग्निमन्थे ॥ अथकी
 । पथे । श्री पथे० पथेषुवा
 ऽस्य । अथ'पाथम् ।
 श्रीपथिका । स्त्री० फट्, फलि । काय
 फल० इ० प्र० ॥ आश्रयाम् ।

श्रीवक्त्री

गन्धार्थाम् ॥ स्वार्थकम् । क्लृप्तम् ॥
श्रीपथी । स्त्री० काश्मर्याम् । ग
न्धायाम् ॥ इठे । कुम्भयाम् । वा
रिपथ्याम् ॥ श्रीयुक्तानिपथ्यान्वया
० श्रीपथ्येषुयस्याया । पाक्कक्कम्प
थ्येत्यादिनाडौष ॥ कट्फले ॥ आ
त्मली ॥

श्रीपथी । प० श्रीपथी ॥ तीर्थवि
शेषे ॥

श्रीपिष्ट । पु० सरलद्रुमरसे । सरल
द्रवे ॥ शिव सरलद्रुमस्यपिष्ट ०
तच्चूर्णेनजनितत्वात् ॥

श्रीपुत्र । पु० अश्वे ॥ कामदेवे ॥

श्रीपुष्पम् । न० लवङ्गे ॥ पद्मकाष्ठे ॥

श्रीप्रसूनम् । न० लवङ्गे ॥

श्रीफल । पु० विष्णवे । मालुरे ॥

श्रीप्रद० श्रीप्रियवाफलमस्य । आ
कपार्थिवादि । श्रीफलस्तुवरस्ति
क्तोयाहीरुक्षीमिपित्तकृत् । वात
शे फलहरीबन्धोलघुहृणासपाचन ।
राजादनवर्धे ॥

श्रीफला । स्त्री० आमलक्याम् ॥ नी
ल्याम् ॥ क्षुद्रकारवेक्ष्याम् ॥

श्रीफलिका । स्त्री० आमलक्याम् ॥
क्षुद्रकारवेक्ष्याम् ॥ महानौलोड
के ॥

श्रीफल । स्त्री० धाव्याम् । आमलक्या
म् ॥ नीलिकायाम् ॥

श्रीवक्त्री । स्त्री० कट्फलायाम् ॥

श्रीमद०

श्रीमद्र । पु० विष्णुसुतेकायस्थ
जातिविशेषे ॥

श्रीमद्रा । स्त्री० भद्रमुस्तके ॥

श्रीभागवतम् । न० पुराणार्थे । महा
पुराणान्तर्गतपुराणविशेषे ॥

श्रीभ्राता । पु० चोटके । विधौ । च
न्द्रे ॥ समुद्रोत्पन्नत्वात् ॥

श्रीमान् । पु० तिलकवर्धने । क्षुरके
॥ अश्वत्थवर्धने ॥ शिथे ॥ विष्णौ ॥

कुवेरे ॥ इन्द्रे ॥ नि० मनोहरे ॥

धनिके । श्रीले ॥ सर्वातिशयितश्रि

थि । अखण्डितैश्वर्यसम्पन्ने ॥ म

हाराजचक्रवर्तिनि ॥ श्री लक्ष्मी

सम्पत् ॥ श्रीभा० कान्तिर्वा० सा

ध्यास्मिन्वास्ति । तदध्यास्यस्मि

न्नितिमतुप् ॥ ऋचोयजूषिसामा

निसाहिश्रीरमतासताम् । तथा

युक्तामहात्मान् । श्रीमन्त । आस्त

सम्भता ॥

श्रीमति । स्त्री० राधायाम् ॥

श्रीमती । स्त्री० श्रीयुक्तायाम् ॥ यैषि
तामभिधानस्यपूर्वमेतत्प्रयोजये
त् ॥

श्रीमद० । पु० धनमदे । सर्वमदाध
मे ॥ यथा । नक्षत्र्योषधीजीव्या
न बुद्धिश्च सारजीगुण । श्रीमदादा
भिजात्यादिर्यत्रस्त्रीयत्तमासक ॥
इत्यन्तेपणवोयवनिर्दयेरजितात्म
भि । मन्वमानैरिमदेवमजरास्त

श्रीवत्स .

त्वु० नश्वरम् ॥
 श्रीमलापहा । स्त्री० धूस्वपवायाम् ॥
 गृध्रपत्रायां ॥
 श्रीमस्तक । पु० रसीने ॥ इ० जि०
 शेषः ॥
 श्रीमुख । पु० सप्तमेवत्सरे ॥ तत फ
 लयथा । सुभिन्न चो ममारोग्य वर्षा
 काल सुधीभनम । सस्यवृद्धि विजा
 नोयात् ॥ श्रीमुखेसुरवन्दितैः ॥ ७ ॥
 न० शिभितानने ॥
 श्रीमूर्तिः । स्त्री० देवताविग्रहे ॥ वि
 ष्णुप्रतिमायाम् ॥
 श्रीयुक्तः । जि० } लक्ष्मीविग्रहे । श्री
 श्रीयुतः । जि० }
 मतिः ॥
 श्रीरङ्गः । पु० पुण्यक्षेत्रविशेषः । श्री
 रङ्गाख्य महापुण्य क्षेत्रसंज्ञितोऽ
 रिरितितन्त्रम् ॥
 श्रीरसः । पु० सरलरसः । श्रीविष्टे ॥
 श्रीरागः । पु० षड्भागान्तर्गततृतीय
 रागे ॥
 श्रीरामः । पु० दशरथात्मजे ॥
 श्रीलः । जि० श्रीमति । लक्ष्मीवति ।
 लक्ष्मणे । श्रियायुक्ते ॥ श्रीरक्षास्ति
 । सिन्ध्यादित्वाङ्गम् ॥ श्रियलाति
 बालाः । आदानि । आतीनुपसर्गे
 कः ॥
 श्रीलता । स्त्री० महान्धोतिष्मताम् ॥
 श्रीवत्सः । पु० विष्णोश्चिह्नविशेषः ।

श्रीवारक

क्रुचस्यदुर्वासस पदाघातरूपेरेखा
 विशेषः ॥ महापुरुषलक्षणभूते० व
 चस्यश्वेतवर्णदक्षिणावर्त्तरोमावर्त्त
 विशेषाः ॥ प्रदक्षिणावर्त्तविचित्ररो
 मश्रीवत्ससहिस्त्रविभूषिताङ्गमिति
 मरुडपुराणात् ॥ वदतिमहत्त्वम् ।
 वदव्यक्तोर्थावाचि । वृत्तवद्विह्निक
 भिकषिभ्यः सङ्गतिसः । श्रीयुक्तो
 वत्सः ॥ विष्णोः । कृष्णे । गृहवि
 शेषः ॥ सुकृष्णप्रभेदे । अर्द्धतीक्ष्णोः
 श्रीवत्सकोः । पु० हस्तवक्त्रावर्त्तव्ये ॥
 श्रीवत्सभृत् । पु० हरी । विष्णोः ॥
 श्रीवत्सलाञ्छनः । पु० विष्णोः । श्री
 वत्सोमहापुरुषलक्षणभूतश्चेतरो
 मावर्त्तविशिष्टलाञ्छनचिह्नमस्मै
 तिविग्रहः ॥
 श्रीवत्साङ्कः । पु० विष्णोः ॥
 श्रीवराहः । पु० आदिवराहः । वि
 ष्णोः ॥
 श्रीवज्रभः । पु० परमात्मनि ॥ श्रि
 या विद्याशक्तेर्वज्रभस्तदाकारे ॥
 श्रीवाटी । स्त्री० नागवक्त्राभेदे ॥
 श्रीवारकः । पु० शाकविशेषः । सिता
 वरे । सूच्याङ्गे । सूचीपत्रके । सि
 रालाः । सिरवाराः । सिरियारीः
 इ० भा० प्र० ॥ तच्छाकप्रकाराय
 याः । श्रीवारकदलंशाद्यमारणासु
 साधितम् । पीडितालोडितंतेले
 कासमदंसमन्वितम् । वातपित्तद

श्रीवृक्षकी

रावल्याविवन्धाधाननाशिनो । क
फकृन्मूत्रकृच्छ्रीभेदिनोसारसाय
भो । सा० श्रीबालीत्यर्थः ॥

श्रीबाली । स्त्री० श्रीवारकी० शाकवि
शेषि ॥

श्रीवास । पु० विष्णो । नारायणे ॥
श्रियोवास । अस्यवक्षसि० श्रीर
नपायिनी० वसतीत्यर्थः ॥ शिवे ।
हरे ॥ पङ्कजे । वृक्षधूपे । सरलद्र
वे । श्रीवृष्टे ॥ अस्यगुणा० । श्रीबा
सोमधुरस्तिक्त स्निग्धोष्णस्तुवर
सर । पित्तलोवातमूर्द्धाक्षिखररी
गकफापह । रक्षोश्रीस्वेददौर्ग
न्ध्ययूक्काकण्डूव्रणप्रणुत् ॥

श्रीवास्तव । पु० चित्रगुप्तात्मजीकाय
स्थजातिविशेषि ॥

श्रीविद्या । स्त्री० महाविद्याविशेषि ।
परदेवतायाम् । त्रिपुरसुन्दर्याम् ॥
श्रीवृक्षः । पु० बिल्ववृक्षे ॥ अश्वत्थ
वृक्षे ॥ श्रीप्रद० श्रीप्रियोवावृक्षो
स्य । शाकपार्थिवादि ॥

श्रीवृक्षकः । पु० अश्वत्थवृक्षस्यावर्त्ते ॥

श्रीवृक्षकी । पु० श्रीवृक्षकावर्त्तविशि
ष्टेऽश्वे ॥ तल्लक्षणं यथा । वक्षोभवा
वर्त्तवतुष्टयस्रकण्ठेभवेद्यस्थवरोच
मानः । श्रीवृक्षकीनामद्वयं । सभ
र्त्तुं । श्रीपुत्रपौत्रादिबिम्बयस्यादि
ति ॥ श्रीवृक्षकीवक्षसिचिद्रोमावर्त्ता
सुखिप्रचितितुर्बलयन्ती ॥

श्रुतम्

श्रीवृष्टः । पु० सरलवृक्षस्वरसे । वृक्ष
धूपे । श्रीवासे । तल्लगुणायथा ।
श्रीवृष्टः कटुकस्तिक्तकषाय श्ले
ष्मपित्तजित् । योनिदोषरुजाजीर्ण
व्रणघ्नाधानदोषनुत् ॥ श्रीसङ्गक
० श्रिवोधावेष्टोनियास ॥

श्रीशः । पु० विष्णो ॥ श्रीरामे ॥ श्रि
यर्क्षे ॥

श्रीशैलः । पु० भारतवर्षस्थोपर्वत
विशेषि । सिञ्चितथाविधमनोबिल
यांसमर्थाश्रीशैलशृङ्गकुहरेषुकदोप
लभ्ये । गात्रयथामरलता परिवे
ष्टयन्तिकर्णयथाविरचयन्तिखगाश्च
नीडम् ॥ इति योगतारावली ॥

श्रीसङ्गम् । न० लवङ्गे ॥ श्रियः सङ्गा
सञ्ज्ञायस्य ॥

श्रीहरिः । पु० परमात्मनि ॥ श्रिय
जीवत्वीपाधिभूतामविद्याहरति०
आत्मज्ञानप्रदानेननाशयति० इति
श्रीहरिः ॥ श्रियः दधाने । विष्णो ।

श्रीहस्तिनी । स्त्री० भूरुड्याम् हाती
सूडा० इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥
श्रियाहस्तः । श्रीहस्तः । सविद्या
तेयस्याः । अतश्च नि० ॥ यदा । ह
स्तं गृह्णातिहस्तयति । अवश्यं श्रि
यहस्तयति । आवश्यकीति णिनि ॥

श्रुप्रका । स्त्री० सङ्गिकाक्षारे ।
श्रुप्रो ।

श्रुतम् । न० शास्त्रे ॥ शास्त्रविचारे ।

श्रुताय

वेदे । अथर्वे । सुषणा । इ० भा०
॥ वि० विश्रुते । आकथिते । श्रु
वर्णनोचरे ॥ श्रूयते० श्रवण वा ।
श्रुश्रवणे । क्त० ॥ अश्रोत्रिवा । श्रु०
। क्त० ॥

श्रुतवोर्तिः । पु० देवधौ ॥ स्त्री० ज
ननभातुः कुशध्वजकन्यायाम् ।
वि० कौर्त्तियुक्ते ॥

श्रुतदेवो । स्त्री० सरस्वत्या ।

श्रुतर्षि । पु० सुश्रुताद्युषिषु ॥ सुश्रु
ताया । श्रुतर्षय इति विकृष्टश्री
षः ॥

श्रुतश्रवाः । वि० आकथितयशसि ॥

श्रुतश्रवा । स्त्री० श्रीकृष्णकपित्थस
रि । विश्रुपालमातरि ।

श्रुतश्रवानुज । पु० मनेश्वरयज्ञे ।

श्रुतश्रीणो । स्त्री० द्रवण्या ।

श्रुतादानम् । न० व्रजवादे । इ० वा०
श्री० ।

श्रुताध्ययनसम्पन्ना । वि० धर्मवाच
स्त्री । यथा । श्रुताध्ययनसम्पन्ना ।
कुलीना सत्त्ववदिन । राज्ञासभास
द कार्या श्रौमिर्भवेयसमा ॥

श्रुतान्वित । वि० ज्ञातव्ये ॥

श्रुताय । पु० आश्विषधविषयोभू
तायै । श्रुवणमात्रविध्यै ॥ यथा
। श्रुताय अपरित्यागः श्रुताय स्त्र
कल्पनात् । प्राप्त्यभावादिष्वेव
परिसङ्ख्यविदोपि कीति ॥

श्रुति ।

श्रुतायु । पु० सूर्यवशोयन्तपतिविशि
ष्टे ॥

श्रुति । स्त्री० वेदे । आम्नाये । वेदा
ख्यपरदेवतायाम् ॥ विनियोगवि
धे सङ्कारिभूतेप्रमाणविशिष्टे ॥
तत्तनिरपेक्षोरव श्रुति । साच
त्रिविधा । विधात्री० अभिधात्री०
विनियोक्त्री० च । तत्राद्यालिङ्गाद्या
त्मिका० द्वितीयात्रोद्यादिश्रुति
० यद्यप्यस्य अत्रादिबसम्बन्ध
प्रतीकतैसाविनियोक्तयो । साऽपि
त्रिविधा । विभक्तिरूपा० एकाभि
धानरूपा० एकरूपाचेति । तत्रवि
भक्तियुत्थाकत्वम् । यथात्रोद्भि
यंकीतेति० तृतीयाश्रुत्या० त्रीणी
यावागाकत्वम् । तदपिपुरोक्तान्न
प्रकृतितया० अक्षय्याएकवाचन्या
गवासीम क्रोधातीत्यस्मिन्वाक्य आ
रुण्यस्यापि ततोवाश्रुत्यात्तयाकत्व
म् । तदपिगीरूपद्वयपरिच्छेदवा
रा० नतुसाक्षादमूर्तत्वात् । त्री
णीन प्रोक्ततीति प्रोक्तयस्त्रोक्तकत्व
द्वितीयाश्रुत्या० तच्चप्रोक्तम् । नत्रो
द्विस्वरूपायैतत्तैमविनाप्युपपत्ते
० किन्त्वूर्ध्वसाधनत्वप्रयुक्तम् । त्री
णीन्प्रोक्तयानामुक्तानिऽप्यूर्ध्वानुपप
त्तेः । एव सर्वेष्वङ्गेषु० अपूर्वप्रयु
क्तसङ्गत्य बोध्यम् । एवमिमान्श्रुत
यन्त्रसमाश्रितस्येवप्रज्ञाभिधानोमा

श्रुति .

दत्त . इत्यत्र . द्वितीयाश्रुत्या . म
न्त्रस्याश्रुताभिधान्यङ्गत्वम् । यदाहव
नोयेजुहेतीत्याहवनीयस्य होमाङ्ग
त्वसप्तमीश्रुत्या । एवमन्योपि विभि
क्तश्रुत्या विनियोगोच्चेयः । पशुना
यजतेत्यत्रैकत्वपुस्त्येव सामाना
धिकरण्याश्रुत्याकारकाङ्गत्वम् । य
जोतीत्याख्याताऽभिहितसङ्ख्याया
भाषनाङ्गत्वमसमानाभिधानश्रुतेरे
वपदश्रुत्याचयागङ्गत्वम् . नचामू
र्त्तायस्तस्या कथभाषनाङ्गत्वम् .
कर्तृपरिच्छेदद्वारातदुपपत्तेः । क
र्त्तावाच्येपलभ्यः . . आख्यातेनहि
भाषनेऽच्यते . साचकर्त्तारविनाऽनु
पपत्तेरितिमाक्षिपति । सेयश्रुति
लिङ्गादिभ्यः प्रबला . लिङ्गादिषु
नप्रत्यक्षीविनियोजकशब्देऽस्ति .
किन्तु कल्प . यावच्चतैर्विनियो
जकशब्दकल्प्यते . तावत्प्र
त्यक्षयाश्रुत्याविनियोगसङ्गमत्वन
तेषां कल्पकत्वशक्तव्यावृत्तत्वात् । अ
तएव न्यालिङ्गत्रेन्द्रोपस्थानार्थत्व
म् . किन्त्वेन्द्रागार्हपत्यमुपतिष्ठत
इत्यत्र . गार्हपत्यमिति द्वितीया
श्रुत्या . गार्हपत्योपस्थानार्थत्वम् ॥
अत्र देवीगीतायां देवीवाक्यं यथा ।
सर्वज्ञाया . सर्वशक्तेर्मतो वेद
समुत्पत्तः । अज्ञानस्य समभावा
दप्रमाणान्नश्रुतिरिति सर्वज्ञात्

श्रुति :

सर्वशक्तेश्च मत्तद्वृत्तिपाठे तु मत्तो मत्
स्वरूपादित्यर्थः ॥ प्रयोगविध्युप
योगिनिप्रमाणविशिष्टे ॥ तच्चक्रमप
रवचनश्रुतिः । तच्च द्विविधम् ।
केवलक्रमपरम् . तद्विशिष्टपदार्थ
क्रमपरम् । तच्च वेदकृत्वावेदिक
करोतीति केवलक्रमपरम् . वेदि
करणादेव च नान्तरप्राप्तत्वात् । वष
ट्कर्त्तुं प्रथममववृत्तितुक्रमवि
शिष्टपदार्थपरम् . एकप्रसरताम
ङ्गमयेन भवानुवादेन क्रममाचक्ष्य वि
धातुमशक्यत्वात् । सेयश्रुतिरिति
रप्रमाणापेक्षया बलवती . तेषां व
चनकल्पनद्वारा क्रमप्रमाणात्वात् ।
अतएवाश्विनयज्ञस्य पाठक्रमात् तद्वृ
त्तौ यस्यानेयहणप्रसक्तावाश्विनोद
यमेगुह्यतिवचनाद्दशमस्थानेय
हणमित्युक्तम् । कर्णे . अस्य प
र्यायाः । कर्णशब्दग्रहीश्रोत्रश्रुति
स्त्रीश्रवणश्रवः ॥ अस्य शुभाशुभ
लक्षणं यथा । रक्ताल्पपुरुषश्मश्रुक
र्णास्युपापमृत्युवः । निर्भा
सैश्चिपिटेर्भीगा . कृपणाङ्गुलकण्ठ
का ॥ शङ्कुकर्णाश्चाराजानो रोम
कर्णाश्चतार्युषः । वृहत्कर्णाश्च
राजानो धनिनः परिकौत्तिता
॥ श्रवणे . वाक्यजनितवाक्या
र्थविज्ञाने . मनननिदिध्यासन
सङ्गृह्यते श्रवणज्ञाने ॥ श्रोत्रकर्मणि ॥

श्रुतिधर .

वात्तयान् ॥ अभ्यासि ॥ षड्जा
दिस्वरारम्भाभावविशब्दविशिष्टे ॥
तदुक्तम् । प्रथमग्रन्थेन श्रु-
वतीत्युक्तमात्रक । साश्रुति सम्प-
रिज्ञे यास्वरारम्भबलवत्त्येति ॥ अथ
अर्थः ॥ श्रुत्यै । त्रिर्वाक्यमिति
कर्मव्यक्तिम् ॥ श्रुवतीधर्मोऽनयेति
वा । श्रुवतीधर्मोऽनयेति
क्तिम् ।

श्रुतिकटः । पुं० प्राचसीदि ॥ अही
॥ वाप्रीधर्मे । प्राचसीते ॥ इ-
मिदिनिर्ममचन्द्री ॥

श्रुतिकटः । पुं० कठारब्धे ॥

श्रुतिजीविका । स्त्री० श्रुती ॥

श्रुततत्परः । नि० विद्वद्भासरते
। सकर्त्त ॥

श्रुतिधरः नि० श्रुतमात्रेणधार-
की ॥ तदीषधम्भुक्तगारुडंयथा ।
हरिकृष्णः । इति कर्त्त० वैमल्लगु-
हीत्वाचूषयेवरः । सर्वरंगविनि-
र्मुक्तचूर्णपलवतविष ॥ सखीरं
भक्षितकुर्वात्सप्तज्ञेनवधध्वज । न
रश्रुतिधरंशूरमृगेन्द्रगतिविक्रमम्
पद्मगौरप्रतीकाशयुक्तदशमतायुषा
। धातुवाद्याकृतिविप्रसततदुग्ध
मोजितम् । मधुसर्पिः । समायु-
क्तंजगन्मायुष्कारंभवेत् । तत्प्रग-
मधुनासाधैदग्धवर्षसहस्रवत् ।
कुर्वाणरंश्रुतिधरं प्रमदाजनवज्रभ

श्रीयः .

मिति । १६१ अध्यायः ॥

श्रुतिवर्णितः । नि० बधिरः ॥ ना-
स्तिके ॥ श्रुतिभ्यां श्रुत्यानावर्णितं
त ।

श्रुतिविधः । पुं० कर्त्तृविधे ॥

श्रुतिस्फोटा । स्त्री० कर्त्तृस्फोटा-
याम् । त्रिपुटार्यालतायाम् ॥

श्रुतीपनिषत्कः । नि० आनिनि ॥
श्रुटी । स्त्री० लोलावस्तुक्ताङ्गविशिष्टे ॥

श्रुतिः । पुं० स्त्री० बोध्याम् ।

आलोपकृतौ ॥ समरनक्षत्रिपसं

वती । कारुसवती । एकीनक्षत्रे

नपथ्येनवायेनोवन्ति । तेषांसमूहे

। अयति । श्रुयतेना । श्रुयः ।

वक्ष्यतीतिनि ॥ एकमुख्येसजाति

समूहे । सिकपाचे ॥

श्रुतिधरः पुं० मगधदेशीयमृपति
विशिष्टे ॥ इति निर्ममचन्द्रः ।

श्रुती । स्त्री० श्रुतिवर्णितार्थे ॥

श्रुतीधर्मः । पुं० वक्षिणादीनाधर्मे ॥

श्रुयः । न० सुकौ । निर्वाणे । नि

श्रुयसी । विद्वेधाधितेपरमपुरुषार्थे

। स्वकृपावस्थानि । अनपासिसुखा

वाप्तिलक्षणे । आगमज्ञापितेति

॥ यथा । इहैव नरकव्याधिसिद्धिस्त्या

नकरोतिवः । गत्वानिरीषधदेशं

व्याधित्य किं करिष्यति ॥ याव

तिष्ठतिर्विहीयतावत्तत्त्वसमभ्यसित

। सन्दीप्तिमवनीके । सुकृपंखनतिपार्थ

श्रेष्ठ

ति । व्याघ्रीवास्ते जरावायुर्याति
 गिन्नघटास्ववत् । निघ्नन्तिरिपुवद्रो
 गास्तस्माच्छ्रेय समाचरेत् । या
 वन्नाश्रयतेदु खयावन्नायान्तिचाप
 द । यावन्नेन्द्रियवैकल्य तावच्छ्रे
 य समाचरेत् ॥ कालीनज्ञायते
 ज्ञानाकार्यैः स सारसम्भवे । सुख
 दु खैर्जनेहन्तनवितिष्ठितमात्म
 न इतिकुलार्णवैप्रथमोक्षासः ॥
 कल्याणं । मङ्गले । शुभे ॥ धर्मे ।
 । वेदविहितेप्राणिनामभ्युदयनि ।
 श्रेयससाधने । प्रवृत्तिनिवृत्तिलक्ष
 णे ॥ पुण्ये ॥ चि० अतिप्रशस्ते ।
 शस्ते ॥ इदमनयोरतिशयेनप्रशस्त
 म् । द्विवचनेतीयमुन् । प्रशस्तस्य
 । विद्याद्यधिके ॥ धर्मायां बुध्यते श्रे
 यः ॥ कामार्थैः ॥ धर्मैव च । अ
 यं एवेह वाश्रेयस्त्रिवर्ग इति तु स्थि
 तिः ॥ अयमुपदेशो बुभूतसूनुप्रति
 धाव्यः ॥

श्रेयसी । स्त्री० करिपिप्यल्याम् ॥ अ
 भयायाम् ॥ पाठायाम् । शठाभ्वा
 याम् ॥ श्रेष्ठायाम् ॥ उगित्वान्ङी
 प् ॥

श्रेयाश्च । पुं० वृताहर्द्विशेषः ॥
 श्रेष्ठः । पुं० कुबेरे । धनदे ॥ विप्रे
 ॥ नृपे ॥ मुख्यप्राणे । न० गौर्दु
 र्गधे । गव्ये ॥ चि० अय्ये । वरे
 । पुष्कले । सप्तमे । अतिशीमने ॥

श्रीतव्य

अयमेषामतिशयेनप्रशस्त्य । अति
 शायनेतमविष्ठनावितीष्ठन् । प्रश
 स्तस्य ॥ प्रधानभूते ॥ ज्येष्ठे ॥
 उभे ॥

श्रेष्ठकाष्ठ । पुं० शाकवृक्षे ॥

श्रेष्ठता । स्त्री० श्रेष्ठत्वे ॥

श्रेष्ठा । स्त्री० स्थलपद्मिन्याम् । उत्त
 मायानार्याम् ॥ ज्येष्ठानक्षत्रे ॥

श्रेष्ठाम्बु । न० वृक्षाम्बे ॥

श्रेष्ठी । पुं० कुलीनमणिलिपिनि ॥

श्रीश्च । चि० छङ्घाहीनेपक्षौ ॥ श्री
 षति । श्रीषु सङ्गति । पचाद्यच्
 ॥ यश्च । शृणोति । श्रु० । बाहुल
 कात् ॥

श्रीणि । स्त्री० कव्याम् ॥ श्रोणति ।

श्रीणु० । इन् ॥ यश्च । श्रूयतेपुं

न्ति । श्रु० । बहिःश्रुत्युद्गम्य
 हात्परिभ्योनिदितिनि ॥ पथि ॥

श्रीणीफलम् । न० कटौ ॥

श्रीणीफलकम् । न० कटिपाश्वरे ॥

कटे ॥ श्रीणि फलकमिव । चर्मा
 कारत्वात् ॥

श्रीणिविश्वम् । न० कटिसूत्रे ॥

श्रीणिसूत्रम् । न० खड्गवन्धनसूत्रे ॥

परतला० इ० भा० प्र० ॥

श्रीणी । स्त्री० कव्याम् ॥ पथि ॥ वृ

द्धिकारादितिपक्षेङीष् ॥

श्रीतव्यः । चि० अक्वणीये । श्रोतुं शी

म्ये । श्रीतव्य अतिवाक्येभ्योम

श्रोत्रिय

नन्वधोपपत्तिभिः ।

श्रोत । न० कर्ण० ॥

श्रोता । त्रि० श्रवणकर्त्तरि । योऽद्य

र्थसंयगयबुध्यतेस एव श्रोता भवति

॥ यथा । वक्ता रवदितज्जाड्य श्रो

तय ननु न्यते । कृति ॥ अपि

च । बोधविहीने श्रोतरि शब्दवाक्य

प्रयाति वैफल्यम् । नयनविहीन

भर्त्तरि नाप्यग्नौ मयश्च ज्ञानाक्षीणा

मिति ॥ शृणोति । श्रु० । श्रुत् ॥

श्रोतम । न० श्रुतो । कर्ण० । शब्द

यश्चानिक्ते इन्द्रियमिषेति । श

ब्दाभिव्यक्तकवृन्दये ॥ शृणोत्यने

नैत श्रोतम् । शब्दश्च श्रवण प्रति

करणम् । श्रूयतेऽनेन वा । श्रु० ।

छन्दः न्य माश्रु भसिभ्यस्त्रमिति च न

॥ कर्णशब्दो न्यभाष्येन न भएव श्रो

तम ॥

श्रोत्रिय । पु० क्कन्दसि । अधीत

वेद ॥ विद्याचारवत् ॥ स्नातकी

॥ कन्दोऽधीते । आश्रित्य ऋ दे

धीतकृतिः कन्दः शब्दम् । श्रोत्र

भाषोऽधनृप्रत्ययश्च देवार्थाय निनिपा

त्यते ॥ छन्दोऽधीतः ॥

श्रोत्रयलक्षण यथा । जन्मना वा

स्मृती ज्ञेयं संस्कारैर्विजल्यते ।

विद्याभ्यासो भवेद्द्विषः श्रोत्रियस्त्रि

भिरेव हि ॥ कृतिपाद्य उत्तरखण्डे

११६ अध्यायः ॥ अपिच । एकां

श्रोतम्

शाखांसकल्पावापडभिरङ्गैरधीत्य च

। षट् कर्म निरतोऽपि प्र श्रोत्रिया

नामधर्मवित् ॥ कृतिदानकमला

कर ॥

श्रोत्रियता । स्त्री० श्रुते । श्रोत्रियत्वे ।

श्रोत्रियत्वम् । न० श्रोत्र । वेदवेदा

ङ्गपारगत्व ॥ वेदान्तार्थपारगत्वे ।

श्रोत्रियस्वभाव । त्व श्रोत्रिये

कामराहित्यात्सर्वमिन्द्रा सहस्य

ता । साश्रुतसकलानूकामानुसृष्टे

ति प्राकृतिस्तस्मिन् ॥

श्रोतम् । न० अस्मिन्वये । गाङ्गप

त्याङ्गवनीयदक्षिणाग्निषु० । त्रि०

वेदसम्बन्धे ॥ श्रुतीभवम् । श्रुति

रिदसि त्वार्थेषु वा । शैधिकेऽप्य ।

श्रुतिविहितधर्मादौ ॥ यथा । धर्म

शैर्विहितधर्मः श्रोत स्मार्त्तो

विधाविज्ञे । दानाग्निहोत्रसम्बन्ध

त्वमिन्द्राश्रोतस्तत्त्वम् ॥ स्मार्त्ता

र्त्तोऽर्थश्रमाचारैर्यमैश्च निबन्धैर्यु

तः । पूर्वश्रोतवेदयित्वे ह । श्रोत

सप्तर्ष्योऽनुबन्धः ॥ कक्षीयकूपसा

नानिन्द्राश्रोतानि साश्रुतिः । म

न्वतरस्ततोऽस्तस्मात्वातमनुरजनी

त् ॥ ततः स्मार्त्तं स्मृतीधर्मावर्णा

श्रमविभागश्च । एवमेव विविधाध

र्मं शिष्टाचारः सञ्चयते । वि

ज्ञेय श्रवणात् श्रोतः स्मरणात्

स्मार्त्तं सञ्चयते ॥ इत्यादिदात्मकः

श्लोकावली

श्रीतः स्मार्त्तवर्णश्रमात्मक इति
माख्ये १२० अध्यायः ॥
श्रीतयज्ञः । पु० अग्निहोत्रदशंपौ
र्णमासादौ ॥ श्रुत्याप्रोक्तः श्रीतः
। अण् । सचासौयज्ञश्च ॥

श्रीतसंस्कृतिः । स्त्री० वेदात्तसंस्क्रि
यायाम् । यथा । गृहस्थसंक्रिया
सर्वाभ्यागमेता कलौशिवे । नान्य
मार्गे क्रियासिद्धि कदापि गृहमेधि
नाम ॥ भैक्षुकेष्याश्रमेदेविवेदा
त्तदगृहधारणम् । कलौनाख्ये वत
स्त्वज्ञे वतस्तच्च श्रीतसंस्कृतिरिति
म० नि० तन्त्रम् ॥

श्रीचमः । न० श्रीचयितायाम् । श्री
चयिष्ठाकर्मभाषाया । युवादित्वा
दण् । श्रीचयिष्ययत्नीपञ्च । श्रीचा
णंसमूहे ॥ भिक्षाव्ययम् ॥

श्रीषट् । अ० देवहविर्दाने ॥ श्रूयते
ऽनेन । श्रु० । बाहुलकात् । ङीष्
ट् ॥

श्रुत्वा । चि० लोके । अस्यपर्यायाय
या । लोकाल्पचक्षुकाः सूक्ष्मश्रु
त्वाद्भक्त्यर्थतनु । चियांमाचाचुटि
० पुंसिलवक्ष्यकणायव ॥ इति
॥ मनोहरे ॥ सुखस्पर्शे । अपरुषे
। क्षिग्धि ॥ श्लिष्यते । श्लिष्यतिवा ।
श्लिष्यभालिङ्गने । श्लिष्यैरक्षोपधाया
इतिक्त्वा ॥

श्रुत्वाकम् । न० पुनर्फलम् ॥

श्लोपदम्

श्रुत्वातीक्ष्णायम् । न० श्रुते । श्रुते ॥
श्रुत्वाकृश्रुततत्तीक्ष्णश्च । तच्चतद
यश्च ॥

श्रुत्वात्वक् । पु० अश्मन्तकवृक्षे ॥ सु
न्दरबल्कले ॥

श्रुत्वाभूमिः । स्त्री० कृष्णभृदि ॥
श्रुत्वा । चि० श्रुधिलोख्ये । श्रिधिले ॥
श्रुत्वाचमम् । न० अभिनन्दने ॥

श्रुत्वाघाः । स्त्री० अभिलाषे । इच्छाया
म् ॥ उपास्तौ । परिचर्यायाम् ॥
प्रशसायाम् । अविद्यमानगुणसम्ब
न्धज्ञापने ॥

श्रुत्वाघिष्ठः । चि० श्रुत्वाघतने ॥

श्रुत्वाघ्यः । चि० प्रशस्ये । श्रावनीये ।
स्तुत्ये ॥ आशास्ये ॥

श्रुत्वाकुः । पु० सेवके । भृत्ये ॥ श्लिष्य
ति० यावत्कार्यं लगतिव्याप्रियते ।
श्लिष्यभालिङ्गने । श्लिषि कश्चेति
कु कश्चान्तादेशः ॥ पिङ्गे ॥ न०
ज्योति शस्त्रे ॥

श्लिष्याः । स्त्री० अश्लिङ्गने ॥

श्लिष्टः । चि० सम्पृक्ते । गत्यर्थाऽक
र्मकेति० श्लिषि० क्त ॥ श्लेषयुक्त
शब्दादौ । भिन्नार्थकैकरूपान्वितवा
क्ये ॥ तत्त्वज्ञानयथा । श्लिष्टमिष्टम
विस्पष्टमेकरूपान्वितं वचइति ॥

श्लोपदम् । न० पादरुग्भिदि । पाद
बल्मीके ॥ अस्थनिदानम् । य
सञ्चरीयड् अण्योभृशान्तिः । श्रा

श्लेष

द्योतनापादगत क्रमेण । तन्मू
पदस्यात्करकण्यनेत्रशिशोष्ठनासा
स्वपिकेचिदाहु ॥ पुराणोदकभू
यिष्ठा सर्वसुपुष्योतला ये
देशास्ते पुजायन्ते शीपदानिनिषिष
त । इति ॥ विशेषतस्तत्पुनरेव
त्रापिभवतीतिबोध्यते ॥

शीपदप्रभव । पु. अ. अहर्ज ॥
शीपदापह । म. पुत्रजीवहर्ज ॥
शीपदो, वि. व्याधिनाम्युलचरणे ।
शील । वि. लक्ष्मीवति । शोषि । शि
यलाति । ला. । का । कपिलका
दिवाहत्वम् ॥

श्लेष । पु. स योगी । सन्धी । शब्दा
लङ्कारविशेषि । तस्यलक्षणादयोय
या । वाच्यभेदेनभिज्ञायद्युपपन्नान
यस्सथ । शिष्यन्तिशब्दा श्लेषा
साधनरादिभिरष्टधा ॥ अर्थभेदेन
शब्दभेदइतिदर्शनी. काव्यमार्गेस्त
रोनगद्यतइतिचनये. वाच्यभेदेन
भिज्ञापयिष्यद्यद्युगपदुच्चारणेन
शिष्यन्ति. भिन्नस्वरूपमपङ्गुवती.
सश्लेष. । सचवर्णपदलिङ्गभाषा
प्रकृतिप्रत्ययविभक्तिवचनानामेदा
दष्टधा । क्रमेणोदाहरणम् । अल
ङ्कार शब्दाकारनरकपाला परिज
नो विशीर्षाङ्गो भङ्गी वसु च वष
पको बहुवयाः । अचर्यो यं स्या
थो रपि भवति सर्वा मरगुरोवि

श्लेष

धो वक्रसूहिं स्थितवति वय कोपु
नरमो । विधीचद्रेएव. विधी
दैववक्रो कुटिलेएव. वक्रो प्रतिकुले
. सूहिंमस्तकेस्थितवतिसतिसर्वा
मरगुरोर्महादेवस्यापीयमवस्थाभव
ति. असोमानुषावयपुन कीक
स्वांगचनयामिच्छय. । अचविधा
स्त्रिभुवर्ण. वचंथी श्लेष ॥
पृथुकार्तस्वरपात्र भूषितनि
शिवपरिजन देव । विजसत्करेण
गहनं समप्रति सममावयी सदन
म् ॥ भक्तिप्रज्ञविशिक्तप्रणयिनी
। नीलोत्पलस्पृधनी । ध्यानालम्बन
ताम । समाधिनिरते नीति इति
प्राप्तये । लावर्ण्यकमहानिधो रसि
कर्ता लक्ष्मोदृष्टो सन्वती युष्म कं
कुरुतां भवार्तिधमन नेत्र तनु वा
हरे . । एषवचनश्लेषापि ॥ महदे
सुरसम्बन्धित मय समासकमागमा
हरणे । हरवहुमरण त चित्तमो
हमवसरउमेसहसा ॥ अय सर्वाधि
मास्त्राणिहृदिश्लेषुचवक्ष्यति । सा
मर्थ्यकृदमिवावांसित्रायाश्चन्द्रपात
न . । रजनिरमयमौलि पादप
द्मावलीकक्षयसमयपराप्तापूर्वसम्प
त्सहस्रम् । प्रथमनिबन्धमध्ये जातु
चित्तप्रसादादहसुचितकविः स्था
नन्दितासातथामि ॥ सर्वस्वहरसर्व
स्वत्वभवच्छेदतत्परः । नयामकार

श्लेषाकर

साम्मुख्यमायासितनुवर्त्तनम् ।
 मेदाभावात्प्रकृत्यादेर्भेदापिनव
 मोभवेत् । नवमोपीत्यपिभिन्न
 क्रम ॥ उदाहरणम् । योऽसक
 त्परगोवाणापक्षच्छेदक्षणक्षम ।
 अतकोटिदत्ताविभ्रद्विबुधेन्द्र सरा
 जते ॥ अत्रप्रकरणादिनियमाभा
 वात् । द्वावप्यर्थौवाच्यौ ॥ अर्थाल
 ह्कारविशिष्टे ॥ तल्लक्षणादयोयथा ।
 श्लेष सवाक्यएकस्मिन्त्यवाने
 कार्यताभवेत् ॥ एकार्थप्रतिपा
 टकानामेवशब्दानाथत्वानेकोर्थ
 सश्लेष । उदाहरणम् । उदय
 मयतेदिङ्मालिन्य निराकुरुतेत-
 राम् । नयतिनिधन निद्रामुद्राप्रव
 र्त्तयतिक्रिया । रचयतितरांस्त्रे
 राचारप्रवर्त्तनकर्तनम् । नतवतल
 सत्लेख पुष्पोविभातिविभाकर ॥ अ
 दाभिधायाचनियन्त्रणात् । द्वावप्य
 कंभूपौवाच्यौ । श्लेषणम् ।
 श्लेषः । घञ् । ऐक्ये । श्लिष्य
 ति । श्याद्ध्यघेतिण ॥

श्लेषणम् । न० । एकौभवने ॥

श्लेषक । पु० । कफे ॥

श्लेषाकर । त्रि० । कफवर्द्धकद्रव्येषु
 ॥ तानियथा । भोजनानन्तरस्ना
 नजलपान तृषाविना । तिलतैल
 स्निग्धतैलस्निग्धामामलकीद्रवम् ॥
 यद्युपितान्नं तक्रक्षपक्व रम्भाफल द

श्लेषा

धि । मायास्वगर्गरातीयसुक्ति
 ग्धस्थलसिवनम् ॥ नारिकेलीदक
 रुचस्नानपर्युषितजलम् । तरुमु
 क्ष्मापक्वफलमुपक्व कर्कटीफलम् ॥
 खातस्नानपञ्चवर्षासु मूलकाथ तीक्ष्ण
 क्षारणम् । तज्जलब्रह्मगन्धे धनञ्ज
 द्दौर्ध्वविनाशनामिति । ब्र० वे० १६
 अध्याय ॥

श्लेषाघना । स्त्री० । मल्ल्याम् ॥ के
 तव्याम् ॥

श्लेषाघ्न । त्रि० । श्लेषाघनाशके ।
 न० । मधुनि ॥ श्लेषाणाहन्ति ।
 हन० । अमनुष्येतिटक् ।

श्लेषाघ्ना । स्त्री० । मल्लिकायाम् ॥
 कम्पलक्षके ॥ इ० । हि० । न्द्र ॥

श्लेषाघ्नौ । स्त्री० । मल्लिकायाम् ॥ ज्यौ
 तिप्पत्थाम् । टित्वान्डीष ॥ नि
 कटुनि । व्यीषे । इ० । से० । कर ॥

श्लेषाण । पु० । श्लेषले । बहु
 वारके ॥ सन्निवृत्त्यकार्णे ॥ त्रि०
 श्लेषावति । श्लेषास्त्वस्य । पा
 मादित्वान्न ॥

श्लेषाणा । स्त्री० । वृक्षभेदे । तपंग्या
 म् । गुरुस्त्वम् ॥

श्लेषा । पु० । कफे ॥ तस्यप्रकोपहे
 तुषंथा । गुरुमधुररसातिस्निग्ध
 दुग्धेक्षु भक्ष्यद्रवदधिदिननिद्राप-
 पसर्पिः प्रपूरैः । तुहिनपतनका
 वेश्लेषाण 'समप्रकोप प्रभवति

श्लीषहर

दिवसादीभुक्तमात्रेवसन्ते ॥ तज्ज
क्षयं यथा । स्त्रीमित्यमधुरस्यता
शिशिरताशौकल्यप्रसक्तिमलप्राप्तु
र्याम्यरतारसखलक्षणं कण्डूरति
खलपता । आलस्यचिरकारिताक
ठिनताशयाकृचिस्निग्धतातन्द्रा
तृपत्युपदहकासशुरुतापता क
फीत्कारुज ॥ तन्मप्रशमताकार
यं यथा । शुक्लशीतसृदुस्निग्धमव र
स्थिरपिच्छता । श्लीषण
प्रशमयान्तिविपरीतगुणैर्गुणैः ॥
रुक्मक्षारकषायतिक्तकटुकव्यायाम
निष्ठोषणस्त्रीसेवाधुनियुक्तागरर
तिक्रान्तापदघातनम । धूमात्यु
ष्णशिरैर्विरक्तवसनम् दोषनाहादि
कपानाहारविहारभेषजमिदं श्ली
षाण्यसुचयथ ॥ श्लीषः । सर्व
धातुभ्योमनिन् ॥

श्लीषल । पु० श्ली । श्लीषात
कं ॥ चि० श्लीषायुक्ते । कफि
नि ॥ श्लीषास्त्रास्ति । सिन्धादि
भ्यश्चेतिपञ्चलच् ॥

श्लीषान् । चि० श्लीषसि ॥ ल
जभावेमतुप ॥

श्लीषह । पु० कटुफलवर्जं ॥

श्लीषहरः । चि० श्लीषहरद्रव्ये
षु ॥ तानियथा । वज्रस्निग्धमृदुभ
क्कपक्कतैलविशेषकम् । अमण
शुष्कभक्ष्यपुष्कपक्कहरोतकी ॥

श्लीक

पिण्डारकमपक्वचरन्नाफलमपक्व
कम् । वैश्वानरसिन्धुवारमनाहा
रमपानकम् ॥ सघृतरोचनाचूर्ण
सघृतशुक्लकर्णम् । मरीचपिप्प
लीशुष्कमाद्रककीरकमधु ॥ द्र
व्याग्येतानिगन्धर्विसद्यश्लीषहण
विचेतित्र० वै० १६५ध्याय ॥

श्लीषात । पु० श्लीषातकी ।
बहुवारकी ॥

श्लीषातक । पु० श्ली । श्ली ।
बहुवारकी । लसीका । कृ० भा०
प्र० ॥ श्लीषातमतति । अत
सातत्यगमने । कुन्मिषिपस स्या
रपूर्वस्यापि ॥

श्लीषिक । चि० कफजि ॥ ज्ञे
ष्यश्च शसनकोपनवा । वातपि
तक्कषभ्यः शसनकोपनयैरितिठ
ञ् ॥ कफस्यशसन ॥

श्लीक । पु० पक्षे । अनुष्टुप्प्र
मेदे ॥ यथा । पक्ष्मोलीशुक्ल पक्ष
क्षमसुसमेक्षु । पाट्टिहिविष
मेगक्षेष्ठीकीऽनुष्टुप्चकीर्तिता
॥ क्वचित्पादेतुविषमेपक्षमाद्यास्त्र
योपिणा । तैक्वापिसर्वेणा जीकी
क्वचित्क्वक्षपक्षम् ॥ यथासि ॥
यथा । पुण्डरीकीनलीराजापुण्ड
रीकीयुधिष्ठिरः । पुण्डरीकीका
चवेदेहीपुण्डरीकीकाजनादनः
॥ वेदमन्त्रे ॥ सङ्घाति ॥ श्लीक

शब्दंष्ट्रा

ते ॥ श्लोकसङ्घघाते । घञ् ॥
 श्लोककार । पु० वाल्मीकिमुनी । श्लो
 ककृति ॥ श्लोक करोतिकर्मण्यण् ॥
 श्लोक्य । चि० पुण्यकीर्त्यङ् ॥
 श्रद्धा । कार्यम् । न० आगामिन्यहनि
 कर्तव्ये ॥ यथा । श्रद्धा कार्यमदा
 कुर्वीतपूर्वाह्ण्ये चापराह्णिकम् ॥
 नहिमृत्यु प्रतीक्षे तत्कृतबाध्ययवा
 कृतम् ॥ इतिकुलाण्यवतन्त्रम् ॥
 श्रद्धा श्रेयसम् । न० शिवे । भद्रे ।
 कल्याणे । मङ्गले । शुभे । शस्त्रे
 अर्थपरपदस्यात्र श्रद्धा शब्द काल
 बाध्यपि । अभिधत्तेस्त्वभावेन० ते
 नेमौमङ्गलार्थकावितिपाणिनौयम
 तदर्पण ॥ परमात्मनि । परान
 न्दे । शर्मणि । शास्त्रे । सुखे ॥
 श्रद्धा आगामौश्रेयोऽत्र । श्रद्धासाव
 सीय श्रेयसकृत्यत्समासात् ॥
 श्रद्धा श्रेयसकृतिविग्रहे० मयूरव्यस
 कादित्वात्समास ॥

श्रद्धागण । पु० कुक्कुरसमूहे ॥

श्रद्धागणी । चि० शुनापिषके ॥ श्रद्धागणी
 । स्वयम्भुवि ॥

श्रद्धागणी । चि० शुनापिषके ॥ शुना
 गणी ॥

श्रद्धाकर्म । न० कुक्कुरचेष्टायाम् ॥ य
 श्रद्धाकाराद्याम् ॥

श्रद्धादृक् । पु० गोक्षुरे ॥

श्रद्धादृष्टा । स्त्री० गोक्षुरकी । गोक्षुरकी

वृशवा

शुनोदंष्ट्रेव ॥

श्रद्धात्तु पु० शृगाले ॥

श्रद्धा । पु० यामसृगे । अस्य पर्याया य
 या । कौलेयक सारमेय कुक्क
 रोमृगदशक । शुनकोभषक श्रद्धा
 स्यादिति ॥ शुनोलक्षण यथा । प
 दा पञ्चनखास्त्रयोऽयचरण य
 जिनखैर्दक्षिण स्तम्भौघाग्रनखो
 मृगेश्वरगतिर्जिघ्रन भुव यातिच ।
 लाङ्गूलससट्० दृग्दक्षसदृशी कर्णौच
 लम्बौ मृदू यस्य स्यात् सकरोतिपी
 टुरचिरात्पुष्टाश्रय बैरुहे ॥ इति
 बाराही ॥ अस्यपरीक्षातुमृगयार्थ
 शाकुनार्थ कौतुकार्यमहीचिता ।
 श्रद्धान पीप्यास्ततस्तेषामववच्या
 मिलक्षणम् ॥ गुणजातिप्रभेदेनशु
 गोभेदाद्यनेकश । सात्त्विकाराज
 साद्यैवतामसाश्चिधामाता ॥ अ
 यान्ताश्चपरिचीणा पवित्रा० स्व
 ल्पभोजिन । श्रद्धानस्तेसात्त्विका
 प्रोक्तादृश्यन्तेचक्रचित्कचित् ॥ १ ॥
 क्रुबाबहुभुजादीर्घागुरुवक्षस्तनूद
 रा । जाङ्गलस्याजाङ्गिकाश्चशुन
 स्तेराजसामता ॥ २ ॥ अल्पश्रमे
 ण्येशान्ताललज्जिह्वागुरुदरा ।
 श्रद्धानस्तेतामसाश्चेया सन्ध्याव
 नसमाश्रया ॥ ३ ॥ ब्रह्मादिजाति
 भेदेनचतुर्धासर्वाण्यह । शुभादी
 र्घास्तत्त्वकर्णालघुपुष्पास्तनूदरा

श्वानिगमः

सुश्रुतखरदन्ताश्च श्वानस्ते वृक्षजा
 तय ॥ १ ॥ रक्ताङ्गास्तनुलोमाना
 लक्षत्कणास्तनूदरा । दीर्घादीर्घ
 नखरदा श्वानस्ते च वजातय
 ॥ २ ॥ ये पौतवर्णास्तदवस्तनुलोमा
 नएव च । क्रुद्धाक्रुद्धालक्ष्मिङ्गास्ते
 श्वानो वै श्रुजातय ॥ ३ ॥ कृष्ण
 वर्णास्तनुमुखादीर्घरीमाश्च एव च ।
 अक्रुद्धाश्च अमयुक्ताश्च ते श्वान श्रु
 द्जातय ॥ ४ ॥ लघुप्रमाणास्तु
 रुदरायेयेऽमेध्यभवा बहुपुष्पाश्च ।
 प्रवृक्षपुष्कालघसुखदन्तास्ते चात्य
 जा कुकुरजातय स्युः ॥ ५ ॥
 द्विजातिचिह्नसंसर्गाद्विजाति
 श्वामभयावह । लघवचयसम्बन्धा
 त्चिह्नातिर्धननाशन ॥ अचभी
 ज । द्विजातिर्वाचिजातिर्वाचिजा
 ति श्वामहीभृताम् । भयधन
 चयधीकमिदधातियथाक्रमम् ॥ इ
 ति भोजराजकृतौ युक्तकल्पातरु
 ॥ श्रुत्यालक्षण यथा । पादेपादेप
 क्षपक्षाऽयपादेवामेयस्य षण्मखा
 मङ्गिकाद्या । वक्रपुष्कपिङ्गला
 सम्वकर्णीयासारङ्गकुक्कुरीपातिपु
 ष्टा ॥ इति वाराही ॥ श्वयति ।
 ट, भोजगतिवशी । श्वस्रुचमि
 तिसाध, ॥ वास्तुन, स्थानभेदे ।
 श्वनिगमः । न. श्वनिगायाम् ॥ व
 र्णांनिगायांश्चानुपवसन्ति. तां

श्वपाप

कृष्णतुर्दशीत्याहुः । तस्यां किल की
 चिच्छानुपवसन्ति, तथा च ति
 र्गधिकरणे. श्ववरभाष्यम्. श्रु
 नयतुर्दश्यामुपवसत पश्यामइति
 । श्रुतानि श्रुतिविग्रहे. विभाषासे
 नासुराच्छायाशालानि गानामिति.
 निगानातत्पुरुषस्य पाचिकक्रीवत्व
 म् ॥
 श्वनिगा । स्त्री. श्वनिशि ॥ श्रुतानि
 गा. विभाषासेनेति पक्षे क्रीवत्वाभा
 वः ॥
 श्वपक्. पुं. श्वपक्षे ॥ निषाद श्व
 पच, श्वपगिति विपाकितः ॥
 श्वपच । पुं. श्वपाके. चयडाक्षि ।
 अत्यवसाधीत्यस्य स चान्तरम् ॥ अ
 चधर्मविधा, चयडालश्वपचानानु
 चरित्यामात्प्रतिश्रयः । अपपात्राश्च
 कर्तव्याधनमेवांश्च गदंभम् ॥ वा
 सांसिस्तुतधेकानि भिन्नभाष्येषु भी
 जनम् । काष्ठाविसमकङ्कार, परि
 त्रय्याचनित्यम् ॥ नतौ समवस
 न्निष्कृत्पुरुषाधर्ममाचरन्. श्व
 वहारीमियस्तेषां ववाह सहस्र
 सह ॥ अन्नमेवांपराधीनदेयस्याद्वि
 श्वभाजने । राक्षोनिचिरयुस्ते य मे
 पुनगरेषु च ॥ दिवाचरियुः कार्यार्थं
 चिह्निताराजशासनैः । अवाभ्यव
 म्बन्धैर्निर्हरेयुरित्यस्मिन्तिः ॥
 चध्यायकम्, सततं यथाशौकं नृ

श्वययु

पाञ्चया । बध्यबासांसिगृह्णीयु ।
 शय्याश्वाभरणानिचितिमनु । च
 गङ्गा । श्वपच । क्षतासूनीवेदेह
 कस्तथा । मागधायोगवीचैवसमे
 तेन्वावसायिन । । कुलङ्गिरा ॥
 श्वपच । डीम । डुमडा । इ । भा ।
 प्र । ॥ श्वानपचति । डुपचष् ।
 पचाद्यच् ॥

श्वपदम् । न । कुङ्कुरपादे ॥

श्वपाक । पुं । निषादे । च डाले ॥
 तस्थीत्यतिथंथा । क्षत्तुर्जातस्तथा
 यायाश्वपाकइतिकौल्यते । इतिम
 नु । शुद्धेणवैश्यायांजात क्षता
 • क्षत्रियेणशूद्रायांजाताउया • ते
 नतस्यांजात , श्वपाकइत्युच्यतइति
 कुल्लूकभट्ट ॥

श्वफल । पुं । बीजपूरे ॥

श्वफल्ल । पुं । वृष्णिपुत्रे । अक्रूर
 पितरि ॥

श्वफल्कपुत्र । पुं । अक्रूराख्ययादवे ॥

श्वभोरु । पुं । फेरौ । शृगाले ॥

श्वभ्रम् । न । भूछिद्रे । अस्त्रपर्याया
 यथा । कुङ्करशुषिरविवरविलम् ।
 छिद्र निर्व्यथन रोक्क रम्भ श्वभ्र वपा
 शुषिरिति ॥ श्वभ्रवर्धत । श्वभ्रग
 ती । ख्यन्त । पचाद्यच् ॥ शुश्री
 भनमभ व्योमाचवा ॥ विदीर्षभू
 भागे ॥

श्वययु । पुं । शीथे । त्वग्विवर्धने

श्वशूर्य

श्वयति । श्वयनमनेनया । टुभी
 श्वविगतिवृद्धी । टिनेऽयुच् ॥
 श्वयौचि । पुं । चन्द्रे ॥ व्याधौ ॥
 श्वयति । टुभीश्वि । श्वयते
 छिदितिर्द्विचि । गुण्यायादेशौ ॥
 श्ववृत्ति । स्त्री । सिवायाम् । चाक
 री । इ । भा । प्र । ॥ सिवातुदौन
 दृष्टिस दर्शनस्वामितर्जननीचक्रिया
 दिधर्मयोगात् । शुनोवृत्तिरिव ।
 शुनइववृत्तिर्वा । सिवाश्ववृत्तिरा
 ख्यातातस्मात्तांपरिवर्त्तयदिति
 मनु ॥

श्वव्याघ्र । पुं । श्वपापदे । व्याघ्रादि
 हि स्रपथौ ॥

श्वशुर । पुं । पूज्ये ॥ पतिपत्न्यो
 पितरि ॥ पत्यु पित्तापत्न्या श्व
 शुर • पत्न्या पित्तापत्य श्व
 शुर ॥ शुद्धत्यासुर्ये • पूजायांवा
 । शुभश्रुते • अश्रुतेवा । अशूच्या
 सौ • सङ्घातेच । शावशिरास्तावि
 ल्युरन् ॥

श्वशुरा । स्त्री । ब्राह्म्याम् ॥

श्वशुरी । पुं । २ सङ्घातया • श्वश्रू
 श्वशुरया । श्वश्रूश्चश्वशुरश्च
 तौ । श्वशुरः श्वश्वेतिपाञ्च
 कएकशेषः ॥

श्वशूर्य • । पुं । देवरे ॥ श्र्याले ॥

श्वसुरस्यापत्यम् । राक्षश्वशुरा
 यत् ॥

श्वसितम्

श्वश्रू । स्त्री० साश्रुधियि । श्वश्रू
रभार्यायाम् पतिवन्नो प्रस्थान् ।
पत्युर्मातापत्न्या श्वश्रू० प
त्न्या० मातापत्यु श्वश्रू । श्व
शुरस्यस्त्री० श्वशुरस्योकाराकारलो
पञ्चैत्यङ् । पु० योगलक्षणाङ्गीषा
पवादः ॥

श्वश्रू श्वश्रूरी । पु० २ सहोक्त्याश्व
शुरयो ॥ श्वश्रूयग श्वशुरयतो ।
श्वश्रू पु० व० अपञ्जीवमादतुल्या
प्रकीर्तितेति श्वश्रू अभ्यर्हितत्वा
त्पु० र्भनिपातः ॥

श्व । अ० अनागतदिने ॥ आगामि
अह पृषादरादि । ऐषमेव
श्वसोन्यतरस्यामिति तदेव श्वसना
नुकूलः ॥

श्वसनः । पु० स्पर्शने । वायौ ॥ मद
नदुमे । सयनफलेति प्रसिद्धे ॥ न०
श्वसिते । श्वसि ॥ श्वसित्वनेन । श्व
सप्राणने । ल्युट् ॥ निजं श्वसि
सिति । नन्यादित्वाङ्गुर्वा ।

श्वसना । स्त्री० श्वसोऽसवडाभाधम
न्याम् ॥

श्वसनाशनः । पु० सर्पे ॥ श्वसनाश
न यशसः ॥

श्वसनेश्वरः । पु० अर्जुनदुमे ॥
श्वसनेश्वरः । पु० अहो । सर्पे ॥
श्वसितम् । न० श्वसि ॥ उष्णसमाक
ते ॥ मूत्कारे ॥ श्वसिति । श्वस०

श्वश्रूवत्

। क्त ॥

श्वसनः । पु० अतन्ने । कुक्करोधा०
इ० भा० प्र० उच्ये ॥

श्वसनः । वि० श्वोभवेवस्तुनि ॥ ऐष
मेव श्वसोन्यतरस्यामिति । त्वव
भावेव्यङ्ग्यलो० तुट् ॥ न० भवि
ष्यत्काले । इतिराजनिर्घण्टः ॥

श्वस्य । वि० श्वोभवे । श्वसने ॥ ऐष
मेव श्वसोन्यतरस्यामिति त्वप० ॥
श्वसन् । न० श्वनाभमृचि ॥ श्वश्रूका
दित्वाद् ॥ पु० कुक्कुरे ॥ इ०
श्व० र० लो ।

श्वसनकः । पु० श्वनः ॥

श्वश्रूवत् । स्त्री० श्वश्रूवत् ।
। श्वश्रूवत् ।

श्वश्रूवत् । पु० तीर्थनिर्घ
षि ॥

श्वश्रूवत् । स्त्री० श्वश्रूवत् ।

श्वश्रूवत् । पु० श्वश्रूवत् ।
॥ श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।
पदामता । ॥ श्वश्रूवत् ।
श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।
श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।
श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।
श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।
श्वश्रूवत् । श्वश्रूवत् ।

श्वश्रूवत् । पु० श्वश्रूवत् । सा
उ० इ० प्र० सूक्ष्मसोमवति ॥ श्व
नविष्यति । व्यध० । श्वश्रूवत् । श्व
श्रूवत् । श्वश्रूवत् ।

श्वासप्रश्वासधारणम्

श्वाश्च । पु० भैरवे ॥

श्वास । पु० श्वसिते । प्राचीनवा
द्यस्यवायोरन्तः प्रवेशने । समा
ध्वङ्गेरेचकविरोधिनि । प्राथवा
द्यौ । श्वसिति । श्वस० । श्वाद्य
धितिव ॥ रोगविशेषे । पिशु
नानरक स्थाने जायते श्वासकास
वान् । घृततेजप्रदातव्यसहस्रप
लसन्मिहतिमिहतातपीयकमं वि
पाक ॥ अश्वीषध यथाविभीतक
स्य वै चूर्णं मधु श्वासनाशनम् ॥
पिप्पलीचिफलाचूर्णं मधुसैव्यवस
युतम् । सर्वा रोगज्वरश्वासशीघपी
नसहस्रविदितिगारुडे १८६ अध्या
य ॥ प्राचे ॥ हारोद्घाटने ॥

श्वासकास । पु० श्वासयुक्तकासरोगे
। श्वासजनककासी ॥ यथा । का
सवृद्धाभवेष्वास पूर्णवादिपकी
पने रितिगुरुद्वपुराणम् ॥

श्वासकुठारः । पु० । श्वासरोगश्लेष्म
धविशेषे ॥ यथा । रसीगन्धोविष
स्त्रापिटङ्गस्यमनः शिला । ए
तानि कर्षमात्राचिमरिचस्त्राहकर्म
कम् ॥ कटुचय कर्षयुग्मपृथग
चविनि क्षिपेत् । रसः श्वासकु
ठारोय सर्वश्वासनिवारणं कृतिभा
वप्रकाश ॥

श्वासप्रश्वासधारणम् । न० प्राच्यवाग्नि

॥ श्वासप्रश्वासधारणं नैवर्तत

श्वेतकः

श्वासहेति । पुं० निद्रायाम् । स्वापि ॥

श्वसासारि । पु० पुष्करमूले ॥

श्वसासी । पु० वायौ । चि० श्वास
रोगिणि ॥

श्वविचम् । न० श्वेतकुष्ठे । कुष्ठे ॥

श्वेतते । श्वितावरणे । स्त्रायि
तश्चोतिरक् ॥ अश्वीषधन्तु । वा
चीखदिरयो क्वाथ पीत्वा चकम्बुस
युतम् । शङ्खेन्दुधवल श्वविच ह
न्तितूर्णं नस श्वय ॥

श्वविचनौ । स्त्री० पीतपण्याम् । वि
कुटी० इति० गौ० भा० य० ॥

श्वविचनी । चि० श्वेतकुष्ठवति । श्ववि
चमस्यास्मिन्वास्ति । अतश्च निठ
नावितौनि ॥

श्वेत । पुं० शुभ्रवर्णे । सपे-
द० इ० भा० ॥ क्षीपविशेषे ।
श्वेतक्षीपे ॥ अद्रिविशेषे । इला
वृत्तक्षीपरेडिसहस्रयोजनविस्तीर्णे
प्रागायतेहिरण्यवर्णं स्यमर्थादागि
रौ ॥ वानरविशेषे ॥ यथारामा
यथे ॥ श्वेतोरजतसङ्काशचपली
भीमविक्रमः । बुद्धिमान् वानर
वरक्षिपुलोकिमुविश्रुतइति । कप
र्दके ॥ शृङ्गयुक् ॥ शङ्खे ॥ के
ताम्बे ॥ निवाचतारविशेषे ॥ न०
रुप्ये ॥ चि० शृङ्गवर्णविशिष्टे ।

श्वेतते । श्विता० । पञ्चाक्ष ॥

श्वेतकः पुं० वराठवी । न० रूप्ये ॥

श्वेतसरत्

श्वेतकण्टकारी । स्त्री० नाकान्याम् ।
 कटुवात्तर्क्या ॥
 श्वेतकन्दा । स्त्री० अतिनिषायाम् ।
 श्वेतकिष्कियो । स्त्री० गिरिकर्षिका
 याम् । शिरोषपत्याम् । विषमि
 कायाम् ॥ श्वेताभासौकिष्कियोप
 श्वेतकुक्षर । पु० ऐरावती ॥ शु
 क्तगजि ॥ श्वेतभासौकुक्षरश्च ॥
 श्वेतकुम्भ । पु० त्वचविजिषि ॥ सि
 तदर्भे । इत्यकुम्भे । पूती । वज्र
 भूषणे । सूचीमुखे । पुण्यवर्णे
 । गङ्गिषि ॥
 श्वेतकुष्ठम् । न० शुक्लकुष्ठे ॥ अ
 स्त्रीषधं यथा । सोमरोजस्वबीजा
 नित्यनीतयुतानिषमधुनास्वाद
 तानिश्चु शुक्लकुष्ठहराचिबे ॥
 श्वेतकेतुः । पु० उडालकस्यर्षेस्तन
 ये । श्रुतिप्रसिद्धे पादुके येमूनी ॥
 केतुयज्ञविजिषि ॥ मुबे ॥
 श्वेतकेशः । पु० रक्तशियौ ॥ शुक्ल
 कशि ॥
 श्वेतकील । पु० शकरमक्ये ॥
 श्वेतखदिरः । पु० शुक्लखदिरि ।
 सोमवर्णे । कदरे ।
 श्वेतगजः । पु० इन्द्रहस्तिनि ।
 ऐरावते । अभिमातके । चतुर्द
 न्ते ॥
 श्वेतगदत् । पु० हंसी ॥ श्वेता
 गदतीऽस्य ॥

श्वेतशोष

श्वेतगुप्ता । स्त्री० चूडाजायाम् ।
 श्वेतकाम्बोज्याम् । काकादन्याम् ।
 श्वेतचन्दनम् । न० शुक्लचन्दने ॥
 श्वेतचिह्नो । स्त्री० शोकमेदे । वा
 स्तुक्याम् । सुपथ्यायाम् । श्वेत
 चिह्निकायाम् । ज्वरदन्याम् । कु
 द्रवास्तुक्याम् । बधुवा । वृ० भा०
 प्र० ॥ अक्षौगुवायया । श्वेतचि
 ह्नोसुमधुराचाराचमिशिराचसा ।
 निदीपयमनोपथ्याज्वरटापविना
 मिनी ॥
 श्वेतच्छदः । पु० हंसी ॥ श्वेता
 म्बुदायस्वसः । गन्धपत्रे । वायु
 वृ० वृ० भा० ॥
 श्वेतजीरकः । पु० अजाण्याम् ।
 गीरजीरके ॥
 श्वेतटक्कम् । न० चारविजिषि द्रा
 वकरी । माततोतीरसम्भवे ॥
 श्वेतदूर्वा । स्त्री० पाण्डुरदूर्वायाम्
 । अक्षा पर्यायास्तु । गीषीमीयत
 बीर्वाचगण्डाजीशकुलाचकद्रति
 गुवास्तु । श्वेतदूर्वाकपायासरा
 त्स्वाहीवर्णाचजीवनी । तिक्ताचि
 माविसर्पासहट्पित्तकफदाहनुत्
 द्रति ॥
 श्वेतद्युतिः । पु० इन्द्री । चन्द्रे ॥
 श्वेतशोषः । पु० शक्रहस्तिनि ।
 हस्तिमर्के । चतुर्दन्ते । ऐराव
 ते ॥

श्वेतपुष्प .

श्वेतजीप । पुं० विष्णोर्धामविशि
ष्टे ॥ यवानिरुद्धमूर्तिभंगवा
नास्ते ॥

श्वेतधातु . पुं० खटिकायाम् ॥
शुक्लवर्णधातुमात्रे ॥

श्वेतधामा । पुं० इन्दौ । घनसारे
अश्विर्धामे ॥

श्वेतनील । पुं० अश्वदे । मेघे ॥
शुक्लनीलवर्णे ॥

श्वेतपत्र । पुं० वृक्षे ॥ न० शुभ
पत्रे ॥

श्वेतपत्रय । पुं० सृष्टिरित्रह्मणि ।
विधातरि ॥ श्वेतपत्रोहसिरथोवा
हनयत्य ॥

श्वेतपद्मम् । न० पुण्डरीके । सिता
श्लोके । अभुवन्नमे ॥

श्वेतपर्वा । स्त्री० कुम्भिकायाम् ।
वारिपथ्याम् ॥

श्वेतपर्वास । पुं० श्वेततुल्यस्यम्
अश्वमे । गन्धपत्रे ॥

श्वेतपटला । स्त्री० शुक्लपाटलाया
म् ॥

श्वेतपिङ्ग । पुं० सिङ्गे । वृ० वृ०
न्द्र ॥

श्वेतपिङ्गल . पुं० सिङ्गे । पि० शु
क्लकपिलवर्णयुक्ते ॥

श्वेतपिण्डोत्तकः । पुं० महापिण्डो
त्तके ॥

श्वेतपुष्पः । पुं० सिन्धुवारहर्षे ॥

श्वेतरहितः

श्वेतार्कः । श्वेतकरवीरे । वरु
णदुमे । न० शुक्लवर्णकुसुमे ॥

श्वेष्टकण्ठक । पुं० करवीरवृक्षे ॥

श्वेतपुष्पा । स्त्री० सृष्ट्याम् । श्वे
तधामा । वृ० गो० भा० प्र० ॥

नागदन्त्याम् । सृष्टेर्वारौ ॥ श्वेता
निपुष्पाण्यस्या ॥

श्वेतपुष्पिका । स्त्री० महाशयपुष्पिका
याम् ॥ पुत्रदात्र्यम् ॥ वृ० रा०
वृष्ट ॥

श्वेतप्रसूनक । पुं० वृक्षविशेषे । व
रुणदुमे ॥

श्वेतभण्डा । स्त्री० श्वेतापराजिता
याम् ॥

श्वेतमन्दारक । पुं० पृथ्वीकुरवके
। दीर्घायुष्ये । श्वेतपाकवृ० भा०
प्र० ॥

श्वेतमरिचम् । न० त्रियुबीजे ॥ श्वे
तमरिचमिव ॥ शुक्लमरिचे ॥

श्वेतरक्तः । पुं० पाटलवर्णे ॥ श्वेत
युक्तीरक्तः ॥

श्वेतरङ्गनम् । न० सीसके ॥

श्वेतरथ । पुं० दैत्यगुरौ । शुक्ले
॥ श्वेतोरथोऽयम् ॥ शुक्लवर्णस्यन्द
ने ॥

श्वेतराजी । स्त्री० चिचिडे । सुदौ
र्घफले ॥

श्वेतराशिः । पुं० चन्द्रे ॥

श्वेतरहितः । पुं० सितपुष्पे । सि

श्रुतवपुष्ठा

ताङ्गये । श्रुतरोहिडा • इ • भा •
 प्र • वृद्धे ।
 श्रुतलोभ्र । पु • पट्टिकालिखे ।
 श्रुतमथा । स्त्री • अतिविषायाम् । व
 चाप्रमेदे । मेध्यायाम् । हैमवत्या
 म । साक्षाद्वच • इ • भा • प्र • ।
 श्रुतवल्कल । पु • उदुम्बरवृद्धे । श्रु
 क्तत्वानि ।
 श्रुतवाजी । पु • चन्द्रे । पार्थे ।
 अर्जुने । कर्क । श्रुताश्वदे ।
 श्रुतवासा । पु • श्रुतवल्कधारिस
 त्यासिनि । इ • हलायुध ।
 वि • परिहितश्रुतवसने ।
 श्रुतवा । पु • चन्द्रे । श्रुताएनवहति
 । वृ • श्रुतने । श्रुतवा । मन्त्रे
 श्रुतवहतिखिलाविषये • श्रुत
 महादीनांकस्पदस्तेति • वचपद
 त्वत्तत्त्वस्वनीपवादिहम् । श्रु
 तवाही • श्रुतवाह • श्रुतवा
 भ्यामित्यादि ।
 श्रुतवाहन । पु • चन्द्रे । श्रुतिनि
 । धनध्वनि । अर्जुने । मकरे ।
 श्रुतवाही । पु • अर्जुने । पार्थे ।
 श्रुतवृक्षा । स्त्री • वनतिक्तायाम् ।
 विसर्पिण्याम् । गिरिजायाम् ।
 श्रुतवृक्षी । स्त्री • वृद्धवार्तायाम्
 म् । श्रुतफलायाम् ।
 श्रुतवृक्ष । पु • वरुणवृक्षे ।
 श्रुतवपुष्ठा । स्त्री • अतिविषये ।

श्रुता

सितसावकायाम् । सितपुष्पाया
 म् ।
 श्रुतशिशु • । पु • श्रुतश्रीभाष्यने
 सुतोष्ये । मधुशिशुके ।
 श्रुतशिशुपा । स्त्री • श्रुतशिशुपा
 वृद्धे ।
 श्रुतशिशुविक्र । पु • निष्पावे ।
 भटवांस • इ • भा • प्र • ।
 श्रुतशुद्ध । पु • यवे ।
 श्रुतशुद्ध । पु • वनशुद्धे ।
 श्रुतसमर्थ । पु • श्रुतवर्षभुक्ती
 । वरुणवृद्धे ।
 श्रुतसमर्थ । पु • गौरसमर्थे ।
 श्रुतसार । पु • कदरे । खद्विरे ।
 श्रुतसुरसा । स्त्री • श्रुतपुष्पशिका
 लिकायाम् । भूतविद्याम् । शि
 भनारसीऽद्या • । श्रुतावासीसु
 रसाच । श्रुततुल्यताम् ।
 श्रुतव्याम् । स्त्री • विष्णुव्याम्
 भेदे ।
 श्रुतवृक्ष । पु • उच्चैः श्रवसि ।
 वृक्षश्रुति । अर्जुने । पार्थे ।
 चन्द्रे । श्रुतवर्षावृक्षे । कर्क ।
 श्रुतवृक्षी । पु • ऐरावते । श्रुत
 गजि ।
 श्रुता । स्त्री • वराटिकायाम् ॥
 काठपाटिकायाम् । श्रुतिव्याम् ।
 अपराजितायाम् ॥ स्त्रीव्याम् ।
 अतिविषायायाम् । श्रुतवृक्षायाम् ।

श्वेताक्षर .

श्वेतकण्टकाय्याम् । पाषाणभेदा
म् ॥ श्वेतदूषीयाम् ॥ शिलाव
स्फलायाम् ॥ वशरीचनायाम्
॥ शकंरायाम् ॥ लताविशिषे ।
क रिकापत्रिकायाम् । पर्वमूला
याम् ॥ अविप्रियायाम् ॥ शु
णास्तु श्वेतातिमधुराशीतास्त
न्यदार्तचकारिका

श्वेताक्षितम् । स्त्री० शुक्लत्रिवृताया
म् । त्रिभाण्डायाम् ॥

श्वेताक्षि । स्त्री० क्षुपविशिषे । अ
स्त्रिकायाम् पिष्टोडायाम् ॥

श्वेताक्षि । प० शुक्लाक्षि ।
तपने । शकंरापुष्पे । वृत्तमस्त्रि
कायाम् ॥ अस्त्रगुणा । श्वेता
क्षि कटुकस्तिक्तउष्णीमलविशि
धन । मूत्रकृच्छ्रास्त्रशोकाक्षि ।
अक्षि । अक्षि । अक्षि । अक्षि ।

श्वेताक्षर । पु० सितारशाके ।
श्वेताक्षर । पु० अर्जुने ॥ सह
देवपाण्डवे ॥

श्वेताक्षर । स्त्री० सितपाटलाया
म् ॥

श्वेतेक्षु । पु० सितैक्षु । वशपत्र
के । पाण्डुरेक्षु ॥ अस्त्रगुणा ।
श्वेतेक्षु कठिनारुध्योरुक्षु ।
मूत्रकृत् । दीपन । पित्तदाहघ्नो
विपाकिक्वाणस्तथैति ॥

श्वेताक्षर । पु० कक्षिरे ॥ इ० चि

षट्कर्मा

काण्डशेष ॥

श्रीवसोयसम् । न० कल्याणे । मङ्ग
ले ॥ वसुशब्द प्रशसावाची । ई
वसुशब्द । वसुशब्द उत्तरपदार्थ
प्रशसावाची । श्रीव
सोयसम् । मयूरव्यसका
दित्वात्समास । श्रीवसोय
श्रेयस इत्यच् समासान्त अर्थपर
पदस्याचश्व शब्द काकवाच्यपि
। अभिधत्ते स्तम्भावेन तेनेमौ मङ्गला
र्थकाविति पाणिनीयमतदर्पण ।
श्रीवसोयसन्ते भूयात् ॥

षट्कारस्य प्रारम्भ

ष । प० षकारे ॥ कचे ॥ चि०
बिच्चे । निपुण्ये ॥ ओष्टे ॥

षट्क । पु० षष्ठासङ्घे । सङ्घ
ख्याया सङ्घासङ्घ षष्ठासङ्घ
ध्वितिकन् ॥ षष्ठेन रूपेण गृह्णा
तीत्यर्थे तु । तावतिथेन गृह्णाती
तिकन्वक्तव्य पूरणप्रत्ययस्य च नि
त्यलुक् । षष्ठेन रूपेण गृह्णाति०
षट्कीदेवदत्त ॥

षट्कटु । न० षडूषणे ॥

षट्कर्ण । पु० कर्णविधो नयोर
पथयोर्विद्यमानयोस्तृतीयस्यापथ्य
स्यसम्भावनायाम् ॥

षट्कर्मा । पु० यागादिभिर्युते
ब्राह्मणे ॥ षट्कर्माण्यध्ययनादौ
न्यस्य । तानियथा । इत्याध्ययन

षट् पक्षम्

दानानियाजनाध्यापनेतया । प्र
तियहयतेयुक्तं षट् कर्माविप्रउ
च्यतइति ॥ बहुषोध्यवर्गेगृहस्थना
स्तये ॥ कृतावाचितभैषक्तविषा
विज्यकुम्भीदानिषट् कर्माव्यय ॥
न० षष्ठां कर्मणासमाहारे । अध्या
पनादिषट् सुकर्मसु ॥ यथा । अ
ध्यापनमध्ययनयजनयाजनतया ।
दानं प्रतियहयैषषट् कर्मव्ययज
न्मनइति ॥ शान्त्यादिषट् सुकर्म
सु ॥ तं नियथा । शान्तिश्च्यवन्म
नानिविधेष्टाश्चाटनेतया । मारणा
न्मानिष सन्तिषट् कर्माविमनोष
यइति ॥ वि० षट् कर्मकर्त्तरि ॥
षट्काष्टकम् न० विशाङ्गान्विचारे
दोषविशिषे ॥ यथा । यदिकन्य एते
भर्ताभर्तुं षष्ठ्यकन्यका । षट्का
ष्टकं विजानीयात् ॥ अत्रिंशत्तद्वैर
पि ॥

षट्कूटा । स्त्री० भैरवीदेवताविशिषे ।
षट्कीयम् । न० वच्चे ॥ षष्ठ्ये ।
लगात् षष्ठ्युच्चे ॥

षट्कीय । पुं० न० षष्ठ्यं कीवि
भ्यउत्पन्नेषपुंसि ॥ यथाहुः । पितृ
भ्यामभितादन्नान् षट्कीय जायतेव
पुः । जायविःस्थोनिमज्जायजायते
पितृतसया । त्वङ्मांसशोषितमि
तिमातृतस्तभवन्तिहि ॥

षट्पक्षम् । न० शरीरस्यपञ्चाकारस्य

षट् पद

टप्रकारचक्रे ॥

षट्परस्य । पुं० भ्रमरे ॥ युक्तायाम् ॥
षट्तिनी । पुं० साचशुक्लैक दश्याभै
स्यामुपवासकृत्वाहादश्याषट्तिना
चारविशिष्टे ॥ यथा । मृगशीर्षेश
शधरेमाधिमासिप्रजायते । एकाद
श्यासितेपर्षेसोयवःसीजतेन्द्रिय
॥ हादश्याषट्तिनाचार कृत्वापा
पात्प्रमुच्यते । तिलस्त्रायीतिनाह
र्त्तं तिलहोमोत्तिलोदको ॥ तिलस्य
दाताभोक्ताचषट्तिनीनामसोदतो
ति ॥

षट्चिंशत् । स्त्री० सङ्ख्याविशिषे ।
हस्तीस० इ० भा० प्र० चि० । स
ङ्ख्येये ॥ यथाषट्चिंशदुपचारा ॥
षट्चिंशत्तत्त्वम् । न० यैवशास्त्रप्र
सिद्धेतत्त्वसमूहे ॥ यथा । प्राणापा
नसमानाद्योदानव्यानीकवायवः ।
भूतैश्चपञ्चभिः सायैश्चतुर्दशभिरि
न्द्रियैः ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिसा
ङ्ख्यशास्त्रविदोविदुः । महाभूता
नाः प्रधानसुखाद्याविद्येयपुरुष
इतिपौराणिका प्राज्ञश्चिंशत्त
त्त्वानिते सङ्ख्ये । विन्दुनादोशक्ति
शिवीशान्तातीतीपरततः ॥ ष
ट्चिंशत्तत्त्वमित्युक्तं यैवायमविद्या
रदैरितिमानसीकासः ॥

षट्पद । पुं० भ्रमरे ॥ षट्पदानि
वस्य ॥ युक्तायाम् ॥ न० सावा

षट्पदेष्ट

वृत्तान्तरे । यथा । षट् कलमादौत
दनुवतुस्तुरगपरिमन्तनु ॥ श्रियेहि
कल कलयचतुषदमेव स सनु० ।
छन्द षट्पदनामभवतिफणिना
यकगोत० रुद्रे विरतिमुपैतिनृप
तिसुखकरमुपनीतम् । उज्जालयुग
लमन्ते भवेदष्टावि शतिल्लमिदम्
० शृणु पञ्चदशे विरतिमिदं पठनेप
खिलजनहितम् ॥ तथा । बामक
रोदरकलितकमलसोदरसचिबदना
० गुरुपुरतोपितवैवनामजल्पतिगु
रुमदना० भवदभिलषणाविशेषरभ
सपरशिषतद्विषा० सुसुतचन्द्र
भयेनरजनिमध्वजौवितमपिसा ।
निजहृदिविनिहितभवदभिसरणर
हतरडगमनडगवति० भवदौय
विल्लिक्कनमन्तरानमनोरथसुखमनु
भवति ।

षट्पदप्रिय । पु० नागकेशरव
र्धे ॥ न० रक्तोत्पले ॥

षट्पदा । स्त्री० यूक्यायाम् ॥

षट्पदातिथि । पु० आम्नवजे ॥

षट्पदानन्द । पु० पुष्पवृक्षविशिषे ।

क्लिङ्कराति । पीतभद्रे ॥

षट्पदानन्दवर्धन । पु० क्लिङ्कराति
। अधोक्तापादपे ।

षट्पदी । स्त्री० यूक्यायाम् । इ० इ०
न्द्र० ॥

षट्पदेष्ट । पु० नीपे । कदम्बे ॥

षडङ्ग

षट्प्रज्ञ । पु० कामनेनो । कामुके
पिद्व ॥ धर्मात्मनस्मविज्ञे । यथा
। धर्मात्काममोक्षे पुनोक्तत्वाय
योरपि । षट् सुप्रज्ञास्तिप्रस्योच्चै०
सषट् प्रज्ञवृत्तिस्मृत ॥ इ० चि०
शेष ॥

षड । पु० पिधान्तरे । भेदे ॥

षडश । त्रि० षष्ठाशे ॥ सङ्ख्या
शब्दस्यवृत्तिविषयेपूरणार्थत्वम् ॥

षडङ्ग । पु० वेदे ॥ षट् शिखादो
न्यङ्गान्यस्य । छद्मगोक्षुरके ॥ न०
शिखादिषेदाङ्गेषु ॥ यथा । शि
खाकण्ठोव्याकरण निरुक्त ज्योतिष
तथा । छन्दस्येतिषडङ्गानिवेदानां
वैदिकाविदुः ॥ छन्द पादौतु
वेदस्यहस्तौकल्पस्तुकाथ्यते । ज्यो
तिषामयननेच निरुक्त श्रीनमुच्यते
॥ शिखाप्राणस्तुवेदस्यमुखव्याकर
णस्मृतम् । तस्मात्साङ्गमधीत्यै
वब्रह्मलोकमहोयते ॥ इ० स्मृति
॥ शरीरस्यषडङ्गवदे । यथा । जङ्घे
बाहुशिरोमध्य षडङ्गमिदमुच्यते०
वृत्ति ॥ हृदादिषु ॥ हृत्किरस्यशि
खाचैवकवचमयनचयम् । करतल
करपृष्ठीवषडङ्गन्यासकर्मणि ॥
गव्यविशिषे ॥ यथा ॥ गोमूत्र
गोमयक्षीरसर्पिर्दधिचरीचनाष
डङ्गमेतन्माहृत्यपवित्र सर्वदागवा
मितिसमृतिः ॥

षडष्टकम्

यङजित् । यु० जनाईन ॥ वि०

ਪਟਨਾਇਕ ਸਿੰਘ ੨੨

यङङगधूय । प. । देवदेधधूमविजि
 पे । यथा । गुरगत्वगुरगशौरगर्क
 रामधुवन्दनै । धूपयदध्यभमि
 येनीचेदेवस्यदेशिक कृति ।

षडङ्गवित् । पु • गिद्यादिवेदाङ्गक्षी
 । पङ्क्तिपावनब्राह्मण्य । षडङ्गानि
 • पिशादीनियोज्याकट्टेस ।

पट्टभिक्षा । पु. चरयवादिनि ।
 सर्वज्ञे । बुद्धे । दिव्यचक्षुः,
 श्रोत्र • परचित्तज्ञान • पूर्वजिवा
 सानुस्मृति • आत्मज्ञान • वि
 यक्तमन • कायव्यूहादिसिद्धयेति
 पट्टभिक्षाज्ञावमानानिवस्यस ।
 पट्टसु • दानमीलनान्तिचर्याध्यान
 प्रज्ञासु • अभिक्षा • आद्य ज्ञानमस्ये
 ति या ॥

षड्योतिः । एतौ चकंसकृत्स्नाग्नि
विशिषि ॥ यथा । षड्योतिर्भवे
न्नापन्त्युक्तं वात्साभविषुचि त ॥ ष
ड्यधिकाऽष्टोतिसङ्ख्यायाम् ॥

षष्ठशीतिचक्रम् । न. सिधुनकन्या
धनुर्मीनराशिस्थरवे शुभाशुभफ
लाष्टानार्थनक्षत्राङ्गनराकारचक्रो ।
यथा । सुखेवेक करिविद्वाः पादयु
गमेद्वय द्वयम् । क्रौञ्चवायस्तथानि
दा । करिसव्येतरिपिच । द्वयद्वय
तथानेचेमसकिचित्तथा । द्वयद्वे

बहु, बभूवु

वतयागुब्बो वडगौब्बास्वमे'स्यति ॥

मुखेदु ख करेलाभ पादयौभं
मण्डद । कान्तास्त्रावन्धन वामेद
स्तेस्य'तुस्त्रौयभेनूनाम् सस्मान
नेत्रयोस्त्रौवमपमानस्त्रमस्तके । रुद्ध
स्त्रौवभयन्मृत्यु षडशौ'तफलश्रुति
रिति ॥

पडटकम् । न० पटकाद्योने ॥ सतु
वरकन्ययो । स्वस्वराश्रयेणवापरस्य
रयष्टाष्टमराशिसम्बन्ध । सचमि
चारिमेदेनद्विविध । तचमिचषड
एक यथासकारसमेत मिथुन । क
न्याकलसौम्येन्द्रमीनीच । हवभ
तुलेषकमेषौककंठधनुषोचमिच
विधौ ॥ षडष्टकावितथीच ॥ चरि
षडष्टकमाह । मकरः करिकुकारि
पुषाकन्यामेषिचसङ्गतवस्तुतया ।
काकिंघटौहवधनुषौहसिचमिथुने
चरेरिविधौ ॥ यदिकन्याष्टमेभर्ता
भर्तुं षडष्टकन्यका । षडष्टक
विजानीयात्वाध्वर्तचिद्वैरपि ।

षडानन . । पुं० क्वात्तिक्थि । महा
सिनि । स्वान्दे । शुद्धि । क्वात्तिक्वा
नामनिपत्तीनापिस्थासनपानावधि-
ट्पाननानिबध्यतः ॥

पञ्चपथम् । न० । मिश्रितपटु, पटु, क
द्रव्ये । यथा । पञ्चकील समरिष
पञ्चपथसुदाहृतम् । पञ्चकीलशु
षेत्तसुदाहृतसुदाहृतपञ्चमितिभाव

षड्ग्रन्थिका

प्रकाश . ॥

षड्गया । स्त्री० षड् विधगयायाम्
॥ यथा । गयागजि. गयादित्योगा
यचोचगदाधर । गयागयासुरश्चैव
षड् गयासुक्तिदायिकेति वायुपुराणे
गयाप्रवृत्ति ॥

षड्गयम् । न० गोषट्कयुक्तहलादौ
॥ यथा । षष्टागवधर्महलषड्गव
जीविकार्थिनाम् । चतुर्गव नृश
सोनाद्विगव ब्रह्मघातिनाम् ॥ ष
ष्ठागवासमाहार । गौरतद्धितलु
कीकौतिसमासान्तष्टच ॥

षड्गुणरहित । पु० मधुरादिष
ड्गुणरहितेपरमात्मनि ॥

षड्गुणेश । पु० षडिन्द्रियनि ॥
यन्तरि ॥

षडग्रन्थ । पु० महाकरञ्जपादपे ।
षट्ग्रन्थयोग्यस्य । अक्षप्रत्यन्ववपूर्वा
दित्यजाजितियोगविभागादच् ॥
षट्ग्रन्थायस्यवा ॥

षडग्रन्था । स्त्री० वचायाम् ॥ षट्
ग्रन्था० ग्रन्थयोग्यस्या सा ॥ श
क्याम् ॥ शुक्लवचायाम् ॥

षड्ग्रन्थि । पु० षट्पर्णि ॥
स्त्री० वचायाम् ॥ न० पिप्पली
मूले ।

षड्ग्रन्थिका । स्त्री० शक्याम् । ग
न्धमूल्याम् ॥ षट्षड्वीग्रन्थयो
स्या । स्वार्थेकम् ॥

षड्भुजा

षड्भुज । पु० तन्मौसमुत्थिते० क
रुणोत्थितेचस्वरविशेषे ॥ षड्भ्य
स्थानेभ्योजात । पञ्चभ्यामिति
ड ॥ यथा । नासाकण्ठमुरस्ता
लुजिह्वादन्ताक्षसस्पृशन् । षड्भ्य
सञ्जायतेयस्मात्तस्मात्षड्भुजइति
स्मृत ॥ मयूरस्वरतुल्यमूरोयम् ।
यथा । षड्भुजैरौतिसयूरोहिगावीन
दन्तिवर्षभम् । अजाबिरौतिगा
भ्यारकौस्तो नदतिसम्यमम् ॥ ता
नसिनमतेसप्तस्वराणामध्येप्रथमस्व-
रोयम् ॥

षड्भुजा । अ० षट्प्रकारे ॥ षड्-
ख्यायाविधार्थेधा ॥

षड्भुज । वि० षट्प्रकारे ॥ षट्-
विधा प्रकारायस्य ॥

षड्भावविरहित । वि० अस्ती
त्यादिशरीरधर्मरहितेपरमात्मनि
अस्तीत्यादयोयथा । अस्तिजायतेव
र्हतेविपरिणमतेअपक्षीयतेविनश्य-
तीति ॥

षड्भुजः । वि० षड्दस्तयुक्ते ॥

षड्भुजा । स्त्री० चण्डिकायाम् ॥
रुद्रचण्डायाम् ॥ चण्डवत्याम् ॥
न० षड्भुजाभिधेफललताविशेषे ।
मधुफलायाम् । वृत्तकर्कश्याम् ।
तिक्तफलायाम् । खरभुजा० इ०
भा० प्र० ॥ अस्या फलगुणाय
य । तिक्तबाल्ये तदनुमधुरकिञ्चि

पड वग

दरप्रसूपाकीनिष्पन्नचेततद्वगसः
तर्पण पु'टदायि । वृष्य द. दयस
विश्वमनम. शुद्धि निवर्णे पक्षी
न्म. दापहरकफदषड् भुजदोर्ध्वा
रीतिराजनिर्घट ॥

पङ्कस । पु. मधुरादिषट्प्रकार
रसे । यथा । मधुरालवणस्त्रिज
कण याम्ना कटस्तथा । मसूतिरस
भोयत्वाद्वत्ताय पडमोरसा ॥ प
पानामलवण यथा । मधुरगौम्य
मित्याकुरिज बादीसचलव्यत । ल
वणस्तुपट् प्रोक्त सौख्यबादीगट्ट
श्रुते । तित्तस्तुपिचुमटादीव्यक्त
म स्र यतेरसः । कषायस्तुवरस
क्त सचपूगोफलादिषु " कटु
स्तुवारसश्च म्यान्मरिगादीसचे
ष्यते । कृतिराजनिर्घट ॥

पङ्कावम् । न. पङ्कहे ।

पङ्कखा । स्त्री. पङ्क भुजायाम् ।
खर्बूजी ॥

पङ्कलवणम् । न. सपञ्चलवण वृ
त्त्यातलवण्ये । मृत्प्रापेतेपञ्चलव
ण्ये ॥

पङ्कजाव । पु. कान्तिकीये ।

पङ्कगर्ग । पु. लम्नहीरादिषु ॥ यथा
। नि शङ्कागात्मक लम्नहीरातस्थार्थ
मुच्यते । लम्नभिभागीद्रेष्णाणीन
वभागीनवाशकः ॥ द्वादशांशिद्वा
दशांशस्त्रिंशदंशश्च । प

पण्ड

पण्डगा कथिताद्यै तैतेषांक्रममुदो
रितम् ॥ पण्मावर्ग । पण्डिन्द्रिय
सुख

पङ्-पं । त्रि. पङ्कषांशुभृति. बाल
के ॥ तद्वितार्थेतिममास । पित्त
वतिनित्यमितिखठजोसाहितयैलुं
क ॥

पङ्गाद । पु. भमरं ॥

पङ्कित् । पु. हरी । विष्णो । को
टविशेष ॥ शिरोनिगापट्टि. पङ्कते
लविशेष ॥ यथा । परश्वमूल तग
रशताङ्गाजीवन्तिकासैवमराजिनि
च । भृङ्ग विडङ्ग मधवपिक्काचवि
श्रौषध कृष्णतिलमतेलम् ॥ यथा
पयस्नीलविमिश्रतश्चतुर्गुणेभृङ्ग
रमेनिपङ्कम् । पङ्कित्वासासिक्का
या । प्रदेया सर्वांश्चन्द्र, शिर
सी मकारान् ॥ अयुतांशुकीशान्प
गितांश्चदन्तांश्चर्षभ्यमूलान्मुहदीक
रोति । सुपर्णश्चप्रतिमश्चचक्र
कुर्वाणित्वाङ्गोराधक वक्त्रक ॥ जीव
न्तिकाचहरीतकीशाकविशेष ।
कृतिभाषप्रकाशः ॥

पङ्कित्या । स्त्री. तैलिन्याम् ।

पण्ड . । पु. नीपती । वषमे ॥ समू
हे ॥ पु. न. कदम्बे । अजादिक
दम्बे । पञ्चमुदादिसक वासि । स
नीति । पण्डानि । अमन्ताङ्कः ।
बाहुलकात्सत्वाभावाः ॥

षष्टिक

षण्डाली । स्त्री० सरसाम् । क'मुक्
स्त्रियाम् । तैलमाने । कटाक०
इ० भा० प्र० । इ'तहेमचन्द्रोमेदि
निकरश्च ॥

षण्ड । पु० षण्डशब्दार्थे । शास्यति
शिक्षाभावात् । शमउपशमे । शमे
ठं । बाहुलकात्ष० । यदा । स
मति । षमष्टमवैकल्ये । जनिदेत्या
दिनाषमेठं । बाहुलकात्सत्वाभा
वः ॥ अस्यदर्शनेसूर्यदर्शनम्० स्प
र्शनम्० स्पर्शनेतुत्तान सूर्यावलो
कनञ्चप्रायश्चित्तम् ।

षण्मुख । पु० कार्तिकेये । स्कन्दे
। षट् मुखान्यस्य ॥

षण्मुखा । स्त्री० षट्मुजायाम् । ख
रबूजा० इ० भा० ।

षट् । वि० सङ्ख्यान्तरे । छ छै०
इ० भा० । सङ्ख्येये ।

षष्टि । स्त्री० सङ्ख्यान्तरेसाठ० इ०
भा० । सङ्ख्येये । षट् दशत प
रिमाणमस्य । प्रकृते षष्भाबस्ति
प्रत्ययेऽपदत्वञ्च० पङ्क्तिविशतिवि
शत्त्वत्वारि शब्दपञ्चाशत्षष्टीतिनि
पातनात् ॥

षष्टिक । पु० न० यौष्मजी० धान्यवि
शेषे । साठी० इ० भा० प्र० । षष्टि
काहिधान्यविशेषा षष्टिका ष
ष्टिरात्रेणपच्यन्तइतिदृतीयास्तात्क
न० रात्रिशब्दलोपश्चनिपात्यते । धा

षष्टिक्यम्

न्यविशेषणाय सावुर्नमुनेषु० ते
पिषष्टिरात्रेणपच्यन्ते ॥ अस्यलक्षण
गुणाश्चयथा । गर्भस्याएवपेपाकया
न्तितेषष्टिकामता ॥ षष्टिक श
तपुष्पप्रमोदकमुकुन्दकौ । महा
षष्टिकइत्याद्या षष्टिका समुदा
हृता ॥ एतेपित्रीहय प्रोक्तात्रौ
हिलक्षणदर्शनात् ॥ षष्टिकामधुरा
शोतालघवीषद्ववर्चसः । वातपि
तप्रशमना शालीनासदृशागुणै
। तत्र० साठागुणा षष्टिकायाम्
॥ अपिच । गौरीनील षष्टिकोऽ
यद्विधास्यदार्ढ्यरुच्य शीतलोदो
षहारी । बल्य पथ्योद्दीपनावी
र्यहृदि दत्तेतस्मात्किञ्चिदूनादि-
तीय ॥

षष्टिका । स्त्री० साठीतिप्रसिद्धवधा
न्ये । अस्या गुणा । षष्टिका
प्रवरातेषालघ्वीक्षिग्धात्रिदोषजित्
। स्वाद्वीरुक्षौद्याहिणीचबलदाज्वर
हारिणीति ॥ रक्तशालिगुणैस्तु
ल्यातत स्वल्पगुणा परि ॥ ते
षाषष्टिकशतपुष्पादीनाम् । परि०
षष्टिकशतपुष्पादयः ॥ शरदिषष्टि
काभिः पार्वणान्नित्यमितिवाचस्य
तिमिश्राः ॥

षष्टिक्यम् । न० षष्टिकधान्योत्पत्त्युचि
तभूमौ ॥ षष्टिकानाभवनडचे वम्
। यवयवकषष्टिकाद्यदित्यत् ॥

षष्ठी

षष्ठिज । पु० षष्ठिकधान्ये
 षष्ठितम । वि० षष्ठे पूरये ॥
 षष्ठिदुगा । स्त्री० स्कन्दभाषायाम् ॥
 तिथिमेढ ॥
 षष्ठिधा । अ० षष्ठिप्रकारे ।
 षष्ठिमत्त । पु० गजि ॥ षष्ठिर्षप
 र्यन्तय पृषाडस्थित्या षष्ठिमतो
 हस्तातिसारस्वताभिधानम् ॥
 षष्ठिलता । स्त्री० भ्रमरमार्याम् ॥
 षष्ठिषायन । पु० गजि । हस्तिनि ॥
 धान्यविशेष ॥ वि० षष्ठिसङ्ख्यक
 वस्त्रवययायुक्ते ॥
 षष्ठ । वि० षष्ठापूरणे ॥ तत्पूर
 षोडश । षट्कतिवृत्तिपयचतुरा
 यक ॥
 षष्ठान्नकालिक । वि० तृतीयदिनभो
 जिनि ॥ न० द्विजिदिनानन्तरभुक्ते
 ॥ यथा । इत्यन्तरेत्यन्तरेभुक्तमाहु
 षष्ठान्नकालिकम् ॥
 षष्ठिका । स्त्री० षष्ठ्याम् ॥
 षष्ठी स्त्री० कात्यायन्याम् । गौर्षा
 म ॥ मातृकाविशिष्टे ॥ साचप्रकृतिः
 षष्ठोकना स्कन्दभाषायाम् ॥ यथा ।
 प्रकृतेरितिसम्बन्धे प्रधानांशस्वरूपा
 यादेवसेनाचनारद । मातृकासुप
 ण्यतमासाषष्ठीचप्रकीर्तिता ॥ पु
 ष्पवीणादिदाक्षीचधाक्षीचिजगतांस
 ती । षष्ठ्यांरूपाप्रकृतिसौमषष्ठीप्र
 कीर्तितीतिश्रीदेवीभागवतम् ॥

षाडव

तिथिविशेषे । गुरुतिथौ ॥ षष्ठाप
 रण्याम डम० श्रीम० श्रीम०
 इतिवै ॥ अष्टाश्वसम्बन्धीयं
 सत्तर जपवृषोपगवाद्गव्यानाप्रवृ
 त्तीनिमित्तम गोमान धनवानित्या
 दीनाचप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥ अपत्याप
 त्यवत्सम्बन्धादे शब्दप्रवृत्तिनिमि
 त्तत्वात् ॥ पुरणप्रत्ययान्तकृष्टत्वा
 त डोष् ॥ षष्ठ्यान्तिशब्दप्रत्ययफलं
 यथा । विज्ञानवरिष्ठस्तुर सुको
 र्ति । प्रलम्बबाहुर्बलकोर्गताय
 । सत्यप्रतिष्ठोधनपुत्रयुक्तः षष्ठोप्र
 सूतामनुजश्चिरायुरिति ॥
 षष्ठीदण्डकपाठ । पु० । यन्यविशिष्ट
 ॥ यत्रैकशत षष्ठ्याल्लता ॥
 षाट्कौशिक । पु० मृगदेहे ॥
 यथा । मज्जास्थिरायव शुक्राद्र
 क्तात्त्वकमांसश्रीषितम् । कृतिषा
 ट्कौशिकानामदेहीभवतिदेहिना
 म ॥
 षाडव । पु० गानि । रागस्रजाति
 विशिष्टे । सप्तषट्सवरमिलितरा
 गरागिण्यो । यथा । षोडश
 पञ्चभि प्रोक्त स्वरै षडभिस्तु
 षाडव । सम्यक् सप्तभिर्ष्व
 एव रागस्त्रिधामतः ॥ रसविशिष्टे ॥
 सत्तरसविशिष्टतः सद्दशास्त्री ।
 यथा । सितामध्यादिमधुरोद्गाढा
 डिमजीरसः । विरलश्चेत्कृतोरा

षु

ग . सान्द्रश्चेत्पाठव स्मृत . ॥
 इति ॥ अपिच । पाठवामधुरास्त्रा
 दिरससयोगपाचिताइति ॥ गुहा
 स्मृप्रभृतय पाठवाइत्यर्थ ॥
 पाठुर्गिक । पुं . इन्द्रियषड्वर्गविषये ॥
 पाठु ग्यम् । न . रास्त्रां रज्यकरणीपा
 येषुषट्सु ॥ यथा सन्धानासनम्
 • सन्धि कृत्वाऽवस्थानम् १ याचा
 सन्धानम् २ । विगृह्यासनम् •
 वैर कृत्वाऽवस्थानम् ३ । याचां
 सम्परिगृह्यासनम् • शचीर्भयप्रद
 र्शनार्थं यान प्रदर्शयिष्यन्तेऽवस्था
 नम् ४ द्विधीभाव • उभयवस
 न्धीकरणम् ५ । अन्ये पास श्रय
 • दुर्गादिभं हाराजस्यवाचाश्रय ६
 इतिमहाभारतेराजधर्म . ॥ सन्धि
 नाविग्रहीयानमोसन दूधमाश्रयक
 त्यभर ॥ षड्गुणाएव । चतुर्वर्णा
 दित्वात्स्वार्थेऽप्यञ् ॥
 पाठमातुर । पुं . शक्तिधरे । कार्त्तिके
 कीये ॥ षष्ठा मातृश्यामपत्यम् । मा
 तुरुत्सङ्ख्यासम्भद्रपूर्वायाइत्यधि
 • उत्तरपरत्वञ्च ॥
 पाठ । वि० षष्ठे ॥
 पिङ्गः । पुं . कामकिली । कामुकी ।
 नागरे । षिटे । लुक्का • इ० भा० ॥
 सेटति • विध्यतिवा । षिटचनादरे
 । बाहुकाङ्गन् • सत्वाभावञ्च ॥

षु । पुं . गर्भविभोवने ॥

षोडशकला .

षोडन् । वि० षड्दन्तयुक्ते ॥ षट्द
 न्ताचक्ष । ययसिदन्तस्येतिदवादे
 श । ततः षषडत्व दददशधासूत
 रपदादेष्टुत्वञ्च • धासुवेतिवाच्यम् ॥
 षोडश । वि० षोडशानाम्पूरणे ।
 तस्यपूरणेऽट ॥
 षोडश । पुं . नित्यगुणवचनान्त । ए
 काधिकपञ्चदशसङ्ख्यायाम् ॥ ग
 र्भाधानादिसंस्कारेषु ॥ तैयथा ।
 गर्भाधान पसवन सीमन्तीज्ञयतया
 । जातकर्माभिधानञ्चनिष्क्रम प्रा
 शनन्तत ॥ चूडोपनयन वेदव्रता
 नाञ्चचतुष्टयम् ॥ गीदान मेखला
 न्मोक्षोविवाह षोडशक्रमात् ॥ ष
 ट्चदशचषडधिकदशवा । षषड
 त्व दददशधानूत्तरपदादेष्टुत्वञ्च •
 धासुवेतिवाच्यम् ॥ वि० सङ्
 ख्यं ये ॥

षोडशक . । पुं . षोडशसङ्ख्यापरि
 मितेगणविशेषे ॥ यथा । षोडशक
 स्तुविकारइति । पञ्चभूतानि • ए
 कादशेन्द्रियाणिचेत्येतानिविकारप
 दवाच्यानि ॥

षोडशकला । स्त्री . चन्द्रमण्डलस्य
 षडधिकदशभागेषु ॥ यथा । अस्म
 तामानदापूषातुष्टि . पुष्टीरतिधृ
 ति । शशिनौचन्द्रिकाकान्तिर्ज्यो
 त्स्माश्री प्रीतिरङ्गदा ॥ पूर्णापू
 र्णामृताकामदायिन्य शशिन

पाँउश्वि क्त्रतु

दाता ॥

प्रे. डशमः जम । न. आदुधादोषोडश
प्रकारदेन्द्रव्ये । तत्क्रममाहु सा
म्र. राजिका । भूम्यामनजलवस्त्र
पद. छिन्नतत परम् । तत्स्व. न
प्यागयाद्यमात्य फगमत परम्
। श्रद्धाचपादुकागाव काञ्चनर
जतन्तया । दानमेतत्प्रे. डशक प्रे
तमुद्दिश्यदौयने ॥ तत्प्रे. डशप्रे. ड
शकैरकादानसौगरीभवति ॥

षाडशभुजा । स्त्री० षाडशस्तयुक्ता
यादुगाया ।

प्राङ्ममात्का । स्त्री० गौर्यादिषु ॥
यथा । गौरौपद्माशचीमधासावित्री
विजयाजया । देशसेनास्वधास्वाहा
शांतिपुष्टिर्वृत्ति । क्षमा ॥ आत्म
नादेशता । अतथैवकुणदेशता ।

पिण्डशस्त्रिं कृत्तु । पु० पिण्डशस्त्रिं
 क्साध्ये० ज्योतिष्टोमयागे० बाद
 श्राद्धसाध्यसत्रयागे च । तद्वक्तृत्वं
 जानामानियथा । ब्रह्मा १ ब्राह्म
 णाश्च सी २ शमीप्र ३ पीता
 ४ एतान् विदोया ॥ ह्रीता ५ जे
 भावकृत् ६ अष्टाभाक् ७ याव
 स्तीता ८ एते ऋग्वेदिनः ॥ अथ
 युः ९ प्रतिप्रस्थाता १० नेष्टा ११
 उन्नेता १२ एते याजुषाः ॥ उद्गा
 ता १३ प्रस्तीता १४ प्रतिहर्ता १५
 सुब्रह्मण्यः १६ एते सामगाः ॥

पेड्या

ज्योतिष्टोमेद्वादशशतने। दक्षिणावि
भाग षोडशत्विंशाम् । तद्विक्र
तोभूते सत्र त्रयोद्वादशाहसाध्ये •
शतने। द्विने। दौक्षयन्तोत्वादिदशने
ननिर्णीयते । तत्रविभाग मनुरप्या
ह । सर्वेषामाद्विने। मुख्यस्तदर्धे
नाद्विने। ५५रे । तृतीयिनस्तृतीयाया
श्चतुर्थाश्चैकपादिन ॥ दक्षिणागो
शतविभागाय श्रोतकाव्यायने। पि ।
अथद्वादशद्वादशपाद्येभ्य षट् ष
ट् द्वितीयेभ्यश्चतस्रश्चतस्रस्तृतीयेभ्य
स्तिस्रस्तिस्रश्चतरेभ्य • । इत्यथषोड
शत्विंशान्तुरश्चतुरः । कृत्वा षत्वा
रे वर्गाद्वर्तमानमासतत्त्वम् ॥

षोडशाशु . । पु० शुक्रयज्ञे ॥ षोडश
अत्र बीजस्य ॥

षोडशाङ्गः । पु० धूपविशेषः । यथा
 । गुग्गुलु सरल दारुपत्र मलयसन्ध
 वम् । क्रोविरमगुरु कुष्ठगुडसर्जरस
 उध्वनम् ॥ इरोतकीनखीलाचांछ
 टामानाक्षशैलजम् । षोडशाङ्ग वि
 दुर्धूप दैवेपिथ्यश्चकर्मणि । वि०
 षोडशाङ्गद्वयति ।

षोडशाङ्गि । पु. कर्कटे ॥

पिण्डगारम् । न० षोडशदलपद्मे ।

षोडशाधि . । पं० शुक्रयज्ञे ।

पौडशावत्त . । प . शङ्ख ।

षोडशिकाश्रमम् । न० पलपरिमाणे ॥

षोडशीः प. यज्ञपात्रविधिः ॥ सतीः

सयत

मकपात्रविशेषे ॥ समसाध्युषिते
सूर्ये षोडशिन स्तोत्रमुपावरेति ॥
षोडशी । स्त्री० दशमहाविद्यान्तर्गत
महाविद्याविशेषे ॥ यथा । कालौ
तारामहाविद्याषोडशीभुक्नेश्वरी ।
भैरवीक्षिप्रमस्ताचविद्याधूमावती
तथ ॥ बगलासिद्धविद्याचमातङ्गी
कमलात्मिका । एत दशमहाविद्या
सिद्धविद्या प्रकीर्तिता ॥ जनविं
शतिपिण्डदानक्रियायाम् ॥ षोड
शानामूरणी । डट् । डीप् ॥

षोढा । अ० षड्धा । षट्प्रकारे ॥
षोढाषट्धाबकुरु । सङ्ख्यायावि
धार्थेधा । षषडत्व दददशधासूत
रपदादेष्टुत्वञ्च०धासुर्वेतिवाच्यम् ।
छीवनम् ।) न० फृत्कृत्यज्ञेक्षण
छेवनम् ।)

प्रक्षेपे ॥ छिबुभिरसने । ल्युट् ।
छिबुसञ्जीव्युटिदीर्घवेतिस्वामी ।
छ्यूतम् । चि० छीवने ॥ छिबु० । क
र्मणिक्ता । छौरिल्युट् ॥

सकाराक्षरप्रारम्भ

स । पु० उक्तारे ईश्वरे । सप्ते ॥ प
क्षिणि ॥ विष्णौ ॥ सगणे० ॥ ५पु० ॥
सय । पु० कङ्काले ॥ इ० श० च०
का ॥

सयत् । पु० स्त्री० युद्धे । आयाधने ।
समितौ ॥ सयतनम् । सयमनवा
। यतीप्रयत्ने० यमउपरमेधा । स

सयम .

म्यदादित्वात्क्वप् । गमादीनामि
तिमलोप । तुक् ॥

सयत । चि० वद्धे । सयस्यतेस्म
। यम० । क्त ॥ कृतसयमे ॥
सयतेन्द्रिय । चि० वशीकृतेन्द्रिये ॥
सयतानिषयेभ्योनिवर्त्तितानि०
इन्द्रियाण्येनस । ॥

सयत्त । चि० उद्युक्ते ॥
सयवर । पु० नृपे । सयच्छति ।
यम० । छित्वरच्छत्वरेतिष्वरश्च ।
निपातनान्मस्यद । ॥

सयन्ता । चि० सयमनकर्त्तरि । नि
यन्तरि ॥ सयच्छति । यम० । स
म्यु० । लृच् ॥

सयम । पु० व्रताद्यङ्गपूर्वदिनकर्त्त
व्याचारे । विद्यमे । विद्यमे । यामे
। यमे । सयामे । सयमने । धार
णाध्यानमनाधिरितित्रयलेखाविधय
० सयमशब्देनोच्यते । त्रयसेकत्र
संयमकृतिस्तत्त्वलि ॥ सर्ववर्णा
नुष्ठेय सकलपुरुषार्थोपयुक्तोयस
यम । तथाचमनु । इन्द्रियाणा
विचरताविषयेष्वपह रिपु । सय
मेयजनानिष्ठे दुर्बदान्यन्तेववाजि
नामिति ॥ दिद्वान्० विषयेषुवर्त्त
मानानामिन्द्रियाणाद्यधित्वादित्वा
षान्जानन्नित्यर्थ ॥ धर्माधर्मज्ञान
दानेनानुग्रहेनियहेव ॥ सयमनम्
। यम । समुपनिदिषुचेतिपञ्चेऽप

सयाव

॥ स यते ॥

स यमक । त्रि० नियन्तरि ॥ संय
भिनि ॥स यमन । पु० यमलोके ॥ न० व
न्यने ॥ व्रते ॥स यमनी । स्त्री० यमस्यपुर्व्याम् ॥ यथा
ऋग्वेदेन्द्रस हितायाम् ॥ सृष्टो
स यमनीतुलसीप्रकारमण्डला ।
कालपाशपितव्याधिप्रेतमारीनिधि
विता ॥ कालपाशादिजुष्टा० ऽष्ट्यु
द्धतायसप्रकारसमूहा० स यमनी
नामदक्षिणस्याम्यपुरीत्यर्थः ॥स यमित । त्रि० जातस यने ॥ ता
रकादित्वादितच् ॥ यदिते ॥स यमी । पु० मुनी ॥ त्रि० स यमव
ति । स्थितप्रज्ञे ॥ यानिशासर्वभू
तानातस्यांजागर्तिस यमी ॥ स य
मीऽस्त्रास्ति । कर्त्तुः ॥स यावत् । स्त्री० सम्प्रत्ययावायाम् ।
प्राचीनहीपास्मरगमने । समुदिता
जागमने ॥स याम् । पु० स यने ॥ स यमनम्
। यम । समुपनिषुञ्चेतिपञ्चषञ्
॥ स यते ॥सयाव । पु० घृतक्षीरगुडगोधूमचू
र्णसिद्धेर्भाज्यविशेषे ॥ यथा । संया
वस्तुघृतक्षीरगुडगोधूमपाककृति
॥ प्रिष्टकविशेषे । पिराक्त० पिराकौ
० इ० भा० प्र० ॥ यथा । पपञ्च

सयुग

मान्यसमितानिर्मिताघृतभक्षि-
ता । कुट्टिताद्योलिता । शुभा
शर्कराभिर्विर्मदिता ॥ तत्रचू
र्णैस्त्रिपेदेलाजवङ्गमरिचानिच । ना
लिकेरसकपूर् चारबीजान्यनेकश
॥ घृताक्तसमितापुष्टीटिकारचिता
तत । तस्यातत् पूरणन्यस्तुर्था
न्मुद्रांढढासुधो ॥ सर्पिषिप्रचुरे
तान्तुसुपचेन्निपुणीजन । प्रकारज्ञौ
प्रकारायसयावकृतिकीर्तित ॥ म
ठकीनसमोक्षे य । संयावापिगुणै
र्जनैः ॥ लोके० गंभाकृतिप्रसिद्धो
यम् ॥ सयुयसीमिश्रीकृत्यतेगुडादि
भि । यु० । समियुद्धदुवकृतिघञ् ॥सयुक्त । त्रि० संकम्ने । सयोगाश्रये ॥
सम्यक् युक्त ॥सयुक्तसमवाय । पु० सन्निकर्षे ॥
यथा० घटरूपप्रत्यक्षसयुक्तसमवा
य । सन्निकर्षः । चक्षुः सयुक्तोष
टरूपस्यसमवायात् ॥सयुक्तसमवेतसमवाय । पु० सन्निक
र्षविशेषे ॥ यथा० रूपत्वसामान्य
प्रत्यक्षे० सयुक्तसमवेतसमवायः
सन्निकर्षः । चक्षुः सयुक्तोषटेरु
पसमवेतम् । तत्ररूपत्वस्यसमवा
यात् ॥सयुगः । पु० युगे । आधेधने । ज
न्येरणे ॥ सयोगमम् । युजिर०
। घञ् । रथयुगितिनिर्द्देशाद्व्या

स योग

भाव । प्रतिजनादिपुमयुगशब्द
पाठः ॥

सयुक् । लि० गुणयति । सम्बन्धिनि
। सयुज्यते । युज० । द्विपक्षेति
द्विप ।

संयुत । लि० । स तुल्ये । लने ॥

स योग । प० प्रपञ्चे । द्वितीयं युता
वितिव्यवहारहेतौ । नष्टद्रव्यवर्ति
नि ॥ मेलने । सम्बन्धे ॥ सन्निकर्षं
भेद ॥ अक्ष, पाषटप्रत्ययजनसंयोग
सन्निकर्षं ॥ स सम्बन्धमात्र ॥ स
युज्यतनेन । युज० । चञ् ।
न्यायमते संयोगी गुणपदार्थः । स
च ग शब्दस्तु द्वयस्य पारिस्वर्यस्य सम्बन्ध
विशेषः । सन्निकर्षो यथा । एक
कर्मजन्यः । यथा पर्यक्षेपक्षि संयोग
ग । १ । उभयकर्मजन्यः । यथा
नेषद्वयसंयोगः । २ । संयोगजन्य
संयोगः । यथा कपालतरुसंयोग
जन्यतरुकुम्भसंयोगः । ३ । कर्म
जन्यसंयोगेऽपि द्विविधः । अत्र
घातः । तस्माच्छब्दोन्नायते । १ ।
नादनः । तस्माच्छब्दोन्नायते
। २ ॥ अत्र प्रमाणम् । अप्राप्तयोस्तु
याप्राप्तिः सैव संयोगहेतुः । की
र्तितस्त्रिविधस्त्वेव चाद्योन्यतरक
र्मजन्यः ॥ तथोभयोः कर्मजन्योभ
वित्संयोगजीऽपरः । अदिमः श्रु
तमर्थोऽसंयोगः परिकीर्तितः ।

स योगपृथक्त्वम्

॥ मेधयोः सन्निपातीयः स द्वितीय
युगाद्धतः । कपालतरुसंयोगात्
संयोगस्तत्कुम्भयोः ॥ द्वितीय
स्यात्कर्मजन्यपि द्विविधपरिकीर्तित
। अभिघातो नादनश्च शब्दहेतुरिहा
दिमः ॥ शब्दहेतुर्द्वितीयः स्यादिति
भाष्येऽपि अत्राभेदोऽस्ति भाष्यपरिच्छे
दः ॥ उदयात्पूर्वदशम्या श्रुति
यथा । उदयात्पूर्वदशम्या श्रुति
यथा संयोगवृत्त्यति । उदयात्पूर्व
शब्दस्तस्मात्तापरिच्छेद्येति ॥ स
द्विधो ॥

स योगपृथक्त्वम् । न० न्यायविशिष्टे
। यथा । एकस्य कर्मणो नित्यत्वका
स्यत्वाभ्यां द्वैक्याङ्गीकारे । नित्या
नित्यसंयोगविरोधः । मैवम् । स
योगपृथक्त्वन्यायात् । स च न्याय
श्चतुर्थाध्याय उक्तः । यथा । खादि
रेऽशु वधाति । खादिरवीर्यकाम
स्य रूपं कुर्वीतेति श्रूयते । अत्र स श
यः । किं काम्यस्यैव खादिरतानित्ये
पि स्यादुतनेति । तत्र फलार्थत्वेना
नित्यतया । नित्यप्रयोगाङ्गतामयुक्ता
। यत्तु नित्ये पि खादिरत्वश्रवणः । त
त काम्यस्यैव प्रशुभ्यनायकपाश्र्व
ज्ञापनार्थमतीतनित्ये खादिरतेति
प्राप्तेः । राशान्ताय चतुर्थाध्यायसूच
म् । एकस्य तूभयत्वे संयोगपृथक्
त्वमिति । अत्र संयोगः सम्बन्धमा

सरस्मी

वम • पृथक्त्वभेद • । एकस्यखा
दिरस्यक्रत्वर्थत्वपुरुषार्थत्वरूपोभयो
त्मकत्वेवाक्यद्वयेनचक्रतुशेषत्वफल
शेषत्वलक्षणसंयोगभेदावगमाद्गनि
त्यानित्यसंयोगविरोध । नचा
श्रयज्ञानार्थमित्यवाक्य • सन्निधा
नादेवाश्रयलाभात् । अतउभयार्था
खादिरतेति । एवदध्नाजुहीति • द
ध्नेन्द्रियकामस्येत्यादावुभयार्थतेव
। दधित्वस्यदुधाश्रयणादितिप्राय
श्चित्ततत्वम् •

संयोगित । वि० जातसंयोगे ॥ तार
संयोगी । वि० संयोगविसिष्टे ॥
कादित्वादितच् •

संयोजनम् । न० संयोगे ॥ रतिलखे । नि
धुवने । मैथुने ॥ इ० हारावली ॥
संयोजित । वि० पदाधानावेषसंयु
क्तीकृतेपदार्थे । उपाहिती । मैलि
ते ॥ संयोज्यतेस्य युजिर० । यय
न्त • । त्त ॥

संरब्ध • । वि० संलग्ने । कुपिते ॥
संरम्भ • । पु० आटीपे ॥ उत्साहे
॥ यथा । कार्यारम्भेषु संरम्भस्यो
यउत्साहवृध्यते ॥ कोपे । क्रोधि
॥ यथा । प्रणिपातप्रतीकारं सं
रम्भोद्दिमहात्मनाम् ॥ संरम्भणम् ।
रम्भराभस्ये । घञ् । रम्भेण्वलुटो
रितित्तुम् •

संरम्भी । वि० कुम्भिते । संरम्भयुक्ते •

सं व :

संराधि । स्त्री० निष्पत्तौ ॥
संराधनम् । न० समाध्यादौ । भ
क्तिध्यानप्रणिधानाद्यनुष्ठाने ॥ सं
राध्यतेऽनेन । राध • । भावक
रणादौल्युट् •

संराव । पु० चारवे । चारावे । शब्दमा
त्रे ॥ संरवणम् । रुग्ण्ये । उप
सर्गेरुवकृतिभाविघञ् •

संरावी । वि० प्रशस्तशब्दविशिष्टे ॥
संरुद्ध • । वि० प्रतिबद्धि ॥ विरग
यावृत्तिख्याति ॥

संरुट् • । वि० प्रौढे ॥ अकुरिते ।
सम्पूर्णाद्वृत्तिर्गत्यर्थेतिक्त । ठत्वधत्व
ष्टुत्वठलोपदीर्घा • ॥

संरोध । पुं० र्वेपे । रोधि ॥ सं
रोधनम् । रुधिर । घञ् •

संलग्न • । वि० संयुक्ते ॥ सम्म
क्लान्नः • ॥

संलय । पु० निद्राशाम् । शयने ॥
संम्यक्लीयतेऽच । लीङ् स्त्रीषष्ठी ।
एरच ॥ प्रलये •

संलाप • । पु० प्रीत्यामिथ्याभाषणे
। अन्वीन्यप्रीतिभाषणे • संल
पनम् । लप • । घञ् • आ
लोपपक्षेनापिक्लियते • संलापस्तुपर
स्परभाषणमेवेतिभेद • ॥ उक्तिप्र
त्युक्तिमहाक्यंसंलापवृत्तिर्बोध्यते
॥ इत्युज्जुलनीकमणिः •

सं वः । पु० शम्बी । वक्ष्ये । कुलि

स वत्सरमुखी

श्री । स वयते । वय० । अच् ॥
स वत् । अ० वर्षे । वत्सरे ॥ स वय
ते । वयगतौ । क्तिप् । यत्तोप ।
तुक् ॥

सवत्सर । पुं० वत्सरे । अच् ।
सम्यग्वसन्त्यवर्त्तव्यमासादयच्च ।
वसनिवासे । सपूर्वाच्चिदिसरप्रत्य
य । सत्प्राद्वधातुककृतिसकृत
स वत्सरपरिवत्सरेडावत्सरानुवत्स
रोदावत्सरेषुप्रथमवत्सरे ॥ तत्रय
दाशुक्लप्रतिपदिसङ्क्रान्तिर्भवति ।
तदासौरचान्द्रयोर्मासयोर्युगपदुप
क्रमोभवति । सस वत्सर । त
त सौरमानेन । वर्षेषड्दिना
निवर्त्तन्ते । चान्द्रमानेन । ऋस
न्तोषिष्ठादष्टदिनव्यवधानादुभयोर
पपञ्चाङ्गावोभवति । एवंपञ्चवर्षा
णिगण्यन्ति । तन्मध्येद्वीमलमासी
भवतः षष्ठः स वत्सरोभवति ।
तदेवचान्तरमेदेन । स वत्सरादिप
ञ्चकसमामगन्ति ॥ एवामुद्धारस्तु
। शकाब्दात्पञ्चभि शेषात्समा
द्यादिषुवत्सरा । सम्परीदोनुपू
र्वाद्यतयोदापूर्वकामता । कृत ॥
काकात्मवास्थितेविष्णौ ॥

संवत्सरमुखी । स्त्री० ज्येष्ठशुक्लदश
म्याम् । दशहरायाम् ॥ यथा ।
ज्येष्ठशुक्लदशमीसंवत्सरमुखी
स्मृता । तस्यांस्नानप्रसूनीतदान

स वत्त

सुबैविशेषत । इतिब्रह्मपुराण
म् ॥

स वत्सरा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
स वद् । अ० वर्षे ॥ स वदतिभावा
न् । वद् । विच् ॥
स वदनम् । न० स वादे । समाजो
चे ॥ वशीकृतौ ॥

स वननम् । न० वनक्रियायाम् । व
शीकरणे ॥ सम्पूर्वीधनुयाचने
वशीकरणार्थं । न्युट् ॥

स वर । पु० अनेकान्तवादिनांसप्त
पदायान्तगतपदार्थविशेषि ॥ य
था । इन्द्रियसंयमलब्धप्रतिष्ठध्यान
म् । आसन्ननिरोधात्मकत्वात् । स
हयोत्यास्तवमितिसवरश्चतुर्थः ।
वृङ्, वृज्, भ्यां । यङ् । द्वित्यादिना
कर्मण्यप ॥

स वरणम् । न० गोपने ॥ सम्यक्
वरणवेष्टनम् । आवरणे ॥

स वर्गा । पु० प्राणे ॥ वायी ॥
स वर्ष्नादर्यात्सङ्ग्रहणात् । स
ङ्ग्रहसनादोऽग्न्यादीनां वायुः
स वर्गः । स वृङ्, क्ते । वृजि० ।
वज्र् । कुत्वम् ॥

स वर्गाविद्या । स्त्री० वायूपासनवि
द्यायाम् ॥ स वर्गात्यविद्या ॥

संवर्त्त । पुं० प्रक्षये ॥ स वत्ततेज
गम् । वृत्तु० । हलश्चेतिवज्र् ॥
सुनिविशेषि ॥ श्रुत्यादिप्रसिद्धेपर

स बर्हित .

मरुतेऽप्येववतारे ॥ अचद्रुने । व
 प फागे । योगविशिष्टे ॥ यथा । स
 प्रमीरविशारेचप्रतिपदधवासरे ।
 स वत्स स ज्ञकोयोगो गार्हत शुभ
 कर्मसु । मेघाधिपविशिष्टे । स वत्स
 यद्वद्वत् ॥
 स वत्सक । पुं० कालान्निरुद्धे ॥ व
 रुद्धेऽस्यानाकले ॥ श्रीर्व । नाड्या
 ग्नी ॥ त्रि० प्रवत्सके ॥ स वत्स
 ति । वृत्तु० वत्तुन् ॥
 स वत्सकी । पुं० वत्तुदये । अच्यु
 ताऽयजे ॥ इ० त्रि० प्रिय ॥
 रावत्सवापी । स्त्री० तीर्थविशिष्टे ॥
 स वत्सि । स्त्री० पद्मादिनवने ।
 रावत्सकायाम् । स वत्सते । वृत्तु
 ० । इतिपिपिपिपिपिपिपिपिपिपिपि
 कोत्तिभ्यश्चोतीम् ॥
 स वत्सिका । स्त्री० पद्मादानानवद
 ले ॥ पद्मादानीसरसमीपस्थदले ॥
 स वत्सिरव । स्वार्थेकान् ॥ गुणा
 र्त्तु । स वत्सिकाहिमातिक्ताकषाया
 दाहट्टप्रणुत् । मूलकृष्णगुद्व्या
 धिरक्तापित्तविनाशिनौ ॥
 स वत्सकः । पुं० स वत्सककारिणि ॥
 स वत्सकम् । न० सम्यग्बुद्धौ । स
 वत्सकतत्त्वज्ञौ । वृद्धबुद्धौ । अ
 मुदात्तवर्तियुक् ॥ सदीपने ।
 स वत्सितः । त्रि० पुष्टे । सम्यग्बु
 द्धिविशिष्टे ॥

स बाहनम्

स बाहनम् । न० भित्ति ॥
 स बलित । त्रि० भित्ति । भित्ति
 ते । एकत कृत ॥
 स बसथ । पुं० यमे ॥ स वत्सक
 । वस० । उपमर्गेष्वसद्व्यय ॥
 स बह । पुं० सप्तशतानाम् । तत्र
 सवायो ॥ सत्तद्बुद्ध्यायांरुपरिष्ठ
 इतिभूतात्तत्रिरामाय ॥ वा
 धाधतुर्भूत ॥ यथा । धवलो
 नयउद्यमभीम स पञ्चसाक्षय ।
 श्रुमियुग्मायवाभेद्यत्तुर्थ स
 वहीगण ॥ ४ ॥
 स बाटिका । स्त्री० शृङ्गाटके ॥
 स बाता । पुं० स वत्सकतिर । वाते
 गत्यर्थाच्छ्रुतप्रत्यय ॥
 स बाद । पुं० परस्परवचनाविरी
 धे ॥ वाचिके । सन्देहवार्क्य ।
 समाचारे ॥ स वदन्म । वद० ।
 वज् ॥
 स बादिनो । स्त्री० स वत्सकाम् ॥ य
 था । वज्जसंवादिनीतिरवृत्त ॥
 स बाध्यः । त्रि० स वरणीये ।
 स बासः । पुं० गृहे ॥ पुरवासि
 नाविहारार्थपुरमध्यवर्तिनाम्
 तस्थाने । सन्निवेशे । निक्षेप
 ये ॥
 स बाहकः । पुं० अङ्गविमर्दके ॥
 स बाहनम् । न० भारादिवाहने ॥
 अङ्गमर्दने । मादमर्दनादौ । वज्

सविधा

प्रापणे । स्वार्थं गच्छन्तां लब्धुः ।
 बाह्यनमाहितादिति निपातनाद्दीर्घं
 इत्येके ॥
 स बाह्यत । चि० सञ्चारिते ॥
 स विम्व । चि० उद्दिग्ने । सम्भ्रा-
 म्ने ॥ ओविजीभयचलनयो , स
 पूर्व । त्त । ओदितश्चेति न ।
 श्रुतदितकृतिनेट् ॥
 स विस्ति । स्त्री० प्रतिपत्तो ॥ ज
 नाववादे ॥ विदज्ञाने । स्त्रियां क्त
 न् ॥
 स वित् । द्० स्त्री० ज्ञाने ॥ सम्भा-
 षायाम् ॥ क्रियाकारे । आओ ।
 सङ्ग्रामे । नास्ति ॥ अङ्गीकारे
 ॥ प्रतिज्ञायाम् ॥ आचारे । तो
 षथे ॥ स यमे ॥ सङ्गते ॥ यथा
 । प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च स विद स्था
 पयेद्गणेकृति । कृतव्यवस्थायाम् ॥
 यथा । स विदस्त्व्यतिक्रमकृति ॥
 मनीषायाम् ॥ स वेदनम् । स वि-
 द्यतेऽनयावा । विदज्ञाने । विद
 चेतनादीना । सम्पदादित्वात्कृति
 प् ॥
 स विदित । चि० अङ्गीकृते । ज
 रीकृते । स विद्यतेऽस्म । विदज्ञाने
 । त्त ' ॥
 स विधा । स्त्री० भोग्यवस्तुनि । सा
 मयवाम् ॥ स विधीयतेऽनया ।
 स विपूर्वात्धाञ्जातस्योपसर्गङ्-

सवृत्ति .

तिक ॥
 स विधानम् । न० उत्पादने ॥
 स विभाग . । पु० विभज्यप्रतिपा-
 दने ॥
 स विद्यतीर्थम् । न० तीर्थं विशेषे ॥
 स विषा । स्त्री० अतिविषाया ।
 स बीक्षणम् । न० अन्वेषणे । अप
 कृतवस्तुनस्तात्पर्येणान्वेषणे । सम्य
 तात्पर्येण विविधप्रकारैरीक्षणम् ॥
 स वित । चि० रुढे । अ. वृत्ते ।
 नद्यादिनाविष्टिते । स वीयतेऽस्म ।
 व्यञ्ज् स वरथे । त्त ' ॥
 स बीताङ्ग . । चि० आच्छादितदेहे ॥
 स वृत्त . । चि० सङ्कुचिते ॥ यथा
 । नास वृत्तमुख . कुर्याद्वास्य ज
 म्नातयाक्षुतमिति ॥ निगूढे ।
 गुप्ते । सवेष्टिते ॥ सम्पूर्वाद्भाञ्ज-
 त्त . ॥
 स वृत्ति । स्त्री० बागिन्द्रियप्रयुक्ते
 व्यवहारे ॥ गोपने ॥ स वरणम् ।
 वृञ् . क्तन् ॥
 स वृत्त . । चि० सञ्जाते । सम्यक्प्र-
 वृत्ते ॥ सम्पूर्वाद्भाञ्जते . त्त .
 । पु० वरुणे ॥
 सवृत्ति । स्त्री० सवरणे ॥ अवि-
 द्याविषये लौकिके व्यवहारे । लौ-
 किकार्थादुद्गी ॥ अविद्यायाम् ॥
 स त्रिवर्ते . आच्छाद्यते तत्त्व यथा ।
 विभ्रमे ॥ स वर्तनम् । वृत्त .

स शय

तिन् ॥

स वेग । पु० सभ्रमे । वर्षादिना
कर्मसुत्वरथे ॥ अद्भुतपरचक्रादि
दर्शनात्सत्वरतायाम् ॥ स वे
जनम् । जीविजी० घञ् । सम्य
ग्वेगे ॥

स वेद । पु० वेदने । अनुभवे ॥
विदज्ञाने । सम्पूर्व० । घञ् ॥

स वेदनम् । न० स वेदे ॥

स वेद्य । वि० ज्ञेये ॥

स वेश । पु० स्वापे । निद्रायाम् ॥
स्त्रीरतिबन्धे ॥ षीठे । स वेशन
म् । विश० । घञ् ॥

स वेशनम् । न० सैवने ॥ उपभो
गस्थाने ॥

स व्योमम् । न० उत्तरीयवस्त्रे ॥ अं
शुक्ले । वस्त्रे ॥ स धोयतेऽनेन ।
व्येज् संवरणे । ल्युट् ॥

संशयः । पु० समवात् सङ्गमा
दनिवर्तिनि ॥ समवात् । कुला
चाराण्यपवादा० रुद्रं स दनिवर्ति
नीऽपराङ्मुख्यापवादावमानायाक्री
यन्ति । तिसंशयका । कथ्यते ॥
नारायणकसीनादिशेषे ॥ शयनम्
। शयनाक्रीडि । भाषितम् ॥ स
शय शययं करोति । तत्करोतीति
यिच् । शयुज् । कृ० नृवा । सम्य
क् । शय सत्यं यथेतिवा ॥

संशयः । पु० निरवशीयमाशे ॥ सं

स शय

शयनम् । शय० भावेघञ् ॥

स शयनम् । न० शयने । यथा ।
नशोधयतियहोषान्ममाश्रीदौरय
त्वपि । समीकरोतिस वृद्धास्तत्
म शयनमुच्यते ॥ नशोधयति० नी
र्धाधिमागर्भायापातयति । नादौ
रयति० नवर्धयति ॥ इ० भा० प्र०
ञ् ॥

स शय । पु० सन्देहे । दापरै ॥

अक्षयलक्षययथा । एकस्मिन्धर्मि
णिरिदं धनानाधर्मैश्चिद्व्यञ्जानं
० संशयकृति । अद्याप्य सुर्वापुस्त
थावेति ॥ विचिकित्सायाम् ॥ यो
ग साधनोयानवेत्युभयकीटिस्पृ
शिविज्ञाने ॥ अतद्वृत्तिप्रतिष्ठत्वेन
विपर्ययानागतोपिसङ्गभयकीटि
स्पर्शित्वैककीटिस्पर्शित्वरूपावान्त
रविशीलविवक्षयाविपर्ययान्ने दो
षाद्धव्य ॥ प्रतिबन्धके ॥ स
शय लक्षयतिगीतम् ॥ समानाने
कधर्मोपपत्तेर्विप्रतिपत्तं रूपकान्वा
नुपलब्धव्यवस्थातखविशीलापेक्षीवि
मर्शः स शय । १ । २३ । संशय
कृतिलक्ष्यनिर्देशः विमर्शकृत्यत्र
विशब्दीविरोधाद्यर्थः । अविज्ञाना
द्यं एकस्मिन्धर्मिण्योतिपूरणीय
म् । तेन० एकधर्मिणि विरोधेन
भावाभावप्रकारकज्ञानम् स शय ॥

। तत्रकारणमुखिगविशीललक्षणाव्या

स शय

ह. समानेत्यादि । उपपत्तिज्ञान
म । तथाच. समानस्य विरुद्ध
कोटिद्वयसाधारणधर्मज्ञानादि
त्यर्थ । तथाचसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्योऽसाधारणधर्मविरुद्ध
मिज्ञानजन्यश्चेत्यर्थ । विप्रति
पत्तिविरुद्धकोटिद्वयोपस्थापक
शब्दस्तस्मादित्यर्थ । यद्यपिशब्द
स्थानसंशयकत्वम्. तथापिशब्दात्
कोटिद्वयोपस्थितौ मानसं स शय
इतिवदन्ति उपलब्धं ज्ञानस्य. अनु
पलब्धे व्यतिरेकज्ञानस्य याऽव्यवस्था
सद्विषयकत्वादिधारणप्रामाण्यसं
शयइतिफलितार्थः. ॥ अन्येतु
उपलब्धव्यवस्थाप्रामाण्यसंशयः ।
अनुपलब्धिरुपलब्धिभ्रमत्वम्. तद्व्यवस्था
तत्संशयइत्याहुः । वस्तु
तस्तुप्रामाण्यसंशयस्थानसंशयहेतुत्व
म्. किन्त्वृष्टौताप्रामाण्यकज्ञानस्य
विरोधितयासतिप्रामाण्यसंशयतज्ज्ञान
स्याविरोधितयासाधारणधर्म
दर्शनादितएवसंशयोत्पत्तिरिति ।
उपलब्धौत्यादिकतादृशस्थलिसंशयो
भवतीत्येतावन्मात्रपरम्. चका
रोव्याप्यसंशयस्य व्यापकसंशयहेतु
त्वसमुच्चिनोतीतिवदन्ति । विशि
ष्टापेक्षकोटिस्मरणसंशयः । वस्तुत
स्तुसंशयधाराबाहिकत्वस्यादतथाह
। विशेषेति । विशेषविशिष्टत्वम्.

स श्रित

अपेक्षतेनिवर्तकत्वेन. तथाच. वि
शेषदर्शननिवर्त्यत्वकथनमुखेनवि
शेषादर्शनजन्यसंशयइत्युक्तम् ॥
१।२३. स शयनम्. । शीङ् ए
रच्. ॥
स शयात्मा । चि. इदमेवभवतिनवेति
सर्वत्रसंशयाक्रान्तचित्ते. । स शये
• आत्मा मनोयस्यसंशयः । स शया
त्माविनश्यति ।
स शयानः । चि. स शयापन्ने. । स श
ययुक्ते. ॥
स शयापन्नः । चि. स शयिनि. ॥
स शयापन्नमानसः । चि. सन्देहकी
। स शयिते. । साशयिके. ॥ स शय
मापन्नमानसयस्य. यस्मिन्विषय
येवा. ॥
स शयालुः । चि. स शयितरि. ॥
स शयितः । चि. सन्देहविषये । वि
चिकित्सते. ॥
संशयिता । चि. सन्देहाश्रये । स श
यकर्तारि. । यथाहुः । अस्तिस्वयं
मित्यस्मिन्नर्थे कश्चास्ति संशयः पुं
संशयः । अत्रापिसंशयश्चेत्संशयिता
यः. स एवभवसित्वम्. ॥ ४ ॥
स श्रितः । चि. सम्यक्सम्पादिते. ॥
स श्रितव्रतम्. । सम्यक्सम्पादित
मित्यर्थः. ॥ व्रतविषयकयव्रतवति. ॥
स श्रितो ब्राह्मणः । व्रतविषयकय
व्रतवनिवर्त्यः. । सम्यक्संशयतेषां

स सत्

। शीतनूकरणे । क । शास्त्रोरन्य
तरस्यामित्यन० श्रुतेरित्वम्० । व्र
तेनित्यमिति० नित्यमित्वम् व्यवस्थि
तविभाषात्वाद्वा० व्रतविषयेऽप्येते
नित्यमित्वम् । मुनिश्चते ॥ स्वस्य
क तनूकृते । सूक्ष्मे ॥

स शिवव्रत । वि० व्रतयन्त्रे ॥ सम्य
क शिवानितीक्ष्णोक्तानि० अति
दृढानिव्रतानियम्यसतथा । अत्येति
त्यव्रतेनित्यम् ॥

स शुभ । वि. सम्यक्शुद्धिनिधि
हे ।

स शुद्धि । स्त्री० सम्माप्त्तने । शरी
रादिमाप्त्तने । श्रौति ॥

संश्लेषक । चि० पातपादिनासंश्लेषितवस्तुनि ।

स शि.क. : । पृ. श्रीपायें ।

स शिक्कज । त्रि० खेदजी ॥ शौण्ड्या
ज्जयमनेयूकादौ । तेषांश्चाण्ड
जीयन्तर्भावि । ॥ यद्वा । शौण्ड्याङ्
मिसुद्भिद्यजातिसमकादौ । तेषामु
द्भिज्जेऽन्तर्भावि । तेषां च स शिक्कजी
नाण्डजी । त्रिज्याभ्यामतिरिच्यते ॥

संशोधनम् । न० संशुद्धौ ॥ स्या
नादृष्टिर्न विदुर्हमधावादिप्रसङ्गयम्
। संशोधन तदेव साहचर्यालोचनम्
यथा ॥

संशोधितः । द्वि० शुद्धीकृतवस्तुनि ॥

संज्ञात् । न० कुशवी । ब्रह्मजाली । मा

स सत्त .

ययाम् ॥ सस्मिनीति । विज्ज्
यने । स सत्पद्वद्दित्यति ।
निपातनात् । सुष्ठ्वारलोपश्च ॥

स श्याम । चि० शीतेनसङ्गुचिते ॥
 स श्रय । पुं० राज्ञामाश्रयाख्ये गुणे
 । अरिषापौड्यमानस्यबलवदाश्रय
 णे ॥ आख्यायाम् ॥ नवनेनन्दनो
 ह्येनेनचैत्रयस श्रये० कृतिरामाय
 णेदशमात् ॥ आश्रये ॥ बले ॥

स श्रव . । पु . चक्षीकृतौ । प्रतिष्ठा
ने । सम्पूर्णं चोति . . अक्षिर
वित्त्वम् ।

स अत्रित ॥ वि. अनुजीविनि ॥ आ
अत्रित ॥

संश्रुतः । वि० अङ्गीकृतः । संश्रूयते
स्य । शुश्रूष्यते । ता ॥

संज्ञा । वि० प्राप्तिहे । मिलिते॥

स श्लोष । पु. उपगूहने ॥ स श्लोष
यम् । श्लेषभाषिण्यने । यत्नः ॥

स ज्ञातः । न० स ज्ञाति । मायाज्ञानम्
 । स ज्ञातः तद्वद्देहदितयव० सुभू
 तिचन्द्र सम्पूर्णान्वयते । स ज्ञा
 दित्याह । स ज्ञातः कुर्वन्निश्चय स
 ज्ञातः तत्रैवतेसमे । ज्ञातयुगादिकी
 पक्ष ॥

संसक्तः । त्रि० अर्थोऽन्यस्मिन् । अ
व्यवहिते । स लक्ष्णे ॥ संसज्यतेऽप्य
। यज्ञसज्ञे । तत् । ॥ लोकाद्वयमर्थः
पाशैर्दण्डशुषाभिसुष्यते । स्त्रीधना

स सर्गाभाव.

दिशुसंस्तोमुच्यतेनकादाचन ॥
 स सक्तिः । स्त्री० स श्लेषि ॥
 स सत्० द् । स्त्री० परिषदि । सभाया
 म् ॥ स सीदन्त्यध्याम् । षट्छविग
 रणादौ । सम्पदादित्वात्किप ॥
 स सरथम् । न० असम्बाधचमूगतौ
 । रथादीनामसम्बाधचमने ॥ घण्टा
 पथे । नगरस्थोपनिर्गमे ॥ स सारे
 ॥ रणारम्भे ॥ समारम्भे ॥ प्राणिक
 न्मनि ॥ पुन पुनर्यीनिसम्बन्धे ॥
 गतौ । सम्यक्सरन्त्यनेन० समू
 यसरन्त्यनेनाचवा । सृगतौ । कार
 णादौल्युट् । बाहुलकादाल्युट् ।
 युक्तयुक्त । घस्यलुडपवादत्वात् ॥
 स सर्गं । पु० सङ्गे । सङ्गमे ॥ सम
 बायादिसम्बन्धे ॥ स सप्यंनम्०
 ससृज्यतेबा । सृज० । घञ् ॥
 स सर्गाभाव । पु० सम्वधरहितत्वे
 ॥ न्यायमतीतभावपदार्थविशेष ।
 सतुमेदभिन्नाभाव । सचचिविध
 । प्रागभाव १ ध्वस २ अत्यन्ता
 भाव ३ कृतिमेदात् । यथा । अ
 भावस्तुविधास सर्गान्योन्याभावमेद
 तः । प्रागभावस्तथाध्वसोप्यत्यन्ता
 भावएवच ॥ एव चैविध्यमापन्न
 स सर्गाभावद्वयदे । इ० भा० प०
 ॥ मेदत्व तादात्म्यसम्बन्धावच्छिन्न
 प्रतियोगिताकाभावत्वम् । विनाश्य
 भावत्व प्रागभावत्वम् १ जन्याभाव

ससर .

त्वमूर्ध्वसत्वम् २ नित्यस सर्गाभाव
 त्वमूर्ध्वसत्वम् २ नित्यस सर्गाभाव
 त्वमत्यन्ताभावत्वम् ३ । कृतिसि
 द्धान्तमुक्तावली ॥
 स सर्गी । त्रि० स सर्गविशिष्टे ॥ म
 त्वर्थीयङ्नि । सङ्गिने ॥ सम्पूर्वा
 त्सृजि० सम्पूर्वानुरुधितिघिनुष् ॥
 स सप्यं । पुं० मासविशेषे ॥ यथा
 । यदाक्षयमासोभवति० तदाक्षय
 मासस्यपूर्वोत्तरावधिमासोभवतः
 । तत्रपूर्वस्मिन्नधिमासि ॥ सचनम
 लमासः । किन्तुशुद्धतुल्य । उत्त
 रएवासन्तानोमलमास । तथाच
 जानाति । एकस्मिन्नपि वर्षे चेद्वौ
 मासावधिमासकौ । पूर्वोमास
 प्रशस्तः । स्वादपरस्तुमलित्वुचङ्गति ॥
 ससप्यंथे ॥
 ससप्यंथम् । न० सम्यक्प्रकारेणग
 मने ॥
 स सप्यी । त्रि० स सप्यंविशिष्टे । स
 म्यग्गमनशीले ॥
 स सार । पुं० सृष्टाज्ञानसम्भूतवा
 सनायाम् ॥ यथा । स सारश्चमिथ्या
 धौप्रभवावासनेति ॥ भवे । स्वाह
 षोपनिबद्धशरीरपरिग्रहे । जन्मम
 रणलक्षणं । प्रसूतताप्रमुखिकटं
 त्वाद्यनर्थे । चविद्यायाम् ॥ यथा
 त्त शङ्कराचार्ये । स सार स्वप्रतु
 ल्योद्दिशगद्वेषादिसङ्कुल । स्व

स सारबन्धनिर्मुक्तिः ।

कानिसत्यवशातिप्रवेष्टेऽसत्यवशविदि
ति ॥ अपिच । अयमतिचारितचा
रुतयास सारोभातिरमण्योय । अ
चपुन परमार्थदृशान्विमपिसा
रेणरमण्योयकृतिशिल्पसिम्भ ॥
दु खे ॥ कृच्छ्रेषामेध्यमध्येनिय
मिततनुभि स्थोयतेगर्भंवासे •
कान्ताविश्लेषदु खव्यतिकरविषया
यौवनेचोपभोग । वामाचोणाम
वशाविहसितवसतिर्बभारोप्यसा
धु संसाररेमनुष्या बदतयदिसु
खसुखमप्यस्तिकिञ्चित् ॥ ससरति
कालान्तरम् । सृ • । चय • ॥
संसारम् • वा ॥ दु • खसूक्ष्मस
ससार सवस्थास्तिसदु खित ।
व्याग • कृतोयेनसमुखीनापर प्रि
ये • ॥ प्रभवसर्वदु • खानामालयं
सकलापदान् । आश्रयसर्वपापा
नांस सारंरज्येत्प्रिये ॥ अश्रय
न्धनधीरमखीकृतमहाविषम् । अ
शस्त्रखड्गनदेविस सार सक्तचितसा
म् ॥ आदिसध्यामानीषुदु खस
र्वमिदंयत । तस्मात्सत्यन्यस
सारतत्त्वनिष्ठ सुखीभवेत् ॥ इ
तिकुलार्णवे १ उक्तास ॥

स सारशुद्धः । पु • प्रद्युम्ने । काम
देवि । मनोजन्मनि । रूपाक्षे ॥ स
सारशुद्धः ॥

स सारबन्धनिर्मुक्तिः । स्त्री • नाना

स सारवन्ध •

योनिस्त्वन्धनिवृत्तौ ॥ स सारएव
वन्ध • तस्यनितरांसुक्ति ॥
स सारमाग्नौ । पु • मिथ्याज्ञाने ॥
भगे । योनी ॥
स सारवीजम् । न • कामकर्मप्रवृत्ति
कारणे • अज्ञाने ॥
स सारवन्ध । पु • अव्यक्तादिस्थावरा
न्तोद्गमसदृशे ॥ यथा । कदलीसम्भ
वद्विसारीऽनेकशतपाखण्डबुद्धिबि
कल्प स्यद्वस्तत्वबिलिख सुभिर्निर्वा
रितेद तत्त्वो • वेदान्तनिर्वाचितपर
ब्रह्मसूत्रसारो • ऽविद्याकामकर्म
अज्ञातबोधप्रभवे • ऽपरब्रह्मविज्ञान
क्रियाशक्तिद्वयात्मकहिरण्यगर्भादि
र • सर्वप्राणिलिङ्गभेदस्तन्ध •
• तत्तुष्णाजलावसेकोद्भूतदर्पो • बु
द्धोन्मिद्वयविषयप्रवालाङ्कुर • सु
तिस्मृतिन्यायविद्योपदेशपलाशो •
यज्ञदानतपसाद्यनैकक्रियासुमुप
सुखदु खविद्वानेकरस • प्रा
ण्यपजीव्यानन्तफलस्तत्तुष्णासलि
लावसेकप्रवृत्तजडीकृतदृढबद्धम्
ल सत्यनामादिसप्तलोकावस्थादि
भूतपक्षिस्तनीड • प्राणिमुख
दु • खोद्भूतवर्षाशिकजोतनृत्तनीत
वादिबल्लेखितास्फोटितहसिताक
टवदितहामुसुसुखेत्याद्यनैकशब्द
कृततुमुणोभूतमहारवो • वेदान्त
विहितब्रह्मात्मदर्शनासङ्गशङ्कती

स सृष्टि .

च्छेदएषसंसारवर्तनीरूपितोवेदा
नोष्वाचार्यैः । तत्रोक्तश्रौतकामि
श्रौ । अमुष्यसंसारतरोरविधमूल
स्थितान्मूलविनाशनाय । विप्रश्चर
राधनबीजजाततत्त्वप्रविधानपरीऽ
भ्युपायवृत्तिः ॥

संसारवृत्तः । पुं० । आत्मवेदि ॥

संसारवृत्तः । पुं० । आत्मनोऽविद्याया
मः ॥

संसारो । पुं० । संसारविशिष्टे प्राणि
नि । भोक्तारि । संसारोऽस्यास्ति
। इति ॥ कर्तृत्वादिधर्मवृत्तिः ॥

संसाधि । स्त्री० । सम्यक्साधि
॥ प्रकृतौ ॥ स्वभावे । मदीयाया
स्त्रियाम् । सुकृती । मोक्षे । देहे
न्द्रियसङ्घातस्यऽशुद्धिद्वयेणस
म्यग्नानोत्पत्तियोग्यतायाम् । अ
वस्थादिसाध्यायाज्ञाननिष्ठायाम् ॥
फलं । साङ्गयोगमनुष्ठायपरिसमा
पन्नसंसाधिरितियोगिनः ॥ स
सेधनम् । विधुसंसाधौ । क्लिन् ॥
संसाधति । स्त्री० । संसारं । प्रवाहे ॥
संसारणं । सृ० । क्लिन् ॥

संसाधः । वि० । संसर्गः । वमनादि
नासंशुद्धे ॥ विभोगानन्तरप्रीत्या
पुनः संसर्गलितधने ॥ यथा । वि
भक्तोयः पुनः पित्राभ्यावाचैकन
संस्थितः । पितृव्येणाथवाप्रीत्या
संतुसंसृष्टव्यते । इतिवृत्तिरिति ।

स सृष्टि .

॥ संसर्जनम् । सृज० । क्त ॥

संसाधः । स्त्री० । काव्यालङ्कारविशेषे
॥ यथा । सौषासंसाधरेतेषाभेदेन
यदिहस्थितिः । एतेषांशब्दार्थाल
ङ्कारार्थायथासम्भवमन्योन्यानिर्मे
क्षतयोः यदिहः शब्दभागएव । अ
र्थविषयएव । उभयत्रापिबाऽवस्थि
नः । सैकार्यसमवायसुभावसृष्टि
। तत्रशब्दालङ्कारसंसाधयथा । व
दनसौरभलोभपरिभ्रमरमभ्रम
सम्भृतशोभया । चलितयाविदधेक
लमेखलाकलकलालकलालदृशाभ्य
या । अर्थालङ्कारसंसाधयथा । लि
भ्यतीवतमोक्षनिवर्णतौवाञ्छनन
भः । असत्पुरुषसेवेवदृष्टिर्निष्क
लताङ्गता ॥ पूर्वपरस्परनिरपेक्षौ
वमकानुप्रासौसंसाधिप्रयोजयत
। उत्तरवतुतयाविधिः । उपमेतुप्रे
क्षे । शब्दायालङ्कारयोः संसाधि
यथा । सोऽन्त्य एत्यगामे जी
एवंमहमहत्तलाश्रयम् । तरुणा
णह्रिचलुडिपरसर्पतीर्थिवादे
द्वसनार्तिश्रवणमेवएतास्फुरत्ता
वय्याम् । तरुणानाहृदयलुठ
नपरिसङ्कामतिनिशायतीतिस -
स्रुतम् ॥ हृदयलुठनमितिरूपका
म् । आयुर्धृतमितिवत् । पूर्वार्थे
तुअनुप्रासः । एवशब्दार्थालङ्कार
योः संसाधिरियम् ॥ अत्रानुप्रा

संस्कार :

सौरूपकश्चान्धोन्यानपेक्षे । स सर्ग
क्षतयारेकचवाक्ये कन्दसिवासमवे
तत्वात् ॥

स सृष्टी । वि० स सृष्टत्वविशिष्टे ॥

स सेशनम् । न० सम्यग्ज्ञादोनाउपमो
गे ॥ तत्रनिघण्टादिप्रोक्तव्यतिरिक्ता
नाद्रव्याणाभक्ष्य निषेधति । अज्ञा
तजातिगुणरूपविधानकानामज्ञादि
बीजरसपुष्पफलोपधानाम् । स सी
वनसूक्तसौख्ययशोभिवदृष्ट्ये नि
मग्नय नरयरोविदधीतनाम् ॥

संस्कार । पुं० अनुभवे ॥ मानसक
न्मणि । वासनायाम् ॥ प्रतिशब्दे
। उक्तृष्टगुणाधाने ॥ स स्क्रियते०
अनेन ० श्रीतेनस्मार्त्तेनवाकर्मण्यपु
रुषकृतिसंस्कार । स्वीयस्वीयजा
तौसामान्यविशेषविहितवैदिकस्मा
र्मातृकमुष्ठानद्वाराऽदृष्टविशेषाधा
यककृतियावत् । तद्वद्वययातदर्थी
क्तदिनशुद्धादिरविमग्नकार ॥ अन्वेने
प्यने ॥ अनीकश्रीमद्वानिर्णीत
न्ते । संस्कारिणविनादेविदेहशुचि
र्नजायते । नासंस्तुतिविश्वारोसा
द्देविपित्य चक्षुर्मणि ॥ अतीविप्रा
दिभिर्भूयै स्वस्ववर्णोक्तसंस्क्रि
या । कर्तव्या सर्वथायत्नैरि
ह मुर्वहितेषुभि ॥ तेचदशषोडशा
ष्टचत्वारिंशद्विभिन्नाः प्रेक्तायथा
। जीवसेक पुंसवन सीमन्तोन्नय

संस्कार :

नतथा । जातनाम्नोनिष्क्रमणमन्नाश
नमत परम् ॥ चूडोपनयनोवाहा
संस्कारा कथितादश । शूद्राणांशूद्र
भिन्नानामुपधीतनविद्यते ॥ तेषां न
वैवसंस्कारादिजातौनादशस्मृता ॥
निष्ठानिसर्वकमाधितथानैमित्तिका
निच । काम्यान्यपिवरारिः कुर्या
च्छाभववत्तना ॥ शोडशयथा । ग
भाधान पुंसवन सीमन्तोन्नयनत
त । जातकर्मभिधानश्च निष्क्र
म प्राशनतथा ॥ चूडोपनयन वि
द्वतानांष्टवतुष्टयम् । गोदान मे
यलोन्मोक्षोविवाह शोडशकमा
त ॥ अष्टचत्वारिंशद्वयथा । गर्भाध
नमथापिपुंसवनक सीमन्तजातक्रि
यानामाज्ञादनचौलकीपनयनश्रीत
व्रतान्यव्यय । चत्वारिंशपन विवा
हकारण पञ्चाभियज्ञ अपिसंस्था
सप्तचसप्तसप्तकृतितीस संस्कारजाप्य
मी । देवताप्रतिष्ठायांषट्संस्का
रायथा । जातनाम्नोनिष्क्रमणमन्ना
प्राशनमेवच । चूडोपनयनश्चेतीष
ट्संस्कारा । विशिदिताकृतिसंज्ञा
निर्वाणतन्त्रम् ॥ स स्क्रियतेऽनेन
। कृञोषण् । व्युत्पत्तौ ॥ न्या
यमतेगुणविशेषे ॥ सचिविधः विगा
ह्यसंस्कार १ अयमूतर्तपदार्थ
स्थाधी । काचिदेगजन्य ० काचिस्वर्ग
जन्यस । स्थितिस्थापकसंस्कारः २

संस्कारः

अथ पृथिवीगुणः • केषाञ्चिन्मते
 पृथिव्यादिचतुष्पदार्थानां गुणः •
 अथ मतीन्द्रियस्यन्दनकारणञ्च ।
 भावनाख्यसंस्कारः ३ अथ मात्म-
 नोऽतीन्द्रियगुणः • उपेक्षानात्म-
 निश्चयजन्यः • अथ स्मरणप्रत्य-
 भिज्ञयोः कारणञ्च । यथाहविश्व-
 नाथतर्कालङ्कारः । संस्कारभेदा-
 विनोप्यस्थितिस्थापकभावने । मूत्तं
 माचेतुवेगं स्यात्कर्मजीवेगञ्च
 क्वचित् ॥ स्थितिस्थापकसंस्कारः
 क्षितौकेष्विदं तुल्यं पि । • अतीन्द्रि-
 यं सविज्ञेयं क्वचित्स्यन्दोपिका-
 रणम् ॥ भावनाख्यसुसंस्कारो जी-
 ववृत्तिरतीन्द्रियः । उपेक्षाऽनात्म-
 कस्तस्य निश्चयः कारणं भवेत् ॥ स्म-
 रणे प्रत्यभिज्ञायामप्यसौ कारणं भवे-
 दिति ॥ अथ जातकर्मदिक्रियाक-
 लापः समयः उक्तकालक्रमेण शरी-
 रसंस्कारार्थं स्त्रीणामपि भवति । त-
 द्वाचाचमनुः । अमन्त्रिकातुकार्ये-
 यस्त्रीणामावद्विषयः । संस्कारा-
 र्थं शरीरस्य यथाकालं यथाक्रमम् ॥
 वैवाहिकविधिः स्त्रीणां संस्कारो
 वैदिकः स्मृतः । पतिसिवागुरौ वा
 सोऽगृह्यार्थोऽग्निपरिक्रियेति ॥ आह-
 त् • जातकर्मदिक्रियाकलापः ।
 यद्वत्कालमेव सायं प्रातः समिद्धौ
 मादिरूपेऽग्निपरिचयेत्यर्थः ।

संस्क्रिया

संस्कारजः । त्रिः संस्कारात्जाते ।
 संस्कारवर्जितः । पुः ब्राह्मे ॥ त्रिः
 गर्भाधानादिसंस्कारविधुरे ।
 संस्कारस्कन्धः । पुः वासनाप्रपञ्चे ।
 रूपविज्ञानविदनासंज्ञास्कंधानां वा-
 सनायाम् ॥ रागादेषां भिन्निदेषेषु
 । रागादयः क्लेशाः • उपक्लेशा-
 समदमानादयोः धर्माधर्मौ चेति वा-
 चस्पतिमिश्राः ॥
 संस्कारहीनः । पुः ब्राह्मे ॥ त्रिः ग-
 र्भाधानादिसंस्कारवर्जिते ॥ संस्का-
 रैरुपनयनादिभिर्गर्भाधानादिभि-
 र्वाः हीनः ॥
 संस्कार्यः । पुः कर्मशेषः । ब्रौह्मा-
 दौ ॥ त्रिः संस्कारार्हे ॥
 संस्कृतम् । नः लक्षणीयेति । पाणि-
 न्यादिध्याकरणवैधिते । गौर्वाणवा-
 याम् ॥ संस्कृतं नाम देवीवागन्वा-
 स्यातामहर्षिभिः ॥ त्रिः कृतिमे-
 ॥ शस्त्रे ॥ भूषिते ॥ संस्क्रियते स्म
 । क्त ॥ व्युत्पन्ने ॥ अपनीतमन्त्रे ।
 शोधिते ॥ कृतसंस्कारे ॥ पक्वे ।
 संस्कृतोत्तमा । पुः दीक्षयादीक्षिते ॥
 संस्कृतिः । स्त्रीः संस्क्रियायाम् ॥
 संस्करणम् । डुकृञ् • । क्तान् ।
 संस्क्रिया । स्त्रीः संस्कृतौ । शब्दादा-
 दिक्रियायाम् ॥ मन्त्रापनयने ।
 संस्कारायकरणम् । डुकृञ् • । क्त-
 अं शचेति श । रिङ् इयङ् ॥ ब्राह्म-

स स्थाय

योविप्रभिन्नयस्वस्वर्णोक्तसंस्क्रिगा
म् । शैवेनयत्नं नाकुर्यादेषधर्मं
कलौयुगे ।

स स्तर । पुं० प्रस्तरे । पल्लवादिरेषि
तशय्यायाम् । साथरा० इ० भी०
प्र० ॥ अश्वरे । यज्ञे ॥ स स्तोयते
। स्तुज्, स्थाप्यादने । ऋदोरप् ॥

स स्तव । पुं० परिचये । सङ्गतिस्त
वने । स स्तवनम् । ऋज्, स्तुतौ ।
ऋदोरप् ॥ सम्यक्, स्तुतौ ।

स स्तवान् । त्रि० वाग्मिनि । स स्तौ
ति । ऋज्, । सम्यागन्, स्तुवन्
स्थानम् ॥

स स्ताव । पुं० क्रतुषुद्विजन्मनांस्तु
तिभूमौ । यज्ञे ह्यन्दोगी क्रियमा
णायाः स्तुतेभूमौ । यज्ञे स्तावक
द्विजावस्थानभूमौ । समेत्यस्तुवन्त्य
व । ऋज्, । यज्ञे समिस्तुवद्विषय
धिकरणे ल्युटीपवादीघञ् ॥ स स्त
वन वा ॥

स स्तुत । त्रि० सम्यक्, स्तुतिविषयी
भूते । स स्तूयतेत्य । ऋज्, ।
क्त । सदृशत्वेन निरूपिते । प
रिचिते ।

संस्थानम् । न० महती । उपचये ॥
स स्थायः । पुं० सन्निवेशे ॥ स स्था
ने ॥ विस्तृतौ । सङ्, घाति ॥ स
स्थानम् । छ्यै, स्थै, गङ्, सङ्, घात
या । घञ् । आतीत्युक् ॥ गृहे ॥

स स्थिति

यथा । स स्थायान् प्रविशियुरिति ॥
स स्थ । पुं० चरे ॥ निजराष्ट्रकेचरे
॥ क्रतुमेदे ॥ सन्तिष्ठतेऽनेन । छा०
। अङ् ॥ त्रि० अवस्थिते ॥

स स्था । स्त्री० स्थितौ । सादृश्ये ॥
नाशि ॥ न्याय्यपथस्थितौ । मर्यादा
याम् ॥ सन्तिष्ठतेऽनया । सम्यगव
स्थान वा । छा० आतच्छोपसर्ग इत्य
ङ् ॥ अथ स्थायाम् । समाप्तौ ॥
व्यक्तौ ॥ प्रत्ययचतुष्टये । यथा ।
नैमित्तिकः प्राकृतिको नित्यश्चा-
त्यन्तिकोऽप्ययः । स स्थेतिक्त्व
भि प्रोक्तस्तुर्वास्तुस्वभावतद्वति
पुराणम् ॥

सस्थानम् । न० अकृतौ ॥ मृतौ ॥
सन्निवेशे ॥ चतुष्टये ॥ स स्थीयति
ऽद्वानेन वा । स स्थितिर्वा । छा० ।
भावधिकारणादौ ल्युट् । चिञ्जे ॥
त्रि० शिवादी ॥ समीचीन स्थान
मस्य ॥

संस्थापनम् । न० स्थिरीकरणे ॥
सस्थित । त्रि० मृते ॥ व्यवस्थिते ।
सम्यक्, स्थिते । उत्थिते । सन्तिष्ठ
तेत्य । छा० गत्यर्थकर्मकेतिक्तः ॥
संस्थिति । स्त्री० तत्त्वे । स स्थाने ॥
मृत्यौ ॥

संस्थानं । पुं० स्थाने । त्वगि
न्द्रियवाद्यगुणविशेषे । यथा । आ
लोपाङ्गावसंस्थानात् । निः प्रजा

स खेदजम्,

सात्सङ्गमेजनात् । सङ्गशय्यासना
ध्यायात्पापसङ्क्रमसतेनृणामिति-
हागक्षीय ॥ सम्प्रयोगे । सम्य-
न्ते । संस्पर्शनम् । स्पृशस स्प-
र्शने । अकारसंरिचकारकेस आवा-
मितिघञ् ॥

स स्पर्शजः । चि० विषयेन्द्रियसं-
बन्धाज्जातेभोगे । येहि स स्पर्शजा
मोगादु खयोनययते । आद्यन्तवन्त
कौन्तेयनतेधुरमतेबुध ॥

स स्पर्शा । स्त्री० जतूकायाम् । जनी-
नामगन्धद्रव्ये । स्पृशति । स स्पृ-
श्यतेषा । स्पृश० । पदरुजिति
घञ्० पचाद्यच्० कर्मणिघञ्
वा० ॥

स स्फुल । पुं० मेघे ॥

स स्फुटः । चि० फुल्ले । विकसिते
॥ स्फुटति । स्फुटविकसने । इ-
गुपधितिका० ॥

स स्फोटः । पुं० युद्धे । रथे ॥
स स्फोटनम् । स्फोटचनादरे ।
घञ् ॥

स स्फोटः । पु० युद्धे ॥ स स्फोट-
नम् । स्फुटिर्० । घञ् ॥

संस्मरणम् । न० संस्कारजन्यज्ञाने ।
स स्मृतौ

स स्मृतिः । स्त्री० संस्मरणे ॥ स्मि-
यांतिन् ॥

स खेदजम् । न० खेदजशाकविभि

स हतिः

षे ॥ तथाहि । उक्त स खेदज
शार्कभूमिच्छिन्नशिलीन्ध्रकम् । चि-
तिगीमयकाष्ठं पुष्पादिषु तदुद्भवे
सर्वे स खेदजा शीत दोषला पि-
च्छिलासते । गुरवश्छिद्यं तीसारज्व-
रश्चेष्मामयप्रदा ॥ श्वेता शुचि-
स्थलीकाष्ठवशगेव्रजसम्भवा ना-
तिदोषकरास्तेऽप्युः शिषास्त्रेभ्यो
विगर्हिता ॥ चि० भुवः शरी-
रस्थस खेदादुषणे जातेद शमश-
कादिरूपेभूतयामि ॥

स हतः । चि० सहते । मिलिते
दृढे ॥ दृढसन्धौ ॥ सहन्यतेस्म-
। ता० ॥

स हतजानुः । चि० सञ्जी । स ह-
तजानुकै ॥

स हतजानुकः । चि० सञ्ज्जी ॥
सहतेमिलितेजानुनौयस्यस ॥

स हतलः । पुं० मिलितपाणिद्वये
। प्रतले । सिहतले । विस्तृता
हृत्स्थोर्मिलितयोर्गमदक्षिणयो पा-
थ्यो ॥ सहत सङ्घट्टलाति ।
ला० । आतानुपसर्गहृतिका ॥

स हतिः । स्त्री० समूहे । वन्दे ।
निकुरम्बे । कदम्बके ॥ अल्पानाम-
पिबस्तूनां स हति कार्यसाधिका ।
दृष्टे गुणत्वमापन्नेष्वंशान्ते मत्तद-
न्तिनः ॥ स हतिः श्रेयसिपुसां
सुकुक्ष्मरत्नपरिपि । तुषेणापिप

संहितपुष्पिका

रित्यक्ता नप्ररोहन्ति तण्डुलाः ॥
 घनतायाम् । स हन्यते । हन्तेः
 क्तिन् ॥ घाते ॥
 स हननम् । न० कषेवरे । गात्रे ।
 शरीरे ॥ स हति० स हन्तृत्वा
 । हन० । कृत्यल्युट् इति ल्युट् ॥
 यदा । स हन्तृन्तेऽस्मिन् भूतानि
 । कर्षति ल्युट् ॥ हठाङ्गत्वे ॥
 स हननाङ्ग । चि० कठिनावयवे ॥
 स हन्यते निषिद्धीभवन्ति० अङ्गानि
 यक्षसः ॥
 स हर्षः । पुं० आर्षायाम् ॥ मु
 दि । सुखे ॥ हर्षणे । घृष्टौ ॥
 प्रभञ्जने । पवने । स हर्षणम्
 । हर्षतुष्टौ । घञ् ॥
 स हारः । पुं० प्रलये ॥ स होचने
 सङ्घर्षे ॥ नरकविशेषे ॥ हर
 षहारः । हजोभाविघञ् । सम्य
 क्कारोऽच ॥ यदा । सङ्क्रियते
 ऽनेन । अध्यायन्यायेति घञ् न सा
 धुः ॥ असिताङ्गादिभैरवान्तर्ग
 तभैरवविशेषे ॥
 स हारमुद्रा । स्त्री० विसर्जनमुद्रा
 याम् ॥
 स हितः । वि० सहिते । योजिते
 ॥ सन्धीयतेऽस्म । डुधाञ् । कः
 । दधातृहिं । ॥ मिलिते ॥
 संहितपुष्पिका । स्त्री० मिश्रया
 याम् ॥

सकष्टकः

संहिता । स्त्री० मन्वादिप्रणीतध
 र्मशास्त्रे ॥ पुराणसंहितासु ॥ प
 क्षसंहितायया । ब्रह्मण्यश्विन्यस्या
 पिप्रज्ञादस्यतथेवच । गीतमस्यक
 मारस्यसंहिताः परिकीर्तिताः
 ॥ अतस्त्रोयया । ब्राह्मीभागवतीये
 बीषेण्यश्विनप्रकीर्तिताः । अतस्त्र
 संहिताः पुण्याधर्मकामार्थमोक्ष
 दाः ॥ षट्संहितायया । आद्या
 सनत्कुमारोक्ताद्वितीयासूतसंहि
 ता । तृतीयाभाङ्गरीविप्राश्चतुर्थी
 वैष्णवीमता । तत्परासंहितात्रा
 ह्नीसौरान्त्यासंहितामतीति ॥ स
 धीवर्णानामतिमयितसङ्गिधौ । व
 र्णसंयोगे ॥ वेदैकदेशे ॥ सम्य
 वादधाति कर्मवित्तः । दधाति
 हिं ॥

संदूतिः । स्त्री० बहुभिर्षंहिताङ्गा
 नि ॥ समाजानाम् । सम्यर्थात्
 ज्ञेयः । स्त्रियां क्तिन् । वचिस्त्वपीति
 सम्प्रसारणम् ॥

संहतः । वि० कृतसंहारे सङ्घि
 ते ॥

संहतिः । स्त्री० संहारे ॥

संहट्टः । वि० प्रहर्षिते ॥

सकटः । पुं० शालाटवर्षे ॥

सकटाक्षः । पुं० वराक्षे ॥ वि०
 कटाक्षसंहिते ॥

सकष्टकः । पुं० शैवाक्षे । षट्ती

सकाम :

करञ्ज ॥ त्रि० कण्टकयुक्ते ॥
 सकर । त्रि० सहस्त्रे ॥ राजस्व
 विशिष्टे ॥ शृङ्खलयुक्ते ॥ सकिर
 ण्ये ॥ करेण्यसहवर्त्ततेय स ॥
 सकरुण । त्रि० सदये । करुणा
 विशिष्टे ॥
 सकण्ठ । त्रि० श्रवणशीले । श्रुति
 तत्परि ॥ सावधाने ॥
 सकर्मक । पु० कर्मयुक्तपञ्चत्वादि
 धातुषु ॥
 सकल । पु० सगुणेशिवे ॥ यथा
 ता शारदातिजके । निर्गुण स
 गुणोतिशिवोच्चेय सनातन
 । निर्गुण प्रकृतेरन्य सगुण
 सकल स्मृतइति ॥ कलाप्र
 कृतिस्तयासहवर्त्तते ॥ त्रि० सम्पू
 र्णे । सर्वस्मिन् ॥ कलानियुक्ते ।
 कलाभि परिपूर्ण ॥
 सकलप्रिय । पु० चणके ॥ त्रि०
 सर्वेषांप्रीतिविषये
 सकलाज्ञानम् । न० समष्ट्यज्ञाने ॥
 सकषाय । त्रि० सरागे ॥ कषाये
 षकामक्रोधादिमलेनसहवर्त्तमाने
 । कषायविशिष्टे । कसैला० इ०
 भा० प्र० ॥
 सकाम । त्रि० कामनाविशिष्टे ।
 कामिनि ॥ पु० सीयाविषयापेक्षास
 कामप्रवृत्तिभण्यते । तेनयुक्तोदीन
 मना सकाम प्रीच्यतेबुद्धे ॥

सकृत्प्रज :

सकामाश्चैवनिष्कामाद्विविधाभुवि
 मानवाः । कामिनांफलमित्युक्तं
 घयित्वास्वप्नराज्यवत् । निष्कामा
 णान्तुनिर्वाणपुनरावृत्तिवर्त्तितम् ।
 सहकामेनवर्त्तते । सहस्रस ॥
 सकाश । पु० समीपे ॥ त्रि० का
 शयुक्ते ॥
 सकुरुण्ड । पु० साकुरुण्डवर्त्ते ॥
 सकुण । त्रि० कुलान्विते ॥
 सकुल्य । त्रि० सगीत्रे । सप्तम
 पुरुषानन्तरदशमपुरुषपर्यन्तस
 न्ततौ ॥ दशाहिनसपिण्डास्तुशुध्य
 न्तिप्रेतसूतके ॥ त्रिरात्रेएसकुल्या
 स्तु० स्नात्वाशुद्ध्यन्तिगीत्रका ॥
 दायाधिकारिसकुल्यास्तु० पञ्चमयुक्
 षावधय । यथाहबोधायन ।
 प्रपितामह० पितामह० पिता०
 सुय० सोदय्यभातर० सवर्णाया
 पुत्र० पौत्र० प्रपौत्रोवाएतानवि
 भक्तदायादान्सपिण्डानाचक्षते ।
 विभक्तदायादान्सकुल्यानाचक्षते ।
 सत्सङ्गजेषुतद्गमोक्षार्थोभवतीति ॥
 सकृत् । अ० सहाये ॥ एकवारः
 एकवारम् । एकस्मिन्सकृच्चेतिसु
 च् । सयोगान्तस्थेतिसुचोक्षोप०
 । सकृदशानिपततिसकृत्कन्या
 प्रदीयते । सकृदहददानीतिव्री
 ण्येतानिसतांसकृत् ॥
 सकृत्प्रज । पु० काके । वायसे ॥

सक्तव

सक्तप्रजायम्यस ॥ सिद्धे ।
 सक्तफलान् । स्त्री० कदल्यान् ॥
 सक्तफलान्यद्या ॥
 सक्तहर्म । पु० खिसरे । खड्गरे । इ०
 भा० प्र० ॥
 सक्तविभात । वि० एकदैवकृतज्ञा
 ऽभिव्यक्ती ॥ सदैवविभाती । सदा
 भारुपे ॥
 सक्तधीर । पु० एकवीरवृक्षे ॥
 सक्त । वि० अदिरते । लम्बे ॥
 अभिनिवेशिनलम्बे । कद्वत्त्वभि
 मनेनफलाभिसन्धिनाचकम्भ्या-
 भनिविष्टे ॥ सज्यतेस्य । सक्त
 सहे । ततः ॥
 सक्तचेता । वि० आसक्तचित्ते ॥
 यथा । अवध्यवन्धनचौरमस्त्रीकृत
 महाविषम् । अशस्त्रखण्डनदेवि
 स सार । सक्तचित्तसाम् ॥
 सक्तिः । स्त्री० सक्ते ॥ पक्षेः त्ति
 न् ॥
 सक्तवः । पु० न० भूस्त्रिचूर्णके
 । भृष्टयवादिचूर्णे । सक्त० इ०
 भा० प्र० ॥ सचते । पक्षसेवने
 । सितनिगमिमसिसच्यऽभिधाञ्
 कृषिभ्यस्तुन् ॥ अक्षयज्जवाद्या
 यथा । धान्यानिभाष्टभृष्टानियन्त
 पिष्टानिसक्तव ॥ तत्रयवसक्तवा
 यथा । यवजाः सक्तव । शीतादी
 पन लवव । सदा । कफपित्त

सक्थि

हरः कृष्णसीखनाद्यप्रकीर्तिताः ॥
 तेषां तावत्तदावप्याद्यवप्यामेदनास्त
 या । तर्पणामधुराकृत्या परि
 णामेवलावहा ॥ कफपित्तश्रम
 क्षुत्तृट्प्रणनेन नयापहा । प्रश
 स्ताघर्मदाहाव्ययायासासंशरीरि
 णाम् ॥ अणकयवसक्तवस्तु । नि
 स्तुषेयणकोभृष्टैस्तुष्यांशैश्चयवै
 कृता । सक्तव शर्करासपिंयुं
 क्तायीप्पेतिपूजिता । शालिस
 क्तवीर्यथा । सक्तव शालिसक्त
 तावत्किंदातववेहिमा । मधुरा
 याहिषोरुच्या पथ्याद्यवलाशुक्रदा
 नभुक्तानरदैश्चित्वा ननिशायान
 वावहून् । नजलान्तरितान्महि
 सक्तूनद्यामकेवलान् ॥ पुण्यक्-
 पानं पुनर्दानं सामिर्वपयसाभिनि
 । दन्तच्छेदनमुष्णसप्तसक्तपुन
 र्जयेत् ॥ अर्धर्षादि ।
 सक्तुक । पु० विषप्रभेदे ॥ यद्य
 न्यि सक्तुकेनैवपूषंमध्यः सस
 क्तुक ॥
 सक्तुफला । स्त्री० समीहवर्णे ॥ स
 क्तुवत्फलमस्या । अजादित्वा
 तृष्टाम् ॥
 सक्थि । न० जानूर्ध्वभागे । जरौ ।
 सांयज० इ० भा० ॥ सजति । स
 ज्यतेवा । सज्जसक्ते । असिसक्थिभ्यां
 क्थिन् ॥

सखित्वम्

सक्रियम् । न० व्यक्ते । परिस्रन्दवति
। तथाहि । बुद्ध्याद्युपात्तमुपा
त्तदेहत्वजन्ति० देहान्तरस्योपादद
तद्वृत्तितेषांपरिस्रन्द । शरीरपृथि
व्यादीनाञ्चपरिस्रन्द । प्रसिद्धएव
॥ त्रि० क्रियासहिते ॥

सद्यश्च । त्रि० कृतावसरे ॥

सद्यत्वम् । अ० क्षत्रियाणांयोग्येक्षत्र
त्वे ॥ क्षत्रियाणांसम्पत्ति अव्यय
विभक्तीतिसम्पत्तावव्ययीभाव ।
सम्यक्तिससमस्यमानोत्तरपदस्थयो
ग्यप्रवृत्तिनिमित्तम् ॥

सद्यम् । त्रि० क्षमतायुक्ते ॥ क्षमा
विशिष्टे ॥

सद्यार । त्रि० लक्षणयुक्ते ॥

सखा । पुं० मित्रे । सुहृदि । वयस्ये
। सबयसि । स्निग्धे । अहितेप्रति
प्रेक्ष्यहितेवैवप्रवर्त्तनम् । व्यसने
चापरित्यागस्त्रिविधसखित्वत्वम्
॥ अपिच । सन्त्यागासहनीबन्धु
सदेशानुगत । सुहृत् । एकक्रियोभ
वेन्मित्रसमप्राण सखामवेदिति
॥ समान० ख्यायतेलीके । ख्या
प्रकायने । समानेख्य सचेदात्तद्व
तोण्० सवडित्० यत्नोपः । स
मानस्यतूदात्त । सद्रव्यादेशश्च ॥ स
हाये । अमाख्यादौ ॥

सखिता ।) स्त्री० सख्ये
सखित्वम् ।) न० सख्ये

सगर्भं

सखी । स्त्री० आलौ । वयस्यायाम् ॥
सख्यशिश्वीतिङीष् ॥

सख्यम् । न० मैत्र्ये । मित्रतायाम्
। साप्तपदीने । सौहार्दे ॥ दशाब्दा
ख्यपौरसख्यपञ्चाब्दाख्यकलाभृता
म । व्यब्दपूर्वश्रीत्रियाणास्त्रल्ये
नापिस्त्रयोनिषु ॥ इतिमनु ॥ स
ख्युर्भाष कर्मभा । सख्युयं ॥
सख्ये निषिध्यावथा । कृतवैरेशठेस्त
व्ये कामुकेवगतघृण्ये । निलम्प्ये नैव
कर्त्तव्यसख्यमतिमतासदेति । हि
ताशसने ॥

सगर्भद । पुं० भयेनहर्षेणचाश्रुपूर्णं
नेत्रत्वे । सति० कफरुद्धकण्ठन
तथायोषाचोमन्दत्व सकम्पादिवि
कारस्तस्मिन् ॥ त्रि० तद्वति ॥

सगन्ध । पुं० अशके । ज्ञातौ दा
यादे । त्रि० गन्धयुक्ते ॥

सगर । पुं० अयोध्याधिपतौ । बाहु
राजपुत्रे० सूर्यव श्रीयेन्द्रपतिवरे ।
नामनिदानन्तु । सपत्न्यातुगरस्तस्मै
दत्तो गर्भनिर्घांसया । गरीणसहते
नैवजातस्तत्सगरोऽभवदिति ॥
अहंज्ञेदे । त्रि० गरसहिते । स
विषे ॥

सगर्भं । पुं० सोदरे ॥ समानो गर्भो
वस्यस । सगर्भेति निर्देशात्समा
नस्यस ॥ अभ्यन्तरितसूक्ष्मपद्मा
दियुक्तकुशादौ ॥

सङ्कट

सगर्भा । स्त्री० गभं वत्याम् ॥

सगर्भं । पुं० सहोदरे । समाने गभे भव । सगर्भं सयूथेति यत् । स गभेति निर्देशात् ॥ यद्वा । स हतुल्ये गभे कुक्षौ भव ॥

सगुण । पुं० गन्धादिविशिष्टे । विद्यादियुक्त ॥ यथा सगुणो निर्गुणो वापि सङ्गायो बलवत्तर । तुषिणापि परिभटस्तण्डलो नाङ्कुरायते ॥ मायाशक्तसर्वज्ञसर्वशक्तियुक्तवत्तस्य ॥

सगुणा । स्त्री० दुर्गाधाम ॥ गुणवत्याम् ।

सगीशम् । न० गीशे । कुले ॥ पुं० सप्तमादूर्ध्वपुरुषे । चि० अभिन्नगीशे । ज्ञातौ ॥ समानगोत्रकुलमस्य ज्योतिर्जनपदेति समानस्य स ॥

सग्निः । स्त्री० सहभोजने । अदनन् । अद्० । स्त्रियाक्तिन् । बहुन कदसौति वस । वसिभसिर्जलीत्युपधलोपः । भलीभलीति सजीप भावसाधोर्ध्व । भलीजशभगीति वक्ष्यग । समानाग्निः । समानस्य कन्दसौतिसभावः ॥ सहग्निर्वा । सहस्रसः । स ज्ञायाम् ।

सङ्कट । त्रि० सम्बाधे । सङ्कीर्णं । अपपात्रकाशि । बर्तमादौ । सम्यक्कटति । आह्वयति । कटेऽर्धपरिचये । पचाद्यच् ॥ यद्वा सम्बाधा

सङ्कर

यतिसंशब्दतुम्भार्थे । सम्प्रोदयेति मटच् । न० दु खे ।

सङ्कटा । स्त्री० देवीविशेषे ॥ योगिनी प्रभेदे ।

सङ्कटाच्च । पुं० धववर्चः ॥

सङ्कथनम् । न० सम्यग्भाषणे ।

सङ्कथा । स्त्री० परस्परभाषणे । सन्भाषणे । मिय प्रेमगीष्ठाम् ॥

सङ्करः । पुं० सम्मार्जन्यक्षिप्तधृत्या दी । अवकरी । सङ्कारे । सङ्कीर्णं । कृषिर्धेये सायावा । कदोरप् । व्यामिश्रत्वे । मिश्रितत्वे । परस्परालम्बनाभावसमानाधिकरणयोरैकाधिकारस्ये । यथा मूर्तत्वमनसि वर्तते । भूतत्वनास्ति । अकारिभूतत्ववर्तते मूर्तत्वनास्ति । पृथिव्यां भूतत्वनास्ति । पृथिव्यां भूतत्ववर्तते । मूर्तत्वस्यास्तीति जातिसाङ्ग्यमिति । रामान्यजातौ । वयं सङ्करजातौ ॥ अक्षङ्कारविशेषे ॥ यथा । अविश्रान्ति कुप्रामात्मन्यङ्गाङ्गित्वन्तुसङ्कर । एतएवाक्षङ्कारायत्नात्मन्यभासादितत्त्वतन्त्रभावा । परस्परमनुयाद्यानुयाहकतादधति । स एषां सङ्कीर्णमाश्वरूपत्वात् सङ्कर । उदाहरणमयथा । आसीमन्तपिङ्गमरकटनिर्दिष्टमताटपलेषु मायांसेखलायां भटिति मणितुकाकटियुग्मेष्ट

सङ्कर्षण :

हीते । श्रेष्ठेण विम्वौष्ठकान्यात्वदरि
भृगदृशामित्वरीणामरण्या राजन गु
ह्याफलानास्त्रजद्वतिशवरानैव च ५
हरन्ति ॥ अत्रतद्गुणमपेक्ष्य ३ ।
न्तिमताप्रादुर्भूत तदाश्रयेणचतद्गु
ण सचेतसाप्रभूतचमत्कृतिनिमि
तमित्यनयोरङ्गाङ्गिभावः ॥ अस्या
न्ये मेदा काव्यप्रकाशादिषुद्रष्ट
व्या ॥

सङ्करी । स्त्री० सङ्कार्याम् ।

सङ्करीकरणम् । न० नवविधपापान्त
र्गतपौपविशेषे ॥ यथाहविष्णु ।
अथपुरुषस्यकामक्रोधलोभाख्य रिपु
त्रय भवति० परियहप्रसङ्गेनविशि
ष्टा० गृहश्रमिण ॥ तेनायमाक्रान्ती
ऽतिपातकमहापातकानुपातकीप
पातकेषुवर्तते० जातिभ्र शक्रेषु०
सङ्करीकरणेषु० अपाचौकरणेषु०
मजावहेषु० प्रकीर्णकेषु० । तद्यथा
। खराश्वोष्ट्रमृगैभानामजाविकवध
स्तथा । सङ्करीकरणं स्त्रीय मीनादि
महिषस्यचेतिमनु । ॥ गदर्भतुरगा
ष्ट्रमृगहस्तच्छागमेषमत्स्यसर्पमहिषा
याम्प्रत्येक वध । सङ्करीकरणं स्त्री
यमितिकुक्कुम्भट्ट ॥

सङ्कर्षकः । वि० सङ्कर्षणकर्त्तरि ॥

सङ्कर्षण । पु० सौरपाणौ । वलभ
द्रे ॥ सम्यक् कर्षणंतिशत्रुशरीरमा
युधैः । कृषविलेखने । नन्द्यादि

सङ्कल्प ।

त्वाङ्ग्यु ॥ सम्यक् कल्प्यतेवा । क
र्मणि ल्युट् ॥ गर्भस्थमस्यक् कर्ष
णादा । यथेत्त हरिव श्रे । गर्भस
कर्षणस्योकेसोपिसङ्कर्षण स्मृत
इति ॥ अहङ्काराधिष्ठातरि ॥ द्रष्टृदृ
श्ययोः सम्यक् कर्षणमेकीकरण येन
न० अन्यत्रस्थितस्यान्यत्रनयने ॥ आ
कर्षणे ॥ सम्यक् प्रकारेणकर्षणम् ॥
सङ्कलनम् । न० क्रमादुत्क्रमतोवाऽ
ङ्गयोगे । जीडदेना० इ० भा० प्र०
कलशब्दसङ्ख्यानयोः । सम्पूर्वं
। ल्युट् ॥

सङ्कलित । वि० सङ्कलिते । सङ्कहीते
एकवचनं । अङ्कान्तरेणैकीकृता
ह्मे । जीडदियाअङ्कइतिभाषा ॥
सङ्कल्यतेस्य । कलसङ्ख्याने क्त
॥ पृथ्वीकृतधान्यादौ ।

सङ्कल्प । पु० मानसकर्मणि । इदं
महकुर्वामितिमनसेव्यापारे । इ
दङ्कारिष्यामीत्यादिलक्षणेऽन्त क
रणपरिणामे ॥ इदं नीलमिदं पीत
मिति विषयविवेचने ॥ इष्टसाधन
ताज्ञाने । समीचीनत्वेनभावने ॥
अहङ्करीमीतिकर्तृत्वाभिमाने ॥ दु
ष्टेष्वपि विषयेषु० अशीभनत्वादर्श
नेनशीभनाध्यासे । अनेनकर्मणे
दमिष्टफल साध्यते० इत्येव विषया
यांनुहौ ॥ तिष्ठ्याद्युल्लेखपूर्वकानाम
नीचाद्युच्चारणपूर्वकीवाक्यविशेषे ॥

सकार .

कास्येकमप्यसर्व्ववबुध सङ्कल्प
माचरेत् । विधिवाक्यानुसारेण स
म्पूर्णमुक्तामयैवत्यागमोक्तो ॥ य
था । स्मृत्याविष्णुतत सदितिमास
पक्षतिथीस्ततः । समुत्तिष्ठन्निमि
तानिसङ्कल्प रचयेत्सुधी ॥ अत्र
हारीत । मनसासङ्कल्पयति । वा
चाऽभिलपति । कर्मबाधोपपादय
तीति ॥ सङ्कल्पेन विनाराजन्वत्
किञ्चित्कुरुतेनर । फलसङ्कल्पात्प
क तस्य धर्मोऽर्थावधिभवेत् ॥ सङ्क
ल्पनम् । कृ. पू. सामर्थ्ये । भाषिघञ्
॥ इच्छायाम् । कामहेतौ ॥ सङ्क
ल्पमूल . कामोभेयज्ञा सङ्क
ल्पसम्भवा . । व्रतानियमधर्माद्यस
र्वेसङ्कल्पजा स्मृता . । का
मजागामितेभूत सङ्कल्पात्किञ्च
जायते । नत्वासङ्कल्पप्रविष्ट्यामि
समूलोत्पत्तिरिति ॥

सङ्कल्पजन्मा । पुं. सद्ने । काम
देवि ॥

सङ्कल्पसम्भवा ।)

सङ्कल्पमूलः ।) पुं. कामदेवि ॥

सङ्कल्पयति ।)

सङ्कल्प . वि. अस्थिरे . अलस
भावि । दुष्कर्त्तुः ॥ सङ्कल्पति ।
कसमती . समिवा सलङ्घनम् । सम्य
क्कर्मणि प्रलायनो जनाभिराशः ॥

सकार . पुं. अग्निवटकारे ॥

सकीर्ण .

सङ्काष्ण्यं न्यवपुश्चिते . अवकरे .
सङ्कोचते . कृषिर्षे मेहि सायावा
कर्मणि घञ् ॥

सङ्कारी . स्त्री . नवदूषितकन्यायाम् ।

मुक्तकन्यायाम् । इ तमेदिनि हिमपद्मौ ॥

सङ्काश . पुं. अन्तिके ॥ वि.

उत्तरपदस्य सुल्यार्थे ॥ यथा . प

द्मसङ्काशः ॥ यथावा . सम्पद

स्वप्नसङ्काशोऽयमनुसुप्तोऽपमम् ।

तत्तद्वपुःसङ्काशः कस्य सङ्काशान्तो

धृतिरिति ॥ सङ्काशते . काश

दौष्टी . अङ्काशञ् ॥

सङ्किल . पुं. अग्निवटकुटी । द

हनेऽङ्काशाम् ॥

सङ्कीर्ण . पुं. अस्वहादिषण्डाल

पर्यन्तमिश्रितजाती . तथा अम

र . पाचण्डालात् सङ्कीर्ण

स्वनकरवाद्य . । शुद्राविशिशुक्

रयोऽस्मदोभेय्याद्विजगमना .

शुद्राश्चित्रियोरयोः मागधः चित्रि

योविशः । माहृष्योर्वाचित्रियो .

चत्तार्याशूद्रयोः सुतः ॥ ब्राह्म

ण्याश्चित्रियात्सुतः सङ्कावेदेहकी

विशः । रथकारसुमाह्वियात्कर

व्यायस्यसम्भवः ॥ अङ्काशण्डाल

स्तुजमितो ब्राह्मण्यां वृषीनयः ।

इति ॥ मिश्रितरागे ॥ नानाजा

तीवर्थे ॥ वि. निजिती . अश

वे ॥ जनादिभिर्निर्गन्तव्यः । स

स कुलम् .

कुली । आकीर्णं ॥ स कीर्णं ॥ स कीर्णं ॥
 कृबिधेपे । कृ कृतद्रवातो ।
 रदाभ्यामिति नत्वम् । स कटे । प
 रस्तरविजातीये ॥
 संकोतनम् । न० सम्यगुक्तौ ।
 सम्यक्प्रकारेण देवतादिना मोक्षार
 रणे ॥ यथा । शमायाल कल
 वङ्गस्तमसीभास्करोदय । क्षान्ति
 कलिरवौघस्यनामस कीर्णं न हरेर
 ति ॥ नामस कीर्णं न नित्यक्षुत्तप्रस्
 खलितादिषु । वियोगोद्योगमाप्नोतिस
 र्वाङ्गानि न स शय । सम्यक्कीर्णं
 म् ॥
 सङ्कोचितं । वि० सम्यगुच्चरिते ।
 सङ्कुचितं । वि० सङ्कोचयुक्ते
 निद्राण्ये । मीलिते । मुद्रिते ॥ यथा
 । नरासङ्कुचितं पश्ययेनवा
 लीकृतागत । समयेतिष्ठसु ग्रीव
 मावालिपथमन्वगा । सङ्कुच
 ति । द्विसङ्कोचने । कृबिधेपे ।
 चिकुटिभ्यः । कितम् ॥
 सङ्कुलम् । न० परस्परपराहते वा
 क्ये । क्लिष्ट । सातमेषन्थेति
 विवक्षार्थं ध्वने । यथा । याव
 ज्जोषमहमोनीज्जन्मचारीपितामस
 । मातापममनूयासौत्सराभी
 मुपमीभवान् । इति ॥ स कोल
 ति । कुलसंख्यानि । इगुपधत्वा
 त्क । धुदधे ॥ वि० जनादि

स कोच .

भित्तिरवकाशे । व्यापे । पारी
 र्णे । सङ्कोचः ॥ यस्मात्
 वाचि ॥
 सङ्कोत । स्त्री० चतुर्विंशत्यञ्च
 रायावृत्तौ ॥
 सङ्कोत । प० स्वाभिप्रायव्यञ्ज
 कचेष्टाविशिषे । प्रज्ञप्तौ । परि
 भाषायाम् । शैल्याम् । समये ।
 आकारे । न्यायमते । सङ्कोता
 र्थीयथा । सङ्कोतलक्षणावार्थे
 पदवृत्ति । वृत्त्यापदप्रतिपाद्योर्थ
 एवपदार्थ इत्यभिधीयते । इदं पद
 भिममर्थं बोधयत्विति । यस्मात्
 प्लादयमर्थो बोधयत्विति चेच्छा । स
 कोतरुपावृत्ति । तत्राधुनिकस
 ङ्कोत परिभाषा । तथार्थो
 धक पद पारिभाषिकम् । यथाया
 खकारादिसङ्कोतितनदौहृद्या
 दिपदम् । ईश्वरसङ्कोत । श
 क्ति । तथार्थो धक पदवाचकम् ।
 यथाने त्वादिविशिष्टबोधकगणादि
 पदम् । ततोध्योर्थीगवादिर्वाच्य
 स एव मुख्यार्थं ब्रूयुष्यते । इति श
 क्तिवादेगादौधरीटीका । सङ्को
 तनम् । कितनिवासी । घञ् ॥
 सङ्कोतनिकेतनम् । न० प्रियमेत
 नार्थावधारितवृत्ति ।
 सङ्कोच । पु० नीनविशिषे । बर्म्ह
 ॥ बहुविजयभाषायादिरक्ष्यविषय

सङ्क्रमः .

यस्यापने ॥ यथा । सामान्यश
व्दार्थस्य विशेषनिष्ठत्वसङ्कोचः ॥ न०
कु कुमे ॥ सङ्कोचयति० सङ्कु
च्यतेवा । यथा । सङ्कोचयतिसङ्
कोच्यतेवाकुचसम्यक्चनकौटिल्यप्र
तिष्ठम्भविष्येष्टनेषु । अच्० घञ्
वा । सङ्कुचतौतिविद्यहेनस
म्यङ् । कुचसङ्कोचनइत्यस्यकु
टादित्वेनगुणाभावाप्रसङ्गात् ॥
सङ्कोचनो । स्त्री० लज्जालुलता
याम् ।
सङ्कोचपिशुनम् । न० कुकुमे ॥
सङ्क्रमन्दन । पुं० दुस्रवने । क
न्द्रे ॥ सम्यक्क्रमन्दयति । कदि
क्रदिषाङ्गानिरोदनश्च । क्यु . ॥
न० रोदनम् ।
सङ्क्रमः । पु० क्रमणे । लक्षो
परिगमनार्थकाष्टपाषाणादिभिर्नि
र्मिते० मार्गे ॥ सङ्क्रमत्वा
प्रोक्षयामि लोकाणां सङ्क्रमयथा ।
ददासोऽतथास्वर्गे सङ्क्रमेमेप्रदीय
ताम् । भानोराश्वत्तरप्रवेशे ।
सङ्क्रमणे ॥ लुटि । सहस्रभागे
य सङ्कोचिरविसङ्क्रमः ? पु०
न० दुर्गसङ्करे । दुर्गद्वारफलका
दिनिर्मितेसङ्चारमार्गे । सङ्क्रम
णम् । क्रमु० । घञ् । मोक्ष
र्तोपदेशस्यमान्तकानाचमेरितन
हविः ॥

सङ्क्षेपः

सङ्क्रमणम् । न० सङ्क्रान्ती । सम्पूर्णा
तृक्रमेष्टुट् । गमने ॥
सङ्क्रान्त । त्रि० सङ्क्रान्ते ॥ सङ्क्रान्ति
विशिष्टे ॥ क्रमागतधनदौ ॥ प्रा
प्ते ॥ गते ॥
सङ्क्रान्तिः । स्त्री० राश्वत्तरसयागा
नुकूलव्यापारे । सूर्यादौनाप्राया
शितेऽपरराशौसङ्क्रमणे ॥ तत्रसंज्ञा
विशेषायथा । अयनेर्द्विषुवद्देशेच
तत्र । षड्भौतय । चतस्रोभिषा
पद्यस्तुसङ्क्रान्त्योदादयस्यताः ।
अपिच । इषातिघटसिद्धिषुविष्य
पद्यकंसङ्क्रमे । षड्भौतिर्भवेत्तथा
पनृयुककन्याभविषुच ॥ विषुवन्तुस
माख्यातंतुलामेषाभयोस्तथा । या
म्यायनकर्कटेऽग्न्यन्तरेचोत्तराय
णम् । सङ्क्रमणम् । क्रमु० । स्त्रियं
क्तिन् । अनुनासिकस्थेतिदौष ॥
सङ्क्रामः । पुं० दुर्गसङ्करे ॥
सङ्क्रिदः । पु० अद्विर्भावे ॥
सङ्क्षेपः । पु० दुःखे ॥ सङ्क्षेपन
म् । क्लिष्टविवाधायाम् । घञ् ॥
सङ्क्षेपः । पु० प्रक्षेपे ॥ नाशि ॥
सङ्क्षिप्तः । त्रि० सङ्क्षिप्ते । कृतसं
क्षेपे । सङ्क्षेपयुक्ते ॥
सङ्क्षुब्धः । त्रि० आकुले ॥ आकु
लोभूते ॥
सङ्क्षेपः । पु० सङ्क्षेपे ॥ स्वल्पे ।
समाप्ते ॥ लोकीनभूयसीऽभिधा

सङ्ख्या

ने । सङ्ख्यते सङ्ख्ये पञ्च वा ।

क्षिप० । घञ् ॥

सङ्ख्ये पञ्चम । न० । विस्तृतानां सङ्की-
र्षणे । समसने सम्पूर्णात्क्षिपे-
ल्युट् ॥

सङ्ख्ये पयोग । पुं । ध्यानयोगश्च स-
ंख्यानीयेयोगे ॥ यमाहार्युनायश्री
भगवान् । यथा । स्यर्शान्कृत्व'ब
हिराद्याश्चक्षुर्बवान्तरेभ्यो । प्रा-
णापानौसमीकृतवानासाभ्यन्तरचा-
रिणौ ॥ यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मान-
सोक्षपरायण । विगतैश्चाभयक्रो-
धाय सदासुक्तएवस ॥

सङ्ख्ये मा । पुं । इरी ॥ चि० । सङ्ख्ये-
पकारके ॥ विस्तृतसूक्ष्मरूपेण सङ्-
क्षिपति । क्षिपप्रेरणे । टच ॥

सङ्ख्योभ । पु० । सञ्चलने । आ-
च्छल्ये ॥

सङ्ख्यम । न० । मृधे । आस्कन्दने ।
युद्धे ॥ सङ्ख्यानम् । चक्षिज०
ख्याप्रकथने वा । भाविको वाहुलका-
त् ॥ चि० । सङ्ख्येये ॥

सङ्ख्या । स्त्री० । विमर्शे । चर्चयाम्
। विचारणायाम् । विचारे ॥ सम्य-
क् विवेकीनात्मकथने । सम्यगात्म-
बुद्धौ ॥ एकदहादौ । अत्राहा
मरसिङ्गः । सङ्ख्या सङ्ख्ये
द्यादशभिषु । विंशत्याद्या सदै-
कत्वे सर्वा । सङ्ख्येयसङ्ख्येया

सङ्ख्या

। सङ्ख्यार्थे विबहुत्वे सतामुचा-
नयते । स्त्रिय० ॥ पङ्क्तौ शत
सङ्ख्यादि क्रमाद्दशगुणोत्तरमिति ॥

अस्यार्थः । आदश० दशशब्दमभि-
व्याप्य । आड मर्यादाभिबिध्योरि-
त्यस्य यौभाव । नपुंसकादन्यतर-
स्यामिति पक्षे टच्च्न । एकादिकान-

मदशपर्यन्ता • सङ्ख्या • सङ्-
ख्येय० चिलिङ्गाच्च । ननसङ्ख्या
सङ्ख्येययो • सामानाधिकरण्ये
नर्तति । यथा० एक पट •
एकाशाटी • एक वस्त्रम् । द्विशब्दो
ऽवधारणे • सङ्ख्येयएव • नतुस-
ङ्ख्यायामित्यर्थः । तेन० एकावि-
प्रभृत्यादिभवनितुविप्रत्येकद्वत्या-
दि । किन्तु । द्व्येकयोर्द्विवचने क-
वचनवृत्तिसूत्रे • द्व्येकयोरिति न
ईशात् सङ्ख्यामात्रेऽपि सम्भव ।
तेन घटानां पञ्चेत्यपि स्यादिति सुभू-
ति । वासाङ्कुरेषां गुणसमयुक्तोति
वैद्यकसमवृत्त्यति । वि शतिराद्या
यासोना सङ्ख्याः । सङ्ख्येय
सङ्ख्यायोर्वर्त्तते • एकवचनान्ता
श्च • यथावि शतिर्गावः • गवाविश-
ति । विंशत्यादीनामदासङ्ख्या
र्थसदाद्विवचनबहुवचनेऽपि स्त
। यथाह वि शतौ • गावः • गवा-
वातिस्त्रोविशतयद्विति । तासुवि श-
त्यानवतिमभिव्याप्यस्त्रीलिङ्गा ।

सङ्ख्या

मिज्जतिनेनापिसमानाधिकरण्ये
 खलिङ्गा । यथाविशल्यापुरुषे
 कृतम् । विशति कुण्डानोति ।
 पङ्केदशगुणोत्तरक्रमात् । शतस
 हस्रादिविज्ञेयम् । यथा । एकद
 शगुणितपङ्क्तिरुच्यते । दशपङ्क्तय
 शतम् । दशशतानिसहस्रम् । दश
 सहस्राण्ययुतमित्यादिज्ञेयम् ॥ य
 थाहिलीकाबल्याम् ॥ एकदशशत
 सहस्रायुतलक्षप्रयुतकीटय क्रमश
 । अबुद्धमज्ञ खर्वनिखर्वमज्ञपञ्चश
 क्वसंख्यात् ॥ जलधिकांशमध्य
 परार्धमितिदशगुणोत्तरासंज्ञा । स
 ङ्ख्यायास्यानानान्यवहारार्थकृत
 पूर्वैरिति ॥ विष्णुपुराणे श्रीपराश
 रवराय । स्यानात्स्थानदशगुण
 मेकस्माद्गुण्यतेद्वय । ततोऽष्टादश
 मेभागेपरार्धमभिधीयते ॥ परार्धेद्वि
 तय यस्तुपाकृत । प्रकथोद्वय । त
 दाऽव्यक्तऽखिल व्यक्त सङ्गीतौक्यमे
 तिवै ॥ इति ॥ न्यायमतेतु । अ
 स्थागणन्यवहारेकारणत्वम् । एक
 त्वनित्यवस्तुनिमित्यमन्यवानित्यम्
 द्वित्वा । दशरार्धपर्यन्तमपेक्षाबुद्धेर्जा
 यने । एवमपेक्ष बुद्धिनाशितेर्वाजा
 यः । पर्याप्तसम्बन्धेनानिकाग्रयेति
 उच्यते ॥ सङ्ख्यानम् । सङ्ख्याय
 तीऽनमाजी । अक्षिप् : खराज् ।
 अतश्चैवम् ॥

सग

सङ्ख्य त । वि० कृतसङ्ख्ये ।
 गणिते । सङ्ख्यायर्त्तस्य । ख्या०
 । तत् । अक्षिप्तादेशोवा । ख्याती ॥
 सङ्ख्यानम् । न० सङ्ख्ययायाम् ।
 प्रकाशे ॥
 सङ्ख्ययावान् । पुं० पण्डिते । सुधि
 यि ॥ सङ्ख्ययाविचारणाऽस्त्यस्य
 । मतु० ॥ नि० सङ्ख्ययायुक्तो ॥
 सङ्ख्येयः । वि० सङ्ख्यायाम्ये
 । गणनीये । गण्ये सङ्ख्यातुं
 योग्यः । खया० । यत् । ईत् ॥
 सङ्गः । पु० सङ्गमे । मेकमे ॥ सङ्गदे
 शीयथा । निष्पन्नएवमेव । सङ्गो
 वा । सर्वेपिसङ्गजाः । सङ्गात्पत
 व्यधिज्ञानीवावश्यंकिमुतात्पवित्
 ॥ सङ्गः सर्वात्मनात्माव्यः सङ्गीत
 व्यक्तमयव्यते । ससङ्गः सङ्गक
 र्त्तव्यः सन्तः सङ्गकमेवजनः । स
 त्सङ्गसन्निवेशनिर्मलंनयनव्यम्
 • । यद्यनास्तिनरः सीन्धः कश्चन
 स्यादमार्गः ॥ इतिश्रीकुलायन
 तन्त्रम् । सङ्गः सङ्गप्रकृर्वातसि
 विष्णुमः सङ्गानरः । नासङ्गिरि
 शोकायपरलोकायवाहितमितिशक्त
 उपुराणम् ॥ विष्णुपुराणमपि
 या । सङ्गस्यसङ्गादभवत्तथैवमुता
 विरगीसुधिलोऽस्तीति । निः स
 ङ्गतासुतिप्रहयतीतिशङ्काद्विषाः
 प्रभवन्तिद्विषाः । इति ॥ रा० ॥

स ग तिका

फलाभिलाषि । अ स गे । अत्यन्त
सुखहेतुरेवेत्येष शोभनाध्यासनश्च
ये प्रीतिमिश्रेषे ॥ अभिनिवेशे । अ
हमेव धरोमीतिकर्तृत्वरूपे । कर्तृ
त्वाभिनिवेशे ॥ सञ्जनम् । पञ्चस
गे । घञ् ॥ स गोऽप्रवृत्तिरिति वै
द्या । यथा ; वातमूत्रपुरीषाणां
स गोध्यानं क्रमोक्तम् । कठरेवात
जाद्यान्य रोगास्त्युक्तानियतात्
॥ रुजाकठरे । इति मस्यत्वम् ॥ प्र
तिबन्धे ॥

स गणिका । स्त्री० । अप्रतिरूपकथाया
म् । इ० । वि० । शेषिसङ्कीर्णवर्गम् ॥
स गतम् । न० । सौहार्दम् । सुखजननी
कौ । हृदयङ्गमेयुक्तियुक्तवाक्ये ।
स गतियुक्ते ॥ सप्तयोगजीफले ॥
त्रि० । तद्वति ॥ युक्ते ॥ उपसन्ने ॥
स गच्छते स्म । गत्यर्थे । तिकर्त्तरिक्तम् ॥
स गति । स्त्री० । स गमे ॥ ज्ञाने ॥
उपोद्वातादिषट्के ॥ यथा । स
प्रस गउपोद्वातोहेतुताऽरसरस
था । निर्वाहकैक्यकार्यत्वे षोढास
गतिरिष्यते ॥ स स्तोत्रे ॥ सङ्घट्टने
॥ सम्पूर्णाङ्गमे स्तिन् ।
स गतिका । स्त्री० । वणं हस्तान्तरे ॥ य
था । स गण पुर । कुरुशीभित्तजग
णद्वय गुरुस गतम् । फणिराजवक्
त्रनिवेदिताभवती हस गतिका हि सा
॥ यथा । अश्वेष्टिकिष्टिदनुसरं प्र

स गरहित

बदामितेन्द्रपसत्वरम् । तत्रदिक्षु
कौत्सिर्विलासिनीप्रतिभिर्जुगेहनि
वासिनो ॥

स गम । पुं० । स गे । मेलके ॥ नद्या
दिमेलके ॥ स्त्रीपुंसयोर्मिथुनीभावे
॥ यथा । विदग्धस्य विदग्धे न संग
मोगुणवान् भवेत् । विदग्धाया इति
वा ॥ सवप्रथमसम्यमेतन्ममेदत्
अविध । यथा हव्यास । विवि
ध तत्समाख्यातप्रथमसम्यमेतन्म
म् । अदेशकालभाषाभिनिर्जने व
परस्तिया ॥ कटाक्षविचक्षणस्य
प्रथम साहस स्मृतम् । १ । प्रेरण
गन्धनख्यानामूपभूषणवारसाम् ।
प्रलोभनघ्नपानमैर्मध्यम साहस
स्मृतम् । २ । सहासन विविक्षेष्टु
परस्परसमाश्रय । कीयाकिप्रियह
स्त्रैवमस्यक् स यद्वण स्मृतमिति मि
ताक्षरा ॥ स गमनम् । यद्वद्वति
गमेरप् ॥

स गर । पुं० । युवे । समरे ॥ आपदि
॥ क्रियाकारे ॥ स विदि । विषे ॥
अङ्गीकारे ॥ न० । शम्यफले ।
सागर० इ० भा० प्र० ॥ स गरण
म० । स गौर्यतेवा । अनेनवा । गृ
शब्दे । ऋदोरप् । पुंसौतिघोवा
। प्रतिज्ञायाम् ॥ यथा । सत्यस
गरः ॥

स गरहित । त्रि० नि स गे ॥ अ

सङ्गीतम्

इमेवमहायान्निष्कृत्याद्यभिमान
रूपोद्धारपरपर्यायिराजसौगव'
विशिष स ग तेनशून्ये । स गेन
रहित ॥

सगव । पु० पञ्चधाविभक्तदिनस्यदि
तीर्थांशे । प्रातः कालात् परस्म
न्मुहूर्त्तं भये । यथा । प्रातः क
ले मुहूर्त्तांस्त्रीन् म गवस्तावदेवतु ।
मध्याह्नः । त्रिमुहूर्त्तं स्यादपरा
हणस्तत् परम् । सायाह्नस्त्रिमुहूर्
तुर्तं स्याच्छास्त्रतत्तनकारयेदिति
॥ सम्यग् ॥

स गवर्जित । वि० नि० स गे स
न्यासिनि ॥ संगैर्बर्जितः । वा
द्यस्तुस्तुहाहीने ।

स गविवर्जित । वि० चेतनाचेतन
सर्वविषयशीभनाध्यासरहिते ॥

स गी । वि० सक्ते । स गविशिष्टे ॥
यथा । आनृत्युत्तमैवमनीषयाना
सन्तोस्तिविज्ञातमिदमयाद्य । स
नारयासक्तिपरश्रुचित्तमवायतेवे
परमार्थसंगि ॥

स गीतम् । न० तौयंभिकी । प्रेक्षया
बन्धुगोतवाद्ये । यथा । गीतवा
द्यन्धुत्वबन्धनाभ्यंतौयंभिककृतत्
। स गीत प्रेक्षयायैऽस्मिन्नाशो
क्तोनाभ्यधर्मिकीतिहेमचन्द्रः ॥ अ
पिच । ताक्षबाद्यानुग गीत मटीभि
यंभगीयते । नृत्त्यस्यानुमतंर गीत

सङ्गीपनम्

तत्स गीतकमुच्यते ।

संगीतवाक्यम् । न० नृत्यगीतवाक्या
नाशिव्यायार्थे । तत्तु० सीमेव
रभरतहनुमत कलानाथमतभेदाच्च
तुर्विधम् । अधुनातुहनुमन्मत प्र
चलितमस्ति । तस्माध्यायाः सप्त
। स्वराध्यायिरागाध्यायस्तालाध्या
यानृत्याध्यायोभावाध्यायः कौका
ध्यायोहस्ताध्यायश्चेति ॥ अष्टमुहूर्
तमाहकालिदास । हरिभेचति
व्येभगव्ये हरिभे हरिभेचमेवेयमेवे
हरिभे । हरिभेचविष्ठाव्येव्येसद
क्लिकिलारमयेज्ञाव्यसङ्गीतवाक्यम्
। इति ॥ हस्तोन्मगस्येष्टाचमुर्ति
चयस्यातया । पञ्चानाहरिभाना
विषयाविध्यामनीषिभिः ॥

संगीतः । स्त्री० आलापे ॥ संगी
ते ॥

संगीयः । वि० स विदिते । स श्रुते
। जरोक्तते । अज्ञोक्तते ॥ संगीयं
तेत्य । गुणिरगरे । तत् ।

सङ्गीतः । पु० बुद्धभेदे । वि० संगी
पनाश्रये ॥

संगूढः । वि० संक्षिप्तते । रित्यादिना
मुञ्जीकृतधाम्यादी । संगुह्यतेत्य ।
गुह्यः । तत् ॥

संयुज्जीतः । वि० एकलीकृते । सङ्ग
जिते ॥

सङ्गीपनम् । न० सम्यग्गीपने ।

सयहयम्

स यह । पुं० समाहृतौ एककर्तृ
काणामनेककर्तृकाणावा एकाभि
प्रायाणां कथानां स यहणे । वृह
दुद्रङ्गे ॥ यहे ॥ सङ्घे पि । वि
स्तृतार्थानां समासेन निबन्धने । अ
र्जुने । स यहयम् । यहवृद्धनिश्चि
गमस्येत्यप् ॥ सङ्घे मे गृह्यन्ते
नानास्थाने विप्रकीर्णार्थाबुद्ध्य
न्तेऽस्मिन्निति० बाहुलकादधिकार
णेऽप्या ॥ परमात्मनि । विष्णौ
॥ स गृह्यातिप्रलये सर्वजगत्स्वा
त्मन्मुपसहरतीतिस पूर्वाद्गृहे प
चाद्यच् ॥ अन्यविशिषे ॥ कृतिके य
ट । सचलजश्लोकसङ्घो व्याडि
कृतेऽन्यद्वृत्तिप्रसिद्धिर्धरतिविवर
णम् ॥

स यहयम् । न० स यहे तीर्थारण्या
दिनिर्जनदेशे परस्त्रियासहसम्भाष
णादौ ॥ सङ्घसपणदण्डे । यथा ।
परस्त्रियया भिबदेत्तीर्थारण्ये बने
पिशा । नदीनां वापिसम्भादे सस
यहयमा प्रयात् । उपचारक्रियाके
लि स्थयीभूषणवाससाम् । सङ्घ
खट्वासनस्यैव सर्वसयहय स्मृतम्
॥ स्त्रियस्तुष्टेदेशेय स्तुष्टोशमर्ष
येतथा । परस्परस्थानुमने सर्वसं
यहय स्मृतम् ॥ सम्यक् गृह्यते ज्ञाय
ते धेनपरस्त्रीभोगाभिलाषवृत्तिः स
म्यर्थात्० यहेत्युट् ॥

सङ्घ्याह :

स यहणी । स्त्री० यहणीरोगभेदे । य
था । अन्यधिष्ठानमन्त्रस्य यहणाद्गु
हणीमता । अपक्वधारयेत्तत्रपक्वा
त्यजतिवाप्यथकृत्यस्या स्वरूपम्
। सुश्रुतीपि । यक्षीपितधरानाम
याकलापरिकीर्तिता । आमपक्वा
शयान्त स्थायहणीसाभिधोयतङ्
। अस्या प्रभेदः स यहणी । यथा
। द्रवघनसितस्त्रग्ध सकटोवेदन
शक्तत् । आमबहुसपैच्छिष्य सग
ब्दमन्दवेदनम् ॥ पक्षान्मासाद्गयाब्दा
हानित्यं चापि मुञ्चति । अन्नकू
जनमालस्य दीर्घस्य सदन भवेत् ।
दिवाप्रकीर्णो भवति रात्रौ शान्तिप्लव
ञ्चति । दुर्बिज्ञो यादुर्निवाराचिरका
लानुबन्धिनी । सा भवेदामवातेन
तेन स यहणीमतेति ॥

स यहभोजनम् । न० चन्द्रसूर्योपरा
गकालभोजने ॥

स याम । पु० युबे ॥ स यामयम्
। स यामयुबे । ग्यन्तः एरच् ॥
सङ्घसते । यमुषदने । यसीरा
चेति मन्वा ॥

सङ्घ्यामपठह । पुं० रणतूर्ये ॥ श
ङ्कादिरणवाद्ये ॥

सङ्घ्याह । पु० फलकमुष्टौ । फल
कयहयस्थाने ॥ मुष्टिबन्धनक्रि
यायाम् । मुष्टिबन्धे ॥ यथा ।
यहेमङ्गलसङ्घ्याह ॥ सङ्घ्याह

स प्रप, पी

१०३ । गृह्यसूत्रे । समिध,
हविर्गृह्ये ॥

सहजानो । प. • दा टकसुधे ॥

सङ्ग । पृ० चरै समूहे ॥ मजा
तीयानाविक तीयानाश्चत्रन्त नाव
न्द । यथापद्यसङ्घोभिज्जुसङ्घो
वणिक सङ्ग ॥ सहज्यते० परि
ष्कियतेऽनेनसहननंवा । सङ्गेद
घोगणप्रणसयोरितितिलोपिऽद्रव्य
गोघत्वञ्चनिपात्यते ॥

मङ्गलवारी । पु० मत्स्थे ॥ वि० व
हुभि सङ्गामिनी ॥

सहजीवो । पुं० ब्राह्मणे ।

सङ्कटजम् । न. दौर्जन्यम् ॥

सङ्गृह्य. । पुं० अन्यान्यविभक्तिः । घ
टने ॥

सङ्कटमम् । न० सङ्कटं ॥ मेला
मे ॥ घटमे ॥

सङ्घटना । खो. स'घटने ॥

संघट्टा । श्री. कतायाम् ॥

संघट्टत . वि. निषिद्धे ॥

स घटी । दि० पञ्चमषी । पक्षी० इ०
पक्ष्या० इ० भा० ॥

सप्ततिथः । पु० सप्तानांपूरणे ।

बहुपूगगयसङ्गं यस्मैति उटि.

तियुगागमविधानात्. सङ्ख्या
संख्यात्वेपि षट्. ॥

संघपुत्री । स्त्री । वज्रिपुत्र्याम् ।
 धातव्याम् ॥

सङ्क्षिप्तः

सघर्षः । पु० स्वर्द्धायाम् ।

पराभिभवैष्णायाम ॥ स चर्षणं

॥ हस्तसंघर्षस्तटस्थपौडाकर . ॥

यथाहपभक्तलहादुत्सपादभक्त ग •

। वपुमङ्गलं । वञ् । स सपे ॥

सप्तऋषिः । श्री. युग्मे । क.

इन्धाम ५ अणकण्टकी ॥ ३१

॥

सधात । पं. धाते । सहती ।

सङ्ग । यथा । सङ्गता स्वप्न

तत्सर्वं ब्रूयात्तन्मन्त्रिणां पदं ॥

अप्रसूतावयविसमूहे, ॥ सिद्धावयव

वत्वे । पञ्चभूतपरिष्कामे । सिद्धि

यथारौरे ॥ नरकाविशिष्टे ॥ सकल

कधातीऽत्र • सम्यक्धातवस्यर्त्तः -

तिवा । यद्वा । स इत्यन्तेऽव ।

इति च'अ. । इति सोपानस्य ।

विद्यमाने दितिषः ॥ नमो ॥

संघातपत्रिका । श्री. गतपुष्पा

याम् ॥

स वातवाद । पुं. शिवायतिका

नामासिक्तानां वादे ॥ समयथा ।

अनादौ च पिकीको। किने श्वर। द्दिरपे-

ययते । प्रत्ययसङ्ग । तमेदयत्तिभि

सर्वसिद्धि : ॥ यथौषधानां स

कृतिसमादेशागिरसावनम् । तस्य

नभूतसङ्घातिषु तन्व्यज्ञान्यजोवती

सि १

सह, प्रत्येक वि. सह, ४ । सह,

सचीनन्दन .

प्यतेस्म । घृषिर्विशब्दे । त्वा
रुष्यमत्वरमङ्ग, प्रास्वनामितिपक्षे
वृट् ॥

सङ्गुष्ट । त्रि० सङ्गुषिते । स ग
ब्दिने । सम्यगघोषयाश्रये ॥ स
ङ्गु, प्यतेस्म । घृषिर् . रुष्यमत्वर
सङ्गुप्रास्वनामितिपक्षे वृडभाव . ॥

सचल । त्रि० अवलभिन्ने । अस्थिरे ।
सचि । स्त्री० शच्याम् ॥ सर्वेन्द्र
येषुसचते । वचसमवाये । सर्व
धातुभाङ्गन् ॥

सचिन्नक । चि० क्लिन्नमेवे ॥

सचिव । पु० अमात्ये । मन्त्रिविधि
भि ॥ कार्यसहाया सचिवावुचि
सहायाश्चमन्त्रिणः प्रोक्तावृत्तिभेद
॥ अथसचिवाः तैचभेदाऽऽध्याये
५४५वधिश्लोकीद्रष्टव्या । सहाये ।
चेष्टे । सचनम् । सच० । सर्वधा
भ्यङ्गन् । सचिवाति । वा० आ
तीनुपसर्गेक ॥

सचिवामय । पु० विसर्परीणि ॥
सची । स्त्री० इन्द्राय्याम् ॥ कृदिका
रादितिङोष ॥

सचीनन्दन । पु० जयन्ते ॥ गौडदे
शित्यन्ने कलौवैष्णवविशेषधर्मप्रव-
र्तकेचेतन्यदेवे ॥ यथाशाक्तीमुनि
व्योमयुगेन्द्रगण्ये १४०७ पृथ्ये
तिथौफाल्गुनपौर्णमास्याम् । कै
लाशभाग्योदयपृथ्यकौत्सिर्देवः ।

सजातीयः

सचीनन्दनचाविरासीत्कृतिचेत
न्यचन्द्रोदयनाटकम् ॥

सचेतन । चि० सप्राण्ये ।

सचेता । चि० अव्याकुलचित्ते ॥ प्र
सन्नचित्ते ॥

सचिष्ट वि० चेष्टयासङ्गवर्तमाने ॥

सञ्चारा । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥

सञ्चित् । न० ब्रह्मणि ॥

सञ्चिदानन्दम् । न० ब्रह्मणि ।
नित्यज्ञानसुखसुरूपे ॥ त्रि० सा
कारदेवविशेषण्ये ॥

सञ्चिदानन्दलक्षणम् । चि० पर
मात्मनि ॥ सञ्चिदानन्दे . अनृ
तजडदु खप्रतियोगिभिर्जल्प्यते .
विरुद्धागत्यागलक्षणयाभागलक्ष
णयाजायते . इतिसञ्चिदानन्दल
क्षणम् ॥ यथा । सन्तोसर्वदास्या
यिनौयौचिदानन्दोन्नानानन्दौतौ
लक्षणं सूरूपमस्य ॥

सञ्ज्ञाकम् । न० आर्द्रके ॥

सज्ज्वाल । चि० पङ्क्तिः । पङ्क्तिवि
शिष्टे । जम्बालि नपङ्केनसहेति
विग्रह ॥

सजाति । पु० समानजातिस्त्री
पुंसयोः पुत्रे ॥ यथा । सबर्णेभ्य
सवर्णासुजायन्ते हि सजातय । अ
निन्द्येषु विवाहिवृषुचा सन्तान
वर्धना . ॥ त्रि० समानजातौ ।
सजातीयः । त्रि० समानजातीये ।

सज्जना	सञ्जाय्य :
<p>जातीभवेजातीय । समानस्य तियोगविभागात्सादेशः ॥</p> <p>सज्जु । अ० सहार्थः ॥</p> <p>सज्जु । स्त्री० प्रीत्युक्तायाम् सेवा युक्तायाम् । जीषणम् । कुट् । कुषोणीतिसिबनवे । भाविकिप् स हजुषावर्त्तते । यासा० सज्जु । बहुब्रीहिसहस्यमभाव । ससज्जु षारु । भौरितिदीर्घः ॥</p> <p>सज्ज । वि० सज्जर्द्ध । भर्मिती । वर्द्धमन्नाहे ॥ सज्जतिस्य । वसज्ज गती । अच् । सज्जते ।</p> <p>सज्जन । पु० महाकुक्षि । कुक्षी ने । आये । पञ्चलक्षययथा । निजाचारयाहिषीयेकुर्वन्तोवेदस म्मतम् । पापाभिजावरहिता स ज्जनास्तप्रकीर्तिताइति । अत्रि यायागसारे १६ अध्यायः । न० उपरक्षये । सैन्यरक्षायनियुक्ता प्रवरिकद्वौ । गुण्ये । षडे । वि० कुक्षीने । सति । सत्त्वा सौजन्य सज्जनोऽनेन । सत्त्वं शोभनम् । अन्यतीराऽनेन । वसज्जग ती । जनोप्रादुर्भाविता । ल्युट् । महात्मनि ॥</p> <p>मज्जना । स्त्री० पक्ष्पाद्याद्वारिपथे नेमसज्जोकरय । कल्पनायाम् । वसज्जगती । ल्युट् । अयासयत्येति गुणः । सज्जत्वेनय । तज्जकय</p>	<p>त्वेनय ।</p> <p>सज्जा । स्त्री० विधि । सज्जाहे । साज ना० इ० भा० ग्रा० ॥</p> <p>सज्जित । वि० वशीकृते । भूषिते । कृतसज्जे ॥ भर्मिती । सज्जवे ॥ वसज्ज० । क्त० ॥</p> <p>सज्ज । पु० पुस्तकखिखनावपचय । साची० इ० भा० । यथा । श्री ताडोपचयसज्ज समेपचसुसज्जिते । विचित्रकविपात्रोचयमवासम्पुटी कृते । रत्नेनगायक्यनमूर्त्त्युवा र्त्तितेनय । इडसूचमुच्येनएववि धकृतेनय ॥ यस्तुवाद्यसावर्त्तित हितासुपसिखयेत् । ददातिवाभियु क्तायसवातिपरमाकृतिमितिदेवीपु राणेविद्यादानमाह तत्रपक्षनाका ध्याय ॥</p> <p>सज्जत् । पु० प्रतारके ॥</p> <p>सज्जय । पु० समूहे । निवहे ॥ स ज्जीयते । विज्ज् । एरच् ॥</p> <p>सज्जयनम् । न० सज्जये ॥</p> <p>सज्जयो । वि० सज्जयोजी । सज्जय वर्त्तरे ॥ सज्जयोऽस्यास्ति । इति । ॥ सज्जयोनवसीदत् ॥</p> <p>सज्जरः । पु० सितौ । मार्गे ॥ दिडे ॥ सज्जरतोऽनेन । गीवरसज्जरेत साधुः ॥</p> <p>सज्जतनम् । न० कम्पने ॥</p> <p>सज्जाय्य । पु० कृतौ । यज्ञे ॥ स</p>

स चित्रा

चौयतेऽसौ । सम्पूजांश्चिमेते ।
क्रतौकुण्डपाय्यसञ्चय्यावितिष्ठ
दाय्येनिवात्येते ।

सञ्चार । पु० निर्गमे ॥ सञ्चरण
म् । सञ्चरन्त्यनेनवा । चरगतौ
। घञ् ॥ ममने ॥ यथा । सञ्चारो
निगमान्तबोधिष्विति ॥ अकुतो
भयसञ्चाराप्रकाराजनिधार्मिकी
इतिच ॥

सञ्चारजीवो । चि० चरणार्थनि ॥
सञ्चारिका । स्त्री० युगले ॥ कुट्ट
न्याम् । दूल्याम् ॥ प्राप्ते ॥ सञ्च
रति० सञ्चारयतिषो । चर० ।
चवुल ॥

सञ्चारिणो । स्त्री० नीचापद्याम् ॥
सञ्चरणशीलायाम् ॥

सञ्चारी । पु० धूपे ॥ वायो ॥
भावविशेषि ॥

सञ्चारित० । चि० सञ्चारिते ॥
सञ्चारणी । स्त्री० गुञ्जायाम् ॥ य
था । सञ्चारणीप्रीच्यतेगुञ्जासाति
स्त्रीरूपक भवेत् ॥

सञ्चित । चि० रचिते ॥ सञ्चते
। सम्पादिते ॥ भाविदेहारम्भके
कर्मविशेषि ॥

सञ्चितकर्म । न० ज्ञानीत्यन्ते
प्रागुत्पन्ने । अनारब्धकलिकर्मणि
॥ सञ्चितचतनकर्मच ॥

सञ्चिषा । स्त्री० मूषिकपण्याम् ।

सञ्जीवनी

मूषीकण्याम् ॥

सञ्चिन्तित० । चि० सञ्चिन्त्येनकृते ॥

सञ्चिन्वान । चि० सञ्चयकूर्वा
र्थे ॥ सञ्चिन्वानकमेवैनकामाना
मवित्तमकम् । वृकीवीरणमासा
यमृत्युरादायगच्छति ॥

सञ्चिष्य । चि० सञ्चयनीये । सञ्चि
तव्ये ॥

सञ्चिन्न । त्रि० आच्छादिते ॥

सञ्च । पु० विधौ । ब्रह्मणि ॥ क
द्रे । शिवे ।

सञ्चनन । त्रि० उत्पादके ।

सञ्चय । चि० रत्नहेषादिदेवाणां
सम्यक्कजितरि ।

सञ्चवनम् । न० अन्योन्याभिमुख
वालाचतुष्टयगृहे । चतुर्वाले
। सञ्चवन्यत्र । जुगतौषौत्र ।
अधिकरणेष्णुट् ॥

सञ्चवा । स्त्री० अजायाम् । छात्र्याम् ।

सञ्चित । त्रि० सञ्चर्त्तम् । सञ्चे
त्यन्तात्तम् ॥

सञ्चिजान । त्रि० परित्यजति ।

सञ्जीवनम् । न० सञ्चयनेसम्यक्प्र
कारिणप्राणधारणे ।

सञ्जीवनी । स्त्री० सुद्रव्यपविशेषि
अमृतसञ्वायाम् । रुदन्तिकायाम्
यात्रायागान्तरे ॥ यथा । उच्चै
रगतचन्द्रोच्चैषीषसरविशुक् ॥

सञ्जीवनीसमाख्योऽमृतयुथेगाप

सञ्ज्ञास्कन्ध

हारकः ।

सञ्ज्ञम् । न० । पीतकाष्ठे । त्रि० । त्रि० ।
 न्नजानुके । स हतजानुके । स
 ज्ञावति ।

सञ्ज्ञपनम् । न० । मारथे । मारथ
 तीषणनिशामनेषुञ्चा । सपमिसे
 तिवा । भावेत्युट् ।

सञ्ज्ञप्ति । स्त्री० । मारथे । विज्ञप्ति ।

सञ्ज्ञा । स्त्री० । नामनि । यथाप्रत्या
 व्यनेसास ज्ञोतिमङ्गमप्यम् । प
 यीधमिति यावत् । माचसंज्ञिनं
 विधायति । गावत्याम् । चेतना
 वाम् । बुधौ । रविधाविति । ह
 स्ताद्यैर्यस्यम् । ज्ञावाम् । सञ्ज्ञा
 नम । ज्ञाचवविधने । च तद्योप
 सगंङ्गुत् । सम्यक्ज्ञायते इति
 कर्मणिवाङ् । सङ्ज्ञते ।

सञ्ज्ञास्कन्धः । प० । नामप्रपञ्चे । दि
 वदतादिनामधि । सञ्ज्ञास्कन्धे
 । सञ्ज्ञास्कन्धप्रत्ययः । सञ्ज्ञास सगं
 धाग्यप्रतिभासः । यथा । जित् ।
 कुण्डली गौरौ । ब्राह्मणोगच्छ
 तोत्येव जातीयक इति याचस्यति मि
 थ्या । सञ्ज्ञास्कन्धप्रत्ययः । कुण्डलीनः
 विज्ञानस्कन्धो निर्विकल्पक इति मेद
 स्कात्त्वर्थे । धर्मित इति कल्पतः ।
 गौरशब्दस्यादिशब्दमन्त्रलिपतप्रत्यय
 इत्यनन्दगिरयः । गौरशब्दस्यादि
 शब्दादिभिर्ग्रहस्तु निषेधकसञ्ज्ञा

सङ्ख्यानम्

न्यप्रत्ययवृत्तिवृत्तिकाराः ।

सञ्ज्ञो । नि० । सञ्ज्ञावति । सञ्ज्ञया
 य प्रतीयते सञ्ज्ञोतिमङ्गमाध्य-
 क्तत् । सञ्ज्ञास्यासि । ज्ञेयादि
 त्वादिनि ।

सञ्ज्ञ । त्रि० । स हतजानुके । सञ्ज्ञ
 तेस लान जानुनोचस्य । प्रसञ्ज्ञा
 जानुनीङ् ।

सञ्ज्ञुर । प० । चमिजतापि । सञ्ज्ञायि
 । सञ्ज्ञरवति । सञ्ज्ञरेणि । सञ्ज्ञ ता
 त् । पञ्चाद्यङ् ।

सटम् । न० । वृत्तिनः । विज्ञावाम्-
 सटा । स्त्री० । जटाशाम् ।

यथा । जटाजटिर्जटौ जटौ जुटक्
 नुसटसटा । कौटोरजटकहस वि
 खाद्यावृत्तिनामपोतिशब्दरत्नावली
 । मट त । जटचययवे । चङ् ।
 किमरे ।

सटाङ् । प० । विज्ञे । वृत्तिनि । स
 टाचङ् । विज्ञे । सञ्ज्ञसः ।

सटि ।
 सटिका । स्त्री० ।
 सटो ।

जाड्यम् । वनभादा । चञ्चलरिद्रा ।
 ह् । गौ । भा । प्र ।

सथ । प० । शथे ।

सथिङ्गः । प० । सथङ्गि ।

सथङ्गनम् । न० । शथगतिमिवा
 वाम् । पञ्चगोत्रवादीमतम् ।

सत्

सङ्गतं यनम् । डौड्विहायसा
मती । नपुसकैभावेक्त । स्वा
दयभोदितकृत्यादित्वाऽप्रष्टानत्वम्
॥ सङ्गीनंसम्यक्पतनमिति महा
भारतम् ॥

सङ्गीनङ्गीनम् । न० खगानां शिभ
नगमनमात्रे ॥

सङ्गीनीङ्गीनम् । न० खगानां शिभ
ने० जङ्गमने ॥

सत् । अ० आदरे । आदरानादर
या । सदसतीति निपातसङ्गा ॥

सत् । न० सत्ये । सदस्यायिनि ।

अनृतशून्यथावृत्ते । बाधाभा
वापलक्षितस्वरूपसत्तात्मके । सत्
स्वभावेदेदान्तसिद्धे परमेश्वरे । का
लत्रयाबाध्यब्रह्मणि ॥ यद्विषया
बुद्धिर्नान्यभिधारति । तत्सदि
तिभाष्यम् ॥ नि० सत्ये । भा
वत्वाश्रये ॥ साधौ । निस्थानित्य
वस्तुनिर्विकारिसाधनसम्पन्ने मुमु
क्षौ । शिष्टे । वेदे कृत्कारिणि
वेदशास्त्रानुसारेण वर्तमाने । धौ
रे ॥ मान्ये ॥ प्रशस्ते ॥ धार्मिके
॥ विद्यमाने । अस्तौतिविधिमुखे
नप्रतीयमाने ॥ यत्सम्बन्धितयाय
विद्यते । तत्तत्सदित्युच्यते ॥
व्यक्ते । विधिमुखेन प्रमाणस्य विष
ये ॥ कर्मकैश्वर्यायनेऽनसमर्थे ॥
प्रयत्नवर्तकम् ॥ सङ्गीतसाधुभा

सततग

वैवसदित्येतत्प्रयुज्यते । प्रयुज्यते
कर्मणितयसच्छब्दप्रययुरते
॥ यच्चेतपसिदनेवस्थिति सदि
तिचेच्यते । कर्मचेवतदर्थाय स
दित्येवाभिधीयते ॥ अस्ति । अ
समुच्चि । लट् शब्ददेग । अतीरलो
प । सत्ताशालिनि । अस्तिता
मात्रेऽस्तु न । शान्ते ॥ अस्ति
ब्रह्मेतिब्रह्मास्ति तत्त्वनिदि ॥ आवि
ज्ञातोऽज्ञ तुमिष्टोऽज्ञयमानोऽविस्मृ
त । स्मर्तुं तस्मै तद्वतयेव सङ्गेन
बहुधेच्यते ॥

सततम् । अ० सर्वदार्थ्ये निरन्तरे

सततम् । न० अनरते । अश्रान्ते ।

सन्तते । सलन्यतेऽस्म । तनुविस्ता
रे । तत् । अनुशासोपदेशितनली
प । समेवाहितततयोदितिपक्षे
समीपलीप ॥ क्रियान्तरैरव्यवधा
नमस्यार्थ । क्रियाविशेषणस्य क्री
यत्वम् । द्रव्यविशेषणेतुचलित्वम्
॥ ० विधमज्वरविशेषे ॥ तत्तत्त
य यथा । अहीरा ने सततकीर्तौ का
लावनुवर्तत इति । कीर्तौ । अ
न्येककालो रात्रौ कालमायतोऽे
वाऽयामहीरा ने प्रत्येकहीरौ प्रकीप
कासौ ॥

सततगः । पुं० बाधौ ॥ नि० सब
दागमनशीले ॥ सतत गच्छति । ग
च्छ ० । उ ॥

सतीनक .

सततविमुक्त । वि० सर्वदैवमुक्तं ।
 नकदाचिदपिबधे ।
 सततयायी वि० सदाविनाशरे ।
 सततीत्यत । वि० निरन्तरमुद्युक्तं
 । सततमुच्यते ।
 सततम् । न० स्वभावे । वाय तस्ये ।
 वि० तत्वेनसहितं । तत्वेनवास्त
 वरूपेणसहजतैकित ।
 सतकं । वि० सभवे तर्कसहज
 तमनि ।
 सती । स्त्री० दायावध्याम । उमाया
 म् । साध्वयाम् । पतिव्रतायाम्
 । साधिन्याम् । विद्यमानायाम्
 । सौराष्ट्रम् । प्रमाणांतरवाधा
 याम्यायाम् । इय सत्यपत्नी । यथा
 । सत्यपत्नीसतीमुक्ते । पूजिताय
 गतीप्रिया । यवाविनाभविजोशिवं
 धुतारहित सदा । वनसत्त्वशक्ति
 नांशः । तन्नामिष्टासात् । मनुष्य
 को न करेति । इतिवन्धुतादृशि
 तीभवतीत्युक्तमेव । प्रतिष्ठाप्य
 न्द प्रमेहे । नगसती । यथा ।
 मुरैप्रेतवपदम् । नमस्तिमानु
 सती । अस्ति । एकस्मिन्पत्नी ।
 असः । शत्रु । असौरलोपः । उ
 गित्वान्ङीप् ।
 सतीन । पु० वशि । कलाये । वा
 यी ।
 सतीनकः । पु० वशि । कलाये । क

सत्कदम्ब .

शिकके । मटरङ्क । भा० प्र० । क
 लावशिपुट प्रोक्त । सतीनीवर्तु
 क्षामत । इतिव्याहः । सतीनी
 वेदन प्रभु । सन्नायोमितित
 मास । जलदन्तादित्यत्क । स
 तीन वादुकरेति । अन्तेभ्योपी
 तिङ् ।
 सतीर्घ्यं । पु० परस्परमेकगुरी
 शिष्ये । सहाभ्याविनि । समाने
 तीर्थेगुरीवस'त । समानतीर्थेवा
 सीतियत् । तीर्थेयः । इतिसमान
 कस ।
 सतीनः । पु० सतीनी । वशि० इ०
 सुद्राकिताकारावली ।
 सतीनकः । पु० सतीनकी । मटर
 इ० भा० प्र० कलाये । तिसिन०
 तिनवत्कृष्णवर्णविज्ञेनसहजतै
 इतिसतीन । निपातनादिकारका
 दीर्घः । स्वार्थेक ।
 सतीना । स्त्री० कलायविशिषे । नि
 शिककायाम् । निपुटे ।
 सतुषम् । न० तुषयुक्तसस्ये । धान्ये ॥ य
 या । सस्य च'नगतंप्राचु । सतुष
 धान्यसुच्यते । आसवितुषमित्युक्तं
 खिलमन्नसुदृढतम् ॥
 सतूयः । वि० वादिवसहिते । तूयं
 तूयंघोषः । सहित ।
 सवट् । वि० दृष्ट्यायुक्तं । दृषिते ।
 सत्कदम्ब । पु० जलभुवि । कदम्बे ।

सत्ता

सत्कर्म । न० वेदविहितक्रियायाम्
॥ सत्कर्मयोग्यो न जनो नैवाप
शीवकारणम् । यस्मिन्नु दत्तं त
स्मै न मे देवाय भास्वते । इति विष्णु
पुराणम् ॥

सत्काष्ठनार । पु० रक्तकाष्ठने ।

सत्काण्ड । पु० । पक्षे ।

सत्कार । पु० श्रद्धातिशये ॥ साधु
रयतपस्वीत्र क्षणद्वये व क्रियमाणा
यस्तुतौ ॥ कोमुद्यादिषु ॥ यथा ।
तस्मादता सदापूज्या भूषणा
च्छादनाशनै । भूतकामेनैरै
नित्यसत्कारेषु त्वविषुर्चेति । ए
ता । नार्यं । पूजयाम् ।

सत्कृत । वि० कृतसत्कारै पूजति
॥ आदते ।

सत्कृति । स्त्री० सत्कृष्टायाम् । स
त कारि ॥

सत्क्रिया । स्त्री० सत्कारे । आदर
स्थक्रियायाम् ॥ शब्दादि क्रिया
याम् । सत्क्रियायाम् ॥

सत्तम । वि० पूज्यतमे । साधीयसि । कृत
मे । अतिशोभने । अवमेष । मतिशयेन स
नृत्तशायनेतमविष्ठनादितितमम् ॥

सत्ता । स्त्री० सजातीयविजातीयस्व
गतभेदरहितानुभूतौ । विद्यमान
तायाम् ॥ साधुतायाम् । जाति
विशेषे । इति भाषापरिच्छेदः ॥
भावेतज् ॥

सत्ता

सत्तामात्रम् । वि० केवलपरमार्थस
त्वरूपे ॥

सत्त्व । पु० श्रीरामे । दशमुखान्तके
॥ विष्णो ॥ यथा । अस्तमेत्यन्तरे व
ष्णु सत्त्वे सहस्रधोत्तमे । सत्त्वा
यामभवत्सत्य सत्यरूपो जनाद्
न इति कौर्मि ४८ अध्याय ॥ अश्व
त्यङ्घ्रि । नान्दीमुखप्राद्वदे । य
था । इष्टिशाहेकतुर्द्वय । सत्त्वो
नान्दीमुखे सु । नैमित्तिके काल
कामौ । काम्ये च धुरिलोचनाविति
॥ तपोलोकादूर्ध्वतनेलोके । सत्त्व
लोके ॥ यथे क्त मृगेन्द्रस हिताया
म । तत सत्त्वाधिय स्थानसत्त्व
लोका स्वयम्भुव । कामातिश
यसम्पन्न कोटयोनवसप्तच । सा
वित्रीमूर्तिमस्यास्ते यत्र देवाश्च सा
नुगा ॥ ततस्तपोलोकानन्तरम् ।
सत्त्वैकबुद्धित्वात् । प्र प्रकल्पाधि
पत्त्वैकबुद्धिस्थानम् । इत्यर्थः
। न० कृतयुगे ॥ अपथे ॥ यथे क्त
श्रीमहानिर्वाणे । सत्यव्रतौमिस
हृत्प्यस्पृष्टाकौल गुरुद्विजम् । ग
ङ्गातीय देवमूर्ति कुलशास्त्र कुला
मृतम् । देवीनिर्माल्यमयवाक्यन
शपथोभवेत् । तच्चान्त वदन म
त्यं । कल्पान्तनरक व्रजित् ॥ अपा
पजनिकायां पांशां गेवायद्वर्णं पिवा
। तत्कार्यसंबन्धामत्यै स्त्रीकृत

सुसुतः

[illegible]

सत्य .

। तवानृतप्रवेशश्चेत्कतिनिशेन
समवेत् । इतः ॥ अश्वमेधसहस्र
ससश्वतुल्यश्वतम् । अश्वमेध
सहस्रद्विषसत्यमकविप्रिष्यत ॥ अ
नृतभाषणरूपवागव्यापारनिधि
अनर्वाभनृवागव्यापारनिधि
। प्रियवित्तयथार्थभाषण ॥ अत्र
धिततात्पर्यविषयेतत्त्वावेदकीवेदा
ख्येप्रमाणे ॥ तदुपजीविनिपु
राणादौ ॥ प्रमाणमूलोऽनाधितार्थ
वाक्ये ॥ सिद्धान्ते ॥ भूतपञ्च
की ॥ सत्यवन्देनपृथग्व्यपटीकासि
त्त्ववन्देनवाख्याकाशी । सत्यतय
सु . अनयो समाहार । मम
दर्शने । परमार्थरूपे । अद्वैत
वस्तुनि . परमब्रह्मणि ॥ द्वैताद्वै
तयोः प्रमाणभूतवैदप्रतिपादत्वा
त्कस्यसत्यत्वकस्यासत्यत्वमित्या
काङ्क्षायामाहाचार्य अद्वैतमे
वसत्यं . तस्मिन् . द्वैतं . नसत्य
मध्यस्तम् । रजतमिव . शुक्लिका
याम् . मृगदृष्ट्यायामिव . दक
स्फुरणम् । आरोपितयदिष्टा .
दद्वैतवस्तु . ऽवस्तुनिद्वैते । युक्त
नैव . तदास्यात् . सत्ये . अ
ध्यासी . भवतय . ऽसत्यानाम
व्यापारिपण . सुभयो . सत्यतिरि
क्तकस्यचिदभावात् । आरोपणं
नशून्ये . तस्मात् . दद्वैतसत्यताया

सत्यकारकते .

द्या ॥ एतन्मूलोऽद्वैतश्रुतिरेवप्रमा
णमित्याह । प्रत्यक्षाद्यनङ्गत .
श्रुत्याप्रतपादनीयमद्वैतम् । द्वै
तनप्रतपाद्यम् . तद्वत्त्वमेवली
कसिद्धत्वात् ॥ ५४ ॥ इति ।
भूतपञ्चकी । सत्यवन्देनपृथग्व्यप
टीकासि . तयवन्देनवाख्याकाशी ।
सत्यवन्देनवाख्याकाशी .
व्यक्तकलितत पू . मूर्द्धमप्यक
रुकात् । सत्यत्वमिनाशवसतयत
द्वैतस्तुक्तयत् ॥ चि . तद्व्यवर्तित ॥ अ
वाध्ये ॥ सतसत्त्वसाधु तत्त्वा
धुरतद्वत् . पारमार्थिके यथा
। सत्यत्वमतय परमेश्वर । स
त्यस्थभूतपञ्चकस्यमतय पारमा
थिकेनाप्यवर्ण्यमाणकप ॥
सत्यकाम । प . जाबालर्षी ॥ ईश्व
रे ॥ सतयाचवतथा कामायस्यस ॥
सत्यगङ्गा । श्री . कामरूपदशप्रासवा
यानपा ॥
सत्यकर । प . अत्रयमयैतत्क
र्तव्यमितसत्यकरणे । सत्याप
ने ॥ सत्यकरणम् । भाषिच
ञ् . कारितत्त्वामद्वैतेतिमुम ।
समयकरणे ॥
सत्यकारकत । चि . अत्रयमये
तत्क्रोतव्यमितिसत्यकत्वाद्देय
तस्मिन् । वयाना . साङ् . भा .
प्र . ॥

सत्त्वयोनः .

सत्यतपा । पु० मुनिविशिषे ॥
 सत्यधृत । प० ऋषिगणेशे ॥
 त्रि० अथ यथार्थे ॥ सतयाथ
 वितथ वषयाधृत्यर्थस्य ॥

सत्यनारायण । पु० स्कन्दपुरा
 णप्रसिद्धदेवत विशेषतस्तस्मि
 न् ॥

सत्यपरा । पु० परमेश्वरे ॥ स
 तयपरश्वेष्टप्राप्तिसाधनयस्मिन्स ॥
 सतयफल । पु० बिल्वपत्रे ॥
 सत्यभामा । स्त्री० श्रीकृष्णप्राप्तम
 विध्यन्तर्गतमहिषीविशिषे ॥ दुर्गा
 याम् ॥

सत्यभारत । पु० कृष्णवैपायने ।
 वेदव्यासे

सत्यम । अ० अर्द्धाङ्गीकारे ॥ प्रश्ने
 ॥ अभ्युपगमे ॥ प्रतिषेधे ॥ स
 तथे ॥

सत्यभरा । स्त्री० अर्द्धाङ्गीकारमहत्वा
 नयाम् ॥

सत्ययज्ञ । पु० पौलुषिनास्मिन्
 निविशिषे ॥

सत्त्वयुगम् । न० चतुर्गुणानां प्रथम
 युगे । कृते ॥ यथा । कृतसत्त्व
 युगवेत्तान्नायो० आपरयन्ति यौ ।
 कालिभक्तभारका० कर्मयुगमितिवि
 काण्डशेष ॥

सत्त्वयोनः । पु० परमेश्वरे ॥ स
 त्वस्य भूतपक्षकस्योनि कारयम् ॥

सत्त्ववाक्य

सत्यधीश्वर । पु० विद्याधरे ॥
 सत्यरत । पु० सत्त्वव्रतराज्ञ पु
 त्रे ॥ ज्ञासे ॥ त्रि० सत्त्ववाचि ।
 सत्यरत ॥

सत्यलोक । पु० सप्तलोकानां त
 तीकविशिषे ॥ यथा । पञ्चगुणे
 नतपीलीकात् सत्वसीका विराजति
 । अपुनर्मरिकायवत्तन्नीकाः सस्म
 त ॥ जनसीकापि यथैव पञ्चगुणे
 नः । आदयके व्याख्यायतपीलीका
 नकारसत्यलोक । अपुनर्मरिका
 • पुनर्मृत्युशून्या ॥

सत्तावर्ष । पु० ऋषौ । त्रि० स
 त्तावर्षादिनि ॥

सत्तावन् । पु० नृपाक्षरे ॥
 त्रि० सत्तावर्षाणि ॥ सत्त्वमख्यसि
 न् सतुप् । मादुपधाबाहतिमत्तो
 मस्य ॥

सत्तावतो । स्त्री० व्यासमातरि
 । कात्याम् ॥ नारदस्यपत्न्याम् ॥
 ऋषौकमुनेभार्यायाम् । सत्त्ववा
 चि शिष्टायाम् ॥ उगित्वान्ङीप् ॥

सत्यवतीसुतः । पु० व्यासे ॥

सत्यवाक । पु० ऋषौ ॥ काकी ॥
 त्रि० सतयवादिनि ॥ सत्त्ववाग
 य ॥

सत्त्ववाक्यः । पु० भगवतोपुराणप्रसि
 द्धे मुनिविशिषे ॥ त्रि० सर्वासत्त्वव्या
 ख्यसत्त्ववचने ॥ सत्त्ववाक्यमस्य ॥

सत्त्वाग्नि

सत्यवादी । चि० यथार्थवक्तरि । स
त्योद्ये ॥

सत्यव्रत । चि० अकपटवर्तिते ॥

सत्यव्रत । पु० ईश्वरे ॥ सत्यव्रत
सङ्कल्पोद्य ॥ सूर्यवशीयस्य चर्याक
णस्यात्मजेराजर्षिर्विशेषि । योसौ
चिश्चङ्कसन्नामवाप ॥ चि० सत्य
सङ्कल्पे ॥

सत्यसङ्कल्प । चि० अमेववाञ्छिते
। ईश्वरे ॥ सत्या सङ्कल्पायस्य
सत्यसङ्कर ० । पु० चिश्चिरसि । श्री
दे । कुबेरे ॥ कूटास्त्रवर्धितेश्वरा
णायुधे ॥ चि० सत्यप्रतिज्ञे ॥

सत्यसन्ध । पु० केकयीतनये । भ
रते । जनमेजये ॥ चि० सत्यप्र
तिज्ञे ॥ सतगामन्याप्रतिज्ञायस्य ॥

सतगामन्या । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥

सत्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ जनकात्म
जायाम् । सीतायाम् ॥ व्यासमातरि
। सत्यवत्याम् ॥ सत्यभामायाम्
॥ विनामिप्रत्ययमित्युत्तरपदलोप
॥ सत्यभाषित्याम् ॥ अविनाशि
न्यां ॥

सत्याकृति । स्त्री० सत्यापने । मयै
तदवश्य कर्तव्यमितितथ्यकरणे ।
सत्यक्रिया । साङ्ग० भा० प्रसिद्ध
निद्रमे ॥ सत्यस्यकरणे । स्त्रियांति
न् । सत्यादशपथे । इतिहाच ॥

सत्त्वाग्नि । पु० अगस्त्यमुनी । च

सत्ताजित्

डाकर्मज्ञौ ॥

सत्त्वानृतम् । न० वाणिक्ये ॥ सत्यस
हितमनृतम् । शाकपार्थिवादि ॥

सत्त्वापनम् । न० सत्यङ्कारे । सत्त्वा
कृतौ ॥ सत्यस्यकरणम् । सत्त्वाप
पाशेतिथिजापुक्कौ । भाषेत्पुट् ॥

सत्त्वोद्यम् । न० सत्यवद्ये । सत्यस्यवद
ने ॥ वद सुपिक्यप्चेतिव्यप् ॥

सत्त्वम् । न० कृतौ । यच्चे ॥ सदादा
ने ॥ आच्छादने ॥ अरण्ये ॥ केत

वे ॥ यज्ञविशेषे । गवायनादिकृतु
विशेषे ॥ यत्रयजमानाएवसमाना

कृत्विगादिरूपेण । कर्मकुर्वन्ति०
तस्मिन् यज्ञे सदक्षिणे सतताज्ञदा

ने ॥ धने ॥ गृहे ॥ कर्मणि । सी
दन्त्यवाऽनेनवा । षट्त्वविशरणग

त्यवसादनेषु । इन् ॥ गृधुवीच्या
दिनाद्योचः ॥ सतः साधून् जा

यतेवा । चैङ्पालने । आतीनुपस
र्गेकइतिक् । नपुसकत्वात्सत्र

स्तेति ॥

सत्त्वम् । अ० सहार्थे ॥ सहजायते ।
त्रैङ्पालने । अम् । यरोदित्वम् ॥

सत्त्वशाला । स्त्री० प्रतिग्रथे । अन्नदा
नाद्युदवसिते ॥

सत्ता । अ० सहार्थे ॥ सत्ताकलदैर्गा
ईस्थाम् ॥ सहजायते । चैङ् ।

क्रिप् ॥

सत्ताजित् । पु० कृष्णसञ्जयश्वरे ॥

सत्त्व .

सत्त्वायणम् । न० बहुयजमानके० वै
दिकेकर्मणि ॥
सत्ति । पु० गजे । इस्तिनि ॥ अर्द्धे
। मेघे ॥ चि० जयशीले ॥
सत्त्विकातकम् । न० व्यञ्जनविशिष्टे ॥
यथा । मास बहुयुतेभृष्ट सित्काचौ
ष्याम्बुनामुहु । जीरकाद्यै समा
युक्त परिशुष्क तदुच्यते ॥ तदेव घृ
ततक्राव्य प्रदिग्ध सत्त्विकातकम् ॥
सत्त्वो । पु० गृहपती । सदाज्ञादिदा
नकर्तारिभृष्टस्य ॥ नाशौच सत्ति
यांसर्वे० नकारुपात्तकर्मणि ॥
कृत्स्विनि ॥ सत्त्व० अन्नतन्मसंस्था
स्ति । अतश्च निठनावितोनि ॥
सत्त्व । पु० न० जन्तो ॥ न० प्रकृ
तेर्गुणविशिष्टे । प्रौढ्यात्मके सत्त्वगुणे
॥ धेतुप्रोतिनन्दु स्वाभावाद्दतिरि
च्यते० एव दु खमपि न प्रोक्तभा
वाद्व्यदितमन्यन्ते० तान् प्रत्या
त्मयज्ञणम् । नितरेतराभावाः सु
खादयः ० अपितुभावाः ० आ
त्मगच्छमाभावाजनत्वात्० प्रीति
रात्माभावाधीर्षाते प्रौढ्यात्मान
भावरूपताचैवागुणानामनुभवसि
द्ध्या० परस्परभावात्मकत्वे तु परस्पर
राश्रयापक्षेकस्याप्यसिद्धिरुभया
सिद्धिरित्यभावः । सत्त्व कघुप्र
कायकमिष्ट साङ्ख्याचार्यैः । य
त्सुखदुःखसुखात्मकसत्त्वम् ॥

सत्त्वविशाल

चेतोऽधर्मविशिष्टे ॥ यस्मिन् सति न
कुतश्चिदुभयमुत्पद्यते न कस्मात्सम्यक्
स्यायाम्बिषाद् समुपजायते त
त्सतत्त्वमिति व्याख्यातारः । तथा
हि । एका किं जीवनवासिनिचराज
कस्मिन्ननौतिशास्त्रे । सत्त्वोच्छि
ते मृगपती० राजतिगिर परिष
मन्ति ॥ पिशाचदौ ॥ मत्तः । परा
क्रमे । द्रव्ये ॥ स्वभावे ॥ आत्मत्वे
॥ व्यवसाये ॥ असुषु । प्राप्तेषु ।
चित्ते ॥ रसे ॥ आयुषि ॥ धने ।
वित्ते ॥ वया । अन्यदुच्छृङ्खल
सत्त्वमन्यथास्मिन्नियमितम् । सामा
नाधिकारस्य चित्तजसि मिरयो कु
तद्वृत्तिः ॥ जीवात्मनि । अन्तः क
रणे ॥ भिन्निकारमनसि ॥ यथा ।
व्यसनेऽभ्युद्येवापि अविचारसदा
मनः । ततस्तु सत्त्वमिति प्रोक्तमि
ति । उत्सोऽव्यक्तौ ॥ चित्तधर्मे ।
सतोभावा । तस्मात्स्वतन्त्रौ ।
सौदन्त्यस्मिन् गुणाद्याः । पदुलः ।
अन्धेभ्योपि हृष्यन्त इति त्वनूवा ॥
सत्त्वतनु । पु० वासुदेवे ॥
सत्त्वरम । न० शीघ्रे । अदिकम्विते
॥ चि० तद्वृत्तिः । सत्त्वरवाचकं ते
। सत्त्वसः ॥ अदिकम्विते क्रिया
विशेषणत्वादद्रव्ये वसमानं जीवनम्
। द्रव्ये तु चिकित्सा ॥
सत्त्वविशाल । पु० भुवः प्रभृतिस

सत्पथ

स्थान्ते लोकी । चि० सत्त्वबहुले ।
जर्हसत्त्वविशाल ॥ सत्त्वेनविशाल ॥

सत्त्वसमुद्भिः । श्री० अन्तःकरणस्य
निर्मलतायाम् । श्रवणादिपरंपरा
कीणान्तःकरणस्यासम्भावनाविपरीतभावनादिमकरादित्ये सम्यक्
कमुद्भिः । स मुद्भिः सत्त्वसमुद्भिः । तस्या सम्यक्ताभगवत्तत्त्वस्फूर्तिर्योग्यता ॥

सत्त्वसङ्ख्येय । पु० चित्तभङ्गे ॥
प्रारब्धकार्यासिद्ध्यादेर्विभाद सत्त्वसङ्ख्येयः ॥

सत्त्वसमाविष्ट । चि० सत्त्वेनच तन्ना
ना० आत्मविवेकज्ञानेहेतुनाचित्तगतेनातिशयेन० सम्यग्ज्ञानप्रतिबन्धकरजस्तमेमलराहित्येन० आसमन्तात्फलान्यभिचारीण० आविष्टे व्याप्ते ॥

सत्त्वसम्पन्न । चि० सद्भावापन्ने ॥
सत्त्वस्थः । चि० सत्त्ववृत्तिप्रधाने ॥
पु० विष्णौ ॥ सत्त्व सत्त्वगुणप्रकाशात्मकमधितिष्ठतिपालनेपाधितश्राविष्णुरूपेणेतिसत्त्वस्थोविष्णुः । यदासत्त्वेषुसर्वप्राणेषुजीवरूपेणान्तर्धामिरूपेणचतिष्ठतीतिसत्त्वस्थः । छा० । सुपिस्थितिक ॥

सत्पथम् । न० सवर्त्तिकायाम् ॥

सत्पथः । पु० अर्चिर्तेऽध्वनिः । स

सत्सारः

सासौपन्यासः । सन्महदितितत्पुरुषः । समासान्तष्टब् ॥

सत्पुरुषः । पु० सदपत्ये ॥ सत्पुरुषेणतुजातेनविष्णोपित्रिदिवधयौ । पुत्रास्त्रोनरकात्त्रात सत्तेनसुमहात्मना ॥

सत्पुरुषः । पु० पूज्यमानपुरुषे ॥
सत्प्रतियोगः । पु० साधुजनदत्तद्रव्यग्रहणे ॥ सदभ्यः साधुभ्यः प्रतियोगोदानग्रहणम् । यथा । सप्तविंशतिगमाधर्म्यादायालाभक्रियाजयः । प्रयोगः कामयोगश्चसत्प्रतियोगएवचेतिमनुः ॥

सत्प्रतिपक्षः । पु० तुल्यव्यक्तौ । प्रतियोगिनि ॥ न्यायमते० साध्याभावसाधकहेत्वन्तरयस्यतस्मिन्- ॥ यथा । शब्दोऽनित्यः श्रवणत्वात् शब्दवत् । शब्दोऽनित्यः कार्यत्वाद्घटवदिति ॥ यदा । ऋदोऽवधिमान्भूमात् । इत्यादौबह्वन्धभावव्याप्यवद्वद्वादिरिति ॥

सत्फलः । पु० दाडिमवृक्षे ॥ शीमनफलवतिवृक्षे ॥

सत्सङ्गः । पु० साधुसङ्गमे । सधर्मवर्त्तनजनसमागमे । यथोक्तकुलाणवे । सत्सङ्गश्चविवेकश्चनिर्मलनयनहयम् । यद्यनास्तिनरसीत्यर्थः । कथमस्यादमार्गगतिरिति ॥

सत्सारः । पु० खादिरे । खदिरसा

सदसद्गामनिर्बन्धनीयम्

रे । वृक्षविशेषे ॥

सद्युत्कारम् । न० अन्वृत्तते ॥ युत्का
रेणसहवर्त्तमाने ॥सदशक । पु० कर्कटे । कुलीरे ।
त्रि० दशयुक्ते ॥सदशवदन । पु० कङ्कपक्षिणि । र
णालङ्करणे । आनिषप्रिये ॥

सदञ्जनम् । न० कुसुमाञ्जने ॥

सदनम् । न० वस्य । भवने । ग्रहे
॥ सौदन्त्यम् । षट् । अधिष्ठा
य ल्यट् ॥ तीर्थे । जले । ग्लानौ
॥ यथा । दीर्घसदन काश्यं कु
क्षिशूनमयाक्षिमिति ॥सदव्यय । त्रि० विनाशपक्षयोपल
क्षितसर्वविष्कारगूढे । स सासी
अव्ययश्चेति कर्मधारय ॥

सदश्व । पु० दास्ताश्वे ॥

सद । स्त्री० न० सभायाम् ॥ सौद
न्यस्याम् । षट् । अस्तु ॥सदसदात्मकम् । न० स्वकर्मपरकपा
भ्यानिर्कर्मणीयसर्वस्मान्जगति ।जगच्चेदव्यवहारदृष्ट्यासत् । परमा
र्थदृष्ट्यासत् । तत्स्वरूपम् ॥

सदसतीआत्मास्वरूपयस्यतत् ॥

सदसद्गामनिर्बन्धनीयम् । न० अज्ञा
नस्थोत्कृष्टलक्षणे ॥ निदमसम्भवि
० अज्ञानस्यसत्त्वेविदात्मबद्धाभा
वप्रसङ्गात् । असत्त्वेन० वन्ध्यासुता
दिवदपरोक्षप्रतिभासानुपपत्तेः ।

सदागतिः

शाध्यप्रतीत्योक्षाज्ञानेप्रसिद्धत्वाद्य
क्ततस्यानिर्बन्धनीयत्वम् ॥सदमद्योनि । स्त्री० धन्वाधर्ममिश्र
त्वाद्वाक्ताद्यादिमनुष्येषु । तेषुहि
राजसमिश्रफलमुच्यते । सदसती
र्थेति ॥सदसदादौ । पु० अकलङ्कितयप्रभृ
तिपु० अर्हत्सु ॥सदसद्विकारम् । न० जगति ॥ सत्
आकाशवायुरूपममूर्तभूतव्ययम्
असत्तत्त्वजलभूमिरूपमूर्तभूत
व्ययम् । तयोर्विकारतत्परिणा
मरूपयत्तत् ॥सदस्यति । पु० सभाधिपतौ । स
दसः पति ॥सदस्यः । पु० विविद्वर्षिणि । सभा
यामन्यनाधिकविचारकी० कर्तृत्व
विवेचि ॥ सदस्मिमाधु० । तद्वता
धुरितियत् ॥ सभ्ये ॥ सदस्मियश्च
सभायामृत्विग्भ्योऽन्ये मिलितायै
ब्र० क्षणात्तौ सदस्यौ ॥सदा । अ० सर्वकाले । सर्वदर्थे ॥
सर्वस्मिन्काले सर्वैकान्यकिय
त्तदकाशेदा । सर्वैकसोन्यतर
स्यादि ॥सदाकारः । पु० आत्मनि । असी
त्वीतन्मात्रव्यवहारकारणभूतआ-
काशोदकासः ॥

सदागतिः । पु० गतिः । गच्छी ॥

सदानन्द

सदागतिरम्य ॥ नाके ॥ निर्वाणे
॥ सदीश्वरे ॥ सूर्ये ॥

सदाचारः । पुं० प्रातः कृत्यादि
नियमाचरणेनसाधुव्यवहारे । शि
ष्टाचारे ॥ अथमनु । तस्मिन्
देशेयथाचार मारम्पर्यक्रमागत
वर्णानां सान्तरालानां सदाचार उ
च्यते ॥ तस्मिन्देशे । ब्रह्मावर्तदे
शे ॥ सत्तमाचार ॥ सदाचार
वतापु साजितौलीकावृभावपि ।
विशेष कालिकावामनपुराणादौ
द्रष्टव्य ॥ वि० तद्वति ॥

सदाचारवान् । वि० सदाचारविशि
ष्टे । सदाचारिणि ॥

सदातन । पुं० विष्णौ ॥ नि०
नित्ये ॥ सदाभव । सायस्विर
मित्यादिना । व्युत्पद्यते । तुट् ।
सदातीया । स्त्री० एतापर्थ्याम् ॥
सदानीरायासरिति ॥

सदादान । पुं० अन्नमोतङ्गे । ये
दायते ॥ हिरण्ये । लम्बोदरे ॥
गन्धहस्तिनि । मत्तगजे ॥ न०
नित्यदाने ॥ वि० सर्वदादानशी
ले ॥ सदादानंयम्य ॥

सदान । पुं० समदे ॥

सदानन । वि० शोभनवदने । स
त्पाननयस्य ॥

सदानन्दः । पुं० सदाशिवे ॥ सदा
आनन्दः सन् । सर्वदास्थायीना

सदाफला

आनन्दोयस्य । सतः साधून्आ
नन्दयतीतितथा ॥ वि० सतता
लहादयुक्ते ॥ यथा । समानन्दे
सदानन्द सदानन्दोभविष्यति ।
समानदेनिरानन्दो निरानन्दोभवि
ष्यतीतिपुराणे भगवत्तीर्थाव्यम् ॥

सदानसत् । पु० खड्गनखगे ॥

सदानीरयहा । स्त्री० करतीयायाम् ॥

सदानीरा । स्त्री० करतीयायासरि

ति ॥ गौरीविवाहसमये । शङ्कर

करगलितसम्प्रदानतीयाप्रभवत्वात् ।

सदानीरयस्या चरजस्तलत्वात् ।

तथाचातस्मृतिः । प्रथमेककटि

देवीव्यहगङ्गारजस्तला । सर्वास्तव

दानदा करतीयाम् । वाहिनीति ॥

सदापुष्प । पु० नारिकेलवृक्षे ॥

श्वेतार्के । न० कुदे । मा

घ्ने ॥

सदापुष्पी । स्त्री० चरुणाके । आ

दिष्टपुष्पिकायाम् ॥

सदाप्रद । वि० सततदातरि ॥

सदाप्रसूनः । पुं० अर्कवृक्षे ॥ शी

वितके ॥ कुन्दवृक्षे ॥

सदाफल । पु० स्कन्धफले ॥ उदु

म्बरे । नारिकेले । बिल्वे ॥

सदाफलानियस्मिन् ॥

सदाफला । स्त्री० त्रिसन्धिपुष्पवृक्षे

॥ वातांके विशिष्टे । सदावैष्णवः

इ० भा० ॥ सदाफलानिदीपनी

सहज

रक्तपित्तप्रसादनी । कण्डुकच्छुह
रीधेव । वार्ताकीगुणवत्तरेतिराज
वज्रभ ॥

सदाभद्रा । श्री० गन्धार्याम् । भद्र
पण्याम् ॥

सदामुदितम् । न० दानपदवाच्या
यापञ्चन्यासिञ्चौ ॥ नि० सर्वदा
हृष्टे ॥

सदायोग । पु० स्वस्वकृताभिभावे ॥

सदायोगी । पु० विष्णो ॥ शिधे ॥

सदाविभूतस्वरूपे । सदायोगी
स्वयम् । इति ॥ अन्योपांश्चित्त
हसिगिरेधरूपयोगश्चात्स्वरूपा
विभक्ति । ईश्वरस्यतुस्वरूपानाज
रणात्स्वरूपयायत्स्याभिभावे
सर्वदास्तीत्यर्थः ॥

सदाशय । नि० साधुभिप्राये ॥
सत्प्राशयोयस्य ॥

सदाशिवः । पु० महादेवे । शम्भौ
॥ सदासर्वदा । शिवकल्याणय
स्य० यस्यावा ॥

सहज । नि० सहजै ॥ समानमात्म
नापश्यति० समानरूपपश्यतिवा
। हृदिर्मेच्छये । त्वदादिद्विव्यञ्ज०
क्तोपिवाध्यकृतिकसः । हृद्येति
समानस्यसादेशः । रुढिरियमा
नामयवार्थोपाद्या ॥

सहज । नि० सहजै ॥ समानमा
त्मनापश्यति० समानरूपपश्यति

सहज

वा । हृदिर्मेच्छये । त्वदादिद्विव्यञ्ज०
क्तिम् । हृद्येतिवत्तुद्वितिसभावा
रुढिरियमितिनामदर्शनक्रिया
येवास्ति ॥

सहज । नि० तुल्ये । समे । सहजि
॥ समानमात्मना० समानरूपप
श्यति । हृदिर्मेच्छये । त्वदादिद्वि
व्यञ्ज० । हृद्येतिवत्तुद्वितिसभा
वा । रुढिरियमितिनामदर्शनक्रि
यायेवास्ति ॥ उच्यते ॥

सहजन्दनमस्य । न० निष्कन्दे ॥

सदेय । नि० निष्कटे । देवाश्विते
॥ समानादिश्रीस्य ॥

सहज । पु० ईश्वरे ॥ सन्ति
ब्रह्मणादिन । सन्तः । तैर्गन्धर्वा
प्राप्यतेकृतितया ॥ श्री० श्रीभक्त
गती ॥ ति० सहजिविचिष्टे ॥ स
तोगतिर्बुद्धिरस्य ॥ सतामस्तित
त्वेतिबिदुषांगति । प्राप्यस्थान स
हतिः ॥

सहज । पु० कौशे ॥ यथोक्तमहा
निर्वाणे । याज्ञोपवीतगुरु य
स्त । शैवेधैवीगुरुमर्त । वैष्णवे
धैष्णव । सौरिसौरीगुरुसदाकृत
॥ गायपेगायपधैवकौश सर्वत्रसह
ज । अतः सर्वात्मनाधीमान्कौ
शादीनांसमाचरेदिति ॥

सहज । पु० अविद्यमानत्वमहावा
विद्यमानत्वे । सतः सन्मात्रस्यै

सद्यशीलः

भाषाधर्मः सत्त्वप्रमेयत्वादित्यस्मि
न् ॥ चक्षित्वे । देवदत्तस्य पुत्रा
दिकमस्तीत्यस्मिन्नर्थे ॥

सङ्गतः । त्रि० सत्ये ॥

सद्यः । न० वीर्यनि । निकेतने । गृहे
॥ तीर्थे । पानीये । नौरे ॥ सौ
दम्यन् । षट्छविषरणगत्यवसा
दनेषु । मनिन् ॥

सद्यः कृतम् । न० नामनि ॥ त्रि०
तत्कालकृति ॥

सद्यः प्राणकरः । त्रि० तत्क्षणात्प्र
लकारकद्रव्यादौ ॥ यथा । सद्योभां
स नवान्नश्चवालास्त्रीक्षीरमेजनम् ।
घृतमुष्णोदकाश्चैव सद्यः प्राणकरा
णिषट् ॥

सद्यः प्राणहरः । त्रि० तत्क्षणात्प्र
लायुषीर्नाशकद्रव्यादौ ॥ यथा । शु
ष्कमांसं स्त्रियोष्ठदधावालाकांस्तु
णदधि । प्रभातेमैशुनं निद्रासद्यः
प्राणहराणिषट् ॥

सद्यः शुभः । स्त्री० सद्यः शौचं ॥ यथा
। देशान्तरमृतेवासीसद्यः शुभियं
तौमृते ॥ इ० गारुडि १०७ अ
ध्याय ॥

सद्यः शिष्या । स्त्री० कपिकच्छाम् ॥
सद्यः शौचः । पु० कार्वादिषु ॥ तौ
यथा । कारवः शिषिपनीषद्या
दासीदासस्तथैव च । राजानोरा
जभृत्याश्च सद्यः शौचाः प्रकीर्ति

सङ्कृतिः

ता ॥ विशिष्टागरुडकुम्भपुराणशु
द्धिविवेकादौ द्रष्टव्य ॥

सद्यः । च० तत्क्षणे । सपदीत्यर्थे
॥ समानेऽहनि । कृत्यस्मिन्नर्थे । सद्यः
परतुपरार्थे षमद्वयादिना समानस्य स
भाषेऽद्यस्चाहनिनिपात्यते ॥

यथा । सद्यो बलहरानां सद्यो
बलकरपयः । स्त्रिय गच्छेत्पयः प्रो
त्वाताश्च तृणापुनः पिबेदिति ॥

सदास्तः । नि० नवीने । नूतने ॥

सदेष्टाजातः । पु० शिवे । मत्से ॥

नि० तत्क्षणीत्यन्ते ॥

सदधीनि । पु० देवे । सुरे ॥ सा
स्त्रिकीर्णफलभुजि । सतीधेनि ॥

सद्येभाषी । पु० तर्कज्ञे । गोत्र
स्ते ॥ त्रि० तत्क्षणमवर्णयाम्ये ॥

सद्रूपः । त्रि० अवाध्यमरूपे । सर्व
दास्यायिसरूपे ॥ सत्सदास्यायी
रूपयस्य ॥

सङ्कृता । पु० सत्कथने । सञ्चसौव
काच ॥

सङ्कृतम् । न० सञ्चरिते । साधुसु
भावे ॥ त्रि० तद्युक्ते ॥ यथा ।

नासमञ्जसशीले सुसञ्जसोत्तकदा
चन । सङ्कृतसं निवर्णीहिचणार्द्धम

पिशस्यति ॥

सङ्कृतिः । स्त्री० शास्त्राविरुद्धजोवने
॥ प्रमाणात्तरवाधायि । ग्यायां ब्रह्मा
कारायां ब्रह्मी ॥ सतीचासौङ्कृतिश्च

सध्वृङ्

सतिसर्वदास्त्रादिनिवृत्तिर्वा ॥
 सदृतिभाक् । जि० सदृतिनिविष्टे
 । यथा । पद्यादिनाभीलवतामरा
 यांसदृतिभाजानिजितैन्द्रियाणा-
 म् । एवमिदानीमिदमावुरजनि
 न्यसदावृद्धमुनिप्रवाद ॥
 सधर्म्मचारिणो । स्त्री० यद्विद्याम् ॥
 सधर्म्मा । जि० तुल्ये ॥ समानधर्म्मा
 यस्तस्य ॥ धर्म्मादिनिचकीरणात् ॥
 सधर्म्माणी । स्त्री० समानधर्म्मावस्था
 म्भायायाम् । पत्न्याम् ॥ सध्व
 र्म्मावस्था - धर्म्मसुपत्त्यासहा
 धिकारात् । धर्म्मशीलवर्णाणां
 ति० इति । निपसर्जनस्येतिवा
 स ॥
 सधर्म्मा । जि० समानधर्म्माचारिणि ।
 सधवा । स्त्री० पतिव्रताम् ॥
 सधि । पु० धनी ॥ सहधारणे ।
 सहस्थितौ ॥ धानधि । सहधि
 सधि । ॥
 सधि । पु० वृषभे ॥ सहते । यङ् ।
 । सहधवत्तौसन् ॥
 सधौची । स्त्री० सख्याम् ॥
 सधौचीन । जि० समौचीने ॥ विभा
 वाद्ये रिति० ख । सहस्यसधि ॥
 सध्वृङ् । जि० सहचरे । सहगच्छति
 । सहाचति । नृत्विगादिनाम् ।
 क्षिन् । सहस्यसधि । यमदिता
 भित्तिनिक रक्षाय ॥

समन्दन .

सन । पु० घण्टापाटलिहरे ॥ पु०
 स्त्री० वृत्तिकर्षास्त्राणि ॥ दानि ।
 सनीतिवद्दाने । प० यच् । जि०
 यच्छिद्यते ॥
 सनक् । पु० विष्णो पारिवर्त्तने
 । वृत्तय सुते । सुनिविष्टि ॥
 सनत् । य० निवर्त्तये ॥
 सनत् । पु० वृत्तयि । वृत्ति ॥
 सनत्कमार । पु० वैद्वस्यजिताय
 चेतस्त्रिजगत्पुत्रे । वेधाचे ॥
 सनत् । नित्यकुमारः ॥ यथा । स
 नत् । वृत्तात्कृतकुमारोऽपत्यम् ॥
 तन्नामकारणमुक्तं हरिभक्ति । यदीत्य
 प्रसयेवाह कुमारवृत्तिविद्धिमा
 म । तस्मात् सनत्कुमार इति सम
 नामप्रतिष्ठितम् ॥ इति । जिना
 नादादयसावभौसान्तर्गतसावभौ
 मविशेषि ॥ न० उपपुराणविशेषि ॥
 समन्द । पु० समन्दने । वृत्तयः
 पुत्रे । यथा । सनक् सनन्दश्च
 सनातनमवात्मन् । सनत्कुमा
 रश्चसुनीन्निष्कृवानूर्ध्वरेतस ॥
 यच्छब्दितसम्बन्धः ।
 समन्दनः । पु० वृत्तयश्चतुर्थे पुत्रे ॥
 यथा । धर्म्मस्यभायाऽविज्ञाख्यात
 र्थापुत्रश्चतुर्थयम् । सम्प्राप्त सुनि
 मादृशयोगशास्त्रविचारकम् ॥
 यथैव सनत्कुमारोभूत् । द्वि
 तीयश्चसनातनः । तृतीयः सन

सनातनी

कीनामचतुर्थसमन्दनकृति ॥ स
नत्कुमारे ॥
सनपणी । स्त्री० असनपण्याम
सना । अ० नित्ये ॥ सनति । षणस
भक्तौ । आप्रत्यय ।
सनाखल । पु० सनखले । यथा ।
महेन्द्रभीमबिमलकुरुक्षेत्रगया
खला । सनापदोत्तरा सादृष्टा
सा । सनखला खग ॥
सनात् । अ० नित्यार्थे ।
सनातन । पु० अच्युते । विष्णौ ॥
शिवे ॥ अजी । वेधसि ॥ पिष्टणाम
तिथौ ॥ दिव्यमनुष्ये । ब्रह्मण पु
त्रे । सुनिविशिषे ॥ परम्पराप्राप्ते० च
पाधिपरिच्छेदेपिबस्तुत परमात्म
स्वरूपत्वान्नित्ये० आत्मज्ञानविनाशे
शुभमव्ययससारवृत्ते ॥ चि० स्थिरे
। सुनिश्चये । सर्वदैकरूपे । अवि
नाशिनि श श्रुते ॥ सनाभवः ।
सायश्चिरमिति व्युत्पत्तौ तुट् च् ॥
अनादिपरम्परागते । चिरन्तने ॥
सनातनी । स्त्री० लक्ष्मयाम् ॥ सरस्व
त्याम् ॥ दुर्गायाम् । भवान्याम् ॥
निर्वचनम् । सर्वकालिसनाप्रोक्तं
विद्यमानेतनीति च । सर्वसर्व
कालेषु विद्यमानो सनातनीति ॥ अ
पि च । निगुणस्य अनित्यस्य वाचक
श्च सनातन । सदानित्यानिगुणा
याकीर्तितासासनातनीति ॥ टि

सनिष्ठीवम्

त्वान्डीप् ॥
सनात्कुमार । पु० ब्रह्मण पुत्रे०
सनत्कुमारे ॥ सनात्० नित्य कु
मार ॥
सनाथ । चि० सस्वामिके । नाथव
ति ॥
सनाथा । स्त्री० पतिव्रतयाम् ।
सनाथिका ।
जीवज्जर्तृकायाम् ॥
सनाभ । पु० सौदरेभ्रातरि ॥
सनाभि । पु० ज्ञातौ । सपिण्डे ॥
सहीदरे । समानानाभिर्मूलपुरु
षोऽस्य । ज्योतिर्जनपदेतिसमानस्य
स ॥ त्रि० तुल्ये । सदृशि ॥
सनामक । पु० शिभाश्वने ॥ चि०
समाननामवति ॥
सनि । स्त्री० भक्तौ । दाने ॥ सना
ति । षणुदाने । खनिकप्रीत्यादि
ना० कृन् ॥ सनन वा ॥ अर्धे च
वाच्यम् । गुर्वादि प्रार्थनवाक्यविद
र्थे निधीकरणे ॥ यथा । हेस्वामिन्म
माभिषेक कुरु । अपि च । दाहिना
यकुलाचारनलिनौकुलवज्रभ । त्वत्
पादाम्बोरुचक्ष्यादिहिमूर्ध्नि कृपा
निधे० कृति ॥
सनित । चि० प्रतिपन्ने ॥
सनिष्ठीवम् । न० सङ्गोपवचसि । स
निष्ठे च । निष्ठेवनम् । छिद्युनिर
सने । घञ् । लघूपधगुणः । ट

सन्तति .

षादरादित्वादीकारः । सहनिष्ठो
वेन . श्लेषकशादिनिर्गमनेनवर्त
तेकृतिसन्निष्ठोवम् । त्रि . तद्वति ।
सनिष्ठोवम् . न . सश्लेषवचसि । अ
भ्वूकते । निष्ठोवम् . निष्ठोवः ।
। छिबु . । घञ् . लघूपधगुण .
सहनिष्ठोवेनश्लेषकशादिनिर्गमने
नवर्ततेकृतिसन्निष्ठोवम् । अभ्वूक
त सनिष्ठोवमित्यमरः । त्रि . त
द्वति ।

सनी . स्त्री . सनिष्ठव्यर्थः ।

सनीड . त्रि . निकटे । समीपे ।

उपकण्ठे । समाननीडवासस्था
नमस्य । सहनीडनेतिवा ।

सनुतर . अ . अन्तर्धाने ।

सन्ततः । पुं . ऊवरविशिष्टः । तद्वत्
अथवा । सप्ताहवाद्याहवाद्याह
वाहमयापिवा । सन्तत्यागिाडविस
र्पीयात्सन्ततः सनिष्ठव्यतद्वति
। विकल्पोवातिकादिभेदात् । स
न्तत्यागैरन्तर्धेव . अविसर्पीअपरि
त्यागौ । न . सततः । त्रि . त
द्वति । व्याप्तः । विसीर्षः । सन्त
न्यतेत्य . तनु . । ततः । अनुदात्तो
पदेशितिनक्षीपः । समीपवहिततत
थारितपञ्चमक्षीपाभावाः ।

सन्ततम् । अ . सातत्ये ।

सन्तताभ्यासः । पुं . स्वाभ्यासे ।

सन्तयिः । स्त्री . गोत्रे । अभिजने ।

सन्तान .

सन्ताने । पञ्चमी । पुत्रपौत्राणां
पारम्यर्थः । विस्तारे । तनये ।
दुहितरि । सन्तान्यते । तनीसिद्धि
वाङ्मिन् पारम्यर्थः ।

सन्तप्त . त्रि . अध्वगमनादिनाश्रान्ते
। तत्पश्चाद्विवाहया । सन्तापितस्तुस
न्तप्तौधूपितधूपामितौचदूनश्चेति
। सन्तप्यतेत्य . तपसन्तापि . ततः
अकर्मकत्वात्कृत्परिवाक्तः । प
रमेादिभ्यः । अन्तजतापयुक्ते ।

सन्तमसम् । न . विष्वग्धातोः । व्याप
कान्तकारि । समन्तात्सर्वतः .
तमः । अवसमन्तभ्यस्तमसकृत्य
ञ् .

सन्तारयम् । न . तरये । पारगमने ।

अवनपूवकदेशान्तरगमने ।

सन्तर्हणम् । न . दृढसंज्ञिनि ।

सन्तर्पणम् । न . प्रीचने । तप्तौ ।
द्राचादादिमखर्जरीकदलीयकर्त्रा
लाजाणूचमध्याज्यसम्पत्तिः ।
त्रि . दक्षिणकारके ।

सन्ताप्यित . वि . सम्यक्प्रोषिते

सन्तानः पुं . सन्ततौ । विस्तारे ।

गोत्रे । वंशि . अन्वयाये । अप

व्ये . सन्तान्यते । तनुविस्तारे ।

ब्रह्म . सुरहृते । कल्पवृक्षे ।

सम्यक्तनीतिपुण्याचिज्ज्वलितौति

सूच . तनीतीवपसकृद्वाजावः ।

सम्यक्तन्यन्तेपुण्याव्यसिद्धिज्वलि

सन्तुष्ट .

करणे हवश्चेति चञ्वा ॥
 सन्तानिका । स्त्री० मर्कटजालके ॥
 छुरिकाफले । फलेने ॥ क्षीरादिसा
 रे । मलाद् । इ० भा० ॥ सन्तानि
 कागुरु शीतावृष्यापित्तस्रवातनु
 त् । तर्पणीवृक्षीस्निग्धाबलासव
 लशुक्रदा ॥
 सन्ताप . । पु० अनिजतापे । सञ्ज्व
 रे ॥ सन्तापयति । तपसन्तापे ।
 व्यत । पचाद्यच् । सम्यगुत्तापे
 । औष्ण्ये ॥
 सन्तापन । पुं० स्मराशुगविशेषे ॥
 त्रि० सम्यक्तापकारके ॥
 सन्तापित . । त्रि० अध्वादिनाश्रान्ते
 । सन्तप्ते ॥ सन्ताप्यते स्म । तपदा
 हेचुरादि । ता . । अकर्मकत्वा
 त्कर्तरिवाक्ता ॥
 सन्तार . । पुं० सन्तरणे ॥
 सन्ति . । स्त्री० दाने ॥ अवसाने ॥
 पुं० भृत्ये ॥
 सन्तुष्ट . । त्रि० उत्पन्नालम्प्रत्यये । नि
 वृत्तस्मृष्टे । सन्तोषयुक्ते ॥ यथा ।
 अप्राप्त हिपरित्यज्यसम्प्राप्ते समतां
 गत . । अदृष्टखेदाखिदीय . सन्तु
 ष्टकृतिकथ्यतकृति ॥ असन्तुष्टादि
 जानष्टा . सन्तुष्टाश्चमहीभुज . । स
 चञ्जलगणिकानष्टानिलञ्जाचकुला
 क्कना . पुं० अश्वखरणी । खखरद् .
 भा० प्रसिद्ध ॥

सन्दानम्,

सन्तुण . । त्रि० विष्टे । व्याप्ते ॥
 सन्तोष . । पु० विद्यमानभोगोपकर
 णादधिकस्यानुपादित्सारूपायाचि
 त्तवृत्तौ । आनमने । यदृच्छालाभ
 सन्तुष्टौभलाभेचाविषादे । अलम्ब्य
 दूधौ । यथासम्भवभृत्यात्मदायधा
 रणावश्यकपञ्चयज्ञाद्यनुष्ठानमाप्नो
 चितधनानधिकायास्तृष्टायाम् ॥
 सन्तोषान्नतद्वत्तानाद्यत सुख शान्त
 चेतसाम् । कुतस्तदुपलुब्धनामि
 तश्चेतश्चभावताम् ॥ धृतौ । स्वा
 स्थये ॥
 सन्तास . । पु० साध्वसे । भये ।
 सन्दश . । पु० कङ्कमुखे । स दसीति
 व्यातेलिङ्गयन्त्रविशेषे । एकाङ्कानु
 बादेनविधीयमानयोरप्यङ्गयोरन्तरा
 लीविहितत्वसन्दश . ॥ नरकवि
 शेषे ॥
 सन्दशिका . स्त्री० सुचुव्याम् ॥ लौ
 ङ्ययन्त्रविशेषे । कातारि . इ० गौ०
 दे० भा० प्र० ॥
 सन्दर्भ . । पुं० प्रवन्धे । रचनायाम्
 । यन्यने ॥ प्रकरणे ॥
 सन्दर्शनम् । न० साक्षात्कारे । स
 दृश्यते । दृष्टिर् . । व्युट् ॥ स
 म्यक्प्रकारेणदर्शनवा ॥
 सन्दर् . । त्रि० सम्यक्प्रकारेणदृष्टे
 सन्दानम् । न० दामनि । दे० जन
 काक्षीपादवन्धनरञ्जौ ॥ सन्दोयते

सन्दिष्टार्थः .

सम्पूर्णाहाण्वन्वनकृत्यऽस्माच्चट् ।
 पु० गजस्त्राष्टोवतीरधिभागी ।
 सन्दानिका । स्त्री० परिखदिरः ।
 विट्खदिरः ।
 सन्दानितः । वि० बन्धे । सन्दान्य
 तेस्म ॥ दानखण्डनी । क्त ॥
 सन्दानिनी । स्त्री० गीगृही ।
 सन्दाव । पु० पलायने । प्रद्रावि
 ॥ सन्दवनम् । दुगती । समि
 युद्रदुरद्विषज् ।
 सन्दावः । पु० मुखतास्त्रोष्ठदा
 वः ।
 सन्दिग्धः । वि० सशययस्त्रो । सं
 शययुक्त्रो ॥ सन्दिद्यतेस्म । दिङ् ।
 । क्त ॥
 सन्दिग्धमतिः । वि० सन्देहविषय
 योभूतबुद्धियुक्त्रो ॥
 सन्दिग्धार्थः । पु० सन्देहविषय
 भूतार्थः ॥ वि० तन्निमित्तः ।
 सदिता । वि० बन्धे । अस्यपर्याया
 । बद्धिसन्दानितमूतमुदितसन्दि
 तंसितमिति ॥ सन्दोषतीस्म । दि
 षवखण्डनी । क्तः ॥ सन्दोषीस्म ।
 वा ॥ ययिते ॥
 सन्दिष्टम् । न० वार्तायाम् । स
 न्देशे । वि० व्याहृति । उक्त्रो ।
 कथिते ।
 सन्दिष्टार्थः । वि० सन्देशवरी ।
 इ० कथित् ॥

सन्देशवरः .

सदिज्ञान । वि० सांशयिके । य
 वा । सन्दिज्ञान सांशयिक सं
 शयपन्नमानसः ॥
 सन्दिष्टमानः । वि० सशयविषयो
 भूते । सांशयिके ॥
 सन्दो । स्त्री० खट्वायाम् ॥ निषया
 खट्टिकासन्दोतिषिकाण्डशेषः ॥
 सन्दीप्तः । वि० प्रज्वलिते । खण्ड
 ठा० इ० भा० ॥ यथावापत्तिष्ठ
 तिदीप्तिवतावत्तत्त्व समभ्यसेत् ।
 सन्दोर्ध्वमर्गकीमुक्त्वाप खनतिपाव
 ति ॥ सन्दोष्यतीस्म । दीपोदीप्तौ
 । क्तः । ईदित्वासेट् ॥
 सन्दोष्यः । पु० मबूरयिखाङ्ग्यो ॥
 सन्दिष्टः । वि० सन्देशविषये ।
 नसन्दिष्टमितिप्रतिपक्षम् ॥
 सन्देशः । पु० संवादि । सन्देशा०
 इ० भा० ॥ षोडशम्वरीरपिष्ट
 त्वापाक्योर्मध्यवर्तिनौहोहोदन्तौ
 सन्देशानुच्येते । सन्दिश्यते । दि
 षः । इकथेतिषज् ॥
 सन्देशवाक् । स्त्री० वाचिके । परे
 षोक्तार्थस्यपरम्प्रत्युक्तौ ॥ सन्दि
 श्यतीकृतिसंदेशः । सन्देशार्थः
 तस्यवाक् ॥ सन्दिष्टोर्ध्वयैष्यति
 सा ॥
 सन्दिष्टवरः । पु० दूति ॥ सन्देश
 वचिर्वावरति । इज्ज् । वरतीरनु
 यमनेऽज् ॥

सन्धाता

संदेशहारक । पु० दूते ॥ संदेश
हारक ।

सन्देह । पु० विचिकित्सायाम्
। सशये । हृदयशङ्कौ ॥ यथा ।
व्याख्यानतोविशिषप्रतिपत्तिर्नहि
संदेशादलक्षणमिति । नहि संदेश
मात्रादलक्षणताभवति । पुनः प्र
माणान्तरेण निश्चयोत्पादादिति ।
संदेशनम् । दिवउपचये । भा
विषञ् । देहमध्यभागे ॥ सन्दे
ह्यते । उपचययति इति वा । पृथि
व्यादिभूतैरुपचितेशरीरे । अल
ङ्कारविशिषे ॥ यथा । विषयोविष
यीयवसादृश्यात्कविसम्भवात् ।
संदेशगोचरी स्यातां संदेशालङ्घति
इति ॥

सन्दोह । पु० विसरे । समूहे ॥
सन्दुह्यते । दुष्टप्रपूरणे । घञ् ॥
सन्द्राव । पु० पलायने । अस्यप
र्यायायथा । प्रद्रावीद्रावसन्द्रावस
न्द्रावाविद्रवीद्रव । अपक्रमोपथा
नश्चेति ॥ सन्द्रवणम् । द्रुगती
। समियुद्रुदुवइति घञ् ॥

सन्धा । स्त्री० स्थितौ ॥ प्रतिज्ञा
याम् ॥ सन्धाने ॥ सन्धानम्०
अववा । उ० धाज० । आतच्छी
पसर्गकृत् ॥

सन्धाता । पु० श्रीहरी ॥ कर्मफ
ले । पुरुषानसन्दधाति । उ० धा

स धि

ञ्० । टच् । सन्धत्तसंयोजय
तिकर्मफलौ पुरुषानवा । चि०
सन्धानकर्त्तरि ॥

सन्धानम् । न० अभिषवे । सुराक
रणे । सुरोत्पत्तिप्रकारे । मदसु
आवना० इ० भा० ॥ सङ्घट्टने
। मिथोऽवयवसंयोजने । जीड
जीडना० इ० भा० । सन्धीय
ते । उ० धाज० । ल्युट् ॥ का
ञ्चिके ॥ मदिरायाम् ॥ अवदशि
॥ सौराष्ट्रे ॥ धनुषिशरयोजने ॥
यथा । तदाशुक्रतसन्धानप्रतिसङ्घ
रसायकम् । आत्तं चाशायव , श
स्त्रं न प्रहर्त्तुमनागसि ॥

सन्धानित । चि० सन्धानविशि
ष्टे । सङ्घट्टिते ॥ इतच् ॥
सन्धानी । स्त्री० स्वर्णरूप्यान्यसङ्घ
नि । कुप्यशालायाम् ॥ स धा
ने । स धिकायाम् ॥

स धार्थ्यं । चि० अनुष्ठेये ॥

स धि । पु० राज्ञाघङ्गुणान्तर्ग
तगुणविशिषे । स्वर्णादिदानेन वन्
धादिभिः प्रीत्युत्पादनान्मौक्त
रणे । पणव धेने काथ्ये । अरिवि
जिगीषाव्यवस्थाकरणरूपे० ऐक्य
स धौ ॥ उभयोर्मेलने ॥ यथा ।
शत्रोर्हृदधिपरिज्ञाय च यस्त्वस्य निरी
क्ष्य च । स्वामिने कथयेत्स धिमन्त्री
हितकरप्रभो ॥ तथा चोक्तं रामा

स धि

बन्धे मा लघ्वता । यथा । ततस्तु
 मह प्राप्ती मा लघ्वा वा ज्ञा मरा च स ।
 राव च लघ्वत् । श्रुत्वा मा तु । पैता
 महेऽमरीत् ॥ विद्या लभिविनी
 तीक्ष्णराजराजन्नानुग । स
 यासि चिरमै श्रव्यमरीककुर्वते वधि
 । सन्दधानो विद्या लभिविद्युत्त
 चारिभिः सह । सपञ्चनर्जन कुर्व
 न् महदै श्रव्यमभुते ॥ जीवमा
 निमकर्तव्यो राज्ञा सन्धि । समेन
 च । नयचमममन्यो तज्यायान कु
 र्वीत नियमम् ॥ अधिपत्यस्तु च
 नावमन्यो तनीपि चेत । किन्तु तेन
 सह विग्रह कुर्वीत । जीवमान स
 मवसन्धि कुर्यादित्यर्थः ॥ तन्म
 च्छन्दो चेतसन्धि सह रासे च रावच
 । चद्व्यमभियुक्ताः स्मसा च तस्मै
 प्रदीयताम् ॥ तस्मादेव पञ्चः स
 र्वे गन्धर्वाश्च यै विष । विरीध
 मागमसी न सन्धि सेन चरी च्यतामि
 तिसन्धो वती पूर्वा ररूपेऽस्मिन्निति
 सन्धि । स धीनि । स्तुति । सन्धा
 ने । सन्धानम् । आविष्कः ।
 पञ्चसन्धौ ॥ सन्धो वती दानादिभ
 वस्मिन् । कृत्वा च्छ । कपसर्गे
 कीः किः ॥ सुवत्तावाम् ॥ म
 ये ॥ पैता । सङ्गृह्णे । एकप
 ष्ठी नवी विमोसङ्गे । सावकाशे ॥
 रूपकायां सुखाद्यहो । नाव्याहो ॥

स धि पूजा

यथा । मुख प्रतिमुख गर्भोऽवमर्श
 पस इति रितिसन्धो वदति । भेदे ।
 व्याकरणे तु । चर्च इव सेकने । स
 हितायाम् । तज्जचमम् यथा ।
 चर्चमाचो चारका सिनाम्बर्चिताया
 र्वच्योर्दुततरो चारक सन्धिरिति ।
 सन्धिविधायकसूत्रविहितकार्ये वा ।
 सन्धिका । स्त्री० अभिषे । मद्यस
 मन्धाने ॥
 सन्धिचौरः । पु० चौरविजिषे । कु
 ष्ठिषे । चारके ॥
 सन्धिजा । स्त्री० पुष्पविषयवर्धने ॥
 जितसन्धौ ॥
 सन्धिजीवकः । वि० कुसुमाविभवा
 न्येषिणि । पाञ्चके ॥
 सन्धित । वि० स धियुक्ते मितिते ॥
 सन्धिस्तु । वि० सन्धातुमिच्छौ ।
 दधाते । सन्धनादुप्रत्ययः ॥
 सन्धनाच । पुं सुग धिद्रव्यविजिषे ।
 मति । यज्ञे ॥
 सन्धिनौ । स्त्री० ज्ञातमेषु नावा द्वि
 । हवभाक्ता नावान् ॥ चकाजदु
 ग्धोक्तावान् । दिङ्कासिऽस्मा ।
 जीष्वादिवादिनि । चवश्यं सन्ध
 सेवा । आवश्यकी विनि
 सन्धिपूजा । स्त्री० आर्द्धो वमहापू
 जान्तगतवती यपूजायाम् ॥ यथा
 । चरुमीनमसी सन्धो वती यास्तु कथ्य
 ते । तस्य पूज्यात्तत्र पुन्ययोगिनी

सध्या

वासयुता ॥ अपिच । अष्टम्यास
धिये। गेसकलपरिजनै पूजयेतस
त्वभावेरिति ॥

सधिवध । पु० भूमिचम्पके ॥
सधिवधम् । न० शिरायाम् ॥
सधिला । स्त्री० सुरुङ्गायाम् । गू
ढमार्गे । सुरङ्ग० इ० भा० प्र०
॥ नद्याम् ॥ मन्दिरे । ओक
सि ॥

सधिवज्री । स्त्री० चिसनृधिपुष्पे ॥
सधिवेला । स्त्री० कालविशेषे ।
अहोरात्रादिमेलनकालरूपे ॥
सधिवारक । पु० कुम्भिले । स
धिवीरे ॥

सधुक्षिक । त्रि० प्रदीप्ते ॥
सन्ध्यम् । न० स्वप्नस्थाने ॥ सध्य
स्वप्नस्थानमितिषेदेदर्शनात् ॥

सन्ध्या । स्त्री० पितृप्रस्थाम् ॥ नदी
विशेषे । युगसन्धौ ॥ चिन्तायाम्
सश्वे । सौमि ॥ सधाने ॥ कुसु
मान्तरे ॥ दुर्गाशाम् ॥ अहोरात्र
सधौ ॥ यथा । अहोरात्रस्य
सधि सूर्यनक्षत्रवर्जित । सा
तुसध्यासमाख्यतामुनिभिस्तत्त्वद
र्शिभिरिति । कालभार्येयम् । य
थाकालव्यतिस्त्रोभार्याससध्यारात्रि
दिनानिच । याभिर्विनाविधात्राच
सङ्गाकर्तुं नशक्यतइति ॥ सध्या
रात्रिवह्निजनानामपिकालाधीनत्वात्

सन्ध्या

स्त्रीसदृशत्वात्स्त्रीत्वम् ॥ प्रातर्मध्याह्न
सायाह्नरूपकालविशेषे ॥ त्रिकालवि
हितैकर्मविशेषे ॥ अत्रोक्तमहानिर्वाण
तन्त्रे । सध्यात्रैकालिकोकायावैदि
कीतान्तिकीक्रमात् । उपासनाया
मेदेनपूजाकुर्याद्यथाविधि ॥ ब्रह्म
मन्त्रोपासकानागायत्रं जपनात्प्र
ये । ज्ञानाद्ब्रह्म तितहाच्य सध्या
भवतिवैदिकी ॥ अन्धेषावैदिकी
सध्यासूर्योपस्थानपूर्वकम् । अ
र्घ्यदानदिनेशायगायत्रीजपनतथा
॥ अष्टोत्तरसहस्र जायतरादशधा
पिवा । जपानानियमोभद्रे सर्व
त्राङ्गिककर्माणि ॥ शूद्रसामान्य
जातौनामधिकारोऽस्ति केवलम् ॥
आगमोक्तविधौदेषिसर्वसिद्धिस्ततेभ
वेत् ॥ प्रातः सूर्योदय काले ।
मध्याह्नस्तदनन्तरम् । सायसूर्या
स्तसमयस्त्रिकालानामयुक्तक्रम
। इति ॥ तत्काले । उपास्या
अपिदेवता । सध्या । तथाचयाज्ञ
इत्येव । सधौ सध्यामुपासीत
नास्तगेनाद्गतेरवाविति ॥ उपासना
पक्रममोहसवत् । प्रातः सध्यां
सनक्षत्रामुपासीतयथाविधि । सा
दिक्षापश्चिमांसध्यामहोस्तमितभा
स्करामिति ॥ गायत्रीमन्त्रसित्ताव
द्यावदादित्यदर्शनमेतत्पुनरुदितघो
मौतरविषयम् । सन्ध्याकर्माणि

स ध्या

सानेतुखय होमो विधीयत इति दक्षो
 क्तो । स ध्याः स न्यायाः षष्ठम
 मुहूर्तकालमाह स्मृतिः । पूर्वा
 परितया स न्यसि स न्यस्य प्रकीर्त्तिते ।
 समसूर्येऽपि स ध्याः मुहूर्तं सप्त
 मोपरीति । विधीयमाह व्यास
 गायत्रीनामपूर्वाहणे । सावित्री
 मध्यमेति । सरस्वती च सायाह्ने
 सैव स न्यसि विप्रस्यूता प्रतिपद्यते
 दद्यात् । अथातः कादुपपातकात् । गा
 यत्री प्रोच्यते तस्माद्गायन्तं वायते
 यत । स विदुषो तन्मात्सैव सावि
 त्रीपरिकीर्त्तिता । जगतः प्रसवि
 त्रीत्वाद्यायूप्त्वात् सरस्वतीति ।
 एतत् स न ध्याय्य प्रोक्तं ब्राह्मण्यय
 दधिष्ठितम् । यद्यनः स्याद्दस्तवन
 स ब्राह्मण उच्यते इति । स न ध्यात्री
 ऋऽध्वनिर्निर्त्तमनः । स न कर्म
 स्विति च स्मृति । स न ध्यात्री न
 शुद्धवद्व्यवहर्तव्य । यथाह मनु
 । नातिष्ठति तु यः पूर्वानोपासो यश्च
 पश्चिमाम् । स शुद्धवद्विष्णाय स
 र्वस्यः । द्विजकर्मण इति च नेनेन प्र
 त्यवाधिन स न ध्योपासनं निवर्त्तते
 ता । निवर्त्तत्वं पितृवदपि विहितपाप
 यश्च फलत्वमविरुद्धमिति कुल्लूक
 भट्टीगौड । अथ यातातपः । अ
 त्र क्षणास्तु षट् प्रोक्तं यद्विना तत्त्वना
 दिनः । आद्यो राजभूतस्तं वा वि

स ध्या

तीयं क्रयविक्रयो ॥ इतीदं न
 हुयाद्यः सा चतुर्थीयामवाक्यक ।
 पञ्चमस्तु भूतस्तं वायामभ्यनगरस्य च
 । अनादि त्वानुय पूर्वसादि त्वान्
 चैव पश्चिमाम् । नोपासीत द्विज
 स न ध्यास्य षोऽनाह्यः स्मृतः ।
 राजभूतो राजसेवकः । यामादेर्भू
 तैर्भरणीयः । जननमरणाभौषित
 विधीयया । स न ध्यापञ्चमवाय
 च नैव्यक स्मृतिकर्मणः । तन्म
 ध्योपास्येत्तत्तं पादनाहानोपुन क्रि
 या । साय स न ध्यानि विधवाजी
 यथा । सङ्क्रान्तो पश्यीरन्तो द्वाद्
 श्यां यावदासरे । साय स न ध्यानि
 कुरुर्नीतकृते च पितृहो भवेत् । इ
 ति । तत्कालं यवनादिनिषेधा
 यथा । स प्रमथ्य वनं जानमुहूर्तं
 भोजनं गतिम् ॥ उभयोः स ध्यात्री
 निर्त्तमाध्याः चैव वज्रं येदिति ।
 अस्मात्पुत्रफलमाह यातातपः । अ
 नृत्तमद्यगन्धश्च दिवामैव न सेव्य ।
 पुनातिष्ठ वलसाङ्गवहि स न ध्याः
 पासिता । यद्विपुला कृती स न ध्यात्री
 उच्यते गुणास्तुता । नदीपुत्रतसा
 ह स्त्री ज्ञानतामिरसं प्रधी । प्राकृ
 ती एकगुणा । कालपरिमाचमाह
 याश्च वज्रं च । आसङ्गो विस्तृत
 दिवसानां यथ क्रमम् । स न ध्याः
 पूतं मातृहिकसीहृद्वीचसासनेति ।

सन्ध्य पुण्यो

समाप्तिकाल चाह । जपज्ञासीतसा
विभीप्रत्यगातारकोद्गात । सन्ध्या
प्राक्प्रातरेव हितिष्ठेदासूर्यदश
नात् ॥ प्रत्यक्पश्चिमाभिमुख ।
प्रक्पूर्वाभिमुख । आसीतति
साय जपेयास ततीर्थम् । तिष्ठे
दितिप्रातर्जपेज्ज्वलार्थम् । मध्या
ह्नसन्ध्याजपेप्यर्हतेव ॥ सन्ध्यग्ध्या
यन्त्यस्याम् । ध्येचिन्तायास , आ
तस्थोपसर्गश्चङ् ॥ यथा । सन्द
धाति । कुधाञ् । अय्यादित्वाद्य
क् । आतीलीप । तीर्थविशिष्टे ।
सन्ध्याय । पु० युगसन्धौ ॥ पश्याश्च
विवरण युगे ॥

सन्ध्याकाल । पु० सुहृत्तमात्रे ॥ स
न्ध्याकालीप्रणवस्याहुतित्रयोपितासा
विभीत्राक्षणादिर्जपेत् । सन्ध्या
या काक ॥ आहारमेधुननिद्रां
सन्ध्याकालीविवर्जयेत् । कामं वा
ध्वयनशान्तिथदानप्रतियहौ ॥
सन्ध्यचल । पु० शैलविशिष्टे । स
न्ध्याविशिष्ट कृतवान् । रात्रयस्या
द्विधे सुत । अत सन्ध्याचल
नामतस्त्रगायतिदेवता ॥ सचद
विषयाकाष्टायांबोभवास्त्यशैला
दैशान्यावर्तते ॥

सन्ध्यानाटौ । पु० शमी । शिवे ॥

सन्ध्य पुण्यो । स्त्री० जात्याम् । माल
त्वात् । सुमनायाम् ।

सन्ध्योपासनम्

सन्ध्याबल । पु० राक्षसी ।

सन्ध्याबलि । पु० शिबालयोत्सृष्ट
वृषि ॥ येशिवायतनीत्सृष्टालो सन्ध्या
बलयोवृषा ॥

सन्ध्य भ्रम । न० स्तर्णगैरकी ॥ साम्य
मेवे ॥

सन्ध्याराग । पु० लोहिते । न० सि
न्दूरे ॥

सन्ध्याराम । पु० विधातरि ॥

सन्ध्यालक्षणम् । न० सन्ध्याखरूपे ॥
यथा । पर्व स्तमितानुदितात्सूर्या
दख्यष्टम नभोयावत् । तावत्सन्ध्या
कालश्चिह्नैरेतै फल वाच्यम् ॥
क्षिप्तानिफलानिप० बाराहीस हि
तायाम्द्रष्टव्यानि ॥

सन्ध्योपासनम् । न० स धयायावृक्ष
णोऽभिन्नायागायत्याध्याने ॥ यथा
। नभिन्नाप्रतपद्येतगायत्रीवृक्षणा
सह । साहमस्यौष्ठ्युपासीतविधि
नायेनकेनचिदितिव्यास ॥ सन्ध्या
या सन्ध्याकाशाधिष्ठित्यागायत्री
देव्याउपासनध्यानम् ॥ यथा ।
ब्रह्मणोपासितासन्ध्याविष्णुनाशङ्क
रेणच । कस्तानोपामयेह्रींसीसिद्धि
कामे । द्विज । समकृतियाज्ञवल्क्येन
देवीत्वं नकीर्तनात्सन्ध्यारूपाया-
देव्यो प्राणायामादिनापासनम् ।
राधनमिच्छ ॥ यथा । स ध्ये
तिप्राश्नायामादिकर्मनामउपासन

समयः

सिधनमनुष्ठानमिति यावदित्यर्थः ॥
 सन्नः । पुं० पियालवृक्षे ॥ वि० अ
 वसादसंयुते ॥ शीर्षे ॥
 सन्नकः । पुं० पियालवृक्षे ॥
 सन्नकद्रुः । पुं० पियालवृक्षे । चार
 द्रु० भा० प्र० ॥ सन्नोलीनः कद्रु
 पिङ्गलवर्णीयः ॥
 सन्नतः । वि० सम्यक्प्रज्ञोभूताङ्गे
 । स नमस्तिष्ठः । अम० । त्तः ॥
 सन्नतिः । स्त्री० ध्वनीवद्दे । प्रपत्ती
 ॥ नम्रतायाम् ॥ यथा । हरिवर्षि ।
 यत्तद्वी० श्री । स्थितातत्र । यत्तद्वी
 यत्तसन्नतिः । सन्नतिर्ज्ञेययात्री
 खनित्यङ्गुष्णे महात्मनि ॥ सम्यक्
 • नतिः ॥ आनुकूल्ये ॥
 सन्नद्वयः । वि० युद्धायसज्जे । धृत
 सन्नाहि । अक्षपर्वायायवा । सन्न
 द्धीर्बर्मितः सज्जोद्दिशिताव्युठ
 ककटः । कृति ॥ व्यूहरचनमास्थि
 ते ॥ सन्नृचति० सन्नृचतेकावा ।
 अक्षमन्त्रे । अक्षमन्त्रेकात्वात् । कर्त
 रि० कर्मणिवाक्ताः । मन्त्रादिस
 युते ॥ सज्जाते ॥ यथा । कतिबसन्न
 द्धमनीप्रपञ्चवेतिरघुः ॥
 सन्नद्रुः । पुं० पियाली ॥
 सन्नवः । पुं० समवाये । समूहे । पु
 हस्थायियक्षे । अनुसैन्ये ॥ सन्नय
 नमसन्नीयतेवा । सन्नयतिवा । श्री
 कृप्रापः । एरञ्च । पञ्चाङ्गुल्या ॥

सन्निधिः

सन्नृचनम् । न० कवचादिधारणे ॥
 सन्नाहः । पुं० कवचि । बर्मणि ॥ सं
 बर्मायति० सन्नृचात्मात्मनेसज्जतो
 त्वमो । सन्दृश्यते । दृश्यते । स
 न्नाहपदपञ्चकम् ॥
 सन्नाहा । पुं० सन्नाहयोग्ये ॥ यु
 वार्हगजी ॥
 सन्निकर्षः । पुं० सन्निकर्षः । समी
 पे । निकटे ॥ अतिव्यवितसन्निकर्षी
 ॥ वयस्यानि ॥ न्यायमतीत० विषये
 निद्रवसम्बन्धि ॥ सन्निकर्षणकारण
 म् ॥ सन्निकर्षणम् । कृष्ण० । च
 यः ॥
 सन्निकर्षणम् । न० सन्निकर्षः । सन्निक
 कर्षे ॥ कृषिर्गुट् ॥
 सन्निकटः । वि० समीपे ॥ सन्निक
 ष्यतेका । कृष्ण० । त्तः ॥
 सन्निकटम् । न० सन्निकर्षः । स
 न्निकर्षी ॥
 सन्निकर्षणम् । न० सन्निकर्षः । निक
 टे ॥ आशये ॥ ब्रह्मादेषाणांसन्नि
 धानमिति ॥ न० कवस्यानि ॥ स
 न्निकर्षणमिधीयतेऽस्मिन् । कृष्ण० ॥
 सन्निधिः । पुं० सन्निकर्षः । अन्तिके
 ॥ इन्द्रियगोचरे । प्रत्यक्षे ॥ वाक्या
 यंज्ञानहेतौ । पदानामविवक्ष्येना
 न्धारणे ॥ प्रहरेप्रहरेऽसन्निकर्षितावा
 रितानि० नामानयेत्वादिपदानि
 नप्रमाणम् । सन्निकर्षाभावात् ।

सनिपातज्वर .

संनिधानम् । छुधाञ् । उपस
गोघो . कि : ॥

स निपतनम् । न० सम्यङ्निपाते ॥
स निपात . । पु० सङ्गमे । मेलने ॥
तालविशिषे ॥ यथा । एकएवगुरुयं
चस निपात . स्रज्ज्यतइति ॥ चि
दोषजनितव्याधौ ॥ यथा । द्युल्लु
खेकोल्लुखे : षट्, छुर्हीनमध्याधि
को षषट् . समैश्चैकोविकारास्तो
स निपातास्त्रयोदश . इतिचरकैच
योदशस निपाताउक्ता : । तेयथा
वातील्लुख १ । पित्तोल्लुख २ ।
कफोल्लुख ३ । वातपित्तोल्लुख
४ । वातश्चोलील्लुख ५ । पित्तश्चो
लील्लुख ६ । एवंषट् . अधिक
वातीमध्यपित्तोहीनकफ : १ । अ
धिकवातीमध्यकफोहीनपित्त . २
अधिकपित्तोमध्यवातीहीनकफ . ३
। अधिकपित्तोमध्यकफोहीनवातः
४ । अधिककफोमध्यवातीहीनपि
त्त . ५ । अधिककफोमध्यपित्तोही
नवातश्चेतिषट् . ६ । समैर्वातपित्त
कफैश्चल्लुखएक . १ । एवंत्रयो
दशस निपाता . ॥ स निपतनम्
। पतुल . । घञ् . ॥ समूहे ॥
संनिपातज्वर : । पु० त्रिदोषज्वरे ॥
त्रिदोषजनकोर्वातपित्तश्चैकमगेह
गा : । वह्निर्निरस्यकोष्ठाग्निरसगा
ज्वरकारिणः ॥ अत्राह । संनिपा

सनिवेश

तन्मकालस्यकश्चिद्देनविद्यते ।
चिकित्सकोजयेद्यस्त तस्मात्कोस्ति
प्रतापवान् ॥ त्रिदोषाजगरयस्त मे
चयेद्यस्तुधैदराट् । आत्मापित्तस्य
दातव्य कि पुन कनकादयइ
तिलौलिम्बराज ॥

स निपातनुत् । पु० } नेपालनिम्बे
स निपातरिपु । पु० }

। तृणनिम्बे । ज्वरान्तके ॥

संनिबद्ध . त्रि० स योजिते । सम्य
ग्वन्धनयुक्ते ॥ स निपूर्वाद्धे
क्ता . ॥

स निभ . त्रि० सदृशि ॥ स निभाति
। भा० । आतद्योपसर्गइतिक ॥

स निरोध . पु० लये ॥

स निवाय . । पु० समुदाये ॥

स निविष्ट . त्रि० स्थिते ॥ उपविष्टे ॥

स निविष्टोद्गम . पु० उपविष्टस्या
धिभावे ॥

संनिवृत्त . त्रि० प्रत्यगते ॥

स निवृत्ति : । स्त्री० सम्यङ्निव-
र्त्तने ॥

संनिवेश . । पु० पुरादौगृहादिरच
नापरिच्छिन्नप्रदेशे । निक्षर्षणे ॥
पुरादेवर्हिर्विहारभूमौ ॥ नगरा
दिवहि . स्त्रीरविहारचारुभूमिषु
। तच्चद्वय निगदितं संनिवेशो निक्ष
र्षणमिति शब्दरत्नावली । स निवि
शन्तेऽच । विश . । हलश्चेतिघञ्

सम्यक्

। तत्त्वङ्निवेष्टने । रचनायाम्
स निहितम् । न० कुरुर्वे० सरीसि
प्रथे । द्वि० समीपस्थे । निकटे ॥
स निहितार्थम् । न० तौर्थाविशे
षि ॥

स नीति । म्लो० सम्यङ्न्याये ॥ स
म्प्रापणे ॥

सम्मानम् । न० आदरे ॥ यथा । अ
सम्मानात्तपे हृदयं सम्मानात्तु
तत्र जय । अर्चितं पूजिता
विप्रीदुग्धागौरेवगच्छतीति । अ
भिष । तथाचरेतरयोगोसताधमं
मनुस्मरण । जनादयऽऽमन्थेरन्
गच्छरन्नेवसङ्गतिमिति । सङ्गत
म्मानम् ॥ महताधने ॥ यथा । सं
सारिषुममन्तानांस्वस्मिन्पूज्यत्वमा
जिनाम् । ईश्वरात्कारुण्यमाजानां
म्मानमहताधनम् ॥

सम्मानम् । पु० सदाचारे । श्रुत्यनु
सारिषिष्मत्युक्तौ ॥ वेदमर्गे ॥
सतास्ततः प्रमाणभूतानामप्रामा
ण्येकरणरहितानांविद्वानामर्गः ।
ब्रह्मचरत्वम् ॥

सम्यक् । द्वि० सम्यक्त्वानविशिष्टे
संन्यासिनि ॥ सम्यङ्मन्यमानि
आत्मतिरिक्तानियेन । सम्यक्
त्वतोऽसमर्पति ।

सम्यक् । पु० त्यागे । सर्वकर्मसु
तृप्तगतिरिति । सर्वकर्मसामग

सम्यक्त

वतिसमर्पणे । सकलकाम्यकर्म
त्यागे । आत्मनिष्कामागच्छेत्तुर्धा
श्रमे । यथा । यदासन्सर्वैराभ्यं
जायतेसर्वस्तुतु । तदैवसम्यक्सिद्धि
ज्ञानमयपतिते भवेत् । अपिच ।
वित्तकर्महेतुत्वात्तत्त्वागोचान
साधनम् । एषवाच्यसम्यक्तोवि
रुध्यमेनलक्ष्यते । आनन्दहेतुः ।
सम्यक्तमार्गं पुष्टिगदसः ॥
सर्वविधायया । सम्यक्तविधि
प्रोक्तोविद्विद्विद्वत्त्वमेरित । त
मेतवेदमुपचर्जनम् आद्याविधिद्वि
पत्तोतिश्रुती । ब्राह्मणवृत्त्यर्थः । ब्रा
ह्मण्यप्रवृत्तिदृष्टादित्यर्थः ।
ब्राह्मण्यवृत्त्यर्थेवर्षिकपरः । ते
न० ब्राह्मण्यवर्षिकेवापिबैश्वो
वाप्रवृत्तिदृष्टादित्युक्तिरिति ।
। तत्रैवनिर्णयमाचार्याणाम् ।
यच्चतुर्थाश्रमकर्मदण्डधारणादिति
धारयत्तत्विप्रामासिव । यच्चसर्व
कर्मत्यागवृत्त्यस्तत्फलमगच्छेत्
वासम्यक्तः । सतुर्वैर्षिकसाधा
रण्यवृत्तिः । एतदेवसुखमुक्तश्रीम
हानिर्वाणतमे । चत्वारः कवि
तावर्षिक्यसमाप्यसुव्रती । आ
चराकापिबर्षिक्यमात्रमात्रापूर्वक
पुण्यम् । कृतादौकशिकासितुर्षा
पञ्चप्रकीर्तिताः । ब्राह्मण्यवर्षिक्य
योर्ष्यः शुद्धः सामान्यदण्डः ।

सत्यास .

एतेषां सर्ववर्णानामाश्रमौद्धीमहेश्वरि । तीर्थासाधारणमौद्धीमहेश्वराद्यो बदाभिते । पुरैव कथिततावत् कलिसम्भवे च कृतम् । तप , स्त्रो ध्यायद्दोनानानृणामप्यायुषामपि क्लेशप्रयासाशक्तानां कुतो देहपरिश्रमः । ब्रह्मचर्याश्रमेनास्तिवानप्रस्थोपनिप्रिये । गार्हस्थ्योभैक्षुकश्चैव आश्रमौद्धीकलौ युगे । गृहस्थस्य क्रिया , सर्वांशगमोक्ता कलौ शिवे । नान्यमार्गे क्रियासिद्धि कदापि गृहमेधिनाम् । भैक्षुक्ये आश्रमे देवि देवदेव दण्डधारणम् । कलौ नास्त्यैव तत्त्वज्ञेयतत्त्वच्छ्रौतसंस्काराः । शैवसंस्कारविधिनाऽवधूताश्रमधारणम् । तदेव कथितमद्वैतसंन्याससदृशकलौ । विप्राणामितरेषां सर्ववर्णानां प्रबले कलौ उभयत्र आश्रमे देविसर्वेषामधिकारिता सर्वधर्माश्च संस्काराः कर्माणि शैववर्त्मना । विप्राणामितरेषां संस्काराणां लिङ्गपृथक्पृथक् । जातमात्रेण गृहस्थस्यात्संस्कारादाश्रमौ भवेत् । गार्हस्थ्यप्रथमकुर्यात्तथा विधिमहेश्वरि ॥ तत्त्वज्ञाने ससु त्पन्ने वैराग्य जायते यदा । तदा सर्वपरित्यज्य संन्यासाश्रममाश्रयेत् ॥ विश्वामुपाख्ये वात्सल्ये धनदारांश्च वने । प्रौढे धर्म्याधिकर्माणि चतुर्थे

सत्यास .

प्रव्रजेत्सुधी' ॥ मातरपितरवृद्ध भार्याश्चैव पतिव्रताम् ॥ शिशुश्च तनयश्चित्त्वानावधूताश्च प्रव्रजेत् ॥ मातृ पितृन शिशून् दारान् स्वजान् नान्वात्मवानपि । यः प्रव्रजति हि त्वैतान्समहापातकौ भवेत् ॥ मातृहः पितृहः सत्यातस्त्रीवधो ब्रह्मघातकः । असन्तप्यं स्वपित्रा दोनयो गच्छेद्दुर्भिक्षकाशमे ॥ ब्राह्मणो विप्रभिर्ब्रह्मस्ववर्णोक्तसंक्रियाः शैवेन वर्त्मना कुर्यादेषधर्मः कलौ युगे । इति । अपिच अवधूताश्रमे दिविकलौ सत्यास उच्यते । इत्युपक्रम्य । ब्रह्मज्ञाने ससु त्पन्ने विरते सर्वकर्मणि । अध्यात्मविद्यानिपुण संन्यासाश्रममाश्रयेत् ॥ विहाय वृद्धौ पितरौ शिशु भार्या पतिव्रताम् , त्वक्त्वाऽसमर्थान् बन्धून् प्रव्रजन् नारकौ भवेत् ॥ ब्राह्मणश्चैवैवैश्यः शूद्रः सामान्य एव च । कुलावधूतसंस्कारे पञ्चानामधिकारितेति ॥ संन्यासः संन्यासः । संन्याग्वान्तविष्ठादिवत् । लोकद्वयभोगस्य न्यासस्त्यागः संन्यास इत्यर्थः । अस्मद्वृत्तमाह कालिदासः । सत्यासः श्रुतियुगलैर्यैश्चिदर्थैर्वैरुक्तकश्चिरसीन्द्रपूजितर्चे । नीरिक्ते स्थिरसदनेऽपवर्गसिद्धौ सीमेन्य

सम्भाषी

सखरकरेपुचैत्तरासु । नीरिक्ते
स्त्रिरसदने • कभराशिवस्त्रितेस्त्रि
रराशुदयेसतीत्यर्थः ॥

सम्भाषी । पु • चतुर्विंशमिह । च
वधूति । अथपय्यावया । भिक्षु
परित्राट्कर्मन्दीपाराधयपिमस्क
रीति ॥ ज्ञानसम्भासिनः किंचिद्दे
सम्भासिनोऽपरे । कर्मसम्भासिन
स्त्वन्येचिदिधा परिशीतिता ॥
य सर्वसङ्गनिर्मुक्तोनिर्गन्धवा
पिनिर्भय । प्रोच्यतेज्ञानसम्भासी
• स्वात्मन्येवमवस्थितः ॥ वेद
मेवाभ्यसिन्नित्य निराशीर्निर्भयिणः
। प्रोच्यतेवेदसम्भासीमुमुक्षुर्विजि
तेन्द्रियः ॥ यस्त्वन्मीनात्मसात्कृ
त्वावज्ञापयपरैरिज ज्ञेय सक
र्मसम्भासीमहायज्ञपरायण ॥ च
यापामपिचैतीर्षाज्ञानीत्वभ्यधिको
मतः । नतस्त्रिचिन्तकर्मजलिज्ञा
यादिपण्डितः ॥ युगभेदेसम्भासि
नानामात्रुपाधयश्चया । श्रीहोम
दान्ताचार्योव्रज्या । द्वितीयाचार्योवि
ष्णुः । तृतीयाचार्योबुधः । चतुर्थाचा
र्योवशिष्ठः पञ्चमाचार्यः शक्तिः । ष
ष्ठः पराशरः । सप्तमेऽव्यासः ।
अष्टमः शुक्रः । नवमेःगौडः । द
शमेःगोविन्दः एकादश श्रीशङ्कराचा
र्यः । सत्ययुगे • आचार्यः नव ब्रह्मवि
ष्णुबुद्धाः । त्रैतायामाचार्यः नव

सम्भाषी

वशिष्ठशक्तिपराशरा आपराचाचार्य
इव व्यासशुक्रौ । कलावाचार्यः नव
गौडगोविन्दशङ्कराचार्याः ॥ अष्ट
पारायणसप्तवारविद्यासकृपाचा
र्यं पञ्चपादाचार्यं • श्रीटकाचार्यं •
• पृथ्वीधराचार्यं चेति । अथद
दणनामानि । सकृपाचार्यं • अत्रि
ष्यौतीर्षाश्रमौ । पञ्चाचार्यं • अत्र
नारदयोः । श्रीटकाचार्यं • विष्णो
• गिरिपर्वतसागराः । पृथ्वीध
राचार्यं • अत्रिष्यवयः • सरस्वतीभार
तीपुरीचेतिशङ्कराचार्यं • रचितसप्तम
सूत्रम् ॥ अपिच । तीर्षाश्रमव
नारदगिरिपर्वतसागराः । स
रस्वतीभारतीपुरीचेतिदशकीर्ति
ताः ॥ तीर्षाश्रमनिवया । चि
द्विचोसङ्गमेतीर्षतत्त्वमव्यादितचक्षु
। ज्ञायोत तत्त्वाध्यायिनतीर्षना
मासञ्चयते ॥ १ ॥ आश्रमयज्ञ
श्च श्रीटकाशापाश्रविचर्चितः । वा
तायातविनिर्मुक्तयतदोशमलज्वलम्
॥ २ ॥ सुरस्येभिर्भरेदेष्टव्यमिवासं
करोतिव । आशापाश्रविनिर्मुक्ती
वननामासञ्चयते ॥ ३ ॥ अरख्ये
संस्थितोनिस्त्वमानन्दमन्दनिबन्धि ।
अन्तःसर्वमिदं विज्ञासोरय्यज्वलनं
विज्ज ॥ ४ ॥ वासीगिरिपदेनिर्ज
गीताम्भासीहितत्परः । गङ्गीराज
जनुविजगिरिनामासञ्चयते ॥ ५ ॥

सप्तमः •

वसित्पर्वतमूलेषुप्रौढोद्योध्यानधारा
रथात् । सारात्सारविज्ञाना
तिपर्वतः परिकीर्तितः ॥ ६ ॥
वसित्सागरगम्भीरोवनरत्नपरिग्रह
। मयादायनलङ्घितसागरपरि
कीर्तितः ॥ ७ ॥ स्वरज्ञानवशा
नित्यसुरवादोकबीश्वरः । स सा
रसागरसाराभिस्त्रोद्योदिसरसुतो
॥ ८ ॥ विद्याभारेणसम्पूर्णः स
र्वभारपरित्यजित् । दुःखभार
नजानातिभारतीपरिकीर्तितः
॥ ९ ॥ ज्ञानतत्त्वेनसम्पूर्णं पू
र्णतत्त्वपदेस्थितः । पदब्रह्मरतानि
त्यपुरोनामासउच्यते ॥ १० ॥
इतिब्रह्मवैवर्तविजयेश्रीविद्यारण्य
सुामिनः ॥ अष्टाधर्माचरणादि
कमनुष्मृतौब्रह्मवैवर्तंगुरुकुम्भं
पुराणादिषुद्रष्टव्यम् । विधानन्तुः श्री
महानिर्वाणतन्त्रेश्रीसदाशिवेनाक्त
तत्तत्तैः ऽप्यवगन्तव्यम् ॥ सत्या
सिः ऽष्टाक्षिः । अतइति ॥ अष्टा
नम्बिविधिमाहश्रीनकः । सर्वसङ्ग
निवर्तंस्तुध्यानयोगरतस्तथा । नत
स्तद्वदनकार्यं नैवपिण्डोदकक्रिया
॥ निदध्यातब्रह्मवेनैवविक्षिभिस्त्रो
क्तेविवरम् । प्रोक्ष्यत्यननञ्जैवसर्वं
तैर्नैवकारयेत्कृतिः ॥

सन्मुख । त्रि० अभिसुखे ॥

सपक्ष . । त्रि . निश्चितसाध्यवति ।

सपत्नीका :

साध्यत्रत्त्वनिश्चयविषये । यथाधूम
वत्त्वे • महानसम् ॥ अनुकूले ॥ स
मान • पक्ष • कृतिविग्रहे • स
मानस्थे त्रिधागविभागात्सादृशः
• यद्वा । सशब्द सद्दृशवचन • ।
तेनास्त्रपदविग्रहो बहुव्रीहिः • स
मान पक्षोक्त • कृतिसपक्ष ॥
सपक्ष • । पुं • ग्लहे । पक्षे न सद्दृश्यतां
माने • व्यवहारविशिषे ॥ यथायद्य
हमचपरालिप्ता भवामि • तदाश्रयत
दास्यामीति ॥

सपञ्चाकरणम् । न० अत्यन्तपीडिते ।
 सपञ्चनिष्पत्तादितिव्यथनइतिडोच् ॥
 सपञ्चाकृत । पुं० चतमृगादौ ॥
 त्रि० अत्यन्तपीडिते ॥

सप्रज्ञाकृति । स्त्री • पश्यन्तदुःखे
। निष्प्रज्ञाकृतौ ॥

सपत्न । पु० श्रवौ । सपत्नीश । व्य
न सपत्नप्रतिनिर्देशादकार । इ
वार्थे चक्षुःप्रत्ययोवा ।

सप्तवारिः । । पु. विष्टव जि ॥ शची
शची ॥ सप्तवत्यारिः ॥

सपत्नी । स्त्री • समानपतिव्यायाम् ॥
 समानपत्न्य पतिव्यायाम् • इति
 विग्रहे • सपत्न्यादिषुसमानपत्यस
 भाषाणिपात्यत । नित्य सपत्न्या
 द्विष्वितिहीप् ॥

सप्तमोऽङ्कः । पु० पञ्चमोऽङ्कः ॥ सप्त
तन्वावसर्तुतिष्ठति तथानद्युतश्चेति

सपिण्ड

अथ ।

सपादि अ० तत इत्ये । शीघ्रे । स
 म्यन्तेऽस्मिन् । पद्मती । कुन ।
 पृषादरादित्वात्समीत्येताप ।
 सपय्या । स्त्री० प० जायाम् । पर्याया
 स्तु । प० जानमस्याऽपार्जात सप
 याचाह्या समाकृति । सपय्य
 म् । सपरप० जायाम् । अगडादि
 भ्योयक् । अग्रत्यय त ।

सपाद । वि० चरययुक्त । चतुर्थ
 भागसहित ॥

सपादपोठ । वि० पादपोठयुक्तसि
 हासनादौ ।

सपादमख्य । प० गोहराभिधिमख्ये
 । सपादमख्योमेधाक्तमोद । अथ
 करयस । । नातपितृकरसापिक
 चिह्नतपरमोमत । ॥

सरादतागड । प० न० सुगन्धि
 शिथि । आहो० इ० भा० ।

सपिण्ड । प० सनाभी । सप्तपुरुषा
 वधिस्र तो । यथा । प्रपितामह ।
 पितामह । पिता । स्वयसी । दर्शाभा
 तर । । सवर्षाया युक् पौत्रप्रपौत्र
 । एतान्विभक्तदायादमसपिण्डाना
 चक्षते । येषामयपिण्डदातायेवात
 त्पिण्डदातारस्तेऽविभक्तपिण्डरू
 पदाप्रमञ्जतीत्यविभक्तदायादा ।
 सपिण्डा । । समान । पिण्डोद्वेग
 मूकपुरुषानिवापिवाक्य । बान्धव्य

सपिण्डता

न सपि षड्वृत्तिनिर्देशात्समानस्य
 स । यथा । सपि षड्वृत्तिनिर्देशात्
 तथा । सपिण्डतातुपुरुषसप्तमेवि
 निवर्त्तत । सनाभीचनिवाहदावभे
 दान्निविध । तत्राभीचसपिण्डस्य
 चाक्षय्य यथा । सप्तपुरुषानां । गत
 त्वे सतिगीत्रैर्व्यसतिदाहत्वमेतत्
 त्वान्यतरसम्बन्धे नपिण्डनिषान्यतर
 वत्त्वम् । दत्तकन्यानाम् । भर्तृसा
 पिण्डेनसापिण्डयाम्पदतानांमि
 चविधिविपुरुषसापिण्डवत्त्वम् । विवा
 हसपिण्डास्तु । पित्रपित्रवन्मृषिचया
 सप्तमपुरुषावचव । मातामहमा
 तृवन्मृषिचयावचमपुरुषावचव ।
 यथा । पञ्चमात सप्तमादृर्मन्त्रत
 पितृत क्रमात् । सपिण्डतानिच
 र्त्तेतसर्वेवथेत्वव विधि । दाव
 सपिण्डास्तु । विपुरुषाऽवचव । ।
 तेषापितृपितामहप्रपितामहा
 तेषापुत्रपौत्रप्रपौत्रदौहत्या । मा
 तामहप्रमातामहवप्रमातामहा
 । तत पुत्रपौत्रप्रपौत्राद्येतिदाहभा
 ग ।

सपिण्डता । स्त्री० सापिण्डये यथा
 । विपभावचतुर्थाया पितृव्या
 पिण्डभागिनः । पिण्डद सप्तम
 स्तेषांसपिण्डयस्याप्तपौरुषमिति ।
 सगीतत्वे चैव सपिण्डता । सपिण्ड
 तातुसर्वेषांगिचत । साप्तपौरुषी ।

सपीति

तेनमातामहादीनामेकपिण्डसम्बन्धे
पिनसपिण्डता ॥ सपिण्डसम्भाव .
। तत् । टाप् ॥

सपिण्डीकरणम् । न० आहविशिष्टे ।
प्रेतपिण्डस्य पितृपिण्डेन सह मिश्री
करणे ॥ तच्चरुर्णसंबत्सरेसपि
ण्डीकरणमिति मुख्यकल्पः । तद्वत्
क्षौनभमोमास तद्वत्क्षौण्टोमास .
तत्राप्यसत्क्षौत्रिपक्ष तत्राप्यवक्ता
वशीचापगमेप्रथममासस्य दशभि
दिनेर्द्वादशमासिकानि श्राद्धानि नि
वर्त्य त्रयोदशाह सपिण्डीकरणका
लः ॥ सपिण्डीकरणविषयकमपु
राण्ययथा । सपिण्डीकरणं प्रोक्तं पृ
र्णसम्बत्सरेपुनः । कुर्याच्चत्वारिपा
दाणि प्रेतादीनां द्विजपुत्रमा ॥
प्रेतार्थे पितृश्राद्धेषु पात्रमासेन येन
तः । ये समानाहुतिहाभ्यां पिण्डा
नप्येवमेव हि ॥ सपिण्डीकरणे आ
ह देवपूर्वविधीयते । पितृनावाह
येद्यत्तपृथक् पिण्डवनिर्दिशितः । ये स
पिण्डीकृता प्रेतानतेषां श्रात्पृथक्
क्रिया । यस्तु कुर्यात्पृथक्सपिण्डं पितृ
हंसापि जायते इति :

सपीतक । पु० राजकीषातक्याम् ॥
सपीति । स्त्री० आत्मीयेन जनेन सह
मिलित्वैककालकृतेपाने । तुल्यपा
ने । पानस । पापानि स्त्रियां क्तम्
। घृमास्थितोत्थम् । समानापीति

सप्तजिह्व .

। समानशब्दस्य सप्तभावः । स
हपीतिर्वा । सहस्यस सप्तार्थाः ॥
सपीतिका । स्त्री० इति विद्यायाम् ।
सपुत्रः । द्वि० पुत्रेण सह वर्तमाने ॥
सप्तक । पुं० सप्तसङ्ख्यायाम् ॥
द्वि० सप्तसङ्ख्याविशिष्टे ॥ सप्त
भि क्रौत्तवस्तुनि ॥ सङ्ख्यायाश्च
तिशदनायाः कस्मिन्त्यार्थेऽप्यर्थे
पुनः ॥

सप्तकी । स्त्री० मेखलायाम् । काञ्च्या
म् । कटिभूषणे ॥ सपति । षप
सप्तदाये । बाहुलकात्तत् । स्वार्थे
कन् ॥ यद्वा । सप्तभिरनेकाभि
किङ्क्षिणीभिर्वा । सप्तस्वरान्वा० का
यति । कौशब्दे । आतोनुपसर्गे
कः । गौरादित्वान्ङीष् ॥

सप्तगङ्गम् । न० तीर्थविशिष्टे ।
सप्तगोदावरम् । न० सप्तानां गोदावरौ
र्णासमाहारैः ॥ तीर्थविशिष्टे ॥
सप्तच्छद । पु० सप्तपर्णे वृक्षे ॥ का
ण्डे काण्डे सप्तच्छदाचक्ष । सङ्
ख्याशब्दस्य वृत्तिविषयेष्वप्यस्यार्थः
म् । न० तस्य पुष्पे ॥

सप्तजिह्व । पु० अनेने । अनी ॥ सप्त
कात्यादयो जिह्वाभाहुति यस्य नाथः
यस्य सः । तावथा । कालीकराली
अमनी अवाचसुषोहिताचे वसुधूज
वर्षा । स्फुल्लिङ्गो विश्वरूपो वदे
वीक्षितायमानेति च सप्तजिह्वा इति

सप्तदीधिति

सुगडकम् ॥ उत्तरार्धे • उद्याप्रदी
साचक्रपीठयाने सप्तैवकीला, कधि
ताचक्रिजा • इतिपाठान्तरमन्यत्र ॥

सप्तज्वाला : । पुं • अम्नो ।

सप्ततनुः । पुं • यज्ञे । सवे । अध्व
रे । सप्तभिष्कन्दोभिरग्निजिह्वा
भिर्वा • तन्यते । तनुः । सितनि
गमीतितुन् ॥ यथा । सप्तजिह्वा
अन्दासिवा • तन्यन्तेऽपि ॥ सप्त
तन्वा • स स्यादस्यवा ॥

सप्तति । स्त्री • दद्यादधिकषष्टिसंख्या
याम् ७० । सप्तर • इ • भा • प्र •
॥ सकृद्व्येये ॥ सप्तदशतः परि
माचमस्य । पञ्च त्रिंशतित्रिंशज
त्वारिंशत्पञ्चाशत्षष्टिसप्तत्योति
नवतिशतमितिनिर्यातनान्प्रकृते
सप्तभाक्षिप्रव्यवस्य ॥

सप्ततितमः । वि • । सप्तते, पूर्वे ॥
तस्यपूर्वेऽष्ट । विद्यत्तादिभ्यस्तम
उन्यतरस्यामितिऽष्टसमवायम् ॥

सप्तदशः । वि • सप्तदशानां पूर्वेऽष्ट ॥

सप्तदश । वि • । सकृद्व्येये । स
प्ताधिकदशसु १७ ॥ सकृद्व्येये ॥

सप्तदशावयवम् । न • लिङ्गयरीरे ॥

सप्तदशवयववाचकस्यः । तीयया ।
आग्नेन्द्रियपञ्चकम् • बुद्धिमनसी
कर्मेन्द्रियपञ्चकम् प्राणादिपञ्चमाय
नम्रति ॥

सप्तदीधितिः । पुं • । सप्तदीधितौ ।

सप्तनामा

अम्नो ।

सप्तदीपपति । पुं • । सप्तदीपानाम
धिपती, दीपास्तु • जम्बूमाककुम्भ
क्रौञ्चद्वीपादीपवन्दे द्रष्टव्या ॥

सप्तद्वीपा स्त्री • । सुमन्त्रात् । भू
मी • यथा । मनी स्वायम्भुव
स्यासन्दधपुत्रास्तुतत्समा । ये
रिय पृथिवीसर्गसप्तद्वीपासप्त
ना ॥ सप्तसुद्राकरवतीप्रतिवर्षे
निवेशितेति । अस्या, परिमाण
मुक्तमेवतन्त्रे । क्रीटिद्बभ विप
स्त्राज्योविचतत परम् । पञ्चाश
चसहस्राणि सप्तद्वीपासप्तगणा
॥ ततोऽसमयोभूमिर्द्वैविध्योव
रानने । दिवानां क्रीडनार्थमेषा
काशीकक्षतः परमिति ॥ सप्त
द्वीपावस्थासा ।

सप्तधा । अ • सप्तप्रकारे ॥

सप्तधातुः । पुं • यरीरे । सप्त
धातवस्त्वगादयोवर्णिनः ॥

सप्त । वि • सकृद्व्येये । सा
तकृतिभा • प्र • । सकृद्व्येये । य
थासप्तसुद्राः ॥ सपति । अप
समवाये । सप्तशुभ्रास्तुष्ट्वितिक
निन् ॥

सप्तनाडीपञ्चकम् । न • खरीद्वी
तोऽष्टिज्ञानार्थमज्ञानवाहितसप्त
त नाडिकसर्पाकारवन्तो ॥

सप्तनामा । स्त्री • आदिलभता

सप्तपथं .

याम् ॥

सप्तपथः । पु० सप्तच्छदे ॥
मुद्गरवृक्षे ॥ सप्तसप्तपथा
स्यस्य ॥

सप्तपथार्थवादः । पु० आहं तानावा
दे । यथा । जीवाजीवात्मक वि
श्वं चित्तं स्वशरीरवत् । पर
णामावयवानजीवः प्रबुध स्मृत
॥ महीधरादिरक स्यात्पञ्चधा
चास्रवादिषु । चास्रव स वरो
निर्जरो बन्धो मोक्ष एव च ॥ इन्द्रि
याण्यविवेकादि केशिलुञ्जादिभि
स्तप । जन्मान्तूर्ध्वगतिश्चेति प
चानामर्थ उच्यते । आदस्तोत्रादि
न सप्तमङ्गीन्यायेन वादिन ।
सप्तैव क्रमशोऽप्राप्तमतय साधये
त्सुधीरिति ॥

सप्तपथी । स्त्री० विवाहाङ्गसप्तपदीग
मने । सप्तानां पदानां समाहारः
। विगिरिति ङीप् ॥

सप्तपथं पु० कृतवनीतिव्यातेष्वर्चे ।
पर्यायास्तु । सप्तपथो विशालत्वक्
शरीरो विशमच्छद इति ॥ सप्त
पथी त्रयश्रेष्ठवातकुष्ठासजन्तुजित्
॥ दीपन श्वासगुल्मघ्न स्तिग्धी
श्चक्षुर्वरः सर इति गुणाः ॥ का
ण्डिकाण्डे सप्तपथान्यस्य । क्वचि
त्सङ्ख्याशब्दस्य वृत्तिविषये वीप्सा
र्थत्वमिति केयटादिव्याख्यानात् ॥

सप्तपुत्रसु .

न० मिष्टान्नविशेषे ॥ यथा । द्रा
क्षादाडिमखर्जूरमृदितान्न सशकं
रम् । लाजचूर्णं समध्वज्यसप्तपथं
मुदाहृतम् ॥

सप्तपथी । स्त्री० स्वज्जालो ॥
सप्तपलाशः । पु० सप्तपथं द्रुमे ॥
सप्तसप्तपलाशानि पचाणि पर्वसु य
स्यस्य ॥ न० सप्तपथं स्यपुष्पे ॥
सप्तपातालम् । न० सप्तसङ्ख्याका
धिभुवने ॥ यथा । अतलवितलश्चै
वनितलश्च गमस्ति मत् । महास्य
सुतलश्चाप्यपातालं सप्तमं विदुरि-
ति । नामान्तराण्यपि यथा । आ
भासपरतालाख्य वितल च गमस्ति
मत् । महातलरसाक्षपाताल
सप्तममुने । इति ॥ एतेषामधि
पायथा । सप्तध्वेतेषु दैत्येन्द्रभुजङ्ग
क्षयदाचरा । सप्तसप्तसमाख्या
तास्तानप्यथ निविधमने ॥ दैत्या
शङ्खश्रुति पूर्वपञ्चादं त्रिशुपा
लक कर्कशुक्लाहिरण्याक्षोष्ठद्व
भीर्बलिस्तथा ॥ कद्रवेया कुटि
लकोवासुकि कम्वलस्तथा । का
कीटकीयकाकाङ्क्षोदुर्दंशस्तक्षकस्त
था ॥ विकटाक्षोहिताक्षश्चयमाख्यौ
विकटानन करालो भीमनिर्झाद
पिङ्गलश्चेति राक्षसाः इति ॥

सप्तपुत्रसु । स्त्री० सुतवस्त्र
रायाम् । सप्तपुत्रायाम् ॥

सप्तभूरादयः .

सप्तप्राणा । पु० ब० सप्तैन्द्रियेषु । यथा । अन्तःकरणत्वात् न स एव त्वेन । पञ्चकर्मेन्द्रियाणां मेकत्वं सङ्ख्यया च हे० पञ्चबुद्धौन्द्रियाणि । सङ्ख्येयत्वात् सप्तैन्द्रियाणि । सप्तप्राणपदवाच्यानि भवन्तीति । भीष्मस्यैषु सप्तप्राणेषु ।

सप्तमङ्गी । श्री० अनेकान्तादिनां न्यायविशिष्टे । दृश्यत्वात् पूर्वमङ्गी । अस्मिन् । उत्तमेति च पर्यनुयुक्तं । तस्मात् । अनेकान्तादिभ्योपगन्तव्यः । कथं । स्यादस्ति । स्याद्वास्ति । स्यादस्ति चेनास्ति च । स्यादवक्तव्यं । स्यादस्तवावक्तव्यं च । स्याद्वास्ति वावक्तव्यं च । स्यादस्ति चेनास्तवावक्तव्यं चेति । अत्र विषयत्वं पर्यनुयुक्तं तत्तत्सदसत्तया समाधेयम् । तत्र वाच्यतयाऽन्यायतयापि विरोधवानिस्तद्वर्तनीयः । इतिसप्तमप्रमेयप्रज्ञाप्रवृत्ताभौतमिदं किन्तत् । यतस्यादस्तस्याद्वास्ति स्यादिति पदगतिभिर्भाव्यते जगत्सर्वमिति ।

सप्तमङ्गः । पु० विरीजवर्णे ।

सप्तभूरादयः । पु० ब० प्राणिनां अर्धं ज्ञानप्रदीपभोगस्यानविशिष्टेषु । यथा पाठस्तस्य पदार्थपरवर्तमानेषु । भूभुवः स्वर्गजगतपः स

सप्तर्षयः .

स्तेषु ।

सप्तमः । श्री० सप्तानां पूरणे । षट् । तत्त्वमहागमः ।

सप्तमी । श्री० तिथिविशिष्टे । सांते० ब० भा० प्र० । तथोत्पन्नमक्षफलं यथा । कन्याप्रजापैरि कुलीभसिद्धाविद्याजनेन । प्रथितप्रभावः । देवादुजाचारिसिद्धिमहात्मात्मात्सप्तमीकः । विद्विषत्तद्वर्ति । अतादौ बहोयुतायकाः । कि० श्री० सु० इति चिह्ने । टिक्वान्छीपः ।

सप्तरत्नम् । न० मरीरस्वरत्नवर्णविशिष्टेषु सप्तमयैषु । तत्र समुद्रवाक्यं यथा । पाणिपादतत्तीरतीनेनानरगन्धानि च । तत्तुकाभरजिह्वासप्तरत्नं प्रयच्छत इति ।

सप्तर्षयः । पु० भू० मरीच्यत्रिसुक्तेषु । चित्रमिच्छिण्डेषु । यद्योक्तं पाशेभुर्गच्छन्ते । सप्तर्षिमण्डकतस्मादप्रयते सर्वतोपरि । तत्र सप्तर्षयः सन्निविनियुक्ता प्रजापताः । मरीचिरत्र पुच्छः पुच्छस्तः कतुरङ्गिराः । अत्रिश्च सप्तर्षिमात्रः । नक्षत्रोमानसाः सुताः । सप्तर्ष्याश्च इत्येते चक्षन्ते ब्रह्मादिभिः । सप्तर्षिरसूयाचक्षमाप्रीतिश्च सप्तमिति । अत्र तत्तत्तयाचक्षन्तत्पत्तुमीक्षितमातरः । एतासां तपसा

सप्तशलाकश.

चेतद्धार्यतेभुवनत्रयम् । सञ्चययम्
यासौनागायत्रौजपततपरा । त
स्मि लोकेवसन्त्येतेन । क्षायात्रक्षया
दिनवृत्तिपाद्मे ११९ध्याय ॥

सप्तशला । स्त्री० नवमालिकायाम् ॥

सप्तलाति । ला० । आतीनुपेति
क ॥ चर्मकषायाम् । सातला
याम् । गुह्यायाम् ॥ पाटलाया
म् ॥

सप्तवाहनः । पु० आदित्ये ॥ सप्ता
श्रवावाहनान्यस्य । सप्तनामकएकी
श्रवावाहनमस्यवा ॥ एकीश्रवोवह
तिसप्तनामेतिश्रुते ॥ वहति०
आदित्यरथम् ॥

सप्तशती । स्त्री० सप्तशतिकायाम् ॥
सप्तशतमन्त्रात्मकदेवीमाहात्म्ये ॥
गीतायाम् ॥ सप्तानांशतानांसमा
हारः । द्विगेरितिङीप् ॥

सप्तशलाक । पु० विवाहेपयोगि
विधविशेषे ॥ यथा । जम्बूंगा
सप्तरेश्वास्तुतिर्यक् सप्तविलिख्यच
क्षुत्तिकादिषु सप्तशलाकानि
सुसलिखित् ॥ चन्द्ररेखास्थनक्षत्र
यहस्तिष्ठतिचितदा । विध सप्त
शलाकास्थोविवाहंतवर्जयेत् ॥
यद्रेखायांचन्द्रस्तिष्ठतिसाचन्द्ररेखा
० तवस्थितप्रश्नच तस्मिन्वदिसू
र्यादीनामन्यतमोय कश्चिद्वयहस्ति
ष्ठतः तदासप्तशलाकास्थोविधः

सप्तस्रोतः

व्यात् ० तत्रविवाहवर्जयेदिति ॥
यथा । शशीसप्तशलाकभिन्न पो
पैरपापैरथवाविवाहे । रक्ताशुक्लेने
वतुरोदमानाश्मयानभूमिप्रमदाप्र
यातीतिफल ॥

सप्तशिरा । स्त्री० नागबल्ल्याम् ॥
ताम्यल्ल्याम् ॥

सप्तशृङ्ग । पु० हिमाचले ॥ सप्त
शृङ्गवति ॥ दक्षिणदेवप्रसिद्धिगि
रिविशेषे ॥ तत्रप्रसिद्धिस्त्रिका
स्थाने ॥

सप्तसपति । पु० दिवाकरे । सूर्ये ॥
सप्तगायत्र्यदीनिछन्दासि० सप्त-
योऽश्रवा० यस्यस ॥ यथा । इया
सप्तसप्तछन्दांसितीर्षानामानिमेष्टु
मायत्रोचतहत्त्वुष्णिग्जगतोन्निष्टुवि
षय । अनुष्टुप् पङ्क्तिरेतानिछन्दां
सिहरयोहरेरितिषिष्णुपुराणम् ।
सप्ताश्रवपाश्छन्दांसिबहन्तेवातर
हस्रतिमत्स्यपुराणम् ॥

सप्तसन्धि । स्त्री० बहुवचनान्तः
सप्तप्राणानांसप्तसुविषयेषु ॥ विष
येहिसन्धिर्नोप्राणाः ।

सप्तसोमर । पु० महादानविशेषे ॥
सप्तसारसूतम् । न० तीर्थविशेषे ॥
सप्तसूः । स्त्री० सुनवस्करायाम् ।
सप्तपुत्रप्रसूतायाम् ॥

सप्तस्रोतः । न० तीर्थप्रमेदे । दक्षि
णेनहिमवतच्छ्रीयामाश्रमे ॥ यथा

सप्तपथातर

स्रोतोभि सप्तभिर्वावेस्वर्धुनोसप्त
धाव्यधात् । सप्तानांप्रीतयेनाञ्जास
प्तस्रोत प्रचक्षते ॥

सप्ताश्वपुंगव । पुं० अजियहे ॥

सप्ताश्वि । पुं० दमुनसि । शुक्रे ।

अनी । वैश्वानरे ॥ सप्तपथिधि
वद्य ॥ चित्रकठये । अजियहे ॥

त्रि० क्रूरचक्षुषि ॥ सप्ताश्वी

त्रि० सप्तपथाञ्जानादीप्रातः स्ववि
षयान्श्रोतनानीत्यर्थः ॥

सप्ताश्वत् । पुं० तीर्थविशेषः ॥

सप्ताश्व । पुं० हरिदश्वे । उष्

वरमौ । सूर्ये । सूर्ये ॥ सप्तपथ

ज्ञा । सत्यस्य ॥ अर्कठये ॥

सप्ताश्वपावन । पुं० सूर्ये ॥

सप्ति । पुं० घाटके । पीती । तु

रणि ॥ सप्ततिसेनायांसमवेति । य

यसमवाये । तिप् । बाहुलकात्

तिर्भा ॥

सप्तेन्द्रियम् । न० सप्तप्राणेषु ॥

सप्तोपधातव । पुं० ष० सप्तसक्

त्यक्तीपधातुषु ॥ यथा । मादिकं

तुल्यकार्भेचनोलाञ्छनशिक्षाऽऽल

काः । रसकयेतिभिन्नेवाप्येस

प्तोपधातवः ॥ शरीरस्यसप्तधातु

भवसप्तोपधातुषु ॥ यथा । सान्यर

क्षणानादीनां शक्तिभक्तिगच्छति ।

शुद्धमसंभयः कोटिः सासङ्गी

जतिवसा ॥ खेदीदन्तास्तयाकीवा

सभा

तथैवैषां सप्तममृद्वतिधातुमवाच

याप्येसप्तोपधातवद्वतिः ॥

सप्तक । त्रि० फलिते । फलवति ॥

सप्तक । त्रि० सैन्ययुक्ते । सामर्थ्यं

वतिः । अस्तेनसहवर्ततिद्वतिः ॥

सप्तलि । पुं० दिनावसाने । उत्सू

रे । शिकषि । त्रि० वलिसहिते ॥

सप्ताध । त्रि० पीडायुक्ते । निषेध

युक्ते । बाधया । बाधेनचसहवर्त

मान ॥

सप्तज्ञाकारी । पुं० समानविद्वताणां

विधिः । यथाहामरः । एकत्रज्ञानता

चारामित्यसप्तज्ञाचारिवद्वतिः । ज्ञा

विदस्तदध्ययनार्थं व्रतमप्युपचाराज्ञ

ज्ञाः एकस्मिन्ज्ञाविज्ञताचरय ये

यांतेमिषः परस्परं सप्तज्ञाचारि

शोभनतीत्यर्थः ॥ समानज्ञाच

रतिः । ज्ञतद्वतिभिनिः । चरकोत्र

ज्ञाचारिणीतिः समानस्यस ॥ स

मानेज्ञाविचरतिवा ॥

सप्तदंका । स्त्री० पतिव्रताम् ॥ सप्त

भर्तासिदद्याः । नयुतयेतिवत् ॥

सभा । स्त्री० गीर्हवाम् । समज्यापरि

षद्वृणीष्टीसभासमितिसंसद् ॥ य

स्यानीकोवमाख्यानं स्त्रीनपुंसकयो

सद् ॥ इत्यमरः ॥ सप्तभानिये

वस्थावा । भादीपत्तौ । सुपीतिक

। अन्यत्रापीतिकीवा । भिदाद्यक्

वा ॥ समानोभाज्यस्यामितिवा ।

सभापति .

समानस्येतियागविभागात् • सभा
वाङ्मतिनिर्देशाद्वासमानस्यसादेश
। अस्यास्तत्तत्तथा । यस्मिन्देशे
निषीदन्तिविप्रादिद्विदस्त्रय रा
क्षसाधिकृतोविद्वानब्रह्मणस्तांसभां
विदुरितिमनु ॥ अत्वारोवेदधम्मा
ज्ञा • पर्वतत्वेविद्यमेषा । साब्रूते
यसधर्मस्यादेकैवाध्यात्मवित्तम
• इतियाज्ञवत्कथ ॥ विदुस्मह
तौ • भा प्रकाशस्तयासहवर्तते •
इत्युक्तौ ॥ यामनगरादौनियत
जनसमूहस्थाने ॥ समाजिके । स
भ्ये ॥ द्यूते ॥ मन्दिरे । राज्ञोऽमा
त्यादिदर्थनगृहे ॥ अनुविधियस्थेय
सभ्यपुरुषवतीजनतासभा । अनु
विधियेराजादि • • स्थेयान्मध्य
स्थ ॥

सभाग । वि • सभाकृते ॥ अन्ये • पू
ज्यमाने ॥ भजन भाग • • पूजा •
सिवा । सहभागेनवर्तमान ॥
भागसङ्गति ॥

सभाजन : । पु • सभ्ये ॥ न • गमना
गमनादिसमयेलुसुदादेरालिङ्गनारी
ग्यमन्त्रस्त्रागतादिमानन्दोत्पादने ।
आनन्दने । आप्रच्छने ॥ सभाज
प्रीतिसेवनये । ल्युट् ॥

समाजित . । वि • पूजिते ॥

सभाज्य : । वि • पूज्ये । भजनीये ॥

सभापति : । पु • समाजाधिपती ॥

समासत् • द्

यथा । श्रीमद्वाघ्रपुरेसाक्षाद्वरना
मासभापतिरिति ॥

सभारचना । श्री • राजमन्दिरनिर्मितौ
॥ यथा । चापाकृति न्यस्तनृपास
मीदरा सती तिकीर्णा नृपगौरवा
विता । निष्णातवीरै विदधीत म
न्त्रिणा नरै रनूचानरसामरै
सभा ॥

समासत् • द् । पु • सभास्तारे । सभ्ये
। सामाजिके । सभासदानोद् । श्रु
ताध्ययनसम्पन्ना कुलीना सत्य
वादिन । राज्ञासभासद् कार्या
शचीमितेचयेसमाङ्गितियाज्ञवत्का
॥ श्रुताध्ययनसम्पन्ना • धर्म
शास्त्रज्ञा • । कुलीना • साङ्ख्य
दोषशून्यमातापितृवशपरम्पराका
॥ सभायामधिकृतत्वेनलीकानां
धर्माधर्मावलीकनार्थंसीदतिउपवि
शति । षट् । सत्सूविधिति
ज्ञिप् ॥ समाङ्गिवाक् सामाज्य •
सत्राक्षयपुरोहित । ससभ्य प्रे
क्षकीराजास्वर्गेतिष्ठतिधर्मतः ॥
तत्रवाक्प्राप्तनियुक्ता • सभ्योस्तु
नियुक्ताकृतिभेद । तत्रनियुक्ता
नांयथावस्थितार्थकथनेपियदिराजा
न्यथाकरोतितदाऽसौनिवारणीया
न्यथादीष । यथाङ्काल्यायन ।
अन्यायेनापितयान्त येनुयान्तिसभा
सद . । तैपितज्ञागिनस्तस्याद्रीध

सम

नीय सतीर्नृपइति ।
 सभाभार । पं० सभासदि ।
 सभास्तृणाति । स्तृज्भाष्ठाद
 ने । कर्मस्थब् ॥
 सभिक । पु० यत्कारके । प्र
 तिभूत्वादिनाद्यतप्रयोगके ॥ स
 भाद्युत्तमाययत्वेनाख्यासि । वी
 द्यादित्प इन् ॥
 सभोचित । पु० पश्चिद्धते । चि०
 सभायोग्ये ॥
 सभ्य । पं० सभासदि ॥ यथा ।
 सम्येनावश्यवत्तस्य धर्माद्यसहित व
 च । श्रुत्योतिवदिनाराज्यास्तु
 सभास्तदाऽनुच इति । श्रोता
 पनोदाद्यर्थबाधको प्रवृत्तेऽस्मि
 न्निशिषे । सभायासाधुः । सभा
 यावः ॥ कुलीने ॥ साधौ ॥
 चि० प्रवृत्ति । विज्ञासयार्थ
 ॥ समासम्बन्धिनि ॥
 सम । च० शोभनार्थे । समार्थे ।
 सङ्गार्थे । प्रकृष्टार्थे ॥ समंती
 भावे ॥ समुच्चये ॥
 सम । चि० समाने । तुल्यार्थे ॥
 साध्यार्थे ॥ समर्थव्यर्थे ॥ रा
 गवैवादिरहिते । समंति । य
 मनेत्यर्थे । पचाद्यच् । समर्थे
 मर्थनामसञ्ज्ञा ॥ यवन्तो । नि
 ब्रह्मानुग्रहधोरनारम्भत् । सर्वेषुभू
 तेष्वत्मीयमेवसर्वं सुखदुःखसुख

सम

पश्यतितस्मिन् । न० सम्युक्ते
 । सत्ताप्रकाशाभ्यामर्वाभिन्ने । नि
 विंशेति । सर्वविकारवृत्त्ये । कुट
 ख्ये । निख्ये । एकस्मिन् । सर्वत्रैक
 रूपे । प्रतिदेशमेकस्मिन् । ब्रह्मणि
 । समम्यानि ॥ सर्वमर्थे ॥ यत्ता
 द्धारविशिषे ॥ यथा । मम दोष्य
 तयायोगीयदिसम्भावितकचित् ।
 इदमनयो ज्ञानमिति योम्यतया
 सम्यग्ब्रह्मनिवृत्तविवक्षमध्यवसाने
 नृत्तदासमम् । तत्सखीगीऽमखी
 गेव । उदाहरणम् । भातु वि
 द्यातिशयनिकवस्थानमेवावृणाद्यो
 रूपेदेवोप्यवमनुपमोदतपच स्वर
 य । जातं देवात्सदृशमनयोः
 सङ्गतं बहुतदितच्छब्दकारकोपगतम
 धुनाराज्यमेकातपचम् ॥ यथावा ।
 चिन्मन्त्रितवतमन्त्रितमेतदि
 चिन्मातीद्देवाधुचितरचनास वि
 धाताविधात । ब्रह्मिष्वानापरिचत
 प्रवृत्त्योतिरास्वादनीयवर्णैतस्या
 कवचनकसःकीविद् । कावचोप
 ॥ नक्षत्रविशिषायांसञ्ज्ञावान् ॥
 यथा । समं बहुविधप्रवृत्तयोऽस्मि
 मन्त्राधिपूनीयपमसितिप्रवृत्तमन
 जेषु ॥ पु० विष्णौ । मन्त्राधि
 यासङ्गतंतीकृतितया । सर्वका
 रेषुसर्वविकाररहितत्वात् । राशि
 विशिषायांसञ्ज्ञाविशिषे ॥ यथा ।

समञ्ज

क्रूराथसौम्य • पुरुषाङ्गनाच •
 चोजीययुग्म विषम • समञ्ज । च
 रस्थिरद्व्यात्मकनामधेयानेपादयो
 मीक्रमश्च प्रदिष्टा ॥ मानस्यप्र
 कारविशेषे ॥ सतुयदागीतवाद्ययो
 स्तालोगानकर्तुर्ध्वजपादादिचाल
 नञ्च • एकदासमभाषिनपततितदा
 भवतीतिसङ्गीतशास्त्रम् ॥

समकक्ष • । त्रि • तुल्ये । समे ॥

समकन्या । स्त्री • विवाहीपयुक्तायाम्
 ॥ इति धनञ्जय ॥

समकाल । पुं • अवभञ्चे । द्वांस
 ने । सप्ते ॥ इ • त्रि • शेष ॥

समक्षम् । अ • अक्षो समीपे ॥ अ
 क्षोसमीपे वा । अव्यय विभ
 त्तीतिसमीपे • यथार्थे वाऽव्ययीभा
 व । प्रतिपरितटच ॥

समगन्धकः । पुं • वृक्षधूपे ॥

समगन्धिकम् । न • उद्यीरे ॥

समयः । त्रि • समस्मिन् । सर्वस्मि
 न् । विश्वस्मिन् । अशेषे । सम्य
 र्थे ॥ सङ्गतमयमञ्च ॥ सम यसते
 वा । अन्येभ्योपीतियसेङ् । ॥ शि
 भनायके ॥ सहायेणफलिनविद्यतेय
 त्तत्त्व ॥

समङ्ग । पुं • मूषके • सम्यक् प्रका
 रेणहिद्रादिकरणेन • अङ्गयति •
 चिह्नयतिबन्धादिकम् । अङ्गि • ।
 अङ्ग ॥

समञ्जसम्

समञ्जा । स्त्री • मजीठद्रु • प्र • ओषधी
 । पथायास्तु । मञ्जिष्ठाचिह्नसार्जि
 ङ्गोसमञ्जाकालनेषिका । मण्डूकप
 र्णीमण्डोरीमण्डोयोजनबल्लयपी
 ति ॥ लज्जालौ । नमस्कार्याम् ।
 गण्डकार्याम् ॥ समन्ततोऽङ्गति ।
 अङ्गि • । पञ्चाङ्गम् ॥

समचित्त • । चि • इषे विषादशून्यम
 नसि । आत्मनिदि ॥ सम चित्त य
 सस • ॥ एकाविषयकान्त • कारण
 उत्तौ

समज • । पुं • पशुनाड्यम् ॥ स बीय
 तीऽववा । अज • । समुदेऽत्र प
 शुष्चिन्त्यप् ॥ मूर्खस उत्तौ ॥ न •
 विपिने ॥

समञ्जा । स्त्री • यशसि । क्षीर्त्तौ ॥ स
 भौ सर्वैर्ज्ञायते । ज्ञा • । अव्यर्थे
 वा ॥

समञ्ज्या । स्त्री • परिषदि । सभायाम्
 ॥ समलक्ष्यस्याम् । अज • । स ज्ञा
 यांसमञ्जितिक्यप् । अजि • कापिबी
 भावेन ॥

समञ्जसम् । न • उचिते । न्याये ॥
 सम्मगच्छोऽव । अचप्रबन्धवेत्येवा
 ऽनितियोगविभागादच् ॥ यदा । स
 ङ्गतमञ्जसातत्त्वमच । इत्योनपु स
 केऽङ्गतिऽङ्गत्वम् । द्वि • समीचीने
 ॥ अभ्यस्तौ ॥ अचिरुते । युक्ते ॥
 न्याये । अङ्गववाधि ॥

समधिक

समशठ । पुं० शकभेदे । गणडीरे ।
समता । स्त्री० साम्ये । समत्वे । स
मत्वमाराधनसम्यक्तयेतिप्रज्ञाद्व
चनम् ॥ समवर्तित्व । मध्यस्थत्वे ।
चित्तस्वरागद्वेषादिरहितावस्थाया
म् । तत्त्वं ॥

समतिमृष्ट । वि० अनुज्ञाने ॥

समतीत । वि० चिरविनष्टे ॥

समचक्रम् । न० समभागासुगुडगुल्फो
दरातकोषु ॥

समदर्शनम् । न० समानदृष्टौ ॥

समदर्शी । वि० सम्यग्दर्शिनि । ज्ञा
निनि । सदैकरूपवस्तुदर्शनशीले
। परिकल्पते । समत्रयद्रष्टुंयोग्य
श्च । विनिः ।

समद्वक् । पुं० ज्ञानिनि । त्रय्यात्मै
क्यज्ञानवति । समत्रयपश्यति ।
द्विर्वि० । ज्ञिप् । अश्वीवाहारेवा
कुसुममयनीवाहवद्विबामयनीवाशिष्टे
वावकावतिरिपीवासुहृद्विवा । तद्वे
वास्त्रैवावाममसमद्विवावाशुद्वि
वासाः क्वचित्पुण्यारण्यानिबन्धित
वेतिप्रत्ययतः ॥

समद्वष्टिः । स्त्री० सर्वचतुष्टयदर्शने ॥
यथा । दुः । तिसुखिनिर्मिच्छया
द्वष्टिर्नैतिसदा । तथाशनीचनिते
असमद्वष्टिस्तस्मैतिपद्मपुराणे
क्षिवायेनसारे १६५आयः ॥

समधिकः । वि० अधिके । अतिरि

समन्वय

क्ते सम्यगधिक ॥

समधिगत । वि० प्राप्ते । अधिग
ते । सम्यगधिगतः ॥ अधिगतप
रमाधीनपरिहृतान्मायमस्यास्तु
अमिबलघुनज्जोर्नेवतान्स्व
वि । अभिनवमद्विभाष्यामगण्ड
स्थलानामभवतिविसतस्तुर्वारिष वा
रथानां ॥

समधुर । वि० मधुररसयुक्ते ॥ स
मानभारे । मधुरैकसहविद्यते ॥
समाधुभारिबलास क्वक्पूरिष्यः ॥
समन्तः । पुं० समन्ततीर्थे ॥ मी
मनि ॥

समन्ततः । अ० चतुर्दिगभिख्यासे ।
परितः । सर्वतः । निष्पक्वः ॥

समन्तात् । आद्यादित्वात्तत्सि ॥
समन्तदुग्धा । स्त्री० कुबोद्धने । सी
दुग्धे ॥ समन्ताद्दुग्धमक्षाः ॥

समन्तपञ्चकम् । न० कुद्वेजे ॥

समन्तभद्रः । पुं० सुगते । बुद्धे । स
मन्तभद्रवक्ष्यतः । समन्तात्सर्व
तः पुण्यसम्भारती । ज्ञानसम्भार
तश्चभद्रः श्रेष्ठः । पञ्चमीतिथीग
विभागात्समासः । पूषादरादि ॥

समन्तभुक् । पुं० अगते । अग्नौ ॥

समन्तात् । अ० समन्ततीर्थे ॥

समन्तुः । वि० सक्तीधि ॥

समन्वयः । पुं० विज्ञे शाक्यतात्पर्यं
समन्वये । भिन्नान्सिद्धपतायाम् ॥

समभिहार .

सम्यगन्वय ॥

समन्वारम्भणम् । न० समनुगमने ॥
समन्वितः । वि० सम्यगन्विने । स
युक्ते ॥

समन्वितलयः । पुं० एकतालि ॥ स
म्यक् अन्वितालयोऽन्वयगीतवाद्या
नां साम्यवचसः ॥ सम्यगन्वितोऽयं
यो मध्यमलयो वायस्मिन् ॥

समपदः । पु० रतिवन्धविशेषः ॥ य
था । योषित्पादौ हृदि स्थाप्यकरा
भ्यां प्रोडयेत् स्तनौ । यथेष्टताडये
द्यौ निबन्धः समपदः स्मृतवृत्तिः ॥
न० युद्धकाले धन्विनां पादन्यासवि
शेषः । धन्विनां पादयोस्तुल्यरूपतया
धारणे ॥ धन्विनां स्थाने ॥

समपर्यासनम् । न० परिवर्त्तने ।
समपादम् । न० धन्विनां पादयोस्तु
ल्यरूपतया धारणे ॥

समबुद्धिः । वि० सर्वधरागदेषशून्ये
॥ कः कौटुककर्माः इत्यव्यापृत
बुद्धौ ॥

समभिव्याहारः । पु० सहिते ।

समभिव्याहृतः । वि० सहोच्चरिते ॥
सहिते ॥

समभिहारः । पुं० आभीक्ष्ण्ये । पौ
नः पुन्ये ॥ भृगुर्थे ॥ समभिहार
णम् । इज्ज् । चज्ज् ॥ सम्यगभि
हारिणः ॥ विप्रकीर्णानां द्वयाचारा
शीभावे । शेषशेषिणाचकपदयोः ।

समयाचारः .

सहोच्चारथे ।

समभूमिः । स्त्री० समानस्थाने ।
आजी ॥

सममः । अ० सहाय्ये । सार्द्धम् । स
चम् ॥ समतिः । अम० । अम् ॥
समयः । पु० काले । दिष्टे । अनेह
सि ॥ सम्यगेति । इण् गतो । पचा
द्यच् ॥ कार्यकाले ॥ समयेऽसि
र्वसुपकारिकृतम् । सर्वसमयेऽकृत
सुपकार्येऽभवति ॥ अथे ॥ आ
चारे ॥ सिद्धधान्ते ॥ धिवि । स
विदि ॥ शिवाकारे ॥ निर्देष्टे ॥
सङ्केते ॥ भाषायां ॥ सम्पदि ॥
नियमे ॥ अपसरे ॥ समयनम् । स
मीयन्तेऽन्तानेन वा । समेतगा ।
इण् । इगतीश । एरच् । पुंसी
ति घोषा । पचाद्यञ्च वा । सङ्ग
मे ॥

समयकारः । पुं० सङ्केते ॥

समयज्ञः । वि० कालज्ञे ॥ समयजा
नाति । ज्ञा० । क ॥

समयमेदी । वि० स विदुः २ तिक्रमका
रिणि ॥

समया । अ० अन्तिके । निकटे । म
ध्ये ॥ समेति । समयनं वा । इण्
। आ समिणः निकषिभ्याम् ॥ का
लविज्ञाप्ते ॥

समयाचारः । पु० समयोचिताचर
णे ॥ तन्मविशेषे ॥

समर्थयिता

समयाध्ययिता । पु० नर्धनचक्षुष
जित्काले ॥ समय चध्ययितो
यद्विज्ञान ।

समयी । पु० भगवत्याद्यरणभक्तिभा
वप्रतिपादकवास्त्रनिष्ठे ।

समरः । पु० न० युद्धे । रणे ॥ स
मरणम् । कटातो० भ्यादि । रुदा
रम् ।

समरभ । पु० रतिवत्त्वविशिष्य ॥ य
था । खजङ्घादयस युक्त कृत्वायी
पितृपदवयवम् । सन्तोषित्वारमेत्
कामोपस्थ समरभ स्मृतवृत्तिः ।

समरविजया । स्त्री० याचाप्रभेदे ॥ स
मरविजयाचयायायोगविशालक्षितो
यथेगेषु ॥ क्षितौयथेगेषु० राज
येगेषु । सातम्नसहबलवशिननवधि
तिथाभावाद्द्रष्टव्या ॥

समर्थः । वि० किति ॥ शक्तिः । शक्ति
सम्पन्ने ॥ सर्वदुष्टे । उपायकुश
ले ॥ समर्थवती० समर्थ्यतीति । अ
र्थउपयाज्जायाम् । पञ्चाशत्० अ
ज्वा ॥ सम्यदुद्धार्ये ॥

समर्थता । स्त्री० सामर्थ्ये ॥

समर्थनम् । न० अनुचितचितनिश्च
ये ॥ सम्प्रधारणायाम् ॥ अर्थयतिः
समर्थनात्० क्युट् । विद्यापरि
वारि ॥

समर्थना । स्त्री० समर्थने ॥ युच् ॥

समर्थयिता । वि० प्रतिपादकितरि ॥

समवायः

समर्थित । वि० कृतसमाधाने ॥

समर्थक । वि० वरदातरि । वरदे ।
इष्टार्थप्रदेद्विषयादौ ॥ सम्प्रधीति ।
कृत्तुवृद्धौ । खलुल् ॥

समर्थकम् । न० सम्यगर्थके । आद
रिणापर्थे । सौपना० इ० भा०
प्र० ॥

समर्थितः । वि० कृतसमर्थके ॥

सम्प्रोति । सम्प्रवेक्षिते ॥ स्थापिते ॥

समर्थ्यादि । पु० समीपे ॥ वि० म
र्थादासहिते ॥ समानामर्थादास्तु ।
सहमर्थाद्वैतिना ॥ वैमचन्द्रस्तु ।
समर्थादंसर्थादासहितेपिच । सुख्या
नुवायिमिश्रितौप्रकृतस्यानुवर्तने
। दोषाख्यादे० इत्याह ॥

समजः । वि० मजिमे । आविषे ॥
समवतारः । पु० तीर्थे ॥

समवर्ती । पु० परैतराजि । अमरा
जि । पिबपती । यमे ॥ वि० तुल्य
वर्तनशीले ॥ समवर्तितु शीलम
स्तु । सुप्यजातावितिषिनिः ॥

समवसयी । स्त्री० रज्ज्वान् ॥ समवस
यते । सज्ज० । समवपूनांतिष्ठ
त् । वक्षारितिकुत्वम् ॥

समवस्थितः । वि० अविविधनि
। जन्मादिविनाशान्तभावविचारय
न्वतया० सम्यक्तवाऽवस्थिते ॥

समवाचारः । पु० नाटकभेदे ॥

समवाचः । पु० समूहे ॥ अस्मादि

समवेतसमवाय .

तत्क्रियायामेकत्वे । सम्यक्त्वविशि
ष्टे । यथा । षष्ठादौ नां कपालादौ
द्रव्येषु गुणकर्मणो । तेषु जातेषु स
म्यक्त्व समवाय प्रकीर्तित ॥
अथ यथावयविनी । गुणगुणिनी ।
क्रियाक्रियावती । जातिव्यक्त्यो । नि
रुद्रव्यविशेषयोश्चय सम्यक्त्व न
समवाय इत्यर्थः । यथावा । श्रोत्रे
ण शब्दसाक्षात्कारे । समवाय स
न्निकर्षः । कर्षणं विवरणार्थाकाश
स्य श्रोत्रत्वात् । शब्दसाक्षात्कारगुण
त्वात् । गुणगुणिनीश्च समवायात् ।
सचनित्यसम्यक्त्व । सच एक एव ॥
समवायते । अथ । घञ् ॥
समवायिकारणम् । न । उपादानका
रणे ॥ यत्समवेत कार्यमुत्पद्यते ।
तत्समवायिकारणम् । यथातन्ना
म पटस्य । पटस्य स्वगत रूपादे ।
यथावा । परमाणु इणुकस्य । कपा
लस्य घटस्य । सर्वसमवायिकार
णद्रव्यमेव । समवायीत्यर्थः । इ
ति । तच्च तत्कारणम् ॥
समवेत । त्रि । मिलिते । सङ्गते
॥ समवायसम्यक्त्वेन वृत्तौ । यथा ।
यत्समवेत कार्यं भवति तन्नेयन्तु सम
वायिकर्तृकतत् ॥
समवेतसमवाय । पु । सन्निकर्षं वि
शिष्टे ॥ यथा । शब्दत्वसाक्षात्का
रे समवेतसमवाय सन्निकर्षः ।

समसुप्ति .

श्रोत्रसमवेतेशब्दे । शब्दत्वस्य सम
वायात् ॥
समश्रुतान् । त्रि । सम्यक् प्रकारेण
व्याप्तिविशिष्टे ॥
समष्टि । स्त्री । सामान्ये । समस्त
व्याप्ते । यथा । समस्तत्वेन
स व्याप्ति समष्टिरिति प्रकीर्तितेति ।
अपिच । समष्टिरीश सर्वेषां स्वा
त्मतादात्म्यवेदनात् । तदभावात्
तदन्येतु ज्ञाय तैव्यष्टिसंज्ञयेति ।
सङ्गते ।
समष्टिल । पु । लुपविशिष्टे । भण्डो
रे । नद्यास्ते । चास्रगन्धके । कीका
ये । कण्टकिफले । उपद शि ॥
कीकुचां । इ । भा ।
समष्टिला । स्त्री । गण्डोरी । गण्ड
रदुवी । इ । प्र । शक्ति ॥ सम्यग
ष्टिलाबीज यस्याः ॥
समष्ट्यज्ञानम् । न । सकलाज्ञाने
समष्टिल । पु । समष्टिके ॥
समष्टिला । स्त्री । समष्टिलायाम् ॥
समेतिष्ठति । मिथिलादयश्चेति
साधु ॥
समष्टीला । स्त्री । समष्टिलायाम् ॥
समसनम् । न । समासेपादानामैक्य
साधने । अनेकस्य पदस्य एकपदीभव
ने ॥ सङ्घोषण्ये ॥ असुषोषण्ये
। सम्पूर्णल्लुट् ॥
समसुप्तिः । स्त्री । कल्पान्ते । मञ्ज

समाशङ्करो

प्रलये । तुल्यश्रवणे ॥

समस्त । वि० सशाययवविशिष्टे ।
सकृन् ॥ समस्मिन् । पूर्ण ।
समस्तैस्त्र । अमु० । त्त । सी
पकरणे ॥ सकृन् पुञ्जीकृते ॥
नि क्षिप्ते ।

समस्त । वि० धनधान्यादियुक्ततया
सम्यगवस्थिते । समतिष्ठति । छ ।
। सुप्रसिद्धतया । समभावेन
स्थिते । समाने ॥

समस्तलो, स्त्री० अशस्यल्लोम् ॥
अन्तर्दिशमस्तलोतिहेमचन्द्र ।
समस्त । स्त्री० श्लोकश्लोकेनपादेन ।
दाभ्यांविभिर्वापूरणे । समासायां
याम् ॥ समसनमन्योक्तप्रशस्त्यर्थेप
णम् । अमु० । यत् । सज्ञापूवक
त्वाद्बुद्धभाव ॥ मुमूर्षोक्ति तवा
द्यापिचिज्जानननागरै । स्मर
नारायण्येननेतायारावणौदत ।
समा । स्त्री० अलङ्कारविशिष्टे ॥ सास
मालङ्कारतिथीर्गीतस्तुनारमुद्रपया
रितिलक्षणात् ॥

समा । स्त्री० शरदि । सवत्सरे । व
त्सरे । ज्ञायने ॥ समन्ति । विक्र
व सुर्वान्तसर्वम् । समष्टमनेकाव्ये ।
पचाद्याचि० टाप । प्रायेणानवहु
वचनान्त ॥

समाशङ्करो । वि० समभागाङ्गे ॥ य
था । समाशङ्कारिणीमातापुत्राणां

समाख्या

स्यान्मृतेपरातिदायतत्त्वम् ॥

पतावितिप्रयागस्तुपामाटिकण ॥
समाश्रित । वि० समभागाङ्गे ॥
यथा यदिकयात्समानयान्प
तुल्य कार्या समाश्रिता । नद
त स्त्रीवगयासादत्तेष्वङ्गप्रकीर्तित
मितिदायतत्त्वम् ॥

समागो । वि० तुल्यभागिन ॥ य
था । अयं प्रवाश्रमभर्तृनसर्वेषाम्
समाश्रितइतिदायतत्त्वम् ।
समासमीना । स्त्री० प्रतिवर्षप्रसता
यागवि ॥ समायासमायाऽका
यते । समासमाश्रितायतेइतिख
। उत्तरपदेयदिभक्तयोर्लोप । पूर्व
द्वितीयलोपण ॥

समाकर्ष । पु० सम्यगाकर्षणे ॥
समाकर्षी । पु० दूरगागिगम्भे ।
निर्धारिणि ॥

समाकुल । वि० सशयिते ॥
समाकुल । वि० सम्यगाकुले ॥
समाक्रान्त । वि० सम्यक्क्रान्ताक्र
मणे । व्याप्ते ॥ अधिष्ठिते ॥

समाख्या । स्त्री० नाम्नि । स ज्ञाया
म ॥ कांक्षी । ययसि ॥ योग
लभ्यार्थे ॥ निजियोगविधि सङ्ग
कारिभूतेप्रमाणविशिष्टे ॥ समा
ख्यायौ गङ्गा शब्दः । साचद्वि
धा । वेदिकीकौलिकीच । तत्र
ऋतुसमसमवधायकत्वं । द्वाष्टयम

समाज्ञा

सङ्गतिः वैदिक्यासमाख्यया च
ध्वर्योक्तत्तत्पदार्थाङ्गत्वकौकिक्या
ध्वर्यवर्मातिसमाख्येति सङ्गच्छप
॥ सङ्गच्छे ॥

समागत । नि० सम्प्रप्तो । अग
मनाग्रये । सम्यगागमनविशिष्टे ॥

समागम । पु० संयोगे ॥ सम्यगा
गमने । स प्राप्तौ ॥

समाघात । पु० वधे ॥ युद्धे ।
समाहननम् । घञ् । हनलोपि
ण्यत्वा । ह्रीहन्तिरिति घ ॥

समापयनम् । भ० र शीकरणे ॥

समाचरणम् । न० समाचारे । समा
ङ्पूर्वाच्चरेत्युट् ॥

समाचार । पु० सम्यगाचरणे । व
र्णाश्रमादिधर्माणामाचरणे । समाच
रणम् । समाङ्पूर्वाच्चरेभविघञ् ॥
व्रतयत्ये ।

समाज । पु० पशुभिन्नानांसमूहे
॥ यथा० समाजीव्राह्मणानां० स
मोज क्षत्रियाणाम् ॥ अनेकीषां
प्रामाणिकजनानांवासस्थाने ॥ स
भायाम् । उत्सवेषुसङ्घाते ॥ स
वीयतेऽत्र । अज० घञ् । अघञ्
पौरित्युक्तेष्वीभावेन । अजिब्रण्यो
खेति कुत्वनिषेधः ॥ हस्तिनि ॥
ब्रह्मणीकार्यकोष ॥

समाज्ञा । स्त्री० ख्याती । समाज्ञा
यते । समाङ्पूर्वात्ज्ञाश्वीधने०

समाधि

ब्रह्मस्मादातस्योपसर्गब्रह्मङ् ।

समादर । पु० सम्माने ॥

समादानम् । न० सङ्गच्छे । समो
चीनयह्ये ॥ सौगताङ्गिके । नौ
दधानानिष्ठकर्मणि । सञ्ज्ञा पा
याम् ॥

समाधानम् । न० ब्रह्मणिमन स्थि
रकारथे । अवधाने । प्रविधाने
॥ चित्तैकाग्र्यानुसङ्गस्य समाधान
मिति स्मृतमित्युक्ते ॥ निगृह्यो
तस्मिन्मनस श्रवणादौ० तदनुगुणवि
षयेच समाधि समाधानमिति लक्ष
णलक्षिते ॥ श्रवणादादित्यत्रादिश
ब्दोभगनादिसङ्गग्रहाय ॥ तदनुगु
णे स्थित्वा० गुरुश्रवणापुस्तकसम्पादन
तद्वचनादि श्रवणादनुगुणो विषयो
भिर्दिश्यते० न पुन सुखवासद्रव्या
न्नादिसङ्गग्रहादेरपिश्रवणादनुकूल
त्वात्तदर्थसठारम्भप्रतिशब्दादपि
चित्तसमाधिः कर्तव्यवृत्त्युपदिश्य
ते । दण्डमाच्छादन कौपीन परिचय
हेच्छेय विस्मृतिरितिसत्यासकाक्षित्या
जितस्य दण्डकौपीनाद्यतिरिक्तस्य०
विनाप्रतिप्रसवशास्त्रसङ्ग्रहानुप
पत्तेरित्यर्थः ॥ योग्ययोगसामर्थ्ये
॥ तत्परतायाम् ॥ सम्यक्साधनम् ॥

समाधिः । पु० समर्थने ॥ समर्थन
मशक्ये० अव्यवसायोदुर्वटस्य च
टन वा ॥ नौवाकि ॥ नौवाकिवचना

समाधि

भायकृतिस्रामी । धन्यादिषु मुख्यो
त्कर्षपूवर्को जगदरङ्गतिमुभति
॥ नियमे । अङ्गीकारे ॥ मोनप्रता
दो । सिद्धान्ते ॥ इन्द्रियरोधे । ए
कान्तभक्तियोगे ॥ ध्याने ॥ काव्यगु
णविशेषे । अलङ्कारप्रमेदे ॥ यथा ।
समाधि सुकरकार्यकारणान्तरयेत्
त । साधनान्तरापकृतेन कर्त्तव्यं यद्
केशेन कार्यमारब्धमाधोयति । स समा
धिर्नाम । उदाहरणम् । मानस
स्थानिराकर्त्तुं पादयोर्मपतिष्ठत
। उज्ज्वलाराधयिष्य दमुदीर्घं वनग
ज्जितमिति । समाधीयतेऽस्मान्
मनोजनैः । इति भाष्यम् । उपस
र्गेषु । किरित्यधिकरणे किं ॥
कारणसामग्र्याम् ॥ ध्याने । चित्त
व्यवस्थेयत्वनानिष्ठतावस्थाने ॥ स
च समाधिर्द्विविधः । सविकल्पकी
निर्विकल्पकश्चेति । तद्विवरणं स
विकल्पकनिर्विकल्पकशब्दे द्रष्टव्य
म् । ध्यानमेवावसावनिर्भासस्तु
प्रमूढमिव समाधिः । सर्वथा वि
जातीयप्रत्ययानन्तरतः सजातीय
प्रत्ययप्रवाहः । स तु चित्तभूमिमेवे
न द्विविधः । सम्यग्ज्ञातीऽसम्यग्ज्ञा
तश्चेति । चित्तस्य विपश्चभूमयो भ
वन्ति । चित्तमूढं विज्ञानमेकाग्र
मिव मिति । समाधीयतेऽस्मान्
सर्वमिति श्रुत्युत्पत्त्या । समाधिरन्तः

समाधिः

करणमपरमात्मायाः ॥ अहम्भूता
व्यवस्थान समाधिरिति गोचरे ॥ द्वि
विधः हि समाधिर्भवति । जयपूवर्
को वाधपूवर्कश्चेति । तत्र । तदन
व्यत्यमारम्भप्रवृत्त्यादिभ्य इति ॥ १ ॥
न । कारणव्यतिरेकीयकार्यसामत्वा
त् । पक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
व्यतिरेकः । समष्टिरूपविराट् कार्य
त्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति । त
थापि । पूर्वपक्षे । अष्टम्यवर्कपर
समवाय्यपक्षगुणा तथा समष्टिरूप
मपि पक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
म् । अपक्षोक्तपक्षमहाभूतकार्य
त्वात् । साचपुर्वपक्षे । गन्धेतरश्च
तुर्गुणाकार्यत्वात् । तद्व्यतिरे
कीयनास्ति । तावत्तुर्गुणाभापो
गन्धेतरश्चिदगुणात्मकतेन । का
र्यत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनसन्ति
तदपि त्रिगुणात्मकं तेषां । गन्धेतर
रूपेतरदिगुणवायुकार्यत्वात् तद्व्य
तिरेकीयनास्ति । सोपि दिगुणात्म
कीवायुः । अष्टम्यवर्कगुणाकार्य
कार्यत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति
। सच अष्टगुणवाकाशिवदुष्कामिति
परमेस्वरसङ्ख्यात्मकाङ्कारणार्थ
त्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति । त
दप्येवमप्यमहाभूतत्वमोहापरिवा
मत्वात् । तद्व्यतिरेकीयनास्ति ।
तदपि सामान्याकारणजनकत्वेन चेत

समाधि

न्यऽध्यस्तत्वात् • तद्व्यतिरेकेण न
स्तोत्रनुसन्धानेन • विद्यमानेति का
यं कारणात्मके प्रपञ्चे • चैतन्यमा
मनीचरोय , समाधि • • सत्यपू
र्वक उच्यते । तच्च तत्त्वमस्यादिवेदा
न्तमहावाक्यार्थज्ञानाभावेनाऽविद्या
तत्कार्यस्याधीणत्वात् • एवचित्तमे
पि कारणसत्त्वेन • पुन कृतज्ञप्रप
ञ्चोत्थानात् • अयं सुषुप्तिवत् सवी
ज • समाधिर्न मुख्यः । मुख्यस्तु •
तत्त्वमस्यादिमहावाक्यार्थसाक्षात्का
रेण • अविद्यायानिब्रतौसर्गक्रमेण
तत्कार्यनिवृत्तिरनाद्यविद्यायाश्च पु
नरुत्थानाभावेन तत्कार्यस्यापि पु
नरुत्थानाभावाग्निर्भीजीबाधपूर्व
कः समाधि । स एव • सर्वाणी
न्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ।
आत्मसंयमयोगान्मौलुच्चित्तज्ञानदो
षितबुद्धनेमस्त्रौकेन प्रदर्शित • । त
थाहि । सर्वेण निखिलानि स्थूल
रूपाणि सस्काररूपाणि च । इन्द्रि
यकर्माणि • इन्द्रियाणां श्रोत्रत्वक्
चक्षूरसनघ्राणाख्यानापस्त्रानां • वा
क्पाणि पादपायूपस्थाऽऽख्यानां वा
ह्यानाम् • आत्तर्थात्मनो बुद्ध्यो
कर्माणि • शब्दस्पर्शस्पर्शस्पर्शरूप
दर्शनरसगन्धगन्धस्पर्शानि • वच
नदानगमनविहरणौत्सर्गानन्दा
ख्यानि च • सङ्ख्याध्यवसायौ च ।

समाधि :

एव प्राणकर्माणि च • प्राणानां • प्रा
णापानव्यानीदानसमानाख्यानाप
स्त्रानां कर्माणि • वह्निर्नयनमधीनय
नमाकुक्षनप्रसारणाद्यशितपीतस
माभयनमूर्जनयनमित्यादीनि । अ
नेन पञ्चज्ञानेन्द्रियाणि • पञ्चकर्मे
न्द्रियाणि • पञ्चप्राणा • मनीबु
द्धिश्चेतिसप्तदशात्मक लिङ्गमुक्तम् •
तच्च सूक्ष्मभूतसमष्टिरूप • हिरण्य
गर्भाख्यमिह विवक्षितमिति वेदितु
सर्वाणीति विशेषणम् • । आत्मसंय
मयोगान्मौ • आत्मविषयक स
ंयमोधारणाध्यानसम्पन्ना तसमाधि
रूपस्तत्परिपाके सति योगि • निरो
धसमाधि । य • पतञ्जलिः सू
चयामास । व्युत्थाननिरोधसंस्का
रयोरभिभवप्रादुर्भावौ निरोधलक्ष
णचित्तान्वयौ निरोधपरिणामकृति
। व्युत्थान • क्षिप्तमठविक्षिप्तख्य
भूमिभयम् • तत्संस्काराः स
माधिविरोधिन तैर्योगिप्रयत्नेन
प्रतिदिनं प्रतिपद्यन्नाभिभूयन्ति •
तद्विरोधिनश्च निरोधसंस्काराः प्रा
दुर्भवन्ति • ततश्च निरोधमाचक्ष्यते
चित्तान्वयौ निरोधपरिणामकृति ।
तस्य फलमाह । ततः प्रशान्तवाचि
तासंस्कारादिति । तमेव जसो
च वाक्चक्षुर्विषयेषु न्युत्त्वेन शुद्धसत्त्व
रूपचित्तप्रशान्तमित्युच्यते । पूर्व

समाधि

पूर्वप्रथमसंस्कारपाठवेन तदाधि-
क्य प्रशान्तशक्तिरिति । तत्कारणस्य
सूचयामास । विरामप्रत्ययाभ्यास
पूर्व संस्कारशीघ्रान्यद्वृत्ति । वि-
रामोऽहं ह्युपरमः तस्य प्रत्ययः का-
रणं ह्युपरमाय । पुरुषप्रथमस्त-
स्याभ्यास पीन पुन्येन सम्याद-
नम् । तत्पूर्वकस्तज्जान्योऽन्यः स
म्यज्ञातादिलक्षणेऽसम्यज्ञातद्वय-
र्थः । एतादृशियात्मात्मसंबन्धयोगस-
एवामिहसंस्थितम् । ज्ञानदीपितम् । ज्ञा-
नविदानवाक्यजन्मोऽज्ञातस्मैक्यसा-
क्षात्कारः । शिवाविद्यातत्कार्यनाश-
कारादोपितम् । तज्जान्योऽन्यद्वय-
किसमाधौ समष्टिलिङ्गशरीरमपरिचु-
तिप्रविष्टापवन्तीत्यर्थः । तदेकतान-
तामेतिससमाधिर्बिधीयते । तत्
• ध्यानम् • ऐकतानताम् • ध्येयै-
कनिर्भासत्वम् • यदाऽभ्येति • त-
दा • समाधिरिति यावत् प्रदिश्यते
। ज्ञानयन्तु । निर्विकारतया ह्यस्या-
ब्रह्माकारतया पुनः । इति विस्मर-
णसम्यक् समाधिर्ज्ञानसंज्ञकः ।
अपिच । ध्यातृध्यानिपरिच्छिन्न-
माकर्ष्यैकगीचरम् । निवातदोषम-
क्षितं समाधिरभिधीयत इति ॥ पु-
नश्च । निर्व्यग्रहं बुद्धियुक्तं सत्यमो-
नन्दमहम् । तुरीयमखरब्रह्मच-
रसंस्थिपरंपरम् । अहम्ब्रह्मैव

समान,

स्थानं समाधिरिति गीयते । इ-
गा • ४४ । अपिच । तस्यैककल्प-
नाहीनस्वरूपयहर्णद्विबत् । मनसा
ध्याननिष्पाद्य समाधिः साभिधी-
यते ॥ इ • वि • पु • • अपरश्च
। इर्मगुणसमाहारमनात्मत्वे नप-
श्यतः । अन्तः प्रोक्ततावकास-
माधिरितिकथ्यते । इति योगवा-
शिष्ठे उपशमप्रकरणम् ॥ समाधौ
वैतमर्बमस्मिन् • समाधानमनेन वा-
। समाह् पूर्वावागोऽधिकारवादी •
उपसर्गेषां कि • •

समाधिविज्ञः । पु • जयविजये पञ्चवा-
वरसाखादशवर्षेषु बतुर्पु ॥

समाधिस्य • । वि • व्युत्थितचित्ते •
समाधियुक्ते ॥ यथा । मनः स-
कृच्छपरहितमिन्द्रियाधीनचित्त-
वन् । अस्य ब्रह्मचित्संतीर्णसमाधि-
स्य • सकीर्तितः । आगतः प-
रमात्मानमात्मस्य वक्ष्येति गिनः ।
मनस्तज्जयतां धातिसमाधिस्यः स-
कीर्तितः । इति गारुडे गीता-
सारे २४ • अध्यायः ॥

समानः । पु • ब्रह्माभिसर्गसन्निहती-
वायुविशेषः । शरीरमध्यगतीऽपि-
तपोतापानादिसमीकरणकारि-
णी । नभिसंस्थिता ॥ यथा । पी-
तं भक्षितमात्रातरत्नपित्तकफानि-
शमः । समं नवतिगार्धं बुद्ध्यानी-

समानयानकर्मा

नाममाकृतकृति । अष्टउक्तलक्षणं
पु । समानशब्देनपूर्वाचार्यनि
र्देशादकोभिधीयन्तेदशसमानाकृ
तिवचनादितिकैवटः । वचना
दिति । अथा । इदं उक्तं कृत्वा
ल्लु दशसमानाकृतिपूर्वव्याकरण
वचनादित्यर्थकृतिविवरणम् । नि.
सतो । साधी । समे । तुल्ये ।
जनातिरिक्तवर्णम् ॥ एकस्मिन् ॥
समन्तादनित्यनेन । अनं । हल
स्येतिवत् ॥ समतिवा षम ।
ताच्छील्यवयोवचनशक्तिपुचानम्
। आगमशासनमनित्यमितिसुमन
॥ सहमानेनवर्त्ततकृतिना । वीप
सर्जनस्येति सभाव । ॥ समान
भागमस्येतिवा । समानस्यच्छन्द
सीतिस । ॥

समानकालीनः । नि. समकाली
त्यसिद्धिः ॥ यथा । गोषुदुष्टमाना
स्वागतः । दुग्धास्वागतइत्यादी
समानकालीनत्व भावते । तेनगी
विषयकवर्त्तमानदोहनकालीनग
मनानुकूलकृतिमान् । एव गोविष
यकातीतदोहनसमानकालीनातो
तगमनानुकूलकृतिमानितिषोष ॥

समानयानकर्मा । पुं. सन्धेः प्रभेदे
॥ यथा । तात्कालिकफललाभा
यंसुत्तरकालीनफललाभार्थं वायव
राशान्तरेणसहान्यप्रतियानादिक

समानोदयं

मक्रियते. ससमानयानकर्मासन्धि
र्ज्ञेय ॥

समानाधिकरण । पु. समानविष
ये ॥

समानाभिहार । पु. समानगुणाना
मिश्रणे ॥ यथा. तीयदमुक्तजल
विन्दूनां. जलाशयेसमाभिहार
यथात्रोमाहिषादिदुग्धपतितानांम
व्यदुग्धानाम् ॥

समानालङ्कृति । स्त्री. अलङ्कारनि
शेषे ॥ यथा । समानालङ्कृतिर्यी
गेवस्तुनोरनुरूपयोरिति ॥

समानिका । स्त्री. वर्षावृत्तान्तरे ॥
हारमेरुषायदासङ्कलाभवेत्तदा ।
सप्तवर्षानिर्मितासासमानिकामता
॥ यथा । पद्मचारुचक्षुषानीलनोर
कस्त्रिषा ॥ आलिमन्मनेद्धत
शवादमोहितम् ॥ अनुष्टुप्भेदेपि
। ग्लौरजीसमानिकातु । यथा ।
यस्यकृष्णपादपद्ममस्तिहृत्तडागस
द्वा । धी समानिकापरेणनी
चिताचमत्सरेण ।

समानोदकः । पु. चतुर्दशपुरुष
यन्तेकम्यनामस्मृतिपर्यन्ते च ॥
गोत्रजमात्रे ॥

समानोदयं । पुं. सञ्ज्ञादरे । सा
दर्थ्ये ॥ समानोददेशयित स्थि
त । समानोददेशयितभोचोदा
सकृतियत् । विभाषादरकृतिपा

समापित .

क्षित्वात्सादेशान् ।
 समाप । पुं० देवयजने ॥ समापा
 पोयस्मिन् । ऋक्परिस्थः ।
 समापकः । वि० समापनकर्त्तरि ॥
 समापयति । श्वल् ।
 समापति । स्त्री० यदृच्छवासङ्-
 गती ।
 समापनम् । न० परिच्छेदे ॥ समा-
 प्ती । ऋ० ॥ समाधाने । ऋ० ।
 प्राप्ते ॥
 समापन्न । वि० समाप्ते ॥ प्राप्ते ।
 क्लृष्टे ॥ ऋ० ॥
 समापय्य । अ० समाप्तिप्रापयेच्छर्थे ॥
 समापिका । स्त्री० वाक्यसमापकक्रि-
 यायाम् । तत्पतिवाद्योभयन्ति ।
 यथा । दीपदत्तो गच्छति । क्लृप्त-
 क्लान्तादिपदेना निवाक्यसमाप्तिः ।
 यथा । नास्मादृष्टः विधीयते ।
 क्लृप्तव्याघ्रान्तिवाक्यसमापिवा-
 क्यसमापकत्वम् । यथा । मया
 कादिश्रगन्तव्यम् । याकादं निमित्त-
 याऽसमापिकाः । तद्व्यवहारोभय-
 न्ति । यथा । गच्छन्मुक्ते । भु-
 क्ताव्रजति । पोत्वास्त्रपिति ॥
 समापितः । वि० कृतसमापने ॥
 यथा । आरब्धमजमासात्प्राक्
 यत्कर्मन समापितम् । आगतीमघ-
 मासीपितत्समाप्यं न संभवति मज्ज-
 मासतत्त्वम् ॥

समारोपितः

समाप्त । वि० समाप्तिगते । स-
 माप्तिविशिष्टे ॥ यथा । समाप्ते
 यदिजानीयान्मयेतदन्यथा कृतम्
 । यतस्तदन्यथाभूततत्तत्समाप-
 येदितितिथ्यादितत्त्वम् ॥
 समाप्तिः । स्त्री० अवसाने ॥ सम-
 र्पने ॥ समापनम् । अ० । क्लि-
 त्वादिभ्यः । परिप्राप्ते ॥
 समाप्तिका । स्त्री० समाप्यर्थे ॥
 समाप्यर्था । स्त्री० समाप्ययाम् ॥
 समाप्यः । वि० समापनीये ॥
 समायोगः । पुं० संयोगे ॥ समवा-
 ये ॥ प्रयोगे ॥ समायोजनम् ।
 युजिरः । अ० । युद्धे । र-
 तीः । अन्वये । वशीकरणसा-
 धने ॥
 समारतः । वि० उपरति ॥
 समारम्भः । पुं० उपक्रमे । आत्मार-
 म्भे ॥ यथा । समारम्भाभम्भाः ॥
 कृतिकृतिनवारांस्तवप्रज्ञा पिपा-
 सोस्तुष्टे स्मिन् द्विषन्मृगद्विषाणं
 वजसि । तथापिप्रज्ञायाविरमति न
 तेऽद्यापिमतधानजोर्बन्धोत्तानि
 पतमवनिघाववटितमिति ॥ औ-
 र्ध्वम् । निदोर्ध्वम् ॥ समारम्भते
 । रमेवम् । रमेवम् । टारित-
 तुम् ॥
 समारोपितः । वि० विषयव्युत्पत्तेः ॥
 सम्बन्धकृतारोपणे । सम्बन्ध-

समावास .

लिपते ॥ सम्यक्चारोपित ॥
 समारोह . । पु . सम्यगारोहणे ।
 नीचादूर्ध्वगमने ॥ सोपाने । समा
 रुद्धतेऽनेन . समारोहणम् । समा
 रोहतिवा । रुहे कर्मणि . भावे
 बाधञ् । पचाद्यञ्वा ॥
 समालम्बी । पु . भूतृणे ॥
 समालम्भ . । पु . विलेपने । कुङ्कुमा
 दिविलेपे ॥ समालम्भनम् । कुल
 भष्प्राप्ती । घञ् । उपसर्गात्ख
 ल घञोरितिमुम् । घातने ॥
 समालम्भनम् । न . विलेपे । घातने
 ॥ सम्यक्स्पर्शने ॥
 समालिङ्ग . । पु . समालिङ्गने ।
 समाली । पु . कुसुमाकरे ॥
 समावर्त्त . । पु . विष्णी . स सारच
 क्रमसम्यगावर्त्तकइतितथा । जन
 नमरणादिरूप स सारचक्रमञ्जरीवा
 न प्रतिसम्यगावर्त्तयन्समावर्त्तक
 त्वर्थ . । समाङ्पूर्वाङ्गितैल्यन्ता
 त्पचाद्यञ् . समावर्त्तनम् । व
 तु . भाविघञ् ॥
 समावर्त्तनम् । न . साक्षाधीतवेदस्य
 गुरोरनुज्ञयागृहागमे । वेदाध्यय
 नानन्तरगार्हस्थ्यराधिकारप्रयोगकीक
 र्मणि ॥ सम्यर्वावर्त्ततैल्युट् ॥
 समावाय . । पु . समुदाये । समू
 हे ।

समावास . । पु . स्थाने ॥

समास .

समाविष्ट . । त्रि . आक्राते ॥
 समावृत्त . । पु . लब्धानुज्ञे । साङ्ग
 वेदाध्ययनानन्तरत्वमिदानीगृह-
 स्थोभवेतिगार्हस्थ्यायगुरो प्रा
 मानुज्ञे ॥ समावर्त्ततैल्ल . वतु .
 । गत्यर्थेतिक्त्वा ॥
 समाविदनम् । न . निवेदने ॥
 समाविश . । पु . विन्यासे ॥ एकत्रस
 हावस्थाने ॥
 समाविशित . । त्रि . सहावस्थिते ॥
 प्रविष्टे ॥
 समाश . । पु . सहभोजने ॥
 समाश्रय . । पु . वासस्थाने ॥ सम्य
 क् . आश्रय . सम्यगाधारे . स
 हाये ॥
 समाश्रित . । त्रि . सम्यक्शरणागते
 ॥ सम्यक्प्रकारिणाश्रित . ॥
 समाश्रयः . । त्रि . सञ्ज्ञातविश्रवासे ।
 समाश्रयास . पु . सम्यगाश्रवासे ॥
 समास . । पु . सङ्क्षेपे । समर्थने
 ॥ ऐकपदो . पदयोः पदानांवाए
 कौकृतौ । समसने । समसनम् .
 पदयोः पदानांवा . एकपदोक्तर
 णम्समास . सङ्क्षेप . भावे
 घञ् । सचानेकपदैक्यम् । सच
 तुर्द्धा . प्रधानार्थस्यचातुर्विध्यात्
 । तथाचोक्तमज्ञाभाष्ये । इहकश्चि
 त्समासः पूर्वपदार्थप्रधान . कश्चि
 त्दुत्तरपदार्थप्रधान . कश्चि

समासः

दन्यपदार्थप्रधानः • कश्चिदुभय
पदार्थप्रधानकृतिः । पुनश्चद्विविधा
नित्याऽनित्यभेदात् । अनियतानि
त्यसमासः • अल्पपदवियोगात् •
समसमानवाचनपदरहितवियोगकृ
तियावत् । । तद्विज्ञोऽनित्यः •
अपिच । कृततद्वितसमासैकशि
षसनाद्यन्तधातुरूपा पञ्चतस्य •
। परार्थाभिधानकृतिः परव्ययस्य
शेषस्तत्ताभिधानमिति यावत् ।
वृत्त्यर्थोपधाकारकव्ययः । सदि
धा । लौकिकोऽलौकिकश्च । परि
निष्ठितत्वात्साधुर्लौकिकः । प्र
योगानर्होऽसाधुरलौकिकः । य
थाराजः पुरुषः । राजनृपसु •
पुरुषसु • कृतिः । अनियतानित्य
समासोऽल्पपदवियोगात् । समा
सम्पत्तुर्ध्वेति प्रायेणाद् • अव्ययी
भावतत्पुरुषबहुव्रीहिद्वन्द्वार्थका
रश्चिभूतानामपिसहसुपेतिविधा
नात् । पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययी
भावः • उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्
पुरुषः • अन्यपदार्थप्रधानोऽबहुव्री
हिः । उभयपदार्थप्रधानोऽद्वन्द्व
वृत्त्यपिप्राचांप्रवादः प्रायेभिप्रायः
। सूपप्रति • उत्पत्तगङ्गमित्याद्य
व्ययीभावे • अतिमात्तादीस्तत्पुरु
षे • द्विधाः सपुत्रव्यादिवहुव्री
हिः । दन्तीष्टमित्यादिद्वन्द्वेवाभा

समासाद्यः

वात् । तत्पुरुषविशेषः कर्मभा
रयः • तद्विधीषादिषु । अनिकपद
त्वद्वन्द्वबहुव्रीह्योरेव • तत्पुरुषस्य
कश्चिदेवेत्युक्तम् । किञ्च । सुपां
सुपातिङानाम्भाधातुनाऽयतिङांति
ङा । सुरन्तेनेतिचञ्चेय समास
षट्ठिधावुधे ॥ सुपा • राजपु
रुषः । तिङा • परमभूयत् । ना
म्ना • कर्मकारः । धातुना • क
टम् • अजसम् । तिङा • तिङा •
पिबतखादत । तिङासुपा • कृता
विचक्षतेति यस्यांक्रियायांसाकृता
विचक्षणा । एहीडादयोन्यपदा
र्थेऽति • मयूरव्यसनादौपाठात्
समासः । समुदाये । समूहे •
समासतः । वि • सम्भगासञ्ज्ञितिः ।
समुक्ते ॥
समासश्चनम् । न • समासहे । मैकनि
सयौगि ।
समासतिः । स्त्री • स निवर्णे •
समासतः । वि • प्रख्यासत्ते । निव
टवर्तिनि ॥ समासीदतिश्च । प
द्वृत्त्यः । गत्यर्थेतिक्तः । समासा
द्यतीत्याशः ॥
समासदान् । पुं • तुम्हे । नन्दिह
चे ॥ वि • समासाजये । समा
सविशिष्टे ॥
समासादित । वि • आहूते । प्राप्ते ॥
समासाद्यः । वि • प्राप्ये । गत्ये ।

समासीक्ति

आप्तुं शक्ये । समासादयते । षट्
लृ० । ऋहलोऽर्थत्
समासार्था । स्त्री० । समझायाम् ।
पूरणकृतपदाकण्डायां । क
विशक्तिपरीक्षार्थमपूर्यतयेवपठ्य
मानायाम् । यथा । शतचन्द्र न
भस्तलमिति । तत्र० । दामोदरक
राधातविज्जलीकृतचेतसा । दृष्ट वा
णूरमञ्जेनेत्यादिना० सा० पूर्यते
॥ समासीर्थीयस्या ।

समासीक्ति । स्त्री० । अर्थलङ्कारभेदे
॥ यथा । परीक्षितर्भेदकै श्लिष्टै
समासीक्ति । प्रकृतार्थप्रतिपाद
कवाक्येन० श्लिष्टविशेषणमाहात्म्या
ज्ञतुविशेष्यसामर्थ्यादपि० यदप्र
कृतस्यार्थस्यभिधानसासमासीक्ति
॥ उदाहरणम् । लहिजणतुभुवा
हुफसजीएसकोविउल्लासी । जष
लच्छीतुहविरहेणहीज्जलादुज्जलाण
सा । अत्रजयलक्ष्मीशब्दलक्ष्मीवल
कान्तावाचकत्व नास्ति । प्राकृत
स्यसंस्कृतन्तु । लब्धातववाहुस्पयं
यस्या सकीप्युल्लास । जयलक्ष्मी
स्तवविहरेणखलूज्जलादुर्वलाननु
सेति ॥ अत्रवाहुस्पयंलाभप्रयुक्ती
ल्लासादिसाधारणविशेषणबलाज्जय
लक्ष्मीवृत्तान्तोनायिकावृत्तान्तरूप
तयागम्यतइतिसमासीक्तिरलङ्का

रः ॥

समाह्वय

समाहरणम् । न० । समाहारे ॥
समाहार । पु० । समुच्चये । ससमुदा
यकरणे । एकत्रकरणे । बहनाभि
ज्ञानावाद्यव्यापारेणबुद्ध्यावापञ्चमू
लीत्रिभुवननवद्राशीकरणे ॥ सङ्क्षे
पे । समूहे । सङ्घातप्रधानेयार्थवि
शेषे ॥ यथा । हृषीकानहृषाकत्व
चम् । शमीदृषदमिति ॥ अत्र
सङ्घातेरेकत्वादिकवचन नित्यल्लोभ
तावभवतो ॥ समाहरणम् । ऋ
ज० । घञ् । सम्यगाहारे ॥

समाहित । वि० । यतात्मनि । अ
नन्यमनसि । समाहितत्वमैका
ग्र्यमनसः श्रवणादिषु ॥ समाधि
स्थे ॥ उक्तसिद्धान्ते ॥ आहिते
॥ निर्विबादीकृते । प्रतिज्ञाते ।
सञ्च्यते । अङ्गीकृते ॥ समाधीयते
स्म । क्त । दधातेर्हि ॥ सम्य
गाहित । स्थितौषा । सावधाने ॥
अलङ्कारान्तरे ॥

समाहृत । वि० । सम्मिलिते ॥
समाहृतिः । स्त्री० । सङ्गृहे ॥ समा
हरणम् । भाषेतिन् ॥ एककटं
काणामनेककटंकाणावाएकाभि
प्रायाणांवाक्यानांसमाहरणे ॥ स
ङ्घ्रियते० सङ्क्षेपेणप्रतिपद्यतेऽन
या । क्तिन् ॥

समाह्वय । पु० । आहवे । सङ्गरे ॥
आह्वाने ॥ प्राणियते । पशुभिः

समिता

पक्षिभिर्वायूते ॥ तस्य निषिद्धत्वं
यथा । द्यूतं समाह्वयस्त्रैवराजारा
द्र निवारयेत् । राज्यान्तकरणावेतौ
होदापीपृथिवीक्षिताम् । प्रकाशमे
तत्तत्तास्कर्य्यं यद्देवनसमाह्वयौ । त
योर्निर्व्वप्रतौघातेनृपतिर्यत्रवानभ
वेत् ॥ अप्राणिभिर्यत्क्रियतेत
त्तौकीद्यूतमुच्यते । प्राणिभिः ।
क्रियतेयस्तुसन्निधौय समाह्वय
॥ द्यूतं समाह्वयस्त्रैवयः कुर्वन्ति
कारयेतथा । तानसर्वानृघातयेद्वा
जाशुद्रांश्चद्विजलिङ्गनइति ॥ स
ममाह्वयस्तेऽथ । हुं कम्पयामि
। पृथोतिच । बाहुलकाज्ञा
त्त्वम् ॥

समाह्वयः । स्त्री० गे० जिह्वायाम् । गी
जियाजता० इ० भा० प्रसिद्धा ॥

समित् । अ० निन्दायाम् ॥

समित् । स्त्री० युद्धे । आर्याधने ।

रण ॥ समयनम् । वृगतौ । सम्प
दादित्वात्क्रिप् । तुक् ॥

समित् । चि० सङ्गते । सम्यक्
इति ॥

समिता । स्त्री० गे० धूमचूर्णं विधेति ।
मयदा० इ० भा० प्र० ॥ यथा ।
गोधूमाधवकाधीता कुर्वता । शि
षितासत । प्रेषितायन्त्रनिष्प
ष्टाक्षिता । समिताधुतेतिराजनि
र्वाण्ट ॥

समित्

समिति । स्त्री० पाजौ । सम्पराये
। अभ्यामर्हे । सङ्ग्रामे । सभायाम्
॥ सङ्गमे । साम्ये ॥ स हतौ ॥
सहविद्यमानामितितेर्नामिति ।
प्रमऽस्याम् । समयनम् । समी
यतेवाऽस्याम् । वृगतौ । तित् ।
समयन्त्यस्याम् ॥

समितिक्षय । पु० शोडशी ॥ समि
तौयुद्धेजयति । जिजये । स स्त्रा
याभृद्वृजोत्थादिनाश्च निमुमाग-
मः ॥ समिति युद्धेजयतीतिवा ।
समितिनन्दनः । चि० युद्धे । तृक् ।
नन्दतीतिनन्दनः । समितौयुद्धे
नन्दनः ॥

समिथ । पु० वज्रौ ॥ समिति । इ
थ० समीपइतियक् ॥ सङ्गमे
सम्यगेतिजयार्थमथ ॥

समिह । चि० प्रज्वलिते । सम्यग्
दीप्ते । समिद्धिमावाहृतीर्जुशितौ
तियथा ॥

समिहर । पु० किं शुकवृक्षे ॥

समित् । स्त्री० अग्निसन्दीपनार्थं दृष्टव्य
काष्ठादी । इत्यने । एधसि । समि
त्यने । ईधन० इ० भा० प्र० ॥
समिद्धयतेऽनया । जिह्वस्वीदीप्ते
। सम्पदादित्वात्करणेक्रिप् । न
क्षिपः । विसीयकाष्ठे । तस्यैव
यथा । प्रादेशमात्रासमिद्धा । स
वत्कासपलाशिनौ । समिध स

समी

कल्पयेत्प्राज्ञ सर्वकर्मसुसर्वदे
तिमत्स्यपुराणम् ॥ हृन्दोगपरिशि
ष्टेपि । नाङ्गुष्ठादधिकान्यूनसमि
तस्थूलतयाकचित् । ननिर्मुक्तत्वं
चाचैवनसकौटानपाटिता ॥ प्रा
देशान्नाधिकानोनानतथास्याद्विशा
खिका । नसपचाननिर्णीयाहिमै
षुचविज्ञानतेति ॥ निषिद्धलक्षणय
था । विशीर्णाविदलाऋत्वावक्रा
स्थूलाविधाकृता । कृमिदष्टाश्च
दीर्घाश्चसमिधानैवकारयेत् ॥ अथ
दोषाद्यथा । विशीर्णायु चयक
याविदलापुचनाशिनी । घृक्षाना
शयतेपत्नीवक्रावन्धुविनाशिनी ॥
कृमिदष्टारोगकरीविद्वेषणकरीहि-
धा । पशून्मारयतेदीर्घास्थूलाचा
र्यविनाशिनीतितन्त्रम् ॥ नवय
हाणांसमिधायथा । अकं । पला
शः खदिरस्त्वपामार्गोयपिप्पल ।
उदुम्बरः शमौदूषा, कुशाश्चसमि
धः क्रमादिति ॥

समिधः । पु० असिताचिंषि ।
अग्नी ।

समित्वनम् । न० समिधि ॥

समिरः । पु० बायी ॥ इ० इ० च
न्द्र ॥

समी । स्त्री० शम्याम् । बीजगुप्या
म् । समति । षम० । अच । गौ
रादि ॥

समीप .

समीकम् । न० साम्प्रोयिके । युद्धे
। समनम् । षम० । अनीकादय
श्चेतिकन् ॥ सम्यगयनवा । ईगत्या
दौ । बाहुलकात्क ॥

समीक्षम् । न० भाङ्स्थशास्त्रे ॥

समीक्षणम् । न० सम्यङ्निरूपणे ॥
प्रेक्षणे ॥ सम्यक्प्रकारेणैवैव
दर्शनम् ॥

समीक्षा । स्त्री० तत्त्वे ॥ बुद्धौ ॥ नि
भालने । समीक्षणे । दर्शने ॥
मीमासाशास्त्रे ॥ सम्यगौक्षणमन
यावा । ईव० । गुरोस्तेत्य । टा
प् ॥ यत्ने ॥

समीक्ष्य । त्रि० समीक्षणीये । दर्श
नीये ॥

समीक्ष्यमाण । त्रि० प्रेक्ष्यमाणे ॥

समीच । पु० समुद्रे । अक्षुपारे ॥
स यन्तियस्मिन् ॥ इण् ॥ समी
णइतिचट् दीर्घत्वञ्चधाति ॥

समीची । स्त्री० मृग्याम् । एण्ड्याम्
॥ बन्दनायाम् ॥ टित्वानुङीप् ॥

समीचौनम् । न० सत्त्वे । कृते । त
थ्ये ॥ त्रि० तद्वति ॥ सम्यगेव ।
विभाषाश्चेरदिक् स्त्रियामितिख
। समः समि ॥ शोभने ॥

समीन । त्रि० समाम् । अधीष्टे ।
भूते । भूते । भाविनि । समाया ।
खः ॥ मौनसहिते ॥

समीपः । त्रि० अद्यवहिते । निकटे ॥

समुचित .

॥ सङ्गताप्रापियस्मिन् । ऋक्
परिह्य समासान्त । द्रव्यन्तर
पसर्गेभ्योपदेत् ॥

समीपकम् । न • निकटे ॥

समीपता । स्त्री • समीपत्वे । समीप्ये
। नैकव्ये ॥

समीर । पु • मासते । प्रवसने । म्य
र्शने । वायी ॥ सम्यगोरयतिगच्छ
ति । ईरयतिप्रेरयति । ईरगतौ
कम्पनेन । अच् । स्वातिनयने ।
समीह्ये ॥

समीरय । पु • प्रवसने । नभस्वति
। वाती । पवने ॥ सम्यगोरयति •
गच्छति • सम्यगोरयतिप्रेरयतिवा
। ईर • । युच् • ल्युर्वा ॥ पथिकी ।
पान्ये ॥ माथिज्झकी । मरुवकी ।
मरुवा • इ • प्र • पुष्पठ्ये ॥

समीरसार . । पु • विष्णे ॥

समीरित . । नि • उहोपिती । चित्ते
॥ समीर्यतिश्च । ईर • । ता ॥

समीहन . । पु • विष्णौ । सृष्ट्याद्यर्थे
समीहते । ईह • । गन्धादित्वा
ल्ल्यु ॥

समीहा । स्त्री • वाञ्छायाम् ॥ सम्यगी
हनमनया । ईह • । गुरोस्त्वत् ॥

समीहित . नि • वाञ्छिते ॥ सम्म
कृद्देहित ॥

समुख । नि • वाग्मिनि । वागदूके ।

समुचितः । नि • यथाये ग्यं । स

समुच्चय .

म्यगुचित ।

समुच्चय • । पु • सहावस्थानलक्षण्ये •
एकाधिकरथ्ये ॥ समाहारे । रा
शौकरथे । यथा । राशौद्धीर्बहु
नासुसमाहार समुच्चय । चा
र्थविशिषे । परस्परनिरपेक्षस्थानेक
स्थेकस्मिन्नन्वये ॥ यथागार्थ्यावा
त्यक्षपक्षतिपठतिचक्षेच ॥ समु
च्चयनम् । चिञ् • । एरच् • ह
न्दे ॥ अर्थाङ्कारभेदे । यथा । त
त्सिद्धिद्विताधिकस्मिन्वचान्यतुतत्
करभवेत् • समुच्चयोऽसौ ॥ तथा
प्रस्तुतस्यकावस्य • एकस्मिन्सोप
कीस्थिते • साधकान्तराण्ययसम्भ
वन्तिससमुच्चय उदाहरणम् । दु
र्बारा स्वरमागंषा । प्रियतमोदू
रेमनोत्पुत्सुर्कागठ प्रेमनववर्धेऽ
तिक्वठिनाः प्राचा । कुकानिमंश
म् । स्त्रीत्वं भौर्विदोभिनग्नवसु-
हत्काण • कृतालोचमीनासव्यव
तु । कथमुविरह सीठव्यव्यव
शठः । अत्रविरहासव्यवस्वरमा
गंषाएवकुर्वते • तदुप्रियतमदूरस्थि
व्याद्युपात्तम् । एषएवसमुच्चय •
सद्योगीऽसद्योगी • सदसद्योगिवप
यं वस्यतीतिनपृथग्लक्ष्यते । तथा
हि । कुकममलिनमद्गामूत्तिमं
ति । श्रुतशालिनीभुजवशमलस्यो
तालक्ष्मी • प्रभुत्वमखण्डितम् । प्र

समुच्छ्रय .

कृतिसुभगाह्नि तेभावाऽमीभिरयज
नेत्रजतिसुतरादर्पराजस्तएवतवा
हुशो ॥ अत्रसतायोग • उक्तोदा
हरणेस्त्वसतायोग • शशीदिवसधू
सरो • गलितयौवनाकामिनी •
सरोविगतवारिज • सुखमनचर
खाकृती । प्रभुर्जनपरायण • सत
तदुर्गत सज्जनानृपाङ्गणगत •
खली • मनसिसप्तशल्यानिनि ॥
अत्रशशिनिधूसरेश्लेष्मश्ल्यान्तरा
णीतिशोभनशोभायोग ॥ द्विती
य समुच्छ्रये यथा । सत्त्वन्यायुग
पद्यागुणक्रिया । गुणौचक्रियगुण
क्रिया • । क्रमेषोदाहरणम् । वि
दलितसकलारिक्कुलतबबलमिदम
भवदाशुबिमलध्व । प्रखलमुखा
निनराधिपमलिनानिचतानिजाता
नि ॥ अथमेकपदेतयावियोग प्रि
यवाचीपगत सुदु सङ्गमे । न
ववारिधरोदयादहोभिर्भवितव्यस्य
निरातपत्वरम्यै कलुषस्रतवाहि
तेष्वकस्मात्सितपङ्केरुहसोदरश्रि-
चक्षु । पतितस्रमञ्जीपतेन्द्रतेषा
मपुषिप्रसूटमापदाकटाक्षै • ॥
बहूनासमाहारे ॥ खलीकपीतन्या
येनबहूनाकार्यसाधने । कार्याना
समुद्योग • संहितौय समुच्चयः ॥

समुच्छेद • । पु • विनाशे ।

समुच्छ्रय • । पु • विरोधे । वैरे ॥ उ

समुत्पन्न

स्ते धे । उन्नतो ॥ सृष्टुर्जर्णय
यम् । शिञ् • । एरच् ॥

समुच्छ्राय • । पु • समुच्छ्रये ॥ सम्य
गुच्छ्राय • ॥

समुच्छ्रित • । चि • उच्चे ॥

समुज्झित • । चि • त्यक्ते ॥ समुज्झा
तेष्व • । उज्झाउत्सर्गे । क्त ॥

समुत्क्रोश • । चि • सम्यगुल्लेखिते ।
विधे ॥

समुत्क्रम • । पु • जर्ङ्गमने । स
म्यगुत्क्रमे ॥

समुत्क्रोश • । पु • कुररपक्षिणि ॥
सम्यमुत्क्रोशति । क्रुश • । अच ॥

समुत्त • । चि • क्लिप्ते ॥ समुत्त
। उन्दीक्तेदेने । अकर्मकत्वात्
कर्त्तरिक्तः । नुदविदेतिपक्षे नत्वा
ऽभाव • ॥

समुत्थ • । चि • समुत्तवे ॥ समु
त्थिते ॥

समुत्थनम् • । न • समुद्योगे । व्या
धीनौनिर्णये ॥ जर्ङ्गमने ॥
सम्यक्प्रकारेणीत्याने । उठावना •
जभाकर्ना • इ • भा • ॥ यथा ।
इन्द्रध्वजसमुत्थान प्रमादन्नकृत य
दि । तदाहादशमेवर्षे कर्त्तव्यना
नारापुन • ॥

समुत्थित • । चि • सम्यगुत्थिते ॥

समुत्पतनम् • । न • कूर्दने ॥

समुत्पन्नः • । चि • समुत्पन्ते ॥

समुदायः

समुत्पिञ्ज । वि० अत्य तव्याकुलि ॥
समुत्पिञ्जते । पिजिहि नायाम् ।
अच् ॥ पु० भृशमाकुलसैन्ये ।
पिञ्जते ॥

समुत्सृज । वि० अनुरक्ते । स
स्यगुत्कृष्टिते ॥ सम्यगिष्टार्थोद्यु
क्ते ॥

समुत् । वि० सानन्दे ॥ सुदास
हर्षते ॥

समुदत्त । वि० कृपादेवदुःखला
दी । उद्भूते । समुदध्यतीत्य
अधु० । ता ॥

समुदय । पु० सङ्घे । गथे ।
सङ्घे ॥ स युगे । रणे । युगे ।
समुदमे । समुदीयते । समुदय
तेवा । इत्य० । अयगतौवा ।
एरच्० । पञ्चाद्यञ्वा ॥ समेत्थी
दये ॥ राज्ञाधान्यधिरव्याद्युत्प
त्तिस्थाने ॥ समुदयन्ति । उत्पद्यन्ते
॥ अस्मादर्थः । एरच् ॥ दि
ने । न० लग्ने ॥

समुदागमः । पु० समन्ताजज्ञाने ॥
समुदाचारः । पु० अभिप्राये ।
आशये ॥

समुदायः । पु० सङ्घे ॥ युगे ।
समुदायते । अयगतौ । आङ्
प्र० । अच् । समुदयनम् ।
अप्रदानादौ घञ्वा ॥ पृष्ठस्था
यिषक्ते ॥ उद्गमे ॥

समुद्गमकम्

समुदित । वि० समुत्पतिते
समुत्तते ॥ सम्यक्प्रकारेणकथिते ॥
समुदीपणम् । न० पक्षिणापरस्य
रस्यर्द्रयागमने

समुद्गः । पु० समुद्गके ॥ समुद्गच्छ
ति । गङ्ग० । अन्येष्वपीतिङ् ॥
यमकभेदे ॥ अर्थाभ्यासः । समु
द्गः स्यादस्यभेदास्त्रयोमताः ॥ वि०
मुद्गसहिते ॥

समुद्गकः । पु० सम्पुठके । भूष
णाद्यावपने ॥ समुद्गच्छति । ग
ङ्ग० । अन्येष्वपीतिङ् । स्त्री
र्थेकम् ॥

समुद्गतः । वि० उत्पत्तिष्ठी ॥

समुद्गमः । पु० जङ्घांगतौ ॥ उत्
पत्तौ ॥

समुद्गमकम् । न० चित्रकाव्यप्रमे
दे ॥ यथा । अयश्रीभिदुराक्षीक्षी
क्षीपधामरणाहते ॥ अयश्रीभिदु
राक्षीक्षीक्षीपधामरणाहते ॥
अस्यार्थः । अयः शुभावहेनिधिः ।
अयश्रीक्षीक्षी । भाग्यवान् । सचासी
दुराक्षीक्षीक्षी । तेजस्वित्वाद्दर्शयि
तिविशेषणसमासः । तस्मिन् । क्षी
पधामक्षीपश्रवः । कृपितइत्यर्थः ।
। अतएवरणाहते । रणार्थोत्पत्तिः ।
। क्षीपधामचासी । रणाहतेत्यत
स्मिन् । एवविधिवीरक्षीक्षी । अय
श्रीभिदुराक्षीक्षी । स्वाभ्यनादरनिमित्ता

समुद्भव

पक्षोत्तिर्निर्दिष्टा • उपधा • उपा
य • मरणादृते • प्राणत्यागविने
त्यर्थः । का • नकापीत्यर्थः ॥
समुद्भूतम् । वि • उच्चैर्गीते ॥
समुद्गोष्मं । वि • वसिते ॥ उत्तो
लिते । कथिते ॥
समुद्धृत । वि • अविनीते ॥ स
मुद्गोष्मं ॥ समुद्धन्तिस्म । स
मुद्धन्यतेस्म । इतो गत्यर्थत्वा
त्कर्त्तरि कर्मणि वा ॥
समुद्धरणम् । न • उद्धरणे ॥ स
म्युद्ध्रियते । उद्धरतेर्लुट् •
भाविषा ॥ वान्तात्ने ॥ उन्नये ॥
भुक्तो ज्झितो न्मूलितयो • स्यादुद्ध
रणमुन्नये इति रभसः ॥
समुद्धर्ता । वि • उद्धारकर्त्तरि ॥
श्रीगुरौ ॥ सम्यगनायासिन • उत् •
जर्ध्वं सर्वबाधावधिभूतेशुद्धित्रस्त
विधर्त्ता • धारयिता ॥ उन्मूलयि
तरि ॥ यथा ॥ अनन्त्राणां समुद्ध
र्त्तुरितिरनु ॥
समुद्धृतः । वि • समुत्कीर्णं ॥
अपनीते ॥ उत्थापिते ॥ यथा ।
जलोधमन्नासचराचराधराविषाण
काव्याखिलाविश्वभूतिना । सम
द्धृतायेन वराहरूपिणा समेखयन्मू
र्धनवान्प्रसीदतु ॥ सम्यक्प्रका
रेण उद्धृत ॥

समुद्भवः । पुं • उत्पत्तौ ॥ कारणे

समुद्भूतान्ता

सम्यगुद्भवः । समुद्भवत्यस्मादा ।
अपादो नार्थे । भुवोऽहो देवम् ॥
समुद्भूत । वि • समुत्पन्ने ॥
समुद्र । पुं • अमोघौ । तत्पर्या
या । समुद्रो • ब्रिक्पार • पा
रावार • सरित्पति । उदन्वानु
दधि • सिन्धु • सरस्वान् • साग
रो • शंख • । रत्नाक्षरो • जल
निधि • याद पति • रपाम्पतिरि
ति । समुनत्ति • उन्दी • । स्फा
यीतिरक् ॥ चन्द्रोदये सम्यक् उन्द
न्ति क्लृप्तान्तिचापोयश्वा । अपा
श्चैव समुन्दे न स समुद्र इति स्मृतम् •
वायुपुराणम् ॥ समीचीना • उ
द्रा • जलचरविशेषा यस्मिन्निति वा
॥ सहसुद्रयामयादयावर्त्तते • इ
ति वा । परमात्मनि ॥ समुत्पद्य
भूतानि द्रवतिलयगच्छन्त्यस्मिन्नि
ति व्याख्यानात् । सङ्ख्याविशेषि
॥ अन्त्यादि अतिगुणः समुद्र इति
रामायणटीकायां माहेश्वरी व्याख्या
नात् ॥ ढगणस्य द्वितीयपर्याये ।
आदिगुणचकले • ऽ। ॥ वि • सु
द्रयासहिते पत्रादौ ॥
समुद्रकफः । पुं • समुद्रफेने ॥ स
मुद्रकफ इव ॥
समुद्भूतान्ता । स्त्री • नद्याम् ॥ समु
द्रस्य कान्ता । समुद्रः कान्तो यस्या
वा । पृक्तायाम् ॥

समुद्रयात्रा

समुद्रगा । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रगृहम् । न० जनयन्ताण्ये ।
पा० हारिक घरः । इ० भा० वि०
शेष ॥

समुद्रचलुक । पु० अगस्त्यमुनी ॥

समुद्रचलुकीगण्डूपीस्य ॥

समुद्रदायिता । स्त्री० नद्याम् ॥

समुद्रनवनीतम् । न० पोयूषे । च
न्द्रे ॥ समुद्रस्ननवनीतमिव ॥

समुद्रनेमि । स्त्री० समुद्रमेखका
याम् । भूमौ ॥ समुद्रोनेमिरि
वनेमिरस्या ॥

समुद्रफलम् । न० अश्वफले ।
श्रीवधविशेषे ॥ तद्गुणायथा ।
फल समुद्रस्वकटूष्णकारि० वाता
पहभूतनिरोधकारि । चिदोष
दावाननदोषहारिकफामयभान्ति
निरोधकारीतिरा० नि० चण्ड० ॥

समुद्रफेन । पु० फेने । अश्व
कफे । हिण्डीरे ॥ समुद्रफे
नश्चक्षुष्योलेखन शीतल सर ।
कषायविषपित्तघ्न । कर्णरुक्कफघ्न
क्षवु ॥

समुद्रमेखला । स्त्री० भुवि । अ
वलायाम् । विश्वम्भरायाम् ॥
स्थिरायाम् ॥ समुद्रोमेखलाय
स्याः ॥

समुद्रयात्रा । स्त्री० पीत्तीनसमुद्रग
मने । समुद्रयात्रादयः कली

समुद्रलवणम्

निपिहायथा । समुद्रयात्रास्त्रीका
र कमण्डलुविधारणम् । वि
जानामसवर्णासुकन्यासूपयमस्तथा
। देवरेणसुतौत्पत्तिर्मधुपर्कपश्चा
र्धम् । मासादन तथाश्चाह्निवा
नप्रस्थाश्रमस्तथा ॥ दत्तात्रायेव
कन्यायापुनर्दानं वरश्च । दी
र्घकाल ब्रह्मचर्यं नरमेधाश्चमेधकौ
॥ महाप्रस्थानगमन गीमेधश्चतथा
मख । इमान्धर्मान्कलियुगेव
ज्यान् । इमं नोषियद्वतिहङ्गारदो
यम् । अपिच । एतानि शीक
गुप्तार्थे कलिरादौ महात्मभि । नि
वर्तितानि कर्माणि व्यवस्था० पूर्व
क बुधैरित ॥

समुद्रयानम् । न० पीत्ती । बह्वि
॥ यथा । समुद्रयानेरत्नानिमहा
मूल्यानिसाधुभिः । रत्नपरीक्ष
कैः सार्द्धमानयिष्ये बहूनि चित्तव
राचपुराणम् ॥

समुद्रयायी । वि० समुद्रेषहिना
दिनाहोपान्तरगामिनिजने ॥ स
मुद्रयायीवन्द्योचतैलिक कूटका
रक । इतिमनु० । समुद्रयायि
भिः सार्द्धं स विद सृज्यनिर्गतइ
तिवराचपुराणं ॥

समुद्ररसना । स्त्री० पृथग्याम् ॥

समुद्रोरसनाकाक्षीयस्याः ॥

समुद्रलवणम् । न० कण्डके । चिक

समुन्दनम्

टे । सामुद्रे ॥ समुद्रखलवणम् ।
 समुद्रजलजातलवणवा ॥
 समुद्रवज्जि । पु० वाडवे । बड
 धानजे ॥
 समुद्रविजय । पु० वृत्ताहंत्पितरि ॥
 समुद्रसिन्धुसङ्गमः । पु० । तीर्थ
 विशिषे ॥
 समुद्रसुभगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 समुद्रा । स्त्री० शब्दां ॥ श्रम्या ॥
 समुद्रान्तम् । न० जातीफलै ॥ अ
 व्यावसानि ॥
 समुद्रान्ता । स्त्री० तुण्डिकेय्यम्
 कापास्याम् ॥ समुद्रोन्तोयस्या ॥
 यहा । मुद्रयोसङ्घर्षमानेना
 समीपीयस्या । आच्छादकत्वात्
 ॥ दुरालभायाम् । यासे । यवासे ॥
 समुद्रोन्तोऽस्थस्या । अर्थआद्य
 च् ॥ समुद्रोन्तोऽष्टावा ॥ मरु
 त्मालायाम् ॥ पृक्कायाम् ॥ स
 मुद्रीतोऽष्टा ॥
 समुद्रांस्वरा । स्त्री० पृथिव्याम् ।
 अचलायाम् ॥ समुद्रोन्तस्वरवसन
 यस्याः ॥
 समुद्रायणा । स्त्री० नद्याम् । स
 रिति । समुद्रोऽयन गतिर्वा ॥
 समुद्राक । पु० याज्ञविशिषे ॥ से
 तुवन्धे ॥ तिमिङ्गिले ॥
 समुद्रक । पु० प्रादुर्भावे ॥
 समुन्दनम् । न० आर्द्रभावे । केने ।

समुल्लिखन्

स्तेने । उन्दी० ल्युट् ॥
 समुन्न । चि० आर्द्रे । समुन्नति ।
 उन्दी० अकर्मकत्वात्कर्तरिक्त ।
 नुदविदेतिपक्षेनत्वम् । सम्यगुन्न
 क्तिन्न वा ॥
 समुन्नत । चि० समुन्नद्धे ॥
 स्तम्भविशिषे । इ० धरणि ॥
 समुन्नति । स्त्री० समुच्छये । उत्से
 धे ॥ अतिवर्धौ ॥
 समुन्द्ध । चि० समुद्भूते ॥ प
 ण्डितस्तन्ये ॥ गर्विते । दृष्टे ॥
 जम्बवर्धे ॥ प्रभौ ॥
 समुन्नय । पु० समुच्छये
 समुन्नाह । पु० उच्छाये ॥
 समुपक्रम । पु० आरम्भे ॥ समुपक्र
 मणम् । क्रमु० । घञ ॥
 समुपजीवम । अ० आनन्दे । कल्या
 णार्थे ॥ समुपजीवणम् । जुषीप्रौ
 तिसेवनयोः । अम्प्रत्ययः ॥
 समुपस्थित । चि० प्राप्ते ॥
 समुपेत । चि० सम्प्राप्ते ॥
 समुपेयिबान । चि० सम्यगुपगते ॥
 समुल्लसत् । चि० सम्यगुल्लासयुक्ते ॥
 यथा । दृश्यतसमुल्लसद्दनकान्ति
 पूरान्मृतेर्भवानलविभक्तिाननि
 शमूर्जयन्तीनरान् । चिदेकमयच
 न्द्रिकायचमत्कृतितन्वतीतनेतु
 ममशतनी । सप्रदिशन्तनोरङ्गना ।
 समुल्लिखन् । चि० आर्द्रादिनाभूमि

समृद्ध

खननकर्त्तरि ॥

समुल्लेख । पु० सम्यक्कथने । सम्यगु
च्चारणे ॥समूढ । त्रि० पुष्पिते । भुम्ने ॥ स
द्योजाते ॥ अनुश्रुते । शोधिते
॥ दमिते ॥ ऊढे ॥ विवाहिते ॥समूह । पु० अजिनयानौ । हरिश्च
प्रभेदे ॥ शोभनावृक्षसम ॥समूल । त्रि० सप्रमाणके । मूलस
हिते । मूलैः सह वर्तमानवृत्ति
तया ॥समूहः । पु० व्यूह । सन्दोह । व्रज
। समुदाये । समूहः ॥ ऊह
घञ् ॥समूहचारः । पु० चारुनिकुरम्बे ॥
समूहगन्धम् । न० जवादिनि । गन्धा
य ॥समूहनौ । स्त्री० ऊहन्याम् । सन्ना
न्याम् ॥

समूहितः । त्रि० एकत्रोक्तः ॥

समूहः । पु० यज्ञान्मौ । परिचा
य्ये । उपचाय्ये ॥ समुहते । सम
हतेषा । बहुप्रापणे । ऊहवितर्के
षा । अन्तौपरिचाय्योपचाय्यसम
ह्यवृत्तिसाधु । अग्निवारणार्थे
स्यलविशिष्टे ॥समृद्धः । त्रि० अधिकदूर्ध्वे । समृ
धियुक्ते ॥ समृद्धोत्पत्तिः । कृधुङ्
दधी । अकर्मकत्वात्कर्त्तरि ॥

सम्पत् • द्

समृद्धि । स्त्री० महदूर्ध्वे । एधाया
म । धनसम्पत्तौ । अपेक्षितार्थस
म्पत्तौ ॥ समर्चनम् । कृधु० ।
क्तिन् ॥समेत । त्रि० मिलिते । स युक्ते ॥
यथा । श्रीनाथेनसमेतास्वच्छन्दकुस
कीर्णमिति ॥ अपिच । नामसमेत
कृतसङ्केतवादयस्तदुर्वैशुमिति ॥

समेत्य । अ० मिलित्वेत्त्वर्थे ॥

समेधित । त्रि० सम्यग्धर्तृ ॥

समेदकम् । न० मधिताधाम्बुदधिनि
। उद्दृष्टि ॥ समसुदकयक्षिन् ॥समीसा । पु० खनाम्बे वलीकभाषा
याम् सूदशास्त्रे च प्रसिद्धिः । द्यविशेषे ॥ निर्माणप्रकारायथा मण्ड
कस्यकृतापटोपूरणेनप्रपूरिता ।विद्यमृत्पाटकाकारसम्बलित्येत्वा
निष्ठया । छतेपक्षेत्त्वमेतितनाम्नाबधोतिसूपकः ॥ सुवच्यं वातजिदु
ल्यवृष्य पितापहगुरु । विप्रिधाच

गुणीयादिमांसमेदात्सजायते ।

सम्पत्तिः । स्त्री० विभक्त्यर्थे । ल
क्षयान् । सम्पदि । साक्षिगानपत्नीयथा । देवानपत्नीसम्पत्ति पूजिता
चसुरैर्नरे । सर्वसिद्धादिरद्वाखजगत्सुचययाविनेतिभागवतम् ॥ इ
ष्टप्राप्ती ॥ सम्पदनमनयाया । पदगती । क्षियाङ्क्तिन् । सुतो ।
कृद्धिनामौवधी ॥ शुचोत्कर्षे ॥

सम्पत् द०

सम्पत् द० । स्त्री० भूती ॥ गुणीत्क
 र्त्वे ॥ हारमेदे ॥ सम्पदनमनयावा
 । पद० । सम्पदादित्वात् कृप् ॥
 अथसम्पदउच्यन्ते स्तल्लोकमंणिक
 मंण ॥ महतश्चिन्तन सम्पत्तया
 प्राप्यमहाफलम् ॥ इतीयताराया
 म् ॥ वासनासक्ततीक्ष्णरीरारम्भका
 खिपुण्यादिकमंभिरभिव्यक्तायाम्
 । साविधा । देवी० आसुरीति
 मेदात् । अनयोर्विस्तारस्तुभगव
 द्ज्ञोतायाषोडशाध्यायेयथा । श्रीभग
 वानुवाच । अजयसत्त्वस शुचिर्ज्ञा
 नयोगव्यस्थिति । दानदमश्चयज्ञ
 सखाध्यायस्तपश्चार्जवम् । अहं
 सासत्त्वमक्रोधस्व्यागप्रशान्तिरपैशु
 नम् । दयाभूतेष्वजेलुपत्वमार्दवं
 क्षीरचापलम् ॥ तेज क्षमाधृति
 शौचमद्रोहानातिमानिता भव
 तिसम्पद देवीमभिजातस्य भारत
 ॥ दम्भोदपीभिमानश्चक्रोध । पाव
 ष्यमेववच । अज्ञानश्चाभिजातस्य
 पार्थसम्पदमसुरीम् ॥ देवीसम्प
 दविमोक्षायनिबन्धायासुरीमता ।
 माशुच सम्पददेवीमभिजातोसि
 पाण्डव ॥ दौर्भूतसर्गोलोकेस्मिन्
 देवसासुरएवच । देवीविस्तरश्च
 प्रोक्तसासुरपार्थमेष्टु ॥ प्रवृत्ति
 क्षनिर्वृत्तिश्चजनानविदुरासुरा ।
 नशौचनापिचाचाजनसत्य तेषुवि

सम्पत् द०

द्यते ॥ असत्त्वमप्रतिष्ठन्ते जगदाहु
 रनीश्वरम् । अपरस्परसम्भूत कि
 मन्यत्कामहेतुकम् । एतादृष्टि
 मवष्टभ्यनष्टात्मानोऽत्यबुद्धयः ।
 प्रभवन्त्युपक्रमेण क्षयायजगत्तौऽ
 हिता ॥ काममाश्रित्यदुष्पूरदम्भ
 मानमदान्विता । माहाद्गृहीत्वा
 ऽसद्व्याहान्प्रवर्तन्तेऽशुचिब्रता
 ॥ १० ॥ चिन्तामपरिमेयाक्षप्रलया
 न्तामुपाश्रिता । कामोपभोगपर
 म एतद्वदितिनिश्चिता । आशा
 पाशयतैर्बन्धा कामक्रोधपराय
 णा । ईदृन्त कामभोगार्थमन्याये
 नार्थमश्नयान् ॥ इदमद्यमयालब्ध
 मिदप्राप्तयेमनेरयम् । इदमस्ती
 दमपिमेभविष्यतिपुनर्जनम् ॥ अ
 सौमयाहत । शत्रुहर्निष्येचापरा
 नपि । ईश्वरोहमहभोगीसिद्धि
 हवलवान् सुखी ॥ आख्याभिजन
 वानस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया । य
 द्येदास्यामिमोदिष्यद्व्यज्ञानविमो
 हिता ॥ अनेकचित्तविभ्रान्तो
 हजालसमावृता ॥ प्रसक्ताकाम
 भोगेषुपतन्तिनरकोऽशुचौ ॥ आत्म
 सम्भावितास्तब्धमनमानमदान्वि
 ता । यजन्ते नामयज्ञेस्तेदम्भेना
 विधिपूर्वकम् ॥ अहङ्कारबलद
 र्पकामक्रोधश्चसंश्रिता । ममात्म
 परदेहेषुप्रविष्टन्तेऽभ्यसूयका ॥

सम्पराय .

तानह विषय ' क्रूरान्स सारेषु न
राधमान् । क्षिप्रस्यजस्रमशुभाना
सुरीष्वेवयानिषु । अ.सुरीयानि
मापन्नासृष्टाजन्मनिजन्मनि । मा
मप्राप्यैवकीन्तेयतलोयान्यधमाग
तिम् ॥ २० ॥ त्रिविधनरकस्त्रेद
हारनाथनमोत्तमः । काम क्रो
धस्तयाक्षीभस्तस्मादतत्त्रय व्यजेत्
॥ एतैर्विमुक्त कौन्त यतमीदारे
क्षिभिर्न । अ.अरण्यात्मन ये
यस्ततोया'नपरागतिम् ॥ य . शा
स्त्रविधिमुत्सृज्यवर्ततेकामपारत
। नमसिद्धिमवाप्नोतिनसुखनपरा
गतिम् ॥ तस्माच्छ्रमप्रमाणकोका
र्याऽकार्यं यवस्थिती । आत्माणा
स्त्रविधाने'त कर्मकर्तुमिहार्हसि
॥ २४ ॥ इति ॥

सम्पदम् । न . समेपदयुगे ।
सम्पद्यमान । त्रि . मिश्रिते ॥
सम्पद्या । लो . अलक्ष्णे । नाचारसे ।
सम्पद्र । त्रि . सम्पत्तिसहिते । स
मृद्धि ॥ साधिते ॥ सङ्गते । ए
कोभूते ॥ विशिष्टे ॥ सम्पद्यतीत्य
। पद . । ता . । रक्षाभ्यामिति न
त्वम् ॥

सम्परायः । पुं . समीक्षे । युगे ॥
आपदि ॥ उत्तरकाक्षि ॥ सम्यक्
परेकाक्षि'वैवैवृत्तिसम्पराय' . पर
क्षि'कक्षिन् . इतिश्रुत्यात्मा

सम्पादितः

॥ सम्पराययम । इक्ष् . । ५२३
अय . इगतीया । वज्र .

सम्परायकम् ।) न . युगे ॥
सम्पराधिकम् ।)

सम्पदेत । त्रि . मृते ॥

सम्पक्ष' । पु . मेलके ॥ रती । मर
ते ॥ सम्बन्धे । स योगे ॥

सम्पक्षी' । त्रि . सम्यक्'विशिष्टे ॥

सम्यक् । पु . आरम्भे ॥ सम्यक्
पाक्षि' । त्रि . तर्कक्षि' । याचक्षि' ॥

पृष्ट ॥ सम्यक्पाक्षि'का ॥ सम्यक्

पचनम् . सम्यक्पच्यतेऽनेनवा ।

हुपचम् . । इगधेतिवज्र .

सम्पाट' । पुं . तर्क' । धृ . अ .
माका ॥

सम्पात . । पुं . पक्षिगतविशिष्टे । ध

तने ॥ सम्यक्पतने ॥ सञ्चारी ॥

सम्यक्पतनम् . पतृक्ष . । वज्र .

॥ सम्यक्पतन्यनेमिति व्युत्पत्त्या .

कर्म' . अये ॥

सम्पाति . । पुं . पक्षिराजे । अरुणा
त्मजे . अटायुषिण्युष्ठेभातरि ॥ स
म्यक्पाति । पातिरति .

सम्पातिक . । पुं . सम्पाती ॥

सम्पादकः । त्रि . निष्पादके । सम्य
अकर्त'रि' । धनादिसङ्पादके ॥

सम्पादनम् । न . निष्पादने । अज्ज
ने ॥

सम्पादितः । त्रि . शीजिते ॥ स

सम्पज्ञात .

स्थिते ॥

सम्पीड . पुं० मोदने ॥

सम्पीडनम् । न० सम्यक् प्रकाशयने ॥

सम्पुट . पु० लुपवके ॥ समुद्रके ॥
पेटके ॥ एकजातीयेभ्यमध्यवर्ति-
नि ॥ रतिवन्धविशेषे ॥ यथा । स-
म्पसार्योभयौपादौयव्यागतकक्षि-
लक । भगलिङ्गस्यस योगाद्रमतौ
सम्पुटोद्दिस ॥

सम्पुटक . पु० समुद्रके । भूषणा-
द्यावपने । डब्बा . इ० भा० प्र० ।
सम्पुच्यते । पुटस श्लेषार्थे । कुन् ॥
सम्पूर्ण . पु० रागजातिविशेषे ॥
यथा । औडव पञ्चभि प्रोक्त ।
स्वरैः षड्विंशुषाडव । सम्पूर्ण .
सप्तभि प्रोक्तोरागजातिस्त्रिधामते-
ति ॥ वि० न्यूनस्वदोषरहिते । कृ-
तुर्जा । परिपूर्ण ॥ साङ्ग ॥ सम्पू-
र्वतीस्त्र । मूरी० । यद्यन्त । कर्त्त-
रि० कर्मस्थितः ॥

सम्पृक्त . वि० खचिते । मिश्रिते ।
कारम्बे । कबरे । मिश्रे ॥ सयुक्ते
। ससृष्टे । सम्पुच्यतेस्त्र । पृची-
। त्त ॥

सम्प्रचाल . पु० तपोविशेषजलवस-
नकीर्तनप्रस्थविशेषे ॥

सम्प्रज्ञात . पु० समाधिप्रभेदे ॥

वि० सम्यक् प्रकर्षेणज्ञाते ॥

सम्प्रदानम्

सम्प्रज्ञातसमाधि . पु० सदिकल्प-
कसमाधौ ॥ ब्रह्माहमस्मीतिचिन्त-
यते । यावच्चेतोव्यापृतिस्तावत्स-
म्प्रज्ञातसमाधि ॥

सम्प्रतापन . पु० कुम्भीपाके ॥

सम्प्रति . अ० अधुनार्थे ॥ सम्० प्र-
ति० एतयोः समाधारद्वन्द्व ॥
न्याय्ये ॥

सम्प्रति . पु० पूर्वकल्पस्यार्चद-
भेदे ॥

सम्प्रतिपत्ति . स्त्री० उत्तरविशेषे ।
साध्यस्यसंयकथ० ॥ शुक्लामिवो-
गप्रत्यर्थीयदितप्रतिपद्यते । सातु
सम्प्रतिपत्ति आध्यात्मविहित-
दाहता । निश्चये ॥ उत्पत्तौ ॥

सम्प्रतिपन्न . वि० सम्यग्प्राप्ते ॥

सम्प्रतिष्ठा . स्त्री० स्थितौ ॥

सम्प्रतीति . स्त्री० सम्यक्स्थितौ
॥ सम्यक्ज्ञाने ॥

सम्प्रत्यय . पु० षादरे । भक्त्यतिश-
ये ॥ ज्ञाने । निश्चये ॥ यथासच्चा-
सम्प्रत्ययायसच्चात्वनिश्चयायेतित-
दर्थ ॥

सम्प्रदाता . वि० दातरि । सम्प्रदा-
नकर्त्तरि ।

सम्प्रदानम् । न० दानपात्रे । चतुर्थी-
कारके । त्यागेर्हृश्ये ॥ सम्यक् प्र-
कर्षेणदीयतेऽस्मीतत् । सम्यक् प्र-
पूज्यदानवा ॥

सम्प्रदाय .

सम्प्रदाय । पु० गुरुपरम परागतस
दुपदेशि । अ स्नायि ॥ आगमोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायायथा । श्रीशिवउवा
च । वैखान सोमवेदादीश्रीराधा
वक्त्रभीतया । गोकुलेशोमहेशानित
यावन्दावनीभवेत् ॥ पाञ्चरात्र प
ञ्चम स्नात्पुष्ट ओधीरवैष्णव
। रामानन्दोद्धारव्यासोनिस्वार्कथ
मत्तुपरि ॥ ततोभागवतोद्देशिदय
भेदा प्रकीर्तिता । शिखोमु
रडौजटोचैवद्विदिदण्डोक्तमेवच ॥
एकदण्डोमहेशानिभीरशैवस्तथैवच
। सप्तपाशुपता , प्रोक्तादशधावे
ष्णवासता । एतैर्वासासन देवि
शृणुयन्नेनशास्त्रवि । विवेष्टसर्वस
व्यप्ययस्ततिसर्वैष्णव ॥ वैख
नसादिदद्याद्यैर्भूषित , स्मार्तवै
ष्णवः । श्रीराधावक्त्रभ देविशृणुय
न्नेनशास्त्रवि ॥ वैष्णवाचारनिर
तोविष्णुतन्त्रैकपराय । अनन्दधि
ता, शान्तात्माविष्णुचित्त, परायण
॥ श्रीराधावक्त्रभीदेविगी कुलेशशृणु
प्रिये । नानाभूषणसम्पन्नोनामा
सुगन्धिभूषित । गोकुलप्रीण
प्रिताकील्लक्षणस्वरूपधृक् । शरीर
मर्थप्रार्थास्तत्रिविद्वनकारक , ॥
अन्त , शक्तिपरीदेविबहिर्वैष्णवक
पधृक् । गन्धर्वाचारनिरतोऽस्यतावि
द्वनतत्परः । सम्प्रदायेगीकुलि

सम्प्रदाय :

श सर्वसिद्धिकरोभुवि । उन्दाव
नाम्य देवेशिशृणुयन्नेनसाम्प्रतम् ,
॥ विगताय प्रसन्नात्माविष्णुभक्ति
परायण । कामिनीसङ्गचपलीव
नक्रोडात्त्रिनादधृक् ॥ सौगन्ध्य
भूषिततनु स्त्रीध्यानैकपरायण
। विष्णुसारूप्यतत्त्वज्ञ प्रोक्ताऽन्दा
वनीशिवे ॥ पाञ्चरात्रोमहेशानित
थैववीरवैष्णव । पूर्वमेवमहेशा
निकीर्तित , परमेश्वरि । राशक्ति
रितमिच्छताम शिवः परिकी
र्तित , । तद्वानन्दोद्धानाचिन्तोप्र
सन्नात्माविचारधृक् ॥ सर्ववसम
रूपस्वरामानन्दोप्रकीर्तित । हरि
व्यास महेशानियय वदवधारय ॥
पापस हरयाशक्तोविष्णुभक्तोजिते
न्द्रियः । यमादिनियमैर्युक्तोभक्त्या
चारपरायण , । स्त्रीपथीगणकया
हीपरकावपरायण , । हरिव्यासी
महेशानिशिवभक्तिस्वरूपधृक् ॥ नि
स्वार्काख्य सम्प्रदायशृणुयन्नेनसा
म्प्रतम् । निष्कार्जनकमासक्तः
स्वतन्त्रैकपरायण ॥ बाह्यपूजा
दिनिरतोऽनान्यभक्त प्रसन्नधी , ।
आयपञ्चान्वित , स्वच्छ , स्वच्छन्दा
व रतत्परः ॥ स्वतन्त्रस्मार्तविद्दे
वीनिस्वार्कभगवान्हरिः ॥ अथ
भागवत देविकथयामिशृणुप्रिये ।
विष्णुभक्त्यैकमिषुषोविजितात्मा

सम्प्रयोग :

प्रसन्नधी ॥ स्मार्तमर्षान्वितौदेवि
तदन्याचारतत्पर । पार्थपञ्चान्वि
तोदेवितयास्वरूपवैशधृक् ॥ शैवज्ञेयी
तस्यसङ्गातपुन । ज्ञानपरायण ।
केवलविष्णुतत्त्वज्ञ प्रोक्तोभागवत
मिथि ॥ इतिश्रीभक्तिसङ्गमतन्त्रे १
खण्डेऽष्टमः पटलः ॥ यद्वापुनायोक्ता
वैष्णवसम्प्रदायभेदा यथा । श्रीम
न्नारायणोन्नतज्ञानारदेव्यासएवम् ।
श्रीलसध्वपद्मनभौनृहरिर्माधवस्त
था ॥ अक्षोर्भाज्यतौर्यसञ्ज्ञानसि
न्धुर्महानिधि । विद्यानिधिश्चराने
न्द्रोत्तमधर्ममुनिस्तथा । पुरुषोत्त
मोन्नतज्ञाणोव्यासतीर्थमुनिस्तथा ।
श्रीमार्जुनोपनिश्रीमान्माधवेन्द्र
पुरस्तथा ॥ सम्प्रदायविहीनाथिम
न्मास्तेनिष्कलामता । अतः क
क्षौर्भाज्यन्तिचत्वारः सम्प्रदायि
नः ॥ श्रीमार्जुनरुद्रसनकावैष्णवा
वित्तिपावनाइति ॥ सम्प्रदानम् ।
हुदाञ् । घञ् । आतद्धतियुक् ॥
सम्प्रधारणम् । न० विचारे ॥ सम्प्रज्ञे
सम्प्रधारणा । स्त्री० उचितानुचितनि
श्चये । समर्थने । इदमुचितमेवेति
निश्चये ॥ सम्प्रधारणम् । धृञ् ।
व्यञ्जः । ण्यासितियुच् ॥
सम्प्रमोषः । पु० विस्मरणे ॥
सम्प्रयोगः । पु० रते ॥ निधुञ्जने ॥
॥ अन्विती । सम्बन्धे ॥ कामञ्चे ।

सम्पुञ्जः

वशीकरणादिकर्मणि ॥ चि० प्राथि
ते ॥
सम्प्रयोगी । पु० कलाक्वेली । कामे
कामुक्ते । सम्प्रयोजने ॥
सम्प्रज्ञः । पु० सम्प्रधारणे ॥
सम्प्रसादः । पु० सुषुप्तिस्थाने ॥ स
म्यक्प्रसौदत्यस्मिन् । षट् । घ
ञ् ॥ विदुषि ॥ प्राप्ते ॥
सम्प्रसाधनम् । न० पवित्रीकरणे ॥
श्रीभोजनके ॥
सम्प्रहारः । पु० गतौ ॥ युद्धे । रणे
सम्प्रहरणम् । ङञ् । घञ् ॥
हनने ॥ इतिधरणि ॥
सम्प्रहृष्टः । चि० पुलकिते । पुलकि
तगात्रे ॥
सम्प्राप्तः । वि० समागतौ ॥ सम्यक्
प्रकारेणप्राप्तः ॥
सम्प्राप्तिः । स्त्री० सम्यक्प्रापणे ॥
सम्प्रेषः । पु० नियोगे । विधौ ॥
सम्प्लवः । पु० एकीभाविनेतरैतरव
नीभावे ॥ व्यामिश्रणे ॥ महाधुरे ॥
वारिधुरे ॥ प्रलये । सङ्घोभे ॥ छ
ङ्गते ॥ यथा । मेघः सम्प्लवते ॥
सम्प्लवनम् । झुञ् । कदौरम् ॥
सम्प्लवतेवा । पचाद्यञ् ॥
सम्प्लवोपलः । पु० चन्द्रकांक्षे ॥
सम्प्लवः । पु० मेघे ॥
सम्प्लवः । चि० विक्रमे । विकसि
ते । प्रफुल्ले ॥ सम्प्लवति । ञिप्

सम्बन्ध .

बाधिरश्चे . ओतः क्तः , आदि
तच्चेतोऽभावात् . उत्तमुक्तसम्पु
योऽपसङ्गानमिति . तस्यैव .

सम्बन्धः . नि . बधनविशिष्टे ॥ सम्बन्ध
प्रकारेणैव . सम्बन्धयुक्ते ॥ स-
म्बन्धयुक्ते . बध . क्तः .

सम्बन्धः . पु . सम्बन्धो . न्याये . इत्य
जय . स येगादौ ॥ आदिना .
समवायस्तादात्म्य . अपवर्गविशेषाभा
वश्चेति गृह्यते ॥ सम्बन्धे . सचवि
विध , विद्याकीयाजिज्ञासुः प्रीति
जज्ञेति भेदात् ॥ स सगं ॥ यथा .
एकपदार्थेऽपरपदार्थसम्बन्धः . स
सगं मर्मादभासते . सच . प्रतिपे
त्यनुयोग्याधाराधेयविषयविषयि
भावादिरिति प्रथमस्य . उत्पत्तिवादीय
गादाधरो ॥ सम्बन्धोऽप्युपनिषत्तत्त्व
जनकसिद्धसिद्धाभावे . धनप्रतिपा
द्याप्रतिपादकादिभेदात् ॥ प्रज्ञे
ति . सञ्ज्ञेति . वृत्ताये . तृतीया
नुबन्धे . यथाविदातिनाप्रत्यक्षत्वा
त्परीक्ष्यप्रमेयस्य . तत्प्रतिपादकीप
निषत्प्रमाथस्य . बोध्यबोधकभा
वत्वाच्च . सम्बन्धः . सम्बन्धयुक्ते ॥
यथा . पदयोः सामानाधिकरण्यात्
पदार्थयोर्विशेषणविशिष्टाभावः .
प्रत्यगात्मपदार्थयोर्लक्ष्यलक्षणभावा
च्चेति . तदुक्तम् . सामानाधिक
रण्याच्च विशेषणविशिष्टता . लक्ष्य

सम्बन्धोद्भवम्

लक्ष्यसम्बन्धः . पदार्थप्रत्यगात्मना
मिति ॥ दाशविभागीपदोऽमिति ॥
सद्विधिः . यथा , सम्बन्धोऽद्वि
धोऽप्येवाविभागात्प्रत्यगात्मना . त
चौदाहृतसम्बन्धादपरोक्षवत्तर .
इति ॥ बन्धनम् . बन्धः . बन्धे
इत्येति घञ् . सम्बन्धबन्धः ॥
यावत् कुरुते जन्तु . सम्बन्धान्
मनसः प्रियान् . तावतोऽप्यनिष्क
न्धतेऽद्वैतशिक्षणद्वयः . एतदेवम
पिजीवीयं मुक्तावातिमुक्तिश्चरि .
स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्धः . किन्
हेतुना ॥ ति . बन्धे ॥ इति ॥ स-
म्बन्धयुक्ते . कर्मविघञ् .

सम्बन्धो . नि . सम्बन्धविशिष्टे . गुण
वति . सद्युजि . मातृपत्ये . श्व
शुरादौ . जामातृश्यालकादौ .
सम्बन्धोऽस्यास्ति . इति .

सम्बन्धः . पु . दैवविशिष्टे . हरिचवि
शिष्टे . मत्स्यभेदे . शैलप्रमेदे .
जिनान्तरे . सीते . न . सखि-
न्नि . ज्ञेति . नीचव्रतविशिष्टे . स
यमे . संबन्धति . जम्बसम्बन्धे .
बाहुलकादरन् .

सम्बन्धारिः . पु . मगसिद्धे . कामदे
वे . सम्बन्धोऽद्वैत . विशिष्टस्य चरिः ॥
सम्बन्धो . स्त्री . मतसूत्रान् . सम्बन्ध्या
म् .

सम्बन्धोद्भवम् . न . गङ्गावयवे ॥

सम्बोधनम्

सम्बल . । पु . न . पाथिये ॥ जले ॥
सम्बाकृतम् । वि . सम्बाकृते । वि
तोयाकृते ॥ सम्व्यते । प्रम्वसम्ब
न्वे । व्यन्त । अच । सम्बकृत
म् । डाजितिकश्चित् ॥

सम्बाध . । पु . सङ्कटे ॥ भगे । यो
नी ॥ भवे ॥ सम्यक्वाचनोऽयं ।
बाधुलीङने । हलश्चेति घञ् ॥ अ
न्योन्यपीडायाम् ॥ सम्बाधनम्
। भोवेघञ्वा । सम्बाध्यतेवा । घ
ञन्तस्यापि विशेषनिघ्नत्वम् . सम्बा
धमनुवर्त्तन्तइति भाष्यप्रयोगादिष्य
ते । सम्बाधं वृद्धपितृभूवत्स्मो
तिमाचः ॥

सम्बाधनम् . । न . दा . सद्ने ॥ शु
लाये ॥ दारपाले ॥ इति मेदि
निकर ॥

सम्बुध . । वि . सम्बुद्धयति ॥
अश्वं वाद्यजन्त . । यथा । ज्ञाने
नाकाशकल्पेन धर्मान्प्रयोगगनापमा
न . । ज्ञेयोऽभिज्ञेन सम्बुद्धस्त .
वन्दे द्विपदावरम् ॥ सज्जाते । पु .
बुद्धे । समन्तभद्रे । सुगते ॥

सम्बुद्धि . । स्त्री . सम्यग्बुद्धौ ॥
सम्बोधनप्रथमायाएकवचने ।

सम्बोध . । पु . सम्यग्बोधे ॥ सम्बो
धने ॥

सम्बोधनम् . । न . आमन्त्रणे . अभि
मुखोक्तरणे । अन्यत्रव्योसक्तस्य .

सम्भार

कार्यान्तरेनियोजनार्थमाभिसुख्यवि
धाने ॥ यथा . हेदेवदत्त . हेवटीकृति
व्याकरणम् ॥ हेवज्ज . हेवते . हे
फल . इत्यादावचेतनेतूपचार ॥
सम्भक्ति . स्त्री . सम्भजने भज .
क्तिन ॥

सम्भली . स्त्री . कुट्टन्याम् . सम्यङ्
नार्य्यन्यपतिसङ्गभलते । भनपरि
भाषणे । पचाद्यच् . गौरादि ॥

सम्भव . । पु . हेतौ । कारणे ॥
सम्भाव्यत्वात् । अजन्तैरिचका
रकृत्त्वधिकारादपादानार्थे . ऋदे
रप् ॥ उत्पत्तौ ॥ मेकके . अघेय
स्याधारानतिरिक्तत्वे । आधारघे
यैकहृष्ये । भूय सङ्घराधीन
ज्ञाने ॥ यथ सम्भवति त्रिहृष्ये .
विद्यासम्भवतः सङ्घस्रणतम् । यथा
स्वार्थोद्गोषाटकपक्ष्यदागम ॥ वि
ष्णौ . स्त्री . ष्णयासमोचौन भग्नभ
स्य । समोचौनाभवेजन्मास्तेति
वा । धर्मसंस्थापनोपायसम्भवा
मीतिवचनात् ॥ उत्पत्तेः ॥ सम्भ
वति । भू . । पचाद्यच् . सङ्गो
ते ॥ अपघे . भवत्कल्पाहंद
न्तरे ।

सम्भार . । पु . सम्भुतौ ॥ सङ्गे .
गणे । सम्भियते । भृज् . ।
अजन्तैरिचिते घञ् . साधने । उ
पकरणे ॥ सर्वपूर्णत्वे ॥

सभिन्न

सम्भावनम् । न० । शक्यत्वात्प्रका
शनायास्तुक्ती ॥ यथा अपिस्तु
याद्विष्णुम् । अत्रावाङ्मनसगोच
रविष्णुमपिस्तुयादित्यधिकोक्तिः ।
एतद्व्यस्यान्यदीयस्तत्रेतामर्थ्यम
स्तौत्यत्रकिं वक्तव्यमिति भावः ॥
सम्भाव्यते । यत्नः । यत्नासन्नयो
युचः । सम्भावनः । क्रियः सुयोग्य
ताध्ययसायकृतिमुग्धबोधव्याकरण
म् ॥ आङ्कारविशेषे ॥ यथा । स
म्भावन यदोदयादिष्वन्यस्मि
दधये । यदिशेषाभवेद्वक्ताकथिता
श्च गुणास्तपः ॥

सम्भावना । स्त्री० । योग्यतायाम् ।
सम्भावनीयः । वि० । सम्भावनयो
ग्ये । सम्भाव्ये ॥

सम्भावितः । वि० । मानिते । अत्रमा
त्र प्राप्तः । पूज्यताम्प्राप्ते । बहुव
त्ति ॥ यथा । भुक्त्वाभावेभवतिमरण
किन्तुसम्भावितानामिति ॥ चि
न्तिते ॥

सम्भाव्यः । वि० । सम्भावितु योग्ये ।
सम्भावनीये ॥

सम्भाषणम् । न० । आभाषणे ॥ सम्पू
र्णाद्विस्तृष्टः । नस्तेष्ट्याशुच्यवा
र्मिके । सहसम्भाषितः ॥

सम्भाषा । स्त्री० । सम्भाषणे ॥

सभिन्नः । वि० । स युक्ते ॥ सङ्ख्य
भिते ॥ सम्यग्भिद्विभिष्टे ॥

संभूतिः

संभूः । पुं० । जनितरि ॥ यजमाने
॥ सम्भवति । भूः । विप्रसम्भवे
उसंभ्रामितीति ॥

संभूतः । वि० । उत्पन्ने । समभवति
स्म । भूः । तत् ॥

समभवतविजयः । पुं० । श्रुतकेवजिस
ज्जकेवौदधविष्टे ॥

समभूतिः । स्त्री० । विरय्यगर्भाख्यायौ
दवतायोम् ॥ सम्यगभूतिरैश्व
र्ययस्याः । सम्भावनया ।
संभूतिः । सम्भावनाये ॥ यथा ।
कामाग्नातापिताचैव यदुत्पादय
तामिथ । संभूतिस्तत्तत्तानिद्या
दप्रयोनाप्रभिजायनकृतिमनुः ॥
यद्योनोमातृकुक्ष्याप्रभिवायत्तैश्च
अङ्गानिजन्मते । तत्तत्तत्तत्सम्भवमा
त्रं पश्वादिनाधारण । यतः । आ
चार्यस्वस्यर्थाजातिविधिवद्विद्वपा
रणः । उपादयत्तमावित्यासासा
ख्यासाऽजराऽमरेतिमनुः ॥

संभूयसमुत्थानम् । न० । मिलित्वैक
मत्थावणिगादोनाशर्मकरणे ॥ आ
दिनानटनर्त्तकप्रभृतयोऽष्टछन्दः ॥
तत्तुविवादपदविशिषः ॥

संभूतः । वि० । सम्पादिते । सङ्गते
॥ पूर्ये । सम्यक्पुष्टे ॥ जनिते
॥ सम्यक्प्रभारि । भृञ् । तत् ॥

संभूतिः । स्त्री० । सम्भारि । सम्यक्
प्राप्ये ॥ सम्यग्भरणे । सम्यग्धा

सम्भ्रम.

रणे ॥
 सम्भेद । पु० सिन्धुसङ्गमे । सरितो
 मिथ सङ्गमे । नद्योर्नद्योर्नदी
 समुद्रयोश्चमेलके ॥ सम्भियन्ते मि
 लन्त्यव । भिदिर् । हलश्चेति घ
 ञ् ॥ स्फुटने । सङ्गे । मेलने ॥
 सम्भोग । पु० भोगे । रते । निधुष
 ने । सुरते ॥ स्त्रीणासम्भोगएवमण्ड
 नम् । तद्भावे सर्वमण्डनस्याप्यम
 ण्डनत्वम् । जिनशासने । शृणु
 याम् ॥ हर्षे ॥ शृङ्गारविशेषे ॥ त
 छद्यय यथा । दर्शनस्पर्शनादीनि
 निषेवेते बिलासिनौ । यचानुरक्ता
 बन्धोन्य सम्भोग समुदाहृतइति
 साहित्यदर्पणम् ॥
 सम्भोगी । पु० किलिनागरे ॥ चि० स
 भोगवति ॥ सम्भागी विद्यतेऽस्य ।
 इति ॥
 सम्भोजनी । स्त्री० बहुपुरुषभोजना
 त्मिकायां निष्ठायाम् ॥ यथाहमनु ।
 सम्भोजनीसाऽभिहितपैशाचोदधि
 णादिजै । इहैवास्तीतुसालोके
 गौरव्ये वै कविश्मनोति ॥ सहभुज्य
 तेयथा । भुज् । ल्युट् । डीप् ।
 दक्षिणादानक्रियेत्यर्थः ॥
 सम्भोज्य । चि० समेजयितव्ये ॥
 सम्भ्रम । पु० भयादिजनितत्वरयादा-
 म् । स वेगे ॥ साध्यसे । भये ॥
 आदरे ॥ अप्राप्तप्राप्तीहिसम्भ्रमेव

सम्भाषण.

वक्ष्यनाप्तकामस्य ॥ सम्भ्रमणम् ।
 भ्रमुषनवस्थाने । भावे । घञ् । नो
 दातोपेच्छवृद्धि ॥ महाभ्रमे ।
 सूत्रे ॥ वृत्त्यजयपाल ॥
 सम्भ्रान्त । वि० स विभ्रमे ॥
 सम्भ्रत । वि० निर्णीत ॥ अनुमते ।
 सम्मानभाजि । महाजनाङ्गीकृते ॥
 सम्भ्रतिः । स्त्री० अभिलाषि ॥ अनु
 प्रायाम् ॥ अभिप्रायस्यबीधने ॥
 पूजजने । यथा । देवदेववन्द्योसि ।
 अत्रवाक्यादेरामन्त्रितस्येति सम्भ्रतौ
 द्वित्वम् ॥
 सम्भद । पु० हर्षे । वि० तद्वति ॥
 मदीहर्षे । प्रसदसम्भदौ हर्षं इत्यप ॥
 सम्भदं । पु० सम्वाधि । परस्परपौ
 ङायाम् । भीडं । इ० भषा । प्र० ॥
 सम्भदंज । पु० गन्धमेदे ॥ यथा ।
 सगन्धकरवोदित्वगन्धनीतिलकत
 था । प्रसृतीनारसेयोऽसौ निष्पीड्य
 परिगृह्यते । ससम्भदोदृगतीगन्ध
 सम्भदंजद्वतीयतद्वात ॥
 सम्भाद । पु० मत्स्यविशेषे ।
 सम्भानम् । न० समादरे । गौरवे ॥
 यथा । सम्भानाद्वाङ्मनोनिव्यमुद्विजे
 तविषादिव । अमृतस्येवचाकाङ्
 खेदुषमान्तुसर्वत ॥ इति ॥
 सम्भाजित । चि० समाहृते । गौर
 विते ॥
 सम्भाषणं । चि० सम्यङ्माजंन

सम्मुख

कर्त्तरि ॥

सम्मुखं नम् । न० स'शुद्धौ । स
शोधने । मत्तापनयने ॥ सम्यङ्-
भाष्यं नम् ॥

सम्मुखनी । स्त्री० शोधन्याम् । बर्त्त
न्यास । सोदनो० बढनी० इ० भा० ॥

सम्मुख्यतेऽनया । मृज् शुद्धौ ।
कारणे ल्यट् । मृजिर्द्वि ॥

सम्मुखित । वि० विरजस्वो । मा
जा० इ० भा० ॥ सम्यङ् मुखित ॥

सम्मुखित । वि० सदृशे । परिष्कृते
। मिते । मिणा० मिन० इ० भा० ॥
सम्यङ् मित ॥

सम्मुखः । वि० सयुक्ते ॥

सम्मुखः । वि० अभिसुखे । भग्न
पृष्ठे ॥

सम्मुखीनः । पु० दर्पणे । सम स
र्भमुख० सम्मुखम् । समशब्दस्या
मत्तापनयनसिद्धे । सर्वस्य
मुखस्य दर्शनं । यथा मुखसम्मुख
स्य दर्शनं खड्गतिख ॥

सम्मुख । वि० सम्यङ् मोहयुक्ते ।
सुग्धे ॥

सम्मुख्यकः । पु० लयादौ ॥

सम्मुख्यनम् । न० अभिव्यक्ती । उ
च्छ्राये । मोहि ॥ सुच्छामोहसमुच्छ्रा
ययोः । ल्युट् । उपधायाश्चेति
दीर्घः ॥

सम्मुख्यनोक्तम् । पु० मत्स्यादौ ॥

सम्यग्ज्ञानम्

सम्मुख्यः । स्त्री० सकलेन्द्रियमनसा
स्त्वविषयग्रहणाशक्तिहेतावमस्यावि
शेषि ॥

सम्मुख्यित । वि० सम्यगिहति ॥
स हतकरणे । विज्ञानशून्ये ॥ प्र
तिफलिते ॥

सम्मुख । वि० स शोधिते । शुद्धाज्ञे
॥ स मृज्यतेऽस्य । मृज् शुद्धौ । कर्म
णिता ॥ अधिकार्यपनयनेन शो
धितव्यज्ञानादौ ॥

सम्मुख । पु० प्रीतौ ॥

सम्मुखः । पु० विवेकायोग्यत्वे ।
कार्याकार्याविवेकाभावि ॥ विज्ञात
मतित्वे ॥ सम्मुख्यतेऽनेन । सम्
पूर्यान्मुहूर्ध्वज् ॥

सम्मुखनम् । न० अस्त्रविशेषे । स
म्मुख्यतेऽनेन । मुहूर्ध्वे चित्वा ल्युट् ।

सम्मुखः । स्त्री० वर्णवृत्तान्तदे । यथा
। शौकशीलारः सम्मुखसारः ।
वर्णाः पञ्चवर्णाशाधोशाक्तम् ॥ य
था । दूरयाताशौचीरावन्त्याशौ ।
कृष्णोमायाशौनिर्वेदोभाशौ ॥

सम्मुखित । वि० जातसम्मुखे । स
म्यङ्मोहविषयीकृतौ ॥ स्वरूपावर
णेन विविष्टे ॥

सम्यग्ज्ञानम् । न० एकरूपिज्ञाने ।
श्रीपनिषदेष्वानि । यथाग्निरुष्णश्च
तिज्ञानवस्तुतत्त्वादेकरूपम् । ए
वं निर्विशेषचेतन्यात्मकोऽस्मिन्मिति

सयावसानम्

ज्ञानम् सम्यग्ज्ञानम् ॥

सम्यग्दर्शनम् । न० श्रद्धयात्मदर्शने
। शास्त्रीपपत्तिभ्यामवधारितेऽद्वया
त्मदर्शने ॥ ज्ञेयान् स्पष्टत्वादात्
म्यैकत्वबुद्धिरेव सम्यग्दर्शनमिष्या
हुर्भाष्यकारो ॥

सम्यक् । अ० दृढे ॥ प्रशसायाम् ॥

सम्यक् । चि० मनोज्ञे ॥ सङ्गते ॥
सख्यवचने । कृते ॥ सशयादिशू
न्ये ॥ अर्थेन सह सम्यग्ज्ञातिसङ्ग
च्छतयितिसम्यक् । अष्टु० कृ
त्विगादिना० क्तिन् । राम समी
तिसम्यादेश ॥

सम्यगव्यय । पुं० आद्यतुरोयाथ
व्यये ॥

सम्पाट् । पु० राजसूयदागकर्त्तरि
। राजसूयिनि । चतुरव्यसौमाव
श्चिन्नायाभूमेरीश्वरे । चक्रवर्त्त
नि । सार्वभौमेनृपवरे ॥ द्वादश
राजमण्डलस्थे श्वरे ॥ क्रियत्परि
माणायाभूमेराज्ञोनृपानृथोभृत्यव
दाज्ञयाशक्तिः । तस्मिन्ननृपे ।
राज्ञश्चाज्ञयाशसके ॥ यथाह
येनेष्ट राजसूयेन० मण्डलस्थेश्वर
श्चयः । शास्त्रियश्चाज्ञयाराज्ञ स
सम्पाडित्यमर ॥ सम्यक्० राज
ति ॥ राजृ० । क्तिप् । मोराजि
समः को ।

सयावसानम् । न० तीर्थविशेषे ॥

सरघा

सयानि । पु० इन्द्रे ॥ चि० समा
नयानौ ॥

सर । पु० कटूरे । दध्यये । द
ध्युत्तरे । दध्नउपरिप्लवमाने । ग
तौ ॥ घोषे ॥ लघवे ॥ निष्कर्षे
॥ नीरे । जले ॥ सर्गावरे ॥ चि०
सारके । भेदके । सरति । ए० ।
अच् । दध्नस्तूपरियोभाणि घन ।
क्षौडसमन्वित । सने।केसरद्वय
क्तोदधनीमण्डस्तुमस्त्विति ॥ सर
खादुर्गुंरुवर्ष्योवातवज्रप्रणाशन
सोम्नोवलिप्रधमन पितृश्लेषवि
वर्जन ॥

सर काक । पु० हस्ते ॥

सर जाकी । स्त्री० वरटायाम् ।
हस्याम् ।

सरक । पु० न० शोधुपात्रे । शोधु
पाने ॥ इच्छुशोधुनि । अश्चिन्ना
ध्वगण्डत्तौ । अश्चिन्नाध्वगाना
पण्डित्यस्मिन् । सरक० सडक०
इ० भा० प्र० वत्सनि । न० ग
गने । आकाशे ॥ तीर्थविशेषे ॥
सरसि ॥ चि० गत्तरि । गति
शैले ॥ स्थिते । सङ्गतौ । क
जादिभ्यः सञ्जायांनुन् ॥ सरति ।
सङ्गतौ । प्रुसृत्त्व । समभिहारेणु
न् । इतिवाबुन ॥

सरघा । स्त्री० मधुमक्षिकायाम् ॥

रङ्घणम् । रघिगतौ । खनोघचे

सरण्ड

तिवित्करणोदन्यभ्योपीतिघ
आगमयास्त्रस्यानित्यत्वाग्रनुम् । सर
रविगत्यावर्तते ।

सरणम् । न० नवनीते ।

सरजा । स्त्री० मलिष्टायाम् । रज
स्त्रलायाम् । ष० चि० शिष ॥

सरट् । पु० वायौ ॥ वारिदे ॥ सर
घायाम् ॥ सरति । छ० । सत्ते
रटि ॥

सरट् । पु० कृकलासि । सरति ।
छ० । शकादिभ्योऽटन् ॥

सरटि । पु० वायौ ॥ मेघे ॥

सरट् । पु० सरटे ॥

सरणम् । न० गमने । लोहमसि ॥
सरततच्छील । छ० । जुषङ्
क्रम्येत्यादिनायुच् ॥ धोषने ॥ भा
वित्युट्वा ॥

सरणा । स्त्री० गन्धालिकायाम् ।
प्रसारण्याम् ॥ विहतायाम् ॥ स
रत । छ० । बाहुलकात् युच्
। टाप् ॥

सरणि । स्त्री० पङ्क्ति । मार्गे ।
पङ्क्तौ । अयने ॥ सरन्ध्रनया ।
स्रगती । अतिःस्रष्टुधमीत्यनि ॥

सरणी । स्त्री० कटभरायाम् ॥ प
यि । पङ्क्ति ॥ लोष् ॥ सर
नार्द्धे । इति हिमगिरिप्रसिद्धे निषद
यानविशिष्टे ॥

सरण्ड । पु० धूर्त्ते ॥ सरटे ।

सरण

अवणविशिष्टे । सरति । छ० ।
अण्डमकृष्टभृञ्जद्वत्यण्डन ॥ का
मुक्ते ॥ खगे ॥

सरण्यु । पु० वारिकाङ्गे । मात
रिश्चमि ॥ सरति । ससत्तिवा ।
छ० । स्युर्वचिभ्योऽन्युजागूजक्रुव
इत्यन्युच् ॥ सरण्यु शीघ्रगामी
तिवेदभाष्यम् ॥ जले ॥

सरत् । पु० तनौ । सूत्रे ॥

सरथ । वि० रथेनसङ्गतमानि ॥

सरशाम् । पु० गीतमसुनौ ॥

सरपचिका । स्त्री० पञ्चपत्रे ॥

सरभसम् । वि० ससत्त्वरे ॥

सरमा । स्त्री० कुक्कुयाम् ॥ देवश्रुत्या
म् ॥ राक्षसोभेदे । विभीषकस्त्रप
त्राम् ॥ सरति । छ० । बाहुल
कादसः ॥ कश्यपश्च स्त्रीविशिष्टे ।
अमरादोर्नामात्तर । वि० श्री
युते ।

सरयु । पु० पवने । वाते ।

सरयु । स्त्री० नदीविशिष्टे । सरति
। छ० । सत्तेरयु ॥

सरयू । स्त्री० नदीप्रभेदे । सरति
। छ० । सत्तेरयूरित्येके ॥ सरयू
सलिलस्रुतादुपलपुष्टिप्रदायक ॥

सरल । पु० पीतद्वौ । पूतिकाष्ठे
॥ अक्षगुणा । सरसामधुरसि
क्त । कटुपाकरसीलघु । क्षिप्रो
प्य । कर्णकस्रुताक्षिरीगरक्षीकरः

सरसिजम्

स्मृत । कफानिलखेदयूकाका
सालक्ष्मीवशापह ॥ इति ॥ देव
दारुणिशेषि ॥ बुद्धि ॥ अग्नौ ॥ स
रति । स० बाहुलकादलच् । वषा
दित्वाहाकल । बाहुलकाद्गुण ।
॥ त्रि० उदारे ॥ षष्ठौ । अवक्रो
॥ यथा । सरलाविरलायन्ते घनाय
कोकलिद्रुमाः ॥ नशमीनचपुत्रा
गायस्मिन्स सारकानने ॥

सरलद्रव । पु० ठक्धूपे । श्रीवेष्टे ॥
सरलस्यदेवदारो द्रव ॥
सरका । स्त्री० सर्वानुभूती । त्रिपुटा
याम । चिह्नि । श्वेतत्रिधारेति
ख्यातौषधी ॥ सरति । स० । वा
हुलकात्कलन् । टाप् ॥

सरलाङ्ग । पुं० श्रीवेष्टे ॥
सरलाधिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥
सर । न० नीरे ॥ तडागे । स जा
नजोभयजलाशये । अस्रजलगुणा
। सारस लघुष्टणाघ्नबल्य स्वादुका
षायवदिति ॥ देवखातजलाशये ।
स्त्रियते । स्रगती । कर्मण्यसुन् ।
सरसम् । न० सरसि । रसवतिमासे
॥ त्रि० रसस युक्ते ॥

सरसम्पतम् । न० लुब्धाम् । चि
कण्ठे ॥
सरसा । स्त्री० द्राक्षायाम् ॥ रसविशि
ष्टायाम् ॥

सरसिजम् । न० पद्मे ॥ सरसिजात्

सरस्वती

म् । जनजनने० जनोप्रादुर्भाविषा ।
सप्तम्यांजनेडं । तत्पुरुषइति०
डेरलुक् ॥

सरसी । स्त्री० कासारि । सरसि ॥
स्त्रियने । स० । कर्मण्यसुन् ।
गौरादित्त्वान डीष् ॥ प्रकृतिच्छ
न्द । २१ प्रभेदे ॥ तल्लक्षणेदाह
रणेयथा । नजभजजाजरौधदित
दागदितासरसीकबोश्वरैः ॥ चि
कुरकलापथैषलकृतप्रमदामुलसद्र
सोमिषु० स्फुटवदनाम्बुजामुविल
सद्भुजवालमृषालवलिषु । कुचयुग
चक्रबाकमिधुनानुगतामुकलाकु
तूहली० व्यरचयदच्युतोन्नजमृगौन
यनासरसीषुविभ्रम ॥

सरसीक । पु० सारसपक्षिणि ॥
सरसीरुहम् । न० पद्मे । नलिने ।
सारसे । सरस्यारोइति । रुह० ।
द्रुगुपधेतिक । तत्पुरुषेतितीत्य
लुक् ॥

सरस्वान् । पुं० सागरे । अण्वि ॥
नदे । सरोनीर० गतिर्वाऽस्त्यस्मि
न् । भूमिमतुप् । तसीमत्वर्थइ
तिभत्वान्नपदकार्यम् ॥ त्रि० रसि
के ॥

सरस्वती । स्त्री० वाण्याम् । वाचि ॥
वाग्देव्याम् । पर्यायास्तु । ब्राह्मी
तुभारतीभाषागौर्वाण्वाणीसरस्वती
ति ॥ अस्त्राध्यान यथा । वाणीम्

सरस्वती

पूर्णनिशाकरोष्णलसुखीकर्पूर
कुदप्रभाचन्द्रार्शद्वितमस्तकानिज
करे स विभ्रतोमादरात् । वी
यामखगुण सुधाव्यकलश विद्यासु
तुङ्गस्तनीर्दिव्यैराभरणैर्विभूषित
तनु इ साधिरुढाभजे ॥ नदीवि
शेषे । जलसमुद्रवायाम् ॥ वाक्
प्रदायाम् । ब्रह्मसुतायाम् ॥ अ
स्याजलगुणाययासरस्वत्याजल स्वा
दुपूत सवर्गजापहम् । रुच्यश्च
दीपन पथ्य देवकान्तिकर लघु ॥
सातुदेगर्भेदेनसप्तनाम्नीयथा । पु
ष्करोपितामहयज्ञोसमाहूता । सु
प्रभा १ नैमिषिसञ्जयाजिमिहर्षि
भिराहूता । काञ्चनाक्षी २ गय
देशेगयराजयज्ञाहूता । विशाली
३ उत्तरकोशलायामौद्दालकमुनि
यज्ञोसमाहूता । मनोरमा ४ । क
षभक्षीपेक्षु रुच्यो च कुराजयज्ञोस
माहूता । श्रीधरती ५ । गङ्गाहो
दधप्रजापतियज्ञोसमाहूता । सुरे
णु ६ । हिमालयेव्रह्मणः पुन
र्यज्ञोसमाहूता । विमलीदा ७ । त
असप्तसरस्वत्य समागता । अ
तस्तत्तीर्षसप्तसरस्वतनाम्नाप्रसिद्धमि
तिमहाभारतेशल्यप्रब ॥ स्त्रीरत्ने
॥ गवि ॥ नदीषु ॥ मनुपतन्याम्
॥ ण्योतिषाख्याम् ॥ ब्राह्मण्यामीषधी
॥ सीमण्णल्याम् ॥ दुर्गायाम् ॥

सरिताम्यति ,

बुद्धिशक्तिविशेषः । सरिताम्यस्या ।
। सरासिसन्ध्यस्यावा । मतुप । स्त्री
पु ॥ तीर्थविशेषः ॥
सरस्वतीसङ्गम । पु ॥ तीर्थविशेषः ॥
सरस्वतीसागरसङ्गम । पु ॥ तीर्थवि
शेषः ॥
सरस्वत्यरुणासङ्गम । पु ॥ तीर्थवि
शेषः ॥
सरस्वत्य । त्रि ॥ मन्वदेवताज्ञानसहिते
सरा । स्त्री ॥ विहतायोम् ॥ गन्धा
जिकायाम् । प्रसारण्याम् ॥ भरे ॥
सराग । त्रि ॥ रागसहितः ।
सराव । पु ॥ शरावार्थे । सर
ङ्ग ॥ भा ॥ प्र ॥ कृष्णवद्वयपरिमा
थे । मोनिकायाम् ॥ मृत्याववि
शेषः । वर्द्धमानकी ॥ यथा । वरस
राजसस्यअण्डालागारबीधियु ।
भिषाथमटनकाश्याराज्य नाज्यज
भौरिषु ॥ सरणम् । च ॥ कदा
रम् । सरतिवा । अच् । सरस
राजाऽवति । अच् । अण् ॥ अज्वा ॥
सरिः । पु ॥ स्त्री ॥ निभरे । उत्से
॥ सरणम् । च ॥ अचङ्ग ॥
सरिका । स्त्री ॥ हिङ्गुपल्याम् ॥
सरित् । स्त्री ॥ नद्याम् । तरङ्गिण्या
म् ॥ सरति । च ॥ च्छकृद्वियु
विभ्यद्वतिसर्गेरिति ॥ सृज ॥
सरितामनाथ । (पु ॥ ससुद्रे ॥
सरिताम्यात् । (पु ॥ ससुद्रे ॥

सरोजम्

सरिताम्बरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ य
था । त्व देवसरितानाथ त्व देवि
सरिताम्बरे । उभया । सङ्गमेजा
त्वामुच्चा मिदुरितानि वै ॥ इति ग
ङ्गासागरसङ्गमज्ञानमन्त्र ॥
सरित्पति । पु० समुद्रे । पारा
वारि । सरिताम्पति ॥
सरिद्वरा । स्त्री० गङ्गायाम् । विष्णु
पदाम् ॥ सरित्सुधरा ॥
सरिद्वाय । पु० समुद्रे ॥
सरिमा । पु० अनलि । वागी ॥ स
रति । स्त्री० । इन्द्रधनुस्तृणभ्यङ्गम
निच ॥
सरिलम् । न० सजिखि । कले ॥ रल
येरिकस्त्वम् ॥
सरिषप । पु० सपपि । कटुजो ह ।
सरी । स्त्री० निर्भरि ॥
सरीसृप । पु० सपे । पृष्ठाक्षी ।
आशीविशि ॥ कुटिल सपति । स्त्री
मृ० । निश्चयीटिल्यगतावितिय
ङ् । पचाद्यच् । यङोविचोतय
ङोलुक् ॥ वृद्धिकराशी ।
सरीसृपन् । चि० अतिशयेनचकति ।
सरूप । चि० सदृशे ॥ समान रूपमख्य
। ज्योतिर्जनपदेतिसमानख्यस ॥
सरोजम् । न० अजे । पद्मे ॥ सर
सिजातम् । जनी० सप्तम्याजनेड
। तत्पुरुषकृत्यबहुलोज्ज्वलुक् ॥
सरोजखण्ड । पु० पद्मवने ॥ स

सर्गः

रोजानांसमूहः । कामलादिभ्य
खण्डः ॥
सरोजम् । न० पद्मे ॥
सरोजी । पु० ब्रह्मणि । सुरज्येष्ठे ॥
लोकाभाये । बुद्धभेदे ॥
सरोजिनी । स्त्री० कामलाकरे । पद्म
खण्डे ॥ पद्मे ॥ कासारि । सरो
जानिसन्त्यस्याम् । पुष्करादित्या
दिनि ॥
सरोत्तम । पु० सारसखनि ॥
सरोध । चि० रुद्धे ॥ रोधिनसहवत्
मानः ॥
सरोरुट् । पु० अम्बुजी ॥
सरोरुहम् । न० ॥
सरोरुहासन । पु० ब्रह्मणि । कम
लासने ॥
सरोवर । पु० पद्माकरे । तडागे ॥
सर्गः । पु० स्वभावे । निर्मोक्षे ॥
निर्मोक्षस्थानिमोक्षाभावोपा । मो
क्षाभावविषया । इद्वैबलैर्जित । स
र्गोद्देशासाम्येभ्यस्तमन ॥ निश्चये
॥ यथा । शृङ्गाशयस्त्र यदिसर्गएष
ते । इति ॥ अध्याये । मोक्षे । उ
त्साहे ॥ अनुमती ॥ सृज्यते । सृज
विसर्गे । कर्मणिचञ् । सृष्टौ ॥
यथा । सर्गश्चप्रतिसर्गश्चेति ॥ कौ
मारभाष्यं प्राजापत्योमानवद्वत्या
दिभेदै पुराणेषुविस्तरेणोक्तं
हेतुप्रपञ्चे । स्थूलदेहात्यन्तौ । अचि

सर्जनम्

तनसृष्टौ ॥ सज्यन्ते येषु सृष्ट्या :
 प्राणिनां इति व्युत्पत्त्या • पृथिव्यादि
 लोका सर्गपदवाच्याश्च । अथो
 क्तगुणक्षोभान्महतास्त्रिहताद्यहम्
 । भूतसत्त्वमिन्द्रियार्थानासम्भवं सर्गं
 उच्यते । इति श्रीविष्णु भागवतम् ।
 सर्गक्रमः । पु० प्रकृतेर्महादायत्पत्ति
 क्रमे ॥ यथा । प्रकृतेर्महास्ततोऽह
 ज्जारस्तस्माद्गणस्तुषाण्यक । तस्मा
 दपिषाण्यकात्पञ्चभ्यः पञ्चभूता
 नीतिः ॥ सर्गस्थोत्पत्ति क्रमः ॥
 सर्गावस्थः । पु० महाकाव्ये ॥ सर्गा
 णावस्थोद्यमः ॥
 सर्ज्यः । पु० सालवृक्षे । सखुभा •
 इति ख्याते ॥ मृजति । मृजेरिगुप
 धेति वा । ॥
 सर्ज्यकः । पु० पौरसाले । आसने
 । बन्धकपुष्पे । विजयसोरः इ०
 भा० प्र० छन्दे ॥ मृजति । मृजवि
 सर्गे । खलुन् । यद्वा । सज्यते ।
 पर्जपर्जने कृन् ॥ नि० सृष्टिक
 र्त्तरि ॥
 सर्ज्यगन्धा । स्त्री० राज्ञाथाम् ॥
 सर्ज्यतेलम् । न० सर्ज्यस्तेह । रालतेल
 इ० भा० ॥ तेलसर्ज्यरसोद्भूतवि
 स्फोटव्रणनाशनम् । कुष्ठपासाकृमि
 हरवातघ्नं घ्रासघापहम् ॥
 सर्जनम् । न० विसर्जने ॥ सृ
 ष्टौ ॥

सर्प

सर्जनिर्यासः । पु० । सर्ज्यमणिः । पु० । राले । धूनके
 सर्जरसः । पु० धूनके । यक्षधूपे ।
 सर्ज्यसालक्षरसः ॥ बाद्यमायड
 विशेषे ॥
 सर्ज्यः । स्त्री० । सर्ज्यकाक्षारः ।
 सर्ज्यका । स्त्री० । सर्ज्योः इ० भा
 प्र० सर्ज्यकाख्यगुणातस्मादिशेषा
 हृन्मशुनइत् । तस्मात् । यवचा
 रात् ॥
 सर्ज्यकाक्षारः । पु० कापोले ।
 सुखचर्चके । सौचर्चके । रुचके ।
 सर्ज्योः साकोः इ० भा० प्र०
 सर्ज्यकारजसः क्षारः । शाकपा
 थिवादि । सर्ज्यकादग्ध्वाक्रिय
 मायः क्षारइत्यर्थः ॥
 सर्ज्यक्षारः । पु० । सर्ज्यकाक्षारः ॥
 सर्ज्योः । स्त्री० । सर्ज्यकाक्षारः ॥
 सर्ज्यः । स्त्री० । वणिजि । विद्युति ।
 सर्ज्यति । पञ्चभर्जने । कृ पञ्चमि
 तनिधनिसर्ज्यखर्ज्यभ्यजः ॥
 अभिसारे ॥ हारे ॥
 सज्यः । पु० सर्जरसे ॥
 सर्पः । पु० अहौ । न० गेभ्योपकृष्टे
 । अल्पघाया यथा । सर्पः । पृदा
 कर्भुजगोभुजकोहिर्भुजकृम
 पाथाविषोविषधरयक्रोव्याणः । स
 रौसृपः ॥ कुण्डलीगुठपाञ्चचुः अ
 वा साकोदरफणो । दर्वाकरोदो

सर्पदन्ती

र्वपृष्ठोदन्दशुकोविलेशय ॥ उरग
 पन्नगीभोगौजिह्वाग पयनाशनकृति
 ॥ सर्पति । सृपल्लगतौ । पचाद्यच्
 ॥ नागकेशरि श्मशुगारिणिष्ण
 जातिविशेषि ॥ पञ्चमाचक्ष्व द्वितीय
 भेदेऽ । ५० ॥ षण्मा ॥ षष्ठप्रभेदे
 ॥ ५५ ॥ सर्पणे । गमने ॥
 सर्पकङ्कालिका । स्त्री । वृक्षभेदे ॥ स
 र्पकङ्कालिका । तीक्ष्णा । विषदष्टा
 । विषापहेतिपर्याया ॥
 सर्पकङ्काली । स्त्री । सहायाम् । स
 र्पकङ्कालिकायाम् ।
 सर्पगन्धा । स्त्री । अहिभुजि । रक्तप
 त्रिकायाम् ॥ वृक्षविशेषि । कृत्राकी
 । सर्पगन्धाचरसनाचपलङ्घयेति
 पर्याया ॥
 सर्पग्रह । पुं । सर्पग्रहभुजौ ॥
 सर्पघातिनी । स्त्री । सर्पकङ्काली
 भेदे । सर्पसहोयाम् । सपा
 ड्या ॥
 सर्पन् । त्रि० गच्छति ॥
 सर्पदण्ड । पुं । नकुले ॥ इ० हे०
 न्द्र ॥
 सर्पदष्ट । पुं । दन्तौष्ठे ॥
 सर्पदष्टा । स्त्री । वृक्षकाल्याम् ॥
 सर्पदष्टिका । स्त्री । अजशृङ्ग्याम् ॥
 सर्पदण्डा । स्त्री । सैहल्याम् ।
 सर्पदण्डी । स्त्री । गोरक्ष्या ॥
 सर्पदन्ती । स्त्री । नागदन्त्या ॥

सर्पाक्षी

सर्पदमनी । स्त्री । बन्ध्याककोट
 क्याम् ॥
 सर्पनासा । स्त्री । सर्पघातिन्याम् ॥
 सर्पनिर्मीचन । पुं । धूपविशेषि ॥
 यथा । कार्पासास्थिभुजङ्गस्यतयानि
 र्मीचन भवेत् । सर्पनिर्मीचनो धू
 प । प्रशस्त सततगृहे ॥
 सर्पपुष्पी । स्त्री । नागदन्त्याम् ॥
 सर्पफणज । पुं । सर्पफणजात
 मणौ ॥
 सर्पभुक् । पुं । मयूरे ॥ सर्पान्भु
 ङ्क्ते । भुज० । क्षिप० ॥ द्विमुखा
 ह्यौ । त्रि० सर्पभक्षके ॥
 सर्पराज । पुं । अहिराजि । वासु
 की ॥ सर्पाणाराजा । राजाह स
 खिभ्यष्टव ॥
 सर्पलता । स्त्री । नागशृङ्गाम् ॥
 सर्पविद्या । स्त्री । गारुडे ॥ सर्पा
 णाविद्या ॥
 सर्पसत्रम् । न० । जनमेजयारब्धे स
 र्पनाशकेयज्ञविशेषे ॥
 सर्पसत्री । पुं । जनमेजये ॥
 सर्पसहा । स्त्री । सर्पघातिन्या
 म् ॥
 सर्पसुगन्धा । स्त्री । राज्ञायाम् ॥
 सर्पहा । पुं । नकुले ॥ इ० हे०
 न्द्र ॥
 सर्पाक्षम । न० । रुद्राक्षे ॥
 सर्पाक्षी । स्त्री । कन्दविशेषि । गन्ध

सम्भ

नाकुल्याम् ॥ वृक्षविशेषे गण्डा
 ल्याम् ॥ अस्या गुणा । सर्पाक्षी
 कटुकातिक्तासोप्याकृमिनिकृन्त
 नी । वृक्षकीन्दुरुसर्पाणाविषघ्नी
 व्रणरोपणीति ॥ सर्पानक्षति । अ
 क्ष्व्याघ्नी । कर्मस्थान् । छोप् ॥
 सर्पाक्षीनागफणौतिभावमिश्र ॥
 सर्पाक्ष्य । पु० मङ्गलकन्दभेदे । ना
 गकीसरे । चि० सर्पनामके ॥
 सर्पाक्षी । स्त्री० सर्पचातिन्याम् ॥
 सैहल्याम् । राज्ञायाम् ॥
 सर्पादनी । स्त्री० व्यासगन्धायाम् ॥
 सर्पाराति । पु० गरुडे ॥ सर्पाणा
 मराति ॥
 सर्पारि । पु० नकुलि ॥
 सर्पावास । पु० श्वेतचन्दने । पा
 ताक्षी ॥ सर्पाणामावास ॥ बहुव्री
 हिर्वा ॥
 सर्पाशन । पु० मयूरे ॥
 सर्पाश्रयः । पु० नागकीश्वरे ॥
 सर्पिणी । स्त्री० सर्पस्थित्याम् ॥
 सर्पिर्द्वी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥
 सर्पि । न० भाष्ये । घृते । सर्प
 ति । रुद्र० । अर्चिशुचिद्रुद्रपिच्छा
 दिच्छदिभ्यद्रुसिरितीसि ॥
 सर्पी । स्त्री० सर्पिण्याम् ॥ जातित्वा
 न्छोप् ॥
 सर्पेष्टम् । न० श्रोत्रण्डचन्दने ॥
 सम्भः । पु० गमने ॥ सरति । छ०

सर्व्व सहा

। अतिस्तुसुहृद्वितिसन् ।
 सर्व्व । पु० ईश्वरे । शिवे । इरे ॥
 विष्णौ । इषीकेशे । इरौ ॥ यथा
 । असतस्तसतश्चैवसर्व्वस्यप्रभवाप्य
 यात् । सर्व्वस्यसर्व्वदाज्ञानात्सर्व्व
 मेतप्रचक्षते ॥ असत । कारणात्म
 कस्य० सत कार्वात्मकस्यसर्व्वस्य
 प्रपञ्चस्यप्रभवाप्ययात्उत्पत्तिप्रचय
 स्थानत्वात् । तथाचमर्त्रीपादानत
 यासर्वात्मकत्वात्सर्व्वइत्यप्युतिइ
 त्यर्थः ॥ सर्व्वति । सर्व्वहसोपा
 म् । इत्यतः सर्व्वगतावित्यतीना०
 वर्य्यारभेदात् । मयाद्यच् । सरति
 । स्रगती । सर्व्वनिष्ठत्वेतिसाधुर्वा
 स्यतमनेनविश्रुता । पूर्व्ववत् ॥
 न० । नामरूपात्मकेजगति । चि०
 । विश्वस्थिन् । समस्थिन् । अग्नि
 धि । निरविशेषे । कृतज्ञे ॥ यथा
 । सर्व्वरत्नमयीमेकः सर्व्वार्थमय
 जगत् । सर्व्वतीर्थमयीगङ्गासर्व्वदे
 वमयोहरिरिति वज्रपुराण ॥
 सर्व्वसहा । स्त्री० वसुमत्याम् । भुवि
 । भूमौ ॥ सर्व्वसहते । यजमर्ष्ये
 । पू० सर्व्वयोरिति ख्यच् । अरुहि
 षदितिसुम् ॥ सर्व्वसहावसुमतोस
 हतेनत्विद्वयम् । अकार्यपादघा
 तस्तदोपतापन्तयेवच ॥ अतीभूमौ
 निराधारीदोषाजसंस्थाय ॥
 चि० सर्व्वसहिष्णौ ॥

सर्वगन्धम्

सर्वकर्त्री । पु० । खड्गि । ब्रह्मणि ॥
सर्वकर्मसंश्रयः । पु० । देहादिव्या
पाराणामविद्यायात्मन्यक्रियेसमारा
पितानां विद्यायावाधे ॥ सर्वकर्मणा
सम्यङ् न्यासः ॥

सर्वकर्मोप । वि० । पुरुषे ॥ स
र्वकर्माणि व्याप्नोति । ततः सर्वादिरि
ति ख ॥

सर्वकेशी । पु० । नटे ॥ सर्वकेशोऽ
स्यास्ति । सर्वादिवेति । इति ॥
सर्वक्षार । पु० । बहुक्षारे । महा
क्षारे । साबन्द् । भा० । प्र० ।
मलवस्त्रविशोधने ॥

सर्वग । पु० । शङ्करे ॥ ब्रह्मणि । वि
भौ । आत्मनि ॥ सर्वगच्छति ।
गम्यते । अन्तात्यन्तेति ड ॥ न०
सलिले ॥ वि० । सर्वत्रगामिनि ॥
सर्वसत् । वि० । विभौ ॥ सर्वानु
स्मृतिसम्प्राप्ते ॥ यच्च किञ्चिज्जगत्
स्मिन्दृश्यते श्रूयते पि वा । अन्तर्ब
हिष्यत तत्सर्वं व्याप्य नारायण स्थि
तः ॥ सर्वगतत्वं सर्वव्यवधानमा
त्रमिति व्याख्यातारः । व्यापित्वमि
ति यावत् ॥

सर्वगन्धम् । न० । कुङ्कुमादिगन्धद्रव्यवृन्दं
॥ यथा । कुङ्कुमागुरकपूरकसूरी
चन्दनेषु ॥ चतुर्जातकादी । य
था ॥ चतुर्जातककपूरककोलागु
रुकुङ्कुमम् । लवङ्गसहितश्चैव सर्व

पर्वज्ञ

गन्धविनिर्दिष्टेति ॥

सर्वगा । स्त्री० । प्रियङ्गु ॥

सर्वगान्धः । पु० ।) पिप्पलीमूले ॥
सर्वगन्धिकम् । न० ।

सर्वद्वेष । वि० । खले ॥ सर्वद्वेष
ति । कषहि सायाम् । सर्वकृता
भेति खच । अरुहिं षदिति मुम् ।

सर्वजनौ । वि० । सावर्जनिके
सर्वजनीय ।)

॥ सर्वशासीजनश्च । पूर्वकाले
केतितत्पुरुष । सर्वजनायहितः ।
सर्वजनादृज खल । षष्ठौ तत्पुरु
षात्तु० छ ॥

सर्वजित् । पु० । बत्सरविशेषे ॥ त
त्फलं यथा । उद्यतोऽर्षणमेघो
जलं नैवोपजायते । महार्घं सर्वं
जिह्वर्षे सर्वमेव वरानने ॥ वि० । स
र्वजयकर्त्तरि ॥

सर्वजीव । पु० । ईश्वरे । सर्वान् जी
वयति । जीव० । अच् ॥

सर्वज्ञ । पु० । शिवे । ईश्वरे ॥ स
र्वज्ञानार्ति । सर्वविषयावच्छिन्न
चैतन्यलक्षणज्ञानवानिति । ज्ञा०
। आतोनुपसर्गेकः ॥ यद्वा । सर्वे
ज्ञायस्य स्वात्मनः सर्वस्थापरोक्षत्वा
त् ॥ यद्वा । सर्वे ज्ञायस्योतः सर्व
ज्ञायनवा ॥ सर्वशासी ज्ञेति वा ॥
आनन्दमये ॥ यथा । अशेषप्राणिवृ
त्तीनां वासनास्तत्र स्थिता । ता

सर्वतन्त्रसङ्गान्त

भि क्रोडैकत सर्वतेनसर्वज्ञै
रित ॥ तत्र. सौषुप्तेऽज्ञानेकार
रश्मूतेकार्भूतानांमर्यादां बुद्धौ
नां. सनानिबसन्ति. ताभिर्वासना
भि सर्वजगत. क्रोडैकतम्.
विषयोक्ततम. तेनसर्वबुद्धिवास
नाप्रदज्ञानोपाधिकत्वेनसर्वज्ञत्वमु
च्यतेइत्यर्थ ॥ परमार्थपण्डित
॥ जिनेन्द्रे ॥ बुद्धे. सुगते ।
त्रि. सकलज्ञातरि ।

सर्वज्ञत्वम् । न. सर्वज्ञतायाम् ॥
परमार्थतोसङ्गस्यापिचैतन्यस्याध्या
सिकसत्त्वज्ञानद्वारासर्वावभासक
तायाम् ।

सर्वज्ञा । स्त्री. दुर्गायाम् । सर्व
ज्ञासर्ववैतृत्वाच्छान्तित्वाच्छान्ति
रुच्यते ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥

सर्वज्ञानविमूढ । त्रि. सर्वज्ञ
ज्ञानि. ब्रह्मणि. सगुणेनिगुणे
च. यज ज्ञान विविधम्. प्रमाणत
प्रमेयतश्च. प्रयोजनतश्चतत्रमूढे.
सर्वप्रकारेणायोग्ये ॥

सर्वत पाणिपादम् । न. चैवज्ञे ॥

सर्वत शुभा । स्त्री. प्रियङ्गुवर्धे ।

सर्वत श्रुतिमत् । न. चैवज्ञे ॥

सर्वतन्त्रम् । न. सकल शास्त्रे ॥

सर्वतन्त्रसिद्धान्तः । पुं. नीतमो

क्तोसिद्धान्तविशिष्टि ॥ तथाहि ।

सर्वतन्त्राविरुद्धसाम्प्रतिज्ञातस

सर्वतोभद्रः

वैतन्त्रमिदधान्तः ॥ अथार्थः ।
सर्वतन्त्राविरुद्ध. सर्वशास्त्राभ्यु
पगतवृत्तिवद्भव । वस्तुतोयथाश्रु
तएवार्थः । अन्यथा. तन्त्रेऽधि
कृतइत्यस्यावैयर्थ्यापत्तिः. अतएव
चजात्यादेरसदुत्तरत्वमपिसर्वतन्त्र
सिद्धान्तः । नचतन्त्राधिकृतवृत्ति
स्पष्टार्थलक्षणे तुनर्देशमेवेतिवाच्य
म् । मनसकन्द्रियत्वस्यापिसर्वतन्त्र
सिद्धान्ततापत्तिः । नव्यास्तुसूत्र
रूपलक्षणमात्रत्वात्. बादिप्रति
वाद्युभयाभ्युपगत कथानुकूला
यः सवृत्तिवदन्तीति । २८ ॥

सर्वत. । च. समन्ततीर्थे ॥ सर्व
स्मात् । पञ्चम्यास्तसिन्त् ॥

सर्वतापन । पु. कामदेवे ॥ त्रि.
सर्वतापके ।

सर्वतित्ता । स्त्री. काकमाच्याम् ॥
सर्वतोर्थपरकद । पु. तीर्थवि
शिष्टि ॥

सर्वतोभद्र । पु. पितृकाव्यविशिष्टि
॥ तदुदाहरणस्यथा ।

स	का	र	ना	ना	र	का	स
का	य	सा	द	द	सा	य	का
र	सा	ह	वा	वा	ह	सा	र
ना	द	वा	द	द	वा	द	ना

॥ अथार्थः

पुन क्रोडवीसिना. सकारा स

सर्वतोमुख

यत्ना सीत्साहा • नाना • नाना
विधाश्च • ये • चोरा अरोयास
मूहा • तेषाकासा • गतिभेदा •
काया • विषयाश्च • तेषासाद
ददति • वृत्तिसाददा • नाशका
रका सायकायस्यासातरिका ।
रसे • रागेण • आह्वोयस्य •
सा • रसाहवा • रणरागिणीत्यर्थ •
बाहसाराणां बाह्यशेषाणा • येनादा
ह्येपादिघोषा तेषासाद कलहं द
दति • वृत्तिसाददानि • ते सङ्क
लहायमानानिवादनानि • वाद्यानि •
यस्यांसा • वाद्यरीरनादसादददा
या । अतएव तेषातुल्यतोक्तेरतिश
योक्ति । सर्वतोभमणात्सर्वतोभ
द्राख्यश्चिचवन् । अतएव दण्डो ।
तद्विष्ट सर्वतोभद्रमभद्रमय यदि सर्व
तद्वति ॥ निम्बे ॥ विष्णु • ये ॥ व्य
हविशिषे । सर्वतोभद्रमय । सर्वतो
भद्रयस्या • न • देवेद्यानविशि
षे । वृषेत्सर्गव्रतप्रतिष्ठाद्विषुपूजा
धारमण्डलविशिषे ॥ तच्चशारदादि
तयोधुष्टव्यम् । पु • न • ईश्वर
सद्यविशिषे । चतुर्दशालिन्दशीभि
राजगृहान्तरे ॥ चतु • शालसुतु
हंर सर्वतोभद्रसंज्ञितवृत्त्युक्ते •
सर्वतोभद्रा । स्त्री • गमभार्याम् ॥ न
टयोपिप्रति ॥ सर्वतोभद्रयस्या •
सर्वतोमुख • पु • विधौ । ब्रह्मणि ॥

सर्वथावर्त्तमान

सये । रुद्रे । शिवे ॥ चोच्चो ।
अत्मनि ॥ अग्नौ ॥ ब्राह्मणे ॥
स्वर्गे न • अथ न • कले ॥ आ
काशे । खे । सर्वतोमुखान्यस्य ।
सर्वदिग्गमनात् ॥
सर्व • च • अ • सर्वस्मिन्काले ॥ सर्व
स्मिन्देशे ॥ सर्वस्थान्दिशि ॥ सम
न्वास्तु ॥ सर्वत्रखलुदृश्यन्तेसाध
बोधमचारिण । शूरा शरण्या
सौमित्रेतिर्यग्योनिगतैष्वपि ॥
सर्व • च • पु • वायौ । त्रि • सर्व
व्यापिनि ॥ सर्वकारणे ॥ सर्वत्र
च्छति । गच्छ • । उपकरणे सर्वत्र
पन्नयोरुपसङ्ख्यानाञ्च ॥
सर्व • च • गामी । पु • अनिले ॥ त्रि •
सर्वदिग्देशकालेषुगमनकर्त्तरि •
सर्वत्रसमदर्शन • । त्रि • सर्व
स्मिन्नरिमित्रादीसमदर्शनयस्यत
स्मिन् ॥
सर्व • था • अ • हेतौ ॥ बाढे ॥ सर्व
प्रकारेणैष्यर्थे ॥ सर्वे प्रकारे ।
प्रकारवचनेषाल् ॥ यथा । विद्यते
नखलुकश्चिदुपाय सर्वलोकापरि
तोषकरोय • । सर्वथास्वहितमाच
रणीय किङ्करिष्यतिज्जनिबहुजल्प •
। प्रतिज्ञायाम् ॥ भृशे ॥
सर्वथावर्त्तमान • । त्रि • सर्वथाप्रा
रब्धकर्मवशाद्विधिमतस्तत्सर्वत
माने

सर्वधारी

सर्वदमन । पु० शकुन्तलात्मजः ।
भरते ॥ कात्वीर्य्ये ॥
सर्वदर्शन । पु० विष्णोः । सदाणिदृश
नात्मकान्यक्षीणयस्यसर्वात्मकत्वा
त् ॥
सर्वदशी । पु० विष्णोः ॥ सर्वपा
प्राणिनां कृताकृतमर्षं पश्यति स्वाभा
विकीनवोधेन तितथा ॥ बुद्धे ॥
वि० सर्वज्ञ ॥ सर्वद्रष्टृशीलम
द्य सुप्यजातीणि निस्ताप्यो ल्ये ॥
सर्वदा । अ० सर्वस्मिन्काले ॥ स
र्वकान्यकपदं कालिदा ॥
सर्वदुःखक्षय । पु० मोक्षे ॥ सर्व
दुःखानां क्षयो विनाशोऽस्मिन्
कृतितथा ॥ सर्वपीडानाशे ॥
सर्वदृक् । वि० सर्वज्ञे ॥ अखि
तस्य पदार्थस्यावलीकयितरि । स
र्वं पश्यति । इतिर० । किप् ॥
सर्वेश्वरे ॥ सर्वमतीतानागतादि
पश्यति स्वरूपवोधेन तितथा । कि
न्प्रत्ययकेत्यलवद्वीक्ष्यश्रयणात्
कुत्वम् ॥
सर्वदेवमुख । पु० अगले । अनी ।
सर्वधर्मतम । वि० सर्वस्यधारवि
द्यतम ।
सर्वधारी । पु० वत्सरविशेषे ॥ तत्
फलं यथा । कीदृशं शालिमुद्गा
शकत् । म० प० सत्यैव । मुक्ताभजा
यति सत्यं जगत्सर्वधारिणि ॥ वि०

सर्वन्दम

सर्वरक्षणाले ॥
सर्वरावण । पु० सर्वभरौणे
॥ महाचामीषूक्ष्मं सर्वरा । पू
र्वकालं कसर्वेति समाम ॥
पूरित्य । वदताति । २५ ॥
च । सर्वधुराया वद
सर्वधुरीण । पु० रथलाभ गति
सर्वभाराणां राक्षसगदादी । सर्व
धुरावह ॥ सर्वधुरावहति रथ
सर्वधुरादि तत्र
सर्वनाम । न० सर्वदिपक्षभि शतम्
॥ तानियथा । सर्व० विप्र० उ
भ० उभय० इतर० इतम० अ
न्य० अन्यतर० इतर० त्वत्०
त्व० नेम० सम० सिस० पूर्वप
रावरदक्षिणोत्तरापराधराण्यव
स्थाया मसन्नायाम् । त्वमस्मातिध
नाख्यायाम् । अन्तरवह्निर्गोपा
सव्यानयो । त्वद्० तद्० यद्०
एतद्० इदम्० अदम्० एक०
वि० युष्मद्० अस्मद्० भवतु० कि
म्० इति ॥
सर्वनिग्रहा । वि० परमेश्वरे ।
विदात्मनि ॥ परमार्थोऽसङ्ख्या
ऽपि चैतन्यस्य० आध्यात्मिकसम्बन्ध
सम्यक्धाज्ञानद्वारा सर्वजीवप्रवर्त
कत्वेन० सर्वनिधनत्वमिति ज्ञे
यम् ॥
सर्वन्दम । पु० शाकुन्तलये० भ

सर्वभूतात्मभूतात्मा

रते ॥

सर्वपदोष । पु० सारथी । सर्व
पदाव्याप्नोति । तत्सर्वादि पथ्य
कर्मपात्रपात्र व्याप्नोतीति ख ॥

सर्वपथीन । पु० रथे ॥ सर्वपथा
न्याप्नोति । तत्सर्वादिरिति ख ।
सर्वपथीण । पु० ओदने ॥ सर्वपा
त्र व्याप्नोति । तत्सर्वादिरिति ख ॥

सर्वपूर्णत्वम् । न० सम्भारे ।

सर्वभक्ष । चि० सर्वभक्षकतोरि ॥

सर्वभक्षा । स्त्री० गलस्तन्याम् ।
सर्वभक्ष्या । स्त्री० छाग्याम् । चक्षा

याम् ॥ इ० वी० न्द्रः ॥

सर्वभूतगुहाशय । पु० चिदात्मनि
परमेश्वरे ॥ सर्वभूतानां स्यात्परम
मानां गुहासुबुद्धिपुत्रे । श्रीडो
धिकरणेशेतिरित्यच् ॥

सर्वभूतप्रणेता । पु० लोकात्मनिपर
मेश्वरे ॥ यथाहुः । द्यामूर्धनं वस्य
विप्रावदन्ति । खड्गेनाभिचन्द्रसूरी
चनेने । दिशः श्रोत्रे विविपादौ
चित्तिसोचिनत्वात्मा सर्वभूतप्रणे
ता । इति ॥

सर्वभूतात्मक । वि० प्रत्यगभिन्ने पर
मात्मनि ॥

सर्वभूतात्मभूतात्मा । पुं० आत्म
ज्ञानिनि ॥ यथा । जडाजडात्मक
सर्वमात्ममात्र प्रपश्यति । स एव स
र्वभूतात्मभूतात्मा प्रीच्यते बुधेरिति

सर्वमङ्गला

सर्वभूतात्मभूतस्य । आत्मास्वरू
पमयस्य ॥

सर्वभूताशयस्थित । वि० आत्मनि
चैतन्यामन्दवनेचिन्मात्रे ॥ सर्व
भूतानामाशयेद्वेदशेन्तरयामिरुपे
ण । प्रत्यगात्मरूपेण च स्थितो य
स एव स ॥

सर्वभृत् । वि० नामरूपात्मकस्य जगता
धारके । प्रोषके च । चिदात्मनि ॥
मायया । सदात्मना । सर्वङ्कल्पि
त । धारयति । प्रोषयति च । निर
धिष्ठानममायोगात् । दुभृजधारण
प्रोषणयोः । कृिप । तुक् ॥

सर्वमङ्गला । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ सर्वे
भ्यः सर्वेषां मङ्गला ॥ सर्वाणि म
ङ्गलानि यस्या इति वा ॥ सर्वाणि हृद
यस्यानि मङ्गलानि शुभानि च । ददा
ति चैप्सितां लोकीतेन सा सर्वमङ्गले
ति देवीपुराणम् ॥ अपि च । मङ्गलं
मोक्षवचनमाशब्देदादवाचकः । स
र्वान्मोक्षान्याददाति तेन सा सर्वमङ्ग
ला ॥ इषे सम्पदिकल्याणे मङ्गलपरि
कीर्तितम् । तान् ददाति च या देवी
सा एव सर्वमङ्गला ॥ इ० ब्र० वै०
पु० ॥ अन्यच्च । सर्वमङ्गलशब्दस्य
सम्पूर्णार्थवाचक । आकारो
दादवचनस्तस्मात् सा सर्वमङ्गला ॥
इ० ब्र० वै० पु० श्रीकृष्णजन्म
खण्डे २७ अध्यायः ॥

सर्वसिद्धी

सर्वमय । त्रि० सर्वात्मके ॥
 सर्वमूढम् । न० कपटके ॥
 सर्वमूषक । पु० अनेहसि ॥
 फलि ।

सर्वमेध । पु० सर्वस्वदक्षिणे० वि
 श्वजिद्यज्ञे । यज्ञे ॥

सर्वभरि । पु० प्राप्ते ॥ सर्व
 त्विभर्ति । सर्वभ्रमुमागमोभ्रम्
 इति निर्पातनात् ॥

सर्वयोगविनिर्मुक्त । त्रि० असङ्गे ।
 सर्वसम्बन्धविनिर्गते ॥ योगशब्दे
 न सम्बन्धोच्यते । सर्ववैयर्थ्यागा
 सम्बन्धास्त भोविनिर्मुक्त । विनि
 र्गत ॥

सर्वरक्षयम् न० कवचविशेषे ॥

सर्वरस । पु० सज्जरसि । धूनेके ॥
 शीघ्राप्रमेदे । लघुरसि ॥ सर्वैर
 कृते । रसपात्रादने । अदन्तोय्य
 ना । वज्र० अज्वा ॥ सर्वैरसा
 यस्मिन्वा । परमानन्दे० अत्म
 नि ॥ सर्वैरसा सुखानिविधानो
 यस्मिन्स ॥ पण्डिते ॥

सर्वरसाय । पु० मण्डे ॥ रससा
 साययज्ञ । रससायकृतिना ॥ अ
 योरस ० रसाय । राजदन्तोदि
 का । सर्वैररसायः ॥

सर्वरसात्मनः । पु० लघुरसि ॥

सर्वरसुपरिवर्तः । पु० वत्सरे ॥

सर्वसिद्धी । पु० पाषण्डे । वेदवि

सर्ववेदा

सहाचारे० सर्वव्यापकचिह्नधारि
 त्वि ॥ नानप्रतधरानानाविधा ।
 पाषण्डिनीमता । सर्वाविषयतानि
 किङ्कानिच । सर्वैर्वाकिङ्कानिसम्ब
 द्ध ॥ अतद्विनि ॥

सर्वशोध । पु० शोधमयशब्दे ।
 प्रक्षेपने । समस्तधातो ॥

सर्ववर्षिका । स्त्री० गम्भावांम् ॥

सर्ववृक्षभ । त्रि० सर्वप्रिये ॥

सर्वरक्षभा । स्त्री० असव्यामृनाया
 म् ॥

सर्ववाच्य । त्रि० सर्वनिन्द्यावाग्
 विषये ॥

सर्वविक्रयी । पुं० प्रतिविषयद्रव्याणां
 विक्रोतरि ॥

सर्ववित् । पु० परमेश्वरे ॥ त्रि०
 विदितात्मतत्त्वे ॥ सर्वज्ञसर्ववे
 ति० विन्दतवा । विद० विदुष्य
 वा । सत्सुविद्विज्जादिनां ज्ञप्

सर्वविषयातीत । त्रि० सर्वात्मनां
 मिथि । सर्वमविद्यावत्काशात्म
 कविषयमतोत्थावस्थित ॥

सर्ववेदाः । पुं० विश्वजिद्यज्ञे । स
 र्वस्वदक्षिणेपितृयागकर्तारि ॥ य-
 याज्ञासरः । सर्ववेदाः सर्वमेहो
 याग । सर्वस्वदक्षिणवृत्ति ॥ सर्व
 वेदवति० लक्षयति० कर्त्तव्यम्
 इति सर्ववेदाः । विदुष्यवामि ।
 व्यक्तः । असुम् ॥

सर्वसन्नहनार्थक .

सर्वविश्वी । पु० नसंके । नटे । सर्वे
धावेश साख्यस्य । इति० । स
कलवेशधारिणि । बहुव्रीहिः । इ०
भा० ॥

सर्वव्यापी । द्वि० आकाशवत्सकल
पदार्थव्यापनशीले । यथा । सर्व
व्यापिनमत्मानं ज्ञात्वाधीरोनशा
चतीति ॥

सर्वज्ञ । अ० सर्वप्रकारेणेत्यर्थः ।
सर्वशाखामलम् । न० नक्षत्रविशि
ष्टेषु ॥ यथा । भरणीकृत्तिकापित्र्य
विशाखाश्रतृभाजिष्य । सर्वशाखा
मलं प्रोक्तं ब्रतं तत्र विवर्ण्येति ॥

सर्वशास्त्रवित् । द्वि० महानिर्वाणाय
मन्त्रे ॥

सर्वशान्तिहृत् । पु० दीप्यन्ती ।
शान्तिहृत् ॥ द्वि० सर्वशान्तिवि
धायिनि ॥

सर्वसंलग्नवचनम् । न० औष
रके ॥

सर्वसङ्गत । पु० षष्ठिकावाम् ॥
द्वि० सर्वप्रिये । सकलसङ्गति
युक्ते ।

सर्वसत्त्वसमुद्भवा । स्त्री० प्राहृषि ॥
सर्वेषां प्राणिकासमुद्भवत्पसितोष्णी
वनतश्चयस्याम् ॥

सर्वसन्नहनार्थकः । पु० सर्वसै
न्यसन्नहने । सर्वाभिसारे ॥ सर्वे
षांसन्नहनम् । सर्वसन्नहनम् । स

सर्वाङ्गसुन्दर .

सर्वसन्नहनमर्थोयस्यसः ॥

सर्वसन्नाह । पु० सर्वात्मनि ॥
सर्वसह । पु० गुग्गुली ॥ द्वि० स
कलसहिष्णुः ॥

सर्वसाक्षी । पु० परमात्मनि ॥ सर्वे
षांशुभाशुभकर्माणां साक्षी । सा
क्षाद्गृष्टा ॥ द्वि० सर्वविषयद्र-
ष्टारि ॥

सर्वसिद्धि । पु० श्रीफलविष्णवे ॥
द्वि० सिद्धियुक्ते ॥

सर्वसुखप्रद । पु० परमात्मनि ॥
भगवति ॥

सर्वस्वम् । न० समस्तधने ॥

सर्वस्वी । पु० गोपकन्यायानापिता
प्यतीतसङ्करजाती ॥ द्वि० सर्वस्व
विशिष्टे ॥

सर्वहर । द्वि० सर्वसंहारकारिणि ॥
सर्वहितम् । न० मरिचि ॥ द्वि० स
र्वेषां हितकारिणि ॥

सर्वाकार । द्वि० समस्तदेहाद्याका
रविशिष्टे । भगवति ॥ यथाहुरा
चार्या । सर्वाकारो भगवानुपास्य
ते येन येन भावेन । तन्मन्त्रावम्भू
त्वाचिन्तामणिवत्समभ्येतीति ॥
सर्वापादानकारणत्वात् सर्वाकार
स्वम् ॥

सर्वाङ्गम् । न० सकलावयवे ॥

सर्वाङ्गसुन्दरः । पु० औषधविशिष्टे
॥ यथा । रसगन्धकतुल्यांशौषधीभा

सर्वात्मा

गौटमव्याख्य । भौतिकं विद्रुमं च
 क्खमवनीयसमायत । हेमभस्मा
 र्धभागसुसर्वाख्ये निधापयित् । नि
 स्वुद्रवस्ययेनेनपिष्टिकाकारयेद्भि
 षक् ॥ पञ्चाङ्गप्रपुट दद्याच्छीतल
 क्षुप्तसुररेत् । हेमभस्मासमतोऽप्य तो
 ष्या । वीं दरेदेमत ॥ एकोक्तत्वस
 मस्तानिसुष्मपूर्णानिकारयेत् ।
 तत पूत्राप्रकुर्वीतमजयेद्विषयेयु
 मे ॥ सर्वाङ्गसुन्दरीश्वरेणगरकनि
 ज्ञानन । वातापितज्वरेष्वरेसस्त्रिपा
 तीमुद्रकथे ॥ अर्घ्यस्ययज्वरीनिमे
 दिगुर्ध्वं भगन्दरे । निहन्तिवातजा
 न रोगान स्त्रेष्मकांश्चविशेषतः ॥
 पिप्पलीरुधुम युक्त चूतयुक्तमद्यापि
 वा । भक्षयेत् पञ्चखण्ड नसितया
 चार्द्धकेचवा ॥ गुडूचोसत्त्वसहितं
 प्रमेहेचविशेषतः । रसरत्नान्वरः प्रो
 क्तः सिद्धये नीरसीतमः । राज्ञि
 कादिद्रुतेन ज्ञातप्रत्याख्यं विवर्णये
 त । भूतभेषज्यरत्नावल्यां सर्वाङ्ग
 सुन्दरीरसः ॥

सर्वाङ्गोपः । पुं० स ये । सर्वाङ्गानि
 व्याप्नोति । तत्सर्वादिरेतिष्ठः ।
 वि० सर्वाङ्गवयस वन्धयुक्ते ।
 सर्वाङ्गिणिः । पुं० विज्वरश्चितरि ।
 सर्वाङ्गिणिद्रुजके ॥ सर्वे० अतिव
 श्रेयश्चक्षुः ॥

सर्वात्मा । पुं० सर्वस्वरूपे ॥ सर्वं

सर्वाभिसम्भ

वर्गे ।

सर्वात्मता । स्त्री० सर्वसंख्यात्मनेदे
 ॥ भाषितल ॥
 सर्वाध्यक्ष । वि० सर्वसिद्धिप्रचक्षते
 ॥ सर्वप्रत्यक्षे ॥ सर्वनिबन्धारे ।
 सर्वानुकारिणी । स्त्री० शास्त्रपण्याम् ।
 सर्वानुकारो । वि० सर्वसमे ।
 सर्वानुभूतिः । स्त्री० ज्ञेयतत्त्वविद
 तावाम् ॥ सर्वानुभूतयेऽस्याम्
 ॥ सर्वैरनुभूयनीया । कर्माविशि
 न् ॥ सख्यप्रति । पुं० भूताङ्
 द्विष्टे ॥ भाव्यङ् द्विष्टे ॥

सर्वाङ्गभक्षक । वि० उदरपिपासि ।
 सर्वाङ्गभोजिनि ।

सर्वाङ्गभोजो । वि० सर्वाङ्गोमे ॥ स
 र्व्येवासङ्गानि० सर्वाङ्गनि । सर्वा
 ङ्गानिभीकृणोवमस्य । सुगोतिवि
 निः ॥

सर्वाङ्गीन । वि० सर्ववर्णाङ्गभक्षके
 । सर्वाङ्गभोजिनि । सर्वाङ्गानिभ
 क्षयति । अनुदसव्याङ्गेतिष्ठः ॥
 भिष्यी ॥

सर्वाभिसम्भक्तः । पुं० परशुचासङ्ग
 तस्यसर्वाङ्गेयके । वैज्जस्यतिष्ठा
 दौ ॥ कथाङ्गमनुः । भर्माङ्गजीसदा
 सुख्यम्हाङ्गिणीवि कदम्बकः । वै
 ज्जस्यतिष्ठाङ्गेतिष्ठः सर्वाभिस
 न् भक्षयति ॥

सर्वाभिसम्भो । पुं० वैज्जस्यतिष्ठा ।

सर्वायानुसाधनौ

कृपतापसी । वि० सर्वाभिसंधान
विशिष्टे ॥

सर्वाभिसार । पुं० सर्वोवे । सर्वम
ब्रह्मार्थके । - तु ब्रह्मैवमन्त्राहे ।
सर्वेष० अभिसरणम् । घ० भा
विषय ॥

सर्वार्थसाधिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

वि० सञ्जलप्रयोजनसाधके ॥

सर्वार्थसिद्धि । पुं० बु० भेदे । शाक्य
मुनी । गौडगौडनौ । वि० लब्धा
र्थे । समस्तप्रयोजनसिद्धियुक्ते ॥
सर्वार्थेषु म० निष्पन्न । सिद्ध
शुक्लाकाव्ये० खेतिममास ॥
सर्वार्थं सिद्धौ खेतिवत् ॥

सर्वार्थसिद्धि । स्त्र० योगविशिष्टे
। सर्वार्थसिद्धिसंज्ञते ॥ सर्वार्था
नांसिद्धि ॥

सर्वार्थसिद्धिसहितः । पुं० योगभे
दे ॥ यथा मूलाक्षराक्षरतुरङ्गम
पुष्पभानिसूर्ये० ह्रीन्तुर्विधमैव
गुरु शगाङ्गे । सापीं हुताशनउ
पान्यभमेवभीमे० ब्रह्मोन्तुर्मेवकर
भानिविधिसौम्ये ॥ मैवान्यपु
ष्यतुरगादितभानिकीवे० इत्यन्य
मेवतुरगादितयद्युक्ते । ब्रह्मानि
लक्षणभानिशनेयराहे० सर्वार्थं
सिद्धिसहितं कथितोहियोगः ॥
सर्वार्थानुसाधनौ । स्त्री० सर्वार्थसाधि
न्याम् अम्बयाम् । दुर्गायाम् ॥

सर्वेश्वर

यथा । धर्मादींश्चान्तान्यस्मात्
सर्वलोकैषुयच्छति । ततोदधीसमा
ख्यातासासर्वायानुसाधनी तदेवो
पुराणे ४५ अध्याय ॥

सर्वावसर । प० नि म पाते । अ
र्द्धरात्रे ॥ सर्वेषामवसरे ऽस्मिन् ॥
ह० त्रि० शेष ॥

सर्वागौ । वि० निषिद्धभोजनादि
शौले ॥

सर्वाध्ययनय । वि० अनेकद्रुतप्र
चुरे ॥

सर्वश्रमनमस्कृत । पुं० अन्यश्रमे
। परमहस्ये ॥

सर्वास्त्रा । स्त्री० देवीविशिष्टे ।

सर्वहृष । पुं० समस्तहृदिने ।

सर्वोद्य । वि० सर्वे । सर्वसौहित
म् । सर्वशोभेतिपक्षे ॥

सर्वेन्द्रियगुणाभासम् । वि० चोद्येव
ह्लाणि ॥ सर्वेषां हि करणानाश्री
तादोना० मन्त करणयेऽबुद्धि
मनसोर्गुणै० रथ्यवसायसङ्कल्पश्रव
णवचनादिभिस्तत्तद्विषयतय ऽवभा
सतद्भव० सर्वेन्द्रियव्यापारेर्व्यापृ
तमिदमन् ॥ तत्सर्वेन्द्रियाणिगु
णाद्यतद्विप्रयानाभासयतिवा ॥

सर्वेशान । पु० परमेश्वरे ॥ सर्वे
षामीश न ॥

सर्वेश्वरः । पु० परमेश्वरे ॥ परम प
तोऽसङ्गस्यापिचैतन्यस्य० आध्यास

सर्वप .

कतस्वधपम्बद्धज्ञानज्ञार सर्वम
यादाधरकमत्त कवत्त नपरमश्वर
त्वम् । सर्वेयाम् । ईश्वर । आ
न दमये । यथा । अयप्रत खजतेवि
श्वतद्व्यथयितु पुमान् । नकोपि
यक्तलोनाय सर्वेश्वरवृत्तिश्रुत ।
यथावा । नारायणमाभान ज्ञात्वा
सर्गस्थितिप्रलयहेतुम् । सर्वस्य
सर्वभूत सः सर्वेश्वरोभर
तीति ।

सर्वोप । पु० सर्वसङ्गनाथके ।

सर्वोपधोष । गुरुविशेषे ।

सर्वोपध । श्री० । धोपधिवर्गविशेष
वि ॥ यथा । कुठंमासीह रद्वेरेसु
राशेलेषचन्दनम् । बचाकाचूरमु
स्तव्या सः सर्वोपध । प्रकीर्त
ता । १

सर्वप । पु० । सरिषये । तुमे । कद
म्बके । सरतिर्जहे इत्यात् । छ०
। सत्तरप पुत्रवित्तप पुत्रगम
य ॥ सर्वपस्तु । सी। के। कटु । हं । वा ।
सत्तित्तक । तीक्ष्णोष्णः कफोरा
तघ्नोरक्तपित्ताग्निवर्द्धनः । रक्षोह
राजयेत काण्डकुठजोष्ठकामिषका
न् । यथारक्तस्तयगौर । किन्तुगौ
रावरोसत । । स्यावरशिषप्रमेदि ।
क्षिप्रप्रट्कपरिमाणे ॥ यथा । का
कान्तरगतीभाभीयन्वायुहं स्याद्वैरज
। तैस्तुभिर्भविष्यन्वालिवाभवि

सत्तिरम्

एतदर्थप ॥

सर्वपते उम् । न० । सर्वप्राधान्ये हे ।
ख डेतैनेव । दोषन सार्धप तेन
कटपाकरम लघु । शिवन स्याम श्री
योश्च तीक्ष्णपित्तासदृशकम् ॥ क
फनेशनित्तायोपमिर कर्णमिवा
पडम् । काण्डकुठजमिश्रितकुठकु
ष्ठत्रयगुण ॥ तद्वैरजकयोस्तैर्ज
विशेष मयक्तकृत् । राजिक
ये । कृष्णराजिकादुरतराजिका
तयोः ॥

सर्वपनाकम । न० । सार्धपेनाकम् ॥
तीक्ष्ण च स सर्वपनाक वातघ्नो म
ज्जवापहम् । काण्डकुठमिहरंदट्ट
कुठज सचिकारकम् ॥ पाकप्रका
शयथा । सार्धप कीमसीदण्ड
सिन्धुनालो यपीकित । ततस्तैषी
सहिष्णुग्राह्यो भवितः सौम्यवा
न्यति । इति ॥

सर्वपनाकम । न० । सार्धपेनाकम् ॥
कटु वा स सर्वपनाक बहुमूलमजं गुरु
। अम्लपाक विदाहियानुषण कष
क्षिदे यक्तत ॥ सद्यारंजनचर्तौष्ण
कादुयाकीषुनिन्दितम् ॥

सर्वप्रो । श्री० । खड्गनिकायाम् ।

सक्तम् । न० । कक्षी । सक्तवि । सक्त
। अम् ॥

सक्तचित्तम् । त्रि० । सक्तिसि ।

सत्तिरम् । न० । कक्षी । सक्तति । सक्त

सलिलकुन्तल .

सलिलकलीति • इलच् । रलयारे
कत्वम् ॥

सलिलम् । न • जले ॥ उपादाना
ख्यायाद्वितीयायातुष्टौ ॥ सलति •
गच्छति निम्नदेशम् । सलगती । स
लिकल्य निमहिभिडिभण्डिशण्डि
पिण्डितुण्डिकुकिभूभ्यङ्गलच् ।
सलिलव्यञ्जकदेशादगागंलेद्रष्टव्या
। कश्चिद्विशेषावापिकालिदासीक्तौ
यथा । अद्याजुर्नोदुम्बरसिन्दुररा
पर्यप्रबोलातिविशालशाखा । ब
लमीकपाश्वर्वा भुरगाद्विवृतवा
म्बुनिर्देश्यमल समाश्रु ॥ योणाति
भीतलवसत्तद्वपुर्गिर्योसास्त्रादु
सान्द्रसलिलाकिलशीघ्रवादी ।
इत्य विलोक्य त्रसुधाभिश्चकूपवापी
कासारकुण्डलवननविद्धीतशङ्कत्
॥ नीचगतजलदेशमाह । सिधुप
तानमरुकाण्यं वगौडगेशे निम्नधरा
त्तरगमम्बुनिसर्गभावात् । क्षारा
स्त्रकुण्डलतद्वपुर्विनिस्तुणोर्व्यातद्व
न विकृतिमद्गुणमाहुरार्या ॥ शु
भजलज्ञानमाह । यामादुदीरितह
रित्युशनोजभागेनैवेभमण्डलवि
भागवतिप्रशस्तम् । वाच्य वनतदि
हगभंकवोन्दुभागेनिम्नाद्भूमित
टिनोनगदिक्शिराभिरिति ॥

सलिलकुन्तल . । पु • शैवालै । सलि
लकुन्तलकुन्तल ॥

सवनम्

सलिलकोष्ठ • । ष • जलगृहे । जल
मन्दिरम् • भा • प्र • ॥

सलिलज । त्रि • जलात्पत्रे ॥ न •
पद्मे ॥

सलिलनिधि । पु • समुद्रे ॥ यथा
। प्रोत्पागज्जन्तपस्तो दिशिदिशिज
लदास्त्व शरय्योगिरीणामुवासावा
सभाजामसरविटपिनाजन्मभूमि
स्त्वमेवागाभीर्य किञ्चतादृकत्वयिस
लिलनिधिकिन्तुविज्ञापयाम सर्वो
पायेनमैवावरुणिमुनिकृपादृष्टय
काङ्क्षणीया । जलानानिधि ॥

सलिलेम्बन । पु • वाडवाग्नौ ॥ स
लिलमिम्बन यम् ॥

सलील । वि • लोलयासङ्घर्षमाने ।
सलीकता । स्त्री • समानलीकता
याम् ॥

सल्लकी । स्त्री • गजभक्ष्यायाम । शल्ल
क्याम् । सत्कृत्यलक्यतैस्त्राद्यतीग
जैः । लक • । कुन् । गौरादि ॥

सल्लक्ष्यम् । न • प्रत्यगभिन्ने ब्रह्मणि ॥
सञ्चतल्लक्ष्यश्चेति तथा ॥

सव • । पु • यज्ञे ॥ सोमोयवाभिषू
यनेरसार्थं खण्ड्यतीवद्राध्वरेससव
॥ सत्वने ॥ सूयते सोमेऽव । पु
ञ्ज • । ऋदोरप् ॥ यद्वा । सूयते
ऽवानेनवा । षूप्तेरथे । अप • घी
वा । न • जले ॥

सवनम् । न • यज्ञज्ञाने । सूच्याया

सविकल्पक :

म ॥ अभिषवे ॥ अध्वरे ॥ सीमनि
ईलने ॥ पुञ्चभिषवे । ल्युट् ॥
प्रसवे ॥ पु० काले , समये ॥ च
न्द्रमस ॥ सवति० सुनोति० सु
तिषा । मयुरुवज्जोयुव् ॥

सवया । पु० वयस्ये । स्निग्धे ॥
समानवयोऽप्य । ज्योतिर्जनपदेति
समानस्यस ॥

सवर । पु० मल्लि ॥ शिवे ॥
सवर्ण । चि० सदृशि । तुल्यवर्ण ।
समानजातौ ॥ यथा । पाण्डि
हसम्भार सवर्णसूपदिश्यते ।
इति ॥ समानोवर्णोऽप्य । ज्यो
तिर्जनपदेति स । तुल्योऽप्यप्रय
त्नेवर्ण ॥

सवथा । स्त्री० शनिमातरि । छा
यायाम् ॥

सवर्णाल्यम् । न० तीर्थविशेषे ॥

सवडा । स्त्री० चिह्नित ॥

सवासक । पु० वर्षावृत्तान्तरे ॥

द्विजगणमाहरभगणसुपाहर । भग
तिसवासकमितिगुणनायक ॥ य
था । गिरिवरनन्दिनिदुरितनिष्ठा
न्तनि । विहितमतौमयिक, रुक्क
णामपि ॥

सविकल्पक । पु० समप्रज्ञातसमा
धी ॥ तथाहि । सविकल्पकीनाम
ज्ञातज्ञानादिविकल्पभेदज्ञानपे
क्षयाऽद्वितीयवस्तुनितदाकाराका-

सविता

रितायाश्चित्तवृत्तेरवस्थानम् । त
तोदाहरणम् तदामृन्मवगजादि
भानेपिमृद्धानवत् । दूतभानेप्यद्वे
तवस्तुभासते । इति । तदुक्तम् ।
द्विजस्वरूपगगनोपमपरमकृद्भिमात
न्वन्नमेकमजरम् । अलेपकंसर्वगत
यद्वयतदेवचाहसततविमुक्तकृति
॥ चि० सविकल्पमिति ॥

सविकार । चि० विकारमहितेस
जाम्, तादिभूतवर्त ॥ विकारिणस
हित । कार्यमाभीपादानतया
सर्वकार्यतादात्म्यापन्ने ब्रह्मणि ।
सविकाश । चि० सप्रकाश
सविकासः । चि० विक्र सेनमहव
त्माने ॥

सत्रियङ् । चि० सृष्टिर्मति ॥

सविता । पु० सूर्ये । सर्वभावानां प्र
सवितरि ॥ यथाहय ज्ञानज्ज्ञा ।
सवितासर्वभूतानांसर्वभावान्प्रमृ
यते । सवनात्पावनोऽसविता
तेनक्षिप्यतइति ॥ अन्तिपुराणमपि
• यथा । धोमध्वशब्दोवक्ष्यमाणप्रचि उ
यतिसर्वदा । सृष्टार्थभगवान्त्रिष्य,
सवितासतुकोत्ति ॥ सर्वसीक
प्रसवनात्सवितासतुकोत्ति ।
यतस्तद्देवतादेवसावित्रीत्युच्यतेत
तइति ॥ त्रिष्यधर्मोत्तिरपि । र
सानाश्चतथादानाद्भिरित्यभिधीय-
ते । प्रजानाश्चप्रसवनात्सवितेत्य-

सव्यसाची

भिधौयतइति ॥ सवति ॥ सुव
 ति० कर्मणि लोकाप्रेरयति । प्रप्रे
 रणे । तच् । अकंठच् ॥
 सवितृदेवत । पु० इस्तनवच् ॥ स
 वितादेवतयस्य ॥
 सवित्रम् । न० प्रसवसाधने ॥ सूय
 तेनेन । प्र० । अत्तिंलूधूस्व
 नेतीचः ॥
 सवित्रिय । सूर्यसम्बन्धीये ॥
 सवित्री । स्त्री० जनन्याम् । तजन्ता
 त० ङीप् ॥
 सविध । चि० अन्तिके । निकटे ॥
 समानाविधाऽस्य० सहविधयेतिवा
 ॥ सप्रकारे ॥
 सविध्यय । त्रि० प्राच्ययुक्ते । वी
 चापत्रे ॥ विस्मयेन सहवर्त्ततइति
 तथा ॥
 सवेश । चि० निकटे ॥ वेशान्विते
 समानोवेशोऽस्य० सहदेशेनेतिवा ॥
 सव्य । पुं० विष्णौ ॥ चि० वामे । प्र
 तीपे प्रतिकूले । दक्षिणे ॥ सूयते ।
 प्र० । अचोयत् ॥ यथा । सुने
 ति । बाहुलकाद्यः ॥
 सव्यभिचार । पु० इत्वाभासान्त
 रे ॥ यथा । अनैकान्तिकः स
 व्यभिचारः । सविधिवः । साधा
 रणाऽसाधारणानुपसर्गारभेदात् ॥
 सव्यलोकः । चि० सापराधि ॥
 सव्यसाची । पुं० अजुने । यार्थे ॥

ससदह

सव्येन वामेन हस्तेनापि० शरान्०
 सचितु सन्नातु गील यस्य । चि
 नि ॥
 सव्येष्ठ । पु० सारथौ ॥ सव्येतिष्ठ
 ति । सुपिस्थइतिक् । स्थास्थिन्
 स्थृणामितिष । । हनदन्तादिस्थ
 लुक् ॥
 सव्येष्टा । पुं० स० ॥ सारथौ ॥
 सव्येवामेतिष्ठति । षा० । सव्ये
 स्थश्छन्दसीति० कट० डिच् ।
 अम्बाम्बेच्छत्र० स्थास्थिन्स्थृणामुपस
 र्गानात्पत्वम्० सुषामादित्वाद्वा
 । हनदन्त्या दल्लुक् । सव्येष्ठरी०
 सव्येष्ठरइत्यादिरूपाणि ॥
 सशस्य । त्रि० शस्ययुक्तेभूत्यादौ ॥
 सशस्या । स्त्री० नागदन्त्याम् ।
 सशशुः । स्त्री० शशुयुक्तस्त्रियाम् ।
 नरमानिन्याम् ॥
 ससत्त्व । त्रि० प्राणियुक्ते ॥
 ससत्त्वा । स्त्री० गर्भिण्याम् ॥
 ससन्देहः । पुं० अर्थालङ्कारप्रभेदे ॥
 यथा । ससन्देहस्तुभेदोक्तौ० तदनु
 क्तौवस शय । भेदोक्तौयथा । अ
 यमार्सण्डः किं सखलुतुरगे स
 त्तिभिरित् कृशानु क्तिस्वा प्रसरति
 दिशेनैव नियतम् कृतान्त किं
 साक्षात्प्रपञ्चने सावितिचिर स
 माजीक्याजीत्वाविदधतिविकल्पा
 न्प्रतिभटा ॥ भेदोक्तावित्यनेननकी

संज्ञक .

बलमयं निश्चयगर्भायावन्निश्चयान्ती
 पिसन्देहः स्वीकृतः । यथा । इन्द्र
 विक्रकलङ्क सरसिजमेतत्किमम्बुकु
 त्रगतम् । ललितसविलासवचने मु
 खमितिहरिणः क्षिप्रनिश्चित परतः ॥
 किन्तु निश्चयगर्भ इव न त्रिंशयः
 प्रतीयमान इत्युपेक्षितो भट्टी इति न ।
 तन्नुत्तरीयथा । अन्ना सर्गविधौ
 प्रजापतिरभूत्सन्तोमुक्तानिप्रद
 शृङ्गारैकरस स्व सुमदनीमासी
 तुपुष्पाकरः । वेदाभ्यासजडः क
 य मुनिवयव्याहृतकौतुहलो निर्मा
 तु प्रभवेन् अनीहरमिदं क्व पुराणी
 मुनिः ॥ वि० सन्देहसहितै ॥
 ससुरः । वि० सदेवे । सुरासहितै ।
 सुरेश्वरः सुरयावाः सहवर्त्तते इति ॥
 सस्मितः । वि० ईषहास्ययुक्तो ॥ व
 या । सस्मिताननसरीजमकनिरिह
 मात्ममतिशिलाकुललम् । रीचनी
 क्षसितभाससुमेकैश्वर्यमनसिभौ
 शवमपुरित्यनुमितौजगद्देश ॥
 संज्ञकम् । न० शस्त्रे । हस्तादिपक्षे ॥
 धान्ये । शस्त्रे ॥ शुषे । सस्ति ।
 वसवसिखरे । मांशासिख्योय ॥
 संज्ञकः । पु० मणिमेदे । नालिकीरा
 ना , सस्याभमथौ । वसौ । खड्गौ
 ॥ वसौ ॥ साधौ ॥ संज्ञकगुणो ज
 मरिजात सम्भवः । संज्ञकपरि
 जात इति भावः ॥

सहगमनम्,

सहकारी । पु० सहामुषके ।
 संज्ञकसवर । पु० साकल्ये ॥ संज्ञे
 सत्रियति । हज्ज् । यद्वद्विषयम् ॥
 संज्ञकसवरणः । पु० साकल्ये । स
 ख्याः ॥ इ० भा० प्र० ॥
 संज्ञेद । वि० संज्ञेदसहितै ॥
 संज्ञेदा । स्त्री० दृषितायां कन्याया
 म् ।
 सह । अ० आकल्ये ॥ निश्चयमने ॥
 साहज्ये । योगपदो । सार्धम्
 साकम् । सहम् । सममित्यर्थे ।
 सहितै ॥ समुद्यौ । सम्मन्त्रे ॥
 सहितै । यद्वद्विषये । यथावाच्यम् ।
 सह । पु० न० वसि । पु० मार्ग
 शीर्षे । न० पांशवे । सवर्णे ।
 वि० समे ॥ ज्ञानो ॥ सहितै
 समितै । सह० । यथावाच्यम् ॥
 सहकारः । पु० अतिसौरभात्ते ॥
 सहारः इ० भा० प्र० ॥ सहका
 रयतिः मिलयति इन्द्रम् । अयम् ।
 तुषारादवच्छेत्तान्तीवासाधुः । सा
 हज्ये ।
 सहकारी पु० प्रज्ये ॥ वि० सह
 काव्यं कृतिः ॥
 सहकारित्वम् । न० तद्विज्ञत्वं सति
 तत्त्वव्यजनकत्वे । इति नैवाविवक्षः ॥
 सहगमनम् । न० । अनुगमने । यथा
 ॥ अष्टौशिकमाणायादिव्यवस्थानि
 काभ्याकाशभूमिजलहृदयामस्थिता

सहजमितम्

न्यामिपुरुषयमदिनरात्रिसन्ध्याध
र्मायुयसाक्षिणीभवत् • ज्वलच्चित्तारो
हणेनपतिदेहेनसहगमनमहकरो
मौल्यनुगमनेसहकल्प • ॥

सहचर । पुं • नीलभिण्ड्याम् ॥ पी
तभिण्ड्याम् । पीयावासाह • भा
प्र • ॥ त्रि • अनुचरे ॥ सहचरति
। चर • । पचाद्यच् ॥ वयस्ये ॥ प्र
तिबन्धकी ॥

सहचरित • । त्रि • सहोनुष्ठिते ॥ स
हे च्चारिते ॥

सहचरी । स्त्री • नीलभिण्ड्याम् ॥ पी
तभिण्ड्याम् । भिण्ड्यीमार्वे ॥ भा
र्यायाम् । पत्न्याम् । वयस्याया
म् ॥ सहचरति । चर • । पचादौ
चरडितिटित्वनिपातनान् • डीप् ।

सहज । पुं • निसर्गे । स्वभावे ॥
तृतीयभवने ॥ त्रि • सहोत्थे । सह
सम्भवे । सहोदरे ॥ सहतुल्ये • उ
दरे • जात • । जनी • । अन्येष्व
पीतिङ् • ॥

सहजन्मा । पुं • सोदरे ॥ सहसमाने
उदरेजन्मयस्यसः ॥

सहजमितम् । न • स्वाभाविकीमुद्दि
। यथा । अरिमित्सुहासीनाऽन
न्तरस्तत्पर पर • । क्रमेणमण्डन
चित्त्व सामादिभिरुपक्रमैः ॥ अ
रिः • शत्रु । मितम् • सुहृद् •
। उभयविलक्षण • । उदासीनः ॥

सहदेव

तैश्चतयस्त्रिविधाः । सहजा • •

कृत्रिमा • प्राकृताश्चेति ॥ सह
जमितम् • भागिनेयपैतृष्वस्रीय-
मातृष्वस्रोयादिरितिमिताक्षरा ॥

सहजा । स्त्री • भागिन्याम् । सहोदरा
याम् ॥ प्रकृतिप्रभेदे । आत्मनास
हैवजातायाम् ॥ यथापद्यादीना
मोकाशगमनादिलक्षणाप्रकृति स
हजा ॥ टाप् ॥

सहजात । त्रि • सहोदरे ॥ यमजी ॥

सहजारि । पुं • स्वाभाविकेश्वरी ॥
यथा । सहजारि सापत्न्यपितृव्य
तत्पुत्रादिरितिमिताक्षरायामाचा
राध्याय • ॥

सहङ्कम् । न • अस्थिसहितेपक्षमांसि
। सास्थिरक्षमांसि । हडमासङ्गति
प्रसिद्धे ॥ यथा । छागादेर्मांसम्
व्यादि कुट्टित खण्डितं पुन
शुद्धमांसविधानेनपक्षेदेतत् सहङ्क
म् । सहङ्क गुणयन्य शुद्धमांसगु
ण स्मृतमितिभावप्रकाश • ॥

सहदेव • । पुं • पञ्चमपाण्डवे । मा
द्रौतनये । नकुलानुजे ॥ अरासंध
सुते ॥ त्रि • देवेनसहिते ॥

सहदेवा । स्त्री • बलायाम् ॥ दण्डो
त्पले । शारिवीषधी ॥ मरुदेवा
याम् । अहंन्यातरि ।

सहदेवी । स्त्री • महाबलायाम् । पी
तपुण्यायाम् ॥ यथा । ज्वरं हति

सद्वचनम्

शिरीषदासहृदयः सटाधुनम् ॥
 ज्वरविषमज्वरम् । सपान्यम्
 ॥ पीतदाण्डोत्पलायाम् ॥ सहृदं
 वयभायायाम् ॥
 सहदेवोगण । पुं० प्रतिष्ठायासुदेव
 जानार्थमेवधोसमहे । यथा ।
 पञ्चमथैः सपयैश्चमहदेव्यादभि
 स्ततः । सहदेवोवलाचैयगतम्
 लोयतमरा । पुतारावगृहीच
 सिहोव्याधोतनी च । वाचपधो
 तिमन्त्रेवखामसेधमङ्गनैः ॥
 सहधर्मिणो । स्त्री० ईद्विधाने
 नाडायासु । मत्स्याम् । द्वितीया
 याम् । भाव्यायाम् ॥ सहधर्मी
 स्त्रियाः । मत्स्यासहकर्मस्त्रिका
 रात् । धर्मशीलवर्णानास्त्रोतानि
 । भावसम्पन्नम् ॥
 सहनम् । न० समानम् । प्रतीता
 रानिच्छायाम् ॥ यथा । सहन
 सन्तुः खानातितित्तासाशुभाम
 सति ॥ वि० समवाप्ति । स
 द्विणी । समिधि ॥ सहसितच्छो
 यः । यव० अनुदात्ततच्छेति युच
 । नन्यादित्वाकारुषी ॥
 सहनसन्तम् । न० एकवचनसहका
 रणव्यकरणे ॥
 सहनशीलः । वि० सहिणी ॥
 सहस्यशीलः । वि० सवशी ॥
 सहसासम् । न० समीचीनम् ॥

सः

सगभावो वि० सहये ॥
 सगमीजनम् न० बहुभि सखि-
 ल्यैकवारमेकने । मरुधौ । सह०
 मेजनम् । सुप सुपितसमासः ॥
 सहमरणम् । न० मृतस्वामिनासह
 ज्वत भूतारोहणेनप्राप्त्यानि ॥
 सहमानः । वि० सहिणी ॥
 सहमाना । स्त्री० सनिक्वात्मनै
 वस्यद्वि । उतानी । सहमोक्षो
 पापकर्मपातानियमपुर्णे प्रविनङ्ग
 तितया ॥
 सहमप्यः । वि० कर्मधिकते ॥ व
 क्तमविहितकर्मकारणम् । सहव
 रीतइति ॥
 सहयावो । वि० मिलितगामिनि ।
 सयो० व० भा० ॥
 सहयुता । वि० कारितदुहे ॥ सहये
 धितवान् । युध० सहयेतिज्ञानिय ॥
 सहरसा । स्त्री० मुहपय्यी ॥
 सहर्षः । वि० हर्षयुक्ते ॥
 सहवासः । पुं० सहान्वयानि ॥
 यथा । नस वसिष्ठपततिर्नचाखडा
 लोर्नपुत्रासी । नमूर्खैर्नोवकिमैद्य
 नाख्यैर्नान्ध्यावसाविभिरितिमनु ॥
 सहवासो । वि० एकस्थानेयोगप
 योनावस्थानवसरि ॥ यथा ।
 सहवासीविजानातिविहितसहवा
 सिनामिति ॥
 सहवाः । पुं० ज्ञानशीले । मार्गे ॥

सहस्रकिरण .

हिमन्तर्णी । सहते । षड् . । अ
मुन् ॥

सह । न . बले ॥ मानसपाटवे ॥
ज्योतिषि ॥ सहते . सञ्ज्ञतेऽनेना
यथा । षड् . । अमुन् ॥

सहस . । नि . सहासि ॥ हसेनसहस
संततइति ॥

सहसा । अ . ठादर्थे ॥ अविमर्शे ॥

यथा । सहसाविदधीतनक्रियामवि
वेकः परमापदापदम् । दधतेहि
विमृष्टकारिण गुणलवधा . स्वय
मेवसम्पद ॥ अतर्कते । आक
स्मिके । अकस्मादर्थे । सहसानि
स्मृताभावायेत्यनित्य इतिस्थि-
त । नाकारिगूहितु शक्योऽहस्य
तिसमेरपि ॥ तत्त्वणादर्थे ॥ दि
व प्रसूनसहसाप्रपातेतिथया ॥
सहते । षड् . । असाप्रत्ययः ॥

सहसान . । . पुं . मयूरे ॥ यज्ञे ॥

नि . अमायुक्ते ॥ सहते । षड् . ।

कटिज्वलधिमन्दिसहस्य किदित्य
सानच् ॥

सहस्य . । पुं . पीजमासि । सहसिब

जिसाधु . । तत्रसाधुरितिथत् ।

सहस्रम् । न . दशमते . १००० . अ

नन्ती ॥ विश्व भूत सहस्रस्रस्रम

जयशायकमितिमहाभारतम् ॥

सहस्रकाण्डा । स्त्री . श्वेतदूर्वायाम् ॥

सहस्रकिरण . । पुं . सूर्ये ॥ सहस्र

सहस्रधारा

किरणायस्य ।

सहस्रम् । पुं . अ दिव्ये । भानौ । स

सहस्रगशरस्मीनायस्यसः ॥ अच

यादृ . । तासाशतानिचत्वारिरश्मा

नावृष्टसज्जने । शतत्रय हिमो-

त्सर्गनायद्गर्भस्यसज्जने ॥ आनन्दा

यहिमेध्यायनूतनापूतनाइति । अ

तु शतवृष्टिवाहस्ता . सर्वाभ्यु

त स्त्रियइति ॥

सहस्रजित् । पुं . इरौ ॥ सहस्रा

ण्यसुराणांजयति । जि . । कृत् ॥

सहस्रणी . । पुं . भीष्म । ग ज्ञेये ॥

सहस्रयिनेनयति . पालयति ।

शीञ् . । सत्सूक्ष्मितीतिक्त् ॥

सहस्रतम । नि सहस्रस्यपूरणे ॥

निश्च शत दोमिडटसमडागमः ॥

सहस्रदष्ट . । पुं . पठौनमत्ये ॥ स

हस्रदष्ट यत्स ॥

सहस्रदष्टी । स्त्री . पाठौने । विदा

लमत्ये ॥

सहस्रद . नि . बहुप्रदे ॥ सहस्र

ददाति । डुदाञ् . । कः ॥

सहस्रदोः । पुं . कात्तौवीर्वाङ्मुने ।

॥ सहस्रदेविवाहवीर्यस्य . । अ

त्वस्यासिद्धत्वाद्वृत्त्वविसर्गौ ॥

सहस्रधारः । पुं . विष्णुचक्रे ॥

सहस्रधारा । स्त्री . देवताज्ञानार्थं स

हस्रच्छिद्रयुक्तपावगलितजलधारा

याम् ॥ यथा । सहस्रधारयादेर्गी .

सहस्रवदन .

स्नापयामिसुरेश्वरीमिति ॥
 सहस्रनयनः । पुं० इन्द्रे ॥ सहस्र
 नयनान्यथा ॥
 सहस्रनेत्रः । पुं० इन्द्रे ॥ विष्णौ ।
 सहस्रनेत्राण्यथा ॥
 सहस्रपत्रम् । न० कमले । पद्मे ।
 नलिनि ॥ सहस्रम्बुनिपात्राण्य
 था ॥
 सहस्रपात् । पुं० विष्णौ ॥ सहस्र
 पादायथा । सहस्रपादुपसृष्टेति
 पादस्यान्तलीपः ॥
 सहस्रपादः । पुं० करण्डे ॥ मार्त
 ण्डे ॥ यक्षपुरुषे । विष्णौ ॥
 सहस्रभित् । न० कस्तूर्याम् ॥ अम्ब
 वेतसे ।
 सहस्रभुजः । पुं० विष्णौ ॥ कार्त
 वीर्यार्जुने ॥
 सहस्रभुजा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ न
 वाक्यमयाम् ॥
 सहस्रमरीचिः । पुं० सूर्ये ॥
 सहस्रमूर्धा । पुं० श्रीहरी ॥ विष्णौ
 ॥ सहस्राक्षिपरिमितानि मूर्धा
 निऽथ ॥
 सहस्रमूली । स्त्री० द्रव्यमौषधी ॥
 सहस्रमूलिः । पुं० विष्णौ ॥ क
 न्ते ॥
 सहस्ररश्मिः । पुं० सूर्ये ॥
 सहस्ररश्मिः । पुं० शिवे ॥
 विष्णौ ॥

सहस्री

सहस्रबाहुः । पुं० कार्तवीर्यार्जुने
 ॥ वाणासुरे ॥
 सहस्रवीर्या । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ स
 हस्रवीर्यायथा ॥ महाशतार
 याम् ॥
 सहस्रबेधम । न० काश्चिकविधये ।
 युक्ते ॥
 सहस्रबेधो । पुं० अम्बवेतसे । युक्ते
 ॥ कस्तूर्याम् । न० रामठे ।
 हिङ्गुन । वि० सहस्रबेधकस्तूरि
 ॥ सहस्रबेधितुंशोक्तमथा । विध
 विधानि । सुपीतिविनिः ॥
 सहस्रविधरः । पुं० विज्याचले ॥
 सहस्रा । स्त्री० अम्बहायाम् ॥
 सहस्राक्षः । पुं० सहस्रतमेभाणि ।
 सहस्राक्षः । पुं० भागी । हसे । त
 पने ॥ सहस्रसंशयोक्तमथा ॥
 सहस्राक्षः । पुं० आण्ड्यले । इन्द्रे
 ॥ विष्णौ सत्त्वशोक्तमथा ॥
 सहस्रमक्षोयथा । सहस्राक्षपरि
 मितान्यक्षोयथा ॥ बहुमीशो
 सक्षय्ययोः स्नात्रात्पत्र ॥
 सहस्रारः । पुं० न० शिरोपस्थिता
 विसृज्यसहस्रदलकमथे ॥
 सहस्राक्षिः । पुं० विष्णौ । सूर्ये
 सहस्राक्षिभिर्वक्तव्यः । सहस्रा
 यननाम्भिर्भिभासीयकविश्वक
 पधरश्मिणीरिति ॥
 सहस्री पुं० सहस्रसंख्यासीत्युक्ते ।

सहाय .

साहस्रे ॥ सहस्र बलमस्यस्य । तप
सहस्राभ्यांविनौनौ • इतीनि ॥
बलिनीयसहस्रेणसाहस्रास्तेसहस्रि
य ॥

सहा । स्त्री • नखभेषजी • दण्डोत्प
लायाम् । सहदेवायाम् ॥ सङ्गप
र्याम् ॥ घृतकुमार्याम् ॥ उर्व्या
म् । भूमौ ॥ सहते । षह • । अ
प् । टाप ॥ सैवन्थोम् ॥ शुक्र
जिण्ट्याम् ॥ सपंकहाल्याम् ॥
राज्ञायाम् ॥ स्वर्णक्षौर्याम् ॥ त
रणीपुष्पे ॥ पीतदण्डोत्पलाया
म् ॥

सहाचर । पु • पीतभिण्ट्याम् । क
टसारिका • कटसरेय्या • इ • भा •
प्र • । सहचरे ॥ सहभाचरति ।
चर • । अच • ॥

सहाय । पु • चक्रवर्त्ति • त्रि • सह
चारिणि । अनुचरे । अभिसरे ॥
सहअवते • अवतिवा । अय • । इ
गतीवा । यचाव्यप् ॥ राज्ञ सह
वायया । सहसाद्यतयापुष्टा सत
तप्रतिमानिता । राज्ञासहाया
कर्त्तव्याः पृथिवीजीतुतिष्ठतीति
माख्ये १८६ अध्याय • ॥ अचोक्त
देवीभागवतेव्यासीन । शक्तयेत्यम
तिर्दत्ताहरिणावचतिने । प्रविष्टो
यववि विष्णुः सहाय • प्रत्यपद्यत
॥ नचापदिसहायिभूतासुदेव क

सहिष्णुः

यश्चन । समयेखजन • सर्व • स
सारैस्त्रिन्जराधिप • ॥ दैवेविमु
खताप्राप्तेनकीप्पस्त्रिसहायवान् ।
पितामातातथाभार्याभातावायसहे
दर ॥ सैवकीवापिमिच बापुचस्यै
वतथौरसः । प्रतिकूलिगतेदैवेनकी
प्येतिसहायतामिति ॥

सहायता । स्त्री • सहायीचे • सहाया
नासमूह • । गणसहायाभ्यामिति
तल् । साहाय्ये • सहायक्षकर्म
भावीवा । तल् ॥

सहायत्वम् । न • साहाय्ये ॥

सहार । पु • आन्वृक्षे । रसालि ॥
महाप्रत्यये ॥ इतिहलायुध ॥

सहारी । पुं • वर्षावृत्तान्तरे ॥ आद्य
न्तकर्णा पञ्चावर्णा । लब्धेक
धारीवाच्य सहारी ॥ यथो । क
सादिकेतुधर्मकहेतुम् । वदेवज
नभम् • इन्द्रीवराभम् ॥

सहारोग्य • । द्वि • नीरुजि ॥

सहित • । त्रि • सहिते । स युक्ते ॥
सन्धीयतेस्य । डुचोचः क्त • दधा
तेहि • । समोहितततथैवास्त्रिप
॥ सम्यग्धिते • हितेनसहवत्
माने ॥

सहिता । त्रि • सीढरि । सहनशीले
॥ सहते । षह • । दृक् । तीक्ष्ण
इतिवेष्ट ॥

सहिष्णु • । त्रि • सहने । अन्तरि ।

सङ्घाति :

तितितौ चमिणि । सहनयो
न . । यथा । सहते शीतोष्णादौ
नि । यद् . । अलङ्कृतमिति . इ
इच्छु . ॥

सङ्घिष्णुता । शी . चमायाम् ॥

सङ्घुरिः । पु . आदित्ये । दिवाक
रे ॥ शी . चितौ ॥ सहते । य
द् . असिसङ्घिकरिन् । सङ्घुरि .
सहनशीलवृत्तिविदभाष्यम् ।

सङ्घद्वय . । त्रि . प्रथमतः । इदं
शोको ॥ सङ्घद्वयेन . तिसङ्घे
तिबहुव्रीहिः । प्राथिमावस्यतया
त्वादय . प्रथमतः परत्वं इदमवद
स्य ॥

सङ्घक्षेपम् । न . विचिकित्सिताम्ने
॥ यथा । विचिकित्सातु इदं य
ज्ञेयस्मिन् प्रकायते । सङ्घक्षेपन्तु
विज्ञेयः पुरीषन्तु स्वभावतः कृति
प्राथम्यतन्विकः ॥

सङ्घातिः । शी . अर्थालङ्कारविशेष
॥ यथा । सासङ्घातिः सहायं
श्रवणादिकं विवाचकम् । एकार्था
भिधायकमपि सहायं श्रवणादुभय
श्रावणमकं सासङ्घातिः ॥ यथा ।
सङ्घ . दिवस . पिसाहि . दीहरा .
सासदृश . सङ्घमणिवलएहि . वा
चपारा . गलन्ति । सुहृद . तुह .
विशोए . सङ्घेद्वय . सौहृदतया
जदाए . दुर्वला . जीविदासा ॥

सङ्घाट :

असंस्कृतम् । सहदिवसनिघा
भिर्दीर्घा . इत्तासदृश . सहम
विचलयेनाप्यधारागलन्ति । सुम
ग . तवविशेषी . तस्या . सहैग
शीलाया . सहच . तनुकताया .
दुर्वला . जीवितामिति ॥ दूष्याना
यकंप्रतीयमुक्ति . । इत्तासनाचन
प्रचुरतयादृशत्वेन निरूपणम् . का
श्यान्मिच्छककृष्णगतनम् . आया
यादुर्वलत्व कादाचित्कत्वम् । इत्ता
सदृशदिगतं दीर्घं स्वादिशाब्दि
वसनिघादिगतम् . सहायं साम
र्थ्यात्प्रतिपद्यते । असङ्घातिर
लङ्कार . । अपिच । सङ्घातिः
सङ्घभाष्ये दुभासते जनरञ्जन . ।
दिगन्तमगमत्सङ्घोत्तिः प्रत्यर्थि
भि . सङ्घेति ॥ लक्षणांतरमपि
। सहायं नाश्रयैव भवेदतिशयो
क्तिः । कल्पितौपम्यप्रयत्नासा
सङ्घातिरिच्छेयत इति ॥

सङ्घाटजः । पु . मुनीनां पक्षं वाजा
यान् । पक्षौटज . यथा । मुनी
नाञ्चविताकुल्यापक्षौटजसङ्घाट-
जावितिहारावली ॥

मङ्घाटः । पु . द्वादशपुत्रान्तर्गतपु
त्रविशेषः ॥ यथा । बागभिर्भीमसं
क्रियते ज्ञाताज्ञातापि वासतो । वा
ट . सगर्भीभवतिसङ्घाट इति चि
व्यत इति मनुः ॥ संस्क्रियते . य

साराविषयम्

रिणीयते । अदायादोद्यमम् ॥ स
होद्यतेऽस्म । षड् । तत् सम्प्रसा
रणम् । गुणः ॥ चि० ऊढेनसह
वत्तमानि ॥

सहेत्यः । प० द्वतीयभदने ।

सहेदरः । पु० सहजी । सीदरेभा
तरि ॥ सहउदरेणवत्तते । बीप
सर्जनम् ॥ सह० समानम् । उ
दरयत्येतिवा ।

सहेरः । चि० साधुनि ॥ सहते ।

षड् । किशिरादयत्येतिचोरन् ।

सह्यः । पु० मलयट्टिममौपवत्ति
निशैलविशेषे । न० चारीग्ये ॥
साम्ये । चि० सहनीये । सोढ
व्ये । सुमधुरे ॥ सह्यते । सीढु
प्रकथोवा । षड् । शक्तिसहेत्ये
तियत् । गीदावरीभीमरथौकृष्णा
बेयादिकास्तथा । सह्यपादोक्तवा
नद्य स्मृता पापभयापहा ॥

सा । स्त्री० खल्वग्राम् ॥ दुर्गाग्राम् ॥

सांवाचिकः । पु० पीतवर्णजि । व
हिवगामिनिर्वाणजने ॥ संयाचा
होपान्तरगमनायसम्भूययाचासाप्र
योजनमस्य । तदस्यप्रयोजनमिति
ठञ् ॥

सांयुगीनः । चि० रणोत्सुके । युव
कुशले ॥ सयुगीरणेसाधु । प्रति
जनादिभ्यः खञ् ॥

साराविषयम् । ष० न० समन्ताच्छब्द

सांवाचिकः

। इदृशब्दध्वनी ॥ सहूतो ॥

सांवाचिकः । पु० गणके । अष्टलक्ष
णमाहवराहमिहिर । तत्रसांवात्स
रोऽभिजात प्रियदर्शनी । विनी
तवेषः सत्यवाक्अनसूयकः स
मः सुसहितोपचितगात्रसम्भिरवि
कलस्यारः वारचरणनखनयनचिबु
कदशनश्रवणललाटभूतमाङ्गोवपु
ष्मान्गम्भीरोदात्तघोषः प्रायशरी
राकारानुवर्तिनीहिगुणाश्चदोषा
श्चभवन्ति ॥ १ ॥ तत्रगुणा शुचि
दर्श प्रगल्भोऽगमीप्रतिभानवा
नृदेवकालवित्तसोप्येकानपरिषद्भी
रुः सहाध्यायिभिरनभिभवनीयः
कुशलोऽव्यसनीशान्तिकपौष्टिका-
भिचारज्ञानविद्याभिज्ञोविबुधार्च
नव्रतोपवासनिरतः स्वतन्त्राश्चर्मा
त्यादितप्रभावपृष्ठाऽभिध्याय्यन्यत्र
देवाध्ययाद्यहगणितसहिताहारा
गन्यर्थवेत्ता ॥ २ ॥ विशिष्यामाराह्यां
सांवात्सरसूत्रेद्रष्टव्य ॥ स वत्सर
वेत्ति । तदधीततद्देव्यम् ॥ न०
फले ॥ पर्वणि ॥ सन्धिवैलादिषु०
सवत्सरान्फलपर्वणोरितिशैषिकी
ऽण ॥

सांवाचिकः । चि० स वत्सरसम्बन्धि
नि । कालाह्वयितिशैषिकेध्वये
ध्वण ॥ स वत्सरव्याप्यभूते ॥ प्रतिष
र्षकसंख्येयाद्यादिकसंख्ये ॥

सांक्षिप्तविकी

सांक्षिकः । पृ० प्रत्यक्षान्तरः । प्रत्यक्ष
कारिः ।

सांवाहिक • । पुं • नैयायिक ॥ इ •
व • धर ॥

साययिक . नि. स गययुक्ते । संश
यापन्नमानसी । सन्दिहानि । स ग
यमापन्न . । स गयमापन्नकृतिठ
क. ॥

सांसारिक . , जि. स सगर्निमिथं ।

सांसारिकाः । नि० स सरसम्बन्धिनि
॥ सांसारिकसुखासक्त ब्रह्मज्ञोऽसौ
तिषादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्ट त
त्त्वज्ञानमय यथा ॥

सांसिद्धिकः । पुं० अणूनां गुणविशेषि
॥ यथा । विशिष्टधर्मसकारसमुद्भौपि
तत्तत्तत्तत्तत्तत् । गुणः सांसिद्धिको
भातिदेहापायेपिपूर्वतः ॥ विशिष्टे
निष्ठापूर्तादिधर्मसंस्कारेणसम्यगुद्भौ
पितप्ररोचितचेतौघेषादीषानपरदेह
सयोगे० यावदेहापायेपिप्रागुद्भौ
गुणः प्रकाशतैससांसिद्धिकीनास-
बोद्धव्यः ॥ सम्यक्सिद्धिः, ससि-
द्धिः । तत्रभवः । ठक् ॥

सांसिद्धिकी । स्त्री • प्रकृतौ । यथा
योगिनासिद्धानामपिमायै श्रुत्य-
प्राप्तिप्रकृतिः । • सांसिद्धिकीस्त्री
भाविकोसहमाचकृतायथा । प्रकृ-
ति . सितिभिन्नेयास्तुभावंनजहाति
या ।

साधुः

सांख्यनिकः । नि० समीचीनस्थाने
व्यवहरति ॥ अस्थानेव्यवहरति ।
कठिनान्तेतिठक् ॥

सांख्यिक वि० संहिताभिन्ने ।
संहितामधीर्तविद्या । प्रातूक्या
दोतिठक् ॥

सायान् । अ० सहाय्ये ॥ सहजकन
म् । अमप्रत्यय ॥ सहस्येति सः
। आभीष्टव्यो यस्मत्तया ॥

साकामप्रस्थाप्य । पृ० बागविशिष्टे ॥
साकामप्रस्थाप्ये न यत्किंचिदप्युक्तम् ॥

साकल्यम् । न. समीपतायाम् ॥ स
कलस्यभाष. । व्यञ्. ॥

साकारः । चि० आकारविशिष्टे ॥
यथासाकारमन्तत विद्योति । साका
राप्रतिराकारासायथावदुक्तमिथो
तिष्ठ ॥ अपिच । साकारप्रतिराकार
सगुणनिर्गुणप्रभुम् । सर्वाभारव
सर्ववृत्तेश्वरकर्मणाम्बुजिति ॥

समुद्रगुह्यः । पुं० उच्चविशेषः । सन्धि-
मात्रे । समुद्रमात्रे ॥

साकेतम् । न० अष्टाध्यायम् ॥

साङ्गुः । मं. वरि । सङ्गुसुसाधुः ।
 । सुहादिव्यवह् । न. सङ्गुर्ग
 समुहः । अविशहसिनिगहह् ।

साधर : । प्रि. अक्षरद्वयम् ॥

साक्षात् । य० प्रसङ्गे ॥ अथासाक्षा
दुक्ता । अथ येष० साक्षाः । तत्र
ति । त्रिप् ॥ तस्ये ॥ अथासाक्षा

साक्षी

लक्ष्मी 'तुल्यार्थ' साक्षाच्छब्दयोगे.
 तुल्यार्थे 'तुल्योपमाभ्यामिति' । त
 तीयाप्रयोगउचित' । साक्षालक्ष्मी
 रित्यादिप्रथमान्तप्रयोगेतु । प्रत्यक्षा
 र्थकएवप्रतिभाति । • लक्ष्म्यासा
 क्षादिति । लक्ष्म्यातुल्येतिवत् ।
 लक्ष्मीसाक्षादितिभवतिच
 साक्षात्कार । पुं. इदानीमित्यमेवित्थ
 परोक्षज्ञाने ॥ प्रत्यक्षकरणे ॥
 साक्षात्करणम् । कञोषज् ॥
 साक्षी । चि. प्रत्यक्षदर्शने । वृत्त
 ज्ञे । साक्षादिन्द्रियार्थसन्निकर्ष
 विनैवेक्षतेपश्यतिप्रकाशयतीति ।
 निर्विकारे । आत्मनि ॥ स्वप्रकाश
 ज्ञानमात्रस्वरूपोप्यात्माऽविद्योपहि
 त । सन्. साक्षीत्युच्यते । यथा
 हुवात्सिककारो । नर्तेष्ट्याडिक्रि
 यादु । खीसाक्षिताकाराकारिण
 धीविक्रियासहस्राणांसाक्ष्यतोऽमवि
 क्रियकृति ॥ वधा । नेनस्वरूपवो
 धेनपश्यतिसर्वमितिसाक्षी । वृत्ति
 व्यवधानमन्तरेणस्वाध्यस्त सर्वस्वरू
 पचेतन्येनपश्यतीत्यर्थ । साक्षाद्
 हरिसंज्ञायामिति. इति ॥ ग्रन्थ
 वादिभिरपिशून्यसिद्धयेसाक्ष्यभ्युपे
 य . किमुवक्तव्यमितरेरेत्याह । प्र
 त्यक्षसाक्ष्यतिरेकेणनाभावेपिप्रसि
 द्धति । किमुभावेजगत्सन्निभसा
 क्षीवानन्यसिद्धिः । अभावेपि.

सागर .

ग्रन्थमपीत्यर्थ ॥ पुरेपौरान्पश्य
 न्नरयुवतिनामाकृतिसयान्सुवेशा
 न्स्वर्णालङ्करणकलितांसिचसदृशा
 न् । स्वयसाक्षीद्रष्टेत्यपिचकलयं
 स्तै . सहरमन्सुनिर्न्यामीह भज
 ति गुरुदीक्षाचततम ॥ साक्षाद्
 हरि । सर्वप्राणिनांसाक्षाच्छुभा
 शुभद्रष्टरि ॥ चेतनत्वेनाविषय
 यत्वेनचसाक्षित्वद्रष्टृत्वञ्च । चेतनो
 हिद्रष्टाभवति । यस्मैप्रदृश्यंतेवि
 षय . ससाक्षी ॥ तथालोके . अर्थि
 प्रत्यर्थिनौ . विवादाविषय साक्षि
 योदर्शयत । एवप्रकृतिरपिस्वच
 रितविषयंपुरुषार्थदर्शयतीतिपुरु
 ष साक्षी । नचचेतनोवा . वि
 षयोवा . शक्योविषय दर्शयितुमि
 ति . चैतन्यादविषयत्वाच्चभवति
 साक्षी । अतएवद्रष्टापिभवतीति
 साक्ष्यविद् ॥

साक्ष्यम् । न . साक्षिकस्मृति ॥ यथा
 । समक्षदर्शनात्साक्ष्यप्रवणञ्चैव
 सिद्ध्यतीतिमनु ॥

साक्ष्यम् । न . सख्ये ।

सागर . पुं . समुद्रे । अक्षौ । सग
 रपुत्रैः स्वातेजसाशयै ॥ सगरस्य
 राज्ञीयम् . सगरिणावतारितत्वा
 त् । तस्येदमित्यर्थ ॥ क्षीरेदादि
 ध्वप्यपमयासागरव्यपदेशकृतिवृद्
 धा ॥ मृगविशेषे ॥ दशपद्मस

साङ्ख्यम्

क ख्यायाम् ॥

सागरगा । स्त्री० नद्याम् ॥

सागरगामी । वि० सिन्धुगे । समुद्र
यायिनि ॥

सागरगामिनी । स्त्री० नद्याम् ॥ सू
क्ष्मे लायी ॥

सागरनेमिः । पुं० पृथिव्याम् ।
सागरनेखला । स्त्री० पृथिव्याम् ।

सागरीनेनिर्मेखलावायस्या । ॥

सागरानूप । पुं० समुद्रतीरप्रदेशे ॥
सागरस्यन्नूपः ॥

सागराम्बरा । स्त्री० भरायाम् । परि
न्याम् ॥ सागरोऽम्बरं वक्षस्य
स्था ॥

सागरालयः । पुं० अप्यती । वरुणे ॥
सागरीत्यम् । न० समुद्रलवणे । वि०
सिन्धुगे ॥

सागुरुः । पुं० शिंशपायां ॥

साय । वि० अयेणसहिते ॥

साङ्ख्यम् । न० सङ्करतायाम् ॥ आ
तिसाङ्ख्यम् । पङ्क्तिसाङ्ख्यमि-
ति । तत्रपङ्क्तिसाङ्ख्यं दोषाय-
या । नसंशसिद्धपतितैर्न चाण्डालै
र्न पुच्छैः । नमूर्खैर्न बलिष्ठैश्च ना
न्यैर्नान्यावसायिभिः ॥ एकत्रय्या
समपङ्क्तिभाण्डपक्ताञ्जमिश्रणम् ।
याजनाध्यापनीयानिस्तथैवसहभा-
जनम् ॥ सहाध्यायस्तुदशमः सह-
याजनमेव च । एकादशसमुद्दिष्टा-

साङ्ख्य .

दोषा । साङ्ख्यं सञ्ज्ञिताः ॥ समी
प्रेचाप्यवस्थानात्पापं स क्रमती नृणा
म् । तस्मात्सर्वप्रयत्न नसाङ्ख्येपरि
वर्जयेत् ॥ अङ्गसाङ्ख्यं दोषवारण्यो
मायायया । एकपपङ्क्तु विद्यायेन
स्पृष्टान्तिघास्परम् । भक्षणाङ्गतमर्था
दानतीर्षासङ्करोभवेत् । अग्निनाभ
क्षणाचैववह्नि पङ्क्तिर्विभक्ष्यतकृति
कर्म १५ अध्यायः ॥

साङ्ख्यम् । न० नगरविधिवे ॥ सङ्का
शिननिर्हृत नगरम् । सङ्काशादि
भ्याम् ॥

साङ्कृतिः । पुं० सुनिविधिवे । नैया
त्रपद्यगोत्रस्यप्रसरे ।

साङ्ख्य । पुं० कपिलमुनिस्तदर्थं
नविदिकापिषे ॥ सङ्ख्याप्रकुर्व
तैश्चैवप्रकृतिसुप्रचक्षते । तत्त्वानि
चतुर्विंशत्तीनसाङ्ख्या प्रकीर्ति
ता ॥ औपनिषदेषुवक्षे ॥ सम्य
कख्यायते । सर्वोपाधिगुण्यतया
प्रतिपाद्यते । परमात्मतत्त्वमनयेति ।
सङ्ख्या । उपनिषद् । तथैवतात्प
र्यपरिसमाप्त्याप्रतिपाद्यते च । सा
ङ्ख्य । स औपनिषद् । पुरुषए
व ॥ सञ्ज्ञासे ॥ सङ्ख्यासम्बन्धात्म
बुद्धिः । तावद्वतीति । ज्ञानान्ता
रङ्गसाधनतयाससाङ्ख्यः । स च
सञ्ज्ञासः ॥ न० विद्वान्नाशास्त्री ॥
निरतिशयपुरुषार्थं प्राप्त्तव्यं सर्वा

साङ्ख्य .

नयं विद्वत्पथं सुख्यातव्या जीवी •
 ब्रह्म • तथैरैक्य • तद्बोधोपयोगि
 नक्षत्रवशादय पदार्था • • तैस
 ङ ख्यायन्ते • व्युत्पादयन्तेऽस्मिन् •
 आत्मज्ञाने • शुद्धात्मतत्त्वविज्ञान
 साङ्ख्यमित्यभिधीयते कृतिव्यासस्मृ
 ति • • ज्ञानशास्त्रेषु षड् दर्शनात्
 गतं दर्शनं विशिष्टं । कापिले • पञ्च
 म • कपिलानामसिद्धेश • कालवि
 ज्ञतम् । प्रीवाचासुरयेसाङ्ख्यत
 त्वज्ञानविनिर्णयम् • कृतिश्रीभा
 गवतम् • साङ्ख्य सङ्ख्यात्मक
 स्वाक्षकपिलादिभिरुच्यते • इ • म
 त्वपुराणम् • सम्यक्ख्यायते प्रका
 श्यते वस्तुतत्त्वमनयेति • सङ्ख्यास
 म्यग्ज्ञानम् • तस्याप्रकाशमानमा
 त्मतत्त्वं साङ्ख्यमिति श्रीधरस्वा
 मी • अपिचाहुः । साङ्ख्यद्विक
 विलमुनिनाम सारविमुक्तिकारण
 प्रोक्तम् । एताः सप्ततिरार्याभाष्य
 स्वाप्यवगौडपादकृतम् • एतत्प
 विचमयं सुनिरासुरयेऽनुकम्पया
 प्रददौ । आसुरिरपि पञ्चशिखायते
 नच बहुधाकृतं तन्म • शिष्यपरम्प
 रयागतमोऽखरकण्ठो न चैतदार्था
 भि • सङ्क्षिप्तमायं मतिना सम्य
 ग् विज्ञायसि हान्तम् • सप्तत्यां कि
 लयेऽर्थास्तैर्या • कृत्स्नं षष्टितन्त्रं
 । आख्यायिकाविरचिताः परवाद

साङ्ख्य .

विवर्जिताद्यापि • कृतिसाङ्ख्य
 प्रवचनभाष्यम् • अस्याध्ययने प्रार
 भ्यश्रुतिमाहकालिदासो यथा । त्रि
 युग्मौ श्रुतिर्युग्मभै सद्यहाणां समा
 रम्भित साङ्ख्यशास्त्रादिशास्त्रम् •
 सृदुक्षिप्रशम्भूडुशम्भूडुयुक्तौ दिने
 ज्वेत्तद्बोधसिद्धिं ततोतीति •
 साङ्ख्यमतम् । न • षष्टितन्त्रादौ •
 साङ्ख्यानमतम् • यथा । त्रिगु
 णयत्प्रधानं तत्पुरुषार्थे न हेतुना
 । प्रवर्तते वासनात्त्वज्ञाप्ति • साचे
 तिकापिला • नान्त • कारणमेवा
 त्मा • किन्त्वन्य सर्वगत स्वप्न
 काश • सत्यभोगापवर्गानुगुण्ये न
 हेतुनायत्प्रधानमस्ति तदात्मनैव
 स्थितमन्त • कारणं तत्सधर्मकं प्र
 वर्तते • तदेव श्रुत्या वासनात्वेना
 च्यत कृतिवदन्तोऽप्यर्थ • •
 साङ्ख्ययोगः । पुं • चिन्तनविशिष्टे ।
 निदिध्यासनपूर्वभाविनाश्रवणम
 ननरूपेण • नित्यो नित्यविवेकादि
 पूर्वकीर्ण • इमे गुणव्यपरिणामाश्च
 नात्मन • सर्वमिच्छाभूता • • त
 त्साक्षीभूतानित्यो विभुर्निर्विकार
 सत्य समस्तजडसम्बन्धशून्य आ
 मात्यद्विवेदान्तवाक्यविचारक
 न्ये चिन्तने •
 साङ्ख्यः । त्रि • अङ्गसहिते • अङ्गेन
 अङ्गैर्वासहित •

साटीप

सार तिक । वि० । लीकीपु विचित्रप
 'रहासकपादिभि सङ्ख्यावृत्त्यर्थं
 गि । सङ्गतीभवे ॥
 साङ्गसा । पु० । सङ्गमे ॥
 साङ्गुष्ठा । स्त्री० । गुड्यायाम् ॥
 साङ्गीपाङ्ग । वि० । सम्पूर्णो ॥ अङ्गी
 पाङ्गी सहित ॥
 साङ्गहमचिक । वि० । सङ्गहमृचाभि
 चो ॥ सङ्गहमृचसधौते । धेदवा ।
 कृतक्यादिसूचान्ताङ्क ॥
 साङ्गहृक् । वि० । सङ्गहृभिचो ॥
 सङ्कथादित्वात्ङ्क ॥
 साङ्गधामिक । वि० । सङ्गधामोपधा
 गिरयादौ ॥ सङ्गधमेसाधु ॥ गु
 डादिभ्यष्ठञ् ॥
 सङ्गट्टिक । वि० । सङ्गट्टो ॥ सङ्गट्ट
 वेद् । उक्त्यादित्वङ्क ॥
 साङ्गातिका । वि० । मारत्तमे ॥ ज
 न्मभात्पिङ्गशेनचत्वे ॥ सङ्गधमे
 साधु ॥ गुडादिभ्यष्ठञ् ॥
 सावि । अ० । वक्तो । तिरोर्थे । तिबं
 नर्थे । सवनम् । अवसमवाये ।
 वृजजादिभ्यः ॥
 साविवाटिका । स्त्री० । श्वेतपुनर्नवा
 वाम् ॥
 साविव्यस । न० । साहाय्ये । सविब
 व्यकर्मभाषाया । व्यञ्ज ॥
 सङ्गन । पु० । ककण से ॥
 साटीप । वि० । ससम्भूमे ॥

सात्त्वान्

साट्ट । वि० । साट्टे ॥
 सातस्थम् । न० । अविच्छिन्नतयावत्तं
 माने । सततधर्माव । व्यञ्ज ।
 सातवाहन । पं० । यात्रिवाहनवृत्ते ॥
 साति । स्त्री० । दाने ॥ अवसाने । स
 मापनेसननम् । सानष्ट । प्रणुदने ।
 प्रान्तकर्मविचक्तिन् । अतिवृ
 तीदित्यादिना । सतेरोत्वाभाषा
 निपत्यते । मनोतिर्वा । जनसनीत्यात्
 म् । सनुतादा । तिक्त्तौचि
 तित्तिक्त् ॥
 सातिसार । वि० । अतिसाररीगयुक्ते
 । अतिमारकिचि ॥ सङ्गअतिसारी
 यवत्तंते ॥
 सातोमक । पं० । कलाये । सती
 नकएव । प्रज्ञायच ॥
 सात्मा । वि० । चित्ते ॥
 सात्त्व । वि० । सत्त्वशीले । सत्त्वशी
 लमस्य । लयादिभ्योच । । चित्ता
 • तच्छीनिकीर्णपोति । लोपि ।
 वृजसद्विधितयोतिवसीपि । सातो ।
 । सांघो । इ० । भा० ॥
 सात्त्विक । पु० । पावंगिष्ठे । युयुधा
 ने ॥
 सात्त्वतः ।) पुं० । माठरे वाद
 सात्त्वतियः ।)
 शयणे । विद्वयासि ।
 सात्त्वान् । वि० । उपोसक्ते । भगवत्त
 तो ॥ सत्त्ववदेन । सत्त्वमूर्तिभंग

सात्वत .

वान् . स उपपास्य तया विद्यते यस्य ।
 मतुप् । स्वार्थे ऽण् । वृद्धिः ।
 अर्षत्वाद्गोऽश्वशणम् । यथा ।
 सुतजानांसि भद्रन्ते भगवान् सात्व-
 ताम्पतिरिति ॥ सात्वत नाम तन्त्र-
 म् . तत्करोति तदा चष्ट इति णिचि-
 कृते . क्षिप् चिति क्षिप प्रत्यये षेरनि-
 टोति णिलोपेचकतेपद सात्वदिति
 सात्वतापतिरिति नामभाष्यम् ॥
 तथाच . सात्वतां सात्वततन्त्रमाच-
 क्षायानां भक्तानां पति पालक इ-
 ति व्याख्येयम् ॥

सात्वत । पुं . क म प्र लो । म
 धु प्रये । बलदेवे । र . मे । हरौ ।
 हेमशङ्खे । श्रीकृष्णे ॥ दशार्हे ।
 उ । सक्ते । भगवत्कृते ॥ यथोक्तपा-
 द्ये . उत्तरखण्डे . सत्त्वसतत्व . अयस-
 त्वगुणसेवितकेशवम् . यो नान्यत्वेन
 मनसा सात्वत समुदाहृत ॥ वि-
 द्यायकाभ्यक्तमादीन् भजिदेकाकिन-
 हरिम् . सत्यसतत्वगुणोपेतो भक्त्या
 तसा तत्त्वतः बिभुः ॥ सुकुटपादसेवा-
 दांतन्नामश्रवणेपिच । कौत्सं नेचर-
 तो भक्तो नाम्न स्यात्स्मरणे हरिः ।
 बन्दनाच्च नयो भक्तिरन्यदास्यस-
 खायाः । रतिरात्मापणो यस्य दृढा
 नस्तस्य सात्वतः । इति ६६ अध्या-
 यः ॥ सतत्वक्यात्स्वार्थिक . प्र-
 ज्ञादण विजन्मनि । सुधन्वाचा

सात्त्विक :

ये ॥ यादवे ॥ सत्त्वतीपत्यम्पुमा-
 न् उत्सादिभ्योऽञ् ॥ पुभूम्नि .
 देशविशेषि ॥ यथा । यदवस्तुदश-
 र्हा . स्यु . सात्वता कुक्कुराश्च-
 ते . इति त्रिकाण्डशेषः ॥ न . प-
 च्चराचतन्त्रे ॥
 सात्वततन्त्रम् . न . वैष्णवतन्त्रे ॥
 पञ्चराचागमे ॥ सात्वतानाम् भग-
 वदुपासकानां तन्त्रम् ॥
 सात्वतस इति । स्त्री . मह पुराणे श्री-
 भागवते ॥ यस्या वैश्वमाणाथाक-
 ण्ये परमपुरुषे । भक्तस्तत्पद्यते पु-
 सः श्रीकृते इभयापहा ॥
 सात्वतो स्त्री . शिशुपालमातरि ।
 कृष्णाय पितृष्वसति . सात्वती ऽप-
 त्यस्त्री । उत्सादिभ्योञ् . ङीप् ॥
 न व्यहृत्त्यन्तरे ॥
 सात्वतौ सुनु . पुं . चैद्यो . शिशु-
 पत्नि ॥
 सात्त्विक . पुं . ब्रह्मण्य . विधात-
 रि ॥ विविधभावान्तर्गतभाववि-
 शेषि ॥ तज्ज्ञानं यथा . सत्त्वोत्क-
 टमनसिये प्रभवन्ति भावास्ते सात्त्व-
 का इति बिभुर्मुनिपुङ्गवास्तेः । ते य-
 था । सत्त्वः स्वोदायरीमास्य . स्व-
 रभङ्गोयवेपथु . । वैवर्ण्यमश्रु-
 प्रलय इत्यष्टौ सात्त्विका गुणाः ।
 प्रलयो मूर्च्छा ॥ यज्ञान्तरे ॥ यथा
 । अफलाकाञ्छियं चो विधिदृष्टोय

सात्त्विकी

ब्रूयते । यद्यन्यमेवेतिमन समा
 धायससात्त्विक ॥ आहारप्रभेदे ।
 यथा । आयुः सत्त्वबलारोग्यसु
 खप्रोतिविर्द्धना । रक्षाः क्षि
 र्धा स्थिराह्वयाभाहाराः । सात्त्विक
 कप्रियाः ॥ सत्त्वेगुण्ये प्राधान्येन
 स्थितः ॥ नगर्णे ॥ ॥ ॥ ॥ निःस
 त्वेगुण्ये ॥ सत्त्वेनमानावस्था
 निर्गतः ॥ तन्मानवर्तमानितिठञ् ॥
 सत्त्वभवेनाः ॥ अथ्यत्मादित्वा-
 इत्युक्ताः ॥

सात्त्विकधनम् । न० शुद्धिधने । य
 था । शुद्धिधनं तपः कन्याश्रित्य
 वाक्याऽन्वयगतम् । धनसमाधि
 शुद्धसुनिभिः समुद्रहतम् ॥
 शुद्धिनाध्ययनेन शौच्येयजयादिनाः
 कन्यागतकृत्कन्यायासङ्गतं शु
 द्धैर्लब्धम् । शिष्यगतशुद्धय
 यादिनाः । वाक्यागतसात्त्विकल
 ब्धम् । अन्वयगतमदायादेभ्योऽल
 ब्धम् । शुद्धसात्त्विकमित्यर्थः ॥

सात्त्विकी । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पूजा
 विशेषे ॥ यथा । शारदीयशुद्धिका
 पूजाविधिपरिगीयते । सात्त्विक
 कीराजसीधैवतामसौचित्यतत्त्वानु
 सात्त्विकीजपयज्ञाद्यैर्नैवेद्ययनि
 रामिणैः । माहात्म्यभगवत्प्राप्त
 पुराणादिषुकीर्तितम् । पाठस्त
 यजपः प्रोक्तः पठेद्देवीमनासुधि

साहचर्यम्

ति । देशोपक्रातो ।

साह । पु० सप्ततायाम् । अथसा
 दे । सदनम् । षट्छ० । षण् ।
 कार्य्ये । कृत्यत्वे । यथा । मरीर
 साहादसमयभूषणतिरघु ॥

साहनम् । न० यष्टि । सदनम् । स्तयं
 व्यक्तात्सदेष्टुः । मज्जने ॥
 सादनो । स्त्री० कटुकाम् । अन्ना
 इत्युक्ताः । कीप ।

सादि । पु० सारथी । शैवि । शी
 दुधरि । सेदति । षट्छ० । अति
 अपियजिरः । अत्रात्रिभुद्विनिवाशि
 नादिभारभ्यङ्गः ॥ निःसादि
 युते ॥

सादितः । नि० साक्षी । विध्यसी
 कृते ॥

सादौ । पु० अश्वारोहि । असवारः
 कृ० भा० प्र० । मातङ्गारोहि । रथा
 रोहि । अथश्रीदत्तः साद्वति
 वा । षट्छ० । आनन्द्येतिवि
 नि । यज्ञादिर्वा ॥

साहचर्यम् । न० उपमायाम् । तुल्य
 त्वे । सहचर्यत्वे । तद्विभक्तत्वेस
 तितङ्गतभूयाधर्मवत्त्वे ॥ यथा
 अन्तर्भिन्नत्वेमतिचन्द्रगताह्लादक
 त्वादिभक्त्यसुखिचन्द्रसाहचर्यम् । त
 त्परीक्षायथा । तमन्वेत्यनुवृत्ता
 तितच्छीततत्निविधते । तस्यापि
 मुक्तीरोतिगन्धाः साहचर्यवाच

साधनम्

का इतिदण्डो । सदृशस्यभाव
। सुषमचनवाक्कायादिभ्य व्यञ् ।
स्त्रियांषित्वान्ङीप् । सादृशी ।
व्यञ् । चित्करणादीकारोऽङ्कुलमि
तिवामनसूत्रादौकल्पक ॥
साधान्तः । पु० रादधान्ते ।
साधयस्क । पु० सीमयानविशेषे ।
साधकः । चि० साधनकर्तारः । नि
प्यादके ॥ अथवाद्यनुष्ठान्तरि ॥ सा
धोति । साधस सिधौख्यत्वं ॥
पु० पुत्रजीवद्रुमे ॥ षष्ठ्यन्तरायम्
साधकतमम् । न० करणे । क्रिया
सिद्धौप्रकटोपक रके ॥ द्विती ।
चि० अतिशयसाधके । अतिशय
नेतमप् । प्रकटसाधक साधक
तमम् ॥
साधनम् । न० करणकारके ॥ साध्य
ते० कर्मनिष्पाद्यतेऽनेन । साध०
। ख्युट् ॥ अतस स्कारे । सौत्वे
॥ सिद्धौषधी । गतौ ॥ निवृत्ताने
। निवृत्तौ ॥ उपाये ॥ साध्यमुद्दिश्य
साधन निरूप्यते ॥ मर्दु ॥ दापने
॥ अनुगमे ॥ धने ॥ मारणे ॥ वधि
। प्रमाणे ॥ मैत्रे ॥ मोहने ॥ ख
वे । धिने ॥ मन्त्रसिद्धिकरणे ॥ सि
द्धौ ॥ मोक्षसाधकधर्मविशेषे ।
साधनचतुष्टये । यथा । निस्त्यानि
त्ववस्तुविधिकः ॥ इहामुचायंफल
भोगविरागः ॥ समदसादिषट्क

साधर्म्यबोधर्म्यसमी

सम्पत्तिः ॥ सुसुखत्वमेति ॥ सा
ध० । भावकर्मकरणादौख्युट् ॥
साधवतिवा । नन्द्यादित्वाङ्गयु ।
॥ तमसि । यथा । तपीभि प्राप्य
तेभ्योऽनासाध्य इतिपद्यत । दु
र्भगत्वत्वं चै कोऽयद्वृत्तेऽतिसाधने
अल्पसाधनैरधिकारम्भीनमुक्तर ॥
साधननिर्मुक्तः । चि० साधनाभ्यास
रहिते ।
साधना । स्त्री० आराधनायाम् ॥
साधनाव्यापकतुम् । न० साधनवन्नि
ष्ठात्यन्ताभावप्रतयागितायाम् ॥
साधनीयः । चि० साध्ये ॥
साधन्तः । चि० भिक्षुके ॥ साधोति
साध० तुम्भूद्विषयोऽप्यादिना० अ
ङ् । पितृ ॥
साधयन्तो । स्त्री० मांसिकायाम् ॥
साधर्म्यम् । न० समानधर्म्यत्वे ॥
साधर्म्यबोधर्म्यसमी । पुं० न्यायमते
जातिविशेषलक्षणे ॥ यथाहोत
म । साधर्म्यबोधर्म्याभ्यामुपसं
हारितदधर्मविपर्ययापमत्ते । सा
धर्म्यबोधर्म्यसमी ॥ २ ॥ उपसंहारि
साध्यस्योपसंहरणे० वादिनाकृते
० तदधर्मस्यसाध्यरूपधर्मस्योपाधि
पर्ययोऽत्यतिरेकस्यसाधर्म्यबोधर्म्य
भ्यांकिंवासाभ्यां व्याप्यनपिवाभ्यां बहु
वपादनततोऽतौः साधर्म्यबोध
र्म्यममाहुच्यते । तदयमर्थः ।

साधारण :

वादिना • अन्वयेन व्यतिरेकीयवासा
भ्ये साधिते • प्रतिवादानासाधस्यमा
प्रवृत्तहेतुना तदभावापादन साध
स्यंसमा । वैधस्यमा प्रवृत्तहेतुना
तदभावापादन वैधस्यंसमा । तत्र
साधस्यंसमायथा । शब्दोऽनित्य
कृतकत्वात् • घटवत् • व्यतिरेकी
यवाव्योभवत् • दूत्युपसङ्गते • ने
तदेवम् • यद्यनित्यघटसाधस्यसि
त्याकाशवैधस्योऽनित्य स्यात्
नित्याकाशसाधस्यदिमूर्तत्वात्तस्य
स्यत् • विविधिवान्वक्तव्य • वैध
स्य संमायथा । शब्दोऽनित्य • कृत
कत्वात् • घटवत् • आकाशवहे
तिस्थापनायाम • अनित्यघटवै
स्यदिमूर्तत्वात्तस्य • अविशिष्टा
भावस्तव्यवृत्ति । अत्रसाधस्यत्वमात्र
वैधस्यत्वमात्र वागमकतौपर्यया
मित्युभयमात्रात् सत् प्रतिपक्षदेश
नाम सीधेनेचनैकान्तिकदेशनाभा
सितिवाति • किंतुचनैकान्तिकपक्षे
यात् सत् प्रतिपक्षपरम् । एवमात्र
त • साध्यसाधकत्व उभावात् ॥

साधारण . । पुं • वत्स (विशेष) । त
तत्पण यथा । तीर्थपूर्णो भवेन्मैत्रि
वर्षं लोबदिनेदिने । निरुपद्रवाश्च
राजानः सर्वसाधारणोऽपि । ४४
॥ काङ्क्षाऽनूपकत्वसम्प्रदेशे ।
यथा । मित्रं च सुमेदिनः सङ्ग

साधारणधर्मः :

साधारण . स्मृत । तस्मिन्देशे
दुदकतत तुमाधारय स्मृतम् ॥
साधारणास्तु मधुर दीपन शीतलं
लघु । तपश्च रोचनदृष्टादहदीप
वधप्रणुत् ॥ वि • समाने । अनेकस
म्बन्धिन्येकस्मिन् । सामान्ये ॥
अनेकत्वाभिन्नवस्तुनि । यथा । सा
धारण समाश्रित्ययत् किञ्चिद्वाङ्मना
युधम् । शौर्यादिना प्रोत्तिधनभा
तरस्तत्रभागिनः ॥ सर्वे । तत्त
दितरसम्बन्धिनि ॥ सङ्गसाधारणे
नवत्ते । विपसर्जनस्येति • स
भावः । आन्तोप्रसाधारणाभ्यामि
तिस्र्योऽत्र । साधस्यसंसिद्धि
• पारथोपायकद्रव्या । किञ्चा
साधारणी • ईत्वाभाविशिष्टे ॥ य
था । अनेक लोबिरुद्धाध्यसिद्ध
प्रतिपक्षित । काकाश्वयापदिष्ट
इत्वाभासस्तुपक्षधा • अथ •
साधारणस्तु स्यात् स्यादसाधारणोऽ
पर । तथैवानुपसङ्गारोचिधाने
कान्तिकीभवत् • य सपक्षे विपक्षे
चसत्साधारणीमतः । वस्तुभव
स्याद्व्याहत सत्वसाधारणीमत
तथैवानुपसङ्गारोचिधान्वयिप
क्षकः ।

साधारणत्वम् । न • असाधारणभि
न्नत्वे ॥

साधारणधर्मः । पुं • अतुल्यकर्म

साधित .

तय्ये । यथा । प्रजनार्थस्त्रियः
 सृष्टाः सन्तानार्थवमानवाः । त
 स्मात्साधारणोधर्मं श्रुतौपत्त्या
 सङ्गोदितः ॥ अपिच । अहिंसा
 सत्यमस्तेयशौचमिन्द्रियसंयमः । द
 मः क्षमावर्षवन्दानसर्वेषां धर्मसा
 धनमिति ॥ आत्मज्ञानतितिक्षा
 च धर्मः साधारणीनृपेति च ॥
 साधारणस्त्री । स्त्री । वेष्टायाम् ॥
 साधारणानैकान्तिक । पुं । इत्त्वा
 भासान्तरे । साध्याभाववद्भूतौ ॥
 यथापर्वतोऽग्निमान् । प्रमेयत्वादि
 ति । प्रमेयत्वस्य वदन्त्यभाववति ऋदे
 विद्यमानत्वात् ॥ साध्यवदन्यव-
 तौ । यथा । शब्दो निष्पन्नः ।
 नि स्पर्शत्वात् न च विरुद्धसङ्गी
 णोद्देशः । उपधेयसङ्करेऽप्युपाधि
 रसङ्करात् ॥
 साधारणी । स्त्री । सदृशायाम् । स
 मानायाम् ॥ कुक्षिकायामिति हे
 मचन्द्रः ॥
 साधारण्यम् । न । साम्ये ॥ कुक्षिका
 याम् । इति हेमचन्द्रः ॥
 साधारिका । स्त्री । घटिकायाम् ।
 नाडिकायां ॥
 साधिका । स्त्री । साधनकल्याणम् ॥
 सुषुप्तौ ॥ सुप्तस्तु साधकीति हेमः ॥
 साधित । वि । दापिते । धनादिना
 यत्नोक्तते । धनादिप्रदापिते ॥ प्र-

साधुः

दापितधने । साध्यतेत्य । साधः ।
 क्तः ॥ सिद्धः ॥
 साधिसा । पुं । साधुत्वे । साधीर्भा-
 वः । प्रमनित्वा ॥
 साधिष्ठः । वि । अतिशयेन वाढे
 अतिहृदे । आर्य्ये ॥ न्याय्ये । शी
 भनतमे । अयमेवामतिशयेन वा-
 ढः । अतिशयाविनेतमविष्टनावि
 तोष्ठन् । अन्तिकवाढयान् देसा-
 धौ ॥
 साधिष्ठान । ति । जीवि । अधिष्ठानेन
 कूठस्थचैतन्येन सहिते ।
 साधीयान् । वि । अतिवाढे ॥ अति
 शीभने । अतिसाधौ ॥ अयमनया
 रतिशयितावाढ साधुर्भा । द्विच
 चनेतौयसुनि । अतिकवाढयोरिति
 वाढशब्दस्य साधादेशः । टेरिति
 साधीष्टिणीपः ॥
 साधु । वि । उत्तमकुक्षीत्पत्रे । अथ
 पर्यायायथा । महाकुक्षकुक्षीनाय्यं
 सभ्यसज्जनसाधवद्वृत्ति । बाहुवि
 के ॥ चारौ । शीभने । मनोहरे ।
 स्वभावसुन्दरे । प्रबोधि । शीघ्रे ॥
 स्वधर्मवर्तिनि ॥ अपकारिष्वप्युप
 कारयोले ॥ अद्रोहिणि ॥ पुण्यका
 रिणि । वेदमार्गस्थे ॥ शास्त्रनि
 हितकारिणि ॥ सर्वहिते ॥ नित्या
 निष्कलस्तु विवेकादिसाधनचतुष्टय
 सम्पन्ने सुसुखौ ॥ कुलधर्माश्रिते ॥

साधुवादः .

सर्वपूज्ये । यथा । याज्ञेयवैश्व
वे . शैवे : सौरैर्गायत्रपतेरपि । कौ
सधर्माश्रितः साधुः पूजनीयो
तिष्ठति । साधोतिपरकार्त्तम् .
श्रमम् . धर्मम् . कामम् . मोक्षं
वा । साधः । कृत्वापिप्लुषः । पुं .
व्याकरणेनप्रतिपादितेयास्त्रौवश-
ब्दे । यद्यपिसाधूनेवभाषितेतिन-
श्रुतेतथापिफलनिर्देशमाक्येत-
न्निर्देशादेवेष्टमविधिः कल्प्यते .
साधूनेवभाषितनापशब्दानिति ।
मन्त्रोद्गीतः स्मरतीवर्त्ततेतिद-
र्शनात् ॥ सुमी । जिनि ।

साधुव । नि . उत्तमकुशोदवे ।
साधो ॥

साधुधी . । स्त्री . वरवत्सजायाम् .
श्रवणाम् . सुन्दरबुद्धी . नि .
तवति । साध्वीधोर्ध्वाः । कर्म
धारयामकुशोद्भिर्वा ॥

साधुनिन्दितः । नि . प्रकाप्ये । सा
धुभिर्निन्दिते । साध्वसम्मतकृतिया
वत् ॥

साधुपुण्यम् . न . प्रदीप्यतीति । स्थ
लपद्मे . साधुवतत्पुण्यम् । उत्त
मप्रसूने ॥

साधुभावः . पुं . असाधुत्ववहाया
साधुत्वे ॥

साधुवादः . पुं . सतामनुमोदने ॥

साधुवादिपठितकृतियथा ॥ सा

साधूतम् .

धोरुतरे ॥

साधुवाचः . पुं . विनीताश्चे ॥ सा
धुवासीवाचः ॥

साधुवाही . पुं . विनीताश्चे . सुवि
क्षितितुरगे । साधुवहनशीलः ।
वहः . सुपीतिविनिः ॥ नि . शि
भनाश्चयुक्ते ॥

साधुवहः . पुं . कदम्बहृते ॥ वरुण
वहः ॥ साधुवासीवहः ॥ मनी
श्वतरी ॥

साधुवहः . नि . सुचरिणे . साधु
नामिषसमानसुखदुःखानांसुख
दाहकम् ॥

साधुवहति . स्त्री . उत्तमजीविकावा
मः . सद्दिवरचे . सुन्दरवर्त्तने .
साध्वीवासीवहति ॥ साधिवहति
वा . नि . तद्वति . साध्वीवहति
वर्त्तते ॥

साधुसङ्गमः . पुं . मनीजियवको
यावविशिष्टे . वस्तुविधितमपितत्त्वं
नसम्बन्धते . बोधाविद्यारति . त
मीः साधुसङ्गमएवापायः . साध
विधिपुनः पुनर्बोधयन्ति . स्मारव
न्ति ॥

साधुसमागमः . पुं . साधुसङ्गमे .
यथा . लज्जदुर्जनसंसर्गमजसाधु
समागमम् . कुहपुण्यमहीतवर्त्तकार
नित्यमनित्यतामिति ॥

साधूतम् . न . बहिंसकृत्वाति ॥ य

साध्यः

यशोय्याम् ॥ चातपत्रे ॥ इत्यथ
वपान् । पाठान्तरे साधुतम
पि ॥

साध्यः । पुं० गणदेवताविशेषः ॥
साध्यसिद्धिः । साध० । ऋहो
व्यंत् । इतिभाविष्यत् । साऽस्य
स्य । अर्थसाध्यः । साध्याद्वाद्य
विख्याता । पुराणेषुपुरातनैः ।
तैयथा । मनोमन्त्रसंप्राप्त्यनयाया
मोहवस्तवा । नारायणो नरसैवह
सर्वविस्त्रवाविभुः ॥ प्रमुखवाद्
मेवैतैसाध्याः । प्रोक्ता पुरातनैरिति
॥ विष्कम्भाद्यन्तर्गतयोगविशेषः ॥
तथोत्पन्नसफलं यथा । असाध्यसा
ध्यः किलसाध्यजातः शूरोतिथी
रोविजितारिपक्षः । बुद्ध्याद्युपा
यैः परिसाधितार्थः । परकृतार्थं
सुतसंविनीतः ॥ स्मरे । कामे ॥
देवे । सुरे ॥ चि० साधनीये ।
कृष्णोपायः सुखोपायोद्विषः ।
साध्यञ्च्यते ॥ साधनार्हाभिमतैः ॥
साध्यतेऽथ । सतुपक्षः । यथा ।
प्रतिज्ञादीषनिर्मुक्तं साध्यसत्कार
यान्वितम् । निश्चितलोकसिद्धपक्ष
पक्षपक्षविदोविदुः ॥ साध्यसाध
नार्हाभिमतपक्षविदुः । यद्यप्यन्य
असाध्यस्याप्यम् । तद्विविधधर्मी
पक्षइतिमेदः । तथाप्यत्राकप्रत्या
प्यर्थादिधर्मविशेषविशिष्टस्यपक्षत

साध्यसमः

याधर्मिणीऽधमर्णपदैरेवसाध्यत्वात्
साध्यपक्षयोरभेदाभिधानमिति व्यव
हारतत्त्वम् ॥ व्याप्ये ॥ साध्यते
ऽनेतिव्युत्पत्त्यापक्षे ॥ यथा । प
र्वतीवर्जिमानित्यत्रपर्वतः ॥ सा
धयितुंयोग्ये ॥ यथापर्वतीवर्जिमा
नित्यत्रवर्जिः । साध्यः ॥ साध्यस्य
वस्तुनीऽभाविताधनैः किप्रयोजनम् ॥
साध्यतावच्छेदकम् । न० अनुमिति
विधेयांशिभासमानधर्मे ॥
साध्यव्यापकत्वम् । न० साध्यसमा
नाधिकरणात्यन्ताभावाप्रतियोगि
त्वे ।

साध्यसमः । पुं० इतिभासान्तरे ॥
यथाहगीतम् । साध्याविशिष्टस्य
साध्यत्वात्साध्यसमः ॥ ४८ ॥
साध्येनवहन्त्यादिना । अविशिष्टः ।
कृतइत्यतश्चाह । साध्यत्वादिति ।
साधनीयत्वादित्यर्थः । यथाह ।
साध्यः साधनीयः । तथाहेतुरपिचेत्
० साध्यसमइत्युच्यते । अतएवचा
सिद्धपक्षमिति व्यवक्रियते । अथसाध्य
यासिद्धिस्वरूपासिद्धिव्याप्यत्वासिद्धि
धर्मेदात् । त्रिविधः । आश्रयासि
द्धिपक्षः । पक्षपक्षताच्छेदकाभावः ।
यथाकाश्चनमयः पर्वतीवर्जिमा
नित्यादौ । स्वरूपासिद्धिः ० प
क्षहेतुताऽवच्छेदकावच्छिन्नस्याभा
वः । यथाहृदोद्भवधूमादिषादौ

साध्यसम .

। व्याप्यत्वासिद्धिश्च • अस्याभिप-
 रितसामानाधिकरण्यासाभावः ।
 नचसकृत्पासिद्धिरेवसुनाकृत्यत्वप्र-
 तीतिर्नीभयितव्यत्वमितिवाच्यम् ।
 हेतुरितिपदञ्चनपूरणोक्तम् • हे-
 तुपदञ्चगमकहेतीत्यासिद्धिश्चिदप्य-
 धर्मसाधनकाम • आसिद्धिश्चिदप-
 यधर्मकृत्वेववापूर्यताम् । तथा-
 च • तत्रासिद्धिद्वयसाध्यत्वमेव
 साध्यसमत्वम् । अतएवसाध्यसा-
 ध्यतावच्छेदकाभाव साधनेसाध-
 नतावच्छेदकाभावाच्चव्याप्यत्वासि-
 द्धिः । यथा • पक्षतावच्छेदकाभा-
 वपक्षतावच्छेदकवहेदादेरन्यतम-
 त्वेनाश्रयासिद्धित्वम् • यथाच •
 पक्षहेत्वभावाहेतुमहेदादेरन्यतमत्वे-
 नसकृत्पासिद्धित्वम् • तथासाध्य-
 तावच्छेदकाभावादेरन्यतमत्वेन
 व्याप्यत्वासिद्धित्वम् • चित्तवान्य-
 तमत्वस्यासिद्धिसामान्यलक्षणमी-
 लधूमत्वादेरपि व्याप्यत्वासिद्ध्याव-
 न्तर्भाववदन्ति । तेषामयमाशयः ।
 व्याप्तिर्हि साध्यसम्बन्धितावच्छेदक-
 रूपा • गुरुधर्मस्यसाध्यसम्बन्धितान-
 वच्छेदकीऽपीनीलधूमत्वादिः सा-
 ध्यसम्बन्धितानवच्छेदकत्वान्नव्या-
 प्तिरूपत्वम् । तथाहसाध्यताव-
 च्छेदकाभावादिर्विष • साधनताव-
 च्छेदकीव्याप्यतावच्छेदकत्वमपि

सानन्दः

भवतिव्याप्यत्वासिद्धिरिति ४८।
 साध्यसिद्धिपादः । पु • व्यवहारक-
 चतुर्थपादे • सचनिर्यपादः ।
 यथा । प्रत्यधिगेताऽयतीतिव्यमिति •
 भाषापाद प्रथम । श्रुतार्थस्तीत-
 रंखिद्यमित्युत्तरपादोद्वितीयः ।
 ततोर्थीखिद्येतत्तद्यकृतिक्रियापाद-
 श्रुतीय । तत्सिद्धौसिद्धिमा-
 प्रोतीतिसाध्यसिद्धिपादचतुर्थः ।
 यथा । भाषापरक्रियासाध्यसिद्धि-
 मिः क्रमवृत्तिभिः । आधिसचतु-
 रवस्तुचतुष्पादभिधीयते । इतिमि-
 ताचरा ॥

साध्यसम् । न • भये ॥ साधून्यथा-
 ति । अस • । अवितिसुकुट •
 तत्र । अथः असङ्गात् । तस्मात् •
 साधूनामसः ॥ सञ्जुमै ॥
 साध्वी । खी • दुर्गायाम् । मेदाका-
 न् ॥ पतिमतायाम् । तत्रचच-
 साङ्गारीतः । आर्तात्तेसुदिताह-
 र्प्रोषितेमलिनाङ्गया । नृतेकि-
 येतवापञ्चौसाध्वीन्नेवापतिमतीति
 ॥ मयुरपि । पतिगानाभिचरति
 मनीषाग्देहस यता । साभतृषी-
 कानाम्प्रोतिसङ्घिः साध्वीतिवाच्य-
 ती • इति ॥ पीतौमुचयवनादिति
 कोष् ॥ शिभनायाम् ॥

सानन्दः । पु • गुणकारक ॥ भुव-
 काप्रमेदे । यथा । अष्टादशाचरे

सान्तपनम्

युक्तोदशीहर्षप्रदेध्रुवः । कश्चि
सन्नकेतालेसानन्दीवीरकीरसे ॥
त्रि० आह्लादयुक्ते ॥

सानन्दूर । पु० तीर्थविशेषः ॥
सानसि । पु० काञ्चने ॥ सनोति
षण्डाने । सानसिषण्णसीत्यादि
नासिप्रत्ययउपधाद्विद्य ॥ त्रि०
सम्भजननीये ॥

सानिका । स्त्री० बाद्यविशेषः । सना
ई० इति लोकाप्रसिद्धे ॥ वशी
वाद्ये ॥

सानु । पु० न० स्त्री । प्रस्थे । पर्व
तस्थसमभूभागे ॥ वने ॥ बाह्या
ग्राम ॥ मार्गे ॥ अये ॥ कोविदे
॥ सनोति । षण्णु० । दृप्तनिजनी
तिज्जुण् । अर्के ॥ पक्षे ॥

सानुक्रोश । त्रि० सदये ॥

सानुज । पु० तुम्बुरुवर्णे । तीक्ष्ण
पत्रे ॥ न० प्रपौण्डरीकी ॥ त्रि० अ
नुजिनसङ्घर्षमाने ॥ सानुजरा
ममौर्ध्व ॥

सानुवन्ध । त्रि० सपरिवारे ॥ अवि
च्छिन्ने । सानुसूते ॥

सानुमान् । पु० पर्वते ॥ सानधीवि
द्यतेऽस्मि । मतुप ॥

सानेयिका । स्त्री० सानेय्याम् ॥

सानेयी । स्त्री० वंश्याम् ॥ इ० श०
र० जी० ॥

सान्तपनम् । न० कृच्छ्रसान्तपनाभिधि

सान्दृष्टिकम्

व्रतविशेषः ॥ यथा । गोमूत्रगोमय
घौरदधिसपिं कुशोदकम् । ए
करात्रोपवाससकृच्छ्र सान्तपनस्मृ-
तम् ॥ गोमूत्रादिषड्द्रव्याण्येकी
कृत्यैकस्मिन्नहनिभजयेत् । नान्यत्
क्षिप्तिदद्यात् । अपरदिनेचापवास
इत्येतत् । सान्तपनकृच्छ्र स्मृतमित्य
र्थः ॥ सन्तपति । तप० । ल्यु ।
तस्येदङ्कम् । अण् ॥

सान्तर । त्रि० विरले ॥ अन्तरेष्वस
हित ॥

सान्त्वम् । न० अत्यर्थमधुरैवाक्ये ।
कथंमन प्रीतिजनके ॥ साम
नि । प्रियवादाद्यर्थप्रदानसम्बन्धादि
भि क्रीडोपशमने । द्रव्यदाद्या
मितुभ्य सामैषीरित्यादिसमाधा
नात्कौ ॥ सान्त्वयति । षान्त्वसामप्र
योगे । चुरादिरदन्त । एरच् । अञ
वा ॥ दाक्षिण्ये ॥

सान्त्वनम् । न० प्रणये ॥ सामोवाये ।
षान्त्व० । ल्युट् ॥

सान्त्वना । स्त्री० प्रणये ॥ प्रणय सा
न्त्वनाननेतिकीषान्तरम् ॥ सामनि
सान्त्वनावाद । पु० प्रियवचने ।

सान्दीपनि । पु० सुनिविशेषः ॥ अ
स्त्रादिविद्याभिज्ञे ॥ अश्वत्थिपुरवासि
निकाश्वेरासकृष्णयोगुरौ । सन्दी
पनस्यापत्यम् । अतद्वज् ॥

सान्दृष्टिकम् । पु० व्यापारानन्तरं

साम्निपातिक :

जायमाने • सद्य • फले । सन्दृष्टौ प्र
 त्वत्वे भवम् । अध्यात्मादित्वाद्भुज्
 ॥ समानदृष्टिबिषये ॥
 सान्द्रम् । न • घने ॥ चि • घने । नि
 विडे ॥ मृदौ ॥ सह • चन्द्यते । च
 दिवन्वने । बाहुलकाद्भक् ॥
 सान्द्रपुष्प • । पुं • विभीतकवृक्षे ।
 सान्द्रस्निग्ध • । चि • घनस्निग्धे ।
 मेदुरे ॥
 सान्धिक • । पुं • शौण्डिके । चि •
 सान्धिकतरि ॥
 सान्धिवेलम् । न • संधिवेलायाम्भ
 वे ॥ सन्धिवेलाद्युत्तुनक्षत्रेभ्योश्च ॥
 सान्ध्य • । पुं • स्वप्ने ॥ सन्धिभवे । स
 न्ध्यावाप्तावः । सन्धिवेलादित्वा
 द्भक् ॥
 सान्ध्यकुसुमा । स्त्री • त्रिसन्धिपुष्पवृ
 क्षे ॥
 सान्द्रजनिक • । चि • शोधनारण्यसन्ना
 हप्रवर्तके ॥ सन्द्रजनप्रयोजनमन्त्रा
 तदस्यप्रयोजनमिति ठक् ॥
 सान्द्राव्यम् । न • शैतव्यद्रव्ये । इति
 विसम्यङ् नौयतीति शोधार्थमग्निम्रति
 । णीञ् । पाव्यसान्द्राव्येति शब्दा
 यादेव समोद्दीर्घश्च निपात्यते ॥
 सान्निध्यम् । न • नैकव्ये ॥ निकटे ॥
 सान्निधिरेव । चतुर्गण्यादित्वात्
 स्वार्थे ष्यञ् ॥
 साम्निपातिकः । चि • साम्निपातजरी

सामाव्यापति .

ने । साम्निपातस्य समनङ्कीपनवा
 । साम्निपाताच्चेति ठञ् ॥
 साम्यासित्वा । पुं • भिक्षौ । पाराश
 रिणि ॥
 सान्वय • । चि • सम्बन्धिनि ॥ कुलस
 हिते ॥ पुत्रपौत्रादिसहिते । यथा
 । यानधीत्वद्विजिवेदमन्यत्रकुसतीत्र
 मम् । सजीवज्ञेयगृहत्वमाशुनश्च
 तिसाम्वय ॥
 सापन्न • । पुं • सपन्नोत्तमये । सपत्न्या
 अपत्यम् । शिवादिभ्योश्च । तत्र स
 पत्नेति पाठेपि शिवादिभ्योश्चपरिभाष
 या • सपन्नोत्तमादपिसामान्यचि
 त्तवा • ठक्वाधित्वेऽप्यिति धीध्यम
 ॥ कैरिषस्तमये ॥ तस्मात्पत्यमित्यञ्
 • शिवादित्वादा ॥
 सापत्नेय • । त्रि • सपत्न्यास्तमये ॥
 सपत्न्या अपत्यम् ॥ स्त्रीभ्योठक्
 सापत्नेयी । स्त्री • सपत्न्यादुक्ततरि ॥
 सापत्नपा । स्त्री • लज्जायाम् ॥
 सापराधः । चि • कृतापराधि ॥
 सापिण्डः । पुं • सपिण्डे ॥ प्रजा
 दिभ्यश्चेति स्वार्थेऽण ॥
 सापिण्ड्यम् । न • सपिण्डतायाम् ॥
 सासपदीनम् । सख्ये । मित्रत्वे ॥
 सप्तभिः पदैरवाप्यते । सासप
 दीनं सख्यमितिसाधु ॥
 सापत्न्यम् । न • सपत्न्यतायाम् ॥
 सामाव्यापतिः । स्त्री • साम्यापत्नी ॥

साम

सामक । पु० तर्कुशार्थे ॥ सा
 माभिच्चे ॥ सामचधीते० वेदवा ।
 क्रमादिभ्योवुन् । न० मूलकृष्णे ॥
 सामग । चि० ब्राह्मणविशेषे । छा
 न्दोगे ॥ सामगायति । गैशब्दे ।
 गापीष्टगितिठक् । ठोङोबर्थ० ।
 तेनचिद्यासामगी ॥
 सामगभ० । पु० विष्णौ ॥
 सामयी । स्त्री० कारणसमुद्दि । यथा ।
 सामयीचैत्रफलविरहोव्याप्तिरेवेति
 तत्त्वमुद्ग० पदाङ्कदूत ॥ द्रव्ये ॥
 सामयाम् । न० समुदायत्वे ॥
 सामज । पु० गजि ॥ कुञ्जरे ॥
 चि० सामेत्ये । सामार्थे ॥
 सामञ्जसम् । न० औचित्ये । यु
 क्तियुक्ते ॥
 साम । न० सहस्रशालिपितृदेवताकेवे
 दविशेषे ॥ गीतिविशिष्टायामृचि ॥
 कच्यध्यूट सामीच्यते ॥ वाक्यवि
 शेषस्थायीगौतौ ॥ सामपदन्तुगी
 तिमात्रस्यैवाभिधायकमित्यन्यत् ।
 चतुर्णांविद्वानांमध्येमानमाधुर्येणा
 तिरमणीयत्वादिष्णोर्विभूति सा
 मेत्युच्यते । राज्ञांशत्रुवशीकरणा
 योपायविशेषे । साम्त्वे । प्रियवाद्
 र्थप्रदानसम्बन्धादिभिः शत्रो
 क्रीधोपशमने ॥ यथा । परस्परौप
 कारणादर्थनगुणकीर्तनम् । स
 म्बन्धसमाख्यानमायत्त्या । सम

सामयानि

कोशनम् ॥ वाचापिशलयासाधुतवा
 हमित्तिचापंयम् । इतिसामविधा
 नञ्चै सामपञ्चविधस्मृतम् ।
 स्यतिपाप० रोषवाऽनेनवा । विच
 न्तकर्म्मणि । सातिभ्यामनिन्म
 निणाव्रितिमनिन् ॥ सामनम् ।
 सामसान्वप्रयोगे । बाहुलकात्
 कनिन्वा ॥ त्रि० शोभने । अनव
 द्ये ॥
 सामन । पुं० सामवति ॥ सामा
 स्यास्ति । पामादित्वन्न ॥
 सामनौ । स्त्री० पशुधन्वनरक्षौ ॥
 सामन्त । पु० प्रतीवासिनि । स
 लग्नोन्तएकदेशोऽस्य । प्रादिभ्योधा
 तुजस्येति समास० । समन्ताया
 स्वदेशाव्यवहितभूमेरयम् । तस्येद
 मिच्छय् ॥ माण्डलिके ॥ चतु
 र्वैरिके ॥ त्रि० सहाये ॥
 सामन्यः । पु० सामविदि ॥ साम
 सुसाधु० प्रवीणो० योग्योवा । त
 वसाधुरितियत् । येवाभावकर्म्म
 णोरितिप्रकृतिभावः ॥
 सामयिक । त्रि० समधीचिते । स
 मयेकार्यकर्त्तरि ॥ समय प्राप्तो
 स्य । समयस्तदस्यप्राप्तमितिठञ्ज ॥
 विनयादित्वात्स्वार्थेठग्व्वा । सम
 योत्ये ॥
 सामयानि । पुं० ब्रह्मणि । द्रुहि
 णि । कुञ्जरे । गजि । त्रि० सा

सामानाधिकरण्याम्,

नीत्य ॥

सामरस्यम् । न० ऐकरस्ये ॥

सामर्थ्यम् । न० शीघ्रतायाम् ॥ श

क्ती ॥ विशिष्यविशिष्यभावावगाह्य

पस्थितिजनकत्वरूपे एकार्थीभावे

॥ परस्परकाङ्क्षाकृपायाव्यपेक्षा

याम् ॥

सामर्प । चि० सरोषे ॥

सामवायिक । पु० समालय । म

न्त्रिणि । चि० समवायसम्बन्धि

नि ॥ समवायात्वे ॥ सामुहिके

॥ समवायंक्रमवैति । समवाया

न्ममवैतीतिठक् । इहसमवपूर्वस्यो

प्योयं प्रविश्येकदेशीभवनम् ।

तत्रगुणभूतप्रवेशप्रति० प्रकृत्यथ

स्यकर्मताविधया । विशिष्यानुरो

धिनतु० कीकिसप्तमौप्रायेणप्रमुख्य

ते । कुरुक्षेत्रे समवेता इतिवया ।

सामुचित् । पु० उद्गातरि ॥ सामा

निवेशि । विद्० । त्रिप् ॥

सामवेद । पु० कृजाधिपेदेदवि

शिषे ॥

सामाजिक । पु० समासदि । स

भास्तारे ॥ समाजसमवैति । स

मण्डलानुसमवैतीतिठक् ॥ समा

जंरक्षतिवा । रक्षतीतिठक् ॥

सामाधिपति । पु० भीमयष्टि ॥

सामानाधिकरण्याम् । न० पश्ये

सम्बन्धविशिषे । पश्येकार्थनिष्ठ

सामान्य

त्वे । सचसम्बन्धीभिन्नप्रवृत्तिनि

मितानांशब्दानामेकस्मिन्नर्थेतात्प

र्यसम्बन्धः । यथा सीयदवदत्तइति

वाक्ये तत्कालविशिष्टदेवदत्तवाच

कस्यशब्दस्य० एतत्कालविशिष्टदे

वदत्तवाचकायशब्दस्य० एकस्मि

न्निगदतेतात्पर्यसम्बन्धः ॥ यथा

क्तमाचार्यः । एकवृत्तिरर्थेऽवष्टानां

भिन्नवृत्तिवृत्तनाम् । सामानाधि

करण्याम्भवतीत्येववदन्तिजायिक

काइति ॥ एकदिभक्तवृत्तानां पदान

विशिष्यविशिष्यभावेनैकार्थनिष्ठत्वे ।

तच्चमुख्यगोचरेदेनविधियथा ।

सामानाधिकरण्यात्किंस्त्वैक्ये मुख्य

तां व्रजेत् । खल्विदमुत्पल नीलमि

त्यादौतद्विचारात् ॥ अन्यस्यान्य

चसम्यत्वात्सिद्धकापुरुषवदया ।

सामानाधिकरण्याच्चगौच सिद्धः पु

ननिति ॥ समानमधिकरणं वयो

स्येभिर्वा ॥ एकाग्रयत्वे ॥ अ

न्यदुच्छृङ्खलसत्त्वमन्यच्छास्त्रनिमित्त

तम् । सामानाधिकरण्यादितेजसि

मिरयोः कुतः ॥

सामान्यः पु० पञ्चमेवर्थे । वचनं

इति ॥ यथोक्तमहानिर्वाचं । अ

त्वार कथितावर्थाभासमाश्रयिसु

व्रते । आचाराद्यापिबर्णानामाश्र

याणांपृथक्पृथक् । कृतादीकलि

काशितुवर्था पञ्चप्रकीर्तिताः ।

सामान्यम्

ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य . शूद्र .
सामान्य एव चेति ॥

सामान्यम् । न . जातौ ॥ तद्विविध
म् । यथा । सामान्यद्विविधम् प्री
क्तम् परस्वापरमेव च । द्रव्यादिनि
वृत्तिस्तु सत्तापरतयाच्यते । पर
भिन्नाचयाजाति सौवापरतयाच्य
ते । व्यापकत्वात्परापि स्यादव्याप्य
त्वादपरापि च । द्रव्यत्वादिकजा
तिस्तु परापरतयाच्यते । इति भाषा
परिच्छेद ॥ तद्विविधं यथा । नि
श्चये सत्यमेकसमवेतत्वमिति । अ
नेकसमवेतत्वं सयोगादीनामप्य
स्ति . अतः सत्यन्तम् । निश्चये
सतिसमवेतत्वं गगनपरिमाणादी
नामप्यस्ति . अत उक्तमनेकेति ।
निश्चये सत्यमेकवृत्तिसामान्यमु
पेक्ष्य समवेतत्वं सुक्तम् । एकव्याक्त
वृत्तिस्तु न जातिः । यत उक्तम् । व्य
क्तेरमेदस्तुल्यत्वं सङ्गोऽयं न बध्य
ति . । रूपज्ञानिरसस्वन्धो जातिवा
चकसङ्गः . ॥ एकव्याक्तकत्वा
दाकावत्वं न जातिः . । तुल्यवृत्ति
कत्वाद्वटत्वं कलसत्वं न जाति इय
म् । सङ्गोऽयं त्वाङ्गुतत्वं मूर्तत्वं न
जातिः । अनवस्थाभयात् सामान्य
त्वं न जातिः . । विशेषकव्यावृत्त
स्वभावस्वरूपज्ञानि . स्यादतीविशे
षत्वं न जातिः . । समवायसम्बन्धा

सामान्याम्

भावात्समवायानजातिः । द्रव्या
दिधिकवृत्तिरिति । परस्त्वमधिक
देशवृत्तित्वम् . अपरस्त्वमल्पदेश
वृत्तित्वम् । सकलजात्यपेक्षया
ऽधिकदेशवृत्तित्वात्सत्ताया पर
त्वम् । एतदो धनयद्रव्यादीति ।
तदपेक्षयाचान्यासांजातीनामपर
त्वम् । परभिन्नासत्ताभिन्ना । व्या
पकत्वात्परापि स्यादव्याप्यत्वादप
रापि च । पूर्वोक्ताद्यपेक्षयाव्या
पकत्वात् . अधिकदेशवृत्तित्वा
त् . द्रव्यस्य परत्वम् । सत्तापेक्ष
याऽल्पदेशवृत्तितत्वात् . द्रव्यस्य .
अपरत्वञ्च । तथाच धर्मद्वयस
मावेशादुभयमधिकवृत्तम् । इतस्तुक्ता
बली ॥ निश्चयेकमनेकं नुगतं सा
मान्यम् । तच्च द्रव्यगुणकर्मवर्ती-
ति . तर्कसङ्ग्रहः ॥ सामान्यगुण
साम्ये न यत्र ब्रह्मन्तरैकतेतिलक्षणे
लक्षितेकाव्यालङ्कारविशिष्टे ॥ य
थावा । प्रस्तुतकथं येन गुणसाम्य
विबध्यते । ऐकात्म्यवध्यतेऽपि यागात्
तत्सामान्यमिति स्मृतम् । अताह
यमपि तादृशतया विवक्षितुं यदप्रस्तु
तार्थेन सम्पुक्तमपरित्यक्तनिष्पन्नमे
व तदेकात्मतयानिवध्यते . तत्समा
नगुणनिबन्धनात् . सामान्यम् । उ
दाहरणम् । मलयजसविलिप्ततन
वीनमहारजताभिभूषिता सितत

सामान्यलक्षणम्

इदं तापकृतं तत्त्वज्ञानं विरामलां
शुद्धा । अथ भूतचित्ततत्त्वज्ञानं
लयति धरामविभाव्यताकृता । प्रि
यवसति प्रयान्ति सुखमेव निरस्तं भि
योऽभिसारिका ॥ अत्र प्रस्तुततद
न्ययोरन्यूनानतिरिक्ततयानिवध
धवलस्त्वमेकात्मताहेतु । अतएव
पृथग्भावेनानयोरुपलक्षणम् ॥
यथावा । विचल्य चातुल्यरुचिबध्
नाकर्षाप्रतीगण्डतलागतानि । भू
त्वा सहेतु यदिनापतिप्यन कौविद
पिप्यन्नवचम्यकानि ॥ अत्र निमित्ता
कारणनितापिनामास्वप्रतीतिः प्रव
मप्रतिपन्न मनेदं नन्युदसितुमुत्सहते
प्रतीतत्वात्तत्त्वप्रतीतिप्रमाधायिगात्

सामान्यम् । द्वि० साधारणे । अवि
शिष्टे । तुल्यतायाम् । अनेकसम्ब
न्धेकवस्तुनि ॥ सत्सर्गे ॥

सामान्यलक्षणम् । न० लक्षणमेवे ॥
सम्भवतीत्यर्थं सातिसामान्ययोगाद्
सम्भूतं यत्कल्पनासामान्यलक्षणम्
॥ ५३ ॥ सामान्यविशिष्टसम्भवद
र्थाभिप्रायिणीकृत्वा अतिसामान्य-
योगादसम्भवदर्थं कल्पकल्पनया दू
षणाभिधानं सामान्यलक्षणम् । य
थात्राज्ञापीडविद्यापरमसम्भवद-
त्वं ज्ञे० ब्राह्मणत्वेन विद्यापरमसम्भ
दसाधयतीति कल्पयित्वा परी
वदति कुतश्चात्राज्ञापरमत्वेन विद्या

सामासिक ।

चरणसम्यत । वाक्ये व्यभिचारा-
त् । ५३ ॥

सामान्यतादृशम् । न० अदृष्टलक्षण
असामान्यविषयिणीताऽनुमाने ॥
सामान्यलक्षणा । स्त्री० अलौकिक-
श्रिकर्षविशिष्टे । सत्तु० अत्र
ज्ञापकसामान्यज्ञानम् । यथा
एक घटदर्शने सकलघटज्ञानमव-
तिर्ह्यघटत्वादिज्ञानम् । तत्
प्रमाणयथा । अलौकिक । सद्भि
कर्षलक्षिणः परिकीर्तितः ।
सामान्यलक्षणज्ञानलक्षणयोगज
लक्षणा । आसत्तिरात्राज्ञायास्तुसा
मान्यज्ञानमिष्यते । तदिन्द्रियक
तद्वर्माधसामान्यमिष्यते ॥ इति
भा० ॥

सामान्यविधिः । पुं० अनारम्भवि
धी । यथा । नहि स्यात्सर्वाभू
तानीति ।

सामान्यवासनम् । न० सामान्या
धिकारे । राजसिद्धविशिष्टे ॥

सामान्या । स्त्री० नाचिकामेदे या
चान्तरे ॥ कथिततिथिदासुरर्षे
ष्वभिमतप्रवदाभिविज्ञसामान्या ॥

सामान्याभिनयः । पुं० नागसङ्ग
क्षिप्तिभिनये ॥ यथा । सामान्या
भिनयानामन्वीयावागङ्गसङ्गज इ
ति ॥

सामासिकः । पुं० साकं च विधिः ।

सामुद्रम् ।

समाससमूहे ॥
 सामि । ष० चर्त्त ॥ निन्दायाम् ॥
 सामयति । सामसान्त्वप्रयोगे ।
 चवद् ॥
 सामिधेनी । स्त्री० धाव्यायाम् । ष
 म्निज्वालनार्थं सृष्टि । ऋक्सामि
 धेनो धाव्या च यास्यादग्निमिमिन्धने
 ॥ समिधामाधानी । समिधाम
 धानेषिण्यण् । पित्वान्डीप् । य
 स्य हलङ्गतिक्षीप ॥ समिधि ॥
 सामिधेना । प० मन्त्रविशेषे ॥
 समिधामाधान । समिधामाधा
 नेषिण्यण् ॥
 सामीची । स्त्री० वन्दनायाम् ।
 सामीप्यम् । न० सामिध्ये । देश
 कालाभ्याम्भतायाम् प्रत्यासत्ती ।
 अव्यवहितत्वे ॥ समीपमेव । चतु
 र्वर्णादित्वात्० ष्यञ् ।
 सामुद्रम् । न० देहलक्षणम् ॥ लक्षणवि
 शेषे । कङ्कले । वशिरे ॥ अस्य गुणा
 यथा । सामुद्रं मधुरपाके सतिक्तं म
 धुरगुरु । नात्युष्णं दीपनमेदिसिद्धा
 रमधिदाहिव ॥ श्लेष्मलवातनुत्तिक्त
 मरुच्च नातिशीतलम् ॥ समुद्रोदके
 सामुद्रमुदकाचारं सर्वं दोषप्रकोपण
 म् ॥ समुद्रफेने ॥ धाराजलप्रभेदे
 ॥ तत्सञ्चारलक्षणं शुकट्टिबला
 पङ्कम् । बिम्बसुदेपल तीक्ष्णं सत्रं
 कमंसुगर्हितम् ॥ सामुद्रस्वाश्रित

साम्पराधिकम्

नेमासिगुणैर्गाव्द्विषदादिशित् । य
 तोऽगस्त्यस्य दिव्यर्षे रुदयत् सकल
 जलम् ॥ निमलं निर्विषं स्वादुशु
 क्तलं स्वाददोषनम् ॥ तत्सामुद्र
 जलम् । आहव । फूत्कारविषया
 तेन नागानां व्योमचारिणाम् । वर्षा
 सुसविषं तोयं दिव्यमप्याश्रितं वने
 ति ॥ चि० समुद्रोत्पन्नवस्तुनि ॥ स
 मुद्रोभवम् । तत्रभवद्गुणम् ॥
 सामुद्रकम् । न० समुद्रलक्षणे ॥ स
 मुद्रोक्तस्त्रीपुल्लक्षणयाम्ये ॥ तीर्थवि
 शेषे ॥ चि० । स्त्रीपुंसयोश्चिञ्
 वेत्तरि ॥
 सामुद्रिक । चि० स्त्रीपुंसयोश्चिञ्
 स्त्री ॥ वीतास्त्रीपुंसयोश्चिञ् सामुद्रि
 कउदाहृतवृत्तिहारावली ॥ समुद्रं
 सम्बन्धनि ॥ समुद्रचारिणि ॥
 सामूहिक । चि० सामवायिके ॥ स
 मूहसमवेति । समवायान् समवे
 तीति ठक् ॥
 साम्पराय । पु० परलीके ॥ परली
 कसाधने । सम्पराय । परलीक
 • तत्प्राप्तिप्रयोजने शास्त्रीये साध
 नविशेषे ॥
 साम्पराधिकम् । न० युगे । समीके
 । समरे ॥ चि० पारलौकिके ॥ य
 थो । प्रभुः प्रथमकल्पस्योऽनुक
 ल्पे नरत्तंति । न साम्पराधिकं तस्य
 दुर्मन्तं विन्दते फलम् ॥ पारलौकि

साम्बुध्यम्

किसाधने । सम्परायणम् । अथग
तौह्यतौवा । घञ् । ततोविनया
दित्वात् स्तोत्रे ठक् ॥ सम्परायाव
प्रभवति । सन्तापादिस्व-द्वञ् ।
सम्परायाह । सम्परायमहंति ।
तदहंतीतठक् ॥

साम्प्रतम् । अ० अधुनार्थे । इदानी
म् । उचितार्थे । सम्प्रतनम् ।
तनुविस्तारे । डम् । पृषादरादि
त्वात्समेदोर्घ् ॥ यहा । सम्-प्र
ति० एतयोः समाहारद्वन्द्व ।
तस्मात् । प्रज्ञायाश्च । गन्धोपाठा
न्मान्तत्वम् ॥

साम्प्रतिकम् । न० समे । न्याय्ये ॥
सम्प्रतिशब्दादिनयादित्वात्स्वार्थे
ठक् ॥

साम्बन्धम् । न० उपपुराणविशिषे ॥
साम्बन्धम् । न० गङ्गावर्षे ॥
साम्बन्धी । स्त्री० मायायाम् ॥ साम्ब
न्धीसम्बन्धीमाया-मायाकृद्भिर्भुक्तिन
टे-इ० शब्दरत्नावली ॥

सम्बन्धी । स्त्री० रक्तक्षेत्रे ॥
सम्बन्धतुरः । पु० भाद्रमासतुरे । अ
तीतनये ॥ सम्बन्धतुरपथम् । मा
तुवत्सङ्ख्यासम्बन्धपूर्वायाः ॥
साम्बुध्यम् । न० सायाङ्ग्यापिन्या
नियौ । साम्बुध्यनामसायाङ्ग
भापिनीद्वयतैयदोतिस्कन्दीतोः
॥ सम्बुध्यत्वे ॥

सायक .

साम्यम् । न० तुल्यत्वे । समताया
म् । चारुडाणान्त्वस्त्रियोगत्वाभु
क्ताप्रतिष्ठानम् । पतञ्जलान्तौ
विप्रोक्षणात्साम्यन्तुगच्छतः । नि
र्विशिषे । सर्वभूतव्यविधमसमेष्ट
पितृमानस्यवन्नाथ समभावे ॥
समाङ्गव्यञ्ज ॥

साम्बाध्यम् । न० सार्वभौमेष्टे । द
शतधाधिपत्ये ॥ यथा । साम्बा
धिपत्यराज्यम् । साम्बाध्यदशज
यके । शतजयकेभ्यो निमज्जसा
म्बाध्यमुच्यतइतिवरदात्रोदितो
यः पठ्यते ॥ सम्बाजिभाष ।
ध्यञ्ज ॥

साम्बाधिकाहंमम् । न० जगदिनाम
निगन्धद्रव्ये । गन्धाच्च ॥ इ०
रा० नि० यट् ॥

साम्बाधियम् । न० महापार्ष्णी ।
सायसन्ध्या । स्त्री० पितृप्रक्षाम् ॥
सायङ्कालीपाददेवतायाम् ॥

सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्तो ॥
सानम् । पा० अम् । युगागम ॥
सायः । पु० चाख्ये । मरी । वा
च्ये ॥ दिनान्तो । विनाशे ॥ अ
ति० समापकतिदिनम् । वि०
अध्युधितिवः ॥ घञ्-व । आती
युक् ॥

सायकः । पु० मरी । अच्ये । अ
ति । वि० । अच्युक् । युक् ॥

सार . ।

सायकपुष्पा । स्त्री० शरपुष्पायाम् ॥
सायकाल . । पुं० सायकाले ॥
सायम् । अ० निशामुखे । दिनान्ते ।
सानम् । षो० । अम् । युगा
गम ॥

सायम्प्रातिक । वि० सायम्प्रातमं
वि ॥ कालाह्व ॥

सायन्तन . । वि० सायकालसम्बन्धि
नि ॥

सायक . । पुं० विकालके । दिना
न्ते । पञ्चधाविभक्तसायक पञ्चमे
भागे । यथा । सायकस्त्रिमुहूर्त्तं
सायकालोक्तचनकारयेत् । राक्षसी
नामसावेलागर्हितासर्वकर्मसु ॥
अद् सायम् । सङ्ख्याविसाये
तिज्ञापकात् समास । सायमेव
मक्षीपकृतिभाष्यादुसाधु ॥

सायिका . स्त्री० क्रमस्थितौ ।

सायुग्यम् । न० सयुगभावे । एकदे
हदेहत्वेऽप्येक्ये । सयुजीभावः ।

त्र ह्याणादित्वात् ष्यञ् ॥

सायिकाक्षर . । पुं० विकाली ।

सार . । पुं० बन्धि ॥ स्थिराग्नि ॥ यथा
। वेद्यान्यनेकशान्ताविचाल्यायुर्वि
प्रके टयः । तस्मात् सार विजानी
यात् खौरहं मद्रवाक्षसः । मज्ज
नि । मज्जायाम् ॥ बन्धुदारे ।
रीमे । कृतिधरणी ॥ दाहिने ॥
बाधौ ॥ बाधके । नवनीते ॥ द

सारगन्ध . ।

ध्यये । काव्यलङ्कारविशेषी ॥
यथा । उत्तरोत्तरमुत्कर्षाभवेत् सा
र परावधि ॥ पर पद्यं नभा
गोऽवधिर्यस्य धाराधिरोहितयातये
वात्कर्षस्य विश्रान्ते । उदाहरण
म् । राज्ये सारवसुधा • वसुधाया
म पुरम् • पुरे सौधम् । सौधेतल्य
तल्ये वराङ्गनाऽनङ्गसर्वस्वम् । न०
कले । धने ॥ न्याये । नवनीते ॥
विपिनि । लोहसारी । यथा । अ
माभृच्छिखराकाराद्यङ्गान्यस्मिन्नेति
प्रति । लोहस्युयं वसूष्माश्रितत्सा
रमभिधीयते ॥ लोह साराङ्गय ह
न्याङ्गहणोमति सारकम् । अर्द्धसर्वा
ङ्गज वात शूलश्च परिणामजम् ॥
छर्द्दिंश्च पौनसपित्तश्चासमाश्रुव्ययो
रिति वि० वरे । श्रेष्ठ ॥ यथा ।
असारेखलुस सारं सारमेतच्चतुष्टय
म् । काश्यावास • सतांसङ्गी
गङ्गाश्च शिवपूजनम् ॥ दृढे ॥
विरन्तिष्ठन्सरतिका लान्तरम् । स०
। संस्थिरे • इति षञ् ॥ सार . अ
वसपीतयोरिति विशदः ॥

सारक . । पु० तरलप्रवृत्तिवृत्तौ । ज
यपाक्षे । वि० विरेचके ॥ सरति
। स० । गङ्गुल ॥

सारखदिरः । पु० दुष्खदिरि । पञ्च
तरो ॥

सारगन्धः । पुं० चन्दने ॥

सारङ्ग .

सारयाही । वि० सारयहयकत्तरि ॥
सारघम् । न० मधुनि ॥ सरघाभि
कृतम् । सञ्जायामिष्यन् ॥

सारङ्ग । पु० एण्ये । हरिण्ये ॥ चा
तकी ॥ मतङ्गजी ॥ विहगान्तरे ॥
चसुरोकी ॥ छत्रे ॥ राजहसी ॥ चि
चमुरी ॥ वाद्यमेदे ॥ चमुरी ॥ चि
चमुर्ये । नानाचमुर्ये । मयूरे ॥ का
मदेवे ॥ चमुरि ॥ कीशि ॥ सच्ये ॥
चामुर्ये ॥ पद्ये ॥ शङ्खे ॥ चन्द
ने ॥ कपूरे ॥ पुष्पे ॥ कीकिषी ॥
नेचि भूमौ । राभी ॥ दोसौ ।
सिद्धे ॥ न० सारङ्गैषमांसि ॥ य
था । सारङ्ग जाङ्गलजिग्ध मधुर ल
घुवृष्यदमितिराजनिर्घण्ट ॥ वर्ष
हत्तान्तरे ॥ कर्षध्वज जोहलचाम
रदेहिचिञ्ज सताल सदासन्निधीधि
हि । सर्पाधिराजाधिराजसदाहत्त
मूरीकरोतीहसारङ्गमेतदि ॥ यथा
। अद्यापिनेवात्मनो न कृतककर्म
यातजनु कापिलभ्यनवैश्वम् ।
किन्दारदेहात्मजस्वर्गहन्देनचेतो
रतिविन्दसेचिन्मुकुन्देन ॥ वि०
विजयवर्षवति । श्वखे ॥ भगवद्भक्त
॥ यथा । श्रियेनिवासोयशोर ॥
पानपात्र सुखदयाम् । वाह्वीलि
कपाकाभा । सारङ्गानां पदाभ्युक्त
मिति ॥ सरति । स० । सुहृजोर्धु
विषेच्छङ्कम् ॥ सारगच्छतिवा ।

सारथ

गम् । खच् । सारमङ्गयस्य ।
यकम् । सारङ्गैषमा । सा
रङ्गगायतिवा । गीतव्ये । गापी
हृक् ॥

सारङ्गिक । पु० । हरिण्ये । सा
रङ्गान् । हन्ति । पश्चिमव्यमृगान् ह
न्तीतिठक् ॥

सारङ्गिका । स्त्री० । वर्षहत्तान्तरे ॥
द्विजवरकर्षीसगण विरचययस्याच
रयम् । जगद्भिरामहितवाभव
तिहिसारङ्गिकवा ॥ यथा । प्रच
मतवाधारमण नगन्तपवाधाश्मनम्
। असुरमदापाहरण बहुकुलचूडा
भरणम् ॥

सारङ्गी । स्त्री० । वर्षहत्तान्तरे । यथा
सादौक्याकर्षी । दत्ताचार ताटङ्क
म् । विद्युन्माकापाद् दद्याद्वक्तोवा
रवद्वृत्तम् । नागाधीशेनीत तत्सा
रङ्गीत्याख्यातसहितसङ्कुलारीमाच
न्तिप्राय । सर्वेषां गात्राणि ॥ यथा
। वन्दारय्ये गे धुक्पूये गोपायन्त
गे वन्द० बाले साकवाकलीडा
शीलवन्दे गीविन्दम् । आभीरोवा
मौपन्यस्यवाकाहास । कर्षन्तके
लीकुञ्जसन्मङ्ग विराचादृष्टाव्यक्त
म् ॥ श्वकायाम् ॥ अन्यतीक्ष्णी
प्रितिक्षीष् ॥

सारङ्गम् । न० । जवनीति ॥

सारथ । पु० । यतीसाररेणि ॥ रा

सारभूत

वषमन्त्रिणि । दशकम्बरदूते ॥
 पाम्नातके ॥ भद्रवलायाम् ॥ न०
 गन्धभेदे ॥ मलनिर्गमने ॥
 सारणि । स्त्री० क्षुद्रनद्याम् ॥ प्र
 सारण्याम् ॥
 सारिणौ । स्त्री० प्रसारण्याम् ॥ सु
 त्यनद्याम् ॥
 सारण्ड । पुं० सर्पाण्डे ॥
 सारत । पु० सुनौ ॥ वि० चर्त
 नसहचर्तमाने ॥
 सारतक । पुं० कदलीवृक्षे ॥ इ०
 ध० क्षय ॥
 सारत । च० बलतद्व्यर्थे ॥ प
 क्षम्यास्तसिल ॥
 सारथि । पु० सूते । निघन्तरि ॥
 चक्षलक्षणे यथा । निमित्तशकुन
 ज्ञानेऽयश्चिह्नाविपरद । हयायु
 र्बेदतत्त्वज्ञोभूरिभागविशेषवित् ॥
 स्वामिभक्तोमहात्माऽहः सर्वेषां
 प्रियवद शूरसक्तविद्यारससारथि
 परिकीर्तितव्रति ॥ सरत्नश्वान् ।
 इ० । चत्तर्भाविष्यथः । कर्त्तृणि
 श्रुतिगयिन् ॥
 सारथ्यम् । न० सारथेः कर्मणि०
 भावेच ॥ पुरोहितादिस्वाद्यक् ॥
 सारदः । वि० सारदातरि ॥
 सारद्रुस । पुं० खदिरे ॥
 सारपाद । पु० धामनिवृक्षे ॥
 सारभूत । वि० सारयात्रिणि ॥

सारस

सारमिति । स्त्री० वीदे । श्रुतौ ।
 सारस्यथार्थमिति ॥
 सारमूषिका । स्त्री० देवदाल्याम् ॥
 सारमेव । पु० ककुुरे । सरमा
 याचपत्न्यम् । स्त्रीभ्योठक् ॥
 सारमेयादन । पुं० नरकविशेषे ॥
 सारमेशी । स्त्री० शून्याम् ॥ ठग
 न्नान्डौप ॥
 सारषाडम् । न० क्षौद्रसारे ॥ इ
 तिभूरिप्रयोगः ॥
 सारव । वि० सरयूजातवस्तुनि ॥
 सरव्यभिव । तत्रभवत्कृत्यम् । दा
 ण्डिनायनेतिवलीप ॥ स्त्रियां
 टिड्ढेतिडौपि० सारवी ॥
 सारवान् । वि० ससारे ॥
 सारवती । स्त्री० छन्दोभेदे । यथा
 । चिह्नगणचितयक्रमतः स्याद्गुरु
 न्तगतोचमतः । श्रीयशवन्तन्त्रप्र
 यिता० सारवतीकविभिः कथि
 ता ॥ सारविशिष्टार्था ॥
 सारसः । पु० स्वनाम्नैवप्रसिद्धेय
 च्छिविशेषे । पुष्कराक्षे ॥ अक्षय
 कुनयथा । इष्टार्थसिद्धिः । सक
 लासुदिक्षु स्यात्सारसद्वन्द्विलोक
 नेन । श्रुत्वाद्यपूष्ठेनिनदनगर
 त्सिद्धयश्चभौष्टंष्टवयस्मात् ॥
 वामेनयोषितकुललाभकारीशब्द
 स्याद्येन्द्रप्रतीयलब्धे । य सा
 सारसाभ्यांयुगपद्विरावः कृतोचि

सारसिका

रेणुक्रमतोपिबाम' ॥ सविदितव्य
कथितार्थकारी० कौस्तुभ्यस्याप्य
यमेववर्म' ॥ इतिरसन्तराज . ॥
इन्दो ॥ हरे । न० सरसोरुहे ।
पद्मे । भौमपानोयविशिष्टे ॥ यथा
नद्या । शेतवराञ्चभीयदसक्त, च
तिष्ठति । तत्सरोजजलजच्छन्न तद
म्भ सारसस्मृतम् ॥ सरससशि
लवस्थ तृष्णा प्रमथ रत्नघ, । रीच
मनुवररुज बद्धमूत्रमवाहितम् ॥
त्रि० सरोजती ॥ सरसिभवः ।
अण् ॥

सारसनम् । न० तनुवनामोरुहे ।
कञ्चुकदाढ्यार्थमध्यकायनिबद्धप
ट्टिकादौ । यथा । कञ्चुकीदारवा
योछो० यत्तुमध्यसकञ्चुकाः ।
अभक्तितत्सारसनमभिकाङ्क्षेययो
र्भक्तिसिद्धसर ॥ कञ्चुकायाम् ।
मेखलायाम् । कटिभूषणे । श्री
कव्यापल्लव्यने । सरसुत्कृष्ट स
नमस्य जयसम्पत्तौ । य । स
सारसनेनाल्पशब्देनवा सारस
नीतिवा । तञ्चुदानी कर्मण श्री
पल्लविविद्यामन् । यथा । सारवल
मस्यते० दीप्यतेऽनेन । अतमतदी
पत्तादानीषु । अरपेतिच्छुट् । अ
कञ्चुकादि ॥

सारसिका । श्री० सारसाम् । सा
यैकः ।

सारसुती

सारसी । श्री० कञ्चुकायाम् । सारस
जियाम् ॥

सारसुत । पु० देवविशिष्टे । विश्व
दण्डे । कल्पविशिष्टे । यथा । सा
रसुतककल्पमध्यवैकुण्ठराम-
रा । तद्वृत्तान्तोद्भवसीकितव्यागव
तमुच्यते ॥ इतिमाक्य ५.५ व्या
स . ॥ सरसुतीनदीपुत्रेसुनिविष्टे
षि । इति कश्चित् । सारसुतदेवी
अत्रैव स्थे ॥ सचपसुविधगौडेषु
प्रसिद्धः । यथा । सारसुता कान्य
कुल इति । न० प्रसूयते । चि०
सरसुतीतीरवासिनि । सरसुती-
तीरसम्बन्धिनि । सारसुतदेवसम्
बन्धिनि ॥

सारसुता . पु० भूमि० देवविशिष्टे ।
विकल्पिकेषु । यथा । कर्मोरासु
मधुमदा . सारसुतासुविकल्पि-
काइतिविमलम् ॥

सारसुतकल्प । पु० खादन्न, वमाद्य
कातलोत्तेज्य अरुणसरसुतासुवास
नाप्रकरणे ॥

सारसुतव्रत . पु० न० मन्त्रपुराणो
क्तव्रतविशिष्टे ॥

सारसुती । श्री० इष्टविशिष्टे । वाञ्छि
का . पठन्ति । वाञ्छिताम्बरपत्र
व्यप्रयुज्यप्रायश्चित्तोपासारसुतीमि
ष्टिनिर्वपेदितिप्रायश्चित्तोपायानाम्भूमे
त्यध्वेव व्याकरवमितिसहाभाष्यम्

सागर्गलः

सारा । स्त्री० झुहीप्रभेदे ॥ दूर्वाया
 म कृष्णविवतायाम् ।
 सारायः । वि० निष्कृष्टार्थे ॥
 सारालः । पु० तिले ॥
 सारि । पु० स्त्री० पात्रके ॥
 सारिका । स्त्री० शारिकाख्यखगे ।
 पीतपादायाम् । नीराटिकायाम् ।
 सरति । च० । गबुल् । प्रत्यय
 ५० दितोस्त्वम् ॥ वृजान्तः ।
 सारी । स्त्री० वपिलशिपायाम्
 ॥ ५० पीसिकायाम् । ॥ उराजभा
 वाम् ॥ प्रसारण्याम् ॥ रक्तपुनर्न
 वायाम् ॥ मङ्गदेव्याम् ॥ इतिरा
 जनिर्घण्टः ॥
 सारी । वि० बलयुक्ते । सवले ।
 सारिष्ठः । वि० अतिशयेनसारे ॥
 सारी । स्त्री० सप्तलायाम् ।
 सारु । न० वयं वृत्तप्रभेदे ॥ हारदण्ड
 ५० सारु ॥ यथा । नन्दनन्दनम्
 भजामि ॥
 सारुणः । वि० अरुणवर्णयुक्ते ॥
 सारुणा । स्त्री० जपायाम् ।
 सारुण्यम् । न० सरूपतायां ।
 सारीष्ट्र । पु० देशभेदे ॥ सारउष्ट्रोय
 स्मिन् ॥
 सारोष्ट्रिक । पु० विषविशेषे ॥ सा
 रोष्ट्रे देशीभवः । अध्यात्मादित्वाद्
 ज ॥
 सागर्गलः । वि० सप्रतिबन्धे ।

साप्यराज्ञी

सार्थः । पु० जन्तुसङ्घे ॥ वणिक्
 समूहे ॥ समूहमात्रे ॥ २० विका
 ानासङ्गताते ॥ वि० सार्थे ॥
 सफलः । अ० धेयसहिते ॥ सरति
 ० वियतेवा । च० । सत्तार्थदि
 तियन् ॥ अर्थेनसङ्गवर्तमानोवा
 ॥ बापौष्विवस्त्वन्नीषुवनेषूपवने
 ष्विव । सार्थाः स्मरतदीयेषुचिर
 र्बेश्मस्त्रिवाद्रिषु ॥
 सार्थकः । वि० सप्रयोजने ॥ अर्थे
 नसङ्गवर्तमानः । सार्थकः ।
 सार्थबाह्वः । पु० वणिजि ॥ सार्थ
 वहति । वह० । कर्मण्ययम् ॥
 सार्थिमः । वि० सार्थेस्थिते । साधौ
 तिष्ठ्यते ॥
 सार्द्रः । वि० आर्द्रः ॥ पर्यायास्तु ।
 आर्द्रसार्द्रक्षिन्ननिमित्तस्तिमितं
 समुद्रसुतस्तेति ॥ सङ्गार्द्रेणगुणे
 नितितथा ॥
 सार्द्धः । वि० अर्द्धसहिते ॥ अर्धेनस
 ङ्गवर्तमानः ॥
 सार्द्धम् । अ० साकमर्थे । सचम् ।
 समम् । सङ्गार्थे ॥ ऋध्यति । ऋधु
 वही । बाहुलकात्कम् । सङ्गवर्त
 वत्तते ॥
 साप्यः । पु० अज्ञेयोनक्षत्रे ॥ स
 र्पोदिवताय । साप्यदेवतीस्त्वय् ॥
 साप्यराज्ञी । स्त्री० सप्यराजकवासु
 के । पत्न्याम् ॥

सायंपम्

सायिपम् । वि० सपिं । सख धि
नि । सपिंवास स्काते । अय् ।
सायिपिष्कः । वि० घृतस स्काते । स
पिंवासस्कृत । तेनसस्कृतमितिठक् ॥
सायिपिष्कन्दाधिकसपिंदधियांस
स्कृत क्रमादितिहेमचन्द्रः ॥

साय्यं । पु० अर्हति । जिने । वि०
सर्वज्ञेति । सर्वज्ञैरहितः । सर्व
पुरुषाभ्याषट्प्रवितिथः ॥

साय्यजनिकः । वि० सय्यजनोने ॥
सर्वजनः । पूर्वकार्येतिप्रमा
सः । सर्वजनायहितः । सर्वजना
द्वयस्वयेतिठक् ॥

साय्यभौमः । पु० सर्वपृथ्वीपती ।
चक्रवर्तिनि । कान्यकुब्जदेशे ।
उत्तरदिगन्ती ॥ सर्वसाम्भूभौ
विदितः । तत्रविदितप्रत्ययः । अ
नुयतिक्कादिस्वादुभयपदद्वयः ॥
सर्वभूमीरोद्धराणा । तस्योद्धरद्वय
यः ॥ सर्वभूमीनिमित्तसंश्लेष
स्थातीना । सर्वभूमिपृथिवीभ्यास
षट्प्रवितिथः ॥

साय्यजनोनः । वि० सय्यजनैसाधौ
॥ खक् ॥

साय्यलौकिकः । वि० सर्वलौकिकवि
दिते ॥ सर्वलौकिकविदित । लौक
सर्वलौकाद्वयः । अनुयतिक्कादि ॥

सायंपम् । न० सयंप्रभाषि ॥ शुचा
यथा । कटुक्सायंप्रभाषणम् ॥

सायिरसः

दमलकृष्टम् । अन्नपाकविदादि
स्वादुष्वरुच्यविदेषकत् ॥ सचार
कवयतीष्णस्वादुष्वक्षिपुनिन्दितम्
॥ सयंप्रपत्तेः ॥ दीपनसायंप्रपत्ते
कठुपाकरसलघु । खेखनस्पर्म
बीबीष्णतीष्णपित्तसदृषकम् ॥
कफमेदोनितार्थोन्निर । कर्षाम
वापहम् । काण्डूकौष्ठकमिश्रितकु
ष्ठदुग्धप्रयुक्तम् ॥ तद्वद्राजिकयोस्तौ
कविधिवाग्भूतकृत्कृत् ॥ राजि
कयोः । कृत्वा राजिकारत्तराजि
कयोः ॥

सायिता । स्त्री० समानर्हित्वे । स
मानैश्वर्ये ॥

सायः । पु० उद्यमाचे । प्राकारे ॥
सय्यपादपे । सखुषा० इ० भा०
प्र० ॥ सय्यति । जलगतौ । कर्त्त
विघञ् । न० भूमी ॥

सायप्रामः । पुं० शालप्रामे ॥

सायनः । पुं० भूमी । सय्य
सायनिवासः । पुं० भूमी । सय्य
रसि ॥

सायपथी । स्त्री० सायपथ्याम् ।
विदारिगन्धावान् ॥ इ० अ० र०
शौ । सायः पथमस्याः । साय
अव्ययशालपथसङ्गतिजज्ञा । पा
ककथेतिशेषः ॥

सायपुष्पम् । न० सायपथी ॥

सायिरसः । पुं० शक्ति । भूमी ॥

साल्वेय .

साल्वेष्ट .। पुं० धूनके ॥
 साल्वृक्षम् । न० प्राचीराये ॥
 सालसार । पु० तरौ ॥ शिङ्गुनि ॥
 सालिका स्त्री० शारिकायाम् ॥ पल०
 । खलुक् । इत्त्वम् ॥
 सालीक्यम् । न० एकलीकयासी ।
 सलीकतायाम् ॥
 सालिक .। पुं० पक्षिविशेषे । गूथ
 लते । क्षुद्रचूडे ॥
 साल्वः । पुं० देशविशेषे ॥ तद्देशस्थे
 • पुभूम्नि • कारकुक्षीयेषु ॥
 साल्वास्तुकारकुक्षीयामरवस्तुदेशीर
 काकृतिश्चमचन्द्रः ॥ पुं० नृपति
 विशेषे ॥ न० मूलविशेषे ॥ सा
 ल्वस्यमूलम् । पुष्पमूलेषु बहुलमि
 त्यणोलुक् ॥ वृत्तिप्रामाण्यात्सा
 ल्वशब्दस्य षष्ठ्येपि बिल्वादित्वमृचा
 दित्वबाधोध्यम् ॥ त्रि० साल्वदे
 शजी । साल्वेषुभवं । कच्छादि
 भ्यश्चेत्यण् ॥ यथा० साल्व पद
 तित्रंजति ॥
 साल्वक । त्रि० साल्वदेशजेत्राक्षणा
 दौ ॥ शवि ॥ यवाश्वाम् ॥ सा
 ल्वेषुष्वात् । अपदातीसाल्वादि
 ति० गीयवाग्वोश्चेतिबबुञ्ज् ॥
 साल्वती । स्त्री० नाव्यवृत्ती ॥
 साल्वहा । पु० श्रीकृष्णे ॥
 साल्वेयः । पुं० नृपान्तरे ॥ तस्या
 पत्न्ये ॥ साल्वेयस्यापत्यं • राजा

सावर .

वा । साल्वेयगात्र्यादिभ्याश्चैत्यञ् ॥
 सावधान .। त्रि० समाहितान्त क
 रणे ॥ अश्वधानेनसङ्घर्षमान ॥
 सचेतने ॥
 सावन । पुं० यज्ञकर्मातिः । यजमाने
 ॥ प्रचेतसि । वरुणे ॥ दिवसवि
 शेषे । यथा । खरमरोच्य दयद्वय
 जान्तर यदिहसावनसप्तदिनस्फुट
 म् ॥ अपिच । अष्टारात्रेणचैकेन
 सावनेादिवसः स्मृत । इति ॥ त्रिं
 शदिनात्मकेमासे ॥ त्रिंशतासौ
 रदिवसौ सावनः परिकीर्तितः ।
 न० सवनसम्बन्धिदिने । सीम
 यागिसवनत्रयस्याष्टारात्रसाध्यत्वात्
 तत्सम्बन्धिदिन सावनमितिमाध
 वाचाध्यः ॥
 सावयवम् । न० व्यक्ते ॥ अवयवनम
 वयवमिथः सङ्घेषः मिश्रणसं
 योगकृतियावत् । अप्राप्तिपूर्विका
 प्राप्तिः संयोगे तेनसङ्घर्षतत्तद्व
 तिसावयवम् । तथाहि० पृथिव्याद
 यः परस्परं संयुज्यन्ते • एवमन्ये
 पि । नतुप्रधानस्यबुद्ध्यादिभिः
 संयोगस्तादात्म्यात् । नापिसत्त्वर
 जस्तमसान्परस्पर संयोगोऽप्राप्ते
 रभावात् ॥ त्रि० अवयवविशिष्टे ॥
 सावर .। पुं० मृगविशेषे ॥ न० त
 न्मांसि ॥ यथा । मांससावरसम्भूतं
 पाचितं बहुधाहूते । विसवारीषवा

सावित्रीक .

कीर्णोद्दिष्टसैन्धवसन्भूते ॥ बलपुष्टि
कररुच्यविष्टमिश्ररुपाचनम् । सा
वरपल्लवशीतसुखादुक्तफलान्मतम् ॥
रसेपाक्षिवमधुररक्तपित्तनिवारणम्
तदभुक्त्वाशर्कराभूयोभक्षणाग्रक
ल्पते ॥ भावप्रकाशिपि । सावरपञ्च
लस्त्रिगुणशीतलगुरुचक्षुतम् । रसे
पाक्षिवमधुररक्तपित्तनिवारणम् ॥
वि० भवरेणसाहते ॥

सावर्ण्यः । पु० अष्टममनौ ॥ यद्यो
ता देवीभागवती । छायासंज्ञासुती
योसौद्वितीयः कथितोमनु० । पू
र्वजस्यसवर्णोसौसावर्ण्यो न कथ्य
तइति ॥

सावर्ण्यः । पु० सूर्यतनये । अष्टम
मनौ ॥ अष्टमेत्तरभायातेसावर्ण्यं
भवितामनु० ॥ सवर्णयाचपञ्च
म । अतइज्ज्० इत्यधिकारे० बाव
हादिभ्यश्चेति० इज्ज्० ॥ यथा । अय
जस्यवैवस्वतमनो । सम निवर्ण्यइ
तिसावर्ण्यः । यद्येता विष्णुपुरा
णे । छायासंज्ञासुतीयासौद्वितीय
य । कथितोमनु० । पूर्वजस्यसव
र्णोसौसावर्ण्यो न कथ्यतइति ॥
शिवविशिष्टे ॥ यथा । बोध्यसाव
र्ण्येगीत्येरीव० व्यवनभाग० वज्रम
दग्न्याप्रवतः प्रवराइज्ज्० वाक्यत
त्वं ॥

सावर्ण्यकः । पु० मन्वेत्तराज्ज्० ।

सावित्री

सावर्ण्यः कः प्रकाशायविष्णु ॥
अष्टममनौ । सावर्ण्यकानाममनु
भंवाग्भुविभविष्यतीत्युक्ते ॥

सावित्रः । पु० यक्षरे ॥ वसौ ॥ त्रा
क्षणे ॥ सूर्ये ॥ गर्भे ॥ न० यज्ञोप
वीते ॥ सवितुरयम् । तस्मैदमि
त्यम् ॥

सावित्री । स्त्री० स त्वदेवोयसस्यव
द्राजपत्न्यम् । मद्रदेवोवाश्रय
तिराजकन्यायाम् ॥ ब्रह्मपत्न्या
म् । सवितुः पुण्ड्याम्पत्न्या
मातायाम् । उमावाम् । तन्ना
मकारणयथा । विद्मैरर्चितादे
वीदेवगेषुपूजिता । भावशुभ
स्वरुपास्तुसावित्रीतिनसास्मृतीतिडे
वीपुराणे ४४ अध्यायः ॥ साव
र्याम् ॥ सर्वलोकप्रसवनात्सवि
तास्तुकोत्पत्तिः । अतस्तदेवतादेवी
सावित्रीत्युच्यतेततः । विदप्रसव
नाच्चापिसावोनीप्रोच्यतेबुधैरिति
ब्रह्मपुराणे० ब्राह्मणप्रशंसानामाध्या
यः ॥ समुध्यायामन्यत्रसमयेच
त्वत्तसावित्रीजपः सायंप्रातर्नीमा
दिरूपयासकोयज्ञियवाचस्तथा ।
त्यक्तोवास्तव्यः सवित्रीवैश्योपि सज्ज
नेदुनिन्दांगच्छतितस्मात्सक सीसा
वित्रीजपस्तथास्तुनक्षत्रजित्सवितु
रियम् । अथ । कोप् । पुण्डरी
पप्रसिध्दार्थान्वयम् ॥

साहस .

सावित्रीव्रतम् । न . ज्येष्ठकृष्णचतुर्द

श्यामसूक्तौकस्ये नियमविशेषे ।

वटसावित्री . इ . भाषाप्रसिद्धे ॥

सावित्रीसूत्रम् । न . यज्ञोपवीते ॥

साशङ्क । त्रि . समये ॥

साशूक । पु . कम्बले । इ . हारा
बली ॥

साशुधी । स्त्री . श्वश्रुम् इ . वि .
शेष . ॥

सास । पु . चापविशेषे ॥ चा . सेन
धनुषासहवर्तते । तेनसहेतितुल्य
व्रीहि . ॥

सासि . । त्रि . सखडगे ॥ सहासि
नावर्तते । तेनसहेतितुल्ययोगवृ
त्तिवृत्तीहि ॥

सासुसु । पु . सवाणे ॥ असुसुभि
वाणे सहति ॥

सास्थित कर्त्तुम् । न . कर्त्तुम् ॥ इ .
त्रि . प ॥

साक्षा । स्त्री . गलकम्बले । गवाङ्
गलस्थितकम्बलकृतिमांसि ॥ स
क्षि । वसस्वप्ने । राक्षासाक्षेति
साधु . ॥

साहङ्कार . । त्रि . गर्भयुक्ते ॥

साहचर्यम् । न . साहित्ये । एकत्रि
यान्वयित्वे । सामानाधिकरण्ये
एकाधिकरणवृत्तित्वे ॥ सहचरस्य
भाव . ॥ व्यञ्ज . ॥

साहस । प . अग्निविशेषे । यथा .

साहसिक .

प्रायश्चित्ते विधुश्चैवप'कयज्ञे तुसा

हस । लक्षणेमेतुवर्जि सात्की

टिहोमेशेहुताशन . ॥ इतितिथ्या

दितत्त्वम् ॥ दमे । दण्डविशेषे ॥

साविधिधायथा । प्रथम साहस

स्मृत । मध्यम पञ्चविंशति :

सहस्रान्तर्वेवचोत्तम । सीमातु

सहस्र दण्डान्तुमेहात्पूर्व'नुसाह

सम । भयावृद्धीमध्यमौदख्यौमे

व्यात्पूर्व'वतुगुणमितिभाववि

साक्षिप्रकरणे ८ अध्याय . ॥ न .

वलात्कारकृतकार्ये । वलात्समद्य

क्रियमाणे पादव्यादौ ॥ तथाचना

रद । सहस्राक्रियतेकम'यत्किञ्चि

हलदपिते । तत्साहसमिति

प्रीति सहोपलमिश्रयते । मनुष्य

मोरण स्तियपरदाराभिसर्षणम् ।

पादव्यमन्दतश्चैवसहास पञ्चधास्मृ

तमिति ॥ दुष्कृतकर्मणि ॥ अवि

मृष्यकृतौ । पद्यादीपमनाक्षिच्यक

रणे ॥ हेके ॥ जीवानपेक्षितकर्म

णि । सहसिबलीभवम् । तत्रभव

इत्यण् ॥ शास्त्रत्यागे

साहसाङ्क . । पु . विक्रमादिस्वभूष

तौ ॥ साहसिके ॥

साहसिकः । पु . चीरे । अविचार्य

कारिणि ॥ बलीनष्टहृदाहधनादि

ग्रहणकारिणि ॥ अन्तराज्ञावमान

कार्या । यथाहमनु । ऐन्द्र स्थान

साहस्र .

मभिप्रेक्ष्य यमसाधयमव्ययम् । नी
 पित्तं तद्वयमपिराजासाहसिकनर
 म् ॥ बाग्दुष्टोत्तस्कराश्चैव दण्ड
 नैव च सत । साहसकनर
 कर्ता विज्ञेयः पापकृतम् ॥ सा
 हसि वत्तमानन्तु धीमर्षयति पार्थिव ।
 । सविनाश वज्रस्याशु विज्ञेयः पाधि
 गच्छति ॥ नमिदकारणाद्वाजा विपु
 लावाघनागमात् । ससुत्तुनीतसा
 हसिकान् सर्वभूतभयावहानिति
 ॥ सहसा वलीनवत्तै । शोणकस
 ह्निभसावत्तैतद्वतिष्ठक् ॥
 साहसिकवम् । न० सहसाप्रवर्तने ॥
 साहसिककर्म । ब्राह्मणादित्वा
 त्प्यञ् ॥
 साहसी । वि० साहसान्विते ॥
 साहसः । पुं० सहस्रसङ्ख्याकगजा
 दिसैन्यवति ॥ सहस्रवल्गमस्य ।
 अथ विज्ञेयम् ॥ न० सहस्रहन्दे
 सहसायांसमूह । भिक्षादिभ्योऽ
 ण् ॥ सहस्रमात्रे ॥ सावेऽण् ।
 यथा । इदित्ते साहसकमवलिमा
 धायपदयोर्यदेकोनेतस्मिन्ननुद
 व्रज्जेवकमलमिति ॥ वि० सहस्र
 गुणाधिके ॥ यथा । विधियज्ञाज्ज
 पवन्ती विधिष्टोदयभिर्गुणैः । उपा
 श्रुः कान्ततगुणः साहसीमान
 सङ्गतवति ॥ सहसीवतीति ।
 यतमानविभक्तिकसहस्रवसनाद-

सिद्ध

य " सहस्रसम्बन्धिनः ।
 साहसकम् । न० तोयविशेषे ॥
 साहस्रवम् । न० तोयविशेषे ॥
 साहायकम् । न० साहाय्ये ॥ सहा
 यकर्मभाषिणी । सहायादेति वु
 ञ् । शोषधङ्कुरपीतमाह्वि
 तिरा ॥
 साहाय्यम् । न० सहायतायाम् ॥
 सहायकर्मभाषिणी । ब्राह्मणा
 दित्वात्प्यञ् ॥ साहाय्यवरयामा
 सिति यथा ॥
 साहित्यम् । न० मेलने ॥ सहितस्य
 भावः । प्यञ् । तज्जलपयथा ।
 परस्परसापेक्षायां तुल्यरूपाणां युग्म
 पदेकत्रिबन्धनित्वं साहित्यमिति
 ब्राह्मणिकः ॥ एकत्रिबन्धनित्व
 ना ॥ समुप्युक्ततरुसङ्ग्रमादि
 पत्ये । काव्ये ॥
 साध्यम् । न० साहाय्ये ॥ सहस्रम्
 सहायवाची । राजसानीधिसाहा
 यक्याद्यप्रधर्मे कृतरामायणव-
 जनात् ॥ सहितस्ते । मेलने ॥
 साहसः । पुं० समाज्ये ॥
 सिद्धः । पुं० मृगीन्द्र । पञ्चाक्षे ।
 कण्ठिरथे ॥ महासिद्धिः । विनष्टि
 । हिसिद्धिसाधाम् । पञ्चाक्षम्
 । पृषोदरादिः ॥ सिद्धः । प्र
 सुखानां प्राप्तिमसुखसमाह । यो
 यमीष्वधुनिमन्त्र्याह्वानामङ्गिमे

सि हनाद

बलवृभगं कभैन्द्रे । कम-
पालनमुख हिसपूवै पुण्डरीकमु
खहेतिनखानाम ॥ इति ॥ पं
समराशौ । तल्लग्नोत्पन्नस्यफनमा
ह सि हनन्नेसमुद्रूतोभोगीश्वर
विमदंन । स्वल्पोदरोत्पुत्रस्य
सिंहाङ्गीगजविक्रम ॥ उत्तरस्य
स्मृत श्रेष्ठे । रत्नश्रीभाङ्गने ।
अहंताध्वजी ॥ सिद्धति । विषय
रथे । सिद्धि । स ज्ञायाहनुमीक
स ।

सिहकील । पु० पूर्वाजने । म
झुचोषि ।

सिहकीशर । पु० बकुले ॥ सिह
सटाय म् ॥

सिहतल । पु० सहतले । सव्यद
विषयी पाण्ड्योर्मिलितयोर्विस्तृ
ताङ्गुल्यो । प्रतले ॥ सिहस्थेव
तलमच ॥

सिहतुण्ड । पु० सौहृण्डे । कुट्टा
म् ॥

सिहदूरन न० प्रवेशद्वारे प्रवेश
ने । सिहपील० इ० भा० प्र० ॥
द्वारायेस्तम्भापरिचिते । तीरथे ॥

सिहध्वनि० । पु० सिहशब्दे ॥

सिहनाद० । पु० युद्धेसैन्यानायाऽ
हङ्काररत्न । ससिहनाद । कुट्टा
याम् ॥ सिहवज्रदनम् । णद०
। घञ् ॥ सिहनादिभटानाह

सिहल

सिहवज्रदनस्मृतम् ॥ गजयूथ
दयं नात् । तल्लगाय० यथासिहस्य
नादस्तथ० परबलभङ्गाय० स्तोत्रम् ।
हविष्ठहयेचयोरारव ससिहनाद
॥ कलहसाख्येकन्देभेदेगुग्गुली ॥
सिहनादिका । स्त्री० दुरालभाया
म् ॥

सिहपणी । स्त्री० वासकी ॥

सिहपुच्छ पु० वासकी ॥

सिहपुष्पिका । स्त्री० चित्रपणिका
याम् । कुट्टाकुलिया० इ० गौ०
भा० ॥

सिहपुष्पी । स्त्री० पृश्नपर्णाम् ॥ सि
हपुष्पाकारपुष्पत्वात् । उग्रमाना
त्पक्षचपुष्पाच्चेतिङीष् ॥ म० य
पर्णाम् ॥ वासकी ॥

सिहपुष्पी । स्त्री० पृश्नपर्णाम् ॥

सिहमुखी । स्त्री० वासकी ॥

सिहयाना स्त्री० दुर्गायाम् ।

सिहरथा । स्त्री० दुर्गायाम् ।

सिहल । पु० जम्बुद्वीपस्थोपद्रोपप्र
प्रमेदे । सिक्कीन० इ० गौ० दे
प्र० । देवविशेषि । यथा । दक्षिणे

ऽवज्जिमाहेन्द्रमलयकट्यमूकका
दिचकूटमहारण्यकास्त्रीसिहलकीक
णा इति । देशान्तरेपिच । मरुदे
शात्पूर्वभागिकामाद्रेर्दक्षिणेशिषे ।
सिहलाक्षोमहादेश । सर्वदेशोत्तमो
त्तम इति ॥ न० पिपत्ति । रङ्गे

सि हस हनन .

त्वचे ॥ दालचीनी • इ • मा • ॥
 सिहलस्था । स्त्री • सैहल्याम् ॥ चि •
 सिहलदेशवासिनि ॥
 सिहलास्थ न । पु • तालवृक्षसदृश
 वृक्षविशेषि । प्रोत्फले ॥
 सिहलील । पु • रतिबन्धविशेषे ॥
 यथा । लिङ्गीपरिस्थितानारीभू
 मीदत्त्वापदद्वयम् हृदयेदत्तहस्ता
 चसिहलील प्रकीर्तित ॥ लि
 ङ्गीपरिस्थितानारीकान्तोरस्थपदद्व
 या । हृदयेदत्तहस्ताचसिहलीला
 प्यसार्वापि ॥
 सिहवाहिनी । स्त्री • दुर्गायाम् ॥
 यथा । सिहमारुह्यकल्पान्तिनिह
 तीमश्वाद्यथा । महिषघ्नौततोदे
 वीकन्यावैसिहवाहिनी ॥
 सिहविक्रान्त । पु • अश्वोहये । वि •
 सिहतुल्यविक्रमवति ॥
 सिहविघ्नो । स्त्री • माघपर्याम ।
 सिहविलोकिताम् । न • माघाश्रयान्ता
 रे ॥ शृणुसिहविलोकितावृत्तवरवर
 यमकमने । हरपदधरम् । धरणी
 पतिमानसमधिकलितक्षिलवेदचतु
 ष्कनगणललितम् ॥ यथा । दिवसा
 दवसादिततिमिरवनवनजाबलिषो
 धनिसर्गधनम् । धनदेन्दुक्रतान्तापा
 श्विनमितम्मितभुवनतलनमदिवस
 कृतम् ॥ सिहविलोकिती ॥
 सिहसहनन • । वि • वराङ्गरूपिपति

सि हिका

॥ सिहसहनन सखाद्योदिसर्वा
 वसुन्दर ॥ सिहस्येवसहननदेही
 ऽस्य । रुटिशब्दीयम् ॥ न • सि
 हस्यसम्यग्बधे ॥
 सिहसीन • । पु • वृत्ताहंतृपितरि ।
 सिहा । स्त्री • धमन्याम् ॥ नाडा
 म् ॥
 सिहाणम् । न • मण्डूरे । लाहमले
 ॥ सिहमानयति । अन • । कर्मा
 यण् । पृषादरादि • ॥
 सिहाधिप । पु • सूर्ये ॥
 सिहानम् । न • मण्डूरे ॥ सिहव
 दनमिति । अन • अच् ॥
 सिहासनम् । न • हेममयेराजासने
 ॥ सिहवदासने ॥ सिहाकारमास
 नम । सिहवदासनम्वा ॥ परासन
 स्थीये । राजायेराजावनिरासन
 सपरैर्हन्यतेसि हेरिवमतो गजाधि
 प • ॥ पु • रतिबन्धमेदे । यथा ।
 स्वजङ्घाद्वयबाधूचक्रत्वाये प्रोपदद्वय
 म् । स्तनीधृतारमेत्कामोबन्ध सि
 हासनामत ॥
 सिहास्य । पु • वासके ॥ सि हकास्य
 मस्य । सि हास्यसदृशपुष्पत्वात् ॥
 वि • सि हसमानमुखे ॥
 सिहिका । स्त्री • राहुमातरि ॥ कश्यप
 पश्यद्विचोतुसि हिकाराहुवास्तु
 तनयावजीजनत् । पूर्वजाहरिनि
 कृतकान्धरोदैवतेरभजानिपातित

सिकतामयम्

सिद्धिकात्मजः । पुं० राक्षसीवि
सिद्धिकासूनुः । पुं०

धनुदे ॥ वास्तुपुरुषे ॥

सिद्धनी । स्त्री० माचावृत्तान्तरे ।
यादिगाथातुर्यपदं विशतिमात्रं चमा
धिनोभवति । फणिपतिपिङ्गलभ
षिततद्दिपरीतन्तुसिद्धिनीवृत्तम् ।
यथा । पर्याप्ताजलधाराविरमति
नचहन्तलोचनेजलधारा । जगमु
प्रसादमाशास्तदपिनमेभवतिजीवि
तस्याशा ॥

सिद्धी । स्त्री० कष्टकार्याम् । वा
तांकी ॥ वासकी ॥ राहुमातङ्गि
॥ दिनसिद्धि । द्विसो० पचाद्यच्
। पृषादरादि । गौरादि ॥
सुवर्णवर्णवराटकी ॥ मुद्गपर्या
म् ॥

सिद्धीलता । स्त्री० वृक्ष्याम् ॥

सिद्धावता । स्त्री० शर्कराखण्डेभ्यो
दे २४ । वसन्ततिलके ।

सिकता । स्त्री० सिकतिले० देशे ॥
सिकतास्यऽयम् । देशेऽनुबिलचौचे
ति० सिकताशर्कराभ्याम् । ति० विहि
तस्याशीलुप् । रुजि ॥

सिकताः । स्त्री० भूम्नि ॥ बालुका
याम् । सिच्यते । विरुद्धरथे ।
बाहुकादतच् । पृषादरादि ॥

सिकतामयम् । न० बालुकाभयदेशे
। सैकते ॥ सिकतानां विकारः ।

सिद्धन्

मयद्धैतयोर्भाषायामभवाच्छादन
योरिति मयट् ॥

सिकतावान् । चि० बालुकावहुलदेशे
सैकते ॥ अस्मप्रायमृदधिकदेशे ॥
सिकताऽस्यच । मतुप् ॥

सिकति । ल० । चि० सिकतावति
॥ सिकताऽस्यच । देशेऽनुबिलचौ
चेति० कूलच् ॥

सिक्त० । लि० अभिषिक्ते ॥ कृतसीच
ने । सैकाशये ॥ सिचि ता ॥
एकीमुनि कुम्भकुशायहस्तपात्र
स्यमूलेसखिलददान । अत्रस्यसि
क्त ॥ पितरश्चतस्राएकाक्रियाद्व्य
थं करौ प्रसिद्धा ॥

सिक्थ० । पुं० भक्तपुलाके । यासे ॥
न० मधूच्छिष्टे । मैथ० सिथा०
इ० भा० प्र० गोम० इतिच । नो
ख्याम् ॥ सिच्यति । सिच्यतेवा ।
पिच० । पातुतुदिवचिरिचिसिचि
भ्यस्यक ॥

सिक्थकम् । न० सिक्थे । स्वार्थेक ॥
सिक्थवर्तिका । स्त्री० मधूच्छिष्टव
र्तिकायाम् । सिक्थदीपे । सिक्
थस्यवर्तिका ।

सिद्धावाम् । न० सिद्धावाम् ॥

सिक् । स्त्री० वस्त्रे ॥

सिचयः । पुं० वस्त्रे ॥ जीर्णवस्त्रे ॥

सिद्धन् । चि० जपयति ॥ सिचिः

शब्दप्रत्ययः ॥

सितच्छदा

सिद्धिता । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
 सित । पु० शुक्रगन्धि ॥ अवदाते ।
 गौरवर्णं । बाणे । शरे ॥ न० चन्द
 ने ॥ रुप्ये ॥ मूलके । त्रि० समा
 स्ते । अवसितै ॥ शुक्रवर्णविशि-
 ष्टे । धवली ॥ वद्धे । वधा० इ०
 भा० ॥ ज्ञाते । सीयतेस्म । पिञ्
 वन्वने । त्त० । व्यतिस्य । धा० त्त ।
 व्यतिस्यतोतीक्ष्वा ॥ सिनीतिवा
 । अस्मिन्वृषिभ्य त्त ॥ समा-
 ज्ञप्ते ॥

सितकण्टा । स्त्री० श्वेतकण्ट-
 सितकण्टारिका) कार्याम् ॥

सितकण्ठ । पु० दाह्यूपजिनि ॥
 सितकरः । पु० चन्द्रे । कर्पूरे ॥
 सितकर्णी । स्त्री० नासके ॥
 सितकुञ्जरः । पु० इन्द्रे ॥ इन्द्र-
 गजे ॥
 सितगङ्गा । स्त्री० कामरूपप्रसिद्धन
 दौविशेषि । स्वर्णदाम् ॥ इ० का-
 लिकापुराणम् ॥
 सितगुञ्जा । स्त्री० श्वेतगुञ्जायाम् ।
 काक्षपीणी ॥
 सितचिह्नः । पु० बालुकागर्दभ
 ल्ये ॥
 सितच्छत्रम् । न० नृपच्छत्रे ॥
 सितच्छा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
 सितवद्धंशुभ वाक्चमस्त्रा ॥

सितवर्षाभू

सितच्छत्रित । त्रि० श्वेतच्छत्रयुक्ते ॥
 सितच्छद । पु० हसि ॥ श्वेतच्छद
 विशिष्टे ॥ त्रि० सिताः शुभा । छ
 दायस्य ॥
 सितच्छदा । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
 सिततुरगः । पु० अर्जुनाख्यपा-
 ण्डवे ॥
 सितदर्भः । पु० श्वेतकुशे ॥
 सितदीप्यः । पु० श्वेतजीरके ॥
 सितधातु । पु० कठिन्वाम् ॥
 सितपद्मः । पु० हसि । शुक्रपत्रे ॥
 त्रि० तर्जति ।
 सितपर्णी । स्त्री० अर्कपुष्पिकायाम् ॥
 सितपाटलिका । स्त्री० काष्ठपाटला
 याम् ॥
 सितमुङ्खा । स्त्री० श्वेतशरपुङ्खा
 याम् ॥
 सितपुष्पः । पु० तमरवृक्षे ॥ श्वेत-
 रोहिणी ॥ काशिः । न० कौवर्णीसु-
 स्तके ॥
 सितपुष्पा । स्त्री० मञ्जिकायाम् ॥
 सितपुष्पो । स्त्री० श्वेतापराजितावा-
 म् ॥ नागदन्त्याम् ॥
 सितमरिचम् । न० शिमुली ॥ शु
 भमरिचे ॥
 सितमाणः । पु० राजमाषि ॥
 सितरत्नः । पु० पीतवर्णे ॥
 सितरश्मिः । पु० चन्द्रे ॥
 सितवर्षाभूः । पु० पुनर्वायाम् ॥

सिता	सितालकं .
सितवाजी । पुं० अर्जुने ॥	सितांशु । पु० चन्द्रे ॥ कर्पूरे ॥
सितशिशपा । स्त्री० श्वेतशिशपा याम् ॥	सितांशुतैलम् । न० कर्पूरतै ले ॥
सितशिविकः । पु० गोधूमे ॥	सिताखण्डः । पु० मधुशर्करायां ॥
सितशूरण । पु० वनजौष्ठे ॥	सिताङ्ग । पु० बालुकागडमल्ले ॥
सितसर्पप । पु० रघोष्ते । सिग ये ॥	सिताङ्ग । पुं० श्वेतरोहिते ॥
सितसायका । स्त्री० श्वेतशरपुङ्खाया म् ॥	सिताजाजी । स्त्री० श्वेतजीरके ।
सितसारः । पुं० शालिष्ठ्याके ॥	सितादि । पु० गुडे ॥ सिताया आदिः ॥
सितसारक । पु० तिन्दुके ॥ शा लिष्ठे ॥	सिताननः । पुं० गरुडे ॥
सितसिद्धी । स्त्री० श्वेतकण्टकार्या म् ॥	सितापाङ्गः । पु० मयूरे ॥
सितसिन्धु । स्त्री० गङ्गायाम् ॥	सिताब्जम् । न० श्वेतकमले ॥
सिता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ सिनो ति । पिञ्ज वन्धने । अस्त्रिष्टुषभ्य क्त । टाप् । शुभ्रवर्णत्वात् ॥	सिताभ । पु० कर्पूरे ॥
खण्डतुल्यसिकतारूप सुश्वेत शर्करा सिता । सितासुभधुरारुच्यावात पित्तासदाहृत् ॥ मूर्च्छाहृद्ज्वरा नृहन्तिमुशीताशुक्रकारिणी ॥ मञ्जो म ॥ तेजान् ॥ जपायाम् ॥	सिताभ पु० हिमबालुकायाम् । कर्पूरे ॥ सित श्वेत्य० बन्धन वा ० चन्द्र वा० अभति । अभगतौ । कर्मण्यम् ॥ शुक्रत्वात् । सिता भमिववा ॥
गिरिजातापराजितायाम् ॥ वा कुचाम् ॥ चायमाणायाम् ॥	सिताभकम् । न० कर्पूरे ॥
मये ॥ पिङ्गायाम् ॥ विदार्या म् ॥ सितकण्टकार्याम् ॥ श्वे तदूर्वायाम् ॥ चन्द्रिकायाम् ॥	सिताम्बर । पु० श्वेतरत्नपरिहि तव्रतिनि ॥ वि० शुक्रास्त्रव ति ॥
कुटुम्बिन्याम् ॥ गङ्गायाम् ॥	सितांभोजम् । न० शुक्रपद्मे । पु ण्डरीके । सित शुक्रकृतदम्बोज म् ॥
	सिताल्लङ्का । पु० श्वेततुल्यसाम्, कुठेरके ॥
	सितालता । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥
	सितालकं । पु० श्वेतमन्दारे ॥

सिद्धीपथ :

सितालिकाटभी । स्त्री. श्रुतकिण्णी
वर्षे ॥

सितावर । पुं० सूचीपत्रके । श्री
बारके । सिरिधाराकृतख्यातेशास्त्रि
। मुनिप्रसन्ने ।

सितावरी । स्त्री. वाक्, च्याम् ॥

सितासित • । पु • बलभद्रे । इला
युधि ॥

सिताङ्गय । पुं० श्वेतश्रियौ ॥ श्वे
तरोहिते ॥

सितेषु . । पु० श्लो० तैष्वै ॥

सितेतरः । पुं. कृष्णशाली ॥ कृ.
कृत्ये ॥ कृष्णे ॥ नि. कृष्णवर्ण
वति ॥

सितेतरगति • । पु • बङ्गी ॥

क्षितौद . । पुं० सरोविशेषे ॥ नि
पुजाख्यस्याद्रेर्मूलिवैभानाख्यवनत
वसितौदकनामसर० यदकंका
न्तिभिरब्जैर्मण्डितसुरैरासीव्यते ।
तदुत्तमं । वैभानं वैपुल्यमूलिसितौ
दक्षकदोत्तमः । देवैर्निषेव्यतेह
न्न कामलैरश्रुमत्प्रभैरिति ॥ सि
तमुदकयय्य । उत्तरपदस्यैव्युद
कलोदादेशः ॥

सितोदक .। पु० सिते दे ॥ खा
येक .।

सितोदर : । पु . कुबेरे ॥

सितीपल . । पु . स्फटिके ॥ मि
लाधातौ ॥ सितास्मानि । मि

सिद्ध .

श्री. श्रीला. इ. भाषाप्रसिद्धा ॥

सितीपला । स्त्री-शकंरायाम् ॥
 शकंराधिकारमेदे । मिश्रीतिलौ
 कविश्रुते ॥ सितीपलासराजघ्नी-
 वातपित्तहरीहिमा । यथायथाहि
 नैर्मल्यमधुरत्वंतथातथा ॥ स्नेह
 लाघवश्रेष्ठानिसरत्त्वञ्चतथातथा ॥

सिद्धः । पु० व्यासादौ ॥ देवयानि
विशेषे । अणिमादिगुणोपेतैश्च
प्रवायसु प्रभृतौ ॥ विष्कभादित्या
गान्तरगतयोगविशेषे ॥ तत्कालात्
सफल यथा । जितेन्द्रियः सर्वं
कलानिधानो गौरोतिभूरा मधुरा
विनीतः । सख्योपपन्नः कृतभू-
रिभोगी यद्यप्रसूतौ कलसिद्धयोगः
। इति ॥ गुडं असेधौतुः इति
सिद्धः । विधुहिसासराह्ये । ग-
त्यर्थकर्मकेतिकर्तारित्वा । सि-
द्धिरस्यास्तीति वा । अशंकायाच् ॥
कृष्णाधस्तूरे ॥ व्यवहारे ॥ रे ।
शब्दशृणोमीत्यादिव्यवहारैश्च प्रसि-
द्धे । न० सैन्धवलवणे ॥ वि०
योमिनि ॥ जन्मानैर्विनाशप्रय-
त्नं धर्मज्ञानवैरग्यैश्चर्यातिशय-
प्राप्ते ॥ पूष्णमनोरथे ॥ अधिग-
तपरमार्थे । पु० भृत्त्यादिभिः
सहायैः सम्पन्ने । प्रसिद्धिः ।
नित्ये । यथासिद्धादौ । सीद्-
धापुषिवी । सिद्धमाकाशमिति

सिद्धपीठ :

॥ कार्येष्वपि वर्तते । तद्यथासि
द्धस्योदनं सिद्धं सूपं । सि
द्धोद्योगागुरिति ॥ मुक्ते ॥ नि
पन्ने । पक्के ॥ सिद्धतिष्ठ ।
विधुसरादधी । त् । सिद्धि
साधनाप्रयोग ॥ सर्वभूतादीनि
श्राद्धिष्ठानेपरमेश्वरे ॥ सत्यया
लयात्मकविघटादिसिद्धमित्युच्य
ते । परमात्मा तु । सर्वदा लब्धस
त्तत्त्वक सत्त्वोपकप्रमाणाभावा
दितिनित्यनियन्त्ररूपत्वात्तस्यसिद्ध
धत्तुच्यते ॥ सिद्धिर्मीचीज्ञान
भातदुभयमीश्वरस्यस्यत सिद्धध
त्तनन्याधीनसिद्धधत्तात्सिद्धिभा
॥ सिद्धिर्भिषिष्टे ॥

सिद्धक । पुं । बालवृद्धे ॥ मित्र
वारे ॥

सिद्धकामेश्वरी । स्त्री । कामाख्याया
पञ्चमूर्त्यन्तगतप्रथममूर्ती ॥

सिद्धकीरल । पुं । कीरलदेशान्तगतं
तद्देशविशेष ॥

सिद्धगङ्गा । स्त्री । मन्दाकिन्याम् ॥

सिद्धवज्रम् । न० । काञ्चिके । पक्क
सीये ।

सिद्धदेवः । पुं । शिवे ।

सिद्धधातु । पुं । पारदे ।

सिद्धपीठ । पुं । सिद्धस्थाने ॥

यथा । जानीस्यवलिद्यं तद्विमेवा

कीटिसकल्यक । महाविद्यालय

सिद्धसाधनः

कीटि । सिद्धपीठ । प्रकीर्ति
तद्वति ॥

सिद्धपुरम् । न० । भूगोलयाधिदेश
विशेष । तच्चोत्तरकुसुमस्य अनिर
वदेशेति । यथा । लङ्काकुम्भस्य व
मकीटिरया । प्राक्पश्चिमैरामक
पत्तनस्य । अधस्ततः सिद्धपुरं सु
मेरु । सौम्येऽथवाभ्यवृत्तवानलस्य
॥ कुहलपादोत्तरितानितानित्या
नानिषट्गोलविदीवद्वन्ति ॥

सिद्धपुरी । स्त्री । सिद्धपुरे ॥

सिद्धपुष्प । पुं । करवीरवृक्षे ॥

सिद्धप्रयोजन । पुं । गौरसर्पे ॥

वि । लब्धकार्ये ॥ सिद्धप्रयोज

नयेन । यस्याः ॥

सिद्धमन्त्र । पुं । सिद्धिप्राप्तमन्त्रे ॥

सिद्धोदक । पुं । तद्वराजीहवस्य
वृद्धे ॥

सिद्धयोगिनी । स्त्री । योगिनीविशेषः ।

सिद्धरस । पुं । पारदे । रसे । वि०

व्याधिप्रभृतिषु । सिद्धसासौर

सस्य ॥ सिद्धोरसीयेषाम् ॥

सिद्धविद्या । स्त्री । दुर्गावाम् ॥ म

हाविद्यायां ॥

सिद्धसङ्घः । पुं । कपिलादिसिषा

नांसमूहे ॥

सिद्धसखिलम् । न० । काञ्चिके ॥

सिद्धसाधनः । पुं । गौरसर्पे ॥

न० । सिद्धसाधनस्य साधने । सा

सिद्धान्तः .

ध्यत्स्वानिश्चयेसत्त्वेऽप्यनुमाने ॥
 सिद्धसिन्धु । खी० धर्मद्रव्याम् । ग
 ज्ञायाम् । अकाशमज्ञायाम् ॥
 सिद्धनांसिन्धु । ॥
 सिद्धसेन । पु० कात्तिकेये ॥
 सिद्धसेवित । पु० भैरवे ॥ चि०
 कपिलादिसिद्धोपासिते ॥
 सिद्धा । खी० ऋद्ध्याज्ञयौषधी ॥
 सिद्धिरस्त्यस्याम् । अशंभाद्यधि
 टाप ॥ योगिनीविशिष्टे ॥
 सिद्धान्तः । पु० वक्तृतात्पर्यविष
 यावधारणे ॥ पूर्वपक्षे निरस्तसिद्ध
 पक्षस्थापने । वादिप्रतिवादिभ्यां
 निर्णयिते ॥ सिद्धान्तोक्तयति
 गीतमीयथा । तन्त्राधिकरणाभ्यु
 पगमसंस्थितिः सिद्धान्त इति ।
 अचार्थः । तन्त्रशास्त्रतदेवाधि
 करणप्राप्तकतयायस्य । तादृशीया
 भ्युपगमः । तस्यसमीचीनतयाऽस
 श्यरूपतयास्थितिः । तथाचशास्त्र
 तार्थनिश्चयः सिद्धान्तः । अत्र
 चाभ्युपगम्यमानार्थः सिद्धान्त इति
 भाष्यम् । अभ्युपगमः सिद्धान्त इ
 तिवात्तिकटौका । नचात्रविरोध
 शङ्कनीयः । आचार्ये परिहृतत्वा
 त् । तथाचपिसूचीनिबन्धः । अ
 र्थाभ्युपगमयोग्यप्रधानभावस्थवि
 त्वात्तन्त्रत्वात् । अर्थाभ्युपगमोऽभ्यु
 पगम्यमानार्थः सिद्धान्तः । सि

सिद्धयिका

नसूत्रभाष्यवार्तिकटौकासुनविरो
 धः । अत्रचभाष्यानुसारात्सर्वत
 न्नप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः सि
 द्धान्तान्ततमः । सिद्धान्त इति
 सूचार्थ इति तु न युक्तम् । अयिमसू
 चानुत्थानापत्तेः । तन्त्रसिद्धान्त
 त्वेन ह्यमनुगम्यतवाधिकरणाभ्यु
 पगमान्यतमसिद्धान्त इति कश्चित्
 ॥ २६ ॥ सिद्धोक्त विभजते । स
 र्वतन्त्रप्रतितन्त्राधिकरणाभ्युपगमः
 स्थितो नामर्थान्तरभावात् ॥ २७ ॥
 सचतुर्विध इति शेषः । सर्वतन्त्रा
 दिसंस्थितो नामर्थान्तरभावात् । भे
 दादित्यर्थः ॥ २७ ॥ सिद्धान्तो
 ॥ सिद्धोऽन्तो निश्चयेऽयस्मिन् ॥
 नविध्वंशोतिर्यग्येषु । ब्रह्मसू
 र्यसामुद्रस्यतिगर्गनारदपराशरपु
 ण्ड्रस्यत्रिष्टुप्सिद्धान्तेषु ॥
 सिद्धान्ताचारः । पु० बामोचारा
 दुत्तमचाचारविशिष्टे ॥ यथा । आ
 त्मानदेवतामत्त्वायजिह्वेऽश्वमान
 सेः । सदाशुद्धः सदाशांतः सि
 द्धाताचार उच्यते । इत्याचारभेद
 तन्त्रम् ॥
 सिद्धान्तो । पु० मोमांसके ॥ सि
 द्धान्तो विद्यतेऽस्य ॥ इति ॥
 सिद्धापगा । खी० स्वर्णायाम् । ग
 ज्ञायाम् ॥
 सिद्धायिका । खी० विजयासनदेव

सिद्धासनम्

ताविशेषे ॥

सिद्धार्थः । प० विष्णोः ॥ सिद्धो
निर्वृत्तो निष्पन्नः काश्चिन्मार्थोऽ
स्य । आत्मकमत्वादिति ॥ रजो
मै । सितसर्पणे ॥ शाक्यसिद्धे ।
श्रीद्धेदनी ॥ वृत्ताहंत्पितरि ॥
जिननमस्विटीवृत्ते ॥ सिद्धार्थोऽ
स्मादस्मात् ॥ बत्सरविशेषे । तत्
फलमयथा । सायपूर्णा स्मृतामे
घावहुसस्याचमेदनी । निष्ठुरापा
थिबादेविसिद्धार्थे च वरानने ॥ ५३
॥ वि० प्रसिद्धार्थे ॥

सिद्धार्था । स्त्री० वृत्ताहंन्मातरि ।
सिद्धासनम् । न० ब्रह्मणि ॥ सिद्ध
यत्सर्पभूतादिविश्वाधिष्ठानमव्य
यम् । यस्मिन्सिद्धा समाविष्टा
स्तद्सिद्धासनमिदम् ॥ सिद्धस्य
तदासनम् । सिद्धानामासनम् वा
। कर्मधारयतत्पुरुषाभ्याम् । ब्रह्मै
वेत्यर्थः । योगिनामासनविशेषे ॥
यथा । योनिस्थानकमङ्गुलमूलवटि
त कृत्वा हठं विन्यसेन्मिदं पादमथै
कमेव हृदये कृत्वा समविधम् । स्था
युः । स यमितेन्द्रियोऽचलहृशपश्य
न्भुवोरन्तरेतिष्ठ देतदतौ योगि
सुखं सिद्धासनं प्रोच्यते ॥ इति
। योनिस्थानकमिति ॥ एकपादमू
लालङ्गमूले । द्वितीयपादमूलवृक्षणा
धृत्यर्थः ॥

सिद्धिः

सिद्धिः । स्त्री० निष्पत्तौ । प दुकाया
म् ॥ अन्तर्ध ॥ वृद्धौ ॥ ऋद्धौ
नामीषधी ॥ दुर्गायाम् ॥ सम्पत्तौ
। योगे । साङ्ख्यानामष्टविधसि
द्धौ । यथा । ऊह शब्दोऽध्ययन
दु खविघातास्त्रयः सुवृत्ताप्ति
। दानस्यसिद्धयोष्टौ । विद्वन्म
नस्यदु खस्यचित्वात्तद्विघाताच्च
यइति । इमामुख्यास्तिस्रः सिद्ध
यः । तदुपायतया चैतरांगीश्वर्य
पञ्चसिद्धयः । ताश्चप्रहेतुहेतुम
तयव्यवस्थिता । तदाद्याध्ययन
लक्षणासिद्धिहेतुरेव । मुख्यास्तु
हेतुमल्लएव । मध्यमास्तु हेतुहेतुम
ल्ल । पुमप्लव्यादिविषयाबुद्धिर्धा
सिद्धिरवसा । पुंसात्मनि । प्रकृ
ताऽव्यक्ते । आदिपदवादाद् व्य
क्ते चयाबुद्धिर्विज्ञानसासिद्धिरित्यु
च्यते ॥ यावायोगान्तरे ॥ यथावर्गी
समगतैलम्ने शुभे वा यत्र लान्विते ।
सिद्धिस्तन्नीमहायोगीश्वरिणांसिद्धि
दायकः । इति । राज्ञां शक्तिव्य
साध्या सुपुरुष यलाभात्मिका सु
प्रभुसिद्धिमन्त्रसिद्धयुत्सहसिद्धिषु ।
सहाया । साधनोपायाविभागीदेश
कालयोः विनिपातप्रतीकारः सि
द्धिपञ्चाङ्गइत्यर्थः । तथाक्का कर्म
योगमारम्भोपायः । पुरुषद्वयसम्पत्
। देशकालविभागः । विनिपातप्र

सिद्धम्

तीकारः । कार्यसिद्धिर्धेति
नोतिशास्त्रविदः ॥ मोक्षे ।
सत्त्वशुद्धिहारज्ञानोत्पत्तौ ॥ ब्रह्म
भावलक्षणायां । पुरुषार्थप्राप्ति
योग्यतारूपायामन्त करणशुद्धौ ।
ज्ञाननिष्कालक्षणायां ॥ सिद्धयति
। विधुसरद्धौ । क्लिप्तः । यथा ।
करणेति ॥

सिद्धदः । पु० प्रत्यगभिन्नब्रह्मा
धरोऽज्ञानद्वारास्वरूपान्तरस्थानल
क्षणमुक्तिप्रदेशीशुरी ॥ परमेश्वरे ॥
सिद्धिमन्त्रलक्ष्मण्य स्वाधिकारा
नुरूपतौददाति । बुद्धाज् । का
तद्वर्तिकाः ॥ भैरवे ॥ चि० सिद्धि
दातरि ॥

सिद्धियोगः । पु० शुभयोगविशेषः ॥
यथा । शुक्लेनन्दबुधेभद्राः शनौ
रिक्ताः कुलैजकाः । शरीरार्थावस
युक्ताः सिद्धियोगप्रकोत्तितः ॥
सिद्धियोगिनी । स्त्री० योगिनीवि
शेषः बलिपुराणीतासुदक्षमप
स्त्राश्रितत कन्यासु

सिद्धिस्थानम् । न० पुण्यस्थानविशेषः ॥

सिद्धेशः । पु० कपिलमुनी । सदा
शिवे ॥ सिद्धानामोशः ॥

सिद्धेश्वरः । पु० शिवे ॥

सिद्धेश्वरी । स्त्री० देशेविशेषे

सिद्धौचः । पु० शुद्धकर्मविशेषः ॥

सिद्धम् । न० किलासरेगे । सिद्ध

सिद्धः

वा० इ० प्र० ॥ सिध्यति । विधुसं
राद्धौ । बाहुलकान्मक ॥

सिद्धाः । पु० न० किलासरेगे ॥ सि
द्धाकिलासत्वकपुष्पसिद्धमितिहे
मचन्द्रः । किलाससिद्धद्वयमरः ॥
सिद्धलः । चि० किलासिनि ॥ सि
द्धमस्यासिद्धादिभ्यश्चेति लक्षः ॥
सिद्धलाः । स्त्री० भव्यविज्ञातौ । भव्य
च० ॥

सिद्धान् । चि० सिध्यते ॥ सि
द्धमस्यस्य । मतुष् ॥

सिध्यः । पु० पुण्यनक्षत्रे ॥ सिध्यन्व
स्मिन्कार्याणि । विधुः । पुण्यसि
द्धीनक्षत्रकृतिक्रयपिनिपातितः ॥

सिद्धः । पु० वृक्षे । साधौ ॥ सिध्यति
। विधुः । स्फावितस्त्रीतिरक् ॥

सिद्धकाः । स्त्री० सौधकृतिभाषाप्रसिद्धेवृक्षे
। सिध्यति । सिध्यतेवा । विधुः । बहुलम
न्यत्रापीति । स्फावितस्त्रीतिवारकः ।
ततः स्वार्थेकन । सिपकादिस्वादित्वा
भावः ॥

सिद्धकारणम् । न० देवाद्यानि ॥

सिद्धकावणम् । न० सिद्धकारण्ये ॥

सिद्धकाशवनम् । न० म्पूरनामि
वर्केषुतरपदस्यश्वनस्यत्वम् ॥

सिद्धः । पु० यासि । पिण्डोक्ति
रमाषोयासीवदादध्यादिव्यस्यन
शाहभनेनुकृतिभक्तितदाक्रमण
कर्तृत्वम् । तथासिनेतिर्वासक

सिन्दूरः

मं कश्चेति निष्ठातकान् ॥ काणे
 ॥ सिनीति । पिञ् । इञ् । पिञ्जि
 तिनक ॥ नि० शुक्लगुणविशिष्टे ।
 सिनी । स्त्री० शुक्लगुणवत्याम् । श्वे
 तोसितासिनीश्वेनीति व्याडि ॥
 सिनीबाली । स्त्री० दृष्टेन्दुकलामा
 याम् ॥ चतुर्दंश्रीयोगादृष्टचन्द्रा
 सती० चमा० सिनी० बालीपद
 बाच्याभवति । एनविष्णुनांसहव
 सतेसालक्ष्मी । तद्योगात्सि
 नीचन्द्रकला । ब्रीह्यादित्वादिनि
 । सिनीबलति । बल० । कर्म
 य्यञ् । डीप् ॥ दुर्गायाम् । इ०
 मे० नी० ॥

सिन्दुक० पु० । सिन्दुवारे ॥ स्यन्द
 ती । स्यन्दप्रसवणे । स्यन्दे० सम्प्र
 सारण्यन्वयेत्यु० । बाहुलकादपधो
 न । स्वार्थेसञ्जायावाकञ् ॥ श्वेत
 नोलपुष्यभेदात्सिन्धुकोद्विविधीम
 तः ।

सिन्दुवारः । पुं० निगुण्डवाम् ।
 सिन्दुके । म्यौडो० सलालू० व
 हणा० इ० भा० प्र० ॥ निसिन्दा०
 इन्नकर० इ० गौ० दे० भा० ॥ सि
 न्दुवृथीति० वारयतिवा । वृज् व
 रणेवृज् आदरणेवा । कर्म० य्यञ् ॥
 सिन्दूर । पुं० वृक्षविशेषः । न० र
 तावर्णेचूर्णं विशिष्ये । नागसम्भवे ।
 सीमन्तके । तद्वारणात्साम्यायु

सिन्दूरपुष्पी

षाठ्विभं वतियथोक्त काशीखण्डे
 । हरिद्राककुमस्त्रैवसिन्दूरकज्ज
 लतथा । कार्पासकस्तम्बूलमा
 कल्याभरणशुभम् ॥ केशसंस्कार
 करोकरकर्णं विभूषणम् । भर्तु
 रायुष्यमिच्छन्तोदूरीयन्नपतिव्रतेति
 ॥ असपर्यायादयोयथा । सिन्दूर
 रक्तरेणुसनागगर्भसुसौसजम् । सौ
 सोपधातुः । सिन्दूरगुणस्तत्सौस
 वन्मतम् ॥ सयोगजप्रभाविणतस्ती
 प्यन्वेगुणाः स्मृताः । सिन्दूरमु
 ष्यावोसर्पकुष्ठकण्डूविषापहम् ॥
 भग्नसंधानजननव्रणशोधनरोपण
 म् ॥ अस्त्रशोधनयाय । दुग्धाश्ल
 योऽगतसस्त्रविमृदधिर्गदिताबुधेरि
 ति ॥ स्यन्दती । स्यन्दू० । स्यन्दे स
 म्प्रसारण्यन्वेत्यु० ॥

सिन्दूरकारणम् । न० सौसकी ॥

सिन्दूरतिलकः । पु० मतङ्गजी । इ
 सिनि ॥

सिन्दूरतिलका । स्त्री० सधवायांना
 य्यामि ॥

सिन्दूरपुष्पी । स्त्री० सिन्दूरीतिख्याते
 पुष्पञ्चपविशेषे । वृक्षपुष्प्याम् । क
 रण्यदायाम् ॥ अस्त्रागुणा । कटु
 त्वम् । तिक्तत्वम् । कषायत्वम् ।
 श्लेष्मवातशिरातिभूतनाशित्वम् ।
 अण्डोपिप्रयत्नस्त्रैति ॥ सिन्दूरवृक्ष
 पुष्पाण्यस्या । पाककर्मैति डीप् ।

सि धुक

सिन्दूररस । पुं० रससिन्दूराभि
धीषधे ।

सिन्दूरित । त्रि० सिन्दूरवत्कृते ॥
सिन्दूरवच्छब्दात्तत्करोतीति ग्य
नात्कर्मणिक्त । याविष्टवज्ञाया
त् । विन्मतीलुंक् ॥

सिन्दूरी । स्त्री० रौचन्याम् ॥ रक्तचि
लिकायाम् ॥ धातव्याम् ॥ सिन्दू
रीविषपित्तस्रवणावातिहरीहि
मा ।

सिन्धु । पुं० अय्यौ । समुद्रे ॥ अ
न्दन्ते । आपोऽत्र । अन्दू० । अन्दे
रुमप्रसारण धर्मेत्यु ॥ समथौ ॥
रामेयभरतायापितेदेशविशेषे ॥ का
श्मीरदेशप्रसिद्धे नदविशेषे ॥ गज
मुदे ॥ सिन्धुवारवचे ॥ रागविशि
षे ॥ श्वेतटङ्कने ॥

सिन्धु । स्त्री० नद्या । सरिति ॥ न
दीविशेषे ॥ तज्जलगुणायथा । शत
द्रोर्बिंशायुज सिन्धुनद्या सु
शीत लघुस्वादुसर्वमधुस्रम् । जल
निर्मल दीपन पाचनक्षप्रदक्षेपल
बुद्धिमेधायुतञ्ज ॥

सिन्धुक । पुं० सिन्दुके । निगुं
गड्याम् ॥ सिन्धुशब्दात्स्वार्थे स
ञ्जायाशकम् । गुणायथा । सिन्धु
कः स्मृतिदक्षिक्तः कषायः कटुः
कीलघुः । केश्मीनेष्वहितोदन्तिशु
लश्रीयोममाकृतान् ॥ कृमिकुष्ठार

सि धुवार .

विश्वे सत्रयाञ्जिलापितद्विधा ॥ सि
न्धुवारफल जन्तुवातश्चे स्रवर कषु
॥ त्रि० सिन्धुपुजाते ॥ सिन्धुपक
राभ्याकम् ॥

सिन्धुकफः । पु० समुद्रफेने ॥

सिन्धुप्रभवः । पु० तीर्थविशेषे ॥

सिन्धुरम् । न० श्वेतटङ्कने ॥

सिन्धुखिलः । पु० सिन्धुदेशे ॥

सिन्धुजम् । न० सैन्धवलवणे ॥ सि
न्धुपुजातम् ॥ सप्तम्यांजनेडः ॥

त्रि० समुद्रजाते ॥

सिन्धुजन्मा । पुं० चन्द्रे । न० सैन्ध
वलवणे ॥

सि धुजा । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥

सि धुडा । स्त्री० मालवरागभाक्क
याम् ॥

सि धुनन्दनः । चन्द्रे ॥

सि धुपुत्रः । पुं० चन्द्रे ॥ मर्कटिन्दौ ॥

सि धुपुष्पः । पु० शङ्खे ॥

सि धुमन्यजम् । न० सैन्धवलवणे ॥

सि धुरः । पु० इक्षिणि ॥

सि धुरहेयौ । पुं० सिद्धे ॥

सि धुरवदनः । पु० श्रीगणेशे ॥

सि धुराजः । पुं० समुद्रे ॥

सि धुलवणम् । न० सैन्धवे ॥

सि धुवारः । पु० उत्तमाश्वे ॥ सि

धुवारे । निगुं गड्याम् ॥ सि धुवा

रौत्रिभञ्जे सत्रयञ्जुष्ठयपदः ॥

सि धुवणीतिः । वारवतिनी । इज्ज

सिन्ध्या

आच्छादनेन । कर्मण्यम् ॥
 सिन्धुवारक । पुं० सिन्धुवारे ।
 सिन्धुवारित । पुं० सिन्धुवारे ।
 चि० समुद्रेणवारिते ।
 सिन्धुविषय । पुं० गम्भार्याम् ॥
 सिन्धुसङ्गम । पुं० समेदे । सिन्धुध्वो
 सङ्गमेमेल ॥
 सिन्धुसमम् । न० तार्थमेदे ।
 सिन्धुसङ्गम । न० सैन्धवलवणे ॥ सि
 न्धुसङ्गम ॥
 सिन्धुपलम् । न० सैन्धवलवणे ।
 सिप्र । पुं० चेन्द्र । हिमाशौ ।
 निदाघसलिले । स्त्रेदे । न० स
 रीविशेषे ॥ यथोक्तकालिकापुरा
 णे । ततोहिमश्च । प्रस्थे प्रतीच्य
 त्त पुरस्यच । सिप्र नामसर पू
 र्णदृष्टशुद्धिणादयइति ॥
 सिप्रा । स्त्री० नद्यन्तरे ॥ सिप्राख्या
 त्सरसोयस्मान्निर्गतासामहान
 दी । अतः सिप्रेतितन्नामपुरैवत्र
 स्नायाकृतमितिकालिकापुराणम् ॥
 सावित्र्यायिनीदेशेवर्तते । तस्या
 स्रोतपति । कालिकापुराणे २३
 अध्यायेदृष्टव्या ॥
 सिम । चि० समस्मिन् । सर्वमच्छा
 र्थे ॥ सिनेति । पिञ्ज् । अवि
 सिशुषिभ्य । क्तिङितिमन् ॥
 सिम्बा । स्त्री० शम्बासु । शिम्बाया
 म् । बीजशुभायाम् ॥ पुं० इ०

सिंहण्ड

भा० प्र० ॥ फली० इ० प्र० च ॥
 समति । प्रमवैक्त्ये । उल्लङ्घादय
 खेतिसाधु ॥
 सिम्बि । स्त्री० शिम्बायाम् । सिम्बा
 याम् । नखनामगन्धद्रव्ये ॥
 सिम्बी । स्त्री० शिम्बायाम् ॥
 सिर० । पुं० पिप्पलौमूले ।
 सिरा । स्त्री० नाड्याम् । अम्बुनाडि
 न्यानाड्याम् । सौर० इ० भा०
 प्र० सिनेति । पिञ्ज् । बहुलम
 न्यत्रापीतिरक् ॥
 सिराल । पुं० सिरासन्तते ॥
 सिरिष्टका । स्त्री० क्षुद्रकृष्टस्विन्या
 क्षयक्षुपे । दुराधर्षायाम् ॥
 सिलक । पुं० शलाघतीपत्र्ये । ऋ
 षिविशेषे ॥
 सिलकौ । स्त्री० शलकौष्ठ्ये ।
 सिषाधयिषा । स्त्री० साधनेच्छायाम्
 ॥ यथा । सिषाधयिषयाशुन्यासि
 द्वियैकविद्यते । सपञ्चसङ्गति
 त्वज्जानादनुमितिर्भवेत् ॥
 सिषिचा । स्त्री० सिक्कामिच्छायाम् ॥
 सिष्टचन् । चि० सष्टमिच्छति ॥
 सिंहण्ड । पुं० ज, हीष्ठ्ये ॥ सी
 तिहण्ड्ये । हुडिबरणे । पञ्चा
 द्यच ॥ सिंहण्डस्यायमपञ्च शब्द
 तिस्रामी० वृषादरादि । अथगु
 णायथा । सिंहण्डोरेवनस्तीक्ष्णोदो
 षन । कट, कौशुक । शुभासाष्टी

सिद्धसारः

लिङ्गभानकफगुल्मीदरानिलान्
उन्मादमोहकुष्ठान् शीथमेदोश्म
षाण्डुना । ब्रणशीथज्वरघ्नौहविष
दूषोषिषहरेत् ॥ उष्णवीर्यस्त्रुहीची
रक्षिगधस्रकटुकलघु । गुल्मिना
ङ्कुष्ठिनाश्चापितथैवोदररोगिणा
म् ॥ हितमेतद्विरेकार्येयेचान्येदौ
र्वरोगिण ॥

सिंहगण्डदलम् । न०. स्त्रुहीयके ॥
तच्छाकगुणायथा । सिंहगण्डस्यद
लन्तोष्णदीपनरोचनहरेत् । आ
भानाष्टौलिलागुल्मशूलशीथीदरा
विष ॥

सिद्ध . । पुं०. तुरुष्के । पिण्डके ।
यावने । लोवान् . इ०. भा०. प्र०
॥ क्षिद्यति । क्षिद्यतीति । अ
न्तर्भावितव्यर्थः । बाहुकाक्षक ।
पृषोदरादि० ॥

सिद्धक . । पुं०. सिद्धे । नागौरी
गूद०. इ०. भा०. लोवान् . इ०. य
वनभाषाप्रसिद्धे ॥ सिद्धक . कटु
कः स्वादेक्षिगधीष्ण . शुक्रकान्ति
कृत् । वृष्यः कण्डूखेदकुष्ठज्वर
दाहयक्ष्मापह . ॥

सिद्धकी । स्त्री०. सङ्गक्याम् ॥ सि
द्धे ॥

सिद्धभूमिका । स्त्री०. सङ्गक्याम् ॥

सिद्धसारः । पुं०. तुरुष्के । धूम
वर्णे । पीतसारे ॥

सीत्कारः

सीकर . । पुं०. शीकरे ॥ धनपाला
दिमतेदव्यादि ।

सीता । स्त्री०. लाङ्गलपङ्क्तौ । हल
रेखायाम् ॥ जनकनन्दिन्याम् ।
मैथिल्याम् । वैदेह्याम् ॥ सीता
लाङ्गलपङ्क्तिः । तदुत्पन्नत्वात्सी
तेतिनिर्दिश्यते ॥ यथा । अथमे
कपत च च लाङ्गलादुत्पितातत
। अथ शोधयतालव्णानांसीतेति
विश्रुतेतिरामायणे ६६ सर्गः ॥
स्वर्गगङ्गायाम् ॥ यथा । पूर्वेणशै
लात्सीतातुषैकयाच्यन्तरिक्षगा ।
ततश्च पूर्वेवर्षेणभद्राश्विनैतिसार्ण
वम् ॥ सातुभद्राश्ववर्षगङ्गा । य
थोक्तश्रीभागवते । सीतातुषत्स
दनात्क्षेत्रवाचलादिगिरिशिखरेभ्यो
ऽधीऽधः प्रसवन्तो गन्धमादनमूर्ध
सुपतिस्त्वान्तरेणभद्राश्ववर्षे प्राच्या
दिशिचारसमुद्रमभिप्रविशतीति ॥
श्रियि ॥ दुर्गायाम् । सखाधि देव
तायाम् ॥ मदिरायाम् । गङ्गास्रोत
सि . काञ्चनमालायाम् ॥ सीवते ।
षिञ् . । कृ . । पृषोदरादि . ॥

सीताद्रव्यम् । न०. काष्ठकुहालादौ ॥

सीतापति . । पुं०. रामचन्द्रे । दा
सीतायापतिः ॥

शरयो ॥

सीत्कारः । पु०. मनुष्याणांमुषानुरा
गजशब्दे ॥ यथा । शब्दो गुणानु

सीमा

रागित्य • प्रणादः सीत्कृत नृणा
मिति हेमचन्द्रः ॥ दन्तानिष्पीडना
यां । सीरिति शब्दे ॥
सीत्कृतम् । न० सीत्कारे सुरतध्व
नी ॥
सीत्थम् । न० धान्ये ॥ नि० हल्ये ।
इति नृकृष्टे च ॥ सीतया समित
• सङ्गत • निम्नोन्नतादिरहित उ
क्त • समीकृतमितियावत् । नौ
वयोधर्मैतियत् ॥
सीदमानः । नि० अवसीदति ॥
सीदम् । न० आलस्ये ॥
सीधुः । पु० शीघ्रशब्दार्थे ॥
सीधुगन्धः । पुं० वकुले ॥
सीधुपुष्पः । पुं० कदम्बे ॥ वकुले ॥
सीधुपुष्पी स्त्री० धातव्याम् ॥
सीधुरसः । पु० आनन्दश्चे ॥
सीधुसञ्ज्ञः । पु० वकुलद्रुमे ॥
सीपः । पु० तपस्याद्यर्थताम्नादिनि
र्मिते जलपात्रे । अर्घाः कौषाः
इ० भा० प्र० ॥
सीम् । अ० सर्पतीभवे ॥
सीमा । स्त्री० आघाटी । मर्यादायाम्
। सीमायाम् । यामादीनामवधारि
तान्तभागे । सीम० इ० भा० प्र०
॥ स्थितौ ॥ ज्ञेये । अण्डकोषे ॥
सीयते । षिञ् । नामन्सीमन्नि
त्यादिनानिपातितः । मनूयति न
डोप् । सीमानौ । सीमानः ॥

सीमा

इत्यादि ॥
सीमन्तः । पु० सीमन्तोन्नयनसंस्का
रे ॥ पु० न० केशवेशि । केशरच
नामेदे ॥ केशेषु वस्त्रे नि । मूर्ध्नि
मध्यपदधत्तौ ॥ सीमन्तमस्त्रिधा स्त्री
या केशमध्ये तु पदधत्तिरिति वैजय
न्ती । सीमोऽन्तः । शकनूधादिः ।
सीमन्तकः । पु० नरकावासी । यथा
। लघुपक्षे नरकावासाः । सीमन्त
कादयश्च । हेमचन्द्रः ॥ न० सि
न्दूरे ॥
सीमन्तितः । नि० सीमन्तिनीकृते ॥
सीमन्तशब्दाग्न्यन्तात् । तत्का
रातीति ग्यन्तात् । कर्माणि क्तः । या
विष्टवद्भाविः विन्मतेर्लुक् ॥
सीमन्तिनी । स्त्री० नाय्यमि ॥ सो
मनीऽस्त्यस्या । अतश्च नि । ना
नलक्षणीकृत् ॥
सीमन्तोन्नयनम् । न० गर्भाधानात् •
षष्ठेऽष्टमेवामासिककर्तव्ये • सस्का
रविशिषे ॥ यथा । मासिषष्ठेऽष्टमेवा
पिच्छे पुंसवनीदिति । रिक्ताङ्गोने
तियौकुर्यात्सीमन्तोन्नयनस्त्रियो ॥
सीमा । स्त्री० आघाटी । मर्यादायाम्
। सीमनि । यामादीनामवधारिता
न्तभागे । सीम० इ० भा० प्र० ॥
स्थितौ ॥ ज्ञेये । अण्डकोषे ॥ स्थि
नातिः । सीयते वा । षिञ् । ना
मन्सीमन्नित्यादिनानिपातितः ॥

सौलभ्य

मनइतिनडीप । डाबुभाभ्यामिति
पक्षे डाप् । सौमे । सौमा • • इ
ध्यादिविध्यम् । विलायाम् ।

सौमाविवाद । पुं । यामादीनासौ
माविषय केवलहे । सौमाविषयको
विवाद सौमाविवाद । सौमा
चतुर्विधा । जनपदसौमा • याम
सौमा • ज्ञेयसौमा • गृहसौमेति
भेदात् ।

सौमिक । पुं । वृक्षविशेषे ॥ वा
ल्मीके ॥ सूक्ष्मकामिजाती । वृक्ष
पञ्चविभागकृतिकोटे । स्थमति ।
स्थमुशब्दे । स्थमे सम्प्रसारणश्च
तिक्किकन् ।

सौर । पुं । अर्धे । सूर्ये ० इति
। लाङ्गले ॥ सिनोति • सौयतेवा
। पिञ् • । श्रुसिचिसौनादीर्घश्च
ति • क्तन् • दीर्घत्वश्च ॥

सौरक । पुं । शिशुमारि ॥ अर्धे ।
इति ।

सौरध्वज । पुं । चन्द्रवर्णयन्पवि
शेषे ॥

सौरपाणि • । पुं । बलभद्रे । कालि
न्दीमेइने ॥ सौरालाङ्गलपाथा
वक्ष्य ॥

सौराङ्गम् । न० । कालाधारे ॥

सौरी । पुं । वज्रदेवे ॥

सौलभ्य • । पुं । मत्स्यविशेषे । सि
लिन्दा • इ० गौ० दे० भा० प्र०

सौसम्

॥ तद्गुणायथा । सौलभ्य शेष
लोठ्यो विषाकेमधुरेगुरु । वा
तपित्तहरेः हृद्ययामवातकरश्चस ॥

सौवनम् । न० । सीवने । सूतौ । तु
ज्ञवायकर्मणि । सौवना • इ०
भा० ॥ पिबुतन्तुसन्ताने । ल्युट्
पृषादरादित्वादीर्घं ॥ पिबुसि
व्योर्ल्युटिवादीर्घइतिस्त्रामो ॥

सौवनी । स्त्री० । लिङ्गमण्यध सूत्रे
। लिङ्गायाद्गुणपर्यन्तसौवने ॥

सौसम् । न० । सोसके । येनेष्टे । ना
गे । सौसा • इ० भा० प्र० धा
तौ ॥ सिनीति । पिञ् • । क्तिप्
। अनिष्टत्वाद्गुणक । ईर्ष्यति ।

घा० । आतीनुपेतिक • । सिच •
तत् • ईसश्च • सौसम् ॥ अस्यगुणा
यथा सौसरङ्गगुणश्चैवविशेषान्मे

इनाशनम् ॥ नागस्तुनागशततुल्य
बलं ददातिव्याधिविनाशयतिजीव
नमातनोति । बलि प्रदोपयति का
मबलकरोतिमृत्युञ्जनाशयतिसन्त

तसेवित स • ॥ पाकेनहोनौकि
लवगनागीकुष्ठानिगुल्माश्चतथाति-
काष्ठान् । पाण्डुपमेहानिलमन्दशो

थभगन्दरादीन्कुरुतः प्रभुत्तौ ॥
अस्यशोधनमारणविधिर्यथा । त
स्यसाहजिकादोषाव गच्छैवनिदर्शि
ता • । शोधनचापितसौव • भि
षग्भिराहितपुरा • ताम्बूलरस

सौहुण्ड

स्मिष्टशिलालिपोत्पुन पुन ।
 हाचि शक्ति . पु. टेनांशानिरुत्य भ
 स्मजायते । शिलामन . शिला ।
 अन्यच्च । अश्वत्यविश्वत्सकचूर्णं
 चतुर्थोऽश्विननि . विपेत् । मृत्पात्रे
 विद्रुत्वा नागोऽसौ हृदयां प्रचालित
 ॥ यामेकेन भवेद्भस्म तत्तुल्या स्यान्म
 न . शिला । काष्ठिकेन हयपिष्टा
 पचेद्दृढपुटेन च ॥ स्वाङ्गशोतपु
 न पिष्ट्वा शिलया काष्ठिकेन च ।
 पुन पचेच्छरावाभ्यामेव पिष्टपु-
 टेऽस्ति . ॥ अपिच । तैलितक्रो
 गशामूत्रे काष्ठिके च कुलत्यके । वि
 धाविधाविशुद्धि . स्नातृस्वर्णादीनां
 समासत । मारणम्पुन । कु
 डवनागपचाणाकुनव्या स्नातृप
 लार्द्धकम् । तण्डुलीधरसैर्यामयाम
 वासारसैस्तथा । सम्मयं च क्रियाङ्क
 कृत्वा वर्मे सशोष्यतम्पुन . । सरा
 वसम्पुटे कृत्वा पचेद्दन्त्योपलेभिर्षक
 ॥ एवमप्युटेनांशो भस्मीभवति नि
 श्चितम् । द्विगुञ्जो यध्रुवह्न्या तप्रमे
 हान्दिलानपीति वैद्यदर्पण . ॥
 श्रीसकम् । न . सीसि . स्वार्थे क ॥
 सौक्ष्मपत्रकम् । न . सीसके ॥
 सौहुण्डः । पुं . कुष्ठाम् । सिहु
 ण्डे ॥ सोतिहुण्डति । हुडिगरणे
 । पचाद्यच् . सिहुतुण्डशामभंशो
 र्भूमिस्त्वामी । मृषाद्वरादि ॥

सुकर्षक .

सु . च . पूजायाम् ॥ भृशार्थे ॥ नि
 भंरे । अतिमात्रे ॥ अनुमती ॥
 कृच्छ्रे ॥ समृद्धौ । अनायासे ।
 स्यूते . सशक्तिवा । सुगतौ । कि
 पि . तुगभाव . दुर्भा ॥
 सुकण्टका । स्त्री घृतकुमार्याम् ।
 सुकण्डु । पुं . कण्डुरीणि ।
 सुकथा । स्त्री . नैमिषारण्याधिष्ठानो
 देवतायां ॥
 सुकन्द । कशेरुणि ॥ धरणीकन्दे ॥
 सुकन्दक । पुं . पलाण्डौ ॥ शोभ
 नमतीवशा . कन्दयति . भक्षकस्य
 जातिभ्रंशकरत्वात् । कद्विरेदने
 । अथ । स्वार्थे कन । खलवा ॥
 धरणीकन्दे । वाराहीकन्दे ॥
 सुकन्दो . पुं . सूरणे ॥
 सुकम् । अ . अतिशये ॥
 सुकर . । द्वि . सुखकरे । सुखिनक
 र्त्तुं शक्ये । सुसाध्ये ॥ ईषद्दु . सु
 ध्विति . भावे . कर्मणिवा . अक
 ष्ठार्थे खल ॥ अल्पसाधनैरधिका
 रश्चोनसुकर . ॥
 सुकरा . स्त्री . सुणीलायाह्वयि . अथ
 ण्डाम् ॥ सुसुखं करोति । अ
 च ॥ सुक्रियतेवा । ईषदुसमुध्वि
 ति खल ॥
 सुकर्ष . पुं . हस्तिकर्षे ॥ द्वि .
 शोभनकर्षवति ॥
 सुकर्षकः । पुं . हस्तिकन्दे ॥ द्वि .

सुकालुका

सुन्दरकण्वति ।
 सुकर्णिका । स्त्री० मूषीकण्याम् ॥
 सुकर्णी । स्त्री० इन्द्रवारुण्याम् ॥
 सुकर्मा । पु० विष्कभाद्यन्तर्गतयो
 गविशेषे ॥ तज्जोतफल यथा । परी
 पकारीकुशल कलामुहर्षेणयुक्तो
 नितरायशस्त्री । प्रसूतिकालीयद्वि
 त्सुकर्मानर सुकर्माभवतिप्रसि
 द्धः । देवानाशिल्पिनि । विश्वक
 र्माणि ॥ चि० सत्क्रिये । शोभन
 कर्मकरणशीले ॥
 सुकल । चि० दाढभोक्तृरिमानवे ।
 यएकएऽददाति० भुङ्क्तेचतन ।
 दाताभोक्ता० इ० भा० प्र० ॥ सु
 कल्पते । कलशब्दसङ्ख्यायि
 । ईषद्भुञ्जतिखल् ॥ शोभनाक
 लायस्येतिवा ॥
 सुकल्प । चि० अर्तनिपुणे ॥
 सुकाण्ड । पुं० करवेष्टे ॥ चि०
 शोभनकाण्डवति० वृक्षादौ ॥
 सुकाण्डौ । स्त्री० काण्डौरे । काण्ड
 वेलङ्गति० गौ० भा० प्र० लता
 याम् ॥
 सुकाण्डौ । पु० भन्ने ॥
 सुकामा । स्त्री० शायमाण्यायाम् । क
 लिति० बहुलितच० गौ० भा० प्र० ॥
 सुकाली । पु० वशिष्ठात्मजीषु० शूद्रा
 णापितृषु ॥
 सुकालुका । स्त्री० डोडीक्षुपे ॥ इ०

सुकुत

रा० णट् ॥
 सुकाष्ठकम् । न० देवकाष्ठे ॥
 सुकाष्ठा । स्त्री० कटव्याम् ॥ का
 सुकाष्ठिका ।
 ठकदल्याम् । इ० रा० णट् ॥
 सुकुन्दन । पु० बर्वरे ॥
 सुकुमार । पु० पुण्ड्रिणी । वनचम्प
 के ॥ जवे ॥ श्यामाके । चि० का
 मले । मृदौ ॥ सुकुमार्यति । कु
 मारक्रीडायाम् । सुराद्यदन्त ॥
 पुंमीतिचः । एरज्जो ॥ यद्वा । सु
 काम्यते । कामे । किदुश्चोपधाया
 इत्यारन् ॥
 सुकुमारक । पुं० शालो ॥ सुन्दरवा
 लके ॥ न० तमालपत्रे ॥
 सुकुमारतर । चि० अतिपेलवे ॥
 सुकुमारतरा । स्त्री० अतिपेलवायाम्
 । प्रकृतौ ॥ यथोह । प्रकृते सुकु
 मारनर नकिञ्चिदस्तीतिमेमतिभं
 वति । यादृष्टास्तीतिपुनर्नदर्शनं
 सुपैतिपुरुषस्येति ।
 सुकुमारा । स्त्री० कदल्याम् ॥ माल
 य्याम् ॥ नवमालिकायाम् ॥ जा
 य्याम् ॥ पृक्कायाम् ॥ चिसन्धि
 पुष्पे ॥
 सुकुमारी । स्त्री० नवमालिकायाम् ॥
 सुकुत । चि० पुण्याद्ये ॥ धार्मिके
 ॥ सुकुतवान् । डुकुज ॥ सु
 कर्मपापेतिक्कज किप् । तुक ।

सुखम्

सुकृतम् । न० शुभे । स्वर्गादिप्राप
के । पुण्ये ॥ चि० सुविहिते । सु
विधाने ॥ सुष्ठुकृतम् । प्रादिसमा
स ॥ सुष्ठुक्रियतइतिषा । क्त ॥
सुकृति । स्त्री० सत्कर्मणि । शोभ
नाकृति ॥
सुकृतो । चि० पुण्यवति । धन्ये ॥
सुकृतमस्यास्ति । अतइति ॥
सुकृतमुता । स्त्री० ताडकायाम् ॥
सुकेशर । पु० बीजपूरे ॥
सुकेशी । स्त्री० अप्सरोविशिषे ॥ चि०
शोभनकेशयुक्ते ।
सुकौमल ०० चि० अतिमृदुले ॥ अ
तिमनोहरे ॥
सुकौमला । स्त्री० सिन्दूरीतिप्रसिद्धे
पुष्पे ॥
सुकौली । स्त्री० खौरवाकील्याम् ॥
सुकौश) पु० कौशाम्ने । च
सुकौशक) द्राक्षे ॥
सुख सुख । पु० खट्वाङ्गे ॥ इति०
हि० चन्द्र ॥
सुखम् । न० आत्मवृत्तिगुणविशिषे ॥
सुदि । प्रीतौ । इषे । सभादे ।
आनन्दे । शर्मणि । सर्वेषामनु-
कूलवेदनीये ॥ स्वर्गे । नाकि । चि
दिवि । इतिनामौषधि ॥ जले ॥
न्यायमते० धर्मजन्यजगत उक्ता
न्ये ॥ यथ सुखन्तुजगतामेवाम्य

सुखम्

धर्मजन्यते । अधर्मजन्यं दुःख
स्यात्प्रतिकूल सचेतसाम् ॥ तत्त्वम
नीगीचरत्वं यथा । मनोयाद्य सु
खं दुःखमिच्छाद्वेषामति० कृति
रितिभा० प० द० । सुखं चतुर्विंश
तिगुणान्तर्गतगुणविशिषः । तत्तु
नित्यं जन्यम् । नित्यं परमात्मनो
विशिषगुणान्तर्गते । जन्यसुख
जीवात्मनोविशिषगुणान्तर्गते ।
तत्त्वशुभादृष्टजन्यम्० धनमिच्छलाभा
रोग्यमिष्टाङ्गपानपुरीषात्सर्गपुत्रा-
दिजन्मतत्पाण्डित्यकान्तासम्पत्तिगा
दिजन्यम् । तस्यद्विषयस्यायित्व
खोत्तरोत्पन्नानुभवनाश्रयत्वात् । सु
खाद्युपरागेष्वेवात्मनोमानसवी-
धः । सुखं तदुपायश्चेष्टः । बाल
सस्तन्यपानप्रवृत्तौ सुखसाधनत्वं
ज्ञानं हेतुं तच्च सुखस्यैवेष्टत्वं ।
दुःखजनकगमनादिप्रवृत्तौ सुखो
पायो धनं तदेवेष्टः । तत्साधनत्वं ज्ञा
नमेवेष्टं । आगादिप्रवृत्तावपि पा
रलौकिकसुखसाधनत्वं ज्ञानं का
रणम्० सुखोपायस्वर्गादिरूपेष्टसा-
धनत्वं ज्ञानमप्रिकारणम् । सुखस्य
कालावच्छेद्यत्वं शरीरावच्छेद्यत्वं
क्षयतीत्यव्याप्यवृत्तित्वम्० शरीरैका-
देशावच्छेदेन दुःखसम्भवेप्यन्यदे
शावच्छेदेन सुखसम्भवात्० एकस्य
णावच्छेदेन जीवस्य दुःखसम्भवेपि०

सुखम्

क्षणांतरावच्छेदेनसुखसम्भवाच्च •
 तत्तुविस्फोटकवतीमिष्टन्नभोजना
 दोद्रष्टव्यमितितार्किका ॥ ३० ॥ सुख
 रूपेन्नक्षणि ॥ आत्मानन्दलक्षणचान
 दे ॥ सर्वतोनिष्ठं तिकीनचित्तेनलय
 विक्षेपविलक्षणं । विक्षेपेवृत्तिसत्त्वा
 त् • लयेचमनसोपिस्वरूपेणाऽसत्त्वा
 त् • सर्ववृत्तिशून्येनसूक्ष्मेणमनसो
 सुखंनुभवेसमाधी ॥ धर्मासाधार
 णकारणकेऽनुकूलवेदनौघे । निरु
 पाधीच्छाविषयीभूतधर्मासाधारण
 क रणिकावाञ्छितवृत्तौ । परमा
 त्मसुखव्यञ्जिकायाम् । मोक्षानन्दे •
 भोजनानन्तराज्ञादेः । हृत्तौ ॥ त
 चसात्त्विकादिभेदात्त्रिविधम् ।
 यथा । अभ्यासाद्रमतीयदुःखा
 न्तश्चनिगच्छति एतद्विद्वद्वितीति ।
 यत्तदयं विषमिवपरिणामेऽमृतीप
 ममम् । तत्सुखसात्त्विकम्प्रोक्त
 सात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ विषयेन्द्रि
 यसंयोगाद्यत्तदयेऽमृतीपमम् ॥
 परिणामेविषमिवतत्सुखराजस
 स्मृतम् ॥ यद्येवानुबन्धेचसुख
 मोहनमात्मनः । निद्रालस्यप्रमा
 दाद्यत्तत्तमसमुद्वहृतम् ॥ आ
 त्मगुणे ॥ आत्मतत्त्वरूपे ॥ शा
 भनानिपरिपुष्टानि • खानोन्द्रिया
 विक्षेपेनतत् ॥ यथा । सुखयति ।
 सुखदुःखतत्क्रियायाम् । चुरा

सुखम्

दि । । पचाद्यच् । चिः अभेदेन •
 सुखविशिष्टे ॥ यथा । त्रिषुद्रव्ये
 पापपुण्यसुखादिवैच्यमर । पापपु
 ण्यशब्दोसुखादयश्चसन्तः । गुणेषु
 शीतलिङ्गा उपचारात्तद्विद्वद्वितीति
 शिष्यवर्तमानावाच्यं लङ्गा । यथा ।
 पापाकृतुमतीकन्यापापे राजाप्यर
 का । पापव्याधकुलहिंसपापे विप्रश्च
 सेवका ॥ पुण्यतीर्थेनदोपुण्याभ्यां
 म पुण्यएवच सुखाभूति सुखी
 वासः । सुखकामौकुलमतम् ।
 सुखसंध्ये ॥ अकेशे ॥ सुखे
 तौ ॥ सुखदुःखसाधनानामस्थि
 रत्नसुखस्यमनेविज्ञासमाचरुपत्त्व
 क्षीतविष्णुपुराणे । यथा । • स्त्वे
 कमेवदुःखादसुखायेर्ष्याद्विषाद्यच ।
 कोपायचयतस्तस्मादस्तु • स्त्वत्तकङ्
 कुत ॥ तदेवप्रतीतयेभूत्वापुनर्दुः
 खायजायते । तदेवकोपायतत प्र
 सादायचजायते ॥ तस्माद्दुःखत्त
 कनास्तिनचकिञ्चित्सुखत्तकम
 । मनसः परिणामेयसुखदुः
 खापलक्षणवृत्ति २ अशी ६ ऽध्याय
 ॥ सर्वकामविहीनेऽत सुखसर्वव्य
 वस्थितमित्यस्यच ॥ दुःखविषयं
 सुखप्राज्ञानवदन्तिसुखकिलेतिदेवी
 भागवतम् ॥ सर्वयरवशदुःखं स
 वंमत्तवशसुखम् । एतद्विद्यात्
 सनसितलक्षणसुखदुःखयोः ॥

सुखरात्रिका

सुखकर । चि० सुकरे ।
 सुखहरी स्त्री० कृताविशिषि । जी०
 न्याम् ॥ सुखकथाम् ।
 सुखहृत्पुत्र । पु० शिखट्टाक्षे ॥ इ०
 चि० शेष ।
 सुखवर । चि० सुखगमिनि ॥
 सुखवार । पु० उत्कृष्टाक्षे ॥
 सुखजात । चि० जातसुखे ॥
 सुखद । पु० परमात्मनि । विष्णौ ॥
 सद्वृत्तानासुखमेव लक्षणददाति
 । सुदज्ज । असद्वृत्तानासुख
 द्यति । खण्डपतिरा । दे० । आत
 कृतक । चि० सुखप्रदे । न०
 विष्णो स्थाने ॥
 सुखदा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सद्य पातकमङ्गीसद्योदुखविना
 शिनो । सुखदामि । चदागङ्गागङ्गे
 वरमागति ॥ शमीवर्त्ते ॥ सु
 खदल्यम् ० सर्वेश्यायाम् ॥
 सुखदेह्या । स्त्री० सुखमन्दीहाया
 क्वि ॥ सुखिनदुह्यते । दुह० ।
 नृहलीण्यत् ।
 सुखमेदा । स्त्री० शङ्खकीवर्त्ते ॥
 सुखरात्रि । स्त्री० } दीपान्वितामा
 सुखरात्रिका ।
 वाङ्मयारत्नी ॥ यथा । तुलाराशि
 गतेभानावमावास्यानराधिप । का
 त्वदेशान्पितृन्भक्त्यासम्पूज्याय
 प्रणम्य च ॥ कृत्वातु प्रावणशब्द

सुखरात्रिका

धिष्णीरगुडादिभि । ततोऽपराह
 णसमयेवे प्रथेन्नगरेन्द्व ॥ लक्ष्मी
 सम्पूज्यतालोकाउल्काभिद्याभिचे
 छताम् ॥ ॥ दर्शयिष्येप्रदोषव्या
 पत्यानिणय । तुलासंस्थेसहस्रा
 शीप्रदोषेभूतदर्शया । उल्काह
 स्तानरा कुयु पितृणांमार्गदर्श
 नम् ॥ उभयतः प्रदोषप्राप्तौपर
 दिनएव । दडेकारजनीयानौदर्श
 यस्यात्परिहर्त्तु । तदाविहायपू
 र्णं परेहपिसुखरात्रिका । उ
 भयत्रप्रदोषव्याप्तावपि । उल्कादान
 परदिने । पूर्वोक्तप्रावणानुरोधात्
 । भूतद्विषेप्रकुर्वन्तिउल्काग्रहमचि
 तस । निराशा पितरेयांन्तिशा
 पदत्तासुदायणम् ॥ अत्रैवलक्ष्मी
 पूर्वाहिरात्रीपूज्या । अमोवास्याय
 दारात्त्रौदिवाभवेचतुर्दशी । पूज
 नौयातदालक्ष्मीर्विज्ञेयामुखरात्रि
 का ॥ उल्काग्रहणादिपलकृत्त
 त्वात्प्राचीनावीतिनादक्षिणामुखेन
 कर्त्तव्यम् ॥ तथाचमनु ।
 प्राचीनावीतिनासम्यगपसव्यमत
 न्द्रिया । पिब्यमानिधनात्कार्यवि
 धिर्हर्त्तव्यमिति ॥ उल्काग्रहण
 मन्त्रोयथा । शङ्काश्रुहृत्तानासुभू
 तानांभूतदर्शया । अज्ज्वलज्यो
 तिष देहद्वेयव्यामर्शमेति । दा
 नमन्त्रायथा । अग्निदग्धाश्वेजीवा

सुखाधार .

दीप्यद्गन्धा कुनिमम । उज्ज्वल
 ज्योतिषाद्गन्धास्तेयान्तरमाङ्गति
 मिति । विसर्ज्य नमस्वीयया । यम
 लोकपरित्यक्त्यागतायिमहालये ।
 उज्ज्वलज्योतिषावर्त्मप्रपश्यन्तीव
 जन्तुते ॥ इति ॥
 सुखलुबध । पु० देहिनि ॥ यथा ।
 मासलुब्धोयथ मत्स्योलोहशङ्कुनप
 श्यति । सुखलुब्धस्तथादेहोयमवा
 धानपश्यतीति कुलाणवतन्तम ॥
 सुपञ्चक । पु० सज्जिकाक्षारे । सुख
 वचयति । वच्चदौप्तौ । कुन् ॥
 सुखवर्चा । पु० सज्जिकाक्षारे ॥
 सुखिनवर्चीयेन ।
 सुखवास । पु० तरसु० इ० प्र० फ
 लविशेषे ।
 सुखवासन । पु० मुखवासनगन्ध
 द्रव्ये । यथा । मुखवासकरोगन्ध
 यमेदौमुखवासन । सुखवास
 नद्रव्येकेशुभवासनद्रव्यपीतशब्द
 रत्नावली ॥
 सुखसन्निधि । स्त्री० सुखानुभावे ।
 सुखसन्दोहा स्त्री० सङ्ख्याम् । सु
 ब्रतायाम सुखेनसन्दुह्यते । दु
 ह० । चट्टकीण्यत् ।
 सुखा । स्त्री० प्रचेतस पुर्याम् ॥
 अभेदेनसुखवर्च्यम् ॥ शोभनेन्द्रि
 यायाम् ॥
 सुखाधार । पु० स्वर्गे । वि० सुख

सुखी

स्थाधारि ॥
 सुखायत । पु० उत्कृष्टाश्वे । सु
 शिचित्तेश्वे ॥ यथा । सुखयत
 शुभमुख सुखधारः सुखायनद्व
 तिशब्दमाला ॥
 सुखायन । पु० उत्कृष्टघोषके ॥
 सुखेनचयनगमनयेन ॥
 सुखालुका । स्त्री० बहुबलव्याम् ।
 जीवन्त्याम् ॥
 सुखावती । स्त्री० बहुधनकौ ॥
 सुखावतीश्वर । पु० बहुधनेदे ॥
 सुखावह । पु० भर्तारि ॥ वि०
 सुखदातरि ॥
 सुखाय । पु० वरुणे । प्रचेतसि ॥
 सुखभोजने ॥ तरसु० नि । अक्षय
 र्यायायथा । स्याच्चेलाजस्त्रिफल
 सुखाशोराजतेमिष । लतापन
 सनाटाम्नीसैदुरितिचिक्काण्डशेष ।
 सुखासनम् । न० नरवाहयानविशि
 षे । खासा० इ० भा० प्र० ॥
 सुखेनवासनयस्यन् ॥
 सुखित । वि० सुखरूपताङ्गते ॥ सु
 खसज जायतस्य । इतच् ॥
 सुखी । वि० सर्वथानीरोने ॥ निरा
 यासस्थिते ॥ तृष्णयेज्जिते ॥ सु
 खमस्त्यस्य । सुखादि यश्चेति० इ
 नि । ॥ दु० खमूलविससार
 सवस्थासिसदु० खित । तस्यस्था
 ग कृतेयेनससुखीनापर प्रिये ।

सुगन्ध .

इति श्रीकुलाणवतन्त्रम् । ब्रह्मा
दित्यपर्वन्त माययाकल्पित जग
त् । सत्यमेक पर ब्रह्मविदित्वैव सु
खीभवेदिति महानिर्वाणतन्त्रम् ।
विदित्वागुरोर्मुखादध्यात्मविद्याया
श्रवणादिभिः ॥

सुखोत्सवः । पु० भक्त्यै । प्रज्ञौ ॥

सुखस्य उत्सवोऽस्मिन् ॥

सुखोदकम् । न० सुखीण्ये । सुखज
नकोष्णलले ॥

सुखोष्णिक । पु० सत्त्विकाक्षारि ॥

सुखीण्यम् । न० सुखोदके ॥

सुगन्धः । पु० गन्धर्वे । सुष्टु गार्वाति ।

गौ० क । न० विष्टायाम् । चि०

सुगमे । सुखिनगच्छत्यत्र । उपक

रण्ये । सुदुरीरधिकारणद्वितिगमेड् ।

सुगतः । पु० सवर्द्धे । क्षणिकज्ञा

नात्मवादिनि । बुद्धे । शिभन गतं

ज्ञानमस्येति सुगत । सुष्टु च पु

नरावतये गत इति वा । सुखेन स सा

राद गतोऽशः ॥

सुगतिः । पु० अतीतकल्पाहं दे ।

स्त्री० शिभनगतौ । पुण्यात्मनां शरी

रान्ते प्राप्य स्थाने । यथा । सुष्ठु च

शीलसम्पन्न प्रसन्नात्मात्मविद्

धः । प्राप्येह लीलैः सन्मान सुगति

प्रेक्ष्य गच्छतीति ॥

सुगन्धः । पु० कर्पूरादिगन्धे । य-

था । कर्पूरीमृगनाभिश्च कस्तूरीच

सुगन्धपत्रिका

तिकातया । गन्धमामरिचौर्व्यध्व

श्रीखण्ड पीतचन्दनम् ॥ कालीय

क रक्तकाञ्च पतङ्गमशुवहयम् । दे

वदावससरलसागर पद्मकपुरः ।

सर्पनिर्वासकीरोल कुन्दु रुद्रशिख

रस । सिद्धकसलवङ्गज्जातीपर्ण

फलतया । एलाह्वय दारुजीवीत्व

पत्र नागकीशरम् । बालुकवीरव

मांसीकुङ्कुम शिचनानखम् ॥ सुग

न्धवीरव बाल जटामासोसुराचन

। शटीकर्चूरएकाङ्गीसुगन्धोद गन्ध

मत ॥ रक्तशिखी ॥ चणकी ॥ ग

न्धके । भूदण्डे । न० सुद्रजीरके

गन्धदण्डे ॥ श्वेतचन्दने ॥ नीले

त्पले ॥ यन्त्रिपर्णे ॥ कृष्णजीरके

कदण्डे ॥ पु० तीक्ष्णगन्धे । रक्ततु

ल्लाम् ॥ चि० समवायातिरिक्तसर

न्धेन सहस्रविशिष्टे ॥

सुगन्धक । पु० गन्धके ॥ रक्त

ल्लाम् ॥ ककोडा । इ० भा० प्र०

शशाङ्के । तस्य पर्यावायथा । क्व

टक किलारुद्रजित्तपत्र सुग

न्धक इति हेमचन्द्र । काकरो

इ० गौ० दे० भा० ॥ शालीविशेष ।

सुगन्धतैलनिर्यासम् । न० गन्धद्रव

विशेष । जवादिनि । मृगधर्म

। कृत्तिमे ॥

सुगन्धपत्रा ।) स्त्री० रुद्रजा

सुगन्धपत्रिका ।)

सुगन्धि

याम् ॥

सुगन्धमूढयम् । न० गन्धटये ॥

सुगन्धमूला । स्त्री० राज्ञायाम् ॥

स्थलपद्मिन्याम् सुगन्धिमूलैश्च
स्याः ॥

सुगन्धा । स्त्री० राज्ञायाम् ॥ शिभनी

गन्ध । कुगतीतिमभास । सुग

न्धोऽस्त्यस्या । यथैष वाच । श

व्याम् ॥ गङ्गापत्न्याम् , वन्ध्यात्

कीटस्याम् । नगम । तकायाम्

तुलस्याम् ॥ मधुकर्कटिकायाम्

॥ शतपुष्पायाम् ॥ स्वयंयथ्याम्

॥ रुद्रजटायाम् ॥ अनन्तमूलैः ॥

सज्जाम् ॥ माधव्याम् ॥ तीर्थ

विश्रिजे ॥

सुगन्धमलकम् । न० सर्वैर्धधिभि

शुष्कमलकत्वग्येने । यथा । सर्वै

र्धधिममायुक्ता । शुष्कास्त्वामलक

त्वच । यदातदाययोगः स्यात्

सुगन्धामलकाभिध ॥ इतिराज

निर्घण्ट ॥

सुगन्धि । पुं० शिभनगन्धे । सुरभी

। प्राणतपस्ये । इष्टगन्धे ॥ तुम्बु

वर्षे । तीक्ष्णकल्के ॥ परमात्मनि

॥ इतिमोक्षमण्डोकाद्यानीकक

ण्ड ॥ सहकारि । न० एलबालु

के । ऐक्षे ॥ कुसुम्बुरौ । धान्या

के ॥ सुप्तके । कशीरुणि । गन्धट

ये ॥ पिप्पलीमूले । नि० सुगन्ध

सुगन्धिमूलम्

युक्तं । शिभनीगन्धोऽस्य । गन्ध

स्त्रेदुत्पत्तिसुसुरभिभ्यस्तीतत्वम् ॥

गन्धस्त्रेत्वेतदेकान्तग्रहणं नाद्रिय

न्तेकवयः । यथा । कण्डू

यत कटभुवङ्कारिणोमदेनस्क

न । सुगन्धिमनुलोभवतानगस्त्रेति

माघे । सुगन्धिशिभनगन्धमिच्छ

यार्त् ॥

सुगन्धिका । पुं० सिद्धके । तुरुष्के

महाशाली ॥ गन्धके ॥ न० कङ्का

रे ॥ पुष्करमूले ॥ गौरमुवर्षे ।

वौरजी । पत्रशाकविशेषे ॥ सुपर्णे

॥ उशीरे ॥

सुगन्धिवारुणम् । न० सुगन्धिपुष्पे

प० पातकरवीरे ॥ शिभनगन्धव

न्तिपुष्पाण्यस्य ॥

सुगन्धिकुसुमा । स्त्री० पृष्ठायाम् ॥

सुगन्धिता । स्त्री० सौरभ्ये ॥ शिभ

नीगन्धोयस्य । तस्यभावः । तत्

। टाप ॥

सुगन्धितीयम् । न० । सुगन्धिजले

। केतकादिपानौये ॥

सुगन्धिफला । स्त्री० जातीफलै न०

पूगफलेनचस युक्तेलवङ्ककलिकाफ

ले ॥

सुगन्धिनौ । स्त्री० चारामशीतलायाम् ॥

सुगन्धिमूलम् । न० उशीरे ॥

सुगन्धिमूषिका । स्त्री० श्वुन्द्या

म् ॥

सुग्रीवी

सुगमः । वि० सुखेनगमनीयैस्थाना
दौ ॥ सुखेनगम्यतेप्राप्यते । ग
मन् ॥ ईषद्दुःखं प्रीतिखलं ।
यथासुगमः पत्न्याः ॥

सुसरम् । न० रघुने । वि० सु ।

सुगहनः । वि० निःशब्दे ॥

सुगहनावृत्तिः । स्त्री० कुम्भायाम् ।
यज्ञस्थाने० असृष्ट्यादिदृशं नवा
रणाद्यनिःशब्देवदने ॥ सुगहनानि
रवकाशावृत्तिः ॥

सुगह । प० अक्षुःसूचीखगे । प्रीततु
ण्डे । यथा० दू० भो० प्र० ॥ न०
श्रीभनालये । वि० श्रीभनरुहवति ॥

सुगहोत्त । वि० सुन्दररूपेयकृतय
द्वये ॥

सुगहोत्तनामा । पुं० शुभकाख्ययात्रा
त स्मर्त्तव्येयुधिष्ठिरादौ ॥

सुगन्धि । पु० गन्धरश्मिप्रभेदे । चो
रके ॥ श्रीभना गन्धशायस्त्रिन ॥

सुग्रीवः । पुं० कर्पपुङ्गवे । सूर्य
पुत्रे । किष्किन्वाधिपे । श्रीरा
ममित्रे ॥ विष्णोरयद्वये ॥ देवी
म्रतिशुक्लनिशुक्लाभ्यां प्रेषितेदूतवि
शेषे ॥ वृत्तार्हत्पितरि । श्रीभ
नायोवायस्यस ॥ शिवे । इन्द्रे ॥
राजद्वसे ॥ असुरविशेषे ॥ पर्व
तविशेषे ॥ अक्षविशेषे । नाग
प्रभेदे ॥ वि० श्रीभनयोवायुक्ते ॥

सुग्रीवी । स्त्री० कश्यपपत्नीविशेषे ॥

सुचित्तबीजा

सुग्रीवेशः । पुं० श्रीरामचन्द्रे ॥

सुग्रीव । पुं० विष्णौ । नारायणे ॥

श्रीभनीविष । शब्देविदात्मकीयाऽ
स्य ॥ नकुलाख्यपाण्डवश्चशङ्खः ॥

सुचक्षुः । पुं० उदुम्बरे ॥ न० श्रीभ
नीनेत्रे ॥ वेदान्तजन्यज्ञाने ॥ यथा
। एवंविधत्वासकल'त्मानामपि स्वा
त्मानमात्मात्मतयाविच्छन्दते । शुर्व
कालव्योपनिषत्सु चक्षुषायेतत्तर
न्नीवभवान्ताम्बुधिम् ॥ वि० उ
त्कृष्टाक्षे ॥ आत्मविदि । श्रीभने
चक्षुषीयस्यसः ॥ सुष्टुश्रीभनसुत
चक्षुषीतिवा ॥

सुचक्षुः । पु० महाचक्षुःशक्ति ॥

सुचतुरः । वि० श्रीभनानिचत्वारि
वक्ष्य० तस्मिन् ॥ अचतुरविचतुरे
त्यादिनासाधुः ॥

सुचरित्रः । वि० सुग्रीवे ॥ श्रीभ
नचरित्रमस्य ॥

सुचरित्रा । स्त्री० साधव्याम् ॥ श्री
भनचरित्रमस्या ॥

सुचर्मा । पुं० भूर्ज'वक्षे वि० सु
चर्मावति ॥ श्रीभनचर्मास्य ॥

सुचारु । वि० मनोहर ॥

सुचित्रम् । न० श्रीभनचित्रे ॥

सुचित्रक । पु० मत्स्यरङ्गविचित्रमे
॥ चित्रसर्पे । मातुलादौ ॥ वि०
सुन्दरचित्रयुक्ते ॥

सुचित्रबीजा । स्त्री० विडगे ॥

सुजाता

सुचित्रा । स्त्री० चिभिंटायाम् ॥
सुचिरायुः । पु० सुरे । देवे ॥ मा
कण्डेयादौ ॥ शिभनचिरायु
यं स्त्री ॥

सुचुक्रिका । स्त्री० तिलिङ्गाम् ॥
सुचुटी । स्त्री० सन्दशिकायाम् ॥ इ
तिसन्दशिकाशब्दार्थेमेदिनिकर ॥
सुचेलम् । न० शिभनवस्त्रे ॥ शिभन
स्त्रेलम् ॥ त्रि० शिभनवस्त्रवति ॥
सुचेलक । पु० तद्वस्त्रे । पटे ॥ सु
चेलमेव । स्वार्थेकम् ॥ त्रि० त
वति ॥

सुच्छत्रो । स्त्री० शतद्रुसरिति ॥ इ०
श० र० स्त्री० ॥

सुजन । पुं० कृपालौ ॥ सदाचारे ।
साधौ । सज्जने ॥ यथा । दुर्जन
श्चद्विषज्जेनसुजनेपिबिभ्रश्याति । प्र
सन्नजलमित्याहुः कर्हमे कलुषो
कृतम् ॥

सुजनता । स्त्री० सौजन्ये ॥

सुजलम् । न० कमले ॥ शिभनेच
क्रिले । त्रि० शिभनजलयुक्ते ॥

सुजल्प । पु० वाक्काविशेषे ॥ यथा ।
यथाजवात् सगाम्भीर्यं सदैव्यसह
चापलम् । से त्काष्ठस्त्रुहरिस्पृष्ट
समुजल्यो नगद्यते ॥ इत्युज्ज्वल
शैलमपि ॥

सुजोत । त्रि० सुन्दरे

सुजाता । स्त्री० सौराष्ट्रमृतिकाया

सुतपा

म् । तुषयाम् ॥

सुजिह्व । पु० इव्यवाहने ॥

सुजीवन्तो । स्त्री० स्वर्णजीवन्त्याम् ॥

सुज्ञः । त्रि० विज्ञे ॥ सुशिभनं
जानाति । ज्ञाचयवोधने । चातसी
पसर्गइतिक् ॥

सुज्ञेयः । त्रि० सुष्ठुविज्ञेये ॥ सुखे
नज्ञातु योम्यः । ज्ञा० । अचोवत्
। ईदृशौ ॥

सुडौनम् । न० पक्षिणः । सुकुमार
पाते ॥

सुतः । पुं० चात्तजी । तनये । पुत्रे
॥ मातृपितृस्वभाववत्स्वभावेसुत
कन्येभवत् । यथात्तवज्जिपुराणे
। शैलसम्भजतेपुत्रोमातुस्तातस्त्री
सुता । यथाशैलाभवेन्मातातया
शैलाभवेत्सुतः । । यद्व्याविभवे
भूमिस्तदर्थसलिलम्भवेत् । मातृर्वा
शैलदेवैरपितृशैलगुणेनच । वि
भिन्नास्तुप्रकाः सर्वाः भवन्तिभव
शैलिनामिति । सूयतेत्य० सीति
वा । पुञ् अभिषदे । पुपसवैश्वव
योर्वा । क्तः । नृपे । पादिवे ।

सुतजीवक । पु० पुत्रजीवे ।

सुतनुः । स्त्री० नाय्याम् । त्रि० सु
कृषि ॥ खड्गे ॥

सुतपादिका । स्त्री० वंसपद्याम् ।
गोधापद्याम् ॥

सुतपाः । पुं० सूर्ये ॥ सुनिविष्टे

सुतारम्

॥ सुनी ॥ नरनारायणरूपेभगवति
बदरिकाशमेसुशोभनं मनसस्येन्द्रि
याणाञ्चैकाग्ररूपतयाऽस्तीति सुत
पानरनारायण ॥

सुतारम् । अ० अत्यन्ते । अतिशये
॥ अवधारितायं प्रतिपादके ॥ य
था । शृणुद्विजमहाबुद्धेर्दम्भेनापि
स्मृतीहरि । ददाति मोक्षं सुतरा
किम्पुनर्दम्भवज्जनादिति ॥ द्वि
चनविभज्येत्यादिना । सुशब्दात्तर
म् । किमेतिङ्गव्ययेत्यादिनाम्प्रत्य
य । तद्वित्तञ्चासर्वविभक्तिरित्यव्यय
सञ्ज्ञा ॥

सुतकारी । स्त्री० देवदालीलतायाम् ॥
सुतर्दन । पु० तान्नाच्चे । को
क्लिजे ॥

सुतज । पु० अट्टालिकावस्थे ॥ ना
गलोकप्रभेदे ॥

सुतश्चक्ररा । स्त्री० सप्तपुत्रप्रख्याम् ॥

सुतश्रेणी । स्त्री० मूषिकपण्याम् ॥

सुतानाश्रयिणिरष्टा ॥ पुत्रवन्दे ॥

सुता । स्त्री० स्त्रुषपत्न्य । कन्यायाम्

॥ दुरालभायां ॥

सुतात्मज । पुं० पौत्रे ॥ दौहित्रे

॥ सुतस्य सुताया वाचात्मज ॥

सुतात्मजा । स्त्री० पौत्र्याम् ॥ दौहि

त्र्याम् ॥ सुतस्य सुताया वाचात्म

जा ॥

सुतारम् । न० द्वितीयायाम्शब्दाख्या

सुतेजा

याम्सिद्धौ ॥

सुतारक्षा । स्त्री० बुद्धभासगद्देवी
विशेषे ॥

सुतिक्त । पु० भूनिम्बे । किरात
तिक्ते ॥ पर्यट्टे । पिप्तपापडा०
दू० भा० प्र० ॥

सुतिक्तक । पु० पारिभट्टे । भू
निम्बे ॥

सुतिक्ता । स्त्री० कौशातक्याम् । भू
दङ्गफलिकायाम् ॥

सुतिक्तिका । स्त्री० कौशातक्याम् ।

सुती । वि० पुत्रवर्ति ॥

सुतीच्या । पु० शिथौ ॥ श्वेतशो
भाञ्जने ॥ रामायणप्रसिद्धे मुनि
विशेषे ॥ नाम्ना सुतीच्याश्चरितेन दा
न्त ॥ वि० अतिशयेन खरे ॥

सुतीर्थकम् । न० । तीर्थविशेषे ॥

सुतुङ्ग । पुं० नारिकेलगणे ॥ य
हाणामुच्चांशविशेषे । अत्यन्ततुङ्ग
॥ वि० अतिशयेन च ॥

सुतण । पुं० कुन्दरे । उखर्त्तु ।
मृगवत्तमेतद्विशेषे ॥

सुतेजन । पुं० धन्वर्के । धन्वन
वर्के ॥

सुतेजा । पु० सुतेजस्त्वगुणविशि
ष्टेऽसुतीके ॥ स्वर्गे ॥ प्राकल्पाद्

विशेषे स्त्री० आदित्यभक्तायाम् ॥

वि० तेजसान्विते ॥

सुतेजा । स्त्री० महाज्योतिषात्म्याम् ॥

सुदर्शन :

सुखा । स्त्री० अभिषवे । सीमल
ताकण्डने ॥ अभिषवदिने ॥ स
वनम्० सुयवैसीमोऽस्मिन्० अस्या
वा । पुञ्० अभिषवे । स ज्ञायां
समजीतिक्यप् ॥

सुवामा । पु० गीचभिदि । इन्द्रे ॥
सुष्ठुचायते० पालयति । चैङ्पा
लने । आतीमनिन्० सर्वधातु
भ्योमनिन्वा ॥

सुखा । पु० अभिषवज्ञाने । य
ज्ञाज्ञानकर्त्तरि ॥ सुतवान् ।
पुञ्० । सुयवौङ्निप् । तुक् ॥
सुखरो । स्त्री० मातरि ॥ ङनिव
न्तात्० वनेरचित्तिङीव्री ॥

सुदग्धा । स्त्री० दग्धाख्यवर्धे । सु
दग्धिकायां । मेरुजम्बुद्विमे ॥
सुदग्धिका । स्त्री० कुरुह० इ० गौ०
दे० भा० प्र० वधे । दग्धरुहा
याम् । भस्मरीहायाम् ॥

सुदण्ड । पु० विने ॥
सुदण्डका । स्त्री० गीरव्याम् ॥
सुदन् । त्रि० शोभनदन्तविशिष्टे ॥
शोभनादन्तायस्यस । वयसिदन्तस्य
दट् । लुम् ॥

सुदर्भा । स्त्री० दणविशिष्टे । इच्छुद
भायाम् ॥

सुदर्शन । पु० । इरेच्छते ॥ अक्ष
लक्षययथा । दादहारत्तुषट्को
णवलयचयसंयुतम् । चक्रस्या

सुदामा

तद्विषयावर्त्तं य खस्यग्रीहरे स्मृ
तवृत्ति । जिनानांवलदेवे ॥ वृ
त्ताङ्गत्पितरि ॥ शोभनदर्शनम
स्य । भक्तैः सुखिनदृश्यमेवा । भा
षावाशासियुधिद्विशिष्टजिमृजिभ्यो
युच् ॥ गन्धर्वे ॥ जम्बूद्वीपे ॥
सुदर्शनाकारत्वात् ॥ मेरौ ॥
वशि ॥ राजभेदे । न० शक्रन
गरे ॥ शत्रुगमने ॥ त्रि० सुदृश्ये ॥

सुदर्शनचूर्णम् । न० भावप्रकाशितं
ज्वररोगक्षौषधविशेषे ॥

सुदर्शनद्वीपः । पु० न० जम्बूद्वीपे ॥
सुदर्शना । स्त्री० आञ्जायाम् ॥ यो
षधिप्रभेदे । सीमलज्ञानम् । इ
षपण्याम् । सुदर्शनगुणसङ्घः प
ञ्चगुणसङ्घः इ० गौ० दे० भा० प्र०
॥ सुदर्शनास्त्रादुरुष्याकफशोफाक्ष
वातजित् ॥ मेरुजम्बुद्विमे ॥ सु
रोविशिष्टे ॥

सुदर्शनी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥

सुदर्श । पु० क्षीरमेरुटे ॥

सुदर्शा । स्त्री० तरुण्याम् । गन्धा
व्यायाम । सेवन्त्याम् । शालव
ण्याम् ॥

सुदान्त । पु० श्रावणमुनिशिष्यवि
शिष्टे । त्रि० तपःसङ्घे ॥

सुदामा । पु० वारिधरे । मेघे ॥ प
र्वतविशिष्टे ॥ गोपविशिष्टे समुद्रे
॥ श्वेतद्वीपे । ऐरावते ॥ श्रीकृष्ण

सुदुर्लभः

मिचेब्राह्मणविशिषि । चि० सुदात
रि ॥ सुष्ठुददाति । हुदाज् ।
आतीमनिन् ॥

सुदामा । स्त्री० नदीविशिषि । टाप् ।
सुदाय । पु० हरणे । कन्यादान
कालि० व्रतभिन्नादौ च दीयमानद्र
व्ये । सुष्ठु दीयते । हुदाज् । घ
ज् । युगागम ।

सुदारु । पु० पारिपाचकपर्वते ॥
सुदारुः पारिपाचकवृत्तिहेमचन्द्रः ।
न० शोभनदारुणि ॥

सुदि । अ० शुक्लपर्वे ॥
सुदिनम् । न० शुभदिवसे ॥ चि०
प्रशस्ते ॥ यथा । सुदिनासुसभा
सुकार्यमेतत्प्रविचिन्वोतविशिषत ।
स्वयमितिप्रयोगः ॥

सुदीर्घं । चि० अतिविस्तारे ॥
सुदीर्घवर्मा । स्त्री० असनपण्याम् ॥
सुदीर्घफलिका । स्त्री० वार्ताकुविशि
षि । सिद्धावैगन० इतिगौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुदीर्घा । स्त्री० चीनाकर्कश्याम् ।
सुदुर्दृशं । चि० अत्यन्तद्रष्टुमशक्ये ॥
सर्वथादृशनायाग्ये परमात्मनि ॥
तस्मादृष्टरूपत्वात् ॥

सुदुर्लभः । त्रि० अतिदुष्प्राप्ये ।
हु खिनापिलब्धुमशक्ये ॥ यथा ।
बहूनां जन्मनामन्ते ज्ञानवान्मात्र
पद्यते । वासुदेवः सर्वमिति सप्त

सुधन्वाचार्यः

हात्मासुदुर्लभइति ॥ सुधतिमा
च दुर्लभः ॥

सुदुस्तरः । चि० अतिशयदु खिना
चरणीये ॥

सुदुष्करः । चि० सर्वथाकर्तुमशक्ये
॥ अत्यन्तकेशकरे ॥

सुदुस्तरः । चि० अतिदु खिनतर
णीये ॥

सुदूरः । चि० दूरीयसि । दक्षिणे ।
अतिदूरे ॥ यथा । सुदूरमपि गन्त
व्ययत्रमः ईश्वरो जनः ॥

सुदूरपराहतः । चि० अतिदूरनिरा
कृते ॥

सुदृढम् । न० अतिदृढे । गाढे ॥
चि० तद्वति ॥

सुदृढत्वम् । स्त्री० काश्मशीम् ॥

सुदृक् । त्रि० शोभनमेवयुक्ते ॥

सुदृश्यः । त्रि० सुन्दराकृतौ ॥

सुदेवी । स्त्री० नाभेर्भार्यायाम् । मेरु
जन्वाम् ॥

सुदैवः । पु० मत्स्यदेशे । उत्तमदेशे ।

सुद्युम्नः । पुं० वैवस्वतमनो पुत्रे ॥
त्रि० बहुधने ॥ अतिवलशालिनि ॥

सुधन्वा । पु० विश्वकर्माणि । त्वष्ट
रि । नृपविशिषि ॥ त्रि० धन्व
नि । प्रौढधानुष्के ॥ शोभनध
नुर्यस्यस । धनुषश्चेत्यनङ् ॥

सुधन्वाचार्यः । पु० ब्राह्म्यादिश्या
तृप्तवर्णायांजाति० जातिविशिषि ।

सुधाशुतैलम्

कारुषे । यथाहमनु । वैश्वानु
जायतेब्राह्म्यात्सुधन्वाचार्यपयस ।
कारुषयविद्यन्माचमैव सात्त्वत
एवचेति ॥

सुधर्म । पुं० क्लिनगणाधिपविशिष्टे ॥
सुधर्मा । वि० धर्मशालिनि ॥ कु
टुम्बिने ॥

सुधर्मा । स्त्री० देवसभोयाम् । श्री
भनोधर्माख्याम् । धर्मादनिष्के
बलात् । डाबुभाभ्यामितपश्चे
टाप् । अनेबहुव्रीहिरितिडोव् ।
सुधर्मे० सुधर्माख्यादि । डाब
भावे । सुधर्माशौ० सुधर्माश्र
त्यादि ॥

सुधा । स्त्री० पीयूषे । अमृते ।
मद्ये । सुरायाम् ॥ सुखेनधी
यते । धेठपाने । आतशोपस
गंकृतिकमग्यङ् । सेपने । कुराय
म् । मूर्च्याम् ॥ कुद्याम् ॥
गङ्गेष्टकायाम् ॥ गङ्गायाम् ॥
शाकपण्याम् ॥ विद्युति ॥ रु
डूच्याम् ॥ जले ॥ तीये ॥
रसे । धाव्याम् ॥ आमलक्या
म् । पुष्परसे । मधुनि ॥ व
रीतक्याम् ॥ सुष्ठुदधातिपुण्या
ति । डुधाज्० । विष ॥

सुधाग्र । पुं० इन्द्री । चन्द्रे ॥

सुधाशुतोन्नयवीर्यस . ॥

सुधाशुतैलम् । न० कर्पूरतैले ।

सुधासंज्ञयोगः

सुधाशुतैलम् । न० भौतिके ॥ इ
भद्वान्ते ॥

सुधाकर । पु० चन्द्रे ।

सुधाचार । पु० सौधमूषणे । चू
ना० इ० भा० प्र० ॥ सुधाचारो
ऽम्बसङ्काश शाकीकोदीविदार
य ॥

सुधाङ्ग । पु० चन्द्रमसि ॥

सुधाजोषी । पु० पञ्चगण्डे । सेप
के । राज० इ० भा० ॥ सुधयाले
पनेनजीवति० तच्छील णिनि ॥

सुधाधार । पुं० चन्द्रे । इन्द्री ।
अमृतपात्रे ॥ सुधाया आधार ॥

सुधानिधि । पु० चन्द्रे ।

सुधामुक्त । पु० गीर्वाणे । देवे ।
सुधामुक्तके । भुज० । क्लप ॥

सुधामय । पु० सौधे । राजसदने
वि० अमृतात्मके ॥

सुधामोदक । पु० यवासशर्करा
याम् ॥

सुधामोदकज । पु० तटराजिह्व
खण्डे ॥

सुधावर्षी । पु० विधोतरि । विश्वस
जि । बुद्धमेदे ।

सुधावास । पु० चन्द्रे ॥ न० अपु
षि ॥

सुधावसा । स्त्री० अपुष्याम् ॥

सुधासंज्ञयोगः । पुं० अमृतसिद्धिमे
ने । यथा । इरानवर्जक्ये०

सुधीश्वर :

जघं निजघं निजघं कृत्तमाद० दा
समादे । जमैवम् । भवेदन्धधि
पृष्ठधुधियं । कधिपृष्ठ शनौचित
दैव सुधास ज्ञेयान् ॥

सुधासिन्धु । पु० अमृतायं वै ॥
सुधासूति । पुं० चन्द्रे ॥ यथा ।
प्रदीपज्वालाभिर्दिवसकरनीराजन
विधि . . सुधासूतेन्द्रोपलजल
कवैरर्घ्यघटना । स्वकीयैरभोभि
सलिलनिधिसौहृदकरणं . त्वदो
याभिर्वाग्भिस्तवजगनिवासास्तुति
रियमिति ॥ मखे । वज्रो ॥ पद्मे ॥
सुधास्रवा । स्त्री० अधोजिह्विकाया
म् । गलगुण्डिकायाम् । घण्टि
कायाम् । कुडानाद्याम् । रुद
नीरुधौ ॥

सुधाहर । पु० गरुडे । देवे ।
सुधाहृत् । पु० गरुडे । देवे ।

सुधिति । पुं० स्त्री० स्वधितौ । प
रथौ ॥

सुधी । पु० विदुषि । सति । की
विदे । पण्डिते । न्याययुक्तीतयो
स्त्वार्ययावकि । स, ह, ध्यायति । ध्यै
० । ध्यायते . क्विपिसम्प्रसारणम्
॥ स्त्री० सुन्दरबुद्धौ ॥ सु, धी
वि० शिभनबुद्धियुक्ते ॥

सुधूप . । पु० सरलद्रवे ।

सुधूम्य । पु० स्वादुनामगन्धद्रव्ये ॥

सुधीश्वर . । पु० धन्वन्तरौ । दिवो

सुनयना

दासि ॥

सुधीश्वरा । स्त्री० हरीतक्याम् ॥

सुनन्द । पु० श्रोत्राण्युपार्शदविशिषि ॥

होदशविधराजगृहान्तमंतगृहवि
शिषि ॥ सचदैर्घ्यैराज्ञ स्वहस्तमाने
नेकपञ्चाशद्वस्त परिणाहिचत्वारि
शद्वस्तस्य ॥ यथा । वद्यत्रैवोध्यते
मान तस्मतेनैवकल्पना । राज्ञ
स्वहस्तनेकानुदोर्ध्वेसर्वदनि विधि
त् ॥ आयामिनसुनन्द . आद्राज
हस्तैः प्रसृभि . । परिणाहिचतुर्भि
श्चराजहस्तै प्रतिष्ठित . । अस्या
धिदेवताभीमैरक्षतोमावसुन्धराम्
हाराणि वि यतिश्चाकरत्तचिदाहता
निच ॥ रक्तपट्टावती गीव सकला
यंप्रसाधक . । अत्रस्थित्वामहीपा
न सुचिरपातिमेदिनीमितियु
क्तिकल्पतरु ॥ दैर्घ्ये ५१ प्रस्थे
४० ॥ न० इलभृन्मुसलि ॥

सुनन्दा । स्त्री० दीपनायाम् ॥ उ
मायाम् ॥ अङ्गनायाम् ॥ जनन्या
म् ॥ उमासखीमेदे ॥ अर्कपत्रीव
त् ॥ इथैरमूल . इ० गौ० दे०
भा० प्र० ॥

सुनन्दिनी । स्त्री० मञ्जुभाषिणीव
न्दसि ॥

सुनयन पु० मृगे ॥ वि० शिभननेत्र
युक्ते ॥ शिभनेनयनेयस्यस . ॥

सुनयना । स्त्री० नार्याम् ॥

सुनिषण्णम्

सुरेन्द्राधिपः । पुं० यगर्थे । ५५ ॥
सुनाक्षत । पुं० कर्पूरके । इ० ग०
चन्द्रिका ।

सुनामः । पुं० मैनाकाचके ।
सुनामहादयी । स्त्री० हादयमासी
। गद्वाद्वाक्योक्तव्यव्रतविशेषः ।
सुनारः । पुं० मुनीस्तन्ये ॥ सर्पा
युद्धे ॥ चटके । कलविडके ।

सुनाल । पु० उद्योरे ॥ कामप्यके ॥
सुनालक । पुं० एकदमे ॥ वि०
सुन्दरनालयुक्ते ॥

सुनामिका । स्त्री० काकनासायाम्
। शिभननासायाम् ॥ वि० तद्यु
क्ते ॥

सुनासीरः । पुं० इन्द्रे ॥ नासते ।
यास्यथ्ये । बाहुलकादीरन् । सु
हनासीरसैनामुखम् । नासीराय
यसरावायस्यसः ॥

सुनिर्यासा । स्त्री० जिह्मिण्याम् ॥

सुनिष्ठितः । पुं० बुद्धविशेषः ॥

सुनिषण्णम् । न० सुनिषण्णकशोके
। अज्जहोणिकासङ्गि० चोपति
था० इ० प्र० जलप्रभवशोके । च
तुष्यथ्याम् । अज्जगुणायथा । च
हरीसङ्ग पञ्चसुतुर्दलकूतीरित
। ग० कीज्जलान्विनेदेशेचतुष्यपीति
चोच्यते ॥ सुनिषण्णोहिनीयाहो
मीहदोषत्रयापह । अविदोहोल
घ० खादु कषयोरुजदीपनः ॥

सुनेपाक्षी

॥ हव्योरुच्योज्जरश्वासमिहकुष्ठमम ।
प्रगुत् ॥ सितारवाके । शोभार
के ॥ वि० सुपविष्टे ॥

सुनिषण्णकम् । न० शाकविशेषः ।
वितुम्बे । सुनिषण्णे ॥

सुनीति । स्त्री० ध्रुवमातरि । शि
भननये ॥ वि० शिभननीतियु
क्ते ॥

सुनीथः । वि० धर्मशीलके ॥ नीति
मतिः । पु० बटौ ॥ ब्रह्मणे ।
सुधुनयति । षोड्श० । इतिक्वचि
नीत्यादिनाज्जन् ॥

सुनीया । स्त्री० मृत्यो कन्यायाम् ।
विश्रममातरि ।

सुनीलः । पु० नीलरत्ने । दाडिमे
॥ सुन्दरनीलवर्णे ॥ न० काम
प्यके ॥

सुनीलकः । पुं० नीलरत्ने ॥ नीला
सने ॥ दाडिमे । नीलभङ्गराके
॥ न० वीरणाङ्ग्रे ॥

सुनीला । स्त्री० दण्डविशेषः । चण्डिका
याम् । गोदुग्धायाम् । अतस्थान् ।
विष्णुक्रान्तायाम् । जरतीद्वये ॥

सुनीलिका । स्त्री० सुनीलायाम् ॥

सुनेपाक्षी । स्त्री० विण्डवज्जूरिका
प्रमेदे । तद्गुणायथा । सुनेपाक्षी
सुखदुःखावलिहीनफलाचसा । सु
नेपाक्षीयमभान्तिदाहमूर्च्छासपित्त
हत् । सुनेमानोतिशोके ॥

सुन्दरी ।

सुन्द । पु० रामायणप्रसिद्धे वामरवि
श्रीषि । राक्षसविश्रीषि ॥ करुणाकरे
परमेश्वरे । सुष्ठु उच्यते । चार्द्रोक्त
रोति । उन्दो० । पचाद्यच् । शकन
ध्वादि ॥

सुन्दर । प० कामदेवि । सुन्दरी०
इति० गौ० दे० भा० प्र० वृत्ते ॥
वि० रुचिरे । चारुणि । शोभने ।
मञ्जुले ॥ सद्रिश्यते । दृढपादरे ।
यहृद्विष्यप । पृषोदरादि० ॥
यथा । सुष्ठु उच्यते । विसृज्योक्तरी
ति । उन्दोक्तोदने । बाहुलकाद
र । शकनध्वादि ॥

सुन्दरिका । स्त्री० तीर्थविश्रीषि ॥

सुन्दरी । स्त्री० रूपलाभ्यसम्पन्नाया
नार्याम् ॥ दृमान्तरे । त्रिपुरसुन्द
रीनदेव्याम् । पैगिनीविश्रीषि ॥
हरिद्रायाम् ॥ काकमाच्यम् ॥
कन्दोविश्रीषि । अयुजीवोदसौजगौ
युजी । सभराजगौयदिसुन्दरोत्तदा
। यथा । यद्विषद्वेद्यमानिनीप
रित स्नेहमयेनचक्षुषा । अपि
वागधपस्यदुर्वचवचनतद्विदधीत
विस्मयम् । यथावृत्तान्तरेणि । कु
सुमगन्धरसेरभिभूषिताचरणसङ्ग
तनूपुरमण्डिता । करमुषणलस
दूलवान्विताकुरतिकस्यनचितसि
सुन्दरि । यथा । नसुलभाशरदि
न्दुमुखोप्रियासनसिकामविचेष्टि

सुपथ्य

तमोद्वयम् । मलयमारुतचातिन
मालतीरिमलप्रसरे हतशसर ॥
सुन्दरशब्दगौरादित्वान्ङोष् ।
पाठं ध्याम् ॥

सुन्वन । वि० सीमशानिनि । सी
माभिषङ्गकवति ॥ सुनासिलं
मतादेश ॥

सुपक्व । पु० सुगन्धस्त्र्य ॥ त्रि०
श्रीभनपरिपक्वते । परिपक्वो ॥

सुपक्क । पु० सङ्कारार्ज्ज ॥

सुपत्र । पु० पक्षिगण्डव्ये ॥ आदि
व्यपचे । न० दीव्यन्ते । पत्रके ।

सुपत्रक । पु० शिष्यौ ॥

सुपत्रा । स्त्री० पाण्डुव्याम् ॥ यथाव
र्याम् । शम्भ्याम् ॥ रुद्रजटाव्याम्
। शालपण्याम् ॥

सुपत्रिका । स्त्री० जतुकायाम् ॥

सुपथ । प० । श्रीः नेवर्त्तानि । सत्य
थे ॥ यथा । सत्यथस्त्वतेत्या
सुपन्था सुपथोपचे तथ्यद्वराव
ली ॥

सुपन्था । प० । अर्चतेऽध्वनि । स
त्यथे । अतिपथि ॥ सु पूजा
याम् । कुपतीतिरमास । नपू
जनादितसमासान्तनिषेध । क
तसमान्तनिर्देशात् । पथ सङ्ग्रा
व्ययादे रतिनक्तीवत्यम् ॥

सुपथ्य । वि० अधीडाकारिभोजना
दी ॥

सुपर्वी

सुपर्व्या । स्त्री० श्वेतचिह्न्याम् ॥
सुपर्व्या । पु० व्याकरणविधिषि ॥ पु०
न० शिभनारविन्दे ॥

सुपर्व्या स्त्री० वचायाम् ॥
सुपर्व्या । पु० पन्नगाशने । गरुडे ॥
जनकमयत्वात् । शिभनपर्वेयस्य
स । स्वर्णचूडे । चापे ॥ कृत
मालके । राजवृक्षे ॥ सुष्ठुपर्णा
न्यस्य ॥ भगवतिवासुदेवे ॥ शि
भनानिपणानिच्छन्दासि० स सार
तरुक्रिणोस्य भ्रजद्वीपस्थेऽद्रिनि
शेषे ॥ श्येनप्रभेदे । वैगवानल्प
मिह सुपर्ण इति व्याख्यातारः ।
सप्तपर्णे ॥

सुपर्णक । पु० चारुगवे सप्तच्छन्द
वृक्षे ॥ गरुडे ॥

सुपर्णकेतु । पु० विष्णो ॥

सुपर्णा । स्त्री० कमलिन्याम् । वि
नतायाम् ॥

सुपर्णाख्य । पु० नागकीधरे । तीर्थ
विशिषे । यथा । उत्पलान्वीसुपर्णा
ख्ये । इति ॥

सुपर्णिका । स्त्री० सुपर्णजीवन्त्याम् ।
पन्नाश्याम् ॥ बालुच्याम् ॥ रेणुका
याम् ॥ शालपर्व्याम् ॥

सुपर्णी । स्त्री० कमलिन्याम् । वि
नतायाम् ॥

सुपर्णीतनय । पु० गरुडे । तार्क्ष्ये

सुपर्वा । पु० सुमनसि । देवे ।

सुपाश्वक .

सुरे ॥ सुष्ठुपर्वणमावास्यादिचरित
म् । अङ्गुल्यादिपान्य उत्सवोवा
यस्य ॥ शरे ॥ वशे ॥ पर्वणि ॥
धूमे ॥

सुपर्वा । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ॥

सुपर्वाङ्गना । स्त्री० देवललनायाम् ।
यथा । सुपर्वाङ्गनागानगक्षीरता
नखनत्सङ्गाभीषाविपक्षीरवेण ।
कण्टकिङ्किणीनादपूर्णेनतूर्णमुखे
नाम्बसम्पूर्णधूर्णाजङ्गि ॥

सुपाकिनो । स्त्री० गन्धवचायाम् ॥

सुपाक्यम् । न० विडलवणे ॥

सुपाचम् । न० दानयोग्यव्यक्तौ
शिभनभाजने ॥ नि० उत्तमपा
चयुक्ते ।

सुपान । नि० दानयोग्ये ॥ सुखिनपी
यते । पा० । कर्मणिल्युट् ॥

सुपाश्वं । पु० भ्रजवृक्षे ॥ वृत्तार्ह
भेदे । सम्पत्ते पुनः पश्चिमि
षि । पञ्चाशत्सहस्रयोजनेच्छाये०
अरुणवर्णमेरी सौम्यदिशि० त
स्यद्वार्थास्थिते० विष्कम्भशैले ॥
तत्रसहस्रयोजनेऽर्धतमाश्वमोघपा
दपेक्षि ॥

सुपाश्वक । पु० गर्दभांडे । क
न्दरालि । कपीतने । भ्रजे । वी
लवः । पीलखण्डः । निर्गोडो० गौ
डो० इ० प्र० वृक्षे ॥ शिभनम्०
पाश्वंमस्य ॥ भाव्यहृदिशिषे ।

सुपुष्पप्रवेशः.

सुपिङ्गला । खो० जीवन्त्याम् । ज्यो
तिष्मत्या ॥

सुपीतम् । न० गजरे ॥

सुपुट । पु० कौलकन्दे ॥ वि
ष्णुकन्दे ॥

सुपुत्रिका । स्त्री० लताविशेषि । जतु
कायाम् । जतुकार्याम् । तिर्य
कफलायाम् ॥

सुपुष्करा । स्त्री० स्थलपद्मिन्या
म् ।

सुपुष्प । पु० राजतरुण्याम् । हरि
द्रौ । शिरीषे ॥ रक्तपुष्पके ।
पालितामदार० इ० गौ० दे० भा०
प्र० ॥ न० लवङ्गे ॥ प्रपौण्डरी
के ॥ तूक्ष्णे । तूदे । पोश्चदिप्यला
भिधि ॥ स्त्रीणारजसि ॥ आहु
त्ये ॥

सुपुष्पिका । स्त्री० पाटलायाम् ।
जीर्णदारुणि ॥

सुपुष्पी । स्त्री० श्वेतापराजितायाम्
॥ कदल्याम् ॥ जीर्णफज्ज्या
म् । जीर्णदारुणि ॥ द्रोणपुष्प
प्याम् ॥ मिश्रेयायाम् ॥ शतपु
ष्प्याम् ॥

सुपूर । पु० बीजपूरे ॥

सुपूरक । पु० वक्रपुष्पवृक्षे ॥

सुपुष्पप्रवेशः । पु० बाबाविषय
नन्तरङ्गगृहप्रवेशे । बाबावसाने
तुसुपूर्वसञ्च ॥

सुप्ति

सुपेशल । वि० अतिरम्ये । मुन्द
रे ॥

सुपेशा । वि० सुकुमारं । कामजे ॥
सुरुपे ॥

सुप्तम् । न० साधिकायाम् । सुषु
प्तौ ॥ वि० निद्रिते । निद्राय ।
शयितेसूता० इ० भा० ॥ अश्ववे
धनेविधिनिषेधौयथा । कुधितस्तृ
षित कामौविद्यार्थोक्तविष्कारकः
। भाण्डारोचप्रवासीचसप्तसुप्तान्
प्रधाधयेत् ॥ मच्चिकाभमरीसपी
राजावैवालकस्तथा । परश्चापिच
मखंसप्तसुप्तान्नविधयेत्इति ॥
स्वापितिस्य । जिघ्रप्स्यथे । त्त ।
सम्प्रसारणम् ॥

सुप्तघातक । वि० दशेरे । हिस्ने ॥
इ० वि० ष० ॥

सुप्तजन । पु० अर्धरात्रे ॥ निद्रिते
जने ॥

सुप्तज्ञानम् । न० सुप्तविज्ञाने । स्व
प्ने ॥

सुप्ति । स्त्री० स्पर्शाक्षतारुणि ॥
विस्तम्भे ॥ शयने । निद्रायाम्
। स्वापे विज्ञानविरतौ ॥ अस्या
स्त्रैविध्यमुक्तयथा । आहारादिवि
भेदेन० सास्त्रिकीराजसोतथा । ता
मसीतिविधासुप्तिः । सापरान्द्रश्यते
विधा ॥ सुखमस्वापसमयाद्यदु
खमस्वापसमयानु । याटमूढोदम

सुप्रभातम्

स्थापसमित्युक्ति सार्वजौक्तिकीति
 विष्णुप्रथये । त्रिच० सुप्त सुप्ति
 न जानानिनासुप्ते स्वप्नजागरौ ॥
 सुप्तोत्थित । वि० सुप्तादुत्थित
 ते । आदौ सुप्त पश्चादुत्थित ॥
 सुप्ता । पु० सत्सन्नामवति ॥ नि
 च्छमसिचप्रजामेधया ॥
 सुप्रतिभा । स्त्री० मदिरायाम् ॥ प्र
 गलभतायाम् । क्षान्तिवर्षे ॥
 सुप्रतिष्ठ । स्त्री० शोभनप्रतिष्ठाया
 म् ॥ पञ्चाचरायाहली ॥ सावि
 धा । पञ्च कृतिप्रिया च ॥
 सुप्रतिष्ठित । पु० उदुम्बरे ॥ वि०
 शोभनप्रतिष्ठायुक्ते । सुस्थिरे ।
 यथस्थिति ॥
 सुप्रतीक । पु० ईशानदिग्गजे ॥
 शिवे ॥ कामदेवे ॥ शोभनाङ्गे ॥
 त्रि० साधौ ॥ शोभनाङ्गविशिष्टे
 शोभना प्रतीका अवयवावयव
 ॥ यदा । सुप्रप्रदीपितोऽलीका
 दित्य त्कीकन् । दृश्यस्तु च ॥
 सुप्रभ । पु० जिनविशिष्टे । शु
 क्तवर्त्ते ॥ त्रि० सुन्दरप्रभायुक्ते ॥
 सुप्रभा । स्त्री० बाकुच्याम् । अर्जु
 निज्ञाविशिष्टे ॥ सुप्रभापद्मरागा
 भाषारुण्यादिशिसंस्थितितन्त्रसा
 र ॥ शोभनदीप्तौ ॥
 सुप्रभातम् । न० शुभसूचकप्रात
 काक्षी ॥

सुप्रिया

सुप्रभाता । स्त्री० शोभनप्रभातयुत
 वारादौ ॥ प्रवृत्तीपक्षसरिति ॥
 सुप्रयुक्त । त्रि० शोभनप्रयोगविशि
 ष्टे ॥
 सुप्रयुक्तशर । पु० कृतवर्त्ते ॥
 सुप्रयोगविशिष्ट । पु० कृतवर्त्ते ।
 सुशिक्षितवाणभोक्षके । रुच्यकृत्
 तशराभ्यासे ॥ शोभनप्रयोगोक्तस
 सुप्रयोग । सुप्रयोगविशिष्टाऽप्य ॥
 सुप्रलम्भ । वि० सुखलम्भे ॥
 सुप्रलाप । पु० सुवचने । सुष्ठुत्तौ ॥
 सुष्ठुप्रकृष्ट । लपनम् । चम्प ॥
 सुप्रसन्न । पु० कुबेरे ॥ कृष्णाजंके
 ॥ वि० सुप्रसादयुक्ते ॥
 सुप्रसन्नक । पु० कृष्णाजंके ॥
 सुप्रसरा । स्त्री० प्रसारय्याम् । गन्धा
 लिकायाम् । लतायाम् ।
 सुप्रसाद । पु० शिवे ॥ विष्णौ ॥
 शोभनप्रसादोऽप्य ॥ अचचारवतां
 विश्वपालादीनामपि मोक्षप्रदात
 क्ताऽऽ ॥ सुप्रसन्नतायाम् ॥ त्रि०
 प्रसन्नमुखे ॥
 सुप्रात । पु० सुप्रभाते । शोभ
 नप्रातरक्ष । सुप्रातसुप्तेत्यादि
 ना० बहुव्रीह्यावच प्रत्ययान्तोनिपा
 तित ॥
 सुप्रिया । स्त्री० सुभगायाम् । भ
 र्त्तुः प्रियायाम् । सुहृदायाम् ॥
 मघावृत्तम् परिच्यव्यवदा सिद्धिगुरु

स भगा

भवेत् । तच्चावर्त्तकन्यकाचोटासुभ
गासुप्रियाभवेत् कतिमाण्डव्य ॥
सुफल । पु० हाडिमी । बटरी । मुक्ते ।
कणिंकारे । राजतरौ । आरत्वध
विशिषे । छोटासानालु० इ० गौ०
दे० भो० प्र० ॥ कविन्दे ॥ मत्फ
ले । वि० शिभनफ तवति । सुष्ठु
शिभनानिफलान्यस्य ॥

सुफला । स्त्री० कृष्णयडामिषधी ॥
इन्द्रवासुधाम् ॥ कम्मयाम । क
दव्याम् ॥ कपिलद्राक्षायाम् ॥

सुफोनम । न० समुद्रफने ॥

सुवन्ध । पु० तिले ॥

सुवचपुत्री । स्त्री० गान्धार्याम् ॥

सुवहरी । स्त्री० पुनदाव्याम् ॥

सुवह्री । स्त्री० वाकुच्याम् । सीसरा
ज्याम् ॥ शिभनावकिरखा ॥ क
दव्याम् ॥

सुव्रह्मण्य । पु० कृत्विग् विशिषे ॥
गुहे ॥ किरलादिदेशप्रसिद्धैर्लपाधि
कृत्विग्नि० तत्त्वस्य सपरंराजिव ॥

सुव्रह्मण्या । स्त्री० निगदविशिषे ॥

सुव्रह्मवासुदेव । पु० ब्रह्मरूपवसु
देवसुते ।

सुभग । पु० चम्पके ॥ अशिके ॥
रत्नाब्जाने । टङ्ग्ये । वि० इष्टे
॥ सुन्दरीचक्षुष्ये ॥ शिभनम्
भग श्रीर्यस्य ॥

सुभगा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥ पतिप्रिया

सुभाषित

याम् । सुप्रियायाम् । शालिप
य्याम् ॥ कनककाशाम् ॥ हरिद्रा
याम् ॥ सुवर्णकदल्याम् । चम्प
ककदल्याम् । चम्पाकिलो० इ०
भो० प्र० ॥ नीलद्वयाम् । मि
थली । कस्तूर्याम् ॥ तुलकाम् ।
कौबलिंकायाम् ॥ शिभनम् । भ
ग श्रीर्यस्या ॥

सुभगासुत । पु० सौभागिनेये ॥

सुभगाया सुत ॥

सुभङ्ग । पु० गारिकिलह्वये ॥

सुभङ्ग । पु० विषयी । राजभेदे ॥
वि० सुमङ्गलद्युक्ते ॥

सभद्रक । पु० विसाने । विस्व
वधे ॥

सुभद्रा । स्त्री० श्रीकृष्णभगिन्याम् ।
घृतमण्डायाम् ॥ श्यामासुतायाम्
॥ काश्यायाम् । गङ्गायाम् ॥

सुभद्रायी । स्त्री० व्यायन्त्याम् । बहुला
इ० गौ० दे० भो० प्र० ।

सुभद्रिका । स्त्री० दुर्गायाम् ॥

सुभद्रेश । पु० अर्जुने ॥

सुभानु । पु० बत्सरविशिषे ॥ तत्
फल यथा । सुभिचर्कमसारोऽय
विश्वस्वनिरुपद्रवम् । व्यवहारोभ
वेष्ट सुभानीदेवपूजिते ॥ १० ॥

सुभाषित । पु० वृत्ते ॥ न० सुव
चने ॥ द्वितीपदेशवचने ॥ यथा
स्वर्गापवर्गसिद्ध्यर्थं भाषितयत् सु

सुमत

शोभनम् । वाक्यमुनिवरै शर्तै
 स्तद्विज्ञेय सुभाषितमिति
 सुभिच्च । वि० सुनभभैजद्रव्ये ॥
 सुलभभैजयुक्तकालादौ ॥
 सुभिच्चा । स्त्री० धातुपुण्याम् ॥ शो
 भनायाम् ॥ भिच्चायाम् ॥ वि०
 लब्धात्ने ॥ सुष्ठुमिच्यते० । भिच्च
 याच्चादौ । घञ् ॥
 सुभौरव । पु० पलाशवृक्षे ॥
 सुभू । वि० सुजन्मनि ॥
 सुभूता स्त्री० चैल्लेख्यात्मनः का
 शस्थोदगभागे ॥ भूतिमङ्गिरोश्च
 रकुबेरदिभिरधिष्ठितत्वात् ॥
 सुभूतिक । पु० धिल्लवृक्षे ॥
 सुभूम । पु० कात्तौरीये ॥
 सुभृशम् । अ० वाटमिच्छये ॥
 सुभ्राता । वि० स्निग्धभ्रातरि । शो
 भन स्निग्धभ्रातायस्य । नद्य
 तस्थेति कपतुनभवति । वन्दिते
 भ तुरित्तिनिषेधात् ॥
 सुभू । स्त्री० योषिति ॥ वि० शो
 भनभूविशिष्टे ॥
 सुसम् । न० पुष्पे ॥
 सुसङ्गलम् । न० पुष्पादिद्रव्ये ॥ वि०
 सदाचारे ॥ अतिशयस्त्वमेवति ॥
 सुसङ्गला । स्त्री० वायसोल्ल्याम् । अ
 हन्मातरि ॥
 सुमतः । वि० अनुमते । सुन्दरज्ञा
 नविषये ॥

सुमनाः

सुमति । पु० भरतात्मजे ॥ वृत्ताहं
 विज्ञेय । भृताहंविज्ञेय ॥ स्त्री० शो
 भनमती विष्णुयशसः पत्न्या
 म् । कल्किमातरि ॥ वि० सुबुद्धौ ।
 निपुणे ॥
 सुमदन । पुं० अस्रवृक्षे ॥
 सुमदात्मजा । स्त्री० स्पर्शानन्दाया
 म् । अपसरसि ॥
 सुमधुरः । पु० जीवशाके ॥ न०
 अत्ययमधुरवाक्ये । सन्त्वे ॥
 वि० अतिशयमधुररसयुक्ते ॥
 सुमनः । पुं० गोधूमे ॥ सुष्ठुमन्य
 ते । मनज्जाने । अच् । धत्तूरे ।
 वि० मनोहरे
 सुमनः पत्रिका । स्त्री० जातोपल्याम्
 जाविती । इ० भा० प्र० ।
 सुमनः फलम् । न० जातोफले ॥
 पु० कपित्थवृक्षे
 सुमना । पु० देवि । सुरे ॥ धी
 रे । पण्डिते ॥ शोभनसमीय
 स्यसः ॥ पूतीकरञ्जे । महा
 करञ्जे ॥ निम्बे ॥ गोधूमे ॥
 देवप्रायेणाहमभूच्चि ॥ वि० प्रश
 स्तमनसि ॥
 सुमना । स्त्री० सुमनसः स्त्री० भूच्चि०
 पुष्पे । सुमना पुष्पमालायाः
 स्त्रियांमिति मेदिन्यादेरेकत्वम् । वि
 श्वः सप्तमसुमना इव च न्यनीयेति श
 कोक्तेः ॥ स्त्रियः सुमनसः

सुमर्ष .

पुष्पमप्रसूनङ्कुसुमसुममिच्छमरो
क्ते । भूस्त्रिस्थित्य सुमनसइति
रत्नकीशश्चवहुत्वमपि ॥ सुष्ठुम
न्यतेचाभि . । मन . । असुन् ।
यद्वा । शिःभजमनोऽस्याम् ॥ शतप
व्याम ॥

सुमन । न . पुष्पे ॥ पुष्पसुमन
कुसुममितिनाममाणा । अप्रत्याख्ये
येदधिसुमनसोतिप्रयेगद्यारुक्ती
वत्थेऽनुकूल । क्लीधत्त्वकान्दस
मिच्छीके ॥

सुमना । स्त्री . मालत्याम् । जातीपु
ष्पवृक्षे । चम्बे लीतिभाषाप्रसिद्धे
सुमनायाद्यपचाणीतिसुश्रुतेदश
नाडावन्तापि ॥

सुमनोरज । न . परागे ॥ सुमनसा
रज ॥

समन्तु । पु . सुनिविशिवे । अथर्वा
ङ्गिरसानुधारकेव्यासशिष्ये ॥

सुमन्त्र । पु . कल्किदेवस्यज्येष्ठ
भ्रातरि । यथा कल्कीर्ज्येष्ठास्त्रय .
शूरा कविप्राज्ञसुमन्त्रका । ता
तमात्प्रियकरागुरुविप्रप्रतिष्ठिता
भूतिकल्किपु . २५ . य ॥ दशरथ
भूपते सारथी ॥

सुमन्त्रा । स्त्री . दुर्गायाम् ॥

सुमर्षण . । नि . सुसहे ॥ सुखे
नमृष्यते । मृष . । भाषाभाषा
सियुधौत्वादिनाखलयेयुष ॥

सुमुखी

सुमालतिका । स्त्री . वर्षावृक्षविशेषे
॥ यदाजगद्यद्विभवेदमलदा । प्रा
णीवितनोतिसुमालतिकीर्ति ॥ य
था । मनोजशरेणविषस्यतरेण । अ
वादिनतेनभवद्विधितेन ॥

सुमित्र । पु . ईश्वरे ॥ सुष्ठुमि
त्रजीवपक्षिण सखा ॥ वृत्ताङ्ग
नृपितरि । इत्थान्कुवशीयहृद्वला
न्वयिसुरथराजपुत्रे ॥ न . हिते ।
सुमित्रभू । पु . जिनचक्रवर्तिवि
शेषे । सगरे ॥

सुमित्रा । स्त्री . लक्ष्मणशत्रुघ्नयेज्ज
नन्याम् । दशरथराजपत्न्याम् ।
लक्ष्मणप्रस्थाम् ॥

सुमित्रानन्दवर्द्धन . । पु . लक्ष्मणे ॥
सुमित्रायाश्चानन्दवर्द्धयति । नद्या
दित्वालल्यु . ॥

सुमुख । पु . गरुडात्मजी ॥ नाग
विशेषे ॥ आक्षप्रभेदे ॥ पण्डिते ॥
हिरण्ये ॥ वनवर्षरिकायाम् ॥ वर्षरे .
सितोर्जके ॥ प्राग्दक्षिणपश्चिमहा
रगृहे ॥ भगवतिवासुदेवे ॥ श्रीभ
नमुखमक्ष ॥ न . नखवृक्षविशेषे
॥ उत्तमाक्षे ॥ नि . पण्डिते । म
नोच्चे । सुन्दरे ॥ सुन्दराननविशि
ष्टे । सुन्दरवदने ॥

सुमुखा । स्त्री . ताक्ष्यवध्याम् ॥

सुमुखी । स्त्री . देव्यन्तरे ॥ ताक्ष्यव
ध्याम् । निष्ठुपकन्दो ११ भेदे ॥

सुस्यम्,

नजजलगैर्गदितासुमुखी । यथा
। तरणिसुतातटकुञ्जगृहेऽदनविधु
स्मितदीधितिभि । तिमिरमुदस्य
मुखंसुमुखीहरिमन्त्रिक्वचुचुम्बवि
रम् ॥ सुन्दरवदनायाम् ॥ स्वाहा
क्षोपसज्जनादसयोगीपधादितिङ्गो
ष ।

सुसुष्टि । पु० विषसुष्टिचुपे । डो
डिकायाम् ॥

सुमूल । पु० श्वेतश्रीभाजजने ॥

सुमूलकम् । न० गजरे ॥

सुमूला । स्त्री० शालपण्याम् ॥ पु०
शिपण्याम् ॥

सुमेखल । पु० सुद्धे ॥ त्रि० श्री
भनमेखलायुक्ते ॥

सुमेधा । स्त्री० ज्योतिष्प्रत्त्याम् ।
त्रि० सुबुद्धौ । विदुषि । श्रीभना
मेधाप्रज्ञायस्यस । निश्चयमसिच्
प्रजामेधयोरिच्छसिचसमासान्त ॥

सुमेरु । पु० पर्वतविशेषे । मेरौ ।
हिमाद्रौ । रवसानो । सुरालये ।
मिनेतिक्षिपति० उच्चत्वाजज्यो-
तीषि । डुमिजप्रक्षेपण । मि
पीभ्यांरु । सुमेरुरिच्छुपसर्गान्त
रनिष्ठत्यर्थम् ॥

सुसम् । न० सुखे ।

सुस्यलुण्ठ । पु० कर्पूरके ॥

सुस्य । पु० देशविशेषे ॥ असुरभेदे ।

सुस्यम् । न० रज्जौ । सुपूजितमौ

सुर

यते । मीड गच्छाम । एरच् । वा
हुलकाद्यण ॥ सुमेपुष्पेसाधुर्वा ।
तवसाधुरितियत् ॥

सुयन्वित । त्रि० शास्त्रीयनियमिते
विप्रादौ ॥

सुशामुन । पं० वत्सराज । प्रासादे ॥
अद्विविशेषे ॥ अच्युते । श्रीकृष्णे
॥ श्रीभनायमुनासम्बन्धिन परि
वेष्टारोऽस्य ॥ यामुना परि वेष्टा
र पद्मासनादय श्रीभनायस्ये
तिवा ॥

सुयोजित । त्रि० नियुक्त ॥

सुयोधन । पु० दुर्योधने ॥ सुखेन
युध्यतेससुयोधन । भाषार्थांश
सियुधिदृषिमृषिभ्योयुच् ॥

सुर । पु० अमरे । निर्जरे । देवे
। सुरति । सुरप्रसवैश्वर्ययो । तु
दादि । इगुपधेतिक् ॥ यद्वा ।
क्षीरसमुद्रोत्थामुरा० साचक्षि०
अस्यैत्यर्थे० अर्थवाद्यच् ॥ सुरा
परिग्रहाद्वासुर । तथाचार्यैरामा
यणे । वरुणस्यनतः कन्यावारुणो
रघुनन्दन । उत्पत्तातरसात्त
स्मान्मार्गमाणापरिग्रहम् ॥ १६ ॥

दिते पुत्रानतारामजगृह्वरुणा
त्मजाम् । अदितेस्तुसुताप्रीतोस्ता
मगृह्णन्तवैसुरा ॥ २७ ॥ सुरा
परिग्रहाद्देवा । सुराङ्गत्वमिविश्रु
ता । अपरिग्रहणात्तस्यादेतेया

सुरङ्ग

स्यसुरास्तथेष्टार्पेरासायणेयादि
काण्डे अमृतेत्यतिनामनिषट् च
त्वारिंशदध्यायेष्टोको ॥ शोभन
राजते । राजुटोमो । अन्येभ्योपो
तिङ । यद्वा । सुनेति । पुञ् ।
। सुप्तधागुधभ्य कन ॥

सुरक । पु० अङ्गिविशेषे । सुरावर्णो
ऽङ्गि । सुरायाश्चावावतिकन ।
सुरकभीन्द्रदर्पापहा । स्त्री० गङ्गाया
म् ॥ यथा । भगीरथपथामुगासुरक
भीन्द्रदर्पापहामङ्गेशमुकुटप्रभागिरि
शिर पताकासिता । सुरासुरनरो
रगैरजभवाच्युते सस्तुताविमु
क्तिफलदायिनीभगवतिस्त्रयराजते
॥ इतिकल्किपुराणे ३४ अध्या
य ॥

सुरकाक । पु० विश्वकर्माणे ॥
सुरकता । स्त्री० शुङ्ग्याम् ॥
सुरक्त । पुं० रक्तचन्दने । त्रि० मधु
रकाण्डे ॥ अत्यन्तानुगते । शोभ
नरागयुक्ते ।

सुरक्तक । पु० कीशान्ते । स्वर्णगे
रिके ।

सुरगण । पुं० इन्द्रादिदेवगणे ॥

सुरगण्ड । पु० रोगविशेषे । वर
ण्डे ॥

सुरगुरु । पु० वृद्धस्तौ ॥

सुरयामणी । पु० इन्द्रे ॥

सुरङ्ग । पु० नागरङ्गे ॥ भूमौगुप्त

सुरतम्

मार्गात्मकीगतविशेषे ॥ न० पत
ङ्गे । वकम् । इ० भाषा० प्र० ।
ङिङ्गुलि ।

सुरङ्गकृत । पु० खनकइतिइतिहा
सप्रथितेभूमौगुप्तमार्गकर्त्तरि ॥

सुरङ्गदम् । न० पतङ्गे ॥

सुरङ्गधातु । पु० गैरिके ॥

सुरङ्गयुक् । पु० सुरङ्गणापहतंरि ।
कुजम्बिले ॥

सुरङ्गा । स्त्री० लताविशेषे । कौवर्ति
कायाम् । दशारुहायाम् ॥ तिर्थं
गमूखाते । सन्धौ । सीध० इ०
सुरङ्ग इतिचभाषाप्रसिद्धे ॥ सुबहुर
ज्यतेऽग्रामरजसा । रत्नरागे । वल
खेतिघञ् । अजिरितकुल्य ॥

सुरङ्गिका । स्त्री० मूर्वाया ॥

सुरङ्गो । स्त्री० काकनासायाम् ॥ र
क्तशीभाञ्जने । इतिरतमाला ॥

सुरज फल । पु० पनसवृक्षे ॥

सुरजनी । स्त्री० रात्रौ ।

सुरज्येष्ठ । पु० ब्रह्मणि ॥ सुरा
णासुरेषुषाज्येष्ठ ॥

सुरञ्जन । पु० गोपदले । गुभाक
वृक्षे ॥

सुरतम् । न० निधुवने । मैथुने ॥

सुरत द्विविधम् । बाह्यमाभ्यन्तर
म् । तत्रबाह्यप्रक्षयभाषणाक्षेप
णचुम्बनाद्यनेकविधम् । आभ्यन्त
रश्चासनादिभेदेनापि ॥ वि० दया

सुरदीर्घिका

युक्ते । अभिरते ॥
 सुरतकण्ठक पु० रतकीले ॥ ०
 सुरतलाजी । स्त्री० दूत्याग ॥ शिर,
 स्त्री ॥
 सुरतरङ्गिणी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 यथा । आगतावतजरेषहिमानीसी
 व्यसासुरतरङ्गिणीसदा । कृष्ण
 वर्त्मानिगुथाः कलधनौजीवनेषुल
 घयन्त्यनुरागम् ॥
 सुरतक । पु० देवतरी । अश्वत्थ
 द्रुमे ॥
 सुरता । स्त्री० देवस्त्रे ॥ देवतायाम्
 ॥ पूवम्भवेतल् । अपरचदेवा
 तल्लिङ्गि । देवशब्दोपर ॥ यहा
 । सुराणासमूह । गजसहाया
 भ्याश्चेतिवात्किं । चकारादन्यथा
 पितल् ॥
 सुरतीक्ष्णक । पु० कौस्तुभमणौ ॥
 त्रि० देवप्रीतिकारके ॥
 सुरथ । स्त्री० रोचिषिऽनारिषैतव शसमु
 ब्रवेन्दपतिवरे । सचचन्द्रश्रीय
 । यथोक्तव्रक्षैवर्त्त । श्रीनारायण
 उवाच । अत्रिषव्रक्षाय पुत्रस्तस्य
 पुत्रोनिष्कार । सचक्रत्वारजसू
 य द्विजराजीवभूवह । गुरुपत्न्या
 सुतारायातभूषुवसुत । बुध
 पुत्रश्चैवसत्पुदःपुत्रश्चसद्गति ॥
 सुरदाक । न० देवदारुणि ।
 सुरदीर्घिका । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

सुरपक्षिका

निश्चङ्गायाम् । सुराणादीर्घिका
 ० बापीव ॥
 सुरदुन्दुभि । स्त्री० तुलसीम् ॥
 इ० रा० गट ॥
 सुरद्रुम । पु० मन्दादिदेवतरी ॥
 सुराणाद्रुम ॥ देवनले ॥
 सुरक्षिष्ट । पु० असुरे । पूवम्देवे ॥
 सुरान्द्वेष्टि । द्विषन्प्रीती । स
 त्सूत्रिषद्रुदुहेत्यादिनाकिप् ॥
 सुरधनु । न० इन्द्रायुधि । शक्रधनु
 षि ।
 सुरधूप । पु० धून्के ॥
 सुरनदी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सुरनन्दा । स्त्री० नदीविशीषि ॥
 सुरनन्दिका । स्त्री० नदीविशीषि ॥
 सुरनायक । पु० इन्द्रे ॥
 सुरनाल । पु० देवनाली । नली
 तमे ।
 सुरनिम्नगा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सुराणानिम्नगा । शुभ्रादि ।
 सुरनिर्गन्धम् । न० पत्रके ।
 सुरपति । पु० इन्द्रे । बलारातो
 सराणापति ॥ आदिगुरुविकली
 ० ५ । ० ॥ पञ्चम वक्ष्यचतुर्थप्रमे
 दे० ५ । ५ ० ॥
 सुरपत्तनम् । न० स्वर्गे ॥
 सुरपथम् । न० व्योम्नि ॥
 सुरपक्षिम् । न० देवपक्षि ॥
 सुरपक्षिक । पु० सुरपुत्राणि ॥

सुरभि .

सुरपथिका । स्त्री० पुत्राग्रे ॥
 सुरपथी । स्त्री० पलाश्याम्
 सुरपादप । पु० कल्पवृक्षे ॥
 सुरपुत्राग्रे । पु० पुत्राग्रेभेदे । न०
 मेरौ ।

सुरपुरी । स्त्री० अमरावत्याम् ॥
 सुरप्रिय । पु० अगस्त्यवृक्षे ॥
 सुरप्रिया । स्त्री० जात्याम् ॥ स्वर्ण
 रत्नायाम् ॥

सुरभि । पु० अस्पृक्षे ॥ वसन्ते ॥ जा
 तौफले ॥ सुगन्धौ ॥ चैत्रमासे ॥ क
 णगुग्गुली ॥ धून्के ॥ कदम्बवृक्षे
 ॥ वकुलद्रुमे ॥ गन्धवृक्षे ॥ शमी
 वृक्षे ॥ न० स्वर्णे ॥ गन्धोपले । ग
 न्धपाषाणे ॥ सधुगन्धे ॥ सुन्दरे
 ॥ स्त्री० शङ्खक्यामीषधी । गजभ
 चायाम् ॥ मातृभिदि ॥ सुराया
 म् ॥ गवि । रुद्रजटायाम् ॥ न
 वमालिकायाम् । नवाल्याम् ॥ जा
 त्याम् । अपेतराज्याम् । तुलया
 म् ॥ ववरीतुल्याम् ॥ ज्ञायाम् ।
 मेदिन्याम् ॥ सुरायाम् । ग
 र्वामातरि ॥ यथा । गवामधिष्ठातृ
 देवोगवामाद्यागवाम्प्रसू । गवा
 म्प्रधान सुरभि गोलिकिसास
 मुहवा ॥ चि० सुगन्धौ ॥ कान्ते ।
 शोभने ॥ विख्याते ॥ सचिवे ॥ धी
 रे ॥ सुहुरभते । रभ्यतेवा० सुहू
 रभन्त रभसयुक्ताभवन्त्यत्रवा । रभ

सुरभिं

राभये । सर्वधातुभ्यङ् । आग
 मानिच्छत्वाप्तनुम् ॥
 सुरभिका । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
 सुरभिगन्धा । स्त्री० मातृत्याम् । चवि
 लो० इ० भा० प्र०
 सुरभिगन्धि । चि० शोभनगन्धवि
 शिष्टे । सुरभिर्गन्धोयस्य । गन्धस्ये
 दुतपूतिसुसुरभिभ्य ॥
 सुरभित । चि० वासिते ॥
 सुरभिचिफला । स्त्री० सुगन्धिचिफला
 याम् ॥
 सुरभित्वक् । स्त्री० वृद्धेलायाम् ॥
 सुरभिदाह । पु० सरणवृक्षे ।
 सुरभिपता । स्त्री० जम्बूयाम् ॥ राज
 जम्बूवृक्षे ॥
 सुरभिवत्कलम् । न० गुडत्वचि ॥
 सुरभिस्रवा । स्त्री० शङ्खक्याम् ॥
 सुरभी । स्त्री० आनीदमाने ॥ सुर
 भी । गवाप्रसा ।
 सुरभीरसा । स्त्री० शङ्खकीवृक्षे ॥
 सुरभूरुह । पु० देवदारुणि ॥ कल्प
 वृक्षादौ ॥
 सुरभृत्तिका । स्त्री० तुवर्याम् । का
 ल्याम् । सौराष्ट्रभृत्तिकायाम् ।
 फट्करी० इ० भा० ॥
 सुरभेदा । स्त्री० महामेदायाम् ॥
 सुरराज । पु० इन्द्रे । सुराणाराजा
 । टच् ॥
 सुरभिं । पु० नारदादौ ॥ नारदा

सुरसङ्ग

श्री सुरैर्षयद्वयमर । सुराद्यतेव
 आदिपुनत्वद्विषयश्च ॥ षष्ठीसमा
 सीषा ॥ ब्रह्मर्षिदेवर्षिराजर्षिमह
 र्षिपरमर्षिर्काण्डर्षिश्रुतर्षिभेदात्
 समप्रकारावृत्तयः । तच्चनारदा
 यो 'सुरर्षय' ॥

सुरलता । स्त्री० महाज्योतिष्प्रत्याम्
 सुरला । स्त्री० पुरन्दरायाम् । गङ्गा ।
 याम् ॥

सुरलोक । प० द्यवि । दिवि । स्व
 र्गे ॥ सुराणालोक ॥

सुरवत्सलम् । न० खे । आकाशे ॥ सुरा
 णावत्सलम् । सुरानभूमिस्पृशान्तरी
 यगास्तेन ॥

सुरवत्सलम् । स्त्री० श्वेतदूर्वायाम् ।

सुरवल्ली । स्त्री० तुलस्थाम् ॥

सुरवैरी ।) पु० असुरे । दानवे ॥
 सुरवत्सलम् ।) पु० असुरे । दानवे ॥

सुरवालो । पु० कल्पवृक्षे ॥

सुरवृक्षः । पु० ब्रह्मणि ॥

सुरवृक्षा । स्त्री० ब्राह्मण्याम् ॥

सुरस । पु० मोचरसे ॥ सित्युवारे
 ॥ न० पर्णासि ॥ वीले ॥ लवे ॥

दालचीनीतिभा० प्र० बल्कले ॥

गन्धद्वय ॥ द्वि० स्वादौ ॥ शोभ
 नारसीऽस्य ॥

सुरसखः । पु० इन्द्रसचिवि ॥ गन्ध
 वे ॥

सुरसङ्ग । न० स्वर्गे ॥

सुरसाष्ट

सुरसम्भवा । स्त्री० आदित्यभक्ता
 याम् ॥

सुरसरित् । स्त्री० गङ्गाया ॥

सुरसर्षप । पु० देवसर्षपे ॥

सुरसा । स्त्री० राक्षायाम् ॥ नाग
 भातरि ॥ तुलसीद्वेषायाम् । बवं
 रीतुलस्थाम् । तुलस्थाम् । पर्णा
 से ॥ सुरसासौतुपर्णासि । इति

शब्दरत्नावली ॥ पर्णासितुनपुसक

मितिमुद्राङ्कितामेदिनी । पर्णासिपु

नपुसकमितिहस्ताक्षरामेदिनी ।

सुरसस्तुत्रिषु स्वादौपर्णासिनपुस-

कमितिचकक्षास्त्रिन्मेदिन्यापाठः

पर्णासिसुरसास्त्रियामितितुवहव

॥ ब्राह्म्याम् ॥ महाशतावर्याम्

॥ कपित्थपर्ण्याम् ॥ मिश्रियाया

म् ॥ काश्मीरप्रसिद्धायांगन्धपला

श्यामितिभावप्रकाशः ॥ भारतव

र्षस्थानदोप्रभेदे ॥ अतिधृतिहृन्द

२६ प्रभेदे ॥ श्रीभूयानागुरुश्चेत्

स्वरसुनिकरयैराहसुरसाम् । य

था । कामक्रीडासदृशोमधुसमय

समारम्भरभसात्कालिन्दौकलकुक्षौ

विहरणकुतुकाकृष्टहृदयः । गोवि

न्दोवक्त्रयौनामधररससुधायां प्राप्य

सुरसांशङ्कपीयूषपानप्रचयकृतसु

खव्यस्मारदसौ ॥ शोभनारसी

स्या ॥

सुरसाष्टः । पु० दृक्गणविशेषः ॥

सुरा

यथा । निगुण्डीतुल्यसौत्रज्जोष्ठ
तोकण्टकारिका । पुनर्नवेतिमुनि
भि सुरसाष्ट प्रकीर्तित ॥

सुरसिन्धु . । स्त्री . गङ्गायाम् ॥

सुरसुन्दरो । स्त्री . देवाङ्गनायाम् ॥

दुर्गायाम् । विगिनीविशेष ॥

सुरा । स्त्री . चषके । सुरापानपात्रे

भरके । अनुतर्पणे ॥ अन्नभोज

। अतृपानपात्रम् । पानांतज्ज्ञेयचष

क बुधे । कानक राजतश्चैवस्फा

टिकङ्काचमेव च ॥ इत मुराष्ट्र

दिक्कोणवतुर्णोपृथ्वीभूजाम् ।

इत्यन्यसम्मततैषानिर्णय पाठ

सम्मत ॥ मुमुक्षुसंस्मितरत्ने

अतुर्वर्णसमन्वितम् । मात्ति

कशायपालवासर्वेषामुपयुज्यते ॥

काष्ठजधातुज शैलजाङ्गलादिभ

होभूजाम् । यदन्यत्तोयपा

नादिपात्रपृथ्वीभूजाभवेत् ॥ ए

वंतवापिनियमकृतिभोजनानिच

यकृति ॥ मध्ये ॥ तत्पर्यायाय

या । सुराहलिप्रियाहालापरिस्तु

इरुथात्मजा । गन्धोत्तमाप्रसङ्गेरा

कादम्बर्यं परिस्तुता । मदिराव

श्यमद्येकृति ॥ सुष्ठुरातिथाम् ।

रादाने । सु . अतोवरावन्त्यनया

वा । रेवद्धे । आतद्योपसर्गक

कृद्ध ॥ शिभनराजन्तेऽनयावा ।

राजदीप्ती । अन्येभ्योपीतिङ

सुरा

॥ गौडीपैष्टीतयामाध्वीचिविधा

चातमासुरा । सैवनामाविधाप्रो

क्तातालखर्जूरसम्भवा । तथादेश

विभेदेननानाद्रव्यविभेदत । बहु

धेयसमाख्याताप्रशस्तादेवतासर्वे ॥

येनकेनसमुत्पन्नायेनकेनाहतापि-

वा । नात्रजातिविभेदोस्तिशोधि

तासर्वसिद्धिदेतिप्रहानिर्वाणत

न्तम् ॥ अन्यवापिपरिपक्वाप्रसन्वा

नसमुत्पन्नासुरामतेति ॥ अपिच ।

गौडीपैष्टीतयामाध्वीफलीत्याचसु

रास्मृतेति ॥ शालिषट्कपिष्टादि

कृतमद्यसुरास्मृता । सुरागुर्वी

जस्तन्यपुष्टिमेद कफप्रदा ॥ या

हिषीशिशुगुल्मार्शोयइषीमूत्रकृच्छ

नुत् ॥ सुराशब्दपैष्टीमार्जसु

ख्योगौड्यादिमदिरासुगुणवृष्यापि

सुराशब्दप्रयोगोपपत्ते । अतएव

भविष्यपुराणे सुराचपैष्टीमुख्यो

ज्ञानतस्यास्त्वितरेसमेदति ॥ साच

दिव्याप्रसङ्गाकृतसुरादिभेदोऽहहृदि

धाभवति । समुद्रमयनेत्यत्रादि

व्यतिपरिकीर्तित ॥ उक्तसुरामा

यणे । शर्करासत्रमाध्वीका पु

ष्पासकफलासवा । वासचूर्णैश्चवि

विचेष्टास्तैस्तै पृथक्पृथगिति ।

तस्मा पानेप्रायश्चित्तयथा । ब्रह्मव्र

तसुरापचस्तैर्योगुणतत्पग . ।

सैतुहृष्टाविशुद्ध्यन्ते तत्संयोगीच

सुरा

पञ्चम ॥ ततोऽधिनृपतदद्याद्ब्राह्म
णानाश्चभोजनम् । इतिगारुडे
२२६ अध्याय । तत्पानेनशुक्रश
पीयथा । सुरापानाद्वृक्षनामप्राप
यित्वासञ्जानाशब्देनमस्यातिघोर-
म् । दृष्ट्वाकचक्ष्मापितयाविरूपपीत
तथासुरयामोहितेन ॥ समन्युक्त्याय
महानुभावस्तदोद्यनाविप्रहितचिकी
र्षु । काव्य स्वयवाक्यमिदंनगादसु
रापानमप्रतिवैजातशङ्क ॥ योब्रा
ह्मणोऽद्यप्रभृतीहकश्चिन्मोहात्सुरां
पायतोमन्दबुद्धिः । अपेतधर्माब्रह्म
हृषी ॥ सस्यादस्मिन्लोकैर्गर्हित
स्यात्परेच ॥ मयाचिमांविप्रधर्मीक
सीमांमर्यादावैष्ट्यापितांसर्वलोके
मतीविप्रा शुश्रुवांसिगुरुणादिवा
देत्याद्योऽमश्रुवन्तुसर्वे ॥ इतिमा
त्ये २५५ अध्यायः ॥ ब्राह्मणश्चविद्य
विशाविधिधसुरापानप्रायश्चित्तादि
यथा । सुरापौत्वाहिजीमोहादग्नि
वर्णःसुरामपिबेत् । तथाखकायेनि
र्दग्धे सुच्यतेकिंस्विषातत । नी
मूचमग्निवर्णंवापिवेदुदकमेववा ।
प्रये वृतवामरणादृगोशक्तद्रसमेववा
॥ कणोन्वाभक्षयेदद्दमपिण्याक वा
सक्तान्निशि । सुरापानापनुत्त्यर्थं वा
जवासाजटीध्वजी ॥ सुरावैमलम
ज्ञानामप्राप माचमलसुच्यते । त
स्माद्ब्राह्मणराजन्योवैश्यश्चनसुरापि

सुरा

बेत् । गौडीपैष्टीचमाध्वीचविज्ञे
याविधिधसुरा । यथैकैकातथास
र्वाणपोतव्याहिजीमैः ॥ यच्च
रक्ष पिशाचान्न मद्यर्माससुरास
वम् । तदब्राह्मणेननातव्यदेवानाम
भ्रताहवि ॥ अनेध्यवापतेनमत्तो
वैदिकवाप्युदाहरेत् । अकार्यम
न्यत्कुर्याद्ब्राह्मणोमदमोहितः ।
॥ यस्मकायगतमूत्रहामयेनाग्राव्य
तेसक्तत् । तस्मव्यपैतिब्राह्मण्य
शूद्रत्वसगच्छति ॥ एषाविचित्रा
भिहितासुरापानस्याभिष्कुतैरिति
मानवे ११५ अध्यायः ॥ अचाहेश्वरः
कुलीऽर्चये । गेयमद्यपलङ्खाद्य
समालोक्यप्रियासुखम् । इत्येवा
चरण जप्य परप्राणभूपरम्पदम् ॥
गुरुकारुण्यमुलभमोदशङ्कुलदर्शन
म् । त्वहंताएवजानान्तनेतरिभुक्ति
सुक्तिदम् ॥ गुरुपदेशरहितामहा
न्तद्वक्त्रेचन । मोहयन्तिजनान
कांशित्स्वयम्पूजंविमोहिता ॥
दुराचारपरा केचिद्वृथयतिहि
पामराः । यथाभूतामवेत्स्वामीसे
वका सुस्तयाविधा ॥ बहव
कौलिकधर्मस्मिथ्याज्ञानविडम्बका
। स्वबुद्ध्याकल्पयन्तीत्य पारम पर्यं
विरर्जिताः ॥ मद्यपानेनमनुजा
यदिसिद्धि लभन्तिचेत् । मद्यपान
रता सर्वे सिद्धिं यान्तुसमीहिताम् ।

सुरा

मांसमद्यमोक्षेण यदि पुण्यागतिर्भवेत् । कीर्तिमांसाग्निन सर्वे मुख्यवन्तो भवन्ति च ॥ स्त्रीसम्भोगेन देवेशि यदि मोक्षं व्रजन्ति चेत् । सर्वे पि जन्तवो लोके मुक्तास्तु स्त्रीनिषेधका ॥ कुलमार्गीमहादेवि नमया निन्दितं क्वचित् । आचाररहिताये च निन्दितास्ते न चैतरे ॥ अन्यथा कौलिके धर्मे ह्याचार कथितो मया । विचरन्त्यन्यथा देवि मूढा पण्डितमानिन ॥ कृपाश्रधारानमना दद्यात्प्रकर्षां वलम्बनात् । भुजङ्गधारणान्न नमश्च क्व कुलवर्त्तनम् ॥ वृथापानन्तु देवेशि सुरापानं तदुच्यते । तन्महापातकज्ञेयं वेदादिषु निरूपितम् ॥ अनाश्रये मना लोके यमस्पृष्टश्चाप्यपेयकम् । मद्यमांसं पशूनां तु कौलिकानां महत्फलम् ॥ अग्नेध्यानि द्विजातीनां सान्धान्ये कादयैव तु । वादय तु सुरा मद्य सर्वेषामधमं स्मृतम् ॥ सुरा वै मलरुद्धानाम् पापमाचमलमुच्यते । तस्माद्वाङ्मयराजन्यौ वैश्यश्च न सुरामिवेत् ॥ सुरादर्शनमात्रेण कुर्यात्सूर्यावलीकनम् । तत्समाग्राय मात्रेण प्राद्यायामचयचरेत् ॥ आजानुभ्यां भवेत्क्षणं मौन्यं पशुपतिदह । कर्षणं मेखिराचन्तु मद्यस्यार्थे विधिः ॥ सुरापाने कामकृते ज्वलन्ती

सुरा

ता विनिक्षिपेत् । मुखे तथा विनिर्दग्धो मृतः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ मद्यस्यार्थादिदोषस्य प्रायश्चित्तमिति स्मृतम् । अविधानेन यो हन्यादात्मा र्थं प्राणिनमप्रिये ॥ निवसीन्नरके घोरे दिनानि पशुरोमभिः सन्मिता निदुराचारस्तिर्यग्यो निषुजायते । अनुमन्ता विशसितानि हन्ता क्रयविक्रयी । स स्तुतश्चिच्छतां च ख्यादिनाऽष्टौ च ते समा । धनेन क्रयिको हन्ति । खादिता चीपभोगत । चातकी वधवत्याभ्यामिच्छेत् अविधिधीवधः । मांसस्य दर्शनं कृत्वा सुरादर्शनं वञ्चरेत् । तस्मादविधिना मद्यमांसं सेवेत न क्वचित् ॥ विधिवत्सेविते देवितरसास्त्वम् प्रसीदसि । नाशयस्व विधानं स त्वमेतदुब्रामने ॥ त्वत्तत्तत्तद्विधानेन गच्छेद्ये प्रकटाचम । किञ्चिन्नागाक्षिजं वा पिबत्वा पापैर्भक्तिप्यते ॥ यदुनाऽच किमुक्तं न सारमेकं शृणु प्रिये । जीवन्मुक्तिमुच्छीपायः कुलशास्त्रेषु गोपितः ॥ यन्मुच्छी फलं देवि कनकलो वसौरभम् । कुलशोऽप्युद्धृष्टं विद्याश्चेत् कनकसत्त्वादनुरक्तम् ॥ कुलशास्त्राणिसर्वाणि मयैवाक्ता निपावन्ति । प्रमाणानि न सन्देहा न हन्तव्यानि हि तुभिः । देवताभ्यर्पितं भ्यक्ष्य मधुवाता कृतायते । खा

सुरा

दिदृशामदिदृशाम् । क्षीरं सपिंभं धू-
 दकम् ॥ हिरण्यपात्रं स्वाहीति ॥ वध-
 न्तं पुरुषं पशुम् । सद्यो दौघवती
 त्याद्या प्रमाणं श्रुतयः प्रिये ॥
 इति श्रीकुमारं वेदित्वा योऽस्मात् ॥
 श्रीमहानिर्वाणतन्त्रे पिश्रौ सदा शिव
 आह्वयथा । सुराद्रवमयी ताराजीव
 निस्तारकारिणी । जननी भोगमो-
 क्षाणानां निनी विपदा रजाम् ॥ दा-
 हिनी पापसङ्घानां पाविनी जगतां
 प्रिये । सर्वं सिद्धिप्रदा ज्ञानबुद्धि-
 व्याविवर्धिनी ॥ सुक्ते सुसुखि-
 सिद्धे । साधके धितिपात्रके ।
 । सेव्यते सर्वदा देवैराद्ये स्वाभीष्टसि-
 द्धये ॥ सम्यग्निधिविधानेन सुस-
 माहितचित्तता । पिबन्ति मदिरां म-
 र्याभमर्त्या एव तीक्ष्णतः ॥ प्रत्येक-
 तत्त्वस्त्रीकारादिधनाः साः स्थि-
 रः । न जाने पञ्चतत्त्वनां सिवनात्
 किफलं भवेत् ॥ इत्येवमारुणी देवो-
 निपीता विधिवर्जिता । नृणां विना
 शयेत् सर्वं बुद्धिमायुर्यशोधनम् । अ-
 त्थन्तपानान्मद्यश्चतुर्वर्गप्रसाधिनी
 । बुद्धिर्विनाशप्रतिप्रायी । क्षीकानां म-
 तचित्तसाम् ॥ विभ्रान्तबुद्धेर्मनुजा-
 त्कार्याकार्यमजानतः । स्वाऽनि-
 द्रुष्टपरानिष्ठ जायतेऽस्मात्पदेपदे-
 ॥ अतो नृपा वाचकं शोभयन्मादक-
 यसाधु । अथासक्तजनान्कायधन-

सुरा

दण्डेन शोधयेत् ॥ सुरामेदावृत्ति-
 मेदान् नूनमेनाप्यधिकेन वा । देश-
 कालविभेदेन बुद्धिभः शोभवेन्नृणाम्
 ॥ अतएव सुरापाणादतिपानं न ल-
 द्यते । सुखज्ञाक पाणिपददृग्भि-
 रतिपानविचारयेत् ॥ नेन्द्रियाणि
 वशियस्य मदविह्वलचित्तसः । देवता-
 गुरुमर्थादोक्तं धिमेभ्यस्तपिण्यः ॥
 निखिलानर्थयोग्यस्य पापिनः शि-
 वघातिनः । दहेऽपि ह्यहरेर्दर्या-
 स्ताडयेत्तच्छपायि वः ॥ विचक्षत्
 पादनाकुपाणि भ्रान्तमुन्मत्तमुद्धत-
 म् । तमुपयातयेद्राजाद्रविषज्ञा-
 हरेत्ततः । अपवागवादिनकुम-
 त्तलज्जामयविबर्जितम् । धना-
 दानेन तत्रास्यात्यजोप्रीतिकरेन
 प ॥ शताभिषिक्तः कौलश्चेद-
 तिपानात्कुलेऽश्वरि । पशुरेव सम-
 न्तव्यः कुलधर्मवहिष्कृतः ।
 पिबन्नतिशयं मद्यं शोधितवाप्यशो-
 धितम् । त्याज्यो भवति कौलानां
 दण्डनीयापि भूतः ॥ ब्राह्मणो भा-
 र्यः सुरां मत्ता पाययन्तो हि जात-
 यः । शूर्ययुभार्यं वा सार्धं पञ्चा-
 हकणभोजनात् ॥ असंस्कृतसुरा-
 पानाच्छुद्धं दुपवसस्त्यजम् । भु-
 क्त्वाप्यशोधितमांसमुपवासव्यचरे-
 त् ॥ असंस्कृते मीनमुद्रेखादयन्नपव-
 सेदह । अत्रैव पञ्चमकुर्वन् नृपः

सुरा

दण्डेन शुद्ध्यति ॥ अपिच । वीर
चातुहयापायी वीराणां स्त्रीगमन
या । स्त्रीयौमहापातकिनस्तत्सस
र्गीचपञ्चम ॥ कुलवर्त्मकुलद्रव्य
कुलसाधकमेव च । ये निन्दन्ति दुरा
त्मानस्ते गच्छन्त्यधमागतिम् ॥ नृ
त्वंति रुद्रडाकिन्यो नृत्वंति रुद्रभैर
वा । मांसास्थिचर्वणानन्दाः सु
राकौलहिषानुषाम् ॥ दयालव
सत्त्वशीला सदापरहितैः प्रिय
तान्गर्हयन्तो नरकाग्निष्कृतिया
न्तिन क्वचित् इति ॥ सुराभांसादि
भिर्देवैर्गङ्गापिसुप्रसीदति । अथ
प्रमाणं सीताया वाक्यमुत्पष्टु
ष्यते । तथा हि । मध्यन्तु समनुप्रा
प्य भागोरध्यास्त्वऽनिन्दिता । वैदे
ही प्राञ्जलिभूत्वा तान् दौमिदमव
धीसत । निदेशपालयत्येव गङ्गे त्व
दभिरक्षित ॥ चतुर्दशदिवर्षाणि
समग्रान् पुष्पकानि । आवासादम
वाचैव पुन प्रत्यागमिष्यति ॥ त
तस्त्वां देवि सुभगे त्वे मे पुनरागताय
ह्ये प्रमुदिता गङ्गे सर्वकामप्रदायिनि
॥ त्व हि विपथगे देवि व्रजलोकसमी
प्यसि । भार्याचिदधिराजस्य लोके
स्मिन् सम्राट् पश्यते ॥ तां त्वा देवि नम
स्वामिप्रशंसामि च शोभने । प्राप्त
राज्ये नरव्याघ्रे शिवेन पुनरागति ॥

सुराग्यम्

गर्भाशतसहस्रस्रस्त्राण्यश्नस्य शोभ
ने । ब्राह्मणेभ्य प्रदास्यामितव
प्रियचिकीर्षया ॥ सुराघटसहस्रे
ण मांसभूतीदनेन च । यज्ये त्वां प्रय
यता देवि पुरीं पुनरुपागता ॥ यानि
त्वत्तीरवासीनि देवतानि वसन्ति हि
। तानि सर्वाणि यच्छ्यामि तीर्थान्द्याय
तनानि च ॥ पुनरेव महाबाहुर्मया
आवाच सङ्गतः । अयोध्यां वनवा
सात् प्रविशस्त्वनघोऽनघे ॥ तथा
सम्भाष्य मायासासीता गङ्गामनि
दिता । दक्षिणादक्षिणत्तीरं हि
प्रमेवाभ्युपागमत् ॥ इत्यार्जेरा मा
यणे • अयोध्याकाण्डे द्विपञ्चाशत्
सर्गः ॥ पुनश्च । कालिन्दीमध्य
मायातासीता त्वे नाम वन्दत । स्व
स्ति देवितरां मित्वां पारयेन्मे पतिव्र
तम् ॥ यज्ये त्वां गीसहस्रेण सुराघ
टशतेन च । स्वस्ति प्रत्यागते रामे पु
रीमिच्छा कुपालिताम् ॥ कालिन्दी
मयसीता तु यावमाना कृतः क्षलि ।
तीरमेवाभिसम्प्रादक्षिणावरद-
शिनी ॥ इत्यार्जेरा मायणे अयो
ध्याकाण्डे पञ्चपञ्चाशत्सर्गः ॥

सुराकर । पु० नारिकेलद्रुमे ॥ म
द्योत्पत्तिस्थाने ॥ यथा । आकरा
शुद्धयः सर्ववर्जयित्वा सुराकर
म् ॥

सुराग्यम् । न० अमृतसुराणामग्य

सुरापानम्

श्रेष्ठम् ॥

सुराङ्गना । स्त्री० देवपत्न्याम् ॥ अप्स
रससु ॥सुराचार्य्य । पुं० बृहस्पतौ ॥ सुरा
णामाचार्य्य ॥

सुराजक । पुं० भृङ्गराज ॥

सुराजा । पुं० शिभनेन्द्रे ॥

सुराजीवी । पुं० शौडिके ॥

सुरानन्द । पुं० हरौ । सुरानन्दान
न्दयत्यमृतप्रदानेनेतितया । कौ

ले सुरयाः सुरायावानन्देऽस्य ॥

सुराप । वि० मद्यपि । सुरापानक

र्त्तरि ॥ सुरापिबति । पा० । गा

पीष्टगिष्यन् पिबति । सुराणी० ध्वो

रितिवाचिंकाटक । टित्वात्स्त्रि

याडोप् । सुरापी ॥ जेह्वाहाजाय

तेयज्मे सुराप श्यावदन्तकः । सु

वर्णहारीकुलखौदुश्मागुरुतल्प
ग ॥

सुरापशा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥

सुरापणम् । न० मद्यपानि ॥ सुरा

या पानम् अश्वदंशे ॥ वामान

करणयोरितिपक्षेऽस्यत्वम् ॥

सुरापणा । पुं० भृङ्गि० प्राच्येषु ।

पूर्वदेशस्थेषु ॥ पीयतद्रतिपानम् ।

कर्मणिष्णुट् । सुरापानयेषाम् ।

पानन्देशे० इ० णत्वम् ॥

सुरापानम् । न० सुरापोषे । मद्य

पानि ॥ सुरायाः पानम् । वामा

सुराङ्गः

वकरणयोरितिपक्षेऽस्यवामाव

ब्राह्मीजितावेदिनिन्दाकौटसाध्य

मुह्वध । गर्हितानाद्ययोजगिध् ।

सुरापानसमानिषट् ॥

सुराभाग । पुं० सुराये । सुरायाव
यभागे ॥

सुरामण्ड । पुं० सुरायावयभागे ।

कारिस्तरे ॥ सुरायामण्डः ॥

सुरारि । पुं० ईष्ये । सुराणाम्
अरिः ॥

सुरारिहा ।) पुं० विष्णौ । श्री

सुरारिहता ।) पुं० विष्णौ । श्री

हरौ ॥ सुरारौन्वन्ति ॥ सुरारौ

णाहता ॥

सुराहम् । न० हरिचन्दने ॥

सुरालय । पुं० सुमेरुशैले ॥ स्वर्गे ।

सुराणामालय ॥ सुरायानिलये ।

सुराश्रय । पुं० इन्द्रे ॥

सुराष्ट्रः । पुं० देशविशिषे । सुरत०

इ० भा० प्र० ॥ शिभनेपवर्त्तने ॥

सुराष्ट्रज । पुं० कृष्णसुहृदे ॥ वि

षविशिषे ॥ न० तुवरिकायाम् ।

सौराष्ट्रमृदि ॥ सुराष्ट्रेजातम्

जनौ । सप्तम्याजनेडं । वि०

तद्देशजाते ॥

सुराष्ट्रजा । स्त्री० तुवरिकायाम् ।

सौराष्ट्राम् ॥ टाप् ॥

सुराङ्ग । पुं० देवदारुणि ॥ मद्य

पाने ॥ हरिद्रुहृष्ये ॥

सुरेश .

सुरी । स्त्री० देशान्नायाम् पुर
सुरीणाभणकेवमानवी ॥
सुरुह । पु० शोभाक्षणे ॥
सुरुडा । स्त्री० सुरुडायाम् । सन्धि
लायाम् । सन्धी । सौध० इ०
प्र० खातविशेषे ॥
सुरुडाहि । पु० सन्धिचौरे । कु
जन्मिले ॥
सुरुक् । चि० अतिक्रमनौये ॥
सुरुप । चि० शोभनरूपयुक्ते । सुन्द
रे । रुचिरे । मनोहरे । मनोर
मे । शोभनरूपयक्षस ॥ वि
दुषि । विपश्चिति । न० तूले ॥
सुरुपा । स्त्री० भाग्याम् । शालपण्या
म् ॥ सुन्दर्याम् । रुचिरायाम् ।
मनोरमायाम् ॥ शोभनरूपयस्या ॥
सुरुहक । पु० गर्दभाश्वे । इ०
हि० चन्द्र ॥
सुरेज्य । पु० वृहस्पती ॥
सुरेज्या । स्त्री० तुल्ययाम् ॥
सुरेन्द्र । पु० इन्द्रे ॥
सुरेन्द्रजित् । पु० गरुडे ॥ सुरेन्द्र
जयति । जि० । जित् । तुक् ॥
इन्द्रजिति ॥
सुरेभ । पु० देवहस्तानि ॥ शो
भनवृहण्ये । न० रक्ते । मृहणे ।
सुरेष्ट । पु० रामपूगे । मुनिपूगे ।
सुरेश । पु० भगवति । विष्णौ ।
शिवे ॥ सुराणामौश स्वामौ ।

सुलभ .

सुरेशलोक । पु० ब्रह्मलोके ॥ यथा
। नयनवैकुण्ठकयामुधापगानसा
धवीभागवतास्तदाश्रया । नयच
यज्ञेशमहामहोत्सवा सुरेशलोका
पिनवैसरीव्यतामितिदेवीभागवत ॥
सुरेश्वर । पु० इन्द्रे ॥ शिवे । श
ङ्कराचार्यशिष्यविशेषे । वास्तिक
कादे ॥
सुरेश्वरी । स्त्री० दुर्गायाम् । मन्दा
किन्याम् ॥ सुराणामौश्वरी ॥
सुरेष्ट । पु० वक्रवर्त्ते । शिवमन्त्रा
म् ॥ शाले ॥ सुरपुत्राणि ॥
सुरेष्टा । स्त्री० ब्राह्मणाम् ॥
सुरोत्तम । पु० सूर्ये ॥ चि० देव
श्रेष्ठे ॥
सुरोत्तर । पु० चन्दने ।
सुरोद । पु० सुरासिन्धौ । सुरास
सुद्रे ॥ सुरा० उदकयस्य । उत्तर
पदस्थेऽनुदकस्योदादेश ॥
सुलक्षण । चि० शोभनलक्षणविशि
ष्टे ॥
सुलक्षणा । स्त्री० उमाया सखीवि
शेषे ॥
सुलभ । पु० विष्णौ ॥ यथा । पञ्चे
षुपुष्पेषुफलीषुतेऽध्वक्रौतलभ्येषुस
दैवसत्सु । भक्त्यैकलभ्येषुवृषीपुरा
णेषुसत्यैक्यनक्तियतीप्रयज इति
महाभारतम् ॥ चि० अनायासप्रा
प्ये । सुखेनलभ्यते । इति । ईष

सुलोमा

दु सुधितिलमे : खल ॥
 सुलभा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ धूस्रपत्रा
 याम् ॥ माषपण्याम् ॥
 सुललाट । त्रि० शोभनभालविशि
 ष्टे । ललाटेयकदृश्यन्तेचतुस्त्रि
 द्येकरेखिकाद्वयत्तचतुर्लेखासौ
 भाग्यविशिष्टे ॥
 सुललितम् । न० माञ्जावृत्तविशिष्टे ॥
 द्विजवरयुगमिहरचयचिलघुक्कगण
 मयकलय । सुललितकलितरसपदि
 सरसिलसुखिभवतियदि । जगतिवि
 दितसुललितमितिबरफण्यपतिरिति
 वदति ॥ यथा । प्रविचल कुबलयन
 यनजलानिधिक्षतवरययन । दिति
 तनयनिबद्धमनशमनविविधभयश
 मन । मयिवरसुपनयसुचिरमभिनव
 जलधरकचिर ॥ त्रि० अतिसुभगे ॥
 सुलोमले ॥
 सुलोखा । स्त्री० दुर्गायाम् ॥
 सुलोचन । पुं० श्रीकृष्णे ॥ शोभन
 लोचननयन० ज्ञानवाक्य ॥ मृगे
 । हरिणे ॥ त्रि० शोभननेत्रविशि
 ष्टे ॥ शोभनेलोचनेयस्यस ॥
 सुलोचना । स्त्री० सुनीनायाम् ॥
 माधवराजप्रत्याम् ॥
 सुलोसभा । स्त्री० काकजङ्घायाम्
 ॥ त्रि० शोभनलोमयुते ॥
 सुलोमा । स्त्री० मांसच्छदायाम् ॥
 ताम्रवस्त्रायाम् ॥

सुवदना

सुलोहकम् । न० पित्तले ॥
 सुलोहित । पु० सुन्दररक्तवर्णे ॥
 त्रि० तद्वति ॥
 सुलोहिता । स्त्री० अग्निजिह्वावि
 शेषे ॥
 सुवक्त्रा । पु० वनवर्ष्य्याम् ॥ न०
 सुन्दरानने । त्रि० तद्वति ॥
 सुवचनम् । न० सुप्रलापे । शोभने
 कौ ॥ शोभनवचनम् ॥
 सुवचा । त्रि० वागमिनि ॥ सुष्ठु
 वक्ति । वच० । सर्वधातुभ्योऽसुन्
 ॥ यद्वा । मिथुनेऽसि । उपसर्गं
 विशिष्टोधातुर्मिथुनम् । तत्रासु
 नापवादोऽसि । खरेभेदः ॥
 सुवदन । पुं० श्रीगणेशे । शोभन
 वदनमस्य ॥ त्रि० सुन्दराननवति
 ॥ न० शोभनानने ॥
 सुवदना । स्त्री० सुन्दराननविशिष्टा
 यानार्याम् ॥ कतिच्छन्द २० प्र
 भेदे ॥ स्त्रियासप्ताश्रवण्डभिर्मभ
 नययुताभूलौग सुवदना ॥ यथा
 । प्रत्याहृत्थेन्द्रियाणित्वदितरविष
 याज्ञासायनयना० त्वाध्यायन्तीनि
 कुञ्जेपरतरपुरुषदर्शित्यपुलक ।
 आनन्दाश्रुताद्यौवसतिसुवदना
 योगैकरसिका० कामार्तिन्य-
 क्तुकामोननुरकरिप्रीराधामसस
 खी ॥ सुष्ठुशोभनदननयस्या
 सा ॥

सुवर्णं .

सुवर्ण . पु० दिवानाथे । सूर्ये ॥ व
ज्री ॥ सूते० सूयतेवा । षड्प्राणि
गर्भविमोचने । भू० सू० भू० सजिभ्य
श्छन्दसोतिव्युत् ।

सुवर्णा . स्त्री० प्रौढायाम् ॥

सुवर्चक . पु० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्चला . स्त्री० सूर्यपत्नीविशेषि ।

भस्त्रायाम् । अतस्थाम् ॥ ब्राह्म्या
म् ॥ आदिस्थभक्तायाम् । हुलहु
ल० इ० प्र० शोके ॥ अस्यागुणा
यथा । सुवर्णाक्षिमाकृष्णास्त्रादु
पाकरसागुरु । अपितलाकटु
आशविष्टकफवातजित् ॥ अ
न्यातिक्ताकवायाणासराकृष्णानु
कटु । निहन्तिक्कफपित्तासञ्ज्ञा
सकासारुचिज्वरान् ॥ विस्फोटकु
ष्ठमेहास्रयोनिरुक्तमिपाण्डुता ॥

सुवर्चा . वि० द्यौर्मति ॥ अति
तेजस्विनि । शोभनवर्चोयस्यसः ॥

सुवर्चिक . पु० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्चिका . स्त्री० जतुकायाम् । त

कवल्लयाम् । जतुकार्याम् । नि
शाब्दायाम् ॥ सर्जिकाप्रमेदे ।
सीरा० इ० भा० प्र० ॥ सुवर्चि
कासर्जिकावदोदव्यागुणतीजनै ॥

सुवर्ची . स्त्री० सर्जिकाक्षारे ॥

सुवर्ण . पु० स्वर्णकषे । विस्त्रो

हिकोचो । विस्त्रो । षड्गसुमाधिषु

॥ षड्गभिर्मभिः । हरिमितिपरि

सुवर्णं .

माणविशेषि ॥ सुवर्णालौ ॥ सुव
र्णनामनियन्त्रे ॥ धत्तूरे ॥ लङ्का
दिद्वीपवत् । ससुद्रान्तर्वर्त्तिनिद्वी
पविशेषि । कणगुगुलौ ॥ न०
सीना० इ० भा० प्र० धातुश्रे
ष्ठे । तत्पर्यायायथा । स्वर्णसुव
र्णकनकहिरण्यहेमहाटकम् ।
तपनीयशतकुम्भागाद्येयभर्मकर्तु
रम् ॥ चाभीकरजातरूपभहारज
तकाञ्चने । रुक्मकात्तस्वरजाम्बू
नदमष्टापदोस्त्रियामिति ॥ तस्त्रधा
यस्त्वसर्वदेवतात्मकत्वञ्चोक्त रामाय
णे० महाभारतेचपरशुरामप्रतिव
शिष्टवाक्यम् । सर्वैरतुनानिनिर्म
य्यतेजीरागिसमुत्थितम् । सुवर्णं
मेभ्योविप्रेन्द्ररत्नं परमनुत्तमम् ॥
एतस्मात्कारणाद्देवगन्धर्वीरगराज
साः । मनुष्याश्चपिशाचाश्चप्रयता
धारयन्तितत् ॥ तथा । तस्मात्स
र्वपवित्रेभ्यः पवित्रं परमस्मृतम्
॥ तथा । अग्निर्वैसक्तादिवा । सु
वर्णस्तदात्मकम् । तस्मात्सुव
र्णं ददतादत्ताभ्यु सर्वदेवता
॥ तस्मात्पादिनधार्यम् । अस्मोत्प
त्तिर्ह्यस्मिन् गुणाश्चस्वर्णद्रष्टव्या ॥
कृष्णागुरुणि ॥ हरिवन्दने ॥ स्व
र्णगैरिके । विष्टे । धने ॥ नाग
केशरे ॥ पु० न० हिकोचो । अश्वी
तिरक्तिकापरिमितस्वर्णे ॥ वि०

सुवर्णयूथी

उत्कृष्टवर्णं ॥ शोभनावर्णं स्तु
तिर्वासुष्ठुवर्णंतेवा । वर्णवर्णने ।
गद्यन्त । एरच् ।
सुवर्णक । पु० चारवधुच्छे ॥
पुष्पै शोभनावर्णोऽस्य ॥ न०
पित्तले ॥
सुवर्णकदली । स्त्री० कमकमोचा
याम् । चम्पकरम्भायाम् । चम्पा
केला० इ० भा० प्र० ॥
सुवर्णकार । पु० स्वर्णकारे ।
सुवर्णकेतकी । स्त्री० हेमकेतक्याम् ॥
सुवर्णगैरिकम् न० गैरिकप्रभेदे ।
स्वर्णधाती । सुरक्तके । सव्याभे ।
धानीमाटी० पीलागुरु० इ० भा०
प्र० ॥ सुवर्णगैरिकत्वन्त्यतृतीर
क्ततरहितत् । तृतीगैरिकात् ॥
अस्यगुणा । गैरिकमधुरशीत
कषायव्रणरोपणम् । विस्फीटा
शीऽग्निदाहघ्नवरस्वर्णादिका शुभ
म् ॥
सुवर्णनकुली । स्त्री० महाज्जोतिष्म
त्याम् ॥
सुवर्णपुष्प । पु० राजतरुण्याम् ॥
सुवर्णप्रसरम् । न० एलबालुके ॥
सुवर्णमाञ्जिकम् । न० स्वर्णमाञ्जि
के ॥
सुवर्णयूथी । स्त्री० सुगन्धायाम् ।
हेमपुष्पिकायाम् । सौनकुली० इ०
भा० प्र० ॥

सुवह

सुवर्णवणिक । पु० अम्बुष्ठैश्वर्यव
न्यायाजातेवर्णसङ्करजातिविशेषे ।
कञ्चद्विग्विशेषश्चस सर्गात्स्वर्णका
रिण । स्वर्णचौर्यादिदोषेष्वपति
ताव्रह्मशापत ॥
सुवर्णवर्ण । पु० विष्णौ । वि०
रुक्मवर्णे ॥ सुवर्णस्नेहवर्णोऽस्य ॥
सुवर्णवर्णा । स्त्री० काञ्चन्याम् । व
रिद्रायाम् ॥
सुवर्णविन्दु । पु० विष्णौ हरी ॥
विन्दवीऽवयवा सुवर्णसदृशाण्यस्य
॥ शोभनवर्णमञ्जरम् । विन्दुस
यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीवा ॥
सुवर्णा । स्त्री० स्वर्णचौर्याम् ॥ व
रिद्रायाम् ॥ वाय्वालके ॥
सुवर्णाव्य । पु० नागकेशरे । धत्तू
रे ॥
सुवर्णी । स्त्री० पाखुपण्याम् ॥
सुवर्णलम् । न० कालिके ॥
सुवर्णि । स्त्री० सीमराज्याम् ॥
शोभनावर्णिरस्या ॥
सुवर्णी । स्त्री० सीमराज्याम् ॥ क
टव्याम् ॥
सुवर्णन्त । पु० मधूत्सवे चैवाद्
त्ताम् ॥
सुवर्णन्तक । पु० वासव्याम् ।
मदनोत्सवे ॥
सुवह । वि० सुखवाद्ये । सुखेन
वहति । वह० । पचाद्यच् ॥ पु०

सुविदित .

बायो प्रमेदे ।

सुवहा । स्त्री० गोधापद्याम् ॥ सु
वहल्यामोदम् । वह० । अच् ।
टाप् ॥ अक्षकौद्रुमे ॥ एलापण्यां
म् । तुल्याम् ॥ बीणायाम् ॥
रास्त्रायाम् । शिफालिकायाम् ॥
विहतायाम् ॥ नीलसिन्धुवारके
॥ रुद्रजटायाम् । हसपद्याम् ॥
मुसल्ल्याम् ।

सुवास । पुं० शिभनगन्धे ॥ उत्त
मनिवासे ॥

सुवासा । वि० । निर्बिक्तवाससि ।
सुवासिनौ । स्त्री० जटालपथयः स्त्रि
याम् । चिरण्टायाम् ॥ सुप्रतीव
वसतिपिठगेष्टे । तच्छीना । सुप्र
जातावतिषिनि । अवीक्तज्ञा
नार्थवे । विवाहितासुदेवेशिवाला
एशकुमारिका । सुवासिन्योम
हाप्रौढा । संशयोनास्तिमुव्रते ।
इति ॥

सुविक्रम । पु० सुष्टुपादविन्यासे
॥ विक्रमश्चसौष्ठवनामगजसिंहा
दिगतिसदृशत्वम् । वि० तद्वति ।

सुविज्ञ । वि० अतिनिपुणे ॥

सुविज्ञेय । वि० सम्यग्ज्ञातुं श
क्ये ॥

सुविद्वम् । न० कुटुम्बे ॥ सुष्टुवि
सि । विद्वज्जने । सुविदे कतः ॥

सुविदित । वि० प्रख्याते ॥

सुवेज .

सुविधि । पु० उत्तमविधाने ॥ अ
र्द्धविशेषे ॥

सुविनीत । वि० अतिविनयविशिष्टे
सुविनीता । स्त्री० सुकरायाम् ॥

सुबीजम् । न० खसखसे । वि० सा
धुबीजे ॥

सुवीर । पु० देशविशिषे । वि० सु
सुवीरे ॥ शिभनाविविधादुरागत
योऽस्य ॥ शिभनवीर्यपिते ॥

सुवीरकम् । न० सौवीरास्त्रने । पु०
एकवीरवर्धे ॥

सुवीरजम् । न० सौवीरास्त्रने । सु
वीरेजातम् । जनी० । ड ॥

सुवीरान्नम् । न० कास्त्रिके । सु
वीरेषु । अभिपुतमन्त्रम् । शक
पार्थिवादि ॥

सुवीर्यम् । न० बदरे ॥ उत्तमवी
र्ये । वि० तद्वति ॥

सुवीर्या । स्त्री० नाडीहिङ्गुनि ॥ वन
कार्पाश्याम् ॥ महाशतावर्याम् ॥

सुवृत्त । पु० शूरवे ॥ वि० सदा
चारनिष्ठे । सुष्टुवर्तुले । प
रिवर्तुले ॥

सुवृत्ता । स्त्री० काकलीद्राक्ष्याम् ॥
शतपत्न्यम् ॥

सुवृष्टिः । स्त्री० सस्रहितेशिभनव
र्धये ॥

सुवेगा । स्त्री० महाज्योतिष्मत्याम् ॥

सुवेज । पुं० चिकूटावले । वि०

सुशान्ता

प्रणते ॥ शान्ते ॥

सुवेश । पु० श्वेतेक्षी । त्रि० उचि
तशृङ्गारसम्पन्ने ॥सुव्रतः । पु० श्रीहरी । श्रीभनव्रत
मस्य । यथा । सकृदेवप्रपन्नायतवा
स्मोतिचयाचते । अभयसर्वथात
स्मैददाम्येतद्व्रतममेति ॥ यद्वा ।
श्रीभनव्रतयतिमुङ्क्त सुदामादत्त
पृथुकादीनोति । सुष्टुव्रतयतिमो
जनान्निवर्ततेनरनारायणरूपेयतप
स्वरन्नितिवा । व्रताक्षीजनेनिष्ठसौ
क्षितिषिजन्तात्पचाद्यच् ॥ शिव
मज्जल्लाम् ॥ भाविकल्पीयाहंदि
शेषे ॥ वत्तमानकल्पीयाहंदिशेषे
चि० श्रीभनव्रतयुक्ते । सद्व्रते ॥सुव्रता । स्त्री० सुखसदोद्यायाह्वि ॥
श्रीभनव्रतमस्या ॥ सद्व्रतायाम्
॥ शय्याम् ॥ वत्तमानकल्पीयाहं
नूमातरि ॥सुशर्मा । पु० भारतादिप्रसिद्धेष्वचि
यविशेषे ॥ श्रीभनशृणाति । शृ०
। अन्येभ्योपिदृश्यतकृतिमनिन् ॥
मिथुनेमनिरितिमनिर्वा ॥

सुशल्प । पु० खदिरे ।

सुशोकः । पु० तण्डुलीये ॥ पिण्डा
याम् ॥ चक्षुः । पञ्चशोकविशेषे ।
विजलायाम् । चक्षुपचे ॥ न०
आद्रक्षी ॥

सुशान्ता । स्त्री० कालिकापुराणप्रसि

सुशुशुबान्

वायाम्शशिध्वजराजपत्न्यां ॥

सुशिख । पु० अग्नौ । त्रि० उत्तम
शिखावति ॥

सुशिखा । स्त्री० मयूरशिखायाम् ॥

सुशीतः । पु० ऋक्षप्रथे ॥ न० पो
तचन्दने ॥सुशीतलम् । न० गन्धद्वये ॥ वपु
षि । खीरा० काकडो० इ० प्र०
॥ कस्तूरी ॥ त्रि० । अतिशीतगु
णविशिष्टे ॥

सुशीता । स्त्री० शतपत्न्याम् ॥

सुशीलः । पु० विष्णोर्दूतविशेषे ॥
त्रि० सद्व्रत्ते । श्रीभनशीलयुक्ते
॥ श्रीभनशील यस्यास ॥सुशीला । स्त्री० श्रीकृष्णस्याष्टमहि
म्यन्तर्गतमहिषोविशेषे ॥ इतिपञ्च
पुराणम् ॥सुश्राव्यम् । न० नलरामयुधिष्ठिरा
दीनांयशसि ॥ श्रीभनवाक्ये ॥सुश्रीः । चि० सुदरे । श्रीभनाश्री
यस्या ॥

सुश्रीकः । चि० श्रीभनश्रीविशिष्टे ॥

सुश्रीका । स्त्री० शङ्खक्यां ॥

सुश्रुतः । पु० विश्वामित्रमुनिपुत्रे ॥

चिकित्साशास्त्रकर्तारि ॥ चिकि
त्सायन्यविशेषे । सुश्रुतेनकृतं तन्म
सुश्रुत बहुभिर्यत । तस्मात् तत्
सुश्रुत नामविख्यातचितिमकृत् ॥

सुशुशुबान् । त्रि० सुश्रुतवति ॥ शृङ्गी

सुषिरम्.

सैः कसुः ॥

सुषम । वि० चारौ । रुचिरे । शी
भने । सुन्दरे ॥ समे ॥ सुशोभन
सम सर्वमस्य । सुविनिर्दुर्भ्यः
तिष्ठ ॥

सुषमा । स्त्री० परभायां शोभायाम् ।
अनन्तशोभायाम् ॥ विनानाङ्का
लमेदे ॥ वषट्पतविशेषि । कर्णोद्दि
कषुः कर्णोभगण । शिषिगुरुणापू
र्णं चरण ॥ यस्यां भविता वाक्षिपर
मासेषासुषमादोव्यत्सुषमा ॥
यथा । राशीनयेनेकीलोकलक्ष्मिप्रेयान्
नदकिङ्किणीकुरुते । धन्यारमणीस
र्वसङ्गतिदुःखसुखवत्त्वान्ते मनु
ते ॥ शोभन सम सर्वमनया । सु
विनिर्दुर्भ्यः सुपिस्तिससाङ्गति
षत्वम् ॥

सुषनी । स्त्री० कारव्याम् । कृष्णजी
रकी । जीरकी ॥ कारविकी ॥ सुखं
सुवति । प्रप्रेरणे । अथ । गौरा
दि । उपसर्गात्सुनेतीतिषत्वम्
। सुषवण वा । नृदेरप । सीस्य
स्था । पिप्पल्यादि ॥ चन्द्रकार
विक्षे ॥ प्रतिराजनिर्घण्ट ॥

सुषि । स्त्री० छिद्रे ॥ सुष्ठु सति ।
वि० । उपसर्गेधा । किरितिकाङ्क
जातात्कि ॥

सुषिरम् । न० विचरे । विक्षे । छिद्रे
सुषिरे । सुषिरस्थस्य । जलसुषि

सुषुप्सु .

सुष्कमधिरः ।

सुषीम । पुं० सर्पविशेषि ॥ चन्द्रका
न्तमणौ ॥ वि० शिशिरे । शीतगु
णयुक्ते ॥ चारौ । रम्ये । मनीषो
सुष्ठु सीमामर्यादायस्य । सुषामादि
षुषितिषत्वम् ॥

सुषुप्तः । पुं० न० स्वप्नान्ते ॥ सुषुप्ता
स्थितमोऽज्ञानं बोध स्वप्नप्रबोधये ।
॥ सुषुप्त्यवस्थायाम् ॥ यथा ।
यो जागरेव हिरनुवणधमिणीथान्
भुङ्क्ते समस्तकरणैः । हृदि तत्स
दृष्टान् । स्वप्ने ॥ सुषुप्तपसङ्गते
॥ स एव समुत्पन्नया त्रिगुणवृत्ति
दृग्निद्रियेय ॥ इ० श्रीभा० ११
स्क० ११ अध्याय ॥ वि० सुषुप्ति
युक्ते ॥

सुषुप्तस्थानः । पुं० प्राज्ञे ॥ सुषुप्त
स्थानमस्य ॥

सुषुप्तिः । स्त्री० सर्वोपरमावस्थायाम् ।
अहं किमपि न जानामि सुखे
नमयानिद्राऽनुभूतेष्वपि प्रकारेण
स्वप्नप्रधानेऽज्ञाने ॥ तस्यानामान्तर
ङ्कारणशरीरम ॥ आनन्दमयको
षस्येति ॥ सर्वस्य स्थूलसूक्ष्मोपा
धि कारणीयाधीनोक्तस्य सुषुप्ति
त्वमितितज्ज्ञानम् ॥ शोभनासु
प्तिः सुषुप्तिः ॥

सुषुप्सु । वि० स्वप्नमिच्छौ ॥ स्व
प्ने सन्नप्तादुपस्थाय । नदविदेत्या

सुसंस्कृतः

दिनासन किञ्चाद्विस्वपीश्यादि
नासम्प्रसारणम् ॥
सुषुम्णा । स्त्री० नाडौविशेषे ॥
साच । इडापिलङ्गयामध्वेषसंमा
ना० पृष्ठवशान्तगंतानाडौ० सुषु
म्णे ल्युच्यते ॥ शोभन सुख सुख
यस्याम् ॥ पु० ॥
सुषेण । पु० करमर्दे ॥ विष्णौ ॥
सुयोवश्वे ॥ तारायावालिभा
याया पितरि ॥ वेतसे ॥ शोभ
नासिनायस्य । एतिस ज्ञायामगादि
तिषत्वम् । रषाभ्यामितिवत्त्वम् ॥
सुषेणिका । स्त्री० कर्णविद्वतायाम्
॥ सुष्ठुसिनयति । सिनाशब्दात्०
सन्त्यप्रपाशितिविच । पचाद्यच्
। एतिस ज्ञायामगादितिषत्वम् । क
त्वम् । स्वार्थेकन् ॥
सुषेणी । स्त्री० त्रिवृति ॥
सुषामा । स्त्री० नटीभेदे ॥
सुष्ठु । अ० प्रथमस्ये ॥ अत्यर्थे ॥
सुतिष्ठति० सुस्थानवा ॥ छा० । अप
दुस्सुष्ठुइतिक्कु । सुषामादित्त्वा
त्त्वत्वम् ॥
सुसयत । चि० कृतसयमे । यथावि
धिसयमविशिष्टे ॥
सुसवत । चि० सिद्धे ॥ अतिनि
गूढे । आचारनिर्हारविहारयोगा
सुसंवताधर्माविदातुकार्या ॥
सुसंस्कृत । चि० घृतादिनानाद्रव्ये

सुस्नातकः

अप्रयत्नत सुपक्वव्यञ्जनादौ । प्र
यत्ने ॥ सुष्ठुसंस्क्रियतेस्य । कर्म
विज्ञातः । सम्परिभ्यामितिसुट् ॥
सुसंस्थान । चि० शोभनाकृतौ ॥
सुसंस्था । स्त्री० जनकभावार्थायाम् ॥
सुनम्पत्० दु० स्त्री० परभागे ॥
सुसम्पृष्ट । त्रि० अलङ्कृते ॥
सुसह । चि० दुः सहभिन्ने ॥
सुसाध्य । चि० सुकरे ॥
सुसार । पु० रक्तखदिरि ॥ मन्त्रि
विषे ॥ चि० अतिशयसारवति ॥
शोभन सारोऽस्य ॥
सुसारवत् । न० स्फाटिके ॥
सुसिक्ता । स्त्री० शर्करायाम् ॥ शो
भनबालुकायाम् ॥
सुसीमा । स्त्री० साधुसीम्नि ॥ वृत्ता
हन्मातरि ॥
सुसेव । चि० सुष्ठुसेवितु योग्य ॥
सुस्थ । चि० नीरोगे । स्वस्थे ॥
सुस्थता । स्त्री० आरोग्ये ॥
सुस्थिर । त्रि० चाक्षुष्यरहिते । स्थि
रतरि ॥
सुस्ना । स्त्री० खड्गकारी । खिसारो०
इ० प्र० शमोधान्ये ॥ सुस्नादुर्वा
लताकृष्णकषायाविषदागुरुरिति
राजनिघण्ट ॥
सुस्नात । पु० अज्ञानतज्ज्ञानकृति ।
चि० सुन्दररूपिणकृतज्ञाने ॥
सुस्नातकः । पु० शोभनस्नातके ।

सुहृत्

सुस्मित । वि० सुन्दरेष्वस्युक्ते ।
 सुखादु । वि० सुमधुरे ॥
 सुहृत्ति । पुं० धौर्मेदे ।
 सुहित । वि० विहिते । दत्ते ।
 सुहिता । स्त्री० चमोर्लङ्गाविशिष्टे ।
 सुहृत्तम । वि० उपकारानपेक्ष्योप
 कारके ।
 सुहृत्प्राप्ति । स्त्री० चम्पकाख्यायां
 सिद्धौ । सुहृदागुरुशिष्यसब्रह्मचा
 रिणांस वादकानांप्राप्ति । न्याये
 नस्य परोक्षितमप्यर्थ तावन्नश्वदध
 ते । यावद्गुरुशिष्यसब्रह्मचारिभि
 सवनसंवाद्यते ।
 सुहृत् । पु० मित्रे । सदैवानुगते
 च कर स्वपरभूरिक्थानांप्रायशी
 हिसुहृदे । सङ्घास ॥ शस्तवि
 त्ते । प्रत्युपकारनिरपेक्षतयापका
 रिणि । प्रत्युपकारमनपेक्ष्य पूर्व
 क्तेह सम्बन्धविनैवीपकर्त्तरि ।
 कृतोपकारे । सम्बन्धनि । शिभ
 न हृदयमस्य । सुहृद्दुर्द्धाविति
 साधु । सहाये । यथाहस्तुवि
 चार । चन्द्रचन्दनमिन्दुधामधव
 लाराल्योदिरिफ(पथी)भङ्गारिन्मुखरा
 विलासविपिनीपान्तावसन्तोदया
 । मन्द्रध्यानवनीदधासदिवसाम
 न्दा । कदम्बानिला शृङ्गारप्रसु
 खाचकामसुहृदीनार्याजितायांजि
 ताः । कामसुहृद सहाया

सूक्ष्म

नार्याजितायांजिता । सर्वेषां
 दुपरल्लकत्वात् ॥ सर्वानार्यामिणि ॥
 सुहृदय । वि० सुचेतसि । सहृद
 ये । हृदयालो ॥ शिभन हृदयम
 स्य । मित्रत्वाविवक्षणाहृदयस्य
 हृत्ताव ।
 सुहृद्गुण । पुं० शुचितादौ । मित्र
 सगुणे ॥ यथा । शुचितात्यागि
 ताशौर्यसमानसुखदुःखिता । अ
 नुरागसदाक्षिण्य सत्यनाचसुहृद्गु
 णा ।
 सुहृद्व । पु० वानरविशिष्टे ॥ चन्द्रव
 गोयवहृदिपुराणपुत्रे ॥
 सुहृत् । पु० जातविशिष्टे । पु० भू
 म्नि० नोदविशिष्टे । सुहृत्तानां निवा
 सोजनपद । सुहृत्ता । अणो लु
 प् । लुपियुक्तवद्भाव ।
 सू । पु० प्रसवे सवनमण्डप्रा
 णिप्रसवे । क्लिप् ।
 सुहृत् । पु० वार्ये ॥ वाते ॥ उ
 त्पन्ने ॥
 सूकर । प० वरहे । शूकरे । कुम्भ
 कारे । मृगविशिष्टे । सवनम् । मू
 ळप्राणिगर्भविमोचने । सम्पदा
 दि । सुर्षप्रसवकराति । कृष्णो
 हस्तिरेष्टः ।
 सूकरी । स्त्री० चपविशिष्टे । वरह
 क्राकायाम् । शूकरक्षिपाम् ।
 सूक्ष्म । न० प्रवचने ॥ वि० गच्छी

सूक्ष्म .

रार्थे ॥ शोभनीतिविशिष्टे ॥ वि
देहस्तोत्रमन्त्रादौ ॥

सूक्तवाक । पुं० इदं वा वापुषित्रीभ
द्रमभूदित्यादिकेमन्त्रे ॥ भन्तमात्रे
। सुभाषिते । सूक्तवक्ति । वच०
। घञ् ॥

सूक्ता । स्त्री० चित्राच्याम् । शारिका
याम् ॥

सूक्ति । स्त्री० शोभनीति ॥

सूक्ष्म । पुं० अणौ ॥ कतकी सू
क्तात्मनि ॥ जातिक्रियोदिप्रवृत्तिनि
मिरुशून्यत्वात्मनि (वागादौन्द्रिया
णामनीचरेपरमात्मनि ॥ आत्मा
सूक्ष्मोऽणुपरिमाणवृत्तिकश्चित् । त
न्न । युगपदशेषशरीरव्यापिविदना
नुसन्धानासिद्धे ॥ न० कैतवे ।
भाट्ये । अध्यात्मे । सूक्ष्मशरीरे
॥ अलङ्कारविशेषे । यथा । कुतौ
पिलक्षित सूक्ष्मोप्यर्थीत्यस्मैप्रका
श्यते । धर्मोऽकेनचिद्वततःसूक्ष्म
परिचक्षते ॥ कुटीप्याकारादिह
तादृशसूक्ष्मः स्तोत्रमत्तिसवेद्य
। उदाहरणम् । वक्तास्यन्दिस्तेदवि
न्दुपवत्सैर्दृष्टाभिन्नकुङ्कुमकापि
कण्ठे । पुरुषतन्व्याव्यञ्जयन्तीव
यस्यास्मिन्त्वापायीखड्गलेखांलिलीख
॥ अत्राकृतिमालीक्यकयापिचित
किंतपुरुषावितमसिलतालेखमैन
वैदग्ध्यादभिव्यक्तिसुपनीतपुंसा

सूक्ष्मपत्र ।

मेयकपाणपाणितायेग्यत्वात् । य
थावा । सङ्केतकालमनरविटज्ञा
त्वविदग्धश । वैषम्येचापि ताकृ
तलीलापदानिमौलितम् ॥ अत्र
जिज्ञासित सङ्केतकालः । क
याचिद्विद्वितगात्रेणविदितानिशा
समयश्च सिनाकमलनिमौलनेनलो
लयाप्रतिपादितः । वि० अल्पे
। स्तोके ॥ इन्द्रियाणीचरे ॥ सूच्य
ते । सूचयैशुच्ये । सूचि स्मन् ॥
सूक्ष्मकृष्णफला । स्त्री० मध्यमजम्बू
वृक्षे ॥

सूक्ष्मतण्डुल । पुं० खसखसि ॥
सूक्ष्मतण्डुला । स्त्री० पिप्पल्याम् ॥
सूक्ष्मदर्शी । वि० प्रण्डिते ॥ कुशाग्रौ
यमतौ । प्रत्युत्पन्नमतौ । विशिष
ज्ञे । इन्द्रियेभ्यः परास्मर्याद्वत्यादि
प्रकारेणसर्वविशिषसूक्ष्मतापारम्प
र्यदर्शनेन० परसूक्ष्मद्रष्टृशौल्य
स्यतस्मिन् ॥

सूक्ष्मदलः । पुं० देवसर्पपि ॥

सूक्ष्मदला । स्त्री० दुरालभायाम् ।

सूक्ष्मदारु । न० किलिञ्जी ॥ तनुका
ष्ठे ॥

सूक्ष्मपत्र । पुं० धान्यके ॥ वनजीर
के । देवसर्पपि ॥ लववदरे ॥ सुर
पथे ॥ वनवर्षयाम् । किलितिच्ची
। ताम्रचूडे । कुकुरद्वौ । कुकुरौ
धा० इ० भा० प्र० ॥ बावलवृक्षे

सूक्ष्मभुवनोष्टकम् ।

। स्वर्गपुष्पे । न० वितुमकी । सू-
क्ष्मपत्रे ।

सूक्ष्मपत्रक । पु० सूक्ष्मपत्रे ॥ ख-
र्चक ।

सूक्ष्मपत्रा । स्त्री० क्षुद्रजम्बुम् ॥ जी-
वन्त्याम् । दीर्घपत्रायाम् । डि-
ङ्गाम् ॥

सूक्ष्मपत्रिका । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
शतावर्षायाम् । क्षुद्रोपीदिकायाम्-
दुरालभायाम् । आकाशमास्थाम्
॥ लघुब्राह्म्याम् ॥

सूक्ष्मपत्री । स्त्री० आकाशमास्थाम् ॥
सूक्ष्मपर्णा । स्त्री० जीर्णदारुणि । जी-
र्णफलज्याम् ॥ डिङ्गाम् ॥

सूक्ष्मपर्णी । स्त्री० रामहत्याम् । ना-
गदन्तिकायां ॥

सूक्ष्मप्रिप्ली । स्त्री० वनपिप्पल्या-
म् ॥

सूक्ष्मपुष्पी । स्त्री० यवतिक्तायाम् । गर्भे ॥

सूक्ष्मप्रयक्ष । पु० शिरःपुष्पगर्भे ॥

सूक्ष्मफल । पु० भूकर्तुदारे ॥

सूक्ष्मप्रका । स्त्री० तामलकर्पा ॥

सूक्ष्मवदरी । स्त्री० भूवदर्या ॥

सूक्ष्मभुवनोष्टकम् । न० चमरपुरविशि-
ष्टेषु ॥ यथा । सूक्ष्मासरपुराव्यष्टौ

बुधैपैशाचमादितः । राक्षसं वा

जगन्मूर्त्यं वा हेतुमहर्षिमत् ॥ सौ

स्य प्राज्ञैश्चरं तस्य दीप्तं परमं वा नि-

वेति । बुद्धिस्थे । सूक्ष्मभुवनोष्ट-

सूक्ष्मशरीरम्

कम् । तेषुपैशाचमादितश्चष्टौ
पैशाचम् । ततोराक्षसादि । ब्राह्म-
दीप्तपरमयाश्रयेति । महर्षिमतो
माहेन्द्रादप्यतिशयाय । अधिककान्ति-
ः । इ० मृ० स० ता ॥

सूक्ष्मभूतम् । न० अपञ्चोक्तताका-
शादिभूते ॥

सूक्ष्ममन्त्रिक । पु० मन्त्रके ॥

सूक्ष्ममूला । स्त्री० जयायाम् । वै-
जयन्तिकायाम् । जाहि० इ० प्र०
पुष्पवृक्षे ॥ सूक्ष्ममूलमस्था ॥

सूक्ष्मवदरी । स्त्री० भूवदर्याम् ॥

सूक्ष्मवल्ली । स्त्री० जतुकायाम् ॥ ता-
म्रवल्लीयाम् ॥

सूक्ष्मवस्त्रम् । न० शल्यावसने ॥

सूक्ष्मशील । पु० खसखसे ॥

सूक्ष्मव्रण । पु० क्लिणे ॥

सूक्ष्मशरीरम् । न० सप्तदशावयवे
लिङ्गशरीरे ॥ विज्ञानमयतनोम

वप्राणमयकीर्णा • ज्ञानेच्छाक्रि-
याशक्तिप्रधाना एतत्कीर्णत्रय

मिलितसत् । सूक्ष्मशरीरमित्यु-
च्यते । यथाहभगवतीहिमाद्रिप्र-

तिदेवीगीतायाम् । ज्ञानेन्द्रियाणिप-
ञ्चैवपञ्चकर्मेन्द्रियाणिच । प्राणादि-

पञ्चकक्षैवधियाचसहितमनः ॥
एतत्सूक्ष्मशरीरस्यान्ममलिङ्ग-

ग्रह्यते । इति । सूक्ष्मशरीरम् ।
शरीरम् ॥

सूचक ।	सूचिशालि
<p>सूक्ष्ममग्नकांरा । स्त्री० बालुकायाम् ॥ सूक्ष्ममग्नकांरा । पु० बालुकायाम् ॥ सूक्ष्ममग्नकांरा । पु० अणुधान्यविशि षे । सूचिशाली ॥ सूक्ष्ममग्नकांरा । पु० पञ्चमयुक्ते । सूक्ष्मा । स्त्री० यूपिकायाम् ॥ वा लुकायाम् ॥ चूडैकायाम् ॥ करु णायाम् । सूचि स्मृतिवृत्तिटाप ॥ आश्वातकीश्वराधिवासिन्यामम्बा- याम् ॥</p>	<p>न्यादिरदन्त । गुरुत् ॥ सूचनम् । न० गन्धने ॥ ज्ञापने ॥ सूच० । ल्युट् । सूचना । स्त्री० व्यधने । वेधनेदृशि । दृष्टौ ॥ गन्धने । अभिनये । टाप् सूचि । स्त्री० व्यधिन्याम् । सूच्या म । सुद्धः इ० भा० प्र० ॥ नृत्त प्रमेदे ॥ शिखायाम् । सूच्यतेऽ नया । सूच० । अचङ् । ॥ अल्प गंले ॥</p>
<p>सूक्ष्मेक्षणम् । न० शिष्टविद्याप्रसि द्धिगन्धविशिषे ॥ सूक्ष्मेणा । स्त्री० उपकुक्षिकायाम् । चिपुष्याम् । चुटी । छोटीइका यवी० इ० भा० ॥ अस्त्रागुणायथा । एकासूक्ष्माकफश्वासकासाशी मू० कृच्छ्रहृत् । रसेतुकटुकाशीता सूक्ष्मावातहरीमता ॥</p>	<p>सूचिक । पु० सौचिके । तुम्रत्राये ॥ सूचिका । स्त्री० सूच्याम् । सौवन द्रव्ये ॥ सूचिकाधर । पु० गजी । इतिनि ॥ सूचिकापुष्प । पु० केतक्याम् ॥ सूचिकाभरणम् । न० औषधविशि षे ॥ सूचिकासुखम् । न० जलकरङ्गे । ज लजिगङ्गे । चि० सूच्याम् ॥ सूचितः । चि० ज्ञापिते ॥ सङ्क्षेप तोदशिते ॥ सूच० । ल । ॥</p>
<p>सूचक । पु० दर्भादुरे ॥ सौव्यति । विबुधसुसन्ताने । सिधिरुच्येति चट् ॥ सूचक । पु० सौवनद्रव्ये । बाध के ॥ शुनि । ओती । विडाली ॥ काकि । कायसे । कुद्वि । सिद्धि ॥ पिशाचि ॥ कथके ॥ सूक्ष्ममग्नौ ॥ सूचधारे ॥ चि० पिशुने । दुर्ज ने । कर्षणेपि । परदेष्टाकासके । परसतामसतासुदेवावाप्यापके ॥ सूचयति । सूचयैश्वर्ये० द</p>	<p>सूचिपत्रम् । पु० शितावरमाके ॥ सूचिपुष्प । पु० केतकसुखे ॥ सूचिरीमा । पु० शुकरे ॥ सूचिगान । पु० गरुडे ॥ इ० श० र० ली ॥ सूचिबदनः । पु० नकुले । मयके ॥ सूचितुष्यबदनंयम् ॥ सूचिशालिः । पु० सूक्ष्ममग्नौ ॥</p>

सूच्ययः

सूची । स्त्री । सौवनसाधने । चाङ्गि
काऽभिनयान्तरे । अङ्गद्वाराचिष्टा
याम् । स्त्रिया करण । सौव्य
तेऽनया । विवृतनुसन्ताने सि
वेष्टेरुचेतिचट् । टित्वानुङीप् ।
चि० पिशुनइति० श्रीधरस्वामि
न ॥

सूचीदल । पु० । सिताधरे ।
सूचीपत्रा । स्त्री० गण्डदूशियाम् ॥
जलस्थ याम् ।

सूचीपाश । पु० । सूचीवन्धनहेतुभूते
चिद्रे ।

सूचीपुष्प । पु० । केवल्या ।

सूचीमुख । पु० । शुक्रदर्भे । व्यूह
विशिषि । न० । शीरेके । नरकान्ता
रे । चि० सूच्याम् ।

सूचीरोमा । पु० । सूकरे । चि० । सूची
तुल्यरोमविशिष्टे ॥ सूचीसङ्घा
निरोमाचियञ्चस ।

सूचीव्यूह । पु० । सूच्याकारेव्यूहवि
शिषे । पिपीलिकापङ्क्तिरिवाय
वञ्चान्नावेन० सशतरूपतया० वच
यच० सैनिकावस्थान० सशोभप्रती
रपुरुषमुखः सूचीव्यूह । तेना
यतीभयेसतिथायात् ॥

सूच्ययः । पु० । खरच्छदे । उलूख
छ० इ० गी० दे० भा० प्र० त्व
विशिषि । न० । इभे । सूच्यय
भाषि ॥

सूतः

सूच्ययस्यूलका । पु० । त्वविशिषि ।
यया । सूच्ययस्यूलकादभोज्या
स्यस्यखरच्छदइतिरत्नमाका ।

सूच्याम् । पु० । मृषिके । महानर
केषप्रभेदे । चि० । सूचीतुल्यमुखे ।

सूच्याङ्ग । पु० । सिताधरे ॥

सूत । पु० । सारथी । सुवतिगम
यतिस्माञ्छान् । नू० । गच्छयन्त्वा

तुक्त० । त्वष्टरि । तच्छिष्य । ब्रा
ह्मण्यान्विषयाञ्जजाते ॥ यथा । अ
विधादिप्रकन्यायांसूतीभवतिजा
तितइति । अर्चविषाहासञ्जवात्
कन्यायहण स्त्रीमात्रप्रदर्शनार्थम् ।

ब्राह्मण्यान्विषयाञ्जात्याचतनामा
सञ्जायते । पितामहदैवस्यैष्यो
वैश्यस्यश्चैसूत्यांसोमाभिषवभूमौ
सीत्येवमिसमत्पन्नेनारायणाधि०
पुराणानां वक्तुरि । प्रीराणिके ।

अथोक्तविष्णुपुराणे । इति तु दक्षिणे

चक्र दृष्टा तस्य पितामहः । विष्णो

रश्च पृथु मत्स्वापरितोषं पर ययौ ।

तस्य वैकातमाचस्यश्चैपैतमवैश्व

मे । सूत सूच्यासूतपन्नः सी

त्येवमिसममते । तस्मिन्नेव महा

यज्ञे जज्ञे प्राज्ञीयमागध । प्रोक्तौ

तदाम् निबद्धे सावभौसूतमागधौ ।

सूतयतामेव नृपतिः पृथुवैश्यः

प्रतापवान् । इति २ अश्वि १२

अध्यायः । वन्दिनि ॥ सूते ॥

सूतपुत्रक :

पुं० न० पारदे ॥ नि० प्रसूते ॥
गिरिती ॥ सुवति० सुयतीक्ष्णवाग्वि
न । ध्रुवैरर्थे । ततः ॥

सूतकः । पुं० न० पारदे । रसे ॥
न० जनौ । जन्मनि ॥ जनना
ग्रीचे ॥ यथा । यावन्नष्टिद्यतेना
कतावन्नप्रोतिसूतकम् । किन्ने
नाजेतत पश्चात्सूतकानुविधीय
ते ॥ अपिच । मूतेनसूतकगच्छे
न्नेतरत्सूतकेनतु । इहमनुरपि ।
यावन्धोपरिशावेतुसूतकोपरिसूतके
। शेषाहोभिर्विशुचि स्यादुदक्या
सूतक विनेति ॥ मरणाग्रीचे ॥
यथा । सर्वगोचमसंस्पृश्य तत्रस्था
त्सूतकेसति । मध्येपिसूतकेदद्यात्
पिण्डान्प्रेतकृतस्यकृति ॥ प्रति
बन्धकी ॥ यथा । व्रतयज्ञविवाहे
पुत्रादुपेक्षेमेऽर्चनैजये । आरब्धे
सूतकनद्यादनादर्थेतुसूतकमि-
ति ॥

सूतकाः स्त्री० सूतिकायाम् । सूता
शब्दात्स्वार्थेकम् । सूतकापुत्रिका
हन्दास्त्राकावितिसाधुः ॥

सूतकाष्टकम् । न० सूतिकाष्टके ॥
सूतकायागृहम् ॥

सूतकनयः ।

सूतकजन्मः ।

सूतपुत्रः ।

सूतपुत्रकः ।

पुं० कर्षे । कृत्या

कर्षेऽवकाशः ॥

सूतिकावासः :

सूतराट् । पुं० पारदे । रसे ॥

सूतिः । स्त्री० प्रसवे ॥ सीमाभिष
धभूमौ ॥

सूतिका । स्त्री० सूतकायाम् । नव
प्रसूनायाम् ॥ तदन्नभोजनप्राय
क्षित यथा । चाण्डालान्न भूमिपा
न्नमज्जोषिष्वजोविनाम् । शौण्डि
कान्न सूतिकाग्नंभुक्तामोसव्रतौभवे
दितिशङ्खः ॥

सूतिकागारम् ।

सूतिकागृहम् ।

सूतिकाग्रीहम् ।

सूतिकाभवनम् ।

सूतिकावासः ।

प्रसवाशये

न० । अरिष्टे

॥ तस्याक्त

तियंथा ।

पुं० अष्टहस्ताय

तंचाचतुर्हस्तविशालकम् । प्रा
चीदारमुदगद्वारविदध्यात्सूतिका
गृहम् । तथापिशाचानावासाय
था । सर्वगानप्रतिघान्कृतिका
गृहसेविनः । पृष्ठतः पाणिपादा
अपृष्ठयोवान्सुरंरहसः । एवविधा
नृपिशाचाबद्धद्वारानुकम्पया ।
अन्तर्हानवरप्रादात्कामयादित्वमे
वव्रितिवक्त्रिपुराणम् । अपिच ।
सूतिकावासनिकयाजन्मदानागदे
यताः । तासांवागनिमित्तानुशुचि
जन्मनिकीर्तिता । षष्ठेऽङ्गिराणि
वागानुजन्मदानानुकारयेत् । इति
सूतब्रह्मार्थेकम् । सूतिकापुत्रिके
तिपक्षेऽतश्चत्वम् । सूतिकायाः

चतुर्थम्

• गृहम् • गेहम् • भवन
 आसीत् ॥
 ॥ पु • नवप्रसूताया व्या
 ॥
 ॥ स्त्री • सूतिकागारे जा
 कस्य षष्ठदिने पूज्यदेवी विजिषी ॥
 नृ • न • सूतिकागारे ॥
 ॥ पु • जन्ममासीत् • नैज
 सूते प्रसवस्थमास ॥ सू
 सी वैजननी नवमी दशमी अपि
 ॥ आधार ॥
 ॥ न • गुह्यस्थि • त्वक्पत्रे
 ॥
 ॥ वि • दक्षे • चतुरे ॥ सु
 श्रवणमुद्योगिण्य ॥ न • शि
 यानि ॥
 स्त्री • यज्ञज्ञाने • अभिषे
 ने ॥ युवस्थाम् • सूतयुवस्था
 यडादेश • ॥ सीमलतारस
 कृतिकश्चित् भरत ॥
 न • सूतद्व • भा • प्र • वस्त्रा
 ॥ तन्त्री • व्यवस्थायाम् ॥
 दिसूचनायन्ये • पदसाधक
 ॥ सूत्रलक्षणात् • यथा • स
 रिरिभाषावविभिर्निबमएव
 तपेधोधिकारश्चप्रद्विधसूत्रल
 ॥ अपिच • अष्टपाक्षरमस
 सारवद्विज्ञतीमुखम् • अस्ती
 ॥ अष्टाक्षरस च स चविटोविटारि

सूत्रधारः

ति ॥ चवनात्तुचतुश्चतुश्चतुश्च ॥
 खल्यते • चववेष्टने • चदन्त • ॥ एर
 च् • सीव्यतेनेनवा • विवु • ॥ सि
 विमुच्योष्टे रुचेतिचकारात् • कि
 तृष्टनृचप्रत्यय • भूतकारणे •
 यथा • अण्डारम्भकभूतानामपञ्ची
 कृतभूतजम् • चवङ्कारणमित्ये
 तदागमिनेवगम्यते ॥ अण्डारम्भक
 पञ्चभूतकारणस्यापञ्चीकृतपञ्चभूत
 तत्कार्यात्मकचवस्यागमेकगम्यत्वा
 तत्तर्कागम्यत्वम् • तत्तत्सूतिम्प्रमा
 णयति • अचिन्त्या • खलुयेभाषा
 नतांस्तर्कययोजयेत् • सूत्रान्त-
 र्याम्यक्षराणिताकिं कानानुमन्वते
 ॥ तर्काभासीभवेत्तेषु हेतुदृष्टान्तव
 र्णनादिति • पत्रपात्रपवित्रचव
 स्थवा • पुसिचेतिपुस्त्यमपि ॥
 सूत्रकण्ठ • ॥ पु • विप्रे • द्विजन्मनि
 ॥ खल्लरीटखने • कपोते ॥
 सूत्रकीर्ण • ॥ पु • डमरौ ॥
 चवगण्डिका • स्त्री • एषस्थाम् •
 चवतन्तु • ॥ पु • चत्रे ॥
 चवतर्कुटौ • स्त्री • तर्कुव्याम् • तर्कु
 वा • इ • भा • ॥
 चवधार • ॥ पु • इन्द्रे ॥ शक्यपतो
 ॥ नान्यन्तरसञ्चारिणि • नटवि
 श्वे • सतुरङ्गभूमिपरिक्रम्य
 नाटकीयकथासूत्रसूचक • त
 ॥ अष्टाक्षरस • चतरोवाद्यनिष्ठा

चतुर्विधम्

तोऽभेदभूषणसमाह्वय । नाना
 भाषणतत्त्वज्ञानानामाद्य र्यतत्त्ववि
 त् ॥ नानागतिप्रचारज्ञीरसभाव
 विशारद । विषापचारचतुरोना
 नाशिक्षिकाणां न्वत । कन्दोऽभि
 धानतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविचक्षण
 । तसङ्गीतानुगणक । कलातात्त्राव
 धारण ॥ अथधार्यप्रयोगाचयोक्तु
 यामुपदेशक । एष गुणगणोपेत
 चतुर्धर सञ्च्यते ॥ शिल्पकारि
 प्रमेदे । स्वष्टिरे । रयकारे । बट
 द्रु । द्रु । दे । भा । कुतार । द्रु ।
 गौ । दे । भा । प्र ॥ चतुर्धरति
 । धञ्ज । कर्मण्यण् ॥
 चतुर्धर । पु । कार्पासे ॥
 चतुर्धर । पु । सौवर्णकृत । सौचि
 की । तुल्यशायी ॥
 चतुर्धरभू । पु । धनकी । यक्षधू
 पे ।
 चतुर्धरम् । न । वापचराव्यकाष्टी
 । चतुर्विधकाष्टी । तांत । द्रु ।
 भो । भा । प्र ॥ यथा । आवा
 यन चतुर्धर यत्तुत्वे रभिषेच्यते ॥
 इतिशब्दमाला ।
 चतुर्धरा । स्त्री । तर्कव्याम् ॥ द्रु ।
 द्वा । लो । ॥
 चतुर्धरीया । स्त्री । बीणाप्रमेदे । ला
 वुव्याम् ॥ इतिहारावली ॥
 चतुर्विधम् । न । तन्तुवाथीपकरणे

चद

। वसरे । तासनी । द्रु । गौ ।
 भा । प्र ॥ चतुर्विधम् ॥ च
 व विष्टतेवानर्थ यत्नेतितुस्वामी ॥
 चतुर्धरा । पु । समष्टिचक्रशरीराभि
 मानिनिचैतन्ये । हिरण्यगर्भे ॥
 मन्त्रानुस्यूतत्वात् । चतुर्धरा ॥
 बाथी ॥ यथा । योयडाद्वि
 स्थितोवायु । चतुर्धरेतिश्रुतीरि
 त ॥
 चतुर्धरा । पु । गीतभिदि । इन्द्रे सु
 द्रु । उत् । अत्यर्थमपुनपुनस्त्रा
 यते । वैष्णवपाने । आतीमनि
 त्रिस्थितिनामनिन् ॥
 चतुर्धरी । स्त्री । गलचले । गलमेख
 लायाम् ॥ इतिहारावली ॥
 चतुर्धरी । पु । काकी । अक्षपयायाय
 या । क कितुकरटारिष्ट बलिपुष्ट
 सक्तप्रजाः । ध्यात्वात्मविषपर
 भृङ्गलिभुज्वायसापपीत्यमर । का
 कीरतज्वरः सूत्रोवायकीयूटमैथु
 न । कारव । परमृत्युसलुण्टाकी
 भौद्धलिङ्गिका । अक्रान्त । सत्यवा
 क वाणोऽपक्रान्तनगरीवक । ए
 द्रिघनाडोज्ज्वलिकागुडिकाकषाय
 का । ॥ त्रि । चतुर्विधे ॥
 चतुर्धरे । पु । भूमिकार्या ॥
 चद । पु । उपकारे बलवे । आ
 रालिकी ॥ व्यञ्जने ॥ सारथ्ये ॥
 क्षीर्णे ॥ अपराधे ॥ पापे ।

सूना

सूयते • सूदयति वा । षूदयत्यर्थे
 एरच् । पचाद्यज्वा ॥
 सूदयन् । न • जनने ॥
 सूदयतीति । स्त्री • रसवत्याम् । पा
 कस्यानि । महानसि । रसीद् • इ •
 भा • ॥ सूदानां सूपैर्काराणां शोणा ॥
 सूदाध्यक्ष । पु • पाकयाकाध्यक्षे
 । पौरोगवे ॥ तक्षय्य वया । चमा
 दायं शुचिदं चक्षित्वित्तितविद्या
 रद । सूदयाच्चविशेषज्ञ सूदा
 ध्यक्ष प्रशस्यते ॥ इति मातृये
 १८६५ अध्यायः ॥
 सूनम् । न • प्रसवे । पुष्ये ॥ पुं •
 किरणे । सूर्ये ॥ त्रि • पुष्यति ॥
 जाते । सवनम् • सूयते वा । षूङ्
 प्राथिप्रसवे । भाषिकर्मणिवाक्त् ।
 स्वादयचोदित इति निष्ठानत्वम् ।
 सूना । स्त्री • पुण्याम् । पथिविज्ञा
 याम् । गतशुल्ककामम् । घण्टि
 कायाम् ॥ जन्तुपथस्यानि ॥ यथा
 । पञ्चसूना गृहस्थः कुक्षोपेयस्य प
 स्कर । कण्ठनीचोदकम्भस्य ध्वते
 वास्तुवाहयन । सूनैः । सूना •
 हिंसास्त्रानगुहयोगात् ॥ शुण्डा
 याम् । वेष्टायाम् । कुनोपस्थाय
 म । षूङ् प्रभिषेति । सुजीदीघं
 सेति न • ॥ यद्वा । सवनम् • सू
 यते वा । षूङ् प्राथिगर्भविमोचने
 भाषिकर्मणिक्त् । स्वादयचोदित

सूप .

इति निष्ठानत्वम् ॥
 सूनु • । पु • पुत्रे ॥ अनुषि ॥ धर्मे ।
 रथी ॥ सूयते । षूङ् प्राथिप्रसवे ।
 सुव किदिति नु ॥ स्त्री • कन्या
 याम् ।
 सूनू । स्त्री • कन्यायाम् ॥
 सूनृतम् । न • प्रियसख्योत्ती । सख्य
 प्रियवाक्ये । इन्द्रीभवानिति प्रिय
 म् • नसख्यम् । काचोभवानिति
 सख्यम् • नप्रियम् ॥ मङ्गले । सु
 छुनृत्त्यन्त्यनेन । नृती • । चञ्च
 क । अन्येषामपीति दीघं ॥
 त्रि • तद्वति ।
 सूनृता । स्त्री • प्रियसख्येष्वसि । क
 ते । कतश्च सूनृतावाचोऽप्युक्ते ॥
 सून्याद । त्रि • उन्मत्ते ॥
 सून्याद । त्रि • उन्मन्दिषी ॥ उन्म
 स्ते । उन्मादरोगविभिर्दे ॥ सु •
 यतिवयित उन्मादेऽञ् । सोपसर्ग
 त्वान्मदेर्वाञ् ॥
 सूप • । पु • सूदे ॥ भाण्डे । व्यञ्ज
 ने । दाक्याम् ॥ यथा । दक्षितानु
 शमीधान्य दाक्षिणीजीवियामुभे ।
 दाक्षीतुसक्षिषिसिवालयवाद्रं कश्चि
 द्भुभि । स युक्तासूपनामोक्तात्
 काष्ठकोतद्वाचय ॥ सूपोविष्टस्य
 क्षीरस्य शीतसुसविशेषतः । नि
 सुषोभ्यसिच सखाचसुतराव
 जित ॥ शोभनावापोऽस्मिन् । कश्च

सूपधूपनम्

पूरित्य ॥ कुसुमभ्यङ्गेत्यपचतउ
त् ॥ जदनीरित्यनदीर्घनिर्देशा
दन्यथाप्यदितिवा ॥ यद्वा । सव
तिरसम् । पुपसवादी । सुश्रुभ्या
निष्चेतिपीदीर्घश्च ॥

सूपकार । पु० पाककसंरि । य
ज्ञवे । आराजिकी ॥ औदनिकी ॥
तक्षकश्च यथा । इक्षितोकारतत्त्व
ज्जीवनवान्मिष्टपाचक । शूरश्च
कठिनश्चैवसूपकार सचच्यते ।
अपिच । पितृपैतामहेदश्च । या
स्त्रज्जीमिष्टपाचकः । शीतयुक्ती
यमत्तश्चसूपकार सचच्यते ॥ भवि
युद्धमिका क्षिग्धा सूपकारा
प्रमागता । धृतीष्णीषाश्चशुच
यस्तथावे सवशेस्थिता ॥ अन्धोपित
अथेकेविश्वरन्तिपरिचारका । तेपि
चैवविधाएवतदध्यक्षोपिताहमद्र-
ति ॥ सूपकराति । कु० । क
मंय्यण् ॥ श्रद्धपाक्षीपजीविनि ॥
सूपकारपति । पु० पाचकध्यक्षे
तक्षकश्च यथा । सूपकारपतिस्तत्र
प्राथम्येद्यगुणान्वितः । तत्तद्व्य
जनतत्त्वज्ञस्तजतुप्राशनतत्त्वर । जी
वनजीवनामन्न तद्भुक्ता विधिपाचि
तम् । तदेवाविधिनाभुक्त परिष्ठा
नेविधिपमम् ॥ सूपकाराणां प
ति ॥

सूपधूपनम् । न० हिङ्गुनि ॥

सूरि

सूपपर्णी । स्त्री० मृद्गपर्णाम् ॥
सूपश्रीष्ट । पु० मृद्गे ॥
सुपाङ्गम् । न० हिङ्गुनि ॥
सूप्य । पु० वेदजे । यमौधान्ये ॥
सूमम् । न० पु० क्षीरे ॥ नभसि
॥ सूते । षूङ्प्रोणिगर्भविमिच
ने । सुयतेवा । षूङ्प्रोणिप्रसवे
। इषियुधोधिदसिष्ट्याधूसूभ्योम
क ॥ पु० चन्द्रे ॥

सूर । पु० सूर्ये । रबी ॥ सुवति
प्रेरवतिकर्मणिजीकम् । सूप्रेर
णे । सुसूधागूधिभ्यः कान् ॥
यादवे । वसुदेवजनके । वृत्ताहं
तुपित्विभिषि ॥

सूरण । पु० अर्थीनि । शूरणे ।
कन्दे ॥ चयंती । सूरौहि साकाम
। बहुलमन्यवापीतियुच् । कर्त
रित्युद्धो ॥ बाहुलिसूरण ना
द्यात् ।

सरत । वि० कृपाक्षी ॥ सुष्ठुरम
ते । रम० । ता । बाहुलकात्
पूर्वपदस्यदीर्घः ॥ सूरौकंभवत
पतिवा । ड ॥ उपशान्ते ॥ सौ
रमे । क्षीरमे । पूर्वपदस्यदीर्घः
। कित्वादनुनासिकक्षीप ॥

सरसूत । पु० अरुणे । यदुडा
यक्षी ॥ सरस्वरवे चत सारधि ॥
सूरि । पु० क्षीरे ॥ पण्डिते । सङ्
ख्यायति ॥ सूते । सुयतेवा । षू

सूक्तं

उ० प्राणिनर्भविमोचने । प्राणिप्रसवे
 वा । सू० त्रि० ॥ आदवे । सूर्ये ॥
 सूर्ये । पु० पण्डिते । विदुषि ॥ स०
 र० सूर्योऽस्युपास्यतयाऽस्य । च
 तद्वनिठनावितीनि ॥ न० धूमि ॥
 सूर्ये । स्त्री० कुन्त्याम् । पृथायाम् ॥
 सूर्यस्यस्त्री । पु० योगादितिडीष ।
 सूर्यतिष्यागस्येतिवक्षीप ॥ रा
 जसर्वपे । राजिकायाम् ॥
 सूर्यस्यम् । न० आदरे । सूर्यभा
 दरे । ल्युट् ॥
 सूर्यः । पु० माषि ॥
 सूर्यः । पु० प्रसूतोऽने ॥ शीथित
 भाजने ॥ कुम्भपरिमाणे । द्रोण
 यपरिमाणे । इतिशेषकपरिभाषा
 । सप्तं । सगतौ । सगृह्याम्
 उ० चितिदद्यापादीस्थपाठात्प ॥
 सूर्यस्यस्त्री । स्त्री० रावणस्यभगिन्या
 म् ॥ सूर्यशीथितभाजनम् । नख
 विदूषणे । सूर्यस्यशीथितभाजने
 नयनादिसत्क्रियानखयतिदूषयतो
 तिसूर्यस्यस्त्री ॥
 सूर्यपथी । स्त्री० सुदृपथ्याम् ॥ पु०
 वंपदादित्यत्त्वम् ॥
 सूर्यपथम् । न० तीर्थविशिषि । राम
 तीर्थे ॥
 सूर्यी । स्त्री० अयः प्रतिमायाम् ॥
 शोभनाजम् । बहुब्रीह्या । स
 वंसैक्तिग्रयादिति० गौरादित्यादा

सूर्यकान्त

डीष् ॥ सूर्यी ज्वलन्तीमादिहो
 न्मृत्तवेगुरुत्त्वम् ॥
 सूर्यः । पु० अर्कपथे ॥ सूर्ये । अ
 यंमथि । आदिहो । तपने । स
 वितरि । रशौ ॥ अक्षदध्यादिभि
 पूजोक्तावराहपुराणे । यथा । उ
 दयान्नि । सतस्य यस्तुभक्त्या नरो
 द्विज । दध्यक्षताक्षनिभिस्तु तस्य
 मि पूजयेच्छुचि । तस्यभाषप्र
 पञ्चम्याशुभयत्सुसुपाकिं तम ।
 तत्तच्छणादेवनिर्दग्धभस्मीभवतित
 स्यतदिति ॥ रश्मीनाम्राजानारसा
 नास्तस्वीकरणात्तस्य ॥ यथा ।
 सरस्यकाशि । स० । कर्त्तरिक्त्वप्
 । निपातनादुत्त्वम् । तस्मैपरत्त्वा
 वल्लिषेतिदीर्घः । यथा । सुवति०
 कर्मणिषीकप्रेरयति । प्रप्रेरणे
 । कर्त्तरिक्त्वप् । निपातनात्क्व
 पोरुडागमः । उभयचराजसूर्यस्ये
 ष्यादिनानिपातनम् ॥ सतेजस्य
 तिसूर्यस्यदितिवा । सू० प्राणि
 गर्भविमोचने । सूर्यस्यनिपातनम्
 सर्वावभासके ॥ पौर्णमासीचन्द्र
 ॥ यथा । परीतन्तुदिवाप्रोक्तविपरो
 तन्तुसर्वरी । पौर्णमासीगतचन्द्र
 स्यैवभूतिभिधीयतइति ॥
 सूर्यकान्त । पु० अग्निमयी ।
 अग्निगर्भे । सूर्यमण्डले । सूर्याग्नि
 नि । पुष्पदन्तविशिषि । सूर्यमण्डले

सूर्यग्रहणम्

। पुष्परत्ने । पचत्पुटे ॥ स्फ
टिके । सूर्यं कान्तोऽस्य ॥
सूर्यकान्ति । स्त्री० पुष्पविशेषः ॥
यथा । सूर्यकान्तिकामवर्णाभोद्
पर्वयद्वत्प्रीतिशब्दचन्द्रिका ॥ च
यंक्षुती ॥

सूर्यकाज । पु० दिने ॥
सूर्यकालानुचक्रम् । न० खरोदय
प्रसिद्धे मानवानां शुभाशुभज्ञानार्थं
न नक्षत्रचटितचक्रविशेषः ॥ विवा
द्विचसनीयुद्धेरागार्थगमनेतया ॥
पर्यंकाख्यानलक्षकज्ञातव्यनुप्रयत्न
त ॥

सूर्यचट्टम् । न० सिद्धराशौ ॥ अ
बाह्यकालिदाम । यद्माननाख्यो
द्विचसनीयुद्धेरागार्थगमनेतया ॥
भक्तोः एनहार प्राज्ञयितुश्च
ने स्मृकृततदित्येतदगारमाश्रयि-
ति ॥ सूर्यछगृहम् ॥

सूर्यग्रहः । पु० सूर्योपराने । सूर्य
ग्रहणे ॥ यथा । सूर्यग्रहः च
यंवारसिमेसामयहीभवेत् । चू
छामिपररथोगक्षानत्तफनस्य
राम् ॥

सूर्यग्रहणम् । न० सूर्योपराने ॥ त
त्कारणम् । त्वं वृद्धपुत्राय ॥ सूर्य
ग्रहोद्वारागस्तुमीक्ष्यकाययामवे
त् । अतोम्योस्तधारेवम्यासया
वकारणम् ॥ यासमीषौतुकायते

सूर्यभक्त

तथात पूर्वपश्चिमी । तत्रपुण्य
फलाद्भागः कसिराहेस्तुदिष्णुने
ति ॥

सूर्यज । पु० यमेः पितृपत्नी ॥
यमेदरे ॥ सुयोधवावरे ॥ क
थे ॥ कृष्णात्मजे ॥ सूर्यज्जात
। जनी० । उ ॥

सूर्यजा । स्त्री० कालिन्द्याम् ।
यमुनायाम् ॥

सूर्यतनय । पुं० यमेः गनिपदे ॥
कथे ॥ सुरद्वानरे ॥

सूर्यतनया । स्त्री० कालिन्द्याम् । य
मुनायाम् ॥ यस्म्यचतनया
सूर्यतनयम् । न० तीर्थविशेषः ।
पर्यपच । पु० अकंपथे । या
दित्यपच ॥ सूर्यभानितीक्ष्णा
निपर्णानिपचाचिर्यस्य ॥

सूर्यपुत्रः । पु० सूर्यजे सूर्य
तनये ॥

सूर्यपुत्री । स्त्री० यमुनायाम् ।
यथा । यमसूनंमस्तेस्तुयमने
लीकयुजिते । वरदाभवसेनिष्ठा
यंपुत्रिनीस्तुते ॥

सूर्यफणिकम् । न० खरोदयोक्तेम
नुग्रानां सर्वकार्यशुभज्ञापकचक्रवि
शेषः ॥

सूर्यवल्ली । स्त्री० अकंपुष्पिकावृक्षे ॥
सूर्यभक्तः । पु० यम् ॥ नि०
अकंपुष्पिके ॥

सूर्योऽयाम्

सूर्यभक्ता । स्त्री० सुवर्चलायाम् ।
आदित्यभक्तायाम् । हुल् हुल् ।
इ० भा० ॥

सूर्यमणि । पु० सूर्यकान्तमणौ ॥
पुण्यवृक्षविशेषे । पचत्पुटे । पुष्प
रत्ने ॥

सूर्यमण्डलम् । न० अर्कविम्बे ॥ सूर्य
मण्डलम् ॥

सूर्यमण्डलमेदौ । पुं० परिव्राजि ।
योगिनियस्वरथेऽभिसुखिभूत्वाहत
स्तस्मिन् ॥

सूर्यमता । स्त्री० आदित्यभक्तायाम् ।
सूर्यमुखी । स्त्री० सूरजमुखीतिख्या
तेपुण्यवृक्षः ॥ सूर्यसुध्याहरेत्स्नी
टयानिरुक्तामिषाण्डताम् । अ
र्कइतिशेषः ॥

सूर्यलोक । पु० सौरभुवने ॥
सूर्यवंश । पु० सूर्यसन्ताने ।
सूर्यसज्जम् । न० कुङ्कुमे ।
सूर्यसारथि । पु० अरथे ।
सूर्यहृदयम् । न० सूर्यसंस्तवि
शेषे ॥

सूर्या । स्त्री० सूर्यस्यदेवतायाम्यो
गिति सूर्यस्यसौदेवता । सूर्या
देवतायाचापः । इन्द्रवारुण्याभौ
षधी । विशालायाम् ॥ नबीटा
याम् ॥

सूर्यार्घ्यम् । न० सूर्यसम्प्रदान
कार्घ्ये ॥

सूर्येन्दुसङ्गम

सूर्यालोकः । पु० आतपे ॥

सूर्यावर्तः । पु० हुल् हुल् । इति
प्रसिद्धेक्षुपविशेषे । सुवर्चलायाम्
॥ सूर्यावर्तौविषम्बुः । सुनचि
था० इ० गौ० दे० भा० प्र० शा
कविशेषे अक्षपथेऽप्यथा । सा
वर्तियसकरभोवशिरः कपिपिप्प
लो । कामातासौक्ताचित्प्रोक्तसूर्या
वर्तःसितोऽपरइतिरत्नमाला ॥ बरा
हकालीकथितसूर्यावर्तस्तुशान्दि
कोरितिह राशिलीशशिरोदीगविशेषे ॥

यथा । सूर्योदययाप्रतिमन्दमन्दम
न्निधुवसकसमुपैतिगाढम् । वि
वर्द्धतेचाश्रमतासहैवसूर्यावर्ततोवि
निवर्ततेव ॥ शीतेनशान्ततमने
चकिञ्चिदुष्णेनजन्तुसुखमाप्नुयाद्वा
। सर्वात्मकेकष्टतमविकारसूर्याव
र्ततमुदाहरन्ति ॥ सूर्योदयमिति
अक्षोक्तव्यारम्भेतिवाच्यत् । सूर्याव
र्तसौ० सूर्यस्याधिगतौ ॥ इति ॥
सूर्यावर्ता । स्त्री० आदित्यभक्ताया
म् ॥

सूर्यश्मा । पुं० सूर्यकान्तमणौ ।
सूर्यश्च । सूर्यवेष्टके । सूर्याश्वे
वाताटहरितौसमावितिचिकाण्ड
शेषः ॥

सूर्योद्गमः । न० तावत् ॥ पु० अर्क
हृदये ॥ वि० सूर्यनामके ॥
सूर्येन्दुसङ्गमः । पु० दधौ । अमा

सूक्ता

ब्रह्मायाम् । सूर्येन्दुसङ्गच्छे तोष
क्षिन । घ ॥

सूर्योद । पु० सूर्यास्तकालप्राप्तेऽति
थी ॥ यथा । सूर्योदस्तसम्प्राप्ते
य सूर्येऽस्तकालेऽतिविरितिर्हमच
न्द्र । अग्रयोदोऽतिथिः सायसू
र्योदोऽस्तमेधिनेतिमनु । सूर्येण
जठ प्रापितः ॥ अस्तगतसूर्ये ॥
यथा । दिरातिथीतुविमुखे गतयत्
पातक भवेत् । तदेवाष्टगुण विद्या
तसूर्योदोऽविमुखे गतयत्विष्यपुरा
णम् ॥

सूर्योदय । पु० भागो प्रकाशे । सय
यादेवोभागवती । पञ्चपच ५५ उष
काल सप्तपचा ५० सूर्योदय ।
अष्टपच ५८ भवेत्प्रात शेष सूर्यो
दय स्मृतइति । तत्रययननि
विधयथा । सूर्योदयेवास्तमितेच
मायिनविमु चतिवीरपिचक्रपाणि
नमिति ।

सूक्त । पु० वाये ॥ कुमुदे । कौ
रवे । उत्पत्ते । पश्ये वाते । वा
यी ॥ सरति । ससतिवा । सृग
ती । सृष्टभूयधिसुपिभ्य कक् ।
सूक्तसरणशीलमिति वेदभाष्यम् ॥

सूक्तगङ्गु । पु० कगदुरीगे ॥

सूक्ता । स्त्री० ऋद्धवत्पारत्नमय्यामा
कायाम् ॥ अकुत्सितायाकर्मम
व्यांगती ॥ टाप् ।

सूक्ति

सूक्तालः । पु० सृगाले ॥

सूक्तम् । न० सूक्तणि ॥

सूक्तणी । न० २ षोष्ठया प्राणाभा
गे । सृजतिजालादि । सृजविस
र्गे । बाहुलकात्कानिन् । अस्त
न् ॥ प्राणाविष्टकसूक्तयोदुत्थम
र । षोष्ठ्येतिजाताधिकवचनः ।

सूक्त ।) न० सूक्तणि ॥
सूक्ता ।)

सूक्ति । न० सूक्तणि ॥ इत्यरुणोभ
रतश्च ॥

सृग । पु० भिन्दिपाक्षी ॥ सरति
। सृ० बाहुलकात् गक ॥

सृगाल । पु० गीमाथो । जम्बुकि ।
सिन्धाल । इ० भा० प्र० मृगध
र्तकी ॥ सृजतिमायाम् । सृज०
। बाहुलकात्कालन् । न्यङ्का
दि । असृगालातिवा । क । पु
षादरादि । सृगनलातिवा । पु
र्व्ववत् । दैवविशेषि ॥

सृष्टा । स्त्री० सूक्तायाम् ॥ सृती ।

सृङ् । पु० सृष्टिकर्तारि । सृजो
क्तिप ॥ सृजोसृज० इत्यादिरु
पाणि ।

सृजकाक्षर । पु० सजिकाक्षरे ।

सृग्यमान । चि० सकलभूतसङ्घे ।

सृजय । पु० पाण्डवानां सिनापती ॥

सृचि । पु० चन्द्र ॥ सूर्ये ॥ वा
यी ॥ सरति । सृ० जनिदेव्या

सूदाकु :

दिवासर्तं क्षिन् ॥ यचौ । पुं०
खी० चक्षुषे ॥ सुषिः क्षियामि
खमरः । सृषिः स्यादक्षुषीपुमा
नितिष्ठायांतरम् । तेनाभवलि
होयमक्षुषि ॥ सरतिचत्तरगच्छति
० अनवावा । सृ० । सृषिभ्यां
किदितिनि ॥

सृषिका । खी० जात्यायाम् ॥ संज्ञा
याकन् ॥

सृषोका । खी० जात्यायाम् । सर
ति । सृ० । सत्तेर्नुञ्चेति० ईक
न् ॥

सृत । वि० गते ॥ सृधातो त्त
प्रच्ययेननिच्यत् ॥

सृतिः । खी० गमने ॥ मार्गे ॥
सरत्वनया । सृगतौ । क्षिन् ।
सृकायाम् । कुत्सितार्यामूढजनप्र
वृत्तायांगतौ ॥

सृत्वा । पुं० विसर्पे ॥ पक्षिणि ।
हृषी ॥ प्रजापतौ । सरति । सृ०
। शीङ्गुशीत्यादिनाकनिप । तुक् ॥

सृत्वर । वि० यमनशीले ॥ सरति
तच्छील । सृ० हृषन्वञ्जिस
त्तिभ्यः क्तरप् ॥

सृत्वारो । खी० नमनकल्याम् ॥
टिटठेतिङोप् ॥

सृदर । पुं० । सृपे ॥
सूदाकु । पुं० । यचौ । यचौ ॥
ज्वलने ॥ यचौ ॥ प्रतिसूर्यके ॥

सृष्टिप्रदा

दावाग्नावितिहेतुः ॥ सरत्त्यस्य
यम् । सृ० । सरत्तेर्दुक्चवेति
काकुप्रत्ययः ॥

सूदाकु । खी० नयाम् ॥

सृपाठ । पुं० सृपायाम् ।

सृपाटिका । खी० चक्षुषाम् ॥

सृपाटो । खी० माने । गौरीदित्वा
बृडोष् ॥ रक्तधारोयाम् ।

सृप्तः । वि० गते । प्रविष्टे ॥

सृप्यमाण । वि० पथ्यमाने ॥ सृ
प्यमाण पथीयस्मिन्पतन्त्युपरिगा
खगा ॥

सृप्र । पुं० चन्द्रे । निशाकरे ॥
सप्रति । सृप्रखगतौ । स्फोयि
तश्चिबश्चिबकोत्थादिनारक् ।

सृसर । पुं० सृगविशेषे ॥ यस्य
नीलवाले कान्ताकचसाहाय्य
क्रियते । सचमहिषाकृतिर्भवति ।
सरयशील । सृगतौ । सृचस्यद
क्तरच् ।

सृष्टः । वि० निर्मते । रचिते
। युक्ते ॥ निश्चिते ॥ प्रचुरे ।
प्राप्ये । भूषिते ॥ सुक्ते । त्यक्ते
। सर्वजनम् । सृज् । भाषितम् ॥

सृष्टि । खी० सगे । निर्माणे । नि
मित्तौ ॥ स्वभावे । त्यागे ॥
सर्वजनम् । सृज् । क्षिन् । सृ
ज्यतेद्वितिकर्माविवाक्षितम् ॥

सृष्टिप्रदा । खी० यमदाचोक्षुषे ।

सितिका

से । खो . प्रयुक्तभार्यायाम् । इ
नाकाभिनसहवर्तमाना । वापस
जन्मस्येति स ।

सेक । पु . सेवने । घारे । सेव
नम् । पिच . । घञ् अभिषेके ।
सेकद्रोणी । खो . सेकपात्रे । सेक
स्थ . सेकायवाद्रोणी ।

सेकपात्रम् । न . सेकद्रोण्याम् । सेव
ने । नौस्थजलनिस्यारणपात्रे ॥
येननाभोजलसुदधियते । सि उ
नी . इ . गौ . भा . ॥ सेकस्थपा
त्रम् ॥

सेकभाजनम् । न . सेकपात्रे । सेक
स्थभाजनम् ॥

सेकिमम् । न . मूलके ।

सेक्ता । पु . भर्त्तरि । चि . सेचन
कर्त्तरि । सिञ्चति । पिच . ।
लृच् ॥

सेकत्रम् । न . सेकपात्रे । सिञ्चतेऽ
नेन । पिचचरणे । दाक्षीणसयुयु
जेतिकरणे ण् ॥

सेचक । पु . मेघे । चि . सेक्तरि ।
सिञ्चति । पिच . । श्वल् ॥

सेचनम् । न . सेकपात्रे ॥ चरणे ॥
सेके । सिञ्चतेऽनेन । पिच . । क
रणेति ल्युट् ॥ रचणे ॥

सेट् । पु . चिलाने । लतापनसे ।
गोड् व्यायाम् ॥

सेतिका । खो . अयोध्यायाम् ॥

सेतुबन्ध

सेतु . । पु . आली । व्यवस्थापके ।
अथदृढं चोच्चमथोदृढं चमिति
व्यवस्थाहेतौमृदादिमये । डौली .
मैड . भि डली . इ . भा . प्र . ।
पिण्डले । सस्यार्थजलधारणे ।
उदकसन्तानकाविधातरि । जलव
न्धे । सस्यरे । वन्ध . इ . भा . प्र .
पुन . इ . भा . प्र . नदीसङ्क्रमे
। सांकी . इ . गौ . भा . ॥ सेतो
र्वे विध्यसुक्ता नारदेन । सेतुसद्वि
धेऽज्ञेय . खेयोऽन्यस्तथैव च । तौ
यप्रवर्त्तनात्खेयोऽन्य . स्थातुत
न्निवर्त्तनादिति ॥ धर्ममर्यादाया
म् । शस्त्रीयनियमे ॥ मर्यादाया
म् ॥ कुमारकी . दुरुणवन्धे ॥ मुक्त
विशेषे । सिनाति . सीयतेवा ।
पिण्डवन्धने सितनीरातुन । ति
तुचेति लैट् ॥

सेतुक । पु . वरुणद्रुमे ॥

सेतुबन्ध । पु . लङ्कागमनार्थश्रीरा
मकृतसमुद्रबन्धनसेतौ । समुद्रारी
। आनिबन्धे । सेतुबन्धनेशुद्धिमा
इकालिदास । सवारिशारीयतमौ
शत रकालघुघ्रुवाधेऽज्जभाषवास
रान् । यमार्यभार्यास्तुजितौ
निराकुलानुबन्धविवाहवसेतुबन्ध
ने । पादशुभात पञ्चतुपञ्चचांशिस
सौदरेपञ्चपरांशकेषु . । पादेस
दापञ्चमिता ; परस्मिन्सारावरा .

सेनायग

सितुस मूर्धसस्था ॥ लग्नग्रहिमा
ह । सियेतिमीताबुरिमेनियेऽस्त्रिणि
दिपु सिलग्नेससदम्बरायने । अतु
ष्टयेविक्रमवैरलाभगैरसाधुभि
सितुनिबन्धनश्रये ॥ इति १८ अ
ध्याय ॥

सितुमेदी । पु० दन्तीवृक्षे ॥

सितुवृक्ष । पु० वरुणद्रुमे ॥

सिन्धु । न० बन्धनद्रव्ये । निगडे ।
विडौद्र० भा० प्र० ॥ सीयतीऽनेन
। पिञ्ज्बन्धने । दास्योशसतिवार
णोष्ट्रन् ॥

सिद्धिमान् । पि० निषण्णे । षट्पल०
। भाषायासदृशमुच्यते इति । लिट्
कालादेश लिटिधातोरिति हिस्वे
० अतएकहल्भ्यङ्गिति । एत्वा
भ्यासलोपौ । इट् ॥ स्त्रियासुगित
श्चेति लोपि० वसतिरिति सम्प्रसार
णं वलादिस्त्वऽभाषाज्ञे ट् । सि-
द्धौ ॥

सिद्धु । पु० नाटाक्षे । राजतेमिषे ।
तरम्बुजी ॥

सिना । स्त्री० ध्वजिन्याम् । वाङ्मन्या
म् । प्रतनायाम् । सैन्ये वृत्ता
हं न्यातरि ॥ सिनोति । पिञ्ज्०
। कृष्टकृसिद्धुः न्यनिस्त्रपिभ्यो निदि
मिनन् । टाप् ॥ सहद्वनेन स्वाभि
नाया ॥

सेनायग । पु० सेनापतौ ॥ सेनाया

सेनापति ।

अयोगच्छतिगच्छ० । डः ॥

सेनायवी । पु० सेनायेसरे ॥

सेनाङ्गम् । न० इत्यादिचतुर्षु ॥ ते
यथा । इत्यश्वरथपादात् सेनाङ्ग
स्याच्चतुष्टयमिति ॥ अथ० नाविका
टविकादीनां पदातावन्तर्भावा । नौ
कानारथेष्वन्तर्भावा । महिषादीनां
गजाश्वेन्तर्भावा । सेनायापङ्गम् ।

सेनानायक । पु० बलाध्यक्षे । से
नापतिदशकस्यैकस्मिन्पत्यौ ॥

सेनानिवेश । पु० विविरे ॥

सेनानी । पु० अस्त्रभुवि । शुद्धे ।
कात्तिकेये । सेनापतौ ॥ प्रतना
धिपे ॥ सेनाभयति । षीञ् ॥
सत्सु द्विषेति क्तिप् ॥

सेनानुकारी । पु० सेनायगे ॥ सेना
भनुपचाङ्गानिकरोति । । णिन् ॥

सेनापति । पु० सैन्यपे । वाङ्मनी
पतौ । पतिदशकस्यैक पति ।
सेनापतिरुच्यते । तल्लक्षणं यथा ।
कुलीन शीलसम्पन्नो धनुर्वेदवि
शारद । इति शिवाश्च शिवासु
कुशलं स्यात्भाषणम् ॥ निमित्तं
शकुनज्ञानेवैताचेव चिकित्सिते ।
कृतञ्च कमं चाश्वरथयोक्तेशसहो
द्युञ्च । अतस्त्वविधानञ्च प्र
त्यासारविशेषवित् । राज्ञा सेनाप
तिः कार्योत्राक्षयं च विधीयतेति
माख्ये राजधर्मम् ॥ कात्तिकेये ।

सैर

महासिने । षडानने । गुहे । स्क
न्दे । सेनाया वाहिन्या । प
ति ॥

सेनामुखम् । न० तिष्ठसुपत्तिषु ॥ य
था । एकेभै करयात्यश्वापत्ति । प
क्षपदातिका । पक्षत्रैस्त्रिगुणै
सर्वै । क्रमादाख्यायथोत्तरम् ॥
सेनामुख गुल्मगणौवाहिनीपूतना
चम् । अनौकिनीदशानौकिन्य
चौहिणीति । सेनसेनामुखे । इ
भा । नि २ । रथा ३ । अश्वा
६ । पदातय पक्षदश समस्तस
कस्यथा ३० भवन्ति । एतत्परि
माणपरिमितासेनासेनामुखमुख्य
ते । सेनायामुखमुपक्रमः ॥

सेनारक्ष । पुं० सैनिकी । प्रहरिका
दौ । पहरिया । इ० भा० प्र० ।
सेनारक्षति । रक्षपालने । कर्म
व्ययम् ॥

सैनिका स्त्री० वर्षावृत्तविशेषः ॥ इ
रशब्दखकुण्डलेनसखितायाप्रया
धरेणवीणयाकृता । रूपनूपुरेण
चापिदुर्जभासैनिकामुखङ्गराज
वक्षभा ॥ यथा । सायुधाटवाहुरा
विमण्डितरक्तबीजरक्तपानपण्डि
ता । अखडमुण्डशुभादम्बखण्डिका
मङ्गलानिनीददातुचण्डिका ॥

सैपुरम् । न० बाहीकयामविशेषः ।

सैर । पुं० तुरुष्कपरिकल्पितवाही

सैवनम्

कप्रसिद्धस ज्ञयाविख्यातेधान्यमा
नविशेषः ॥ यथा । पादेननद्यायक
तुल्यटक्कैर्दिसप्ततुल्यै । कथितोच
सैरद्वितिलोकावती ॥

सैराह । पुं० पीयूषवर्णाश्वे ॥ सतु
दुग्धवच्छैतवर्णा । इ० हिमच
न्द ॥

सैव । पुं० सौवने । सेवते । सैव
पचाद्यच ॥ न० सेविवदरे ॥ य
था । मुष्टिप्रमाणवदरंसेवमाहु
भिषग्वरा । सेवसमोरपित्तघ्न
इहणकफकृद्गुह । रसेपाकीचमधु
रशिशिरहृचिशुककृत् ॥

सैवक । पुं० प्रसवे । नि० अ
नुजीविनिपरिकर्मणि । परिकरे
। मृत्ये । सेवाकर्तारि ॥ खिगध
स्थिरसबलवान् सेवायांसैवकीमत
॥ अष्टप्रभुसन्निधौप्रसन्नकरणसम्पत्
यथा ॥ किङ्कर । किङ्करोवापिस
वथाप्रष्टुमोड्डरम् । यायकसैवा
निरत सकंपुच्छतित विना ।
सैवते । सैवसेवने शब्दम् ॥

सैवकालु । पुं० दुग्धपुच्छान् ।
निशामज्ञायाम् । दुग्धपेया । इ०
गौ० भा० प्र० वृत्ते ॥

सैवती । स्त्री० कुमार्याम् । भर्तु
ष्टावर् । तरुण्याम् ॥

सैवनम् । न० उपासी । चित्तानु
वृत्तौ । सेवनायाम् ॥ सूच्यादि

सेवि

नावस्त्रादिसीवने । कृतौ । पि
बुतन्तुसन्तानि ल्युट् । सेवसीव
नेवा ।

सेवना । स्त्री० परिचर्यायाम् । सेवा
याम् ।

सेवनी । स्त्री० सूच्याम् । शरीरावय
वसयोगविशिषि । यथा । सेवन्य
सम्प्रतासान्तुभवेयु पञ्चमस्तके ।
एकाशिकसिजिज्ञायासेकाविबेज्ञ
ता क्वचिदितिभावप्रकाश ।

सेवन्ती । स्त्री० गतपठ्याम् ।

सेवा । स्त्री० । सेवने । भक्तौ । से
व्यचिजानुवृत्तौ । सर्वभावेनसेव्या
नुकूलकारितायाम् । श्ववृत्तौ । वे
तनयवृत्तेनाज्ञाकरणसेवेतिव्याख्या
तार । सेवातुदोनदृष्टिसन्दर्भेन
स्वामितर्जनोचक्रियादिधर्मयो
गात् । शुनद्वयवृत्तिर्भवति । ब्राह्मणे
नसानकार्या । सेवाश्ववृत्तिराख्या
तातस्मात्तापरिवर्ज्येदितिमनुवच
नात् । सेवनम् । सेव० । गुरोश्च
लङ् । टाप् । सेवनमोराधन
मुपभोगवाश्रयणाच्चेति । यथादिष्णु
सेवते । मुखसेवते । तोर्यसेवतेसा
धुरिति । परस्मैपदपठतु । नीच
सम्बन्धमपिसेवतिनीचएव । स्वाधी
नेविभवेत्यहोनरपतिसेवतिक्रिमा
निन । इत्याद्युदाहरन्ति ।

सेवि । न० सेवे । सेविते । मुष्टि

सेवली

प्रमाणवदरे ।

सेविका । स्त्री० दुग्धपक्वाल्पपिष्टके ।
सिमज्जो । सेवी० इ० भाषा० प्र०
॥ यथा । समितावर्तिका क्वा
त्वासुसूक्ष्मायवसद्भिभा । शुष्का
क्षीरेणससाध्या भोण्याघृतसिता
न्विता । सेविकातर्पणी वक्ष्या
गुर्वीपित्तानिलापहा । याद्विषो
सन्धिकुद्रुच्याताखदेज्ञातिमाच
या ।

सेविकामोदक । पु० लङ्कविशि
षि । सेवकालङ् । इ० भा० प्र० ।
तत्प्रक्रियायथा । घृताव्ययासमि
तवाकृत्वासूचाणितानितु । नि
पुणोभर्जयेदाण्ये खण्डपाकिनयोज
येत् । युक्तेनमोदकानुकुर्यात्तेषु
येमंठकायथा ।

सेवितम् । न० सेविवदरे । सेवकले
॥ चि० समुपासितेगुर्वादी । वरि
वसिते । अनुष्ठिते । उपभुक्ते ।
चाप्रिते ।

सेव्य । पु० अश्वत्यवृत्ते ॥ हि
अलद्रुमे । न० उगौरे । वीरण
मूले ॥ पि० सेवाहे । सेवि
तुमहे । सेवसीवने । ल्युट् ।

सेव्या । स्त्री० इन्द्रावृत्ते ।

सेव । चि० सि हसम्बन्धिनि । सि
हस्याऽयम् । षण् ।

सेवली । स्त्री० सि हपिप्पल्याम् ।

सैन पत्थम

सपदंशायाम् । कुन्याम् ॥
 चि० सिद्धलक्ष्मीपते ॥
 सैहक । पु० राक्षी ॥ इ० श०
 र० बली ॥
 सैहिकीय । पु० विधुतुदे । राक्षी ।
 स्वभागी । सिद्धिकायापत्थम् ।
 ठक ।
 सैकतम् । न० व लुकामयतटे । सि
 कतामये । चि० सिकतामये । सि
 कतापति । सिकतिले । सिकता ।
 सन्त्यऽस्मिन् । सिकताशर्कराभ्या
 म्प्रतिमस्त्वर्थेऽण् ॥ सिकतीववा ।
 शर्कराद्यण् ।
 सैकतिषा । पु० सव्यस्ते ॥ अपण
 की । न० मान्दयानाथाम् ॥ मङ्ग
 लसूचि ॥ चि० भ्रान्तिजीविनि ।
 सन्देहजीविनि ।
 सैकतेष्टन । न० चन्द्रके । चि०
 सैकतिलप्रिये ।
 सैतवाहिनी । स्त्री० नदीदिशि । वा
 हदायाम् ॥ सितानिवाहनानियस्या
 र्जुनस्य० तस्ययम् । तस्येदमित्यपि
 टिट्ठेतिङ्गीप् ॥ यहा सितस्य र्जु
 नस्येयसैतो । सैतीवासौवाहिनी
 नदीच ॥
 सैहान्तिक । चि० सिद्धान्तर्चे ॥
 सैनापत्थम् । न० सेनापते कर्म
 णि ॥ पत्थन्तपुराहितादिभ्यो य
 क् ॥ यहा । दिव्यदिव्यादित्य

सैन्धी

पत्थुत्तरपदाण्य ॥ सेनापतिस
 म्बन्धनि ॥ सेनापते कर्म०
 सेनापतेरिदवा ॥
 सैनिक । पु० सेनारक्षे । प्रहरका
 दौ ॥ सेनारक्षति । रक्षतीति
 ठक् ॥ सैन्ये । सेनावासमवेते ॥
 सेनासमवेति । सेनायावेतिङ्गीऽ
 भावे० ठक् ॥
 सैन्धव । पु० जयद्रथनृपे ॥ सिन्धु
 देरजाश्वे ॥ सिन्धुरभिलनीषा ।
 सिन्ध्वादिस्त्वादण् ॥ पु० न० ल
 वणोत्तमे । माणिसन्ये । सिन्धु जी
 ॥ अद्गुणायथा । सैन्धवलवण
 खदुदौपनपाचनलघु । क्षिग्धर
 च्छहिमवृष्य सूक्ष्मनित्य चिदोषहृत्
 । सैन्धवद्विधिक्षेयसितरत्नमिति
 क्रमात् । रसवीर्यविपाकीषुमुषा
 व्यकथितसितम् ॥ अपिच ।
 पूर्वाह्नकालेवाश्वानांप्रायशीलव
 णहितम् । शूलानाद्विविधस्य ल
 वणसैन्धववरम् । चि० सैन्धुदेश
 भवे । सिन्धुकी ॥ सिन्धुबुजातो
 भवीश ॥ कच्छादिभ्यश्चेत्यथ ।
 अणञ्जीवितवा ॥ पु० सिधुदेशे ॥
 स्वार्थेऽण् । लङ्काप्रदेशमारभ्यमका
 न् परमेश्वरि, सैन्धवाख्योमहादेश
 पर्वतेतिङ्गतिप्रिये ॥
 सैन्धी । स्त्री० तालादिमये । हाका
 याम् ॥ सैन्धीशीताकपायास्तापि

सैरिक् :

सदाहविनाशिनी । वातदाराजनि
घण्टेनरसिहिनवर्षिता ।

सैन्यम् । न० वक्षि । सेनायाम् । से
नैव । चतुर्वर्षादिस्वातृष्यञ् । चि०
सेनासमवेति । सैनिके । सेनांसम
वेति । सेनायावेतिष्य । सेना-
यांसमवेतायेसैन्यास्तौ सैनिकायते
इत्यमर । त्रिखितहस्त्यश्चरयपा
दातसेना० तत्रयेसमवेताएकदेशी
भूतास्तौ सैन्याः सैनिकाश्च ।

सैन्यनिर्याहिका । स्त्री० चक्रयहय्या
म् । निरवाहति यस्यायवनभावा ।
सैन्यपृष्ठम् । न० प्रतियष्टि । यवस्थि
तारालाखसैन्यप्रतिपृष्ट्याति ।

सैरन्ध्री । स्त्री० सैरन्ध्र्याम् । सौरधर
ति । धृज० । मूलविभुजादिस्वा
त्क । बाहुलकादलुक । सौरन्ध्र
श्लेषम् । तथोदमित्यच् । शिल्प
करणात्कर्मकस्त्रीवत् ॥ यथा ।
सौर स्वाच्छन्द्य धरति । प्राग्व
त्क । पृषादरादि । गौरादि
चतु षष्टिकलाभिन्नाशौलरूपादि
सेवनी । प्रसाधनोपचारज्ञासौर
न्ध्रीपरिकीर्तिताइतिकाख्य ॥ द्वौ
पद्याम् ॥

सैरिक् । पुं० हासिके० वषि । काङ्
क्षिके । चि० सौरसम्बन्धिनि । सौ
रेष्यवर्ति । सेनदीव्यतिष्यनतीति
इक सौरखेदवा । इलसीराइक् ।

सैरीय

सैरिन्ध्र । पुं० बागुरावृत्तौ० सङ्कीर्ण
काख्यकरे ॥ यथाहमनु । प्रसाध
नोपचारज्ञमदास दासजीवनम् ।
सैरिध्रबागुरावृत्ति सूतेदसुरयो
गवे० वृत्ति ।

सैरिन्ध्री । स्त्री० सैरन्ध्र्याम् । परवे
म्सखिल्यतात्सुगच्छियाम् ॥ सै
रन्ध्रीपरवेम्सखासवशाशिल्यकारि
केत्यमर । चतुष्षष्टिकलाभिन्ना
शौलरूपादिसेविनी । प्रसाधनोप
चारज्ञासैरन्ध्रीपरिकीर्तितेति का
ख्य ॥ यथा सङ्करसम्भूतस्त्रियाम् ॥
मङ्गलिकायाम् ॥ द्वौपद्याम् । नि
त्यधीवनायाम् । याज्ञसैन्याम् ॥
सौर धरति । धृज० । मूलविभुजा
दिस्वात्क । बाहुलकादलुक ।
सौरन्ध्र श्लेषम् । तथोदमित्यच् ।
शिल्पकरणात्कर्मकस्त्रीवत् । पृषा
दरादि ॥ यथा । सौर स्वाच्छन्द्य
धरति । प्राग्वत्क । पृषादरा
दि । गौरादिष्य ।

सैरिम । पुं० लुकायि । मङ्गिके ।
कासरे । सीरोऽस्त्येषाम् । यत
इति । सौरिणाकर्मकायासिभ
इव । यकन्मादि । प्रज्ञाद्यण् ॥
यथा । सौरससूर्यसङ्गमभङ्गन० पुन
बाहलत्वात् । पूर्ववत् । यजामय
नि । खगे ॥

सैरीय । पुं० भिन्ध्याम् ॥ सैरेभ

सीत्प्राप्त .

नः । तत्रभवद्वत्त्वम् । कर्ष' ।
 सैरेभव । वृथाप्य ॥ सैरीय .
 कफवातवृत् ॥
 सैरीयक' । पुं० भिष्ट्याम् ॥ सञ्जा
 याकम् ॥
 सैरेय . । पुं० भिष्ट्याम् ॥ सैरेभ
 व . । नद्यादिभ्योठक ॥
 सैरेयक' । पुं० भिष्ट्याम् ॥ सैरेय
 शब्दोत्सञ्जायाकम् ॥ अस्मसुपाय
 या । सैरेय कुष्ठवाताल्लुक्कफकण्डु
 विघ्नापह । तिक्तोष्णोमधुरोदन्त्य
 सुस्निग्ध केशरञ्जन' ॥ इति ॥
 सैवाकम् । न० सैवाक्षि ॥
 सीठ । वि० चानो । सविष्णौ ।
 सञ्जातेभ्यः । षड्मर्षणे । क्त' । स
 हिवहिरौदवर्ण' ॥
 सीठा । वि० तितिक्षासयुक्ते । सङ्घि
 रि । यत्ते ॥ सङ्घी । षड्मर्षणे ।
 षड्मुल्लङ्घावितिष्ठत् ॥
 सीत्कण्ड' । वि० उत्कण्ठायुक्ते ।
 उत्के । उन्मगसि ॥
 सीत्प्राप्त' । पुं० सशब्दहाके । चा
 च्छुरितके । श्लादाच्छुरितकहा-
 स' सीत्प्राप्तवृत्तमर ॥ उत्प्रा
 सनम् । असुर्षोपणे । असुगति
 दीपञ्छादानेषुवा । चञ् । उत्सङ्घि
 त' सीत्प्राप्तः । उत्प्राप्तिनाधिक्ये
 नञ्प्रेषणेनवासङ्घित सीत्प्राप्त' ॥
 न० सीत्प्राप्त, ठनि । प्रियवाक्ये ॥

सीपकरण .

सीदक' । पुं० पिण्डप्रदातारं पुरुष
 मारम्यदशमपुरुषान्तेषु ॥ यथा ।
 पिण्डदात्सप्तपुरुषा सपिण्डोक्त
 धिता . प्रिये । सीदकादशमान्ता .
 क्षुस्तत' केशलगोचजाइति ॥
 सीदय . वि० उदयेनसहवर्त्तमाने
 वृत्रियुक्ते । लाभसमेत इ० भाषा ॥
 सीदर' । पुं० सहीदरे ॥ सहउ
 दरेणवर्त्तते । विपसर्जनस्येति स
 । सहसमानमुदरवर्त्ततेति वा ॥ ल
 म्ना तृतीयस्थानि ॥
 सीदरा । स्त्री० सहीदरावाभिनित्या
 न् । टाप् ॥
 सीदर्य' । पुं० समानीदर्ये' । सग
 र्भ्ये । सङ्घी । समानेउदरेमयि
 त स्थित . । सीदराद्य . । वि
 भाषादरे . इतिसमानस्यस . ॥
 सीमङ्ग' । पुं० लशुने ॥ इ० श०
 र० लो ॥
 सीम्नाद' । वि० उत्सादिष्यौ । सीम्ना
 दे । सहीम्न देनवर्त्तते । विपसर्जन
 मस्य ॥
 सीपकरण . । वि० उपकरणेनसह
 वर्त्तमाने । उपकरणविशिष्टे ॥
 सीपकार' । वि० उपकारविशिष्टे ॥
 सीपधम् । वि० सच्छब्दादानादौ ॥
 सीपपदा । स्त्री० अनध्यायविशिष्टे ।
 यथा । सितान्येष्टेद्वितीयाचक्षा
 श्चिनेदशमीतथा । चतुर्थीषादशी

सीमानम्

माघिपता.सीपवदा : स्मृता : ॥

इति ॥

सीपव । पु० राहुयस्ते० इन्दो ।
राहुयस्ते पूषणि । राहुयस्तेष्वि
न्दोव० पूषिच । सीपवोपर
स्त्रीवाविध्यमर । राहुयस्ते कयह
णकमीभूतचन्दे पूषणिच । उपर
क्ते ॥ सहउपपन्नवेनराहुया० इति
सीपव । तेनसहेतोतिसमासः ।
। वापसर्जनयेति सहस्यस ॥
चि० आपङ्गते ॥

सीपमहं । चि० तिरस्कारसहिते ॥
सीपवास । चि० उपवासविशिष्टे ।
सीपाक्ष० । पु० अण्डाक्षेनपुष्पस्यांज
नितेऽन्त्यजविशेषे । भङ्गोतिप्रसि
द्धे ॥ मारुतोचितापराधि० राजा
देशिनमारण्यम्० तेनास्यवृत्ति ।
यथा । अण्डाक्षेनतुसीपाक्षीमूल
व्यसनवृत्तिमान् । पुष्पस्यांजायते
पाप सदासज्जनगर्हित० ॥ इ
तिमनु ॥

सीपाधि । त्रि० उपाधियुक्ते ॥
प्रतिष्ठाभेष्टादिनादानादौ ॥

सीपानम् । न० वाचायादिरचिते०
सीपाद्यारोहणे । चारोहणे ।
पैडो० इ० भा० प्र० । सहविद्य
मानउपरिचानागमनमनन ॥ वा
रोहणस्यसीपान पैडोइतिसमाह्वये
। सीपानिकावृत्तिर्तेनि अर्थे चि

सीमधारा

स्त्वधिराहिणीतिशब्दरत्नावली ॥

सीमाञ्जन । पु० शिमाञ्जने ॥
सीम । पु० शिवे ॥ उभयोसहि
त । हिमदीधितौ । चन्द्रे ॥
सीमेऽमावास्यायामरुणोदयमारभ्य
ज्ञानकालपर्यन्तं मौनोभूत्वास्मा
नात्मीसहस्रदोनफलम्भवतीत्या
हस्यास । सिनीवालोकहूर्वापि
यदिसीमदिनेभवत् । गीसहस्रफ
लदद्यात्ज्ञानयन्मौनिनाकृतमि
ति ॥ अमृतसीति० सीम ।
षुप्रसवेयर्थेया । अतिस्तुष्टु
सधृञ्चिन्नुभायावापदियच्चिनीभ्यो
मन्नितिमन् । वानरे ॥ कुबेरे ॥
पितृदेवे । यमे । समोरणे ॥ व
सुप्रमेदे । नीलवसौ ॥ कपूरे ॥
सीमलतौषधी ॥ सीमलतारसे ॥
सीमज्जतासाधनकीयानि ॥ दिव्यौ
षध्याम् ॥ अमृते ॥ पर्वतविशि
ष्टे ॥ न० नीरे । जले ॥ काञ्चि
क्षे ॥ खर्गे ॥

सीमगर्भ० । पु० विष्णौ ॥ सीमा
गर्भेऽस्य ॥

सीमज । पु० बुधे ॥ न० दुग्धे
॥ चि० चन्द्रजे ॥ सीमाज्जात
। जनी० । उ ॥

सीमतोयम । न० प्रभासतोये ॥

सीमधारा । स्त्री० देवपथे । जम्भ
सरिति ।

सोमयाजी

सोमा । पु० चन्द्रे । इन्दो । अमृ
तसौति । पु० प्रसवने । नामन्सोम
न्सोमद्विष्णवेनदणपाद्यानिपाति-
त सोमानात् ।

सोमप । पु० सोमपीतिनियामिपी
तसोमपतारसे । सोमपिबति ।
प्रापाने । आतानुपेतिक् ।

सोमपत्र । पु० उक्षपे । सोमकट्टणे ।

सोमपा । पु० सोमपे । अक्षो सो
मपतारसपानकर्त्तरि । सोमपि
बति । पा० क्षिप् ॥ अगो । पु
त्रेषु । ब्राह्मणानांपितृषु ।

सोमपीतो । पु० यागेपीतसोमरसे
। सोमपि । सोमक्षपीतम् । सो
मपीतमस्यासि । इति २

सोमपीथ । पु० सोमपाने ।

सोमवत् । पु० कृमृदे ॥ सोमो
वत्पुरुषः । सूर्यवृधयो । यथा
। मिथ्यासूर्याण्यश्वमौमजीवा ।
सूर्येन्दुजी । सूर्यमयाक्षजीवा
। आदित्यशुक्रौ । रविचन्द्रभौमा ।
बुधार्कभौचन्द्रजमार्गबौर्जति । ज्यो
तिस्तत्त्वम् ॥

सोमम् । पु० बृधयङ् ॥ क्षिरा
जमेदे ॥ द्वि० सोमवर्शिशवे ॥

सोमाहवति । भू० क्षिप् ॥

सोमयागः । पु० सोमयतास्रपा
नाह्वेनाजिज्वरज्विशीषे ॥

सोमयाजी । पु० सोमयागकर्त्तरि ।

सोमलता

सोमयोनि । न० चन्दनविशेषः । यथा
। सुयोतलचन्दनंवत्तेजपर्विक
सुच्यते । उभौतुवस्य पर्यायोसोमयो
नि । शिखोहवमितिशब्दचन्द्रिका ।

सोमराज । पु० चन्द्रे । द्विराक्षी
। सोमरासौरावाच । टच् ॥

सोमराजिका । स्त्री० सोमराजिनि ।
बाकुच्याम् ॥

सोमराजो । पु० चोषधिविशेषः ।
तत्पर्याया यथा । चवत्सुज सोम
राजोसुवक्षोसोमवक्षिका । काकमे
षोक्तश्चफलावागुजोपूतप्रत्ययोति
॥ सोमराज० इ० इकुच० इ०
च० गौ० दे० भा० ॥ सोमइव ।
सोमिनवा० राजति । राज० । उप
मानइतिवासुप्यजातावितिबाँष
नि । ॥

सोमराजो । स्त्री० सोमलतायाम् ।
बाकुच्याम् । सोमराजिनि । ना
यत्रौ० इन्दोमेदे ॥ यकारद्वयेनप्र
ठनादिवर्ति । भवेत्सोमराजोत
याशब्दखनारौद्विधासोमराजोक्त
पिलच्छलक्षयम् । यथा । इरेसो
मराजोसमातेयश्च श्री । जगन्मण्ड
ल्यष्टिजल्लवकारम् । कौक् ।

सोमलता । स्त्री० खनाजोप्रसिद्धावा
लतायाम् । तत्पर्यः पर्यायागु
चावयथा । सोमवक्षोसोमलतासो
मयोरोद्विप्रिया । सोमवक्षोति

सीमवल्ली

दीपलोकेटु स्तिक्तारसायनीति ॥
 अपिच । सीमवल्लीमहागुल्मवक्ष
 ओष्ठानुता । सीमाहागुल्मवल्ली
 चक्षुःशरीरेद्विप्रिया । सीमचीरा
 चसीमाचयज्ञाज्ञाद्वसुख्यया ।
 सीमवल्लीकटु शोतामधुरापित
 दाहहत । दृष्टाविशेषमनी
 पावनोयज्ञसाधनीतिरा० नि० यट
 ॥ ब्राह्मणधी ॥
 सीमलतिका । स्त्री० गुडूच्यां । सीम
 वक्ष्याम् ॥
 सीमवक्ष । पुं० युधिष्ठिरे अजात
 कथी - चन्द्रवक्ष । सीमवक्ष ॥
 सीमवल्का । पु० धवलकटुफले ।
 खदरे । रोठाकरश्चे ॥ करश्चे ॥
 सीमवृक्षवल्कोवल्कलमस्य ॥
 सीमवल्कल । पु० कदरे । श्वेत
 खदरे ॥ सीमवृक्षवल्कलमस्य ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० ब्राह्म्यासीमधी ॥
 सीमवल्ली । सीमलतायाम् ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० सीमराजिनि ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० स्वार्थेकन् ॥
 सीमवल्ली । स्त्री० वत्सदन्याम् । लि
 ब्रह्मवाम् । गुडूच्याम् ॥ सीम
 वल्ली । बागुल्याम् । सीमलता
 याम् ॥ सीमवल्लीविदेपलोकेटु
 स्तिक्तारसायनीति ॥ पातलगद्व्या
 म् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ सुद्रव्या
 याम् ॥

सीमसिद्धान्तो

सीमवार । पु० सीमवर्मास्वदिने ॥
 सीमविक्षयो पु० सीमलतारसवि
 र्त्रयकर्त्तरि ॥
 सीमवृक्ष । पु० कटुफलवृक्षे ॥ श्वे
 तखदरे ॥
 सीमवक्षता । स्त्री० वक्ष्याण्डल्याम्
 ॥ चन्द्रखण्डविशिष्टायाम् ॥
 सीमसञ्ज्ञम् । न० कपूर्णे ॥
 सीमसद । भूजि० पितृगणान्तरे ॥
 विराटसुता सीमसद साध्या
 नापितरः स्मृता ॥
 सीमसवन । पु० ब्रह्मलोकाख्याञ्च
 त्यर्थे ॥ सीमोऽमृतसवतीति ।
 युव ।
 सीमसार । पु० खदरे ॥
 सीमसिद्धान्त । पु० बौद्धविशिष्टे ॥
 सीमसिद्धान्तो । पु० सीमसिद्धा
 न्तवैतरि । कापालिके ॥ तस्य सख
 पादिकवया । नरास्थिमातात्मन
 चारुभूषण स्मरानवासीनृचपा
 लमीजन । पश्यामियोगाच्चनशु
 द्धददंनोजगन्मिथोभिन्नमभिन्न-
 मोक्षरात् ॥ अपिच । मलिष्वात्त
 वसऽभिचारितमहामांसाहुतोर्जु
 जता० ब्रह्मवक्ष्यालनिर्मितसु
 रापातेनन पारवा । सद्य क
 तकठोरकठविगतस्फीलाअधारे
 चवेरर्थेन । पुरुषोपहारवर्तिभि
 र्देवीमहाभैरवकृति ॥

सौरङ्गा

सोमसिन्धुः । पु० राहुमूर्धभिदि ।
विष्णी ॥

सोमसुता । स्त्री० नर्मदायाम् ।
सोमसूत्रम् । न० देवालयपञ्चतन्त्रनिर्ग
मस्यानि ॥ यथा । शिवप्रदक्षिणे म
न्त्रीयर्द्धवन्दनमेतत् । सव्यासव्य
क्रमेणैव सोमसूत्रं नलङ्घयेत् ॥

सोमाख्यम् । न० रत्नोत्पत्ति ॥

सोमाल । चि० सोमले ॥

सोमाश्रम । पु० तीर्थविशेषः ॥

सोमिस्वर । पु० जाश्लांसोमकर्तृक
प्रतिष्ठितेश्वरैः ॥

सोमिह्वरा । स्त्री० शिवायाम् । नर्म
दायाम् । सोमात्सोमव शजारम् ।
सुहृत्सत्तुल्यवतितावना रिखात्
॥ यथा । सोमोऽमृतमुहवत्युता ।
स्वर्गप्रदत्तात् । अप० । सोमाद्बुद्धा
दुहवतिता । पचाद्यच् । सोमोऽद्र
विशेष उहवायस्यासः ॥

सोम्य । पु० उपशोधने ॥ चि०
प्रियदर्शने ॥ सोमस्वर । याखादि
स्थोयः ॥

सौरङ्गा । स्त्री० माचाह्वानात् । त
त्सौरङ्गं हनममलसुरगपतिरिति व
दति । यद्यौहविपरोतमिहजनह
दिमुदमुपनयति ॥ यथा । यमिन
वज्रनिधिनीलममलकमलदलनी
चनम् । सखिपञ्चानिकदापिमधु
संयन भवमोचनम् ॥

सौख्यम्

सौख्यरुहः । पु० सौख्यरुहने ॥

सौख्यरुहनम् । न० सौख्यपूर्वदुःखतो
। सतिपूर्वकेदुःखे । स्वसुखवत्त्वा
दिवोचकवाक्ये ॥ सुखरुति । सु ठ
नालक्ष्ये प्रतिघाते च । रुट् । सु
रुहनेन सहितम् ॥

सौख्यल्योक्ति । स्त्री० सव्यल्योक्तौ ।
सौकर्यम् । न० अनायासे । सुकर
सक्तिवायाम् ॥

सौकुमार्यम् । न० मादर्वे ॥

सौख्यम् । न० सुखतायाम् ॥
सुखस्यभावः । व्यञ्जः । असङ्गस्य
भावे । सुखविशेषः । अन्तः सङ्ग
एवरूपस्य गन्धानां सौख्यमुच्यते

सौख्यराशिक । चि० सुखराशिप्रपञ्च
कर्त्तरि । सुखराशिपृच्छति । पु
च्छतीसुखातादिव्यवृत्तिठक् ॥

सौख्यशायनिक । चि० सुखशयनप्र
सङ्कर्त्तरि । सुखशयनपृच्छति ।
पृच्छतीसुखातादिव्यवृत्तिठक् । य
सुखतकादि ॥

सौख्यसुप्तिक । चि० वेतालिके । वे
तालिकाविधकाराश्रयिका सौख्य
सुप्तिका इ० चि० चन्द्रः ॥

सौख्यिक । चि० सुखाश्रिणि । सौ
ख्यीनवृत्तिभाषाप्रसिद्धे । प्र० म०
भा० राजधर्मः ॥

सौख्यम् । न० सुखे । सुखमेव । स्त्री
धेय्यञ् । अकिञ्चिदपि कुर्वन् ।

सौचिक .

सौख्यैर्दुःखान्धपोहति ॥
 सौगन्धिकम् । न . सौगन्धिकविशेषः ।
 सौगतः । पु . बोद्धव्यविशेषः । गन्ध
 वाहिनः । माध्यामिकः । सुगन्धो
 दुधोभक्त्याभोजनीयः । भक्तिरि
 त्यर्थः ॥
 सौगन्धम् । न . कस्तूरी . सौगन्ध
 कः ।
 सौगन्धिकः । पु . गन्धपात्राद्यः । ग
 न्धकः । सुगन्धव्यवहारिणि । गन्ध
 वणिजि । गन्धोत्तिभः । प्राप्तिद्वयः ।
 नपुंसकविशेषः । नासायनौ . य
 पतितयोर्नौजायतसदिसौगन्धिकी
 भवेत् न . कस्तूरी . श्लोतात्पक्षे
 । सौधीकः . भा . प्र . पञ्चरात्रम
 यौ . कस्तूरी . नीलीत्यर्थः . इति
 राजनिर्णयः . सुगन्धैव . स्वा
 र्थः . विनयादित्यर्थः . शोधनी
 गन्धीयः . शोधनीगन्धावा . सुग
 न्धं प्रयोजनमर्थः । प्रयोजनमिति
 ठब्बा ॥
 सौख्यिका . स्त्री . पक्षमेदे . इ . न .
 भा . वनपर्व .
 सौख्यिकम् । न . सूचकस्यार्थभाष
 यो पुराहित्वादिवाचकः ।
 सौचि . पु . सौचिकः ।
 सौचिकः । पु . सूचिकीतिनितुत्र
 वाच्ये ॥ यथासंस्कारप्रदेशावन् . य
 वत्स्यवकन्यावांशैरिडकादेवसौ

सौदामनी

चिकित्तिपराशरपद्वलिवचनात् ।
 सूचीशिल्पभूषणः । शिल्पमिति
 ठक् ॥
 सौचिकम् । न . सौचिकस्यार्थभा
 षयो . पञ्चमपुराहित्वादित्यो
 यक् ॥
 सौजन्धम् । न . सौजन्धः . सुजनतो
 वाच्यः . यथा . सौजन्धः . दशम
 जन्धः . विमर्शः . दौर्वायु शरी
 रगत्यविज्ञानविनयित्वः . शिल्पिय
 यश्च . सदापदानेति . स
 पञ्चमी . ससुतः . प्रियाप्रियतमा
 . भक्त्यनाराधयो . सत्पुण्येन
 विनाभयेदशमुपायः सारिणाम्
 दुर्लभाः ॥
 सौख्यम् । न . सौख्यः . सुतक
 सभाषावा . ज्ञान ॥
 सौचः । पु . सूचकः . निवर्तप्रया
 गाभावेधातुविशेषः . नि . सूचक
 शिल्पिकः ॥
 सौचामनी . स्त्री . सुराद्यप्रधानिबे
 दिकीयानविशेषः सौचामण्यासुरा
 द्याहानयुष्मीयादिति श्रुतिविहि
 तः . सौचामण्याकुलाचारिणाभ्या
 प्रपिबेत सुराम . अन्यत्रकास्य
 पीत्वापणितस्तुल्लिभित ॥
 सौदामनी . स्त्री . तडिति . विद्युति
 सुदासः सिरावन्मज्ज . सुदासो
 कहिकः . तेनैकदिविधेयः . स

ਸ਼ੌਖ

ध्रितप्रकृतिभावाद्द्विष्टोपाक्षीपौन
 भवत ॥ यदा । सुदामापर्वत
 सुदामाप्रद्विष्टाएवदिव ॥ पूर्व
 वदत्प्रकृतिभावा । स्फटिकादिम
 यपर्वतप्रान्तभवाद्द्विष्टादतिस्फ
 टाभवतोऽप्यर्थात् ॥ सुदामामाला
 । तत्रभवात्वा । सौदामनी । माया
 कावेत्यर्थः । तच्छ्रुतिश्रुति ॥ अस्म
 र प्रभेदे । देवविशिष्टः । इत्यज
 य ॥

सौदायिकम् । न० स्त्रीषड्विंशिवे ॥
अवाहक त्याजन । अट्टयाकन्य
यावापिप्रच्छु । पितृशुद्धिदा । भ
सु सकाशात्पिभीर्यालव्वसौदा
यिक स्मृतम् ॥ सौदायिक धन प्रा
प्यस्त्रीणां स्वातन्त्र्य मप्यते । यस्मा
ततदान्तराध्यायार्थं तदंश तत्प्रकी
र्षणम् ॥ सौदायिके सदास्त्रीणां स्वा
तन्त्र्यापरिकीर्तितम् । विक्रये चैव
दाने च यथेष्टं स्यादवरेष्वपीति ॥ सु
दायिभ्यः पितृमातृभृतृकुलसम्ब
न्धिभ्यः कृत्वा सौदायिकम् । अ नृश
यम् । अनैष्ठयम् । इति दायत
त्वम् ॥

सौदास । पं. इत्याकुप शीयभया
आधिपती । कल्प प्रपदे । मि
बसहे ॥

श्रीध. । पु. न. राजसदने । सुधा
लेपेऽक्षमणि । ज्योत्स्नादिवन्द

सौपण्यो

ष. ॥ सुधयाऽवलित वा । दीप्ये
 ॥ वि. सुधासखन्विनि । पु. तु
 मधयाषाणे ॥

सौधभूषणम् । न. कटशकं राधान्
। खना. क. क्षाप्र. ।

सीन । वि० सुनायांभावि ।

सौनन्दम् । न. बलभद्रसुसजी ।

सीनन्दो । पुं० बलदेव । सीनदस
यासि । इति । ५

सोमिक । पृ० बधस्थानाधिकारि
 यि । बैत सिद्धि । मासिक । बा
 कुमिक ॥ सून्यावरति । ठक् ।

मीनिको । स्त्री. दीवयौषध्याम् ॥

सौन्दर्यम् । न० सुन्दरतायाम् । त
 ज्ञाय यथा । अङ्गप्रत्यङ्गकानां
 सन्निवेशाद्येष्वपि तम् सुन्दरसम्बन्ध
 यत्तत्सौन्दर्यमुदाहरितमिच्छु
 क्त्वैतन्नोक्तमपि । सुन्दरसम्भावः
 । अथ ॥

सौपण्ड्यं । न० मरकती । शुण्ड्या
म ॥ गारुडमतास्त्रे ॥ चि० सुप
ण्ड्यसम्बन्धिनि ॥

सौपर्णी । स्त्री । पातालगुरुडीकता
याम ॥

सौपण्ये । पुं० गरुत्मते । गरुडे
॥ सुपण्योऽप्यवस्थाम् । स्त्रीभ्या-
ठक ॥

सौषर्णेयो । स्त्री • सुपण्या • पुण्याम्
॥ सुपण्याश्चपय्य स्त्री । स्त्री षोड

सौभाग्यम्

क् । टिट्ठाणञ्जितेङ्गीप् ॥
 सौमिकम् । न० रात्रिसारणे । रात्रि
 युक्ते ॥ महाभारतस्य पर्व विशिषे ॥
 त्रि० सुप्तसम्बन्धिनि ॥
 सौभम् । न० खसञ्चारिपुरे ॥ हरि
 चन्द्रपुरे ॥
 सौभगम् । न० सुभगत्वे ॥
 सौभद्र । पु० सुभद्रातनयेऽभिमन्यौ
 ॥ सुभद्रायाश्चपत्यम् । अहवाभ्यो
 नदीमानुषीभ्यश्चत्यम् ॥ सङ्ख्या
 मविशिषे ॥ सुभद्राप्रयोजनमस्य ।
 सङ्ख्यामिप्रयोजनयीदृष्टभ्यश्चत्यम्
 यन्यविशिषे ॥ सुभद्रामधिकृत्यकृ
 तायन्य । अधिकृत्यकृतैरन्ये
 चत्यम् ॥ त्रि० सुभद्रासम्बन्धि
 नि ॥
 सौभद्रेय । पु० अभिमन्यौ ॥ सुभ
 द्रायाश्चपत्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ॥
 विभीतकवृक्षे ॥
 सौभरम् । न० सामविशिषे ॥
 सौभरि । पु० पुराणप्रसिद्धिपरम
 इति ॥ मुनिविशिषे । *
 सौभागिनीय । पु० सुभगासुते ।
 सुभगायाश्चपत्यम् । कल्याणादी
 नामिनश्चित्ठक् । पूनडादेशस्य
 । इहगित्युभयपदद्वयम् ॥
 सौभागिनीयो । स्त्री० सुभगात्मजायाम् ।
 सौभाग्यम् । न० विष्णुभाष्यतर्गत
 योगविशिषे ॥ तज्जातफलकयथा ।

सौभाग्यम्

सौभाग्यजन्मासुभगेऽमनुष्ये स्नाय्व्यो
 जनानां धनवान् गुणज्ञः । उदार
 चित्तो बलवान् विवेकी महाभिमानी
 प्रियभाषणश्चेति । सिन्दूरे ॥ टक्
 णे ॥ सुभगत्वे । तल्लक्षणं यथा ।
 अल्पनिद्रोऽल्पभुक्वाग्मीमितभाष्य
 नसूयक इति । सुभगस्य कर्मभावात्
 । प्यञ् । इहगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य चि
 त्त्युभयपदद्वयम् ॥ त्रि० विशिषे ॥
 सौभाग्यकरणम् । न० बाह्यभ्यङ्गितौ ॥
 य सावर्जन्यं सुभगत्त्वमिच्छेद्भु
 णान्सर्वस्यैव देतुं परीक्षम् । प्रा
 प्रोतिदोषानसतीत्यनेकान् परस्य
 योदाय कथां करोति ॥
 सौभाग्यचिन्तामणि । पु० सारको
 सुशुक्तशौषधविशिषे ॥
 सौभाग्यशुण्ठी । स्त्री० पाकविशिषे ॥ य
 था । नागरस्य पलान्यष्टौ घृतं देयञ्च
 तत्समम् । क्षीरं द्विप्रस्थं स युक्तं ख
 ण्डस्यार्द्धं शतपलम् । पचिन्मुहनि
 नासम्यक् यथापाको भवेत्तदा ।
 चूर्णं दद्यात् चिजातस्य स्थोषस्य च प
 लोन्मिमतम् ॥ भक्षयेद्वा शयत्वा शुशि
 रश्शूलस्य सारतम् । सूर्यावर्तं ह
 नुस्तम्भं मन्यास्तम्भगलयहम् ॥ य
 त्त्वर्णं करं वृष्यं बलीपलितनाशन
 म् । अमवातप्रशमनं सौभाग्यकरं
 सुतममिति पाकावली ॥
 सौभाषम् । न० सुभातृणां भावे ॥ यु

सौमेरवः

वादिखादण ॥

सौमदतिः । पुं० क्षत्रियविशेषः ।
भूरिश्रवसि । सौमदस्यऽपत्यम्
। अतद्वज्र ॥

सौमनसा । स्त्री० जातिपत्न्याम् ॥
सौमनसायनी । स्त्री० जातिपत्न्याम्
। मालतीपत्रिकायाम् । जाविनी
० इ० भा० प्र० ॥

सौमनस्यम् । न० शोभनमनोभवे ॥
कुसुमसमूहे ॥ आदुधिपिण्डदाना
नन्तर ब्राह्मणहस्तो पुष्पदानमन्त्रे
सौमनस्यवान् । त्रि० प्रीतिमति ॥
सौमनसायनी । स्त्री० मालतीकलि
कायाम् ॥ यथा । मालतीपुष्पक
लिकां सौमनसायनीविदुरितितिका
ण्डशेषः ॥

सौमिकः । पुं० सौमरससाध्येऽग्नि
ष्टोमादियानि ॥

सौमिकी । स्त्री० दीक्षणीयैष्टी ॥ इ०
हे० चन्द्र ॥

सौमित्रः । पुं० लक्ष्मणे ॥

सौमित्रि । पुं० रामानुजे । लक्ष्मणे
॥ सुमित्राया अपत्यम् । बाह्यादि
त्वाद्वज्र ॥

सौमी । स्त्री० ऋग्विशेषः ॥ सौमी
देवताऽस्याः । सौमाङ्ग्यम् । इति
पुं० यत्नात् ॥

सौमेधिकः । पुं० सिद्धि ॥

सौमेरवः । वि० सुमेरुसम्बन्धिनि ॥

सौम्यत्वम्

सौमेरुकम् । न० सुवर्णम् ॥

सौम्यः । पुं० सौमात्मजी । बुद्धि ॥
वत्सरविशेषः ॥ तत्फलवथा । सु
मिच्छन्नेममारोग्यसुखसुनिरुपद्रव
म् । सौम्यदृष्टिर्भवेद्राजासौम्यो
सौम्यप्रकीर्तितमिति ॥ ४३ ॥

भास्करे ॥ इतिधरणीविभ्रे । उ
दुम्बरवृक्षे ॥ भूखण्डविशेषः ।
कच्छत्रतविशेषः ॥ न० मृगशिरो
नक्षत्रे ॥ तीर्थविशेषः ॥ करमध्ये
सौम्यतीर्थम् ॥ वि० अनुयो ॥
साधौ ॥ मनोक्षौ ॥ सौमदैवति
॥ सौमद्रवसौम्यः । शाखादिभ्यो
य । तत् । प्रज्ञायण् ॥ सौमी
देवतास्यवा । सौमाङ्ग्यम् । य
द्वा । सौमद्रवसौम । तत्तत्तुर्व
णादिस्वातृष्यञ् ॥

सौम्यकृच्छ्रः । पुं० व्रतविशेषः । य
था । पिण्याकाचामतक्राम् । स
त्तूनांप्रतिवासरम् । एकैकमुप
वासकृच्छ्रः सौम्योयम् । च्यते ॥

सौम्यगन्धी । स्त्री० अतपत्न्याम् ॥

सौम्यवह । पुं० शुभयज्ञः ॥ यथा ।
अर्द्धोनेनृहर्कसौरारा पाप्राः
सौम्यास्तयोपरे । पापशुक्लबुधः
पापिराहुकेतुचपापदौ ॥

सौम्यता । स्त्री० प्रियदर्शनताया
म् ॥

सौम्यत्वम् । न० सौमनस्ये ॥ स

सौरज .

वर्षाकहिते पित्वे ॥ प्रतिषिद्धा
चिन्तने ॥

सौम्यधातु । पुं० कर्फे । श्लेषाणि ॥

सौम्यपुः । न० अनुययश्चरीरे ॥

सौम्या । स्त्री० अनुयायाम् । मनो
ज्ञायाम् । दुर्गायाम् । गौर्याम्
॥ शालपण्याम् ॥ महाज्योतिष्म
त्याम् ॥ गुह्यायाम् ॥ उत्तरदि
शि ॥ ब्राह्म्याम् ॥ मल्लिकायाम्
॥ रुद्रजटायाम् ॥ शय्याम् ॥ म
हिन्द्रवाक्याम् ॥ महिषबल्ल्या
म् ॥

सौम्या । स्त्री० बहुत्वे० मृगशिर
शिर स्यासु पञ्चतारकासु । इल
ल्लासु ॥

सौम्यायनम् । न० उत्तरायणे ॥

सौर । पुं० शनेचरे । मासविशेष
। सूर्येकराशिभोगावच्छिन्नेमासि ॥
यथा । आदित्यराशिभोगेन सौरा
मास प्रकीर्तित इति । एकस्मा
त्सङ्गमादासङ्क्रान्ति सौराभिधी
यत इति च ॥ दिनविशेषः । वर्ष
विशेषः । तुम्बुरुवृक्षे ॥ पि० सूर्य
सम्बन्धिनि ॥ न० उपपुराण
विशेषः । पि० सूर्योपासके ॥ सूर्य
शार्ङ्गशायम् । तस्य दमिष्ठ
णः ॥

सौरज । पुं० तुम्बुरुवृक्षे ॥ फलवि
शेषः । पि० सौरजाते ॥

सौरमास .

सौरदिनम् । न० सौरदिवसी ॥

सौरनक्षत्रम् । न० व्रतविशेषः । यथा ।

हस्तयुक्ते चार्कदिने सौरनक्षत्रसमाध
रेत् । आत्वात्वर्यसमभ्यर्च्य नौरो
गोवहुजीवति ॥ आत्मनो द्विगुण
प्रायश्चित्तदास तिष्ठतेरवि । सौर
नक्षत्र विज्ञानीयाननक्षत्रमिच्छिभोज
नमिति नारसिंहे ६४ अध्यायः ॥

सौरभम् । न० कुङ्कुमे । विले । सु
गन्धितायाम् । विषमवृत्तान्तरे ॥
अयमुक्ततासदृशमेव पदमिद्वितीय
मन्यथा । जायते रनभगेयं धितं
कथयन्ति सौरभमिदं तदीदृशम् ॥ य
था । परिभूत फलशतपञ्चनविसृ
तग धविभमा । कस्य ह्यमरतो ह
हरे सुखपद्म सौरभकलातवाहता ॥

सौरमेघः । पुं० वृषि ॥ सुरभ्या अपच्य
म । स्त्रीभ्यो ढक् ॥

सौरमेघी । स्त्री० माह्व्याम् । गवि ।
उन्नायाम् ॥ सुरभ्या । स्त्र्यपच्य
म् । ढक् । ङोप् ॥

सौरभ्यम् । न० मनोज्ञत्वे । सौग
न्धे । सुगन्धितायाम् ॥ गुणगौर
वे । पु० कुबिरे ॥

सौरमास । पुं० सूर्येकराशिभोगा
वच्छिन्नकाले । यथा । एकराशौ र
विर्यावत्कालमासः सभास्करः ।
अथ षडभिः सौरमासैरयं परि
कीर्तितम् ॥

सौराष्ट्रिक .

सौरसम्बत्सर । पु० सूर्यशब्दादश्च
शनिमेगावच्छिन्नकाक्षे । यथा ।
सौरस बत्सरस्यान्ते मानेनशमिज्जिन
तु एकादशातिरिच्य वैदिनानि
भृगुनन्दन ॥

सौरसेन । पु० देशविशेषे । य-
था । मागधाद्वक्ष्यमानेतुदिव्यात्प
श्चिमत शिवे । सौरसेनाभिधादे
श्च सूर्यव शप्रकाशक ॥

सौरसिय । पु० कार्तिकेये । स्क दे
॥ सुरसयाचपत्ये ॥

सौरसैव्यन । वि० गङ्गासम्बन्धिनि ॥
सुरसिन्धोरयम । अण् । इङ्ग
सिन्धुन्ते पूर्वपदस्यचिह्नं भयपद
वृद्धि ॥

सौराष्ट्र । पु० देशविशेषे ॥ कौडका
णात्पश्चिमतीर्थसमुद्रप्रान्तगोचर
म् । हिङ्गुलाजान्तकोदेविदश्या
जनदेशक । सौराष्ट्रदेशाद्विशित
स्मात्तुर्जराभिधः ॥ कुन्दुवकी
॥ न० काक्षे ॥

सौराष्ट्रकाम । न० पञ्चलिते ॥

सौराष्ट्रमृतिका । स्त्री० कात्याम् ।
तुवर्याम् । फट्करी० इ० मा०
प्र० ॥

सौराष्ट्रा । स्त्री० तुवर्याम् ॥

सौराष्ट्रिकः । पु० विषप्रभेदे । सौ
मलखार० सङ्क्रिया० इ० भा०
प्र० ॥ सुराष्ट्रविषयिकः ॥ कामसूत्रे

सौराष्ट्रमम्

राष्ट्रिकउच्यते ॥ वि० सुराष्ट्रजे
सुराष्ट्रेदेशविशेषभव । अथ्या
त्मादिस्थाट ठञ् ॥

सौराष्ट्री । स्त्री० सौराष्ट्रमृतिका
याम् ॥ स्फटिकायामुणा सर्वेसौ
राष्ट्राचपिकीर्तिता ॥ सुराष्ट्रे भ
वा । अण् । डोप ॥ सौराष्ट्रीकफ
पिण्णिविसर्पव्रणनाशिनी ॥

सौर । पु० शनैश्चरे । शनियष्टि ॥
सूरसाकंशोपत्यम् । अतइञ् ।
श्रीकृष्णे ॥ सुरायादवेदन्त्यगानपो
तिमधुमाधवी । सप्तवसुदेवस्यापि
ता । तद्वत्पराश० सौरि कृष्ण ।
वृष्णिस्त्वेपिवाङ्मादेराकृतिगणत्वा
दिञ् असनवृद्धि ॥ आदित्यभक्ता
याम् ॥

सौरिकः । पु० स्वर्ग्ये । न० सुरा
निमित्तधने ॥

सौरिरत्नम् । न० नीलमयी ॥

सौरो । स्त्री० रश्मी । सूर्याकरणे
॥ सूर्यस्येयम् । अण् । डोप् । स
यतिष्येतिथलोप ॥

सौव । वि० खकीये ॥ खखेद
म् । अण् ॥

सौराष्ट्रम । न० सप्तिंकाचारे ॥

सुराष्ट्रलायादम् । लखेदमित्यण् ॥
सञ्चर० इ० प्र० लवर्ध । कृष्णलवणे ।
अर्धे । रुचिके । सुवृच्यते । व
र्चदीप्ति । वृषादित्वात्कलध ।

सौवीर .

प्रज्ञाशब्दः ॥
 सौवीरः । वि० सुवर्णस्य विकारे .
 कटकादौ ॥ तस्य विकारश्चार्थः .
 जातरूपेभ्यः परिमाणद्वयम् ॥
 सौवर्णमेदिनी । स्त्री० प्रियगी ।
 सौवली । स्त्री० गात्राव्याम् । सुवर्ण
 क्षापुष्याम् ॥
 सौवस्तिक । पु० पुरोहिते ॥ वि०
 स्वस्तिकृति ॥
 सौविदः । पु० राज्ञागारेवहीरक्षा
 धिकृते । सौविदश्चे । कश्चुकिनि
 । स्थापत्ये ॥ बहिः सञ्चरन्तोना
 मन्तः पुरस्त्रीणां प्रेक्षकपुत्रान्तर
 वारणाथराज्ञास्त्रागारेयेवैवधराभि
 युक्तास्तो बहिर्मुखका सौविदश्चादि
 शब्दवाच्याः । सुष्ठु वेति । विद्वान्नि
 । इगुपधेतकः । सुविदएव । प्रज्ञा
 दित्वात्सुर्थेऽणः । यद्वा । सुविदश्च
 तुराः स्त्रियस्तासामयस्वकः । तस्यै
 दमित्यर्थः ॥
 सौविदश्च । पु० सौविदे । सुहुविदन्त
 विदांसमपि . लान्तिवमवर्तिन
 कुर्वन्ति सुविदश्चा । तासामयस्व
 रश्चकः । तस्यै दमित्यर्थः ॥
 सौवीरः । पु० ग्रीवदन्तरे । कुमालके
 ॥ श्वरसेनात्पूर्वभागे गडक्या पश्चि
 मेऽग्निवे । सौवीरदेशादेवैविसर्वदेशा
 धर्मभक्षः । न० काश्चिके । यथा ।
 सौवीरन्तुयवैरामे . पक्षीर्वाजिस्तुये

सौवाहः .

कृतम् । गोधूमेरपिसौवीरसाचायां .
 केचिद्विद्वरे । सौवीरन्तुयवैरामे
 कफपत्रमेदिदोपनमः । उदावताङ्गम
 द्वांरिण्युलाना विपुगच्छते ॥ स्तोताङ्ग
 ने । सौवीराङ्गने । बदरीफले । म
 हःदरे । यथाहुः । पच्यमानसुमधुरं
 सौवीरवदरमहत् । सौवीरवदरशो
 तमेदन्तुगुस्तुक्तलम् । वृष्टयपित्त
 दाहाक्षययष्ट्यानिवारणमिति ॥
 सुवीरदेशिभरम् । तत्रभवद्व्यर्थः ॥
 सौवीरकम् । न० सुवीरान्ते । काश्चि
 के । पु० बदरवृक्षे ॥
 सौवीरसारम् । न० स्तोताङ्गने ॥
 सौवीराङ्गनम् । न० स्तोताङ्गने । सु
 रमाङ्ग . भा० प्र० । सौवीरवृत्तद
 ङ्गनश्च ॥ यथा । सौवीराङ्गनमिदं
 मन्त्रवक्तुं विद्वान्ति कानकशला
 कयाचयत् । तन्नूनमलिनमपि स्व
 दक्षिणस्रग्वाङ्गमेन्द्राव्यभिलषणीयता
 मिवाधैतिवाङ्गरोमानसोपजा ।
 सौवयः । पु० गुणविशेषः ॥ तस्यैव
 च यथा सुपातिकापरङ्गलि सौ
 शब्दमिति ॥
 सौष्ठवम् । न० सुष्ठुतावांमः ॥ सुष्ठु
 भावः । चङ्गावादिस्वादयः ॥
 सौजातिकः । वि० सुजातप्रभृता
 तारि ॥ सुजातपृच्छति । पृच्छ
 तौष्ठुजातादिभ्यश्चलठक् ॥
 सौवाहः । पु० मित्रतनये ॥ सुष्ठु

स्कन्द :

दोपत्य'तस्यापत्यमित्यर्थः । इदम्
गतिन्ध्वंतेपूर्वपदस्यचैत्युभयपद
योरदिष्ठि ॥ न० सौजन्ये ।
शोभनइदयत्वे ॥ सख्ये । मैत्र्या
म् ॥ सुहृदयस्यभाव कर्मवा ।
मित्रे सुहृदादेः ।

सौहार्दम् । न० सौहार्दे । सख्ये ॥

सुहृदयस्यभाव । प्यञ् । वाशि
कप्यञ् । रीनेष्वितिहृदादेशः ।

सौहृदम् । न० हृत्तौ । सुहितस्यभा
वः । कर्मवा । पुरोहितादित्वा
द्यक् ॥ पर्याप्ते ॥

सौहृदम् । न० सौहार्दे । सख्ये ॥
सुहृदः कर्मभाषीवा । युवादि
त्वादण् ॥ प्रेमणि ॥

सौहृदयम् । न० सौहार्दे ॥ सुहृदय
स्यभाव । प्यञ् । वाशिकप्यञ्
रीनेष्वितिपक्षे हृदादेशाभावः ॥

स्कन्द । पुं० कात्तिकीये । महासिने
। पार्वतीनन्दने । सिनापतीनाम
ध्ये देवसिनापति कात्तिकीयोभगव
दिभूति ॥ स्कन्दतिगच्छति । शि
ष्यतिवाक्येत्यान् । स्कन्दिर्गतिशि
ष्यण्ये । पचाद्यच् । तथाचवा
युपुराणम् । स्कन्दिनादानवगणा
न्तेनस्कन्दः प्रतापवानिति ॥ दे
व्याधारपालविशिषे । नृपतौ । पु
राणविशिषे । शरीरे । पारदे ।
वालयच्छविशिषे ।

स्कन्धः

स्कन्दनम् । न० रेचने । क्रमणे ॥
गमने । शिष्ये ॥

स्कन्दपुराणम् । न० स्कादिमहापुरा
णविशिषे । तच्छोकसंख्योक्ताश्रीदे
वीभागवतेयथा । एकाशीतिसह
स्राणिस्कन्दाख्यपरमाहुतमिति ॥

स्कन्दाशिक । पु० पारदे ॥

स्कन्धः । पु० देशवयवविशिषे । भु
जशिरसि । असे । अक्षकक्षय
या । कदलोस्तम्भसङ्काशापकस्क
न्धाक्षयेनराः । राजानस्तोचविज्ञे
यामहाक्षिणामहाबलाः । निर्मा
सरोमबहुतानिर्जनस्यप्रकीर्तिता
कृतिसमुद्रः । स्कन्धते । स्कन्दि
रु० । कर्मणिघञ् । स्कन्देच्छता
हृदति० बाहुलकादनसुन्यपिध
पृषादरादिर्वा । नृपतौ । सम्परा
ये ॥ व्यूहे । समूहे । काथि । प्र
काण्डे । यथा । अस्त्रीप्रकाण्डः ।
स्कन्धः शान्मूलान्छाखावधिस
रिरिति । भाषादौ । स्कन्दसिभेदे
॥ विज्ञानादिपञ्चसु । तेषु वि
ज्ञानवेदनारूपसंज्ञासंस्कारसंज्ञ
का पञ्चभेदाधिकोनांनयेप्रसि
द्वधा ॥ अन्यपरिच्छेदे । पथि ॥
कशिरादधाति । कृधाञ् । आ
तोऽनुपेतिक् । पारस्करादित्वा
त्सुट् । वास्कन्धते० पारुहते ।
स्कन्दरु० । कर्मणिघञ् । पृषा

स्कंधशाखा

स्वजनम्

हरादिः ॥

स्कंधकम् । न० । योषाहसान्तरे ॥

स्कंधकामितितत कथित यचचतु-
ष्कलगणाष्टकीनाद्धर्षात् । त

सुख्यमयिमदल भनतिचतु ष

पिमात्रिकशरीरमिदम् । यथा । य

यमेतिविमलविद्युत्कारालम्बरवाच

कलितजलधरकाल । उद्यन्नयच

नगर्जिततर्जितपथिकाङ्गनानिच

हृदयतक ॥

स्कंधचाप । पु० । वशादिनिर्मिते
शिक्याधानि । विहङ्गिकायाम् ॥

स्कंधज । पु० । पटे । शक्यादी ।

पथीनयवस्त्राद्या स्कंधजा स

ककीमुखा । इतिविमचन्द्र ॥

स्कंधतरु । पु० । स्कंधफले ॥

स्कंधदेश । पु० । आसने । द्विरदस्क

धे ॥ स्कंधएदेशः ॥ स्कंधमा

चे ॥

स्कंधफल । पु० । नारिकेलि ॥ स्क

न्धफलान्यस्य ॥ उदुम्बरवृक्षे ।

स्कंधफला । स्त्री० । खजूर्याम् ।

स्कंधवन्धना । स्त्री० । मधुरिकायाम् ॥

स्कंधमल्लक । पु० । कङ्कखगे ॥

स्कंधरुह । पु० । बटवृक्षे ॥

स्कंधवाह । पु० । शकटादिवाहक

वृषे । शङ्खे । अक्षधूर्तिर्ले ॥

स्कंधवाहक । पु० । वृषे ॥

स्कंधशाखा । स्त्री० । वज्रसमुद्यशा

खायाम् । शाखायाम् ॥ स्कंधजा

शाखा ॥

स्कंधशृङ्गः । पु० । महिषे । इतिव

क्षित् ॥

स्कंध । न० । वज्रमूलाच्छाखावधिक

भागे । प्रकाण्डे ॥ असे ॥ स्कन्ध

ते । स्कन्दिरु० । स्कन्देसखाङ्ग

स्यसुनृधशाकादेश ॥

स्कन्धाग्नि । पु० । वडवान्ते । समि

ध्वने । कृतयज्ञाग्निभेदे ।

स्कंधानल । पु० । वडत्काङ्गनौ ॥

स्कंधावार । पु० । कटकी । सैन्य

स्थितौ । राजधान्याम् ॥

स्कंधिक । पु० । स्कंधवाहकवृषे ॥

स्कंधी । पु० । द्रुमे ॥

स्कन्धम । वि० । हस्तादित पतिते

अस्यपर्यायायथा । सस्तध्वस्त भ

ङ् । स्कन्धमन्न च्युतगलितमिति

॥ स्कन्धतेस्य । स्कन्दिरु० । कर्म

णिक्त । यथायाकर्मकेतिकर्त्तरि

क्तौवा ॥ कठिनोभूते ॥

स्क्रीटिका । स्त्री० । हापुबिकाखगे ॥

स्क्रीनगरम् । न० । वाहीकयामवि

शेषे ॥

स्वदनम् । न० । विद्रावणे । स्वद

स्वदने । ल्युट् ॥

स्वदत् । वि० । चलति ॥

स्वजनम् । न० । रिक्त्यर्थे ॥ दालाभ्यां

हस्तापादाभ्यामलने ॥ निनिमि

स्तनधय .

सहसादित पतने ॥ पिच्छला
द्वीपतने ॥ घमादिशूलने ॥ स्तन
संयुलने । भवेच्छुट ॥

स्तनपित्तम् । न० । दूतयुशदिनायुहम
यादासुतने । कृत्ते । कृत्तिते ॥
अथै । स्तनानम । स्तन० । त्त ॥

स्त्वलिखम् । न० । अभिवारे ॥

स्तन । पु० । वक्षसउपाङ्गे । कुचै
। पयोधरे । बक्षोजी ॥ स्तनौपु स
स्तनानार्था विशिष्यउभयोरयम् ।
योवनागमनार्था पोवरीभवत
स्तनी ॥ गभं वक्ष्या । प्रसूताया
स्तनौवक्षीरपूरितौ ॥ अरोमथीस्त
नीपीनीचनावविषनीशुभौ ॥ स्त
नमनी । इरत्वकारकौषधयथा । कुच
नागवक्षाभूर्णनवनौतसमन्वितम्
तक्तपे। युवतीनामृक्याग्निनाहरं
स्तनम् ॥ स्तनयति कथयति यौवने
दयम् । स्तन्यते प्रवृत्तौ वाक्काम्
कैः । स्तनमन्वे । अथ० । कुत्सी
तिघोषा ॥

स्तनम् । वि० । वक्ष्यायमाने । स्तन०
। लट् । शत्रुदेश ॥

स्तननम् । न० । धृतिमात्रे ॥ मेघश
ब्दे ॥ कृन्त्यते ॥

स्तनधय . । न० । अतिवास्तुके । उत्ता
नयये ॥ स्तनधयति । घेष्टपाने ।
नासिकाखनयोभाविठोरितिखम्
। अद्विषदितिसुम् ।

स्तनालिङ्गनम्

स्तनधयो । स्त्री० । स्तनपायाम । अ
तिवालिङ्गायाम् । उत्तानशयाया
म् । घेष्टटिस्त्वान्डीय् ॥

स्तनय . । पु० । अतिशिशौ । अर्भके
॥ स्तनीपिबति । पा० । आतीनुषे
तिक् ॥

स्तनया । स्त्री० । डिम्भायाम । स्तन
धय्याम् ॥ टाप् ॥

स्तनभर . । पु० । स्तनाभोगे ॥

स्तनभव । पु० । रतिवधविशिष्टे ॥
यथा । स्तनजङ्गादयमप्येतुक्त्वायो
षित्पदद्वयम् । स्तनौधृत्वारमेत्
कामीवध स्तनभव स्तुत . ॥

स्तनमुखम् । न० । चक्षुके ॥

स्तनयितु । पु० । वारिधरे । मेघे ।
मुस्तके । स्तनिते । मृत्तौ । रोगे
॥ अयनौ ॥ विद्युति । स्तनय
ति । स्तनगदीदेशशब्दे । सुरादा
वदन्तः । स्तनिहृषयुषिगदिभ्यो
षेरिङ् । अयामन्तेतिषेरदा
देशः ॥

स्तनङ्गनम् ।) न०

स्तनाग्रिखा ।) स्त्री० । स्तनमुखे ॥

स्तनाग्रम् ।) न०

स्तनान्तरम् । न० । हृदये ॥

स्तनाभोग . । पु० । कृचमरे । स्तन
भरे ॥ कृचमरिपूर्णात्तयाम ॥

स्तनालिङ्गनम् । न० । अद्विषत्के ॥

तल्लवणधया । उरसिहविमसुके

सम्बन्धः

रादिगन्तिवराहोस्तनयुगमुपधत्ते य
 त्सनालिङ्गनतदति ॥
 स्तनितम् । न० गजिंते । मीधनिर्घी
 षि ॥ स्तनगदीदेवशब्दे । भावेत्ता
 ॥ चि० शब्दिते ॥
 स्तनितफल० । पु० विकण्टकवृक्षे ॥
 स्तन्यम् । न० दुग्धे ॥ स्तनेभवम् ।
 शरीरादुच्यवाद्यत् ।
 स्तब्ध । चि० साभिमाने । अविनी
 ते । अप्रणतस्वभावे । अनखे । गु
 रुदेवतादिष्वप्यनखे ॥ स्तम्भिते ।
 जडोक्तते ॥ स्तम्भ० । ता ॥
 स्तम्बरोमा । पुं० बराह् । सूकरे ।
 घोषिणि ॥ स्तम्बानि० अनस्त्राणि
 रोमाणि यस्मात् ॥
 स्तम्ब । पुं० गुल्मे । स्कन्धरहिते०
 अप्रकाण्डद्रुमे ॥ तृणवर्षादिगुच्छे
 ॥ व्रीक्षादीनामप्रकाण्डे ॥ आला
 नि ॥ तिष्ठति० अथवा । छा० ।
 स्थस्तोम्यजवकाविस्त्वम्ब० तिष्ठ
 ते स्तादिष्व ॥ तृणादौ ॥
 स्तम्बकः । पु० स्तम्बे ॥ स्तम्बे० या
 वादिभ्यः कन् ॥
 स्तम्बकरिः । पुं० भ्रात्रे ॥ स्तम्बक
 करीति । स्तम्बशक्तवैरिन् । व्री
 षिवत्सवैरिति वक्तव्यम् ॥ चि० वृ
 हत्स्तम्बे ॥
 स्तम्बकार । पु० सुष्ठुकारके ॥
 स्तम्बहा । पु० स्तम्बघ्ने ॥

सम्बन्धः

स्तम्बघन० । पुं० स्तम्बघ्ने । तृणादि
 गुच्छोन्मूलनसाधने ॥ स्तम्बस्तुक्त
 स्तम्बघन० स्तम्बोयेन निहन्त्यते० धूष्य
 मर० । स्तम्बसूच वीर्यव । सहन्य
 तेयेन । स्तम्बे कश्चित्प पक्षे इनेष्व
 नादेश० ॥ नीवारादियङ्गणार्थं क्त
 त्वर्थशपाचे ॥
 स्तम्बघ्न । पुं० तृणाद्युन्मूलकस्त्वनि
 चादौ । स्तम्बघने ॥ स्तम्बोहन्त्यते०
 येन । स्तम्बे कश्चित्क० ॥ नीवारा
 दियङ्गणार्थं क्तत्वर्थशपाचे ॥
 स्तम्बपू । स्त्री० पुरीभेदे । तामसि
 ष्ते । दिष्णुगृहे । तमोलुक्० क०
 भा० प्र० देशे ॥
 स्तम्बहननम् । } न० स्तम्बघ्ने ॥
 स्तम्बहननी । } स्त्री० स्तम्बघ्ने ॥
 स्तम्बेरम । पु० दक्षिणि । दन्ताव
 क्षि । कृमे । स्तम्बेरमते । रमु० । स्त
 म्बकण्ठेयैरमिजपोरिस्त्वच् । इति
 सूचकयोरिति शक्तव्यम् । अन्यत्र
 स्तम्बे रमता । तत्पुरुषेकतोति०
 हलदन्तादिति दाढेरलुक् ॥
 स्तम्बः । पु० स्थूषायास् । यस्म०
 भा० ॥ जडत्वे । अहज्जाद्ये ॥ स्त
 भूति । स्तम्बमुखधने । यथाशब्द
 भाविचञ्चल ॥ यतिनिरीक्षे । नि
 श्चुतिभङ्गायाम् ॥ गभे० ।
 स्तम्बकार । पु० वेष्टने । चि० स्थूषा
 कारके ॥ जाड्यकारके ॥

सामकफल :

सम्पन्न . । पुं० कामवाणविशिष्टः । य
था । उन्मादनः शिष्यस्य सापन्न
सम्पन्नस्य । सम्पन्नस्य पक्षेति
विख्याता कामसायकाः । न०
मलशुक्रादिरोधने । अभिचारक
कविशिष्टः । प्रवृत्तिरोधः । यथा ।
प्रवृत्तिरोधः सर्वेषां सम्पन्न समुदा
यतमिति ॥

सम्पन्नः । वि० सन्दरभिते । जडो
भूते । सतम . सञ्जातोऽस्य । इत
म् ॥ जडो ज्ञते ॥

सरिमा । पु० तस्ये । शय्यायाम् ॥
सृज्यति । सृज्यमानादने । इ
भयुस्तसृग्भूयमानिम् ॥

सरो । स्त्री० धूमे । सृज्यति । सृज्य
मानादने । अवितृस्तुतस्त्रिभ्यर्धे ॥

साव . । पुं० स्तोत्रे । सुती । सुती
॥ सृज्यतेऽनेन . सारनवा । पुञ्
सुती । जदोरम् ॥

सावक . । पुं० शुक्लके । पुष्पकलि
कादिकदम्बे । पुष्पादिसङ्गाति ॥

स्तोत्रे । यत्परिच्छेदे । समूहे
॥ सृज्यते । पुञ् . । सृज्यादिभ्यो
पुन् ॥ यथा । तिष्ठति । छ् .

स्यसोम्यवकावित्यवका . तिष्ठते
सादेवम् ॥

सावककः । पुं० सावकार्ये ॥

सावकफल . । पुं० तेन . फले । ते

जवका . इ० भा० प० इ० ॥

सुत .

सवेय्य . । पुं० इन्द्रे ॥ इच्छुषा
दिकीष . ॥

सुतय . । वि० मिथौ । सर्वे सु
यते . नस्तोताकस्यपितृ । स्तोतुम
इ . । अर्धे कथ्यदस्येति चर्चायेयत् ॥

साव . । पु० सारने ॥ प्रसावे ॥

सावक . । वि० सावकतरि । सु
तिकारके ॥ सौति । पुञ् . । सृ
ज् ॥

सिभि . । पुं० समुद्रे ॥ सभाति ।
सन्भु . । क्रमितमोख्यादिनेन ।
अतइत् । अनुनासिकलीप . ॥

सिमित . । वि० अचक्षुषी । निक्ष
क्षि . । आर्द्रे . । क्रिमे . । तिम्पति
स्य । छिमपाद्रीभावे । अकर्मकत्वा
त्कर्तरिक्त . । सिमित . । आर्द्रे .
सावगुणितनिधितिमिषज . । अ
पक्षे . । यथा । आगवः सिमिते
दीर्घे यावन्त कालमातुर . । ताव
त्काय सलघुसमश्रीयात्सु विरक्तव
त् ॥

सिभि . । पुं० समुद्रे ॥ सभाति
सन्भुरोधने । क्रमितमिषमिष
कामतइत्तेति . इन् . । बाधा
याम् ॥

सोष्णि . । पुं० अक्षुषी . । सृज्य
ति . । सृज्यजुस्तुसायम्ब क्रि
न् . । कधिरे ॥

सुतः । वि० ईलिते । यथा .

स्तुमः

पचायिती । वधिंते । वधिष्ठुते ।
 क्त्वातेस्म । टु. अ. ० । क्त ॥
 स्तुभिः । स्त्री० । स्तुभिः गुणानां कथने ।
 गुचीत्स्वर्गं प्रतिपादिकायां वाचि ॥
 साक्षाद्विषयं प्रथमसार्थकैवाक्ये ॥
 स्तुयतेऽनया । टु. अ. ० । स्त्रियाक्तिन्
 ॥ आदरेण यथा स्तौति धनवन्त यथे
 ष्ठया । तथा चेद्दिग्दत्तत्तारकीनसु
 च्येत वन्धनात् ॥

स्तुतिपाठक । पुं० । भाट० । इ० । प्र० ।
 सङ्गरजाती । वन्दिनि । प्रातर्गोत्रे
 । राजादेर्याचादौ बीर्यादिना स्तुति
 कर्त्तरि ॥ स्तुते पाठक ॥
 स्तुतिग्रन्थः । पु० । भोगावस्थाम् ।
 । वन्दिपाठे ॥

स्तुतिव्रतः । पुं० । स्तुतिपाठके ॥
 स्तुत्यः । चि० । स्तुत्ये । स्तुतनीये ।
 यथा । प्रत्यक्षे गुरव स्तुत्या य
 रोक्षे मित्रवाच्यता । ॥ कर्मान्ते दा
 समुत्थाद्यपुत्रानेवमृता । स्त्रिय
 ॥ स्तौतुयोग्य । टु. अ. ० । एति
 स्तुथास्त्रुष्टकुष क्यवितिकथय ।
 तुक्त ॥

स्तुत्या । स्त्री० । विद्रुमलतिकायाम् ।
 सौराष्ट्रस्तुतिकायाम् । तुषर्याम् ॥
 टाप ॥

स्तुनकः । पुं० । शर्मा ॥ इ० । य० । च० ।
 का ॥

स्तुभ । पु० । शर्मा ॥ स्तुभोति । स्तुन्

स्तेषम्

सुरोधने । मूलविभुजादिस्वातन्त्र्य
 पश्चितुनलोपान्नात ॥
 स्तुषेय्य चि० । स्तौतव्ये । स्तुयते ।
 टु. अ. ० । स्तुव क्सेव्यच्छन्दसि ।
 छान्दसोवम ॥
 स्तूप । पु० । मृदादिकूटे । राशीकृत
 मृत्तिकादौ । समुच्छ्रये ॥ स्तौ
 ति । टु. अ. ० । स्तुवादीवञ्चेति
 प ॥

स्तौ । पुं० । चारि । तत्करे । प्र
 ष्कृतवस्तुष्वी ॥ प्रच्छन्नवस्तुकास्त्वे
 तेयेषो नाटविकादय इति मनु ।
 यएव हि परस्ते दमिति विप्रिषेणजीना
 न परस्ते स्तुत्वहेतुमन्तरेणैव स्त
 त्वमारोपयति । सत्तेन इति लोकि
 प्रसिद्धम् ॥ स्तेनयति । स्तेनचौ
 च्ये । पचाद्यच् ॥ परमं यज्ञसा
 तिष्ठेत स्तेनानां नियमैर्नृष । स्ते
 नानां नियमादक्षयवित्तिराष्ट्रस्य वर्धते
 ॥ न० । स्तेये । चारिस्त्वयमभाव
 या ॥

स्तेम । पु० । आर्द्राभावे । क्रीदने ।
 समुन्दने ॥ स्तेमनम् । छिन्ना
 र्द्राभावे । घञ् ॥

स्तेषम् । न० । चारिस्त्वयमभाव
 चौर्ये ॥ यथा स्त्रीयमार्गेण परद्व
 व्यसूक्तवर्षे ॥ स्तेयलक्षणम् । प्र
 ष्कृतवाप्रकाशवानिशाया मयवादि
 वा । यत्परद्वयहरण स्तेयतत्परि

स्तोता

कौस्तुभम् ॥ अपिच । अन्यायेनप
रस्वस्वहरणस्तेयमुच्यते । इति ॥
स्तेनस्यभाष कर्मवा । स्तेनाद्व्यज्र
लोपश्च ॥ महापातकीषु ब्राह्मणसु
वर्णहरणे ॥ नि लोपस्यापहर
ण नराद्वरकतस्यच । भूमिवज्रमणी
नाश्वरुक्कस्तेयसमस्तुतम् ॥

स्तोयफल । पु० कण्टकचो । तेज
फले ॥

स्तोयी । पु० चौर । स्वर्णकारि ॥ स्ते
यमस्यस्य । अतद्वनि । ॥

स्तैनम् । न० सने ।

स्तैन्य । पु० चौर । न० स्तेनस्यभा
व । कर्मणिच । चौर्ये ॥ स्तेनस्य
भाष कर्मवा । स्तेनाद्व्यज्रलोपश्च
च । स्तेनादिति योगविभागात्पञ्च
कौमिष्यम् । न० लडतायाम् ॥ श
रीरस्याद्र्धर्मावगुण्ठितत्वमिति वे
द्या । ॥

स्तोका । पु० पातकी ॥ वि० अल्पे ॥
स्तुच्यते । छुचप्रसादे । चञ् । न्यङ्
कादित्वात्कुत्त्वम् ॥ स्तूयतेवा ।
बाहुजकात्स तुञ् । क ॥

स्तोकक । पु० पातकी । स्तोकक
जलमस्य ॥ स्तोककायतिवा । कौ
शब्दे । पातीनुपेतिक ॥

स्तोतव्य । वि० स्तवनीये । स्तुत्ये ॥

स्तोता । वि० स्तवकर्त्तरि । स्तौति
छुञ् । छच् ॥

स्थानम्

स्तोत्रम् । न० स्तवे ॥ स्तूयतेऽनेन
छुञ् । दाक्षीतिकरणे छुञ् । ति
तुचेतिनेट् ॥ प्रगौतमन्त्रसाध्यायां
स्तुतौ । उद्गाथादिनागीयमानिक
गजाते । प्रगौतमन्त्रसाध्यगुणनि
ष्ठगुणाभिधानस्तोत्रमितियाजकानां
व्यवहारः ॥

स्तोभ । पु० न० अर्थशून्ये वर्थे ॥

स्तोभ । स्थात्सामविच्छेदेऽनेन
अनेऽपिचितिहेमचन्द्रः । साङ्ख्य
पारिवासा वास्तोभंहेलनमेववा । वे
कृण्ठनामसहस्रमशीषाघहर विदुरि
त्यच । स्तोभङ्गीतालापप्रणयार्थे
तमितिश्रीधर स्वामिनः ॥

स्तोभित । वि० प्रोत्साहिते ॥

स्तोमः । पु० समूहे । यज्ञे । स्तो
त्रे ॥ स्तूयतेऽनेन । छुञ् । अ
तिस्तुस्त्वितिमन् । सीमयानीछदे
गौ क्रियमाणायामृष्टादिसप्तका
वास्तुतौ । मन्त्रसमूहे ॥

स्तोमचारः । पु० सर्वचारि ॥

स्तोमवक्षी । स्त्री० काण्डोरे । वा
सासवेदने । काण्डवेक । इ०
गौ० भा० प्र० लताप्रभेदे ॥

स्तोपिकम् । न० वृद्धद्रव्ये । ओषा
इ० भा० प्र० ॥

स्थानम् । न० जिग्धे ॥ प्रतिध्वानि
॥ घनत्वे ॥ आलस्ये ॥ स्थैर्ये
मन्दसङ्कतयो । क्तः ॥ अकर्म

स्त्रीचिह्नम्

शयतायोम् । गुरुणाशिक्ष्यमाणस्या
प्यासनादिकर्मानर्हतायामिति वा
वत ॥ निश्चये ॥

स्थेन । पु० चिरे । अमृते । सु
धायाम् । स्थायति । स्थै० । श्या
स्थोऽजविभ्यश्चनच ॥

स्त्री० । स्त्री० स्तनकेशवक्ष्याम् । अ
स्या पर्यायावया । स्त्रीयोऽपि दन
लायीषानारौसीमन्तिनी-धू ।
प्रतीपदर्शिनौवासामानितामहिला
तथेति ॥ स्थायतिगर्भीऽस्याम् ।
स्थै० । स्थायतेऽङ्कट् । टिलोप ।
यकोप । टिड्डेटिड्डीप । वृषज
कंकन्यावृष्टिकमकरमोनराशिशु ॥
अत्युक्तय मेदे ॥ गौस्त्री । यथा ।
मापस्त्रीभि । कृष्णोरेमे ॥ देवति
यंङ् मनुष्येषुपुनामाभगवान्ङ
रि० । स्त्रीनास्त्रीलक्ष्मोर्मैत्रेयनान
योर्विद्यतेपरमिति विष्णुपुराणम्
॥ प्रजनार्थमहाभागा पूजाहो
हदोऽय । स्त्रिय प्रियसगेद्विषु
नविशिष्टास्तिकचन ॥

स्त्रीकरणम् । न० रतवन् ॥

स्त्रीगर्भे । स्त्री० धेनी ॥

स्त्रीचित्तहारो । पु० श्रियो ॥ वि०
नारौमनीहारिणि ॥

स्त्रीचिह्नम् । न० भग्नि । धेनी ॥ स्त्री
यामवाच्यदेश्यक्तिज्ञनाडीवचस्य
च । अमेदेपिमनेमेदोऽयनः प्राये

स्त्रीजितः

णवजयते । चर्मखण्ड द्विधाभि
न्नमपानोद्धारधूपितम् । येरमन्ते
नमस्तेभ्य साहस किमत परम्
॥ नारौलक्षणे ॥ स्त्रिया चिह्नम्
स्त्रीचेष्टितम् । द० स्त्रीणाव्यवहारे ॥
नासाश्वातिविषमचेष्टितत्वमुक्त य
था । शस्त्रेणविषीविनिगूहितेनवि
दूरय वैमहिषौजघान । विषप्रदि
ग्धेनचनपुरेणदेवीविरक्ताकिलका
शिराजमिति ॥ तस्याश्चरितनुवृत्ता
वैवर्तेप्रकृतिखण्डे १४ ऽध्याये
द्रष्टव्यम् ॥

स्त्रीचौर । पु० कामुकी । रतहिण्ड
की ॥ वि० योऽपिद्वर्त्तारि । स्त्रि
या चौर ॥

स्त्रीजित । पु० स्त्रैये । स्त्रीवशी
भूते । वस्तुगत्यास्त्रीजितोयानिन्दि
त सर्वथेवहि । यथा । सनिन्दि
तस्याप्यशुचियं पुमांश्चस्त्रियाजि
त । निन्दन्तिपितरौदेवावाभ्य
वा । स्त्रीजित नरम् । स्त्रीजित म
नसामातापिताभ्राताचनिन्दतोति
॥ अपिच । शुध्येहिप्रोदयाहेनजा
तकीमृतकीयथा । भूमिपोदादशाहे
नवैश्य पञ्चदशाहत । शुद्रोमा
सेनविदेपुमाद्वदधीनसङ्घार । अ
शुचि स्त्रीजित शुध्येच्चितादह
नकाणत ॥ नष्टहृन्तोऽप्यातस्य
पितर पिण्डतपणम् । नष्टहृ

स्त्रीधनम्.

नित्तदेवाश्चतस्रपुष्पजलादिकम् ।
 ज्ञानेन किं तपसा जपहेमप्रपूज-
 नै । विद्यया चैव यशसा स्त्रीभिर्य-
 स्मनेन हतमिति श्रीदेवीभागवती तु
 लक्ष्मपाख्यानम् ॥ तथा स्त्रीषोपिनि
 प्रिदुष । यथा । स्त्रीजितस्पर्शं
 मात्रणसर्वं पुण्यं प्रणश्यति । नभू-
 मीप्रातर्कौपापात्पापिनां स्त्रीजिता
 तपर ॥ इति । स्त्रिवाजित ।
 स्त्रीधनम् । न० स्त्रीस्त्रिवाजितमूतध-
 ने । यस्मिन् धने पतिनिरपेक्षतया
 स्त्रिया अपधिकारस्तस्मिन् ॥ तत्र वि-
 ष्णु । पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्य-
 ग्न्युपागतम् । आधिपेदनिकं बन्ध-
 दत्तशुल्काभिप्रेयशमिति ॥ मनु-
 स्म । अध्यग्न्यायावाहनिकं दत्तं
 प्रीतिकर्मणि । आह्वयमाह्वयि-
 त्वा पद्धिधस्त्रीधनं स्मृतम् ॥ नारदा-
 पि । अध्यग्न्यायावाहनिकं भर्तु-
 दायस्तथैव च । मातृदत्तं पितृभ्याश्च
 पद्धिधस्त्रीधनं स्मृतम् । याज्ञव-
 लक्य । पितृमातृपतिभ्रातृदत्तम-
 ध्यग्न्युपागतम् । आधिपेदनिकं चै-
 व स्त्रीधनं परिकीर्तितम् । तदेव
 मध्यवस्थितसङ्ख्यस्त्रीधनकीर्तना-
 त्रषट्त्वं सङ्ख्याविबक्षिता । कि-
 न्तु । स्त्रीधनकीर्तनमात्रपराविमु-
 निवचनानि । तदेव च स्त्रीधनं यज्ञ-
 त्तम् । स्वातन्त्र्येण दानं । विक्रय

स्त्रीधनम्.

भोगान् कर्तुं अधिकरोति । तदि-
 दं किञ्चित्सङ्ख्यया ह्यस्त्रिवाज-
 न । प्राप्तं शिल्पैस्तु यद्वित्तप्रीत्या
 चैव यदन्यत । भर्तुं स्वाभ्य-
 भवेत्तत्र शेषं तु स्त्रीधनं स्मृतम् ।
 अन्यत इति । पितृमातृभर्तृकुलव्य-
 तिरिक्ताद् । यज्ञञ्जम । शिल्पे न
 वायदजितम् । तत्र भर्तुं स्वाभ्य-
 म् । स्वातन्त्र्यम् । अनापद्यपि भ-
 त्ताय हीतुमर्हति । तेन । स्त्रिया अप-
 पिधनं न स्त्रीधनं स्वातन्त्र्यात् । ए-
 तद्वातिरिक्तधनन्तु । स्त्रिया एव ।
 दानाद्यधिकारात् ॥ कुलाण्येव सि-
 तीश्रीमहानिर्वाणे श्रीसदाशिव ।
 पितृभिः । श्वशुरैर्वापि दत्तं यद्वर्त्म-
 सस्मृतम् । स्वकृत्योपार्जितं यच्च
 स्त्रीधनं तत्प्रकीर्तितम् । मिति ।
 स्त्रिया । धनम् ॥ नभर्तानैव च
 सुतानपिताभ्रातरानच । आदाने
 वा विसर्गे वा स्त्रीधने प्रभविष्यति इति
 दायभाग । प्रभविष्यत् । प्र-
 भव ॥

स्त्रीधनम् । पुं० कर्तुः । पु० ध्ये । आ-
 त्तं वै । रजसि ॥ स्त्रीणां मनुष्ये ॥
 तत्र मनु । बालयावद्युवस्थावाह-
 न्यावापि योषिता । न स्वातन्त्र्येण
 कर्तव्यं किञ्चिद्व्यवहृत्पि ॥ वा-
 स्ये पितृवशीतिष्ठेत्पात्रिया इत्ययौ
 धने । पुत्राणां भर्तृरिप्रेतेन भजित

स्त्रीधर्मः .

स्त्रीस्वतन्त्रताम् ॥ पित्राभावात्सुते
 बां पिनेष्टे हिरहमात्मन । एषां
 द्विविरह्यस्त्रीगर्ह्ये कुर्यादुभेकुले ॥
 सदाप्रहृष्टयाभाव्य गृहकार्येषु दक्ष
 या । सुसंस्कृता पस्करया व्ययेचा
 मुक्तहस्तया ॥ यस्मै दद्यात्पिता
 स्वर्णाभातावानुमतेऽपि तु । तश्च
 श्रूयते जीवन्त सस्थित च न लङ्घयेत्
 ॥ मङ्गलार्थं स्वस्थवनयज्ञसासां प्र
 जापते ॥ प्रयुज्यते विवाहेषु प्रदानस्त्रा
 स्यकारणम् ॥ अनृतावृत्तुका जीवन्त
 सस्कारकृत्पति । सुखस्य नि
 त्यदाते ह परकी कियेयमित ॥ वि
 शील कामवृत्तौ वा गुणैर्वा परिब
 र्जित । उपचयं स्त्रियासाधु
 व्यासतत देववत्पति ॥ नास्ति स्त्री
 णापृथग्यच्चीनव्रतनाप्युपोषितम् ।
 पतिशुश्रूषते येन तेन स्वर्गो मधीयते ॥
 पाण्ड्याह स्यात्साध्वी स्त्री जीवती वा-
 नृतस्य वा । पतिस्तोत्रमभीप्सन्ती
 नाचरेत्किञ्चिदप्रियम् ॥ कामन्तु
 चपयेद्द्वयं यमूलफले शुभं
 नतुनामापि गृहणीयात्पत्न्यैर्प्रते
 परस्य तु । आसीतामरणात्क्षान्ता
 नियता ब्रह्मचारिणी । यो धर्म एक
 पत्नीनां वाङ्मनोऽतमनुसमम् ॥
 अनेकानि सङ्ग्राहिक, मार ब्रह्मचा
 रिणाम् । दिवगतानि विप्राणाम्
 कृत्वा कुलसन्तातम् ॥ मृते भर्तृरि

स्त्रीपुंसलक्षणा

साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्यं ब्रते स्थिता । स्व
 र्गगच्छत्यपुत्राप्रियया ते ब्रह्मचारि
 ण ॥ अपत्यलोभाद्या तु स्त्री भर्ता
 रमतिवर्त्तते । सिंहनिन्दा मवाप्नो
 ति पतिलोकाश्च हीयते ॥ नान्योत्प
 न्ना प्रजा स्त्रीजनचाप्यन्यपरिग्रहे । न
 द्वितीयस्य साध्वीना कश्चिन्नर्त्तौ पाद-
 श्रयते ॥ पतिरित्वा पकृष्ट स्वमुत्कृ
 ष्टयानि पिबते । निन्द्ये वसा भविष्यो
 की परपूर्वेति चेच्च्यवे ॥ व्यभिचारा
 त्तु भर्तुं स्त्री लोकी प्रोति निन्द्या
 ताम् । शृगालयोनि प्राप्नोति पाप
 रोगं सपीडयति ॥ पति यानाभिच
 रति मनीषाग देहसयता । सा भर्तु
 लोका मप्रोति सञ्चि साध्वीति चे
 च्यवे ॥ अनेन नारीव्रतेन मनीषाग
 देहसयता । इहाग्या कौर्त्तिमा प्रो
 ति पतिलोका परवच ॥ इति मानवे
 धर्मशास्त्रे अष्टमे अध्याये ॥

स्त्रीधर्मिणी । स्त्री । ऋतुमध्याम् ॥

स्त्रीधर्मिरीजोऽस्य स्त्रा । अत इ
 निठनादितानि । डोप् ॥

स्त्रीधर्मा । पुं० पुरुषे ॥

स्त्रीपर । पुं० कामुकी । विद्धे ॥

स्त्रीपण्योपजीवी । पुं० सम्भोगार्थं म
 न्यस्त्रीस्त्रियदत्त्वा तद्वनोपजीविनि ॥

स्त्रीपु० सौ । पुं० रमिथुने । वृद्धे ॥

स्त्रीचपुमाध । अचतुरेय ॥

स्त्रीपु सलक्षणा । स्त्री० पेठायाम् ॥

स्त्रीप्रशसा

स्त्रीय सयोगेक्षण चिकित्सनश्मश्रा
निकयस्यास सा ॥

स्त्रीपुत्रार्थं । धृ० स्त्रीपु सयोग्यं व
हारे । सचमानवेनवमाध्यायेद्र
लव्य ॥

स्त्रीपूर्व । पु० स्त्रीजिते ।

स्त्रीप्रमाण । पु० कटुस्वनि ।
स्त्रीप्रमाथीश्रद्ध । अप्पूरणीप्रमा
ण्यो रतृयप ॥

स्त्रीप्रशसा । सत्री० नारीश्वाघायाम्
। सायथा । जयेधरित्या पुरमेव
सारपुरेष्टहसन्ननिचैकदेश तथा
पिशय्याशयनेवरस्त्रीरत्नोज्ज्वलारा
ज्यसुख्यसारम । रत्ननिबिभू
षयलियोषा० भूप्यनोबनितान
रत्नकास्या । यास्येतीषनिताहर
न्यरता० निरत्नानिबिनाङ्गनाङ्ग
सङ्गम् ॥ आकार विनिगृह्यतारि
पुबल जेतु समुत्तिष्ठतांतन्वचिन्त
यतांछतःकृतशतव्यापारशाखाकु
लम । मन्त्रिप्रोक्तनिषेविषांदि
तिभुजामाशङ्किनासर्वते दु खा
भोनिधिधर्तिनासुखलव कान्ता
सनालिङ्गनम । श्रुतदृष्ट स्पष्ट स्मृत
मपि नृणाङ्गादजननम नरत्न स्त्री
भ्योन्यतकचिदपि कृतलेकपतिना
। तदर्थो धर्मार्थोत्तुविषयसौख्या
निशततीमृहेलक्ष्मयोमान्या सत
तमबलामानदिभवै । । येप्यङ्गना

स्त्रीप्रशसा

नांप्रदन्तिदोषान्धैराव्यमार्गेण
गुणान्बिहाय । तदुक्तं नोमेमनसो
वितर्कं सद्भाववाक्यानिनतानिते
षाम् । प्रवृत्तसत्त्व कतराङ्गनार्ना
दोषास्तियोनाचरितोमनुष्यै । धी
र्येनपुमि । प्रमदानिरस्तागुणा
धिकास्तामनुनाचप्रोक्तम् ॥ सीम
स्तासाददचकौ रगन्धः शिखि
ताङ्गिरम । अग्निश्चसर्वभक्षत्वं त
स्मान्निष्कसमा । स्त्रियः ॥ ब्रह्म
णा पादतैमेध्यागाविमेध्यासपू
ष्टत अजाश्चमुखतोमेध्याः स्त्रियो
मेध्यास्तुसर्वत ॥ स्त्रियः पवित्र
मतुलनेतादुष्यन्ति कर्हिचित मा
सिमासिरजीह्यासां दुष्कृतान्यपि क
र्षति । जामवोयानिगेहानिशप
न्यप्रतिप्रूजिता । तानि कृत्याह
तानीवविनश्य तिसमंतत ॥ जा
यावाच्याज्जनिषीवासम्भवः स्त्री
कृतो नृणाम् । हेतुतप्ता स्त्रि
यानिन्दाकुर्वतोव । कुत शुभ
म । दमपच्छीर्युत्कमेदोषः सम
भास्तुप्रतिष्ठित । नरानतमवेक्ष्य
न्त तेनाचवरसङ्गना । । बहिर्लो
कातुषण्णमासानुवेष्टितः खरचम
था । दारातिक्रमयेभिर्जादेहोत्पु
क्ताविश्रुध्यति । जयतेनापि वर्या
णामपैतिमदनाशयः । तत्राशक्त्या
निदत्तंकोनराधेयेणयोषितः ॥

स्त्रीयात्रा

अष्टौ धार्ष्ट्यमसाधूनां निन्दतामनघः ।
 क्षिय । मुष्णतः मिव चौराणां तिष्ठति
 चौरैरेति ज्ञापताम् ॥ पुरुषश्चटुः
 लानिकां मिमीनां कुरुते या निरुद्धान्
 तानि पश्चात् । सुकृतज्ञतया ज्ञाना
 गतासु नवगुह्यप्रविशन्ति सप्तजिह्व
 म् ॥ स्त्रीरजमेगीस्तिनरय यस्मान्
 स्त्रीपसम्प्रत्यवनीश्वरोऽसौ । राज्य
 स्यारोऽयममङ्गनासदृशानलो
 द्योपनवाकशेषम् ॥ कामिनीं प्रय
 मयौ वनान्वितां मन्दबलां मृदुप्रेष्ठि
 तखनाम् । उत्सर्गोऽसमबलमव्य
 यारति सानधादभुवनेऽस्ति मेम
 ति । तत्र देवमुनिमिदं धारयै
 र्मान्यमादपि देसेव्यसेवनात् । ब्रू
 तधातुभवेति किमु खयद्गङ्गा । स
 मबलमव्यनक्षिपम् ॥ चात्र ह्यको
 टास्मिन्निवदधुः स्त्रीप्रयोगे वज्र
 गत्समस्तम् । ब्रीडात्तन्नायकवतुर्मुख
 त्वमौ शिपिलोभाङ्गमितौ युवका ॥
 इति वाराहोसहितायाम् ७१ अध्या
 य ॥

स्त्रीप्रिय । पु० षट् पदातिथी । चा
 मसुचो ॥

स्त्रीमुखर । पु० दोहदे ॥

स्त्रीयात्रा । स्त्री० धीर्षित्प्रयाणे ।
 यथा । कुलीरकन्या षट्संस्थितेरपी
 स्तितज्ञवारे प्रथमा भयोत्तराम् । वि
 हाययाचावनितासु गच्छति विशिष्टवि

स्त्रीसुभाष

श्रिषाऽन्यदशेषमुक्तम् ॥ प्रथमा प्र
 तिपत् । उत्तरा० उत्तराखयम् ॥
 स्त्रीरोग पु० नारीणामामये ॥
 स्त्रीसम्प्रा । स्त्री० पिपीलिकाया
 म् ॥

स्त्रीसभम् । न० धीषितासमूहे ॥
 स्त्रीषांसभाषशालाचितिनपुंसकत्व
 म् ॥

स्त्रीसुभाष । पु० मङ्गलके । सौ
 विदग्धे ॥ धीषिताशीले ॥ यथा ।
 एषा हि प्रकृति स्त्रीणामासृष्टेरघुन
 न्दन । समस्यमनुरज्यन्ति विषमस्य
 त्यजन्ति च । यतश्च दानां शीतत्वं
 यस्त्रोष्णां तीक्ष्णता तथा । गरुडानि
 कयो शैष्यमनुगच्छन्ति योषित ॥
 ब्रह्मवैवर्ते ब्रह्मखण्डे चतुर्था । ६
 दशं च । रधाराभयरत्नपद्मोत्सवसुख
 म् । सुधीप्रमसुमधुरवचन
 स्त्रायै सिद्धये ॥ प्रकीर्षे विषतु
 ल्य तदनुहयीतकुत्सितम् । दु
 र्ज्ञेयतदभिप्रायनिगूढकर्मक्षेत्र
 म् ॥ तदा तासामभिनयप्रवक्तव्य
 सवरम् । इदीकावच्छेदात्का
 र्यं गच्छन्मायादुरक्षया ॥ पुंसश्चाह
 गुह्यं कामं गच्छत्कामो जगद्गु
 रो । आहारो विगुणो निश्चयेऽयं
 क्षयतुर्गुणम् ॥ कौप पुस० ष
 ट् गुह्यस्य वसायस्य निश्चिनम् ।
 वचने दोषनिवहा काव्यात्तत्रापि

स्थगिलम्

तामह ॥ काक्रौडाकिंसुखपुसा
 विष्णुमूत्राश्रयवैश्वानि । तेजः प्रण
 ष्ट सन्मोगेदिवालापेयशः क्षय ॥
 धनक्षयस्त्वतिप्रोतोरस्थासक्तौमपु
 क्षय । साहित्येपौरुष नष्ट कलह
 माननाशनम् ॥ सर्वनाशश्च विश्वा
 सैवज्ञाननारीषुकिंसुखम् ॥ यावह
 नीचतीक्ष्णसौमश्रीकीयोग्यतापर ।
 पुमान्नारीश्रीकर्तुः समर्थस्तावदे
 बहिः ॥ रोगिण निगुणं हृद्धये
 पित्रापेक्षतेप्रियम् । लोकाचरत
 यातस्मै ददात्याहारमल्पकमिति ॥
 स्त्रैणः । त्रि० स्त्रीसम्बन्धिनि ॥ स्त्रि
 याचयम् । स्त्रीषुभव । स्त्रीभिषर
 ति० स्त्रीभ्योहितोवा । स्त्रीपुसा
 भ्यानञ्ज कञ्जावितिनञ् । स्त्रिया
 न् । स्त्रैणी ॥
 सत्यगारम् । न० स्त्रीणाष्टहे ॥
 स्थ । पु० स्थति ॥ तिष्ठत्यस्मिन् ।
 ष्टा० । घञर्थेक ॥
 स्थग । त्रि० धूत् ॥
 स्थगनम् । न० अपिधानि । अन्तर्ही
 स्थगित । त्रि० आच्छादिते । स बो
 ते । रुद्धे ॥ स्तब्धे ॥
 स्थगितगी । त्रि० स्तब्धवाचि ॥
 स्थगी । स्त्री० ताम्बूलपात्रविशिषे ।
 ताम्बूलकरङ्गे । पानवट्टा० । इ०
 भाषा० प्रसिद्धे ॥
 स्थगिलम् । न० स्थलसौमनि । च

स्थगिडलशायी

त्वरि ॥

स्थगिलशायी त्रि० चत्वरशायिनि ॥
 स्थगिले० श्रिते । शीङ् शयने । त्र
 ते० इति णि नि
 स्थगु । न० । ङी ॥
 स्थगिडलम् । न० चत्वरि । अङ्गनि ।
 अङ्गिरे । अङ्गिनीगतायां परिष्कृता
 यां भूमी ॥ यज्ञार्थं परिष्कृतायां भू
 मि ॥ यज्ञे परिष्कृतस्थानि स्थातां स्थ
 गिडलचत्वरि । इति शब्दरत्नावली
 ॥ हेमनिमित्ताऽग्निस्थापनार्थं परि
 मितभूमी । यथा । रम्ये परिष्कृ
 ते देशे तुषाङ्गारादिबर्जिते । इत्यमा
 नप्रमाणेन स्थगिडल रचयितुं सुधीरि
 तिमहानिर्वाणतन्त्रम् ॥ यन्निष्ठस
 हितायामपि । तस्मात्सम्यक्परीक्ष्यै
 व कर्तव्यं शुभवेदिकम् । इत्यमाच
 स्थगिडल वासङ्क्षिते हेमकर्मणी
 ति ॥ क्रियायोगसारेपि । कुडमे
 वविधं न स्यात्स्थगिडलं वासमाश्रये
 दिति । शारदातिलकेपि । निस्थ
 ने मित्तकं काम्यं स्थगिडले वासमाच
 रेत् । इत्यमाचन्तुतत्कुर्याच्चतुरस्र
 समन्ततद्गति ॥ कीर्त्यायाश्च भूमी
 ॥ स्थगन्यस्मिन् । ष्टलस्थानी । ति
 ष्टन्यस्मिन्निति वा । ष्टा० । मित्रि
 लादयश्चेति राधु ॥
 स्थगिडलशायी । पु० स्थगिडले ।
 य स्थगिडलेन तवशाच्छेते स्थगिडल

स्यलकन्द .

शायसी । स्याण्डिकुशाद्यावृत्तस्य
 क्षीति । व्रते . इतिपिनि ।
 स्याण्डलसितकम् । न . वेद्याम् ।
 इ . वा . ली ।
 स्याण्डलेशय । पुं . स्याण्डले ।
 व्रतेनस्याण्डिक्षीति । शौङ् . अधि
 करणे शीतिरिच्छच् . अलुक .
 स्यपति . । पु . वृहस्पती . वृहस्पति
 सवक्तारि . जीवेष्टियाजके . स
 गीष्पतीच्यास्यपतिरिच्छमर । स
 यज्वेति सम्बन्ध . कुवेरे . कच्छ
 किनि । सौविदे . यज्वनि . का
 रुमेदे . शिल्पिभिर्गेषे . राज् . या
 बो . इ . भा . प्र . तज्ज्वण य
 था । वास्तुविद्याविधानस्त्रीलघुह
 स्त्रीचित्तम . दीर्घदर्शी चशूरश्च
 स्यपति परिकीर्तित इति ।
 स्थानस्य । सुपिस्थश्च . स्य
 इतियोगविभागात्क . स्यस्यप
 ति . यहा . तिष्ठत्यस्मिन् ।
 हा . घञर्थेक . स्यसासौपति
 स्य . त्रि . असत्तमे ।
 स्यपुट . त्रि . विषमोन्नते . विष
 मसञ्चारजीविनि ।
 स्यलम् । न . जलशून्याकृत्रिमभूमा
 ने । स्यल्याम् . स्यलति । छल .
 पचाद्यच् . बल्लगृहे ।
 स्यलकन्द . पु . अयाम्यकन्द . वन
 शोलइतिभाषाप्र .

स्यलेशय :

स्यलकमलम् । न . स्यलपद्मे .
 स्यलकुमुद । पु . करवीरे . इ .
 रा . गृह .
 स्यलपद्म . । पुं . मानके . मान
 कच् . इ . भा . न . पुष्प
 प्रभेदे . छत्रपत्ते . तमाजके . प्र
 पौण्डरीके . स्यलपद्म साधुपुष्प
 दृष्टिकृत्पुण्डरीकमितिरभस .
 स्यलपद्मनी . स्त्री . स्यलपद्मे .
 स्यलपाकजम् . न . पक्वमासविशिषे
 . यथा स्यलेनश्चक्रयन्मांसतज्
 ज्ञेयस्यलपाकजम् .
 स्यलमञ्जरी . स्त्री . अपामार्गे .
 स्यलविहङ्गम . पु . भयूरादौ .
 सयलश्चपिहङ्गम .
 स्यलशृङ्गाट . । पु . गोज्जुरे .
 सयलशृङ्गाटक .)
 सयलसोमा . पु . सयलिले .
 स्यल्ला . स्त्री . पुरुषेणसंस्कृतायां
 भूमौ . सयलति . छल . प
 चाद्यच् . टाप .
 सयली . स्त्री . अकृत्रिमायाभूमौ
 . जानपदेतिङीष् .
 सयलेरुहा . स्त्री . वृत्तकुमार्याम् .
 दग्धावृत्ते . त्रि . सयलजाते .
 स्यलेरोहति . रुह . इगुपधेति
 क . तत्पुरुषकृतीच्छलुक .
 स्यलेशय . पु . मृगादौ . स्य
 क्षीति . अधिकरणे शीतिरितिगौडो

सूचीयान्

५७ । शयनासेत्पुलकः । वि०
 स्यस्यशायिनि ।
 स्यवि० । पु० स्यावरी । तन्म
 वाये । तिष्ठति । छा० । क्वचि
 छ्विच्छ्विस यविकोक्विदिभिरिति
 क्तिन् । निपातनादुल्ल । नाके
 । स्वर्गे ॥
 स्यविर । पु० । वृक्षादि । सुर
 ज्येष्ठे ॥ न० शैल्ये । अस्मपुण्ये
 ॥ वि० वरे । यथा । नतेनह
 दुषोभनतिथेनास्मपलित शिर ।
 योऽयुवाप्यवीयानस्त देवाः स य
 विर विदुरितमनु । अयसि । ति
 छति । छा० । अतिरमिश्रितेतिक्
 रण । तिष्ठतेर्बुद्ध । उल्लस्यत् ।
 कविरा । स्त्री० उवाचाम् । महात्रा
 वय्याम् ॥
 कविष्ठ । वि० अतिकूक्षि । स्यूल
 तमे अयमेवामतिथ्येनस्यूल ।
 । स्यूलदूरेतोष्ठमिसाधुः ॥ वैरा
 जरुपेक्षस्यितेभनवद्रूपे ॥
 स्यवीयान् । वि० स्यूलतरे । अय
 मनवैरतिथ्येनस्यूलः । वैवसु
 न् । स्यूलदूरेत्यादिनापूर्वायु
 यलोपी ॥
 स्यायुः । पु० शम्भौ । ईशे । वि
 वे । प्रत्ययेपितिष्ठतिप्ररूपेव ।
 छा० । स्ययुरितिगुप्रत्यय । स्थि
 तिपीयानिपुयिव्यादीनितिष्ठत्यसि

कानम

जितिवा । कीले । मन्वद्व्यविश्रि
 पे । जीवके । पु० न० शायाम्
 आदिरहिततरी । भ्रुवे । शङ्खौ ।
 पि० स्थैर्यान्विते । स्थिरे । अवि
 कारिणि । सदैकरूपे ॥
 स्यायुप्रिया । स्त्री० कुरुषेचवर्ति
 न्यामस्वार्था ।
 स्यायुवटतीयम् । न० तीर्थविशेषः ॥
 स्यायुतीयम् । न० तीर्थविशेषः ।
 कायो शिवस्थालिनेनचपकाचित
 तीर्थम् । कायुतीयम् । कायलो
 याकायुस्यकी ।
 कायिष्ठल । पु० कण्डिलकायाविनि ।
 कायिष्ठलीचत्वरैश्चितु नियमेन ।
 कण्डिलाच्छवितरित्रतद्रूपम् ।
 कायल्लकम् । न० अष्टद्वारादिपुष्प
 तीमाकौटादौ यथा कयल्लक
 विजयेष्ठनामत कथयामिते । मा
 कीऽमयल्लकीवानडिरण्यकगल्ल
 का । । स्यल्लकीश्वरोशङ्ककयंका
 लक्ष्मरावपीति । इदमवहारितम्मा
 चेन्द्रवतस्वान्तरे । माकौटादिका
 वृष्टककितमित्यर्थः ॥
 कायलोवा । स्त्री० कायुतीर्वाधिष्ठा
 त्यादेव्याम् ।
 कायलोत्तर । पु० कुरुषेचवर्तिशिव
 लिङ्गविशेषः ।
 कातव्यः । पु० कानीये ।
 कानम् । न० साहस्ये । अयकाशे ॥

स्थानम्

स्थितौ । वसती । ग्रन्थतन्त्रौ । भाष
 नि । राज्ञोऽप्यग्न्यापचायेपचयाभा
 वेनस स्थितौ । अष्टवर्गस्यापचय
 जय । तन्मैवोपचयोऽवशिष्टः । त
 र्कनोपचयेनाप्यपचयः स नम् ।
 तदुक्तम् । जय स्थानस्यवशिष्टवि
 वर्गोऽनोतिवेदिनाम् । जयवद्व्यो
 रभावेनस्थानमुक्तमनोविभिरिति
 । राज्ञोऽचिन्तनोयेषुदण्डकोषपुररा
 ष्ट्रेषुचतुर्षु । तिष्ठत्यनेनेति । छा०
 । करणं स्युट् । तच्चदण्डतेऽनेने
 ति० दण्डोऽस्यस्वरयपदातय ।
 तेषामोषणरक्षणादिराज्ञाचिन्तनी
 यम् । केषांयजिजय । तस्याय
 ज्ययादि । पुरस्सरक्षणादि । राष्ट्रं
 देश । तद्वासिमनुष्यपञ्चादिष्व
 रणक्षमत्वादिचराणां चिन्तयेत् ।
 मीमांसे । तिष्ठत्यवास्मिन्ननुकदा
 चिन्तयन्तीति । छा० अधि स्यु
 ट् ॥ अ धादि ॥ गृहे । ॥ सामा
 न्यस्य नमितिमीमांसकाः । त
 द्विविधम् । पाठसादेश्यमनुष्ठानं
 सादेश्यम् । स्थानकक्रमसंस्थान
 र्यान्तरम् । पाठसादेश्यमपेक्षवि
 धम् । यथ सङ्ख्यपठ । सङ्ग
 धिपाठोऽति । तत्रैन्द्राग्नीमीमादश
 क्रमपालनिर्वापेत् । वैश्वानरवाह
 यकपालनिर्वापेदित्येवक्रमविहि
 तेषु । इन्द्राग्नीमीमादिवेद्यादौ

स्थानम्

नां योज्यानुवाक्यमन्त्राणां यथासङ्ग
 स्य प्रथमद्वयमद्वितीयस्य द्वितीय
 मित्येव रूपेर्विभिनयोगीयथासङ्ग
 स्यपाठात् । प्रथमपठितमन्त्रस्यैव
 मय्याकाङ्क्षायांप्रथमतो विहित
 कर्मैव प्रथममुपतिष्ठते समानदेशत्वा
 त् । एव द्वितीयमन्त्रस्यापि वैकृता
 ज्ञानाप्राकृताङ्गानुवादेन विहितानां
 सदृशपतितानां विहितार्थत्वं सङ्गि
 धिपाठात् । यथा० आमन्त्रेमाना
 म० तेषां हि कर्मय्याकाङ्क्षायां प्र
 लब्धिविहितपूवर्गमेव भाव्यत्वेन सम्व
 द्यते । उपस्थितत्वात् । स्वतन्त्रफल
 त्वे विहितसङ्गि धिपाठानर्थक्यापत्ते
 । पशुधर्माणामग्नीषोमीयार्थत्वं म
 नुष्ठानसादेश्यात् । औपवस्यर्थे हि०
 अग्नीषोमीय पशुरनुष्ठायते । तस्मि
 न्नोऽवेदिने । तेषां पठ्यन्ते । अतस्ते
 षाकर्मय्याकाङ्क्षायां मनुष्ठेयत्वे
 नोपस्थितपञ्चपूवर्गमेव भाव्यत्वेन
 सम्वध्यते । तच्च स्थानमसाध्यत
 प्रवृत्तम् । अतएव श्रुत्यनमन्त्र सा
 न्न व्यशचाङ्गम् । पठसादेश्यात् ।
 नतु पौरोडाशिकमितिसमाख्यया पु
 रोडाशपाचाङ्गमिति । सम्वन्धविशि
 ष्टे पदमितियस्यप्रसिद्धिः । य
 था । पितृस्थानीयः । पितृरिव स्या
 नमस्येति बहुव्रीहिः । स्थीयतेऽ
 च । छा० अधिकरणे भावेवाप्युट्

स्थानचक्षुषा

। तिष्ठन्त्यस्मिन्मन्त्राद्भूतिव्युत्पत्त्या
 कचित्स्थानशब्दोऽर्थवाचो । नि
 कटे । स्वधर्मानुष्ठाधिनामसम्यग्
 र्तिनाञ्चस्थानविशेषप्राप्तियथा ।
 वर्णानामायमाणाञ्चसम्यग् धर्मानु
 पालिनाम् । असम्यग् भूतिनाको
 कान्त्रक्षाचक्रेयथाचयत् ॥ प्राजा
 पत्य ब्राह्मणानास्मृत स्थान क्रिया-
 वताम् । क्षत्रियाणां तथाचैन्द्रसङ्
 ग्रामेष्वनुभूतिनाम् । वैश्यानां मा
 रुत स्थान स्वधर्ममनुभूतिनाम् ।
 गांधर्वैश्चद्रजातीनां परिचर्यानुका
 रिणाम् ॥ पाष्टाशौतिसहस्राणां च
 तीनाम् चैरेतसाम् । स्मृत तेषां नु
 वत्स्थान तदेवगुरुवासिनाम् । स
 मर्षीणाञ्चयत्स्थान स्मृत तद्वचनैक
 साम् । प्राजापत्य गृहस्थान गृहध
 र्मानुभूतिनाम् ॥ न्यासिनां नुपर
 स्त्रक्षयोगिनामस्मृतस्मृतम् । ए
 कान्तवासिनां ब्रह्मध्यायिनां परम प
 दम् ॥ तामिस्रमश्वतामिस्रमहा
 रौरवरौरवम् । असिपचवन घोर
 कालपचमवीचिमत् ॥ वेदस्य निन्द
 कानां नुयज्ञस्याघातकारिणाम् ।
 स्थानमेतत्समाख्यात स्वधर्मं विनि
 र्भूतिनाम् ॥ इति बह्मपुराणे सर्ग
 कायननामाध्यायः ॥

स्थानकम् । न० । पालवालि । नगरे ॥

स्थानचक्षुषा । स्त्री० । सर्वराष्ट्रके ॥

स्थापत्य

स्थानच्युतः । चि० । स्थानभष्टे । यथा
 । स्थानस्थितस्वपद्मसमिधैवरुण
 भारस्को स्थानच्युतस्यताविभक्तो
 दशोषणकारको । इति ग० पु० ॥
 स्थानपाल । धु० । स्थानरक्षके ॥
 स्थानभष्ट । चि० । पदच्युते ॥ यथा
 । स्थानस्थितानि० । पूज्यन्ते पूज्य
 नोचपदस्थता । स्थानभष्टानपू
 ज्यन्ते केशाद तानखानरा ॥ इति
 गारुडेऽध्याय ११५ ॥

स्थानाध्यक्षः । ।) चि० । स्थानरक्षके ।
 स्थानिकः ।)

स्थाना । चि० । स्थानविशिष्टे । स्थानी
 वति ।

स्थानीयम् । न० । पुर्याम् । पत्तने ।
 निगमे । नगरे ॥ प्राकारादिनादु
 र्गं योजनविस्तोर्नगर स्थानीयम्
 । स्थानायहितम् । तस्मै हितमि
 ति० छ ॥ चि० । अभवे ॥ स्था
 नसम्यग्निनि ॥

स्थाने । अ० । कारणार्थे । हेतौ । यु
 क्ते ॥ सादृश्ये । साम्ये स्थानस्य क
 रणम् । स्थानशब्दात् । तत्करोती
 तिणिजन्तोदिप्रत्ययः ॥

स्थापकः । चि० । स्थापनकर्त्तरि ॥ स्था
 पयति । छ ० । विजन्ताण्खल् ॥
 स्थापत्य । पुं० । राजाज्जगारेवहोर
 चाधिकृते । सौविदके । कश्चुकि
 नि । तिष्ठन्त्येषु पुरुषाः । अर्थे

स्थायुक

क । खानां दाराणां पति । पाल
 क । स्वपतिरेव । चतुर्वर्णादित्वा
 त्त्वार्यर्थाच्च । न० । स्वपतेर्भावे ।
 स्थापनम् । न० । रोपणे । निवेशने ।
 प सवने । समाधौ । स्थितिर्वितु
 प्रयत्ने । स्थापयति । छ।० । ल्यु
 ट ॥
 स्थापना । स्त्री० । स्थापने । निवेशने ।
 मनुष्याद्यायत्वे ॥
 स्थापनी । स्त्री० । पाठायामेषधी ।
 स्थापित । चि० । निश्चिते । न्यस्ते ।
 स्थाप्य । चि० । रक्षितधने । न्यस्त
 धने ॥
 स्थाप । न० । सामर्थ्ये । निष्ठत्यनेन ।
 छ।० । सर्वधातुभ्यो मनिन ।
 स्थायी । पु० । भावमेदे । रत्नादिभावि
 पु यथा । रतिर्हासश्च शिक्छत्री
 धौत्वाहोभयन्तथा । गुणुसाभिस्र
 वणमो स्थायिभावा प्रकीर्त्ति
 ता । समवेय । समुद्भूत । स्वा
 न्त यश्चरतिष्ठते । भाव स्थायीस
 विज्ञेयोऽव्यभिचारोत्तमान्यर्थेति ।
 चि० । स्थिरे । स्थितिमति ॥ योहि
 राजास्वदेशे दुर्गं कृत्वा तिष्ठति । स-
 स्थायीत्युच्यते । तिष्ठति । छ।० ।
 याद्यादित्वाश्च नि० । आसीयुक
 चिष कर्तारितियुक ॥
 स्थयुक । पु० । एवमामाध्यचो ।
 स्थातुशीलमस्य । छ।० । लषप

स्थालीपुलाक

तपदस्य भूषणेष्वुक्तम् ॥ चि०-
 स्थिरे ।
 स्थालम् । न० । स्वर्णादिनिर्मिते भोजन
 पात्रे । याल इ० भा० प्र । तिष्ठ
 ल्यच । छ।० । स्थावतीत्यालच् ।
 स्थालो । स्त्री० । ओदनादिपचनपा
 त्रे । पिठरे । उद्यायाम । कु
 ण्डे । शङ्खो इ० भा० प्र । तिष्ठति
 छ।० । स्थावति मृज्जिरालचमालजा
 लीयच । जातेरिति ङीष् । पा
 टलीवर्त्त ॥
 स्थालीपाक । पु० । भोजनपक्व द्रा
 दौ । मांसाष्टकाश्चास्त्वस्थालीपाकस्य
 मांसप्रतिनिधित्वं यथागीभिल ।
 अपि वा स्थालीपाककुर्वीतेति । त
 द्विधानन्तु । स्थालीपाकपशुस्थाने कु
 र्याद्यद्यमुक्तल्लिपकम् । श्रूयेत सव
 स्थायास्तद्व्यागी पयश्चनु । इ
 तिकन्दोगपरिशिष्टोक्त याज्ञम् । अ
 न्विति० ओदनधरो पश्यत् ॥
 स्थालीपुरीषम् । न० । स्थालीलम्बे द
 ग्धार्त्त ॥
 स्थालीपुलाक । पु० । न्यायविशिषि
 ॥ यथा । स्थालीस्थास्तण्डुला एते भ
 वेऽविक्रान्तिभागिन । समकाला
 ग्निसंयोगभागित्वात्प्रतिपन्नवत ।
 इति स्थालीपुलाकन्यायेन वैदिकलि
 ङ्गत्वावच्छेदेनापूर्वैश्च कल्पना
 त् । प्रतिपन्नं नृसमर्दनादिनास्फु

आसक्त

टितत्वेन ज्ञातमितमलमासत्वम् ।
 स्य लोबिलम् । न. पाकपाभक्ष्य
 नरे । सयाख्या शुन्यभागे ॥

स्य लोबिलोय ।) चि. पाकवैद्य
 स्यालोबिल्य ।)

तण्डुलादौ ॥ स्यालोबिलमङ्गीत
 । स्यलोबिलादितः क्रमेण च य
 तौ ॥

स्यालोबिल । प. नन्दोदधे । अ
 प्रवत्यभेदे । बिलियापोपरः इ.
 भा. प्र. ॥

स्यापर । प. पर्वती ॥ न. ध
 नुषि । कोदण्डे ॥ चि. जङ्ग
 मेतरे । अचकवस्तुन ॥ क्लिति
 शोके ॥ स्यानशील स्यभासी
 तिवरच ॥

स्यापरमुत्तम । प. एकसयानसथि
 तेपदातसमूहे । याना. इ. भा.
 प्र. । स्यापरसासौगुत्तम ॥

स्यावरादि । न. वस्तुनाभिविधि ॥

स्यविरम् । न. इदमे ॥ तत्तुसम
 तिपर्वीतपरभवति । यथा । अषी
 उगाक्षविहालस्तदणस्तत उच्यते । क
 व स्यात्तुसमतेरुर्ध्वोर्ध्वान्नभति
 परमातस्युति ॥ स्यविरक्षभाष
 कर्मवा । युगदिवाद्वा ॥

आसक्त । प. चार्चिक्ये ॥ जला
 देवुद्भुदे ॥ बुद्भुदाकारमण्डले ॥
 इत्यसिन्ध तप्तनिर्माणमुद्राया

स्मितप्रज्ञः

म् । सांवा. इ. भा. प्र. ॥ ति
 छति । छो. । बाहुवकात्स ।
 स्वार्थकम् ॥

स्य स्यु । चि. स्मितरे ॥ स्यान
 शील । ग्लानिस्वभावात् ॥
 स्यायिनि ॥ आश्रयते वृद्धे ॥

स्मित प. अटिप्रोथे । इ.
 म. र. ली ॥

स्मित । चि. प्रतिसातवति । स
 प्रतिसृष्टे । जगुः । निश्चले । कि
 वे । वस्तमाने । समुत्थिते ॥
 छो. । तत् । स्यातिस्यातिसमा
 मितिकारान्तादेशः ॥ मर्यादया
 न्विते ॥ निवृत्तिगतिकीर्त्याहस
 क्तितः प्रीच्यतेजनः ॥

स्मितधी । चि. स्मितप्रज्ञे । स्मि
 तानिश्चलाधीयस्यस ॥

स धितप्रज्ञः । त्रि. असम्भूतः । प
 यथाभयानमनुबिदुषि ॥ स्मिता
 प्रति छताय त्मानात्मविवेकाप्र
 ज्ञायकसः ॥ स्मितानिश्चला. अ
 हनन्त्यास्योतिप्रज्ञायकवा । अथ
 स्य दूयवति ॥ अथकचणु । प्र
 कृष्टातिवदाकाम नृसर्वान्पार्थम-
 यागतान् । अ त्मस्थेवात्मनातुष्ट
 स्मितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ दु खेष्वनु
 दिग्मना सुखेष्वभिगतस्पृहः । यो
 तरागभयक्रोधः स्मितधीर्मुनिश्च
 तद्वृत्तिः ॥

स्थिरगन्ध

स्थिति । स्त्री० । अवस्थाने । ऊर्ध्वं वा
 स्थाने । मर्षादायाम् । न्यायपथ
 स्थितौ । सख्यायाम् । ईश्वरेच्छा
 निरुद्धस्य सप्तर्षीणां स्थितिः । चरेनि
 योगस्थायाम् । विद्यमानतायाम्
 सृष्टिप्रलययामर्थ्ये । सौमनि ।
 स्थानम् । छा० । स्थागापापचोभा
 वे । इति स्थितम् । तिष्ठन् च वा ।
 बाहुलकादधिकरणं स्थितम् ।
 स्थितिस्थापकम् । पु० । स स्कारविशेष
 । अन्यथा कृतस्य पुनस्तदवस्थापादके
 षटादिपृथिवीवृत्तौ ।
 स्थिरः । पुं० । शनैश्चरे । मोक्षे । दे
 वे । जने । पर्वते । वृक्षे । का
 तिकीये । अवृक्षे । वृषे । वृष
 सि वृषाक्षकुम्भराशिषु । न० । न
 क्षत्रविशेषेषु । यथा । उत्तराश्व
 रोहिष्योमास्तरस्रष्टुव स्थिरम् ।
 तत्र स्थिरबीजगीह शान्त्यारामादिसि
 द्ध्यतोति । चि० । कठिने । अच
 ली । दृढप्रयत्ने । रसाक्षेत्रमचिर
 कालस्थायिनिश्वरीरे । तिष्ठति ।
 छा० । अजिराश्वभिराश्विधिलस्थिर
 स्तिरस्य विरखदिरा । इति स्थिर
 च् । टिलीप । षड्भावविकार
 रक्षिते सदैव रूपे ।

स्थिरकर्म । चि० । आपत्तीदयका-
 रिणि ।

स्थिरगन्धः । पु० । चम्पके । चि० । स्थि

स्थिरबुद्धिः

रथायिसौरभयुक्ते । स्थिरगन्धो
 यस्मिन् ॥ *

स्थिरगन्धा । स्त्री० । पाटलायाम् ॥ के
 तव्याम् ॥

स्थिरचक्र । पु० । मञ्जुघोषाभिधेजि
 नविशेषे । चि० । सुस्थसैन्ये ॥

स्थिरच्छद । पु० । भूकंपने । स्थि
 रा कदायस्य ॥

स्थिरच्छाय । पु० । देवद्रुमे । स्थिराच
 चक्षुषाद्यायस्यस्य । वृक्षमात्रे
 । छायावृक्षे ॥

स्थिरचिह्नम् । पु० । मर्त्ये ॥

स्थिरजीविका । स्त्री० । स्थिरवृत्तौ ।
 शास्त्रिकी । चि० । स्थिरवृत्तिमति ॥

स्थिरजीविता । स्त्री० । शास्त्रलिङ्गके ॥

स्थिरतर । चि० । स्थानौ । स्थि यसि
 । अतिस्थिरे । अतिशयेन स्थिर ।
 द्विचनविभज्ये तितरप् ॥ एकवृ
 पतयातिस्थिरे ॥

स्थिरदृष्टिः । पु० । भुजङ्गमे । बराहा
 कृतिविष्णौ । ध्वनाविस्मयः ॥

स्थिरदाहः । पु० । शाकघृष्टे ॥

स्थिरपत्र । पु० । हिमाली ।

स्थिरपुष्प । पु० । चम्पके । वकुले ॥

स्थिरपुष्पी । स्त्री० । तिलकद्रुमे ॥

स्थिरफला । स्त्री० । कृष्णपण्डाम् ॥

स्थिरबुद्धिः । चि० । स्थिरप्रज्ञे । लब्ध
 यवयमननफलम् ॥ स्थिरानिष्ठला

सन्ध्यासप्तर्षीकवेदान्तशाक्यविचार

स धिरायु :

परिपाकेणसर्वं स मयशून्यत्वेननि
विंशिकित्सा निश्चितामन्त्राणिबुद्धि
यं स ॥

स्थिरमति । स्त्री० निश्चलायां बुद्धौ
॥ परमार्थं वस्तुविषयायामती ॥
चि० तद्वति ॥ स्थिरापरमार्थं व
स्तुविषयामतिव्यं स ॥

स्थिरयानि । पु० द्रुमे ॥

स्थिरयौवन । पु० विद्याधरे ॥ चि०
चिरस्थायितरुणावस्थे ॥ स्थिरयौव
नमस्य ॥

स्थिररक्षा । स्त्री० नील्याम् ॥

स्थिररागा । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥

स्थिरश्री । पु० विष्णौ ॥ चि० नि
श्चलश्रीविशिष्टे ॥ स्थिराश्रीयं स्मि
न् ॥ यस्यावा ॥ स्थिरोपायो हि दुःख
ज ॥ स्थिरश्रीरेव जायते । रक्षितु
नेव शक्नोति च पल्लवपलांश्रियमिति
मत्स्यपुराणम् ॥

स्थिरसाधनक । पु० सिन्धुवारवृक्षे ॥

स्थिरसार । पु० शाकवृक्षे ॥

स्थिरा । स्त्री० भुवि । धरित्याम् ।

विश्वम्भरायाम् ॥ शालपथ्याम् ॥

शाल्मलिहर्षे ॥ तिष्ठति । छा० ।

अजिरगिषिरीत्यादिनाक्षिरच् ॥ टि

क्षिप ॥ टाप् । काक्षील्याम् ॥

स्थिराङ्घ्रिप । पु० हिमालयवृक्षे ॥

स्थिरायु । स्त्री० शाल्मलिद्रुमे ॥ स्थि

रमायुर्वंशाः ॥ षष्टिवर्षसहस्रा

स्यूलक ।

शिवनेजीवतिशाल्मलिरिति वचना
त् ॥

स्यूणा । स्त्री० गृहस्थाधारभृतेस्तम्भे
काष्ठमयोद्विकर्षिका स्यूणाभवति
। यूणी० इ० भा० प्र० गृहपूर्व
स्यूणाशब्दः क्तावे । यथा गृहस्य
यमिति ॥ सूर्याम् ॥ तिष्ठति ।
छा० । राजासाक्षेति साधु ॥
रुगन्तरे ॥ इति हिमचन्द्र ॥

स्यूरः । पुं० मनुष्ये ॥ तिष्ठति ।
छा० । स्य किञ्चेत्यूरन् ॥ स्यू
रश्चराय इति मन्त्रे तु योगपुरस्कारात्
स्यूरस्तेत्यर्थः ॥

स्यूरो । पु० खरवृक्षमवतपृष्ठे नभा
रदाहकोऽश्वे ॥

स्यूल । पु० विराजि । पनसे ॥
न० कूटे । समूहे ॥ चि० निष्प्र
क्षे ॥ जडे ॥ उपवितावयवे । पौ
नि । पौष्टि । पौष्टरे । मोटा०
इ० मा० ॥ स्यूलशरीरे । आ
त्मनोपाधिविशिष्टे । स्यूलोदेहे
ऽहम्प्रत्ययादात्मेतिलोकायतभेद
। तन्न । मृतस्युप्तयोरपिसङ्गा
ताविशिष्टाश्चेतन्यप्रसङ्गात् । एकै
कस्यैव भूतस्यैव तन्यादर्थनात् ।
सङ्गातस्यैव वस्तुत्वात् । स्यूलय
ति । स्यूलपरिवृद्धये । सुराद्यद
न्त । पचाद्यच् ॥

स्यूलक । पु० दण्डविशिष्टे । स्यूल

स्यूलजोरक •

ये । खरकदे । उलुखड • इ •
गौ • दे • भा • प्र • । वि •
स्यूलै ॥

स्यूलकङ्क । पु • वरकधान्ये ॥
स्यूलकणा । स्त्री • स्यूलजोरके ॥
स्यूलकण्टक • । पु • जालबवूरे ॥
स्यूलकण्टकिका । स्त्री • शाल्मलिष्ठ
के ॥

स्यूलकण्टा ।) स्त्री • वृहत्काम् ।
स्यूलकण्टिका ।)

स्यूलकन्द • । पु • हस्तिकन्दे ॥ शू
रणे • मानकन्दे • । शाल्मलिष्ठ
। गृह्णने ॥

स्यूलकाय • । पु • स्यूलशरीरे ।
स्यूलकाष्ठधुक • । पु • वृहत्काष्ठा
म्नौ । स्कन्धानले ।

स्यूलकाष्ठानि । पु • स्कन्धानौ •
स्यूलत्वड • । पु • बाणे •

स्यूलकीश्वर • । पु • सिद्धस्थानविशि
षे ॥ स्यूलालात्स्यूलकीश्वरे • इ
तिदेवीगोता ॥

स्यूलगन्धि • । स्त्री • वचाप्रमेदे । म
हाभरा • इ • भा • ॥

स्यूलवधु • । पु • महावधुभाके ।
स्यूलवाप • । पु • तूलपरिष्कारार्थे
धनुषि । तूलवापे • इ • श •
र • लौ • ॥

स्यूलजोरक • । पु • कृष्णजोरके ।
उपकुञ्चिकायाम् । कलौजी • मं

स्यूलभद्र

गरैला • इ • भा • प्र • ॥

स्यूलताल । पु • हिताले ॥
स्यूलत्वचा । स्त्री • काश्मयाम् ।
गम्भार्याम् ।

स्यूलदण्ड • । पु • देवनखे ॥
स्यूलदभ • । पु • सुष्ठे ॥
स्यूलदला • स्त्री • वृत्तकुमार्याम् ॥

स्यूलनाल • । पु • देवनखे ॥

स्यूलनास • । पु • सुष्ठे ॥
स्यूलनासिक • । पु • सुष्ठे ॥

वि • पीननासायुक्ते ॥

स्यूलपट • । पु • स्यूलपादके ।
पटति । पटगतौ • पटविस्तारिवा
। पचाद्यव । स्यूलपासीपटश्च ॥
वि • स्यूलवस्त्रवति • । यथा ।
उल्लङ्घना स्यूलपटाद्यवगोधूमशा
स्त्रिन • । प्रकाशेपिनसीदन्ति यदि
कन्यानजायते ॥

स्यूलपट्ट • । पु • कर्पासे ॥

स्यूलपट्टाक • पु • स्यूलवस्त्रे ॥

स्यूलपाद • । पु • हस्तिनि • । व्याधि
नास्यूलचरणे ॥

स्यूलपुष्प • । पु • वक्त्रुमे ॥

स्यूलपुष्पिका • स्त्री • गिरिकापरा
जितायाम् ॥

स्यूलप्रपञ्च • । पु • विराजि •

स्यूलफल • पु • शाल्मलिष्ठके ॥

स्यूलफला • स्त्री • शाल्मलिष्ठके ॥

स्यूलभद्र • पु • श्रुतकिर्तिनामनि

स्यूलशरीरम्

लैनभेदे ॥

स्यूलभुक् । न० व्यष्ट्युहितचैतन्ये ।
विश्वशब्दाभिधेये ॥ स्यूलानविष
याम्भुक्ते । भुज० । कृप् ॥

स्यूलभूतम् । न० पञ्चोक्तताकाशादिभूते
अपञ्चोक्ततानामेवभूतानांपरस्परव्य
वृत्तप्रोक्षितिकायव्यवहारनिर्वाह
कतदीयधर्माधर्मादिपरमेश्वरसा
न्निदृष्ट्यादिनिमित्तपेक्षयाविभागेन
मिलितानांस्यूलतापत्तौ । पञ्चो
क्तभूते ॥

स्यूलमरिचम् । न० ककोले ॥

स्यूलमूलम् । न० चोष्णकमूलके ॥

स्यूललज्ज । वि० बदान्ये ॥ स्यूलैर्म
हन्निलंक्ष्यते । लज्ज० । कर्मणिघ
ञ ॥

स्यूललज्ज्य । वि० दानशौण्डे । व
हुप्रदे । बदान्ये ॥ स्यूलकूटलज्ज्य
मस्य ॥ स्यूलैर्महन्निलंक्ष्यते । ल
ज्ज० । कर्मणिघञ् ॥

स्यूलवत्सङ्गतम् । पु० ब्रह्मयष्ट्याम् ॥

स्यूलवत्सलम् । पु० रत्नलोध्रे ॥

स्यूलवत्सफलम् । पु० मदनवृक्षविशि
ष्टे । त्रिगुणपिण्डोत्तके ॥

स्यूलवैदेही । स्त्री० गजपिप्पल्याम् ॥

स्यूलशरम् । पु० महाशरे । क्षुरप
के ॥

स्यूलशरीरम् । न० आत्मनोपाधि
विशिष्टे । अन्नमयकोषे ॥ यथा । र

स्यूलानां

सादिपञ्चोक्तभूतसम्भव भोगालय
दुःखमुखादिकर्मणाम् । शरीर
माद्यन्तबदादिकर्मणामायाभयस्यू
लमुपाधिरात्मनः ॥

स्यूलशाटकम् । पु० स्यूलवस्त्रे । व
राशौ ॥ शटति । शटरुवादी शतृ
ल् । स्यूलशासौशाटकञ्च ॥

स्यूलशाटका ।)

स्यूलशाटिका ।) स्त्री० स्यूलवस्त्रे
स्यूलशाटि ।)

। वराशौ ॥

स्यूलशालि । पु० महाशाली ।

स्यूलतण्डुलि ॥

स्यूलशिरा । पु० कृषिविशिष्टे ।

न० वृहन्मसके ॥ वि० तद्युक्ते ॥

स्यूलशिरायस्त्रसः ॥

स्यूलशीपिका । स्त्री० क्षुद्रपिप्पलि
कायाम् ॥

स्यूलषट्पदम् । पु० वरीणि । धी

लता० इ० गौ० भा० प्र० ॥

स्यूलस्कन्धः । पु० लकुचे ॥

स्यूलहस्तः । पु० करिशुण्डायाम्
। हस्तिहस्ते ॥ वि० पीनभुजि ।

स्यूलः । स्त्री० स्यूलैकायाम् ।

कृष्णपिपीलिकायाम् ॥ गन्धपचा

याम् ॥ एकीरौ ॥ गजपिप्पल्या

म् ॥ स्यूलकीश्वरणायादेव्याम् ॥

स्यूलानां । स्त्री० गन्धपचाया

म् ॥

स्थेय .

स्थूलान्नः । पु० महाराजाच्ये ॥
 स्थूलास्य । पु० सर्पे ॥ त्रि० वृहन्
 सुखे
 स्थूलैरण्ड । पु० महैरण्डे ॥ स्थू-
 लैरण्डोगुणाख्या स्याद्रसवीर्यवि-
 पत्तिषु ॥
 स्थूलैला । स्त्री० वृहदेलायाम् ॥
 अस्यागुणाश्च । स्थूलैलाकटका-
 पाकिरसेवानलकलषु । रुच्योष्ण-
 स्नेहपित्तास्रकण्डूवांसदषापहा-
 ॥ वृक्षासविषस्य्यास्रशिरोरुग्ममि-
 कासनुत् ॥
 स्थूलीञ्चय । पु० गण्डीपले । गण्डा-
 श्मनि । स्थूलीपले ॥ असाकल्यो-
 । अकात्मन्ये ॥ वरण्डे ॥ गजा-
 नामध्वमगतौ ॥ नीचैर्गतम् ।
 स्थूलीञ्चय • बोधिमार्गभूतिति-
 कोहस्तिगतय ॥ उच्चयनम् । वि-
 ज् । एरच । स्थूलम्योञ्चय • ।
 गजानां दंकरनृधे ॥
 स्थेमा पु० स्थैर्ये । स्थिरस्थभाव-
 पृथ्वीदत्त्वादिमनिच । प्रियस्थिरे-
 तिस्थादेश ॥
 स्थेय । पु० विवादपक्षस्थानिर्णेत-
 रि । अचद्विधि । प्राड्विषाके ॥ तिष्ठत्य-
 स्मिन्विवादपदनिर्णयार्थम् । षा०
 । बाहुलकादधिकरणे • अचिद्यत्
 । ईदति ॥ पुरोधसि । त्रि० अ-
 तिस्थिरे ॥

स्थौण्यकम्

स्थेयान् । त्रि० स्थालौ । स्थिरतरे ॥
 अयमनयोरतिशयेनस्थिर । द्विव-
 चनविभज्योपपदेतरथोयमुनावितौ
 यमुनि • प्रियस्थिरेतिस्थादेश ॥
 स्त्री० स्थेयसी ॥
 स्थेष्ठ त्रि० स्थिरतमे । अयमेषामति-
 शयेनस्थिर । अतिशयनेतमवि-
 ष्टनावितौष्ठनि • प्रियस्थिरेतिस्थादे-
 श ॥ सुस्थिरे ॥
 स्थैर्यम् । न० स्थिरत्वे । अचक्षुलत्वं
 । मेघसाधनेप्रवृत्तस्याऽनेकविधवि-
 घ्नप्राप्तावपितदपरिच्छागेनपुन पु-
 नर्यन्नाधिक्ये ॥ स्थिरस्थभाव • ।
 व्यञ्ज् । सत्वत्वे ॥
 स्थोरी । पु० भारवाहितुरगे ॥
 स्थौण्यकम् । न० यन्त्यपणं प्रभेदे ।
 कुकुरौषास्थौषधी । मांठयाला •
 इ० गौ० दे० भा० प्र० ॥ अक्षप्र-
 भेदागुणाश्चयथा । ईश्वरसुगन्धस्थौ-
 ण्येययुनेर • इतिस्तिक्कि । स्थौण्य-
 यकवर्हिर्बर्हिश्शुकवर्हिश्चुकुक्कुरम् ।
 शौण्यरोम शुकश्चापिशुकपुष्पंश-
 कच्छदम् ॥ स्थौण्यककटुस्वादु-
 तितक्तजिग्ध विदोषनुत । मेघाशु-
 क्ककरत्वच्यरक्षोऽश्वोज्वरजन्तुजित्
 ॥ इति कुशासद्वट्टदाहदीर्गम्य-
 तिलकाखकान् • इतिभा० प्रका-
 श ॥
 स्थौण्यकम् । न० सुगन्धद्रव्यभेदे ।

सनातः

बहिःशुखे । स्थीणये ॥
 स्थीरी । प० खरवृषभवत्पृष्ठेनभार
 बाह्वोऽखे । पृष्ठये । स्थूलश्वेद
 म् । तथोद्भिच्छय । रलयीरेक
 त्वम् । स्थीरबलमप्राप्ति । इति ॥
 स्थीललक्ष्यम् । न० बहुप्रदत्त्वे ॥ *
 स्थील्यम् । न० स्थूलत्वे ॥ स्थूलश्च
 भावः । ध्यञ्ज ॥
 स्तपनम् । न० अभिषिञ्चने ॥ ज्ञाने
 ॥ यथा । पूजनात्स्तपनं श्रेष्ठं स्त
 पनात्तर्पणं स्मृतम् । तर्पणान्मां
 सदानन्तुमहिषाजनिपातनमिति
 दुर्गास्तवप्रकरणे तिथ्यादितत्त्वम् ।
 स्तपित । वि० चालिते ॥ सित्ते ॥
 स्तावेय्यन्तात् । अर्त्तिक्रौञ्चा
 दिनापुक् । मिताङ्गल । ॥ आ
 भुते ॥
 स्तवः । पु० स्तवे । स्तवणे । स्तवणे
 ॥ स्तवनम् । आ० प्रस्तवणे । ऋदो
 रप् ॥
 स्तसा । स्त्री० स्तायौ ॥
 स्नातः । वि० आभुते । कृतज्ञाने ॥
 यथा । स्नाताऽधिकारीभवतिदेवे
 प्रेक्षेचकर्मणि । अज्ञातशक्त्याः
 सर्वा भवन्तिद्वितीयोऽफलाः ॥
 प्रातः समाचरेत्ज्ञानमतीति
 मतन्द्रितम् ॥ इतिप्रायश्चित्ततत्त्वम्
 । स्नात्वाकर्माणि कुर्वीत । शिरः
 स्नातश्च कुर्वीतदेवपितृमयापिबेति

सनानम्

स्मृतिः ॥ आशीचे । भावेत्ता ॥
 स्नातकः । पु० आभुतव्रतिनि । स
 माप्तवेदपाठे । अगृहस्थे । आश्र
 मान्तरगतिसमाप्तवेदव्रते । कृत
 ज्ञाने ॥ अवाह्यारौत । अयः
 । स्नातकाभवन्ति । विद्यास्नातको
 व्रतस्नातकोविद्याव्रतस्नातकश्चेति
 । तत्रयः समाप्यवेदमसमाप्यव्रता
 निसमोवर्त्तते । सविद्यास्नातकः
 । यः समाप्यव्रतानि । असमाप्य
 वेदसमावर्त्ततेसव्रतस्नातकः । य
 दुभयं समाप्यसमावर्त्ततेसविद्याव्र
 तस्नातकोभवति ॥ अत्रभवन्तिच
 यः पक्षाः । यथा । मन्त्रब्रह्मणा
 त्मकवेदमधीत्याबुद्ध्यचक्षाया
 दित्येकः पक्षः । साङ्ख्यवेदमधी
 त्याबुद्ध्यचक्षायादित्यपरः । य
 न्यमानमप्यधीत्ययज्ञविद्यास्त्राभ्यस्य
 ज्ञायादितितृतीयः पक्षः । यस्तु
 विद्याविरहेणयन्यमानोऽधीतेनज्ञा
 यादितिनिषेधः । यतोविदाध्ययन
 वेदविहितान्निर्दोषादिकर्माद्यनुष्ठा
 नप्रयोजनमिति ॥ स्नातिस्म । आ
 ० । गत्यर्थकर्मकेतिक्त । स स्ना
 याकन् ॥ यावादिषु । स्नातवेदस्य
 माप्तावितिपाठाश्चाकन् ॥ अगृहस्थ
 ब्राह्मणे ॥
 स्नानम् । न० मस्त्रने । आभावे । आ
 भवे ॥ स्नानं शब्दो भवति । यथा

स नायु

हृशङ्ख । निस्थ नैमित्तिकं का
म्य क्रियाङ्गमलक्षणम् । क्रिया
ज्ञान तथाप्यष्ट षोढाज्ञान प्रकीर्ति
तमिति ॥ विशेषावज्ञानानां ततए
वावगम्यताम् । तथाशङ्खस्मृति
॥ आग्नेयादिप्रमेदेन तच्च प्रोक्तं चतु
र्विधम् । यथा । आग्नेय भस्मना
ज्ञानमवगाच्छन्तुवारुणम् । आपो
हिष्ठेति च ब्राह्म वायव्य गौरज धृ
तमिति ॥ षोडशीच । भावेत्युट्
॥ ज्ञानं तपणपर्यन्तं आशान्त देव
पूजनम् । आङ्गिकश्च तिस्र्यन्त
विप्राणाश्च श्रुतौ श्रुतम् ॥ तच्च प्रात
ज्ञानं प्रथं सन्तिदृष्टादृष्टकरहितम्
। सर्वमर्हतिपूतात्मा प्रातः स्ना
यीजपादिकमिति दत्तं । दृष्टङ्
कर्माधिकारः । अदृष्टजपादिद्वारा
परलोकसिद्धिः ॥

स्नानद्वयम् । न० कुम्भी ॥

स्नानीयम् । न० स्नानसाधने चूर्णादौ

॥ स्नान्यनेन । षोड० । कृत्यल्यु
टो बहुलमित्यनीयरः ॥

स्नान्ती । स्त्री० जलमवगाहमाना-
याम् ॥

स्नायी । वि० स्नानकर्त्तरि ।

स्नायुः । स्त्री० वायुवाहिन्यानाङ्गा

म ॥ वज्रसायाम् ॥ ज्ञाति । षोड०

० । बाहुलकादुण् । आतोयुक् चि
ण् कृती ॥

स निग्धपच

जाय्वर्माः । न० निचरीगप्रमेदे । तल्ल
क्षयं यथा । स्थिरप्रस्तारिर्मांसाब्ज
शुष्कजाय्वर्मपञ्चममिति माधवका
रः ॥

जाया । पु० रसिके ॥ ज्ञाति । षोड०
। ज्ञामदिपद्यसिपृथक्किभ्योर्वा नप्
। धीवावत् ॥

जावरी । स्त्री० नद्याम् ॥ ज्ञान्य
स्याम् । षोड० । वनिप । वनार
चेतिङ् व्री ॥

जावा । स्त्री० शिरायाम् ॥ ज्ञप्रसव
ण ॥ जावयतिशरीरमिति जावा ॥

जिग्धः । पु० बहुवारे । रत्नैरण्डे
॥ सरलवृक्षे । वयस्ये ॥ न० समू
हगत्ये । जवादिक्ते ॥ सिक्थक्ते ॥
वि० ज्ञेयुक्ते । अरुक्ते । चिकण
। मसृण्ये ॥ सहजिनग तुकेनवाजे
हेनयुक्ते । प्रिये । वत्सले । जिह्वा
तिस्रः । षोडशीप्रोती । अकर्मकत्वा
त्कर्त्तरिक्तः । बाहुहेति च ॥ म
तितुद्धिपूजार्थेभ्यश्चेति चादत्तं मा
नेवात्तः ॥

जिग्धकन्दा । स्त्री० द्रोणकान्ताम् ।

भूमिक दल्या ॥

जिग्धतण्डुलः । पु० षष्ठिशालौ ॥

जिग्धता । स्त्री० स नीर्ह ॥ प्रियत्वे ॥

जिग्धदाहः । न० देवदारुणि ॥ देवदा

रुप्रमेदेयूतिक्काष्ठे ॥ सरलवृक्षे ॥

जिग्धपचः । पु० गजं रत्नय ॥ घृत

स नुह ।

करञ्जे । गुण्यकरञ्जे ।
 चिगधपथा । स्त्री० वदयाम् ॥ पाल
 ड्क्याम् । काश्मर्याम् ॥
 चिगधपथी । स्त्री० गम्भार्याम् ॥
 चिगधपिण्डीतक । पु० मदनवृक्षवि
 शेषे । स्थूलवृक्षफले ॥
 चिगधफला । स्त्री० कर्काटोप्रभेदे ।
 बालुङ्क्याम् । मूललायाम् ॥
 चिगधा । स्त्री० मेदयाम् ॥
 चु । पु० प्रस्थे । सानौ । पञ्चतस
 मभूभगे । ज्योतिजलम० । सत
 वा । णुप्रसृष्टे । णाशौचेवा ।
 मितत्रादित्वात् । ड् ॥ स्त्री०
 जयौ ॥
 कककृद् । पुं० क्षीर । कुकीवृक्षे ।
 कुत । नि० स्यन्न । कुतजलादौ ।
 कृत्यतेष्य० । णा० क्त ॥
 कुषा । स्त्री० सुतस्त्रियाम् । पुत्रव
 ध्वाम् ॥ ज्योति । णु० । कुत्रश्चि
 कृत्यपिभ्य क्तिदितिस० ॥ कु
 द्याम् ॥
 कुक स्त्री० कृष्णम् । कुद्यति ।
 णा० हउर्हरणे । कृप् । बाहुहेति
 कुत्वम । तदभावेहोठइतिठत्वे
 कुटकुड ॥
 कुहा । स्त्री० कुकीवृक्षे ॥ भागुरिम
 ते० स नुहटाप् ॥
 कुह । स्त्री० स नुह्याम् । स नुह्य
 ति । णा० ह० । सर्वधातुभ्यङ् ॥

स न्नेह

स नुहो । स्त्री० सिङ्गण्डे ॥ इन्नन्ता
 न्स नुहे कृदिकार दितपञ्चे
 डीप् ॥
 स न्नेह । पु० सौहृदे । प्रेम्णि ।
 प्रियतायाम् ॥ तामसीय चित्तवृ
 त्तिविशेष० यस्मिन्सत्त्वान्यदीये
 हानिवदधीस्त्वस्मिन्नादाप्येते । अ
 न्यश्लेषय प्रेमापरपर्याय स न्ने
 ह ॥ यथा । स्मृत्वाविधौ गजदु
 खं त्यज स न्नेह प्रियेजने । अतिस
 नेहपरिष्वङ्गावृत्तिराद्रापिदृष्टतेह
 ति । स नेहयतिप्रोचयतिपुरुषम्
 । णिह० । पचाद्यच् । स निह्यति
 पुरुषायस्मिन् । अधिकारणार्थे०
 वज ॥ घृतादिरसविशेषे ॥ यथा
 स नेहसुतुर्विधं प्रोक्तोघृततैल
 वसातथा । मज्जाच० तपिविभ्य
 ण्यं किञ्चिदभ्यदितैरसौ ॥ स्थव
 रोज्ज्वलमसौबहिष्येति स नेहउच्य
 ते । तिलतैलस्थवरेषुजङ्गमेषुच
 तवरमदति ॥ इत्यादिभिस्तुभं
 वा० यमकस्त्रिहतीमहान् । न्याय
 मते० कूर्णादिपिण्डीभावहेती०
 गुणविशेषे० जलमभक्ष्यौ ॥ ज
 लोपपरिमाणावय निह्योऽन्यत्त्व
 निह्य । तैलादावस्यप्रकर्षीत्यत
 स्तेषादाहेभवति । यथोक्तभाषा
 परिच्छेदे । स नेहाजलेऽप्योनिह्यो
 यमनिह्योऽवयवित्यसौ । तैलान्त

स्नेहवती

रितत्प्रकर्षाद्देहनस्यानुकूलतेति ॥
 स्नेहनम् । णिह । भावेचज ॥
 स्निग्धतेयेनवा ॥ स्नेहस्यदु खम्
 लत्वमुक्तगारुडे ११४५ध्याये । य
 वस्नेहेभयतस्नेहेदु खस्यभा
 जनम् । स्नेहमूलानिदु खानि
 तस्मि त्यक्तेमहत्सु खमिति ॥ स्नि
 ग्धतायाम् । यथा । स्नेह पञ्च
 सु लक्ष्योवाग्निक्त्वादन्तमेव नखस
 स्थ । सुतधनसौभाग्ययुता
 स्निग्धैस्तेनिधनारुहैरिति ॥
 स्नेहा । पु० व्याधिप्रभेदे ॥ सह
 दि ॥ चन्द्रे ॥ स्निग्धति । णिह ।
 । प्रवृत्तजनपूषन्निह्यदिना० कनि
 न० निपातनाद्गणस्य ॥
 स्नेहनम् । न० तैलमर्दने । स्रग्धणे
 । अभ्यङ्ग ॥ स्निग्धतेयेन । णि
 ह० । ल्युट् ॥
 स्नेहपानम् । न० कुत्वाम् । चर्मम
 येतैलादिभाण्डे ॥ स्नेहस्थतैलघृ
 तादे पाचम् ॥
 स्नेहप्रिय । पु० प्रदीपे ॥ चि०
 तैलादिप्रिये ॥
 स्नेहफल । पु० तिले । पापघ्ने ॥
 स्नेहम् । पु० श्लेष्मणि ॥ चि०
 स्निग्धभूमौ ॥
 स्नेहरङ्ग । पु० तिले ॥
 स्नेहवती । स्त्री० मेदायाम् । स्नेहे
 ऽस्यस्याम् । रसादिभ्यश्चेतिमतुप्

सपथं

। ङीप् ॥
 स्नेहपयस्य । प० प्रिये । प्रदीपे ।
 स्नेहवस्ति । स्त्री० अनुवासनशस्त्री
 । तैलपिचकारी० इ० भा० ॥
 यथा । वस्तिर्बिधाऽनुवासाख्योनि
 रुहस्यतत पर । य स्नेहेर्दीप्य
 तेसस्यादनुवासननामुक् ॥
 स्नेहबीज । पु० पिथालवृक्षे ॥
 चि० स्नेहकारणे ॥
 स्नेहाश । पु० प्रदीपे । दीपे ॥
 स्नेही । पु० वयस्ये ॥ चि० स्नेह
 युक्ते ॥
 स्नेहु । पु० व्याधिभेदे ॥ चन्द्रे ॥
 स्निहति । णिह । शृङ्खलित्वा
 त्यादिभाउ ॥
 स्पन्द । पु० स्पन्दने । प्रस्फुरणे ॥
 स्पन्दते । स्पन्दित्वास्त्रिचक्षणे । प
 चाद्यच् ॥
 सपन्दनम् । न० स्पन्दे । किञ्चित्
 लने ॥
 सपर्वक । चि० सपदधाकरे ॥
 सपर्वी । स्त्री० सङ्घर्षणे । पराभि
 भवेच्छाधाम् ॥ सपर्वतिशलिनदली
 ॥ साम्ये ॥ क्रमसमुन्नतौ ॥ स प
 दर्धसङ्घर्षे ॥ भिदाद्यङ् ॥
 सपर्धालुः । चि० सपर्धायुक्ते ॥
 सपर्धालाति । ला० । मितङ्गा
 दिस्वारा० ङु ॥
 सपथं । पु० रुजायाम् ॥ सन्तप्ते ॥

स पश .

सन्तापे ॥ सपृशात । सपृशवा
धनसर्पनयो । पदरुजिचत्र . सपृ
शउपतापद्वतिकर्त्तरिघञ् ॥ यहा,
सपर्शनसपर्श भावेघञ् ॥ दानि
॥ सपर्शके । कादिमावमानिवर्गा
चरे । उपतापे । रोगविशेषे ।
स्पर्शके ॥ मन्त्रिविशेषे । पारस .
इ . भा . प्र . ॥ त्वगिन्द्रियविषये ।
स्पर्शने । त्वगिन्द्रियमाचयाह्ये गु
णविशेषे ॥ सवविध । शीता
णानुष्णशीतमेदान् । पृथिव्यपते
जोमाचवृत्ति । तपशी . नमि .
उष्णस्तेजति । अनुष्णशीत पृथि
वीकाययो । रूपरसगन्धस्पर्श
पृथिव्यापाकजा . अनित्याश्च ।
जलादावपाकजा . नित्या
अनित्याश्च । नित्यगतानित्या .
अनित्यगतानित्या अचाहु ।
कठिन पार्थिव स्पर्श शीता
णौजलवह्निजौ । मृदुर्वायोरिति
स्पर्शविशेषाद्भक्तीतिता ॥ स्प
र्शसामान्ये स्पर्शविशेषाणालवद्वति
॥ इन्द्रिये स्पृश्यन्ते . इतिव्युत्प
त्त्या . शब्दादिविषयेषु ॥ मात्रा
मात्रे . ॥ ॥ स्पर्शनम् । स्पृण
स्पर्शने । अकत्तरिवकारकीसङ्गा
यामितिच ॥ पुराणे . एका
दशविध स्पर्शउक्तीवया । उष्ण
शीत सुखिदुःख . स्निग्धोबिष

स पश .

दएषच । खरोमृदुश्चक्षुश्चलघु
गुरुस्त्वितिक्रमात् ॥ कामिनस्तु ।
शब्दादीनाञ्चपञ्चानामध्यस्पर्शसुख
वरम् । ॥ आनन्दरसमूलवैनान्य
दस्तिमुखकिलेष्टाहु ॥
स्पर्शके । पु . स्पर्शे ॥ चि .
सपर्शनकर्त्तरि ॥
स्पर्शज्ञानम् । न . त्वाचप्रत्यक्षे ॥
स्पर्शन । पु . श्वसने । बायौ ॥
स्प्रवति । स्पृण . । बहुलमन्य
चापीनियुच् ॥ न . दानि । स्प
र्शे ॥ स्पृशेर्भावेत्युट् ॥
सपर्शमणि । पु . सपर्शे । पा
रस . इ . प्र . मणौ ।
स्पर्शमणिप्रभवम् . । न . काञ्चने
। स्वर्णे ॥
सपर्शलक्ष्णा । स्त्री . लज्जालुह्वये ॥
सपर्शशुभा । स्त्री . शतमूल्याम् ॥
सपर्शसपन्द . । पु . भोके ॥
सपर्शा । स्त्री . कुटलायां ॥
सपर्शानन्दा । स्त्री . रतिमदायाम्
॥ अप्यर सु ॥ सपर्शेन . सप
र्शेवाचानन्दोऽस्मा ॥
सपर्शित । चि . प्रतिपादिते ॥
सपश . । पु . सम्पराये । युद्धे ॥
प्रणिधौ । चरे । हेरिके । अस्त्रप
र्वाग्रयथा । यथाह्वयं प्रणि
धिरस्त्रपश्चर सपश । चारश्च
गूढपुरुषवृत्ति ॥ सपशति । सप

स्पृष्टास्पृष्टि

शसपृष्ठं नवम्यनयो । पचादा
च ॥

स पट । वि० स्फुटे । प्रव्यक्ते ।
उत्पद्ये । प्रकटे ॥ सपृष्ठतेसा
। सपृष्ठ० । यथातात्क । वा
दान्तेतिसाधु ॥

सपृष्ठौकत । वि० व्यक्तीकृते ।
सपार्श्वं । पु० सपृष्ठे । सपृ
ष्ठंनेनगृह्यते शेषद्वयम् ॥

स्पृष्टाशित । वि० स्पृष्टे । स्पृष्टे० ।
त । वादान्तेतिसाधु ॥

स्पृष्टा । स्त्री० सुगन्धिद्रव्यविशेष ।
शाकभेदे पृष्ठायाम् ॥ गुणास्तु ।
स पृष्ठास्वादीहिमावृष्ट्यातिक्तामिश्रि
तदोषणुत् । कुष्ठकाण्डूविषस्वेददा
ह्राज्ज्वररक्तहृत् । स्पृष्टते । स्पृ
ष्टस्पृष्टंने । बाहुलकात् कक् ॥

स्पृष्टा । स्त्री० भुजङ्गवातिनोवृक्षे ।
कङ्कालिका० इ० गी० दे० भा०
प्र० ॥

स्पृष्टो । स्त्री० कण्टकार्याम् । स्पृ
ष्टति । स्पृष्ट० । इगुपधेतिक् ।
गौरादि ॥ *

स्पृष्ट्य । वि० स्पृष्टनीये ।

स्पृष्ट । वि० कृतस्पृष्टे ॥

स्पृष्टास्पृष्टम् । न० परस्परस्पृष्टंने ।

स्पृष्टस्पृष्टि । च० परस्परस्पृष्टंने । कृ०
अभटौ । कृवाकृत० इ० भा० ॥

यथा । तीर्थे विवाहियाचारसङ्ख्या

स्पृष्टा

मेदेशभिज्ञवे । नगरग्रामदाहिवक्त्र
ष्टास्पृष्टिनदुष्यति ॥ आपदापिचक्त्र
ष्टायाकगमयेपौडितेतथा । माता
पिचोगुरोश्चैवनिदेशिवर्त्तनासथा
॥ स्पृष्टास्पृष्टि० इत्यन्यथ क्रियाव्यं
तौहारे । तथेतिनदुष्यतीत्यर्थः ॥

स्पृष्टि । स्त्री० स्पर्शे । पृष्ठी ॥ स्पर्शं
नम । स्पृष्टे क्तिन् ॥

स्पृष्टणीय । वि० स्पर्शे ॥ कामनीये
। मनीहरे ॥

स्पृष्ट्यालु । वि० सस्पृष्टे । स्पृष्ट्याशौ
ले । लोभिनि ॥ स्पृष्ट्यति० त
च्छील । स्पृष्ट्येसायाम् । स्पृष्टि
गृहोत्थालुक् ॥

स्पृष्टा । स्त्री० देहदे । इच्छायाम् ।
काङ्क्षायाम् । भिदादेराकृतिग
णत्वात्स्पृष्टेरङ् । धर्माविरोधिन
प्राप्तोच्छायाम् ॥ उच्चावचेषुपरध
नेषुदृष्टमात्रेषु । येनकेनाप्युपाये
नापादित्सायाम् ॥ इषात्मिकाया
चित्तवृत्तौ । सुखानुभवकाले । त
ज्जातीयमुखसकारण धर्ममननुष्ठा
यव्येवतदाकाङ्क्षारूपार्थात्म
साचित्तवृत्तौ ॥ आन्तिरेवसा ।
तस्यानिन्दाप्रशंसयथा । नपौवन
अज्ञानाभातप कल्पतरुस्तथा ।
तपस्याकामधेनुसक्तस्तपसिस्पृ
ष्टा ॥ ऐश्वर्येक्षत्रियाणाञ्चराणिज्ये
चतयाविशाम् । शूद्राणांविपसीवा

स्फटिक

यास्य हावेदेष्वनिन्दिता ॥ क्षत्रिया
णां च तर्पस्त्रिहातीव प्रशंसिता ।
ब्राह्मणानां विवादेषु हातीव नि-
न्दिता ॥ क्षत्रियाणां रथो धर्मीरथो
मृग्युर्गर्ह्यत । रथोऽस्य हा ब्राह्म-
णानां लोके विदेविह स्वना ॥ तपो ध-
नानां विप्रानां वाग्वलानां युगे युगे ।
शान्तिस्तु स्य धनं कर्म विप्रधर्मी न स-
ङ्गर ॥ इति ब्रह्मवैवर्ते गणपतिख-
ण्डे ३५ अध्याय ॥

स्पृष्ट पु० फलपूरे । मातुलुङ्ग-
के । चि० स्पृष्टाहर् । वाङ्मनोये ।
सप्रष्टा । चि० उपतामके । उपतप्त
रि । स्पृशति । स्पृशस स्पर्शने ।
तृ० । अनुदात्तस्त्रेण्यमागमः ।
स्पृशं नम् । कृत्स्न्युटो बहुलमि-
ति भाषितञ्चो । संज्ञते ॥ स-
न्नापि ।

स्फट । पु० स्फटाद्याम् । स्फुटं त ॥
स्फुटविकसने चुरादि । शिञ्ज-
भाषि० पचाद्यच् । पृषादरादि० ॥
स्फटा । स्त्री० फणयाम । स्फटे ॥
ट प ।

स्फटिक . प० खनाम्नातिप्रसिद्धे
मणौ । सूर्यकान्ते । भासुरे । आ-
लिपिष्ठे । धौतशिले ॥ अक्षगुणा-
दयो यथा । स्फटिक समवीर्यं च
पितृदाहातिदोषनुत् । तस्याच्च
भालानपतादत्ते कीटिगुण फलम् ॥

स्फटिक .

परीक्षास्तयथा । यद्गङ्गातौरयविज-
च्छिविविमलतम निस्तुष नेत्रहृद्य ।
गन्ध शुभान्तराल मधुरमतिहिम ।
तदाहासहारि । पाषाणेष्वग्निघृ-
स्फुटितमपि निजास्त्वक्तानैव ज-
त तज्जात्य जातुलभ्य शुभमुपवि-
तिशैवरत्नस्ररत्नम् ॥ इति राजा-
घण्ट ॥ अपि च । मुद्राविद्रुम-
खेन्द्रवैदूर्यस्फटिकादिकम् ।
पिरत्नसर शीत कषाय स्वादुल्लेह-
म् ॥ चक्षुष्य धारणात्तस्य पापा-
क्षी विनाशनमिति राजवल्गुभ-
तस्योत्पत्तिपरीक्षेयथा । काविरा-
ख्यप्रश्नचौननेपालभूमिषु । ला-
लौव्यकिरन मेदादानवकप्रशम्भ-
आकाशशुद्ध तैलाख्यमुत्पन्न स्फ-
क तत । मृणालशङ्खवक्त्र-
स्त्रिदशान्तरान्वितम् । न तत्सु त-
द्विरत्नानामथवापापनाशनम् ।
स्फुट शिल्पिना सद्यो मूल्य किञ्चि-
मेतत् । इति गारुडे ७६५ अ-
ध्याय ॥ तथा । हिमालये सिद्धि-
विख्यातस्फटितथा । स्फटिक-
यते वैवर्णान्तरूप समप्रमम ॥ ।
माद्रौ चन्द्रसङ्काश स्फटिक तद्दि-
भवेत् । सूर्यकान्तस्तथा वैवर्ण-
कान्त तथा परम् । सूर्योऽग्न्यस्य म-
णवज्जि वमति यत्क्षणात् । सूर्यव-
न्तं तदस्यात् स्फटिकरत्नवैदिभि-

स्फुरणम्

पूणेन्दुकरस स्पर्शद्वयत खवति
क्षणात् । चन्द्रकान्त तदाख्यात दु
र्लभ तत्कलौयुगी । अशोकपञ्चवे
च्छाद्य दाडिमौ शैजसन्निभम् । वि
न्याटवितटदेशे जायते मन्दकान्ति
कम् ॥ सि हलेजायते कृष्णमाकरे
श धनीलके । पद्मरागभवे स्थाने हि
विध स्फटिक भवेत् ॥ अश्वत्थानमं
ल स्वच्छ खवती वज्रज शुचि । ज्यो
तिर्ज्वलनमाश्लिष्ट सुप्ताज्योतीरस-
द्विज ॥ तदेव लोहितकारराजाव
त्तंसुद हतम् । आनील तत्तुपाषा
ण प्रोक्ता राजमयशुभम् । ब्रह्मसूच
मययत्त प्रोक्ता ब्रह्ममयं द्विजिति स्फटि
कपरीक्षा । इति मेजर राजकृतयुक्ति
कल्पतरु ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फटिकाम् । रङ्गदा
याम् । स्फटिकायाम् । फटकरी०
इ० भा० प्र० पाषाणे ॥

स्फटिकाचल । पु० स्फटिकीर्षीभू
ति । कैलासे ॥

स्फटिकात्मा । पु० स्फटिके ॥

स्फटिकाभ । पु० कर्पूरे ॥

स्फटिकारि । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फटिकारिका ।) स्त्री० स्फटिकाया
स्फटिकारी ।)

म् ॥

स्फटी । स्त्री० स्फटिकायाम् ॥

स्फुरणम् । न० स्फुरणे ॥ स्फुरस्फुरय

स्फिक

बुध्यकारीपध केचित्पठन्ति । स्थायं
ग्यनादस्माद्युच् ॥

स्फटिकम् । न० स्फटिकीपले ॥

स्फटिका । स्त्री० स्फटिकीपले । फट
करीति स्थायेपाषाणे ॥ अस्यागुणा
यथा । सफाटिका तु कषायोष्णा वात
पित्तकफत्रयान् । निहन्ति श्लेष्म-
बोसर्पान्थेनिसङ्कोचकारिणीति ॥

स्फाटिकीपल । पु० स्फटिकाया
म् ॥ सफटिके ॥

स्फाटिकीर्षीभूत । पु० कैलासे ।

सफाति । स्त्री० वृद्धौ । स्फायन
म् । सफायीवृद्धौ । त्तिन् ॥ ॥

स्फायित । वि० वृद्धिक्ते ॥

सफार । पु० विकटे ॥ कारकादे
वृद्धदे ॥ वि० विपुले । विशाले ॥
यथा । तस्मिन् सिद्धपण्ये सफारिसम
स्तावस्तुदृष्टव्य । इमास्ता प्रतिवि
म्बनतिसरसीवतटद्रुमा ॥ स्फा
यते । सफायी० । सफायितश्चीति
रक् ॥ यद्वा । स्फुरणम् । स्फुरस
ध्वजने । घञ । स्फुरतिसफुरण्यो
घञोत्थेषयात्वम् ॥

सफिगवातनक । पु० कटफले ॥

सफगदेश । पु० बालधिमूलप्र-
देशे ॥

स्फिक । स्त्री० कटिप्रोथे । कटिदेश
स्थमांसपिण्डे । स्फायते । सफा
यी० । बाहुलकाडिचप्रत्यय ॥

सफुटल :

सफुटति । सफुटहिसायाम् । कि
प । सफुगपूतेतिनिपातनात् । टस्य
चङ्गतिमुकुट ।

सफिर । चि० प्रचुरे ॥ सफायते
। सफायी० । अजिरशिशिरेतिकि
रचटिलोपस्य ॥

सफोत । चि० समृद्धे ॥ विकसि
ते ॥ सफायतेस्य । सफायी० ।
ता । सफाय सफोनिष्ठायाम् ॥
कथं सफोतिकामङ्गतिमफोतमाच-
ष्टे० कृतिय्य तादचङ् । अलोप
णिलोपो ॥

सफुट । स्त्री० ईवारी । पादसफोट
। सफुटति । सफुट० । क्षिप ॥
सफुट । चि० व्यक्तौ । स्पष्टे । सच
चटादीनां विषयेन्द्रियसन्निकर्षज
न्यवृत्तिदशायाप्रमाचमेदाङ्गवतीति
प्रसिद्धमेव । प्रफुल्ले ॥ व्याप्ते ॥
सिते । शुक्ते । सफुटति । सफुटवि
कसने । इगुपधेतिक । ॥ सफुटिते
। भिन्ने ॥

सफुटता । स्त्री० विशदार्थतायाम् ॥
सफुटनम् । न० विदरे । विदरणे ॥
सफुट० । कुटादि० । ल्युट् । वि
कसने ॥

सफुटवन्धनी । स्त्री० ण्योतिषाख्याम् ।
पारावताङ्गप्राम् ॥

सफुटल । पु० तुम्बुरुवन्धे । शू-
लत्रे ॥

सफुलिङ्ग :

सफुटा । स्त्री० फणायाम् ॥ सफुट०
का । टाप ॥

सफुटि । स्त्री० पादफोटाभये । विपा
दिकायाम् ॥ निभिन्नकर्कटीभस्ये
। इर्वानशुक्तिकायाम् । फूट०
इ० भा० प्र० ॥

सफुटित । चि० विकचे । विकसिते
॥ दीर्घे । भिन्ने ॥ असफुटत् ।
सफुट० । ता । ॥

सफुर । पु० फलके । सफुरणे ॥
सफुरणम् । न० सफुरणे । फरक्ना
० इतिभाषा । यथा० अङ्गसफुर
य मेवसफुरणम् ॥ किञ्चिच्चलने
॥ भाने ॥ कम्पने ॥ सफुरसफुरणे
सञ्चलनेच । कुटादि । ल्युट् ॥
सफुरन् । चि० कम्पनयुक्ते । दीर्घ
माने ॥

सफुरितम् । न० सफुरणे । चि० मन
स कल्पनायाम् । उल्लसिते ॥
उज्ज्वले ॥ प्रतिफलिते ॥

सफुर्जका । पु० कालस्कन्धे । ति
न्दुके ॥

सफुर्जयु । पु० वज्रपतनजनितध्व-
नी । सफुर्जयी ।

सफुलम् । न० तम्बू । इ० प्र० वल्लधि
श्मनि ॥

सफुलिङ्ग । चि० अजिनकाये । चिन्-
गारी० इ० भा० ॥ सफु० इत्यनु
करणशब्द । सफुना० फूत्कारेण०

सफेय .

लिङ्गति० गच्छति । लिङ्गिगती ।
 पचाद्यच् ॥
 स फुलिङ्गा । स्त्री० अग्निकणजाती ॥
 जातावपिनडोष् । अजादिषुपा
 ठात्० टाप् ॥
 स फुलिङ्गनी । स्त्री० अग्नेर्लिङ्गावि
 शेषे ॥
 स फूत्कार । पु० फूत्कारे ॥
 स फूज्जक । पु० तिन्दुकुष्ठो ।
 तैद्र० ब० भा० प्र० ॥ स फूज्ज
 ति । टपोसफूज्जाश्चनिर्घोषे ॥
 गवुल ॥
 स फूज्जय । पु० वज्रनिर्घोषे । व
 ज्रपातजध्वनौ ॥ स फूज्जनम् ।
 टुचासफूज्जा । ट्रितोयुच् ।
 मेघनादे । तण्डुलीये ॥
 स फूज्जन । पु० तिन्दुके ॥
 स फूत्ति । स्त्री० सफुरणे ॥
 स फूत्तिमान् । चि० पशुपते ॥ य
 था । पाश्चायिक पाशुपतसिद्
 ध स फूत्तिमान्मतः । कृतिचि
 काण्डशेष ॥ स फूत्तिविशिष्टे ।
 स्फोमा । पु० स्फिरत्वे । प्रचुरता
 यान् ॥ स्फिरस्थभाव । पृथ्वा
 दिस्वादिर्मानच् । प्रियस्थिरेत्या
 दिनास्फादेश ॥
 स्फेय । चि० प्रचुरतरे । स्फिरतरे
 ॥ इदमनयीरतिशयेनस्फिरम् ।
 ईयसुन् । प्रियस्थिरेतिस्फादेश ॥

सफ्य ।

स्फेरम । चि० भूयिष्ठे ॥
 स्फेष्ठ० । चि० अतिशये । भूयि
 ष्ठे ॥ अश्वमेधानतिशयेनस्फिर ।
 इष्ठन् । प्रियस्थिरेतिसाधु ॥
 स्फैवक्तव्य । पु० स्फाक्तवोपत्ये ॥
 अण् ॥
 स्फोट । पुं० स्फोटके । विस्फोटे ।
 पिडके । शब्दव्यापारे । स्फु
 व्यते । व्यग्रतैवर्थे । स्फुट्यर्थीय
 यस्मादितिवा । स्फुटविकसने ।
 वज्र० अज्वा ॥
 स्फोटक । प० फोडाकृतिव्याते ।
 रोगे । पिडके ॥ स्फोटति स्फु
 टिर्बिभरणे । गवुल ॥
 स्फोटनम् । न० विदारणे ॥
 स्फोटनी । स्त्री० मणिशङ्कादिवेधा
 पकरणे । चास्फोटन्याम् । स्फो
 व्यतेऽनया । सफुटमेदनेचुरादि
 । करणेल्युट् ॥
 स्फोटबीज ।) पु० वातारौमन्मात
 स्फोटबीजक ।)
 के ॥
 सफोटायन । पु० सुनिविष्टे ।
 कक्षीयति । सफोटप्रतिपादनप
 रे० वैयाकरणे । सफोटोऽयन
 पशयणव्यस ॥
 सफोटिका । स्त्री० खड्गनिकाया
 म । हापुनिकाया ॥
 सफ्य । पु० यज्ञाङ्गभूते । खड्गा

स्मरणम्	स्मरणम्
<p>कारकाष्टे स्म । अ० अतीति ॥ पादपूरणे ॥ प्रसिद्धे ॥ स्मयति ॥ शिष्टे पदधसने । अन्येभ्योपीतिङ ॥ स्यति । षा० डप्रत्ययावा ॥ स्मय । पु० अङ्गुते ॥ गर्वे ॥ स्म यनम् । शिष्टे । एरच् ॥ स्मर । पु० कामे । पञ्चशरे ॥ स्मरपति० उत्कण्ठयति । स्मृ आध्याने । पञ्चाक्षय । स्मरते ऽनेनवा । पु० मिस ज्ञायाघ ॥ अ न्त करणधर्मे स्मरथाख्ये ॥ स्मर यम् । भाविघोवा ॥</p>	<p>स्तुनिदृष्टे सति यत्तथैव स्मयते तद् वेत्स्मरणम् । उदाहरणम् । नि म्नाभिकुहरेषु यदस्मात् प्रावितव लद्वयालहरोभि । तद्गमे कुह रते सुरनाथं स्मारिता सुरत कण्ठरुतानाम । यथावा । करतु अगहितजसेदा० यथामुर्विषिसि आधरपुटस्म । सम्मरिषपञ्चजम्ब स्मयमहकङ्कस्मरोमञ्जम । अत्यस स्मृतपथा । करयुगमङ्गीतयशो दास्तनमुखविनिवेशिताधरपुटम् । स्मृतपाञ्चजन्यमनमस्तक्तास्मरो- माञ्जमिति ॥</p>
<p>स्मरूपक । पु० भगे । करगारे । योनौ ॥ स्मरुद्धम् । न० भगे । स्त्रीषिङ्गे ॥ स्मरवक्त्र । पु० रतिन्त्यविशेषे ॥ यथा । धृत्वायामकरेणारु स्मर द स्योपरिस्थितम् । दृढस्मरमतेका मोस्मरवक्त्रप्रकीर्तित ।</p>	<p>स्मरणापत्यतर्पक । पु० कक्षपे ॥ स्मरदशा । स्त्री० कामावस्थायाम् । सादशविधायया । नयनप्रीति प्र यमचिन्तासङ्गस्तोयसङ्कल्प । नि द्राक्छेदस्तनुताविषयनिष्ठसिस्त्रपा नाय ॥ उन्मादीमूर्च्छास्मृतिरिच्य ता स्मरदशादथैव स्मरिति ॥</p>
<p>स्मरव्ययम् । न० योनौ ।</p>	<p>स्मरदाथी । वि० कामे ह्रापके ॥</p>
<p>स्मरणम् । न० चिन्तायाम् । स्मृतौ ॥ आध्याने ॥ स्मृचिन्तायाम् । ल्युट् ॥ अलङ्कारविशेषे ॥ यथा । यथानुभवमर्थं स्मृष्टे तत्सदृशे स्मृ- ति । स्मरणम् । य पदार्थं । किञ्चिदाकारेण नियतोद्भवाकदा त्रिदनुभूतौ भूत् । सकालान्तरे स्मृतिप्रविधाधायिनि । तत्समानेव</p>	<p>स्मरध्वज । पु० वाद्य । शिष्टे ॥ न० योनौ । स्मरध्वजा । स्त्री० ज्योत्स्नाशाराशौ ॥ स्मरमिया । स्त्री० कामपत्न्याम् । रतौ । स्मरमन्दिरम् । न० भगे । योनौ ॥ स्मरलेखनी । स्त्री० शारिकापक्षिणि ॥ स्मरवक्त्रम् । पु० अनिरुद्धे ॥</p>

स्मार्तः .

स्मरणीयिका । स्त्री० वेश्यायाम् ।
स्मरवृद्धि । स्त्री० कामवृद्ध्याङ्गयो
षधी । मदनायुषे ॥ स्मरवृद्धि
यथा ॥

स्मरसख । पु० वसन्ते ॥ कामो
होपकल्पात् ॥ स्मरसख । ट
च ॥

स्मरसेह । वि० कामोद्दीपके ॥ स
इति । षड्० । पचाद्यच् । स्मरस
सह ।

स्मरस्तम्भ । पु० उपस्थे । मेढ्रे ॥
स्मरस्तम्भस्तम्भस्तम्भ ॥

स्मरस्तम्भे । पु० गर्हभे ॥

स्मरहर । पु० शिवे । स्मरहरति ।
हरतरनुद्यमानेऽपि ॥

स्मरागारम् । न० भगे ॥

स्मराङ्गुष्ठ । पुं० करवृद्धे । नखे ॥

स्मराक्ष । पु० राजाक्षे ॥

स्मरासव । पु० जालायाम् । मुख
सुरे । मद्यप्रभेदे ॥

स्मरेष्टम्भ । पुं० चर्मे ॥

स्मर्तव्य । वि० स्मरणीये । यथा ।

स्मर्तव्य । सततविष्णुर्विस्मर्तव्यो
नजातुचित् । सर्वविधिनिषिधा
स्तुरेतयोरिवकिङ्करा ॥

स्माय । पु० गूढवसति ॥

स्मारक । वि० स्मरणकारके ॥

स्मार्तः । वि० स्मृतिशास्त्रविदि ॥

स्मृतिविहिते । स्मृतिसम्बन्धिनि

स्मृति

॥ न० स्मृतिशस्त्रोक्तकस्मर्णि ॥ य
था । श्रौत कर्मस्वयं कुर्यादन्योपि
स्मार्तमाचरेत् । अशक्तौश्रौतमप्य
न्य कुर्यादाचारमवत ॥

स्मार्तयज्ञ । पु० यज्ञविशेषे ॥ सच
तुर्विधायथा । देवयज्ञ पितृयज्ञौ
भूतयज्ञस्तथैवच । मनुष्ययज्ञइ
त्येव स्मार्तयज्ञस्तुर्विधः ॥

स्मितम् । न० ईषद्वधाक्षे ॥ तल्लक्षण
यथा । ईषद्विक्लसितैर्दन्तैः कटा
क्षैः सौष्ठवान्वितम् । अलक्षितदि
क्लहारमुत्तमानांस्मितं भवेदिति ।
प्लिङ् ईषद्वधसने । भाषितम् ॥
वि० विकसिते ॥

स्मितदृक् । वि० क्षेराक्षे ॥

स्मृत । वि० स्मृतिविषये । कृतस्म
रणे ॥ यथा । आदिकेपितृकृत्ये
चमासश्चान्द्रमस स्मृत । विश
वादीस्मृत सौरायज्ञादीसाधनो
मतः ॥

स्मृति । स्त्री० धर्मसंवितायाम् ।
मन्वादिप्रणीतधर्मशास्त्रे ॥ अर्थ
तेश्चनुष्ठानप्रकारोऽनया । स्मृतिवि
वायाम् । स्त्रियाम्स्निह । वेदा
यं स्मरणपूर्वकं रचितत्वाद्वा ॥ शा
स्त्रमात्रे । स्मरतिवेदमनयाङ्गति
स्मृति ॥ महर्षिभिर्वेदायं स्मर
ण स्मृति । तद्योगादयन्योपिस्मृ
तिः ॥ स्मरणे । कर्तव्यानुसन्धा

स्मृतिविभक्त

ने । धियः । इच्छायाम् । अनु
भूतविषयज्ञाने । स्वाभ्याश्रितक्रि
याजन्यसंस्कारजन्यज्ञानस्मृतिरि
तिरसमञ्जसो । शास्त्राचार्योपदि
ष्टार्थानुसन्धाने । अनुभवान्यसंस्का
रजन्यज्ञाने । यथा । विभुर्बुद्ध्या
दिगुणवान् बुद्धिस्तुष्टिविधामता
। अनुभूति स्मृतिश्चस्यादनु
भूतिस्तुष्टिविधितिभाषापरिच्छेद
॥ सास्मृतिर्हिंसा । यथार्थाः । अ
यथार्थाश्च । तत्रप्रमाणन्याययथार्था
अप्रमाणन्याययथार्था ॥ अनुभूतवि
षयऽसम्प्रमेयप्रत्यये ॥ पूर्वाभूत
वसंस्कारजन्यज्ञाने । चिरानुभूता
र्थकारणवस्तौ । एतज्जन्यनिर्गुणानु
भूतार्थविषयायावस्तौ ॥ योगिना
ज्जन्मान्तरानुभूतार्थविषयापि-
स्मृतिर्भवति । अनुभूतप्रियादी
नामर्थानां चिन्तनस्मृति । तत्र
कम्प कथं वक्ष्यमाणानि । उल्लसिता
दय । तत्पर्यायाः । चिन्ता ।
अध्यानम् । चिन्तित्वा । ध्यानम्
। कारणम् । वर्त्तेति । स्मरणम्
स्मृतिध्याने । स्मृतिः ॥

स्मृतिमान् । वि० पूर्वाभूतार्थावि
स्मरणशीले । स्मृतिविशिष्टे । स्मृ
तिरस्त्यस्यास्तिन्वा । मनुष्यः ॥

स्मृतिविभक्तम् । पुं० स्मृतिविच
लने ।

स्यन्दन .

स्मृतिविरुद्धः । वि० धर्मशास्त्रवि
परीते ॥ यथाकूर्मपुराणे हिमालय
प्रतिदेशीवाक्यम् । यानिशास्त्राणि
दृश्यं तेलीकेऽस्मिन् विविधानि च ।
श्रुतिस्मृतिविरुद्धानि निहातेषा
न्तुतामसौ । करालभैरवस्यैवयाम
ल नामयत्कृतम् । एषादोनिचा
न्यानिमोहनार्थानितानि च । म
यासृष्टानि चान्यानिमोहायैर्वाभवा-
णं वै० इति । जीवप्रवृत्तिकारोणि
कानिचित्कथितानि चैतिसहानि-
र्वाणसन्तम् ॥

स्मृतिशास्त्रम् । न० धर्मसंहिताया-
म् ॥

स्मृतिवैतु । पु० कारणबीज । वास
नायाम् । संस्कारे । भावना-
याम् ॥

स्मरेत् । पु० प्रकाशः । वि० प्रकाशयु
क्ते । ईषद्वधसनशीले । अर्थेति
च्छीले । ईषद्वधसनः । न
सिक्काम्यसम्यक्सकमहिसदीपेर
स्मरेत् । वि० स्मृतद्वयि ॥

स्यद् । पु० ज्वे । वेगे ॥ सवेग
गतिवचनेऽसद्यप्रयोगः स्यन्दतेऽनेन
। स्यन्दनं वास्यन्दप्रसवणम् ।
स्यन्दोजवृत्तिवचनो निपातितः ॥
वेगास्यगुणम् ॥

स्यन्द । पुं० स्यन्दने ॥

स्यन्दनम् । पुं० तिनिसदृशम् । नेमि

स्यमन्तक

नि । रथद्वी । अतिसुक्तके । अती
तकल्पः । इहं दे । न० । सुतो । अ
रण्ये । नीरे । सलिले । प० । न०
रथे । नि० । खनि । स्यन्दते । स
न्द० । बहुलमन्यवापीतियुक् ।
चलनशब्दार्थादकर्मकाद्युक् । इ
तिवायुक् । यथा । स्यन्दते०
प्रवर्तते । स यन्द० । नन्दादि
त्वाङ्गयुक् ।

स्यन्दनद्रुम । पु० । तिनिशवर्चे ।

स्यन्दनारीह । पु० । रथिनि । रथा
रुट्येदधरि । स्यन्दनमारीहय
ति । रुह० । कर्मण्युक् ।

स्यन्दनान्नय । पु० । तिमिशे । ति
न्दके । स्यन्दनमार्गयावस्वस
स्यन्दिनि । पु० । तिनिशद्रुमे ।
स्यन्दनिका । स्त्री० । नृद्रनयाम् ।
स्यन्दनी । स्त्री० । लालायाम् । मूच
नाडयाम् ।

स्यन्दी । नि० । खण्णशीले ।

स्यन्दनी । स्त्री० । लालायाम् । अथ
श्र्य स्यन्दते । स्यन्द० । आवश्यकी
तिगिनि ।

स्यन्न । नि० । स तेजलादौ । स्यद्यते
स्य । स्यन्द० । त्त० । रदाभ्यामि
तिणस्त्वम् ।

स्यन्नम् । नि० । सुते । रीणं ।

स्यमन्तकः । पु० । श्रौक्ताकाहस्तमणौ
। मणि स्यमन्तकीहस्तभुजमध्ये

स्यून

तुकीसुभद्रतिहिमचन्द्रः । सौरभा
द्रपदीयचतुर्थ्याचन्द्रदशनेस्यमन्त-
कीपाख्यानशुभ्वावच्छमागमन्तेष
भिमन्वितजलपिवित् । मन्वस्तु ।
सिद्ध प्रसेनमवधीतुसिद्धेजाम्ब
वताहत । सुकुमारकमारोदी
क्षवच्छेषस्यमन्तकवृत्तिः ।

स्यमोक । पु० । मुनिविशिषि । पा
दपे । वृक्षे । नाकौ । बल्लाकि
॥ क्षमति । स्यमशब्दे । क्षमे
रीटवेतिकम् ।

स्यमौका । स्त्री० । नीलिकायाम् ।
स्यादादौ । पु० । जिने ।

स्याल । पु० । पत्रोभातरि । श्यालि
। स्यामयति । स्यमवितर्केचुरा
दि । अचपृषादरादि ।

स्यूतः । पु० । प्रसेवे । बल्लभणादि
निर्मितैथलावृत्तिख्याते । नि० । अ
ते । प्रोते । नुना० । इ० । भा० ।
कृतसौवने । सौव्यतेसम । निवृ
तन्तुसन्ताने । त्त ष्कोरिच्छूठ । य
थादेशः ।

स्यूति । स्त्री० । सूच्यादिनामस्त्रा
दिसौवने । सौवने । सीवना० । इ०
भा० । प्र० । निवे त्तिन् । ऊठ
। सन्तती ।

स्यून । पु० । निरणे । सूर्य्ये ।

धौतकटे । सौव्यनेऽनेनवा । नि
वृ० । सिवित् र्यूचेतिन । दौघी

सुसमान

स्वारणसामर्थ्यान्निगुण ॥

छूम । पुं० किरण ॥ सूत्रतन्त्री ।
सौव्यतिषिण् । अनिसिधिसिधु
धिम्य विदितिमन् । ज्वरस्वरे
छूठ् ॥

स्नेहवा । स्त्री० सागमापत्त्येषु ॥
यथा । अर्जुनस्य हस्ते वायान्नेमेश
था शिखरिण्डन । सीदन्तिमम
गावापि सागमाश्लेगमाविवेति ॥
सागमाकर्षाटोप्रोक्तातदपत्त्यानि-
श्चिगवा ॥

स्नेगविः । पुं० कर्काटपुत्रे ॥
कुक्षीराख्येन विरितिषिवायुजि
ष ॥

क्षीत । वि० क्षुत् ॥

क्षीन । पुं० किरण ॥ सूर्ये ॥
क्षीतकटी । सौव्यति । विष्णु० ।
बाहुलकात् । मरुजठ् । अन्त
रङ्गस्वाद्यन् । गुणज ॥ न० अ
नन्दे । वि० समीचीने । सु
खकारिणि ॥

क्षीनाक । पुं० श्लोभाके । प
थीर्षे ॥ स्त्रीनेनाकति० अकल
वा० । अक० । प्रकाशन् । घ
ञ्वा ॥

क्षसनम् । न० ऊर्ध्वगतदीपव्याघी
लयने । अर्ध पतने ॥ असे

सुविषी

क्षसी । पु० यौलुक्ते । ससय
यतिमलम । असुषध पतने ।
आश्रयकीर्णिनि
क्षसनीफल । पु० भण्डीरे । शि
रीषवृक्षे ॥

क्षत्त । स्त्री० कौर्षे ॥

क्षकसुगन्ध । पु० भूमिजम्बाम् ॥
क्षग्धरा । स्त्री० प्रकृतिच्छन्द २१
प्रमेदे ॥ तद्वक्ष्य यथा । अन्ने
मीनायेष्वपि सुनिवतियुताक्षग्धरा
क्षीतिर्तियम ॥ यथावा । कर्ण
ताठक्युक्त कलषमपिसुषण्क्षमक्षी
रयुग्म पुष्प गन्ध वृक्षोद्भिजवरकश्चि
रान्पूरान्पुष्पयुक्ताश्चक्ष्वाहारदधाना
सुललिततरसनादपवत्कुण्डलभ्यां
सुग्धाक्षीर्षान्विततरलवतिवक्त्रात्
क्षग्धराकामिनोव ॥ यथा । अ
न्प्रोतास्त्रिमासावलयितविलसत्
बाहुदण्डप्रणण्डाधिगव्याक्षीकमुण्डा
वलिक्लितरत्नकारकयुतीपकचठ
। कुर्वन्योगमत्युद्गतगहनचल
दध्वरध्वानसुखेकत्कृत्तेरतमाक्षे
विन्दतिषिभिः । कन्दुकक्षीरेडि
तानि ॥

क्षविषी । स्त्री० अमतीच्छन्द १२
प्रमेदे ॥ तद्वक्ष्य यथा । क्षीति
तैषाचतुरेप्रिकाश्चक्षिषी । यथा
बृन्दनोक्षीप्रमेनेनयानिमितायात
कुम्भद्रशालङ्कताशिमती । नव्यमेघ

सुवचम्

अवि पीतवासाहरेमूर्तिराव
सावित्रायारसिस्त्रिग्विणी ॥ माला
ध्याम् ॥

सम्बो । पु० भूततन्मात्ररूपावैज
यन्त्याख्यासज विभाषेहरी ॥ त्रि०
कुसुममालाधारिणि ॥ सगविद्य
तीक्ष्ण । अन्नायामेधःसकीर्तिनि
रितविनि ॥

सकः ग् । स्त्री० मूर्द्धन्यस्तपुष
दामनि ॥ माल्ये ॥ सृज्यते०
सृजतिवा । सृजयिषर्गे । कृत्वि
गित्यादिना० कर्मणि० कर्त्तरि
वाक्तिन्० अमागमस्य । कुत्त्वम् ॥
अतिशङ्करीत्यन्त १५ प्रमेदे ।
तत्त्वज्ञयथा । अगियमपिचर
सनवरचितयति । यथा । अ
धिसहचरि० रुचिरतरगुणमयीस
द्विमवस्तिरनपगतपरिमला । अ
गिबनिश्चविलकनुगमरसासुमुखि
सुदतदनुजदजनद्वये ॥

सृज्या पु० प्रजापतौ ॥ पटसङ्घे
॥ रज्जौ ॥

सृज । पु० सृष्टि । सृजयम् । सुगतौ
। कृदोरप् ॥ वारिप्रवाहे । यथा
हृदिमचन्द्र । किर्त्तारस्तुकर । स
रि । उत्स । सव प्रसृजय
मिति ॥

सृजयम् । न० सञ्चिद्रहते । जनै
जनैर्जलनिर्गमे । चरणे ॥ सु०

साक्

। ल्युट् ॥ मूर्ध्ने ॥

सृज्यतीया । स्त्री० रुदन्त्या ॥

सृजद्गर्भा । स्त्री० पतितगर्भायाङ्गवि ।
अवतीकायाम् ॥ पतितगर्भाया
म् ॥ सृजन्गर्भोयस्या ॥

सृजद्गर्भ । पु० पण्यय्यौ । हाट् । व
कार० इ० भा० प्र० ॥

सृजन्तो । स्त्री० नद्याम् । सिरिति । नि
सगायाम् ॥ सृजति । सृ० । क
ट् शब्द । उगितश्चेतिङोप् । अ
वश्यनोरितिनुम् ॥ शुक्लस्थाने ॥
शोषधिमेदे ॥ चरन्त्याम् ॥

सृजा । स्त्री० मूर्ध्नायाम् । सुरहरा०
इ० भा० प्र० ॥ सृजति । सृ० ।
अक् । सुखावादेशौ । टाप । जी
वन्त्यामेषधी ॥ जीवन्त्याम् ॥

सृजा । पु० प्रजापतौ । निष्कर्त्तरि ।
वेधसि । शम्भौ । शिवे ॥ विष्णौ
॥ सृजति । सृजयिषर्गे । द्वक् ।
सृजिदृशेरित्यम् ।

सृज् । वि० च्युते ॥ सृज्यतेत्यम् ।
सृ सुचवसु सने । गत्यर्थकर्मकेति
कर्त्तरिवात् ।

सृजकम् । न० च्युते ॥

सृज्तर पु० न० वीरश्चकटि । पञ्च
बाह्वये ॥ पु० कुशमुष्टौ ॥

साक् । अ० द्रुते । भटिष्यथे ॥ सृ
प्राक् । सम्पदादित्वात्किप् । सा
मकति । अककुटिलायाम्गतौ ।

सुक्त०ग०

क्षिप् ॥

सुाम । वि० एकनेत्रे । यस्यसदाच

क्षुर्नासिकावासुवतितस्मिन् ॥

सुाव । पु० चरथे । आगर्भाधाना

अतुर्थमासपर्यंत गर्भस्थचरथे ॥

स्रावकम् । न० मरीचि ॥

स्रावणी । स्त्री० कद्विवृद्धे ॥

स्रावित । वि० गालिते ॥

स्रग्द्वार । न० व्याघ्रपोदवृष्टे । विक
कृते ॥

स्रग्ग । पु० आगराख्ये । नगरे ।

तदुपान्तदेशे । मयुरायामिष० म

युरावत्सुप्तेप्रकाराकृतिकौमुदी ॥

स्रुती । स्त्री० सर्जिकाचारे ॥

स्रुक्०ग० । स्त्री० खादिरेवमपाच

विशेषे । तस्मैदायथा । ध्रुवापभृज्य

हृन्नांतुस्रुवामेदा स्रुव स्त्रियक्

त्यमरः । तच्चटपदाकृतिध्रुवा ।

उपभृज्यत्वाकारा । स्रुवूर्ध्वचन्द्रा

कृति । वैकञ्चतोभ्रुवाप्रोक्त

आश्रव्योविपभृज्यता । स्रुवूर्ध्व

काशकाष्ठकाखदिरकाश्रव्यमत्तः ॥

स्रुवादिकन्तुयज्ञादीपाचमित्यभि-

धीयते । स्रुव० पुमानेकहस्तीवा

हुमात्रास्रुगौरिता । तद्विशिष्टा

शरावाया स्त्रीकुरुपभृद्वध्वे

तिशब्दरत्नावली । स्रवतिघृतादि

कम् । स्रुववर्थे स्रुव० कश्चिक्

वेतिचिक्प्रत्ययः । इकारउच्चारणा

स्रोतजती

यः । कङ्कत् । कुत्त्वम् ॥

स्रुतः । वि० स्वरितेजलादी ।

स्त्री । रीथे । च्युते । स्रुयतेस्य

। स्रुगती । क्त

स्रुता । स्त्री० विष्णुपत्न्याम् ॥

स्रुव । पु० यज्ञपात्रविशेषे । स्रु

चि ॥ स्रवति । स्रु० । यच

। सञ्ज्ञापूजकत्वाद्गुण्य । उच

ङ् । यज्ञा । स्रवतिघृतादिकम्

। स्रुवस्रवथे । स्रुव क् ।

स्रुवा । स्त्री० होमपात्रान्तरे । स्रुचि

॥ मूर्धायाम् ॥ शङ्खक्याम् ॥

टाप् ॥

स्रुवाहय । पु० विककृते । सा

दुकण्टके । स्रुवायाहय ॥

स्रु० । स्त्री० होमपात्रविशेषे ।

यज्ञोपकरणे ॥ स्रुवे । निर्भादे ।

स्रवत्यतोघृतादिकम् । स्रुववसे ।

क्षिप्चिप्रच्छिन्निकुदुकटप्रज्वादी

र्धोऽसम्प्रसारणश्चेतिक्षिप्दीर्घौ ।

स्रोतम् । न० स्रोतसि ॥

स्रोतर्द्धम् । पु० समुद्रे ॥ स्रोत

सामीप्य ॥

स्रोत । न० स्वतोन्मुखसुरथे ॥ प्र

वाह्ये । वेगेनचलत्यखे ॥ इन्द्रि

ये ॥ शरीरस्थनवच्छिद्रेषु ॥ स्र

वति । स्रुगती । स्रुरोभ्यांतु

ट्चिक्कसुम् । तुङ्गागमच्च ॥

स्रोतस्वतो । स्त्री० नदीमार्गसरि

श्रीतीज जनम

ति । श्रीपयस्याम् । श्रीतीसिसन्ध्याः । तदस्यासौतिमनुप । मादुपधायाचेतिवत्त्वम् । उगितश्चेतिजोप ।

श्रीतस्त्रिनी । श्री० सरिति । श्रीतांसिसन्ध्याः । अस्यायामेधाज्जीविनि । नानात्वान्जोप् । श्रीतीज्जनम् । न० सौरी । कापोताज्जने । यासुने । अथलव्यादयोयथा । तत्रश्रीतीज्जनंछायासौरीरश्चेतमीरितम् । वल्मीकशिखरोकारभित्तमज्जनसन्निभम् । घृष्टगुणैरिकाकारमेतत्श्रीतीज्जनस्मृतम् । श्रीतीज्जनसमञ्जसौरीरंरतुपाण्डुरम् । श्रीतीज्जनस्मृतकादुष्यकफपित्तनुत् । कषायवेदनजिघ्रसाहृष्टदिर्विषापहम् । हिधमन्त्रवाक्यच्छीतसिक्कनोयसदाबुधे । श्रीतीज्जनगुणा सर्वसौरीरेपिमताबुधे ॥ किन्तुद्वैतरज्जनयोश्चैव श्रीतीज्जनस्मृतम् । कृतिभावप्रकाशश्रीतीज्जनस्तुतद्विद्यादज्जनाभपदज्जनमितिमदनपालः । अपिच । श्रीतीज्जनमतश्चैव विशुद्धसिन्धुसम्भवम् । दृष्टेः कण्डूमलहरदहकंदरुजापहम् । अज्जोकापावहश्चैवसहतेमारुतातपी । मेवदेगानजायतेतस्मादज्जनमाचरेत्

अष्टकः

श्रीतीज्जनंछायासुरमेतिप्रसिद्धम् । अथ्यतेनयनमनेनचक्षुष्यत्वात् । अक्षुष्यत्तिन्नक्षत्रकान्तिगतिषु । करणेच्छुट् । श्रीतीसीऽज्जन श्रीतीज्जनम् ॥ श्रीतीमेदकः । पु० प्रवहज्जलानांसि तुमेदादिनादेशान्तरनेतरि । श्रीतीवहा । श्री० गद्याम् ॥ क० सिन्धुः । श्री० गद्यायाम् ॥ क० पु० आत्मनि ॥ ज्ञाती । पु० न० धने ॥ न० द्वितीयभवने । वि० आत्मीये । जनति । जनश्च्येअन्येभ्योपीतिङ् ॥ कक । वि० कीये । आत्मीये । ककम्पन । पु० नाथी । ककर्मकृत् । वि० निजकाव्यं कर्त्तरि । ककीय । वि० आत्मसम्बन्धिनि । कीये । निजे । आत्मीये ॥ कक्येदम् । गद्यादिषुलक्ष्येतिच्छ क० गागमश्च । ककुलक्षय । पु० मर्त्ये ॥ निजव्यनाशि ॥ वि० तत्कर्त्तरि० तद्विशिष्टे च ॥ जगतम् । न० मनीगते । वि० आत्मप्राप्ते ॥ आत्मनागते ॥ जगुसा । श्री० आत्मगुप्तायाम् । शुक्कशिम्व्याम् । कज्जाजौ । खरुह । पु० कलिकारपक्षिणि ॥

स्वज्ञान

। पु० न० निजालये
 स्वज्ञ० । नि० मुरुपे । सुन्दराङ्गवि
 शिष्टे । सिद्धसङ्गने श्रीभग
 निशास्त्रीलक्षणलक्षितान्यङ्गान्य
 च ॥ न० श्रीभगवत्पदे ॥
 स्वच्छ । पु० स्फटिके । न० भौ
 तिके ॥ नि० प्रकाशगुणदोषस
 त्वमशुन्योपरमात्मनि ॥ निर्मले ।
 यथा । आसनपदनपात्रमय्यया
 ननिकेतनम् । गृह्यकवस्तुजातस्य
 स्वच्छत्वं स्वच्छप्रशस्त्यतिवृत्तिव्याधिगु
 न्ये ॥
 स्वच्छटी । स्त्री० अङ्गुलिमोटने । अ
 ङ्गुलिसन्देहे ॥
 स्वच्छन्द । नि० स्वतन्त्र । स्वतन्त्रो
 पावत स्वैरीस्वच्छन्दो निरग्रवृद्ध
 त्वमर ॥ स्व आत्माच्छन्दोऽभि
 लाषिऽस्य ॥
 स्वच्छन्दचारी । नि० स्वच्छन्द वि
 हरणशीले ॥
 स्वच्छपत्रम् । न० अश्वके ॥ स्वच्छस
 तत्पत्रम् ॥
 स्वच्छमणि । पु० स्फटिके ॥
 स्वच्छमालुकम् । न० विमलापरसे ।
 निर्मले ॥
 स्वच्छा । स्त्री० श्वेतदूर्वाश
 कज । पु० प्रखेदे । पु० खे । न०
 रक्ते । नि० अतमजाते ॥
 स्वजन । पु० ज्ञाती । सगीत्रे ॥

स्वधा

सुखात्मोद्यसासौजन्य । आत्मो
 येवन्वर्गो । आश्रितशान्त्वदादौ ॥
 स्वजा । स्त्री० कन्यायाम् ॥
 स्वतन्त्र । नि० स्वच्छदे । निरव
 यहे ॥ यथा । सभयादभय प्राप्तस्त
 दर्थं यततेवय । सपुन सभयं
 गन्तु स्वतन्त्रधर्महीन्यतीति ॥ न०
 अन्ततन्त्रानपेक्षे । तन्त्रविशिष्टे ।
 स्वकीयभास्त्रे ॥
 सुतन्त्रप्रज्ञ । पु० व्यासादिषु । स्मृ
 त्यपेक्षाम तरेणपौर्वापर्यास्त्रिचनया
 श्रुतिप्रसादिभ्युत्थय प्रतिपत्तिसम
 र्थोऽप्युत्थय ॥
 स्वत । अ० आत्मनइत्यर्थे ॥
 स्वत्थम् । न० शास्त्रसम्मतयथेष्टविनि
 योगाङ्गत्वे । समपदार्थारितापदा
 र्थे ॥
 स्वदनम् । न० अधने ॥ आस्तादि ॥
 लेहे ॥
 स्वदृष्टान्त । पु० स्वप्रश्ने । स्व स्त्री
 य दृष्टान्तोद्यम ॥
 स्वधर्म । पु० स्वर्णाश्रमेत्ताचा
 रे । वर्णमाश्रमवाप्रतियोविहि
 त स्वधर्मः । नः स्वकीया
 धर्मः ॥
 स्वधा । अ० पित्रभ्योदोषमानेऽन्ने ।
 पितृणामन्ने । पितृदाने । यथा
 । पितृणांसुरपत्नीचमुनिभिर्मनु
 भिरनरे । पूजितापितृदानं हि नि

सुधावाचनम्

पपलचययाविनेतिभागतम् ॥ पि
त्यदानमन्त्रे । देवद्विदाने । यथा
साहादेवद्विदाने श्रीषट् श्रीषट्
षट् लक्ष्मणः । अचपितरोदेवता
इतिस्मृतिस्तेपिदेवा । स्वमात्मा
नशरीरधीषयतीतिस्वधा । स्वधा
प्रितुचामन्नमिनिश्रुति ॥ देवपि
द्विदाने । स्वयतेऽनेन । प्वद
आसादने । आप्रत्यय । पुषाद
रादिस्वाहस्यध ॥

स्वधा । स्त्री पिद्वदाने ॥ स्वधाऽस्त्य
काम् । अच् । टाप । पिद्वपत्त्या
म् ॥ स्वानुधत्ते इतिव्युत्पत्ते ।
नमः स्वधायेसाहाये । इतिप्रयो
गश्च ॥

स्वधाप्रिय । पुं । कृष्णतिले ॥

स्वधाभुक् । पुं । पिद्वगणे । दिव्य
पितरि । देवे ॥

स्वधाम । न० । खरुपविस्फुरणे ॥

स्वधायी । पुं । पितृषु । अधागमन
शील । सुध्यजातौपिनिसाक्षी
त्यर्थे ॥

सुधावाचनम् । न० । आह्वययोग्येकाल
विशेषे । यथा । अहमेमुहूर्तात्
कुतपायान्मुहूर्तचतुष्टयम् । मु
हूर्तपञ्चकञ्चैवस्वधावाचनमिष्य
ति । कुतपादूह्वीम्मुहूर्तचतुष्ट
यम् । मुहूर्तपञ्चकञ्चकुतपात्पूर्व
म् । अर्थादिकम्मुहूर्तकुतएव ॥

सुधपतिः

अधावीच्यतेऽयम् । नच० । अविष्क
रणेच्छुट् ॥

अधिति । पुं । स्त्री० । कुठरे । य
था । इयो कुठारः वि०
परशुषपरशुधक्ष्मणः ॥ अधि
यति । अधिधारणे । तिच् । छेद
नीयमासस्त्रयस्त्रयविशेषे ॥

अन० । पुं । अद् । निनादे । निन
दे । धनौ । सवननमः । सवनस्य
व्ये । सवनस्यसौर्वेतिपञ्चेऽप् ॥

सवनचक्र । पुं० । रतिवन्धविशेषे ।
यथा । धृत्वावाहूतयाकण्ठपाद-
तोपिशिरस्थित । गूढस्वकास
येत्कामीजनचक्र प्रकीर्तितइति
रतिमञ्जरी ॥

अनितम् । वि० । ध्वनिते । न० । ग
च्छति । मेघशब्दे । अनृत्यनीम् ।
अन० । ता । ॥

अनिताङ्गय । पुं० । तच्छुकीययाकि
। अल्पमारिषे ।

अनुष्ठित । वि० । सर्वाङ्गोपसंहारेण
सम्पादिते ॥

अनीत्सुह । पुं० । गण्डके ॥

अन । वि० । अजनीतरकाणि । शुभो
दके ॥

सुपन । वि० । निद्रामनुभवति । अपि
ति । जिघ्रप् । लट् । यथा
देव ॥

अपति । पुं० । आक्ये । निजभर्तारि ॥

स्वप्नः

अपनम । न० निद्रायाम् । जिघ्रप्-
 शये । ल्युट् ॥
 अपिण्डा । स्त्री० पिण्डखण्डयूयाम् ॥
 अप्र । पु० निद्रायाम् । शयने ।
 अपि । प्रसुप्तस्य विज्ञाने । जाग्र-
 दासनामये । जागरितसंस्कारज-
 प्रत्यय सविषय अप्रवृत्त्युक्तलक्ष-
 णे भक्ता करणस्यार्थविकाशियथा-
 । जाग्रदवस्थायां यद्दृष्टं यच्छ्रुतं तज्ज-
 नितवासनयानिद्रासमयेयं प्रपञ्ची-
 यच्चप्रतीयते सा स्वप्नावस्थेति वासु-
 देवसरस्वती ॥ तथाच । बाह्ये-
 शुकरणे घूपसंज्ञतेषु जागरितवासना-
 नुसारेण मनसस्तदर्थभासाकाराव-
 भासनं अप्रवृत्तम् ॥ यथाहु-
 । इन्द्रियाणां सुपरमेमनीनुपरत य-
 दि । सेवते विषयानेव तद्विद्यात्क-
 प्रदर्शनमिति । सचसप्तविधायथा-
 । दृष्टं श्रुतं अनुभूतं स्वप्नार्थितः
 कल्पितस्तथा । भावितो दीपक-
 श्चेति अप्रसप्तविधः स्मृतवृत्तिः ॥
 अप्रजाग्रदादिकल्पनया तत्त्वैवि-
 ध्यमाह । स्पष्टस्मृतिरथास्पष्टस्मृ-
 तिरस्मृतिरिच्छमी । अप्रमेदा ।
 अप्रमध्यं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तय इति ॥
 सन्ध्यर्ततीयं अप्रस्थानमिति श्रुतिः
 ॥ अपिच्यनेन । जिघ्रप्-शये ।
 कृष्टं सिद्धं पश्यन्निजपिभ्यो निदिति
 नन् ॥ अप्रोऽन्यथाग्रहणं सर्पं क्व

स्वप्नकाशः

रज्जुमिति भाष्यम् । यथा रज्जुं
 सर्पो गृह्णमाणाऽन्यथा गृह्यते । तथा
 तन्निदेहादियद्वचमन्यथाग्रहणम् ।
 आत्मनो देहादिवैलक्षण्यस्य श्रुति-
 युक्तिसिद्धत्वात् । अन्यथा गृह्यत-
 अप्रो निद्रातत्त्वमजानत । विपर्य-
 सीतया शीघ्रेतुरीयपदमश्रुते ॥
 स्वप्नकृत् । पु० सुनिषण्णके ॥ जीवे ।
 अप्रकृत् । नि० शयाक्षौ । निद्रा-
 योक्ते । अप्रमथीकृत् । जिघ्रप्-
 । अपिठषानं जिघ्रप् ॥
 अप्रवृत्तः । पु० जीवे । अप्रानुप-
 श्रयति । दृशिर० । कृप् ॥
 अप्रस्थानः । पु० तैजसे । स्थूल-
 प्रपञ्चलयस्थानं प्रवृत्त्युपहितचेत-
 न्ये ॥ स्वप्नः स्थानमस्य ॥
 सवप्रान्तः । पु० स्वप्नमध्ये । स्व-
 प्रविष्टेये ॥ सुषुप्तिस्थाने । स्व-
 पनस्यान्तोऽवसानं वक्ष्यन् ॥
 स्वप्नकाशः । पु० अन्यानपेक्षप्रका-
 शः । चन्द्रसूर्यादिप्रकाशनिरपेक्षः ।
 लयमेव भासमानं दृष्टारं । दृष्ट्यानां
 कठानां बुद्ध्यादीनां दर्शनं स्वप्नका-
 शदृष्टारं विज्ञानमवर्तते ॥ यथातन्त्र-
 क्षीधरिसूरभिः । न प्रकाशमिति
 तिर्यत्प्रकाशं कर्षधना । सवप्रका-
 शं तमात्मानमप्रकाशः कथं स्पृशे-
 दिति ॥ स्वप्नात्मनैव प्रकाशते ।
 काशदीप्तौ । पञ्चाशच् ॥

स्वभावोक्तिः

अप्रमाणकः । वि० स्वतः सिद्धे ।
 स्वभाव । पु० सहजधर्मविशिष्टे ।
 ससिद्धौ । प्रकृतौ । स्वरूपे । नि
 सर्गे । स्वभावान्तर कश्चिद्योनस
 हाऽसहासदसहाकर्मनिष्पद्यते । अ
 न्मान्तरकृतेधर्माधर्मादिशुभाशुभस
 स्कारे । ब्रूदानीन्तनजन्मरम्भके
 प्राक्तनसंस्कारे ॥ सचसात्त्विका
 दिभेदात्त्रिविधः अनाद्यविद्याया
 म् ॥ स्वतन्त्राविभावे ॥ यथा ।
 वहिर्हैस्वनपेक्षीतुस्वभावायप्रकोत्ति
 त । निरगं सुखरूपं त्वेषां
 भवतिविधा । निरगं सुहृदा
 भ्यासजन्यं संस्कारउच्यते । अ
 जन्यस्तुजतं सिद्धं सवरूपभावं
 ब्रूयतइत्युज्ज्वलनीनमणि । स्वभा
 वात् सत्तायत्यसस्वभावः अग
 न्याधीनसत्ताकः ॥

स्वभावोक्तिः । स्त्री० अर्थालङ्कारवि
 शेषः । यथा । स्वभावोक्तिस्तुडिभा
 दे अतिशयोरूपवर्णनम् । अयोस्तदे
 काश्रययो रूपवर्णं सत्यं नष्ट ।
 उदाहरणम् । पश्चादङ्गप्रोप्रसार्य
 चिकनतिविततद्वाचयित्वाङ्गसुचै
 रासज्याभुम्नकण्ठेभुखमुरसिसटां
 धूलिधूमाविधूय । वासयासाभिला
 षादनवरतचलत्प्रोथतुण्डसुरङ्गाम
 न्दशब्दायमानोबिलिखतिवयनादु
 त्थितः आखुरेकेति ॥ स्वभावो

स्वयम्प्रकाशः

क्षिरलकारीयथावहस्तुवर्णनमिति
 लक्षणांतरम् ।

स्वम् । पु० विष्णौ । इरो ॥ ब्रह्म
 णि । प्रजापतौ । परमेष्ठिनि । स्व
 ताभवति । भुवद्विद्विद् ॥

स्वमेक । पु० स वत्सरे ॥ यथा ।
 स्वमेकमेकं वरदाहताभवतिच छि
 का । रुधिरेश्वोरण्योऽतपितावि
 धिवद्भूतिपुराणम् ॥ कमेकं स व
 त्सरीयव्योमासद्विद्विद्भुति ॥

स्वयं चारिका । स्त्री० स्त्रीविशिष्टे ॥

स्वयङ्कृत । वि० आत्मनाकृते ॥

स्वयङ्कृतं नेतितत्पुरुषः ॥

स्वयङ्गुप्ता । स्त्री० शुकविभूत्याम् ।

स्वयङ्गुयः । पु० प्रायःनविनाय
 इत्ये ॥

स्वयन्दत्तः । पु० द्वादशविधपुत्रान्तर्ग
 तपुत्रविशिष्टे ॥ यथाइमनु । मा
 तापितृविहिनोयस्यक्तोवास्यादका
 रणात् । अत्मानं स्वयंयेत्यस्मै स्व
 यन्दत्तस्तुसंस्तुतइति । आत्मानं स्व
 यं ददाति । तवाहं पुत्रोभवामीति
 • स्वयन्दत्त उपनत स्वयं प्राप्त
 इति यावत् ॥

स्वयम् । अ० आत्मनेत्यर्थे । आप्०
 ब्र० भा० प्र० ॥ सुष्ठुअयते । अय
 गतौ । अम् ॥

स्वयमुपस्थित । वि० स्वयमागते ॥

स्वयम्प्रकाशः । वि० स्वतः साधना

सद्यस्वर

नगरनिर्घेषतयाऽऽभ.समाने ।
 स्वयम्भू । । च. स्वयम्भूप्रकाशे ।
 य प्रभाप्रकाशाश्रय । पु. चतुर्थ
 शक्तिर्भाष्यहृदन्तर्गतैश्चतुर्थाहति
 स्वयम्भू । पु. विरिञ्चो । इतिविह
 पक्षे च ॥
 स्वयम्भूवा । स्त्री. क्षुपविशेषि । चू. स
 पचायाम् ॥
 स्वयम्भू । पु. चतुरानने । ब्रह्मणि
 । काली ॥ परमात्मनि । परमेश्व
 रे । परमात्माहिलय भवतिस्तेष्व
 याशरीरपरिग्रह करेति । नस्त्वित
 रजौवत्तत्कर्मवित्तदेव यहा ।
 स्वयमेवतन्मोभवतिमर्दानपरत
 चोजनकरहितत्वात् ॥ स्वयमेवभव
 ति । मुद्रित'कृत् ॥ अतीरुषिये
 । जिने ॥ जिनचक्रवर्त्तविशेषि ।
 रुद्रतनये । माषपण्याम् ॥
 स्वयम्भू । स्त्री. माषपण्याम् । लि
 त्त्रिन्याम् । इ. रा. नि. गट् ॥
 स्वयस्वर पु. विवाहविशेषि । स्व
 स्वरे । यश्चक्ष्मापरीक्षाकान्तस्य
 थोतिकामिनीवर तच्च । सचिवि
 धः । स्वयस्वरस्तुतिविधीविद्वि
 परिकीर्त्तित । राज्ञाविवाहया
 ग्योवैभवंशोर्षाकथित किल ॥ इ
 ष्याजयस्वरश्चैकोदितोयस्यपणाभि
 ध । यवार.मेषभजनवैल्यम्बकका
 यरासनम् । ८ तृतीयशौच'शुक्रस्य

सुर

शुराणांवरिकीर्त्तितवृत्ति ॥ शौच्यं
 शुक्ल शौच्यमेवशुक्लवस्त्रिन् ।
 यस्यशौच्यवत्त'ते. तेनसर्वानुराज्ञो
 जिस्त्वाकन्याहरणीतेतिदेवीभ ग
 तेतृतीयस्कन्धे १८ अध्याय . ॥
 सद्यस्वरा । स्त्री. स्वय वरायाम् । जे
 ष्याकृतपतिवरायाम्.ये पाया
 म् । पति वरायाम् । वर्यायाम् ॥
 स्वय वर्यायाम् । वर्यायाम् ॥
 । स ज्ञायांभृतृवृत्तिवारिसहितपि
 दमइतिस्वप् ॥
 स्वः । अ. प्रेक्ष्य । परलीकै ॥ स्वर्गे
 नाके । निदिदि । सुरलीकै । यथा
 । यन्नदु खिनसम्भिन्न नचयसंजन
 नारम् । अभिलाषापनीत यत्तुत
 सुख'सु पद स्पदम् ॥ आकाशि ।
 नभसि । व्याप्ति । श्रीभने । सू
 शब्दोपतापया . । सुर्व'तेस्तूयते .
 इतिस्तु । अन्योभ्योपदृश्यताइति
 वाइतकात् . कर्म'विधिष्व् ॥ य
 हा । सुर'ति . अप्रापणा . उपजा
 पव'त . इतिकर्तव्य'त्यतिङ्.य
 हाच ॥
 सुर । पु. अच प्रेक्षाहारी ॥ उदात्ता
 मुदात्तसुरिषु । सुरति । सद्य
 द्योपतापया : । पचायाम् । सुरा
 अच तदुधकीत्वात् . उदात्ताद
 यापिसुराउच्यन्ते । उक्तश्च । उदा
 त्तस्यामुदात्तस्यसुरितस्यसुरास्त्व' ।

स्वरपत्तनम्

चतुर्थं प्रवर्धनेनाक्तोयती। सीकान्द
स स्मृतवृत्तिः । उदात्तादिभिः स्वर
यं राजन्तवृत्तिना गोज्युक्तं च । स्वर
वृत्तिवर्णगतमधुयंमिति भगव
त्पूज्यपादाः । शुभ्यारब्धेऽनुरण
ने । तदुक्तम् । शुभ्यनन्तरभाषी
य स्त्रिगुणेऽनुरणनात्मकः । स्व
नोरञ्जयति श्रोतुश्चित्तं सस्वरउच्यते
इति ॥ शब्दे ध्वनी ॥ यथा । करि
वृषयौ घमेरो नृदङ्गसि हाब्दनिस्त्र
नाभूपाः । गदं भजजं रद्वज्रस्वरा
अधनसौख्यसत्यता इति ॥ नासा
समीरणे ॥ निष्वादादिसप्तसु । ते
यथा । निष्वादर्षं भगान्धारषण्डजम
ध्यमधेयताः । पञ्चमधेयमीसप्त
तन्मोक्षगणेऽत्यता स्वरः । अ
भाह्नारदः । षष्ठं जं रीतिमधूर
स्तुगावीनर्हन्ति चर्षभम् । अजा
विकौचगात्वार कौक्षीनदतिमध्य
ममः । पुष्पसाधारणं कालिकीकि
लीरीति पञ्चमम् । अश्वस्तुधेयतरी
ति निष्वादर्षीति कुञ्जरइति ॥ सप्त
रीयः श्रुतिस्थाने स्वननृदयराजन
इत्यन्यथा ।

स्वरतः । अ० स्वरैरेत्यर्थः । आद्या
दित्वात्तसि ॥ यथा । दुष्टं श
ब्दः स्वरसौख्यं तेवेति ॥

स्वरपत्तनम् । न० सामवेदे । इ०
वि० शेषः ॥

स्वराट्

स्वरभङ्गः । पुं० गलरीगविशिषि ॥
स्वरभङ्गी । पुं० पक्षिविशिषि ॥
स्वरभेदः । पुं० स्वरभङ्गदेगे ॥
स्वरमण्डलिका । स्त्री० बीणाविशिषि ॥
स्वरसांसिका । स्त्री० वज्र्याम ॥
स्वरसः । पुं० वज्रनिष्पीडितरसः ॥
यथा । अहतात्तत्त्वणाकृष्टाद्रव्या
तृष्णात्तत्त्वसमुत्पद्यते । वज्रनिष्पीडि
तीव्रस्वरसीरसउच्यते ॥ अहतः
कीटान्निशीतादिभिरनुपहतः ॥
शिलापिण्डकल्के ॥ यथा । स्वेर
स स्वरसः प्रीतः कल्कोद्वेपदि
पेषितइति ॥ कषायविशिषि ॥ य
था । सद्यः क्षुत्सादोद्वेगद्रव्याश्च य
न्मादिपीडनात् । यीरसस्त्वभिनि
र्वातिस्वरसः सप्रकीर्तितइति ॥
अमिषः । पिष्टः कल्कोविनीयस्वर
सः पीडितरीरसः । कषायः क
षायेनिर्यूहेनिर्यासिर्वेष्टकस्येति
रत्नमाला ॥

स्वराः । स्त्री० ब्रह्मयोग्ये प्रपत्न्याम् ।
गायत्रीसप्तन्याम् ॥

स्वरांशः । पुं० सङ्गीते स्वरस्याङ्गे पा
देवाः ॥

स्वराट् । पुं० स्वतीभास्माने सवित
रि ॥ इन्द्रियानपेक्षतः सिद्धज्ञा
ने परमेश्वरः ॥ स्वने वराजते । रा
जदीप्ती ॥ सत्सूक्ष्मेष्ट्यादिना जि
ह्वः ॥

स्वर्गसरित्

। अथ यथेकतोऽमृतत्वसम्भवः ।
यन्नदुःखिनसम्भन्न न यत्समन
न्तरम् । अभिलाषापनीतसुखल
गंपदाश्चदम् ॥ ऋण्यतेऽस्मिन्निति
वा । ऋण्यगतिस्थानादौ ॥ इति
स्वेतिषञ् ॥ मनः प्रोतिकारः स्वर्ग
नरकस्तद्विपर्ययः । नरकस्वर्गसञ्ज्ञे
वैपापपुण्यो द्विजोत्तमा ॥ पारिभा
षिकस्वर्गीयथा । मनोऽनुकूल प्र
मदारूपवत्त्व जलकृताः । बाह्य
प्रासादपृष्ठेषु स्वर्गः । स्वाच्छुभकर्म
चक्रतिगावह १०८ अध्यायः ॥

स्वर्गगामी । वि० स्वर्गगमनकतरि
॥ यथा । सर्वहितानिहताये सर्वदु
खहराश्चये । सर्वस्याश्रयभूतायेति
नरा स्वर्गगामिनः ॥

स्वर्गं ह्य । स्त्री० मन्दाकिन्याम् ।
स्वर्गहारम् । न० तीर्थविशेषः ।
स्वर्गपतिः । पु० इन्द्रे । पुरन्दरे
स्वर्गपरः । पु० स्वर्गप्रधानः ॥
स्वर्गएव सर्वश्याय्यपितृत्वेन परत
त्कृष्टो यस्य सः ॥

स्वर्गलोकाः । पु० वैकुण्ठे ॥ स्वर्ग
यते इति स्वर्गः । स्वर्गश्चासौ लो
काश्च ॥ यजमानः । स्वर्गलोकाय
श्रयः ॥

स्वर्गलोकोत्तमः । पु० इन्द्रे ॥ शरीरे ।
स्वर्गवधूः । स्त्री० सर्वेश्यायाम् ।
स्वर्गसरित् । स्त्री० मन्दाकिन्याम्

स्वर्गम्

स्वर्गसरित्हरा ।) स्त्री० भागौरध्याम् ।
स्वर्गापगा ।)

स्वर्गाय । पु० हरौ ॥ स्वर्गीयत इति
स्वर्गीयः ॥

स्वर्गगिरिः । पु० सुमेरौ ॥
स्वर्गः । पु० देवे । सुरे ॥ वि० स्वर्ग
गामिनि ॥ तल्लक्षणम् । दयाभूति
सुसम्बाद परलोकप्रतिक्रिया ।
सत्यपरिहताचाक्लिर्बेदप्रामाण्यद
र्शनम् ॥ गुरुदेवविपूजाचक्रेवत्
साधुसङ्गम् । सत्क्रियाभ्यसनमै
त्रीस्वर्गवालिक्षणं विदुरिति ॥

स्वर्गवधूः । स्त्री० अपसरस्युः ।
स्वर्गगिरिः । पु० मेरौ । सुरालये ।
स्वर्गलोकाः । पु० चमरे । सुरे ॥
स्वर्ग्यः । वि० स्वर्गलोकास्तथा
प्रतिपाद्यमानभूते ॥ स्वर्गस्थनिमि
त्ते । स्वर्गविहिते ॥ स्वर्गस्थ
निमित्तसंयोगवत्प्राप्तिः । गो-
द्वयविऽसङ्गस्यापरिमाणाश्वादे
यंत ॥

स्वर्गम् । न० लोहवरे । भृङ्गारे । अ
थपर्यायायथा । स्वर्गं सुवर्गं कन
कादिरयमिदमष्टकम् । तपनीय
शतकुम्भगाङ्गीय भस्मं कर्तुरम्
। चामीकरजातरूपमहारजतका
श्चने । कृत्तकात्तं स वरजाम्बूनद
मष्टापदोऽस्ति यामिति ॥ अथपरी
क्षादिपथा । दाहोऽतिरक्तमयश्चैव

सुवरणम्

तद्विद्यायाः शरीरान्तिविभा
तिनिकाषाट्टे । स्निग्धसुगौरवमु
पेतितवस्तुलायाम् जानीतदेवका
नकांस्तदुरक्तपीतम् ॥ तथैकरस
बेधज तदपरजः तत्सुखं भूमिर्ज
• किञ्चान्यद्वृत्तिः इत्येकरभवम् वि
तिविधाकाशुनम् । तदाद्य किञ्च
धीतरक्तमपर रक्तततोऽन्यथा गौरा
भनदतिक्लमेव गदित स्यात् पूर्वं
पथीतमम् ॥ अस्तीत्यतिप-
रोक्षे तु द्रष्टव्ये हेमनिष्कृटे । गुणा
नूभाप्रकाशिता नृपठामिसारणा
दिकम् । यथा । सुवर्णं शी
तलवृष्य बल्प गुरुरसायनम् । स
वा दुर्लभं शतं वरपक्षिचस्रं वा दुर्लभं
लम् । पवित्रं च हृष्य लेख्यमेधाश्रु
तिमतिप्रदम् । इत्यमायुष्कारका
न्तिवाग्निशुद्धिं स्थिरत्वकृत् । । न
षट्पञ्चयथैः न्यादन्तिदेवस्य रश्मि य
जितः । वज्रसवीर्यैः हरतेनराणां शि
गन्नजपेः यतौ हकायै । असौख्य
कार्ये वसदासुवर्णं मशुद्धमेतन्मर
णशुक्लकुर्यात् ॥ असम्यङ्मारि
तः सुवर्णं वलवीर्यं क्षुणाशयेत् । क
रोति हिरेमान्मृत्पुस्तकान्याः कृतस्त
तः । । सारण्येऽयं सुवर्णमाह ।
इति रक्तं सितकृदे निष्कृष्टं सप्रभ
म् ॥ तदा रक्तं वाग्निभेः स्निग्धं किम
सि शुक्रेण मसत् ॥ उज्ज्वलम् । तच्छु

सुवरणम्

तकठिनरुचि विवर्णं समलं दलम् ।
द्विद्वेऽसितं त्वे तं कषिस्फुटकधु
ख्यजित् ॥ अथ शिधानम् । पतली
कृष्णपत्राणि द्विजोऽङ्गीप्रतापयेत् ।
निषिञ्चेत् तत्तप्तानि ते लीतक्रिचका
श्रुके । गीमूर्चे च कुलत्पानां कषा
येतु निधानिधा । एव हि च परिषा
सुधातूनां शिधानं भवेत् ॥ अथ मार
णम् । सुवर्णं स्याद्विगुणसूतमस्तेन
सहमदयेत् । तद्गोलकसमगंधं नि
दध्यादधरोत्तरम् ॥ सुवर्णं स्यादति
तनूकतपचयः । गन्धः • गन्धकचु
र्णः ॥ गोलकसूततो रुच वासराव
द्वटसम्पुटे । निषिद्धं नोपलब्धं
स्यात्पुटान्धेव च तु हंशः । निरुत्थं
जयते भस्मगन्धो देव पुनः पुनः ।
रुच वा • सरस्वतकुट्टितचिकणच
तिकया । वनोपल • गीकृठा • इ
ति लीके । निरुत्थं यत्पुनर्न जीव
ति । अथ वान्धप्रकारेण द्विजो मारण
मुच्यते । कश्चने गलितेनागशिड
यांशिननि क्षिपेत् । चूर्णयित्वा
तथ स्नानचुष्टाकृत्वा तु गोलकम् ।
गोलकीयसमगन्धं दत्त्वा चैवाधरोत्त
रम् । शरावसम्पुटे धृत्वा पुटे चि
शुद्धं नोपलब्धं । एवमसम्पुटे हेम
निरुत्थं भस्मजायते अत्रापि पूर्वं
गन्धः प्रदातव्यः पुनः पुनः ॥
कश्चनारसैर्चुष्टं वा समसूतक

स्वर्णकारः

गन्धया । कज्जलीहेमवचाणिलेपये
 त्वमयातया ॥ काञ्चनारस्त्वच का
 ल्कौमूपायुग्मप्रकल्पयेत् । धृत्वा
 तत्सम्पुटेगोलमृन्मूषासम्पुटेवत
 त् । निधायसन्निरोधचक्रत्वास
 शीघ्रगोलकम् । वज्रि खरतर कुर्या
 देवदद्यात्पुटत्रयम् ॥ निरुत्य जा
 यतेभस्मसर्वकर्मसुयोजयेत् । का
 ञ्चनरप्रकारेणलाङ्गलीङ्गिकाञ्चन
 म् ॥ लाङ्गलोकलिहारी ॥ ज्वाला
 भुखीतथाङ्गन्यात तथाङ्गनिमन
 शिका । शिलासिन्दूरयोश्च
 समयोरकादुग्धकौ ॥ सप्तधाभा
 वनादद्याच्छोषयेच्चपुन पुन
 । ततस्तुगलितेहिंजकल्कोय दीय
 तिसम ॥ पुनर्हमेदतितरायथा
 कल्कोबिलीयते । एव विलाजय
 दद्यात् कल्का हेमसृनिर्भवेत् । सु
 छुच्छयेति । कट्यायतौ । पचाद्य
 च् ॥ यडा । अणनम् । वज्र ।
 शिभनीऽणीय ॥ धतूरे ॥ गन्धया
 की । गौरसुशर्णाकी ॥ भागकी
 शरे ॥

स्वर्णकर्म । पु० कणशुगुली ॥
 स्वर्णकाय । पु० गरुडे ॥ वि० सु
 वर्णमयशरीरे ॥
 स्वर्णकार । पु० अयव्यवर्णसङ्कर
 जातिविशेष । नाडिभमे । कला
 दि । तदुत्पत्तिस्तु । विश्वकर्मावशू

स्वर्णचौरी

द्रायांवीर्याधान चकारस । ततो
 बभूवु पुत्राश्चनर्भैतिश्लेषकारि
 य । मालाकार कर्मकार श
 छ्खकार कुबिन्दक । कुम्भकार
 कसकार षडेतिश्लिपनांबरा ॥
 सूत्रधारस्त्रिकर स्वर्णकारस्तथैवच ।
 पतितःस्त्रेवक्षयापादयाव्यावर्णसङ्क
 रा । स्वर्णकारः स्वर्णचौरीव्राह्मणा
 नाडिजीतम । बभूवसद्य पति
 तीव्रक्षयापेनकर्मणेतिव्रक्षयैवर्त्त
 व्रक्षखण्डे १० उध्याय ॥ स्वर्ण
 करोति । छुच्छज्ज । कर्मण्यण् ।
 स्वर्णकृत । पु० स्वर्णकारे ॥
 स्वर्णकितकी । स्त्री० हेमकितक्याम् ।
 कानकप्रसवायाम् । हेम्याम् ॥
 अस्त्रालक्षणाशुभायथा । सुवर्णकित
 कीत्यन्यालक्षुपुष्पासुगन्धिनी । कि
 तकीकुसुम वर्ण्यकेशदीर्गव्यनाय
 नम् । हेमाभ मदनेनामादवाङ्मुख्य
 सौख्यकारिण ॥ तस्मात्तमेतिवि
 शिर कटु पित्तकफापहः ।
 रसायनकरोषण्योदिहदाब्जकरः
 पर ॥

स्वर्णचौरी । स्त्री० श्रीमन्धविशेष ।
 पटुपण्याम् । हेमवज्याम् । हि
 मावज्याम् । त्रिकश्रुतिलीकीकृति
 भावप्रकाश । अस्त्रा पर्यायासु
 शाश्वतया । स्वर्णचौरीस्वर्णदुग्धा
 कर्णाङ्गाकृत्तिपोतया । सुवर्णहेम

स्वर्णदी

दुग्धीश्चैमचीरोचकाश्चनी ॥ स्व
 र्णचीरोहिमातिक्ताकृमिपित्तका
 यहा । मूत्रकृच्छ्राश्चरीशोफदाह
 ज्वरहरापरेति ॥ अर्णमिवपीत
 स्वात्चोरोरमस्या । गौरादि । ॥
 अर्णगेदिकम् । न० सुवर्णगेरिकी ।
 सानागिह् । इ० भा० प्र० ॥
 स्वर्णधीरा । स्त्री० कामरूपदेशप्रसि
 द्धनयाम् । यथा । यानिर्गतापू
 र्वभागात्तस्माद्गिरिवराग्रदो । अ
 र्णयोवेतिविख्यातासागङ्गासहस्रा
 फले । तस्मात्नाटकधेयात् ।
 अर्णचूडः । पु० चापि । शिको
 दिनी ।
 अर्णजम् । न० अपुषि । मृद्वे ।
 रद्वे ।
 अर्णजातिः । स्त्री० पीतमात्र
 त्वाम् ।
 अर्णजोवन्ती । स्त्री० जीवन्तीभेदे ।
 ईमाज्जायाम् । ईमजोवन्त्वाम् ।
 हिमोज्जायाम् ।
 अर्णतुला । स्त्री० नाराच्याम् ।
 अर्णधातुः । पु० अर्णगेरिकी ।
 अर्णदी । स्त्री० मन्दाकिन्याम् । अः
 खर्गश्चनदी । पूर्वपदादसंज्ञाया
 मगङ्गतिस्त्वम् । कामरूपप्रसिद्धा
 योसितगङ्गायाम् । यथा । नद्या
 अर्णश्रिया पूर्वमदीक्षामाज्जायत
 या । कामाख्याया पूर्वभागेनदी

स्वर्णपुष्पः

सीमासनाहवा । सीमासनाया
 पूर्वभागेनदीनाम्नाहवा । तत
 पूर्वकामरूपपीठान्तेजगताप्रसू
 । अगन्मायामहामायादेवोद्विक्तर-
 वासिनी । एतायां कथितानद्य
 सकलाद्विषयस्य । तामुक्ता
 स्वाचपीत्याप अर्णलोकाकमवाप्र-
 वात् । तामोद्विक्तरवासिन्या । स
 दावर्जितस्वर्णदी । सितगङ्गाज्या
 सीकिसाद्याहवाफलप्रदा । साभू
 मिपीठसंस्थातुदेवोद्विक्तरवासिनी
 । अन्तर्गतं ज्ञाययन्तोयातिप्र
 त्ययतांसुरै । सितगङ्गाजसिजा
 स्वास्तृष्टावभ्रुवरिभिधम् । दृष्ट्वा
 कथितकांताख्यापुनर्योगीनकायत
 कृतिकालिकापुराणे ८२५ध्यावः
 ॥ वृद्धिकाख्याम् ।
 अर्णदीधितिः । पु० अर्णो ।
 स्वर्णदुग्धा । स्त्री० स्वर्णचीर्वा
 म् ।
 स्वर्णदुग्धः । पु० आरम्भे ।
 स्वर्णपत्रः । पु० गरुडे ।
 स्वर्णपद्मा । स्त्री० मन्दाकिन्याम् । अ
 स्वर्णपाचकः । पु० टङ्गणे ।
 शिङ्गादिणि ॥
 स्वर्णपारिवतम् । न० महापारिवती ।
 स्वर्णपुङ्खः । पु० शरविशेषः ।
 स्वर्णपुष्पः । पु० आरम्भे । अ
 म्यकी ॥

लघुमाधिकम्

स वषपुष्पा । स्त्री० कलिकायाम्
॥ सातलायाम् ।
स वषपुष्पी । स्त्री० राजवृक्षे ॥
पीतिकायाम् ॥ स वषपुष्पाम् ॥
सातलायाम् । कलिकायाम् ॥
स्वर्णपुष्पाम् ॥ स्वर्णकितक्याम् ॥
स्वर्णप्रस्थ । पुं० जम्बुद्वीपपर्वोपभेदे ।
स्वर्णप्रला । स्त्री० पीतरक्षायाम् ।
त्रि० पतप्रलक्ष्मी ॥

लघुवर्षिक । पुं० वर्षसङ्हरजा
तिभेदे । सुवर्णवर्षिणि ॥ यथा
। लघुवर्षिक लघुवर्षिककायस्थ
अत्रकीश्वर । नरेषुमध्येतिधुर्त्ता
कृपाशीनामहीतसि ॥ इदमक्षर
धाराभ तीव्राक्षनास्तिसादरम् । य
तेषुसम्पन्न कापिकायस्थीनेतरौ
चतावितिप्रह्ववैवर्तपुराणम् ॥

लघुभूषण । पुं० चारुवर्षि ।
त्रि० हेमाभरणविशिष्टे ॥
लघुभूषणार । पुं० लघुभूषणराजि ॥
हेमकलसी ॥

लघुमहा । स्त्री० नदीविशेषि ॥
लघुमाधिकम् । न० उपधातुविशेषि ॥
तन्नामानिगुणाद्ययथा । लघुमा
धिकमाख्यात तापीज मधुमाधिक
म् । तीक्ष्णमाधिकमातुषमधुधा
तुषमधुत ॥ किञ्चित्सुवर्णसा
हिष्यात्सुवर्णमाधिकमोरितम् ।
उपधातुसुवर्णस्यकिञ्चित्सुवर्णगुणा

स वषवर्षा

न्यितम् ॥ तथाप्यज्ञाज्ञाभावेदौ
यनेल्लघुमाधिकम् । किन्तुतस्या
नुकल्पस्यातकिञ्चिदूनागुणास्तत
॥ नक्षत्रल्लघुगुणावर्तन्तेल्लघु
माधिके । द्रव्यान्तरस्यससर्गात्
स लघुपिगुणायत ॥ सुवर्णमा
धिकल्लादुतता वष्य रसायनम् । च
क्षुष्य वस्त्रिकककण्टपाण्डुमेवविधि
दरम् ॥ अथ । शिथ विष कण्डू
चिदेवमपिमाययेत् । अशुभस्या
देवमाह । मन्दानलस्य वक्षहा
निसुर्वाविष्टक्षितानेवगदान्सकुष्ठा
म् । तथैवमाणावपुर्विष्वाक्षक
रोतितापीजमशुमेतत् ॥ शिथ
मस्तु । माधिकस्यवर्षाभागाभागे
कसेववक्ष्यच । मातुलुङ्गद्रवैर्वा
यजस्वीरस्यद्रवै पथित् ॥ चाजयेन्नो
वर्षपात्रेयावत्पात्र सुखोदितम् ।
भवेत् ॥ ततश्चतुर्दशिल्लघुमाधि
कसृष्टात ॥ अथाग्नमारणम् ।
कुण्डल्यस्यकपायेचचृष्टारौखिनवापुटे
त् । तौखिनवाचमूवेकाज्ज ॥ तैल्लघु
माधिकमितिभाषप्रका० ॥

लघुवर्षा । स्त्री० पीतयुधिकाया
म् । पीतिकायाम् । हेमपुष्पका
यां ॥

सुवर्णवेता । पुं० वल्ली ॥
सुवर्णलता । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ॥
सुवर्णवर्षा । स्त्री० हरिद्रायां ॥

खर्जीक

खि० सुवर्णसदृशवर्णयुक्ते ॥
 सवर्णकस्तन पु० श्योनाके ॥
 सवर्णवस्त्रो । स्त्री० लताविशेष ।
 रक्तफलीयाम । काकवस्त्राम् ॥
 सवर्णवस्त्रोश्चर पोडाचिदोषान्
 हन्तिदुग्धदा ॥
 स्वर्णविन्दु । पु० विष्णौ । हरौ ॥
 दिन्दुवीऽवयवा सवर्णसदृशाय
 स्यस ॥ शिभनमणमन्तरविन्दुश्च
 यस्मिन्मन्त्रे तदात्मकीया ॥
 खर्णश्रीफालिका ।) स्त्री० राजकुले ॥
 खर्णश्रीफाली ।)
 खर्णीक । पु० कृतमाक्षि । अरग
 वधि ॥
 खर्णीर । न० गन्धके ॥
 खर्णीचय । पु० नागकिशरे ॥
 खर्णीका । स्त्री० खर्णधीर्याम् ॥
 खर्णुली । स्त्री० क्षुपान्तरे । हेमपु
 प्याम् ।
 खर्भान्न । पु० गेनेदमणी । पित्र
 सत टके ॥
 खर्भानु । पु० राहौ । खरचाका
 शिभिपरीतलक्षणाभाति । भा० ।
 दभाभ्यानु । क्षुभादि ॥
 सुभानुसूदन । पु० सूर्ये ॥
 सुय्याति । वि० मृते ॥
 सुर्जीक । पु० सुर्गे । तदूनकोटि
 सुर्जीक सुर्गवर्षसमाशय ॥
 पञ्चाशीतिलक्षोऽष्टाय सुर्गवर्षाणां

खल्पफला

सुर्वासिसुख्यानामास्पदसुर्जीकक-
 ल्यथ ॥
 सुवर्धू । स्त्री० सुवैश्याया ॥
 सुर्वापी । स्त्री० गङ्गायाम् ॥
 सुवैश्या । स्त्री० उर्वशीप्रधानाखप्सर
 स्सु । तायथा । वृताचीमेनकार
 क्माउर्वशीचतिलोत्तमा । सुकेयी
 मञ्जुवीषाद्या कथ्यन्तेऽपसरसीवु
 धैरिति ॥ ख० खर्गखर्वश्या ॥
 खर्वेयी । पु० २ पश्चिमोत्तथी
 । नासत्ययो । ख० खर्गखर्वे
 यो एतयो सर्वेपर्यायानिख
 द्विचक्षुमान्ता । एकस्वविषयाया
 नेकवचनाताश्च । तथैकमान्गडे
 यपुराणे । नासत्यखर्वदक्षखर्वतो
 द्वीनामतीश्विनाविति ॥
 खलीन । पु० दानवविशिषे ॥
 खलोला । स्त्री० खाचारे ॥
 खल्प । वि० अत्यल्पे ॥
 खल्पकिशरी । पु० कौविदारि ॥
 खल्पकिशी । पु० भूतकिशे ॥
 खल्पतपा । पु० तीर्थक्षानादिमा
 चेतपोवुधौ ॥
 खल्पपत्र ।) पु० गौरशाके । म
 खल्पपत्रक ।)
 धूनि । निरिच्छि ॥
 खल्पप्रणिंका । स्त्री० मेदायाम् ॥
 खल्पफला । स्त्री० हवुषाप्रमेदे । क
 खूचन्याम् । ग्रीहशर्भौ ॥

स्वस्ति

स्वस्ति । वि० धनिनि । स्वस्तिस्ति
मनुष्य ॥

स्वस्ति । वि० अपराधीने । तन्त्रे
। स्वस्तिनवश आयत ॥

स्वस्तिनी । स्त्री० सुशस्तिन्याम् ।
चिरात्स्वाम्यम् । स्वस्तिपिपादिषुषस्तु
श्रीलमस्या । सुप्यजाताविति
विनि ॥

स्वस्ति । पु० आत्मनि । न० निज
कारणे । स्वस्तिधौ ॥

स्वस्ति । स्त्री० स्वस्तिरूपसम्यग्
ज्ञाने ॥

स्वस्ति । स्त्री० भगिन्याम् । सुष्ठुच
स्वस्ति । अस्यतिवा । असुष्ठुपण्ये ।
सावसीरुत्तम् ॥

स्वस्ति । न० स्वस्तिरूपभूतिपरमा
नन्दे ॥

स्वस्ति । वि० स्वर्गभावे ॥

स्वस्ति । अ० मङ्गलसमोहितसाधने ।
समोहितज्ञापके । पुण्ये ॥ आश
सायाम् ॥ आशीर्वादि ॥ दानस्वी
कारमन्त्रे । यथा । स्वस्तिदेवीवा
युपत्तीप्रतिविष्टेषुपूजिता । आ
दानसुप्रदानसुनिष्कलसुयथाविनि
तिदेवीभागवतम् ॥ अस्यति । अ
स्यतिवा । अस्यदौष्टी । असुष्ठुपण्ये
वा । सुपूर्वकात् । स्तिव् । बाहु
लकात्तिर्वा ॥ यथा । स्वस्ति । अ
सुष्ठु । सावसीरुत्तिति । बहुल

स्वस्तिवाचनम्

वचनाम्भूभाष ॥

स्वस्ति । पु० मङ्गलद्रव्ये । तण्डु
लचूर्णनिर्मितविकीर्णाकारावि
वासद्रव्ये ॥ चतुष्के ॥ पिष्टकप्र
कारे ॥ रततालिके । जिनामाच
तुर्विभूतिचिह्नान्तर्गतचिह्नविशिष्टे
। रसीनके ॥ राजादीश्वरसङ्गवि
शिष्टे ॥ चतुष्पथे ॥ सर्पाणाकणा
स्थेनीलरेखाविशिष्टे ॥ पु० न० रा
जादीश्वराणासङ्गविशिष्टे । तल्लव
ण यथा । प्रागुत्तरद्वारहित स्वस्ति
काव्योधनप्रदइति ॥ अपिच । स्व
स्तिक् प्राङ्मुख यत्स्यादलिन्दानु
गत भवेत् । तत्पार्श्वानुगतोच्चा
न्यीतत पर्यन्तगतोऽपर ॥ इति
। सितावरणके ॥ अभिप्रेताय
स्याविनाशि । अष्टाङ्गयोगस्यतृतीया
ङ्गविशिष्टे ॥ तद्यथा । जानूर्ध्वरिन्ता
रेसम्यक्कृत्वापादतलेऽभे । ऋजु
कथ्याविशिष्टमन्त्रोस्वस्तिक् तत प्रच
क्षतेइति ॥ स्वस्तिचोमकायति । के
शब्दे । आतीऽनुपेतिक् । मूलवि
भुजादिर्वा ॥

स्वस्तिमुख । पु० ब्राह्मणे ॥ लेखि
। पत्रे ॥ वि० बन्दिनि ॥ स्वस्तिमु
खेयस्व ॥

स्वस्तिवाचनम् । न० विहितमङ्गलक
र्मारम्भे मन्त्रविशिष्टाणां पाठे । मन्त्रो
च्चारणपूर्वकतण्डुलविकिरणे ।

संवागता

यथाहव्यास । सम्प्रपूज्यगम्भुषा
 यैर्ब्राह्मणान्स्वस्तिनाचयेत् । धर्मे
 कर्मणिमाङ्गल्ये सङ्ग्यामाहुस्तदर्श
 नइति । स्वस्त्यर्थंस्ववाचनम् ॥
 स्वस्त्ययनम् । न० अभिप्रेतार्थंस्वाप्रा
 पत्के ॥ स्वस्तिप्रकाशनेमन्त्रविशेषे ।
 स्वस्तिपदवाच्यस्ययनम् ॥ स्वस्ति
 ज्ञेयम् । ईदृशतीप्राप्यतेऽनेन । इण०
 । ल्युट् ॥
 स्वस्ति । नि० सुख्ये । प्रकृतस्थे ॥
 यथा । समदोष समान्मन्त्रसम
 धातुमलक्रियः । प्रसन्नात्मोऽभ्यु
 यमना स्वस्तिब्रह्मभिर्नोपेते । क्रि
 याऽनकर्म । तेनसमक्रियः । अ
 रौरानुरूपकर्मा ॥ आत्मनिश्चिते
 । उपसङ्गतदेहमनेव्यापारे । सुसु
 रूपस्थे । धरदे ।
 सुस्त्रीयः । पु० भगिनीपुत्रे । भागि
 नीये ॥ सुसुरपत्न्यम् । सुसुष्ठु ॥
 सुस्त्रीया । स्त्री० भागनेय्याम् ॥
 सूत्रा । स्त्री० आत्मीयाद्याम् ॥
 सूत्राचारम् । न० सूत्राचारे । सङ्गीद्व०
 सूत्राया० इ० अभाषाप्र० ॥
 सुगतम् । न० सुगलप्रप्ते । शुभाग
 मने ॥ सुखेनागतम् ॥ सुनाग
 तवा । नि० सुधमागते ॥
 सुगतता । स्त्री० विष्टुप ११ प्रमेदे
 तद्वत्त्वन्तु । आगतेतिरजभाहुकयु
 गमिति । अपिच । हारिणीकन

संवाति

ककुण्डल्युक्तापुष्पयुक्तरयुगावलय
 श्री । वार्यताहिपतिवकचसह
 र्त्वे सागताहरतिक्कलनचेत ॥ य
 था । पङ्कजतदपिपथसिमन चन्द्र
 मा । सचचनान्तरितोभूत् । तन्मु
 खेन्दुतुल्यपिबिभेद हस्तनैवसह
 तीव्रतदेधा ॥ अयमागतायाम् ॥
 सागतिक । नि० सागतवादिनि ।
 सागतमित्याह । ठक् । सागता
 दानाश्चेत्येवागमाभावः ॥
 साङ्ग । पु० दिव्यौ । स्वात्मैवाङ्ग
 ग सङ्कार्यंस्वाङ्गत्सङ्ख्यादाविति
 स्वाङ्गः ॥
 स्वाङ्गि । पु० स्वाङ्गात्मजे । सव
 द्वापत्त्यम् । अतद्वज्ज । स्वाय
 तादित्वाङ्गैवागमः ॥
 स्वाङ्गिन । पु० माहङ्गिके ।
 स्वाङ्गान्त्यम् । न० स्वाङ्गान्दताया
 म् ।
 स्वातन्त्र्यम् । न० अपराधीनताया
 म् ॥ परस्परानुमतिनैरपेक्ष्ये ॥
 यथा । प्रभुः स्वातन्त्र्यमापन्नोयदा
 स्वतन्त्रकरोति तत् । पाणिनेर्नदीग
 ङ्गावमुनाचस्थलीनदी ॥ इति ।
 स्वतन्त्रभावः ॥ घञ् ॥ नि०
 स्वाधीनताविशिष्टे ॥
 स्वाति । स्त्री० सूर्यपत्न्यन्तरे ।
 खड्गे ॥ पु० स्त्री० पञ्चदशेनच
 चे । तत्राजातस्वफलं यथा । क

स्वादिमा

न्दपंरूपप्रमयासमेत काव्याजन
प्रोतिरतिप्रसन्न । स्वाति प्रसू
तौयदिमानवस्यमहामति प्राप्त
विभूतिधाम ॥ चि० आकाशा
ते ॥ अविष्ठाफला नोच्यथोलुक ॥

स्वाती । स्त्री० पञ्चदशर्षे ॥

स्वातीपथ । पु० छायापथे । स्वाती
बोध्याम् ॥

स्वातीबोधी । स्त्री० सूर्यादीनामध्य
मार्गमध्यमबोध्याम् ॥ यथा । सू
र्यादीनां त्रयोभार्गादक्षिणोत्तरमध्य
माद्वत्पञ्चम्य० तथा च अपि फ
ला न्योमवाधैवर्षिभिर्मता ॥ हस्त
विचातयास्वातिर्मध्यबोध्यभिर्वि
सृतास्तत्र ज्येष्ठाभिधातु नुराधाव
धिराजगमीमता । एताश्चोय
स्तिस्त्रीमध्यमोमार्ग उच्यत इति वा
युपुष्पाणात् ॥

स्वात्मा । पु० सप्तमीयात्मनि ॥

स्वात्म मृतरसात्माद । पु० त्वत्स्वैना
मृतरस अमृतद्रवस्तस्यात्मादने ॥
स्वाद । पु० । रसग्रहणे आदनम् ।
स्वाद० । घञ् ॥

स्वादनम् । न० अयमे ॥ स्वादनमयन
भक्षणमाहारोभोजन खदनमिति च
लायुष । प्रीतिकरणे ॥

स्वादित । चि० आखादिते ॥

स्वादिमा । पु० आदुतायाम् । आदो
भावि । इमनिच् ॥

आदुफला

आदु । पु० मधुररसे । यथा । म
धुरस्तरसज्येष्ठो गल्पस्य । दुर्मधू
लक इति हिमवन्द ॥ गण्डोले ।
गुडे । औषकौषधी ॥ सुगन्धद्र
व्यभेदे । अगुरुसारे ॥ स्त्री० द्राक्षा
याम ॥ चि० मिष्टे । रसनाकर्षि
णि ॥ मधुरे । मनोहरे । सुन्दरे
॥ अदते । ध्वदपा आदने । कृपापि
त्युच् ॥

आदुकण्टक । पु० विकटकृती । गीष्म
रकी ॥ कण्टकोऽप्यास्ति । अथ
आद्यच । स्वादुकासौ कण्टकश्च ।
स स्वादु कण्टकोऽप्यवा ॥

स स्वादुकन्दः । स्त्री० विदार्थीम् ॥

स्वादुका । स्त्री० नागदन्त्याम् ॥

स स्वादुखण्ड । पु० गुडे ॥ मधुरभा
गे ।

स्वादुगन्धा । स्त्री० विदार्थीम् ॥

स्वादुकारम् । च० स्वादूक्तस्यैत्यर्थे
॥ स्वादुमिश्रमुक् ॥

स्वापणी । स्त्री० दुग्धकायाम् ॥

स्वादुपाका । स्त्री० कावमाच्याम् ॥

स स्वादु पाकोऽप्यवा ॥

स्वादुपिण्डा । स्त्री० पिण्डखर्जूर्या
म् ॥

स स्वादुपुष्प । पु० कटभ्याम् ।

स स्वादुफलम् । न० बदरीफलम् ॥

स स्वादुफला । स्त्री० द्राक्षायाम् ।
कीली ॥

स बाधीन .

खादुमज्जा । पु० श्रौतपीली । यच्चो
टे ॥

। दुमस्तजा । स्त्री० खर्जूया ॥

खादुमासी । स्त्री० काकीर्याम ॥

ख दमूलम । न० गज्जर ॥

। ख स । स्त्री० काकीर्याम् । आ

ख फफले ॥ रुदिरायाम । श

तावयाम ॥

स बाहुलता । स्त्री० विदार्याम् ।

स बाहुद । पु० स बाहुवारिधी ॥

स बाहु उदक यस्तस । उत्तर

पदभ्रचेष्टुदकस्रोददेश ॥

स बाह्वन् । पु० दाडमे । म

मधुरान्ने ॥

स बाही । स्त्री० द्रव्यायाम् । स बा

ह्यते । ध्वश्चासबादने कृवापा

जिर्मदाष्ट्यम् । वेतोऽगुगबचना

दितिडीष ॥ खर्जूय्यम् ॥

बाधिष्ठानम् । न० पट्चक्रान्तर्गत

द्वितीयचक्रे ॥ खगन्देनपरलिङ्ग

स बाधिष्ठानतलोविट्टु । परलि

ङगस्याधिष्ठानयतस्तस्मात्स बाधि

ष्ठानमुच्यतद्रूपम् ॥

स बाधीन । भि० स वतन्ने । अ

पराधीने । स ववशे ॥ यथा ।

बासीः कलमास्तर किञ्चलयान्यो

कस्तरुष्पातल मूलानि चतयेक्षुधा

गिरिनदीतोय दृषाशान्तये । कौडा

सुगन्धसुगन्ध्यासिसुहृदेनक्तप्रदीप

स बाध्याय भ्यसनम्,

यशोस बाधीनेविभवेतयः पिक्तपणा

याचन्तद्रुच्युतम् ॥ इतिशान्ति

शतकोशिल्लणमिश्रा । अपिच ।

स बाधीनवृत्ते साफल्य नपराधीन

वृत्तिता । यैपराधीनकर्माणीजो

बन्तोप्रिवर्तन्तेऽतद्वाङ्मतागुडे ११५

ऽध्याय ॥ स बाध्याय ॥ सप्त

मीशौण्डैरितिसमासः । तत

स्वार्थेः अपठत्वेतिख ॥

स बाधीनपतिका । स्त्री० स बाधीन

भर्तृशायाम् ॥ स बाधीनपतिका

सातुयानमुच्चतिवमङ्गभमः । स बा

धीन पतियस्या । कप् ॥

स बाध्याय । पु० वेदे ॥ कपे ।

स बाभिमतप्रणवादिमन्त्रजपे । ब्र

ह्मयज्ञे ॥ वेदाध्ययने । फलवद

र्यायवोधपर्यन्ताध्ययने । अदृष्टा

र्थसुग्वदाद्यध्ययनरूपेब्रह्मयज्ञे ॥

उपनिषद्वयन्याहती ॥ मोक्षशा

स्त्राणामध्ययने । सुषतीवपाठ

स्याध्ययनम् । इङ्गध्ययने ।

इङ्गत्वेतिघञ् ॥ स बाध्याय

न बा ॥

स बाध्याययज्ञः । पु० यथाविधि

वेदाभ्यासपरे ॥ स बाध्यायएवम

ज्ञीयस्यस ।

स बाध्यायवान् । पु० स्वाध्यायवि

भिष्टे ॥

स बाध्यायभ्यसनम् । न० यथाविधि

स्वाभ

वेदाभ्यासि ॥ स वाध्यायसायभ्य
सन ॥

सुध्यायी । पु० पत्तनयणिजि ॥ सु
ध्याययुक्ते ॥ सुध्याये स्तुत्य ।
द्वनि ॥

सुध्वरिक् । वि० सुध्वर्यादिने ॥
श्रीभनेऽध्वर स्वध्वर । स्वध्वर
मित्याह० तेनचरतिषा । ठक् ।
भृगतादोनाच्चेत्यैजागमेन ॥

स्वान । पु० निर्वीषि । निक्क दे
शब्दे ॥ स्वजनम् । स्वनशब्दे । स्व
नहसे र्वेतिप्रक्षेपज ॥

स्वानुभव । पु० आत्माकारान्त
कारणसाक्षात्कारे ॥

स्वान्तम । न० हृदि । मानसे । म
नसि । चित्ते ॥ गङ्गरे ॥ स्वन्त्य
तेस्म । स्वन० क्षुब्धस्वान्तध्यान्ते
तिमनश्चऽनिट्कमेतद्विपातितम्
॥ स्वस्वान्तोऽन्यच्छेदेभक्तिमेत
दितिवा ॥

स्वाप । पु० निद्रायाम् । कारण
भावेनावस्थाने । शयने । शय्या
याम् । अज्ञाने । तत्त्वाप्रतिबोधि
दर्शनवृत्तिवददृश्यं नष्टं तच्छेति
विप्रकारनिरूपिणीवावस्थामेदे ।
रुग्मेदे । स्पर्शाक्षतायाम् ॥ स्व
पनम् । अल्पपण्ये । घञ । धा
त्यगीगुरुहृताशसुराणांसविशेदु
रिनाप्यनुवशम् । नीतरापरशि-

स्वाभाव्य ।

रामचननोनेवचाद्रपरण श्रिय
मिच्छन् ५

स्वपतैयम् ।) न० धने । चित्ते
स्वपतैयकम् ।)

॥ स्वस्वपति । स्वपति० । सुपसौ
धनसामिनोसाधु । पय्यतयिब
सतिसुपतैठञ् । सागतादित्वा
त्रैजागम ॥

स्वावन । पु० न० अस्त्रविशेषि ।
पु० श्रीहरो । विष्णौ ॥ स्नापय
तिसवप्राययाआत्मज्ञाविधुरान्क
रोति । लिप्पपण्ये । अस्म'स
न्तालज्युट् । औणादिकीयुज्वा ॥

स्वाप्यय । पु० सुषुप्तौ । स्वस्मि
नृअथय ॥

स्वाभाविक । वि० स्वभावसिद्धि
। स्वभावतत्त्वज्ञे ॥ स्वभावा
ऽनादिरविद्या० तत्कार्ये । सहज
। अकृत्यके ॥ स्वभावैभव । सु
भावादागतीवा । ठक् ॥

स्वाभाविकी । स्त्री० प्रकृतौ । द्रव्य
स्वभावतएवासदृधायाप्रकृतौ ।
यथऽन्यदौनामुष्णप्रकाशादित्वा
क्षणास्वभाविकीप्रकृति ॥

स्वाभास । वि० समणीये ॥ रुष्ट
आभासते । भास्व० । पञ्चाद्यच्च
॥ प० कुबेरे ॥ स्वेनधनेनभा
भासते ॥

स्वाभाव्य । पु० हरी । स्वभा

संसारसम

धेनै वचभाब्योऽसाध्यो निस्थनिष्पन्न
 रूपत्वात् ॥
 स वामजङ्घी । पुं० परशुरामे ॥
 कामिता । स्त्री० कामिस्त्वे ॥ खा
 मिनीभाव । तथ्यभावस्त्वतली ॥
 कामी पु० कामिकेये । विशाखे ।
 शिखिकाहने ॥ पत्न्यौ । भर्त्सरि ।
 गुरौ । श्रौनाथे ॥ यथा । गुरु
 नाम्नानभाषितजपकालादृतेष्विव ।
 श्रौनाथदेवकाभीतयिषादेवोधनेव
 देत् ॥ हरे ॥ हरी ॥ परम
 हसे ॥ वात्स्यायनमुनी ॥ प्राक्त
 स्पीयाहं हृदि ॥ नृपे । भूपे ॥
 वि० आधिपतौ । अख्यपर्यायास्तु ।
 कामीस्वीश्वर पतिरौचिता । अ
 धिभूर्नायक्येनेताप्रभु परिवृढोधि
 पद्वति ॥ समैश्वर्यमस्यास्ति कामि
 शैश्वर्यं इत्यामिनश्च० निपात्यते ॥
 कायम् । न० आधिपत्ये ॥
 कायम्भुवः । पु० प्रथममनौ ।
 ब्रह्मण्य० पौत्रे ॥ स्वयम्भुविऽपत्य
 म् । अण् । स ज्ञापूवंकस्यवि
 धेरनिस्थत्वाद्गुण ॥
 कायम्भुवी । स्त्री० ब्राह्मणसौमधी ॥
 कार । पु० उपतप्तारि ॥ खर
 ति । खुरब्दीपतापथी । अच ।
 खरण्य । प्रज्ञाखण् ॥ भाषिवा
 घञ् ॥
 कारखम् । न० स्वभावे ॥ खर

संशयानुमानम्

सख्यभाव । घञ् ॥
 खाराट् । पु० इन्द्रे । नमुचिसू
 दने ॥ स्व सधर्मे राजते ।
 स्वेषु देवेषु० खेनधनेनवा० खारा
 जते । सत्सूक्ष्मितीक्ष्णप । शी
 रोतिलोपे० दृष्टोपद्रुतिदोषं ।
 जान्त ।
 खाराख्यम् । न० स वातन्त्रि । स्व
 राडभावे ॥ घञ् ॥
 खारामगुण्यकम् । न० यन्त्रिपथे
 ॥ ऐन्द्रेपदे ॥
 खारिचिष । पु० द्वितीयमनौ ।
 स्वरोचिषोऽपत्यम् । अण् ॥
 सवार्थं । पु० स्वप्रयोजने ॥ सवी
 बाभिधये ॥ सवकीयेधने । सवी
 यधस्तुनि ॥
 स्वार्थदर्शन । वि० निजार्था
 वलोकने ॥ स्वस्यात्मनोर्थपश्य
 तीतितथा ॥
 स्वार्थानुमानम् । न० स्वानुमि
 तिहेतौ ॥ तथाहि । सवयमे
 वभूयादर्शनेनयत्रधूमस्तवाग्निरि
 तिमहानसादौव्याप्तिगृहीत्वा० प
 र्वतसमीपकृत० । तद्गतेचाग्नौस
 न्दिहान् । पर्वतेधूमं पश्यन्व्याप्ति
 स्मरति यत्रधूमस्तवाग्निरिति । त
 दनन्तरं बह्विव्याप्यधूमवानवपर्वं
 तद्वतिज्ञानमुत्पद्यते । अयमेवलि
 ङ्गपरामर्शं इत्युच्यते । तस्मात्प

चित्

वर्तमानान् । इतिज्ञानमनुमि
तिरूपयते । तदेतत्स्वाभानुमा
नम् ॥

सवाग्रय । चि० अनन्याश्रये ॥
स्वाभ्याम् । न० आदीग्ये ॥ स्व
रूपेऽवस्थाने ॥ सप्तोषि ॥ स्व
स्थस्यभाव । व्यञ्ज् ॥

स्वाहा । च० देवविद्दानमन्त्रे ॥ स्वा
दते । स्वादयास्वादने । आप्रच्छय
। पृषोदरादित्वादस्यङ् ॥ सुष्ठु
पाठ्यतेऽनेनवा । डाप्रच्छय ॥

स्वाहा । स्त्री० अग्ने पत्न्याम् । अ
ग्न्याय्याम् ॥ यथा । स्वाहादेवीवक्ति
पत्नीप्रतिविम्बेऽपुञ्जिता । यथावि
नाहविद्दानं नगृहीतुं सुरा जमाङ्
तिदेवीभागवतम् ॥ सुष्ठु पाठ्य
न्ते देवाचनया । अन्येभ्योपीतिङ्
। टाप् ॥ स्वाहाऽस्यस्वावा । अर्थ
आद्यच् ॥ स्वान्पाजिहीतेवा ॥
बुद्धिबलविशिषि । तारिष्याम् ॥

स्वाहापति । पु० अग्नौ । इ० अ
रथी ॥ *

स्वाहाप्रिय । पु० वैश्वानरे । वज्रौ
॥ स्वाहाप्रियायस्व । अपूर्णोप्रिया
द्विष्वितिनिषेधाद्गुणज्ञाव ॥

स्वाहाभुक् । पु० चिदग्ने । देवता-
याम् ॥

चित् । अ० प्रश्ने ॥ वितर्क । नानाप
क्षावमर्शे ॥ पादपूरणे ॥ सुष्ठुपति

स्त्रीया

• अयतिवा । इष्यगती • इगती
वा । क्तिप् • तुक् ॥

चिदित् । चि० चिदिति ॥

चिन्न । वि० प्रविन्ने । चिदाश्चिते ।
धर्मयुक्ते ॥ चिन्नीधर्मपितृजनक
तिहलायुध । पक्ते ॥ यथा । श
स्य चिन्नगत प्राहु सतुषधान्यमु
च्यते । आस चितुषमिच्छुक्त चिन्न
मममुदाहृतमितिप्रशिष्ट ॥

छिद्रम् । न० सम्यग्यजने ॥ चि० स
म्यक्पूजिते ॥

चिष्टकृत । पुं० पूर्णाहुत्यन्ते क्रियमा
णो हेमविशिषि । सु० सुष्ठुश्रीभन
इष्ट सर्वमपिकरोति । ड्, क्कञ् •
क्तिप्, तुक् ॥

चिष्टिकृत । पुं० हेमविशिषि । श्रीभ
नाहुष्टि चिष्ट । तां करोति ।
क्कञ्, क्तिप्, तुक् ॥

जौकर । पु० अङ्गीकारे । जौकर
वस । अद्यन्तलक्ष्येऽपूर्णात्, क्कञ्जौ
भाविष्यञ् । यावताधात सनिर्वा
ह जौकुर्यात् तावदर्थवित् । आ
धिक्येन्यूनतायाश्च्यवतेपरमार्थ
त ॥

जौकृत । वि० अङ्गीकृते ।

जौष । वि० आत्मीये ॥ प्राक् क्री
ताश्च ॥

स्त्रीया । स्त्री० स्वामिन्येवानुरक्ता
यानाधिकाया ॥

सुवेद

सुवेद । त्रि० सुसम्बद्धे ॥

सुवेद्या । प्रो० चत्वेष्टायाम् । य

द्वेष्टायाम् । सवेरितायाम् ॥

सुवेष्टायाम् ।

सवेष्टाचारौ । त्रि० सवेरिणि ॥

सवेष्टाचारोऽस्त्यर्थः । इति ॥

सवेष्टास्त्यु । प० भौषे ॥ सवे

ष्टायाम्बुधस्य ॥ सवेष्टया

सरणे ॥ त्रि० तदति ॥

सवेष्टाविहारौ । चि० सवेष्टाचारि

णि ॥ यथा । न दीवक्रास्तु कर्तु

तत्प्रवाह निवारितुम् । सवेष्टावि

हारिण सप्त कीवावारयितु क्षम

॥ सप्त कीवम् ॥

सवेद । प० घर्मे । घमाब्बुनि ।

शमादिनादिष्टातिशयैकके । पसी

नाङ्क० भा० । सप्तार्थवद्रव्याणां

तमेनकद्रव्य ॥ सवेदने । भा

वरा० इ० गौ० दे० भा० प्र० ।

प्रसवेदनेतेतापे ॥ सप्ततुर्बन्धोय

था । सवेदधतुर्बन्ध प्रीकस्त

पिपासवेदसंज्ञित उनादे

द्रवसवेद० सर्ववातातिहारिण

। तापसवेद० उपमवेदस०

तभ्यासंज्ञित । उपनाह० उ

पनाह सवेद । सवेदीतपि

प्रजोप्राय सप्तप्रसमुदीरितौ

उनाहस्तुवातघ्न पित्तरोगेद्रवो

ज्ञित । द्रवोद्रवसवेद ॥ स०

सवेदीनफा

द्वेष्टनेनाङ्कम् । द्विदागात्रप्रक्षरणे

। घञ् ॥

खेदना । पु० अथस्कान्तप्रभेदे ॥

चि० खेदकृति ॥

खेदना । चि० क्षमिदृशादिजन्तुषु ते

यथा । खेदना दृशमशकयूकामक्ष

कामत्कणम् । जघ्णक्षीपजायन्तेय

ज्ञान्यत्किञ्चिदौघम् ॥ खेदना

नकाश्वादूष्माखेद । तस्माज्जात

। पञ्चम्यामितिङ् ॥ खेदसुत्र

क्षजायमानदृशमशकादि० तदुत्र

क्षेऽन्तर्भवति । यथाखेदना यूका

दि० तच्चाण्डजोऽन्तर्भवतीतिना

ण्डजोऽन्तर्भवतीतिना

ण्डजोऽन्तर्भवतीतिना

खेदनाम् । न० खेदे ॥ दोलायन्ते ॥

यथानिबन्धमौषधसूतभूर्जतत्त्रि

गुणस्वरे रसपोटलिकाकाष्ठेदृढ

बाध्यगुणेनाह । सधानपूष्पकुम्भा

न्तस्त्राबलम्बनसंस्थितम् । अध

स्तस्त्राबलयेदृढतत्तदुत्तममेवाह ॥

दोलायन्तमिदं प्रोक्तखेदनाख्यतदेव

हि । सन्धानवाङ्मिकादि ॥ अपि

च । साम्बुध्यालीमुखिवद्धेवस्त्रे

सवेद्यानिधायच । निधायपच्यतेय

चतदात्मसवेदनम्भृतम् ॥ इ०

भा० श ॥ ४

सवेदनिका । स्त्री० कन्दौ ॥ भर्जन

पात्रे ॥ भर्जनपात्रायाम् ॥

सर्वैरिणी

सर्वेदनी । खी० कन्दौ ॥ कन्दुयाला
बाम् । खिद्यतेऽस्त्रामधधिकरणे
एयुट । डीप ॥

सर्वेदमलोक्तितदेह । पु० सर्वक
ख्योयजिनोत्तमे ॥ सर्वेदमलरहि
तयरीरे ॥ वि० तद्वति ॥

सर्वेदावरोध । पु० प्रसवेदानिर्गमे
॥ दोषैर्जाठराग्नेराच्छन्नतायाम् ॥
खिद्यतेऽनेनेतिसर्वेदोऽनि । त
क्षयवरीध ॥

खैर । वि० खल्लन्दे । खतन्ने ॥
मन्दे ॥ खेनखातन्नेणद्वर्ते
र्द्वरतिना । ईरगतौकम्पनेच० ई
रपेरणेभा । पचायच् । खादीरे
रिणोरितिद्वद्धि ॥

खैरिणी । खी० सवर्षेरतायाम् ।
व्यभिचारिण्याम् । चक्षा पर्वा
यास्तु । पृथ्वीधर्षणोबन्धक्यसती
कुलटित्वरी । खैरिणीर्वाशुखित्यम
र ॥ चवविशेषस्तु । खैरिणीया
पति ख्यत्तासवर्षकामत अयेत् ।
चतुर्विधासासम्प्रोक्तानारदेनसुरधि
या ॥ वया । खीप्रसूताऽप्रसूता
वापस्थाविवतुजोवति । कामासमा
अयेदन्यप्रथमाखैरिणीतुसा ॥ कौ
मरपतितुल्यन्यथास्वन्यपुरुषश्रिता
। पुन पच्युष्टं वायात्सावित्ती
याप्रकीर्तिता ॥ मृतेभत्तरितुपा
मान्देवरादीनपास्तया । उपगच्छे

सर्वोपाजितम्

तुपर कामात्सावित्तीयाप्रकीर्ति-
ता ॥ प्राप्तादेशादध्वन्मत्तृतीताख
तुपिपासातुराचया । तवाहमित्यु
पगतासाचतुर्थीप्रकीर्तितीति ॥
खयाद्वच्छया० खेनखातन्नेणवा
० खेनात्मनावाहैरितु शीलमख्या
। ईरगतौ । सुप्यजातावितिणि
नि । नान्तलक्षणीडीप । खादी
रिणोरितिद्वद्धि । महाभारते
चादिपर्वणि० चतु पुरुषगामि
नोखैरिणीलुक्ता ॥

खैरिता । खी० अन्यामपेक्षया । यद्व
च्छायाम् । खल्लन्दतायाम् खै
रिणोभव । तल ॥

खैरी । वि० खतन्ने । खेनईरितु शी
लमख्या । ईरगतौ । सुप्यजातावि
तिणिनि । खादीरिणोरितिद्व
द्धि । परदारगमनशीले ॥

खैरिन्त्रो । खी० रौरिन्त्र्याम् ॥ खै
र खल्लन्द्य धरतीतितथा ॥ इ०
रभस ॥

खोपाजितम् । म० खयमज्जितेधने
॥ तदुक्तश्रीमहानिर्वाणतन्ने । पु
ण्य वित्तसुविद्याचनाअयेदरीरिण
म् । शरीरस्तुपितुर्थकात्कि न
कात्पेष्टक वसु ॥ पृथगग्ने पृथ
ग्वित्तेमनुजै यदुपाजितम सर्वत
तुपिद्वसङ्क्रान्ततदाखोपाजित
कुत ॥ अतीमहेशिखायासैर्येन

ह स .

यद्धनमर्जितम् । स्त्रीपार्जित
तदेवसात्सतत्स्वामीनचापर . इ
ति ॥ चि० स्त्रीर्जितधनादौ ॥ अ
त्रविष्णुसूचम् । पिताचेत्पुत्रान्
विभजेत्तत्तत्तुच्छासुयमुपात्तेये०
पैतामहेतुपितापुत्रयोस्तुल्यसुमि
त्वमिति ॥

(**—*†*†*—**)

हकारस्यप्रारम्भ .

ह । अ० सस्वोधने ॥ पादपूरणे ॥
विनियष्टे ॥ नियोगे ॥ क्षिपायाम्
क्षेपणे ॥ झुत्सायाम् ॥ ऐति
ह्यर्थे ॥ प्रसिद्धौ ॥ इन्ति । इन
हि सागली० । अन्येभ्योपीतिङ
॥ हत्तावस्योत्कीय निपातकृतिवै
दिका ॥

ह । पुं० शिवे ॥ सखिले ॥ शून्ये ॥
धारणे ॥ मङ्गले ॥ गगने ॥ नकु
लीशे ॥ रक्ते ॥ नाके ॥ सुर्गे ॥ पा
पहरणे ॥ धन्द्रे ॥ हरो ॥ हसे ॥
रथे ॥ ऐमाञ्छे ॥ बाजिनि ॥ ह
र्षे ॥ हकारे ॥ सक्तापवारणे ॥
शुष्के ॥

हंस । पुं० मानसौकसि । श्रुतेतम
रुति । अज्ञाञ्छे ॥ अस्मत्सगुणा
यथा । क्षिगध क्षिमशुकवृष्य मांस ज
लमर्जयान्नुवातघ्नम् । तैष्वपिचह

ह स

समांसं वृष्यतम तिमिरहरणं चेति
रा० निर्घण्ट ॥ अस्मत्सकुनस्तु ।
आष्टासुसर्वास अपिदर्शनेनह सस्य
शब्देनतुसर्वासिद्धि । नामानिह
सस्यशृणोतियस्तुप्रयान्तिनाश दुरि
तानितथ ॥ चौरै सम दर्शनमा
दाशब्दे निधिर्द्वितीयोऽयमय तृतीय
। युव चतुर्थे० नृपतिप्रसाद आ
त्पक्षमेव सरवेनरायामितिबसन्त
राजः ॥ निर्लीभनृपे ॥ विष्णो ॥
अर्धे ॥ परमात्मनि ॥ मत्सरे ॥
योगिमेदे ॥ अन्नमेदे ॥ शरीरस्थम
रुद्धिश्चि । प्राणवाधौ ॥ ब्राह्मणे ॥
अश्वमेधीयाश्च ॥ यथा । किमय
दीयतेह स सतिसैन्येचतुर्विधे०
इत्यादिपुराणम् । अग्रत स्थित
अष्टे । गुरौ ॥ शिवे ॥ विशुद्धे ॥
पर्वते ॥ गन्धर्वविशिष्टे ॥ जीवे ॥
चतुर्विधावधूतान्तागतावधूतवि
शिष्टे । यथा । श्रीदेव्युवाच । द्वि
विधावाग्रमौग्रीक्तौ । हंस्योभेष्
कस्तथा । किंदिदं अ तेष्विषमव
धूताचतुर्विधा ॥ एतद्वेदितुमि
च्छामितत्त्वत कथयप्रभो । चतु
र्विधाऽवधूतानांलक्षणं सविशिषत
॥ शीतदाशिवउवाच । ब्रह्ममन्त्रो
पासकायेत्राक्ष्ण क्षत्रियादय ।
गृहाश्रमिभिरुक्तोपज्ञेयास्तैर्यतय
प्रिये ॥ पूजार्थमिति विधिनास स्त

इ स .

तायेचमानवा । शैवावधूतास्तं
 श्रेया पूजनीया कुलाचिंति ॥
 ब्राह्मावधूता शैवाश्चसुश्रमाचा
 रवर्तिनः । विदधुः सर्वकर्म
 यिमदुद्वीरितवर्त्मना ॥ विनात्र
 ह्यापिंत चैतेतथाचक्रापिंत विना
 । निषिद्धमत्र तोयश्चनयहणीयु
 कदाचन ॥ ब्राह्मावधूतकौलानांकी
 लानामभिषेकिणाम् । प्रागेवकथि
 त धर्मसाधारणवरानमे । ज्ञान
 सन्ध्याशन पान दानघृदाररक्षणम्
 । सर्वसागममार्गेष्वशैवब्राह्मावधू
 तयोः ॥ उक्तावधूतौद्विविधः पू
 ण्यपूण्यविभेदतः । पूण्यं परम
 इ साध्य परिब्राह्मपर प्रिये ॥
 कृतावधूतसंस्कारोयद्विष्ठादज्ञा
 नदुर्लभः । तदालोक्यकालयेतिष्ठन्ना
 त्मानसतुशीघ्रयेत् ॥ रक्षणमुक्ता
 तिषिच्छकुर्वन्कर्मणिशौलवत्
 सदाब्रह्मपरामृत्वासाधयेज्ज्ञा
 नमुत्तमम् । उततसन्मन्त्रमुच्चा
 र्य्य साहमस्मोतिचिन्तयन् । कुर्वा
 दात्मोचितं कर्मसदावैराग्यमाश्रि
 त ॥ कुर्वन्कर्मण्यनासक्तो नलि
 नीदलनीरवत् । यतैतात्मानमुद्ध
 रंतस्त्वज्ञानविवेकतः ॥ इत्युपक्र
 म्योक्तम् । चतुर्णामवधूतानांतुरी
 येइ सञ्चर्य्यते । अथोऽन्येयोगभी
 गाव्यामुक्ता सर्वेश्वरोपमाः ॥

इ सक

इ सोनवुर्धातस्त्रीसङ्ग नवाधातुपरि
 यङ्गम् । प्रारब्धमश्रन्विहरेद्विषेध
 विधिवर्जितः ॥ ध्वजैत्सवजा
 तिचिह्नानिक्वर्माणिगृहमेधिनाम्
 । तुरीयोविचरेत क्षीणीनि सङ्ग
 ल्पोनिरुद्यम् ॥ सदात्मभावसन्तु
 ष्ट शिक्कमीहविषर्जितः । नि
 त्रिकैतस्तिचित्तं स्यान्नि गङ्गो
 निरुपद्रवः ॥ नापश्यन्मद्यपेयानां
 नतस्त्रध्यानधारणा । सुक्तीविर
 क्तोनिर्हन्तीह साधारणरीयति ॥
 इतितैकयित देविचतुर्धाकुलयोगि
 नाम । लक्षणसंविशिष्टैवसाधूना
 मत्सुरूपिणाम् ॥ एतेषां दर्शनं
 शीदालापत परितीक्ष्णयात् । सर्व
 तीर्थफलवाप्तिर्जायतेमनुजन्मना
 म् ॥ पृथग्यथानितीर्थानिपुण्यत्वे
 चाणियानिचः कुलसन्ध्यासिनादिहिस
 न्तिनानिसदाप्रियेद्वीतश्रीमहानिर्वा
 णतन्त्रे १४ उक्तम् । इन्तिगच्छति •
 सुषाक्तेशवाहनः । पचाद्यच् । भ
 वेहर्णागमादथ सङ्गमिसकः ॥ इन्ति
 । वृत्तुर्दिहनीतिसोवा । वृत्तविशि
 ष्टे । पिङ्गलदिष्टोभादिविशिष्ट
 कर्णयुतोसौभामिनिहसः ॥ यथा
 । एतिवसन्तोवातिदिगन्ते । किं स
 खिकान्त कीपित्तान्तः ॥

इ सक । पु० पादकटकी । पादवल
 येः । इ सङ्गवकायतिअधुरध्वनिस्वा

ह सपदी

त । शौभ्ये । अन्धे म्योपीतिष्ठ
 । ह सकृन्वाह साक्षात्स्वात ।
 द्विपतिष्ठतावितिकम् । स्वायेवा
 जन् । राजह सी । तालप्रमेदे ।
 यथा । लघुगुणधुयं चसताली
 ह सक्क स्मृतइति ॥
 ह सकृन्वा । पुं । रतिवन्धविशेषे ॥
 यथा । नारीपादद्वय कृत्वाकांतस्त्री
 कयुगीपार । कटिमान्देनयेद्यत्ना
 न्धोय ह सक्कलक ॥
 ह सक्कल । पुं । रामेश्वरवेष्टये
 येर्देशे ।
 ह सग । पुं । सुरग्येष्टे । परमेष्ठि
 नि ।
 ह सगङ्गा । स्त्री । मधुरमाषिष्ठान्
 । मधुरनिखनायाम् ॥
 ह सगामिनी । स्त्री । ब्रह्माख्याम् ।
 तास्त्रील्येणनि । नारीविशेषे
 । ह सकृन्वाह । गल्मू । कर्त्त
 र्युपमानइतिअनि ।
 ह सङ्घिम् । पुं । ह सङ्घी ॥
 ह सद् हजम् । न । अगुरुणि ।
 ह सनादिनी । स्त्री । नारीविशेषे ॥
 यथा । गजोद्वगमनातन्वीकिकिला
 नास्त न्वतानितम्बगुणिणीवासा
 कथ्यन्ते ह सनादिनी ॥
 ह सपदी । स्त्री । ह सपदीविशेषे ।
 मधुस्त्रवायाम् । ह सपायाम् । वि
 पद्यम् ॥ गीधापद्याम् ॥ यथा ।

ह साकृठ

ह सपदीगुरु शीताहन्तिरक्तविष
 व्रणान् । विसर्पदाहानिसारक
 ताभूतादिरोहिणी ॥
 ह सपाद । पुं । हिङ्गुलि ॥ यथा ।
 जपाकुसुमसक्काशिसपादोमहीत
 म ॥ पुं । ह सवरणे ॥
 ह सपादिका । स्त्री । ह सपद्याम् ।
 गीधापद्याम् ॥
 ह सपादी । स्त्री । गीधापद्याम् ॥
 ह समाला । स्त्री । कलह सी । ह सस
 मूचे ॥
 ह समाधा । स्त्री । कापपद्याम् ।
 ह सरथ । पुं । ब्रह्मणि । दुहिणे ॥
 ह सारथिः । पुं ॥
 ह सलीमथ । पुं । न । कासीसी-
 ह सलीहकम् । न । पिताली ॥
 ह समती । स्त्री । ह सपादीकतावाया
 म् ॥ विं । ह सयुक्ते ।
 ह सबाहन । पुं । ब्रह्मणि । सुरग्ये
 ष्ठे ॥ ह सीबाहनमस्य ।
 ह सवीक्षम् । न । ह सखिम्बे । यथा
 । ह सवीक्षपरबल्यत हयवातना
 यनम् । पाक्षिकघुतरप्रोक्तसर्गम
 यविनाशनमितिराजनिर्घण्ट ॥
 ह साकृठ । पुं । गीधापद्याम् ॥
 हिङ्गुलि ।
 ह साधिरुठा । स्त्री । सरस्वत्याम् ।
 ह साभिष्यम् । न । कथ्ये ॥
 ह साकृठ । पुं । कमलासने । ब्रह्मणि ॥

ह सीदकम्

ह सारुटा । स्त्री० ब्रह्माख्याम् ॥
 हं सिका । स्त्री० ह स्याम् । हन्ति ।
 हन० । हनिमश्निभ्यासिक्कन, ७
 ह सिनी । स्त्री० शिखरिण्या प्रमेदे ।
 यथा । निर्नीरसुरभिचीरसयुक्त गा
 लित दधि । शर्करैलाजसाहारस
 युक्त ह सिनीभवेत् ॥ ह सीशिखरि
 षीरुच्याशुभ्रावाक्त्रविकारिनी । सु
 शीतजननी चैव कफपित्तविनाशि
 नी ।
 ह सी । स्त्री० ह स्याऽपिति । वरटा
 याम् ॥ हसिन्याम् । आकृति २२
 प्रमेदे ॥ तल्लक्ष्यन्तु । मौगीनाश्च
 स्वारेगीगोवसुभुवनयतिरितभव
 तिह सी । यथा । सावर्कान्तेनै
 कान्तेसौविकचकमलमधुसुरभिपि
 धन्तीकामक्रीडाकृतस्फोतप्रमदसर
 सभरमलघुरसन्ती । कालिन्दीधेप
 च्चारण्येपवनपतनपरितरलपरगे
 क सारातेपश्यस्वेच्छसरभसगतिरि
 हविलसतिह सी ॥ वृत्तान्तरेपि ।
 यथा । श्लाघेहर्षोभभनगणत प
 चाहोर्षीविपुलफणत । ह सीख्या
 ताश्रुतिरसयतिस्तस्यांकीषानजयति
 मति ॥
 ह सीदकम् । न० अश्रूदके । यथा
 । नादेव नभश्चदृष्टेषुनिहित सन्त
 समर्काशुभिर्यामिन्याश्चनिविष्टमि
 न्द्रकिरणैर्मन्दानिलान्दीलितम्

हट्टवर्षिकम्

। एलाद्यै परिवारित शमहर
 पिशोण्याद्वाहिविमूर्च्छारक्तमदाद्य
 येषुचाहत अ सन्तिह सीदकमिति
 राजनिर्घण्ट ॥
 ह ह्री । अ० प्रश्ने ॥ दम्भे ॥ दर्पे ॥
 सम्बोधने ॥
 हक्क । पु० गजसमाज्ञाने ॥
 हक्कार । पु० आज्ञाने ॥
 हक्का । अ० नाव्योक्तितथेटीसम्बो
 धने ॥
 हक्कि । पु० क्षुति । क्षवि ॥
 हक्किका । स्त्री० भाग्याम् । भनक्ति
 रोगान् । भक्षीषामर्हने । ख्व
 ल । पृषादरादि ॥
 हक्की । स्त्री० फक्षिकायाम् । भाग्या
 म् ॥ हन्तिरोगान् । पचाद्यच् ।
 पृषादरारि । गौरादि ॥
 हक्को । अ० नाव्योक्त्याचेटीसम्बुद्धी
 ॥ हण्डते । हडिगण्यनादरयो
 । बाहुलकादिप्रत्यय । इतीऽका
 रोडस्यजीपि ॥
 हट्टवर्षिका । स्त्री० शैवालै ॥
 हट्ट । पु० ज्ञयविक्रययो प्रसिद्ध
 स्थाने । आपण्ये । हाट्टतिभाषा
 प्रसिद्धे ॥
 हट्टचौर । पु० प्रसङ्गचौरे । बन्दी
 कारे । चिक्षामे ॥
 हट्टवर्षिक । पु० हट्टवर्षिजाइति
 ख्यातेनैगमविशिषे ॥

हठयोग

हठविद्यासिनी । स्त्री० गन्धद्रव्यविशेषे । धमन्याम् । अस्त्रनक्षत्राणाम् । हरिद्रायां । हठे विलसति । त स्त्रीला । लसन्ती डायाम् । सुपी तिथिनि ॥

हठार्थक । पु० अधिकार्मिके । हठी । स्त्री० अद्भुते । पुरतश्चाम् ॥ हठ । पु० प्रसमे । वजात्कारे । अम्बुपण्याम् । प्रश न्याम् । हठ मम । हठभूतिगठत्वयो । पु स्त्री ति० खनोचयेति वाच ॥

हठनिग्रह । पु० मूठानुग्रहोत्तनि यद्विशेषे ॥ तथाहि । चक्षुः श्री चादौ निज्जानेन्द्रियाणि । बाष्पाद्यादौ निज्जमेन्द्रियाणि च । तत्तद्गो लक्षमात्रोपरोधेन हठाग्निग्रहणो । तदुष्टान्तेन मनोपि हठेन नियन्त्रिष्यामीति मूठस्य भातिर्भवति । न च त लयानियन्त्रीतु शक्यते । तद्गोलक एव हठमलमिरेह मशक्यत्वात् । अत क्रमनियमपबुक्त ॥

हठपर्णी । स्त्री० अम्बुतासी । श्री-वाले ।

हठयोग । पु० वातज्ज्योत्स्नेप्रसिद्धिः षष्ठाङ्गयोगी । योगसुरोदयोक्त योगी । धेया । इदानीं हठयोगस्य कथ्यते हठसिद्धिद । कृत्वासन पावनाश्च शरीरे रोगहरकाम् ॥ पु० रक्त कुम्भकस्यैवरेचक वायुनामजित्

हठजम्

। इत्य क्रमेण तन्म सात्त्वापवन साधयेत्सदा । धौ च्छादिकर्म षट्कक्षसंस्कारादुपधसाधक । एतन्नाहारा नुदेशेष्विवायुपूर्णं प्रतिष्ठितम् ॥ त तौमनीमिच्छन् सात्तराधानन्दमेव हि । हठयोगाज्ञकाल स्यान्मन शान्तेमवेद्यदि । इदानीं हठयोगस्य द्वितीय भेदयच्छु । आकाशेनासि कायो तु सूर्यं कीटिसम स्मरेत् । श्व त रत्न तथाप्येत कृष्णमिन्द्रादिरूप त । एवम्यात्वा चिरायुः स्याद क्काशननवर्जित ॥ शिष्यतुल्यो मशकमासी हठयोगप्रसादत । ह ठाज न्योतिर्मयीभूत्वा जलतरे वृत्ति वीभवेत् ॥ अतीव हठयोग स्या त्सिद्धिद सिद्धसिद्धित इति ॥

हठालु ।) स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥ हठालुका ।)

हठी । नि० हठनिशिषे ॥

हठी । स्त्री० वारिपण्याम् ।

हठि । पु० बन्धनसाधनकाष्ठवन्ध विधिषे ॥ यथा निगडोक्तो हठवन्धोऽ स्त्रीहठि काष्ठवन्धश्च । इति शब्द माणा ॥

हठिका । पु० मलाक्षरिणि । नोच जातिविशिषे । हठि । पु० गौ० भा० ।

हठम् । न० अस्थिनि ॥

हठक । पु० हठिके ॥

हठजम् । न० मज्जनि ॥

हताश

हहि ।)

हडिका ।) पु० हडिकेमल्लयही ।

हडिप) ।

हण्डा । अ० कुत्सताज्ञाने । नीचस
स्वीधने ॥ यथा हस्तेतिच टकाज्ञा
नसस्य ज्ञानरक्षेतिच । हण्डेति कु
त्सिताज्ञानमार्थोभारिषउच्यतइति
भागुरि ॥ हण्डाहृष्टाहृष्टाशब्दा
स्तय । सम्योपवाचका । पाच
विशेष ॥

हण्डिका । स्त्री० हण्डो० इतिप्र० ग
त्याच । उखायाम् ।

हण्डिकासुत । पु० कानने । छोटी
हांडी० पू० भा० ॥ इतिविकाण्ड
शेष ॥

हण्डी । स्त्री० हडिकायाम् ॥

हण्डे । अ० नाज्योत्पत्तीनांप्रत्या
ज्ञाने ॥ हण्डेति । हडिगत्यना
दरथा । बाहुलकादिप्रत्यय
पूर्वाऽकारश्च ॥

हत । वि० हननक्रियाकर्मभूते ।
नष्टे प्रमापिते । आशोरहिते ।
भग्नमनसि । मनीहते । प्रतिह
ते । प्रतिबुद्धे ॥ आहत । गुणिते ।
ताडिते ॥ हन्यतेत्य । हन० ।
क्त ॥

हतक । पु० नीचलीके ।

हताश । वि० निहंये । आशोरहि
ते । पिशुने ॥ हताशाशयवशात् ।

हनू

हृत्वादिभिर्यह । वन्य ॥

हति । स्त्री० अपवर्णने ॥

हतौजा । वि० निहोअश्को ॥

हनु । पु० व्याघ्रौ ॥ बस्त्रे ॥ ह
नि० आहारमन्त्रावा । हन० कृष्ट
निर्म्याक्तनु । अनुनामिकोपदेशित्या
दिनाऽनुनादिकक्षिप ॥ हन्तरि ॥

हत्वा । स्त्री० हनने । वधे ॥

हय । वि० विषये । हन्ति । ह
न० । हनिकुपिभीरमिकाभिम्य
कथन् ॥ ॥ ॥

हन । वि० हननकर्तृरिति ।

हननम् । न० प्राणविमोक्षणवाक्या
पारे । वधे ॥ पूरणे ॥

हनु । स्त्री० हडबिलासिन्याम् ॥ म
त्थौ । अस्त्रे । गदे ॥ अस्त्रगदे ।
रक्तरीगे ॥ हरिद्रायाम् ॥ नखौष
धी । नृत्वारम्भे ॥ आयुधे ॥
पु० स्त्री० कपोलावयवे । कपोला
धोभागे ॥ हन्ति । हन० मृत्तु स्त्रि
हीत्य ।

हनुयह । पु० हनुस्तम्भाख्येवात
व्याधौ ॥

हनुमान् । पु० वायुके । हनुमति ।
आज्ञनेये । धीगचरे । रामदूते ।
महाशैवे । अतिशयितेहनुविंश
तैऽस्य । अतिशयनेमतुप ॥

हनुस्तम्भ । पु० अनुयहे ॥

हनू । स्त्री० हनुयद्वाधे ॥ इत्यम

हन्ता

पटीकाभाभरत ॥

हनुमान् । प० । धातात्मजी । महा
 धीरे ॥ यथा । अथत्यतिबलीरामो
 राक्षसश्चमहाबल । राजानवति
 सुग्रीवोराधनेत्याभिपालितः ॥ दा
 सः सहकोषलिङ्गस्त्ररामस्याक्लिष्टकर्म
 थ । हनमान्शत्रुसैन्यानानिहन्ता
 मारुतात्मज ॥ नरावधसहस्रमेयु
 षेप्रतिबलोभवेत् । शिलाभिस्तुप्र
 हरत प्रादपैस्सहस्रश ॥ अहं
 यित्वापुरीलङ्कामभिवाद्यमैथिली
 म । सन्तुष्टार्थीगमिष्यामिमिषतांस
 वरक्षसामिति ॥ अतिशयितो-
 हनुरस्यस्य । अतिशयनेमतुप ।
 अन्येषामपिदृश्यतइतिपाक्षिकोदौ
 वं ॥ शरादौनास्तेतिदौर्घइति
 रघुव्याख्यानेमज्जिनाथ ॥

हनूष । प० । राक्षसी । हन्ति० । ह
 न० ५ कटहलिभ्यामूषन् ॥

हन्ता । अ० । वाक्यारम्भे ॥ खेदे । शो
 की । यथा । कालीनज्ञायतेनाना
 कार्थे स सारसम्भवैः । सुखदु
 खैर्जनिहन्तनवेत्तिहन्तात्मनइ
 ति । विषादे । अवसादे ॥ ह
 र्णे ॥ सम्भ्रमे ॥ यथार्थे ॥ दाने ॥
 अनुकम्पायाम ॥ निश्चये ॥ प्रमा
 दे ॥ अनुमतौ । व्रदानौमर्थे ॥
 हन्ता । हन० । बाह्वलकाल ॥
 आर्त्तौ । वादे । अन्तकल्पने ।

हम्

हन्ताकार । पु० । अतिथयेदानार्थंभी
 उग्रशसिषु ॥ यथा । भिक्षाक्षया
 चतादद्यात्परिव्राडब्रह्मचारिणाम् ।
 यासप्रमाणभिक्षाद्यादययासचतु
 ष्यम् । अयचतुर्गुणप्रोहूर्धन्तका
 रहिजोत्तमा भोजनहन्ताकारवा
 अय भिक्षामयापिवा । अदत्तातुन
 भोक्तव्य यथाविभवमात्मन इति
 ॥ हन्ताशब्दे ॥ इतिमार्कण्डेयेमदा
 लसीपोख्यानम् ॥

हन्ता । चि० । हननक्रियाकर्त्तरि । जघ्रो
 । घातकी हन्ता । हन्० । टच् ॥
 हम् । चि० । कृतपुरीषात्सर्गे । गू-
 ने ॥ हयतेस्म । हदपुरीषात्सर्गे ।
 क० ॥

हन्यमान । चि० । ताड्यमाने ॥

हपुषा । स्त्री० । हपुषायाम् ॥

हपुषा । स्त्री० । हपुषायाम् । हौहविर०
 इ० । हाउविर० इ० । अप्रसिद्धेफल
 विशिषे ॥ तत्फल विविधम् । म
 त्स्यसदृश विशगन्ध प्रथमम् । अश्व
 त्थफलसदृश मत्स्यगन्धमपरम् । गु
 षायथा । हपुषादौपिनोतिक्ताकटू
 ष्यातुवरागुरु । पिपीदरसमोरा
 र्थीयहथौगुल्मशूलहृत् । पराभ्येत
 हुणाप्रोक्तारूपमेदोदधिरपि ॥

हम् । अ० । कषात्तौ । शेषभाषणे ॥
 अनुनये ॥ अनुशये । प्रश्ने । अमू
 यायाम् ॥ स्मृतौ । अपाकृतौ ॥

हयपुच्छी

हम्वा । स्त्री० हम्भायाम् ॥
 हम्भा । स्त्री० गीध्वनी । रमभायाम् ॥
 हय । पु० घाटके । तुरगे । अश्व
 । बाजिनि । तपसन्नहितालक्ष्मी
 सन्तियथोत्तमाहया । हयति ।
 हयगती । अच ॥ हिनातिवा ।
 अच ॥ शरीररथस्याकर्षणादिन्द्रि
 येषु ॥ धनूराशी ॥
 हयकातरा ।) स्त्री० अश्वकातरा
 हयकातरिका ।)
 याम् ॥ यथा । कातराहयपर्याये
 कातरास्ती प्रकीर्तिता । अश्व
 कातरिकातिक्तावातघ्नीदीपनीपरा
 ॥ इ० रा० नि० गट ॥
 हयगन्धम । न० काचलवणे ॥
 हयगन्धा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 अकमोदायाम् ॥
 हयग्रीव । पु० वेदादुधारार्थं विष्णो
 रवतारकिशेपि । असुरप्रमेदे ॥
 हयग्रीवहा । पु० विष्णौ ॥
 हयह्वय । पु० मातङ्गी ॥
 हयह्वीप । पु० लङ्कादिह्वीपवत्समु
 द्रान्तर्वाप्तिनिह्वीपविशेषि ॥
 हयनम् । न० पुस्तकस्त्ववाह्यौघौघी
 लाख्येयानविशेषि । कर्णीरथे ॥ ह
 यगती । ल्युट् ॥
 हयपुच्छी । स्त्री० मासपण्यामिषधौ
 ॥ हयपुच्छमिवपर्णान्यस्या । गौ
 रादि ॥

हयी

हयप्रिय । पु० यवै ॥ इतिहमच
 न्द्र ॥
 हयप्रिया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 खर्जूर्बाम । इतिराजनिर्घण्ट ॥
 हयमार । पु० करवीरे ॥
 हयमारक । पु० करवीरे ॥ हयानां
 मारका ॥
 हयमारण्य । पु० अश्वत्थवृक्षे ॥
 हयवाहन । पु० सूर्यपुत्रे । रिवन्ते
 ॥ चि० हयारोहि ॥ हयोवाहनाय
 स्यस ॥
 हयवानशङ्कर । पु० रत्तकाश्वने ।
 हयशाला । स्त्री० मन्दुरायाम् । अ
 श्वालयि ॥
 हयशीर्ष । पु० विष्णौ ॥
 हया । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ।
 हयाध्यक्ष । पु० अश्वध्यक्षे ॥ त
 क्षत्रयान्तु । हयशिक्षाविधानक्ष
 त्रिचिकित्सितपारग । अश्वध्य
 क्षोमहीभर्तु स्वासनप्रशस्यत
 इति ॥
 हयानन्द । पु० सुते ॥
 हययुर्वेद । पु० अश्वचिकित्सा
 शास्त्रे ॥
 हयारि । पु० करवीरे ॥ सहिषि ॥
 हयाशना । स्त्री० शल्लकीवृक्षे ॥
 हयाज्जवा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥
 हयी । स्त्री० बाम्याम् । अश्वायाम् ।
 कडवायां । घाटी । इ० भा० प्र० ॥

हररूप :

रक्षीविषयादिष्वत्त० योपधप्रतिषे
धीगवयहयमुक्तमनुष्यमत्स्यानाम
प्रतिषेधद्वितीयः ॥

हयेष्ट । पु० यवे ॥

हयोत्तम० । पु० कुलीनाश्वे । आ
जानये । आताश्वे ॥

हर । पु० स्मरहरे । शम्भौ । शङ्क
रे । हरतिसहेतुकससारदु ख
म् । हज्जहरणे । पथायच् । भै
श्वानरे ॥ बानरयूयपतिविशिषि ॥
वि० नाशके ॥

हरगौरी । स्त्री० अर्धनारीश्वरम्
तौ ॥

हरचूडामणि । पु० चन्द्रे ॥ शिव
शिरारत्ने ॥

हरणम् । न० सुदायि । यौतकादीनां
द्रव्ये । यौतकादिधने ॥ दाणि ।
भुजि । हतौ ॥ भोग्याङ्गाङ्गाज
काङ्कडाराभागहरणे ॥ क्रियते ।
हज्जहरणे । कर्मणि ल्युट् ॥ हर
णम्० प्रापणम् स्त्रीकारः स्तेयना
शनश्चेति वैयाकरणे । उदाहर
न्तिवर्ते । भोरहरति० प्रापयति ।
अशहरति० स्त्रीकरोति । स्वर्णं ह
रति० चोरयति । पापहरति० ना
शयतीति ।

हरतेज । न० पारदे ॥

हरवत्तमा । स्त्री० पार्वत्याम् ॥

हररूप । पु० सहेश्वरे । शिवे ॥

हरि

जातेन्द्र० श० र० ली० ।

हरबीजम् । न० पारदे ।

हरशेखरा । स्त्री० गङ्गायाम् ।

हराक्षम् । न० रुद्राक्षे ॥

तसद्वि । पु० कोलासे ॥

हरि । पु० ब्रह्माण भूम् । अ

क्षरे ॥ ब्रह्मादातरिश्रीगुरौ ॥ हर

त्यविद्यामात्मज्ञानप्रदानेनेति निरु

क्ते । विष्णौ । नारायणे ॥ य

था । हराभ्यवहिस्रत्तुणां हविर्भा

गततुष्यहम् । वर्षाक्षमेहरिर्हृष्ट

स्तस्माद्धरिरहस्मृतः ॥ हरति ।

हज्ज० । अश्वत्थ । हपिपीत्यादि

नेन्वा । चन्द्रे ॥ अर्के । भानौ

॥ यमे ॥ अनिलि । दाते ॥ इन्द्रे

॥ सिद्धे ॥ अशौ । अश्वे । वा

जिनि ॥ शुके । अशौ । सपे ॥

कपौ । बानरे ॥ मेके ॥ हरे ।

शिवे । अजे । परमेष्ठिनि ॥ को

कान्तरे । वर्षाविशिषे ॥ मयूरे ॥

कोकिले । हसे ॥ अग्नौ । भट्ट

हरी ॥ वि० कपिलवर्णे । पि

ङ्गे ॥ हरिद्वर्णे ॥ पीतवर्णे ॥

श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गे वा-

धाधिकारद्वयविदलमन्यशास्त्रे ।

तत्प्रेमभावबलभक्तिविलासनाम

हासेषुचेदादिरति किमुकामि

नीभि । तचेतसाविभजतां व्रज

बालकीन्द्रवृन्दावनचितितलथमुना

हरिगीतम्

जलस्र । तस्मीकनाथपदपङ्कजधूलि
 भिषो जित्त वपुः किलवृथाऽगुरुच
 न्दनाथे ॥ इति पाद्योपातालख
 ण्डे १२ अध्यायः ॥

हरिक । पु० पीतहरितवर्णाश्वे ।
 । हालके ॥

हरिकिलोया । पु० भू० वङ्गदेशेषु ।
 चि० तद्देशस्थे ॥

हरिकेश । पु० शिवे ॥ शिवभक्तेश
 चविशिषे ॥

हरिकान्त । पु० अश्वे ॥ इ० का
 ण्डविशिष ॥

हरिक्रीता । स्त्री० विष्णुक्रीतायायाम् ॥

हरिचक्षुः । न० हरिहरचक्षुः । पुल
 हाश्वमे । द्दरिचक्षुः । इ० भा० प्र० ॥

हरिगन्धनम् । न० हरिचन्दने ॥

हरिगीतम् । न० मायावत्तप्रभेदे ॥
 तल्लक्षणात् । इन्द्रासन प्रथम विस
 र्जयतदनुसन्तनुषट्कलम् । इह त
 दनुषकलत्रय किलकुकिरामेकु
 ण्डलम् । अष्टाधिकामिहवि शति
 चकलाः कलावतिसुन्दरः हरि
 गीतमिति हरिगीतकवरवत्तमतिर
 समन्दिरम् ॥ यथा । सखिगन्धनी
 मिथतीभृश जगदेवशून्यमवेक्ष्यते
 परिभिद्यते समहृदयममं नशमं सम्रा
 तिकीक्यते । परिहोयते वपुःशाम्
 शमलिनीवहिमकरसङ्गताः रुद
 तीपरवदतीतिसासुदतीरतीशवश

हरिणः

कृता ॥

हरिणः । न० एकचक्रः । शुभपुण्याम्
 । हरिमदिरे

हरिचक्रम् । न० सुदर्शने ॥ सिद्धीचे ॥

हरिचन्दनम् । न० गोश्रीर्षे । तैलप
 णिके ॥ अश्वगुणायथा । हरिचन्द
 नन्तुदिव्य हिम तदिहदुर्बह मनुजे
 । पिताटापविलीपिवमथुभ्रममशी
 यमान्द्यमेदोहृदिति ॥ पारिभाषि
 कहरिचन्दनन्तु । घृष्टतुलसीका
 ष्टकपर्णगुरुयोगतः । अथवाकेश
 रैर्दीप्य हरिचन्दनमुच्यते ॥ ज्योत्
 क्षायाम् । कुङ्कुमे ॥ अतिथीतैपी
 तचन्दने ॥ कान्ताङ्गे ॥ पद्मकिशरी
 ॥ पु० न० सुरतरुविशिष ॥ चन्द
 र्यातः । आह्लादयति । चदिचाह्लाद
 ने । यथा । मन्द्यादिस्वास्त्रगु
 । हरिचन्दनीहरिचन्दन ॥ हरि
 चन्दनचन्दनम् । हरि कपिलवर्ण
 चन्दन वा ॥

हरिणः । प० सारङ्गे ॥ अश्वप्रयाथा
 । मृगेकुरङ्गवातायुहरिणाजिनयान
 यद्वति । ताम्रवर्णीयम् । अश्वमां
 सगुणायथा । हरिण श्रोतलोचन
 विशम्भोदीपनोत्तम । रसेपाकीच
 सधुरः सुगन्धि सन्निपातहेति ॥
 चि० विशदि । पाण्डुरवर्णवति । ध
 वली ॥ हरतिमनः । ह्रियते गीतेन वा
 । इज्ज् । श्याख्या । इज्जविभ्यङ्गनच् ॥

हरिणी

हरिणनर्तक । पु० किन्नरे । मृग
नर्तके ॥

हरिणप्रता । स्त्री० अर्द्धसमस्तप्रभेदे
॥ विषमेसगणवितय लगाव्यसमेन
गणोभगणौचर । यशवन्ममहो
शदेदिताक्षिकुखीरमलाहरिण
ता ॥

हरिणहृदय । वि० भीरौ ॥

हरिणाक्षी । स्त्री० रमण्याम् । मृगलि
चनायान् । हृदयिणासिनीनामग
न्धर्व्ये ॥

हरिणाक्ष । पु० चन्द्रे । शशिनि ।

हरिणी । स्त्री० मृग्याम् । एण्याम्
॥ हरिणश्च स्त्री । पुथीगादिति डी
प् । हरितायाम् ॥ वणादनुदा
त्तादिति डीवन्ती ॥ नारीभेदे । चा
कथयिषि । सुवर्णप्रतिमायाम्
स्वर्णयूथ्याम् ॥ मञ्जुषायाम् ॥
सुवर्णायाम् ॥ अत्यष्टिच्छन्द १०
प्रभेदे । तल्लक्षणयथा । नसमरस
लाग वल्वेदेह्यैहरिणीमता ।
अपच । भवतिहरिणीन्सौम्यौ
सलौगीरसाम् । विविष्टपैरिति ॥ य
था । व्यवितसविधिर्न नीत्वाध्रु
वहरिणौगथात् । ब्रह्ममृगहृतास
न्दोह्योक्तसम्ययनश्रियाम् । यद्य
मनिष्टदूर्वाश्यामेमुरारिकलीवरेव्य
किरदधिवेवकाकाङ्क्षोविलील
विलीचनम् ॥

हरितालम्

हरित् । पु० अश्वविशेषि । नीलपी
तमिश्रितवर्णम् । पालाशे । हरिते
। हराद्वतिभाषाप्रसिद्धे ॥ मुङ्गे ।
स्त्री० दिशि ॥ हरिद्रायाम् ॥ पु०
न० तृणे ॥ वि० हरिहर्णविशि
ष्टे ॥ हरति । हरतिविनयन्यन
याया । हृज् । हृत्तरुहयुषि
भ्यद्वतिरितौति ॥

हरित । पु० हरिहर्णे । पालाशे ।
हरा० हृ० भा० प्र० ॥ मन्यानकी
तृणे ॥ न० स्थीण्येयके । वि० ह
रिहर्णयुक्ते ॥ हरति ।

श्याभ्यामितन्नितीतन् ॥

हरितकम् । न० शक्ते । शिथौ ॥ ह
रितोवर्णीऽस्यास्ति । अश्वं चोद्यच्
। स्वार्येकान् । हरति । क्रियतेवा
। हृज् । हृश्याभ्यामितन् ।
कन ॥

हरितपत्रिका । स्त्री० पाठ्याम् ॥

हरितशाक । पु० शिथौ ॥

हरिता । स्त्री० दूर्वायाम् । जयन्त्वा
म् । जाह्नो० हृ० प्र० पुष्पवर्णे
॥ हरिद्रायाम् ॥ पाठ्याम् ॥ क
पिलद्राचयाम् ॥ नीलदूर्वायाम्
॥ वणादनुदात्तात्तीपधात्तीनङ्
तिपक्षे डोपनकारदेशयोरभाव ॥

हरितालम् । न० धातुविशेषि । पि
स्त्रे । पीतके । ताले । आले । ह
रितालके । तत्तुहरेर्वीर्यम् ।

हरितालम्

यथोक्तम् । हरितालहरिर्बीर्यलक्ष्मी
वीर्यमन शिला । पारदशिव
वीर्यं स्नाह्मकपार्वतीरघ ॥ इ
ति ॥ तन्निरूपणं यथा । हरिताल
विधाप्रोक्त पात्राख्य पिण्डसन्नकम्
। तथैराद्य गुणै श्रेष्ठततोद्गीन
गुण परम् । स्वर्णवर्णं शुक्लनिग्ध
सपञ्चभाभपञ्चवत् । पत्राख्यतालक
विद्याङ्गुणाख्य तद्रसायनम् । नि
ष्पत्र पिण्डसदृश स्वल्पसत्त्वतय गु
ह । सौम्यपुष्पहारकस्वल्पगुणं तत्पि
ण्डतालकम् ॥ हरितालकटुञ्जि
ग्ध कषायाः शोणैश्चरेद्विषम् । कण्डू
कुष्ठऽऽरोगोत्तकफपित्तकचत्रया
न् ॥ हरतिचहरिताल चारुतादे
हजातां सज्जतिव बहुतापानहसङ्को
चवीडाम् । वितरति कफवातौक्
ष्ठरोगविदध्यादिदमशितमशुद्धमा
रितस्त्राप्यसम्यक् ॥ अशुद्धस्या
स्त्रदेष्टमाह । अशुद्धतालमा
युद्धं तृकफमारुतमेव हतम् । ताप
स्फोटोत्सङ्कोचान् कुरुते तेन शोध
येत् ॥ यथास्त्रशोधनविधिः ॥ ता
लककणसं कृत्वा तन्मूर्ध्नाञ्जि
क्रीडयेत् । दोलायन्ते यथामैकत
त कूष्माण्डजीवले ॥ तिलतै
लेपचैवाम यामश्च फलारसे ।
दोलायन्ते चतुर्थाम पक्वशुद्धयत्
तालकम् ॥ अथमारणम् । सद

हरिताली

लतालकशुद्धपीननं वरसिनत् । ख
लेविमदं येदेकदिनपञ्चाद्विशिषयेत्
॥ सशिष्यगीलकतस्त्यक्तु माय्यातश्च
शिषयेत् । तत पुनर्नवाक्षारै
स्याख्यामर्चं प्रपूरयेत् ॥ तपतद्गो
क्तकवृत्तपुनस्तै नैव प्रपूरयेत् । आ
कण्डपिठर तस्यापिधानधारयेन्मु
खे ॥ स्यालीषुल्स्यांसमारोप्यक्त
मादृक्किञ्चिद्वर्धयेत् । दिनान्यन्त
रशून्यानि पञ्चवाक्क प्रदीपयेत् ॥ ए
वतन् जयते तालमात्रातस्यैवरक्ति-
का । अनुमानान्यनैकानियथाया
ग्य प्रयोजयेत् ॥ इति । तालकह
रतीरोगान्कृष्टसृज्युज्वरापहम् ।
शोधितकु कतेकान्ति वीर्यं वृद्धि त
थायुष ॥ हरतं वर्णं आलाति
। लाभादाने । आतीनुपेतिक ५
हरिताल । पु० पीतवर्णं पञ्चविंश
वि हरिताल० इ० गौ० भा० प्र
० । तन्मांसगुणायथा । हरिताली
ल्पविट क स्नात्कषायैमधुरो
लघु । रक्तपित्तप्रशमनस्तृषाणो
वातकीपन ॥
हरितालकम् । न० हरिताले । स्वा
र्थेक ॥
हरितालिका । स्त्री० हरिताल्याम् ।
भाद्रशुक्लचतुर्थ्याम् । दूर्वायाम् ॥
हरिताली । स्त्री० दूर्वायाम् ॥ आ
काशरेखायाम् ॥ खड्गजतायाम् ॥

हरिद्रा

सर्वश्यायाम् ॥ भाद्रशुक्लचतुर्थ्या
 म् । यथा । भाद्रेमासिसितेपक्षे
 वसुदेवतसयुता । हरितालीचतु
 र्थाष्ट्याष्टर्षाणीप्रोतिदासदा । भा
 द्रेमासिसितेपक्षे चतुर्थ्या अभिषेग
 त । ददाति किल्बिषघोरहृष्टस-
 न्द्रोनसशय ॥ करचिचामलक्ष्णे
 षु हरीसूर्ये चतुर्थिका । हरिताली
 समाख्यातारुद्राणीप्रोतिदासदा ॥
 हरिताश्म । न० तुल्ये । नीलाश्वनि ॥
 हरिताश्म । न० तुल्ये ॥ पुष्यरात्रे ॥
 हरितोषणम् । न० भगवत्प्रोतिक
 देसर्वभूतदयालक्षणे कर्म्म विप्रिषि
 ॥ हरिराराधने ॥ हरिस्तोषणये
 न ॥
 हरितुषणम् । न० मूलके ॥
 हरिदम् । पु० हरितकुशे ॥ मरु
 वकी ॥
 हरिदश्व । पु० रथी । सूर्ये ॥ ह
 रन्ति श्रीव्रगन्तव्यदेशं प्रापयन्तीति ह
 रिती हरिद्रामका अश्वो वस्य-
 स ॥ अर्कवृक्षे ॥
 हरिदास । वि० भगवद्भक्ते ॥
 हरिदेव । पु० श्रवणार्धे ॥ हरिदे
 वायस्यस ॥
 हरिद्रव । पु० नागकीश्वरवर्णे ॥
 हरिद्रा । स्त्री० निशाचरायाम् ।
 काञ्चन्याम् । पीतायाम् । वरव
 णिन्द्राम् । हजदी । इ० भा०

हरिद्रु

प्र० ॥ अथोगुणास्तु । हरिद्राक
 टुकातिक्कारुक्षीप्याकफपित्तमुत् ।
 बभ्यास्त्वगदोषमीहासन्निधपाण्डुव
 णोपहा । पित्रगन्धिहरद्रान्यासा
 शीतावातलामता । पित्तहन्मधुरा
 तिक्तासर्वकण्डूविनाशिनीति ॥
 हरिद्रवर्णविप्रिषद्राति । द्राक्, त्सा
 यागतौ । चातोमुपेतिक । हरि
 द्विद्रूयतीवा । हरितद्रवतिवा ।
 दृगतौ । अन्धेभ्योपीतिह ॥
 हरितरातिवा ॥ टाप ॥
 हरिद्राह । पु० हरिताखपक्षि
 णि ॥ हरिद्रागान्यस्य ॥
 हरिद्राभ । पु० पीतवर्णे । गौरे ॥
 असनवृक्षे । कर्पूरे । वि० पीत
 वर्णवति । हरिद्वेवाभादीप्तिर
 स्य ॥
 हरिद्राराग । वि० अस्थिरक्षेहे ।
 अलसौहृदे ॥ हरिद्रारागह्वरा
 गोस्य । हरिद्रारागश्चाधिरस्याधि
 स्वात्तथेति यावत् । यथा । अथ
 मोचामुरागौवहरिद्रारागउच्यतइ
 तिहलायुध ॥
 हरिद्रु । पु० द्रुमे । वृक्षे ॥ दारु
 ॥ हरिद्रायाम् ॥ वृक्षविशिषे । पीत
 दारुणि । पीतकाष्ठे । हजदुवा०
 इ० भा० प्र० ॥ हरितपि ग०
 पीतीवाहुरस्य ॥ यद्वाहरिभिद्रूय
 ते । दृगतौ । हरिमितथे । द्रुव

हरिप्रिया

इतिशु . ।
 हरिहारम् । न० तौर्वचिशिषि । गङ्गा
 हारे । मावापुर्णम् ।
 हरिनामा । पु० सुद्धे ।
 हरिनाम । न० श्रीहरेराख्याने ।
 हरिनेत्रम् । न० श्रीहरेचक्षुसि । अत्रे
 तपश्चि ।
 हरिनेत्र । पु० पेशकी । घूकी ।
 हरिन्मणि । पु० गारुत्मते । मरका
 तमणौ । हरिदूर्ध्वमणि । श्यावा
 पायिषादि ।
 हरिन्मुद्र । पु० शारदमुद्धे ।
 हरिपदम् । न० विष्णुचरणे ॥ रवे
 सङ्क्रान्तिविशिषि । यथा । वा, म
 विषङ्क्रमतेऽवसमेभवेद्धरिपद
 मिति । २ । ५ । ८ ११ ॥
 हरिपणम् । न० मूलकी ।
 हरिप्रस्थ । पु० इन्द्रप्रस्थे ।
 हरिप्रिय । पु० कदम्बवृक्षे ॥ विष्णु
 क्रन्दे । पीतभृङ्गराजि । वन्धकी ।
 अङ्गुलि ॥ करवीरे । न० उग्रीरे ।
 कण्ठचन्दने । कालीयकी ।
 हरिप्रिया । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्मा
 लयायाम् । हरे प्रिया । तुलस्या
 म् ॥ वनखण्डूरे । गङ्गादिचतस्रसु
 । यथा । गङ्गासरस्वतीलक्ष्मीखेता
 स्तिष्ठ । प्रियाहरे । तुलसीसहि
 ताब्रह्मचरतत्त्व । कीर्तिता शुभा
 इतिदेवीभागवतम् ।

हरिमन्दिरम्

हरिबालुकम् । न० एतबालुके । ऐकी
 ये । हरिवर्चबालुकम् । पु० हा
 रीतपक्षिणि ।
 हरिभक्त । पु० हरिसेवकी । तच्छब्द
 च यथा । सर्वकोविद्वैविध्यभाष्ये
 त्समताधिया । हरीकरोतिभक्त
 चहरिभक्त सचस्युत ।
 हरिभद्रम् । न० हरिबालुके ।
 हरिभुक् । पु० मयूरे । सर्पे ॥
 हरिमा । पु० काशि । हरति । ह्य
 • • हृष्टप्रसन्नशृङ्गमनश्च ।
 हरिमन्य । पु० अग्निमन्ये । गण्डि
 कारिकायाम् ॥ चणके ॥ हरिभि
 र्मध्यते । मन्यविशिष्टने ॥ कर्मणि
 घञ् ॥
 हरिमन्यका । पु० चणकी ॥ स्वार्थे
 ण ॥
 हरिमन्यका । पु० • • चणकी ॥ हरी
 णामन्य जनयति । अमी • अन्येष्व
 पीतिङ् ।
 हरिमन्दिरम् । न० विष्णोर यतने ॥
 तिलकपिशिषि ॥ यथा । तिलकान्
 र्जपुण्ड्राख्य मध्यछिद्र द्विजारद । य
 दिक्षुर्वाङ्मलाटितद्विष्वे वहरिमन्दि
 रम् ॥ हरेः सर्वविताराणामख्यादी
 नांविशिषत । उपसनातिलक केष
 ल हरिमन्दिरमिति पद्मपुराणम् ॥
 अपिच । नासिकावास्त्रभागैको
 भागोमानेनवीमवेत् । म्नुवीमध्य

हरिवक्त्रम्

दध स्थानं मूलमहमनीषिणः

वृत्तिः ॥

हरिश्च । पु० पीतवर्णश्च ॥

हरिलीचन । पु० तिर्यग्यने । कु
लीरे ॥

हरिश्च । पु० महाभरतः यपर्वणि
श्रिते ॥ श्रीकृष्णान्वये ॥

हरिवान् । पु० इन्द्रे । वि० हरि
विशिष्टे ।

हरिपथम् । न० निषधहिमकूटयोन्म
ध्येवर्त्तमानेवर्त्तविशिष्टे ॥ यथा ।
निषधार्वाखर्षयद्यास्यतीहिमकूटत
वृत्तिः ॥ अपिच । दक्षिणेनेलावत
निषधोहिमकूटोहिमालयवृत्तिप्रागा
यतायथानीलादयोऽयुतयोजनीत्वे
आहरिपथं किम्पुरुषभारतानां यथा
सङ्ख्यमिति श्रीभागवतम् ॥

हरिवक्त्रम् । स्त्री० लक्ष्म्याम् । तुलस्या
म् । जपायाम् । जयायाम् ॥

हरिवासर । पु० न० द्वादश्या प्रथमे
पादे ॥ यथा । द्वादश्या प्रथम
पदो हरिवासरसञ्ज्ञकः । तमति
क्रम्यकुर्वीतपारण विष्णुतत्परः वृ
त्तिः ॥ वृत्तिविष्णुधर्मांतरसहि
ता ॥

हरिदाहन । पु० गरुडे ॥

हरिवक्त्रम् । पु० हरे पराक्रमे ॥

योषिदेवचरणसमुच्छ्रितजायते हि

हरिवक्त्रम् । यववृत्तिवृत्तिवृत्तिवृत्ति

हरिहर

श्रिष्टिः ।

हरिवीर्यम् । न० हरिताले ॥

हरिबुधम् । न० हरिवर्षे ॥

हरिचयनम् । न० हरेर्निद्रायाम् । त
त्त्वाषाठशुक्लकादशीत प्रसिद्धम् ॥

हरिचन्द्र । पु० नृपतिविशिष्टे । य
ताखोभक्ते । विशङ्कुजे । पटविशि
ष्टे ॥ प्रस्फुरत्तहरिचन्द्रावधौवृत्ति

साधु ॥ चन्द्रिकदेवीस्थानेतीर्थ
विशिष्टे ॥ वृत्तिदेवीगीता । शुभेश्व

रीहरिचन्द्रवृत्त्यागमः ॥

हरिचन्द्रपुरम् । न० श्रीमे । स्वपुरे ।

जयंगेपुरे । हरचन्द्रावली । इ०
भा० प्र० ॥

हरिषिण । पु० जिनचक्रवर्तिविशिष्टे
। हरिसुते । यथा । हरिषिणो हरि

सुतो जयो विजयनन्दनः । अस्मात्
नुव्रंछदत्त सर्वेष्वेवाकुपंशकाः ।

॥ हरि सिनायक । एतिसञ्ज्ञाया
मगादितिष ॥

हरिसुत । पु० स्मरे । कामे । मी
नकेतने ॥ हरिषिणे ॥

हरिहय । पु० इन्द्रे । यचिपतौ ।
हरिहयोर्यस्य ॥ अश्वविशिष्टे ॥ यथा

। श्वकक्षेयवाजरोमोषिसुवर्णाभा
नियस्यतु । हरिः सवर्णतोऽश्वसु

पीतकौषेयसप्रभवृत्तिशालिहाच
॥ सूर्ये ॥

हरिहर । पु० स युक्तहरिहरमूर्तौ ॥

हरीतकी

यथा हरिहरमनुसरसाधीपारप
यातुमिच्छसिचैष्यनुजलधे रूपत
भयउदसिबस्तुतएक नजानासि ।
हरिहरलेभम् । न० हरिरेवे ॥
हरिहरात्मक । पु० शिवस्यवषमे ॥
गरुडे ॥
हरीतकी । श्री० स्वनाम्नाप्रसिद्धे पथ्या
वृक्षे । तत कले ॥ तत्पर्यायायथा
अमयास्त्वव्यथापथ्यावयस्यापूतनाऽ
मृता । हरीतकीहेमवतीचेतकीश्रे
वसीधिवेति । अस्मा प्रमेदागु
चाश्वयथा । हरीतक्यमृतीत्यग्नोसप्त
मेदेरुदीरिता । तस्यानमानिवर्णाश्च
वक्ष्याम्यवयथाक्रमान् ॥ विजयारी
हिणोचैवपूतनाचामृताऽभया । जी
वन्तीचेतकीचेतिनान्नासप्तविधास्मृ
ता । अत्राबुद्धताविजयासुवतारो
हिणोमता । स्वल्पस्वकपूतनाश्च
यास्यूलमांसाऽमृतास्मृता पञ्चा
स्माचभयाश्चैवाजवतीस्वर्णवर्ण
भाक् व्यसन्तुचेतकीविद्यादिष्या
सारुन्मन्त्रयम् । विन्याद्वौविजया
हिमाचलभयास्यार्चतकीपूतना
सि धीम्यादयरोहिणीतुविजयाजा
ताप्रतिस्थानके । अम्याथाममृता
ऽभयाचजनितादेहिमुराष्ट्राजयेजी
वन्तीतिहरीतकीनिगदितासासप्त
मेदाबुधे ॥ सर्वप्रयोगेविजयाय
राहिणीवतेषुकेपेपुषपूतनादिता

हरीतकि

। विरेचनेष्ठादमृतागुणाधिक्याजी
धनिकाद्यादिहृणीषरीगजित् ॥
स्वाञ्चैतकीसर्वरुजापहारिकानेषा
मयस्त्रीमभयावदन्तिताम् । इत्यथ
यारीगभियप्रयेरजिताश्चैवागुणा
व्यानकदाचिदन्यथा । चेतकीचधु
ताहस्तोयावसिष्ठतिदेहिन । ता
वद्विरिच्यतेविगतात्तत्प्रभावाग्नसप्त
य ॥ सप्तानामपिजातीनाप्रधान
विजयास्मृता । मुखप्रयोगसुलभा
सर्वव्याधिषुशक्यते ॥ क्षिप्तप्लुनि
मज्जतिवासाश्चैवागुणवतीभिषक्
प्रवरै । यस्यायस्याभूयानिमज्जन
सागुणाव्याकात् ॥ हरतेप्रसभव्या
धीनभूयस्तकतिवदपु । हरीतकी
तुसाप्रोक्तातकतिदीप्तवाचिका ॥
हरीतकीतुदण्वायाहनुस्तर्भगलय
हे । शिषेनवज्जरेक्षीणगुर्वण्यानैव
शक्यते ॥ इतिराजनिघण्ट ॥
अपिचभाप्रकाशे । नवास्त्रिध च
नावतागुर्वी क्षप्त चयास्मसि । नि
मज्जेत्तासुप्रशस्ताकथितातिगुणाप्र
दा ॥ नवादिगुणयुक्तस्य तथैकचहि
कषता । हरीतकीकक्षेयवहयत
च्छेष्टमुच्यते ॥ चर्वितावर्जयत्यग्नि
पेषितामक्षणीधनी । स्निग्धासह
याहिणीपथ्याभृष्टाप्रोक्ताचिदीषनु
त् ॥ उन्मीलिनीबुद्धिबलीन्द्रवाणां
विमूढिनीपित्तकफानिहानाम् ।

हरीषा

विस्त्रसिबीमूषकमृगानां हरीत
कीक्षात्सहभोजनेन ॥ अन्नपानक
तान्दोषान्वातपित्तकफोद्भवान् ।
हरीतकीहरत्याशुभुक्तोपरियो
जिता ॥ लवणेनकफवृत्तिपि-
तवृत्तिसंशर्करा । घृतेनवातका
न्त्रेगान् सर्वरोगान् गुडान्विता
॥ सिन्धुत्वशर्कराशुण्ठीकणामधु
गुडैः क्रमात् । वर्षादिष्वभया
प्राश्यारसायनसुषीषिणा । अध्वा
तिखिन्नोवज्रवर्जितश्चरुश्च कृशी
लङ्घनकर्षितश्च । पित्ताधिकीग
र्भवतोचनारौविमुक्तस्तस्त्वभयान
खादेत् । इति ॥ अस्याः सिन्धुदि
नशुद्धिमाहकालिदासः । कृष्णा
भयानागरपूर्वसिन्नारम्भोविधियो
लघुमेन्त्यमेष्टुगे । श्वस्रयेर्कोन्दमि
दीप्यवासरे पूज्याजयानन्दः । तोषु
धीमतेति ॥ हरीतक्या फल हरी
तकी । विकारोवयवयोस्तत्पञ्चप्र
त्ययस्य । हरीतक्यादिभ्यश्च तिलुप
। लुपियुक्तवद्व्यस्तवचने । हरीत
क्यादिषुव्यक्तिरिति लिङ्गनेवप्रकृतिष
न्नसङ्ख्या । पश्यामज्जासुषुप्त्यो
वातपित्तहरीशुरु ॥ अस्यापाकपा
कावल्यादर्थमीय ॥

हरीश्वरः । पुं० हनूति ॥ बालि
वानरे ॥ सुयोधे ॥

हरीषा । स्त्री० पक्षमांसप्रभेदे ॥ यथा

हर्म्यम्

। पाकपात्रेतुहृतिमासखण्डानि
नि क्षिपेत् । पानीयप्रचुरसर्पिं
प्रभूतश्चिह्नवीरकम् ॥ हरिद्रामा
द्रकशुण्ठीलवणसरिचानिच । त
ण्डुशाखापिगीधूमान्जम्बीराचार
सान्पङ्कन ॥ यथासर्वाथिवस्तूनि
सुपक्वानिभवन्तिहि । तथापचेतनि
पुण्योद्भुमण्डस्थितिर्यथा ॥ एषाह
रीषाफलकृदातपित्तापहाशुरु ॥
श्रीतीष्णाशुक्रदाक्षिगंधासरासन्वा
भकारिणी । इ० भा० अ० ॥

हरेणु । पुं० सतीमे । कलाये । क
लायस्त्रिपुटः प्रोक्तः सतीनाकर्तुं
लोमत । हरेणुरपुटोन्नेयोविजि
षावमुदाहृत ॥ हरति । इज्ज्०
। कृष्णभ्यामेणु ॥ स्त्री० रेणुकाया
म् । भस्मगन्धिन्याम् । कुलया
पिति ॥

हरेणुक । पुं० कलाये ॥

हर्षा । वि० हरयकर्त्तरि ॥ हरति ।
इज्ज्० । इव् ॥

हर्म्यम् । न० लुम्भणे । इ० अ० र०
ली ॥

हर्मित । वि० क्षिप्ते । इग्धे ॥

हर्म्यम् । न० धनिनावासी । काष्ठेष्ट
कादिनाकृतेष्वलण्डे ॥ यथा । र
म्यहर्म्यतल नकि वसतथेश्राव्य न
गातादिकभूक्तिवाप्राणसमासमाग
मसुखानैवाधिक प्रीतये । किन्तु

हर्षण .

प्रान्तपतत्पतङ्गपवनव्यालोलदीपा
 हुरव्यावाचक्षलनाक्षल्यसकल -
 सन्तीवनान्तयता ॥ हरतिमन .
 हज् . । अत्रादिस्वाद्यत् . सुटच् ॥
 हय्यंश्च । पु . सि हि ॥ हरिषोपिङ्ग
 क्षीपक्षिणीयस्यस । बहुव्रीहवि
 तिषच् ॥ कुवेरे ।
 हय्यंतः । पु . बायी ॥ अश्वे ॥ ह
 र्यंति । हर्गतिक्कान्त्यो । भृगु
 हृषियनिपर्विपच्यमितमिनमिहषि
 म्योऽतच् ॥ हय्यंत सर्वे स्पृह
 षीयइतिविदभाष्यम् ॥
 हय्यंश्च . । पु . इन्द्रे । हरिहये ॥
 इ . कश्चित् ॥
 हर्षं । पु . सुदि । प्रीती । शर्मणि
 । सुखि ॥ स्वस्वप्रियलाभेरोमाश्वाशु
 पातादिहेतुरानन्दोभिव्यञ्जकश्चित
 शब्दतिविशेषो हर्ष इत्यर्थः ॥ इ
 षतुष्टौ ॥ षज् ॥
 हर्षक । पु . प्रवर्तविशेषि ॥ चि .
 हर्षकारके ॥
 हर्षञ्चय . । पु . धातुचये ॥
 हर्षण . । पु . अक्षिरुगमेदे ॥ आह
 देवि ॥ शीगविशेषे ॥ तत्रजातस्यप्र
 षात्तु सुवारुगाच्च स्फुटपद्मने
 च शास्त्रप्रयत्ने विनयोपपन्न ।
 प्रसूतिकाक्षिवदिहर्षञ्च श्यादमर्षं
 क्षीनैवजन कदाचित् ॥ न . ह
 र्ये ॥ चि . हर्षके । हर्षकारके ॥

हलभृत्

हर्षमाच . । चि . विभुर्वाणे । प्रमन
 सि । इष्टमानसे । हर्षंति । हृषु
 चलीके । ताच्छीलोचानश्च ॥
 हर्षयित् । पु . पुत्रे । सुने ॥ न .
 काक्षणे । स्वर्ष ॥ हर्षयति । हृष
 तुष्टौ । तानिहृषोतौल्लुच् . । त्रि .
 हर्षयथाक्षि ॥
 हर्षस्वन । पु . किलकिलायाम् ॥
 इ . त्रि . शेष . ॥
 हर्षणी । स्त्री . निजयायाम् ॥
 हर्षंत . । त्रि . इष्टे । सङ्घातहर्षे
 ॥ हृषु . । क्त । हर्षं सङ्घातोस्य
 वा । इतच् ॥
 हर्षुण . । पु . मृगे ॥ कामिनि । का
 मुके ॥ इष्यति । इषतुष्टौ । इषि
 कलच् ॥
 हलम् । न . लाङ्लि . गीदारणे । सी
 रे ॥ हलति । हलावलिखने । अ
 च् . ॥ अश्वागौलमेदोषादेः षीय
 या । अष्टागवधर्महल षड्वयजीवि
 तार्थिनाम । अतुर्गव नृम साना
 विगवत्रक्षधातिनामितिहारीत ॥
 हलदण्ड . । पु . ईषायाम् । हलयु
 गयोर्मध्यकाष्ठे ॥
 हलहो . स्त्री . हरिद्रायाम् ॥ इ .
 रा . यट् ॥
 हलधर ।) पु . बलदेवे ॥ हा
 हलभृत् ।) लिङ्गे ॥

इलाइल

इलपद्धति स्त्री० लाङ्गलपद्ध
तौ । सीतायाम् । इलरेखायाम्
इलस्यपद्धति ॥

इलप्रवाह । पु० सौरकर्षणे ॥

इलभूति । स्त्री० कृषिकर्मणि ॥

इलभूति । पु० मुनिविशेषे । उपव
र्गे ॥ कृषिकर्मणि ॥

इलराख्यम् । न० आहुत्ये । का
खगपुष्पके । तरवट० इ० काश्मी
रभाष प्र० ॥

इलरेखा । स्त्री० सीतायाम् ॥ इल
सरेखा ॥

इला । अ० नाक्योत्थासख्याज्ञाने ॥
समानाभिस्तथासख्योइलाभाष्या ।
परस्परमितिभरत ॥ इल० । वा
वहुजकादाप्रत्ययः ॥

इला । स्त्री० सख्याम् ॥ वायज
न्तादुधलाट्टाय ॥ मयो । कक्षी ।
मूढौ ॥

इलायुध । पु० वलदेवे ॥ इलमायु
धयुक् ॥ इलस्यवलभद्रस्यगगनादा
गतज्वलदितिहरासन्धयुद्धीयो
नेविष्णुपुराणम् ॥

इलाइ । पु० चिचिताइवे ॥

इलाइल । पु० ब्रह्मसर्पे ॥ इयभा
क्षी ॥ इले । बुद्धमेदे ॥ पु० न०
विषप्रमेदे ॥ इलतिजठरम् । इल०
। अथ । नइजति० आइलतिवा
। अथ । अइलम्० आइलवा ।

इल्यम्

तत कर्मधारय ॥ स्त्री० पञ्च
नायाम् ॥ दृष्ट्याम् ॥

इलि । पु० महवृत्ते । कल्यायाम् ।

कुष्ठसमीकरणार्थेस्युलकाष्ठे ॥

इली । पु० वलभद्रे ॥ इलीस्यस्य ।

सुखादिभ्यश्चेतौनि ॥ कर्षके ॥

इलिनी । स्त्री० लाङ्गलिकायाम् ५ इ
लसमूचे ॥

इलिप्रय । पु० कदम्बवृक्षे । इलि
नीवलदेवस्यप्रियः । सुरायामधि
वासनत्वात् ॥

इलिप्रया । स्त्री० सुरायाम् । मदि
रायाम् ॥ इलिन० सङ्कर्षणस्य
प्रिया ॥

इली । स्त्री० कलिकार्याम् ।

इलीनः । पुं० कितक्याम् । शाक
वृक्षे ॥

इलीमक । पु० पाण्डुरीगप्रमेदे
॥ यदातुपाण्डोर्बन्धं स्यद्धरि
तश्यावपीतक । कक्षी त्वाइल्यस्य
न्द्रामन्दान्निस्त्वमृदुज्वर ॥ स्त्री
ष्वहर्षोऽकमर्हसश्चासत्तथाकृषिभ
मा । इलीमकतदातस्यविद्याद
निलपिततद्वृत्तिमाभमिश्र ॥ पा
ण्डो पण्डुरीगिण ॥

इलीशा । स्त्री० लाङ्गलदण्डे ॥

इल्यम् । वि० इलकुष्ठवृक्षे । कुष्ठे
॥ इलैभकुष्ठम्० इलस्यकर्ष० ।
मतजनइलादितयत् ॥

हव

हव्या । स्त्री० हलसमूहे ॥ हलाना
समूह । पाशादिभ्योश्च ।
हल्लकम् । न० रक्तसध्यके । रक्तसी
धीतिख्याते । हला० इ० गी०
भा० प्र० पुष्पे ॥ रक्तवर्णपिकाल
बिकाशिपुष्पविशेषे । इच्छन्त्ये ॥ ह
लति । हलविकसने । श्वल्ज् ॥ य
हा । हलनम् । सम्प्रदादिस्वात्
क्लिप् । हललाति । लादाने ।
आतीनुपेतक । सज्ञायाकम् ॥
हल्लनम् । चि० प्रचलायिते । इ०
ज० धर ।
हल्लीषम् । न० योषितामण्डलीनृत्त्ये
॥ स्त्रीणांहल्लीषसहनत्तनमितिचि
काण्डशेष ।
हल्लीषकम् । न० स्त्रीणामण्डलिका
नृत्त्ये । मण्डलीनृत्यज्ञृत्त्य स्त्रीणां
हल्लीषकानुतदितिहमचन्द्र । ए
कस्यपु सोषद्धैभि स्त्रीभि स
हक्रीडने । तत्तुरासक्रीडा । य
य । गोपौर्नामण्डलीनृत्यवधेहल्ली
षक विदुरितिकेष्वात् । तल्लक्षणा
रासरीष्ठयाद्रष्टव्यम् ॥
हव । पु० आज्ञायाम् । निदेशि ॥
आज्ञने । हूतो ॥ अप्वरे । समत
न्तो । ज्ञानम् । ज्ञेयस्पर्द्धायाश्च
व्येच । भवेऽनुपसर्गस्यैव्यप्रसम्प्र
सारश्च ॥ हूयतेऽवेतिवा ॥ आ
हवे० इतिवेदविद । आहूयन्ते

हविष्यान्नम्

परस्परयुद्धार्थयोद्धारेऽच ॥
हवङ्ग । पु० काशपाचेदधिमिश्र
तान्नभक्षण्ये । इतिकथित् ॥
हवनम् । न० हेमे ॥
हवनायु । पु० अग्नी ॥
हवनी । स्त्री० हवनकुण्डे ॥
हवनीयम् । चि० हविषि । हेमीय
द्रव्ये ॥ हूयते इ० अनीयर् ॥
हविषी । स्त्री० हेमकुण्डे ॥
हविरशन । पु० अग्नी ॥
हविर्गन्धा । स्त्री० शम्भा ॥
हविर्गृहम्)
हविर्गृहम् ।) न० हवनगृहे । हे
मीये ॥
हविर्भुक् । पु० अह्निरस पुत्रेक्षति
याणापितरि । अग्नी ॥ हवीषि ।
भुङ्क्ते । भुज० । क्लिप् ।
हविर्भू । स्त्री० पुदकस्यपत्न्याम् ॥
हविर्मन्य । पु० अग्निमन्ये । श्री
पथे ॥
हविष्कृत् । स्त्री० देशानामर्थेयाहवि
सम्प्रादयतितस्याम् ॥
हविष्मत् । पु० हविर्भुजि । वि०
आज्यादिमति ॥ ध्यानभावनाव
ति ॥
हविष्यम् । न० हवनीये ॥ भोज्यभेदे
॥ मुन्यन्नादिषु । ह्रते ॥ हविषिहि
तम् । उगवादिभ्योयत् ॥
हविष्यान्नम् । न० हविष्ये । त्रतादा

हव्यवाहन :

बदनीयद्रव्यविशेषि ॥ हविष्यश्चत
द्वयम् ॥

हवि । न० । हातव्यद्रव्ये । साज्जाय्ये
। देवतोद्देशिनामनीत्यप्यमानद्रव्ये
। त्यागप्रक्षेपक्रियाया साजात
कर्मकारके ॥ तद्विविधम् । पुरो
डाशरूपमाज्यरूपम् ॥ छती । सर्पि
ष ॥ हविषापरिणामीय यदेतद्
खिल जगत् ॥ हूयते । हुदनाद्
नयो । अर्चिंशुचिहुसृषीणादिभ्यो
सि ॥ सुन्यन्नाणिपय सीमामां
संयन्नानुपस्कातम् । अक्षारक्षय
क्षेत्रप्रकृत्याहविकृत्यतइतिमनु ॥

हवुषा । स्त्री० । हवुषायाम् ॥

हवे । अ० । हतार्थस्वरथार्थौनिपा-
तौ ॥ प्रसिद्धार्थबोधोक्तकौवेदेनि
पातौ ।

हव्यम् । न० । देवीऽङ्गे । हवनीये ।
तूयन्ते प्रीयन्ते देवायिन० हूयते०
प्रक्षिप्यतेवा । हु० । अचीयत ।
गुणावादेशौ ॥

हव्यपाक । पु० । चरी ॥ पच्यते ।
पचे कर्मविधय । हव्यश्चतत्०
पाकश्च बद्धा । भाविघञ् । पच
नम्० पाक । हव्यस्यपाक०
पाकाऽधिकरणम् ॥

हव्यवाहः । पु० । अमनौ ॥

हव्यवाहन । पु० । अमनौ ॥ हव्य वा
हयति । यन्ताहहृत् ॥

हस्त :

हव्याश ।)

हव्याशन ।) पु० । अमनौ ॥

हव्ये श ।)

हस । पु० । हास्ये ॥ हसनम् । ह
सेहसने । स्वनहसीर्बेत्यप् ॥

हसनम् । त्रि० । हास्य कुर्वति ॥ हसेर्ज
ट् शब्दः ।

हसनम् । न० । हास्ये ॥ हसे० । ल्युट् ॥

हसनी । स्त्री० । अक्षारधान्याम् ॥ ह
सति । हसे० । कृत्यल्युटइति ल्यु
ट् । टिटटेतिङीप् ॥

हसनीमणि । पु० । पपर्णीके । अ
मनौ ॥

हसन्तिका । स्त्री० । हसत्याम् । अक्ष
रधान्याम् ॥

हसन्तो । स्त्री० । अक्षरधान्याम् ॥ मङ्गि
काप्रमेदे ॥ शाकिनीविशेषि ॥ हस
ति । हसे० । लट् शब्दः । उगितश्चे
तिङीप् । शप्ङ्यनोरितिनुम् ॥

हसितम् । न० । अट्टहास्ये ॥ हास्ये ॥
त्रि० । विकसिते । फुल्ले ॥ हसे० ।
नपुसकेभावेक्त ॥

हस्तः । पु० । करे । पञ्चशाखि । शये
। पाणौ । हाथ० इ० भा० प्र० ॥
करिकरे शुगुडायाम् । सूड०
इ० भा० प्र० ॥ मानमेदे । चतुर्वि
ंशत्यङ्गुलमिते सप्तकीषकरे ॥ यथा
। यथानातण्डुलैरेकमङ्गुलं चाष्ट
भिर्भावेत । अदीर्घाद्विंशतिर्हस्तः ॥

हस्ता

सतुर्बिंशदभिरङ्गुलीरितिकालिका
 पुराणम् । द्रुमेदे ॥ अयोदशर्चे ।
 हस्तायाम् ॥ यथा । पुण्योहस्तीमे
 चमप्याश्विनश्चत्वार्याह्, सर्वदि
 गदारकापीति ॥ केशात्परोव्राते ॥
 यथाकीमहस्त • कचसम्, हस्त्य
 र्थं ॥ हसति • हस्यतेवा । हसी •
 । हसिस्मृतिणिणितितन् ॥ चि • हस्ता
 यांजाते ॥ अविष्ठाफल्गुनीत्यपीसु
 क • न • चमप्रसिद्धिकार्या ॥
 हस्तधारणम् । न • परित्राये ॥ प्राङ्मु
 मुद्यतस्यहस्तस्यधारणरोध । रश्म
 कक्षपृष्ठेहस्तस्थापनवा ॥ भुञ्ज्य
 हथे ॥
 हस्तप्रच्छम् । न • कन्युषि । कल्पवि ।
 हाथीक्षा • इ • भा • प्र • ॥
 हस्तवारणम् । न • परित्राये । मार
 णीद्यतस्यनिवारणे ॥ हस्तो न •
 हस्तस्यवा • वारणम् ॥ करेणनि
 विधि ॥
 हस्तविम्बम् । न • चन्दनादिनादेह
 विलिपनविशिषि । स्थासकी ॥
 हस्तसिद्धि । स्त्री • मृती । वितने
 । हस्ताभ्यासाध्यासिद्धि ॥
 हस्तसूत्रम् । न • करसूत्रे । क गणा
 • कृतिविवाहप्रसिद्धि ॥
 हस्ता । स्त्री • अश्विन्यादीनयोदशर्चे
 । तत्रजातफलं यथा । दातायश
 स्त्रीमुतरामनस्त्रीभूदेवदेवार्चनञ्ज

हस्तिघोषा

न नयन्न । प्रसूतिकाक्षिकलयस्यह
 स्ताहस्तस्थितातश्चसमस्तसम्पत् ॥
 हस्ताङ्गुलि । स्त्री • करशाखाया ॥
 हस्तामलकम् । न • करस्थितामलकी
 फले ॥ करस्थितस्त्वक्मले । वेदा
 न्तग्रन्थविशिषि । पुं • शङ्कराचार्य
 स्थानिष्यविशिषि ॥
 हस्तावसेचनम् । न • उत्तराप्रोशाने ॥
 हस्तास्त्रम् । न • प्रहरणे । हथियार
 इ • भा • प्र • ॥
 हस्तकन्द । पु • हस्तकन्दविशिषि ।
 कुष्ठहन्तरि • गजकन्दे ॥
 हस्तिकन्दका । पु • हस्तिकन्दे । स्त्रा
 र्थेक ।
 हस्तिकरञ्ज । पु • महाकरञ्जे ॥
 हस्तिकर्ण • । पु • उरुबूके । एरण्डे
 । रत्नैरण्डे । स्वनाम्नाविख्यातेप
 लाशप्रमेदे ॥ हस्तिकर्ण पर हृष्यो
 मेधायुर्वलवर्द्धन ॥ हस्तिकन्दे ॥
 गणदेवताप्रमेदे ॥
 हस्तिकर्णक । पु • हस्तिकर्णा
 हस्तिकर्णदल । पु • हस्तिकर्णा
 भिधेपलाशि । किञ्चने ॥
 हस्तिकारवी । स्त्री • अजमेदाया ।
 हस्तिशालि । गोपघोष्टायाम् ॥
 हस्तिगिरि । पुं • काञ्चीदेशे ॥
 हस्तिघोषा । स्त्री • कौशातकीप्रमेदे ।
 महाकौशातक्याम् । नुनिनी • घो
 षातीरञ्जी • इ • भा • ॥

हस्तिचिष्टतम

हस्तिचारिणी । स्त्री० महाकरञ्ज ॥
 हस्तिचिष्टतम् । न० गजैर्ज्ञते ॥ त
 द्यथा । तत्रादौ दन्तकल्पनविधान
 म । दन्तश्चमूलपरिधि विरायत
 प्रोज्झाकल्पयेच्छेषम् । अधिकम
 नूयवराणान्यून गिरिचारिणीकि
 श्वित ॥ कल्पितदन्तश्चलक्षणन्तु
 । श्रोत्रसर्बर्द्धमानश्चतुर्ध्वजचामरा
 नुरूपेषु । छेदेद्वेष्ट्वारोग्यविज
 यधनवृद्धिसौख्यानि ॥ प्रहरणस
 दृष्टिबुधयो नन्द्यावर्ते प्रणष्टदेशाणि
 । लोष्टे तुल्यपूर्वश्च भवति देशस्य
 स्मरन्ति ॥ स्त्रीरूपेष्वविनाशोभ्य
 चारिभ्युत्थिते सुते त्वत्त । कुम्भे
 ननिधि प्राप्तिर्यात्राविघ्नमुदण्डेन ॥
 ४ ॥ कृकतासकपिभुजङ्गेष्वसुभिष्य
 व्याधिरिपुवशित्वम् । गृध्रीलोक
 ध्वाङ्कश्यानाकारिषुजनमरक ॥
 ५ ॥ पाशेऽथवाकवधिनृपमृत्पुङ्गव
 नविपत्सु तैरक्त । कृष्णोश्यावेरुले
 दुर्गाश्चैवाशुभमवति ॥ शुभच्छेदल
 क्षणन्तु । शुक्र सम सुगन्धि
 स्त्रिगुणशुभावेष्टमवेष्टेद । ग
 यान्म्लानफलानि च दन्तश्चसमानि
 भङ्गेन । अथशुभाशुभमाह । मू
 लमध्यदण्डनायसस्थितादेर्दैत्यमनु
 जा क्रमात्तत । स्त्रीतमध्यप
 रिपेक्षवकल शीघ्रमध्यचिरकालस
 म्भम् ॥ अत्रविशेषफलमाह ।

हस्तिच्छाया

दन्तभङ्गफलमत्र दक्षिणे भूप्रदेशवल
 विद्रवप्रदम् । वामतः सतपुरिहिते
 भयान्दन्तिसाटधिकदारनायकान्
 ॥ पुनरपि । आदिशेदुभयभङ्गदर्शना
 त्पार्थिवस्य सकल कुलक्षयम् । सौ
 म्यलनतिथिमादिभि शुभवर्द्धते
 शुभमथोन्मथाभवेत् । दन्तभङ्गस्य
 विशेषफलमाह । चौरमिष्टफलपुष्प
 पादपेष्वावगातटविघ्ननेनवा । वा
 ममध्यरदभङ्गखण्डनेनानाशकद
 तोन्मथापरम् ॥ ११ ॥ अधुना गजै
 तमाह । स्त्रालितगतिरकस्मात्त्वस्त
 कर्णीतिदोन श्वसितिमृदुमुदौच
 न्यस्तहस्तः पृथिव्याम् । द्रुतमुकुलि
 तहृष्ट स्वप्रगौलि विक्षोभोभयक
 दहितमक्षीनैकशोऽसृज्जतकृत-
 ॥ १२ ॥ शुभचिष्टतमाह । वल्मी
 कस्यः शुगुल्मक्षुपतरुमथन खेच्छ
 याहृष्टदृष्टियायावातानुलोमतत्त्वरि
 तपदगतिर्वक्तवस्तुन्नम्यचोच्चै । का
 ल्यसन्नाहकालिजनवतिभुम्ह शी
 करव हित वातत्कालेवामदाप्तिजं
 यकदधरद वेष्टयेद्दक्षिणश्च । प्रविश
 न चारिणिवारणस्यः हेणनाशाय-
 भवेन्नृपस्य । याहृष्टहीत्वोत्तरणहि
 पक्षतोयात्स्यल वृद्धिकर नृभर्तु
 ॥ १४ ॥ इति वाराह्या ६२ऽध्यायः ।
 हस्तिच्छाया । स्त्री० गजच्छायायाम्
 । कुञ्जरच्छायायाम् ॥

हस्तिनख .

हस्तिजिह्वा । स्त्री० नाडौविशेषि य
था । हस्तिजिह्वोत्पलप्रस्थानाडो
तथा पुर स्थिता । तस्याद्वा
या । सव्यभागस्यमूर्ध्वदिपादा
कुष्ठान्तमाश्रिता । हस्तिजिह्वा
यानाडोदक्षिणे चक्षुषिस्थितेति ॥

हस्तिदन्त । पु० मूलकी । मूली०
इ० प्र० मूली ॥ नागदन्ते । खूंटी
० इ० भा० प्र० ॥ हस्तिनारदे ॥

हस्तिदन्तकम न० मूलकी ॥

हस्तिदन्तफला स्त्री० एवारी । कक्क
डी० इ० भा० प्र० ॥ हस्तिदन्तव
त्फलानियथा ॥

हस्ती । पु० महःसृगे । पीली । यस्य
पर्यायास्तु दन्तीदन्तावलीहस्ती०
द्विरदेऽनेकपोद्विप । सतहजीग
जीनाग कुञ्जरोवारय करो ।
इभ सन्धेरम पद्मीति ॥ हस्त
शुण्ड ऽस्यास्ति । हस्ताज्जरावितो
नि ॥ हस्तिनापुरस्थानिर्मापकत्तं
रिसुहेचराजपुत्रे ॥ यथा । वृहत्
क्षत्रस्यसुहेच० पुत्र सुहेवाद्ध
स्तीतिविष्णुपुराणम् । नारोहेतु
कामुजोन्मत्त गजराजाकदाचनया
रुद्धकामुक तन्तुपरवे हविषोदतीति
कालिकापुराणम् ॥

हस्तिनख । पु० अपसीपानि । पूर्वा
रिमृत्कूट । पुरद्वाराऽऽवरणार्थं क
तेकमनिर्मासृत्कूट । दुर्गपुरद्वार

हस्तिनीदुग्धम्

समीपेयुद्धार्थं यद्वरतटमन्त सो
पानयुक्तनृत्कूट यदस्थित्वा० विप
क्षे पुष्पाण्डादिकक्षिप्यतेतवहस्तिन
खद्वयन्ये ॥ कूट पूर्वारियद्धस्तिन
खस्तस्मिन्नस्थमर । हस्तिनीमख
इव । हस्तिनानखन्यतद्वृत्तिवा । ख
नुचवदारणे । अन्येष्वपीतिड ॥

हस्तिनपुरम् ।) न० गजाक्षयेहस्ति
हस्तिनापुरम् ।)

नपुरे ॥ हस्तीनामराजा० तेननि
र्मितत्वात् ॥

हस्तिनी । स्त्री० गजयोषायाम । क
रिण्याम् ॥ धिनुकायाम् । वषाया
म् ॥ भाद्रपदादौहस्तिनीप्रसूतीत
हानमाहकालिदास । भावीतदा
पिकरमेकलभ करिण्याच्चेयप्रसू
यतद्वृत्तियुग्मिभौनभक्षे । चक्रव्य
यानरपतेयंदिभूमिदेवितहानमस्ति
तदुपप्रणयान्तयेत० इति ॥ नारी
जातिविशेषे ॥ तल्लक्षणं यथा । स्थू
लाधरास्थूलनितम्बभागास्थूलाकुक्षी
स्थूलकुक्षामुधीना । कामोत्सुका
गाढरतिप्रियाचनितम्बखरनाखलु
हस्तिनीसेति ॥ इट्टविलासिन्याम्
॥ हस्तिशुण्डयाम् ॥

हस्तिनीदुग्धम् । न० इन्ध्याक्षीरे ॥ त
द्दुषायया । वृहस्प हस्तिनीदुग्धम
धुरंतुवरगुरु । वृष्य बल्य हिम क्षि
ग्ध चतुष्प स्थिरताकरमिति ॥

हस्तिलक्षम्,

हस्तिनीपुरम् । म० हस्तिनापुरे ॥

हस्तिना । पु० हस्तिपक्षे ॥ ह
स्तिनपाति । पा० । आतीनुपे
तिक ॥

हस्तिपक्ष । पु० हस्तिपक्षे । आधी
रणे । निषादिनि ॥ स्वार्थे कन् ॥

हस्तिपत्र । पु० हस्तिपत्रे ॥

हस्तिपरिष्का । स्त्री० राजकीयात-
क्याम् ॥

हस्तिपर्यी । स्त्री० राजकीयातक्याम्
। निनुषा० इ० भा० प्र० ॥ एवारी
। कर्कश्याम् ॥ मोरठायां ॥

हस्तिमद । पु० गजमदे । दाने ॥

हस्तिमन्त्र । पु० सुरहिपे । ऐरावते
। अभिमातृ ॥ विनायके । विन्न
राजी ॥ गङ्गानागे ॥

हस्तिमुख । पु० गणेशे ॥ हस्तिव
मुख यस्य ॥

हस्तिरोहणक । पु० महाभरते ॥

हस्तिलक्षम् । म० गजलक्षणे ॥ तन्नि
रूपय यथा । मद्रोमन्दोन्मगीमिश्र
यतस्त्रोगजजातय ॥ तत्रादौमद्र
लक्षणम् । मध्याभदन्ता । सुभिभ
क्तदेहानचोपदिग्धानकृशा । यमा
स । गात्रे समेखापसमानवशा
वराहतुल्यैर्जघनैश्चमद्राः ॥ मन्द
लक्षण यथा । वक्षोऽप्यकक्ष्यावलय
अथासलम्बोद्वरस्तृण्णहतीगलश्च
। स्थूलाचक्षुषि । मङ्गमेवकेनसेही

हस्तिलक्षम्,

चट्टम् मन्दमतङ्गलक्ष ॥ २ ॥ मृग

सङ्क्षीर्णलक्षणम् । मृगास्तु

स्वाधरवाणमिद्राहन्वङ्गप्रिकखुहि

कंहस्तकर्णा । स्थूलिष्यवास्त्रेति य

थोक्तचिह्ने सङ्क्षीर्णनागान्यतिमि

श्रुतिज्ञा ॥ ३ ॥ अथैतेषामुद्यति

देव्यपरिणाहानाप्रमाद्यमाहा । प

क्षीयति ॥ सप्तमृगस्य देव्यमहौ

चहस्ता परिणाहमानम् । एकदि

वृत्ताय मन्दमद्रौ सङ्क्षीर्णनागीऽनि

यतप्रमाण ॥ अथैतेषां वक्ष्यमदल

क्षणमाह । मद्रस्य वक्षोऽहरीतमद

क्षमन्दस्य हारिद्रकसन्निवाय ॥

कृष्णो मदस्याभिहितो मृगस्य सङ्क्षीर्ण

नागस्य मदो निमिश्र ॥ ५ ॥ गजा

नां शुभलक्षणान्याह । तान्नीलता

लुब्धनाः कर्काशमेवाः क्षिप्रो

मृताय दशना पृथुकायतास्या ।

आपि सतायतनि गूढनिमग्नवशास्त

न्वेकरोमचित्कर्मसमानकुम्भा ॥

॥ ६ ॥ विलोचनं चक्षुः शूलनाभित

लाटगुह्या । कूर्मीनैर्दिग्गवामि

तिभिर्नखैश्च । रेखावधोपचितव

त्करा । सुवालाधन्या सुगन्धिम

दपुष्करमारुताश्च ॥ दौर्घाङ्गुलिरस्त

पुष्करा सजलाभोदनिनादवह

था । वृद्धायतवृत्तकम्बराधन्याभ

मिपतैर्मतङ्गजा ॥ ८ ॥ अथाशुक्ल

लक्षणां गजानाह । निमंदाभ्यधि

हस्तिशाला

कहीनमखाङ्गान् कुलवामनकमेव
विधाष्यान् । दृश्यकीषफलपुष्कर
हीनान् श्यावनीलवदन्तासिततालू
न ॥ स्वल्पवक्त्रकृद्दन्तकृद्दन्तकृद्दन्त
न हस्तिनीस्रगलक्षययुक्ताम् । ग
भिर्भोस्रन्तति परदेशप्रापयेदथ
विरूपफलास्तौ ॥ १० ॥ अथकुला
दीनांलक्षणांनितु । सङ्घक्षिप्तवक्षो
जघन पृष्ठमध्यसङ्घत ॥ प्रमा
णहीनस्तन्नाभिः सकुर्वन्निवारणा
धम ॥ आनाहायामसंयुक्तोधा
तिक्लृप्तोभवेद्भज ॥ यामन सस
मख्यातिभर्तुर्नार्थयश्च प्रद ॥
सर्वलक्षयसम्युर्ध्वोदन्तस्तुपरिवर्त्ति
त । मत्कुश ससमाख्यात
सङ्घयामिप्राणवातक ॥ पादये । स
न्निक्षर्प ॥ स्थायत्यनागच्छगच्छत
। सप्तदेऽध्वनियुक्तेष्वलक्षयज्ञानं
पूजित ॥ अनन्ताध्यधिकयक्षप्रि
स्तारिषस्तनान्तरम् । विवाट सवि
निर्दिष्टोदुर्गतिर्निन्दितोगण ॥
इतिवाराद्या ६३ अध्याय ॥

हस्तिक्षिप्र ॥ पु० क्षिप्र ॥ इति
हस्तिक्षिप्रक ॥ पु० क्षिप्र ॥ इति

राजनिर्घण्ट ॥

हस्तिवाह ॥ पु० अक्षुषि ॥

हस्तिविषाणी ॥ स्त्री० कदल्याम् ॥

हस्तिशाला ॥ स्त्री० चतुरे । गजगृहे
पीलुस्थानि ॥

हस्त .

हस्तिशृण्डा ॥ स्त्री० क्षुपविशिषि । ह
हस्तिशृण्डो ॥

स्तिन्याम् । भूसृण्ड्याम् । हाती
शृण्डा ॥ इ० गौ० भा० प्र० । अ
स्थिसंहारे ॥ यथा । हस्तस्य हस्तस्य
सहारीहस्तिशृण्डोवनालिकीतिहा
रावली ॥

हस्तिश्यामाका ॥ पु० हातिश्यामा
इतिगौडप्रसिद्धेशस्ये ॥

हस्ते । अ० पाणौ ॥

हस्तेकरणम् । न० पाणिरहणे । वि
वाहे ॥

हस्त्यध्वज ॥ पु० गजाध्वजे ॥ तत्र
क्षय यथा । हस्तिमिवाविधानक्षी
यस्यजातिविशारद । क्लेशचमस्त
याराज्ञोहस्त्यध्वज । प्रयस्यते ॥ इ
तिमाख्ये १८६ अध्याय ॥

हस्त्यायुर्वेद ॥ पु० हस्तिचिकित्सा
शास्त्रे । गजायुर्वेदे ॥

हस्त्यारोह ॥ पु० हस्तिपक्षि । निषा
दिनि ॥ तत्रक्षयन्तु । एतैरेवगु
णैर्युक्त स्थासुनक्षत्रविशिषत । ह
स्त्यारोहानरेन्द्रस्यसर्वकर्मणिमस्य
तेइतिमाख्ये १८६ अध्याय । ए
तेहस्त्यध्वजगुणैः ॥ हस्तिनमा
रोहति । कृते मर्त्यव्ययम् ॥

हस्त्यलुक्कम् । न० कक्षुरालुक्के । दी
घन्तायुक्ते । महाशरीरेकद्विषिषि ।
हस्त । वि० मूर्खे । हसति । हसे ॥

हातव्य

। स्तायितस्त्रीतिरक ॥

हहलम । न० । हाहाहले । इ० श०
च० का ।

हह । पु० । हाहानास्त्रिगम्ये ॥

हा । अ० । विशादे । शुचि । शोके ॥

अर्त्ति । णोडाधाम् । दु खे ।

कुत्सावाक् । विस्मये । आर्त्तितो

॥ अहसि । जोहाकल्यागे । वि

प । यथा । पारव्यनिरुद्योगी

गाम्येप्रसूतक । विश्वस्तव्यो

भक्षस्थानेहानर । कानहन्यते ॥

हाकाक्ष । स्त्री० । माचावृत्तप्रभेदे ॥

लक्षणम् । द्विजगणसगणभगणक

लिताभवतिचतुर्दशकलकलित ।

अन्तेगुरुमुपधाययदाहाकालरेषाभ

वतितदा ॥ यथा । औसुदकुसुदव

न्मुबदनास्मितपीयूषजनितमदना

। चपलबिलोचनजितहरणीहरति

नवाद्यमनसरुणौ ।

हाहर । पु० । सहाय्ययादसि ॥

हाटक । पु० । न० । स्वर्णे । समाने ।

कनके । हटति । हटदोषै ।

खल । हाटयतिवा । कुन् ।

धत्तरे । वि० । स्वर्णनिमित्ते ॥

हाटकीष । पु० । पातालाधिपतीश्व

रे ॥ हाटकाव्यधरसविशेषश्च ॥

हाटकीश्वर । पु० । गीदावरीतीरस्थे

विषविशिष्टे ॥

हातव्यः । पि० । व्यक्तव्ये ॥ यथा ।

हापुत्रो

बोभत्साविषयाजुर्गुप्ततम का

योवयोगत्वरप्रायोवन्मुभिरध्वनीव

पथिकैर्वीगिर्वियोगावह, होतव्ये ।

यमसारणवरिरस ससारद्वयादि

कसर्वस्यैवविवाचितसिपुन क

स्यापिपुण्यात्मन ॥

हावम् । न० । भृतौ । वितने ॥ प्रमथ

ने ॥ पु० । राजसे ।

हानम् । न० । त्यागे । उत्सर्गे ॥

आत्यन्तिकोपरमे ॥

हानि । स्त्री० । अल्पत्वे ॥ अपचये

। क्षतौ । आयुष क्षयरौकिमि

नलभं स्वर्णकीटिभि । सचेतु

विफलोयातिकानीहानिस्ततोधि

का । विनाशि ॥ हानम् । भीहा

कत्यगे । ग्लान्याहाभ्योनि ॥ य

हा । होयते । कोहाक् । वहि

शिशुयुद्धग्लान्यात्वरिभ्यानिदिति

नि ॥

हानु । पु० । दन्ते ॥ इतिविकाण्ड

शेष ॥

हान्मम् । न० । भृतौ । मरणे ॥ ह

न्ति । हन० । भसजिगमिनमिह

मिषश्चथावृद्धिस्तेतिष्ठन् ।

हापनीष । ० । वञ्क्तु योग्ये ।

हापित । वि० । कृतजिते । हाजिङ्

गमिते ॥

हापुत्रिका । स्त्री० । पक्षिविशेषे ॥

हापुत्री । स्त्री० । पक्षिविशेषे ॥

हारक

तत्पर्यायायथा । अथसर्पपी० ख
ज्जनिकातुलिका० स्फोटिकेतिचि
काण्डशेष ॥ गी० भण्डीर वङ्ग
कोरे। हापुवोरजभट्टिकेतिहाराव
ली ॥

हाफिका । स्त्री० जून्मणे । जून्माया
म् । उपपुष्पिकायाम् । जन्माई०
ई० भा० ॥

हायन । पु० अर्चिषि । ज्वालि ।
अग्ने शिखायाम् ॥ ब्रौहोप्रमे
दे । नीवारादावितिमुकुट ।
षष्टिकद्रुतस्वामौ । शालेर्जातिवि
शेषे० इतिभिषज ॥ पु० न०
स वत्सरे । शरद । वर्षे ॥ जहा
तिल्यजत्युदकम् । ओहाक त्यागे ।
भाधान् जिहीतेव्याप्रोतिवा । ओ
हाङ गती । हस्रभौहकाजयेरि
त्युभयदण्ड ॥

हार । पु० मुक्तावली । मुक्तदाम
नि । युधि । सङ्ग्याने । सयुगे ।
गुरुवर्षे० ५० ॥ सुयोधवानरस्यञ्च
शुरे । न० हरेरिते ॥ त्रि० मने
हरे ॥ मनोऽङ्गिरेनेन । हज० ।
घञ् ॥ यद्वा । हारपतिमन ।
स्वार्थय्यन्तदच् ॥ हरणम् । भा
षेवाघञ् ॥

हारक । पु० किलबे । चौरि ॥ ग
द्यमेदे ॥ विज्ञानविशेषे ॥ शोखोट
हन्ते ॥ भाजकाङ्गे ॥ चि० हरणक

हारित

हारि । हरति हज० । खलु
॥ क्रियते । बाहुलकात्कर्मणि
बाखलु ॥

हारहारा । स्त्री० कपिलद्राक्षाधाम ॥
हारहूरम् । न० मद्ये । इ० हिमच
न्द्र ॥

हारहूरा । स्त्री० द्राक्षाधाम् ॥

हारहूरका । स्त्री० गोस्तन्याम् ॥

हारवली । स्त्री० पुरुषाभमकृतको
षविशेषे ॥ हारपङ्क्तौ ॥

हारि । स्त्री० पथिकसन्ताने । पथि
कपङ्क्तौ ॥ द्यूतदौपराजये ॥
चि० मनेच्छे । रुधरे । शुभे ॥

हरति । हज० । बाहुलकादिज ॥
हारिकण्ठ । पु० कौकिले ॥ त्रि०
हाराऽन्वितगले ॥

हारिणिक । पु० मृगयो ॥ हरिणा
नृहन्ति । मन्त्रिमन्त्रमृगानृहन्ती
तिठक ॥

हारिणी । स्त्री० अष्टाष्टकन्द १०
प्रमेदे । तल्लक्षयन्तु । वेदत्वैश्वर्यं
भनमयलागसेत्तदाहारिणी । य
था । यस्यानित्यश्रुतिकुशलयेष्टी
शालिनोलाचनेराग स्त्रीयाऽधर
किसलयलाचारसारङ्गनम् । गौ
रीकान्ति प्रकृतिरुचिरारम्याङ्गराग
च्छटासाकसारिरजनिकयराधाम
नोहारिणी ॥ हारवत्याम् ॥

हारित । पु० पक्षिविशेषे । हारी

हारीत .

ते ॥ हारमित ॥
 हारितकम् । न० श. की ॥
 हारिद्र । पु० कदम्बवृक्षे । नीपे ॥
 त्रिष्विंशे ॥ यथा । ह । रद्रातुल्य
 मूलीयाहारिद्र . ससुदाहृत ॥
 हरिद्रावर्णे ॥ नि० हरिद्रारञ्जिते ॥
 हरिद्रयारक्तम् । हरिद्रामहारजना
 भ्यमञ्ज ॥
 हारिद्रव । पु० मैत्रायणीयानांशाखा
 प्रमेदे ॥
 हारिद्रुमत पु० गौतमगोत्रेमुनिवि
 शेषे ॥ हरिद्रुमतोऽप्यम् । अण् ॥
 हारो । नि० हारविशिष्टे ॥ हारीस्थ
 स्य । इनि० । हर्तरि ॥ अवश्य ह
 रति । इञ् । निनि० ॥
 हारो । स्त्री० मौक्तिके । यथा । मुक्ता
 मुक्ताफलशक्तिषीज हारोचमौक्तिक
 मितिगन्दरनामजो ॥
 हारीतः । पु० धर्मशास्त्रप्रवर्तकैसु
 निविशिष्टे ॥ कैतवे । कृष्णि ॥ पश्चि
 विशिष्टे । हरिणाहारीतलङ्कृतिला
 कप्रसिद्धे ॥ अथर्मासगुणायथा ।
 हारीतीरुल्लवणा . स्याद्रक्तपित्तक
 कापह । खेदस्वरकर प्रीरुर्द्वय
 ज्ञातकरश्चसः ॥ हारीतीरुल्लपौत
 स्यादुधारितीऽपि सक्त्यति ॥ हारी
 मीत ॥ हारीस्थश्चिन्न वा । इ
 नि । हारिमनोहरमित'गमनम
 स्य ॥ यथा । हारयति । क्षिप । ए

हाला

तिस्र । ईगती । गन्धर्थेतिक्त . ।
 हारचासाधीतश्च ॥
 हारीतक । पु० हारीतखगे ॥ स्वा
 र्थेक ॥
 हाहम् । न० प्रेमणि । स्त्रीहे ॥ अ
 भिप्राये ॥ हृदयस्यकर्म । युवादि
 त्वात् . हायनान्तयुवादिभ्योणिच्य
 ण् । हृदयस्यहृजेस्त्रितिहृदादिभ्य
 ॥ हृदमर्थेण्वा ॥
 हाही । नि० स्त्रीहृषति ॥
 हाय्य . । पु० कलिद्रुमे । विभीतके
 हरणीयाङ्गे । भाष्ये ॥ जरणे ॥
 नि० हर्तव्ये ॥ हर्तुंयोग्य . । इ
 अ० । कटहलीय्यत् ॥
 हाल . । पु० बलदेवे ॥ शालिवाह
 नभूपतौ ॥ हली ॥ हलति । ह
 लबिलिखने । ज्वलतिक्वसन्तोभ्यो
 ण्य ॥
 हालकः । पु० पीतहरितवर्णाश्चे ॥
 हालहलम् । न० पु० हालाहलेविधि
 ॥ हालिबहति . जठरम् । हल .
 । पचाद्यच् । हलमिवहलतिवा ।
 अच् । प्रज्ञाद्यण् ॥ मधुतिष्ठति
 वाचिविधिताहृदयेहालहलमहृदि
 षम् । अतएवनिपौयतेऽधरोहृदय
 मुष्टिभिरेवताड्यते ॥
 हालहाल । पु० न० हालाहले ॥
 हाला । स्त्री० सुरायाम् । बलदेवप्रि
 यायाम् । वरुणात्मजायाम् ॥ इ

हालिका .

लल्लुङ्गम् । हल . । ज्वलतीतिष
 हल्यतेऽनयाया । हलस्येतिष
 ज ॥ हालाहलहल्लिखेकहालातु
 साभपीरुषम् । तालमथे ॥
 हालाकस्थानम् । न . चिदम्बराभि
 धेदेया स्थानि ॥
 हालाहल । पुं . न . विषप्रमेदे ॥
 तत्स्वरूपम् । गीतनाभफलागुच्छ
 स्तालपचच्छदस्तथा । तीक्ष्णसायस्यद
 द्यतेसमोपस्थाद्रुमादथ किञ्चि
 न्यायादिमालये । दक्षिणाव्यतटे
 देशेकीकृतेपिचजायते ॥ हालि
 काहलति । हल . पञ्चादय ॥
 हालाहलानेवविष विषरमापर ल
 नाव्यत्ययेवमन्वते । शीतलजाग
 तिनिपीयतथिव स्रग्भूरमासुद्य
 तिनिरयाहरि ॥
 हालाहल । पुं . कौटिबिधिवि । अ
 क्षुनिकायाम् । कुटिलकौटिकी ॥
 हालाहलधर । पुं . सप्ये । हाला
 हलधरोधारक . ॥
 हालाहला । स्त्री . अक्षुनिकायाम् ॥
 गिरिकायाम् । बालमूषिका
 याम् ॥
 हालाहली । स्त्री . मदिरायाम् ॥
 हालिका । पुं . कर्षकावृषे । सैरि
 की । हलिनखनति । तिमदीव्यतिष
 नतीतिद्वक् . हल वहति . हल
 स्थायवा । हलसीरोद्वक् ॥

हाव

हालिनी । स्त्री . स्थूलपल्लव्याम् ॥
 हाथी । स्त्री . कनिष्ठशालिकायाम् ।
 यथा । कनिष्ठाश्यालिकाहालीयन्नि
 काक्षिलिङ्गुक्षिकितिहेमचन्द्र ॥ म
 दिरायाम् ॥
 हालु . पुं . दन्ते ॥
 हावः । पुं . पाञ्चाने ॥ स्त्रीणांविजा
 सादौ । नारीणांशृङ्गारभावसुक्रि
 यासु ॥ यथा । स्त्रीणांविजासावि
 व्योक्ताविभमीकलित तथा । हला
 लीलेत्यमोहावा क्रियाशृङ्गारभा
 वजा ॥ शृङ्गारात् . रस्थादे .
 भाषान्मनोविकाराश्चजाता . क्रि
 याश्चेष्टाश्चङ्गाराख्याविजासादि
 काहावशब्दवाच्याइत्यर्थ ॥ हवन
 म् । हुदनादनयो । कचिदपवा
 दविषयेषु त्सर्गोऽभिनिविशते . इत्य
 वविषयेष्वञ् . इतिशब्द प्रकारे
 । तिनान्येपिबोध लीलाविला
 सोविष्कृतिर्विभम किलकिञ्चि
 तम् । मोहायितकुट्टमितविज्योक्ता
 ललिततथा । विहृतश्चेतिमन्तव्या
 दशस्त्रीयास्तभावजायति ॥ हूय-
 न्तेरागिणीऽनेतिहाव . । यद्वाहूय
 न्तेरागिण्य . कामाग्नावनेनेतिहा
 व . । अचिकरथेकरणेवावञ् ॥
 यथोक्तम् । युवानोऽनेनहूयन्तेना
 रीभिर्मन्दमानसै । अतीनिरुध्यतेहा
 वस्तेविलासादयोमताइति । हाक

होसम

ह वायतिशोषयति वैशोषणे ।
ह ॥

हास । पु० हास्ये ॥ हसनम् । हसे
हसने । खनहसीर्वीतिपक्षे घञ् ॥
प्रकाशि ॥

हासिका । स्त्री० हासी । हांसौ० इ०
भा० ॥ हसी० । धात्वर्थनिर्देशेण
ल् ॥ प्रकाशि ॥

हास्तिकम् । न० गजरायाम् । करि
समूहे ॥ हस्तिनासमूह । अचित्त
हस्तिधेनोषक । हस्तिनीनांसमूहो
वा ॥ भस्म ठङ्गतिपुबङ्गाव । ॥ चि०
हस्त्यारिष्टे ॥ हस्तिनाचरति० ग
च्छति । चरतीतिठक् ॥

हस्तिनम् । न० हस्तिनापुरे ॥ हस्ति
द्वय । गजपरिमाणे ॥ हस्तिप्रमाण
मस्य । पुबङ्गहस्तभ्यासण् चित्त्वण्
। कृन्त्यनपण्णुतिप्रकृतिभाव ॥

हास्तिनपुरम् । न० हस्तिनापुरे ॥

हास्तिनायनम् । पु० हस्तिनीनाया
ऽपत्ये ॥ नडादिस्वातफक् । दा
शिङनायनेतिठिषोपाभाव ॥

हास्यम् । न० रसविशिष्टे । हसे हा
सी । यथा । विकृताकारशाम्बेश्च
ए देवतुकादुभयेत । हास्याहास
स्थायिभाव प्रवृत्त प्रथमदेवत
॥ विकृताकारशाम्बेश्च यदासी
क्यहसीजन । तद्वालम्बनप्राह
कच्चष्टीदीपनमतम् ॥ अनुभावे

हाहा

हिसङ्केतवदनस्मरतादिक नि
द्रालस्यावहित्याद्याभयस्युर्व्यभवा
रिण ज्येष्ठानास्मितहसितैर्मध्याना
विहसितोवहासमेष । नौचानाम
पहसित तथातिहसितश्चषडभेदा
॥ ईषद्विकासिनयन स्मित स्यात्
स्यन्दिताधरम् । किञ्चिन्नक्ष्यद्वि
जतवहसित कथित बुधै । म
धुरस्वरविहसितसांशिर कस्यम
वहसितम् । अपहसितसास्त्राद्य
विशिष्टाश्च अभवत्यतिहसितम् ।
हसी० । कृहलीय्यते ॥ चि० प
रिहसनीये ॥

हाहलम् । न० हाहाहली ॥

हाहा । अ० विस्मये । शोके ।

हाहा । पु० गन्धर्वविशिष्टे । ह हा
हृहृषीवमाद्यागन्धर्वास्त्रिदिवौकस
मिच्छमर ॥ ह कृतिशोकाव्यसृक्
शब्द कहाति । अ हाकत्यागे । वि
च् । शसिहाह । अव्युत्पत्तिप
क्षे० शसि० ह हान् । आतीधाती
रित्यस्याप्रवृत्ते ॥

हाहाकार । पु० शोकध्वनी ॥ हाहा
शब्दे । हाहाकरणम् । भावेघञ् ॥

हाहालम् । न० हाहाहली ॥

ह हा । पु० देवगन्धर्वे ॥ सान्तोय
म् । गन्धर्वीहाहसिप्रोक्तोगन्धर्वीगा
यनेपिचितिसाहसाह । गन्धर्वी
तिहाहसीरितिवाच्यति ॥

हि सा

वाङ्मनः । पु० गन्धर्वे ।
 हि अ पादपूरणे ॥ इतो । विशेषे ।
 अवधारणे ॥ प्रश्ने । हेत्वपदेशे ।
 सम्भवे ॥ अतुयायाम् ॥ अप्यर्थे ॥
 विद्वदनुभवप्रसिद्धौ । हिमोति । हि
 गतौ । विष् । स ज्ञाप्यत्वाद्
 याभाव । क्लिप्तगुणभावोवा ।
 भावेवाप्रत्ययौ ॥

हि सक पु० व्याड । हि स्वपथौ
 । अथर्ववेदज्ञो ब्राह्मणे ॥ श्रौ ।
 नि० हि साकत्तरि । नृशसे । वा
 तुके ॥ हिनस्ततच्छील । हिंसि
 हि सायाम् । निन्दहि सक्तिशेति
 बुज । शरणागतवाक्यस्त्रोहि सका
 न्स वसिष्ठतु चोर्वाव्रतानपिसदा
 कृतप्रसहितानिमान् ॥

हि सा । श्रौ० चौर्यादिकर्मणि ॥
 आदिना व वनवासताडनादयोवा
 द्या । चाते । वधि । अनास्तोये
 प्राश्निवधि ॥ साचकृतकारितानु
 मोदितभेदेनविधि । कायवा
 ड मनोभि प्राणिनापीकने ॥ प्रा
 णवृत्तिच्छेदे । स्वाभिप्रायप्रकटने
 नपरवृत्तिच्छेदने ॥ कायलेश म
 नोदु खवध वाप्राणिनांपुन ।
 य प्रवर्तयतिहेषात्साहि सिति
 समासत० इतिदेवता . ॥ हि सन
 म् । हिंसि० । गुरोश्चोत्थ . ० टा
 प् ॥ अहिगुरावरण्येवानिवसन्ना

हि सा

तन्वान्द्विज । नाऽवेदविहिताहि
 सामापद्यपिसमाचरेत् ॥ कथं त
 र्हितुल्ये हि सात्त्विकेदिकीदीक्षा
 दिशुहि सानाधर्माश्चित्तपाह ।
 यावेदविहिताहि सानियतास्मि अ
 राचरे । अहि सामेवताविद्यावेदा
 हर्षोहिनिर्वभौ । इतिमनु ।
 याश्रुतिविहिताकर्मविशेषदेशका
 लादिनियता । अस्मिन्जगतिस्था
 वरजङ्गमात्मनि० अहि सामेवतांजा
 नीयात्० हिसाजन्त्याधर्मविरहात् ।
 देवपशुजननम्० अधर्म० प्राणिह
 नमत्वात्० ब्रह्मणजननवदित्याद्य
 नुमानम्० उपजीव्यशास्त्रबाधोदे
 वनप्रवर्तते । दृष्टान्तीकान्ब्रह्मण
 जननस्याप्यधर्मत्वे । शास्त्रमेवाप
 जीव्यम् । वेदाहर्षोहिनिर्वभौ ।
 यस्मादनन्यप्रमाणकोधर्मोवेदादेव
 नि शेषेणप्रकाशतः उगतइतिकु
 ल्लूकमट् ॥ यच्चार्थब्राह्मणेर्ष
 ध्या प्रशक्तानृगपक्षिण । भुक्त्वा
 नास्तेववृत्त्यर्थमगस्त्योद्याचरत्पुरा
 । बभूवुर्हंपुरोडाशाभक्ष्याणांनृग
 पक्षिणाम् । पुराणेष्वपि यज्ञेषु ब्रह्म
 ण्यवसवेषु चैतन्नु ॥ पुरातनैष्वपि
 कटिपिण्डकयज्ञेषु भक्ष्याणांनृगप
 क्षिणांमांसिनपुरोडाशाभक्ष्यम् । त
 स्मात्० ब्रह्मार्थमश्नुनातनेरपि नृग
 पक्षिणोवध्याइतिकुल्लूकमट् ॥

हि सपशु :

हिंसाकर्म । न० अयवर्षेदोक्तमन्त्रय
न्नादिनिष्पादितमारणीच्चाटनादि
क्षियायाम् । अभिचारे । हिंसा
फलकम् । शाकपाथिनादि ।

हिंसात्मक । वि० हिंसास्वभावे ।

हिंसार । पु० व्याघ्रे ।

हिंसालुक । पु० खादुकेशुनि । क
टखना० खाणया० कुताइ० भा० ॥

हिंसितः । वि० प्राप्तहिंसे । हिंसां
प्राप्ते । यथा । यस्तुकन्यापिताद
स्वानप्रयच्छतितापुन । अहौपि
हृगणास्तेन हिंसितानावस शय ।

। इ० वाराहपु० ॥

हिंसौर । पु० व्याघ्रे । वि० खलि
। दुष्टे । हिंनस्ति हिंसि० । हिं
सौरशौरचौ । खरेभेद ।

हिंस । पु० घाते ॥ भीमसिने ॥
हरे ॥ वि० हिंसाशौके । शरारौ
। धातुके ॥ हिंसायां हिंसेदोषा
भाषायथा । कृपाकार्यसताग्रशब्द
हिंसेषुचजन्तुषु । हिंसायानहिं
दोषश्च हिंसायाश्चव्रजेश्वर । इ०
प्र० वे० क० जन्मखण्डे ८५ ५
ध्यायः ॥ हिंनस्ति । हिंसि० ।
नमिकम्पिसम्यजसकमहिंसेदीप्ति
र ।

हिंसक । पु० हिंस्रपशौ । व्याघ्रे
। सार्थक ।

हिंस्रपशु । पु० हिंस्रकजन्तौ । व्या

हिंकार :

हे । हिंसेके ।

हिंसा । स्त्री० हींस० इ० भा० प्र०
उच्चे । काकादन्त्याम् ॥ जटामांस्या
म् ॥ वसायाम् ॥ हिंनस्ति । हिं
सि० । र । टाप् ॥ गवेणुकाया
म् ॥ नाड्याम् ॥

हिंसा । स्त्री० जर्ह्ववातप्रवृत्तौ शब्दवि
शेषि ॥ रोगोपसर्गविशेषि ॥ रोगवि
शेषि ॥ अस्यादिप्रकृष्टनिदानमाह ।
विदाहिगुरुविष्टम्भिरुद्याभिष्यन्दिभो
जने । शीतपानाशनस्यानरजो
धूरेस्थानिलौ । ॥ व्यायामकर्म
भाराध्वेगाघातापतपण्ये । हिं
साश्वाससञ्काससञ्चयासमुपजायते
॥ अपतपण्यम् । अनशननादि ।
सम्प्राप्तिमाह । वायु कफिनामु
गतपञ्चहिंसाकरेति हिं । अन्नजां
यमलांशुद्रां गन्धोरां मज्जतीं तथा ॥
सामान्यजन्तुषु । सुहृमुहृवांयुक्त
देतिसखनोयकृत्प्रिहान्नापिसुखा
दिवक्षिपन । सदीपशानाशुहिंन
क्यसून्यतस्तस्तुहिंकेत्याभिधीय
तेतुधैरिति ॥ हिंनस्ति इति हिंसा
। पृषादरादिस्वदूषसिद्धिः । हिं
गिति जायति ॥ शब्दं करोतीति वा ।
हिंस्रकम् । हिंस्रकपत्यते शब्दे । गु
रोश्चेत्य टाप् ॥ यथा । हिंस्रक
ते । हिंस्रहिंसां । पचायच् ॥

हिंकार । पु० सामभक्त्यन्तरे । पाञ्च

हिङ्गुलः

भक्तिकस्य सान्प्र प्रथमायाः भक्तौ ॥
हिङ्गु । न० मूलविशेषश्चानिर्यासेऽपधूप
ने । अस्मदयस्यां गुणाश्च यथा । अ
हस्त्रवेधजतुक बाल्हीक हिङ्गुराम
ठम । हिङ्गुणा पाचनरुच्यतीच्छावा
तवलासहत् । रसेपाकेष्वकटुकं क्षि
रधश्च वज्रिदौपनम् ॥ शुनगुल्मोद
रानाहकनिघ्नपित्तवद्धनमिति ॥
हिनेति । हिगतौष्ठद्वीच । हि
मगच्छति वा । मृगय्यादि । ॥ वश
पत्याम् ।

हिङ्गुनाडिका । स्त्री० नाडौहिङ्गुनि
। रामव्याम ॥

हिङ्गुनिर्यास पु० निबलघ्ने ॥ हिङ्गु
ग्वार्कारो० हिङ्गुगन्धोवानिर्यासो
श्च ॥ हिङ्गुरसे ॥

हिङ्गुपत्र । पु० इक्षुदीघघ्ने । हिङ्गो
टादू० भा० प्र० ॥ हिङ्गुन । पत्र
मिवपत्र यस्या ॥

हिङ्गुपत्री । स्त्री० कारव्याम् । पृथु
कायाम् । त्वक्पत्याम् ॥ अस्यागु
णायथा । हिङ्गुपत्रीभवेद्द्रव्याती
च्छोष्णापाचनीकटु । हृत्स्तिरुग्
विवन्धार्शं । श्लेष्मगुल्मानिलापहा
॥ हिङ्गुपत्रमिवपत्रमस्या ॥ हि
ङ्गुन पत्रे ॥

हिङ्गुपर्णी । स्त्री । वशपत्याम् ॥

हिङ्गुल । पु० न० कुरुविन्दे । ह
सपादे ॥ अग्ननामानि० लक्षणा

हिङ्गुला

नि० गुणाश्च यथा । हिङ्गुलदरद
स्त्रे च विवासवार्णपारदम् ॥ दर
दक्षिबिध प्रोक्तश्चर्मर । शुक्रतु
ण्डक । हसपादसूतीय स्नाह
णवानुत्तरोत्तर ॥ चर्मर शुक्र
वर्णं स्नातृमपीत । शुक्रतुण्डक
। जपाकुसमसङ्काशिरहसपादोम
हीतम ॥ तिक्तकषायकटुहिङ्गु
ल स्थात्रेवामयन्नकफपित्तहारि ।
हृत्तासकुष्ठज्वरकामलाश्वग्रीहामबा
तौचगरनिहन्ति ॥ ऊर्ध्वपातनयु
क्त्यातुडमरुयन्त्रपाचितम् । हिङ्गु
ल तस्यसूतन्तुशुद्धमेव न शोधयेत्
॥ शोधनविधिस्तु । मेघाक्षौरेण द
रदमन्त्रवर्गैश्च भावितम् । सप्तशरा
नृप्रयत्ननशुद्धिमायातिनिश्चितम्
शोधितस्य गुणास्तुक्तास्तिक्तकषाय
मिथ्यादिना ॥ हिङ्गुलाद्रसाकर्षण
विधिर्यथा । निम्बूरसैर्निम्बपत्र
रसैर्वीर्याममात्रकम् । चूष्टादर
दमूर्ध्वन्तुपातयेत्सूतयुक्तवत् ।
तत्रादूर्ध्वपठरीलम्न गृहणीयाद्रस
मुत्तमम् । शुद्धमेव हितत्सूत स
र्वकर्मसु योजयेत् ॥ इ० भा०
प्र० श । सिन्दूरे ॥

हिङ्गुला । स्त्री० देशविशेषः । यथा ।

ब्रह्मरन्ध्र हिङ्गुलायामैरवीभौम
लोचन । कोट्टीसामहामायाति
गुणायादिगम्भीरी ॥ इति मन्त्रचूडा

हिगूलम्

मथौपौठमाला ॥ वामनपुराण
मपियथा । कन्य।चातुर्दशधा
तासाह् स्वलिलिहेतुता । ततस्ता
माइशालाकं प्रभाभैरवमूर्तिमान
शङ्करोवरदेखीकश्चेयोर्याय।च।म
इत त्वांपूजयिष्यन्तसुराष्टपय
पितरस्तथा ॥ यच्चविद्याधरासैव
मानवांस्रभङ्गरि। त्वांसोप्यन्तिस्
दादेविबलिपुष्पोत्करै क्वरे
च च्चैकेतिशुभ नामयस्मादुधिरच
चिंता । इत्येवमुक्तावरदेनचर्चिं
काभूतानुयाताहरिचमंवासिनौ
महीसमन्तादिचचारसुन्दरीस्थल ग
त।हेकुलमाद्यमुत्तममिति ।

हिगुलि । पु० हिगुलि ॥
हिगुलिका । स्त्री० कण्टकार्याम् ।
भगट क्यम् ।

हिगुली । स्त्री० वासार्क्याम् । सि
द्याम् । भगटाक्याम् ॥ हिगुला
ति । ला० । वातोनुपेतिक ।
गौर दिक्वान्डीय ॥ वृहत्त्याम् ।
कण्टकार्याम् ॥

हिगुलु पु० न० रङ्गद्रव्यविशेषि
॥ यथा । दारदन्तुहिगुलु स्यादि
ङ्गुल रत्नपारदमितिचिकाण्डश
षः ।

हिगुलिशटिका । स्त्री० वसव्याम् ॥
हिगूलम् । न० चालुविशेषि । मधुम
सि । मीषालु० इ० गौ० दे०

हिण्डो

मा० प्र० ॥

हिज्ज । पु० हिज्जलि ॥
हिज्जल । पु० इज्जलि । निचुलि ।
जलवेतसविशेषि ॥ यथा । इज्जलि
हिज्जलस्य।पिनिचुलस्य।स्युजस्तथा ।
जलवेतसवहेद्योहिज्जलिय निषाप
ह । इतिभावप्रकाश ॥ हिनी
ति । हिगतौवृद्धौच । क्तिप् ।
हित्जलमस्य ॥ स्थलवेतसइत्यन्ये
॥ समुद्रफलेतिख्यातइत्यपरे ॥
हिज्जोर । पु० इतिपादवम्भे । नि
गडे । अन्दुके ॥ इतिहैमचन्द्रः ॥

हिडिम्ब । पु० असुरविशेषि ॥
हिडिम्ब । पु० असुरविशेषि ॥
हिडिम्बजित् । पु० भीमसेने ॥
हिडिम्बनिसूदन । पु० भीमसेने ॥
हिडिम्बभित् । पु० भीमसेने ॥

हिडिम्बा । स्त्री० हिडिम्बासुरभानि
न्याम् ॥

हिडिम्बापति । पु० इन्द्रमति ।
हिडिम्बारमथ । पु० इन्द्रमति ।

रामदूति । अर्जुनध्वजि ॥

हिण्डनम् । न० भ्रमणे । रते ॥ या
ने ॥ क्राडायाम् ॥

हिडिगल्यनादरयो । क्युट् ॥

हिण्डक । पु० जन्माचार्ये ॥

हिण्डर । पु० इण्डोरे ॥

हिण्डो । स्त्री० मिखरवासिन्याम् ।

दुर्गायाम् ॥ इ० वि० शेष ॥

हिन्ताल

हिण्डीप्रियतम । पु० शिवै ॥
 हिण्डीर । पु० समुद्रफेने । अन्ध
 कर्फी । फेने । हिण्डीतिशब्दमोर
 यति । ईरगतौकम्पनेच । पचाय
 च । अणवा ॥ यदा । हिण्डीते
 • इतस्ततीगच्छति । हिडि० ।
 बाहुलकादोरन् ॥ वात्ताकी ॥ पु
 रुषे ॥ रुचके । अ चल्ड गके ॥
 इतम् । न० आसनाक्ये । परिणामे
 मुखकरवाक्ये । त्रि० पथ्ये । उ
 त्तरकालेष्टफलवति । अनुकूले ॥
 गते ॥ धृते ॥ आमे । उपकसं
 रि ॥ दुषज्ज्जा । दधातेहिं
 ॥ मङ्गले ॥

हितक । पु० शिवौ ।
 हितकारो । त्रि० मङ्गलकारके ॥
 हितप्रणौ । पु० चारे ॥ हिते ॥
 हितावली । स्त्री० औषधविशेषे । अ
 डगारकुष्ठके ।
 हितैषी । वि० हितार्थिनि । हिते
 ष्ठाकारिणि ॥ हितमिच्छतीकृत
 या ॥ विमलकलुषोभवञ्चचेत । क
 यथत्येवहितैषिण रिपुञ्च ॥
 हितोक्ति । स्त्री० पथ्यवचने ॥
 हितोपदेश । पु० सत्पराभर्षद्ने
 ॥ विष्णुभर्षद्नेनोतिगन्धविशेषे
 हिन्ताल । पु० वृक्षविशेषे । अथ
 पर्यायागुणाश्चयथा । हिन्ताल स्थू
 लतालस्रवन्धपत्नीवृद्धन । स्थि

हिन्दु

रपत्नीविधाखेष्ट्य शिरापत्नीस्थिरा
 द्विक । गर्भस्तावोनौलतालोभी
 यथोवहुकण्टक । अन्नसारोवृह
 ताल ख्याञ्चतुर्दशधाभिध ॥
 हिन्तालीमधुरास्त्रकफकृत्पित्तदा
 इनुत् । अमद्व्यापहरीचशिशि
 रोवातदोषकृत् । दृशराजविशेषा
 यम् । यथ इवशिष्ट । गुवाताल
 हिन्तालास्तथाताडोचकेतको । ख
 र्णरगारिकीलोचसमेतेदृशराजका
 इति । मृगवेष्टस्तुहिन्ताल लो
 व किरिटितत्फलमितिचिकाण्डश्रि
 ष ॥ हीनेऽल्पसाख । पृषाद
 रादि ॥

हिन्दु । पु० कलौ । सान्तरालानां
 चतुर्वर्णासन्नेयम् ॥ यथोक्तमे
 वतन्त्रे २३ प्रकाशि । पश्चिमाज्जाय
 मन्तास्तुप्रोक्ताश्चारब्धभाषया । अ
 ष्टोत्तरशताथीतिर्येवांसंसाधनात्
 कलौ ॥ पञ्चखाना सप्तमीरानव
 साहसहस्रवला । हिन्दुधर्मप्रसी
 मारोजायन्तेचक्रवर्तिन । हीन
 स्रदूषण्येवहिन्दुरिच्छत्येप्रिये ।
 पूर्वाऽऽस्त्रायिनचक्रवर्तिनीति प्र
 कीर्तिता । किरणभाषयामन्तास्तो
 वाससाधनात्कलौ अधिपामन्दि
 रायाश्चसङ्घसामेवपरजिता ।
 इडयेजानवष्टपञ्चलण्डजोस्त्रापि
 भाविनइति ॥

हिमज :

हिन्दोल । पुं० आबयशुक्लपक्षविहि
तभगवद्यावाविशिषि । दोलयाचेति
प्रसिद्धे षड्भागान्तगंतरागविशि
षि ॥ यथा । भैरव कौशिकश्च व
हिन्दोक्षोदोपकस्तथा । आरागीमे
घरागखण्डेतेपुरुषाश्चयाकृति ॥
हिन्दोलक । पुं० दानविशिषि । दो
लायाम् । प्रेङ्खायाम् ॥
हिन्दोलनम् । न० दोलने ॥
हिन्दोला । स्त्री० दोलिकायाम् ॥
हिबुकम् । न० लानाश्चतुर्थभयने ॥
हिम । पुं० चन्दनवर्ष ॥ कर्पूरे ॥
चन्द्रे । हिमन्तर्तो ॥ हिमालयप
र्वते ॥ न० खवाये । रजनोलले ॥
तत्पण्यायायथा । अवश्यायस्तुनीहा
रस्तुषारस्तुहिम हिमम् । प्राक्षिय न
हिकेति ॥ चन्दने ॥ नवनीते ॥
मौक्तिके ॥ पद्मकाष्ठे ॥ रत्ने ॥ शो
ते ॥ चि० शीतले ॥ इति ।
हन० । हन्ते हिचेतिमक् ।
हिमक । पुं० विकटतटवर्षे ॥
हिमकर ।) पु० चन्द्रे । कर्पूरे
हिमकिरण ।)
हिमा करा किरणायक्षस ॥
हिमकूट । पु० शिशिरर्ता ॥ हिम
कदम्बे ॥
हिमगिरि । पु० हिमालयपर्वते ॥
हिमज । पु० मैनाकाचले । मे
नकापुत्रे । हिमात्जात । क

हिमवत्सुता

नी० । पञ्चम्यामितिङ् ॥ च०
॥ हिमोद्भवे ॥
हिमजा । स्त्री० गौर्याम् । पार्वत्या
म् ॥ हिमात् हिमालयात् जाता
। कनी० । ङ० । टाप् ॥
शय्याम् । इन्द्राय्याम् । शौ
रिण्याम् ॥
हिमभण्ड । पु० भूमिकायाम् ।
कुहिलिकायाम् ॥
हिमतैलम् । न० कर्पूरतैले ॥
हिमदुग्धा ।) स्त्री० शौरिण्याम् ॥
हिमदुग्धिका ।)
हिमदुहिन्म । न० पञ्चहिमे ।
हिमनिपातितैन्दु खदायकदिने ॥
हिमद्युति । पु० इन्द्रो । चन्द्रे ॥
हिमाद्युतिर्वक्षस ॥
हिमद्रुमः । पु० महाजिम्बे ॥
हिमनामा । पु० कर्पूरे ॥ हिम
स्थनामान्येवनामान्यस्य ॥
हिमप्रस्थ । पु० हिमगिरौ ॥
हिमवान् । पु० उमागुरौ । नगा
धिराजि । हिमालये । शतद्रु
चन्द्रभागाद्या । हिमवत्पादनिः
सृता । सतानिषिव्यो हिमवान्
भोगिर्नामजयाऽक्षस ॥ हिमस
स्मिन्नस्ति । मतुप् । वत्सम् ॥
हिमवत्सुत । पुं० हिमवत्सुतामे ।
मैनाकाचले ॥
हिमवत्सुता । स्त्री० उमायाम् ।

हिमागम .

गौर्यान् हिमवतः सुता ॥ ग
 ङायाम् ॥ इ० ध० य ॥
 हिमवत्सुतार्ध ॥ पु० । भौमि
 तीर्थविशेषे ॥
 हिमबालुक ॥ पु० कपर्दे ॥ इ०
 राजनिघण्टु ॥
 हिमबालुका ॥ स्त्री० कपर्दे ॥ हि
 माचासीबलुकाच ॥
 हिमशर्करा ॥ स्त्री० बावनाल्याम् ॥
 हिमशैल ॥ पु० हिमवति ॥ मे
 नाधवे ॥ हिमप्रधान शैल ॥
 हिमशैलजा ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमसहति ॥ स्त्री० महहिमे ॥
 हिमान्याम् ॥ हिमोर्नासहति ॥
 हिमह ॥ पु० आदित्ये ॥ बङ्गो ॥
 हिम जाडा इतीति हिमह ॥ उ
 हिमहासक ॥ पु० हिताण्डध्वे ॥
 हिमा ॥ स्त्री० नागरमुस्तके ॥ सु
 शैलायाम् ॥ रेणुकायाम् ॥ पु
 ङायाम् ॥ भद्रमुखायाम् ॥ च
 यिकायां ॥
 हिमांशु ॥ पु० चन्द्रमसि ॥ हि
 माच प्रवीयस्वस ॥ कपर्दे ॥
 हिमांश्वभिव्यः ॥ पु० कपर्दे ॥
 न० रौप्ये ॥
 हिमाण ॥ पु० हिमालये ॥ हि
 मप्रधानाग ॥ ॥
 हिमागम ॥ पु० हिमन्ते ॥ हि
 मस्यागमोयस्मिन् ॥

हिमाजम

हिमाचल ॥ पुं० हिमालये ॥
 हिमाच्य ॥ पुं० वसन्तर्तौ ॥ हि
 मच्यच्ययोयस्मिन् ॥
 हिमाद्रि ॥ पु० हिमशैले ॥
 हिमाद्रिजा ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रेर्जाता ॥ जनी० । उ ।
 टाप ॥ क्षौरिण्याम् ॥
 हिमाद्रितनया ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमाद्रितनयापति ॥ पु० शिवे ॥
 हिमानी ॥ स्त्री० हिमसहती ॥ मह
 हिमस ॥ हिमारण्ययोर्महत्त्ववृत्ति
 ङोषानुकी ॥ यथा । आगतावत
 चरेव हिमानीसिन्धताम सुरतरङ्गि
 णीसदा । कृष्णवर्त्मनिगुणान्कल
 यन्तीजोवनेषुलघयन्त्यनुरागम् ॥
 बावनालशर्करायाम् ॥
 हिमाराति ॥ पु० वीतिहेत्रे ॥ ध
 नक्षत्रे ॥ किरणमालिनि । सूर्ये ॥
 हिमस्याराति ॥
 हिमाल ॥ पु० हिमशैले ॥ हिमेन
 अल्यते । अलभूषणादौ । चञ् ॥
 हिमालय ॥ पु० भारतवर्षासौ
 भावर्त्तते । उदगद्वी । जनपती ।
 मेनाधवे । उमागुरौ ॥ स्थावरोषां
 मध्ये० भगवतोविभूतिरयम् ॥ हि
 मस्यपालय ॥ शुक्लखदिरे ॥
 हिमालयसुता ॥ स्त्री० पार्वत्याम् ॥
 हिमालया ॥ स्त्री० भूस्यामलक्याम् ॥
 हिमाजम् ॥ न० उत्पले ॥

हिरण्यमय

हिमावती स्त्री० स्वर्णचौर्याम ॥

हिममल्लयस्या । मतुप् । शरा-
दौनश्चेतिदौघं ॥

हिमाश्रया । स्त्री० स्वर्णजीवन्याम ॥

हिमाश्रय । पु० कपूर्णे ॥

हिमिका । स्त्री० तृतीयपरिपतितहि-
मे । कृतिकश्चित् ॥

हिमेलु । पि० हिमात्ते । हिमक्ते
शिते ॥ हिमनसहते । हिमा
ञ्जेलु ॥

हिमेतर । पि० शीतले ॥

हिमोभरा । स्त्री० कपिलद्राक्षायाम् ॥

हिमोत्पन्ना । स्त्री० याचनाख्याम ॥

हिमोद्भवा । स्त्री० शब्दाम् ॥ श्रीरि-
णाम् ॥

हिम्या । पु० भूस्त्रि हिमयतिपर्व-
ते ॥ प्रशस्त हिममस्यास्मिन्वा-
स्ति । अन्येऽप्यपिदृश्यतकृतियम् ॥

हिरण्यम् । न० रेतसि । स्वर्णं । वरा-
टे । हिरण्यमिववराटे इ० हिम
चन्द्र ॥

हिरण्यमय । पु० सुरग्येष्ठे । ब्रह्मा-
यि । विष्णुश्चन्द्रि न० भारतवर्षा
दिनवर्षाणां तवर्षविशेषः । पि०
तेजोमये ॥ सुवर्णमये ॥ हिरण्यस्य
विकारः । मयट् । दाण्डिनामने-
तिटिक्लिपिनिपात्यते । हिरण्यार्थे-
कन्दसिमक्लिपिनिपात्यते । हिरण्यये-
नसर्वितेतिद्वर्णनात् ॥

हिरण्यगर्भ

हिरण्यम् । न० रेतसि । द्रव्ये ॥ श्री-
तकुम्भे । स्वर्णे । वराटे ॥ पञ्चये ॥

मानभेदे । अक्षुप्ये ॥ रूप्ये ॥ इवेत

पर्वतादुदीच्यादिशिवतमानेवर्ष-
विशेषे ॥ इर्वति । इयंमतिकान्त-

यो । इयंते कान्यगृहिरश्च ।

हिरण्यक । पु० देवदत्तादेर्हिरण्ये
च्छायाम् ॥ हिरण्यकामः । धन-
हिरण्यतकामकृतिकन् ॥

हिरण्यकशिपुः । पु० कश्यपादित्यांजा-
तदैत्यविशेषः । हिरण्यकशिपुरस्य ।

हिरण्यकशिपुहा । पु० निष्ठा ॥

हिरण्यकामधेनु । स्त्री० षोडशमहा-
दानान्तर्गतमहादानविशेषः ॥

हिरण्यकीषः । पु० घटिताघटितहिम-
रूप्ययोः । यथा । हिरण्यकीषा
क्षुप्यानिहेस्त्रिरूप्यकृताकृते । कृतहिम-
चन्द्रः । अमरस्तुः स्यात्कीषश्चहिर-
ण्यकृहिमरूप्यकृताकृतात्माभ्यामिना-
यदन्यततत्कुप्यमित्याह ॥

हिरण्यगर्भः । पु० ब्रह्मायि । लोके-
श्री । चतुरागने ॥ हिरण्यहिरण्यमय
मण्डम् । तस्मिन्गर्भे कृतदत्तार्थेति त्वा-
त । यथाहमनु । तदण्डमभवत्
मसहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन्वक्ष-
स्वयंब्रह्मासर्वलोकपितामहकृतिः ॥
यथा हिरण्यं हिरण्यमयमण्डगर्भोऽस्य
॥ अथवा । हिरण्यं हिरण्यमयं सुवर्णं
प्रचुरम् । तद्वत्प्रकाशवदुल्लसद्ब्रह्मा

हिरण्यगर्भ

गण्डगर्भेऽदरे यस्य स हिरण्यगर्भः ।
 विराड्देहात्तर्गतैराजपुरुषस्य तद-
 न्तर्गमिणश्चाभेदेनोपासना । हिरण्य-
 गर्भोपासकैः कर्तव्यं तिविवक्षयेय-
 निरुक्तिः सङ्गच्छते । द्युपतय एव ।
 तेन ययुरन्तमनन्ततयोत्तमपि । यद-
 न्तराण्डनिश्चयाननुसावर्णा । खड्ग-
 रजांसि बान्ति वयसासह्यच्छ्रुतयस्त्व-
 यिविफलन्त्यतश्चिरसनेन भवद्विधना
 इति वेदस्तुत्यन्त उक्तत्वात् ॥ यथा ।
 विराडपरमात्मो हि हिरण्यमयब्रह्माण्ड-
 स्य गर्भो भूयः कृत्वा न्तर्बर्त्तित्वा वैराजपु-
 रुष एव हिरण्यगर्भ इत्युच्यते इति ।
 अथ गहिरण्ययवेदलक्षणमख्यद्रव्यग-
 र्भेऽदरे यस्य स । हिरण्यमख्यद्र-
 व्ये वराटेऽख्यं रेतसो रित्यभिधाना-
 दिति ॥ समष्टिर्लङ्घ्यरीराभिमा-
 नि निश्चैतन्ये । ज्ञानशक्तिमदन्त-
 करणोपहितत्वात् ज्ञानशक्तिप्रधा-
 ने ॥ सूक्ष्मरूपे । प्राणे । सूत्रात्म-
 नि । ईशे । ईश्वरे ॥ हिरण्यगर्भी-
 नाम सूक्ष्मप्रपञ्चाभिमानोऽसूर्यम-
 गण्डलान्तर्गतः सूक्ष्मसमष्टिदेहाणि
 ज्ञात्मा च शुक्लो लकानुगतेन्द्रियानु-
 याहकः स सारिणीऽर्थान्तरमिति
 व्याख्यातारः ॥ मायोपाधिकः प-
 रमात्मा लिङ्गशरीरसमष्ट्यभिमाने-
 न हिरण्यगर्भ इत्युच्यते ॥ अथ स्या-
 दिपुरुषस्य आदिप्रीवर्द्धस्वरूपोच्यते ।

हिरण्यगर्भ

यथा । सर्वेश्वरीरौ प्रथमः सर्वपुरु-
 ष उच्यते । आदिकर्त्तृसम्भूतानाञ्च
 ह्याये समवर्त्तत इति स्मृते । वि-
 ष्णौ ॥ सांख्यमविशिषे ॥ महादा-
 नविशिषे ॥
 हिरण्यदृष्टः । पुं० अमृतदृष्टे । अ-
 भग्नदृष्टे ॥
 हिरण्यदः । पुं० समुद्रे । वि० स्व-
 र्णद्वारि ॥
 हिरण्यदा । स्त्री० भूमौ ॥
 हिरण्यनाभः । पुं० मैत्राकाचसे ॥
 हिरण्यमिव नाभिरस्य । अथ प्रत्य-
 न्ववेत्यत्राजितियोगविभागादथ ॥
 हिरण्यबाहुः । पुं० शिथिलनदे । हिर-
 ण्यवाहावस्य ॥
 हिरण्यरेताः । पुं० हुतभुजि चमनी
 ॥ हिरण्यरेतोऽस्य ॥ सूर्ये ॥ विच-
 कल्यर्थे ॥ शिवे ॥
 हिरण्यवः । पुं० ऐवधने । न० नि-
 धिविशिषे ॥ वि० सहिरण्ये ॥ हिर-
 ण्यमस्यस्य । अन्येभ्योपीति वप्र-
 त्तयः ॥
 हिरण्यगर्भः । वि० शुद्धवर्णः ॥
 हिरण्यवर्णाः । स्त्री० नयामः ॥ इ०
 हि० न्द्र ॥
 हिरण्यबाहुः । पुं० शिथिलनदे । हिर-
 ण्यवहति । कर्मव्ययः ॥
 हिरण्यगर्भः । पुं० प्रवर्द्धोपस्थाद्विवि-
 शिषे ।

हिलोल

हिरण्यसूप । पु० ऋषिविशेषे । अ
हिरस पुत्रे ॥

हिरण्याक्ष । पु० कश्यपादिर्थासमु
त्पन्ने । आद्यदैत्यविशेषे ।

हिरण्याश्व । पु० तुलापुरुषादिषाड
शमहादानान्तर्गतमहादानविशेषे ॥

हिरण्याश्वरथ । पु० षाडशमहादा
नान्तर्गतमहादानविशेषे ॥

हिरक । अ० विनार्थे ॥ हिरक क
र्माणिमेत्त ॥ मध्यार्थे ॥ हिमो
ति । हिगतौ । रुक्प्रत्यय ।
सामोप्ये ॥ अथमार्थे ॥

हिलमेचि । स्त्री० हिलमेचिकायाम् ॥

हिलमेचिका । स्त्री० ब्राह्म्याम् ।
आचार्याम् । चक्राभ्याम् । हिल
सा० इ० गौ० भा० प्र० हिलसा
व्यशाक्ते । यथा । शीघ्रकुष्ठकफ
पित्तहरते हिलमेचिका । हिलत
। हिलभाष्यकरणे । इगुपधेतिक्
। मेचयति । सुचिखुल् । हिलाचा
सौमेचिका । उग्रापौरितिष्ठत्स
॥ चुक्ते ॥

हिलमेची । स्त्री० हिलमेचिकाया ।

हिल । पु० शरारिपक्षिणि ॥

हिलोल । पु० तरङ्गे । नद्यादिजलस्य
वायुनातितयंगूर्ध्वगमने । इतिवन्धवि
शेषे ॥ यथा । इदिकृत्वास्त्रिध पा
दौकराभ्यां धरयेत् कुक्षौ । यथेष्टता
कथ्येद्योनि वन्धो हिलोलसंज्ञक ॥

हीनाङ्ग

हिल्लला । स्त्री० ब्रह्मन्तायाम् ।

हिवुकम । न० लग्नाच्चतुर्थभक्षणे ॥

हो । अ० दु खहेतौ ॥ विषादे ॥

विस्मये ॥ यथा । इतिविधिलुलि

तानाहीविचित्रोविपाक ॥ हिने

ति । हि० विच । सञ्ज्ञापूर्वक

त्वान्नगुण । क्षिपितुगभाषावा ।

भावेवाप्रत्ययी । पृषादरादिष्वा

दीर्घ ॥ इननम्बाहुलकाङ्गोर्षा ॥

शोके ॥

हीन । वि० गच्छे ॥ जने । प्रति

वादिविशेषे ॥ यथाहनारद । अ

भ्यवादीक्रियादिषीनोपस्थायोगिक

त्तर । आहूतप्रपलापीवहीन ।

पञ्चविध स्मृतद्वय । जहाति०

होयतेस्मवाचोहाक्छाने । आदि

कर्मणिक्त० कर्मणिक्ता । ओदि

तश्चेतिनत्वम् । घुमास्येतौत्वम् ।

हीनक्रिय । वि० जातकर्मोदिक्रि

यावज्जिते ॥

हीनवर्ष । वि० नीचजातौ । य

था । हीनवर्षोपभुक्तायाश्चाख्या

वध्यापिवाभवेदिति ।

हीनवादी । वि० विरुद्धार्थवादिनि ॥

यथाहनारद । पूर्ववादपरित्यज्य

थान्यमालम्बतेपुन । बादसङ्

क्रमणाञ्च नोथोहीनवादीमवैनरद्व

ति ॥ वाक्यवज्जिते । अधरे ॥

हीनाङ्ग । वि० स्वभावतोन्नाधि

हीरक

कांगे । धिकलाङ्गे । अपोगण्डे ।
तेनसहपरिहासनिषेधायथा । जा
तिहोनवित्तहीन रूपहीनमद्वय
म् । हीनाङ्गमतिरिक्ताङ्ग तेनदोषि
तृणनाशये । इतिव्रज्यापुराणाह
वेदीचार्यविनिश्चयमितिफालिका
पुराणे ४४५ध्याय ॥

हीनाङ्गी । स्त्री० चन्द्रपिपीलिका
याम् ॥

हीर । पु० शङ्करे । शिवे । हरे ।
प्रलयेकृतम्हरति । इज० । प
चाद्यच । पृषादरादिस्वादीत्यम् ।
वर्ज्ये ॥ सपे ॥ श्रीहर्षकवे पि
तरि ॥ हारे । तगणे० ५५।० ॥

हीरक । पु० रत्नमख्ये । सूक्ष्मी
मखि । दधीच्यष्टि । हीरे । वर्ज्ये
हीरा० इ० भा० प्र० रत्ने ॥ अत्र
यस्मिंस्त्वितु योग्य तद्वर्ज्ये लिखित म
या । तत्रैवतस्माद्द्रष्टव्य गुणनामा
दिष्वर्णनम् । भावावसान्तरे ॥ य
था । वङ्कितगणमन्तरगणमेवचरण
शोभितम् । पश्यसुदतिनागन्तुपति
रत्नवदतिनोदितम् । राजभजनका
लपठनपरटनरत्ननहीरकइतिना
मभवतिकाममवतिसज्जनम् ॥ य
था । ध्यानमटतसामपठतनामरट
तकोशवधममयतशर्म भजतकर्म
सज्जतश्रीशर्म । द्वावभवनद्वार
रमणसारवधनवासनातावद्वति

हुड

नाथतरति० कालन्तुपति शासना
स्वार्थेक ॥

हीरा । स्त्री० लक्ष्म्याम् । श्रियि ॥ ते
लपायिकायाम् ॥ पिपीलिकाया
म् ॥ काश्मर्याम् ॥

हीराङ्ग । पु० ज्ञादिन्याम् । वर्ज्ये
कुलिशे ॥

हीलम् । न० रेतसि । इतिव
स्थित ॥

हीलुकम् । न० मयविशिषि । गौ
ड्याम् ॥

हीहो । अ० विस्मये ॥ हाखे ।
यथा । कस्त्वलीहितलीचनात्य
चरणोहस कुतोमानसात्कित त
आस्तिमुबध्पङ्कजधन नीर सदानि
मलम् । रत्नानानिचय प्रवालल
तिकावैदूर्यरेह कचिन्मण्डुका
क्लिप्तचसन्तिनवकौराकण्यहीही
कृतम् ॥

हुडूतम् । न० हुड्डारे ॥ वन्यव
राहमब्दे ॥

हुड्कति । स्त्री० रणेबीरध्वनौ ॥

हुड । पु० । मेघे ॥ पाजिका
काटा इ० गौ० दे० भा० प्र० ।
चीरादिनिवारणार्थं भूमिनिहितसौ
हमयतोष्णशङ्खविशिषे ॥ लघुडे ॥
इ० महाभारतम् । भाषयाबुरज
इतिख्यातेयोधगणाश्रयस्थान ॥ वि
रमूनीत्यर्जनशृङ्गे ॥

हुत्त

हुत्तम् । पु० हुत्तुव्ये ॥
 हुत्तु । पु० मेपे
 हुत्तवा । पु० दास्युहे ॥
 हुत्तु । पु० दास्युप्रोदेमदमथ
 ॥ दास्युहप्रक्षिपि ॥ दण्डकी ।
 हुत्तका इ गो० दे० भा० प्र०
 लघुङक्षिपि ॥
 हुत्तन् । न० वृषगव्ये ॥
 हुत्तुव्य । पु० रुपिपिपिटे । हुत्तु
 म० इ० गो० दे० भा० प्र० ॥
 हुत्त । पु० व्यत्र गानशूकरे ॥
 मूर्ध्वे ॥ राक्षसे ॥
 हुत्त । पु० देवशय्याख्ये होमे । त्रि०
 वषट् कृते । मन्त्रे ॥ नौप्रचिमेष्ट
 तादी । इति प्रथमे । इत्येते ।
 हुत्तनादनयो । तत् ॥ न०
 इवने । होमे । अम्नोहवि प्र
 क्षेपक्रियायाम् । नपुंसकीभावे
 तत् ॥
 हुत्तभुक्प्रिया । स्त्री० अग्निपत्न्या
 म् ॥ स्वाहायाम् ॥ हुत्तभुक्
 प्रिया ॥
 हुत्तभुक् । पु० वेष्टानरे । स्त्री
 ॥ हुत्तभुक् । भुक् ॥ क्तिप् ॥
 विष्णी ॥ हुत्त होमभुनक्तिपाक
 यतिविगुणमपिसगुण करीतिस्त्वना
 मेष्टाणादिति हुत्तभुक् ॥
 हुत्तवह । पु० अग्नी ॥ हुत्तस्य
 वह ॥

हुत्त

हुत्ताश । पु० अग्नी ॥ हुत्त अ
 श्रुति । अश० । कर्माग्यम् ॥
 हुत्ताशन । पु० अग्नी ॥ हुत्त
 अशनमर्थः । यथा । लक्षणेने
 तुवङ्गि स्नातकोटिहोमे हुत्ताशन
 । पूर्णाहुत्यामृडोनामशान्तिकेवर
 द सदा ॥ शिवे ॥
 हुत्ताशनी । स्त्री० हालिकायाम् ॥
 हुत्त । स्त्री० इवने हु० क्तिन् ॥
 हुत्तम् । अ० स्मृती ॥ अपाकृतौ ॥
 अर्थप्रश्ने ॥ अभ्यनुज्ञायाम् ॥
 शितके ॥ भगे । भर्त्सने ।
 कोपे । हूयते । हु० । बाहुक
 कान्त्न ॥
 हुत्तदुली । स्त्री० सुखचष्टायाम् ।
 स्त्रीशामङ्गलजनकसुखध्वनिविशेषि
 । हुत्तलहलु इ० गो० दे० भा०
 प्र० ॥
 हुत्त । पु० गन्धर्वविशेषि ॥ य
 हुत्त । पु० गन्धर्वविशेषि ॥ य
 या । हुत्तुहुत्तुद्विविधे । हुत्तुहुत्तु
 कुञ्चिदिति शब्दरत्नावली ॥
 हुत्त । अ० अज्ञाने । अवज्ञायाम् ।
 अहङ्कारे ॥ शिके ॥
 हुत्तार । पु० हुत्तिभयजनकध्व
 निकरणे ॥
 हुत्त । पु० मेपे ॥
 हुत्त । पु० । स्त्रीच्छजातिविशेषि
 ॥ यथा । श्वपाकस्य । पुरुष्य

हृत्

हृत् शीतयवनद्वयपि । शीतवाद्यस्तु
 यैः बाणिगशय्याचारवर्ष्मन्त ॥
 हृत् किरातशवरपुलिन्दाद्यास्तु
 तद्भित्तिजटाधर ॥ देशविशिष्टि ॥
 यथा । कामगिरेर्दक्षभागेमरुदेशा
 तथोत्तरे । हृत् देश समाख्यात
 गुरास्तवरमन्त्रिण ॥

हृतम् । न० । अज्ञाने । नास्ति । चि०
 अज्ञाने ॥

हृति । स्त्री० । आकारणायाम । आ
 ज्ञाने ॥ ज्ञानम् । ज्ञेयं त्विन् ।
 वचिस्त्वपीतिसमप्रसारणम् ॥

हृम । अ० । प्रश्ने ॥ वितर्के ॥ रुषा
 तौ ॥ अनुनयोः स्मृतौ सन्भाव्ये ॥
 अभ्युपगमे । कुत्सने ॥ प्राक् प्रये ।
 हृयते । हु० । बाहुलकान्तरम् ।
 पृषादरादि ॥ यद्वा । हवनम् ।
 • हूमप्रत्यय ॥

हृरव । पु० । शृगले ॥

हृत् नम् । न० । कौटिल्ये ।

हृत् । पु० । गन्धर्वविशिष्टि ।

हृत् । पु० । देवगन्धर्वे ॥ हृत्तुक्ति
 स्वाह्वयति । ज्ञेयस्पर्धायाश्च
 । त्विप् । वचिस्त्वपीतिसमप्रसारणम्
 । हलङ्गतिदीर्घम् । अजादी० । हृत्
 वी० । हृत्तुक्त्वादिप्राप्ति । अव्यत्य
 लिप्येष्वण् । हृत्तौ० । हृत्तुक्त्वादि ।

हृत्तय । पु० । मदने । मन्त्रये । का
 मदेवे । हृत्तुक्त्वादिप्राप्ति ।

हृत्

शिते । शीतस्त्रमे । अधिकरणेशे
 तैरित्यच् ॥

हृत्क्यालु । पु० । कामदेवे ।

हृत्कूलम् । न० । हृदयशूले ॥ यथा ।
 कफपित्तवक्रवस्तुमारुतारसर्वाह
 त । हृदिस्य कुरुते शूलमुच्छ्रा
 सतावरोधकम् । सहृत्कूलवृत्ति
 ख्यातारसमारुतकोपज ॥

हृत्पिथा । स्त्री० । जुगुप्सने ।

हृत्पीया । स्त्री० । अर्त्तने । जुगुप्सने ॥

हृत्पीडकण्डुः । यक् । अप्रत्य
 यात् ।

हृत् । चि० । सुधिते । आकृष्टे ॥ अ
 हारि । हृज् । तत् । उपात्ते ॥

हृति । स्त्री० । हरणे । देशादेशान्त
 रप्रापणाद्या

हृत्कम्प । पु० । हृदयकम्पने ।

हृत्पति । पु० । अन्तर्यामिणि ।

हृत्स्थ । चि० । बुद्धिस्थे ॥

हृत् । न० । बुद्धे । चित्ते । बुद्धौ । मा
 नसे । अन्तःकरणे । हृदयकम्
 ले ॥ नवमभवने । हृदयस्थः पद्म
 हृत्तुक्त्वादि । हृत्तुक्त्वादि । हृत्तुक्त्वादि ।
 कारयत्वात् क्वचित् स्वादावपि ।
 यद्वा । हरति । हृत्तुक्त्वादि । हृज् ।
 । हृत्तौ । पुक्त्वादि । बाहुल
 कात् क्वचित् क्वचित् । यथा । अ
 नन्तःपुक्त्वादि । हृदयः स्मृत
 म् । विपरीतः सिरालक्षणे मण्डु

हृदयज्ञ

खभागिनामिति ॥

हृदयम् । न० उरसि । वक्षसि ॥ बु
कायाम् । हृदयान्तर्गतमासविशे
षे । अयमांसे । मानसी । स्वात्मे
स्मृतिप्रस्थयास्पदेक्षाने ॥ हरति०
आहरतिविषयान्० क्रियतेविषये
र्वा । वृज्जी शुक्रदुक्कीचेतिकथन
दुगागमश्च ॥ परमात्मनि ॥ हृदिभ
यम् ॥ हृदयकमले ॥ यथा । पद्म
कोषप्रतीकाशंरुचिरंवाप्यधिसुख
म् । हृदयतद्विजानीयाद्विश्वस्या
यतनमहम् ॥ अपिच । हृदयं
गडरोक्कीयसदृशंसादधीसुखम् ।
जायतस्तद्विकसतिस्वपतस्तुनिमील
ति । आशयस्तत्तुजीव्यचेतनस्या
नसुप्तमम् । अतस्तस्मिन्समीप्या
मिप्राप्यिन स्वपयन्तिहि ॥

हृदययन्त्रि । पु० अङ्गकारे । चि
ज्जडयन्त्ररूपेऽङ्गकारेचिदङ्गकारता
दत्यरूपे ॥ चिज्जडात्मकत्वात्०
यन्त्रिरिवयन्त्रि ॥ हृदयमेवयन्त्रि
र्वा ॥ हृदये ॥

हृदयजन्मम् । चि० सुखजनकात्मी ।
युक्तियुक्तावाक्ये । सङ्गते ॥ हृदय
गच्छति । गमयतिखच् ॥

हृदयज्ज । पुं० पुत्रे ॥ चि० हृदयउ
त्पन्ने ॥

हृदयज्ञः । चि० हृदयप्रिये ॥ हृदया
भिज्ञे ॥

हृदयेषा

हृदयदोषंल्यम् । न० मनमीभ्रमणा
दिरूपेऽधैर्ये ॥ हृदयलदोषंल्य
म् ।

हृदयवान् । चि० हृदयालौ । म
तुप् ।

हृदयशङ्कु । पु० । सन्देहे ॥

हृदयशुचि । स्त्री० अनवरीधे ॥ हृ
दयस्यशुचि ।

हृदयस्य । चि० सर्वान्तर्यामिणि ।
हृदयस्यानम् । न० भुजान्तरे । की
ले । उरसि ।

हृदयस्यक्त । चि० मनोज्ञे । हृद
यस्पृगति । स्पृग० । स्पृशेऽनु
दकीक्रिन् ॥

हृदयात्मक ।) पु० कङ्कखगे ॥
हृदयात्मा ।)

हृदयालु । पु० शक्तचेतसि । सुहृदये ।
प्रशस्तहृदयमस्यास्ति । हृदयाश्वा
लुरन्यतरस्यामिच्छालु ॥

हृदवावित् । चि० पिशुने ॥ हृदय
माविध्यति । क्रिप् ॥

हृदयिक । चि० शक्तचेतसि । हृद
यिनि । हृदयंप्रशस्तमस्यास्ति । ठन् ।

हृदयी । चि० प्रशस्तचेतसि । हृद
यालौ ॥ हृदयप्रशस्तमस्य । क्तिन् ॥

हृदयेष । पु० धवे । भर्तारि ।
पत्न्यौ ॥

हृदयेषा । स्त्री० प्रेयस्याम् । भा
र्यायाम् । कान् वाम् ॥

हृदयगन्धा

हृदामयः । पु० हृद्रोगे ।
 हृदावत्तः । पु० अत्रहृदयागते ।
 श्रोतवकीः । इ० वि० शेष ।
 हृदिस्पृक् । वि० मनीजो । हृद्यः ।
 हृदिस्पृशति । क्लिन् ॥
 हृदीकृतः । वि० हृदप्रेमवेशिते ॥
 हृद्गतः । वि० । वागव्यावहिरप्र
 काशिते । अन्तर्गते ॥
 हृद्गोलः । पु० पर्वतविशेषः ।
 हृद्गोलोयः । पु० आयुधजीविशेषः
 वि० हृद्गोलोऽभिलेखः । आयु
 धजीविभ्यश्च । पर्वते ॥
 हृदयान्त्रि । पु० हृदयत्रये ॥
 हृद्यः । पु० वयस्कृतेदमन्ते । हृ
 दयस्यवन्धनः । वन्धनेष्वर्थाधितय
 त् । न० धइलजोरके ॥ गुड
 स्ववि ॥
 हृद्यः । वि० हृज्जे । हृदिते । हृ
 त्प्रिये ॥ हृदयहृमे । मनीजो ॥
 मनीहरेः । दुर्गन्धाशुचित्वादिदृ
 ष्टादृष्टदोषशून्ये ॥ हृदयस्यप्रियम् ।
 हृदयस्यप्रियमितियत् । हृदयस्य
 ब्रह्मेतिहृदादेशः ।
 हृद्यगन्धः । पु० विल्वे । न० सौ
 वर्चसे । स्वल्पजोरके । त्री०
 सुगन्धे । सुरभौ ॥ हृद्योमनीज
 रोगगन्धोऽयम् ॥ हृद्यसासौगन्धश्च ॥
 हृद्यगन्धा । स्त्री० मासत्यम् । जा
 स्थाम् ॥

हृत्तासः

हृद्यगन्धिः । न० जूद्रजोरके । हृ
 द्योगन्धाश्च ॥
 हृत्ताः । स्त्री० हृदिनामौषधीः ।
 हृद्रोगः । पु० व्याधिप्रमेदे । हृद
 यपौडागामः । हृदयरीगे । अथ
 विप्रकृष्टनिदानन्तु । अथ आगुर्व
 म्बकषायतित्तममाभिच ताध्ययनप्र
 सक्तैः । स चिन्तनेर्बर्गविधारणे च
 हृदामयः पञ्चविधः प्रदिष्टः ॥
 सम्प्राप्तिपूर्वकं लक्षणन्तु । दूषयि
 त्वारस दोषाविगुणाहृदयगताः ।
 हृदिबाधाप्रकुर्वन्तिहृद्रोगं तत्रच
 जतेः इति । शुण्ठोसौवर्चलं हि
 हृत्पौत हृदयरीगनुत ॥ कामे ।
 यथा ॥ हृद्रोगमाश्लेषहिनेत्यवि
 रीणधीरइति ॥ हृदयस्यरीगः ।
 वाशिकप्यजरीगेष्वितिहृदादेशः ।
 कुम्भाराधौ ॥
 हृद्रोगवेरोः । पु० अर्जुनवृक्षे ॥
 हृद्रोगारिः । पु० अर्जुनवृक्षे ॥
 हृदयटकः । पु० जठरी । इ० श०
 च० का ॥
 हृदयटुकः । पु० कोष्ठरीगे ॥
 हृत्तासः । पु० हृत्तायाम् ॥ हृत्ता
 हृत्ताचहृत्तासइतिहृमचन्द्रः । हि
 त्ताभिधरीगे ॥ हृदयात्कटुम्लनिगं
 मे ॥ हृदयादौषद्व्यवासाहृताक्षयण
 यानीयाद्भिरण हृत्ता सइतितद्विद
 ॥ हृदयस्यहृत्तेष्वयदण्त्वासेष्विति ॥

हृषु

१२३

हृल्लेख । पु० तर्क । ज्ञाने । हृदयलि
ख त । लिख० । कर्मभ्यश् । हृद
यस्य हृल्लेखेत्वा देनाहृदादेश ।

हृल्लेखा । स्त्री० मायावीजे ॥ शीत्सु
क्ये ॥ भुवनेश्वर्याम् । ज्ञानिनां
हृदयाम्भोजीहृल्लेखापरमेश्वरीतिदे
वीगीता । हृदिस्त्रिंशत्प्रा
णशक्तिरियपरहृल्लेखाकथ्यतेतस्मा
दित्तिभुवनेश्वरीरहस्यम् ॥

हृषित । त्रि० विस्मिते ॥ प्रीति ॥ प्रह
ते ॥ हृष्टलोमनि ॥ प्रणते । व
मिति ॥ हर्षतिस्रः । हृष्यतिस्र
वा ॥ हृषुचलीके । हृषतुष्टौवा
त् ॥ हृषलोमस्थितिर्विकल्पनेट ॥

षी । पु० अर्गषोमयो ।

हृषीकम । न० श्रोत्रादेन्द्रिय ॥ हृष्य
क्यनेन । हृषु० । अनिहृषिभ्योकि
ञ्चेतीकन ॥

हृषीकेश । पु० विष्णौ ॥ सर्वेन्द्रि
यप्ररक्तत्वमसर्वात्तर्यामिणि । स
र्वात्त करणवृत्तिञ्चे । सर्वनिगू
ढाभिप्रायञ्चे ॥ हृषीकाशान्द्रि
याणामीशोऽधिष्ठाता ॥ हृषीका
शिनियन्महायत प्रख्यवतागत ।
। हृषीकेयवृत्तिख्यातीनाम्नातत्रैव
संस्थित ॥

हृषु । पु० हर्षे ॥ सूर्ये ॥ अमौ ।
अमौ । राहौ । हृष्यति । हृष

हृति

तुष्टौ । हर्षतया हृषुचलीके ।
पृभिर्दिव्यधिगृधिधुषहृषिभ्यश्चे-
तिपठत्वा० एष्वर्थेषु कप्रत्ययहृ
तिकेचिदिति मनोरमा ॥

हृष्ट । त्रि० जातहर्षे । अक्षयार्था
यायथा । हृष्टमस्तु स प्रह
न्न प्रमुदित प्रीनइति ॥ रोमा
ञ्चिते । अप्रतिहृते । विस्मिते ॥
हर्षतिस्रः । हृष्यतिस्रवा । हृषु०
वा । त् ॥ हृषलोमस्थितिर्विक
ल्पनेट कत्वात् । यत्रविभाषिति
नेट् ॥

हृष्टमानस । त्रि० सहर्षमानसे ।
हर्षमाणे । विकुर्वाणे । प्रमन
सि ॥ हृष्टमानस यस्यच ॥

हृष्टरोमा । त्रि० रोमाञ्चिते ॥ हृष्टा
निरोमादियस्यच ॥

हृष्ट । स्त्री० आनन्दे । माने ॥
हृष्यत् । त्रि० रोमाञ्चिते ॥

हृष्ट । अ० सम्बोधने । आज्ञाने असू
यादौ ॥ हिनीति । हिगती । वि
च ॥ पादपूरणे ॥

हृक्का । स्त्री० हिक्कायाम् ॥ ह० त्रि०
शेष ॥

हृठ । पु० बाधायाम् । विवृठे ॥

हृडावृक्क । पु० अश्वविक्रयिणि ।
चेटविक्रयकारिणि ॥

हृति । स्त्री० रवेरर्चिण ॥ यस्त
॥ वज्रज्वालायाम् ॥ हिनीति

हेतु

वृत्तस्ततो गच्छति हि० । जतियू
तित्कृतिसातिहेतुकोत्तरं यच्च तित्
क्लिन्नानिपातितम् । इति० । इ
न्यतिऽनया वा । तित् । जतियूती
तिसाधुः ॥

हेतु । पु० कारणे । बीजे । निमित्ते । नियतपूर्वभाविनि । येन
विनाय न भवति तस्मिन् ॥ हेतो
तिव्यापनोत्तिकायम् । इगतौ
कमिमानजनिगाभायादिस्येति
तु ॥ फलसाधनयोग्योपदार्थे ॥
हेतुलक्षयतिगोतम उदाहरणसा
धर्म्यात्साध्यसाधनहेतुस्तथावैधर्म्या
त् ॥ ३४ ॥ अत्रसाध्यसाधनहेतुरि
तिसामान्यलक्षणम् । साध्यसाध
नसाध्यसिद्ध्यनुकूलज्ञापकत्ववै
धकद्वयार्थं तथाचसाध्यतावच्छे
दकावच्छिन्नसाध्यान्वतज्ञापकत्ववै
धक साध्यान्वतस्वार्थवैधकीऽव
यववृत्तिफलितार्थं । तस्यद्वैविध्य
माह उदाहरणसाधर्म्यात् । तथा
वैधर्म्यादिति । साधर्म्यमन्वयः
वैधर्म्यव्यतिरेकः । तादृशव्या
प्तिरिति फलितार्थः । उदाहरण
साधर्म्यम् । उदाहरणवैध्यान्वय
व्याप्तिस्ततेऽन्वयीहेतुज्ञातव्य उ
दाहरणतिष्ठत्यर्थम् । तथाच
ज्ञातान्वयव्याप्तिकहेतुवैधकीहेत्व
वयम् । अज्ञातव्यतिरेकव्याप्तिक

हेत्वाभास

हेतुवैधकीहेत्ववयव वृत्तिफल
तार्थं । एवमप्रतीतान्वयव्याप्ति
कहेतुवैधकीहेत्ववयवव्यतिरेकी
हेतु इत्यमेवप्रतीतान्वयव्यतिरेक
व्याप्तिकहेतुवैधकीहेत्ववयवोऽन्व-
यव्यतिरेकीच्छापिसूचितमितिवद-
न्ति । साधने ॥

हेतुकः । पु० कारणे । स्वार्थेकः ।
वि० तत्सम्बन्धिनि ।

हेतुता । स्त्री० कारणतायाम् । हेतु
त्वे ॥ सङ्गतिविशेषि । प्रत्यक्षप्रमा
णं हेतुतासङ्गात् । हेतोर्भावि ।
तस्यभावेऽस्त्वतलावितितलम् ॥

हेतुमान् । वि० व्यक्तेः । कारणवत्
युक्तियुक्तेः । हेतुरन्वयस्मिन्नस्यवामतु
प फले ॥

हेतुशास्त्रम् । न० तर्कशान्ते ।

हेतौ । अ० निमित्तार्थे ।

हेत्वभासः । पु० हेतुदेवि । सप्त
विधः । सव्याभचारविरुद्धसत्प्रति
पक्षासिद्धत्वबाधितभेदात् । यथा
तत्तभाषापरिच्छेदे । अनेकान्तोवि
रुद्धस्याप्यसिद्ध प्रतिपक्षितः ।
काकात्त्वयोपदिष्टहेत्वाभासास्तुप
क्षधा । आद्य साधारणस्तुष्ठात्
छादसाधारणोऽपरः । तथैवानु
पसङ्गरीविधानैकान्तिकीभवेत् ।
यः सप्तविधोऽपि भवेत्साधारणस्तु
स । यस्तु भवत्याद्व्यावृत्तः सचा

हमकूट

साधारणीमत । तथैशानुपसंहारो
 केवलान्वयिपक्षक । य साध्य
 तिनैवास्ति सविरुद्धउदाहृत ॥
 आश्रयासिद्धिराद्याः स्यात्स्वरूपा
 सिद्धिरप्यथ । व्याप्यत्वासिद्धिरप
 राशादसिद्धिरतस्त्रिधा । मघाऽ
 सिद्धिर्धनपक्षोभवेन्नास्तिमयीग
 र ऋदेद्रव्यधूमत्वादनासिद
 धिरयपरा ॥ व्याप्यत्वासिद्धिरप
 रानौलधूमादिकेभवेत् । विरुद्ध
 यो परामर्शित्वे सत्प्रतिपक्ष
 ता । साध्यशून्योपपक्षस्त्वतीना
 धउदाहृत । उत्पत्तिकालीनघटेग
 न्वादिर्यनसाध्यते । इत । सव्यभि
 चारविरुद्धप्रकारसमसाध्यसमा
 तातकालाहत्वाभासवृत्तिचाचार्यसूच
 म । हेतुलक्षणरहितहेतुवदभास
 मानिहत्वाभास ।

हम । पु० माषकपरिमाणे । इ
 वैद्यकपरिमाण ।

मकन्दल । पु० प्रवाले ॥

हमकान्ति । स्त्री० दारुहरिद्रायाम्
 । वि० सुवर्णद्युतिमति ॥

हमकार । पु० स्वर्णकारे । हमक
 तंरि ॥

हमकिञ्चल । पु० नागकीमरे ॥

हमकूट । पु० हिमालयादुत्तरे । कुला
 वसंस्थदक्षिणे हिमवतयोजनविक्षो
 षे पूर्वतीक्ष्णोर्ध्वे किम्पु रुषवर्षसमेया

हम

दागिरी ॥ हम कूटैराधि ॥

हमकितकी । स्त्री० सुवर्णकितक्याम् ॥

उष्णातिक्तरसास्त्रे यावच्चुष्य । हमकी
 तकी ॥

हमकेलि । पु० वल्ली । इ० म०
 मात्वा ॥

हमकेय । पु० शिवे ।

हमक्षीरी । स्त्री० सुवर्णक्षीर्याम् ॥

मङ्गवक्षीरमस्या । गौरादि ॥

हमगन्धिनी । स्त्री० रेणुकाख्यग
 न्धद्रव्ये । इतिरत्नमाला ॥

हमगौर । पु० । यक्षिकावृक्षे ।
 किङ्किरते । वि० स्वर्णवक्षीर
 वर्णयुक्ते ॥

हमज्वाला । पु० वल्ली । यमले ।

हमतारम् । न० यस्मिन्निक्षिपे ।
 नीलतुल्ये । मूपातुल्ये ।

हमदुग्ध । पु० उदुम्बरवृक्षे ।

हमदुग्धव । पु० उदुम्बरवृक्षे । य
 ज्ञाह्ने । हमवर्णदुग्धमस्य । क ॥

हमदुग्धा । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ।

हमदुग्धी । पु० यज्ञाह्ने । उदुम्बरे ।

हमदुग्धी । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ।

हिमा । पु० बुधपदे ॥

हिम । न० काष्ठनि । स्वर्णे । यस्मिन्
 त्यादिकं यथा । पुराणिजात्रमस्या
 नामसर्षीणांजितात्मनाम् । पञ्चो
 विंशिकथलावय्यलक्ष्म्योसम्पन्नवीथ
 ना । कम्पदपदविधस्तथैतसी

हेमपुष्पिका

जातमिदं । पतित यद्वरापृष्ठेरे
तस्तहेमतामसात् । कृषिमद्यापि
भरति तद्रसेन्द्रस्य विधत् । स्वर्णं सु
वर्णं कानक्ष हिरण्यं हेमहाटक ॥
तत्तनोयकलधौतमाङ्गेयगर्भकाश्च
नम् । चामीकरातातुल्य तथाका
त्तं सरस्वतत् ॥ जाम्बूनदजातरु
पमहारजतामल्यपि । दाहिरक्तसित
छेदेनिकविक्कुडुमप्रभम् ॥ तारशुक्लो
ज्जितस्निग्धकीमलगुरुहेमसत् । त
ष्णेतकठिनरुद्धनिवर्णसमलक्षणम्
॥ दाहिरुद्धेऽसितश्लेतकविष्णुव्यल
चुस्फुटम् । दलः दीपतद्वतिलोके
। स्फुटयद्वचनाहत ॥ स्फुटतिहि
मातिहोयतेवा । हिगतीष्ठभीष ।
मनिन् ॥ धत्तरे । नागकीसरे ॥
मन्त । पुं । वटुविशिष्टे । सहस
हस्रया । चायहायणपौषया ।
हन्तिशिकान् गोजेन । हन्तुर्मुटवि
तिभक्तप्रत्यय । हन्ति हिं वि ति हि
रादिशेमुडागमेगुणश्च ॥
हेमन्तनाथ । पुं । अपित्ये ॥
हेमपर्वत । पुं । सुमेरुगिरौ ॥
हेमपुष्पम् । नं । यशोकी । जरापुष्पे
॥ पुं । चम्पकवृक्षे ॥ हेमवर्णपुष्प
वक्ष ॥ राजवृक्षे ॥
हेमपुष्पक । पुं । चम्पकवृक्षे । हेम
वर्णपुष्पमक्ष ॥ शीघ्रे । यशोकी ।
हेमपुष्पिका । स्त्री । स्वर्णयूथिकाया

हेमशङ्खः

म् । पीतपूथिकायाम् । गन्धिका
यूथिकाम्बुजासापीताहेमपुष्पिका ॥
हेमवर्णपुष्पमल्ला । पाककर्णेति
होष । स्वर्णकन । इत्य ॥
हेमपुष्पो । स्त्री । स्वर्णयूथ्याम् । सु
शल्याम् ॥ स्वर्णुल्याम् ॥ कण्ट
कार्याम् ॥ इन्द्रवारुण्याम् ॥ स्व
र्णजीवत्याम् ॥ मञ्जुषायाम् ॥ ह
मवर्णपुष्पमल्ला । पाककर्णेतिहोष ॥
हेमफला । स्त्री । स्वर्णकदल्याम् ॥
हेममाला । स्त्री । यमपत्रायाम् । स्वर्ण
सर्ज ॥
हेममाली । पुं । सूर्ये । काशवीर्ये ॥
विं । हेममालायुक्ते ॥
हेमयूथिका । स्त्री । स्वर्णयूथिकायाम् ॥
हेमयूथो । स्त्री । स्वर्णयूथिकायाम् ॥
हेमरागिणी । स्त्री । घर्षण्याम् । ह
रिद्रायाम् ॥
हेमल । पुं । कलादे । स्वर्णकारे ॥
ककलासे । सरटे । शिलाभरि ।
कषमाषाणे । कसौटी । इं । भा
प्र ॥
हेमलता । स्त्री । स्वर्णजीवत्याम् ॥
हेमलम्ब । पुं । वत्सरविशिष्टे ॥ त
त्फलमथा । पोडान्तो सर्वशस्यानि
दिशिदेशिशुचिस्मृते । हेमलम्बे प्रजा
सर्वा द्यौयनीनाचसशय ॥ ३१ ॥
हेमवक्त्रम् । नं । मीतिके ॥
हेमवृक्षः । पुं । विष्णौ ॥

हेय

हेमशिखा । स्त्री० स्वर्णंजीर्याम् ॥
 हेमसारम । न० तुल्ये । इ० रसच
 न्द्रिका ॥
 हेमसूचकम् । न० हारविशेषः ।
 हेमहस्तिरथ । पु० महादानविशेषः ॥
 हेमा । स्त्री० अपसरसामेदे । सुन्दर्या
 नार्याम् ॥
 हेमाङ्ग । पु० गरुडे ॥ परमेष्ठिनि ॥
 सुमेरौ ॥ सिद्धे ॥ चम्पके विष्णौ
 ॥ न० हेमवर्णशरीरे ॥ चि० तद्व
 त्ति ॥ हेमवाङ्मयपुष्पस्य ॥
 हेमाद्रि । पु० सुरपर्वते । मेरौ ॥
 हेमोऽद्रि । चिन्तामणिकामधेनु
 कल्पद्रुमनामकस्मृतसङ्गृहकारकीच
 चियेराजविशेषः ॥
 हेमाद्रिजरण । पु० स्वर्णंजीर्याम् ॥
 हेमाङ्ग । पु० वनचम्पके ॥ चम्प
 के ॥ धत्तुरे ॥
 हेमाङ्गया । स्त्री० स्वर्णंजीवन्त्याम् ॥
 हेमवाङ्मययथा ॥
 हेमाङ्गा । स्त्री० हेमजीर्याम् । चोके
 ॥ गुणायथा । हेमाङ्ग रोचनोत्तिष्ठा
 मादिन्युत्कृष्टकारिणी । कृमिक
 ण्डूविषानाङ्कफपित्तास्रकुष्ठनुदि
 ति ॥ स्वर्णंजीवन्त्याम् ॥
 हेय । चि० त्याज्ये । हातव्ये । पुरु
 षभोद्धेयसिद्धयेष्टदुपयुक्तमभिरा
 धितदुपादेव विपरीतन्तुहेयम् हा

हेला

तु योग्य । ओहाक्० । चषोयत्
 ईदति । गुण ॥
 हेर । चि० मुकुटप्रभेदे । हरिद्राया
 म् ॥ आसुर्यामायायाम् ॥ इ० क
 सित् ॥
 हेरम्ब । पु० विनायके एकदन्ते ।
 लम्बोदरे । विघ्नराजि । गणेशे ॥ हे
 मङ्करे । रथवाशिवसमीपेशारम्बते
 । रविशब्दे । ओष्ठोपध ॥ पञ्चा
 यच । तत्पुरुषकृतीत्यलुक् । हेउ
 षसिरम्बते । इतिस्वामी ॥ महर्षि
 ॥ शौर्यगर्विते । बुद्धविशेषः । हेरुके
 । वयटोके ॥
 हेरम्बजननी । स्त्री० दुर्गायाम् ।
 हेरम्बहृद । पु० देशविशेषः ॥
 हेरिक् । पु० चरे ॥
 हेरुक् । पु० कामाख्यायांप्रसिद्धेशि
 कलिङ्गविशेषः । महाकालगणे ॥ बु
 द्धभेदे । वयटोके ॥
 हेलच्छी । स्त्री० हिलमोषिकायाम् ॥
 हेलनम । न० अश्लायाम् । अवहेलने
 ॥ हेडठपनादरे । ल्युट् । लङ्गया
 रैक्यम् ॥
 हेली । स्त्री० अवज्ञायाम् ॥ वर्यापि
 ताविलासि । स्त्रीणां शृङ्गारभाष्यजिज्ञा
 याविशेषः ॥ स्त्राङ्गावसूचकोहावीहेला
 ऽस्त्रीवानुभावनम् । अपिच । हाव
 एवमेवदुषेलाव्यक्त । शृङ्गारसूचका
 इति ॥ सुरतप्रीटिष्ठायाम् ॥ यदा

हेतुका

४ । प्रौढेष्वायातिरुढानानारीणा
सुरतीत्सवे । शृङ्गारशास्त्रतत्त्वज्ञैर्ह
लासापरिकौत्सितैति । हिलभाव
कारणे । हेडूअनादरेषा । डलमी
रमेद । भावेक्षज ।

हेलाबुक । प० । अश्वविक्त्राधिपि ॥

इ० । हारावली ।

हेलि । पु० । रजो । मूर्ध्ने ॥ हिलति
। हिल० । डून् ॥

हेलि । स्त्री० । हिलायाम् ॥

हेषा । स्त्री० । हयशब्दे । हेषायाम् ॥

हेषणम् । हेष्टशब्दे । गुरोश्चेत्य

हेषो । पु० । अश्व । हेषा० । अस्तपसा
। ब्रह्मादिस्वादिनि ॥

हेहै । अ० । सम्बोधने । हतौ । दूरात्
सम्बोधने । हेवहेव ।

हे । अ० । सम्बोधने । आह्वाने । हेमो
ति । ह्यगती । छेप्रत्यय ॥

हेतुक । वि० । सद्युक्तिव्यवहारिणि
॥ यथाहमनु । अविद्योहेतुकस्त
कोनिरुक्तो धर्मः प्राठक । ययसाश
मिण । पूर्वेपरिषत्स्याद्वयावरेति ।
हेतुद्वारासत्कर्मसुमन्देहकर्त्तरि ।
शुष्कता । किके । यथा । पाषण्ड
नि । विकर्मस्थानुवैडालत्रतकानुशठा
न् । हेतुकान् । कवर्त्तनी । अत्राङ्मात्रे
यापिनाचवेदिति विष्णुपुराणे ३ अ
शो १८ अध्याय । पाषण्डादीनां ल
क्षणम् । अष्ट । स्वधर्मात्पाषण्डा०

हेमन

विकर्मस्थो निदिदुषकत् । यश्च धर्मं
ध्वजो नित्यसुरध्वज इवाच्छ्रित ॥

प्रच्छन्नानि च पापानि वैडालनामत
व्रतम् । वैडालव्रतमस्मास्ति वैडालव्र
तकस्तुत । प्रियवर्त्तिप्ररोऽन्यत्र
विप्रियकुरुते भृशम् व्यक्तः पराधचेष्ट
अथ ठायकायतीबुधे । सन्देहकदधि
तुभ्यं सत्कर्मसुसहेतुक । अर्वाग्
दृष्टनेकतिक स्वार्थसाधनतत्पर
। शठे । मिथ्याविनीतस्य कवर्त्तितरु
दाहृतइतितट्टोष्माकत् हेतुनाचर
ति । ठक । फलाभिसन्धियुक्ते ॥
स्त्री० । हेतुको ॥

हेम । पु० । भूमिस्थे । न० । प्रातर्हि
मे । अथकले । दिव्यपानीयप्रमेदे ॥
यथा । हिमवच्छिखरादिभ्योद्रवीभू
याभिरर्पति । अतदेव हिमहेमजल
माहुर्मनोपिण्य । हिमास्वपीतपित्त
प्रगुणातविशर्जनामतिभावप्रकाश
॥ अथेतु । और्गनलधूमेरितमम्बु
समुद्रस्य दधनीभूतम् । पवनानी
तमुदीच्यातदधिममितिकथ्यते मुनि
भि ॥ हिमन्तुगीतलकवदाकथसू
क्ष्ममत्यपि । नतुद्रूपयतेनातनव
पित्तनवाकफमित्याहु ॥ वि० । हि
मभवे ॥ हेमजाते । हेमोविकारे ॥

हेमन । पु० । न० । हेमन्तर्त्तौ ॥ पु०
मार्गशीर्षे ॥ हिमकासी । अथष्टक
धान्ये । यथा । हेमनास्तुहिमाह

हैमवती

व्य मधुरावद्धवर्चसद्वृत्ति ॥ वि०
 हैमन्तसस्वम्बिनि । हैमन्तेत्ये ।
 हैमन्तोजात । भव । साधुर्वा
 । सर्वत्राप्युत्तमोपस्थित्यय ॥
 हैमन्तम् । न० । पु० । हैमन्तर्त्तौ ॥ वि०
 हैमन्तसस्वम्बिनि ॥ हैमन्तभवे ॥ स
 स्विवेलेति । ऋत्त्वय ॥
 हैमन्तिकम् । न० । शालिधान्ये । आ
 मनधान । इ० । गौ० । भा० । प्र० ।
 हैमवत । पु० । विषप्रमेदे ॥ न० । भा
 रतवर्षे । यथा । नाम्न दभारतव
 र्षे । हमाद्रेस्तद्वद्विषे । तेन हैमव
 तनामपरिष्वप्येवमुद्रयेत् ॥ जलाव
 त्तसौमेरवसुमेरे । परितोदितदि
 ति ॥ वि० । हैमवतिजाते ॥
 हैमवतवर्षम् । न० । हैमवते । भारत
 वर्षे । यथा । एतद्धैमवतवर्षेभा
 रतौयवसन्ततिः । हैमकूटपरयव
 नाम्नाकिम्पु रुषामतद्वृत्ति ॥
 हैमवती । स्त्री० । उमायाम् । कात्याम्
 । पार्वत्याम् । हैमवतीपत्न्य स्त्री ।
 हैमवतीभवावा । अण् । डोप् ।
 गङ्गायाम् ॥ हैमवत प्रभवतिप्र
 काशते । तत्रप्रथम दृश्यतद्वृत्तिथान
 त् । प्रभवतीत्यण् । स्वर्णक्षौर्याम्
 । पटुपण्याम् । हिमावत्याम् । इय
 पीतक्षौरानागजिह्वाकाराभवति
 । यथा । हैमवतीपयस्तस्याहैमवद्भूमि
 सन्भवा । सानागजिह्वाकारात

हैहय .

न्मूलवाणिज्यौषधमिति । हरीतक्या
 म् । श्वेतवचायाम् । हैमवतिजाता०
 भवावा । तत्रजातवृत्ति० तत्रभवद्वृत्ति
 वाच्य । क्षीरिण्याम् । रेणुकायाम्
 ॥ अतस्याम् ॥ कपिलद्राक्षायाम् ॥
 हैमा । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् ॥
 हैमी । स्त्री० । पीतयूथिकायाम् । हैमम
 य्याम् । स्वर्णक्षौतक्याम् । क्षीरिण्याम्
 । काञ्चनक्षौर्याम् । हिमोद्विजायाम् ॥
 हैयङ्गवीनम् । न० । एकरान्निपर्युषिताह
 व्रतपद्मे । ह्योगीदोहोद्विष्टते । त
 त्तु हैयङ्गवीनयत् । ह्योगीदोहोद्व
 व्रतमित्यमर । यथा । हनिर्हस्तनदु
 ग्धोत्थ तत्स्याद्वैवङ्गवीनकम् । है
 यङ्गवीनचक्षुष्यदोपनरुचिकृतपरम्
 । वलकट्टहृद्विष्य विशिषात्कफना
 शनम् ॥ ह्योगीदोहोद्विष्यविकार । है
 यङ्गवीनसन्नायामितिह्योगीदोहोद्व
 द्विष्युरादेशो विकारार्थेखसुनिपात्य
 ते । नवनोते ।
 हैरय्यगर्भ । पु० । स्नायम्भुवमनौ ।
 हैरय्यगर्भस्यापत्न्यम् । अण् । हैरय्य
 गर्भोपासके ॥
 हैरिका । पु० । चौरैः ॥
 हैहय । पु० । आत्तवीर्ये एकवीरन्
 पे । ह्य्याचपत्न्यम् । स्त्रीभ्योऽठक् ।
 पृषादरादि । यथा । हैहयेनहेषा
 ० नामैकदेशिननामयहयात् । हैषा
 यय्यकुर्वन्हयतिगच्छतीतिहैहयोऽ

होवा

होमीय .

श्वस्तस्यायं हेहय । यथा । हेभक्तः
हेभक्तवृत्तिवदनहयतिगच्छतीतिहेह
येविष्णुस्तस्यायम्हेहय । देशविशे
ष ॥ यथा । पश्चिमेहेहयास्ताद्रिम्बे
च्छवासयकादयवृत्तिकूर्मचक्रम् ॥
हेहय । पु० कात्तवीर्ये । इ० य०
१० ली ॥

हा य० विस्मये । सस्वेधने । आ
ह्वाने । हानम् । आहाङ्गती ॥ हो
प्रत्यय ॥

होड । पु० तराश्वीवहने । भङ्ग० हु
डो० इ० गौ० दे० भा० प्र० नौका
विशेष ॥ न० क्षीपत्रे । चौरधने ।
होडा । स्त्री० बालिकायाम् । वयसि
प्रथमवृत्तिडपिबाधित्वाचजादित्वा
टाप ।

होडा । पु० चौरि । ककारान्त ॥ इति
कश्चित् ॥

हे ठम् । न० चौरकर्तृकहतधने ।
होता । पु० । कृत्वोद्विद् । देवाना
महाहनकर्त्तरि० कृत्वोद्वित्विजि
॥ अग्निर्देवानांहितैतिश्रुतेरग्नौ ।
होमकर्त्तरि । जुहोति । हुदानाद
नयो । नमूनेष्टृत्वष्टृत्वविहीटयो
विष्णोदिनासाध ॥ तन्विधाव
त्विष्टुचानुपसर्गस्तेतिटन्वा ॥

होचम् । न० इविषि । इयते । इ०
। हुयामाशुभसिम्बलम् ॥

होचा । स्त्री० कृत्विजि ॥ टाप ॥

स्तुती ॥

होषी । स्त्री० यवमानकृपायांशिमू
र्ती ।

होषीयम् । न० होमाख्ये । चि० हो
चसम्बन्धिनि ।

होम । पु० । पञ्चमहायज्ञेषुदैवयज्ञः ॥
सायम्प्रातर्होमयो ॥ सावित्रचरुहो
मादौ ॥ इवने । देवती । हेमिनाम्नो
हवि प्रचोये ॥ यागएवत्यज्य
मानद्रव्यस्थान्नीप्रचोपाद्धीमह्व्य
च्यते ॥ अत्रानुकल्पक्षीकम् । क
त्विक्पुत्रोऽगुरुर्भाताभागिनेयोऽथवि
ट्पति । एतैरेवहुतयत्तुतद्ध
तस्यमेवहोति । इवनम् इ० ।
अतिस्तुसुहृत्सितिमन् ॥

होमक । पु० होतरि ।

होमकुण्डम् । न० इवव्याम् ।

होमधान्यम् । न० तिलि ।

होमधूम । पु० निगणे । इतिहेमच
न्द्र ॥

होमभस्म । न० वैष्टुते ॥

होमग्नि । पु० यज्ञाग्नी । महा
ज्वालि । महावीरे ॥

होमि । पु० पावके । अग्नी । छ
ते ॥

होमो । पु० होमकर्त्तरि । जुहोति ।
इ० । उत्सुकद्विहोमिनइतिज
होतेमिनि ॥

होमीय । त्रि० होतव्यद्रव्ये ।

होलिका

होम्यम न. घृते ॥ वि. होमोयद्र
व्यमात्रे ॥

होम्यपान्त्रम न. तिल । पित्ततपं
ये ।

होरा । स्त्री. देवाप्रभेदे । शास्त्रविशि
षे लक्षण । राश्यादूर्वे ॥ तथाहि
। विषमर्द्धपुप्रथमाहोरा स्युः सण्ड
राविष । द्वितीया शशिनोयुग
व्यत्ययादुपयेत सदा । मेषमिधु
नसि हतुताधनु कुम्भेपुप्रथमार्द्धे स
यं स्युः । द्वितीयाई चन्द्रमसीहोरा
ज्ञेयावधककाकन्यावर्धकसकरभौ
नेपुप्रथमाहोराचन्द्रस्य । द्वितीयासू
यं स्युः स्युः । मार्तण्डेनूदोरयुजि
सममेचन्द्रभान्वोस्तुहारेइतिहहज्जा
तकाम ॥ सार्द्धदण्डवयात्मकीकाले ।
भीमर. इति. इत्येजभाषाप्रसि
द्धि ॥ यथा । चतुर्ध्वतिहोराभि
रहोराप्रचक्षते पश्चिमादर्द्धरात्रा
द्विहोराणाविक्रमक्रमकृतिवक्रिपुरा
थम ॥ होलति. हुल्यतेवा । हुल
हि सास वरणया । पचाद्यच्.
घञ्वा रलयैरेकस्त्वम् ॥

होलका । पु. तृणान्निनाभृष्टार्द्धेपक्व
शमीधान्ये । होरहा. होला. इ
तिचलीकप्रसिद्धे । यथा । अर्द्धप
क्वे शमीधान्यैस्तृणभृष्टैश्चहोलका
॥ हे लकीऽऽत्पानिलीमेद कामदे
षप्रमापह । भवेद्यीहोलकीयस्यस

होलिका

यतत्तद्गुणोभवेत् ॥

होलाक । पु. स्वेदविशेषे यथा । धौ
तीक्ष्णान्तुकरौषाणांयथोक्तानाप्रदीप
येत् । अयमान्त प्रमाणेनशय्यासु
परितपच ॥ सुदग्धायावधूमायाय
थोक्तासुपकल्पयेत् । स्वच्छन्न सु
खतत्राभ्यक्त खिद्यतिनासुखम् ॥
होलाकस्वेदकृत्यषसुख प्रोक्तोमह
र्षिणा ॥ धौताका. शुष्कगीमयक्त
तोऽग्निविशेष । इतिचरकसूत्रस्या
नम् ॥

होलाका । स्त्री. वसन्तोत्सवे होलि
कायाम् । होलीइ. भा.

होलिका । स्त्री. हुताशन्याम् । भ
विष्यपुराणोक्तेवसन्तोत्सवे । अस्या
निर्णयमाहकालिदास । हुताश
नीकाल्पानपूर्णिमासर्गनिशीथपूर्वा
ध्वनयेष्कुमार्यी । पश्चात्तमीतज्वल
नेदिवावानुपश्रियहन्त्यपिपक्षतिर्वा
। सूर्यास्तकालावधिरैवपूर्णिमाऽधि
कोनगावाकलयतातदाकृते । आह
चतवज्ज्वलिताहुताशनीनन्दातिथौ
स्याद्रजसोत्सवः श्रियै ॥ रिक्तान्व
ताशद्युतेतापूर्णिमानेयास्तमेतद्
ज्वलनैरवाविह । विष्टस्तुतन्नित्यत
यानदोषकृततथोपर गपरिपूर्णिमा
रज ॥ ४५ ॥ अर्थस्तु । निशीथपू
र्वामध्यरात्रतथादिमाहुताशनीन
येत्कुर्यात् । द्विकर्मकीनी ।

ह्रीवम्

चपुन पश्चात्तमीतज्वलने मध्य
रावत पश्चात्तम्यामि प्राप्ति तत्
ज्वलनचतस्मिन् । वाचयशादिवा
दिनेहुताशनीज्वलनेसति पश्चात्
प्रतिपत्त वा नृपश्रयराज्यलक्ष्मीहन्ति
॥ मूर्ध्यासोति । यदासूर्यास्तकलाप
धि सूर्यास्तसमययावत्परिमाणेन
निर्धारणे वाचयशाकलयाच शीन । च
धिकावाजनाहीन हुताशनीष्वात
तदाकृतेष्वेव सतितज्वलितहुता
शनीशालिकास्वात् । चपुन रज
सारेण नाउत्सव श्रियेस्यात् । क
स्मिन् नन्दातिथीप्रतिपत्तिथी ॥ रि
क्तेति । ज्वलनेशालिकाज्वलनेरि
क्तान्विताचतुर्होतृयुक्ता । उत्तम
यद्युयुताप्रतिपदायुक्तापूर्णमानेया
। रवीसूर्येऽस्तगिसति । द्रव्यशालिका
याम् तुरवधारणेविष्टिर्भद्रादिषक्तज्ञ
स्यात् । कथातन्निश्चयतयाशालिका
यानिश्चयभावात् । तथाउपरागयज्ञ
दीपकज्ञतयापरिपूर्णमारजीदीप
कज्ञस्यादिति ॥ ४५ ॥ इतिग्यो
तिर्विदाभरणे २१ ऽध्यायः ।
ह्रीही । अ० सम्बोधने । ह्रीती । आ
कारणायाम् । अ० ज्ञाने ॥
ह्री । अ० सम्बोधने । आज्ञाने ॥
ह्रीवम् । न० ऋग्वेदविहिते । उक्ता
आदिभ्योञ् । हेतु कर्मभावयो
॥ युवादिस्वादेश् ॥

ह्रीदालयेष

ह्रीम्यम् । न० घृते । वि० हेमाहं
द्रव्ये ॥
ह्रीमधान्यम् । न० तिले ॥ ह्रीम्यस्यत
दधान्यस्य ॥
ह्री । अ० गतीकृ । यातमह । पु
षोदरादि । ऐषमेच्छा श्रवसीन्य
तरस्यामि'तन्दिशसावानुकूल
ह्यस्तनम । वि० ह्योभूते अतीतिक्कि
जाते ॥ ह्योभवम । ऐषमेच्छा श्रव
सीन्यतरस्यामितिपक्षेव्य व्युत्पत्तिः ॥
ह्यस्य वि० ह्यस्तने । ह्योभवम । ऐ
षमेच्छा श्रवसीन्यतरस्यामितिपक्षे ॥
ह्योगिदीहोभवम न० हेयकृतीने । दु
ह्यतइतिदीह । गोदीह । गोदी
ह । ह्यसा । सुप सुपि'तसमास
। ह्योगिदीहोदुभवति । भू० । अच् ॥
ह्रद । पु० अगाधजले । यत्रपाता
लादुदकमागच्छतिस्त्रयमेवसह्रद ।
तज्जलगुणास्तु । ह्रदवारिषाज्जन
नमधुरकफवातहारिपथ्यश्चेति ॥
ह्रादते । ह्रादचव्यक्तेशब्दे । पचाद्य
च् । पूषादरादिस्वादेश् ॥ धीरे ॥
ह्रदयह । पु० जलशूकरे । कुम्भीरे ॥
ह्रदालयेष । पु० सरोविशेषे । रैवा
लसरः । इ० भा० प्र० । ह्योपद्वा ।
इ० महाचीनभा० प्र० । यथा ।
ह्रदालया सुरा सर्वेतेषामीशा
जगद्गुरु । ह्रदालयेष्वराख्यसुतेरे
वपरिसिबितइतिस्कन्दपुराणम् ॥

ह्रस्वगर्भधुका

ह्रदालयेश्वर । पुं० ह्रदालयेश्वर्याग्रि
वे ॥

ह्रदिनी । स्त्री० नद्याम् । सरिति ॥

ह्रदा सन्त्यहाम् । अतद्वनि ।
डीप् ॥

ह्रसिमा । पु० ह्रस्वत्वे । ह्रस्वस्यभाव
। पृथ्वादिह्रस्वादिमनिच । स्थूलदू
रेतिसाधु ॥

ह्रसिष्ठ । चि० अतिह्रस्वे । ह्रस्वतमे
। अयमेषामतिशयेनह्रस्व । ह्रस्वि
स्थूलदूरेतिसाधु ॥

ह्रसोयान् । त्रि० ह्रस्वतरे ॥ अयमन
योःरतिशयेह्रस्व । ईयसुनिस्थूल
दूरेतिसाधु ॥

ह्रस्व । पु० ह्रस्वाकी ॥ एकमोत्रवर्ण
॥ न० परिमाणविशिषे ॥ यथा ।
अणुदौर्घमहृद्वस्त्वमितितङ्गेर्द्धरि
तइति ॥ गौरसुवर्णशकी । पुष्प
कासोसे ॥ त्रि० प्रकृतपुरुषपरिमा
णात्० न्यूनमनुष्ये । खर्वे । वाम
ने । वीना० ह्र० भा० प्र० ॥ सुद्र
वस्तुमात्रे । वामने । न्यचि । नीचे
। खर्वे ॥ ह्रसति० ह्रस्यतेवा । ह्र
सशब्दे । बाहुलकात् । चत्वादि
र्वा ।

ह्रस्वकुश । पु० श्वेतकुशे ॥

ह्रस्वगर्भं । पु० कुशे ॥

ह्रस्वगर्भधुका । स्त्री० नागवलायाम्
। कङ्गहीतिख्यातायाम् ॥ गर्भधु

ह्राद

मौएधते । एध० । बाहुलकाद् ।

सञ्जायांकम् । ह्रस्वावासौगर्भधु
काच ॥

ह्रस्वजम्बु । स्त्री० सुद्रजम्बुम् ॥

ह्रस्वतण्डुल । पु० राजान्ने ॥

ह्रस्वदभं । पु० श्वेतकुशे ॥

ह्रस्वदा । स्त्री० शलक्याम् ॥ ह्रतिरा
जनिचण्टं ॥

ह्रस्वपच । पु० गिरिजमधुकागमे ॥

ह्रस्वपचिका । स्त्री० अश्वत्थ्याम् ॥

ह्रस्वप्रच । पुं० सुद्रप्रचवर्णे । सुगङ्गे

। ह्रस्वपर्ये । पीपरौ ॥ गुणास्तु ।

प्रच० कटु कषायश्चशिमिरैरक्त

दोषजित् । मूर्च्छाभिमप्रलापघ्नोह्रस्व

प्रचोविशेषतइति ॥

ह्रस्वफल । पु० मधुनालिकेरे ॥

ह्रस्वफला । स्त्री० भूमिजम्बुम् ॥

ह्रस्वमूल । पुं० रक्तचौ ॥

ह्रस्वशाखाश्लिफ । पु० ह्रस्वशाखामूले

। क्षुपे ॥ शाखाच० श्लिफामूलक्षुपे

शाश्लिफे । ह्रस्वशाखाश्लिफोयक्षस ॥

ह्रस्वा । स्त्री० खर्वायाम् । वामन्याम्

॥ नागवलायाम् । सुद्रपण्याम् ॥

भूमिजम्बुम् ॥

ह्रस्वाम्नि । पुं० चिचके । दयाम्नी ॥

ह्रस्वाह । पु० अष्टवर्गगतकीवकीष

धौ । कूर्चशोर्षे । ह्रस्वाह्यहान्यस्य ॥

ह्रस्वरण्ड । पु० रक्तेरण्डे ॥

ह्राद । पुं० स्तनिते । यकिंति । य

ह्री

ह्री । हिरण्यकशिपी । कर्णोर्वासि
पुत्रे ॥

ह्रादनि । पु० गजितशब्दे ॥

ह्रादो । वि० सशब्दे ॥

ह्रादिगो । स्त्री० वच्चे । ह्रादव्यवश्य
म् । ह्रादव्यवशब्दे । आवश्यकी
णिनि । ह्राद स्फूर्जयुरस्यस्या
इतिवा । इनि । तद्धित । विद्यु
ति । ह्रादोऽव्यक्तशब्दोऽस्त्यस्या ।
इनि । अव्यवहितोत्तरेऽत्यन्तकत्व
यस्याइतिषष्ठ्याचर्यम् ॥ शक्तव्याम्
। गजभक्ष्यायाम् । सुवहायाम् । न
द्याम् ॥ ह्रादव्यवश्यम् । ह्रादी
मुखेच । आवश्यकीणिनि । रत्न
धारैक्यम् ॥

ह्रास । पु० शब्दे । अभिलापि । ध्वनौ
॥ यथा । शब्दाभिलापीत्वमिधाऽ
भिधानवाचकीध्वनि । ह्रास कु
हरितश्चेतिमुद्राङ्गितस्त्रिकाण्डशेष
॥ आरवि ॥ अथे । यथा । ह्रासव
होचसततदिनरात्र्योर्यथाक्रमम् । स
न्यामुद्धर्त्तमाख्यातः । ह्रासिवहोचसा
समेति ॥

ह्रीवेरम् । न० हरिवेरे । ह्रीवेरे । इ०
द्वि० ण ॥

ह्री । स्त्री० लज्जायाम् । अकार्यप्रवृत्त्या
रम्भेत्तत्प्रतिबन्धिकायांलज्जालज्जाया
म् ॥ ह्रीलज्जायाम् । सम्प्रदादित्वा
तृक्षिप ॥ पार्वत्याम् ॥

ह्रीपित

ह्रीकः । पुं० काकी । नकुले ॥ सहदे
वे । वि० लज्जिते ॥ जिह्वेति । ह्री
० । द्विथोरस्यलोर्वितकम् ॥

ह्रीको । स्त्री० अपायाम् । लज्जायाम्
॥ टाप ॥ चासि ॥

ह्रीकु । पु० जतुके । अपुष्पि ॥ वा
नि । मास्त्रिरे । वि० अप्रगल्भे ॥
अप्रगल्भे । सलज्जे । लज्जिते । जि
ह्वेति । ह्री० । द्विथ कुकारस्यलो
वा । कित्वाङ्गुण ॥

ह्रीकू । स्त्री० भुवि ।

ह्रीजित । वि० सलज्जे । लज्जाशी
ले । लज्जिते ॥ द्वियाजित ॥

ह्रीण । वि० लज्जिते । सपत्रे ॥
ह्रीत । वि० लज्जिते । सपत्रे ॥

अज्जैषीत् । ह्री० । क्त ॥ नुदविदे
न्दवाज्ञाह्रीभ्योन्यतरस्यामितिनिष्ठा
तस्यनोवा ॥

ह्रीता । स्त्री० लज्जितायाम् । द्विथ ।
कर्त्तरिक्त ॥

ह्रीवेरम् । न० सुगन्धवाला । इ० भा०
प्र० गन्धवस्तुनि । तत्पर्यायायथा । वा
लह्रीवेरवर्हिष्ठेऽदौच्य केशाम्बुनामवे
ति ॥ गुणास्तु । ह्रीवेरवर्हिष्ठेऽदौच्य
तृथातोसारनाशनमितिराजवक्ष्यम्
॥ ह्रीयुक्तवेरमस्य ॥

ह्रीपित । वि० द्विथलज्जाप्रापिते ॥ जि
ह्वेतिर्गुणात्कर्म्मणिक्त । अर्त्तिह्री
त्यादिनापुगागम ॥ ॥

ह्रस्वम्

ह्रस्वा स्त्री० अश्वशब्दे । ह्रस्वायाम्
॥ ह्रस्वणम् । ह्रस्वशब्दे । गुरोश्च
त्य । टाप ।

ह्लाद् । पु० अह्लादे । प्रमोदे ॥

ह्लादक । त्रि० ह्लादेकुशरी ॥ आक
र्षादिभ्य कन् ॥

ह्लादि । त्रि० । अह्लादकी ॥

ह्लादो । त्रि० । ह्लादादिभ्यः ।

ह्लादिनी । स्त्री० शस्त्रक्याम् । गजभ
व्यायाम । ह्लादयश्चश्रयम् । ह्ला
दिसुक्ते च । आश्रयकीर्तिणिनि ॥
शक्तिविशेषे । यथा । ह्लादित्यस
विदास्त्रिष्ट सच्चिदानन्ददेश्वर
स्वाविद्यास वतीजीव सक्तीशनि
कराकर ।

ह्लोक् । पु० नकुले ॥ सहदेवे ॥

त्रि० लज्जति । सत्रपे । जिह्वेति
। द्वो० । द्वियोरसुलीवेतिकन् ॥

ह्लोका । स्त्री० अपायाम् । लज्जाया
म् ॥ जिह्वेति । ह्रोलज्जायाम् । द्वि
योरसुलीवेतिकन् । टाप ॥

ह्लोक् । पु० जतुनि ॥ अपुषि ॥ ना
ले ॥ माज्जारे । त्रि० लज्जति ॥
अप्रशस्त ॥ अप्रगल्भे ॥ जिह्वेति
। द्वो० । द्विय कुकरसुलीवेति
कुक् ॥

ह्लोक् । स्त्री० धरित्याम् । भूमौ ॥

ह्लोपा । स्त्री० ह्रस्वायाम् ।

ह्रस्वणम् । न० कौटिल्ये ॥ शृङ्गौरूप्य

ह्रस्वम्

मिवसञ्जीवभुजगोविश्वयदज्ञानत
प्रोन्मोलययत व्रभीलतितरांयजज्ञा
नत सर्वत ॥ शान्त निष्कलम
द्वितीयममलसच्चिद्वनन्यापकस्वा
त्मानसकलश्रयश्रुतिशिर सारस
दोपासताम् ॥ १ श्रीमच्चिदृष्टदा
त्मकहरिहरानन्दादिनाथनिजस्मा
रस्मारमजसमेकमतुलस सारपाश
च्छिदम् ॥ नत्वातच्चरणांस्वकन्मसु
खपूर्वानन्दनाथोमुदे । साधूनांसु
धियावकारमुखदशब्दार्थचिन्तामणि
म् ॥ २ ॥ अख्यछाङ्गधरामितवर्षे
चैवाङ्कुरोनास्त्रिमाघासितसप्तम्यां
शनौसमाप्ति गतोयन्य ॥ श्रीसु
खानन्दनाथस्यकृतिरेषाजगदिता
प्रोत्थैभूयाद्गगतीर्भवानोविश्वना
थयो ॥ कृतिश्रीहरिहरानन्दनाथ
भारतेशिष्यब्राह्मणधूतश्रीमुखान
न्दनाथसङ्गृहीत शब्दार्थचिन्ताम
णि • समाप्त ।

आवण कृष्णसप्तम्यां द्विविदाङ्गश
शाङ्गमिति वैक्रमेन्द्रे शब्दार्थचिन्ता
मणिकोश ऋषिउतवश्रीधरवाज
पेयिनीधिकारिणीदयपुरेमुद्रित

ओ

तत्सत्

१८१० गन्यपूतै

(*—*—*—*—*)

अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्रष्टा	रु	पङ्क्ति	अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्रष्टा	रु	पङ्क्ति
५ ५	० ० ० ०	१	प्र०	१६	य। वा	तथाशब्दस्त्वथशब्दो	८	दि०	२२
त	यत्प्रययकर्म	१	दि०	१६	० मा	दधार्थातुभन। पु०	८	प्र०	२५
च	वटवले	१	०	१७	य	अथंभतं	१०	दि०	२४
य	इ ज्यते	२	०	१४	न	असाधून्	११	प्र०	२३
प	या। कृत्या०	३	प्र०	१४	५ ५	असाधून्	११	०	२४
मं	विशेषे	३	०	१५	य। य	माधुर्येदश्चेति यमा	१२	दि०	१८
ट	अतिपूर्वपि०	३	०	२२	पि पि	प्रहमयिनचिर	१३	प्र०	१४
सु	मखे	३	०	२६	५	मयि	१४	दि०	१०
डा	ज्योतिष्ठोमा०	३	दि०	१८	मिश्रीश्री	मजियमिश्रीकभ्य	१४	०	२२
वृ	जुहति	३	०	२८	ते	नृपती	१४	०	२२
५	परिचक्षते	४	प्र०	१२	ये।	यापो	१४	०	२८
द्री	गूढास्तु	४	०	२४	स्य	सत्यसकीर्तित	१५	प्र०	१०
० डा	वज्रवेडा। ज्यो०	४	दि०	२५	यी	स्येयं। लकरोगुब	१५	०	१४
वही	अग्निनिहोदर्म	५	प्र०	१८	दी	स्येयं। कारोच	१५	०	१६
वा	नखीचोर	५	०	२४	धी	गीति	१५	०	२८
द्या	गुह्याप०	५	दि०	५	न्दि	वक्र दीपन	१५	दि०	२१
दि	मोहोन्	५	०	१५	प्र द्या	सोराह० भो० प्र० २	१५	०	२५
स्तय	स्मरकपासादि०	५	०	२६	प	यशान्याम्	१५	०	२८
स्तय	स्मरकपासानि	५	०	२७	वह	गूर्णाह वे	१६	०	५
ई	त्युतलमार्जितेत्युपक	६	प्र०	८	व्यि	पुष्टिकायाम्	१६	०	६
ऊर्वा	सुयकोर्द्धनिप	६	दि०	१४	स्य	यवनस्य	१६	०	११
न - न	पददेवान् नमामि०	७	प्र०	१	स्या	फलान्यस्य०	१६	०	१८
य	हविष्यामी०	७	दि०	१८	ड	दृक्कायाम्	१८	प्र०	८
ज	खलनरते	८	प्र०	३	डे	विमिष्टे	१८	दि०	१५

शुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	श्रुति	पङ्क्ति	शुद्धिलेख	शुद्धिलेख	पृष्ठा	श्रुति	पङ्क्ति
२१ पञ्च	पिङ्गला०	१८	०	२०	सं त	रुद्रा०	२०	०	२५
० द्वि	यष्टि मधु ।	१८	०	२	त्व	तत्त्वम्	२५	प्र०	४
स	सार्ताग्नि	२०	प्र०	१७	मा	चङ्गले	२५	०	८
ज	भभिजित्	२०	द्वि०	२	यु	वपु	२५	द्वि०	१३
न	चिक्कानि	२०	०	२५	मां छ	सुकर्मावधृति	२५	०	१८
णि	मस्मास्थिकतात्	२२	०	७	ण्डये	गण्डाष्टदिभुवयै	२५	०	२०
स	सायात्रा	२३	०	२३	य	सम्यग्दर्शनोपाये	२५	०	२६
स्व	तस्यैदमित्त्व	२४	प्र०	२२	त भा	चित्तेकाप्रतयाभाज	२६	प्र०	२
दा	स्त्रि मच्छतानिच	२६	०	८	त्व। भा	तत्त्वस्यसाहमेवा०	२६	०	३
म तो	यामवती। स्त्री	२६	०	२१	र्वि	निर्वृति०	२६	०	६
ज	कजादिभ्यं पुन	२७	द्वि०	१०	दाध्यो	सिद्ध्यासिद्धयो	२६	०	७
य	पयन्तो	२७	०	१५	त्व	तत्त्वमस्यादि	२६	०	१२
त्या	वधियुभ्यामिदित्	२८	प्र०	२५	इ	ईश्वरसङ्कल्पे	२६	०	२१
ज	माक्यसुनिपुक्ते	२८	०	२७	न्यो	भास्मोपस्ये न०	२८	०	२०
स मा	सावस्त्रदेवानां	३०	०	१०	सु	देवतासु	२८	०	२०
- य	युक्तं पुत्रमस्य	३१	०	३३	- छ	दृष्टयोमिनो	३८	द्वि०	३
तो	वीक्षितवा	३२	द्वि०	५	द। यिधि	प्रदायिनो	३८	प्र०	५
यु स	युधसम्पदारी	३२	०	१५	म	छदिनामीवधी	३८	द्वि०	७
- ध	युधे	३३	प्र०	११	यु०	युज०	४०	प्र०	६
व	उव स्यात्	३३	द्वि०	१८	व	क्रोमचतुष्टये	४०	०	८
त्वमात्रि	शब्द यथाख्यामवमु	३४	प्र०	८	ने	गर्भाधानस्थाने	४१	०	७
द्वितीय	पङ्क्तिभ्यं पूर्ववर्त्यवर्त्ये	३४	द्वि०	४	- म	प्रदमंनोवा०	४१	द्वि०	२८
स्वाशब्दलेख	वतुमेयमशुद्धि	३४	द्वि०	४	५ ५	सुद्राविमेषे	४२	प्र०	१
- य	पुण्ये	३४	द्वि०	४	क्राकार	माशुद्ध	४२	०	२४
५९	पुण्ये	३४	०	१७	मा				

प्रश्नविलेख	प्रश्नविलेख	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति	प्रश्नविलेख	प्रश्नविलेख	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति	
जा. नि. ता	विजानान्तामनसा तानपण्डिता	४२	दि०	१	त	वाक्क	५४	०	१७	
व	सर्वभूतानां	४२	०	३	गीरादि त्वान्कोम्	कदिकारादितिको व्	५५	प्र०	२२	
दि। त	सर्वाति	४२	०	१२	रज	रक्षणम्	५५	०	२५	
मि नि	संबन्धिन्	४३	प्र०	२०	हि	चतुर्थेति	५६	प्र०	१५	
वि	निषेविष्याम्	४३	हि	८	ता	बहुसत्वाच्च	५६	हि	२०	
व	कुचे	४३	०	१७	त्या	रागीत्यादनयेत्य	५७	प्र०	२०	
का	सर्वतद्योवनाश्च	४३	०	२३	वा	जनपद	८१	०	५	
अ	चतुर्थत्व०	४४	प्र०	१५	पो च	रत्नघोतश्च	६१	०	६	
त	निजान्तानि	४४	हि	३	स्य	शोलमस्य०	६२	हि	४	
छा	धराष्टोच	४४	०	४	अ	पुष्पसमुता	६२	०	०२	
त	पित्तत	४४	०	१४	प्रो	प्रोतये	६२	०	२५	
स्ता	स्त्रावणीप०	४४	०	२५	अ	त्वाष्ट्रम्	६३	०	६	
ये	पाश्चे	४५	प्र०	२	प	नित्यचुत्यदि	६४	प्र०	१६	
त प्र	पतङ्गे	४५	हि०	१	२ १	स्यलन्	दन्तकनस्य	६४	हि	२
दये	तये	४५	०	१६	व	कुचैश्च	६४	०	२०	
००।	रक्तपुष्प । पु०	४७	प्र०	२	नू स	सन्दूरसरणी	६७	०	१४	
कु	कन्दूरी०	४७	०	२२	न्या	वहनत्वपोग०	८६	प्र०	१	
व	कुडकुमे	४८	०	१८	व	सचान्त्यै०	७०	०	८	
खाद	रक्तखेदिरे	४८	प्र०	२	प्रो	सरसीनोभवद्	७५	दि०	२५	
व	रजिजा	५०	०	२	का	मधुरकोजत	७६	प्र०	६	
यो	भविष्यात्तरे	५१	प्र०	१०	० का	दात्रयेष्ट पु०	७७	दि०	१	
ग्य	दुर्ध्व	५२	हि	२८	त्व	व्युत्पत्त्या	७७	०	२७	
ज	रजवर्णम	५३	प्र	३	ग	तेरागादिति	७८	०	३	
वि	निषिद्ध्या०	५४	हि०	१०	चो	विगता	७८	०	२८	

प्रशुद्धि व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्क	स्तम्भ नं	पङ्क्ति नं	प्रशुद्धि व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्क	स्तम्भ नं	पङ्क्ति नं
म	मान्माचव	७८	प्र०	१०	मू	शुक्लाती	१०५	प्र०	११
क	मध्याह्नका	७८	दि०	५	श्री	श्रीकृष्णस्य	१०७	दि०	१
क्रा	शक्रोत्थान	७८	०	१८	० र	रिरसु वि०	१०८	प्र०	१८
री	मन्दिरे	८०	प्र०	२२	० म् ।	रिचफम् । न०	१०८	दि०	६
वि	नन्धनशा०	८०	दि०	८	ये	स्नादयन्ने दित	१०८	०	४४
त्रि	षड्भागानां स्त्रोषु	८१	१	१२	य	सन्ताप	११०	०	१६
ये	विशिकापुष्पे	८४	०	२	० रि	रौतिकम् । न०	११०	०	२५
मि	राशि	८४	०	२५	० श्रे	शोभायाम्	१११	०	२०
स	प्रविरोधिन	८६	प्र०	१४	० वि	वर्चो । लो	११२	०	२६
व	स्वचक्रस्य	८६	०	१८	थं	कनिविदिभ्यां विदि	११२	प्र०	२४
ता म्	विजताम्	८६	दि०	२४	दी	नदीप्रकारा०	११२	दि०	७
णा	वेत्तयम्	८८	प्र	२६	स्य	वत्तय छान्दिकय	११५	प्र०	६
न्या	राजन्तरेषु	८८	दि०	८	सु	सुकरक ०	११५	दि०	५
विराजत	विराटजी	८८	०	२१	श	रुक्मिणिसायाम्	११६	प्र०	२४
क्य	चरतेत्यधी	८८	०	२८	२ १ रुक्मिणस्य	रुक्मिणस्य न०	११६	दि०	११
क्रा	नेत्र क्रान्तिका०	८०	०	६	शु	क्रायायाम्	११६	०	२८
० ण	राजभोगीनम्	८१	०	१२	तत्र	प्रतापयार्थ०	११७	प्र०	१
ग	तलोमत	८२	प्र०	१८	व्या	पञ्चाव्यादीनां	११७	०	२४
य	वासव नि	८२	दि०	८	चै	दीर्घा	११८	०	२
ल्युट	कतरि० ल्यु	८५	प्र०	२२	क्रा	मङ्गलान्य	११८	०	१४
भ्य	प्रदर्श०	८५	दि०	२०	२ १ ।	०नीलमणि ।	११८	०	१०
अपप	वापसवप रित्यस्य	८६	प्र०	२८	वन्ते	कुर्वन्ते ०	११८	०	२५
इ	पुरराइ	८८	दि०	१४	त्या	त्यन्तो	११८	०	७२
पु	राधेय पु०	१०२	प्र०	१८	व्याश	व्याश्रीतकवावाक्	११८	दि०	१८
कान्स	कोविन्दावध	१०२	दि०	२६	ट	माट्याट	१२०	०	१८

अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	प्रमाण	प्रमाण	प्रमाण	अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	प्रमाण	प्रमाण	प्रमाण
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	प्रमाण	प्रमाण	प्रमाण	अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	प्रमाण	प्रमाण	प्रमाण
अ	अक्षरवर्ग	१२३	०	२२	अ	अक्षरवर्ग	१२४	प्र०	१
इ	इक्षरवर्ग	१२४	प्र०	६	अ	अक्षरवर्ग	१२५	०	७
उ	उक्षरवर्ग	१२५	०	१२	अ	अक्षरवर्ग	१२६	०	८
ए	एक्षरवर्ग	१२६	दि०	१३	अ	अक्षरवर्ग	१२७	दि०	२०
ऐ	ऐक्षरवर्ग	१२७	०	१४	अ	अक्षरवर्ग	१२८	प्र०	१९
ओ	ओक्षरवर्ग	१२८	०	१०	अ	अक्षरवर्ग	१२९	०	१४
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१२९	०	८	अ	अक्षरवर्ग	१३०	०	१५
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३०	०	११	अ	अक्षरवर्ग	१३१	०	१६
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३१	०	२०	अ	अक्षरवर्ग	१३२	०	१८
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३२	प्र०	६	अ	अक्षरवर्ग	१३३	०	२५
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३३	दि०	८	अ	अक्षरवर्ग	१३४	दि०	९
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३४	०	५	अ	अक्षरवर्ग	१३५	०	४
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३५	प्र०	४	अ	अक्षरवर्ग	१३६	०	७
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३६	दि०	२	अ	अक्षरवर्ग	१३७	प्र०	७
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३७	०	३	अ	अक्षरवर्ग	१३८	०	१०
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३८	दि०	२६	अ	अक्षरवर्ग	१३९	दि०	८
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१३९	०	१०	अ	अक्षरवर्ग	१४०	०	१२
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४०	१३		अ	अक्षरवर्ग	१४१	प्र०	४
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४१	०	२८	अ	अक्षरवर्ग	१४२	०	१२
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४२	प्र०	१५	अ	अक्षरवर्ग	१४३	०	१४
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४३	०	१८	अ	अक्षरवर्ग	१४४	०	१०
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४४	०	१५	अ	अक्षरवर्ग	१४५	दि०	१८
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४५	दि०	१०	अ	अक्षरवर्ग	१४६	प्र०	१५
अक्षरवर्ग	अक्षरवर्ग	१४६	०	२०	अ	अक्षरवर्ग	१४७	दि०	१६

पञ्चदशे स	शुद्धिलेख	पृष्ठा सं	श्र	पङ्क्ति	पञ्चदशे स	शुद्धिलेख	पृष्ठा सं	श्र	पङ्क्ति
लि	नेवादिस्त्रिया०	१४६	०	१८	द	लट्टिकादिस्त्रियो	१५८	०	२२
स्व	स्त्रियन्तो०	१४६	०	२२	गि	दिग्ग	१५८	०	२५
ईप्ति ते	ईप्ति ते	१४७	प्र०	१३	कडि	लीडलीमवे	१५८	०	२८
म	देवकुसुमी	१४७	दि०	१३	ला	प्रत्ययस्वपुट	१५८	प्र०	१
मा०	भा०	१४७	०	१५	का	न्यककादित्वाद्वा	१६०	दि०	१६
य ।	सादुक्तसंसारकका	१४८	प्र०	७	बये	सुममाधि	१६१	०	७
य	विवये	१५०	दि०	१८	य	सुसवासावापय	१६१	०	११
त्व	सत्त्वगुण	१५०	०	२५	य	सुसापकम् । पु०	१६१	०	१७
ला	कथावत्या	१५१	०	२४	य	सुसापकान्ता लो०	१६१	०	१८
लोपल	धीयादिक्लोसक	१५२	०	२८	ल्ये	बील्ये	१६१	०	२८
न	नेकत्वात्	१५३	प्र०	२४	वा न	सुतावास्तु	१६१	प्र०	१५
न	कान्तेऽकेन्दु०	१५३	दि०	२३	ल्ये	वाल्मे	१६२	दि०	२०
उ	तिष्ठत	१५४	प्र०	६	ल्ये	हितान्तेषी	१६३	प्र०	५
ला शे	कलामन्त्रेतिठक	१५४	०	१२	ल्ये	कदने	१६३	०	११
कलस्तमि तस्ते ति	प्रसीदरादित्वात्	१५४	दि०	२३	ल्ये	लेख०	१६३	दि०	१
सु	प्रसुरेणवा०	२५५	प्र०	८	उ	कठान्त	१६३	०	१७
० वू	लाङ् । लो०	१५५	०	२०	ल्ये	तालील्ये	१६४	०	१७
न	कवयशोले	१५५	०	२१	क	पाललोको	१६५	०	१४
न	कदलकोर्यत्	१५५	०	१६	०। - क	लीकधातु । पु० जम्बु	१६६	प्र०	१०
त्रि	लिचावर्तक	१५६	०	६	० य०	लीकलोचन । पु	१६६	०	१८
लि तं	प्रमाणलिखित	१५६	०	२०	ल्ये	मन्त्रेतिवा	१६७	०	२
दि	मङ्कित०	१५६	०	२७	मि	हसिहसिन्नादिना०	१६८	दि०	२२
दि	लिङ्गादि नियोगी०	१५७	०	५	० प्र उ	लोप्रकृष्टवा । पु०	१६८	प्र०	८
त	निमित्तम्	१५७	दि०	२४	० वा	लोपः । पु०	१६८	०	७

पद्यविलेख	शुद्धिलेख	पद्य	संख्या	पद्य	पद्यविलेख	शुद्धिलेख	पद्य	संख्या	पद्य
पद्य	सुद्ध०	१६८	०	२४	ल	सख वलिता	१८५	प्र०	२८
नी	सामनोवे	१७	०	२०	लोवा	लोवान्	१८५	दि०	१७
त्या	स्योत्पत्त्या दयो	१७२	०	१३	ल्ल	ल्लुवा०	१८५	प्र०	२
त्या	दत्ता	१७२	दि०	२३	ही	ल्लद्विपत्त्या	१८५	०	२१
त्या	दत्तोपरि०	१७२	०	२८	० ग	ल्लसासनम् न०	१८८	प्र	४
द्या	प्रतिष्ठा या	१७५	प्र०	४	ल्ल	ल्लु	१८८	दि०	८
ल	तत्त्व मिति०	१७५	दि०	६	ले	विशि वि	१८८	०	२८
दू	दुवमसद्विरे	१७६	०	१७	ता	पूजिता	१८८	प्र०	१०
की	संज्ञको	१७८	प्र०	१६	ल्ल	ल्लमाणा	१८०	दि०	५
- ति	लगतोप्रभेदे	१७८	०	२१	२१ राधा	साधारा	१८	०	२६
ले	कुले	१७८	दि०	१३	ला	ल्लुलोमि	१८१	०	२२
ल	लालुमा	१७८	०	२८	प	तलसति	१८१	०	२८
कु	कुप्पा०	१७८	प्र०	१	- भ	सातरम	१८२	प्र	८
ज	ल्लुमादेमोवा	१७८	दि०	१०	म्या	ल्लुल्लमाया	१८२	दि०	१६
- जा	मकाराणि०	१७८	०	२८	ना	ल्लुल्लनो ल्लो	१८२	०	२६
ल	कुटिजाववयवे	१८०	दि०	८	मा०	प्र०	१८४	प्र०	१६
० वीक	ल्लो । पु०	१८०	०	१०	ल	ल्लोलायाम्	१८४	०	२५
ल	ल्लेवाऽ० ल्लाना	१८२	०	२०	ल्ल	ल्लिमायाम्	२००	०	१५
- ल	ल्लोकेने०	१८०	०	२४	दु	ल्लुप	२००	०	२३
ल्लु	ल्लुरिजायाम	१८२	०	२	दु	ल्लुप	२००	दि०	१
ल	ल्लिमेण	१८२	०	१६	० पु०	ल्लुपु । पु०	२००	०	११
म	ल्लानाम्	१८४	प्र०	०	दु	ल्लुप	२०१	प्र०	१४
लो	ल्लेतलोचित	१८४	दि०	१७	- दू	ल्लुमि	२०१	०	२२
- लु	ल्लोमुदर०	१८४	०	२५	० पु०	ल्लु । न	२०१	दि०	१२

मशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	स्त भ	पङ्क्ति	मशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	स्त भ	पङ्क्ति
डा तिथोगमि भागाल	पयोवाचित्वहयसि	२०२	प०	२	त	ब्रजता	२१६	प्री	१२
नी	हनी	२०३	ङि	२२	ना	दन्त्यान	२१६	०	२७
णा	यतिनीखण्डकर्णिकी	२०४	प्र	२८	क	संयामो	२१६	ङि	१३
वनाटका					ड	देव्याया प्रसिद्धये	२१६	०	१६
वजा	पु० नागप्रशस्त्य	२०४	ङ	१६	व्य	नयीहर्ष	२२०	प्र०	८
वि०	चि०	२०५	ङि	१	य	स्य	२२०	ङि	३
व	वरदा०	२०६	प्र	१६	ड	तत्त्वदर्शना	२२०	०	७
वो	पविपित्त०	२०६	०	२३	न्य	न।दिना	२२०	०	१४
व्या	लुक्कभ्यामूयन्	२०६	ङ	१५	व	नसत्तावा	२२१	प्र०	२०
वि०	इत	२११	प्र०	५	व	सात्वेर्	२२२	ङि	७
व	वर्षसङ्कट	२१४	०	२१	व	भागजन	२२३	प्र०	१
म	समेय	२१५	०	११	०न	वर्षि।पु०	२२३	०	१०
म	सङ्कट	२१५	०	२५	त्यस्य	प्रत्ययस्य।दितोस्व।	२२३	०	१८
ता	अप्रमत्ता	२१५	०	२८	सि ति	तस्योतिवन्वाध्या	२२५	०	२०
स्य	मायास्य शान्	२१७	०	२८	टा	कीकटा	२२५	ङि	५
ट	श्रेष्ठ	२२५	ङ०	२८	-ति	हते	२२५	०	७
क	सन पुत	२१८	प्र०	२	क	निजदे	२२५	०	१३
संख्या	सध्या	२१८	०	१८	२ ३ ४ ५	वदक०	२२७	०	११
त	प्रात सखीद्वय	२१८	०	१६	यू	पू पवित्रि	२२७	०	१२
वा	कमलाया व	२१८	ङि	७	यू	घारापू मन्त्र	२२७	०	१४
व	प्रमिदाव	२१९	०	१०	।।	कलोऽ	२२८	०	८
व	प्रमिदाव	२१९	०	१०	विस्तृतो।	मिभ्राजकगिरी	२२८	०	१०
व	प्रमिदाव	२१९	०	१०	मा	प्रथम	२२८	०	२१
व	प्रमिदाव	२१९	०	१०	मा	प्रमापमथीसति	२२८	०	२०

पद्यविवेक	शुद्धिलेख	पद्य	शुद्ध	पद्य	पद्यविवेक	शुद्धिलेख	पद्य	शुद्ध	पद्य
अ	भीष्मादि	२४०	प्र०	२५	नि	इति,	२४५	०	१८
६	६०	२४०	दि०	२०	क	वाक्याभि	२४५	०	२०
आ-वा	वक्तावायाम्	२४०	०	२८	वा क	वादुः	२४६	०	८
॥ त्व	॥ म० त्वये ।	२४१	प्र०	२२	मी	धरोधमी	२४६	०	१५
वी	वाचोत्०	२४१	दि०	८	न	कर्ममाना	२४७	०	१८
- व	द्वये	२४२	प्र०	१०	नू	पू पमिश्रि	२४८	प्र०	२७
- वी	द्वये वी	२४२	०	२१	वि	प्रकापक	२४८	०	७
- वान्	वज्रगदि	२४३	दि	१८	ई	वीर्यवह कद्रव्ये	२५०	दि०	७
- वृ	वज्रवृ	२४४	०	१०	य दु	वज्रदुष्ट	२५०	०	१३
म	मजपियव्याम्	२४४	०	११	जि	कञ्चि कायाम्	२५१	प्र०	१०
- व	वज्राभावेपि०	२४४	०	२४	ति	वृत्ति स्थाने	२५१	०	१२
निवर्त	वसनिवाचे	२४५	०	२	ती	वृत्ती	२५१	०	१३
- व	वृक्षावायाम्	२४६	०	१२	व	वाटधान / पु०	२५१	०	१६
॥ क	॥ मु० करिपियव्याम्	२४७	प्र०	२	व	परिरोधक०	२५१	०	२०
व	वास्तू के	२४७	दि०	१	ह	वृत्तट वृत्ते	२५१	दि०	३
व	व्येतविल्लीमावे	२४८	०	१३	वा	वृद्धवाली	२५१	दि०	२२
व	विद्वद्	२४८	०	२३	वृ	वाहप्रयत्ने	२५२	प्र०	१०
० क	वक्तरक्षिनी । को०	२४०	०	१	प्र	प्रसादव प्रया	२५२	दि०	२६
प	वापुवज्रव्यतिथ्योनः	२४०	०	१०	वास्तु	विश्वार्क्या वृ	२५३	०	२२
० व । म	वज्रनम् । न०	२४०	०	१२	वा	वपराजिता वाम्	२५४	प्र०	३
- वृ	वापुवज्रव्यतिथ्योनः	२४०	०	१५	वा	वर्णनीचा	२५४	दि०	१०
व्या उ	व्यव्यपहितवैतन्ये	२४१	०	७	- वृ	वज्रताद्वयनष्टवज्र	२५५	प्र०	८
०।	वज्रोक्त । पु	२४३	प्र०	१७	वे	वृद्धवर्ग	२५५	०	१८
०।	वा । म	२४३	०	१८	क	वज्रवर्ग	२५६	०	१५
वृ	वृषमर्द्धतारे	२४३	दि०	२६					

पञ्चदशे	शुद्धिषु	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति	पञ्चदशे	शुद्धिषु	पृष्ठा	श्र	पङ्क्ति
० त	वाताङ्ग । पु०	२५६	दि०	२२	कि धि	तकिञ्जितकिञ्जित०	२६८	०	१४
त	वाताङ्ग	२५६	०	२२	क	तङ्ग०	२६८	०	१५
द	रत्नधादाङ्ग०	२५७	०	३	नख	डेखन	२६८	०	२२
तथा	राजयन्त्रायमोद	२५७	०	६	न	भज आताडख	२६८	०	१५
न	रम्भायाम्	२५८	प्र०	२	घो मा	नयोदमाङ्ग	२६८	०	१८
यदि	मोदताङ्गते	२५८	०	१५	२१	वाये	२७१	०	४
॥	पञ्चाशद्विपणन	२५८	दि०	१४	५	याये	२७१	दि०	२८
- न	भावनम्	२५८	दि०	१७	५	परिमादि	२७२	प्र०	३
- ध	मन्त्रम्	२६	प्र०	१०	पय	शुभवादि	२७२	०	८
- ड	दुर्दुष्टवादिनि	२६०	०	१३	रा ति	जदिनाराङ्गति०	२७२	०	२३
भा	घोन्नायाभास	२६१	दि०	७	मो	वसगो	२७२	दि०	१३
य	भद्राङ्ग	२६२	०	१६	॥ ना	॥ न० वायससमृद्धि	२७४	०	१८
व	कल्याणमोर्ध	२६४	प्र०	६	भा	चराति	२७४	०	२६
भा	सन्ध्याम्	२६४	०	२७	क	मन्त्रमं शुभे	२७५	प्र०	१४
० द	वादासम् । न०	२६४	०	४	मं	तस्यममां	२७५	०	२०
न	भूवादिमन्त्रोच्चिन्त	२६४	दि०	१७	- सु	मन्त्रादि	२७५	दि०	१४
० नी	यथावन्ती	२६५	प्र०	१५	खे	सोयवन्	२७६	०	१
भा	संयोगात्वाकावन्ती	२६५	दि०	१२	ख	खे	२७७	प्र०	१७
इ	तारिमन्त्रे चवीषि	२६५	०	१५	० यु	वायु० सदन । न०	२७७	दि०	६
- न्य	तन्त्रमन्त्र गिरीदेश	२६६	प्र०	१६	- व	गोरटा । जी०	२७७	प्र०	८
जी	समुद्रलि०	२६७	प्र०	१६	र	वाराणसम्	२७८	०	२३
- य	चाराणस	२६७	०	१८	- कं	वाराणस	२८०	दि०	१०
- यो	पञ्चकदेवादुर्वयवा	२६८	०	८	० कीदि । जी०	मन्त्रोच्चिन्त	२६८	प्र०	५
भा वा	मन्त्रवाचम्	२६८	०	१५	शी	वादी	२८१	प्र०	३

अक्षरवर्गः	शुद्धिस्थानम्	प्रश्नः	उत्तरः	पङ्क्तिः	अक्षरवर्गः	शुद्धिस्थानम्	प्रश्नः	उत्तरः	पङ्क्तिः
- वा	कुशिकायाम्	२८१	०	२१	५	वाग्म	२८०	०	१
वा	पञ्चविंश्या	२८१	०	२५	६	वाग्म	२८०	०	२५
व्य	अप्यतो	२८२	१६		७	वाग्म	२८०	०	२
व	सुखायाम्	२८२	०	२२	८	वाग्म	२८०	०	४
व	मेवे	२८२	०	२४	९	वाग्म	२८०	०	१२
० वी	तीव्र	२८२	०	६	१०	वाग्म	२८०	०	१२
० व	वाग्म	२८२	०	१२	११	वाग्म	२८०	०	२०
म। व	वाग्म	२८२	०	१३	१२	वाग्म	२८०	०	१
० व	वाग्म	२८२	०	१८	१३	वाग्म	२८०	०	११
	समायुक्ता	२८२	०	२८	१४	वाग्म	२८०	०	२४
- व	सामान्यवाग्म	२८३	प्र	६	१५	वाग्म	२८०	०	१
वा	सामान्यवाग्म	२८३	१८		१६	वाग्म	२८०	०	११
वा	सामान्यवाग्म	२८३	०	२४	१७	वाग्म	२८०	०	५
० व	सुद्धम्	२८३	६	६	१८	वाग्म	२८०	०	६
नि स	नि गच्छो	२८३	०	१८	१९	वाग्म	२८०	०	२०
वि	भाषने	२८३	०	२६	२०	वाग्म	२८०	०	२४
व	अमूर्ते	२८४	प्र	६	२१	वाग्म	२८०	०	५
० गी	वाग्म	२८४	८		२२	वाग्म	२८०	०	११
० व	वाग्म	२८४	१२		२३	वाग्म	२८०	०	२५
व	अष्टाव्याम्	२८४	०	१८	२४	वाग्म	२८०	०	१५
- व	अष्टाव्याम्	२८४	०	२५	२५	वाग्म	२८०	०	२
व	अष्टाव्याम्	२८४	प्र	२२	२६	वाग्म	२८०	०	७
न	अष्टाव्याम्	२८४	०	२८	२७	वाग्म	२८०	०	१२
५ व	अष्टाव्याम्	२८४	१२	२२	२८	वाग्म	२८०	०	१४

पञ्चदशिका श्र	शुद्धि श्र	पङ्क श्र	पङ्क श्र	पञ्चदशिका श्र	शुद्धि श्र	पङ्क श्र	पङ्क श्र
श्र	भावेच्छुट	३००	द्वि	१२	० न०	दिल्लिखम् । नि०	११८ ० ८
श्र	करशुद्धे	३०	०	२७	मा	जटामाखाम्	११८ ० १८
॥ १	न० विच्छेपयि	२०३	०	८	श्र	तत्त्व	११८ वि २
मान	क्रामानि	२४	प्र	२	श्र	समसमसमसमसम	११८ ० १०
लो स म	जायनसर्वश्रानि	१०४	द्वि	८	दा	वीडा	११८ ० १८
क्ति	विन्दुश्रानि	२४	वि	१०	त	तिर्यङ्	१२० ० ६
० न	विज्ञेयश्रानि	१०६	०	२४	श्र	मादृते	१२१ प्र० १६
श्र	सिद्धश्रानि	१०७	प्र०	७	श्र	तोश्रानि	१२१ वि० १८
१ वि वि	० श्रानि	१०७	०	२४	श्र प्र	श्रानि ॥ प्रताश्रानि ॥	१२१ ० २४
श्र वा	श्रानि	२७	वि	२४	० श्रि	विज्ञेयश्रानि । नि०	१२१ ० १७
ये वा श्र	मये श्रानि	१०८	प्र०	१५	श्र	परपञ्चो	१२२ ० २८
श्र	मये श्रानि	१०८	१०	५	श्र	श्रानि	१२२ ० ११
म	कर्मश्रानि	११०	प्र०	२८	श्र	श्रानि	१२४ प्र० ६
न	विज्ञेयश्रानि	११२	०	२	वा	वीर्य	१२४ ० ११
श्र	श्रानि	११३	०	२४	द्वि	समश्रानि	१२४ ० २४
श्र	श्रानि	११३	वि०	१६	त	श्रानि	१२४ वि० २
श्र	श्रानि	११४	प्र०	१	तीर्थ	सदाश्रानि	१२५ ० १८
० श्र	विज्ञेयश्रानि	११४	०	११	१ वा	विज्ञेयश्रानि	१२७ ० १७
० श्र	विज्ञेयश्रानि	११४	वि०	१	द्वि	विज्ञेयश्रानि	१२७ ० २६
० श्र	विज्ञेयश्रानि	११४	०	१८	श्र	विज्ञेयश्रानि	१२७ ० २६
श्र	विज्ञेयश्रानि	११५	प्र०	१८	श्र	विज्ञेयश्रानि	१२८ ० २५
दि श्र	विज्ञेयश्रानि	११५	वि०	२	श्र	विज्ञेयश्रानि	१२८ ० २५
श्र	विज्ञेयश्रानि	११६	प्र०	२८	श्र	विज्ञेयश्रानि	१२८ ० २८
श्र	विज्ञेयश्रानि	११८	०	४	श्र	विज्ञेयश्रानि	१२८ ० २८

अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण
अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण	अक्षरानुसारेण
वा	वादिनीर्वाद्यदेहे	२२१	दि०	२५	क	तत्त्वक-व्या	२४८	०
स्वा।स्वा।	स्वा।स्वा।स्वा।स्वा।	२२२	०		ल	स्वा।	२४८	प्र०
पू ६	देवतासाध्यात्कार०	२२३	प्र	०	६	चतुर्धृतिर्वाद्ये	२४८	०
ता।सा।	सा।सा।	२२४	०	२२	६ ३	विप्रत्येयः॥	२४८	०
वा	वा।वा।	२२५	०	२२	मु	मु	२४९	दि०
ह	यथा।मुहानकमै।	२२६	०	२	व	विप्रत्येय	२४९	०
ह	हृदि	२२७	०	२	६	विप्रत्येय	२४९	०
वा	विप्रत्येयः॥	२२८	दि०	५	विप्रत्येय	विप्रत्येय	२४९	०
प	नियम	२२९	५०		वि०	विप्रत्येय	२४९	०
वि०	नियम।तयो	२३०	प्र	८	६	विप्रत्येय	२४९	०
यम०	यम०	२३१		१०	म०	विप्रत्येय	२४९	०
त।दि	विप्रत्येयः॥	२३२	दि०	१४	श्री	यातसाध्याम्	२४९	दि०
दि	नियम।तयो	२३३		१५	तु	वदतुर्वाद्ये	२४९	प्र०
से	नियम।तयो	२३४	०	१	व	वदतुर्वाद्ये	२४९	०
ध	यथा।द्वे	२३५	०	६	प	विप्रत्येय	२४९	०
वत्वे	वदतुर्वाद्ये	२३६	०	८	ह	विप्रत्येय	२४९	०
न।	वि०।नियम।तयो	२३७	प्र०	१२	०	विप्रत्येय	२४९	०
न।	वि०।नियम।तयो	२३८	०	१०	६	विप्रत्येय	२४९	०
व	तयो	२३९	०	१०	विप्रत्येय	विप्रत्येय	२४९	०
स्वा।जी	विप्रत्येयः॥	२४०	०	१८	त	वदतुर्वाद्ये	२४९	प्र०
दि	विप्रत्येयः॥	२४१	प्र	१४	२	वदतुर्वाद्ये	२४९	०
जा	जाते	२४२	०	१	कुसु	वदतुर्वाद्ये	२४९	०
प	विप्रत्येयः॥	२४३	प्र०	१	नि	मने।भिर्वाद्ये	२४९	०
व	वदतुर्वाद्ये	२४४	०	२८	०	विप्रत्येय	२४९	०
६	विप्रत्येयः॥	२४५	दि०	२८	जी	विप्रत्येय	२४९	०
त-वि	विप्रत्येयः॥	२४६	०	२५	त	वदतुर्वाद्ये	२४९	०
	विप्रत्येयः॥	२४७	०	२५	त	वदतुर्वाद्ये	२४९	०

पञ्चदशिका	शुद्धिद्विषय	प्रश्न	उत्तर	पञ्च	पञ्चदशिका	शुद्धिद्विषय	प्रश्न	उत्तर	पञ्च
१	सुकृतं •	१६८	हि.	२०	१	सुवन्त	१७८	•	६
२	पेशिका॥	१६८	•	२८	२	वाग्विषय	१७८	•	१८
३	वस्त्रयस्मादा	१६८	•	१४	३	सन्निवृत्ति	१७८	•	२१
४	अपावृत्तो	१६८	•	१८	४	विशेषाद्विषय	१७८	•	२५
५	आमन्त्र	१७०	प्र.	३	५	शोचिनी / स्त्री०	१७८	हि.	२६
६	वंचन	१७०	हि.	८	६	विज्ञानि	१७८	प्र.	१२
७	विषय	१७०	•	१०	७	आत्मव्यव	१७८	प्र.	२८
८	विषयव्योषे	१७१	•	६	८	कौटिल्य	१७८	हि.	५
९	सोपानरथे	१७१	•	१२	९	मीमांसा	१७८	•	६
१०	मेनाड	१७२	प्र.	११	१०	प्राचिनीयम्	१७८	•	८
११	धारवादिपौ	१७२	प्र.	२	११	विश्वामित्रावतिलज	१७८	हि.	२८
१२	संज्ञानम	१७२	•	११	१२	सत्त्वितान्द्रो	१८०	•	२२
१३	वाग्विषय	१७२	•	२२	१३	कुत्सापर्व	१८०	•	१८
१४	समदण्डिणी	१७२	प्र.	६	१४	विश्वामित्र	१८०	•	४
१५	मारण	१७४	प्र.	१६	१५	विश्वामित्र	१८०	•	२
१६	मन्त्रनिरुद्धतायाम्	१७४	•	२८	१६	जगत्पञ्च	१८०	प्र.	१६
१७	वस्त्रमसतोपभवे	१७५	•	४	१७	विश्वामित्र	१८०	प्र.	२०
१८	विश्वामित्र	१७५	•	८	१८	कौटिल्य	१८०	प्र.	२
१९	विश्वामित्र	१७५	•	१८	१९	सूक्तमन्त्राश्रयम्	१८०	प्र.	१२
२०	तन्निविश्वामित्र	१७५	हि.	२६	२०	कुत्सापर्व	१८०	प्र.	१८
२१	विश्वामित्र तुमहाफला	१७५	•	१२	२१	तन्निविश्वामित्र	१८०	प्र.	१२
२२	सर्वज्ञता	१७५	प्र.	२२	२२	विश्वामित्र	१८०	•	१२
२३	निमित्तयो	१७५	•	२७	२३	विश्वामित्र	१८०	•	१८
२४	विश्वामित्र	१७५	•	२८	२४	विश्वामित्र	१८०	•	१८

अक्षरविशेष	अक्षरविशेष	पृष्ठा	पृष्ठा	पृष्ठा	अक्षरविशेष	अक्षरविशेष	पृष्ठा	पृष्ठा	पृष्ठा
अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर	अक्षर
आ	आलोचनोपपत्तिः	२८४	०	२८	१. वि	दुर्गात्मिका	४११	२८	२८
इ	अक्षरविशेष	२८५	०	२९	२. वि	दुर्गात्मिका	४१२	२९	२९
उ	अक्षरविशेष	२८६	०	३०	३. वि	दुर्गात्मिका	४१३	३०	३०
ए	अक्षरविशेष	२८७	०	३१	४. वि	दुर्गात्मिका	४१४	३१	३१
ऐ	अक्षरविशेष	२८८	०	३२	५. वि	दुर्गात्मिका	४१५	३२	३२
ओ	अक्षरविशेष	२८९	०	३३	६. वि	दुर्गात्मिका	४१६	३३	३३
अ	अक्षरविशेष	२९०	०	३४	७. वि	दुर्गात्मिका	४१७	३४	३४
इ	अक्षरविशेष	२९१	०	३५	८. वि	दुर्गात्मिका	४१८	३५	३५
उ	अक्षरविशेष	२९२	०	३६	९. वि	दुर्गात्मिका	४१९	३६	३६
ए	अक्षरविशेष	२९३	०	३७	१०. वि	दुर्गात्मिका	४२०	३७	३७
ऐ	अक्षरविशेष	२९४	०	३८	११. वि	दुर्गात्मिका	४२१	३८	३८
ओ	अक्षरविशेष	२९५	०	३९	१२. वि	दुर्गात्मिका	४२२	३९	३९
अ	अक्षरविशेष	२९६	०	४०	१३. वि	दुर्गात्मिका	४२३	४०	४०
इ	अक्षरविशेष	२९७	०	४१	१४. वि	दुर्गात्मिका	४२४	४१	४१
उ	अक्षरविशेष	२९८	०	४२	१५. वि	दुर्गात्मिका	४२५	४२	४२
ए	अक्षरविशेष	२९९	०	४३	१६. वि	दुर्गात्मिका	४२६	४३	४३
ऐ	अक्षरविशेष	३००	०	४४	१७. वि	दुर्गात्मिका	४२७	४४	४४
ओ	अक्षरविशेष	३०१	०	४५	१८. वि	दुर्गात्मिका	४२८	४५	४५
अ	अक्षरविशेष	३०२	०	४६	१९. वि	दुर्गात्मिका	४२९	४६	४६
इ	अक्षरविशेष	३०३	०	४७	२०. वि	दुर्गात्मिका	४३०	४७	४७
उ	अक्षरविशेष	३०४	०	४८	२१. वि	दुर्गात्मिका	४३१	४८	४८
ए	अक्षरविशेष	३०५	०	४९	२२. वि	दुर्गात्मिका	४३२	४९	४९
ऐ	अक्षरविशेष	३०६	०	५०	२३. वि	दुर्गात्मिका	४३३	५०	५०
ओ	अक्षरविशेष	३०७	०	५१	२४. वि	दुर्गात्मिका	४३४	५१	५१
अ	अक्षरविशेष	३०८	०	५२	२५. वि	दुर्गात्मिका	४३५	५२	५२
इ	अक्षरविशेष	३०९	०	५३	२६. वि	दुर्गात्मिका	४३६	५३	५३
उ	अक्षरविशेष	३१०	०	५४	२७. वि	दुर्गात्मिका	४३७	५४	५४
ए	अक्षरविशेष	३११	०	५५	२८. वि	दुर्गात्मिका	४३८	५५	५५
ऐ	अक्षरविशेष	३१२	०	५६	२९. वि	दुर्गात्मिका	४३९	५६	५६
ओ	अक्षरविशेष	३१३	०	५७	३०. वि	दुर्गात्मिका	४४०	५७	५७
अ	अक्षरविशेष	३१४	०	५८	३१. वि	दुर्गात्मिका	४४१	५८	५८
इ	अक्षरविशेष	३१५	०	५९	३२. वि	दुर्गात्मिका	४४२	५९	५९
उ	अक्षरविशेष	३१६	०	६०	३३. वि	दुर्गात्मिका	४४३	६०	६०
ए	अक्षरविशेष	३१७	०	६१	३४. वि	दुर्गात्मिका	४४४	६१	६१
ऐ	अक्षरविशेष	३१८	०	६२	३५. वि	दुर्गात्मिका	४४५	६२	६२
ओ	अक्षरविशेष	३१९	०	६३	३६. वि	दुर्गात्मिका	४४६	६३	६३
अ	अक्षरविशेष	३२०	०	६४	३७. वि	दुर्गात्मिका	४४७	६४	६४
इ	अक्षरविशेष	३२१	०	६५	३८. वि	दुर्गात्मिका	४४८	६५	६५
उ	अक्षरविशेष	३२२	०	६६	३९. वि	दुर्गात्मिका	४४९	६६	६६
ए	अक्षरविशेष	३२३	०	६७	४०. वि	दुर्गात्मिका	४५०	६७	६७
ऐ	अक्षरविशेष	३२४	०	६८	४१. वि	दुर्गात्मिका	४५१	६८	६८
ओ	अक्षरविशेष	३२५	०	६९	४२. वि	दुर्गात्मिका	४५२	६९	६९
अ	अक्षरविशेष	३२६	०	७०	४३. वि	दुर्गात्मिका	४५३	७०	७०
इ	अक्षरविशेष	३२७	०	७१	४४. वि	दुर्गात्मिका	४५४	७१	७१
उ	अक्षरविशेष	३२८	०	७२	४५. वि	दुर्गात्मिका	४५५	७२	७२
ए	अक्षरविशेष	३२९	०	७३	४६. वि	दुर्गात्मिका	४५६	७३	७३
ऐ	अक्षरविशेष	३३०	०	७४	४७. वि	दुर्गात्मिका	४५७	७४	७४
ओ	अक्षरविशेष	३३१	०	७५	४८. वि	दुर्गात्मिका	४५८	७५	७५
अ	अक्षरविशेष	३३२	०	७६	४९. वि	दुर्गात्मिका	४५९	७६	७६
इ	अक्षरविशेष	३३३	०	७७	५०. वि	दुर्गात्मिका	४६०	७७	७७
उ	अक्षरविशेष	३३४	०	७८	५१. वि	दुर्गात्मिका	४६१	७८	७८
ए	अक्षरविशेष	३३५	०	७९	५२. वि	दुर्गात्मिका	४६२	७९	७९
ऐ	अक्षरविशेष	३३६	०	८०	५३. वि	दुर्गात्मिका	४६३	८०	८०
ओ	अक्षरविशेष	३३७	०	८१	५४. वि	दुर्गात्मिका	४६४	८१	८१
अ	अक्षरविशेष	३३८	०	८२	५५. वि	दुर्गात्मिका	४६५	८२	८२
इ	अक्षरविशेष	३३९	०	८३	५६. वि	दुर्गात्मिका	४६६	८३	८३
उ	अक्षरविशेष	३४०	०	८४	५७. वि	दुर्गात्मिका	४६७	८४	८४
ए	अक्षरविशेष	३४१	०	८५	५८. वि	दुर्गात्मिका	४६८	८५	८५
ऐ	अक्षरविशेष	३४२	०	८६	५९. वि	दुर्गात्मिका	४६९	८६	८६
ओ	अक्षरविशेष	३४३	०	८७	६०. वि	दुर्गात्मिका	४७०	८७	८७
अ	अक्षरविशेष	३४४	०	८८	६१. वि	दुर्गात्मिका	४७१	८८	८८
इ	अक्षरविशेष	३४५	०	८९	६२. वि	दुर्गात्मिका	४७२	८९	८९
उ	अक्षरविशेष	३४६	०	९०	६३. वि	दुर्गात्मिका	४७३	९०	९०
ए	अक्षरविशेष	३४७	०	९१	६४. वि	दुर्गात्मिका	४७४	९१	९१
ऐ	अक्षरविशेष	३४८	०	९२	६५. वि	दुर्गात्मिका	४७५	९२	९२
ओ	अक्षरविशेष	३४९	०	९३	६६. वि	दुर्गात्मिका	४७६	९३	९३
अ	अक्षरविशेष	३५०	०	९४	६७. वि	दुर्गात्मिका	४७७	९४	९४
इ	अक्षरविशेष	३५१	०	९५	६८. वि	दुर्गात्मिका	४७८	९५	९५
उ	अक्षरविशेष	३५२	०	९६	६९. वि	दुर्गात्मिका	४७९	९६	९६
ए	अक्षरविशेष	३५३	०	९७	७०. वि	दुर्गात्मिका	४८०	९७	९७
ऐ	अक्षरविशेष	३५४	०	९८	७१. वि	दुर्गात्मिका	४८१	९८	९८
ओ	अक्षरविशेष	३५५	०	९९	७२. वि	दुर्गात्मिका	४८२	९९	९९
अ	अक्षरविशेष	३५६	०	१००	७३. वि	दुर्गात्मिका	४८३	१००	१००

अशुद्धि ल	शुद्धि ल	पृष्ठा ङ	स्थ ङ	पङ्क्ति	अशुद्धि ल	शुद्धि ल	पृष्ठा ङ	स्थ ङ	पङ्क्ति
- भ	उपाधिर्भवेत्	४७५	दि०	१	मा	साहसाहे	४८८	०	२८
अधि	अनधिकदेय	४७६	प्र०	२७	क	सद्भावा	४८८	प्र०	१०
स	समययुक्त	४७६	दि०	७	नि	नराभिरुप	४८८	०	१८
- प्रा	प्रतिज्ञागित्त्व	४७६	०	१८	- ज	हतातपस	४८८	०	२८
० य	व्यासृष्ट वि०	४७७	प्र०	१०	- त	आदायवित्त	४८८	दि०	७
- व्या मे	व्यावा मे०	४७७	०	२०	- क	क्षिप्र	४८८	०	१८
- वि	विध्यते	४७७	दि०	२६	- सो	श्रीकण्ठभाषी	४८८	०	२८
० य	व्यासनाह । पु०	४७८	प्र०	१४	क	पद्व्याम् ।	४८०	०	५
अवयव	व्यासति	४७८	०	२४	- लो	पञ्चादृशनादित्त्व	४८०	०	२५
स	संस्कृते	४८०	दि०	१३	- र सो	रत्नसो	४८१	प्र०	१३
को	कथ्ये	४८०	०	२२	तुं वा नि	निरुत्तु निष्कारयितु	४८७	०	१७
पू व	विपूर्वाहने०	४८२	प्र०	५	य	तद्वृत्त	४८२	दि०	५
- व	सवर्ग०	४८२	०	३	दं	बद्धल्येव	४८२	०	२१
व्या	मीमांस्यस्य	४८३	०	४	- वे	कृतोपुष्टे	४८३	प्र०	७
म	सुमित्रासी०	४८३	दि०	१०	क	सम्यग	४८३	०	१२
- प्र ।	मात्रान्	४८४	दि०	१२	या	शोपाख्येति	४८३	०	२८
द्व	नाचरेष्टाक्षर	४८४	०	१३	हीनाप्य	हीनोप्यकर्मकत्वं	४८३	दि०	७
० न	माल्यस्तीम । पु०	४८४	०	१८	क	सहारकारण	४८३	०	८
यवर्ग समासिकृत					२१ दे ग	जगदेतत्पराधरम्	४८३	०	१७
० य	यवट । अ० अन्त क	४८७	प्र०	१५	प्र	कोप्येत०	४८५	प्र०	१०
स्वरवि	कक्षस्वरविशेषे	४८८	०	८	- र	परन्वोतिरोमिति	४८५	०	१८
म्	क्रमान्	४८८	०	११	ति	सिद्धान्तगामिनी	४८५	०	२४
न	वाचन	४८८	०	१६	हो न	अज्ञानाज्ञानवासेव	४८६	०	१
व	संयुक्त	४८८	दि०	२५	प्र	कर्तुमपादये	४८६	०	११

पञ्चदशिका श	शुद्धिसेव क	पृष्ठा व	स्तम्भ अ	पङ्क्ति ति	पञ्चदशिका क	शुद्धिसेव क	पृष्ठा व	स्तम्भ अ	पङ्क्ति ति
मे	मन्त्र पर्वी योष्या	४८६	वि०	३	या य	नित्यत्वाद्युत्पत्ति	५११	०	१४
न	वाय मद्योग	४८७	०	८	य	जातवाक्ये	५१२	प्र०	२
२१	महापर्वरहिततरी	४८८	प्र०	१	ति क	श्रुतिर्वाक्यजनित	५१२	०	७
हरि	मङ्गमस्येतिवा	४८८	वि०	३७	जा	तन्माहचर्चा	५१४	०	१४
य	महाज्योतिभेदण	५००	प्र०	८	य	महाराद्विषु	५१४	वि०	३
मयति	सुख	५००	०	२८	हो	महोद्युपक्रिया	५१४	वि०	४
य	सुखामान०	५००	वि०	२४	द	महोद्युपक्रिया	५१४	०	१४
पुष्पा	विचित्रोरमती ०	५०१	०	७	मी	गीति	५११	०	२४
नो	॥ मङ्गा	५०१	०	१३	टा	निष्ठायां	५१५	०	४
१	मङ्गि ॥ श्री०	५०१	०	१८	अ	माय्यति	५१६	०	१२
॥ मय	मध्यमपुत्रवे	५०२	प्र०	२१	० क	मध्यम ॥ पु०	५१७	०	३
० श्री	मोक्षके ॥	५०२	वि०	२३	य	करकेकुट्टा	५१८	०	२५
- दि	प्रकाररक्षा	५०३	०	३	त	क्षेपातके	५१९	०	२७
म	गलरीगविशेषे	५०३	०	२८	+ म	उत्तम	५१८	वि०	१३
म	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०४	प्र०	१	प	यकादेश	५१८	०	१७
० म्	निर्मल दोषम	५०४	०	१२	क	प्रातिकूल्य	५२०	प्र०	२३
क	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०४	०	१६	रि	सम्पन्नारम्भिणी	५२२	०	१३
०)	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०४	वि०	४	श्री	सम्पन्नारम्भिणी	५२२	वि०	१५
- श्री	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०४	०	६	य	सम्पन्नारम्भिणी	५२३	प्र०	२४
य	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०४	०	६	त	महाकरसिद्धि	५२३	वि०	२३
नि त्वा	र निजित्वात्	५०७	प्र०	१८	१ १ ॥	॥ १ १ ॥	५२३	०	२४
दे क	देवकान्ते	५०७	वि०	४	२ १	॥ १ १ ॥	५२३	०	२४
॥ म्	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०७	०	१३	३ १	॥ १ १ ॥	५२३	प्र०	५
३	मन्त्रमन्त्र ॥ पु०	५०८	०	२	४ १	॥ १ १ ॥	५२३	०	७
५	निर्मलमे	५१०	५	५	५	॥ १ १ ॥	५२३	०	७
५	निर्मलमे	५१०	५	५	ति ३	॥ १ १ ॥	५२३	०	७
५	निर्मलमे	५१०	५	५	५ भाषा	॥ १ १ ॥	५२३	०	७

अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्रमाण	दि.	पक्ष	अक्षरविलेख	शुद्धिलेख	प्रमाण	दि.	पक्ष
२१	अक्षरविलेख	५२६	दि.	४	५	अक्षरविलेख	५४२	प्र.	६
॥ अ	॥ अक्षरविलेख	५२७	०	१६	मा	माक्षरविलेख	५४२	दि.	१
• व पा	अक्षरविलेख	५२७	०	२८	मा	माक्षरविलेख	५४२	०	२१
× सु	अक्षरविलेख	५२८	प्र०	१८	• अ	अक्षरविलेख	५४२	प्र०	२०
- लो	अक्षरविलेख	५२८	०	२७	+ हा	अक्षरविलेख	५४६	०	२३
६	अक्षरविलेख	५२८	दि.	२६	अ	अक्षरविलेख	५४६	दि.	४
१ त	अक्षरविलेख	५२९	०	२८	अ नु	अक्षरविलेख	५४६	०	१८
० ला	अक्षरविलेख	५२९	प्र	१	५	अक्षरविलेख	५४६	०	२०
अ	अक्षरविलेख	५२९	०	५	अ	अक्षरविलेख	५४६	०	२४
५	अक्षरविलेख	५२९	०	२६	हरा	अक्षरविलेख	५४६	०	२८
मिदेहा	अक्षरविलेख	५२९	०	२६	• अ	अक्षरविलेख	५४८	प्र	६
भा	अक्षरविलेख	५२९	०	२७	• वि	अक्षरविलेख	५४८	०	११
ल	अक्षरविलेख	५२९	दि०	४	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
मी	अक्षरविलेख	५२९	०	२१	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
२१	अक्षरविलेख	५२९	प्र०	२७	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
रक	अक्षरविलेख	५२९	प्र०	२७	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
अ	अक्षरविलेख	५२९	दि.	२७	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
अ	अक्षरविलेख	५२९	प्र०	१	अ	अक्षरविलेख	५४८	दि.	४
अ	अक्षरविलेख	५२९	दि.	१	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१३
अ	अक्षरविलेख	५२९	०	१	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१३
अ	अक्षरविलेख	५२९	प्र	१३	अ	अक्षरविलेख	५४८	दि०	२३
अ	अक्षरविलेख	५२९	०	१८	अ	अक्षरविलेख	५४८	प्र०	२६
अ	अक्षरविलेख	५२९	०	१०	अ	अक्षरविलेख	५४८	दि.	१
अ	अक्षरविलेख	५२९	०	३	अ	अक्षरविलेख	५४८	०	१२
०ताम	अक्षरविलेख	५२९	०	१७	अ	अक्षरविलेख	५४८	प्र०	१०
अ	अक्षरविलेख	५२९	दि.	२०	अ	अक्षरविलेख	५४८	प्र०	१४

पञ्चद्वितीयः	शुद्धिस्थितिः	पृष्ठा	स्त	पङ्क्तिः	पञ्चद्वितीयः	शुद्धिस्थितिः	पृष्ठा	स्त	पङ्क्तिः
ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख
न	कथ्यतेजनै	५५२	दि०	१५	० म	शिवभट्टः रथ । पु०	५६८	०	२८
वि	वृद्धपिपा	५५५	प्र०	१	प्र	मयासुता ०	५६८	दि०	२१
सा	सन्दिग्धा०	५५५	०	८	। च	मन्त्रचतुर्दश्यामिव०	५७०	प्र०	१
० ।	शास्त्रतत्त्वज्ञ । नि०	५५५	दि०	१	० शिव	शिवटिका स्त्री	५७०	दि०	२१
स	स सतेज्यात्	५५५	प्र०	२८	य	याप्य यानि	५७१	प्र०	१७
। च	काचिते	५५६	दि०	४	। शिव	सन्नायाकमशिव०	५७१	०	२०
॥	इदमिदमिति शिरो	५५७	०	२७	प्र क०	तत्त्वप्रतिपत्तिरिव	५७३	०	२३
१	रामायणं याम् ।	५५७	०	२८	का	वत्तानपादस्तथा १०	५७३	०	८
५	विशेषाध्यास	५५८	प्र०	१३	५	कथं कथं	५७५	०	१
क	मालिनीये	५५८	०	१८	द क	विशेषाध्यास	५७५	०	८
०	शिववाचम् । न०	५६०	०	१४	क	शिववाचम्	५७५	०	१४
श	शालिपिष्टक ०	५६०	दि०	१३	य	कथं	५७५	दि०	६
क	सत्त्वनिपात्यते	५६१	प्र०	२१	- या	कथं	५७५	०	१२
व	अधोगतम्	५६२	दि०	११	क	वायुमन्त्र	५७६	प्र०	२७
ता	नाद्याम	५६३	प्र०	३	० शो	श्रीतन्त्रम् । पु०	५७६	दि०	३
श	शिवशिलाया ०	५६६	०	२	त	श्रीतन्त्रम् ।	५७७	प्र०	१
०	शिवशिलाया । प्र०	५६६	०	१०	क	श्रीतन्त्रम्	५७७	०	५
ये।	पर्यायी ०	५६६	०	१८	८	श्रीतन्त्रम्	५७८	दि०	७
न । न	प्राज्ञानाया	५६६	दि०	१८	य	श्रीतन्त्रम्	५७८	०	१२
८	श्रीतन्त्रम्	५६७	०	१८	०	श्रीतन्त्रम् । न०	५७८	०	१८
५	श्रीतन्त्रम्	५६८	०	२०	५	श्रीतन्त्रम्	५८०	०	२७
व	महापौष्टिक ०	५६८	०	२	। क	श्रीतन्त्रम्	५८०	०	२८
तं	पञ्चमोदिका शिव	५६८	०	१०	क	श्रीतन्त्रम्	५८१	०	६
श	शिवशिला	५६८	प्र०	२५	य	श्रीतन्त्रम्	५८२	०	१३

पञ्चदशिका	शुद्धिपत्र .	पङ्का	का	पञ्च	पञ्चदशिका	शुद्धिपत्र .	पङ्का	का	पञ्च
व	व	व	व	व	व	व	व	व	व
८	मुनीषा .	५८२	०	२२	८	संज्ञापूर्वकत्वात्	५८४	म०	६
० म	शुद्धकर्मा . वि	५८४	म०	१०	० पुं० क०	शुद्ध ५०० म०	५८४	०	१०
ना	शुद्धसंज्ञात्वा	५८४	०	२२	पञ्च	शुद्धरत्न	५८४	दि०	१५
क	तिथ्यान्वय	५८४	०	२४	य०	वाचस्पत्यवय	५८५	म	२०
अ	शुद्धतत्त्वसंज्ञा	५८४	दि०	१	रत्न	वमयित्वा	५८६	दि०	१५
- व	संज्ञाती इत्ये	५८४	दि	१४	पञ्च	नाश्रयत्वा	५८६	०	१५
२	विशुद्धी त्	५८५	०	१८	मा	शुद्धसंज्ञायां	५८६	०	१५
ज	जायापत्य	५८५	०	२६	म शु	भिक्षातीयायां	५८६	०	१०
अ	सपत्नी	५८५	०	३८	५	पिशुद्र .	५८७	म०	२०
ल	शुद्धित्व	५८६	म०	४	६	तिथीघटे	५८८	०	२
वा. क. व.	विकसनेषां पिच्छकाम	५८७	म०	२	ज्जे .	संज्ञेऽप्येति विज्ञा	५८८	०	५
- म	कोत्	५८७	०	१८	६	कीर्तीगल्यर्थ	५८८	दि०	५
- ना	अमलाचक	५८७	०	१८	य	शुद्धी	५८८	०	२०
० म	शुद्धसंज्ञायां	५८७	०	२६	६	हरिद्रादपशिषि	५८८	०	२१
४	शुद्ध कुलीनत	५८८	दि०	८	- क द।	संज्ञातिहासादिकं	५८८	०	२१
५	आमगता	५८८	०	१०	य	कीर्तये	५८८	०	२०
६	अवेत्	५८८	०	२५	० क	शुद्धवृत्तपु .	६००	दि०	६
भा नि	संज्ञासंज्ञा	५८९	म०	२०	नि० शु	शुद्धाक्षधारिणि	६०१	म०	४
अ	विमर्श	५८९	दि०	४	यर्।	दुर्गायां	६०१	०	८
व्या	कल्याणम्	५८९	म०	५	० वा	शुद्धये	६०१	०	११
नि	श्रीतुमिच्छी	५८९	दि०	१४	० पु	पु ०	६०२	०	११
७	अनाम्नः पिच्छिने	५८९	०	५	अ	शुद्धाति	६०२	दि०	१०
वा. क. व.	वाक्यानां विच्छेद	५८९	०	१०	रा	शुद्धमन्त्र	६०२	म०	२१
० क	शुद्धाक्ष . पु०	५८९	०	१८	व्या. क.	शुद्धाक्षोऽप्येति विज्ञा	६०२	दि०	१८

पञ्चम	शुद्धि	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	
पञ्चम	शुद्धि	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	पञ्चम	
को	कर्तरिते	६०४	दि०	४	को	मन्त्रोपपायनीय	६१२	०	२८	
त	तनुष्यातीति	६०५	०	१८	को	रसाध्याये	६१३	दि०	३	
य	शिवसंज्ञिता	६०६	म	२०	को	निफलाध्याय	६१४	०	२८	
- ६	११६	६०६	दि०	८	को	मासुनमिति	६१५	म०	६	
न	नानाकपत्वात्	६०८	०	८	त	कोतनये	६१६	०	१४	
मन। म्य	नद्यादिभ्यस्तितक	६०८	०	२५	०	श्री	श्रीकम्। न०	६१७	०	१८
मि	श्रीगविभागीन०	६०९	०	२७	त	श्रुतायायाम्	६१८	०	२८	
० न०	पु०	६०८	म०	५	वि	वासोऽजिन०	६१८	दि०	१५	
- यु	श्रीकोधुक्०	६०८	०	२८	भ्य	श्रुतायायाम्	६१८	०	२८	
प	द्व्युपातेनराध्व	६१	०	७	३	यक०	यक०	६१५	म०	११
व श्रीवाच	पुत्रवशाच्चयतीति	६१२	०	२०	को	कृषीपुत्रोपदि०	६१५	दि०	२१	
। मि	शुभमि	६१०	०	२३	त	जायते	६१६	०	१४	
म्य	पनुकम्प्ये	६११	०	१	वि	श्रीलिङ्ग। पु०	६१७	म०	१०	
म	कोहित। को	६११	०	६	क	श्रुतवदन	६१७	०	१२	
ण	श्रीपुत्रार्थगत्वी	६११	०	१६	ना त	श्रीविरोनामनामत	६१७	०	२७	
० त	श्रीशितान्त्रम् न०	६११	दि०	१२	। सि	श्रीशामस्वमस्यादि	६१८	दि०	१२	
वि	साधोदन्ति०	६१२	म०	६	क	वैशिकीयाम्	६१८	०	२४	
श्री	श्रीशि०	६१२	०	७	ध	जनाधनम्	६१८	म०	८	
२१	रक्तपुनर्नवायाम्	६१२	०	१०	व	सर्वस्वाख्यगपद्यत	६१८	०	१०	
न	ममनुपकात्। चेति	६१२	०	११	प	कप्याये	६१८	०	२२	
५	श्रीफकारके	६१२	०	१५	को	वाकी१	६२०	०	१४	
अपमा	कर्मणि	६१२	दि०	१३	५	तद्वचुते	६२०	दि०	२५	
पुत्रे	विष्कम्भादिपु०	६१२	दि०	२६	रा	करी	६२०	०	२७	
- या	सुधीर०	६१२	म०	१	या	मन्त्रोपपायनीय	६२१	म०	५	

अक्षरवर्ग	शुद्धिलेख	प्रश्न	उत्तर	पङ्क्ति	अक्षरवर्ग	शुद्धिलेख	प्रश्न	उत्तर	पङ्क्ति
अ	सम्प्राप्तेरनुजे	६६१	०	२५	क	मन्वन्तरस्य १	६६६	हि	२४
ब	मन्वन्तरपञ्चमोर्ग	६६१	हि	५	ख	मन्वन्तरस्य २	६६८	०	१
ति	पत्तिभ्यां	६६२	०	१०	- हि	मन्वन्तरस्य ३	६६८	०	४
ल	मन्वन्तरात्पञ्चमो	६६२	प्र०	२८	घ	मन्वन्तरस्य ४	६६८	०	१५
ला	मन्वन्तरादस्या	६६३	हि	१६	ग	मन्वन्तर	६६८	०	१७
अ। ए	पत्तिभ्यांनेतमविष्ठ	६६४	प्र०	१०	ङ	प्रतिपादका	६६८	प्र	१२
वि	मादि	६६४	०	१५	व्या	मन्वन्तरमा	६६८	प्र०	२८
० अ म	अव्यम् । न०	६६४	०	१५	वा	मन्वन्तरमा	६६८	हि	१
य	उत्तिवाह	६६४	हि	८	ती	मन्वन्तरमा	६६८	प्र०	४
द	मन्वन्तर	६६५	प्र०	२८	व	मन्वन्तरमा	६६८	०	८
६	मन्वन्तर	६६५	०	२५	म्ये	मन्वन्तरमा	६६८	०	१५
तृप्त	मन्वन्तर	६६५	०	२५	क	मन्वन्तरमा	६६८	हि	२८
न	मन्वन्तर	६६५	०	२८	खो	मन्वन्तरमा	६६८	हि	८
६ भूयामा	मन्वन्तर	६६६	प्र०	२०	ग	मन्वन्तरमा	६६८	प्र	८
न	मन्वन्तर	६६६	०	५	क	मन्वन्तरमा	६६८	०	२०
६	मन्वन्तर	६६६	०	१५	क	मन्वन्तरमा	६६८	०	२२
नि	मन्वन्तर	६६६	हि	८	म	मन्वन्तरमा	६६८	०	२३
६ वि	मन्वन्तर	६६६	०	२१	प	मन्वन्तरमा	६६८	हि	१
क	मन्वन्तर	६६६	०	२८	त्यति	मन्वन्तरमा	६६८	प्र०	११
५	मन्वन्तर	६६६	प्र०	२	वे	मन्वन्तरमा	६६८	प्र०	२५
घा	मन्वन्तर	६६६	प्र०	११	न	मन्वन्तरमा	६६८	प्र०	१५
न	मन्वन्तर	६६६	०	१६	त	मन्वन्तरमा	६६८	०	८
० न	मन्वन्तर	६६६	०	१०	व्यम	मन्वन्तरमा	६६८	०	११
अ	मन्वन्तर	६६६	०	२२	र	मन्वन्तरमा	६६८	०	२०
उ	मन्वन्तर	६६६	हि	१६					
न	मन्वन्तर	६६६	प्र०	१६					

क्र.सं.	विवरण	पट्टा	रु.सं.	पट्टा	रु.सं.	पट्टा	रु.सं.	पट्टा	रु.सं.	पट्टा	रु.सं.
१	शततुलसी.	१४६	०	८	५	५५६	०	८	५५६	०	८
२	शततुलसी.	१४६	६	१८	५	५५६	०	८	५५६	०	८
३	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
४	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
५	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
६	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
७	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
८	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
९	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१०	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
११	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१२	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१३	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१४	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१५	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१६	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१७	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१८	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
१९	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८
२०	शततुलसी.	१४६	०	१०	५	५५६	०	८	५५६	०	८

अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठा	पङ्क्ति	अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठा	पङ्क्ति
१ टण	निर्धारण	६६७	१३	ख	कदित्पुस्तको	६७१	१३
२०	संशयो	६६७	२३	तेनेन	सतिष्ठते ।	६७१	२
३	विशेषादि	६६७	२७	पठ	मातृशैतिक	६७४	४
४	आयमाने तत्राद्याः	६६८	१८	प वि	दूषमन्त्राः	६७५	२०
५	संस्कृत्यतेषां	६६८	१७	ख	संज्ञायाम	६७६	१३
६	संज्ञिति	६६८	६	० दू	संज्ञिति । खो०	६७६	१८
७	दुःखमूलविषयकार	६७०	१४	ख	संज्ञित्य	६७८	१६
८	तत्त्वत्याग	६६०	१६	० पु०	संज्ञित्य पु०	६७८	२१
९	संज्ञितमहाविषयम्	६७०	२०	व	संज्ञित्य	६७८	१३
१०	संज्ञितमहा०	६७१	१६	व या	संज्ञित्य	६७८	५
११	संज्ञितम्	६७१	२३	व्य	संज्ञित्य	६७८	११
१२	संज्ञितमहा	६७१	२६	० पु०	संज्ञित्य । वि०	६८०	६
१३	भाषासंज्ञ	६७१	८	व्य	संज्ञित्य	६८०	८
१४	एतन्महा	६७१	२०	व्या	संज्ञित्य	६८०	२१
१५	संज्ञित्यविषय	६७१	२३	व्य	परस्परमनु०	६८०	२४
१६	संज्ञित्यविषय	६७२	१४	व	संज्ञित्य	६८१	१
१७	० स्यात्तत्त्व०	६७२	१८	म	संज्ञित्य	६८२	१
१८	शुद्धादि०	६७२	२०	व्या	संज्ञित्य	६८२	४
१९	रिष्टा०	६७२	२७	त	संज्ञित्य	६८२	२४
२०	पञ्चाभिज्ञा	६७२	१८	व्य	संज्ञित्य	६८२	२०
२१	संज्ञित्य	६७२	२५	व्य	संज्ञित्य	६८४	५
२२	संज्ञित्य	६७२	२८	व्य	संज्ञित्य	६८५	८
२३	संज्ञित्य	६७२	८	व्य	संज्ञित्य	६८५	११
२४	संज्ञित्य	६७२	११	व्य	संज्ञित्य	६८५	१७

अक्षरविवेकः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा	श्र	पङ्क्तिः	अक्षरविवेकः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा	श्र	पङ्क्तिः
क	परस्मिन्	६८८	प्र०	६	ख	अत्र त्रयेति	७०१	दि०	२०
ख	इति	६८८	दि०	७	ग	एकाक्षिन्	७०२	०	५
ग	इथाकृत्वा०	६८८	०	११	घ	निविकारी	७०२	०	१६
० ख	सङ्गमज्जिजममाम०	६८८	०	१८	ङ	आवणत्वात्	७०३	०	१७
० ख	सङ्गमाम।पु०	६८८	०	२०	च	अक्षिन्	७०४	प्र०	२१
म	अक्षिन्	६८०	दि०	२	छ	प्रतीत्योक्तानि	७०४	दि०	१५
० ख	अक्षिन्	६८१	०	१२	ज	कुम्भे	७०५	०	१७
० ख	पुसापुके	६८१	०	२५	झ	त्वदादिभित्तिक	७०६	०	७
। ख	समानोक्तानि म	६८८	प्र०	१	ञ	मत्तवधे संज्ञाको०	७०७	०	१४
मा	मा०	६८८	०	२६	ट	नकारकोप	७०८	प्र०	२८
ख	अक्षिन्	६८८	०	२७	ड	सन्तानार।पु०	७०८	दि०	८
ख	अक्षिन्	६८८	०	२७	ढ	माधवे	७०९	प्र०	१८
ट	अक्षिन्	६८८	दि०	६	० ख	इषोदरादित्वा०	७०८	दि०	२८
० ख	अक्षिन्	६८८	०	८	० ख	अक्षिन्	७०९	प्र०	१४
व	अक्षिन्	६८८	प्र०	२७	० ख	पारम्पर्ये	७१०	दि०	२
ख	अक्षिन्	६८८	०	४	० ख	सन्तानार	७१०	०	६
त	अक्षिन्	६८८	प्र०	६	० ख	अक्षिन्	७११	प्र०	१
त।तु	अक्षिन्	६८८	०	१८	० ख	अक्षिन्	७११	०	३
प्र	अक्षिन्	६८८	दि०	८	० ख	अक्षिन्	७११	०	२८
ि	अक्षिन्	७००	प्र०	१२	० ख	अक्षिन्	७११	दि०	१०
ग	अक्षिन्	७००	०	२२	० ख	अक्षिन्	७११	०	१५
० वं	अक्षिन्	७००	दि०	१२	० ख	अक्षिन्	७१२	प्र०	७
म	अक्षिन्	७००	०	२८	० ख	अक्षिन्	७१२	दि०	२८
क	अक्षिन्	७०१	प्र०	२५	० ख	अक्षिन्	७०४	प्र०	२

અક્ષરિકો ક	અક્ષરિકો ક	પદ્ય ક	પદ્ય ક	અક્ષરિકો ક	અક્ષરિકો ક	પદ્ય ક	પદ્ય ક			
૧	મનુતે	૭૧૪	૦	૮	૬	સમાનાપોતિ	૭૨૫	૫૦	૨૮	
૨	મનુસન્ધામી	૭૧૪	દિ.	૮	૬	પુલ્હિદ્ધિનો.	૭૨૫	દિ.	૨૮	
૩	દેવલાસીદુઘાચાક	૭૧૪	૦	૨૩	૬	નાત	નાતપ્રજન	૭૨૬	૫	૨૬
૪	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૪	૦	૨૩	૬	કત	તસ્યપૂરણેષ્ટ ૧	૭૨૬	૦	૨૧
૫	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૫	૫૦	૨૫	૬	૦ યમ	સમદયાવચ્યમન	૭૨૬	૫૦	૨૪
૬	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૫	૦	૨૮	૬	૦ જ	કૌશાદ્યો.	૭૨૬	દિ.	૪
૭	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૬	૦	૨૨	૬	અક્ષરિકો	મિપસ્યમનુધ્યાપસ્ય	૭૨૬	૦	૧૨
૮	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૬	૫૦	૨૬	૬	સ મત	૦ પાસ્યમતસાધયેત	૭૨૭	૫	૧૬
૯	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૭	૫૦	૨૮	૬	સી	સિન્ધોધા	૭૨૭	૦	૨૫
૧૦	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૮	૦	૨૮	૬	સા	સાહચર્ય	૭૨૭	દિ.	૧૫
૧૧	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૮	૦	૨૨	૬	ય	ચટનોધા	૭૨૮	૫	૨૦
૧૨	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૧૮	૦	૭	૬	સિ	સત્તોતીવિ	૭૨૦	૫૦	૮
૧૩	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨	દિ.	૧૨	૬	ન	સવિવચાવા	૭૨	૦	૧૦
૧૪	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૧	૫૦	૧૧	૬	ત	સત્તોતીવિ	૭૨૦	દિ.	૧
૧૫	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૧	૦	૧૪	૬	ક	સામાજિક	૭૨૧	૫૦	૧૨
૧૬	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૧	૦	૧૭	૬	યેનુ	સમયેસુદાદે	૭૨૧	૦	૨૩
૧૭	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૧	દિ.	૨૩	૬	મા	સમાધિવાક	૭૨૧	દિ.	૨૦
૧૮	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૨	૫	૧૨	૬	સ	સાહચર્ય	૭૨૨	૦	૬
૧૯	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૨	દિ.	૨	૬	સે	સાહચર્ય	૭૨૨	૦	૧૦
૨૦	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૨	૦	૬	૬	ત	સિધાતા	૭૨૨	૦	૨
૨૧	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૩	૫૦	૨	૬	દ	સત્તોતીવિ	૭૨૩	૦	૨૬
૨૨	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૩	૦	૧૮	૬	લ	સમવર્તિ	૭૨૪	૫૦	૪
૨૩	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૩	૦	૨૦	૬	ગ	સાહચર્ય	૭૨૪	૦	૫
૨૪	મનુધ્યાપસ્યસા	૭૨૪	દિ.	૧૦	૬	મી	સમાધિવાક	૭૨૪	૦	૮

प्रश्नविवेक	शुद्धिविवेक	पृष्ठा	संख्या	पङ्क्ति	प्रश्नविवेक	शुद्धिविवेक	पृष्ठा	संख्या	पङ्क्ति
प्र	समन्तात्	७३४	हि	१६	× ति	अनीकादयतीकन	७४८	०	२
य	समति	७३५		५	गमाया	गामनामोभमवाग	७५१	प्र०	११
त्वा	दीपात्पदे	७३६		१५	ये शु	क्रयेवगुणक्रिया	७५१		१२
शु	सुमयुवान । नि	७३७	०	३	हे	सङ्गोमे	७५१	०	१८
वे	श्लोकस्थैकेन	७३८	प्र०	१३	० ल	समुत्थानम । न	७५१	हि०	२०
ह	सासमालङ्कृति	७३८		२१	हृ	उद्धृते	७५२	प्र०	११
ना	कृत्वात्	७३८	०	२२	के	नच	७५२	१	२७
प	समयित	७३८	०	१८	ध	उद्धृत	७५२	०	२८
न	नपुन	७३८	०	१७	नि	विराधकारोति	७५४	०	१८
सु	प्रहानपपत्ते	७३८	०	२४	श य	जलायाम	७५४	०	२४
२१	काव्यशुभाश्रये	७४	प्र	६	सं	सार्धसिद्धि०	७५४	हि०	२५
विण	नस्तारित	७४	०	२३	म	समुद्रसिन्धुसङ्क्रम । पु०	७५५	प्र०	६
र	एवमित्तमेपि	७४१	प्र०	७	हो	समुद्रोन्ना	७५५	०	१७
सि	मिष्टतेरनाद्य	७४१	०	१३	नृ	समुद्रदुष । नि०	७५५	०	१०
नि	पदेनापि	७४४	०	१७	म	सम्प्राप्ते	७५५	०	२१
का. प्र. ५	कादिश्रयागत्या	७४०	०	२१	का	गत्याज्ये	७५६	प्र०	१७
प	नियत	७४४	हि	२४	क व	पादपमेव	७५७	०	२१
० म	समासद्वित नि	७४६		२८	का	नाऽप्य०	७५७	हि०	४
अ	लक्षितवस्तुम्	७४७	प्र	१७	म	माभाज्यपर०	७५७	०	२८
२१	पिरहेनकस्त	७४७	०	२४	० गी	गोकुले	७६	प्र०	२२
५	समुद्राश्रय	७४७	हि०	२	श	सत्तो	७६०	हि०	१६
५	विशुद्धवस्तु०	७४७	०	५	हे	विशिष्टे	७६२	प्र०	४
ननव	समाश्रिते	७४७	०	२५	क	विशेष०	७६२	प्र०	८
० म	समिति । क	७	०	१	ध	सम्यक्वाप्यन्ते	७६२	०	७

अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठा	स्थान	पङ्क्ति	अशुद्धि	शुद्धि	पृष्ठा	स्थान	पङ्क्ति
अ	पावायस्वस्यया	७६४	दि०	१८	अ	सवस्वप्नाजामिदे	७८२	दि०	२
स	सालोके	७६५	प्र	२२	का	वसिकर्षुर०	७८६	प्र०	१
पूजने	पूजने	७६५	दि०	१	हे	सिद्धोऽस्मात्	७८४	०	१८
का	पत्रवाक्यादे०	७६५	०	११	क्यैक्ये	विद्वत्स्याक्ये	७८४	दि०	१८
क्ये	मैकस्त्वद्वि०	७६७	प्र०	५	१	प्रयोदायवादि ।	७८५	०	२०
ति	रा ने	७६७	०	२७	वा	यतस्तदे वतादेवो	७८६	दि०	२६
ट	कटुरे	७६७	दि	३	० ।	सविमित्र । नि०	७८७	प्र०	८
० गू	परयू । स्त्री०	७६८	०	२३	खू	खूवाभिमितिष	७८७	दि०	६
स	साजानकी०	७६८	प्र०	१८	खू	खूवासुप०	७८७	०	११
त	सरसिजातम्	७६८	०	२८	पृ	पुष्पाकर	७८८	प्र०	११
तत्पुत्र	विक्रतोत्ययुक्त	७६८	दि०	१८	प वा	ईषद्व्याख्ययुक्ते	७८८		१७
ठा	कठामजे	७७०	प्र०	६	वाख्य	साकल्ये	७८८	दि०	८
व	सम्भव	७७२	०	५	ति	जाति	७८८	०	२४
२१	कारसज	७७२	दि	१४	धा	वेदविधिने	७८०	प्र	१२
जस	सर्ज्या । स्त्री०	७७२	०	१८	तति	पतिते०	७८०	दि०	२२
० ज्यो	इत्युच्यतइत्यर्थ०	७७४	०	१०	त ि	नसंबन्धेनपतिते०	७८१	प्र०	२४
त्यच्युत	सम्पगत । नि०	७७५	प्र०	१८	खू	निकृताभावी	७८१	०	१४
० स	विशुद्धस्यज्जे	७७६	०	२८	क्यो	मक्यो	७८१	०	१५
अ	विशुद्ध	७७६	दि०	२	क्यो	खेतदूर्वायाम	७८१	०	१८
व	वाच्येष्ठानां	७७७	प्र०	८	पास	प्रापयति	७८२	दि०	१३
वा	वाचना	७७७	०	१४	पा	पवाक्यस्य	७८२	प्र०	७
० नि	क्षिप	७७८	०	१८	ति	मिच्छतेति	७८३	०	२४
दे	तत्सर्वादे	७७८	०	१	ति	जातये	७८३	०	१७
१ स	नि० सजस०	७८१	०	२	त्य	प्रकये	७८३	दि०	१४

पञ्चदश स	शुद्धिलेख	पृष्ठा/संख्या	पङ्क्ति	पञ्चदश स	शुद्धिलेख	पृष्ठ संख्या	पङ्क्ति	
- र्था	वर्षवृत्तान्तरी	७८३	०	१५	• मा	साङ्गम प •	८००	प्र
विध	सम्यग्निधूते	७८३	०	२४	•	सातवाङ्गन	८०	दि०
र	विकलदाह०	७८५		७	X तोदि त्या	कस्तुरित तत्त्व दना	८००	१
- य	पाय शरीरा०	७८५	०	८	ल	सत्त्व नयत्त्व न्य	८०१	प्र०
स	स सारसम्भविनि	७८६	प्र०	१०	• क	• तपसा/जपज्ञानदेशा चर्नदि ना०क०	८०२	०
ह	भयभ्रष्ट	७८	०	१२	स्य	विधिसिद्धि	८०३	दि०
का	स स्तार	७८६	०	१५	स्ये	साध्य	८०४	प्र०
सा न्य	साकाम्यसाध्यनि	७८६	दि	११	त	सप्तधा धर्मस्त्वमात्र	८०५	०
स	साकुल्य	७८६	०	२०	२१	चतुर्वर्णक तन्त्रे	८०६	दि०
१ क	गुहादिभ्यस्त	७८६	०	२०	२५	प्राप्तपदीनम् न० स०	८१०	०
१ सचम्या	० . . .	७८७	प्र	५	न	पदानां	८१२	०
साचा १	यथावृत्तिर्निकारा	७८७	०	१७	य	यद्योक्त	८१२	०
दिति	साचाद्रव्यवधानेन	७८७	०	२०	नि सा	वृत्तिलमत्त्वमाभावस्या	८१३	प्र०
व	साचम्युपेय रित्या	७८७	०	२४	व्यसिपतीवृत्तिसामा	८१३	०	
॥वधाने	द्रष्टुलक्ष	७८७	दि०	८	क	सामग्र्यपेक्षते	८१४	दि०
य र	नाचेलन साचोचद्वि	७८७	दि०	१०	म	समिधानाधाने	८१५	प्र०
ष्टु	तन्निप्रयोभवति यस्मै	७८७	०	२०	व	विनेति	८१५	दि०
। य	साक्ष्यम् । न०	७८८	०	२०	साधम । य० निशामुखे	८१६	०	
० सां	मप्यती	७८८	प्र	१३	। दिनान्त । साधनम् । वा०	८१७	०	
प्य	सर्वप्रयत्ने	७८८	दि०	३	यन्मनुष्यागम ।	८१७	०	
न	यनपठ तत्त्व	७८८	०	५	३	मयूराक्षि कर्मयोगो	८१८	प्र०
कपपक	निवृत्तार्थ	७८८	प्र०	१	विशारद	८१८	०	
तत्त्व	तत्त्वग्राम	७८८	०	११	विश्व	वित्तवर्ध	८१८	०
वि	साकाम्यमिति	७८८	०	१७	ह	सारपाट्या । पु	८१८	०
ज्ञान	सद्व्याख्या	७८८	दि०	४				

अशुद्धि	शुद्धिलेख	पट्टा	रु	पङ	अशुद्धि	शुद्धिलेख	पट्टा	रु	पङ
ख		ह	दि	ति	ख		ह	दि	ति
तनामी	तनुचिन्तासुरस्त्रे	८२	१०	१३	० स	मिहसङ्गम चि०	८२८	०	२८
क	अधिकाङ्क्षाऽथ०	८२०	०	१७	०	सिद्धिनी।श्रो०	८२८	०	४
ख	वणसम्पत्ती	८२०	०	२१	ति।न	सिद्धिस्तम्भ चि०	८२८	दि	६
- त	असंगति०	८२१	०	२५	गो	मोम०	८२८	०	१७
म	साधिक चि०	८२१	दि	१४	न	तीक्ष्णाम	८२१	प्र०	२३
अ	आर्द्र०	८२१	०	१६	सु	सुनिवृत्त्ये	८२२		५
दु म	कुष्ठदुष्टव्रण०	८२२	०	८	प	कण्ठवत्तू	८२२	दि	२०
न	मज्जदिन	८२२	०	८	६ ५	० ० ० ०	८२२		२०
स	सावर्णि	८२४	प्र	२१	। त	सिध्यतिष्ठा	८२३	प्र०	४
ख। ता	कथितो मनु	८२४		२३	य मी	तनुभयमपो०	८२३		१३
ले	भविष्यतोत्पत्त्ये	८२४	दि	३	ग स	व्यपगमसंस्थितो	८२४	दि	१०
काप	कलावीकाविचोमपे	८२४	०	७	द	सिद्धिदाय। पु०	८२५	प्र	२
ते	सहित	८२५	प्र०	१७	ध	अक्षरार्थे	८२५	दि	२
६ मिश्र	कोटिहीनिसुताग्रन	८२५	दि०	३	६ तरा	यतनव्यास	८२५	प्र	२२
। प्र	पणानाहेयनिसाक्षिप्र	८२५	०	५	ला	सभाजू	८२७	०	२२
रु	भोजससङ्घो	८२६	प्र	११	द	आवरणिका	८२७		२६
य	सटायाम	८२७	०	१५	ख	दूरयेन	८२७	दि	६
० सि	सिद्धतल। प०	८२७	०	१६	प्र	सिद्धाख्यात	८२८	प्र	१८
ख	पञ्चाक्ष०	८२७	दि०	१५	सि शु	अविनिविशुप्रिभ्य	८२८	०	२७
० सि	सिद्धरथा।श्रो०	८२७	०	३०	ना	पाण्डुता	८४०		३
० ख	सिद्धलास्यान। १०	८२८	प्र०	४	स	प्रसन्नवन्ती	८४०	दि०	१७
या	महिषीयया।	८२८	०	१५	य/य	देवतायामगदिरायाम	८४०	०	२१
दि	अश्वे। हये	८२८	०	१७	क	गङ्गास्तीतवि०	८४०	०	२१
नु	अनदिन०	८२८	०	२६	क	सीत्ता	८४१	प्र०	१

अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	स्त थ	पङ्क्ति	अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ्	स्त थ	पङ्क्ति
पं।भ	सर्वतोभावे	८४१	०	२२	ख।भा	सुखाशुभवे	८४८	०	२२
वा	वल्गोके	८४२	०	१०	म	सुप्रतायाम्	८४८	०	२४
म	क्रन	८४२	०	१८	धा।रे	सुखस्याधारे	८४८	दि०	१
ल्य	धोर्न्युटि	८४२	दु	८	०।वे	घाटके	८४८	०	६
स्ये	वगस्येव०	८४२	०	२७	ध	विकारुग्रिष	८४८	०	१८
सस्मि	रससस्मिष्ट०	८४२		२८	कायत	जातमस्य	८४८	दि०	२१
मे	यामनन	८४२	प्र	७	मे	रीगे	८४८	०	२४
ना	रमासत	८४२	०	१५	ये	दृष्टाये।क्रिते	८४८	०	२५
० क	सुकन्द।प० कमी०	८४३	दि०	१०	।य	सुखादिभ्यश्चेति	८४८	०	२६
सु	मुष्विति०	८४३	०	१८	सु	विदित्वागुरी०	८४८	प्र०	५
ट	कटव्यम्	८४४	०	४	लि	सर्जिकाकारे	८४८	०	११
का	कम	८४४	०	१२	हीत	हीतम	८५०	दि०	२
न	सुकुमारतर	८४४	०	१८	पर्ये	सुपक्षे	८५०	०	१२
त	जगतः।क।म्ये	८४५	प्र	२८	ल्य	सुगल्य।पु०	८५२	प्र०	२३
व	यथा	८४५	०	२८	वे	सीलपठक०	८५२	०	२५
विं	चतुर्विंशति	८४५	दु	५	ते	सुतेलाक्षी०	८५२	दि०	२८
व	०पायवेष्ट	८४५	०	१६	॥ लि०	मेरुमन्त्रमे।लि	८५४	०	२
दु।ख	दु।ससन्धवेपि	८४५	०	२८	ही	खेतदीप्ति	८५४	०	२८
र।क	रक्षक	८४६	०	७	ष्ट	दृष्टृरूपत्वात्	८५५	प्र०	२५
ख।वे	सर्गवेष्टायाम	८४७	प्र०	१८	जम्बाम्	मेरुदेष्टायाम्	८५५	दि०	२०
यु	कुपु	८४७	०	७	य	विक्रपा।व०	८५६	प्र०	२
य	यथा	८४८	०	८	०।टा	काफ	८५६	०	११
कृ	कुम्	८४	०	१२	ध	सुष्ठुदधाति	८५६	०	२५
०।व	तरसुज०	८४८	०	१५	खे	विश्वेक०	८५७	०	२

पञ्चदश	शुद्धिलेख	पञ्च	दश	पञ्च	पञ्चदश	शुद्धिलेख	पञ्च	दश	पञ्च
भा	रघुतोमा०	८५७	हि०	१३	०। का	सुरमापु० सारा	८६८	प्र०	२०
०. २	सुन्दरी। को०	८५८	प्र०	१५	म्हा दि	मन्दावादिदेवतरी	८६९	हि०	५
ख	रुद्रति	८५९	०	२०	दि	सुभादि	८६८	०	२०
- ख	वत्यथे	८५९	हि०	२३	का	नस्मावस्य	८६८	०	२३
०. ४	सुपर्णकेतु । प्र०	८६०	प्र०	११	यि	महर्षि	८७०	प्र०	४
६	तत्त्वदा। न्याय	८६०	हि०	२२	यि	मनुतर्षके	८७१	०	८
खे	बाहुष्ये	८६१	प्र०	१७	ना	भूपाना	८७१	०	८
न. या	मत्तपुत्रवायाम	८६१	०	२४	के	वतुर्वर्णे	८७१	०	१५
वि	विधासुति	८६१	हि०	२७	का	जात्रादि०	८७१	०	१७
पा	ईशानदिग्गजे	८६२	प्र०	१६	उ	चिकीर्षु	८७२	०	७
ग	शुक्लबले	८६२	०	२२	ये	पयोधृत	८७२	०	२४
खे	सुखकम्भे	८६२	हि०	१०	व	पूर्वविमोहिता	८७२	हि०	२१
वा	अपकारवती	८६२	०	१८	का	मन्मथश्चाप्य	८७३	प्र०	१७
क	समुद्रजेने	८६३	प्र०	१२	मि	सुराम्बिबेत्	८७३	०	२४
६	कटुश्याम	८६३	०	१८	न	धनम्	८७४	०	२२
१। ४	सुन्दरे । वतुष्ये	८६३	०	२७	पा	सुरामाणा	८७४	दि०	४
०. ४	सुभद्रक पु०	८६३	०	१४	३	०ख। दनुष	८७४	०	२८
तया	नायक्याः	८६३	०	१८	वा	दक्षिणे	८७५	हि०	२२
क	प्रज्ञानमातरि	८६४	प्र०	२७	० पु०	का०	८७६	प्र०	८
ख	पुष्पे	८६४	हि०	२६	मा. खे	गर्दभाभाष्ये	८७७	०	१७
क	यवा	८६५	प्र०	२१	०	वशिष्टे	८७८	०	५
१	२६	८६६	दि०	२४	- क	पुस्तका	८७८	हि०	२४
३। ४	०। वितिकम्	८६७	प्र०	८	३	श्रीभर्तृवदन	८७८	०	२८
०. ४	यत्तु	८६८	हि०	६	- ४	सुश्रव्यानाम्	८८०	प्र०	२७

पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	पङ् क्त	पञ्चदशिका व	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	पङ् क्त		
० अ	सुधल्य । पु०	८८२	०	२४	० चि	सुचिशास्त्रि पु०	८८८	०	२८
- पि	भिष्ठायां	८८२	०	२५	च	करिषे	८८८	प्र०	३
२१	मोक्ष	८८३	हि०	२५	श	सङ्गमरूपतया ०	८८८	०	२२
म	सप्तमिच्छा	८८३	०	२८	च	सुच्ययभागी	८८८	०	२८
पु०	पु०	८८४	प्र०	३	कि	नरकस्थप्रसिद्धे	८८८	दि०	५
त	सुसंयत । पि०	८८४	०	२४	स	यस्य	८८८	०	२२
छे	विशिष्टे	८८४	०	२५	पि	प्रेरिते	८८८	प्र०	२
गा	रूपेण	८८४	हि०	२८	- कर्मा	स्वादुदका	८८८	०	१२
क्तो	श्रीभक्तो	८८४	प्र०	८	- क	सूतकीर्तिनि	८८८	०	१२
वा	विद्वन्मया	८८४	दि०	३	ना	प्रसूतायाम्	८८८	दि०	५
प्र	पण्डिते	८८४	हि०	१५	वा	तत्पिशाचाना	८८८	०	१७
म्य	इन्द्रियेभ्य	८८४	०	१७	व	सुखेष्टने	८८९	०	२
म्या	कुद्रज्ज्वा	८८७	प्र०	५	कृ	योतुषा ०	८८९	प्र०	८
वा	पोद्दिनायाम्	८८७	०	८	ष्ट	वेद्यते	८८९	दि०	३
ज	कज ज्ञान	८८७	०	१४	डा	निष्ठागतम्	८८९	प्र०	१७
व	रामदूत्याम	८८७	०	१५	वा	मिष्टपाचक	८८९	०	१२
२१	० य।	८८७	०	२०	र	सुर	८८९	दि०	१९
कर्मा	तामज्ञानाम् ॥	८८७	०	२२	वा	दशपादो	८८९	प्र०	१७
म	दोष	८८७	०	२८	प्ये	सुर्पेण	८८९	०	२०
म	सुचममूलमस्या	८८७	हि०	११	(	सुधीवचनरी	८८९	दि०	११
त	मनीमय	८८७	०	१८	॥ यक्षय सत	सुयं सतनवा	८८९	०	११
त	मिलित	८८७	०	२२	शुभ जा	शुभ्यः शुभ्यापके	८८९	०	२५
ल	अज्ञानार्थे	८८८	०	८	। नि	योगिनि ॥	८८७	प्र०	१०
० चि	सुचिवदन । पु०	८८८	०	२७	० यी सु	सुयान् । पु० सुयं	८८७	दि०	४

पञ्चदशे	शुद्धिसेख	पृष्ठा	स्त	पत्र	पञ्चदशे	शुद्धिसेख	पृष्ठा	स्त	पत्र
ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख	ख
ख	सङ्गच्छतः१०	८८८	प्र०	१	भा	सुनायाभवे	८१२	दि०	६
स्त	सङ्गच्छतसुखे	८८८	०	८	लि	जातोपत्रास	८१४	प्र	२४
X भ्य	। सुविध्य कक	८८८	०	२४	र	सुराद्वजे	८१६	दि०	१
० य०	सङ्गच्छ पु०	८८८	०	२६	० र	सौरि।पु०	८१६	०	८
० क।	सङ्गच्छ पु०	८८८	दि०	८	सो	सौरि कण	८१६	०	१२
० क।	सङ्गच्छ पु०	८८८	०	८	० सो	सौरिद पु०	८१७	प्र०	१०
० य	सङ्गच्छाचार।पु०	८८८	०	२५	ता	सदावताङ्ग	८१७	दि०	१
० स	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	२७	त	श्रीत	८१७	०	८
ता	सङ्गच्छ।पु०	८८८	प्र०	१०	नि	सङ्गच्छाचार	८१८	प्र	६
या	सङ्गच्छाचार।पु०	८८८	०	२५	उ	सङ्गच्छाचार	८१८	दि०	११
य	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	२३	या	सङ्गच्छाचार	८१८	०	२८
कया	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	१	दा	सङ्गच्छाचार	८२०	प्र०	५
० मे	सङ्गच्छ।पु०	८८८	दि०	१	उ	सङ्गच्छाचार	८२०	दि०	१२
र	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	४	० य	सङ्गच्छ।पु०	८२०	०	४
०	सङ्गच्छ।पु०	८८८	प्र०	१	X दि०	सङ्गच्छ।पु०	८२०	०	१८
क	सङ्गच्छ।पु०	८८८	प्र०	२८	+ ति०	सङ्गच्छ।पु०	८२१	०	२२
ति	सङ्गच्छ।पु०	८८८	दि०	१	स्ता	सङ्गच्छ।पु०	८२२	प्र०	२
य	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	१	स	सङ्गच्छ।पु०	८२२	०	१
क	सङ्गच्छ।पु०	८८८	प्र०	१४	तु	सङ्गच्छ।पु०	८२२	०	२३
०	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	१५	स्य	सङ्गच्छ।पु०	८२२	दि०	२०
। भू	सङ्गच्छ।पु०	८८८	दि०	८	+ क	सङ्गच्छ।पु०	८२३	०	१
० यि	सङ्गच्छ।पु०	८८८	प्र०	२	न	सङ्गच्छ।पु०	८२३	०	१०
तो	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	६	कां	सङ्गच्छ।पु०	८२३	०	२८
न्या	सङ्गच्छ।पु०	८८८	०	११	य	सङ्गच्छ।पु०	८२४	प्र०	१६

अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	सं ख	पङ्क्ति	अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	सं ख	पङ्क्ति
अ	साङ्केत्य	८२४	हि०	१०	ए	दङ्करी	८२३	०	३३
• स्त्री	स्त्री पिकम् । न०	८२४	०	२५	भो	जोष	८२३	०	१८
य	अशुद्ध्यामिदे	८२५	प्र	१५	द	सन्द शपतिना०	८२३	दि०	८
घ	निमिद	८२६	०	६	त्य	व्युत्पत्त्या	८२४	प्र०	१
चि का	किञ्चित्कार्यं	८२६	हि०	२७	य	सङ्घासे	८२४	०	१०
हि	उक्ति छाद्योति०	८२७	०	१५	जि	अष्टाशोति	८२४	०	१३
क	पिङ्गे०	८२७	०	२४	मारस्त्री	भास्त्रो	८२४	दि०	३
• पु० स्त्री	स्त्रीपुसो । पु०	८२७	०	१७	० ना	स्यामो० पि०	८२४	०	१३
•	स्त्रोमशसा। स्त्री०	८२८	प्र०	११	।	स्यामभवे	८२४	०	१८
वा	तथापि	८२८	०	१२	ज्ञे	य ज्ञे	८२४	०	२२
वट	विनिगृह्यतां रिपु०	८२८	०	१८	सु	मनुष्या	८२५	प्र०	८
त	सर्वतो	८२८	०	२३	थे	सामर्थ्ये	८२५	०	१४
ले	कोकचतिना	८२८	०	२६	घी	ज्ञाधोक्ताधी	८२५	०	१८
खाप्या	प्रकाश सुखतोमिथ्य	८२८	हि	१२	मा	स्याविभावत	८२५	प्र०	१८
द	दुष्कृतात्यपि०	८२८	०	१५	व	यस्योप०	८२५	०	२१
प	पूजिता	८२८	०	१७	वा	पञ्चादिस्वा०	८२५	०	२६
न्त	वेद्यन्ते	८२८	०	२४	क	स्याकोपाकस्य०	८२५	हि०	१३
क	कोभाजमिती	८२८	प्र०	२०	ख	पञ्चात्	८२५	०	२०
वविशे	विशेषशेषा०	८२८	०	२८	ति	मितीकारान्ता०	८२६	०	१३
नै	यस्य मीदीष०	८२८	हि०	२८	कि	चिरस्यायि	८२७	प्र०	२८
• सु	सङ्गु । न०	८२९	०	५	• स्त्री	स्त्रिरुप्योपु०	८२७	हि०	२५
वि	लितश्चम	८२९	प्र०	१६	• ध	सङ्गुकाष्ठकामु०	८२८	प्र०	१५
मु	तिष्ठतेर्धुक्	८२९	०	१५	क	सङ्गुकाष्ठकामु०	८२८	०	१८
मी	अवसिधामति०	८२९	०	१८	क	कापिने	८२८	दि०	१८

अक्षरविधि	अक्षरविधि	पङ्क्ति	पङ्क्ति	अक्षरविधि	अक्षरविधि	पङ्क्ति	पङ्क्ति
क	क	२४०	२४	क	क	२४०	२४
ख	ख	२४१	२५	ख	ख	२४१	२५
ग	ग	२४२	२६	ग	ग	२४२	२६
घ	घ	२४३	२७	घ	घ	२४३	२७
ङ	ङ	२४४	२८	ङ	ङ	२४४	२८
च	च	२४५	२९	च	च	२४५	२९
छ	छ	२४६	३०	छ	छ	२४६	३०
ज	ज	२४७	३१	ज	ज	२४७	३१
झ	झ	२४८	३२	झ	झ	२४८	३२
ञ	ञ	२४९	३३	ञ	ञ	२४९	३३
ट	ट	२५०	३४	ट	ट	२५०	३४
ठ	ठ	२५१	३५	ठ	ठ	२५१	३५
ड	ड	२५२	३६	ड	ड	२५२	३६
ढ	ढ	२५३	३७	ढ	ढ	२५३	३७
ण	ण	२५४	३८	ण	ण	२५४	३८
त	त	२५५	३९	त	त	२५५	३९
थ	थ	२५६	४०	थ	थ	२५६	४०
द	द	२५७	४१	द	द	२५७	४१
ध	ध	२५८	४२	ध	ध	२५८	४२
न	न	२५९	४३	न	न	२५९	४३
प	प	२६०	४४	प	प	२६०	४४
फ	फ	२६१	४५	फ	फ	२६१	४५
ब	ब	२६२	४६	ब	ब	२६२	४६
भ	भ	२६३	४७	भ	भ	२६३	४७
म	म	२६४	४८	म	म	२६४	४८
य	य	२६५	४९	य	य	२६५	४९
र	र	२६६	५०	र	र	२६६	५०
ल	ल	२६७	५१	ल	ल	२६७	५१
व	व	२६८	५२	व	व	२६८	५२
श	श	२६९	५३	श	श	२६९	५३
ष	ष	२७०	५४	ष	ष	२७०	५४
स	स	२७१	५५	स	स	२७१	५५
ह	ह	२७२	५६	ह	ह	२७२	५६
ळ	ळ	२७३	५७	ळ	ळ	२७३	५७
वृ	वृ	२७४	५८	वृ	वृ	२७४	५८
श्र	श्र	२७५	५९	श्र	श्र	२७५	५९
ऋ	ऋ	२७६	६०	ऋ	ऋ	२७६	६०
ॠ	ॠ	२७७	६१	ॠ	ॠ	२७७	६१
ॡ	ॡ	२७८	६२	ॡ	ॡ	२७८	६२
ॢ	ॢ	२७९	६३	ॢ	ॢ	२७९	६३
ॣ	ॣ	२८०	६४	ॣ	ॣ	२८०	६४
।	।	२८१	६५	।	।	२८१	६५
॥	॥	२८२	६६	॥	॥	२८२	६६
॥	॥	२८३	६७	॥	॥	२८३	६७
॥	॥	२८४	६८	॥	॥	२८४	६८
॥	॥	२८५	६९	॥	॥	२८५	६९
॥	॥	२८६	७०	॥	॥	२८६	७०
॥	॥	२८७	७१	॥	॥	२८७	७१
॥	॥	२८८	७२	॥	॥	२८८	७२
॥	॥	२८९	७३	॥	॥	२८९	७३
॥	॥	२९०	७४	॥	॥	२९०	७४
॥	॥	२९१	७५	॥	॥	२९१	७५
॥	॥	२९२	७६	॥	॥	२९२	७६
॥	॥	२९३	७७	॥	॥	२९३	७७
॥	॥	२९४	७८	॥	॥	२९४	७८
॥	॥	२९५	७९	॥	॥	२९५	७९
॥	॥	२९६	८०	॥	॥	२९६	८०
॥	॥	२९७	८१	॥	॥	२९७	८१
॥	॥	२९८	८२	॥	॥	२९८	८२
॥	॥	२९९	८३	॥	॥	२९९	८३
॥	॥	३००	८४	॥	॥	३००	८४

पदविशेषः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति	पदविशेषः	शुद्धिलेखः	पृष्ठा	स्त	पङ्क्ति		
र	शरीरे	८६१	प्र०	६	१	विश्रुताण्येष्टा०	८७५		१५		
प्र	स्वपनपात्र	८६२	दि०	१०	२	विश्राणागुराधाधोधि	८७५	०	१५		
रि।र	सप्तमहर्षेरभि	८६२	०	२५	३	००००	८७५	०	२२		
र	भातर	८६२	प्र०	४	४	न्यडोगुल्यसादर्म्य	८७५	दि०	२		
अ	निसगद्य०	८६३	०	१२	५	०स्वाप	सादुपवर्णी	८७५	०	२१	
त	यितत	८६३	०	१४	६	०अ	सादुपय	मु०	८७५	०	२६
धै म	चतुर्विंशति	८६३	०	३	७	०दु	सादुमसका	आ	८७६	प्र०	१
ह	चतुर्गति	८६४	प्र०	४	८	०दु	सादुमसका	म०	८७६	०	५
- स	यथा/स्यम्बर०	८६४	०	२४	९	०दु	सादुरसा/जो०	८७६	०	६	
ये	सोपायाम्	८६४	दि०	७	१०	१मम	मधुराज्जो	८७६	०	१३	
द	पदासदम्	८६४	०	१६	११	२	ज्जो	८७६	०	१८	
र	यूपखण्डे	८६६	प्र०	८	१२	पिजो	निरूपितजीवा०	८७७	०	२५	
लेनत	यद्रूपयनेतस्य०	८६६	०	२२	१३	आधि	सात्मजान्विधु०	८७७	दि०	११	
गी	०/गीय	८६७	दि०	४	१४	अ	यथासात्मजान्विधु०	८७७	०	१२	
०ग	स्वर्गी/पु०	८६७	०	६	१५	०ये	०ककोपधने	८७८	०	१५	
ये	सुरैति	८६८	प्र०	१	१६	ग्री	प्रोक्तस्या०	८८०	प्र०	२१	
अ	यस्यगुरु०	८६८	०	१४	१७	त।	तपसवेद	८८०	०	२४	
क	जायते	८६८	दि०	१६	१८	०ज	स्वेदज/वि०	८८०	दि०	५	
य	तथाक्तेन	८६८	०	२३	१९	ह	हृदयमयक०	८८०	०	६	
ग	साधनारप्रकारेण	८६८	प्र०	८	२०	तिरि	०रितियते	८८०	०	१४	
०व	कर्मयोगी/मु०	८७२	दि०	१०	२१	वाच	हृदयवागुक्तेना०	८८०	०	१८	
भा	सगमवे	८७३	प्र०	१८	२२	ये	हृदयवेदविवा	८८१	प्र०	१३	
राजादो	सगरमयविधिषो००००	८७३	दि०	७०८	२३	मास	कामातृत्वमायसे	८८१	०	२३	
ग	भागिनोव्याम्	८७४	प्र०	२०	२४	म	कौटिल्योभाव	८८१	दि०	१५	

अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	सं ख	पङ्क्ति	अशुद्धि ल	शुद्धिलेख	पृष्ठा ङ	सं ख	पङ्क्ति
ह री	हृशरोरिणम्	८८१	०	१४	पा	पकाख्य	८८१	०	५
बं	सुपात्ते धति ।	८८२	प्र०	५	णो	कषायाण्य०	८८२	प्र०	१२
अ न्न मे	मन्त्रप्रभेदे	८८२	दि०	१२	घू	मधुशालघु	८८२	दि०	२२
- त	कुयीत्	८८३	०	१	ङ्	दूर्वायाम्	८८३	०	२८
अ	हृशंनस्यर्था	८८३	०	१४	पाका ति	उपासकानातिलक	८८४	०	२६
न	उक्तास	८८३	०	२		सङ्घिता	८८६	प्र	२४
० खे	० हन्तिस्तेषां	८८३	०	२१	० व	हरिकिन्नर । पु०	८८६	०	२७
अ	मधुरधु०	८८३		२८	ख	खपु१	८८६	द्व	१२
० क	हंसकोशक । पु०	८८४	प्र	७	म	सप्रभ०	८८६	०	२७
मा	मधुरभाषण्याम्	८८४		१५	प	पार प्रया०	८८७	प्र	१
तावाया	अनायाम	८८४	दि	१७	त मयऽ	रूपतत्त्वभयवदसि	८८७	०	३
ज	हंसधीज	८८४	०	२२	का	जीवन्तो	८८७		२०
। व	विकाशिनो	८८५	प्र	८	वेरजि	प्रयोजिता	८८७	दि०	५
वु	प्रतिवर्धे	८८७	०	२४	शे	श्रीविन	८८७		१८
पिो	पित्तादरसभावाधी	८८८	दि	२४	त	शुर्जीक्षता०	८८७	०	१
॥ र	॥ जातिरज्जोविषया०	८८८	प्र	१	शी	शुर्जीषया	८८८	प्र०	१०
जाने०	० ० ० ०	८८८	दि०	१	न्द	केन्दुरिते	८८८	०	१७
० स	हराद्रि । पु०	८८०	०	५	क	स्वापाक	८८८	०	२५
अ	भूजि	८८८	०	६	मिथ्या	हयिभ्योऽतव	८८८	०	१०
X पो	हृपिषोत्थादिनेनवा	८८८	०	१३	य	वजन	८८८	०	२८
काऽण्ड	० निपाण्डयेव	८८१	प्र०	२०	० ति	हकभूति । लो०	१०००	०	५
विशे	नकारा०	८८२	दि०	२६	० खे	बाह्ये	१०००	०	८
र					अ	सर्वायाम्	१००१	०	२६
अ	सज्जोवीये	८८३	प्र०	१	वी	होचोये	१००१	दि०	१४
अ	मिववोये	८८३	०	२					

पञ्चदशिका	सद्विधिका	प्र. १	प्र. २	प्र. ३	पञ्चदशिका	सद्विधिका	प्र. १	प्र. २	प्र. ३
१	पञ्चविधिका	१०२	०	१६	१	रागिणी	१०२१	०	२
२	पञ्चविधिका	१०२	०	१७	२	रागिणी	१०२२	०	१
३	पञ्चविधिका	१०२	०	१८	३	भयः कदम्बः	१०२३	०	१२
४	पञ्चविधिका	१०२	०	१९	४	कदम्बः	१०२४	०	१५
५	पञ्चविधिका	१०२	०	२०	५	कदम्बः	१०२५	०	१६
६	पञ्चविधिका	१०२	०	२१	६	कदम्बः	१०२६	०	२५
७	पञ्चविधिका	१०२	०	२२	७	कदम्बः	१०२७	०	२६
८	पञ्चविधिका	१०२	०	२३	८	कदम्बः	१०२८	०	२८
९	पञ्चविधिका	१०२	०	२४	९	कदम्बः	१०२९	०	२८
१०	पञ्चविधिका	१०२	०	२५	१०	कदम्बः	१०३०	०	२८
११	पञ्चविधिका	१०२	०	२६	११	कदम्बः	१०३१	०	२८
१२	पञ्चविधिका	१०२	०	२७	१२	कदम्बः	१०३२	०	२८
१३	पञ्चविधिका	१०२	०	२८	१३	कदम्बः	१०३३	०	२८
१४	पञ्चविधिका	१०२	०	२९	१४	कदम्बः	१०३४	०	२८
१५	पञ्चविधिका	१०२	०	३०	१५	कदम्बः	१०३५	०	२८

पृष्ठ नं.	शुद्धिलेख	पृष्ठ नं.	पृष्ठ नं.	पृष्ठ नं.	पृष्ठ नं.	शुद्धिलेख	पृष्ठ नं.	पृष्ठ नं.	पृष्ठ नं.	
० ध	हिमधनुताहुं द । पु०	१०१८	प्र.	३	० छि	छि । श्री०	१०२८	हि.	१८	
वण्ट	राजनिर्वण्ट	१०१८	प्र.	६	म	० ज्ञासायाम्	१०२८	०	२८	
व	० वतजरे	१०१८	हि०	१३	क्ति म्ता	क्ति म्ता निपाति ता ।	१०२८	प्र.	३	
- पो	क्षत ताभ्यां	१०२	०	१८	+ म्य तु	० छिभ्यचे तितु	१०२८	प्र.	१०	
वि	यिहिकलन्य	१०२१	प्र.	८	वे । के	स्वार्थवेधको०	१०२८	०	१८	
श्य	हिरण्य •	१०२१	हि०	१५	क त	फलिताम	१०२८	०	१०	
श्य	हिरण्य •	१०२१	०	१७	ते	रुतोन्वयो०	१०२८	०	२६	
च	दक्षिणम्	१०२३	प्र.	३	य	हितवयव	१०२८	हि.	१	
५	वेत्तुषवि	१०२३	०	५	न	व्याप्त	१०२८	०	२८	
जिकाका	पाजिकाटा	१०२३	हि०	२३	सुवथ	स्वार्थकतक्याम्	१०३०	०	२	
५	हुतवच	१०२४	०	१७	५	हि । म	हिमद्रव	१०३०	०	८
१ ७	तुक्क०	१०२४	०	२८	६	किङ्किराते	१०३०	०	१३	
न	कोक्क ०	१०२५	प्र०	३	क	० हाटकम	१०३१	प्र.	४	
० ति	हति । श्री०	१०२५	०	१	२ १	० कक्षधीतगात्रे यम मन्त्रासनम्	१०३१	०	५	
त	पृथुत्त्वच	१०२५	हि.	२८	वी मम	तारव्योक्तिर्गत	१०३१	०	१०	
६	अचलः पृथुत्त्वचपाश	१०२५	०	२८	त	स्फुट	१०३१	०	१४	
	द्वयकृतमधिकीयपाठ ।	१०२५	०	२८	० म	हिमन्त । य	१०३१	०	१७	
	। वचः० यथा । अचलपृथुत्त्वचपाश	१०२५	प्र.	२	पा क	पाककर्मिणि	१०३१	हि.	८	
	वचः० यथा । अचलपृथुत्त्वचपाश	१०२५	प्र.	२	० य	हिम चक्षिरव । पु०	१०३२	प्र०	५	
	वचः० यथा । अचलपृथुत्त्वचपाश	१०२५	प्र.	२	य	आज्ञायेयस्या	१०३२	०	२१	
० क	हिमधनुताहुं द ।	१०२७	०	४	५	नारोषाद्युक्तोक्तवे	१०३२	०	१	
जी०	पु०	१०२७	०	२५	यहिसु	शुरोयेव	१०३२	०	१२	
५	जाह्नवाम्	१०२७	०	२८	त्य	धनोनिर्वा	१०३२	हि०	२	
जाह्नवाम्	विप्रकष्ट	१०२७	हि०	६	जी	हिमन्त । पु०	१०३५	प्र०	६	
- ७	वचः०	१०२७	०	२७	० व					
७	वा हनुमन्ती	१०२८	प्र.	१४						
वा ७	हनुमन्ती	१०२८	०	१६						
० जी	हनुमन्ती	१०२८	०	१६						

